

52545

52542

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LVI.
Fasciculus 2.

RUSZOLY JÓZSEF

Országgyűlési képviselő-választások
Magyarországon
1861–1868

*Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata
kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján*

SZEGED
1999

Az *Acta Jur. et Pol. Szeged* sorozatban
RUSZOLY JÓZSEF
tollából vagy gondozásában megjelent munkák

- Tom. XIII. Fasc. 6.
- 1 (31/185) *A Szegedi Nemzeti Bizottság részvétele a demokratikus államhatalom gyakorlásában (1944. december — 1945. január).*
Szeged, 1966. 29 p.
- Tcm. XV. Fasc. 6.
- 2 (53/201) *A választási bíráskodás a két nemzetgyűlés idején (1920–1926).*
Szeged, 1968. 47 p.
- Tom. XXI. Fasc. 5.
- 3 (87/261) *Alkotmányjogi reformtörekvések az első nemzetgyűlés idején.*
Szeged, 1974. 71 p.
- Tom. XXII. Fasc. 7.
- 4 (95/268) *A választási bíráskodás története Európában.*
Szeged, 1975. 57 p.
- Tom. XXIV. Fasc. 3.
- 5 (101/278) *A kisajátítás törvényi szabályozásának története Magyarországon (1836–1881).*
Szeged, 1977. 40 p.
- Tom. XXVI. Fasc. 7.
- 6 (113/292) *A választási bíráskodás szabályozásának története hazánkban a reformkortól az 1945. évi VIII. törvénycikk megalkotásáig.*
Szeged, 1979. 110 p.
- Tom. XXVII. [Martonyi János Emlékkönyv] Fasc. 15.
- 7 (116/308) *Választói összeírás és választási bíráskodás Magyarországon. 1848–1875.*
Szeged, 1980. 307–335. p. (29 p.) Kny.
- Tom. XXIX. Fasc. 4.
- 8 (153/327) *A népképviselői önkormányzat szegedi történetéhez (1848–1871).*
Szeged, 1982. [1983.] 65 p.
- Tom. XXXI. [Nagy László Emlékkönyv] Fasc. 26.
- 9 (173/358) *Arbeitsverhältnisse und Wahlrecht in Ungarn (1913–1938).*
Szeged, 1984. 287–297. p. Kny.

1. jász. műcs kiadva

RUSZOLY JÓZSEF
ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ-VÁLASZTÁSOK
MAGYARORSZÁGON
1861–1868

aj

E kötet a Püski Kiadó gondozta *Jogtörténeti Társaság* 2/2. kötetének
szövegében azonos párja.

Lektorálta

PÉTER LÁSZLÓ

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LVI.
Fasciculus 2.

RUSZOLY JÓZSEF

Országgyűlési képviselő-választások

Magyarországon

1861–1868

*Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata
kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján*

SZEGED
1999

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae

ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, LÁSZLÓ BODNÁR, OTTÓ CZÚCZ, JENŐ
KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI, IMRE MOLNÁR, FERENC
NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, LAJOS TÓTH,
LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos
bizottsága

BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, BODNÁR LÁSZLÓ, CZÚCZ OTTÓ,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, TÓTH
LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.
ISSN 0563-0606 Acta Jur.

TARTALOM

<i>Előszó</i>	11
---------------	----

<i>Bevezetés</i>	
<i>Az 1848. évi választási törvények 1860/61-ben és 1865/68-ban</i>	15

<i>A választások helyhatóságoként</i>	27
---------------------------------------	----

Dunán innen	27
--------------------	----

001–002	Árva vm.	29
003–005	Bars vm.	33
006	Körmöcbánya	37
007–008	Esztergom vm.	40
009	Esztergom	46
010–012	Hont vm.	51
013	Selmecbánya	54
014–015	Liptó vm.	56
016–021	Nógrád vm.	62
022–032	Nyitra vm.	65
033–040	Pozsony vm.	71
041–042	Pozsony	74
043–050	Trencsén vm.	75
051–052	Túróc vm.	78
053–055	Zólyom vm.	80
056	Besztercebánya	81

Dunántúl	85
-----------------	----

057–063	Baranya vm.	87
064	Pécs	95
065–069	Fejér vm.	100
070	Székesfehérvár	102
071–073	Győr vm.	104
074	Győr	106
075–078	Komárom vm.	109
079	Komárom	111

080–081	Moson vm.	113
082–089	Somogy vm.	114
090–095	Sopron vm.	117
096	<i>Sopron</i>	124
097–102	Tolna vm.	127
103–112	Vas vm.	130
113–118	Veszprém vm.	139
119	<i>Pápa</i>	143
120–128	Zala vm.	144

Duna–Tisza köze 153

129–139	Bács-Bodrog vm.	155
140	<i>Baja</i>	162
141–142	<i>Szabadka</i>	164
143	<i>Újvidék</i>	166
144	<i>Zenta</i>	168
145	<i>Zombor</i>	169
146–147	Csongrád vm.	169
148	<i>Csongrád</i>	173
149	<i>Hódmezővásárhely</i>	174
150–151	<i>Szeged</i>	175
152	<i>Szentés</i>	182
153–157		
160–162	Heves–Külső-Szolnok vm.	184
158	<i>Eger</i>	187
159	<i>Gyöngyös</i>	191
163–165		
169	<i>Jászkun ker.</i>	192
166	<i>Jászberény</i>	194
167	<i>(Kiskun-)Félegyháza</i>	195
168	<i>(Kiskun-)Halas</i>	196
170–179	Pest-Pilis-Solt vm.	197
180–181	<i>Buda</i>	217
182–186	<i>Pest</i>	218
187	<i>Cegléd</i>	229
188–189	<i>Kecskemét</i>	230
190	<i>Nagykőrös</i>	234

191–192	Torna vm.	241
193–197	Abaúj vm.	244
198	<i>Kassa</i>	250
199–202	Bereg vm.	250
203–208	Borsod vm.	259
209–210	<i>Miskolc</i>	264
211–216	Gömör-Kishont vm.	266
217–222	Sáros vm.	271
223–228	Szepes vm.	276
229–232	Ung vm.	282
233–240	Zemplén vm.	288

Tiszántúl

241–242	Békés vm.	307
243	<i>Békés</i>	309
244	<i>Békéscsaba</i>	311
245	<i>Gyula</i>	312
246	<i>Szarvas</i>	314
247–258	Bihar vm.	315
259	<i>Nagyvárad</i>	323
260–262	<i>Debrecen</i>	325
263–264	Hajdú ker.	328
265	<i>Hajdúböszörmény</i>	333
266–271	Szabolcs vm.	334
272	<i>Nyíregyháza</i>	339
273–278	Máramaros vm.	347
279–285	Szatmár vm.	353
286	<i>Szatmárnémeti</i>	359
287,349	Kővárvidék	361
288–289	Közép-Szolnok vm.	365
291–292	Kraszna vm.	368
293–294	Ugocsa vm.	374

Tisza–Maros szög

295–367	Zaránd vm.	379
296–301	Arad vm.	380
302	<i>Arad (Ó-Arad)</i>	388
303–305	Csanád vm. és <i>Makó</i>	391
306–308	Krassó vm.	392
313–321	Temes vm.	403
322	<i>Temesvár</i>	407
323	<i>Versec</i>	409

324–333	Torontál vm.	411
334	Nagybecskerek	415
335	Nagykikinda	416

Erdély 419

Vármegyék és vidékek, városaikkal 421

336–337	Alsó-Fehér vm.	421
338	Abrudbánya	423
339–340	Gyulafehérvár (Károlyfehérvár)	424
341	Vízakna	425
350–351	Belső-Szolnok vm.	426
352–353	Szamosújvár	427
346–347	Doboka vm.	428
348	Szék	431
349–350	Felső-Fehér vm.	432
359–360	Fogarásvidék	433
361–363	Hunyad vm.	438
362	Hátszeg	438
363	Vajdahunyad	439
368–369	Kolozs vm.	439
370	Kolozs	440
371–372	Kolozsvár	441
373–374	Küküllő vm.	442
375–376	Erzsébetváros	443
344–345	Naszódvidék	444
379–380	Torda vm.	445

Székelyföld 446

377–378	Aranyosszék	446
356–357	Csík, Gyergyó és Kászon (egyesült)szék(ek)	448
358	Csikszereda	448
395–397	Háromszék és Miklósvár szék	449
398	Bereck	450
396	Illyefalva	452
399	Kézdivásárhely	452
400	Sepsiszentgyörgy	453
381–382	Marosszék	453
383–384	Marosvásárhely	457
409–410	Udvarhelyszék, Keresztúr és Bardóc fiúszékekkel	458
411	Oláhfalu	460
412	(Székely-)Udvarhely	460

Szász Egyetem
(Szász városok székeikkel, vidékeikkel) 461

342–343	Beszterce és vidéke	461
354–355	Brassó és vidéke	463
387–388	Kőhalom és széke	466
391–392	Medgyes és széke	467
389–390	Nagysink és széke	468
385–386	Segesvár és széke	469
403–404	Szászsebes és széke	472
365–366	Szászváros és széke	473
401–402	Nagyszeben és széke	476
405–406	Szerdahely és széke	477
407–408	Újgyház és széke	477

Magyar Tenger mellék 478

413	<i>Fiume</i>	478
-----	--------------------	-----

Mellékletek 479

Utasítás [...]	.....	481
Rövidítések		486
A pártok jelei Tóth Béla nyomán		487
A kutatott levéltárak		488
Személynévmutató		489
Választásföldrajzi mutató		523
Magyarország választókerületi térképe 1878 után.....		554
Reichstagswahlen in Ungarn. 1861–1868. Inhalt		555

E munkálat kutatásai több mint egy évtizedre nyúlnak vissza. *A választási bíráskodás története Magyarországon* (1976) c. kandidátusi értekezésem¹ megvédése nyomán merült föl bennem, hogy föltárjam és megírjam az 1848. évi választási törvények későbbi teljes gyakorlatát (1861–1874), amelynek verifikációs elemei értekezésemnek is legérdekesebb fejezeteit alkották. Miután addig inkább az események és intézmények "fonákjával": a kifogásolt és megtámadott választások elbírálásával foglalkoztam, földolgozzam az egész fennmaradt kormány- és helyhatósági levéltári anyagot, bemutassam ezek "színét" is. Mintegy kísérleti esettanulmányként készítettem el és tettem közzé a "Tanulmányok Csongrád megye történetéből" második kötetében *Az országgyűlési népképviselő kezdetei Csanád vármegyében (1848–1875)* (1978) c. terjedelmes tanulmányomat.² Ezután az éppen 1979-ben kötött, majd 1981-ben meghosszabbított "állami megbízásos szerződések" (ÁMSZ) nyújtotta kutatási támogatást fölhasználva elkezdtem a Magyar Országos Levéltárban a kormányhatósági — helytartótanácsi, majd belügyminisztériumi — levéltári anyag, valamint más, elsősorban sajtóforrások kutatását s rögzítését gyorsmódszlatban (xeroxban). Ezt az MTA–Soros Alapítványtól két esztendőig (1986. október 1–1988. szeptember 30.) élvezett támogatással fejeztem be, egyszersmind megkezdhettem anyagom előkészítését a földolgozásra. Noha a közbejött más munkák és események — így *A rendiség és népképviselő között* [...] c. akadémiai doktori értekezésem megvédése (1986) és részletekben való sajtó alá rendezése, a *Szemere Bertalan és kora* c. kiadvány szerkesztésének 1986/87-től 1991-i megjelenéséig tartó munkálatai, valamint Miskolcra Szegedre való hazatérésem (1988), nemkülönben az utóbbi két esztendőben lezajló átalakulás ihlette időszerű alkotmánytörténeti tanulmányaim, szakvéleményeim — hátráltattak hatalmasra duzzadt, majdnem teljes forrásanyagom földolgozásának megkezdésében. Az idő s a Soros-alapítvány pedig sürgett. Vállalt monográfiáim 1989. december 31-i határidejét meghosszabbítva egy esztendő haladékot kaptam.

A kutatás azért kutatás, hogy tervezésekor az ember nem láthatja pontosan az eredményt. Föltárt és rögzített levéltári (nyers)anyagom a földolgozást két lépcsőben teszi csak lehetővé. A források zöme az 1861. és 1865/66. évi általános képviselőválasztásokra esvén, először ezeket kell törvényhatóságokként s önálló (városi) választókerületenként — az ország tájegységei szerint csoportosítva — mintegy műhelytanulmányként megírni, majd ezt átszerkesztve, rövidítve, az 1867–1875 közötti szórványosabb belügyminisztériumi anyaggal még kiegészítve juthatok csak el a monográfiához. Ebből az első, még nyersebb, a mindennapi eseményeket jobban visszaadandó írásból — kiegészítve helyi forrásokkal — a csanádihoz hasonló megye- és városföldolgozások is készülhetnek.

¹ RUSZOLY JÓZSEF: *A választási bíráskodás Magyarországon. 1848–1948.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1980. 564 p. A továbbiakban: R.

² RUSZOLY JÓZSEF: *Az országgyűlési népképviselő kezdetei Csanád vármegyében (1848–1875).* = *Tanulmányok Csongrád megye történetéből. XIX. század.* Szerk. FARKAS JÓZSEF. Szeged, 1978. 163–263. Kny. is. Utánközlésben: RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmánytörténeti tanulmányok I. Rendiség és népképviselő.* Szeged, 1991. 95–195.

Az 1861. és 1865/66. évi választások kormányzékeni előkészítésének és felügyeletének néhány általánosabb mozzanat nyomán *in medias res* a törvényhatósági és önálló városi választókerületeket veszem sorra. Ezek sorrendjét egyébként Tóth Béla *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn. 1848–1892* (1973) c. munkájához³ igazodva alakítottam ki.

A területi törvényhatósági (megyei, kerületi, széki, vidéki) és városi fejezeteket az alábbi szerkezetben írom meg.

I. Választókerületenként az 1848/49-i képviselők adatait adom meg Csizmadia Andor *A magyar választási rendszer 1848–49-ben (Az első népképviselői választások)* (1963) c. könyve⁴, valamint Tóth Béla műve alapján, kiegészítve esetleges újválasztások adataival.

II. A terület jelentősebb 1848-i választási eseményeit vázoló Csizmadia (Cs.) alapján.

III. A terület fontosabb verifikációs ügyeire utalok az 1861. és 1865/66. évi választások nyomán *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1948* (1980) c., hivatkozott kandidátusi értekezéséből publikált monográfiám (R.), valamint más tanulmányaim alapján, amelyek további földolgozást igénylő elemeit az V. pont végén még összefoglalom.

IV-V. A helytartótanácsi levéltári és más források alapján az 1861. és 1865/66. évi választások politika- és intézménytörténeti szempontból fontos eseményeit mutatom be. E szakaszok e munkát gerincét adják.

Szeged, 1990. szeptember 1.

2

Műhelytanulmányom⁵ megfogalmazása után a hazai vidéki levéltárakban folytattam kutatásaimat. Ezek, valamint egyéb feladataim tovább halasztották munkám e szakaszának lezárását. Ezt most — két évtizeddel a kutatások megkezdése után — végül is meg kell tennem. Művem jellege menet közben formálódott. Jobb műfaji meghatározását nem lévén *adattárnak* nevezem, melyben sok intézménytörténeti kérdés a területi jellegű földolgozás folytán vissza-visszatér. Igaz, több-kevesebb helyi sajátossággal. Csakis ezekből, a törvény alkalmazásából következő sajátosságokból kerekedhet majd ki egy intézménytörténeti jellegű összegezés. Ám addig még néhány hasonló — ha nem is ilyen bő terjedelmű — kötetet meg kell írnom. Ezek anyagainak jó része is az évek során birtokomba került.

Mit tervezek még? Az e kötetben kialakított módszerrel és szerkezetben mindenekelőtt a *Jogtörténeti Tár Az országgyűlési népképviselő hazai kezdetei 1848–1874* c. alorozatának „első könyvét”: az 1848/49-i kötetet kell megírnom, tekintettel Csizmadia Andor hivatkozott monográfiájára (1963) is. Utána a „harmadik könyv” következhet: az 1869–1874 közötti két törvényhozási ciklus választásairól. Ha szabad még terveimet számoznom, a „negyedik könyv” a szó legszorosabb értelmében vett adattár lehetne, amely a választókerületeknek a legutolsó pusztát is magában foglaló történeti földrajzi alakulását, a

³ [TÓTH BÉLA] ADALBERT TOTH: *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn. 1848–1892*. R. Oldenbourg Verlag, München, 1973. /Südosteuropäische Arbeiten 70/ — Országgyűlési képviselők esetén e mű 10. sz. táblázata (216–343.) szerint a honatya sorszámát adom meg, pl. így: br. Bánffy Dezső, T100.

⁴ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben (Az első népképviselői választások)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1963. A továbbiakban: Cs.

⁵ *A magyarországi választási rendszer (1848/1861–1875). Az 1848:V. tc. és az 1848:II. (erdélyi) tc. gyakorlata az 1861. és 1865/66. évi országgyűlési választásokon*. Műhelytanulmány az MTA–Soros Alapítvány támogatásával. Kézirat. Szeged–Miskolc, 1990/91. 779 lap.

fönnmaradt összeírások és jegyzőkönyvek alapján hiányai ellenére történeti választási statisztikát, valamint a szereplő személyek — leginkább a képviselőjelöltek és képviselők — pályafutásának föltárandó adatait tartalmazná.

E könyvben — néhány választókerület kivételével — nem dolgozhattam föl a részben már föl kutatott magyar sajtóanyagot sem. Ennek teljesebb föltárása és földolgozása, nemkülönben — munkatársak bevonásával — a nemzetiségi sajtóé is a jövő föladata. Levéltári anyagaimban olyan kisnyomtatványok — füzetek, falragaszok stb. — is fönn maradtak, melyek a részben szintén föltárt képi ábrázolásokkal együtt külön kiadványba kíváncsoznak.

Nem hallgathatom el, hogy a szomszédos utódállamok levéltáraiban esetlegesen megőrzött választási anyagok számbavételét még nem végeztem el. Társegyleti kapcsolataink révén egyedül a Vajdasági Levéltárba (Újvidék, korábban: Karlóca) jutottam el. Noha a kutatási lehetőségek igencsak korlátozottak, mindent meg kell tennem — akár helyi munkatársak bevonásával is — e megyei (széki, vidéki) és városi anyagok föltárására.

E kutatások elhalasztása, ha nem túlságosan is, hiányossá teszi e könyvet. A törvények és végrehajtás rendeleteik értelmében elvileg a választásokat lebonyolító szervek minden irományának (jegyzőkönyv, összeírás) egy-egy példányát föl kellett terjeszteni a Belügy-minisztériumba; korszakunkban a hatáskörét gyakorló újjászervezett kormányzésekhez: a helytartótanácsához, Erdélyben pedig a főkormányshoz. Elvileg tehát valamennyi hivatalos választási iratból lennie kellene ott egy-egy darabnak. Kivétel az egyetlen példányban benyújtott reklamáció és óvás, melyet a törvényhatóság, város levéltárába került jegyzőkönyvek mellé csatoltak. Ha a panaszosok a kormányshoz (is) fordultak, s onnan az illetékes központi választmány nem kapta meg, az is a kormányshoz a Magyar Országos Levéltárban őrzött, szerencsére azóta sem selejtezett anyagában maradt meg.

Mindaz a választási iratanyag tehát, amely a törvények és a rendeletek szerint fölkerült az illetékes kormányhatósághoz, korszakunkból meg is maradt. A tárgyalandó két általános választás anyagából mégis csupán az 1865/66. évi mondható teljesnek, az 1861. évi korántsem. Ennek politikai oka voltak. Az *Októberi diploma* (1860), de különösen a *Februári páteus* (1861) nyomán a törvényhatóságok és városok jelentős része nem küldte föl választási iratait a helytartótanácsnak; még sürgetésre sem, hanem — a másik példány mellé — saját levéltárába helyezte el őket. Sajnos, az így „megőrzött” anyagból nem egy esetben mindkét, az összeírásokból mindhárom példány pótolhatatlanul elpusztult. E hiányokat a *Magyar alkotmányos mozgalmak* [MAM] (1861) c. egykorú kiadványból csak kis részben pótolhattam.

Azoknak magyarországi törvényhatóságoknak és önálló városoknak központi választmányai, melyek 1861-ben nem vagy csupán részben terjesztették föl irományaik egy-egy példányát, a következők: Bars vm., Hont vm., Liptó vm., Nógrád vm. (–), Nyitra vm., Pozsony vm., Túróc vm., Baranya vm. (+), Pécs (–), Fejér vm. (–), Győr sz.kir. város (–), Veszprém vm. (–), Pápa (–), Zala vm. (+), Heves–Külső-Szolnok vm. (–), Pest vm. (–), Buda (–), Kecskemét (+), Torna vm., Bereg vm., Borsod vm. (–), Miskolc (+), Zemplén vm. (+), Hajdú ker. (+), Szabolcs vm. (–), Nyíregyháza (+), Ugocsa vm., Zaránd vm. és Krassó vm. A (+) jellel ellátott hatóságok 1861. évi választási anyaga az illetékes megyei levéltárban föllelhető, a (–) jellel ellátottaké ott is hiányzik, a legtöbb esetben azonban az állandó bizottmányi (közgyűlési) jegyzőkönyvek némi anyagot így is tartalmaznak. Azon vármegyék 1861. évi anyaga, melyeknek levéltárai határainkon kívül maradtak, még föltárandó.

Erdélyben az 1848-i törvény alapján korszakunkban egyedül 1866-ben tartottak általános választást a pesti országgyűlésbe. Ennek betervezett iratanyaga a helyreállított főkor-

mányszék levéltárában, melyet ugyancsak a Magyar Országos Levéltár őriz, hál' Istennek maradéktalanul fennmaradt. Így is hozzá kell tennem, hogy az anyaországhoz képest szűkszavúbb, lényegesen kevesebbet mondó iratok. Tekintettel arra, hogy Erdélyben akkor még három hivatalos nyelvet — magyart, román és németet — használtak, nem magyar szövegek is jócskán előfordulnak. Nem magyar nyelvű iratok az anyaországban csupán szórva, többnyire már akkor lefordított vagy kivonatolt beadványokként bukkannak elő. Kivételt itt az 1849 és 1860 között önálló koronataratomány jogállását élvező egykori Temesi Bánság és Szerb Vajdaság némely törvényhatóságai jelentettek. Német nyelvű a jegyzőkönyvi anyag Temesváron (1861) és Újvidéken (1865); az utóbbi helyen egyébként 1861-ben még szerbül vezették a jegyzőkönyveket.

A román anyagot dr. Garami Emilné ny. tanárnő (Gyula), a szerbet Heka László meghívott egyetemi előadó fordította; a német szövegek átírásában pedig Katona Tünde egyetemi tanársegéd volt segítségemre. E helyütt köszönöm közreműködésüket.

Munkám e szakaszát *a folytatás szándékával* most lezárom. Köszönöm mindazok segítségét, akik az elmúlt két évtizedben ebben is támogattak; mindenekelőtt a Magyar Országos Levéltár és a megyei levéltárak vezetőit és munkatársait, valamint tanszéki (intézeti) adminisztrációs munkatársaimét: Miskolcon, Szegeden és Debrecenben.

Hálával tartozom a Soros-alapítványhoz való ajánlásokért néhai Kovács Istvánnak és Szabad Györgynek. Vállalásomat, ha nem egészen a pályázati formában is, ezzel teljesítem.

Köszönettel tartozom feleségemnek, Salló Teréziának támogatásáért és türelméért, hogy amikor újszegedi otthonunk felső traktusát valóságos házi levéltárrá alakítottam, megadóan viselte a műhelymunkának az alkotó személyére soha nem korlátozható minden nyűgét.

Szeged, 1997. augusztus 31.

3

Az 1. pontban említett intézményes támogatások mellett részint a kutatásban, részint monográfiám évek óta folyamatosan csúszó közzétételében 1987 óta folyamatosan élveztem az Országos Tudományos Kutatási Alap (utóbb: Országos Tudományos Kutatási Alap-programok) támogatását. Egészben vagy részben e célra hasznosított támogatásaim száma: OTKA I/1: 729/1986.; OTKA I/2: 659/1987.; OTKA I/3:13/1991.; OTKA E 012 209.; OTKA T/3: 23256/1997. Ezeket köszönöm, miként a Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatását (1994–1995) is.

Szeged, 1998. december 31.

A szerző

Bevezetés

Az 1848. évi választási törvények 1860/61-ben és 1865/68-ban

1. A népképviselési alapra állított országgyűlés egyik első alaptörvénye az 1848:V. (pozsonyi) *tc.* volt, amelyet — némi helyi idomítással — 1848:II. (kolozsvári) *tc.*-ként az utolsó erdélyi rendi országgyűlés is átvett. Hozzájuk járult még az évenkénti, Pesten tartandó országgyűlésről szóló 1848:IV. *tc.* is, amely a törvényhozó testület mindkét házának szervezetéről és eljárásáról rendelkezett.⁶ E törvények hatályát az önkényuralom korában a bécsi udvar nem ismerte el, sőt teljesen meg is szüntette a hazai törvényhozást, a parlamenti kormányzást, a municipális és kommunális önkormányzatot, nemkülönben a közjogi-politikai jellegű törvényeket, köztük a két magyar hon: Magyarország és Erdély uniójáról, azaz újraegyesüléséről szóló törvénycikkek hatályát is (1848:VII. *tc.*, kolozsvári 1848:I. *tc.*).

1860-ban, a központosított monarchikus kormányzat megrendülésének esztendejében, az éledező magyar liberális politikai mozgalom vezető személyiségei — ha részletmegoldásokban voltak és lettek is eltérések közöttük — abban egyetértettek, hogy az uralkodóval megegyezés, végső soron a kiegyezés föltétele, csakis az 1848. április 11-én szentesített pozsonyi törvénycikkek, valamint a hozzájuk kapcsolódó kolozsvári törvénycikkek érvényességének elismerése lehet. Ezeket legfőljebb törvényhozással vélték megváltoztathatóknak. Velük szemben a konzervatívok inkább 1847-i alapon álltak, bár egyre inkább nőtt közöttük is az 1848-i fundamentumot több-kevesebb változtatással elismerni kész politikusok száma.

Az uralkodó tartózkodott az 1848-i törvények egységes és teljes elismerésétől, ám amint a viszonyok megkövetelték, közülük némelyeket — ha jelentős korlátozással vagy változtatással is — elismert. Így pl. a municipális önkormányzatot illető törvénycikkeket, különösen a vármegyékről rendelkező 1848:XVI. *tc.*-et, valamint a városi törvényt (1848:XXIII. *tc.*). Nem volt hajlandó viszont visszaállítani a független felelős minisztériumot (1848:III. *tc.*), hanem helyette a rendi kori kormányzéseket: az udvari kancelláriát és a helytartótanácsot szervezte újjá. Az önkényuralomból való kiszabadulásnak elengedhetetlen föltétele volt különösen a törvényhozás helyreállítása, ez pedig megkövetelte e fönt említett törvénycikkek hatályának helyreállítását. Ez azonban csak részben sikerült.

2. A centralizáltból a föderatív birodalmi szerkezetbe való átmenetet megnyitó birodalmi alaptörvény, a Ferenc József által 1860. október 20-án kibocsátott *Októberi diploma* egyik mellékkománya, a br. Vay Miklós főkancellárhoz intézett legfőbb kézirat, a különben is

⁶ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben (Az első népképviselési választások)*. Bp., 1963.; RUSZOLY JÓZSEF: *Az országgyűlési népképviselés bevezetése Magyarországon. (Az 1848:V. tc. létrejötte)*. = *Társadalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. FAZEKAS CSABA. Miskolc, 1996. /*Studia Miskolcinsensia* 2/ 277–299.; RUSZOLY JÓZSEF: *Évenkénti országgyűlést Pesten*. (Az 1848:IV. tc. létrejötte). = *Emlékkönyv dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. XLIX. 503–518. Kny.: Fasc. 34. E két tanulmány megjelenik a szerző *Alkotmány és hagyomány* c. kötetében is (1997). (Megjelent.)

korlátozott hatáskörűnek tervezett új magyarországi országgyűlés és központi kormányzat kapcsán az 1848-i törvényeket csak annyiban ismerte el, amennyiben azok nem álltak ellentétben magával a diplomával.

A konzervatívok tervekóvácsa, gr. Dessewffy Emil által kidolgozott "alkotmányterv" szerint is a magyar országgyűlés összehívásának alapjául szolgáló 1848-i választójog revízióra szorult. Az uralkodó említett kézírata, amely az országgyűlés összehívását egy rendi alaptörvényre (1608:k.u.I. tc.) kívánván alapítani, az új *választási rendszabály* kidolgozására Scitovszky János esztergomi érsek, hercegprímás elnökletével tanácskozást rendelt el.

A liberálisok 1860 októberében–novemberében országsszerte vitát folytattak e kérdéssről is, melyben lapjuk, a br. Kemény Zsigmond szerkesztette Pesti Napló különösen fontos szerepet játszott. A vita eredménye csakis az 1848:V. tc. fönntartása lehetett, s ez jelentősen befolyásolta a konzervatívok kiegyezésére kész köreit, végső soron az esztergomi értekezlet előkészítését és kimenetelét is. "A legális fórumokon megnyilatkozó többsége — vonja le a következtetést Szabad György — olyan eltöklétséggel foglalt állást a negyvennyolcas alap mellett, hogy a választójog újraszabályozására az uralkodó által egybehívott esztergomi értekezlet gondosan kiválogatott résztvetői is az 1848-as választási törvény alkalmazását javasolták. A közvélemény szemében a konzervatívok fanyalgó hozzájárulása ehhez csak gyöngeségükről tett tanúságot."

A választójoggal foglalkozó esztergomi értekezlet előkészítése az *Októberi diploma* megjelenése után nyomban elkezdődött. Scitovszky hercegprímás 1861. október 26-i, 133 nevet tartalmazó névsorában 9 katolikus egyháznagy, 51 világi országnagy, 64 megyei nemes és 9 városokbeli és kerületekbeli személy szerepelt. Egy hónapos huzavona után alakult ki az a 100 nevet tartalmazó lista, melyben a nemesek rovására már 22 polgár szerepelt. Negyedrészüik, kereken 25 személy — köztük a liberálisok olyan vezéregyénisége, mint Deák Ferenc, Klauzál Gábor, Almásy Pál vagy a pótlólag meghívott Nyáry Pál — jeléül annak, hogy az 1848-i törvények törvényhozáson kívüli, akár részleges hatálytalanításáról még tárgyalni sem kívánnak, távolmaradt az értekezlettől.

A konzervatívok viszont mindenképpen az 1848:V. tc. revízióját akarták, újra eldöntendőnek tartva a városi és megyei (vidéki) kerületek közötti cenzusbeli eltérések fönntarthatóságát, a közvetlen vagy közvetett választási rendszert, valamint a nyílt vagy titkos szavazási mód kérdését. Már november végén, miközben a tárgyalókész liberálisokkal egyezkedtek, előre látva vereségüket, többször elhalasztották az értekezletet.

Br. Eötvös József, aki természetesen 1848-i alapon állt, ellenezte Nyáry Pál tervét, ő ugyanis óvást kívánt tenni maga az értekezlet ellen is. December 13-án megegyezett br. Sennyey Pállal, a helytartótanács alelnökével a "szereposztásról". E szerint az 1848:V. tc. törvényességét feszegető *motio* előterjesztése gr. Apponyi György országbíróit illette volna, mire Eötvös *replícájában* a törvényt megvédte volna, gr. Dessewffy Emil pedig közvetítő álláspontként e törvénycikk későbbi törvényhozási módosítását helyezte volna kilátásba.

Az 1860. december 18-i esztergomi értekezlet mégsem e "forgatókönyv" alapján folyt le. A pesti kaszinó br. Eötvös József helyett br. Wenckheim Bélát, gr. Andrássy Gyulát és Lónyay Menyhértet bízta meg az 1848:V. tc. védelmével. (Az utóbbi kettő annak idején résztvett e pozsonyi törvénycikk elfogadásában.) A megbetegedett gr. Apponyi György helyett konzervatív oldalról gr. Dessewffy Emil "ugrott be".

Az értekezletet megnyitó Scitovszky János, mivel nem sokkal korábban Esztergom vármegye örökös főispánjaként maga is 1848-i alapra helyezkedett, a közvélemény hatására ezúttal sem mondhatott mást: "a történeti jogalap az 1847/48-diki törvényhozás terén kere-sendő", ámde fönnhagyta az uralkodónak kezdeményezését e törvények megváltoztatására.

Br. Wenckheim Béla hangsúlyozottan *magánpolgárként* szól, az 1848-i törvények "szoros megtartását" kérte, ezek ugyanis mint főnállók szerint csakis "országgyűlésileg" változtathatók meg. Úgy vélte, az országgyűlés csak az 1848:IV. és V. tc. alapján hívható össze; csupán így lehet teljesen *alkotmányszerű*.

Gr. Dessewffy Emil — az uralkodónak az 1860. december 14-i koronatanácsban elhangzott, engedékeny kijelentése ismeretében, amely szerint "hajlandó a 48-as választójogi törvény alkalmazására, ha az értekezlet egyhangúan azt kívánja" — elfogadta ezt az álláspontot. Noha az 1848:V. tc.-et csupán ideiglenesnek s — egyébként joggal — hiányosnak tekintette, új választási szabályzatot nem tartott szükségesnek, hanem csupán reményét fejezte ki, hogy e törvényt a következő országgyűlés "ősi alkotmányunk szellemével összehangzóbb-bal fogja pótolni". Az 1848:V. tc.-et vélte alkalmazandónak azért is, mert a választásokról más jogszabály nem volt.

Noha a hercegprímás ezután többször is megkísérelte lezárni az eszmecserét, az előzetes szereposztásba — úgy látszik — be nem avatott aulikusok mégis vitát robbantottak ki. "A birodalmi tanácsban magyar és Magyarországon osztrákot játszó" gr. Barkóczy János, aki a felsőtáblán 1848-ban a választójog szűkítése mellett kardoskodott, "alkotmányos érzülete" alapján ezúttal is támadta a törvénycikket, benne a polgári jogegyenlőséget valóban sértő régi nemesi jogot, a zsidók kihagyását s a passzív választójoghoz igényelt magyar nyelvtudás cenzusát. Mindezek kiiktatása mellett azonban a vagyoni cenzus *főlemelését* is sürgette.

A neki válaszoló br. Eötvös József készségét fejezte ki e törvénycikk nemzetiségeket sújtó 3.§-ának, a magyar törvényhozási nyelv ismerete megkövetelésének megváltoztatására a következő országgyűlésen. Rámutatott: a cenzus Barkóczy javasolta főlemelése éppen a nemzetiségek számára lenne kedvezőtlen.

Zsedényi Ede, a helytartótanács tanácsnoka is a hangulatot rontva támadta a törvényt, mint amelyet a "forradalmi időkben rögtönzött" — szerinte — "némelyek, de nem a kor kívánata". Középutat javasolt a helyhatósági (megyei, városi) és a népképviseleti rendszer között. Más sem kellett a vita fölszításához. Zúdultak a gúnyal kevert ellenérvek a "nyolcszázéves alkotmány" védelmezőjének fejére Somssich Páltól, gr. Zichy Károlytól, Székács József evangélikus szuperintendenstől, gr. Andrássy Gyulától s Ghyczy Kálmántól. Ghyczy egyébként Pozsonyban mint nádori ítélőmester bábáskodott az 1848:V. tc. megszűlésénél, hordva-vive az üzeneteket a diéta két táblája között. Most az értekezletet illetékellenek tartotta még a törvény vitatására is. Hangoztatta, hogy az országgyűlést a rendiségből a népképviseletbe átvivő törvény demokratikus választójoga nem szűkíthető; "nincsen emberi hatalom, mely ezt országgyűlésileg megváltoztathassa".

Zsedényi válaszában a nemzetiségek törekvésével vélte indokolhatónak álláspontját, amelyek — úgymond — elégedetlenek az 1848-i törvényekkel. Az akkor megszűnt *követutasítások* visszahozatalával a megyerendszert vélte erősíteni.

Az értekezlet zárszavában a hercegprímás a Dessewffy megfogalmazta álláspont szellemében rögzítette a tanácskozás kívánatát: "az uralkodó az 1848-as törvény előírásai szerint hívja össze az országgyűlést" (Szabad György). "Általános a kívánat — idézi Beksics Gusztáv —, hogy az értekezlet nevében kérem meg ő Felségét, hogy a jövő országgyűlésre az 1847–1848-diki V. tc. szerint követe választassanak, azon hozzáadással, hogy mielőbb nyitassék meg az országgyűlés." Scitovszky 1860. december 21-én tett jelentést az uralkodónak a konferencia lezajlásáról, "Azonban — folytatja Beksics — csak félsikert ért

el, mert a képviselő-választásokat mégsem az 1848-iki törvények, hanem az ezek alapján kiadott ideiglenes szabályzat alapján rendelték el."⁷

Ferenc József nem fogadta el az esztergomi értekezlet egyértelmű kiállítását az 1848:V. tc. mellett. 1861. január 7-én kelt "legfőbb határozmányával" (1) elrendelte az országgyűlés megnyitását április 2-án *Budán*; (2) az országgyűlési követválasztásra az 1847/8:V. törvénycikk alapján "szabályokat állapított meg; (3) megígérte "Horvát- és Tóthországoknak [!] a magyar országgyűlésre való meghívásukra nézve [...] határozatának utólagos kibocsátását". Mindezt az udvari kancellária január 9-én 396. sz. leiratában azzal a fölszólítással "tudatta" a helytartótanáccsal, hogy "az ezen legfelsőbb rendszabályban különösen megnevezett hatóságoknál eszközözendő tüsténti kihirdetése és foganatosítása iránt a kellő intézkedéseket tegye meg".

A helytartótanács elnöke, br. Sennyey Pál elnöklete alatt hat tanácsnokból — Károlyi Sándor, Danielik János püspök, Havas József, Jakab István, Korizmicz László — álló bizottmányt küldött ki "az 1847/8-ki V. tc. alapján kiadott rendszabályt tárgyzó k. k. [kegyes királyi] Rendelet" s az abbóli "k. kir. parancsolat" teljesítésére. E bizottmány a következő megállapításokat tette:

1. Örömet fejezte ki, hogy az uralkodó az országgyűlés összejövételére határnapot tűzött ki.

2. Elégedett volt azzal is, hogy a király "az esztergomi országos értekezlet által is ajánlott 1847/8-ki V. törv. c.-[e]t legkegyelmesebben alapul venni méltóztatott".

3. "[...] más részről figyelmét el nem kerülhetette, s ezen alapuló aggodalmát el nem titkolhatja, hogy a fentebbi k. Rendelethez a választást illetőleg oly rendszabályok csatoltattak, melyek az idézett 1848:V.t. cikknek a követválasztásokat szabályozó rendeleteitől némi, bár igen csekély eltéréseket foglalnak magukban".

4. Az 1848:V. tc.-hez képesti változtatásokat jórészt érthetőnek tartotta a bizottság. Indokai részint a törvény ideiglenes jellegéből következtek (a közgyűléseknek — vármegyékben — helyettesítése bizottmányokkal), részint a változott körülmények folytán a felügyeletnek az *Októberi diploma* nyomán ideiglenesen újjáalakított helytartótanácsra való átruházásában rejtettek. Horvát-Szlavonország kívánatos meghívására is elegendőnek tartotta a királyi ígéretet. Ami pedig "ezen bizottmány nézete szerint a leglényegesebb, az országgyűlésen használandó nyelvre nézve oly intézkedést tárgyznak, melyet a jelen átmeneti szakaszban annyira szükséges békülékeny hangulat, egyetértés érdekében, és a különböző [!] nemzetiségek között netalán támadható viszályok lehető elkerülése tekintetéből ezen engedelmes Bizottmány véleménye szerint szükségesnek felösmerni kelletik".

5. Mégis fölmerült a bizottságban a kétely: e változtatások "valóban oly nyomatékkaal bírók és oly lényegesnek tekinthetők-e, hogy [...] — habár csak ideiglenesen is — oly szabályok alkotását és megalapítását elkerülhetetlenül szükségessé teszik, mely szabályoknak kihirdetése, tekintve a megyékben és városokban nyilvánuló féltékenységet és bizalmatlanságot, előreláthatólag az 1847/8 [-i] törvények törvényessége és szentsége feletti sajnálatos és jövőendő országgyűlés békés folyamát is könnyen kétesseé tehető elvitatásokat fognának elő idézni, és előre is kizsákmányolni". A király által alapjában véve elfogadott 1848:V.

⁷ BEKSICS GUSZTÁV: *I. Ferencz József és kora. = A modern Magyarország (1848–1896)*. Írták MÁRKI SÁNDOR és BEKSICS GUSZTÁV. Bp. 1898. *IA magyar nemzet története*. Szerk. SZILÁGYI SÁNDOR. Tizedik kötet./ 551–552., 564–568.; SZABAD GYÖRGY: *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61)*. Bp., 1967. 67., 74., 77., 86–87., 112., 151–157.; SZABAD GYÖRGY: *Az önkényuralom kora. (1849–1867)*. = *Magyarország története 1848–1890*. Szerk. KOVÁCS ENDRE és KATUS LÁSZLÓ. Bp. 1979. *IMagyarország története tíz kötetben!* 658., 665.

tc. néhány rendelkezésének mellőzése "a különben is itt-ott létező ingerültségnek új táplálékot nyújtva, az országgyűlés folyamára is kártékony behatással lehetn[e]".

6. "Az általános törekvés — érvelt a bizottmány e változtatások ellen —, mely az egész országban, és fájdalom igen kevés kivétellel a megyei és városi tanácskozásokban megmutatkozik, oda van irányozva, hogy a fensőbb hatósági rendeletek mellőzésével az 1847/8 [-i] törvények ürtügye alatt, egy önalkotta és önkényes hatósági tér tettelesen elfoglaltassék, és a kormány tekintélye, mint tevékenysége megzsibbasztassék." A bizottság ez ellen, az "állam alapszabályait mélyen sértő irányzat" ellen előbb-utóbb "komoly rendszabályokat" vélt alkalmazandónak, ám addig is két javaslatot tett:

„1-[sz]ör [...] ő felsége nevében csak oly parancsok adassanak ki, mellyeknek, ha szükséges, a legszigorúbb hatalmi eszközök alkalmazása által is érvényt lehessen szerezni, és

2-[sz]ör [...] azon komoly következtetéseknél fogva, mellyek ezen kényszerűséggel egybekapcsolvák, oly tárgyakban, mellyek kevésbé lényegesek és a magasabb államfeltételeknek épen tartására mellőzhetők, minden tettelesen intézkedés lehetőleg mellőztessék.

Kerültelessék különösen azon téren, hol az országgyűlés tartása jöhet kérdésbe, mellytől várja a kormány és a nemzet egyaránt a lehető békés kiegyenlítést, és a jogviszonyok törvényes és végleges megalapítását."

7. Az ügy sürgőssége miatt nem javasolták észrevételeiket a helytartótanács elé terjeszteni, hanem a főtárnokmester révén, aki egyébként e kormányszék elnöke volt, egyenesen a királyhoz kérték továbbítani. A bizottság "legalázatosb javaslatát" a következőkben foglalta össze:

"Ő Felsége legalázatosabban kéretnék meg, hogy [...] f. hó 9-én 396 sz. a. kelt k. királyi Rendeletnek az Országgyűlés összehívására vonatkozó tartalmának illetetlenül hagyása mellett, azon k. Rendeletben foglalt, s az országgyűlési követek választását tárgyazó, ezen Bizottmány legalázatosb véleménye szerint sem lényeges[nek], sem elkerülhetetlenül szükségesnek nem mutatkozó rendszabályok kihirdetésétől a m. kir. helytartó Tanácsot legkegyelmesebben felmenteni, s egyúttal megbízni és utasítani méltóztatassék, hogy az 1848. évi V. tc. alapján a kivitel tekintetében a szükséges intézkedéseket saját körében tegye meg."

Javasolta a bizottság azt is, hogy a király adjon ki új rendeletet, amelyben "azon legfőbb várakozását és reményét kifejezni méltóztatnék, hogy fentebbi [1848:V.] tc. 3.§-ában a választhatási képességre nézve foglalt nyelvbeli megszorítás már a közelebbi országgyűlésre küldendő követek irányában foganatba nem fog vétetni".⁸

Br. Vay Miklós főkanclár 1861. január 17-én 720. sz. iratában közölte Majláth György főtárnokmesterrel, hogy a fölterjesztést a király elé tárta, ő azonban válaszában fönntartotta a 396. sz. udvari rendeletben foglalt *választási rendszabályt*, "azon egyedüli változtatással, hogy az 1848-ik évi V. t. cikk 56.§-ából elmaradt 400 p.f. [pengőforint] évenkénti lakbér meghagyassék, s illetőleg a kibocsátott szabály 53.§-ába beigtattassék". Egyébként az "a maga teljes minőségében lesz foganatba veendő".⁹

A helytartótanács 1861. január 21-i üléséből ki is adta a 4264/1861. sz. rendeletet, melyet 46 magyarországi vármegye, 3 erdélyi (partiumi) vármegye (Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd), a Hajdú kerület, a Jászkun kerület, Kővárvidék (Partium), 42 szabad királyi város, valamint 26 egyéb város (önálló választókerület, követküldését elvesztő szabad királyi város), összesen tehát 120 helyhatóság kapott meg. A rendeletet 1861. január 22-én nyomtatták ki.¹⁰

⁸ OL Htt. 1860-II-10-73 991 ; 1861-II-15-4264.

⁹ OL Htt 1861-II-15-15 400.

¹⁰ OL Htt. 1861-II-15-4264.

3. A szabályzat eltéréseit a törvénytől Pecze Ferenc már korábban kimutatta. Az elvibb jelentőségű eltérések az alábbiak voltak:

1. A szabályzat bevezetőjében az országgyűlésnek *Budára* való összehívásáról szól, míg az 1848:V. tc. — az 1848:IV. tc.-re utalva — *Pestet* emelte az országgyűlés helyévé.

2. A többször említett választóhatóságot — a passzív választójogot — szabályozó 3. §-ból kimaradt a magyar nyelv tudására mint követelményre utaló fordulat ("a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes").

3. Az 5. § nem utal a választókerületek kialakításának elvére ("úgy a népszám, mind területi s közigazgatási tekintetek alapjára tett aránylagos felosztással választatnak").

4. A 7. §-ban említett "belügyek minisztere", azaz a belügyminiszter helyét a "magyar királyi helytartótanács" veszi át.

5. A központi választmányi tagok esküjéből kimaradt "az ország törvénye szerint" fordulat (11. §).

6. Erdélyt, Horvátországot, Fiumét, valamint a határőrvidékeket nem hívták meg.¹¹

4. E kérdések — minként arra esetenként visszatérek — részint a választási szabályzat, részint a királyi meghívólevél kapcsán a helyhatóságokban egyértelmű ellenzéssel, majd-hogynem ellenállással találkoztak, magát az országgyűlési választás megtartását, majd a képviselői igazolásokat azonban nem akadályozták.¹²

E helyütt csupán az egyik legvitatottabb kérdést, az országgyűlés helyét veszem szemügyre. 1848-ban az udvar főntartásai ellenére az 1848:IV. tc.-ben sikerült az országgyűlést a Bécs közeli Pozsonyból az ország fővárosának tekintett Pestre hozni. Bár az akkor még két városként külön álló Buda-Pestnek is is voltak szószerű a főrendek körében, a királyi székváros Budát a törvény nem említette. 1860/61-ben viszont az udvar ragaszkodott Budához. A helyhatóságok ezzel szemben az 1848:IV. tc. alapján óvtak és tiltakoztak, ám a király a kancellária és a helytartótanács útján rendre elutasította őket. A Vas és Szepes vármegye, valamint Pest szabad királyi városa visszautasítását a helytartótanáccsal tudatva 1861. február 14-i 1719. sz. kancelláriai leirat szerint a király az 1860. október 20-i "legfelsőbb elhatározásai által az 1848-iki törvényeknek átvizsgálását s illetőleg megszüntetését vagy megerősítését világosan a jövő törvényhozásának fen[n]tartani, addig is pedig az országgyűlés helyének kijelölése iránti törvényes jogához ragaszkodni méltóztatott", a megnevezett törvényhatóságok kérelmét azért is elutasította, "mivel Buda városa, ahol a törvényhozási tanácskozás kellékeinek megfelelő helyiségekkel ellátott országház létezik, különben is az ország középpontjában fekvén, Ő cs. kir. Felsége azzal, hogy az országgyűlést ide, nem pedig az ország egyik szélső határán fekvő Pozsony városába hívatta öszve, az országlakosok e részbeni érdekei iránt már amúgy is legfelsőbb figyelmét tanúsítani kegyeskedett".¹³

Ugyanezen elutasító választ kapta február 20-án Bereg, Győr, Sopron, Szatmár, Torna és Ung vármegye, valamint Kiskunfélegyháza¹⁴, március 5-én pedig Borsod, Zemplén,

¹¹ PECZE FERENC: *A parlamenti választójog és az 1861. évi választási szabályzat.* = *Jogtörténeti tanulmányok* IV. k. Bp. 1980. 237–256.

¹² Szabad György, 1967. 242–245.

¹³ OL Htt. 1861–II–10–10 229.

¹⁴ Uo. 12 070.

Temes és Nógrád vármegye, valamint Gyöngyös.¹⁵

A konzervatívok — így különösen br. Vay Miklós tárnokmester és gr. Apponyi György országbíró — az udvar és az ország közötti kompromisszumot keresve felemás megoldásra jutottak: az országgyűlés megnyitó ülése április 6-án valóban a budai királyi palotában volt, ám a két ház üléseit külön-külön már ettől a naptól fogva Pesten tartotta; a képviselőház a Nemzeti Múzeumban, a felsőház pedig a Lloyd-palotában, mégpedig az 1848-i házszabályaik (rendszabályaik) szerint. Ezt *post festum* uralkodói leirat is megerősítette azzal, hogy a vonatkozó törvényhelyekre (1848:IV. tc. 7–8. §) nem történhetett hivatkozás. Jól tudták, miért. Talán nem is annyira az országgyűlés helye volt kényes, hanem e törvény azon rendelkezése, amely az országgyűlés szabadságharc alatti működésének legalitását, mi több: *alkotmányosságát* alátámasztotta. Az 1848:IV. tc. 6. §-a alapján ugyanis nem lehetett az országgyűlést berekeszteni az utolsó évi zárszámadás és a következő évi költségvetés elfogadása előtt. E szabály jogszerűen e *csonka* országgyűlésre is vonatkozott: számítva arra, ami egyébként augusztus 22-én bekövetkezett, a király e törvénnyel nem kívánta korlátozni saját hatáskörét az országgyűlés idő előtti feloszlatását illetően sem.¹⁶

5. A kiegyezést tető alá hozó országgyűlést Ferenc József 1865. szeptember 17-i elhatározásával december 10-ére hívta össze; egyidejűleg egy késő őszi ülésszakra a Lajtán túli *Landtag*okat is összehívta, három nap múltán pedig manifesztumban jelentette be a *Februári pátiens* fölfüggesztését és a Birodalmi Tanács (*Reichsrat*) működésének szünetelését.¹⁷

A 14.462. sz. kancelláriai számmal ellátott, Ferenc József által aláírt és Majláth György főkancellár által ellenjegyzett meghívólevél immár Pestre hívta össze a hongyűlést, ám továbbra is fönntartotta az 1861-i választási rendszabályt; mint írta: "a követválasztásra nézve az 1861. évi boldogasszonyhó [január] 7-én kelt kegyelmes elhatározásunkkal megállapított választási rendszabályt ezúttal is alkalmazandónak elhatároztuk".

Szemben az 1860/61. évi "kis forradalommal" ("kis alkotmánnyal") — mindkettő Reizner János átörököltette szegedi kifejezés —, amikor az önkormányzatok az 1848-i törvény alapjain újjáéledhettek, a provizórium kormányzat elég erősnek érezte magát mellőzésükre a kiegyezésig. A legfőbb testületi szerveiktől 1861 őszén megfosztott municípiumok és községek továbbra is a provizórium idején kinevezett tisztviselőik alatt működtek. Csupán annyi változott, hogy a vármegyék új főispánokat vagy főispáni helytartókat, a kerületek főkapitányokat, a szabad királyi városok pedig frissen kinevezett királyi biztosokat kaptak. Ám az 1848:V. tc.-nek a választási rendszerre vonatkozó, az 1861-i szabályzat által is átvett rendelkezéseit vármegyei, kerületi és városi testületi szervek (állandó bizottmányok, képviselő-testületek) nélkül mégsem lehetett alkalmazni. Önként adódhatott volna lehetőség, amely egyébként a kormányzások részéről is fölvetődött, hogy e testületek által 1861-ben megválasztott *központi választmány*okat egyszerűen reaktiválni kell, ám ezt Deák Ferenc ellenezte. Inkább belenyugodott abba, hogy az önkormányzati testületeket csakis egyetlen alkalomra, csupán a választókerületek megszervezése és a központi választmányok megalkotása feladatkörével hívják össze. "A formális közgyűlésekre sereglőket — írja Szabad György — a kiegyezés szorgalmazói azzal igyekeztek önkorlátozásra bírni, hogy ennek a parancsolt rendszabálynak a megszegése veszélyeztetné az országgyűlés megtartását." Év-

¹⁵ Uo. 15.406. Erre s az előző két jegyzetre lásd még Szabad György, 1967, 242–243.; különösen a 402. sz. jegyzetét.

¹⁶ Beksics Gusztáv, 177.; Szabad György, 1967. 432–436.

¹⁷ Beksics Gusztáv, 636.; Szabad György, 1979. 740.

gett Majláth György kancellár is erélyes föllépésre buzdította a főispánokat, királyi biztoso-
kat.¹⁸

Az önkormányzati testületek jogkorlátozását maga a meghívólevél tartalmazta; emígyen: "Mivégből királyi legfőbb hatalmunk[nál] s hatóságunknál fogva kegyelmesen megenged-
jük, hogy az 1861. évi szentandrás hó [november] 5-én kelt elhatározásunk folytán fölösza-
tott megyei bizottmányok és szabad királyi városi képviselő testületek az 1848:V. törvény-
cikk 7-ik §-ában érintett közgyűlések helyettesítéséül a választókerületek s központi válas-
ztói bizottmány megalakítása végett egybehívathassanak [...]"

A helyhatóságok e meghívólevelet, amely maga is a "törvényes intézkedések" haladéktal-
an megtételére hívott föl, közvetlenül Bécsből, a magyar királyi udvari kancelláriától kap-
ták meg. A nagyobb nyomaték kedvéért a helytartótanács is a lehető legrövidebb időn belül
intézkedett; 1865. szeptember 21–23-án a hatóságok első tisztviselőit (főispánjait, főispáni
helytartóit, főkapitányait, királyi biztosait) megkeresve megküldte az 1861. évi választási
rendszabályokat is.¹⁹

A választással kapcsolatos közjogi ügyek "szabatos és gyors tárgyalása céljából" br.
Sennyey Pál tárnokmester, a helytartótanács elnöke 4721/1865. eln. sz. *Elnöki üzenetében*
szeptember 19-én az országgyűlés tartamára ideiglenes jelleggel ifj. Bartal György első
elnökhelyettes *előülése* mellett Palló Sándor, Mihályi Gábor, Mándics Tivadar és Havas
Sándor tanácsnokok, valamint Novák Lajos r.a. [rendelkezés alatti] szolgabíró mint tollnok
részvételével *központi közjogi bizottmányt* alakított. Mellé Novák Lajos irányításával külön
központi-országgyűlési ügyosztályt is szervezett.²⁰

A helyhatósági szervek és a helytartótanács választásokkal kapcsolatos működéséről
munkám további részeiben részletesen szölok.

6. Erdélynek az 1848. évi II. (kolozsvári) tc. alapján választott képviselői 1848. július 2-
án megjelentek a Pesten megnyitott első népképviselői országgyűlés képviselőházában; az
utolsó, még rendi jellegű kolozsvári országgyűlést pedig július 18-án rekesztették be. Ezzel
alkotmányosan lezárult az a több mint három évszázadig tartó különállás, amely — az ál-
lamjogi viszonyok elkülönülése folytán — elválasztotta a két magyar hon törvényhozását.
Az önkényuralom az uniót meg nem történtnek tekintve ismét leválasztotta, s a centralizált
Habsburg-birodalom különálló koronatartományává tette Erdélyt, amely — ellentétben a
Temesi Bánság–Szerb Vajdasággal, valamint a Muraközzel — az *Októberi diploma* után
sem térhetett vissza az egységes Magyarországhoz. A bécsi akarat mellett itt különösen
számolni kellett a nem magyar nemzetiségűek, elsősorban a román politikai vezetőréteg
uniót ellenző s számáránjuk szerinti politikai részesedést igénylő törekvéseivel. A százszok
inkább közvetítő álláspontot igyekeztek képviselni.

Amint arról Szász Zoltán ír *Erdély történetében*, 1861 januárjában a szebeni ortodox
román szinódus az erdélyi "nemzetek" egyenlő számú képviselőiből álló országgyűlést
javasolt. A százszvárosi, brassói és a gyulafehérvári megbeszéléseken lakosságárányosan
román többségű alkotmányozó nemzetgyűlést kívántak; mi több: az abrudbányai tanácsko-
záson egyenesen a Habsburg-birodalom román területeinek egységesítését, általános válas-
ztójog szerinti román országgyűlést és kizárólagosan román hivatalos nyelv bevezetését
követelték.

¹⁸ Szabad György, 1979. 742–745.; idézet: 744.

¹⁹ OL Htt. 1865–II–15–73 991. Benne a királyi meghívólevél is.

²⁰ Uo. 74 399.

A január 11–16-án Nagyszebenben tartott román értekezlet résztvevői — amint Jordáky Lajos írja — "olyan választási törvénytervezetet javasoltak, amely biztosítja arányos képviselőtűket az erdélyi diétán". Immár tehát nem negyedik *natio* kívántak lenni, hanem szám-beli fölényüket akarták érvényesíteni.

A szászok brassói tanácskozásán az 1791-i, tehát a rendi alapú országgyűlést kívánták visszaállítani; erre akarták bízni az unió és a választójog kérdését.

A megoldást Bécsben és Erdélyben egyaránt az esztergomihoz hasonló értekezlettől remélték. Ezt br. Kemény Ferenc, a visszaállított főkormányszék (gubernium) elnöke február 11-ére hívta össze Gyulafehérvárra. A tanácskozás alapjául Ferenc József 1860. december 21-i kézirata szolgált. Ez hangsúlyozta: "az 1848. előtt jogosítottak mellett »azon nemzetiségek, rendek és vallások kívánalmai és szükségletei is egyenlően figyelembe vétnének, amelyek azelőtt politikai jogosultsággal nem bírtak«". Az uralkodó tehát maga is a rendi, azaz 1848 előtti (1791. évi) alapokhoz kívánt visszatérni, tudomást sem véve az 1848:V. (pozsonyi) tc.-et Erdélyre adaptáló 1848:II. (kolozsvári) tc.-ről. A választójog ügyében természetesen ez az értekezlet sem határozhatott, csupán javaslatot tehetett.

A meghívottak köre és a nemzetiségi számbeli arányok — 8 magyar, 8 székely, 8 (magyar) városi, 8 szász és 8 román notabilitás — az uniópártiaknak kedvezett. Igaz, jórésztük hivatalviselő volt, kevés volt köztük a független személyiség: a 24 magyarból csupán 7 volt liberális, a 8 románból pedig csak 3 egyházi tekinthető a nemzeti(ségi) érdekeket képviselő független személyiségnek.

A magyar álláspont — mint az elnöklő Haynald Lajos gyulafehérvári püspök kifejtette — itt is a legalitás talaján nyugodott: az unió helyreállítandó, az 1848-i törvények — köztük a választásokkal foglalkozó — érvényesek; ezek alapján egyszerűen meg kell választani az erdélyi képviselőket a *pesti* országgyűlésre. Gr. Teleki Domokos a magyar liberálisok képviselőiben bekapcsolódásukat csupán a "mágán hazafiak" részvételének tekintette, és kétségbevonta az értekezlet jogosultságát az 1848-i törvények fölülvizsgálatára. Miként a Királyhágon inneni elvbarátaik, természetesen az erdélyi magyar liberálisok is elismerték az 1848-i választási törvény módosításának elkerülhetetlenségét, kiindulópontnak azonban csakis a Kolozsvárt elfogadott 1848:II. tc.-et tarthatták.

A románok nagyszebeni értekezletén csak a kisebbség képviselte e törvény ideiglenes fenntartását, a többség helyette "egy tágabb, jövedelemtől független" választójogot igényelt. "A románok választójogi tervezete — írja Jordáky Lajos — a választójog megadását javasolta minden állampolgárnak, akinek földje és háztulajdona van — tekintet nélkül értékére —; akinek saját műhelye, kereskedése vagy gyára van; akinek legalább 50 osztrák értékű forint jövedelme van; továbbá az összes papok, doktori címmel rendelkezők, tisztviselők, tanárok, mérnökök" s jegyzők számára. A nagyobb nyomaték kedvéért még a rendi jellegű *utasítási jogot* is vissza kívánták állítani a *visszahívás* lehetőségével együtt. S mindennek megvalósíthatóságára nem titkos, hanem *nyílt szavazást* akartak bevezetni.

Konrad Schmidt, a szászok vezérszónoka az unió elfogadása mellett is szükségesnek vélte a saját erdélyi országgyűlést. "Választójogi tervezete — írja Szász Zoltán — rendkívül bonyolult érdekképviselőkre épült, különböző [...] cenzust alkalmazva a nagybirtok, a városi polgárság, a megyék, székek, mezővárosok számára." Ezen, a saját területein is kisebbségben lévő szászág súlyának növelését szolgáló elképzelés a Lajtán túli tartományok *Landtagjainak* választási rendszerére emlékeztet.

Az értekezlet a többségi viszonyoknak megfelelően a magyar álláspontot fogadta el, ám az udvar elé került a kisebbségi román és szász elképzelés is. Egyébként három szász meg-

hívott, ha föltételeken is, a magyarokkal szavazott; az ugyanerre hajló egyetlen román társai egyszerűen — hazaküldték...

Ferenc József március 24-i válaszában kijelentette: a fölterjesztést az erdélyi országgyűlés szerkezetét illető 1791:XI. tc. fönntartása mellett elfogadja, ám — mint Márki Sándor írja — az 1848:II. (kolozsvári) tc. bonyolultabb cenzusrendszerével szakítva elrendelte: "azon néposztályra nézve, amely eddig az országgyűlési követválasztásból ki volt zárva, 8 osztrák forint egyenes adó lesz megállapítandó, adópótlék és fejadó nélkül".

Az erdélyi országgyűlést november 4-ére hívta össze, ám az — e helyütt nem vizsgálható körülmények miatt, magyar bojkott közepette — csak 1863. július 1-jén ülhetett össze Nagyszebenben. Ennek választójoga alapján véve a fejadóval együtt számított legalább 8 forintnyi egyenesadón alapult; az értelmiségiek végzettségük alapján választhattak. Hivatalos álláspont szerint az 1848:II. tc. nem volt "alkalmazható alaptörvénynek" tekinthető. A románságnak kedvezett az is, hogy a nemesi régi jogot sem alkalmazták, s növelték a megyei területek képviselőtét, ám az általa igényelt "arányosság" követelményeit még ez sem elégítette ki.

Az uralkodó 1865. szeptember 1-jén november 19-ére új erdélyi országgyűlést hívott össze, melynek egyetlen föladata az uniót kimondó 1848:I. (kolozsvári) tc. revíziója volt. A választójog ezúttal még oktrojált maradt: az alapcenzus 8 forint egyenesadó volt, ám már a fejadó beszámítása nélkül, s a régi nemesi jogot is visszaállította. Mindkettő a románokat sújtotta. Ferenc József a pesti országgyűlés összeültével december 15-én elnapolta a legutolsó kolozsvári országgyűlést, amelyet azonban csupán a kiegyezés és koronázás után, 1867. június 20-án oszlatott föl. Egyidejűleg érvénytelenítette az 1863-ban összeült nagyszebeni *Landtag* határozatait.²¹

Ferenc József 1865. december 25-én engedett a kolozsvári országgyűlés december 18-án kelt kérelmének, "megengedte", hogy Erdély Nagyfejedelemség "királyi hivatalosai [regalistái] és törvényhatóságainak képviselői meghívattassanak a Pesten december 10-ére összehívott — tehát már meg is nyitott — magyar országgyűlésre", mégpedig "az 1848. évi választási rend és mód szerint". Miért is az 5580. kancelláriai számon három nyelven — magyarul, németül és románul — hasábos formában kiadott meghívólevélben meghagyta: "a Megyék és Vidékekben, Naszód Vidékét is ideértve, a Székely és Szász Székek és Vidékekben, a Királyi szabad és mező városokban célszerűen rendelkezettek, hogy a követek megválasztása az 1848. évi II. törvénycikk értelmében mielőbb végrehajtsassék és a megválasztott követek a már folyamatban lévő Magyar Országgyűlésre elküldessenek".

A visszaállított erdélyi királyi főkormányzók (gubernium) 1866. január 10-én ugyancsak három nyelven *Utasítást* adott ki, amely 41 pontjában — némi magyarázattal — egybefoglalta az 1848:II. (kolozsvári) tc. és az alapjául szolgáló 1848:V. (pozsonyi) tc. szabályait. Jogforrási jellegében tehát eltért az 1861. évi választási szabályzattól, amely mintegy az 1848:V. tc. helyébe lépett. Ellentétben az 1861. évi szabályzattal, melyet az eljáró szervek és az országgyűlés gyakorlatilag hallgatással mellőztek²² — tehették, hiszen szakaszainak javarésze megegyezett a törvényével — erre az *Utasításra*, amely egyébként nem pótol-

²¹ JORDÁKY LAJOS: *A Román Nemzeti Párt megalakulása*. Bp. 1974. 18–20.; SZÁSZ ZOLTÁN: *Az abszolútizmus kora Erdélyben (1849–1867)*. = *Erdély története. Harmadik kötet. 1830-tól napjainkig*. Szerk. SZÁSZ ZOLTÁN. / *Erdély története három kötetben*. Főszerk. KÖPECZI BÉLA / 1474–1478., 1493., 1503., 1624.; *Beksics Gusztáv*, 567–568., 636.

²² *Szabad György*, 1967. 244–245.; *Pecze Ferenc*, 248–254.

ta, hanem csupán összefoglalta a hivatkozott törvényeket, az eljáró szervek gyakorta hivatkoztak.²³

7. A hivatkozott törvények (1848:V. [pozsonyi] tc.; 1848:II. [kolozsvári] tc.) autentikus szövegeit Csizmadia Andor már elemezte és közölte (1963); ezek különben is könnyen hozzáférhetők a Magyar Törvénytárban s másutt is. Tekintettel az 1848:V. tc.-től való kevés, főnt bemutatott eltérésre, a helytartótanács 1861/65-i rendelete sem igényel föltétlenül forrásközlést. Kivételt egyedül az erdélyi főkormányszéki *Utasítás* esetében teszek, melynek nyomtatott formája az általam kutatott helyeken nem maradt fenn. Ezért — munkám *Erdély* című részéhez kapcsolva — magyar fogalmazványból közlöm.

Anélkül, hogy e helyütt tüzetesebben elemezném, rámutatok fontosabb, az anyaországtól elütő sajátosságaira.

1. Az anyagi választójogot meghagyta az 1848: II. (kolozsvári) törvénycikkekben szabályozott cenzusok keretei között. E kérdéseket valójában csupán az összeírások kapcsán érintette.

2. Az 1848: II. (kolozsvári) tc. sajátossága, hogy azokban a törvényhatóságokban, ahol 2–2 képviselőt választhattak — többet sehol sem! — lehetett választani: hagyományosan egyetlen választási aktusban történjék-e ez, avagy — miként az anyaországban — eleve 2–2 választókerületet alkossanak-e meg. Az *Utasítás* az együttes választást sugallta, a választókerületek megalakítását inkább csupán kivételnek tartotta.

3. Szemben az 1848: V. tc. eljárási szabályaival, melyek szerint az összeírás egyéni jelentkezés alapján történik, ez alapján a hivatalból való összeírást alkalmazza. Ez két okra vezethető vissza: (1) az 1865. évi utolsó („közelebbi”) erdélyi országgyűlésre elkészült összeírások rendelkezésre álltak; azokat csak meg kellett igazítani; (2) az idő sürgetett: a pesti országgyűlés már 1865. december 10-én megnyílt, mielőbb ott kellett hát lenniük Erdélyország képviselőinek is.

4. Az 1848: V. (pozsonyi) tc. egy jelölt esetén lehetővé tette a közfelkiáltással történő egyhangú választást, az *Utasítás* viszont minden esetben szavazást rendelt.

5. Szemben az 1848: V. (pozsonyi) tc.-kel, amely a folytonos — akár éjjelre vagy másnapra is áthúzódó — voksolást írta elő, az *Utasítás* eleve elrendelte: a szavazást éjszakára meg kell szakítani, s másnap folytatni. Lehetőséget nyújtott a településeknek vagy csoportjaiknak napi beosztására is.

Az 1848: V. (pozsonyi) tc.-től eme „törvényellenes” eltéréseket — az 1848: II. tc. ugyanis elrendelte az anyaországi eljárási szabályok alkalmazását — a célszerűség és a választók könnyebbége indokolta. Az országgyűlés a mandátumok verifikációja során nem is tett kifogást ellenük.²⁴

²³ OL Főkorm. 1866:895.

²⁴ Lásd még: RUSZOLY JÓZSEF: *Az erdélyi választójog történetéhez 1848–1872. = Emlékkönyv dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Acta Jur. et Pol. Szeged. Töm. LIII. Szeged, 1998.) 325–352. Kny.: Fasc. 23. Vö. RUSZOLY JÓZSEF: *Az országgyűlési népképviselői választójog sajátosságai Erdélyben. Az 1848:II. (kolozsvári) tc. létrejötte.* Debreceni Szemle, 1998. szeptember (Új folyam, VI. évf. 3. sz.) 463–483. Kny. is.

A választások helyhatóságokként

DUNÁN INNEN

Árva vármegye

001 Alsókubin

002 Bobró

I. Képviselők 1848/49-ben:

Kubin: *Kubinyi Flórián* (1819 – ?) földbirtokos, megyei tisztviselő; T1106:1819. jún. 20. – 1881. febr. 16., képviselő Alsókubinban 1848, 1861, ügyvéd (1868), RA, Bo.

Bobró: *Majercsák Márton* ügyvéd; T1234 Majercsik (!) Márton.

III. Stephanidesz Henrik 1861-ben sikertelenül panaszolta be Kubinyi Flóriánt a képviselő-háznál. Kérvényét előbb a helytartótanácshoz küldte, majd a megye révén visszakapott másolattal próbált szerencsét a Háznál, ám az állandó igazolási bizottság nem méltatta figyelemre. Mayercsák (!) Márton 1848/49-i ottani honatya 1865/68-ban éppen a sikertelenül peticionálóval mint bobrói képviselővel szemben nyúlt ehhez az eszközhöz, nem nagyobb szerencsével (R. 61., 65.).

IV. Árva vármegye "közgyűlése" 1861. január 31-én tárgyalta a helytartótanács által 4264/1861. számon e hó 21-én megküldött választási szabályzatot (szerinte "1848-ki követ-választási rendelet"-et), melyre "Árva megye közönsége" aláírással válaszolt a kormány-széknek. Szomorúan állapította meg, hogy "a mindent csonkító 12 évi gyászos korszaknak vasfoga az 1848-diki választótörvényt sem kímélte meg", megcsonkította. A 3. cikk (szakasz!) révén az "eredeti választótörvényre nézve oly hézag keletkezik, mely alkotmányunkat szülte törvényeink láncolatának összefüggését félbeszakasztja". A törvényben "világosan ki van mondva, hogy a választandó képviselők a magyar nyelvet tudják"; ez pedig innen hiányzik. Az 1848:V. tc. területi hatálya kiterjedt Erdélyre, "Tót- és Horváthország"-ra, a határörvidékre és a "Magyar tengerparti vidékre", ez pedig nem. A törvény szerint a "független Magyar Belügyminiszterrel" kellene kapcsolatban lenniük; a rendelet mégis a helytartótanácsot állítja helyére. Az a gyanúja a közönségnek, hogy a "kormánynak nincs szándéka e törvényt lényegében megtartani", mégis kéri a helytartótanácsot: "egész hazafias erélyességét oda irányozza, hogy e törvény egész terjedelmében megtartassék, minthogy azon a szükséges körülményekhez képest csak az egyetemes országgyűlés tehet változást".²⁵

A "bizottmányi közgyűlés" január 31-én így is megválasztotta a választási előmunkálatoakra a 31 tagú "középponti választmányt" (benne: Kubinyi Flórián, Ferenc és Kálmán, Stephanidesz Henrik és János). A választmány február 19-i, első ülésén a választók összeírására két "alválasztmányt" küldött ki azzal, hogy (március) 11-én (!) kezdjék el, s 14 napon át folytassák az összeírást. Az összeírási helyek: a bobrói vk.-ben: Bobró és Jablonka; a kubini vk.-ben: Kubin és Thurdossin (Thurdostin, Turdosin).

²⁵ OL Htt. 1861-II-15-10 242.

Végül is négy járás — a kubini, a vári, a tresztenai és a namesztói — területére négy 3–3 tagú összeíró testületet neveztek ki. A kubini elnöke Kubinyi Mihály másodalispán, a vári pedig Kubinyi Flórián lett.

A népet a főszolgabírák és a papok tájékoztatták. A február 27-i ülésen március 4-ére előrehozták az összeírás kezdetét, hogy a választási előkészületekre elegendő idő maradjon. Meghatározva a reklamációk idejét és elbírálását, a választást március 26-ára tűzték ki mind a két kerületben. A szavazatszedő választmányok elnökei Szmrecsányi Dáriusz első alispán (Bobró) és Kubinyi Mihály másodalispán (Alsókubin) lettek.

A március 2-i ülés, mivel "a catholicus Clerusra a nagyhétben sok foglalkozás vár", a választás napját 21-ére hozta előre. A 18-i ülésen a "választási jognak igazolása végett senki sem jelentkezett". A 19-in viszont megjelent 36, a Thurдостinban működő alválasztmány által föl nem vett Kriva községbeli lakos. Az előljárásság igazolta "szeplőtelenességüket" és a "törvényes földrészt" birtoklását. A választmány föl is vette őket.

1861. március 21-én a bobrói kerület közfelkiáltással Abafy Arisztidot egyhangúlag választotta meg. (T2: Abafy Arisztid, Ao, 1861. június 15-én meghalt.)

Az alsókubini kerületben Kubinyi Flórián és Stephanidesz Henrik volt a jelölt. "[...] mindenik követjelölt saját zászlói alatt összesereglett pártja élén jelent meg a választás helyszínén". A választmány szerint a Kubinyi-párt az ellenpártot legalább háromszorosan fölülmulta, a törvény alapján mégis szavazást rendeltek el. A szavazatszedő választmányhoz "tanúk gyanánt" a Kubinyi-pártból Chmel Mihály és Toperczer Lajos, a Stephanidesz-pártból pedig Csaplovics Elek és Szlonkay Mátyás "neveztetett ki". A választók községek szerint szavaztak. Alig adtak le 35 voksot — valamennyit Kubinyi Flóriánra —, verekedés tört ki ("a választók némely fölingerült egyénei egymást tettelegesen bántalmazásokkal illették"), mire a "kisebbség jelöltje", Stephanidesz Henrik a megyeházi főispáni szállás ablakából bejelentette visszalépését. Mivel helyébe a közönség kérésre sem jelöltek újat, a küldöttség Kubinyi Flóriánt "országgyűlési népképviselőnek" jelentette ki. A jegyzőkönyvet csak Szlonkay Mátyás nem írta alá.²⁶

Stephanidesz Henrik említett március 28-i panaszát a helytartótanács április 7-én Árva vármegye közönségének küldte vissza azzal, hogy hívja föl a panaszost: a választási szabályrendelet 47. §-a szerint "panaszát a képviselő táblánál kellene benyújtania". Mint láttuk, ott elutasították. A kormányshoz ugyanakkor föl hívta a megyét, hogy "részrehajlatlan bizottmány" útján vizsgálta ki a panaszos által "némely megyebeli tisztviselőknek hivatalos eljárások közbeni és részrehaljó önkényeskedéseit".²⁷ A jelentést nem ismerjük.

Egyébként Stephanidesz Henrik április 15-én tette meg panaszát a Házhoz. Ennek egyik melléklete, a "helytartóshoz" intézett panasz, amely szerint a megyei tisztikar hónapokkal előbb "mindenféle ámitásokkal s erkölcsi kényszerrel jó előre oda törekedett és működött", hogy a panaszos "jellemét a legaljasabb alakban tüntess[e] elő". Mint írta, az alsókubini kerületbe az alsókubini és a vári járás mellett a namesztói járásból még 10 község tartozik; ez utóbbiak "mily intézkedésből, nem tudom". Hangsúlyozta: "az egész árvai tisztikar feje egy családot képez [...]: Kubinyi Mihály másod alispán, Kubinyi Kálmán [a] vári járás főbírája és Kubinyi Flori [...] követjelölt tulajdon testvérek, az Alispán Szmrecsányi Darius pedig ezeknek mostoha testvére, s a többi főtisztviselő — keveset kivéve — azoknak majd közelebb, majd távolabb rokona". Így "tetszésök szerint kényuralmat gyakorolnak". Ezáltal pedig "a Bach-féle megbukott s úgy szólván már a nép nagyobb részének vérebe beszívódott rendszer maradványai ellenében nem hogy kedvessé, hanem még inkább utálatossá s

²⁶ Uo. 19 220.

²⁷ Uo. 19 216.

visszariasztóvá teszik alkotmányos jogainkat". Még az összeírás is a Kubinyiak házáinál folyt, a választáskor pedig a tisztviselők az ő pártjukhoz irányították a választókat. Kubinyi Kálmán lóháton vezette az alsókubini járásbelieket. A panaszos pártját elterelték, zászlaját botokkal fölszerelt ellenpártiak széttépték. Őt magát, az ellenjelöltet is rabőrök (*Wachmánok*) mentették meg. Az egyik főszolgabíró "12 bottal" fenyegette a választókat, mondván: "neki törvény nem kell, hanem Flori". Magát a szavazást eleve igyekeztek mellőzni, ám az ellenpárt abba nem ment bele. A választókat az összeírásból szólították. Varczel János főszolgabíró vezette a támadókat, akik miatt az eljárás megszakadt. Vazely János centrális főszolgabírónak s Novák Sámuel helybéli protestáns lelkésznek a választás északaján ablakait betörték. Az alispán emiatt, noha a vármegyei bizottmányban ellene volt, a csendőrséget vette igénybe. A panaszos mellett a "vérengzés következtében méltán elkeseredett" városi polgárság volt.²⁸

V. Az 1865. október 19-i központi választmányi ülésen "néhány választmányi tag abbeli óhaját fejezván ki, hogy — miután a választmányban több tag találtatnék, ki a magyar nyelvben egészen járatlan, nehogy e fontos ügy folyamáról kellő ismeretek hiányában maradjon — a választmányi jegyzőkönyv szláv nyelven is vezetették". A választmány a "közönség érdekében" méltányolva e föltevést, kimondta, hogy a jegyzőkönyv magyar szövege *szláv nyelvre*, azaz szlovákra fordíttassék.

A választmány az 1848-i és 1861-i gyakorlatot fönntartva, "nehogy a választók a kedvetlen őszi időben érzékeny költséggel járó hosszabb utat tenni kénytelenítsenek, a nép java s kényelme, nem különben a munka siettetése és pontosabb keresztülvitale tekintetéből" választókerületenként két-két alválasztmányt küldött ki. Ezek a bobrói kerületben Bobrón és Jablonkán, a kubiniban pedig Alsókubinban s Thurdossinon működtek. Az alválasztmányok területe különben a négy járásával (kubini, vári, tresztenai és namesztói) esett egybe. A járási székhelyeken az alválasztmányok két hétig (nov. 8–22.) működtek; a reklamációkra három napot jelöltek ki (nov. 22–24.); 24-én bíráltak el, a választást pedig 30-ára tűzték ki.²⁹

A választás Alsókubinban egyhangú volt; a mandátumot Szmrecsányi Dariusz (Dáriusz) nyerte el, Bobrón viszont a választás az összetűzések miatt félbeszakadt, s így eredménytelen lett. Itt hárman versengtek a képviselőségért: Lattyák János, Majercsák Márton, az 1848-i képviselő, valamint Stephanidesz Henrik, aki 1861-ben a másik kerületben maradt alul. A kezdettől fogva "zavaros" választás rendjét 14 csendőr ideig-óráig fönntartotta ugyan, délután 3 órakor azonban, amikor a 414. választó leszavazott, a hosszú várakozásba beleunt pártok választói között véres összeütközés ütött ki, melyet a csendőrök sem tudtak többé lecsendesíteni; "néhány választó kő, bot és kerítésekből kitört karók által tetemesen megsebesült". Az elnök szava sem számított már; "az összeütközött pártok közül a gyengébbek a választás helyéről elűzettek".

Zmeskal Elek választási elnök a december 19-ére kitűzött új választásra a központi választmánynak több kérést terjesztett elő. Alkotmányjogilag különösen a 3. méltó figyelemre: "Nehogy az új választás hosszúra nyúljon, a választók nagy száma és a netán beállható kemény hideg tekintetéből két vagy több helyiségben előveendő szavazás végett a választási elnök által két vagy több szavazatszedő küldöttségnek felállítása indítványba annál is inkább hozatik, minthogy ez a törvény szellemével nem ellenkezik, s ily módon a választás sokkal gyorsabban s nagyobb rendben keresztülvihető lenne." A központi választmány ezt

²⁸ OL KL 1861: III/12. Vö. MAM: 62–64.

²⁹ OL Htt. 1865–II–15–82 993.

nem fogadta el, "minthogy ennek nyoma a választási törvényben sehol nem létező", mindazonáltal meghagyta az elnöknek, hogy bátorkodjék "az újonnan előveendő szavazásnál mindazon könnyítő módokat — melyek a választási törvénnyel nem ellenkeznek — igénybe venni".

Fölvetődött a központi választmányban az is, hogy a már előbb leadott 414 voks az új választáson ugyanazon jelöltek javára írássék-e, akik eredetileg kapták. Ám a választmány másként látta: a "legyőzhetetlen akadályok miatt félbeszakított, a megkezdett, de leállított választás a választótörvény értelmében semmisnek vétetvén, a múlt alkalommal szavazottak a kitűzött új választáskor — megjelenésük esetében — új szavazásra bocsáttatni rendeltettek". A sérülések miatti panaszok elintézését a "megyei fenyítő hatósághoz" tették át.³⁰

A december 19-i pótválasztáson, amely de. 10 órától másnap reggel 6-ig tartott, az abszolút többséget egyik jelölt sem nyerte el (Lattyák János: 580, Majercsák [itt: Mayercsák] Márton: 906, Stephanidesz Henrik: 1077). A december 21–22-i újabb választáson született csak végleges eredmény: Majercsák Márton 796 voksával szemben Stephanidesz Henrik 1093 szavazattal nyerte el a bobrói mandátumot. A központi választmány december 23-án ezt megerősítve a kiküldött bizottságok tagjainak napidíjakat utalványozott.³¹

Majercsák Márton ügyvéd, pozsonyi váltójegyző 1866. január 10-i panaszát, amely mellé aláírási íveket is csatolt, főképpen arra alapította, hogy Messkó Amond, a namesztói járás fő(szolga)bírása és néhány hivatalnok társa hivatali állásukkal visszaélve korteskedtek a képviselő mellett. Amint a második forduló eredménye mutatja, azon a választók egy része nem vett részt; csak Stephanidesz-párti községek jelentek meg — így a panaszos —, melyek választóit Messkó főszolgabíró bezáratással és pénzbeli büntetéssel fenyegetve vette rá a megjelenésre. Ezzel szemben a panaszos melletti községek (Podolk, Podszkle, Bukovina, Alsózubrica, Jablonka, Chizne, Felsőlipnica) választóit arra hivatkozással, hogy "már késő", a választást lezárták, őket elutasították, holott még 4 óra hosszat szerkesztették a választási jegyzőkönyvet, melybe egyébként Majercsák óvását nem iktatták be. A panasz azt is tartalmazta, hogy (1) egy óránál hosszabb ideig elnök nem volt, hanem a főszolgabíró elnökölt; (2) a főszolgabíró esküdt társaival együtt a namesztói járásban "Bach és Schmerling tanai nyomán busa befolyását igénybe vette", a népet nemcsak fenyegette, de pénzzel vesztegette is; (3) bezáratta a Majercsák mellett "felszólamlani menő" választókat; (4) távollevő gyalcskereskedők szavazatait is számbavette; (5) akadályozta a választási küldöttséghez kirendelt "tanúkat"; (6) a küldöttség csak feljegyzéseket készített, törvényes jegyzőkönyvet folyamatosan nem vezetett. Az eredeti, magyar fordítással ellátott szlovák tanúsítványokhoz Majercsák Márton január 16-án csatolt egy 1865. december 22-én kelt, ceruzával írt s a főszolgabíró által is aláírt szlovák nyelvű, magyar fordítással ellátott lapot. Ebben az esküdteket 19 megnevezett választónak azonnali, 10 forint büntetéssel fenyegetve "beküldésére" utasítja. "Ezeket — írta — mind a két esküdt Rabicsák segítségével a kitett büntetés alatt, reggeli 10 órára behozzák, különben a saját költségükre, kitett büntetésen kívül, hozzájuk mint alakoskodókhoz csendőrség fog kiküldetni."

A választásról "Szemlélő" aláírással a Pesti Napló 1865. évi 229. számában megjelent levélre Nádas Antal helyettes választási elnök tagadólag nyilatkozott. Kijelentette: az elnök nem a szabálytalanságok láttán betegedett meg, hanem mert kimerült, hiszen délelőtt 10-től

³⁰ Uo. 96 913.

³¹ OL Htt. 1866–II–15–2282. (T1833: Stephanides Henrik, Al, alsókubini ügyvéd, 1867-től az Igazságügy-minisztérium osztálytanácsosa. Téved Tóth, amikor 1866. január 12-i időközi választástól eredezteti mandátumát.)

reggel 6-ig működött; "légvonat, hideg, füst, rossz bűz miatt erejéből kifogyván összero-gyott". A szavazás így valójában elnök nélkül nem folyt.

Megnyilatkoztak a pánszlávizmussal vádolt Lattyák János és hívei (Flosch Endre, Bulla György, Manyák Ferenc) is, idézve programjuk 9. pontját: "a nemzetiségre nézve a követje-lőlt véleménye, hogy drága hazánk területi épségének és egységének fenntartása mellett az ország nemzetiségeinek jogai törvény által is biztosíttatnak".

Érkeztek persze másfajta nyilatkozatok is; olyanok, amelyek éppenséggel Majercsák vesztegetéseit taglalták, egyszersmind tagadták a más nevében való álszavazásokat.

A Ház az állandó igazolási bizottságra hallgatva Stephanideszt vita nélkül igazolta. Ő egyébként később — föltehetően az Igazságügyminisztériumba kinevezése miatt — lemondott mandátumáról.³²

Bars vármegye

003 Aranymarót

004 Léva

005 Újbánya

I. Képviselők 1848/49-ben:

Aranymarót: *Balogh János* (1796–1872), alispán, földbirtokos, volt követ, egyhangú választással. T89: 1796. febr. 22. – 1872. jan. 18., 1861-ben is, pártállás: RA, GC, Bo; 1842–1845: alispán,

Léva: *Farkas Pál*, I. aljegyző, egyhangú választással; *Mácsai Lukács* (mandátuma meg-szünt); *Szabó János*. T540: *Farkas Pál*, RA, 1849. márc. 1-jéig. T1217: Mácsay (Mácsay) Lukács, LL, 1849. júl. 2., Újbánya, 1861-ben is (Bo), jogász, a *Prijatel ludu* szerkesztője, pesti ügyvéd. (Tehát téves Csizmadia adata; nem aranyosmaróti képviselő volt.) T1855: *Szabó János*, LL, 1849. júl. 21.

Újbánya: *Sebestyén Ignác*, egyhangúlag, táblabíró földbirtokos. T1758: 1849. márc. 1-jéig.

III. A VI. osztály 1861-ben Balogh János aranyosmaróti választásának megsemmisítését javasolta, mivel a jegyzőkönyvből kitűnt, hogy verekedés és vérengzés zavarta meg a vá-lasztást. A ház többsége 96:82 arányban igazolta. Panasz nem volt (R.58., 240.).

IV. Bars megye bizottmánya 1861. január 21-én 120. számon választotta meg 35 tagú kö-zépponti választmányát, amely Majthényi Ferdinánd másodalispán elnökletével már 28-án megtartotta első ülését; döntött minden hatáskörét illető kérdésben. A választókerületeket meghagyta 1848-i alakjukban. Mivel a Belügyminisztérium nem működött, elhatározta, hogy a neki küldendő anyagot egyelőre a megye levéltárába helyezteti. Két kerületbe há-rom-három tagú összeíró küldöttséget választott, az újbányaiba viszont nevezett szabad királyi és bányaváros két embere mellé még két tagot küldött. Az összeírási helyekül a lévai kerületben a főhelyen kívül Nagysalló mezővárost, az aranyosmarótiban a székhely mellett

³² OL Htt. 1865–II–15–1254.

Oszlány és Verebély mezővárost, az újbányaiban pedig e szabad királyi és bányaváros mellett Szentkereszt mezővárost jelölték ki, meghatározva, hogy hol meddig működik az adott kerület összeíró küldöttsége. A törvényes 14 nap alatt az adott kerületen belül bárki bármelyik összeírási helyen jelentkezhetett. A reklamációk elbírálása március 3–4-én történt. A küldöttségek kívánságára az 1848-i összeírásokat a levéltár kiadta, a jelentkezők pedig "birtoklási lajstromok felmutatása mellett képességüket" igazolhatták. A választásokat mind a három kerületben március 5-ére tűzték ki.³³

Már lezajlott a választás, amikor "Bars megye közönsége" 7-én fölratot intézett a helytartótanácshoz, melyben a 4264/1861. sz. választási rendszabály ellen fordult. Ebben körülményes fogalmazásban állást foglalt a független felelős minisztérium mellett is. "És végre — írta — igényelhetni véli, hogy miután az ország törvényhatóságai a követválasztási s [...] az utasítás adási jogtól elútvék; a választó kerületek képviselőit oly helyzetbe hozza, miszerint nem egy collegialis — felelősséget nem is vállalható — kormány testület, de törvényrendeltek felelős miniszterek irányába állítsa [...]". Kifogásolta, hogy Pest helyett Budára hivatott össze az országgyűlés, valamint, hogy Erdély és "hazánk némely kiegészítő részei" meg sem hívtak. "Hogy pedig a magyar nyelv tudása nem kellék a képviselőnél, abból valószínűleg a nemzetiségek meghasonlásának gaza fog kifejlenni, mely a megingatott közjónak előmozdításán való testvéries egyetértő működés bájos virágát satnyává teendi!"³⁴

Az újbányai kerületben Mácsay Lukácsot³⁵, a lévaiban pedig — Várady János visszalépése nyomán — Konkoli Thege Pált választották meg közakarattal; Aranyosmaróton Balogh János gyűrte le heves küzdelemben Juhász Antalt.³⁶

Mivel a központi választmány nem küldte föl jegyzőkönyveit s más anyagait, a helytartótanács csak a főispán jelentéséből értesült az aranyosmaróti kerületben előfordult "zavarokról". A főispán által elrendelt vizsgálatról a kormánysszék előadója április 2-án még jelentést kért volna a megyétől, pár nap múltán azonban a "Bars megye közönségének" címzett fogalmazványrészletet — nyilvánvalóan a képviselőházi verifikációra tekintettel — áthúzták.³⁷

A Pesti Napló 1861. március 9-én levelezőjét idézve sajnálkozott, hogy Aranyosmaróton "oly tettlegességekre került a dolog, melyek a választás dicsőségét nagy mértékben elhomályosítják". A Sürgöny március 19-i számában Garami János arról tudósított, hogy "a viszontagságos életéről ismeretes Balogh János" (hírneves reformkori követ!) mellett "megyénk köztisztelteletben álló fia, Juhász Antal" volt a jelölt, aki mellett állt az értelmiség nagyrésze, "nem különben a magyar és tót ajakú verebéli járás értelmes és vagyonosb néposztálya". Meg is választják, ha a tapolcsányi és oszlányi járás "tisztán tót ajakú földnépe között nem terjesztett volna a rosszakarat híreket azzal, hogy az értelmiség, a papság és a nemesség azért támogatja Juhászt, hogy általa az úrbért visszaállítsa, Balogh János viszont megmenti őket a szőlődezmától; az irtványföldröket kiveszi a földesurak kezéből, az egyházi javakat pedig felosztja közöttük". Balogh János mellett — néhány kivétellel — a "bukott rendszernek még jelenleg is állomásaikon tartózkodó [állásukban lévő] emberei", köztük pénzügyörök voltak. A Juhász-párti verebélyieket egy tót faluban a választás előtt megtámadták (240 szekérrel voltak!). Ilyen előzmények után tódult be a választásra "az örültségig fanatizált tót nép apraja-nagyja", ahol egy ex-csendőr fölhívására a szűrűjakkból előkerültek bo-

³³ OL Htt. 1861-II-15-13 660.

³⁴ Uo. 19 226. Vö. *Szabad György*, 1967. 243.

³⁵ Lukač Máčay lapszerkesztőről: *Szabad György*, 1967. 419.

³⁶ MAM: 70-72.

³⁷ OL Htt. 1861-II-15-19 220.

tok is. *Zabime panow!* ("Verjük agyon az urakat!") – kiáltozták. A Juhász-párt megfutamodott, ám a Balogh-párt kikényszerítette a választás folytatását. Balogh János 1107:77 arányban győzött; 1385-en nem szavaztak. A bűnvizsgálat megindult.

A választási jegyzőkönyv szerint az elnök a verekedés, sőt vérengzés miatt 3/4 óráig fölfüggesztette a választást, de — noha a választók nagyrésze megfutamodott — utána mégis folytatását rendelte el, ám csak azért, hogy általa "az ingerültséget elfojthassa és a nagyobb kicsapongásokat megelőzze". Az eljáró VI. osztály nem is tartotta igazolhatónak Balogh Jánost; a Ház mégis — főként, mert választási panasz nem érkezett — hosszas vita után igazolta.³⁸

V. Az 1865. október 11-i állandó bizottmányi ülésen, mely elé a szeptember 21-én kiadott 73 991/1865. sz. helytartótanácsi "intézmény" került az országgyűlés összehívásáról, felszólalások hangzottak el, melyek ezen 1861-i testületet az ugyanakkor választott tisztségviselők nélkül csonkának minősítették. Végzést is hoztak: "Ezen bizottmány úgy lévén meggyőződve, hogy a megyei tisztségviselői kar e testület egyik kiegészítő része, oda igyekezett, hogy mivel Ő cs. kir. Felsége az 1861. évi bizottmányt minden megszorítás nélkül rendelte volna összehívni, e bizottmány [...] törvényes testületté csak úgy alakulhat, ha abban [...] az 1861. évi tisztségviselők is bent foglaltatnak." Br. Majthényi Augustz főispán megfenyegette a testületet: "készebb e bizottmányi gyűlést felosztatni, sem mint ebbeli törekvésének helyt engedni". Mivel a központi választmány elnöke különben is a választott alispán lett volna, a bizottmány Szabó János 1861-i első alispán személyében ezúttal külön elnököt választott. Magát a központi választmányt — mint a csatolt 1860. december 21-i jegyzőkönyv rávall: az 1861-i tagság megújításával — választókerületenkénti bontásban, nagy létszámban alakították meg (lévai vk.: 29, aranyosmaróti vk.: 28, újbányai vk.: 21, az elnökkel együtt tehát 79-en voltak). Érdekes, hogy a választókerületek meghagyását meg sem említették; annyira természetes volt az 1848-i és az 1861-i állapot fönntartása.³⁹ A még aznap megtartott első központi választmányi ülés meghatározta az összeírási időközöket és helyeket. Miként másutt, itt is "fizikai lehetetlenség" volt betartani a határidőket (1848:V. tc. 12–13., 21., 24. §§). Ezúttal is — az 1848-i s 1861-i gyakorlat szerint — választókerületenként két-három összeíró helyet jelöltek ki (Léva, Nagysalló; Aranyosmarót, Verebély, Oszlány; Újbánya, Szentkereszt). Kinevezték az összeíró és a szavazatszedő küldöttségeket, fönntartva Újbánya városának jogát a tagküldésre. A választmány jegyzőkönyvének "magyar, német és tót nyelven elegendő mennyiségben kinyomtatását és szétküldését" rendelték el.⁴⁰

Miként a főispánnak, karhatalom kirendelését kérő, a tárnokmesterhez intézett november 15-i fölterjesztéséből kitűnt: a megyében a választási mozgalom már ekkor tetőfokára hágott; a "választókerületükben fellépő jelöltek kettesével, sőt hármásával vannak, az ezek részére történt agitatiok pedig a népet oly izzásba hozták, miként nagyobb rakoncátlanokodás oly előfordulata várható, mely katonai erő közbejötté nélkül meg nem akadályozható".⁴¹

Különösen az aranyosmaróti kerületben volt heves a küzdelem. Utalásból föltételezem, hogy a megint föllépő Balogh János (egyik) ellenfele Samassa József (1828–1912) helybéli születésű tanár, ez idő szerint a pesti egyetem teológiai karának ny. r. tanára és dékánja, a későbbi egri érsek, bíboros volt. Érdekében Samassa János kereskedő és birtokos ügyködött. (Csak 1869-ben lett képviselő; ugyanekkor a VKM osztálytanácsosa is; T1728.)

³⁸ OL KL 1861: III/78., KN 1861:61-63. Vö. *Szabad György*, 1967. 415.

³⁹ OL Htt. 1865-II-15-82 319.

⁴⁰ Uo. 80 567.

⁴¹ Uo. 90 179.

Samassa János november 1-jén panaszt tett a tárnokmesternél az aranyosmaróti összeíró küldöttség részrehajlása miatt, melyben személyes sérelme — kidobattatással való fenyegetése — mellett előadta, hogy a Simonyi Simon vezette testület egyes-egyedül az 1861-i összeírást tartja magánál, akik pedig abban nem szerepelnek, azoktól hiteles telekkönyvi kivonatot igényel, noha — a telekkönyv helyben lévén — az eredetibe is betekinthe. Érvelése szerint: "Az 1848:V. tc. 15 §-a világosan rendeli, miszerint az összeíró küldöttségek az összeíráshoz szükséges összes adatokat megszerezvén, igazolásra csupán olyanok szoríthatók, kiknek választói joguk a meglevő adatokból ki nem deríthető, de az aranyosmaróti összeíró küldöttség e törvényt egészen megfordítva alkalmazza, mert a rendelkezésére küldött telekkönyveket egyszerűen visszautasítván az adatok megszerzésére maga helyett a választókat kötelezi, jól tudván, miszerint a választói jogok gyakorolhatóságát feltételező eme kötelesség teljesítése a legnagyobb részre nézve a lehetlenségek országába tartozik, mert százakra menő telekkönyvi íveket ily rövid idő alatt lemásoltatni és hitelesíttetni — a telekkönyvi hatóság egyéb bokros teendői mellett — csakugyan merő lehetetlenség, s ez egyúttal a szegényember utolsó fillérének kicsikarása s jogának mintegy megvásárlására irányzott törekvés."⁴² A helytartótanács azonnal fölhívta a központi választmányt, hogy szerezzen érvényt a törvénynek: „amennyiben a felhozott vádak alaposak lennének”, intse meg a küldöttségét, ha pedig engedetlen lenne, akkor "kebeléből egy más, részrehajlatlan küldöttséget rendeljen ki".⁴³ Ezt igényelte Hull község több választójának panasza is, melyet a helytartótanács hasonló instrukcióval küldött le, hangoztatva: "azon esetben, ha a küldöttség ellen panaszlott visszaélés és részrehajlott eljárás valószínűsítették, [...], részrehajlatlan felülvizsgálatára és kijavítására kebléből egy minden tekintetben érdektelen küldöttséget azonnal kirendelni annál is inkább kötelességének ösmerje, mivel ezen kir. kormányzék [...] komolyabb rendszabályok alkalmazása mellett sem fogná eltűnni, hogy a polgárok alkotmányos joga részrehajló eljárásával bármi tekintetben csorbítottassék".⁴⁴ Két nap múltán, november 14-én maga a jelölt, Samassa József fordult a tárnokmesterhez, megírva, hogy a hulliak a helytartótanács intézkedése előtt hiába reklamáltak a központi választmánynál, pedig több százan vannak, akik telekkönyvi kivonatok bemutatása híján kimaradtak. Az előbbiekre hivatkozva másnap, 15-én nem csupán a központi választmányt intette meg a kormányzék, hanem fölkérte a főispánt is, hogy a "komolyabb intézkedések lehető elkerülése végett" kísérje figyelemmel a választmány tevékenységét, s hasson "tapintatos úton a törvény tiszteletben tartására".⁴⁵

A választmány november 13-ától vezetett jegyzőkönyveiből a megszokott, a törvény betűihez ragaszkodó reklamációs eljárás tárul elénk. E szerint pl. aki nem szerepelt az elutasítottak jegyzékén, azaz időben nem jelentkezett, eleve elutasították; ha nem igazolta jogosultságát, ugyanígy járt. Miután a helytartótanács dörgedelmek egymást érték, a hulliak beadványát külön küldöttség vizsgálta. A november 18-i ülés megállapította, hogy a beadvány nem is a hulliaktól származik. Volt ugyan egy kérelmük, ennek helyébe azonban Samassa János újat írt (íratott), velük pedig csak üres lapokat írtak alá, melyek a beadvány aláírásai lettek.⁴⁶

November 17-i kelettel 21-én Aranyosmarótról — számos szlovák nyelvű melléklettel, ámbár magyar aláírásokkal — újabb panasz érkezett a tárnokmesterhez, az ügyintéző azon-

⁴² Uo. 91 274.

⁴³ Uo. 85 998.

⁴⁴ Uo. 88 338.

⁴⁵ Uo. 88 338.

⁴⁶ Uo. 90 620., 91 274., 91 275.

ban a 23-i választás miatt *ad acta* tette. A panaszosok egyebek mellett azt adták elő, hogy az összeírásokra "csak 3 hely tüzetett ki", ahol azonban délutánoként már nem működött a küldöttség, pedig "a törvényes *gyertyagyújtási idő*ig köteles lett volna az 1847/8:V. tc. szellemében jelentkezőkre várni". Ezért pl. csak november 4-én 80-an nem tudták magukat lajstromba vettetni. E helyütt is panaszolták, hogy a küldöttség hivatalból nem szerezte be az adatokat, sőt "az első alispán által felajánlott megyei Telekkönyvet el nem fogadva", kivonatokat igényelt. Pártoskodással is vádolták a választmányt, mivel a községi bírák bemon-
dására bizonyos községekből mindenkit beírt. Mert ők "ugyanazon követjelölt pártján áll-
nak, kit az összeíró választmány is képviselőül óhajt", az ellenpárton álló esetén viszont mit
sem ért a községi bírói bemonadás. Önmagában sérelmesnek s a törvény szellemébe ütközö-
nek tartották, hogy "az összeíró választmány, amely nem szavazatszedő választmány, a
jelentkezőket kikérdezte aziránt, melyik követjelölt pártjára tartoznak", így befolyásolta
öket.⁴⁷

A reklamációs eljárás során Samassa János egy alkalommal egyszerűen magával vitte a
megtekintésre kitett összeírás általa kifogásolt községbeli részeit, lévén központi választmá-
nyi tag is; ezért a választmány a 77. jkv.-i pont szerint november 18-án elhatározta, hogy
"elnökileg megdorgáltassék".⁴⁸

Noha a törvény nem szólt róla, a központi választmány tagjainak mind a választmányi
üléseken való részvételére vonatkozóan, mind az összeíró és választó küldöttségekben való
részvételi idejére napidíjakat állapított meg, melynek végösszege 1564 forintra rúgott. Ezt
eredetileg a főispántól kérték volna, ám november 29-én mégis úgy döntöttek: közvetlenül a
helytartótanácsnak nyújtják be a "számlát". Innen azonban elutasították őket, mivel "az ily
kiadások fedezésére szükséges alap s törvényes intézkedés hiányában nem utalványoztat-
hatnak". A kormányshéek csupán arra utasíthatta a főispánt, hogy az előfogati s mérsékelt
irodai díjakat utalványozza, különben: "a napidíj iránti igénynek csak akkor adhatnék hely,
ha a megye szabad rendelkezése alá tartozó ily alap léteznék, melynek e célrai felhasználá-
sát a központi választmány majdan a vármegye közönsége irányában igazolhatná".⁴⁹

A választási jegyzőkönyvek a helytartótanácsi levéltárban nem maradtak fenn; a 29-i
választmányi jegyzőkönyv sem tartalmazza sem a jelöltek, sem a képviselők nevét.⁵⁰ Tóth
Béla adatai szerint Aranyosmaróton gr. Keglevich István (T979), Léván Konkoly-Thege Pál
(T1054), Újbányán pedig Rudnyánszky Flórián (T1716) nyerte el a mandátumot.

006 Körmöcbánya

I. Képviselő 1848/49-ben:

⁴⁷ Uo. 90 618.

⁴⁸ Uo. 91 275.

⁴⁹ Uo. 93 419.

⁵⁰ Uo. 93 534.

Mátyás József, korábbi követ, városi főjegyző. T1292; Kőrmöcbánya képviselője: 1848, 1861, 1865; LZ, Bo, Al; 1868: polgármester.

II. Csizmadia szerint 1848-ban 470 választó volt (kategorizálva: Cs. 104.). Titkos szavazást tartottak, golyózással (111.); a választáson 298-an vettek részt, azaz 63,4 % (113.).

IV. A központi választmány Campione Sándor polgármester elnökletével 1861. február 13-án két kérdést szögezett a helytartótanácsnak: „A leérkezett Utasításban úgy, mint nem különben az 1848. évi V. tc. 2. § c. pont alatt mondatik: »a többi elősorolt közt választók szinte azok is, kik saját földbirtokukból vagy tőkéjükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek«; ez iránt itt azon két kérdés gördítettik elő: vallyon hát azok, kik sem saját földbirtokukból vagy tőkéjükből, ha nem akar melly más forrásból eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek, választók-e vagy sem? Második kérdés pedig az — vallyon csupán a választók sorából az országgyűlési követ választandó vagy nem?»

A tanács tanácstalan volt. A kormányzék február 18-án a követválasztási rendszabály 2. § e) pontjának "pontos és betűszerinti megtartására" utasította a választmányt, a passzív választójogot illető kérdésre pedig érdemben nem válaszolt. A fogalmazvány utólag betoldott fordulata szerint mintegy mentegetőzve "kijelentetik, hogy a középponti választmánynak a m. k. [magyar királyi] helytartótanács felügyelete alatti működése egyedül a választási előzmények körül teendő intézkedésekre szorítkozik, és nem terjedhet azon kérdés vitatására, ki leszen választható? az ez iránt netán történő szabálytalanságok kiigazítása egyedül és kizárólag magát az országgyűlést illetvén".⁵¹

A követválasztóknak mindössze 170 nevet tartalmazó jegyzéke egyetlen jövedelmi cenzus alapján beírt választó nevét tartalmazta; az elmozdítottak névsorában is csupán 12 német nevű jelentkező található, akiktől a szavazati jogot ez okból tagadták meg: "Nincs állandó s biztos évi jövedelem saját földbirtokból vagy tőkéjükből." Föltehetően bányatisztek vagy bányászok voltak.

A képviselő-választás itt március 10-én volt; "a Választók közfelkiáltása által egyhangúlag t. cz. [tisztelt cím] Mátyás [!] József rendszerinti [jelenlegi] Város főbíró Urat" választották meg ismét. Ő erre "az 1848-ki törvények és egyéb [!] alkotmányunk jogaihoz hű ragaszkodását és utolsó leheletig való védelmezését politikai hit vallásául kijelentette".⁵²

V. 1865. október 23-án Kőrmöcbányáról a kincstári bányászat tizenhét tisztje, élükön Röber Antal cs. kir. kormányzó bányatanácsos pénzverdei igazgatóval és Herzog József cs. kir. bányagazgatóval rossz magyarsággal írt kérvényt intézett a tárnokesterhez, mert az "összeírási bizottmány" elutasította őket. Jelezték, hogy reklamáltak a központi választmánynál is, "de mint hogy a központi választmány itt Kőrmöcbányán ugyan azon tagokból alakítva van, akik ezt 1861.-[ben] képezték s kik akkor az 1847. [!] évi V. t. cz. egész magyar hazánkban értelmezett gyakorlat ellen az ál[!]adalom kincstári tiszteket a választásról eltiltottak volt, alig lehet reményünk, miként óvásunk és kérelmünknek siker adanék". Arra kérték a tárnokmestert mint a helytartótanács elnökét, hogy vegye fontolóra a központi választmányhoz intézett, másolatban csatolt kérvényüket.⁵³ Két nap múltán a selmecbányai

⁵¹ OL Htt. 1861-II-15-10 205.

⁵² Uo. 15 437.

⁵³ Htt. 1865-II-15-81 443. (83 642.)

központi választmány 1861. március 22-i jegyzőkönyvét is fölküldték.⁵⁴ Szót emelt érdekében Szuppán Zsigmond esztergomi kanonok, a város egyik képviselőjelöltje is. Mint írta, a "bányászati hivatalnokok Körmöcz vidéke értelmiségének egyik jelentékeny tényezőjét képezik [...] az államhivatalnokok kik közé az érintett bányászati tisztek is számíthatók, nem egyedül a királyt, hanem a hazát szolgálják, s ugyanazon adóztatási rendszabályok alá esnek, s ugyanazon terheket viselik, mint a többi polgárok, 's így azok sorába tartoznak, kik akármilyen nyilvános hivatalt viselnek a hazában, mégis azért polgárok meg nem szűnnek lenni, s kik ha nem is anyagi, hanem szellemi tőkének birtokában vannak, melynek alapján mérközhetnek akár százezernyi tőkével bíró pénz, vagy földbirtokosokkal — igazságtalannak találják a' választmányt illetően eljárását". A kanonok megírta azt is, hogy a bányászati hivatalnokok Körmöcön 1848-ban, Selmezbányán és Besztercebányán pedig 1861-ben s ekkor, 1865-ben is választójoggal bírtak.⁵⁵

A helytartótanács a hozzá (is) benyújtott kérelmet október 27-én a központi választmánynak küldte meg elintézésre. A német nyelvű kérelemre németül hozott határozatában a választmány október 30-án az alábbi, Campione Sándor elnök fordításából idézett választ adta:

1-[sz]ör mint végzett bányászati akadémikusokat, továbbá mint bányászati 'ingenieur'-öket követválasztási joggal azért nem ruházhatták fel, mert az 1848. V. t. cz. 2-ik §. értelmében csakis akadémiai művészek, tudományos egyetemek által nyert oklevéllel ellátott mérnökök választhatók lehetnek, de

2-[sz]ör hivatalaik után járó, általuk bejelentett rend szerinti évi díj sem képesíthet követválasztási jogra, minthogy ugyanazon § c) pontja újólágon azt mondja, hogy csak azon jövedelem, melyet az illető egyén földbirtok, vagy tőke után húz, — ezen egyénnek követválasztási jogot adhat; ami pedig

3-[sz]ör [a] panaszkodók abbéli követelését (melyre legnagyobb sülyt fektetnek) illeti, hogy ők mint államhivatalnokok teljes joggal igényelhetik követválasztásbani szavazatukat; erre csak azt válaszolhatjuk, hogy ezen törvény szerint se[m] állam-, sem pedig más hivatalnok mint olyan — ha más, törvényben kiírt címmel nem bír — követválasztási joggal fel sem ruháztatik, de

4-[sz]ör ugyan azon törvény 1-ső §-át sem alkalmazhattuk ezen államhivatalnokokra, minthogy honoráciorok, nemesek 1848. év előtt csakis megyékben s kerületekben, de a városokban sohasem bírtak választási joggal; városokban nemesek is csak [...] polgárok[ként] gyakorolták ezen jogot, s ezen jog gyakorlásában fennértett 2. §. e) pont értelmében a volt polgárok a városokban, úgy az 1. §. értelmében a honoráciorok s a nemesek a megyék s kerületekben meghagyattak, végtére

5-[sz]ör azon előzmény — hogy 1848. évben ezen állam hivatalnokok követválasztási jogot gyakoroltak, ezen központi választmányt nem kötelezhette 1861. évben, valamint most sem kötelezheti.

Az 1848. évi esetet azzal magyarázták, hogy az a választmány, amely a tisztválasztás (tisztújítás) teendőit ellátta, a követválasztást is intézte; új összeírást nem tartott, hanem az 1848:XXIII. tc. alapján készített összeírást tovább használta. Így történhetett, hogy "az állami hivatalnokok, kik tisztválasztás alkalmával választási jogot törvény szerint, követválasztási jogot pedig törvény ellen gyakoroltak".

Az elnök csatolta a helytartótanács 1861. böjtelő (február) hó 16-án kelt 10 205. sz. választát, amelyben a törvénnyel e tekintetben azonos szövegű követválasztási rendszabály 2. §. c) pontjának "pontos és betű szerinti megtartására" utasította a központi választmányt. "Nem hallgathatjuk el végtére — fejezte be választát a választmány elnöke — ezen panaszló uraknak abbel különc jellemvonásait, hogy midőn törvénytelen címek alatt követválasztási

⁵⁴ Uo. 84 191.

⁵⁵ Uo. 84 667.

szavazatot így sürgősen követelnek, ugyan akkor sokan ezen urak közül törvényes cím alatt mint ház- (és) földbirtokosok, capitalisták, okleveleiket illető, nekik ajánlott szavazati jogot visszautasítják”.⁵⁶

A helytartótanács november 4-i válaszában egy kivétellel helybenhagyta a választmány érveit, ez az egy pedig a *mérnöki képzésről* szóló magyarázat volt. A kormánysszék tagabban értelmezte a törvényt. Ennek az egykori *selmeci akadémia* története szempontjából is jelentősége lehet, ezért álláspontja megérdemli a szó szerinti idézést:

[...] a mérnökök iránt kifejtett azon nézet azonban, hogy ezek közül csak az egyetemeken nyert oklevéllel ellátottak lehetnek választó képesek, ezen kir. kormánysszék által el nem fogadtathatik, mivel a' mérnöki értelmiség gyakorlására nézve azon különbség, hogy az oklevél egyetem vagy más, erre jogosított intézet, például műegyetem (politechnikum) által lőne kiadva, döntő befolyással nem lehet, ennél fogva tehát meghagyatik a' központi választmánynak, miszerint a' mérnöki képességgel bíró bányászati tiszteket a' többség kiadott választási rendszabályok 2-dik §-a d) pontja értelmében a' választók lajstromába jegyeztesse föl — az illetőket erről értesítse.⁵⁷

A központi választmány november 10-én föl is szólította a folyamodókat, hogy kik "mérnöki képességgel bírnak", oklevelükkel jelentkezzenek.⁵⁸

A választmány e szűkkeblűsége a jelöltek közötti versengésre utal, mint ahogyan arra vall az is, hogy *titkos szavazást* kívánt elrendelni, ezt azonban a helytartótanács nem engedélyezte.⁵⁹ A november 27-i választás, amelyen még három jelölt: Mátyás József, Szuppán Zsiga és Schindler József indult, verekedés miatt félbeszakadt. Másnap Szuppán párthívei, akik közé a bányatisztek is tartozhattak, óvás mellett visszaléptek. Schindleréről nem esett többé szó; 239 szavazattal Mátyás József főjegyző, 1848-i és 1861-i honatya lett ismét a képviselő.⁶⁰

Esztergom vármegye

007 Dorog/Tát

008 Köbölkút/Párkány

I. Képviselők 1848/49-ben:

Dunán inneni vk. (Dorog/Tát): *Zsitvay József* mézárosmester, egyhangúlag. T2311: Zsitvay József, Tét (helyesen: Tát) 1848, 1861 (mandátumát 1861. máj. 14-én megsemmisítették, máj. 31-én újraválasztották), 1865, 1872, 1875; pártállása: LZ, Bo, B1.

Köbölkút: *Varga Benedek* főszolgabíró, földbirtokos. T2177.

⁵⁶ Uo. 85 650.

⁵⁷ Uo. 85 650.

⁵⁸ Uo. 89 166.

⁵⁹ Uo. 90 811.

⁶⁰ Uo. 94 515. Az 1865-i választásról, különösen a bányatisztek szavazati jogáról részletesen írtam *Választók és választások a bányavidéken (1848–1872)* c. tanulmányomban (Publ. Jur. et Pol. Miskolc. Tom III/b. Fasc. 9. [1988] 278–280.); utánközlésben: *Alkotmánytörténeti tanulmányok* 1:58–60. [1991]).

III. Zsitvay József 1861. március 14-i megválasztását, valamint a május 14-i képviselőházi vitát bőségesen tárgyaltam könyvemben (R.194–196.). A Ház 1866. április 14-én személyes vesztegetés miatt semmisítette meg br. Baldácsy Antal köbölkúti mandátumát (R.147.).

IV. Esztergom vármegye állandó bizottsága Scitovszky János bíbornok, örökös főispán elnökletével tartott 1861. január 21-i ülésén — így még a helytartótanácsi rendelet megérkezése előtt — az 1848:V. tc. 7. §-ának b) pontja alapján választotta meg "középponti Bizottságát" a választási ügyek vitelére.⁶¹ Február 18-án kezdődött ülésszakán pontról pontra kimutatva a 4264/1861. sz. rendeletnek a törvénytől való eltéréseit kimondta: "a megye közönsége óvását jegyzőkönyvileg kifejezvé ezen intézvényt törvénytelennek jelenti ki, és valamint eddigelé is a követválasztás előmunkálatait az 1848:V. tc. szoros alkalmazásával tette, úgy annak folytatásá[ra] és befejezésére is nem a felolvasott intézvényt, hanem a törvény rendeleteit veendi zsinórmértékül".⁶² Hasonló szellemben fogadta a királyi meghívóleveleket is.⁶³ A bizottmány 47:40 szavazatarányban elutasította az ugocsaí indítványt a követutatisás intézményének visszaállításáról; a "követválasztásokra vonatkozó utasítások" ellenében ragaszkodott az 1848-i törvényekhez — az egykori tudósítás szerint — kijelentvén: "alkotmányos szempontból [...] csak Pestre küldendi követeit".⁶⁴ A követutatisás intézményének visszahozására tett indítvány vitájában nem csupán az hatott, hogy "az 1848-iki törvények szellemével és szervezetével" összeütközne, hiszen nem a régi megyei kövek vannak már, hanem népképviselők, hanem az is, hogy a választókerületek nem igazodnak teljesen a törvényhatóságok területéhez. Esztergom sz. kir. város választókerületével pl. "a megye három községe van egybekapcsolva", e helyzetben "utasítást adni egyik vagy másik hatóság jogi sérelme nélkül nem is lehetne".⁶⁵

A választás előtti központi választmányi jegyzőkönyvekből érdekes a március 6-i, mely szerint az eredetileg kitűzött március 11-éről azért tették át 14-ére a választásokat, mert aznapra esett az esztergomi országos vásár.

A március 14-i köbölkúti választási jegyzőkönyv szerint két jelöltre szavaztak; közülük gr. Pálffy Pál 946 voksot, Varga Benedek 1848/49-i képviselő pedig 550 szavazatot nyert; "és ekkép az elsőre 396 többség mutatkozott, Varga Benedek úr szavazatszedő biztosai beleegyezésével Palkovics Károly Elnök a még hátralévő szavazókat háromszor felszólította: akar-e még valaki Varga Benedek úrra szavazni; miután egy sem jelentkezett, a hátralévő nyolc község pedig egyhangúlag Pálffy Pál grófot élte, és a szavazattól elállott, gróf Pálffy Pál, kire [...] 396-tal több szavazott, a köbölkúti kerület képviselőjéül kimondatott".

A táti választás vérengzés miatt félbeszakadt.⁶⁶

Esztergom vármegye május 22-i ülésén olvasták föl Ghyczy Kálmán házelnöknek Zsitvay József táti képviselő mandátumának megsemmisítéséről szóló levelét. 29-ére kiírták az új választást; helyéül "Dorogh községe közelében levő alkalmas tér"-t jelölték ki. A lemondott Reviczky Pál választási elnök helyébe a Köbölkúton sikeresen szerepelt Palkovics Károly került. A választás előtti napon tartott központi választmányi ülésen jelentkeztek Dömös és Majláth községekből a választók közül kimaradtak, ám a választmány,

⁶¹ KEML Esztergom vm. áll. biz. jkv. 1861:108.

⁶² Uo. 1861:167.

⁶³ Uo. 1861:168.

⁶⁴ MAM: 72–76. A jegyzőkönyvben ez *expressis verbis* nem fordul elő, csupán az óvás, valamint a jogfenntartás: "Ragaszkodván egyébkint is ... [109.] sz. alatti határozathoz, a tért, melyet a meghívó levél nyit, tétovázás nélkül elfoglalni határozta." KEML Esztergom vm. áll. biz. jkv. 1861:168.

⁶⁵ KEML Esztergom vm. áll. biz. jkv. 1861:219.

⁶⁶ OL Htt. 1861–II–15–19 231.; KEML Esztergom vm. áll. biz. 1861:369.

mivel "az illető küldöttség előtt magukat nem jelentették", elutasította őket. Minthogy a törvény sem igényelte, ez időközi választás előtt nem végeztek új összeírást.

Az ülésen valaki a *titkos szavazást* indítványozta, "minthogy állítólag az eredeti szöveg szerint az rendeltetik, de azon okból is, minthogy a kéznél forgó példányok különbözők, és a jelen közgyűlés is a titkos szavazást magyarázta az 1848. V. tc. 32. §-ából". Az ellenvetések szerint "a hatóságoknak megküldött szövegekből csak a nyílt szavazás lévén értelmezhető, de a legutóbbi választásnál is a nyílt szavazás lévén elrendelve, a jelen közgyűlés pedig még jogérvényes törvényt e tárgyban nem hozván, az e tárgyban történt szavazás szerint szótöbbséggel a *nyílt szavazás* határozatott el". (Kiemelés tőlem.)

A május 29-i dorogi választáson ugyanaz a két jelölt: Zsitvay József és Ertl Károly maradt. Az utóbbinak egyik bizalmi embere, Závody Albin "az elnöknel letett írásbeli nyilatkozattal is titkos szavazást kívánt, de miután az 1848. évi 5. tc. 32. § nyílt szavazást rendel, a választás többségének kívánatára hozzájárulásával, a választás a választók nevei feljegyzésével *nyílt szavazásra* bocsájtott". (Kiemelés tőlem.) Hogy a pártok össze ne keveredjenek, a szavazási sorrendet sorshúzás döntötte el, ami Zsitvaynak kedvezett. Amikor már 1080-an leszavaztak Zsitvayra, egy Ertl-párti lelkész ismét óvott a nyílt szavazás ellen, majd e párt választói el is vonultak. Az elnök még bevégezte a szavaztatást; Zsitvayra 1197, Ertlre pedig mindössze 4 voks esett. A jegyzőkönyvet a kisebbségben maradt jelölt bizalmijai nem írták alá.⁶⁷

V. Esztergom vármegye állandó bizottmánya 1865. október 2-án tartotta a december 10-ére összehívott országgyűlés ügyében ülését gr. Forgách Ágost szebenicói választott püspök, megyei főispáni helytartó elnökletével. Már négy esztendeje, tehát 1861 óta Scitovszky János "bíbornak herceg Primás örökös és valóságos főispán"-t idős kora miatt helyettesítette. Az ülés lojálisnak bizonyult mind irántuk, mind az uralkodó iránt. A primás szeptember 22-i levelében kérte "a megyei bizottmányt s általa a megye összes választóit, hogy országgyűlési képviselőül oly férfiakat válasszanak, kik nem a sajn[álat]os és mindent rontó túlzásban keresik politikai szerepük elsőségét, hanem kiket hazánk alkotmányos viszonyai békés kiegyenlítésének óhaja lelkesít [!]" (3977/1865. érseki szám). A királyhoz hálafelelőiratot intéztek.

Erdemben "a választó kerületek megállapítása azonnal vitatás alá vétetvén, a megyei bizottmány egyhangúlag [... elhatározta, hogy] az 1848-i és 1861[-i] előkori intézkedések alapján a választó kerületek érintetlenül meghagyassanak, a választási főhelyek kijelölése pedig a [...] szervezendő központi választmányra bízassék". A központi választmányra az előzetes tanácskozások nyomán a főispáni helytartó tett javaslatot. Mivel a törvényesen megválasztott alispánt még "nélkülözni kellett", a központi választmány elnökéül elfogadták az akkori, kinevezett provizórikus első alispánt, Hamar Pált. Őt ez a tiszt ugyan a "törvények szellemében" nem illette volna meg, ám bíztak abban, hogy a Ferenc József által "visszaállítani szándékolt alkotmányosság a legközelebbi közgyűlésen a jövőre biztosítva teljes virágzásban fejlend ki". A központi választmány kívül 94 tagot számlált. (Betűsoros névsora a 11. jkv-i számon.) Az 1848:V. tc. 11. §-a szerinti esküt a jelenlévők azonnal letették.⁶⁸

A még aznap megtartott központi választmányi ülés a választási főhelyek — a választókerületi székhelyek — megállapítási jogát nem tartotta magáénak, meghagyta hát az 1848-i és 1861-i beosztást. Azaz az esztergomi járás főhelye Tát, a párkányié pedig Köbölkút lett.

⁶⁷ OL Htt. 1861–II–15–32 257.

⁶⁸ OL Htt. 1865–II–15–79 141.

(A dologi választási hely így csak eseti megoldás maradt.) Az összeírási küldöttségek megválasztásában figyelmet érdemel, hogy a táti kerületbe Zsitvay Józsefet és Ertl Károlyt is megbízták, ám az utóbbi később más dolgai miatt visszalépett. Varga (itt: Vargha) Benedek,⁶⁹ aki föltehetően azonos az 1848-i képviselővel, szintén tagja lett a párkányi járásba kiküldött összeíró küldöttségnek.

Mivel a törvény 24. §-a szerint a választásnak legalább 4 héttel meg kellett előznie az országgyűlés összeülését, a többi törvényes határnap nem volt tartható, így különösen nem a választmány megalakulása és az összeírás közötti háromheti (21 napos) időköz. Ezért már október 9-én, azaz egy hét múlva el kívánták kezdeni az összeírást, melyet 14 napig kellett szakadatlanul folytatni. Három napot (október 24–26.) hagytak a reklamálásra, a választást — a levezető küldöttségek megválasztásával egyidőben — november 14-ére tűzték ki.

A helytartótanács a határidők szigorú megtartására szólította föl a megyét. Szerinte a választási rendszabály — tehát nem a törvény! — 13. §-ában előírt 21 nap az összeírás elhatárolása és megkezdése között "a választások törvényességének — a hirdetmények lehető legáltalánosabb közzététele szempontjából — egyik lényegesebb feltételül tekintendő", meg nem tartásába tehát a kormányszék bele nem nyugodhat. Ugyanúgy megtartandó az összeírásra meghatározott 14 nap is. A központi választmány csak azzal nyerhet időt, ha az összeírások pontos beérkezése után (17. §) a "követválasztás határnapjának kihirdetését azonnal eszközöndi", s a 24. §-ban megszabott 15 nap alatt teljesíti a 21. § szerinti egyéb teendőit, így tehát a reklamációk elbírálását is. Ezen október 7-én kibocsátott irat mellett van egy másnapi, Paul Hamar *I. Vice Gespann*-nak *Granba* (Esztergomba) címzett levél (fogalmazvány) is. Az alispánnal tehát németül leveleztek.

Az Esztergom vármegyei eset indította arra a kormányszéket, hogy egyidejűleg valamennyi törvényhatóság kinevezett főtisztviselőjéhez — a vármegyék "kormányzóihoz" (főispánjaihoz, főispáni helytartóihoz), a kerületek főkapitányaihoz s a szabad királyi városi királyi biztosokhoz — forduljon a választási eljárási határidők szigorú megtartásáért. A körlevél szövege majdnem szó szerint megegyezik az alapiratéval.⁷⁰

Mivel Esztergom megyében október 9-én megkezdődött az összeírás, a zavar elkerülése okából már nem lehetett leállítani. Az alispán a tárnokmesterrel való táviratváltás nyomán, az október 14-én tartott központi választmányi ülés utólagos jóváhagyásával a folytatás mellett döntött; a törvény 13. és 14. §-ában megszabott határidőket pedig összeadták (21 + 14 = 35 nap), így az összeírás nem október 22-éig, hanem november 6-áig tartott. A választás napját november 14-éről 21-ére halasztották. A reklamációk így november 7-én történhettek, azaz a választás kiírásának 15 napos határidején belülré estek, ami a törvény szerint igencsak vitatható, hiszen az összeírás nem az összeíró küldöttség munkálatainak betérjesztésével, valamint az ellenük intézett reklamációk elbírálásával fejeződhetett csak be. Ez sem volt tehát egészen törvényes.

A megyében korán elkezdődtek a korteskedések. A főispáni helytartó ugyancsak a választmányhoz fordult, kérvén: "tekintélyének egész befolyását, különösen a községek jóakaratú kitanításá[val] és felvilágosításával oda irányozná: miszerint a nép izgató ígéretek által a törvény ösvényéről is le ne téríttessék", nehogy a választás utólag a követigazolásokat alkalmával megtámadható legyen. A választmány továbbra is arra utasította az összeíró kül-

⁶⁹ A főszolgabíró — 1869-ben már alispán! — névírása a vármegyei jegyzőkönyvekben is ingadozó. 1848. június 24-én, amikor képviselőként lemondott a főszolgabíróságról Varghának írták (KEML Esztergom vm. áll. biz. jkv. 1848:226.), alispánként pedig Warghaként találkozni vele (uo. 1869:2.).

⁷⁰ OL Htt. 1865-II-15-78 255.

döttségeket, hogy "az összeírás helységenkénti folytatása alkalmával a népet érdemben felvilágosítsa és hazafiúi tanáccsal ellássa".⁷¹

A köbölküti kerületben 2631, a tátiban pedig 2541 választót írtak össze. (A reklamációk után a tati választók száma 2528-ra csökkent.) Munkájuk ellen egyedül az előbbi kerület Béla községéből érkezett írásos főlshzólalás. Mivel a munkálatot a törvény 21. § a) és b) pontja szerint előbb hivatalból, majd a reklamációk alapján meg kellett bíráltni, a választmány november 11-én elnöki javaslatra bizonyos *írányelveket* fogadott el, hogy elkerüljék a vitákat, abban a reményben, hogy így "a személyeskedés és az ingerültség a tanácskozás köréből kizáratik". Ez végeredményben a törvényben megfogalmazott cenzusok értelmezését jelentette.

A tati kerületben *régi jog* alapján már a 16. évüket betöltött fiatal nemeseket is összeírták, mivel "Esztergom megyében 1848 előtt tisztújítások és követválasztások alkalmával már a 16 éves nemes ifjak is szavaztak". A választmány viszont ezt nem látta bizonyított-nak, hiszen akkoriban a nemesi összeírásokban az életkort nem írták föl; sem a törvényes 12. életév, sem pedig teljeskorúságot nyújtó 24. év nem tartatván alkalmasnak, megmaradtak hát náluk is a törvényben általában megkívánt 20. év betöltésénél. Aki ezt el nem érte, azt hivatalból ismerték a névjegyzékből.

Kérdéses volt, hogy a birtokcenzus igazolásához "telekkönyvi bekebelezés kívántatik-e, vagy csak a tényleges birtok". Ámbár az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (ITSZ) 145. §-a által elfogadott 1855. december 15-i telekkönyvi pátens nyomán "kizárólagos birtokjogot csak telekkönyvi átírás mellett lehet[ett] igazolni", ezt mégis mellőzték. Részint, mert a törvény még nem ismerhette a telekkönyv intézményét, részint, mert a telekkönyvi igazolás csak hosszadalmasan történhetne. A határozat szerint: "miután a köznép még jelenleg is halálesetek, az örökösödés s az osztály megtörténtét nem tekintve, újabb birtokot ön nevére nem ritkán évek után íratja át: a fentidézett választói törvény szellemében a központi választmány határozatul kimondja, miszerint a választói képességnek a birtokosok által igazolásául alapul nem kizárólag a telekkönyvi bekebelezést, hanem a valódi tényleges birtokot veendi".

Az 1836:V. tc. 1. §-a szerint e megyében az első osztályba tartozó úrbéres telek 27 hold volt. Az 1/4 telek tehát 6 hold 900 négyszögölt jelentett. A volt úrbéres zsellérek is csak akkor nyerhettek választójogot, ha legalább ennyit birtokoltak, avagy 100 forint biztos évi jövedelmet igazoltak "bármilyen földbirtokukból vagy tőkéjükből".

Arra a kérdésre, hogy a törvény 2. § d) pontjában foglalt értelmiségen kívül "van-e még ily osztály, ha igen, bír-e szavazati képességgel és mily rovat alá tartozik", a választmány igennel válaszolt. "Azon tekintetből — szölt a határozat IV. pontja —, hogy Esztergom megyében a nem nemes értelmiség, mint honorator, a tiszt- és követválasztásokra, mint ezt az e nembeli 1848. előtti összeírások igazolják, választási joggal felruházva volt, határozatul kimondatik: a [...] választási törvény 2. §-a d) pontja alatt nevezett értelmiségen kívül más, e rovat alá sorozható értelmiségi egyének is, mint honoratorok, az e megyében divatozó régi jogtól fogva szavazó képesekre tekintetnek."

Kérdésként merült föl az is, vajon a törvény 2. §-ában "jelzett büntényeken kívül vannak-e még olyanok, melyek miatt bűnvádi kereset alatt álló egyén választó jogától megfosztható lenne". Hosszas vita után 56:11 arányban, azaz 45 szótöbbséggel kimondták: a törvényben fölsorolt büntettek (hűtlenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás, gyújtogatás) "kívül még egyéb [!] esetek is lehetnek, amelyek miatt a bűnvádi kereset alatti egyének

---

⁷¹ Uo. 81 483.

választójoguktól megfoszthatók". Hogy melyek ezek, arról a határozat nem szólt. Aligha kétséges, hogy e kiterjesztő törvényértelmezést br. Baldácsy Antal köbölküti ellenzéki jelölt "esete" indokolta. Ellene gr. Forgách Augustusz főispáni helytartó október 29-én tett büntető följelentést, 21-én Nagybényben elkövetett "csendháborítás és lázítás" miatt. A megyei fenyítő törvényszék 31-én "szabályszerű fenyítő vizsgálatot" rendelt el. A törvényszék e hatáskörét az 1865. június 21-i 8605. sz. udvari rendelet állapította meg. A vizsgálatot Melicher Ferenc tiszti alügyész, valamint Szabó Sándor központi főszolgabíró és esküdtár-sa végezte. Az esetről Hamar Pál első alispán november 8-án tett jelentést a tárnokmester-nek. E szerint br. Baldácsy Antal a nagybényieknek "lakmározásra" 87 forintot küldött, de ezt az előjáróság beküldte az esztergomi óvodaalapba. Ezt a jelölt zokon véve vagy 30 lovas kortessel Béláról "átrándult" Nagybénybe, és "nyilvánosan az utcán a papság és az ellenpárt irányában kíméletlenül kikelt, s a bényi bírót, úgy a jegyzőt hivatalából letévén, a községet más egyének választására izgatta". E "vastag kihágást" a vizsgálat igazolta. A vizsgáló bizottság értesülése szerint a november 11-i központi választmányi ülésen "a vagyonosb, értelmesb és higgadtabb rész [...], a többség kívánni fogja, hogy báró Baldácsy Antal a bélai választók közül ezen elkövetett garázdálkodásért töröltessék ki, a követi megválaszthatási jogtól is essék el". Hogy egy ilyen indítvány "a józan értelmiség által a báró megbuktatására igen fel fog használtatni, az annál bizonyosb, mivel a báró múltja, mely volt jobbágysai és tisztjei iránt elkövetett kegyetlenségeinél fogva még élénk emlékezetben van, őt az értelmiség minden rokonszenvétől megfosztotta". Mivel a törvény e cselekményeket nem sorolta a kizáró okok közé, az alispán egyenesen azt kérdezte, hogy e kihágásaiért a jelölt a többség kívánatára törölhető-e a választói lajstromból, avagy az "ellenjelelt" petíció-ja révén ügye egyenesen "az országgyűlés elő viendő-e".⁷² A kormányzéki válasz tagadó volt ugyan, ám a választmány — mint láttuk — elvileg mégis lehetőséget teremtett magának az esetleges törlésre.

A központi választmány vita után csak meghagyta Baldácsyt a névjegyzékben, mert volt ugyan ellene "csendháborítás" miatt fenyítő vizsgálat, ám mivel "még nem bűnvádi kereset, hanem csak vizsgálat alatt áll", "legszebb polgári jogától büntetlenül" nem fosztható meg.

A többi felülvizsgálati döntés közül megemlítem még, hogy a kisbényi választók közül kitörölték az izraelita Siller Sámuel, mivel a törvény "feltétlenül törvényesen bevett vallást" írt elő. Kitörölték a 20. évüket még be nem töltött nemes ifjakat is. Némely csolnoki kézműveseket pedig így írtak be *állandó legény nélkül is a választók közé*: "felér egy fertály telekkel"; mivel ez nem a foglalkozásukra, hanem birtokukra vonatkozott, bennhagyták őket. Földváry Kálmánt, Baldácsy bélai uradalmának igazgatóját kérelmére 54–9 = 45 szavazattöbbséggel vették föl; a jegyzőkönyv szerint esetében az volt a fő kérdés, hogy van-e "állandó lakos címen" választói képessége. (Kinevezési okmányt mutatott be.)

Ezen az ülésen vetette föl Andrássy Gyula, hogy br. Baldácsy Antalnak a Hon 1865. október 29-i számában megjelent cikkében "a központi választmány [...] holmi ráfogások és határozataink elferdítése által sértetik". A választmány méltatlannak találta, hogy "az elhírhedt cikk írójával hírlapi vitába elegyedhetnénk", alkalmat kívánt viszont adni neki állításainak visszavonására, ezért az ügyet elnapolta.⁷³ Baldácsy e lap november 16-i számában visszavonta és módosította állításait, a választmány ezért 29-én mellőzte a sajtópert. Baldácsy egyszersmind tagadta, hogy a megyében ő volna az ellenzék vezére, s azt is kétségbe vonta, mintha "Esztergom megyében hivatalrendszerű (bürocraticus) párt, mely a cikkíró [szerint] az alkotmányosságot és annak kifejlését zsibasztaná". Kétségbe vonta azt

⁷² Uo. 87 297.

⁷³ Uo. 90 100.

is, hogy a főispáni helytartó befolyásolta volna a központi választmányt. Ellenkezőleg! A visszaélések meggátlására hívott föl.

Egyébként a táti kerületben egyhangú választással ismét Zsitvay József lett a képviselő, a köbölkútiban pedig Baldácsy Antal nyert Koller Antal ellenében 1357:371 szavazatarányban. Reviczky Károly bejelentette, hogy a táti választási jegyzőkönyvből hiányzik a visszalépett Reviczky Pál óvása. Mire Hegedűs Antal elnök azzal védekezett, hogy sem nevezett, sem bárki is valaki pártjából a választáson meg nem jelent, visszalépése "köztudomású tény volt"; "ezen inkább magánjellegű levélbeni óvást a követválasztási jegyzőkönyvbe felveendőnek nem tartotta". A választmány a törvény 47. §-ára hivatkozva nem foglalkozott az ügygel, mert a képviselőház hatáskörébe tartozónak vélte.⁷⁴

*

Az 1865. november 21-i választást a Koller-pártiak petícióval támadták meg. Állításuk szerint közéjük tartozott "az összes birtok és értelmiség", ellenben a "féktelenségeiről és hóbortjairól régóta nagyon hírhedt b. Baldácsi [!]" csakis nemtelen eszközökkel toboroztatta pártját. Egyebek mellett hivatkoztak a nagybényi eset miatti bünyfenyítő eljárásra, valamint arra, hogy egy 1839-i bünyfenyítő aktáját el akarta sülyesztenni. Számos vesztegetési esetre is rámutattak. Vizsgálat is volt. Az állandó igazolási bizottság általa bizonyítva látta a személyes vesztegetést, mire a Ház kimondta a választás megsemmisítését. Anyaga gazdag, nevesített. Főkortese Földváry Kálmán volt. A vizsgálat utáni védőirat a "főispáni helytartó" megyebeli túlnyomó szerepét húzza alá: "jelen provisorius szomorú állapotban, midőn a Főispányi helytartói méltóság oly hatalom, mely a megyei önkormányzati hatalmon túlterjeszkedve hivatalnokaival hatalmát és befolyását felhasználta, midőn vádgyával jelöltünket szavazati jogából megfosztani, párthíveit, szolgabíróját jelöltünk mellett történt tüntetésre fenyegetni [!], sőt nyilvános sérelmével bottal büntetni nem iszonyodott, midőn a befolyásuk alatt álló helység jegyzői és bírái parancsuk folytán a helységekben minden eszközt felhasználtak pártunk elnyomására". Az esztergomi káptalan és Pálffy herceg uradalmi tisztjei Baldácsy választóit eltiltották az erdőhasználattól. Ily körülmények között "botrányos feltevés a nép érzelműségéről, hogy egy pár Itze borért attá volna el polgári jogai legszebbikét, szavazatát. B. Baldácsi [!] nem a választók prolektáriátusa, hanem a nép vagyonosabb, önálló része által választatott meg, azon rész által, mely uradalmi ígéretek és csábítások, közhivatalnokok fenyegetései és befojása [!] dacára megtartotta függetlenségét". Jó hazafi; honvéd volt, most is támogatja az egykori honvédeket, áldoz jótékony célokra (református paplakokra, iskolákra, a megyei kórházra).⁷⁵

009 Esztergom

I. Képviselő 1848/49-ben:

⁷⁴ Uo. 92 884. — Baldácsy (Baldacci) Antal, T82, C1, C2; bélai birtokos, 1803–1878; később tiszánánai (1872), karcagi (1875) s debreceni (1878) képviselő; katolikus létére támogatta a protestánsokat. — Koller Antal, T1043: helytelenül Kollár, B1, esztergomi ügyvéd, majd polgármester (1868), köbölkúti (1866. máj. 30.), utóbb esztergomi képviselő (1869).

⁷⁵ OL KL 1865–68: 68., 63., 301.

Besze János (1811–1892) egyhangúlag, ügyvéd, 1861-ben és 1865-ben is megválasztották. Pártállása: LZ, Bo, Ao (T212). 1869-ben a választás közben visszalépett Koller Antal "javára" (R. 254.).

II. 1848-ban az esztergomi nemzetőrség őrnagya is volt; "összeférhetetlenség" miatt előbb a nemzetőrök akarták lemondadni mandátumáról, ám ő szolgálati idejére csak szabadságot kért, a városi tanács és a közgyűlés majd bizalomvesztés miatt akarta visszahívni. A képviselőház eljáró osztálya hallani sem akart erről (Cs. 241–242.).

IV. Esztergomban a közgyűlés — a mutatókönyvből következtethetően — még 1861 januárjában, miként a vármegyében, már a helytartótanácsi rendelet vétele előtt megválasztotta a központi választmányt. E testület is az 1848:V. tc. maradéktalan érvényesítésének talaján állt.⁷⁶

Esztergom szabad királyi város, valamint a választójogilag hozzácsatolt érseki Viziváros, Szenttamás és Szentgyörgy mezővárosok Kollár Antal sz. kir. városi polgármester elnökölte központi választmányának a helytartótanácsi levéltárban fennmaradt jegyzőkönyvei keveset árulnak el az e város(ok)ban meglévő feszültségről. Alig reklamált valaki az összeírások miatt. Így is érdekes Stojánovics Sándor folyamodása. Telekkönyvi kivonattal igazolta, hogy 400 forint értékű ingatlannal bír. Ám mivel a "kérdéses fekvőség" csak a reklamációs határidő után, március 7-én iratott nevére, másnap a választmány elutasította. Vendlér Pál viszont hiába kifogásolta Acsay Antal választójogát azért, mert ellene ő a járásbírósnál "tolvajlási büntényt" jelentett be, mivel ugyanis a vizsgálati iratok az "országos törvényszéknél" voltak, "a bűnösség még ítéletileg ki nem mondatott". Egyébként maga az összeírás is megvan, cenzusokkal.⁷⁷

1861. március 6-án 658 esztergomi polgár fordult a helytartótanácsához a központi választmány által bevezetni rendelt nyílt szavazás ellen, s követelte az 1848-i gyakorlat szerinti *titkos szavazás* visszaállítását. Böségesen indokolt kérelmüket, melyre a helytartótanács azonnal, március 12-én bekérte az erre vonatkozó jegyzőkönyvet (de ez nem érkezett meg, vagy elveszett), s fölhevítette a választmány figyelmét a küszöbön álló választás törvényes, panaszra okot nem adó lefolytatására, teljes szövegében ideiktatom:

Nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács!

A legközelebbi Országgyűlésre küldendő követ választására nézve, az Esztergom kir. város, s ah[h]oz csatolt érseki Viziváros, Sz. Tamás és Sz. Györgyi kerület részéről az illető középponti bizottság mai napon azon határozatot hozá, miszerint előforduló esetben a szavazásnak az 1848: V. tc. 32. §[-a] nyomán nem csak a szavazó nevének, hanem egyszersmind az általa követül ajánlott egyén nevének is nyilvános feljegyzésével, — nem pedig mint sokan ohajtják, golyók által, kellene történnie:

A törvénynek ezen elferdített magyarázata nyilván az 1848. évi törvényhozás szellemével jó összeütközésbe, amennyiben az a szavazást, tehát az alkotmányos joggyakorlat legszebbjét s legfőbbjéből, lényegesen korlátozza, ami egyértelmű a szavazási szabadság megszorításával, az anyagi és erkölcsi kényszer törvényszerű szentesítésével, ez pedig nem lehet azon szellem, mely az 1848. évi törvényeket átlengi.

⁷⁶ KEML Esztergom sz. kir. város 1861. évi közgyűlési mutatókönyve: Követ címszó (1861:15., ir. 1. 4.; 1861:19.; 1861:53.; 1861:55., ir. 1. 17.; 1861:118.)

⁷⁷ OL Htt. 1861–II–15–15 421.

Még inkább kitűnik az esztergomi követválasztási központi bizottmány határozatának s illetőleg a szavazási mód értelmezésének helytelensége s tarthatatlansága, ha tekintetbe vétetik, miszerint ez időben a követjelöltekül fellépett két egyén egyike Esztergom megyei alispán, ki egyszersmind a legutóbbi városi szervezésnél helyben mint tisztújító elnök működött, s mint helybeli születésű terjedelmes rokoni összeköttetéssel bír, a másik pedig egy helyben polgári jogokkal ugyan bíró, de nem helybeli születésű és így semmi családi összeköttetésben nem lévő, hivatal nélküli magánzó. Ha valahol, tehát itt különösen roppant befolyást gyakorol a választásra a központi választmányi határozat értelmében behozni kívánt szavazásmód mellett az anyagi és erkölcsi kényszer, kivált ha figyelmen kívül nem hagyatik, hogy a választó kerület egyik része, t. i. Viziváros, Sz. Tamás és Sz. György mező[város] a megyei hatóság alá tartozván, a követjelöltül föllépő alispánnak közvetlenebb behatása alatt áll.

Egyébiránt az 1847-ik évi nov. 11-ki és illetőleg nov. 16-ki pozsonyi országgyűlés iratai szerint »a városi tisztújítószék és az országgyűlési követek választásáról« mellett szól; — s a felhívott 1848: V. tc. 32. §-ban egyedül a szavazó nevének a választmány általi följegyzésére, valamint a szavazatok össze számítására nézve mondatván ki a nyilvánosság, ezen rendelkezés a szokásos golyók általi szavazást ki nem zárja; és ugyanazon törvény az ajánlott nevének az egyes választó általi nyilvános kijelentését és egyéni szavazásának örök időre feljegyzését el nem rendelte, s az ily értelemben nyilvános szavazás által az egyéni választás szabadságát korlátozni nem kívánta.

A legmélyebb tisztelettel alulírottak azon esetben, ha közfelkiáltás által a követválasztás meg nem történnék, - a törvény értelmében megkívánt nyilvánosság kellékei mellett a szavazást a szokásos golyók által ohajtván eszközölsébe venni, ezen jogukat az 1848-ik V. tc. meg sem is tagadhatta; bizonyítja ezt a 35. §, mely szerint előforduló esetben, például ha három jelölt közül egyik sem nyerte meg a szavazók általános többségét, az aránylag legtöbb szavazatot nyert két egyénre új szavazás rendeltetik. Fölteszi tehát a törvény, hogy az egyes választók szavazata nem tudatik, mert a szavazó neve mellé az általa ajánlottnak neve fel nem jegyeztetik, különben szükségtelen lenne új szavazást rendelni, s csak a kisebbségben maradó harmadiknak névszerint tudva lévő szavazóit kellene az új szavazás alá bocsátott kettő közti választásra felszólítani.

A golyók általi szavazás szükségessége mellett szól még a jelen esetben azon körülmény is, hogy a szavazók egy város lakói lévén, folytonosan együttélnei és maradni kénytelenek, és a központi választmány értelmébeni szavazásmód további surlódásokra és izetlenségekre szolgáltatna okot s alkalmat.

Mindezeknél fogva a mély tisztelettel alulírt választók azon legalázatosb kérelemmel járulnak a Nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanácshoz: miszerint előforduló esetben a törvény értelmébeni nyilvánosság kellékei mellett a szokásos golyók általi szavazást elrendeltetni, s e részbeni kegyes határozatát még folyó hó 14-e mint a kitűzött követ választás napja előtt, az illető hatósághoz megküldeni méltóztassék.

Mély tisztelettel maradván — a Nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanácsnak Esztergom, 1861. Martius hó 6-án.

legalázatosb szolgálai: [aláírások]⁷⁸

A március 14-i választáson, amely "nyilvánosan és félbeszakítás nélkül folyt", Besze János az 1145 szavazatból 806-ot nyert el a 339 vokssal bíró Meszéna János ellenében, s így ismét ő lett e város(ok) képviselője.⁷⁹

Meszéna János és Ferenc 1865-ben — miként már 1861-ben is — a megyei központi választmány tagja volt.

V. Esztergom sz. kir. város 1861. évi képviselő-testülete — a választókerülethez csatolt három mezőváros "küldött képviselőivel" kiegészülve — 1865. október 4-én választotta meg mind a négy település képviselőiből központi választmányát, amelynek elnöke Sziklay

⁷⁸ Uo. 15 413.

⁷⁹ Uo. 17 075., KEML Esztergom sz. kir. város közgy. jkv. 1865:4163.

József polgármester lett. Továbbra is az 1848:V. tc-et alkalmazták. A választmányi tagok esküjüket is ennek 11. §-a alapján tették le. "Öfelségét" így is megéljenezték.⁸⁰

Az október 5-i központi választmányi jegyzőkönyv szerint az összeírást október 9-étől 23-áig tartották volna, a választás napja pedig november 14-e lett volna; ám az Esztergom vármegye esetében ismertetett 78 511/1865. sz. helytartótanácsi leirat nyomán — a megyei megoldáshoz hasonlóan — október 10-én itt is megnyújtották az összeírási határidőket. E szerint az összeírás egészen november 6-áig elhúzódott; reklamálni 10–12-én lehetett; a választás napja pedig 21-e lett, ám november 2-án szótöbbséggel úgy határoztak, hogy a *zelizi vásár* miatt ez utóbbit másnapra, 22-ére teszik át. Hogy a korábbiakhoz hasonló vagy talán még azokon is túltévesztő események várhatók, erre az első, október 5-i jegyzőkönyvből csak annyiban lehetett következtetni, hogy amikor a választókerületet alkotó négy város(rész) egy rendes és egy pótagiából létrehozták az összeíró küldöttséget, kimondták: "amennyiben a négy tag közt egyenlően megosztott véleménykülönbség merülne fel, egy tagnak sorshúzás útjáni kilépése mellett döntsék el a vitás kérdést".

Sziklay József polgármester az összeírás kellős közepén, október 25-én az 1848:V. tc. 2. § e) pontja szerinti városi polgárjog alapjáni föliratkozás kritériumai iránt érdeklődve fordult a helytartótanácsához. Levele szerint vannak, akik mint volt városi polgárok annak ellenére követelik beíratásukat, hogy rég elköltöztek onnan, s így sok év óta a városban "se lakásuk, se üzletük vagy más egyéb keresetük" nincsen; ott adót nem fizetnek, semmilyen terhet nem viselnek, s még az is kétséges, hogy lakhelyükön nincsenek-e összeírva. A polgármester azzal is érvelt ellenük, hogy a hivatkozott törvényi szakasz d) pontja szerint az értelmiségiek is csak állandó lakhelyükön bírnak vokssal, nehogy több helyütt szavazzanak. A helytartótanács 84 192/1865. sz. október 29-i leiratában a polgármester sugallta választ adta e kérdésre: "miután a választási rendszabályok 2-ik § e) pontjának a városi polgárokra vonatkozó határozménye csak a városban állandó lakással bíró polgárokra terjed ki, magától értetlik, miként a városbóli végelköltözéssel ebbeli minőségüket elvesztett egyének az idézett e) pont értelmében többé választó képességgel fel nem ruházhatók".

E leiratot a központi választmány november 10-én olyannyira egyetértőleg fogadta, hogy erre hivatkozással egy ellene irányuló kérelemnek helyt adva Besze Jánost "mint Esztergomból folytonosan távol lakó" személyt törölte névjegyzékéből. A képviselőjelölt a hallgatóság soraiból előlépve igazolni kívánta magát, mondván: "Ha én itt szavazattal bírnék — úgy bizonyára a törvényt lábbal nem tipornák." Az elnök kivezettetéssel fenyegette meg a "sértegetőt", mire ő önként távozott, a választmány pedig e "nyilatkozata miatt széksértési kereset megindítását rendelte el".

Itt is fölmerült — a tolvajlással gyanúsított Ochleitner Elek esetében —, hogy a bűnvizsgálat még nem fenytés.

Ifjabb Meszes János "vagyoniilag képesítve lévén" szavazati jogot kért. Mivel azonban a telekkönyvben nevének ingatlan nem szerepelt, 37:17 arányban elutasították, elvileg kimondva: "csak a telekkönyvi bejegyzés ad szavazati képességet"; az tehát nem élvezheti a jogot, akinek telekkönyvön kívül "tettleg ingatlan vagy birtokában van, és attól adót is fizet". A választmány annyira "következetes" volt, hogy Kardos Jánost, habár már ténylegesen birtoktalan volt, de a birtoka telekkönyvileg még a nevének volt, meghagyta a választók sorában.

A helytartótanács november 19-én 89 750/1865. sz. alatt ezzel ellentétes álláspontot foglalt el, s elrendelte:

⁸⁰ KEML Esztergom sz. kir. város közgy. jkv. 1865:4163.

"1-ször képességi alapul szolgáló birtokhoz tulajdoni jog nem egyedül telekkönyvi bejegyzéssel, de más hiteles adatokkal is igazolható;

2-szor a telekkönyvi bejegyzés, ha az illető a birtoknak már nem tényleges tulajdonosa, a választási törvény 2-dik §-hoz képest képességi alapul nem tekinthető." A központi választmány — a kormányzék intencióinak megfelelően — november 21-én tett eleget kiigazítási kötelezettségének.

Időközben lezajlott egy másik "üzenetváltás" is a két testület között. A kormányzék 88 569/1865. sz. leiratával megküldte a választmánynak több esztergomi lakosnak ellene benyújtott folyamodványát, hogy 48 órán belül tegyen róla jelentést. Ezt november 15-én tárgyalták. Az illetők először is azt panaszolták be, hogy a november 10-i ülés zárt ajtók mögött zajlott. Ezt a választmány ugyan tagadta, ám bebizonyosult, hogy "az ajtón álló szolga több bejönni kívánókat visszautasított".

Már itt fölmerült, hogy a választmány nem a tényleges birtokot és az adózást, hanem csak a telekkönyvi bejegyzést vette zsinórmértékül. A választmány mellett szólt, hogy a királyi városokba a telekkönyvet már 1840-ben behozták; továbbá: "az 1848-i törvény kizárólagos tulajdoni jogot említ, mely csak telekkönyvi bejegyzés által igazolható". Ha ugyanis a tényleges birtoklást vennék figyelembe, ezzel visszaélhetnének, hiszen a választás tartamára olyanok kezére is birtokot lehetne adni, akik különben nem tulajdonosok. Igaz, hogy a telekkönyvi átírások ebben az átmeneti korszakban nehézkesek és késedelmesek, ám így is biztosan igazolják a tulajdoni jogot. Ellene szól, hogy 1848-ban a megyékben még nem volt telekkönyv, s "a telekkönyvi elv mellett megtörténhetik, hogy egészen elpusztult egyén, kinek semmi vagyona nincs, de neve a telekkönyvből még el nem töröltetett, szavazatra bocsájtatik".

Támadták a panaszosok azt is, hogy a választmány 3 nap határidőt tűzött ki a reklamációk beadására. A választmány így érvelt: a törvény 19. §-a "megengedi ugyan a felszólamlások beadását, de egy szóval sem tiltja a záros határidő kitűzését, mely [...] szükségesnek mutatkozik azért, hogy a felszólamlások végtelenre ne nyúljanak; végre az autonom kormányzat elv és más központi választmányok példájánál fogva, mely szerint magukat saját jogkörükre hasonló záros határidők kitűzésére jogosítva érezték, ezen választmány is igényelhetett magának ily, a törvénybe nem ütköző jogkört".

Ami azt a panaszt illeti, hogy nem volt reklamáló — azaz a reklamációkat elbíráló — bizottmány, a válasz ez volt: a 19. § értelmében ennek kinevezésére a központi választmánynak nem is lett volna joga.

Hogy a vizsgálat alatt álló személyek mint még fenytéket nem szenvedők, választók lehetnek, az indokolja, hogy ellenkező esetben "megtörténhetnék, hogy a választás idejében számos választó ellen pártoskodási cselfogásból feljelentések nyújtatnának be a hatósághoz, ami vizsgálatot vonna maga után, és az illetők elegendő ok nélkül szavazatukkal bűnhődnének az illetén ferde törvényt magyarázatokért". A választmány különbséget tett a szabadlábbon védekezők és a csupán kezesség mellett szabadon lévők között, mert ez utóbbiak — a kezes visszalépése esetén — azonnal befogatnak, "börtönből pedig csak nem mehet senki a szavazati asztalhoz".

A panaszosok azzal vádolták a polgármestert — egyszersmind bizottmányi elnököt —, hogy fölszólította a városi tisztikart: a választáson "compact tartsanak össze". A választmány a polgármesterre bízta a választ. Ő e vádat nem tagadta, csupán azt, hogy valamikor is korteskedett volna.

A választmány Besze János kihagyását illetően a 84 192/1865. sz. helytartótanácsi határozatra hivatkozott, a kormányzéknek hagyva meg a végső határozat kimondását.

A jegyzőkönyvet fölterjesztő kísérőiratban a polgármester megírta: Besze János 500–600 híve, "nagyobbrészt a nép alsó rétegeiből, szabadságos katonákból [álló] és más, szavazattal sem bíró egyének" elfoglalták a tanácskozási terem jórészét és a följáratot; "ezen tömeg rendetlen viselete, a tanácskozmányba számtalanszori beavatkozása, illetlen lármája s kifakadásaival a bizottmányra, miután a pártjabeli főnökei által hosszasan és többszörösen előadott valótlan, hazug és alaptalan állításokkal felingereltetett és feltűzeltetett, terrorismust iparkodott gyakorolni s a tanácskozási szabadságot mélyen sérté, és csak a bizottmányi többség és elnökség mérsékletességének és higgadt eljárásának tulajdonítható, hogy ezen, minden jobb érzésű[t] s minden jelen voltat mélyen szomorító ülés komolyabb következtetések nélkül fejeztetett be".

A november 22-i választás — a jegyzőkönyv tanúsága szerint — heves jelenetek közepette zajlott; kiállítói ezért Besze János pártját okolták. Besze tiltakozott a katonai erő igénybevétele miatt, melyre azért volt szükség, mert pártja elfoglalta a városháza előtti teret. Meggyarázta azt a "vérengző eset" is, melyet az ő pártja követett el Szentgyörgymezőn.

A nagy nehezen megnyitott választáson Beszével szemben ezúttal is Meszéna János indult; 1529-en szavaztak, 9 szavazatot mint személyesen meg nem jelentét a küldöttség megsemmisített, így alakult ki a $762 - 758 = 4$ szavazattöbbség Besze javára. Jegyzőkönyvbe iktatták azt is, hogy Oltási Pál györgymezei bíró, akit Besze pártja négy nappal korábban megsebesített, Schverczel József megyei főorvos révén akart szavazni, voksát azonban távollétében nem fogadhatták el. E véres verekedés miatt hatóságilag elzárt személyek is szavazni szerettek volna; távollétükben nekik sem engedték meg. Zavarok voltak a szavazatok összeszámlálásában is. Az eközben jelentkezőket már nem szavaztatták le. A jegyzőkönyvet láthatólag úgy fogalmazták meg, hogy okot adjon képviselőházi legitimációs vitára. Ez azonban elmaradt.⁸¹

Hont vármegye

010 Ipolyság

011 Németi

012 Szalka

I. Képviselők 1848/49-ben:

Ipolyság: *Ivánka Zsigmond* (1817–1902) volt követ, egyhangúlag, földbirtokos, volt főszolgabíró; T864: LR, FR, AI, Németi: 1865, 1869, 1872.

Németi: *Zsembery Imre* (1804–1898) volt követ, egyhangúlag, földbirtokos és alispán; T1763: Sembery, RA, 1849. ápr. 21-éig.

Szalka: *Okolicsányi Antal* volt követ, egyhangúlag, földbirtokos, volt szolgabíró; T1455: LZ, Bo, 1861-ben is képviselő.

---

⁸¹ OL Htt. 1865–II–15–78 511. (90 767.)

III. A németi választások ellen 1861-ben és 1865-ben is petíció érkezett a Házhoz. Mindkettőben fő helyen szerepeltek a hatósági visszaélések, nyomások, melyeket azonban egyik alkalommal sem találtak eléggé bizonyítottak (R. 169., 244., 260.).

IV. 1861-ben e megyéből csak a választási rendszabály (4264/1861.) elleni fölrat érkezett a helytartótanácsához, melyben a január 21-i (!) bizottmányi ülés különösen az országgyűlésnek Budára való összehívását kifogásolta, ragaszkodva az 1848:V. tc.-hez. Budát katonai központnak tekintették.⁸²

Képviselőül választották a szalkai kerületben Okolicsányi Antalt, az ipolyságiban Boronkay Lajost, a németiben pedig Blaskovics Pált.⁸³

V. A központi választmány 1865-ben két tagcsoportra oszlott: az egyik a név szerint említett tagokból, a másik választókerületenkénti csoportosításban községi bírákból állt; az utóbbiak nevét föl sem jegyezték. Az összeírás — a törvényes határidők megtartásával — a három kerület főhelyén zajlott. Erről "a középponti bizottmány (!) tót ajakú tagjai is egy erre felkért bizottmányi tag által tót nyelven értesítve és felvilágosítva lőnek".⁸⁴ Az összeírás ellen a németi kerületből érkezett panasz, amely szerint a tisztviselők, közülük is különösen Zmeskál Lajos, részrehajlók. A helytartótanács ezt azzal küldte meg a választmányhoz: ha igaz, le kell őket váltani. A főispánt pedig figyelmeztette: intézkedjék "a megyei tisztviselők tapintatos magatartása iránt". (Első fogalmazásban: "a megyei tisztviselőket hivatalos befolyásuk és tekintélyüknek a választásokon érvényesítésétől letiltani szíveskedjék").⁸⁵ A központi választmány előtt november 20-án Zmeskall (!) Lajos összeíró elnök igazolta eljárását; a testület szerint a késve érkezett irat ügyében amúgy sem lehetett volna vizsgálatot tartani. Egyetlen figyelemre méltó határozat született: "a nemesi osztálynak azon tagjai, kik régi jogaiknál fogva választási qualificatioval bírnak, csak azon kerületben bírjanak szavazati joggal, amelyekben laknak". Kis Lajos szobi orvost a választmány nem vette föl, mivel oklevelét nem mutatta be.⁸⁶

A választások Hont megye mindhárom kerületében 1865. november 30-án voltak. Ipolyságon Rajner Pál első alispánt egyhangúan választották meg. Szalkán Paczolay János volt a megye jelöltje. Okolicsányi Antal a választást fél óra halasztással nyitotta meg, hogy kérésre bevárja "az egyik választó felet", melynek választói késtek. A jegyzőkönyv mellé csatolt óvásból kitűnően Sembery Imre választói elhagyták a teret, mivel az ellenfélnek a szavazási elsőség eleve odaigértetett, s a szavazatszedő választmányba sem a Rákóczy Sándor helyett állított pótbizalmít, "Bát város érdemes bíróját", sem pedig az ellenőrzésre küldött "illető falubeli embereket" nem fogadták el, s ezzel "a szavazás actusának a törvények által követelt nyilvánosságát meg nem adtá[k]". Ezért a Sembery-párt valamennyi választója óvás után elvonult.

Így Paczolayval szemben "kövesdi választó Zátyik József egy állítólagos ügyvéd[et], itt azonban ismeretlen Ertl Károly nevű egyént ajánlotta képviselőnek". A választás eredménye: 1644 voksoló közül 1137-en Paczolayra szavaztak.

Br. Majthényi László még a választás után is levelezett a tárnokmesterrel az Ivánka zsigmond sikerét hozó németi választás előzményeiről s következményeiről. A hivatkozott

⁸² OL Htt. 1861-II-15-10 249.

⁸³ MAM: 187-189.

⁸⁴ OL Htt. 1865-II-15-80 752. (Kiemelés tőlem.)

⁸⁵ Uo. 87 111.

⁸⁶ Uo. 93 143.

irattal megküldött Sembery Imre-féle panaszra december 4-én terjesztette föl a bevádolt (fő)szolgabírák válaszait. Sem ezek, sem maga a főispán nem tagadták a Sembery elleni föllépést, csupán azt, hogy ezt hivatalos minőségben tették volna. A (fő)szolgabírói válaszból kitűnően Sembery itatta a szlovák választókat. Mellette volt az egyik pap is. (Szlovák nyelvű — Sembery melletti — kézírásos hirdetménye az anyagban van.) A (fő)szolgabírók leszedették zászlaját az egyik bíró házáról. A főispán önigazoló sorai:

A helyzet és [...] önigazolásra kötelezett tisztviselők [...] igazolják [...], hogy mi, mint független polgárai a hazának, alig bírnánk elég önlegyőzési képességgel a tétlen néző szerepét játszani ott, hol a haza legéletbevágóbb érdekei forognak kérdésbe[n], s a jó ügy körül csoportosuló ily tényezők paragon hagyását önmagunknak megbocsájtani nem tudnánk, s egy pillanatig sem haboznánk a választásban — azon alternatíva esetén — mint tisztviselők automatoknak lenni, vagy mint hivatalon kívülieknek a jónak ismert célok elérésénél zavartalanul közreműködni.⁸⁷

A Sembery-párt választás elleni panasz a óvásban fölhozottakból indul ki: a szavazási sorrendben az elnök nem egyezkedett, a sorshúzásba sem ment bele; visszautasította Rákóczy Sándor és Kopalszky Márton báti bíró szereplését bizalmiként. Fölhozta még, hogy az Ivánka-párti tagokból álló összeíró választmány nem vette figyelembe sem a "telekkönyvi táblázatokat", sem Bakabánya sz. kir. város polgárlajstromát, sem a bányászok összeírását, ugyanakkor 100 forint jövedelem címén zselléreket és pásztorokat is fölvelt. 1861-ben 3265, 1865-ben pedig 4067 választót írtak össze, pedig a vagyonosság ennyit nem emelkedett. Az osztály, noha rosszallta a tisztviselők állítólagos beavatkozását, mivel az állítások nem voltak okadatolva, nem fogadta el a panaszt; miként a Ház sem.⁸⁸

A választás után a szalkai kerület négy községében Ertl Károly kortesei tovább "izgattak". Ez a "szokottnál erélyesb fellépést" hívott ki; ezek "szabályszerű bírói megítélése is egy, a helyszínen eljárando delegált törvényszék eljárását teszi szükségessé, nehogy ezen tárgyak sok időt igénybe vevő alapos megítélése, egyrészt a rendes törvényszéket mértéken túl elfoglalván, egyéb pörös ügyek ellátása szenvedjen hátramaradást, továbbá a vádlottaknak és tanúknak a helyszínétől távolabb fekvő megyei székvárosba gyakoribb berendelése az eljárás késleltetését s az illetőknek költségekbeli terhelésüket eredményezze". E "lázítások" súlyosabb testi bántalmazásokon túl "a törvény és kormányzati rend irányában oly nemű féktelenkedéseket is idéztek elő, melyeket megtorlatlanul rendezett államviszonyok között annál kevésbé hagyhatni, miután a büntetlenség csak hasonló merénnyek nagyobb mérvű ismétlését helyezte volna biztos kilátásba". "Ertl ügynökeinek, izgatásaiak félreismerhetetlen communisticus irányzata mellett az e megye és kerület köznépe és értelmisége között régóta fennállott kölcsönös egyetértés és bizalom megingatását célozzák, s a legszomorúbb horoscopot kellene állítani közügyeink fejlődésének, ha ily demagógok, fájdalom, nem egészen visszhang nélkül maradt működésének gát nem vettetnék."

A főispán ezen 1866. január 3-án kelt sorai abból a fölterjesztésből valók, melyben a helytartótanácsból megküldött⁸⁹ panaszokra felelt. Ezek pedig Jankovics Imrétől és bebörtönzött társaiktól származtak. Ők — Jankovich [!] Imre, Kiss János és Walfisch Simon szobi, Dogossy Ferenc helembai lakosok — éppen azok voltak, akik "a véghezvitt vizsgálódás által leginkább terhelhetnek, vétkes öntudatukban menekülni siettek, s most a törvényes igazságszolgáltatást alaptalan, rágalomteljes panaszokkal megzsibbasztani törekednek". A

⁸⁷ Uo. 94 735.

⁸⁸ OL KL 1865–68:108.

⁸⁹ Uo. 93 670., 94 730.

helytartótanács XX. (igazságügyi) osztálya a helyszíni küldöttség vizsgálatát elfogadta, ám utána azt javasolta, hogy az ügyet utalják a megye székhelyén eljáró fenyítő törvényszék elé. Az I. szakosztály 1866. március 13-án erre utasította a főispánt.⁹⁰

013 Selmecbánya

I. Képviselő 1848/49-ben:

Jendrassik Miksa bányatanácsos volt a képviselő. T888: 1849. márc. 1-jéig; Iglón képviselő 1865-ben és 1872-ben (A1, A2), ügyvéd Iglón (1866).

II. Már 1848-ban vitatott volt itt a bányászok választójoga (Cs. 97.). Írtam erről hivatkozott, *Választók és választások a bányavidéken 1848–1872 c. tanulmányomban* (1988), földolgozva az 1865-i anyagot.⁹¹

IV. Selmecbányán a 4264/1861. sz. választási rendszabályt január 29-én még a korábbi képviselő-testület kapta meg, mivel pedig az 1848:XXIII. tc. szerinti "végleges szavazás" 31-én következett, érdemben — február 11-én — már az új képviselő-testület foglalkozott vele. Gondoskodott arról is, hogy a választásilag idekapcsolt Bélábánya ugyancsak képviselve legyen a központi választmányi ülésen. A központi választmányban február 14-én fölmerült, hogy több összeíró küldöttséget válasszanak, hiszen a városhoz a félórányira lévő Bélábányán kívül a tőle kétórányi járóföldre lévő "kültucák" (Hodrusbánya, Stefulto, Schülrisberg és Felső-Fuxloch [=Felső-Rókalyuk]) is hozzátartoztak. Ezt azzal is indokolták, hogy "a törvény szelleme odairányoz: [...] minden egyes választó választási joggal élhessék, az pedig nehezen történne, ha Uthelyen [!] csak egy összeíró választmány kinevezetnék, mert a kültucákban lakó választó, ki csupán kézi munkája által saját családjának életét fenntartja, tehát egy parasztagzával össze nem hasonlítható, mintsem hogy majd két órányi távolságra eső választmányhoz magát bejegyeztetés végett jelentse, kész inkább választhatási jogról lemondani, és mivel ezen eljárás az 1848-iki évben történt követválasztás alkalmakor is minden ellenmondás nélkül a választók nem kis kényelmükre használtattott". Most mégsem "használtathatott", mert Krausz Vilmos jegyző arra figyelmeztetett, hogy a "szabályok" 12. pontja szerint csak egyetlen küldöttség választható. Zaretsky Adolf is erre hívott föl: "ezen közgyűlésileg megválasztott bizottmánynak jogában sem áll a törvény szabta szabályoktól egy hajszálra sem elállani". Háromtagú küldöttséget alakítottak hát, melynek március 6-ától 20-áig kellett összeírni a választókat Selmecen a városháza termében; a reklamációkra 5 napot hagytak, minek utána a kiigazítás 26-ára, a választás pedig 27-ére esett.⁹²

A március 13-i központi választmányi ülésen az elnök jelentette, hogy a bányászati és erdészeti tisztek végzettségük és fizetésük alapján összeírásukat követelik. A választmány a helytartótanács utasítását kérte. Goldbrunner Sándor polgármester, választási elnök meg is kérdezte levélben a kormányszéktől, mi legyen azokkal a "bányászati és erdészeti tisztvise-

⁹⁰ OL Htt. 1866-II-15-1703. Vö. OL KL 1865-68:128.

⁹¹ RUSZOLY JÓZSEF: *Választók és választások a bányavidéken. 1848–1872*. Publicationes Jur. et Pol. Miskolc. Tom. III/b. Fasc. 9. Miskolc, 1988. 255–286. Kny. is. Utánközlésben: *Alkotmánytörténeti tanulmányok* 1: 37–64.

⁹² OL Htt. 1861-II-15-8086. és 8087.

lökkel", akik "hivataluk után nem 100, de 1000 ftnyi biztos jövedelmet bírnak", ez azonban nem minősül saját földbirtokból vagy tőkéből származónak. Érdekes, hogy "a törvények betűszerinti értelmében mint mérnökök vagy akadémiai művészek sem tekintendők", pedig "ők az itthelyi cs. kir. bányász- és erdészeti akadémián nem csak bányászatra és erdészetre, de a mérnökségi tudományból is négy évi tanfolyam után vizsgákat letévén s úgynevezett abszolutóriumot nyervén, csak ennek alapján hivatalba juthatnak". Azt is hangoztatta, hogy "az itthelyi bányászati és erdészeti tisztség mint egy minden tekintetben tiszteletre igényt tartó testület a követválasztási jogból ki nem zárhatik, mivel a képviselő és városi tisztikar választására csupán fizetése után az 1847/8-ik évi XXIII. tc. 6. § d) pontja szerint feljogosítva van". A helytartótanács március 16-i válasza: "amennyiben hasonló hivatalnokok az 1848-ik évi országgyűlésre történt választások alkalmával választóképeseknek ismertettek el, s ellenük akkoron felszólamlások nem tétettek, azoknak a mostani választásoknak képességük ellen sem fordul elő észrevétel".⁹³

A központi választmány már március 21-én elvileg kimondta, hogy "a kamarai hajdúk, ha elegendő vagyonnal bírnak, és az 1848. évben véghez vitt követválasztásban résztvettek, a választásról most se zárassanak ki".

Másnap tárgyalta meg a választmány a helytartótanácsi választ, s miután időközben Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. június 13-i 3422. sz. rendeletét is föllették, kimondta: "a hivatalnokok általjában biztos fizetésük után is választási képességet megnyerhetik".⁹⁴

Az ekkor tárgyalt reklamációk egyike szerint Wodika Jakabot "mint nem honosítottat" megfosztották a választójogtól.

Otlík Pál összeíró küldöttségi tag 23-án ellentmondott az előző napi választmányi határozatnak, a bányatisztek és altisztek utólagos fölveltélének, ezt azonban a "felsőbb engedelemre" hivatkozva a választmány elhárította, s helyébe új tagot nevezett ki.

Március 24-én Greczmacher Gyula és Ranen Gyula "mint tanári segédek" hiába kérték fölveltélüket, mivel 20-áig, az összeírás lezárásáig nem jelentkeztek; ellenben számos bányászati és erdészeti tisztviselő, altiszt és Huttmann, "mint tisztek, kik 100 pftnyi biztos fizetést kimutattak", fölvetettek. Még többen viszont "azért, mert képességük bebizonyodva nem vala, részint mert vagyonuk nincsen, ehhez még csak *szolgák* is, a választástól elmozdítottak". (Kimelés tőlem.) Az előbbiekből csak az volna következtethető, hogy a bányatiszteket is csak akkor erősítették meg, ha már 20-a előtt jelentették magukat. A 25-i jegyzőkönyvből kitűnően több választó föl szólalt az ellen, hogy 20-a után is folyt az összeírás. Ám a túlnyomó többség ezt szabályosnak vélte, noha 22-én még nem mondták ki expressis verbis, hogy e pótösszeírás 25-éig tart, az ekkor összeírtak ellen emelt kifogásokat pedig 26-án tárgyalják. Arra is hivatkoztak, hogy a törvény nem tiltja az összeírási idő meghosszabbítását, amelyet az tett szükségessé, hogy a helytartótanácsi válasz csak 21-én érkezett meg. A választmány elutasította a pártosság vádját is.

Több stefultói választó meg azt panaszolta, hogy március 22-én dobszó útján kihirdették a bizottmány és Rusegger József cs. kir. miniszteri tanácsos nevében: március 27-én 7 órakor "minden követválasztó büntetés terhe alatt az ottani negyedmesternél magát jelenteni köteles". A bizottmánytól kérdőre vont negyedmester, Rapcsánszky Ferenc másnap tisztázta, hogy ő csak ezt doboltatta ki: "aki [a] követválasztók névsora ellen némi kifogásokat tenni kívánna, ezt ezen bizottmánynál megtenni el ne múlassz[a], de a dobos, ki írni és ol-

⁹³ Uo. 15 434.

⁹⁴ A határozat teljes szövegét idézem hiv. 1988-i tanulmányom 276. lapján.

vasni nem tud, ezt nem csak [a] bizottmány, hanem a cs. kir. ministerális tanácsos úr nevében is butasága miatt hirdette ki, amelly tévedés [...] azonnal dobszó által közhírré tétetett".

A március 27-i választáson, melyet a Felsőmajorban tartottak meg, Rákóczy János és Prugberger József ajánlottak képviselőjelöltként; az utóbbi győzött: a 840 választóból 747-en szavaztak; 307-en Rákóczyra, 540-en pedig Prugbergerre. A képviselő azt ígérte, hogy figyelmét az 1848-i törvények, az ország integritása, függetlensége mellett "a két város felvirágzására, úgy szinte a bányaipar minden tekintetbeni gyarapítására s emeltetésére" fordítja.⁹⁵

V. A Boltzár József prépost elnökletével tevékenykedő központi választmány 1865. november 20-án, mivel a Szemere-féle rendeletet "a legszorgosabb keresés mellett is ezen sz. kir. város levéltárában fel nem találhatta", az idézett 1861. március 22-i központi választmányi határozatot jelentette ki útmutatónak a reklamációk elbírálásában, mert az "az akkor megvolt [...] ministeri rendelet utasításait" magában foglalta. A november 21-i reklamációs ülésen egyetlen kifogás sem akadt, amely e határozat szerinti választójogot a bányatisztektől és -altisztektől elvittatta volna. Egyedül Bello Jenő bányatanácsos ügyével foglalkoztak, tekintettel arra, hogy írásban nyilatkozott: választójogát a némethi (Hont vm.) kerületben nem fogja gyakorolni, a választók közé fölvették.⁹⁶

Liptó vármegye

014 Lipótszentmiklós

015 Rózsahegy

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szentmiklós: *Szentiványi Márton* földbirtokos, főjegyző; T1951: pártállása LZ, 1860/61-ben főispán, 1860: evangélikus főfelügyelő Liptóban.

Rózsahegy: *Jakubik Antal* városi főbíró; 1848. júl. 7-én megsemmisítették mandátumát, júl. 31-én újra megválasztották. T874:LZ, megsemmisítés, rózsahegyi főbíró.

II. Liptó megyében 1848-ban fölmerült a titkos szavazás igénye golyóval. Rózsahegyen a választás alkalmával, ahol Jakubik Antal városbíró győzött Kaszaniczka Lajos fősolgabíró ellenében, emberhalállal járó verekedés volt. A Ház ezért semmisítette meg Jakubik Antal mandátumát, ám ő a második választást is megnyerte (Cs. 224–225.).

IV. "A követválasztás — az 1861. február 3-i bizottmányi ülés határozatából — szorosan az 1848-ki V. t.cikk szerint rendeltetett eszközésbe vétetni." A királyi meghívólevélre, melyet

⁹⁵ OL Htt. 1861–II–15–19 211. (Saját kiemelésem.) — T623: Prugberger József (1818–1889), pártállása: Ao, Al; selmecbányai képviselő 1861, 1865; jogász, a selmecbányai bányászati akadémiát is elvégezte, 1848-ig bányahivatalnok (tiszt), 1868: máramaroszi bányászati igazgató, miniszteri tanácsos. — T1657: Rákóczy János (Dunapataj, 1869), 1848-ban a Pénzügyminisztérium titkára; az Országos Honvédelmi Bizottmány titkára, 1861-ben és 1867-ben Pest főjegyzője, pártállása: C1.

⁹⁶ Htt. 1865–II–15–87 792. Selmecbánya közp. vál. 1865. november 20-i jkv.: 1. sz; november 21-i jkv.: 7. sz.

a március 4-i ülésen olvastak föl, megkeresték a királyt az országgyűlés Pesten tartása és Erdély meghívása végett.

A szentmiklósi kerületben Szentiványi Adolf, a rózsahegyiben pedig Rakovszky Mór lett a képviselő, miután ellenfeleik — Szentiványi Kázmér, Greichmann János, Tholt József — visszaléptek.⁹⁷

V. Az 1865-i választások előtt a szentmiklósi kerületben — mint arról Szentiványi Márton főispán 1866. január 8-án *post festa* beszámolt — két párt volt: "az egyik azonosította magát a jelenlegi tisztikarral vagy azokkal, akik tetteleg szolgálnak, a másik pedig az 1861-i volt tisztviselőkkel, vagyis azokkal, akik szolgálni akarnak, és miután az utolsók mindenütt, de különösen egy szegény és számos értelmiséget bíró megyében az elsőknél számra erősebbek, természetesen, hogy ezek úgy az összeíró választmányokban, mint magában a központban is túlnyomóan voltak képviselve". A provizórikus tisztikarral szövetkezett követjelölt — Szentiványi Ödön — "a földművelő nemesi voksok" többségét bírta, mellette tehát a kisnemesség sereglett; a "másik fél" — Szentiványi Adolf pártja — meg az "úrbéri voksok", azaz a volt jobbágyok szavazataival vélte ezt "egyensúlyozni". Az utóbbiak érdeke kívánta a kevésbé szigorú összeírást, amely "a törvény határozatlansága mellett nem csekély tért enged, főleg oly megyében, hol az úrbéri községek rendbe nem lévén szedve, s az irtások és maradvány földek az úrbéri állományt hat-hétszeresen is múlván felől, a törvény által engedélyezett »hasonló kiterjedésű birtok« nem egyéb, mint valóságos pandóra pixisse". „Két érdek csapott hát össze, úgy az összeírásoknál, mint a központban is, t.i. azoké, kik tetteleg szolgálnak s állomásaikat jövőre is meg akarnák tartani és azoké, kik alkalmazáson kívül lévén, a tisztikarba szeretnének jutni, mely mérkőzés annál nagyobb elkeseredéssel vívott, mennél erősebb volt mindkét pártnál ama hit, hogy a küzdelem eredménye elveti egyúttal a kockáját a jövő tisztválasztásának is." Közöttük ingadozott Mattyassovszky Alajos másodalispán, a központi választmány elnöke, akinek "gyengesége okozta, hogy a felizgatott szenedélyek hullámai által majd ide, majd oda hányatott, innét az ellentétes jelentések és táviratok szerint elhatározva, amint az ép[p] akkor többségre verődött párt érdeke húzta magával". Azt ugyan a történetk ellenére is állítja, hogy a központi választmány a "kebelében uralkodott pártérdék dacára" nem mutatott engedetlenséget a helytartótanács iránt, ám ennek az eseménynek mégis csak ellentmondanak. Ezek pusztán a jegyzőkönyvekből és levélváltásokból — melyek általában fő forrásaim — nem mindenben rekonstruálhatók; szerencsére születtek utólagos dokumentumok is. Mattyassovszky Alajos december 7-i igazoló jelentése, melynek kísérlata az idézett főispáni fölterjesztés⁹⁸, valamint a bukott jelölt, Szentiványi Ödön híveinek az országgyűlés képviselőházához szánt december 6-i petíciójának másolata. Első aláírói Palugyay Imre királyi tanácsos és gr. Nyáry Gyula szentiványi választó voltak.

Lipótszentmiklóson a vármegyei állandó bizottmány által október 9-én megválasztott 59 tagú központi választmány első ülését 10-én tartotta. Választókerületenként nem egyetlen, hanem három-három összeíró küldöttséget választott és utasításul adta nekik, hogy "a helységek távolságát és a nép szegénységét kellő figyelembe véve a választók összeírása végett helységenként járni, a kitűzött határnapokat [...] jó eleve minden községnek tudtára adni kötelesek legyenek". A választmány a jegyzőkönyv szerint eleve tömeges reklamációkra számított, ezért meghagyta a küldöttségeknek: az összeírás egy példányát hagyják az előljáróságoknál. Segédanyagként az 1861-i összeírást használhatták. A választmány magára az

⁹⁷ MAM: 176–177.

⁹⁸ OL Htt. 1866-II–15–3213.

összeírára csupán 8 napot (nov. 2–9.) hagyott, ám bemutatását csak 16-ára rendelte el, a reklamációk elbírálását november 21–24-ére, a választást pedig mind a két kerületben 27-ére tűzte ki.⁹⁹

Az addig történekekről a helytartótanács először Szentiványi Márton október 22-i jelentéséből értesülhetett. A főispán igyekezett megokolni, a választmány miért három-három összeíró küldöttséget küldött a kerületekbe. Ha kerületenként csak egy-egy működött volna, sokan távolmaradtak volna az összeírástól. Mint írta: "az összeírás helyétől messzire eső községek lakói későbbiek a választási jogról lemondani, mielőbb csak a beíratás kedvéért idestova három napot saját költségén veszítsenek, népünk szegény és mindennapi kereset után él — pedig az összeírás elleneink által más indító okokból magyarázhatnák". Az "elleneink" a *szláv pártot* jelentette, melynek egy jelöltje már föllépett. 1848-ban a Belügyminisztérium rendelte az összeírást ily formában, és ezt az 1861-i központi választmány is fönntartotta. Hiba volna tehát e "régi, habár nem törvényes, de a szűkség parancsolta gyakorlattól az idő rövidsége dacára csak azért térnünk el az idén, hogy a szláv párt választóinak, kik az összeírás helyétől messzire laknak, nehezítsük meg a választásban részvételt". Hogy csak 8 napig tart az összeírás, a napidíjra fordítandó összeg nagyságával is magyarázta. A 88 338/1865. sz. helytartótanácsi válasz nem érintette az összeírás elvi kérdéseit, csupán a *napidíjak* ügyére tért ki: "fel sem tehetvén ezen kir. kormányshoz, hogy az illetők a haza közügyébeni fáradozásaik jutalmát az irányukban megnyilvánult közbizalomban eléggé fel nem találják".

A főispán azt is megírta, hogy a törvényben cenzusként meghatározott *negyed úrbéri telek* azért lett minimális föltétel, mert az úrbéri telek ennél kisebb részletekre már nem volt osztható. Ha ez a negyed telek nem is volt fölosztva, megesett, hogy azon "több család [...], akik külön kenyéren élnek", a telekkönyvbe mint "osztatlan tulajdonosai" van beírva. Kérdés, hogy ez esetben kit illet meg a szavazati jog. "A megelőzött esetekben az összeíró választmányok, midőn 1/4 teleknek, habár több külön konyhán élő család osztatlan birtokához tartozott is, adtak egy voksot, s képviseltettek a család legidősebbike által." (Kiemelések tölem.) E tipikusan dologias birtokképviseletnek viszont ellentmondott a kormányshoz: "Az osztatlanul bírt 1/4 volt úrbéri telekből származható választó képesség iránt [...] a választási törvény 2-dik §-a a) pontjának világos rendelkezésül minden további magyarázatot kizár." A helytartótanácsi válaszokat a központi választmány — a főispántól nyert másolat alapján — október 31-i, harmadik ülésén tudomásul is vette.

A központi választmány elnöke az első három ülésnek — különben egybefolyóan vezetett — magyar nyelvű jegyzőkönyvét november 7-én küldte csak meg a helytartótanácsnak (szlovákul is vezették!). A helytartótanács 15-i dorgáló válasza kifogásolta, hogy az összeírára csak 8 napot tűztek ki. Meghagyta a folytatást további 6 napon. Ezt nem volt nehéz teljesíteni, hiszen 16-áig volt éppen elég idő. Nehezményezte azt is, hogy a választmány az október 10-i jegyzőkönyvet későn terjesztette föl, és ezzel maga okozta azt a zavart, amely esetleg az összeírási határidő kései meghosszabbításából következhet.¹⁰⁰ Az alispán igazoló jelentésében joggal hivatkozott arra, hogy a "választási rendszabály" 22. §-a csupán a jegyzőkönyvek időszakonkénti fölterjesztését rendelte el, a rövidebb összeírási határidőt pedig a napidíj csökkentése indokolta.

Már az október 31-i ülésen mutatkoztak pártoskodási jelek. Rakovszky Mór rózsahegy-i polgármester, az alsó kerület számára megválasztott választási elnök (azaz a rózsahegyie, mert a felső kerület a szentmiklósi volt), csatolt egy október 16-án kiadott nyomtatványt,

⁹⁹ OL Htt. 1865-II-15-88 638.

¹⁰⁰ Uo. 83 338.

melyben Dománszky Alajos sztankováni lelkész és társai követjelöltjük, Hyros István mellett "izgattak". Ezt a németlipcsei bíró, Kuszy Dániel is aláírta, ezért őt fölmentették az összeíró küldöttségi tagsága alól, s helyébe a gombári bírót jelöltetett ki. Kuszy ez ellen a november 11-i ülésen óvott, mivel az ellene panaszt tevő Rakovszky Mór "a kerületbeli választók tömegének élén a kerület képviselőjére személyesen felkérte" Madocsányi Pált, ezért pedig ő is elmozdítható volna. A választmány, mivel "saját végzése irányában felfolyamodási hatóság minőségében eljárni hivatva nincsen", azzal utasította el a németlipcsei bírót, hogy "a terhére rótt izgatás és Rakovszky Mór különben is országszerte szokásos felkérése között éles különbséget tenni képes és köteles is".

Ugyanekkor Szklenka József szentmiklósi főbíró összeíró küldöttségi tag, valamint Platthy Gáspár helyettes összeíró óvtak társaik törvénytelen összeírásai ellen, ám kérelmeiket a "túlnyomó többség" reklamációs útra terelte.¹⁰¹ Hogy milyen okok miatt óvtak, csak a Palugyay-féle petícióból derül ki. A szentmiklósi főbíró szerint 1/4 telek census alapján pusztán azért, mert az 1861-i összeírásban szerepelt, mindenkit fölvettek, tekintet nélkül arra, hogy birtokát az adóösszeírás vagy a telekkönyv tartalmazta-e. Az e miatt különvéleményt (*votum separatum*) nem iktatták be az észrevétel-rovatba. A Platthy-féle beadványok kimutatták, hogy bizonyos községekben az összeírtak száma többszörösen meghaladta a telekkönyv szerint legalább 1/4 telek tulajdonjogával bíró lakosokét. Példaként leírták: Csorbán 102 választóval szemben 91, Nagybobrócon 250 helyett csak 31, Kispörubkán pedig 76 ellenében csupán 5 telekkönyvi tulajdonos volt. Ugyanakkor régi jogon vagy kézművesi jogcímen e helyeken alig írtak össze valakit. Platthy Gáspár szerint az is túlzott "engedékenységre" vallott, hogy míg az 51 000 lakost számláló rózsahegy-i kerületben csak 2526 szavazó volt, a 30 830 lelket számláló s "országszerte legszegényebbnek ismert" szentmiklósi kerületben 3854 választót írtak össze.

Az elutasítottak — "több Liptómegyei választó" — másnap, november 12-én a helytartótanácshoz fordultak "az összeíró küldöttségek törvénytelen eljárása ellen". November 16-án a helytartótanács utasította a központi választmányt a "liptószentmiklósi összeíró küldöttségnek törvénytelen és részrehajló eljárása miatt" emelt panasz érdemleges tárgyalására a "mielőbbi feljelentés végett". Ha a panaszok igazolódának — hangzott a leirat — "az ekként eszközölt összeírásnak részrehajlatlan felülvizsgálatára s kijavítására kebeléből egy minden tekintetben érdektelen küldöttséget kirendelni annál inkább is kötelességének ösmerje, mivel e kir. helytartótanács — Ő felsége által reá ruházott felügyeleti tiszténél fogva — komolyabb rendszabályok alkalmazása mellett sem fogná eltűnni, hogy a törvény világos rendelkezése ily helyt nem fogható eljárással bármilyen tekintetben mellőztessék". A leirat három napot adott a válasza.¹⁰²

A központi választmány november 21-i ülésén — miután megfelelt a 15-én kelt 88.638/1865. sz. leiratra, amely a 8 napi összeírási időt kifogásolta ("ahol szükséges volt, az összeírók valósággal két hétig működtek") — e 89.291/1865. sz. dörgedelmet vitatta. Az elnök december 7-i mentegetőzésében a vélemények háromfelé ágazásáról számolt be. Több szónok egyszerű tudomásulvételt javasolt, mivel összeírási visszaélésről nincs tudomásuk, a panasz különben sem érkezett le. Az elnökkel együtt hárman "érdektelen küldöttség" azonnali kirendelése mellett kardoskodtak, Rakovszky Mór pedig úgy vélte: akkor rendeljék ki e küldöttséget, ha a reklamációk során bebizonyosodnék a visszaélés. Az ellenzők kerültek többségbe, a végzésbe az elnök mégis beszúrta: "ha a mai napon kezdődő reclamatiók által az összeírók törvénytelen s részrehajló eljárásáról meggyőződnek, késni

¹⁰¹ Uo. 83.305.

¹⁰² Uo. 89.291.

nem fog ezen kegyes intézvény meghagyásának eleget tenni". Hárman, köztük Lehoczky Boldizsár tisztí főügyész, kisebbségi véleményként rögzítették azon álláspontjukat, hogy a helytartótanács intézkedésének azonnal tegyenek eleget. Ehhez az elnök is csatlakozott. — A délutáni ülésen a jegyzőkönyv hitelesítése körében ezt, a helytartótanács rendeletének legalább elvi elfogadására valló passzust a többség hevesen vitatta, ám arra az érvelésre, hogy "ezen záradék kihagyása a kegyes intézvény mellőzésével egyenlő volna, ez pedig a [...] loyaltási nyilatkozatokkal semmikép[p] nem fér össze", nem módosítottak rajta. A két november 21-i jegyzőkönyvet másnap reggel *staféta* vitte Budára.

November 22-én 51 luzsnai lakos folyamodott választójogért, "miután ők *régi úrbéri telkekben, melyek kétszer akkorák, mint az új úrbéri teek*, nem különben irtványokban sokkal többet bírnak, mintsem a választói képességre megkívánatik". (Kiemelés tölem.) "Tömeges folyamodványukat", melyeken a névaláírások egy kéztől származtak és az állítás nem volt bizonyítva, elutasították. (A *régi úrbéri telek* kifejezés másutt is előfordul.)

Időközben a panaszosok abból kiindulva, hogy az 1855. december 15-i telekkönyvi nyílt parancs alapján, melyet az ITSZ 145. §-a is átvett, "birtokjogot csak telekkönyvi átírás mellett lehet igazolni", a megyei telekkönyvi hivatalban a szentmiklósi kerület minden összeírt választójának a birtokát fölmutatták, s kimutatták, hogy közülük 1412-nek nincs 1/4 telke. Hozzájuk véve a 107 segéd nélküli kézművest; a 100 forint biztos évi jövedelemmel nem bíró 55 összeírtat; az úri hatalom alatt álló 4, a régi jogot ki nem mutató 2, a nem honosított 2, valamint a kereskedési telepet nem tartó, mégis e címen összeírt 1 "választót", a névjegyzékben szereplő 3854-ből 1703-at törölni kívántak.

Thuránszky Tamás és Rásztokai László e folyamodványát, amelyhez a törlendő személyek jegyzékét is csatolták, november 22-én hosszas vita után 22:17 arányban elutasították, mivel "a folyamodás tömeges és okmányokkal támogatva nincsen". Az elnök a kisebbséghez csatlakozott. "Utólag bizalmas közlésből értesültem — írta később —, hogy a vádlott összeírók pártja a felszólalások kezdetén összeszólalt [összebeszélt], miszerint szövivőik nyilatkozatait különbség nélkül tömegesen támogatni fogja, amit én egy fegyelmezett párt természetes eljárásának vettem."

A november 23–24-i üléssel kapcsolatos jegyzőkönyvek, táviratok és jelentések ellentmondásosak. A lényeg: az elnök mintegy a többség fogságába kerülve kénytelen volt olyan hivatalos közléseket tenni a helytartótanácsnak felterjesztésben és táviratilag, melyeket magánemberként maga is kérdésesnek tartott. A kormánysszék sem tudott elmenni rajta. Az óvásokat ugyan jegyzőkönyvbé iktatták, ám a többség mégis mindent rendben valónak jelentett. Végül a helytartótanács november 23-i táviratában arra utasította a választmányt, hogy a választást meg kell tartani. Ám a főispánnak küldött november 26-i (csak 29-én kiadott) leiratában a helytartótanács mégis elhárította magától a felelősséget. A központi választmánynak és elnökének ellentétes jelentéseiből s sürgönyeiből arra a meggyőződésre jutott, hogy "a központi választmány, amelynek legkiválóbb feladatául a pártérdekek szigorú mellőzését kell vala tekintenie, a törvény által elibe szabott ezen magas feladatát nem tartotta szem előtt". Mivel a jegyzőkönyvek "haladékos felterjesztése miatt" a kormánysszék szerint a november 27-i választás "a törvény helyes alkalmazásával akadályozva lön: nem maradt egyéb teendője, mint a központi választmányt helyt fogható törvénytelen s részrehajló intézkedéseieért felelőssé tenni, s a választások törvénytelenége miatt felmerülhető panaszokat az e tekintetből most már egyedül illetékes országgyűlés elé utalni". A kormánysszék

kérte a főispánt, hogy az alispán működését sajátosan jellemző ellentétes jelentésekre és sürgönyökre adasson magyarázatot.¹⁰³ Ez a már hivatkozott válaszban történt meg.¹⁰⁴

Az 1865. november 27-i választási jegyzőkönyvek a rózsahegy-i kerületben Madocsányi Pál egyhangú megválasztásáról, a szentmiklósiiban viszont több jelölt közötti hosszas szavazásról tanúskodnak. Madocsányi Pállal szemben, aki 1848/49-ben Árva, 1861-ben pedig Trencsén megye főispánja volt, Hyros István szentmihályi plébános olyan érzékelhető kisebbségben volt, hogy ajánlóját meg sem kísérelte a szavazás kérését. Szentmiklóson négyen indultak: Szentiványi Adolf 1861-i képviselő és szentiványi közbirtokos; Matuska György, a Liptó megyei törvényszék ülnöke; Kremszky Gusztáv, a kalocsai törvényszék ülnöke¹⁰⁵, valamint Szentiványi Jenő (Ödön) közbirtokos, akit Palugyay Imre és társai ajánlottak, ám ő óvástétel mellett azonnal vissza is lépett. Mivel a két Kremszky-párti bizalmi az óvás jegyzőkönyvi főlvétele ellen tiltakozott, azt csupán csatolta a jegyzőkönyvhöz. Az óvásban egyébként Thurányszky Tamás és társai a törvénytelen összeírások miatt tiltakoztak, mondván, e választás törvénytelen, mert az "1700-nál több törvénytelenül összeírt választó a törvényes szavazókat absorbeálja". Ezért ők a szavazástól tartózkodnak. Matuska György észelve kisebbségét a választás közben visszalépett; Szentiványi Adolf 1694 vokssal képviselő lett; Matuska György 320, Kremszky Gusztáv 316, Szentiványi Jenő (Ödön) pedig 15 szavazatot nyert. A petíció szerint egyébként az utóbbiak is a győztes párt híveitől származtak, hogy ezzel is a törvényesség látszatát keltsék.

A választás eredményét a központi választmány november 29-én jegyzőkönyvezte. Említést tett e jegyzőkönyv a helytartótanácsnak a 24-i ülés befejezése után, de még aznap érkezett táviratáról, amelyben a választmányt a fől szólalások "részrehajlatlan méltánylására és elintézésére" utasította. "E kegyes intézkvény tisztelettel tudomásul vétetik." *Post festa*.¹⁰⁶ A november 23–24-i oda-vissza táviratváltások esettanulmányként is érdekesek.

A választásról a főispán ezt jelentette a helytartótanácsnak: "A nép magatartása csendes volt, a rend nem zavartatott meg, még a falukon sem, dacára a hajlam megoszlásának, sehol összeveszekedés nem történt." "A nemzetiségre való nézve — folytatta a főispán — a pártok akkint csoportosultak, hogy a rózsahegy-i kerületben, hol [a] választók legnagyobb része katolikus, Hyros István szentmihályi kath. lelkész (ki a tót párt jelöltje volt) egy néhány választóra törpült — a szentmiklósiiban pedig, hol a protestáns papok befolyása nagyobb, Matuska György törvényszéki ülnök körül sorakozván a szláv párt, a választás helyén 320 választóval jelent meg."¹⁰⁷

A lipótszentmiklósi választás elleni panasz ügyében a Ház IV. osztálya elsősorban abból az általános gyakorlatból indult ki, hogy az összeírások elleni kifogások nem tartoznak a választási bíráskodás körébe. Igazolást javasolt, s noha az országos ülésen többen a vizsgálat mellett voltak, a többség az igazolást mondta ki. A petícióból kitűnően Szentiványi Ödön (itt és másutt is: Szent Iványi!) követ volt az 1839/40., 1843/44. és az 1847/48. évi országgyűlésen; az első felelős kormány Liptó megye főispánjává nevezte ki. A több Szentiványi által is aláírt ellenpetíció mindent tagadott vagy visszafordított. "Ezen panaszkodó töredék

¹⁰³ Uo. 92 031.

¹⁰⁴ OL Htt. 1866-II-15-3213.

¹⁰⁵ Ő mint „kalocsai törvényszéki ülnök és követjelölt” közvetlenül a helytartótanáctól (is) kérte magát a lipói választók közé főlvenni, ám kérelmét – Pest megye "közönsége" útján – azzal a háttérrel kapta vissza, hogy annak a választási törvény (!) 20 §-a értelmében hely nem adható. OL Htt. 1865-II-15-91 307.

¹⁰⁶ Uo. 94 689.

¹⁰⁷ Uo. 93 859. – Már a választás után, november 30-án a helytartótanácshoz Luzsnó község szlovák nyelvű folyamodványa, melyben vizsgálatot kért a lakosok választójogát illetően, Mint elkésett *ad acta* került. (Uo. 93 091.)

— fejeződik be az iromány —, melyek főszereplői nagyrészt Bach báró hivatalnokaiból [állnak], sem a felirati, sem a határozati párt álláspontjával meg nem elégedvén; s ez elvtelenségig fajult — de »a forradalmi« címmel túlzásokban szédelegvén, az országos és megyei tekintélyek kisebbsítésén kedvét találta és találja, ezen töredék, midőn jelöltje magát, sem az állítólag gróf Zichy Armintól politikájának támogatása iránt kapott [...] levéllel a közvéleményben nem rehabilitálja, sem a vele szövetkezett provisorális hivatalnokok néhányainak tagosítási perekkel való fenyegetőzése nem használnak, sem végre azokkal szándékolt egyesülést, kiket pánszlávoknak nevez, létrehozni nem bír: minden igyekezetét oda fordította, hogy a nemesség elleni, leginkább az úrbér visszaállítására vonatkozó üzemek által már is elkeserített nép bizalmát" megnyerje.¹⁰⁸

E nyilvánvalóan elfogult jellemzés némileg egybevág a főispán idézett helyzetképével, ámbár különösen hat, hogy Szemeréék főispánja 1865-ben a provizórium hivatalnokai között találja magát. Szentiványiak itt is, ott is. A "pánszláv" (tót) párt erőtlen volt; a szlovák parasztok Szentiványi Adolf pártján álltak. Fontos a jegyzőkönyvek kétnyelvűsége; csak a magyar nyelvűeket terjesztették föl..

Nógrád vármegye

016 Balassagyarmat

017 Fülek

018 Losonc

019 Nógrád

020 Szarvas(gede)/Ecseg

021 Szécsény

I. Képviselők 1848/49-ben:

Balassagyarmat: *Sréter László* földbirtokos, alispán, egyhangúlag. T1827:LZ.

Fülek: *Repeczky Ferenc* (1800–?) földbirtokos, vm. főpénztárnoknak. T1678: LL, 1849 júniusában felsőbbíróági bíró.

Losonc: *Kubinyi Ferenc* (1796–1874) földbirtokos, korábbi követ, egyhangúlag. T1105: RA, FR, Bo, 1861-ben is képviselő; paleontológus.

Nógrád: *Frideczky Lajos* (1800–?), vm. főjegyző, földbirtokos. T601: 1849. márc. 1-ig, 1861-ben is képviselő, Ao; 1868-ban alispán.

Ecsegh: *Horváth Ödön* földbirtokos, egyhangúlag. T808.

Szécsény: *Pulszky Ferenc* (1814–1897) vm.-i tisztviselő, államtitkár, földbirtokos, korábbi követ, egyhangúlag. T1627: LZ, A1, A2, BX; 1861-ben is; Szentés, 1867; Szécsény, 1869; Gyöngyös, 1872; Újverbász, 1884.

III. 1861-ben a Ház nem emelt kifogást az emigráns Pulszky Ferenc megválasztása ellen (R. 114.), de menlevél hiányában nem jöhetett haza.¹⁰⁹ 1861-ben Károlyi János füleki megválasztása ellen petícionáltak Repeczky Ferenc hívei; vizsgálat volt, ám az eljárás a Ház idő

¹⁰⁸ OL KL 1865–68: 41., 94.

¹⁰⁹ *Szabad György*, 1967. 414.

előtti fölloszlatása miatt nem fejeződhetett be (R. 142–144., 189.). A hat halálessettel járó ecsegi választás ügyében vizsgálat ugyan volt, ám a Ház időelőtti fölloszlatása miatt nem született benne döntés (R. 189, 192., 240.)¹¹⁰ 1865-ben gr. Czebríán László losonci honatya ellen volt eredménytelen panasz. Kubinyi Ferenc hívei elsősorban a főispán hatósági nyomására hivatkoztak (R. 144–145., 173–176.).

IV. Nógrád vm. állandó bizottmánya meg sem várva a kormányszéki rendeletet, az 1848:V. sz. alapján már 1861. január 12-én megalakította a központi választmányt, melynek tagjait, pötagjait választókerületenként csoportosította.¹¹¹ A február 14-i közgyűlés az alaptörvényekhez ragaszkodva vette tudomásul a helytartótanács 4264/1861. sz. rendeletét, s a központi választmányhoz utalta.¹¹² Az alkotmányhoz, különösen az 1848-i törvényekhez való ragaszkodását fejezte ki a megye akkor is, amikor március 12-én jegyzőkönyvébe iktatta az országgyűlésre való február 14-i királyi meghívólevelet.¹¹³

Az állandó bizottmány hallgatólagosan az 1848. évi választókerületi föllosztást tartotta fenn, amikor pedig Szentivány község 1848-ban "kérlelhetetlen ingerültség miatt" Ecsegről valamely más helységbe kívánta áthelyeztetni e kerület központját, nem adott helyt kérelmének.¹¹⁴

A Dessewffy Ottó első alispán elnökletével 1861. február 4-én tartott központi választmányi ülésen a tagok nem a 4264/1861. sz. helytartótanácsi intézkedés, hanem az 1848:V. tc. 11. §-a szerint tettek esküt. (Ez más megyékben is így volt.)

A régi jog alapja az utolsó nemesi összeírásokban való szereplés volt, ám azokat is beiktatták, akik azokból "serdülő koruk miatt kihagytak, de most már törvényes korukat elérték".

Az 1/4 telek cenzusát úgy értelmezték, hogy "1/4 telket bíró osztatlan testvéreknek szavazat nem adathatik; ellenben, hol egy egész telket két-három vagy négy osztatlan testvér bír, ott mindenik szavazattal ruháztassék fel".

Ügyvédként "csak magyar törvényes oklevelekkel ellátott ügyvédek" voltak összeírhatók.

Meghagyták az 1848-i hat kerület beosztását; ezek helységeinek jegyzéke bekerült a jegyzőkönyvbe. Az összeírás pontosan meghatározott időrendben a kerületi székhelyen kezdődött, más nagyobb helységeiben folytatódott, s a székhelyen is fejeződött be.

A március 14-i reklamációs ülésen észlelték, hogy a nógrádi kerületben Balogh Antal is aláírta az összeírást, pedig nem volt tagja a küldöttségnek; Prónay Péter szolgabíró jelentését, amely szerint csak két összeíró jelent meg, s ezért kérték föl harmadik tagul őt, helyeselték s helybenhagyták.

A régi jog miatt hiába reklamált Horváth Mihály gutai vadász, bori (Hont vm.) közbirtokos, aki "emberemlékezet óta a nemesi tisztújításokban részt vett", mivel elnöki jelentés szerint a község lakosai közül e jogot senki sem tanúsította, okmányt pedig nem tudott fölmutatni.

Hornyánszky József alsópetényi gazdatiszt 500 forint jövedelmére és 25 akó bort termő szőlőjére hivatkozva reklamált, ám mert kétszeri meghívás ellenére nem jelent meg az összeírók előtt, itt már mellőzték. A szendehelyi és katalinai szőlőbirtokos zsellérek is azért

¹¹⁰ Vö. Szabad György, 1967. 415.

¹¹¹ NML Nógrád vm. áll. biz. jkv. 1861:33. Vö. Szabad György, 1967, 192., 206.

¹¹² NML Nógrád vm. áll. biz. jkv. 1861:72.

¹¹³ NML Nógrád vm. áll. biz. jkv. és ir. 1861:251.

¹¹⁴ NML Nógrád vm. áll. biz. jkv. 1861:212. A jkv-ben elírásból az 1847. évi követválasztásról esik szó.

nem nyerhettek utólagos fölvételt, mivel eredetileg nem ők maguk jelentkeztek, hanem a községi bíró jelentette be őket.

"Közakarat" lett képviselő Pulszky Ferenc (Szécsény), Kubinyi Ferenc (Losonc) és Madách Imre (Balassagyarmat); többséget szerzett Majer Károly ellenében Frideczky Lajos (Nógrád), Repeczky Ferenczel szemben Károlyi János (Füle), Fráter Pál pedig Bozó Pál (Ecseg) kárára.¹¹⁵

A március 26-i választások után Majer Károly bukott nógrádi képviselőjelölt nagyorosi és diósjenei választói nevében panaszt tett a helytartótanácsnál Frideczky Lajos megválasztása ellen. A kormányzék 18 413/1861. számon az országgyűlés hatáskörét főlemlítve március 28-án a választáson előfordult, több emberéletet követelő vérengzés miatt vizsgálatra utasította Nógrád vármegye közönségét, különös tekintettel arra, hogy "hasznos fellépések az alkotmányos szabad választási jog gyakorlását és élvezetét egyes erre jogosított polgárokra nézve nem csak mélyen sértik és akadályozhatják, de azt lehetetlenítik is"; a megye pedig köteles örködni a választás szabadsága, a személyes biztonság fölött. Majer nem sokkal később mégis visszavonta panaszlevelét. Eme kérelmét azzal kapta meg a megye, hogy a helytartótanács "a választás alkalmával előfordult vérengzés iránt közfegyelmi szempontból megrendelt vizsgálatnak közigazgatási útoni megszüntetését [...], habár a folyamodó kérése oda látszik irányozva lenni, teljesíthetőnek nem találja".¹¹⁶

V. Az 1865. október 11-i állandó bizottmányi ülés óvást tett, amiért az 1848:XVI. és XVII. tc. nem érvényesülhet, s csak az 1848:V. tc. 7. §-beli kötelmei teljesítésére, egy alkalomra hívták össze. Ennek egyébként az 1861-i szervezésnek megfelelően tett eleget. Huszár Károly itt jelentette be, hogy az 1861. augusztus 23-án "Kovács Mihály hazai festőnk"-től megrendelt Deák Ferenc-arckép elkészült. Deákot is méltatták "mint aki nem csak a haza, hanem Európa szerte tisztelt Hazánk fia, a rendíthetetlen törvényesség, mély állambölcsesség, tántoríthatatlan hazafiság" megtestesítője.¹¹⁷ Az október 23-i központi választmányi ülésen megismételték az 1861-i elvi állásfoglalásukat a régi jogot, az 1/4 telket és az ügyvédséget mint cenzusokat illetően, ami most már szemet szűrt a helytartótanácsnak. Az oszthatatlanul birtoklók birtokát a kormányzék csak akkor tekintette elegendő cenzusnak, ha belőle az évi jövedelem személyenként elérte a 100 forintot, azaz megfelelt a törvény 2. § c) pontjának. Megengedhetetlennek tartotta az ügyvédekől a "magyar törvényes oklevél" megkövetelését, mivel "a törvény céljához képest az ügyvédi állás az értelmi képesség kimutatásául kívántatván, arra a korszak, melyben az ügyvédi oklevél kiszolgáltatta lón, befolyással nem bírhat; az ügyvédség gyakorlására nézve az országbírói értekezlet" 1861-ben érintetlenül hagyta az addigi viszonyokat, s ennek fessegetése különben is kívül esik a választmány hatáskörén.

Az összeírás az 1861-i keretek között folyt.¹¹⁸ Egy "értesülés folytán", amely szerint a központi választmány a választóképes nemeseknek "a megyebeli bármely választó kerületbe leendő beiratást szabad tetszésükre hagyta", s a "választó képességet írásbeli bejelentés után is megadhatónak határozta", a kormányzék november 9-én e törvényellenes gyakorlat azonnali megszüntetésére felszólítva megírta:

¹¹⁵ MAM:169–170. Károlyi János füleki programjáról és Madách Imre "politikai hitvallása"-ról: *Szabad György*, 1967. 422–425.

¹¹⁶ OL Htt. 1861–II–15–18 436., 19 235.

¹¹⁷ OL Htt. 1865–II–15–80 367.

¹¹⁸ Uo. 83 293.

"a) birtoktalan nemes csak azon választó kerületben irathatja be magát s gyakorolhatja szavazási jogát, melyben állandó lakással bír, — birtokos nemes pedig szabad választása szerint vagy azon kerületben lehet választó, melyben lakik, vagy pedig melyben birtoka fekszik; mert különben a választó kerületek közötti helyes arány fenntartása végkép[p] lehetetlen volna;

b) választóképesseg a törvény 14., 15., 16. és 20-ik §-jának világos rendelkezése szerint csak személyesen jelentkezőknek fog megadni."

Révay Gusztáv november 11-i válaszában tagadta, hogy a központi választmány valamikor is ilyen határozatot hozott volna.¹¹⁹ (Valóban, ám lehetett ilyen gyakorlat. Sajnos az e napi reklamációs választmányi jegyzőkönyv nincs meg.) Ezt azonnal tudatták a főispánnal, akitől az előző értesülés származhatott, mindazonáltal fölhívták figyelmét, hogy az esetleges ilyen hibák a reklamációs eljárásban orvoslandók.¹²⁰

"Forgách [Antal, gr.] főispán — olvashatjuk a megye monográfiájában — a választásokat úgy intézte, hogy mindenütt a Deák-párti jelölteket támogatta és különösen a tisztviselők támogatása mellett, az 1865. évi választásokon a Deák-párt jutott túlsúlyba a vármegyében. Losoncon gróf C[z]ebrián Lászlót, Füleken Beniczky Gyulát, Szécsényben Török Sándort, Balassagyarmaton Szontagh Pált, Ecsegen Dessewffy Ottót, Nógrádban Huszár Istvánt választották meg képviselővé."¹²¹

Nyitra vármegye

- 022 Galgóc
- 023 Komját/Érsekújvár
- 024 Nagytapolcsány
- 025 Nyitra
- 026 Privigye
- 027 Szakolca
- 028 Szenice
- 029 Vágújhely
- 030 Vágvecse
- 031 Verbó
- 032 Zsámbokrét

I. Képviselők 1848/49-ben:

Galgóc: *Szidor Ferenc* fakereskedő, városbíró. T[1965], 1848. szept. 18-ág.

Érsekújvár: *Markhóti János* (1811–) egyhangúlag, földbirtokos, másodalispán. T1268: Vágvecse 1875, 1878, (A2, B5, B7), 1848-ban és 1872-ben alispán.

Nagytapolcsány: *Kovachich János* egyhangúlag, földbirtokos. T1082: Kovacsics János.

---

¹¹⁹ Uo. 87 566.

¹²⁰ Uo. 88 568.

¹²¹ REISZIG EDE: *Nógrád vármegye története [1867-ig] = Nógrád vármegye*. Bp., [1911]. Hasonmás kiadás: PRAZNOVSZKY MIHÁLY bevezetőjével. Bp., 1988. 545. p. /Magyarország vármegyéi és városai/

Nyitra: *Tarnóczy Kázmér* régi követ, egyhangúlag, alispán, földbirtokos. T2040: 1804–1884, KO, 1849. máj. 24-éig. Már 1848. okt. 9-én leköszönt, 1860–61-ben főispán Bars megyében.

Privigye: *Simonyi Ernő* szolgabíró, földbirtokos, választása megsemmisítve, újraválasztva. T1790: 1821–1882; LL, C1, C2; megsemmisítés 1848. júl. 8; újraválasztva; 1861-ben is megválasztották, emigránsként igazolták. Későbbi mandátumai: Németürög, 1868; Szalánta, 1869, 1872; Szentés, 1875; Debrecen I. vk. 1878, 1881.

Szakolca: *Vagyon Antal*, főszolgabíró, földbirtokos. T2164: LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Szenásfalva (főnt: Szenice): *Zmertics Károly* vármegyei ügyész, földbirtokos. T2297, Zmertych, 1849. márc. 1-jéig; 1861-ben is képviselő (Ao); 1868-ban főszolgabíró.

Vágújhely: *Tormay (Chrenek) György* ügyvéd; választása megsemmisítve. T[2099]: RA, mandátum a megsemmisített 1848. júl. 15-én; földbirtokos.

Vágvecse: *Keresztúri József* főszolgabíró, megsemmisítve. T[1008]: Keresztúry, megsemmisítve 1848. júl. 8-án. *Rudnyánszky János*, földbirtokos. T1717: KO, 1848. aug. 4-én választották meg; 1849. márc. 1-jéig.

Verbó: *Zelenay Gedeon* egyhangúlag, szolgabíró, földbirtokos. T2270: 1861-ben is képviselő (Ao).

Zsámbokrét: *Brogyáni Imre* földbirtokos. T309: LZ.

1849-ben Nyitra megyei képviselő volt még *Szmrecsányi Gábor* is, ám nem tudni, melyik kerületből (Cs. 287.; T1996).

II. Csizmadia Andor bőven szól a Nyitra megyei vitatott választásokról: a galgóci petícióról; Szidor ellenfele Frideczky Timót volt (Cs. 195–198.); a vágújhelyi választásról; a radikális Tormay (Chrenek) ellenfele a konzervatív Makara György volt (Cs. 114–216.), valamint az erőszakoskodások közepett lezajlott privigyei (Simonyi contra gr. Forgách Alajos konzervatív jelölt) s vágvecsei (Keresztúry ellenfele a Rudnyánszky-párt) választásáról (Cs. 219–222.). 1848-ban a Ház mind a négy esetben megsemmisítette a Nyitra megyei választásokat.

III. Könyvemben behatóan foglalkoztam Kvassay József ellen Frideczky Timót képviselő érdekében benyújtott 1861. évi sikeres (első) galgóci petícióval (R. 193–194.), valamint az 1865. évi szakolcai választással (R. 199.). Érintettem br. Wodianer Albert érsekújvári ügyeit is (R. 149–150.). Szóltam az 1861-ben emigránsként Privigyén újra megválasztott Simonyi Ernő igazolásáról is (R. 115.); menlevelet nem kapván ő sem jöhetett haza.¹²²

IV. Nyitra vm. állandó választmánya 1861-ben többször kinyilvánította, hogy a választásokat tekintve is az 1848-i törvények alapján áll; március 6-i ülésén egyenesen *követi utasítást* fogalmazott meg az alkotmányosság helyreállításának jegyében, melyet a megválasztott képviselőknek a választási elnökök adtak át. Képviselővé választottak: Tóth Vilmos (Nyitra); az utasítás miatt lemondott Bencsik György helyett Simonyi Simon (Vécse); Buzna Lajos (Érsekújvár); Kvassay József Galgócon Frideczky Timót ellenében, akit helyette — sikeres panasa nyomán — utóbb mégis megválasztottak; Zelenay Gedeon (Verbó), Baranyay József prépost (Vágújhely), gr. Berényi Ferenc szótöbbséggel (Nagytapolcsány); hg. Odescalchi Gyula (Nyitra–Zsámbokrét); br. Schmerzing Tádé 2568–1050 szavazattelté-

¹²² *Szabad Gyógy*, 1967. 414.

réssel Kuba János ellenében (Szakolca); Zmertich Károly, akinek 1861. június 20-i lemondása után gr. Eszterházy Istvánt választották meg (Szenice).¹²³

V. 1865. október 10-én volt a központi választmány első ülése. Ezen meghagyták az 1848-i választókerületi bosztást s a kerületek főhelyeit. Ezt, valamint a választási fölhívást — utóbbit szlovákul is — kinyomtatták (megvannak a 81 444/1865. számon). Határidőtűzés és a szervek megalakítása megtörtént, utóbbiban Szakolca sz. kir. város mint főhely is részt vett. A körlevelet október 14-én német nyelven is kinyomtatni rendelték. A határidők: az összeírásra november 1-15., a reklamációk beadására november 16–24., a választásra november 29.¹²⁴

Október 27-én személycserék is történtek; ezeket másutt sem jegyzem föl külön-külön.¹²⁵

Pauliny-Tóth Vilmos, az egyik verbói képviselőjelölt október 30-i levelében panaszolta, hogy amikor az előző napon a miavai templomban a választási törvényt kihirdették, "abból azok, kik városban vagy mezővárosokban 300 f. értékű házat bírnak, s földjeiktől 100 f. tiszta hasznót húznak mint választók fel nem említettek". "Miava mezőváros bírása dob mellett hirdetvén, hogy a választó képességgel bírók a város előljáróságától cédulát kapnak, kik pedig ezzel nem bírnak, az összeíró küldöttségénél magukat ne jelentsék, mert választóknak beíratni nem fognak." Egyébként Valassek Samu elmozdított bíró mint összeíró "a nép bizalmát nem bírja"; tettlegességért 4 napra ítélte a helyi bíróság, a Zukunft c. lap 36. számában csalással s más "rossz tettekkel" vádolta, ő pedig nem igazolta magát. A központi választmány e panaszt november 2-án részint alaptalannak találta s visszautasította, részint reklamációnális útra terelte. A 300 forint ingatlancenzus csak szabad királyi és rendezett tanácsú városokban lévén alkalmazható, Miaván úgysem volt érdekes; az előljáróság cédulái a választójogot nem korlátozhatták, "kik e miatt jogrövidséget szenvedtek volna — a folyamodás útja [tőlük] el nem zárható".

Több pani nemes arra panaszkodott, hogy Gaál Vince megyei esküdt Vodjaner [Wodianer] Albert képviselőjelölt választóit Bokros János szolgabíró jelenlétében etette-itatta, majd ezek megtámadták Markhót János választóit. Mivel megszegték a főispáni tilalmat, a főispánt keresték meg ügyükben. "A választóknak itatása és etetése pedig a választási jog öntudatos gyakorlását és a nép erkölcsi érzetét megsemmisítvén", Maróthy Istvánt küldték ki vizsgálatra, hogy működjék együtt a főispán által megbízandó vizsgálóval. Ezt az ülést csak e két panasz miatt tartották.¹²⁶

November 17-én Szabó Antal prépost, a szakolcai kerület összeíró elnöke jelentette, hogy hét község összeírását azért nem küldte be, mert ezek "a törvényes 8 nap alatt a községekben kitéve vannak". A választmány viszont mint a küldöttség "első tagját" a törvény 18. §-a alapján az összeírások azonnali beküldésére utasította. Több választási elnök katonaságot kért a főispántól az "uralkodó surlódások" miatt a választásra.

A november 21-i ülésen ismertették a helytartótanács 89 293/1865. sz. intézkedését, amely érvénytelenítette a választmány november 13-i elvi döntését, amely szerint "annak eldöntése, vajjon a választóképesek személyesen tartoznak-e jelentkezni vagy pedig a községi előljáróság által bemutatott névjegyzékek is bemutatathatók — az összeíró küldöttségek belátására bízatik", mert ez a törvény a 14–16. és 20. §§-aival ellentétes. Csak a személye-

¹²³ MAM: 149–151.

¹²⁴ OL Htt. 1865–II–15–86 596.

¹²⁵ Uo. 94 193.

¹²⁶ Uo. 86 264.

sen jelentkező választó írható össze. Mivel e "végzésben kimondott elv úgy az 1848-ki, mint az 1861-ki összeírásoknál is alkalmaztatott, s ezen összeírások alapján megválasztottak képviselőkül ismertettek el, s így a törvény[n]ek a választmány megsemmisített végzésében rendelt alkalmazása a gyakorlat, a közélet ezen főtényezője által szentesítve lön", az összeíró küldöttségek és községi előljáróságok különben is lekiismeretesen jártak el, időhiányban új összeírást nem tartottak lehetségesnek, hanem az intézkvény ellen fölírtak a tárnokmestereknek.

Több panasz hangzott el a tisztviselők korteskedései miatt. Így a szenicei kerületben Brozinkai Pál mellett; Érsekújváron pedig Vodjaner [Wodianer] Albert hívei rakoncátlanokdaktak. Ezeket annál is inkább áttették a főispánhoz, mert "a választmány hivatalnokok felett fegyelmi hatalommal nem bír". A november 19-i érsekújvári etetés-ítás, csábítás kivizsgálására viszont háromtagú bizottságot küldtek ki. Indítványozták azt is, hogy a kerület főhelyét "a pártok ingerültsége tekintetéből" tegyék át máshova, ez azonban "a bizottmány hatáskörébe tartozó lévén, itt nem fogadtatott el".¹²⁷

November 22-én vizsgálták fölül az összeírásokat, és bírálták el a reklamációkat. A szakolcai kerület több községében a választók életkorát nem jegyezték föl; a választmány kimondta: "felteszi ugyan, hogy a választóképeség megítélésében a törvényes 20 év vétetett egyik alapul, s ez okból, úgyszinte a választás napjának közelsége miatt a hiányok pótlását elnézni kénytelen ugyan, de nem mulaszthatja el sajnálatát fejezni ki afölött, hogy az összeíró küldöttség tisztének betöltésénél nem teljes szorgalommal járt el".

Sebesy József szakolcai polgármester a város nevében azt nehezményezte, hogy 13 olyan megnevezett lakost is beírtak, akik "sem bennszülött, sem honosított lakosai a városnak, s ott csak mint *morvaországi idegenek* hol kisebb, hol hosszabb ideig tartózkodnak". (Saját kiemelés.) Törölték is őket, mivelhogy e "birtokképeséggel beírt szakolcai lakosok bennszülöttek vagy honosítottak lennének, az összeírásban kiderítve nincs, a birtok pedig személyes képesség nélkül választási jogot nem ad". Hasonló eset történt a számbokrėti kerületben is.

Szenice mezőváros választói közé br. Jeszenák Pálné, Kálmán Pálné és Vagyon Lucia "asszonyások" is beírtak; a választmány hivatalból törölte őket: "az 1848:V. [tc.] 2. §-a nőknek választóképeséget nem ad".

A privigyei kerület összeírását Szlota György tuzsinai plébános több okból kifogásolta. Németpróna mezővárosban új összeírást kért, mivel polgárait rendezett tanácsúnak tekintve írták össze, pedig nem volt az. Az előljáróság viszont felsőbbbíróságokkal folytatott levelezésével igazolta, hogy a város rendezett tanácsú. A panaszos utóbb egy alispáni bizonyítvány révén hiába is szerette volna ennek ellenkezőjét igazolni. Kérelmére két gazdatisztet töröltek, mivel "mint ilyenek választójoggal nem bírnak". Hiába kifogásolta viszont, hogy "az osztatlan birtokon élő testvérek közül egyet sem írtak be", mivel az "osztatlan birtoknál az egyeseket illető birtokmennyiség meg nem határozatván, az összeíró küldöttség eljárása törvényesnek találtatott".

Eredménytelenül kérte fölvetelét a galgóci választók közé az 525 osztrák értékű forint fizetést húzó Schmidt Ignác "galgóci cs. kir. adóhivatali járulnok", mivel "a hivatalnok mint ilyen választási képességgel nem bír".

Akik magukat időben az összeíró küldöttségénél nem jelentették, a törvény 20. §-a alapján rendre elutasították. Utólag bárki is hiába hivatkozott arra, hogy az összeírás alkalmából éppen nem tartózkodott otthon; mivel személyesen az összeíróknál nem jelentkezett, ered-

¹²⁷ Uo. 91 339.

ménytelenül reklamált. E személyes jelentkezési kötelezettséget azonban nagyvonalúan figyelmen kívül hagyta a választmány az érsekújvári kerület összeírásakor. Hiába kifogásolta a választmányban Paulik Gábor választmányi tag, hogy e küldöttség a személyes jelentkezést nem tekintette követelménynek, hanem "meghagyá a község[ek] bírónak, hogy községeikben lakó választók névsorát az illető plébános és lelkész urak hitelesítő aláírásaikkal és pecséteikkel ellátva az összeíró küldöttségénél betérjesszék", a választmány arra hivatkozással, hogy az ugyanígy történt 1848-i és 1861-i összeírást az országgyűlés az ottani képviselők verifikálásával elismerte, "a törvény alkalmazását [pedig] a gyakorlat szentesíti"; "tekintettel a nép szegény sorsára s személyesen jelentkezéssel összekötött nagyobb költségekre", a küldöttség eljárását "helyeslendőnek vélte". Paulik erre óvást iktatott a jegyzőkönyvbe.

Ifjabb Wodiáner Albertet, miután panaszra kiderült, hogy a komjáti telekkönyv szerint ott semmilyen birtoka nincs, e jogcímen törölték; ugyanakkor mint "capriorai praedicatumal bíró nemest" régi jogn beírták a választók közé.

A birtokképeség igazolására vagy tagadására a választmány a telekkönyvet tekintette perdöntőnek.

Kubinyi Zsigmond Nyitrán lakó ügyvédet törölték a nagysurányi választók közül, mivel mint értelmiségi csak lakóhelyén volt összeírható.

Nyitrán panaszt emeltek több vármegyei tisztviselő és cs. kir. hivatalnok fölvétele ellen. Ezeket azután vagy más jogcímen (régi jog, birtok, ügyvédség) meghagyták, vagy töröltek, "miután mint hivatalnokok a bírt 100 ft jövedelmet sem földből, sem tőkéből ki nem bizonyították, s mint hivatalnokok személyes választó képességgel nem bírnak".

Szlota György választmányi tag, a privigyei kerület egyik képviselőjelöltje november 24-én azt is panaszolta, hogy Privigye és Németpróna előjárósága "a választásokra vonatkozólag nem csak kifejezett pártállást foglalt el, de a népet ellene [...] az ő tudtukkal szerkesztett gúnyiratokkal izgat[ja], s őt mint a hon javával ellenkező irányt követő Hurban-féle agensnek keresztelve, hitelét a népnél ront[ja]". A választmány, mivel "a hivatalnokok fölött fegyelmi hatalommal nem bír[t]", a főispántól kérte az eset kivizsgálását.¹²⁸ A további jegyzőkönyvek hiányában sem erről, sem más vizsgálatok eredményéről nincs tudomásunk.

Még november 12-én megkapta Majláth György kancellár azt az október 29-én kelt szlovák nyelvű beadványt, amelyen több szakolcai kerületi község a kerületi székhelynek áttételét szorgalmazta Holics mezővárosba. Az iromány a helytartótanács közvetítésével a főispáni helytartóhoz jutott vissza, aki december 3-án azt válaszolta, hogy a kérés törvénybe ütközik, hiszen Szokolca sz. kir. várost maga az 1848:V. tc. 5. §-a nyilvánítja választókerületi székhelynek. A választás különben már november 29-én lezajlott. A kérelmezők ebbe nem nyugodván bele 1868. december 1-jén a képviselőházhoz fordultak hasonló kérelemmel, melytől 1869. január 2-án a Belügyminisztérium II. osztálya kapta meg e 11 község 1290 választójogának irományát. Ezt az előiratokhoz csatolta.¹²⁹ A beadvány a következő okokra hivatkozott:

1. Szokolca a morva határszélen fekszik, 3–6 óra járásra a választókerület többi helységeitől, Holics viszont a kerület közepén 2–3 órányira a községektől. Itt van a kerületi szolgabírói hivatal is.

2. Szokolcán az enyhébb városi census miatt aránylag több a választó: 6370 lakosra 789 jut, míg a kerület többi 29 201 lelkére csak 3131 voksoló esik, s ez utóbbiak mint többséget alkotók kénytelenek a városba menni választani. S hacsak "a Szokolcaiakkal egy párton

¹²⁸ Uo. 92 234.

¹²⁹ Uo. 89 081.

nincsenek", e városban a legnagyobb kellemetlenségeknek vannak kitéve. Mint a "sokszori tapasztalás" is tanúsította, "kényszerítve vannak a szakolcaiak kíméletlensége és durvasága miatt nedves, hideg időben, vagy nap hevében, mégpedig pár napon át maradni, várva a szavazásra és a választás eredményére".

3. Bántalmazták, terrorizálták őket az ellenpártiak, "kiket még a szedte-vette utcai csöcselék [is] segít[ett]". Ez történt 1861-ben, s különösen 1865-ben. Radlinszky Andrásnak éjnek idején a jezsuita kollégiumba húzódott hívei közül egyet megöltek, 22-t megsebesítettek. (Erre a választási petícióban is hivatkoztak már.) A gyöngébb szakolcai párt élvezi a hely előnyét. Hamisságok a szavazásnál: "sok Szakolcai — mint ez 1861-ben is történt — átöltözve kétszer-háromszor, sőt holmi szolgalegények s más semmittevők is szavazásra bocsáttattak, kivált ha a választási bizottmány is részükön van, miben az éj, midőn a Szakolcaiak rendszeren szavaznak, nagyban segíti őket".

4. Kétségbe vonható, hogy Szakolca sz. kir. várostól e székhely elvétele "degradatio és derogatio" volna. "Szabadelvű intézmények és a törvény előtti egyenjogúság mindenkit rang és születés különbsége nélkül illető behozatalának következtében megszűnt alkotmányos országunkban minden kiváltság, előbbre valóság, jogfelsőbbség, melyek a feudalkorban érvénnyel bírtak." Föltehetően 1848-ban e város sem ezért kapott a törvényhozástól kerületi főhelyet, ám akkor még nem láthatták e későbbi nehézségeket. Különben vannak más olyan szabad királyi városok is — Modor, Szentgyörgy, Lipcse, Zólyom, Bélabánya —, melyek nem választókerületi székhelyek. Nem méltánytalan Szakolcától sem elvenni e jogot, s átadni az 5273 lakosú Holics mezővárosnak.

Titkos szavazást is kértek a kérelmezők, sőt azt is, hogy decentralizálják a választást: "ahelyett, hogy a választóknak az egész kerületből egy helyre kell gyűlniök választás alkalmával, a választási bizottmány a kerület városait és községeit járja be, a titkos szavazatok beszedése végett".¹³⁰

*

Az 1861-i második galgóci petíció politikailag is érdekes. Az immáron győztes Frideczky Timót a panasz szerint 1849-ben "az oroszoknak ezen a tájoni vezetője és élelmezője volt", majd a Bach-rendszer ügynöke és hivatalnoka lett. Amikor a Kvassay-párt Kossuth Lajost föl akarta léptetni, ellene is gyalázkodott.¹³¹

Br. Wodianer Albert megsemmisített 1865. évi első érsekújvári választását a petíció szerint nagy lélekvásárlás előzte meg. Főkortese Kubinyi Zsigmond. Négy ellenpárt volt. A választásban rajta kívül két jelölt vett részt. Az eredmény: Wodianer 1538, Congler Károly 1104 voks. Hivatkoztak a választmány elrendelte vizsgálatra is, eredményének ismertetése nélkül. Valószínűleg nem fejeződött be.¹³²

A főképpen a választás (szavazás) idő előtti félbeszakítása miatt megsemmisített első választás után, 1866. február 26–27-én az időközi választást is Wodianer nyerte meg. Ellenfeleinek fő érve ellene ezúttal az volt, hogy nem tartottak új összeírást, márpedig az eredeti törvényellenes volt. Mint írtam, e kerületben nem a személyes jelentkezés, hanem előljárási listák alapján írták össze a választókat. Ezt a küldöttség így indokolta: "a tapasztalt közöny mellett attól tartott, hogy személyes jelentkezés esetén kevés választó fog a választás előtt felírás céljából megjelenni". Az előjárások viszont e listákat úgy készítették,

¹³⁰ Uo. 89 181.

¹³¹ OL KL 1861: III/181.

¹³² OL KL 1865–68: 47.; 93.

hogy "kik más párthoz tartoztak, a választóképeség mellett is a lajstromból kihagyattak". Hiába is háritotta a helytartótanács november 27-én — ismertetett 89. 293/1865. sz. intézményével — a felelősséget a törvénysértésért a választmányra, ezt az összeírást alkalmazták a 29-i választáson is. A személyes jelentkezés hiányában készített összeírást kérve mindhiába fordult az ellenpárt a tárnokmesterhez s a központi választmányhoz, mivel ez — megkapván a kérvényt — február 7-én úgy határozott, hogy az összeírás törvényes, hiszen ezt az 1848. és 1861. évi gyakorlaton alapuló összeírást a Ház megsemmisítő határozata sem tette kétséggé, az ugyanis a törvény 33. §-ának a választáson való meg nem tartásán alapult. A tárnokmesterhez intézett második beadványt a központi választmány már csak az újabb, ismételten Wodianer sikerét hozó választás után tűzte napirendre, és ez alkalommal kimondta: a véleményezésre leküldött irományról véleményt már nem mondhat, mivel a választás fölülbírálatá az országgyűlés hatásköre.

Az állandó igazolási bizottság a választástvédő ellenpeticionálóknak adott igazat. Azzal is igazolva látta az összeírás helyességét, hogy a Ház január 17-én nem emiatt semmisítette meg a választást, "új választási összeírás [pedig] el nem rendeltetett". Ezúttal a Ház igazolta az érsekújvári választást.¹³³

Az 1865-i szabolcai választás azért érdekes, mert Kuba János ellen két ellenpárttól érkezett petíció. Sebesi József szabolcai polgármester s Majthényi Gusztávék külön-külön Tarnóczy Gusztáv 1848-i nyitrai képviselő érdekében léptek föl, s külön peticionált Radlinszky András is, aki Kuba védőnyilatkozata szerint "a *Cinkevne listi* szláv újság szerkesztője [...] környékünkbeli maroknyi pánszlávnak tisztelt vezére" volt. Kubát igazolták.¹³⁴

Pozsony vármegye

- 033 Bazin
- 034 Dunaszerdahely
- 035 Galánta
- 036 Malacka/Stomfa
- 037 Nagyszombat
- 038 Somorja
- 039 Szenc/Szempe/[Cseklész]
- 040 Szentgyörgy/Szentjános

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bazin: *Beniczky Pál* városi tanácsnok. T178: LZ.

Dunaszerdahely: *Bittó István* szolgabíró, földbirtokos. T240: (1822–1893) LR, FR, Ao, A1, A2, BX, B7, B8; Szigetvár, 1861: 1865; Abrudbánya: 1869; Dunaszerdahely: 1872; Zurány: 1875, 1878, 1881. 1871/72-ben belügyminiszter, 1874/75-ben miniszterelnök.

Galánta: *Sebestyén László* kat. lelkész Galántán. T1759: 1849. márc. 1-jéig; 1865-ben is; 1866. jún. 2-án mandátumát megsemmisítették, február 22-én újraválasztották.

Stomfa: *Szálé Antal* ügyvéd. T1885: 1861-ben is képviselő, pártállása: LL, Ao.

Nagyszombat: *Csehy Zsigmond*, szolgabíró, földbirtokos. T357: LZ, 1849. márc. 1-jéig.

¹³³ OL KL 1865–68: 228., 295., 334.

¹³⁴ OL KL 1865–68: 50., 110.

Somorja: *Olgyay Lajos* szolgabíró, földbirtokos. T1463: LZ, Ao, B1, 1861-ben és 1867. okt. 15-étől is.

Szenc: *Szüllő György* megyei esküdt. T2027: 1861-ban is, Bo.

Szentgyörgy¹³⁵: *Boldizsár István* megyei t. ügyész, földbirtokos. T268: LZ.

III. 1861-ben és 1865-ben is petíció volt a galántai választások ellen. 1861-ben Olgyay Titus maradt képviselő, 1866-ban viszont a Ház megsemmisítette Sebestyén László 1848-i képviselő mandátumát, mivel vele szemben Benyovszky Lajos hívei peticionáltak (R. 188., 241–242.). A stomfai választást téves elnöki eredménymegállapítás (relatív helyett: abszolút többség) miatt semmisítették meg. (R. 258.).

IV. Pozsony vm. állandó bizottmánya 1861. február 5-én megválasztotta központi választmányát. Ez megalakította az összeíró küldöttségeket, "meghagyatván nekik, hogy eljárásaikban egyedül az 1848-ki törvényeket vegyék zsinórmértékül".¹³⁶ A február 4-i fölterjesztés mellékletei: választókerületi jegyzékek (községenként) s a központi választmány névjegyzéke, melyben külön szerepelnek a települések képviselői. A stomfai választókerület: *Felső Csallóközi*.¹³⁷

A március 21-i választáson képviselővé választották Szállé Antalt (Stomfa), gr. Zichy Jánost (Szentjános), Olgyay Lajost (Somorja), Kaiser Ernőt (Nagyszombat), Szüllő Györgyöt (Cseklész); Olgyay Titus 1204 szavazattal gr. Eszterházy Antal ellenében (Galánta), Bartal János 1500–700 szókülönbséggel (Szerdahely) és Mangold Károly szótöbbséggel Ivánka Zsigmonddal szemben (Bazin) lett képviselő.¹³⁸

V. 1865-ben a központi választmány elnöke Bittó Kálmán alispán volt. A választókerületeket a megyei bizottmány meghagyta 1861-i állapotukban. (Jegyzékük itt is megvan.) A jegyzőkönyvek szerint a választmány Neszter József főispánhelyettesessel szigorú mellérendeltségben működött, ami persze többnyire másutt is így volt.¹³⁹ Amikor a helytartótanács 78 255/1865. sz. rendelkezését a főispán közölte a törvény 13. §-ának betartására, a választmány óvást tett a törvény 7. §-ában megkívánt "közvetlen intézkedés helyett választott közvetett út ellen". Ugyanakkor "elvi szempontból" is megróttá Nagyszombat polgármesterét, mivel az összeíró küldöttség helyett maga jelölte ki az összeírás helyiségét.

A galántai választókerületbeli heves pártoskodás már október 30-án a választmány elé került. Egy panasz szerint járásbeli szolgabírók és más tisztviselők korteskedtek: kitűztették az egyik jelölt zászlaját; egyházi szószékekről pártszónoklatok hangzottak el stb. A választmány fölhívta a főispáni helytestet: "a vezetése alatt lévő tisztviselőknek a követválasztási mozgalmak körül gyakorlandó [...] befolyást szigorúan s általában megtiltsa", s az eljárásoknak is tiltsa meg a részvételt: "általában ne vegyenek maguknak a követválasztás körül több befolyást, mint a rend fenntartása tisztóktól követeli". Megkereste a nagyszombati érseki helynökséget is: "utasítaná a kath. lelkész urakat, hogy a szószéket s egyházakat pártversengések színhelyévé ne tegyék, s tenni mások által se engedjék, jelesen a követjelöltek zászlait, ahol azok netán kitűzettek volna, az egyházakról [templomokról] azonnal eltá-

¹³⁵ 1861-ben és 1865-ben: *Búr Szent György* (Búrszentgyörgy) a szentjánosi kerületben; Szentgyörgy sz.kir. város a bazini kerületben volt. (OL Htt. 1861–II–15–10 207.; Htt. 1865–II–15–83 971/84 057.)

¹³⁶ MEM: 48.

¹³⁷ OL Htt. 1861–II–15–10 207.

¹³⁸ MAM: 47–50. (különösen: 50.) Vö. *Szabad György*. 1967, 415.

¹³⁹ OL Htt. 1865–II–15–83 380.

volítsák, s jövődöben is oda ki tűzni ne engedjék". Mindezt a galántai kerületi összeíró küldöttségnek is helységenként közzé kellett tenni. Amikor meg a főispáni helytartó Felsőszeliben vizsgálatot rendelt el a zavargásokról, a választmány Takács Ambrus szemé-lyében saját tagját is kiküldte.

A panaszok néhány érdekes esetre világítottak rá.

Thurai Antal gombai műkertészt, aki állandóan több segédet tartott, fölvették.

Bugár Antal bakai nemes cselédenként is beírta a választmány, mert szerinte a törvény 1. §-ára a 2. § megszorítása nem terjed ki. Ugyanilyen szerencsések lettek azok a nagy-szombati kerületbeli urasági pajtaörök, akiknek választójogát nemes voltuk miatt nem von-ták meg.

A bazini összeírók által elutasított szentgyörgyi "kegyesrendi ház tagjait", akik részint gimnáziumi rendes tanárokként, részint hitszónokokként és segédlelkészekként működtek, értelmiségi jogcímen utólag fölvezették.

Hiába jelentkezett viszont két, 1859-ben fölavatott nagyszombati városi polgár, mivel a törvény 2. § e) pontja csak az 1848 előtti címiseknek adott választójogot.

A 100 forint biztos évi jövedelmet az adókönyvecskék alapján is megállapíthatták. (Kiszámították belőle évi biztos jövedelmüket.)

Több alsószei lakost, akiknek legalább 1/4 telkelt igazolt az előjáróság, utólag fölvet-tek, mert csak november 12-én délután jelentkeztek, amikor az összeíró küldöttség — tör-vénysértő módon — már fölslizott, így önhibájukon kívül maradtak ki.

E központi választmány a "megyei telekkönyvet" mintegy hivatalból meg szokta volt tekinteni.

A központi választmány 1865. november 24-i jegyzőkönyve szerint Nagyszombatban a 22-ére kitűzött választás "a közbejött nagyobb zavarok miatt meg nem tartathatott". Újat tűztek ki. Ezt is közösen vizsgálták ki a főispáni helytartóval. Bejelentés szerint Galántán is "nagyobb mérvű és hosszabb ideig tartó véres verekedés történt", melyet hasonlóképpen derítettek föl.

Nagyszombatban jelöltek: Blahó János bodanói plébános, Császár József ügyvéd és Jablanczy Sándor nagyszombati polgármester. Az elnök pártok szerint kívánt szavaztatni, a polgármester és hívei viszont "Nagyszombatban volt szokásra hivatkozván, a községek szerinti szavazást éles hangon kívánt[ák]". Az elnök erre meg azt kifogásolta, hogy ezt a törvény ellenére nem bizalmi férfi, hanem maga a jelölt kéri. Jablanczy képviselőjelölt pol-gármester végig a szavazási teremben maradt, hiába óvtak emiatt. A jegyzőkönyv rögzítette eredmény: a képviselő Császár József 846, Blahó János 537, Jablanczy Sándor pedig csak 202 szavazatot nyert. Szó sincs zavarról, csak a szavazás előtt. Ez az eredmény a (nov. 30.) dec. 1-jei második választás eredménye.

Galántán Benyovszky Lajos és Sebestyén László volt a jelölt. Nádszeg mint a legtávo-labbi község kezdte a szavazást, ám alig kezdődött el: a két párt összetűzött, s ennek csak a cs. k. katonaság vetett véget. Benyovszky hívei a félbeszakítást kérték, Sebestyén emberei a folytatást követelték. Az előbbieket óvás mellett eltávoztak. Újabb verekedés ütven ki, az elnök "a szavazást félbeszakítani és a választást elhalasztani akarta, mi a választóknak érte-sére adatván, ezek sürgetőleg követelték, hogy a választás föl ne függesztessék, mire az elnök tekintetbe vévén a körülményeket a küldöttséggel egyetértőleg elhatározta a választás folytatását, és miután az addigi szavazók közül senki sem szavazott Benyovszky Lajosra, s egy választója sem mutatkozott a helyszínen, újólal felszólította a jelen levő választókat, van-e köztük, aki Benyovszky Lajosra akar szavazni, vagy a szavazást, illetőleg annak folytatását kívánja?" Ezt "senki sem kívánta [...], ellenben mindnyájan egyhangúlag Sebes-

tyén Lászlót kiáltották ki képviselőül". A peticionálók joggal vonták kétségbe, hogyan lehetett a már megkezdett szavazást közfelkiáltással (egyhangúan) befejezni.

A szentjánosi kerületben "szünni nem akaró éljenzés közt" egyhangúlag gr. Zichy Józsefet nyilvánították képviselővé.

Dunaszerdahelyen is egyhangúlag lett Bartal János képviselő. Somorján viszont szavaztak: gr. Apponyi Albert 1319 szavazattal győzött Olgyay Lajos ellenében, aki 862 voksot nyert. Modorban gr. Pálffy István egyhangúan lett képviselő, mivel Borcsányi János ügyvéd képviselőjelölt "belátta, hogy a határozott szavazattöbbség" ellenfelé, visszalépett.

Stomfán öt jelölt is volt. Az eredmény: Luksics Bódogra 395, Szallé Antalra, Mészáros Károlyra 98, Maszarovics Jánosra 88, Mudrony Mihályra 60 voks esett. Az elnök tévesen Luksics Bódog többségét abszolútnak vélte.¹⁴⁰

A választások befejeztével a főispánhelyettes a helytartótanácsból igényelte a nagyszombati vizsgálat költségeit, valamint általában a választások 800 forintra rúgó kiadásait. A válasz szerint ezeket a házi pénztár "rendkívüli kiadási" javadalmazásából lehetett fedezni, mellőzve a napidíjakat, s csupán az előfogati és irodai költségeket számbavéve.¹⁴¹

041–042 Pozsony

I. (belső) és II. (külső) választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Neszter József* korábbi városi tanácsnok. T1431: 1849. márc. 1-jéig.

II. vk. *Hauser Ernő* korábbi városi tanácsnok. T734: 1849. márc. 1-jéig, 1861-ben: Ao.

IV. Pozsony közgyűlése 1861. február 11-én elhatározta, hogy mivel a 4264/1861. sz. helytartótanácsi intézkedés ellentétes az 1848: V. tc.-kel, ez utóbbit kell alkalmazni. Központi választmányt választott, fönn tartotta a két választókerület beosztását, figyelemmel "a most vele egyesített Pozsony várallyá"-ra is; ez az I. (belső) kerület része, melynek központja a városi Redute, amíg a II. (külső) kerületé a városi lövészterem.¹⁴² A helytartótanácsot pedig — amint március 7-én írta a választmány — "csak ezen átmenti időszak alatt mint közvetítő hatóságot tiszteli". A választókerületi beosztást utcánként, házanként február 12-én fogadták el; a jegyzőkönyv melletti falragaszon is olvasható volt, amint minden más fontosabb határozatot is magyar és német szövegben plakátokon közzétettek. Február 20-án pl. azt, hogy "azok, akik a múlt tisztújítás alkalmával mint választók beíratk, az által még nem választók az országgyűlés követek választásánál is". Jelentsék be tehát magukat újból az összeíró választmányoknál.

Noha a választás eredetileg március 4-ére volt kitűzve, figyelemmel a február 23-án érkezett és 25-én kihirdetett királyi meghívólevélre, kimondták: "kíváncs, sőt [!] szükséges is legyen a Martius 4-re kihirdetve volt követválasztási hatánapot Martius 18-ra elhalasztani."

¹⁴⁰ Uo. 99 820.

¹⁴¹ Uo. 100 252.

¹⁴² OL Htt. 1861–II–15–10 237.

Bartaletty Eduard Duna utcai lakost azért utasították el, mert "Bécsi lakos, és itt csak néhány napokat szokott időszakint [!] tölteni, [s] mert helybeli birtokot sem mutatott ki". Panner Sándor cs. kir. tisztviselőt, mint magyarországi születésű helyi lakost, 300 forint jövedelmére tekintettel viszont fölvevették.¹⁴³

Az I. kerületben gr. Dessewffy Emil¹⁴⁴ 302 szóval győzött a 29 szavazathoz jutott Hosztyinszky János ellenében, a II. kerületben Hauszer Ernő egyhangúlag nyert.¹⁴⁵

V. 1865. november 30-án a belső kerületben gr. Dessewffy Emil ismét mandátumot szerzett, a külsőben viszont "superintendens Geduly Lajos úr Hauszer Ernő ügyvéd és evangélikus felügyelő ellenében nagy szótöbbséggel, a rend legkisebb zavara nélkül" lett képviselő.¹⁴⁶ Mivel gr. Dessewffy Emil lemondott,¹⁴⁷ a belső kerületben december 28-án új választást tartottak, amikor is Németh Károly ügyvéd lett a képviselő.¹⁴⁸

Trencsén vármegye

043 Bán/Höviz (Teplic)

044 Bittse

045 Csáca

046 Illava/Puchó

047 Trencsén

048 Vágbeszterce/Bellus

049 Varin/Kisucaújhely

050 Zsolna/Rajec

I. Képviselők 1848/49-ben:

Baán (!): *Borsiczky István* korábbi követ, volt alispán. T289: Borsiczky (Borcsiczky); LZ, 1849. máj. 24-éig.

Bicse (!): *Marsovszky Bertalan* vm.-i főjegyző, földbirtokos. T1276:LZ.

Csatka (!): *Vitulay József* földbirtokos. T2219: 1849. máj. 24-éig; utóbb: Zsolna: 1865, 1869, Al.

Puchó: *Nozdroviczky Gyula* vm.-i főügyész, földbirtokos. T1444: 1849. márc. 1-jéig.

Trencsén: *Kubicza Pál* (1816–1893) régi követ egyhangúlag, másodalispán. T1102: LZ; 1865–1867: Al, 1867-ben Trencsén vm. főispánja.

Vágbeszterce: *Uhlmann László* egyhangúlag, vm.-i főpénztáros, földbirtokos. T2143: Ullmann, LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Kisucaújhely: *Martincsek Miklós* ügyvéd. T1278: RA, RP.

Zsolna: *Dualsky Ignác* ügyvéd, egyhangúlag. T471: Dualszky:LZ.

¹⁴³ Uo. 15 438.

¹⁴⁴ *Szabad György*, 1967. 422.

¹⁴⁵ Uo. 17 067.

¹⁴⁶ OL Htt. 1865–II–15–93 857.

¹⁴⁷ Uo. 96 493. és 96 914.

¹⁴⁸ Uo. 98 487. és ad 100 338.

III. A választási bíráskodás köréből fontosak: az 1861. évi zsolna–rajeci megismételt választások esete, ahol a választási hely is vitás volt, s végül is Pongrácz Lajos lett a képviselő, valamint Andaházy Pál baáni ügyei az 1865–1868. évi ciklusból (R. 128., 228–229., 253.).

IV. Trencsén vm. közönsége 1861. január 28-án óvott az 1848:V. tc.-től való eltérések miatt, igényelve az 1848-i szentesített törvények hatályának helyreállítását.¹⁴⁹

Madocsány Pál főispán március 23-án jelentette a helytartótanácsnak: a március 21-i választás "közegyetértséssel s mondhatom áhítatos lelkesedéssel a legszebb rendben ment végbe". "A választók mindenütt nagy számban jelentek meg, s a nép ezen hazafiúi részvételével ünnepélyesen tanúsítá, hogy politikai jogok gyakorlatára érett, s hazánk helyzetéről józan felfogással bír." A képviselők: br. Mednyánszky Ede (Trencsén), Eördögh Imre (Héviz-Bán), Burián Imre (Puchó), Ullmann (1867-től Szitányi) Bernát (Vágbeszterce-Bellus), Urbanovszky Mór (Bittse), gr. Csáky László (Varin) és Máday Lajos (Csatca [Csaca]). A zsolna–rajeci kerületben verekedés miatt eredménytelen maradt a választás. A kormányzék április 5-én "közfegyelmi szempontból" előbb vizsgálatra utasította volna a vármegye közönségét, ám utóbb — minthogy a "tárgy elkésett" — *ad acta* tette.¹⁵⁰

A központi választmányi fölterjesztésekből — ha egyáltalán voltak korábbiak — csak az április 7-én fölküldött választási jegyzőkönyvek maradtak meg. Hét kerületben közfelkiáltással, egyhangúlag választottak. A nyolcadikban annál nagyobb volt a küzdelem. Hátterében a két város: Zsolna és Rajec versengése állt. (L. a III. pontban, a választási bíráskodásnál is.)

Vagner József követválasztási elnök március 21-i jelentése megerősíti a földolgozott választási petíciót, ám ő csak két jelöltről: Pongrácz Lajosról és Bittsánszky Istvánról ír. A rajeci városi piacon nem lehetett megtartani a választást, mert a két párt — mintegy 2000 választó — összeverekedett, s félni lehetett halálesetektől is. A Pongrácz Lajos egyhangú győzelmét hozó április 2-i választás jegyzőkönyve szerint a zsolnaiak az új székhelyen sem jelentek meg; megbízottjuk Czimermann Pál volt cs. kir. őrnagy, zsolnai polgár a székhely áthelyezését kérte.¹⁵¹

V. A központi választmány 1865. október 5-én elrendelte, hogy az 1861-i összeírásokat az illető küldöttségeknek adják ki. Az összeírások a kerületi székhelyeken — Trencsénben, Baánban, Illaván, Vágbesztercén, Bittsén, Zsolnán, Varinban, Csattzán (Csacán) — folytak. A választást november 20-ára tűzték ki; ezt kétszer is kihirdették.

November 15-én Alsómatesitz lakosai arról panaszkodtak, hogy azért maradtak ki az összeírásból, mert ennek határidejét nem közölték velük. Mivel az összeíró elnök tanúsította, hogy a reggeli órákban nála jelentkeztek, de a küldöttség csak délután működött, amikor már nem jöttek vissza, utólag is fölvettkék őket. Hissen községe viszont Andaházy Pál választmányi tag és követjelölt révén hasonló okból hiába panaszkodott, mivel a szolgabíró időben értesítette őket.

Keresztes József dubnicai lakost "mint átaljában ösmert embert" fölvettkék minden, különben általában megkövetelt igazolás nélkül.

November 16-án Andaházy Pál folyamodványában bejelentette: Bogyó Rudolf és Zsitman János összeírók a választókat Kudlik István részére "buzdították", mire föl har-

¹⁴⁹ OL Htt. 1861–II–15–7317.

¹⁵⁰ Uo. 17 099.

¹⁵¹ Uo. 21 502. Vö. MAM: 99–102.; *Szabad György*, 1967. 415.

madik társuk, Zattykó János tiltakozásul kilépett a küldöttségből, amely így csak két taggal működött. Felsőmotesitz községe azt híván, hogy az összeírás egyedül Kudlik István jelölt részére történik, "magát attól elvonta". Baánban nem jogosult személyeket is összeírtak. Hiába kérte az itteni összeírás megismétlését, a választmány e panaszt egyszerű reklamációnak tekintván elutasította, mivel "név szerint senkit sem nevezett [meg], s ki sem mutatta, hogy Baán-i kerületben összeírottak közül többen, s név szerint kik nem bírtak szavazati joggal". Hibáztatták azért is, hogy csak 14 napig tartó összeírás után adta be folyamodását, s így a választmány "lehető felügyelési és ellenőrzési jogának érvényesítését is tellyesen lehetetlenné tette", s ha mégis helyt adnának a kérelmének, a 20-ára hirdetett valamennyi (!) választást nem lehetne megtartani, ennek pedig az oszággyűlés összeülése is hatása lenne. (Hasonló kérelmek a baáni kerület más községeiből is jöttek.)

A kerület harmadik jelöltje, Dohnányi Lajos alsódraskóci közbirtokos is a baáni összeírás megismétlését kérve ezen okokra hivatkozott:

1. az összeíró választmány többnyire csak két taggal működött;
2. működési idejéről és helyéről nem a választókat, hanem csak a községi előljáróságok értesítette, sőt ezeket is "gyakran hiányosan és érthetetlen nyelven tudósította";
3. a kézművesek esetén legény gyanánt inast is elfogadott cenzusbeli föltételként;
4. az elnök több községben ellene mint jelölt ellen izgatta a választókat; "s ingerkedéseit még a valláskülönbségre is terelte".

Új küldöttséget, új összeírókat kért. A választmány az előző esethez hasonló, szövegében is megegyező választ adott neki. Elutasította. Elfogadta viszont kérelmét, hogy mint olyan alsódraskóci születésű nemes, akit Trencsénben írtak össze, "maradandó illetőségének helyén", Alsódraskócon lehessen választó.

Hét kerületben ezúttal is egyhangú lett a választás, részben az 1848-i és az 1861-i képviselők újraválasztásával: Trencsénben Kubicza Pál (1848), Illaván Viatoris János, Vágbesztercén Ullmann Bernát (1861), Bittsén Urbanovszky Ernő, Kisuca-Újhelyen gr. Csáky László (1861), Csattzán Máday Lajos (1861), Zsolnán pedig Vitulay József lett a képviselő. Figyelmet érdemel, hogy a vágbesztercei téglavetőben az előre kihirdetett 11 órakor a küldöttség hiába álldogált az e célra készült állványon, "magányosan minden választó nélkül". Ők ugyanis jelöltjük elé menve öt fél óra késéssel vállukra emelve hozták a helyszínre. Csacán pedig Máday Lajosnak ellenfele is volt Palarik János személyében, az ő hívei azonban az összeírás törvénytelen voltára hivatkozva csupán óvást emeltek Máday ellen. Távozásuk után 900 szavazó Mádayt kiáltotta ki képviselőnek.

Amint a központi választmány jó előre meghagyta, a baán-hévízi kerület "ez idő szerinti székhelyé[n], Baán mezővárosában" szavazás volt a két jelölt: Kudlik István és Andaházy Pál között. A választmány a törvény 33. §-ára tekintettel "gyertyagyújtás után" is folytatni kívánta a szavaztatást, Andaházy Pál maga jelentette be, hogy pártjának korábbi óvására is hivatkozva ettől eláll, mivel megbízottjai nem juthattak be a szavazatszedő küldöttségbe (ahová egyébként hívták őket, de a jegyzőkönyv szerint nem jelentkeztek), "nem akarva magára vállalni azon felelősséget, mely rá hárulhatnék akkor, ha a városban éjjen át emberei által netán valami veszély okoztatnék, [...] senkit továbbra fárasztani nem kíván, saját választóit hazaküldé". Miután több szavazó nem jelentkezett, Kudlik István 495 szavazatával Andaházy Pál 69 voksa ellenében lett képviselő.

Figyelmet érdemel a kerületi főhelyek megváltoztatása. Ennek lett eredménye az is, hogy Zsolnán a Trajcsik Alajos polgármester ajánlotta jelölt, Vitulay József lett a képviselő.¹⁵²

Túróc vármegye

051 Stubnya/Mosóc

052 Túrócszentmárton/Szucsán

I. Képviselők 1848/49-ben:

Mosóc: *Justh György* egyhangúlag, földbirtokos. T908: 1849. márc. 1-jéig; 1861-ben: Ao; Stubnya: 1880, 1881 (A). 1868-ban alispán, 1882–1886 között ugyanitt főispán.

Szentmárton: *Prónay Gábor* (1812–1875) régi követ, egyhangúlag. T1620: Br. Prónay, 1848. márc. 1-jéig. 1861-ben evangélikus főfelügyelő (zeneszerző és író is).

IV. "Bejelentetett — az 1861. február 4–5-i bizottmányi ülésen — a m. k. helytartótanács országgyűlési meghívó levele [!], de fölolvása mellőztetett, s a legnagyobb rendben és csendben megtétettek a törvény értelmében a képviselők választása iránti intézkedések az 1848-ki gyakorlat szerint."¹⁵³ A központi választmány február 7-én az idő rövidege miatt 18-ára tűzte ki az összeírást, "nehogy az időből kijöjjünk". Az ekkori választókerületek: alsó kerület (Szent Mártony), felső kerület (Mosóc).¹⁵⁴

Képviselőkké választották id. Juszt [Justh] Józsefet egyhangúlag (Szentmárton) és Juszt [Justh] Györgyöt szótöbbséggel (Mosóc).

V. A gr. Dessewffy Egyed főispáni helytartó elnökletével tartott 1865. október 7-i bizottmányi ülésen, melyen fönntartották az 1861-i két választókerületet, Vladár Pál javasolta, hogy az egyiknek főhelyét Mossóc [itt így!] mezővárosból Stubnyafürdőbe helyezték át, "szemtanúja lévén a nevezett mezővárosban 1861-ik évi követválasztásnál annak lakosai által előidézett rendbontó eseményeknek", amelyekről továbbra is tartani lehet. Nagy vita után, "habár a bizottmányi tagok egy része a szavazatból magát elvonta", Stubnyafürdő mellett 98-an, ellene pedig 10-en szavaztak. A döntés ellen a kisebbség azonnal óvást iktatott a jegyzőkönyvbe, és a határozat célszerűtlenségét meg törvénytelségét bizonygatta. A célszerűtlenséget arra alapították, hogy a mosóciak 1861-ben nem verekedtek, sőt a verekedőket "szétszalasztották vízipuska segedelmével"; ennek köszönhetően nem lett több emberáldozat. Mosóc mezőváros 2000 lakosával a kerület legnagyobb helysége; szállásra is legalkalmasabb; míg Stubnyafürdő, ahol "legfellebb két házacska találkozik, a választók szállást nem képesek kapni". A törvénytelséget arra alapították, hogy e bizottmány csak a központi választmány és a választókerületek megalkotására jogosított, márpedig ez utóbbira vonatkozóan így döntött: "úgy hagyatnak meg, mint azok 1848 és 1861 években

¹⁵² OL Htt. 1865-II-15-70 866. és 94 107.

¹⁵³ MAM: 44.

¹⁵⁴ OL Htt. 1861-II-15-8526.

fen[n]állottak". A választás a kerület fő helyén tartandó, az pedig Mosóc, "s mivel a választókerület semmiben sem változott, ezen kerület főhelyéről kérdés sem támaszthatott az 1848:V. [tc.] 27. § értelmében". Egy kerületnek, melynek három városa van, mégsem lehet főhelye egy falu.¹⁵⁵

Mudron Pál, Horváth József és Pikó András azonnal a helytartótanácshoz fordult,¹⁵⁶ ahonnan br. Révay Simonhoz, "Túróc vármegye örökös és valóságos főispánjához" került az irat, aki időközben elfoglalta hivatalát. A főispán október 30-án elutasítóan nyilatkozott, hivatkozván arra, hogy a megye idevonatkozó jegyzőkönyvét már fölterjesztette. Véleménye szerint "a megyei végzések ellen felfolyamodásnak helye nincsen", az óvás jegyzőkönyvbe vételével "a dolog elintézettnek tekintendő". Igazolta, hogy az "1861-i követválasztáson Mosócon nagyobbserű verekedés történt"; és amint "a követválasztási pártok [...] alakultak, nagyon valószínű, hogy ha Mosócon lenne a választás, az ottani nemcsak választók, de nem jogosult lakosok is — bátorítva az 1861-i példa által — ismét verekedést idéznének elő", és ettől való félelmükben "a legfüggetlenebb s legjózanabb választók" visszarettenének. Tagadhatatlan, hogy a megye mindkét kerületében "a magyar kiegyezkedési érzelmű és a tót párt máris igen feszesen állnak egymás ellenében, különösen a mosóci választókerületben ép[p]en Mosóc mezőváros lakosai a tót párt mellett annyira fel vannak izgatva, hogy tőlük a békeszerető más érzelmű választók zavargó erőszakoskodástól is félhetnek". Mosóc a kerület szélén, Stubnyafürdő majdnem a "kellő[s] közepén" fekszik, "s habár a falu nem nagy, magában a fürdőben nagyobb épületek kínálkoznak, és a tőle csak egy patakocskával elválasztott szomszéd Kisfaluban két nagy vendégfogadó létezik". A határozat törvényes, hiszen ha meghagyták a választókerületek területét, a választmány egyiknek a fő helyét célszerűség végett áttehetet.

Erre a helytartótanácsban is az a vélemény alakult ki, hogy "a bizottmány intézkedése alá tartozó [...] kérdésben felyamodó[ko]n jogsérelem nem követtetett el", a megye közvetítésével vissza is kapták kérelmüket.¹⁵⁷

November 15-én "Kis Szovóc község[nek] a Szt. Máriához címzett r.k. egyháza", melyet 1861-ben egyik választókerületben sem irattak össze, most Stubnyafürdőn kérte ezt. Ám a központi választmány — hivatkozva az 1861. évi beosztásra — a szentmártoniba utasította.

Több vitás eset merült föl a tanítók választójoga körében, akiknek igazolniuk kellett képesítésüket. Podhorszky Ágoston pl. hiába reklamált, a választmány 14:12 arányban elvetette kérelmét, mivel a törvény "csupán iskolai tanítókról szól, s subdocenseket, vagyis altanítókat külön nem emleget". (A helytartótanács előadója ezt helytelenítette. Kosúth Rezső stjavnicskai lakos is panaszkodott.)

"Bózik János és György prékopai lakosok kérelmezik — olvasható a jegyzőkönyvben —, miszerint atyjuk beleegyezésével, ki két szavazó képesítésére is elegendő birtokkal bír, választórjoga rájuk ruháztassék." A döntés: "Minthogy ki-ki csak saját személyében gyakorolhatja választójogát, s e tekintetben az 1848:V. tc. 39. § értelmében semmi átruházásnak helye nincs, nevezettek kérelmének hely nem adathatik."¹⁵⁸

November 28-án Szentmárton mezővárosban a választási elnök már ki is jelentette idősb Justh Józsefet képviselővé, amikor a már korábban is szavazást kívánó Mácz Pálhoz Horváth József "itteni evangélikus lelkész s mások is csatlakoztak", ezért az elnök a voksolást

¹⁵⁵ OL Htt. 1865-II-15-83 731.

¹⁵⁶ Uo. 82 320.

¹⁵⁷ Uo. 85 179.

¹⁵⁸ Uo. 92 881.

mégis elrendelte. A másik jelölt Jeszenszky János volt. A választmány állványától kissé távolabb verekedés ütött ki. A szavazás délelőtt 11-től éjjeli 3/4 12-ig folyt, és eredményeként Justh Józsefre 1090, Jeszenszky Jánosra 495 szavazat esett. Stubnyafürdőn Justh Kálmán 905 szavazatával győzött Gotčar János ellenében, akire 633 szavazat jutott.¹⁵⁹

Br. Révay Simon másnapi jelentése szerint Jeszenszky János és Gotschar János apát tótpárti, sőt tót (szlovák) jelöltek voltak; Szentmártonban a választás előtti verekedést katonaság gátolta meg; az ügyben vizsgálat is indult.¹⁶⁰

Zólyom vármegye

053 Breznóbánya

054 Korpona

055 Szliács

I. Képviselők 1848/49-ben:

Breznóbánya: *Havas József* (1796–1878) régi követ, minisztériumi osztályfőnök. T735: KO, itteni születésű, a helytartótanács tanácsosa, 1848-ban a Közlekedési Minisztérium miniszteri tanácsosa; megsemmisítés: 1848. júl. 7., októberben újraválasztva, budai birtokos, kőbányai konyakgyáros.

Korpona: *Huszágh Dániel* egyhangúlag, vm.-i főügyész, földbirtokos. T830:1849. márc. 1-jéig.

Szliács: *Kalauz Pál* vm.-i főügyész, fölbirtokos. T926: 1861-ben és 1865-ben is; RA, RP, Bo, Al.

II. *Havas József és Ruttkai (Ruttkay) István* 1848-i breznóbányai párharcáról, a katonaság alkalmazásáról, mandátum megsemmisítéséről Csizmadia részletesen szól (Cs. 226–228.).

IV. Az állandó bizottmány a központi bizottmányt (választmány) — nyilvánvalóan az 1848:V. tc. szerint — már 1861. január 22-én, tehát még a helytartótanácsi rendelet *előtt* megalakította.¹⁶¹ A február 4-i központi választmányi ülésben a többség "a választó kerületeknek az 1848. évben történt célszerű felosztásában mostanság is megnyugodott". Volt két "vegyes" kerület is (Breznóbánya Libetbányával, Korpona Zólyommal), itt a városi központi választmányok is küldtek tagot az összeíró és a szavazatszedő küldöttségbe. A választmány az összeíráskor az 1848-ban kidolgozott tervhez annál inkább ragaszkodott, mert "akkoriban az összeírási helyek olly formában meg voltak állapítva, hogy azokhoz minden egyes választónak kényelmesen, s igen kis idővesztéssel jutnia lehetett". Kerületenként több (2–6) nagyobb helységet jelöltek ki meghatározott napokra, ahol a környék falvainak és

¹⁵⁹ Uo. 94 314.

¹⁶⁰ Uo. 93 539. — Br. Révay Simon főispán jóeleve gondoskodott a rendfenntartásról, azt kérvén a beszercebányai cs.kir. hadkiegészítő kertületi parancsnokságtól, hogy irányítson egy század gyalog katonaságot fele-fele részben a megye két választókerületébe. (Uo. 90 661.)

¹⁶¹ MAM: 142.

telepeinek választói beíráhatták magukat. A hirdetményeket szlovákul (is) kinyomtatták. Az összeíróknak napidíjat (4 o. é. forint) állapítottak meg.¹⁶²

Az 1861. március 12-i választások mindhárom kerületben egyhangú eredményt hoztak; Breznóbányán Benyitzky (helyesen: Beniczky) Lajos, Korponán Plachy Lajos polgármester, Szliacson pedig Kalauz Pál másodalispán lett a képviselő.¹⁶³

V. 1865. október 24-én tartotta ülését Breznóbányán a megyei bizottmány, s még aznap a központi választmány is, id. Plathy György "törvényszerű elnöklete alatt", ő ugyanis 1861-ben "törvényesen behelyettesített alispán" volt. Az összeírások hasonlóképpen történtek, mint 1861-ben. Még a 4 forint napidíjat is megállapították, mire a kormányszéki előadó följegyezte: *lásd a f.é. 86 746. szerint*. Ebben a kormányszék — mint a november 29-i jegyzőkönyvből kitűnik — a napidíjakat nem engedte kifizetni, csak az ételmezési és utiköltségeket.

A november 29-i reklamációnális ülésen egyedül a szliacsi kerület összeírása ellen volt írásbeli előterjesztés, mégpedig Thurzó Lajos ügyvéd követjelölttől. A szokásos kifogásokon túl — jogosulatlanokat beírtak, jogosultakat kihagytak, a küldöttség idő előtt távozott, tagjai korteskedtek — egy fontos kérdést is feszegetett. Jelesül: "Radvánban oly egyének irattak volna össze, akik személyesen nem jelentkeztek; és részint előljáróink, részint pedig feleségeik által magukat beírátták." A személyes jelentkezésnek e hiányát a központi választmány így magyarázta ki: "ez a jelenlévő küldöttség tagjai által azzal igazoltatott, hogy a választási törvény 14-ik szakaszában a személyes megjelenés kötelessége nem foglaltatik, és hogy azon néhány egyén is, amely [aki!] személyesen meg nem jelenvén, mégis beíratott, írásbeli igazolványt adott által előljáróinak, minthogy azonban a középponti választmány által kibocsátott választmányi hirdetményben az összeírandó egyének személyes megjelenése kívántatott [...], az összeíró küldöttségnek kötelességében állott volna e szerint eljárni, de a panaszló úr ezen kérdéses, személyesen meg nem jelent egyének neveit nem közölván, a középponti választmány panaszának eme pontjait sem vehette figyelembe". Elhárította magát a választmány az összeíró küldöttségi tagok és a főispán elleni korteskedési vádakát is: elbírálásuk "ezen központi választmány hatáskörén túl esvén, megbízatásához nem tartozik".

A december 4-i választás Korponán idősb Plachy György egyhangú mandátumát hozta; Breznóbányán az ottani főorvos, Mikszáth János által ajánlott Lehoczky Egged és a Kmethy József libetbányai polgármester által kandidált Szlabey Mátyás között folyt a szavazás. Ez utóbbi óvás mellett visszalépett, amikor Lehoczky javára már 900-an leszavaztak. Ám végül 1448:299 arány alakult ki Lehoczky javára. Szliacson Kalauz Pál győzött Thurzó Lajos ellenében (1478:226), de a vesztes ugyancsak óvást csatolt a jegyzőkönyvhöz, és ebben a törvényellenes összeírára meg a hatósági nyomásra panaszkodott. "A választás előtt nem csak [...] Radvánszky Antal főispán úr, hanem Friml Ottó csendbiztos úr is a választókra ellenem, [...] Kalauz Pál úr javára gondolható legnagyobb pressiót gyakoroltak." A központi választmánynak, december 15-i utolsó ülésén egy szava sem volt az óvásokhoz.¹⁶⁴

¹⁶² OL Htt. 1861–II–15–10 206.

¹⁶³ Uo. 21 519. Vö. MAM: 142–144. (különösen: 144.)

¹⁶⁴ OL Htt. 1865–II–15–98 168. — Egy bizonyos dr. Heinrich [Jakab] „távirati sürgönyben kért” választójogot a helytartótanácsból, mire december 5-én a főispán útján értesített „távirati s kellőleg nem indokolt, fel nem szerelt kérvények e kir. kormányzék által el nem láthatatnak”. (Uo. 94 397.)

I. Képviselő 1848/49-ben:

Szurmák János (1783–) régi követ, egyhangúlag, városi tanácsos. T2019.

II. 1848-ban utólag fölvtették a hermaneci favágókat a választók közé (Cs. 98.).

IV. 1861. február 8-án a központi választmány kimondta: "A város területének terjedelme tekintetéből a választók összeírására nézve négy kerületre osztatott fel, úgymint a belvárosi[ra], óhegyi–úrvölgyi[re] és Tajovaira, a hozzá tartozandó bányásztelepekkel." Ennek megfelelően küldték ki az alválasztmányokat.¹⁶⁵ Az összeírtak száma március 4-én:

Belváros (a két Hermanecce):	371
A bányásztelepeken	
Óhegyi kerület	37
Úrvölgyi kerület	67
Tajovai kerület	100
Összesen	575

A követválasztók csatolt névsora szerint a bányatelepeken a tisztviselőket mint olyanokat írták össze, másokat — föltehetőleg a bányászokat — házbirtok és jövedelem alapján. Amikor egy héttel előbbre hozták a választást (március 20-ról 14-re, hogy legyen idő április 2-áig a képviselőnek „Pestre elutazni), ennek kihirdetésére a lelkészeken kívül az óhegyi, úrvölgyi és tajovai bányászati intézetek" eljáróit is megkérték.

A képviselő egyhangú közfelkiáltással az a Ruttkay István, Zólyom vármegyei első alispán lett, aki 1848-ban Breznóbányán hiába próbálkozott.¹⁶⁶

V. Besztercebánya "1861-ik esztendőben alakított választmányi közgyűlése" 1865. október 21-én nem ismerte ugyan el a királyi biztos által kiegészített bel- és kültanácsot, ám mégis hajlott arra, hogy egyelőre csak a választási szervezéssel foglalkozzék. A központi választmány megalakítása után kimondta, hogy "a választó kerület kettő legyen, és pedig az első Besztercebánya belváros, hova Tajova és Kodrik bányatelepek és alsó és felső Hermanec favágó telepek is tartoznak, a második az Óhegyi bányatelep, hova a többi e város köréhez tartozó bánya- és favágó telepek is járulandnak". Valójában ezek nem választókerületek, hanem összeíró kerületek voltak egy-egy küldöttséggel. A hirdetményt német és tótul (szlovákul) is kifüggesztették.

A tót (szlovák) nyelvű hirdetménybe jellemző "hiba" csúszott. Amint a november 2-i ülésen megállapították, aszerint ugyanis azok is választójogot kaptak volna, akik "munkával keresett 100 ezüst forint évenkénti állandó jövedelmet kimutatni képesek". Természetesen gyorsan "helyesbítették" a jövedelemforrást: földbirtokra és tőkére.

A reklamációkban a bányatisztekről nem esett szó. Heinrich Jakab morva születésű bányorvos azért nem kapott választójogot, mivel 1858 óta élván a város területéhez tartozó

¹⁶⁵ OL Htt. 1861-II-15-8539.

¹⁶⁶ Uo. 17 064.

bányásztelepen, tíz esztendő még nem töltött hazánkban, így honosodottnak nem volt tekinthető. Közömbös volt, hogy hibásan 1861-ben már fölvtették a választók közé. Nem találta alaposnak a választmány Fogel József nyugalmazott cs. kir. munkásnak a kérelmét sem, mivel nem tudott kimutatni birtokából vagy tőkéjéből származó 100 ezüst forint évi biztos jövedelmet.

A november 2-i választmányi ülésen kétség merült föl a városban lakó izraeliták választójogával kapcsolatban. "A szavazatok többségével" kimondták: "Ámbár ugyan az ideigl[enes] tör[vénykezési] szabályok [ITSZ] 22. §-a által hatályban hagyott 1860. évi február 12-én kelt k. kir. rendelet is az izraelita vallású honfiakat az ipar- és birtokjogban részesíté, miután azonban az izraeliták más politikai jogokkal fel nem ruháztattak, és mint törvényesen be nem vett vallást követők az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal nem bírtak, ezen jogélvezetben azokat, kik annak eddig gyakorlatában nem voltak, részesíteni ezen középponti választmány hivatásának nem érezhetvén, a magokat bejegyeztetésük tekintetéből jelentő izraeliták mint törvényes képességekkel nem bírók, e részbeni kérvényekkel elutasítandónak kinyilatkoztatnak."

A november 29-i jegyzőkönyv szerint a belvárosi kerületben 555, az óhegyiben pedig 223 választót írtak össze, együttesen tehát 778-at. Néhány reklamációs esettel hivatkozott tanulmányomban foglalkoztam.

November 30-án Kollár János kétségbe vonta, hogy Chrastek Mihály katolikus lelkésznek van-e választójoga, ugyanis ellene a tárnokmester november 26-án 6275. számon bűnvádi keresetet rendelt el; "miután azonban a vádlottnak azon vétkes tette, melyért bűnperbe fogatott, nem az 1848:V. tc. 2. §-ába foglalt bűntények, hanem a f.é. június hó 8-án kiadott sajtó rendszabály 11. §-ában körülírt vétség tényálladékát képezi", ezért a folyamodót elutasították.

Amint a december 5-i választási jegyzőkönyvből kiderül: "Tisztelendő Chrastek Mihály áltózar, Sz. Széki ülnök és papnövend[e] tanár" képviselőjelölt lett; az előbbi kifogás ettől akarta eleve elütni. A szavazáson egyébként a ráeső 246 szavazattal kisebbségben maradt Ruttkay István volt 1861. évi képviselővel szemben, aki 461 voksával ezúttal is nyert.¹⁶⁷

¹⁶⁷ OL Htt. 1865–II–15–83 211. — A *Választók és választások a bányavidékeken 1848-1872* (1988) c. tanulmányomban foglalkoztam az 1865. évi választással (280.).

DUNÁNTÚL

Baranya vármegye

057 Dárda
058 Mohács
059 Pécsvárad
060 Sásd/Mágocs
061 Siklós
062 Szalánta/Némettűrög
063 Szentlőrinc/Bükkösd

I. Képviselők 1848/49-ben:

Dárda: *Madarász József* egyhangúlag, megyei főjegyző, földbirtokos. T1223:LZ.

Mohács: *Bencze Ignác* egyhangúlag, szolgabíró, földbirtokos. T165: LL.

Pécsvárad: *Hegedűs Imre* ügyvéd. T743:LZ.

Mágocs: *Perczel Vince* földbirtokos. T1551:RA, GC, Bo; 1849. márc. 1-jéig. 1861:Bonyhád.

Siklós: *Táncsics Mihály* (1799–1884) szerkesztő. T2034: RA, GC, RP; 1869: Orosháza.

Némettűrög: *Barthos Ede* főszolgabíró, földbirtokos. T133: RA, 1849. márc. 1-jéig.

Bükkösd: *Angyal Pál* (1813–1867), régi követ, egyhangúlag, I. vm. aljegyző, földbirtokos. T38: RA, Bl; Pécs 1865.

II. Táncsics Mihály megválasztásáról: Cs. 127–131.

III. A verifikációból érdekes a két emigráns képviselő: br. Majthényi József (Mágocs) és Kossuth Ferenc (Némettűrög) igazolása 1865-ben (R. 115.), valamint ugyancsak 1865/66-ból a mohácsi választás ügye (R. 176–177.).

IV. Baranya vm. állandó bizottmánya 1861. január 31-i ülésén vette jegyzőkönyvbe a helytartótanács 4264/1861. sz. választási rendeletét. "Eszközlésbe vételét" az egyidejűleg választott központi választmányra ruházta azzal, hogy tagjai a "törvénybe foglalt" esküt tegyék le. A jegyzőkönyv határozati részében olvashatatlaná tett rész is található, melyről föltelelhetjük, hogy a kormányshoz másutt is bírált rendeletének kritikáját tartalmazta.¹⁶⁸ Hasonló kihúzott szövegrész található a március 4-i jegyzőkönyvben a királyi meghívólevél fogadtatásáról. E megye — föltehetően főispáni sugallatra —, úgy látszik, utóbb sem kívánt szembekerülni a fölsőbbsséggel.¹⁶⁹

Az egykorú tudósítás szerint a január 31-i ülésen "Plainer [Antal] az országgyűlésre vonatkozólag azt indítványozá: hogy a megye szorosan az 1848:V-ik törvénycikkhez ragaszkodjék s a központi bizottmányt e szerinti eljárásra utasítsa, a jegyzőkönyvben pedig óvását fejezze ki. Grabarits [Ernő] nem akart követeket küldeni, ha az országgyűlés Budán

¹⁶⁸ BaML Baranya vm. áll.biz.jkv. 1861:48.

¹⁶⁹ Uo. 1861:164.

s nem *Pesten* tartatik. *Bánffay* [Simon] *Plainer* indítványát pártol[t]a, amely elfogadtván határozatba is ment.¹⁷⁰

Az állandó bizottság január 31-én megválasztotta a Jeszenszky Ferenc elnökletével működő központi választmányt¹⁷¹, és az 1848-i megoldás szerint fölosztotta a megyét hét választókerületre.¹⁷² A központi választmány az 1848.V. tc. szerint tevékenykedett. Február 5-i első ülésén összeíró küldöttségeket küldött a választókerületekbe. Ezek általában a kerületek székhelyén működtek. Kivételt csupán a németürögi kerületben tett, ahol — indítványra — Pécsen tartották az összeírást. A járási főszolgabírák beszédtek a községektől az 1848. előtti választók — a nemesek — lajstromait, valamint az adóösszeírásokat. Az összeíró küldöttségek ezeket használták segédletül. A választmány nem csupán határozatait s a választókerületi beosztást nyomtatta ki 1000 példányban, hanem 400–400 példányban még az összeírásokat is. Ez utóbbiakat a február 21-i ülés további 500 példánnyal megtoldotta. E második ülésen mondta ki a választmány azt is, hogy a választást valamennyi kerületben március 18-án tartják, és ezt ugyancsak nyomtatvánnyal publikálták.¹⁷³ A szavazatszedő küldöttségeket március 12-én választották meg. A beérkezett összeírásokat is akkor fogadták, s — kinyomtatás nélkül — kitették "mindenki általi megtekintés végett a megyegyűlés termébe".

Dezansits Mitár és társai, rácmecskei választók (pécsváradi vk.) azért fordultak a választmányhoz Mihályi Mátyás volt jegyzőnek 3/4 telkes gazdaként való összeírása ellen, mivel ő az "elkövetett általános csalások, hűtlenségek, csempészkedések, sőt lopás alapos gyanúja miatt nem csak jegyzői állásától elmozdított, hanem elkövetett bűntényei miatt kereset alatt is van". Minthogy azonban állításait semmivel nem igazolták, a választmány kérelmüket nem csupán elutasította, hanem a bepanaszolt volt jegyző kérésére kiadta neki másolatban.¹⁷⁴

A március 14-i ülésen több siklói lakos is hiába folyamodott a választójoga alapját igazoló előjárásági bizonyítvánnyal. Csima Pál szóbeli fölvilágosítására, hogy "a folyamodók a választók összeírásával ugyan személyesen jelen lehettek, de magokat a választók közé bejegyeztetni nem kívánták" (!?), a választmány nem fogadta be őket a választók közé.¹⁷⁵

A március 16-i választmányi ülés foglalkozott Nemes Benkő Gábornak, "a méltóságos Üszöghi uradalom" bissei körerdészének beadványával. Ez amellet, hogy kétségbe vonta Gózon Lajos főszolgabíró és testvére, Gózon Zsigmond szűrszabó nemességét, magának részint 100 forint évi jövedelme, részint nemessége jogcímén igényelt választójogot a siklói kerületben. Úgy vélte, hogy a küldöttség hibásan értelmezte a törvényt, amikor őt "mint uradalmi Tisztet önállástalannak" mondta, "mivel a gazdatiszt saját felelősségére működén, cselédnek és gazdai hatalom alatt állónak nem tartathatik". Nemességének igazolására csupán apjának, nemes Benkő Ferencnek Zala vármegyében kiadott útlevelét csatolhatta, mivel az ő keresztlevele hagyatéki irataihoz csatolva Alsólendván ügyvédjénél volt. A választmány hallgatással mellőzte a gazdatiszt (körerdézi) fizetésre alapított kérelmet, és a nemességi ügyet sem találta igazoltnak, különösen nem az 1827-i útlevelet, amely "nem is a folyamodó nevére szól".¹⁷⁶

¹⁷⁰ MAM: 23.

¹⁷¹ BaML Baranya vm. áll.biz.jkv. 1861:49. (Kivonatban a központi választmány 1861. febr. 5-i jkv-e mellett is.)

¹⁷² BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. febr. 5-i jkv.

¹⁷³ BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. febr. 21-i jkv.

¹⁷⁴ BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. márc. 12-i jkv. és a 9. napirendi pont csatolt irata.

¹⁷⁵ BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. márc. 14-i jkv.

¹⁷⁶ BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. márc. 16-i jkv. s 2. pontjának melléklete.

A március 18-i választási eredményeket a választmány 23-án jegyzőkönyvezte. Esetenként kimondta, hogy a Belügyminisztériumot illető választási jegyzőkönyveket annak fölállításáig ideiglenesen a megyei levéltárba teszi el. A választások a pécsváradi és a németürögi kerület kivételével egyhangúak voltak.

A pécsváradi választási jegyzőkönyv szerint Bánffy Simon pesti ügyvédet és "a pécsi lapok érdemdús szerkesztőjét", Pliszer Lőrinc kémendi plébános, Csekey István várkonyi református lelkész pedig Scheibner Konrád hidasi ügyvéd ajánlotta. A szavazáson Bánffy Simon 745 szavazatával lett képviselő a 244 voksot nyerő Csekey István ellenében.

"Német Ürög helysége felett, a szabad ég alatt" megtartott választáson Czingel Antal hirdi plébános Ifsits Flórián görcsönyi plébánost, Kasztos Lajos Siskovits József királyi udvari tanácsost, Kóbor Jakab németürögi plébános pedig Hegyessy László hosszúhetényi plébánost ajánlotta képviselőül. Mivel több mint tízen közfelkiáltás helyett szavazni akartak, ezt az elnök el is rendelte. Amikor Siskovitsnak 161, Ifsitsnek 70 szavazata volt, az utóbbi visszalépett; ez a választóknak tudtul adatván, a voksolás tovább folyt, "öt és fél óraker délután" az elnök Siskovits Józsefet nyilvánította képviselőnek. Ifsits Flóriánra 70-nél több voks már nem jutott, Hegyessy László pedig egyetlen egyet sem szerzett.

Hasonló helyzet alakult ki Bükkösdön is. Hetessy Dániel vajszlói lelkész Hegyessy Kálmánt, Kam[m]erer Ferenc ibafai választó pedig Delimanich Istvánt ajánlotta. Amikor viszont az utóbbinak szavazatai (629) messze meghaladták Hegyessyét (29), "a választmány elébe lépett", és "odanyilatkozott, hogy miután Delimanich részére a szavazat többsége oly számosan nyilatkoznék", hogy "nekie már reménye sem lehetne többséget nyerni, azért megköszönvén körül álló választók netán bennehelyezett bizalmukat, a térről önként visszalépett". Mivel helyette senkit nem jelöltek, Delimanich István a "bükösd[i] kerület törvényesen megválasztott követévé kijelentetett". A központi választmány jegyzőkönyve ezt már *közakarral* történnék tekintette.

Siklóson Munkácsy Albert szaporcai lelkész Jókai Mór "m. tudós társasági tag"-ot, Szabó Károly ügyvéd pedig Vajda János megyei másodalügyész ajánlotta. Miután az utóbbinak hívei szavazást kértek, Csima Pál elnök meg is nyitotta. Az elnök jelentése szerint, amikor 57 községből 40 már leszavazott, s a leadott 1382 voksból Jókaira 1236, Vajdára pedig 146 esett, utóbbi "látván, hogy többségre egyáltalán nem számolhat a még nem szavazott 17 község választói után" mind megbízottai, mind saját levele útján a választástól visszalépett. "Alulírott — írta — kijelentem, hogy a siklósi kerület követjelöltségéről Jókai Mór úr részére feltétlenül lemondok." Mire a jegyzőkönyv szerint az elnök a választókat *háromszor* kérdezte meg, hogy Jókai Mór tudóstársasági urat "közfelkiáltás útján, közakarral megválasztani kívánják-é? — mely felkiáltásokkal az összes választók fen[n] tisztelt Jókai Mór urat közakarral siklósi követjükül meg- és elválasztották". Erre az elnök Jókait követté nyilvánította.

Ugyancsak közfelkiáltással lett képviselő Dárdán Grabarics Ernő vármegyei tisztí főügyész, Mohácson pedig Antal János pécsi ügyvéd.

Mágocson "többen és terjedékenyebben" kívánták, hogy *"egyhangú közfelkiáltással Báró Majthényi József választatott legyen meg"*. Mivel ő emigrációban volt, személyesen nem jelenhetett meg, az elnök a jegyzőkönyv őt illető példányát is beküldte a központi választmánynak. Ez kimondta: e példány "első Alispány úrnak a megválasztott képviselő úrnak leendő kézbesítése végett kiadatni rendeltetik".¹⁷⁷

¹⁷⁷ BaML Baranya vm. közp. vál. 1861. márc. 23-i jkv., a választási elnökök jelentéseivel s az azokhoz csatolt jegyzőkönyvekkel. Vö. *Szabad György*, 1967. 414.

A baranyavári járásban, azaz Dárdán képviselővé választott Grabarics Ernő tiszti főügyész május 6-án lemondott megyei hivataláról; helyébe az állandó bizottmány Ocskay Antalt első tiszti alügyészt választotta meg, őt pedig e tisztségében Kovács Zsigmond váltotta föl.¹⁷⁸

V. Baranya vármegye állandó bizottmánya Csernyus Pál főispán elnökletével 1865. október 3-án tartotta a képviselő-választásokat előkészítő egyetlen ülését. Ezen — óvás mellett — megtette a szükséges intézkedéseket: megalakította központi választmányát, és a korábbi választókerületek fönntartása mellett döntött. A bizottmány fölriratban kérte a császárt és apostoli királyt az ország alkotmányának, benne a megyék önkormányzatának helyreállítására.¹⁷⁹ Az összeíró küldöttségek a választókerületi főhelyeken működnek, kivéve a németürögiben, e kerületé ugyanis ezúttal is Pécssett, a megyei székházban tevékenykedett. Segédanyagként az 1848-i összeírást és az adóösszeírásokat használták.¹⁸⁰

A központi választmányban október 30-án kérdésként merült föl, hogy akik több kerületben bírnak tulajdont, valamint a birtoktalan nemesek és az "oklevelesek" (honorációrok) hol szavazhatnak. Vita után arra jutottak, hogy "azon birtokosok, kik több kerületben bírnak a törvényben meghatározott mennyiségű birtokjogot, tetszésük szerint ott, ahol képesítve vannak, de csak egy helyen választhatnak". A birtoktalan nemesek és az "oklevelesek" pedig csakis "azon kerületben gyakorolhatják választási jogukat, hol állandóan laknak".

Aki nem igazolta 100 forint jövedelmét, hiába kért jövedelem címén voksolási jogot. Paczák Ferdinánd viszont bizonyította, hogy 1859-ben 4 hold 980 négyszögöl szőlőt vett, mely után — adókönyve szerint — 11 forint 23,5 krajcár földadót fizetett, és ez igazolta a 100 forint évi jövedelmet.

Uray Antal és két társa hiába kérte Weisz Simon baáni lakos fölvételét. Mivel az izraelita vallás nem volt törvényesen bevett, nem vették föl. Uray Antal, Furman Károly és dr. Rosenbaum Illés beadványa szerint Nendtvich Gyula összeíró küldöttségi elnök Weisz Simon baáni kereskedőnek kijelentette: "Mózes vallása nem haladott még annyira, hogy e vallás követői szavazati joggal Magyarhonban bírnának — jöllehet [...] óhaja, hogy az izraelita vallás követői egyenjogúsággal bírjanak ez ügyben a többi vallásfelekezetekkel — mire nézve az ebbeli határozatot a választási nap előtt elérkezendőnek véli, melly határozat azonnal köztudomásra fog adatni." Ám ezt a másik két összeíró tagadta; szerintük az elnök csupán ezt mondta: "az ország nem fejlődött még annyira, miszerint a Mózes vallásúakat bevenné a szavazásra jogosítottak közé".

Tóth János karancsi református lelkész meg azért panaszkodott a dárdai összeíró küldöttségre, mert az, "mielőtt működését megkezdé, oly irányelveket állapított meg, melyek a választási jog nagy értékbeni korlátozását idézték elő". Mint írta: "tekintet nélkül a magas életkorra vagy egyéb akadályoztatásra, csupán a szoros értelemben vett gazdákat vette fel a választók rendes jegyzékébe, ellenben a tehetetlen öregek helyett megjelenő fiakat és vöket a választástól elmozdítandók közé sorozta, például egy 91 éves öreg atyának 30 éves unokája a bizottmány által nem vétetett fel a szavazóképesek névsorába". A központi választmány helyeslőleg vette tudomásul a küldöttség eljárását, hiszen a törvény az összeíráson minden jogosulttól személyes megjelenést igényelt.

A dárdai összeíró küldöttség jelentette: Hojtsy Imre jegyző az ivandardai lakosoknak "engedélyjegyeket" adott ki, hogy összeírára csak ezzel jelentkezhetnek. A választmány

¹⁷⁸ BaML Baranya vm. áll.biz.jkv. 1861:425-427.— Vö. MAM: 21-24. (különösen: 24.)

¹⁷⁹ BaML Baranya vm. ir. 5817 ki./1865.

¹⁸⁰ OL Htt. 1865-II-15-82 892.

ennek kivizsgálását az alispánra bízta. Hasonló vizsgálatot rendeltek el Siklós község bírāja, Nagy József ellen, mivel "párt embere lévén, hamis bizonyítványt tett az összeíró küldöttség előtt".

Bár késedelem miatt nem bírálták el Várady Ferenc lotthárdi telekbirtokos panaszát, mégis érdekes: azért nem írták össze a németürögi kerületben, mivel pécsi lakos volt. A Reök Lajos elnökölte küldöttség ezzel kapcsolatban november 9-i jelentésében megírta: "mi azon szemponttól indulván ki, hogy a választási jog csak egy Hatóság [itt így!] s annak csak egy kerületében lévén gyakorolható, nehogy e tekintetben visszaélésre nyitassék alkalom, azon elvet állítottuk fel, hogy minden választó, habár más hatóság vagy kerületben bír is választói képességet feltételező ingatlan vagyonnal, választói jogát csak azon hatóságban vagy kerületben gyakorolhatja, melynek körében állandó lakását tartja, és személyes vagy kereseti adóját fizeti. Ennél fogva azon előttünk jelentkezett pécsi lakosokat, kik működési kerületünkben ingatlan vagyonnal bírnak, elmozdítandóknak véltük."

Bár az összeíró küldöttségeknek nem tartozott feladatkörükbe a választási csatározások "szondázása", olykor megtették. Nendtvich Gyula dárdai kerületi összeíró elnök jelentette: "az agitációk kerületünkben nem történtek mindig és mindenütt a leglojálisabban. Így például: robot és dézsma visszaállításávali ijesztgetés, a vallások gyűlöletre könnyen vezethető belevegyítése, s több eféle történt dolgok, nem arra szolgálnak, hogy a kedélyek a kellő csendes és mérsékelt hangulatban megtarthassanak."

A jegyzőkönyv szerint az eredetileg összeírtak száma kerületenként (zárójelben az elutasítottak száma):

Németürögh	2230	(4)
Bükkösd	2521	(4)
Mohács	1165	(15)
Mágocs	1165	(5)
Siklós	1873	(19)
<u>Dárda</u>	<u>1730</u>	<u>(85)</u>
Összesen:	10684	(132)

Bánffay Simon pécsváradi kerületi összeíró küldöttségi elnök azon bejelentésére, hogy a pécsvárdai postakiadó hivatal "a központi választmány tagjaihoz intézett hivatalos levelek után az illetőktől kétszeres postadíjat is követelt és fizettetett", a választmány e visszaélés megszüntetéséért átírt a főispánnak, mire ő intézkedett is.

November 23-án jegyzőkönyvezték a 16-i választási eredményeket. Egyhangú választással nyert mandátumot Siklósy Károly¹⁸¹ Mohácson, Siskovits József Németürögön, Kardos Kálmán ügyvéd és hidasi földbirtokos pedig Pécsváradon. Szavazás döntött a következő helyeken: Bükkösdön Dellimanits István (1014) s gr. Batthyány Ödön (489), Siklóson Jókai Mór (1075) meg Vajda János ügyvéd (360) között, Dárdán pedig ifj. gr. Ráday László (807) Mihailovits Athanáz ügyvéd (536) ellenében lett képviselő.

Mágocson, ahol a helyi nagyvendéglőben a községek betűrendben szavaztak, öt jelölt között az első menetben nem dőlt el a verseny, majd — miután Vas Gereben idő előtt visszalépett — a 938 leadott szavazat így oszlott meg: br. Majthényi József 425, br. Skerlecz Károly 386, Garay Lajos 84, Cséby József: 43.

¹⁸¹ Az iratok egy részében és Tóth Bélánál Siklóssy (T1776), sőt Siklósi; magam a plakátjain is használt Siklósy névalakban állapodtam meg.

A második fordulót a törvény 35. §-a szerint másnap, 17-én délelőtt 10 órára tűzték ki. Ekkor azonban Skerlecz Károly, főntartva a peticionálás jogát, visszalépett, mire a főpiancon egybegyűlt választók közfelkiáltással az emigráns br. Majthényi Józsefet választották képviselővé.¹⁸²

Mohácson Dányi Gábor ajánlotta dr. Siklóssy [!] Károlyt, "mire Stojevits Pál választó a választásnál jelen volt tekintélyes számú választók nevében és megbízásából kinyilatkoztatta, miként ezen párt követjelöltjét azért nem ajánlaná, mivel D[ok]tor Siklósi Károly a szavazók többségének megnyerésére törvény által tiltott mód[ot] és eszközöket használt volna". Fölléptetése ellen ünnepélyesen tiltakozott, s ha mégis megválasztanák: főntartja magának a jogot "ezen sérelem orvoslását az országgyűlés előtt is kérni". Jegyzőkönyvbe vett óvást pártja egyhangú fölkiáltással tette magáévá, majd elvonult. Dányi Gábor ellennyilatkozatot tett. S ezután Réder Károly elnök, egyetlen jelölt lévén, Siklósy Károlyt ottmaradt párthívei egyetértésével egyhangú választással képviselővé nyilvánította. Ezt a központi választmány szó nélkül tudomásul vette.

Siklóson Gózon Lajos Jókai Mórt, Szabó Károly pedig Vajda János ügyvédet ajánlotta képviselőül. Miután tíz választó szavazást kívánt, Csima Pál elnök el is rendelte. Ismét Jókai Mórt választották meg.

Csernyus Andor főispán 1209/1865. elnöki számon tett jelentést a tárnokmesternek a választásról. Megírta, hogy Siskovits József címzetes udvari tanácsossal szemben Némettúrógön ellenjelöltjét, Dittrich Ignácot ajánlatba sem hozták; Pécsváradon Kardos Kálmán ellenjelöltje, Bánffay Simon több nappal előbb visszalépett, Kösszel András pécsváradai bírora pedig hívei nem tettek ajánlatot; Mohácson — amint a jegyzőkönyvből kitűnt — "a választóbizottmány előtt több százra menő választó jelent meg, s azon módok ellen, melyeket Siklóssy szavazatszerzésre állítólag használt, óvást tön és a választás helyétől eltávozott"; Bük[k]ösdön a vesztés Batthyány Edmundot [Ödönt] "többen mondhatni akarata ellen léptették fel".

A mágocsi kerületben öt jelölt volt: br. Majthényi József, aki "jelenleg mint emigráns Amerikában tartózkodik", br. Skerlecz Károly főszolgabíró, Garay Alajos r. kat. lelkész, Cséby József ügyvéd és Vas Gereben lapszerkesztő. (Az eredmény kialakulásáról főntebb szóltam!) "Ezen választás, mely — tekintve Majthényi jelenlegi minőségét — kétséggkívül időszerűtlen tüntetés színét viseli, szomorú tanúságát adja, miszerint sokan vannak a megyében, kik magánérdekökhöz vagy ellenszenvüknek képesek fölládozni hazánk sz[en]t. ügyét, s beható figyelmeztetés ellenére is képesek a tudatlan köznépet félrevezetni ahelyett, hogy annak érdekeit mozdítsák elő." Ő maga mindent megtett ez ellen, amit "a törvény, a szabad választási jog sértése nélkül megtehetni gondolt [...]" Ennek bizonyosságaként csatolta Skerlecz Károly főszolgabíróhoz intézett november 7-i 40/1865. eln. számú levelét, amelyben megírta: br. Majthényi József, az 1849 óta Amerikában élő emigráns nem kapott sem kegyelmet, sem hazatérési engedélyt, ezért "hazánkban [...] polgári jogokat nem gyakorolhat, s e szerint a törvény értelmében a választók és választhatók közé annál kevésbé várható" (1848:V. tc. 2., 3. §§). A hűtlenség bűnébe esett. Erről kérte fölvilágosítani a népet, utasítva a főszolgabíró, hogy kötelezze a kerület valamennyi jegyzőjét: jelenjen meg 10-én a főispáni értekezleten. Egyidejűleg a megyés püspököt is megkérte: "lelkészei által a választókat kívánt irányba világosítsa fel". A magához rendelt jegyzőknek is meghagyta, hogy a választókat figyelmeztetve "kellőké[p] világosítsák fel". A választók viszont, akikben "elvégre szép vonás, hogy 17 év után is ragaszkodnak egykori szeretett s tisztelt főbírájuk-

¹⁸² OL Htt. 1865-II-15-93 001.; BaML Baranya vm. közp. vál. jkv. (1865. okt. 5. – nov. 25.)

hoz, több nyomatékot tulajdonítottak azon egyének csáb szavainak, kik részint magányérdekből, részint Skerleczt megválasztása elleni ellenszenvből azzal igyekeztek őket félrevezetni, hogy Majthényi már Európában és hozzánk közel van, visszajöveteléhez csak az hiányozván, hogy képviselővé választassék". Amint a választási jegyzőkönyv tartalmazta, ellenfelei óvást tettek, az országgyűléshez pedig kérelmet intéztek ellene.¹⁸³

A választási jegyzőkönyv szerint br. Skerleczt Károly részéről Döme Victor óvott, mivel Majthényi "Magyarországban jelenleg nem lakván, szavazói képessége nincs, s így meg sem választható".

Miután képviselőnek távollétében nem adhatták át a mandátumul szolgáló választási jegyzőkönyvet, a központi választmány egyenesen a képviselőház elnökének küldte meg.¹⁸⁴

A sikertelen petícióról írtam (R.115.); téves Tóth adata, mely szerint Majthényi József (T242, A1) csak az 1866. január 10-i időközi választáson nyerte volna el mandátumát; a mocsádi birtokos 1848-ban alispán, 1867-től pedig kormányhivatalnok volt.

A választások után Hoitsy Imre ivandardai jegyző és Nagy József siklói bíró ellen a központi választmány által elrendelt vizsgálat nem vezetett egyértelmű eredményre. A Dárdán fölvetett fősolgabírói jegyzőkönyv szerint Hoitsy Imre azzal védekezett, hogy a községbeli választóképes birtokosoknak az összeíró küldöttség előtti igazolásukra valóban osztott nevet és birtoknagyságot föltüntető cédulákat; közöttük nem tett különbséget, ám a panaszosoknak nem adott, mivel ők "gyilkosság végett [mitatt!] fenyítő per alatt áll[t]ak, s miután a büntényt beösmerték, az ítélet hozataláig kezesség mellett szabadlábra engedtetek". Tanácsára hiába jelentkeztek az összeírók előtt is, azok a központi választmányhoz utasították őket. Ezt a kihallgatásra megjelent panaszosok — Knapp János és társai — is egyhangúlag megerősítették, mint mondták: "ők a folyamodvány fogalmazóját a helybeli Evang. tanító urat megkérték, írma nékik egy folyamodványt a megyei központi bizottmányhoz választási joguk megadása érdemében, mikép[p] ők a dárdai összeíró küldöttség által utasít[t]attak, mert ők ugyan gyilkosság végett fenyítő per alatt állnak, de eddigelé elítélve nincsenek, nem volt azonban szándékuk a jegyzőt hivatalos állásának visszaéléséről vádolni, minthogy a helység minden lakosainak cédulát adott, s részükre azt ugyan megtagadva figyelmeztetett bennünket, mennénk személyesen Dárdára ez érdemben kérdést tenni".

Rehder Vilmos fősolgabíró december 11-i alispáni utasításra — ők tudták miért — csak 1866. március 5-én tartott tanúkihallgatásokat. Ezek cáfolták, hogy az összeírásokról Nagy József siklói bíró pártosan járt volna el. Az idő begyógyította a választási küzdelem hevében ejtett sebeket. Csaknem fél év távlatából, kinek is lett volna fontos, hogy — az előjáróságot képviselő mezővárosi bíró tanúskodása folytán — valaki más jogosan jutott-e szavazati joghoz, avagy ok nélkül utasították-e el.

E példák egyébként arra is rávilágítanak, hogy a községi előjáróságok nem csupán adatokkal szolgáltak az összeíró küldöttségeknek, hanem tanúsítványukkal mintegy közvetlenül is befolyásolták tevékenységüket.¹⁸⁵

Szent-Iványi Károly képviselőházi elnök 1866. március 15-én arról értesítette a vármegyei központi választmányt, hogy a Ház Siklósy Károly mohácsi képviselő mandátumát megsemmisítette, ezért új választást kellett tartani. Mivel az előző szavazatszedő küldöttség tagjai nem vállalták tovább föladatuk ellátását — a jegyzői föladatokat ellátó Nagy József református lelkész pl. hajlott korára, rossz hallására hivatkozva kérte fölmentését —, a választmánynak április 5-én új küldöttséget kellett megbíznia.

¹⁸³ OL Htt. 1865-II-15-90 817.

¹⁸⁴ Uo. 93 001.

¹⁸⁵ BaML Baranya vm. közp. vál. ir. 1865.

A választási iratok között föllelhető plakátok és rölapok ismét heves csatározásokról tanúskodnak. Siklósy Károly újból föllépett, s ellenfelei vélhetően nem tudtak vele szemben a választók többsége által támogatott jelöltet állítani. Az április 26-i választásra Horváth Lajos mérnök — tiltakozván magának a választásnak a ténye ellen is, hiszen előző napon véres verekedés történt, s ezért pártja nem is kívánt résztvenni rajta — Goócs József mohácsi földbirtokost mégis ajánlotta. A választási elnök hiába is igyekezett visszatartani, e párt távozott. Ezután jelölte Nagy Sándor babarci református lelkész ismét Siklósy Károlyt. Noha a másik párt nem maradt a porondon, nem tizen, hanem sokkal többen szavazást igényeltek, ám Goócs József megjelenvén kijelentette: "ő a jelöltségről nem csak határozottan lemond, hanem tiltakozik az ellen is, hogy reá, illetőleg személyére szavazás történjék". Mivel Király Imre is "saját és kisszerű pártja nevében szinte [szintén!] határozottan visszalépett", a választók "általjános többsége" pedig Siklósy Károly nevét hangoztatta, őt az elnök "általjános egyhangú közfelkiáltással" képviselőnek jelentette ki.

E választás eredményét a központi választmány április 26-án tudomásul vette, ügyet sem vetve Goócs Gyulának és társainak a választási jegyzőkönyvhöz csatolt, a követválasztási bizottsághoz intézett beadványára.¹⁸⁶

1867 őszén két időközi választás volt a megyében. A kormányhivatalra kinevezett br. Majthényi József mandátumáról köteleesszerszerűen lemondván, szeptember 23-án Mágocson egyetlen jelöltként egyhangúlag újraválasztották. Az augusztus 22-én elhunyt Siskovics József helyének betöltésére Németürögben október 14-én volt választás. Kesztyűs Péter kövágószőlősi választó Kossuth Ferencet, Frühauf Nándor pellérdi választó pedig Siskovics Tamást ajánlotta. A jelöltek között 298—236=42 szavazattöbbséggel az emigráns Kossuth Ferenc győzött. Reök Lajos elnök nyomban "a németürögi választókerület országgyűlési képviselőjéül ünnepélyesen kijelentette". "De minthogy megválasztott Kossuth Ferenc úr sem személyesen, sem hitelesen megbízottja jelen nem volt, a választmány az Őtet illető jegyzőkönyv példányát nem kézbesíthette, hanem azt a célból magánál tartotta, hogy a központi választmány útján a kellő kézbe szolgáltatassék." Az elnök köteleességének tartotta jelteni azt is, hogy a választás "az ennyi nép számához aránylag lehető legnagyobb rendben ment végbe, és így egy vértess század a helyszínhez közel fölállítatott" ugyan, ám szükség nem lévén rá, "estve fele annak elvonulása iránt" intézkedett.

Kossuth Ferenc a Ház által igazolt (R.116.) mandátumáról lemondott, ezért Szent-Iványi Károly képviselőházi elnök a központi választmányt újabb választásra szólította föl. Ezt 1868. február 17-ére tűzték ki. Forray János főszolgabíró Reök Lajos választási elnöknek előre jelentette, hogy Simonyi Ernő és Perczel Miklós személyében két jelölt van, kiknek pártjai között a választáson összetűzés várható. Erre ő a megyei pandúrság mellé még egy gyalogos századot is kirendelt, ám ez sem tudta megakadályozni a verekedést. Jelentése szerint az előbb érkező Simonyi-párt le akarta szorítani a választási helyiségül szolgáló "oskola épület" előtti térről Perczel híveit. Olyannyira sikerült is neki, hogy maga a választás is meghiúsult.

A kerület több helysége — Szalánta, Németi, Szökéd, Ata, Udvard, Pogány, Püspökbogárd, Romonya, Nagykozár, Magyarjános, Árpád és Szentkút — elöljárói és választói a választási székhely áttételét kérték: "célszerűbb s inkább a választási kerület középpontját képező helyiséget kíván[t]ak választási helyül kitűzetni". A központi választmány erre ugyan jogosult nem volt, ám március 4-i ülésén fölkerlte elnökét, Jeszenszky Ferenc első alispánt, hogy terjessze a kérést rendkívüli megyei közgyűlés elé. Ugyanakkor

¹⁸⁶ BaML Baranya vm. közp. vál. jkv. (1866. ápr. 5., 26.) mellékletekkel.

megbízta a megyei főmérnököt, hogy kész tervet terjesszen a március 19-i rendkívüli közgyűlés elé.

A közgyűlés Szalántára téven át a székhelyet, a választást április 6-án meg lehetett tartani. Az elnök élve a gyanúperrel a rend megőrzésére nagy erőket mozgósított: a korábbi egy század gyalogság mellé egy század lovasságot is kért, s a központi járásán kívül a siklósi járás megyei pandúrjait is odarendelte. Ám erre ez alkalommal nem volt szükség. A Kesztyűs Antal kövágószőlősi választó által jelölt Simonyi Ernőn kívül senki nem jelentkezett. Az elnöki kérdésre pedig az "öszves közönség az ajánlottat éltetvén", ő lett "az előbb németürögi, jelenleg szalántai kerület felkiáltással egyhangúlag megválasztott képviselője". Reök Lajos elnök az ajánló Kesztyűs Antal útján rögtön kézbesítette is Simonyi Ernőnek a jegyzőkönyv mandátummal szolgáló egyik példányát.¹⁸⁷

064 Pécs

I. Képviselő 1848/49-ben:

Aidinger Pál polgármester, megsemmisítés után újraválasztották. T14:LL; megsemmisítés: 1848. júl. 13.; újraválasztás: aug. 16.

IV. Pécs közgyűlése nem bizonyult olyan óvatosnak, mint a Baranya vármegyei állandó bizottmány. Kimutatva az 1848:V. tc. és a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelet közötti lényeges, részint az ország területi integritását is sértő pontokat, kiemelve a magyar nyelvnek mint kizárólagos törvényhozási nyelvnek a sérelmét, valamint az országgyűlésnek Pest helyett Budára való összehívásában rejlő alkotmányellenességét, úgy határozott, hogy "azért a közlött utasítások tisztelettel annál is inkább félretétetnek, minthogy a közgyűlés már elvileg kimondta: [...] az 1847/48-iki királyilag szentesített törvényeket egész terjedelmükben kívánja betartani". Az Angyal Pál elnökletével megválasztott központi választmánynak meg is hagyta, hogy a törvényben rendelteket szigorúan alkalmazza.¹⁸⁸

A március 17-i választáson Plainer Antal ügyvéd általános többséggel nyert mandátumot; 822 szavazatból 593 esett rá. A március 26-i városi közgyűlés elé tárt választási jegyzőkönyvek mindkét példányát levéltárba helyezték, annak fönntartása mellett, hogy "azok egyike a visszaállított magyar királyi Belügyi Minisztériumnak annak idején felküldendő lészen".¹⁸⁹

V. A Nagy József povizóriumai polgármester elnökletével működő közgyűlés 1865. szeptember 24-én örömmel vette tudomásul az országgyűlést összehívó királyi meghívólevelet, kimondva: "a nemzeti lobogó a városház tornyára kitéssék, ami az ülés folyama alatt tellyesítve lön".¹⁹⁰

¹⁸⁷ BaML Baranya vm. közp. vál. jkv. és ir. 1867–1868.

¹⁸⁸ BaML Pécs közgy.jkv. 1861:92/294.

¹⁸⁹ BaML Pécs közgy.jkv. 1861:605/1226.

¹⁹⁰ BaML Pécs közgy.jkv. 1865:1293/5455.

A szeptember 26-i tanácsülés még úgy foglalt állást, hogy a királyi biztos által összehívott képviselő-testületi ülésen Nagy József "polgármagy" elnököljön,¹⁹¹ ám ebbe október 16-án a testület már nem egyezett bele.

A baranyai főispán október 17-én azt jelentette, hogy az előző nap Nagy József polgármestert azért kellett Bubreg Mihállyal helyettesítenie, mivel az 1861-i képviselő-testület — mint egy magántanácskozmányból kitűnt — nem volt hajlandó elnöklete alatt összeülni. Bár erre távsürgőnyileg fölhatalmazása volt, a helytartótanács előadója utóbb nem helyeselte.¹⁹²

A központi választmány 17-én három összeíró küldöttséget rendelt ki a három "összeírási kerületbe"; a belvárosi a tanácsház közgyűlési termében, a szigeti és siklósi külvárosoké Kesztyűs Györgynek a Szigeti főutcán lévő, "a fehér báránnyhoz" címzett vendéglőjében, a budai külvárosé, valamint Pécs "bányai telepéé" pedig Herczeg István Ágoston téri házában tevékenykedett. A határidőtűzések mellett megállapították a választás helyét; a nemzeti Casinó nyári helyiségeiben jelölve ki.

A november 9-i ülés foglalkozott a belvárosi összeírók panaszával, hogy a 3. összeíró küldöttségnek kijelölt Herczeg-féle házban "Angyal Pál követjelölt nevével ellátott zászló leng", amely így — két jelölt lévén — "netán irányul szolgálhatna", sérti a pártatlanságot. Kérték levételét vagy az összeírási hely áttételét. Az elnök szerint "a kérdéses lobogónak a mondott házról levételére annak tulajdonosa törvényileg nem szorítható, mert ki sem lévén hivatva bármely honpolgárt politikai jogok gyakorlásában önkényileg korlátoztatni", ugyanakkor "a hirdetményileg már kitűzött helyiség sem változtatható mostmár meg anélkül, hogy a szavazati jogosultsággal felruházott választók beírása fennakadást szenvedni kényszerítenessék". A választmány többsége egyetértett az elnök e "törvényes" érveivel. Amikor hitelesítésére került a sor, Tallián Károly belvárosi összeíró elnök mégis megjegyezte: a zászlókitűzést a központi választmányi tagok esküjével ellentétesnek véli.

A november 26-i választásból Angyal Pál 1848-i bükkösi képviselő, 1861-i megyei főjegyző 1375–970=405 szótöbbséggel került ki Madarász András helybéli gőzmalomtulajdonossal szemben.¹⁹³

Bubreg Mihály központi választmányi elnök mind az október 16-i képviselő-testületi jegyzőkönyvet, mind a választási iratokat a tanácsnak nyújtotta be. Levéltárba helyezték ugyan, ám jelenleg nem találhatók.¹⁹⁴

Angyal Pál képviselő 1867. augusztus 20-i halála miatt ez év november 10-én tartott időközi választáson Bubreg Mihály (109) ellenében Kossuth Lajos [!] nyerte el a pécsi mandátumot (519). Megbízólevelét a központi választmány egyenesen a Háznak küldte. Az országgyűlés elnöki bejelentésre december 4-én a baloldal éljenzése mellett bizottmánynak adta ki. "Ezen választás — hangzott a bizottsági vélemény — a fen[n]álló törvények értelmében hajtván végre a jegyzőkönyv mind alaki tekintetben, mind tartalma szerint rendben találtatván, s miután az ellen beadva nincs, az állandó igazolási bizottság idősebb Kossuth Lajost mint Pécs szabad királyi város szavazattöbbséggel megválasztott országgyűlési képviselőjét, miután a szabályszerű 30 nap letelt, véglegesen igazolandónak véleményezi." A szélsőbaloldal éljenzése mellett a Ház Kossuthot 1868. április 4-én igazolta is.

Kossuth Lajos levélben közölte a házelnökkel, hogy "a képviselői állást el nem fogadja, egyszersmind pedig új választás iránt intézkedéseket kér tétetni". Az ellenzékéből többen —

¹⁹¹ BaML Pécs tan. jkv. 1865:1299/5493.

¹⁹² OL Htt. 1865–II–15–82 454.

¹⁹³ Uo. 82 454. és 93 094.

¹⁹⁴ BaML Pécs tan.jkv. 1865:1696/7059.

Csanády Sándor, Bobory Károly, Deáky Lajos, Halász Boldizsár — április 14-én hiába sürgették a levél fölolvását, a jobboldali többség megakadályozta.

Mint Justh József mondta: "a ház szabályainak rendelete alól nincs kivéve senki", az 54. § pedig csupán kivonatos közlést tesz lehetővé...¹⁹⁵

Az 1868. június 21-i időközi választáson a Kossuth Lajos támogatta emigráns Irányi Dániel elsősorban a külvárosi „gatyás és kapás” választópolgárok szavazataival nyert mandátumot a vöröstollas (!) kormánypárti ellenjelölttel, Madarász Endrével szemben 586:418 arányban. A vizsgálat nyomán a Ház állandó igazolási bizottsága a mandátum megsemmisítését indítványozta azon a címen, hogy a választási elnök utasítására a rendfenntartásra alkalmazott katonaságtól szétugrasztott választók közül némelyek — köztük kormánypártiak is — nem tértek vissza szavazni. Ezáltal — ügymond — választójoguk gyakorlásában akadályozva voltak. Föltűnő az ügyben, hogy a katonaság alkalmazását a kisebbségben maradt kormánypárt kérte, s ez *Auf die Irányi!* vezényszóra szorította ki a választókat a tereméből. A bizottság javaslatára a Ház október 10-én megsemmisítette Irányi Dániel mandátumát.

A házelnök által 7625. számon elrendelt új választást a központi választmány november 4-én e hó 21-én délelőtt 9 órára tűzte ki, és ezt *Hirdetmény!* c. falragaszon a választók tudomására is hozta. Miként a jegyzőkönyv, a fölhívás is csupán „az 1865. évben összeírt és bizottmányilag igazolt t.c. választók”-nak szólt. Az időközben elfogadott és kihirdetett 1865/67:XVII. tc. alapján a *pécsi izraeliták* összeíratásukat kérve a belügyminiszterhez folyamodtak. A belügyminiszter november 11-i keltezéssel azzal küldte le kérelmüket a pécsi központi választmánynak, hogy „miután az 1865/7-ik évi XVII-ik t.cikk az ország izraelita lakosait a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottnak nyilvánítván, minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet megszüntetett: magától értetődik, miszerint az 1865-ik évi választók összeírásakor politikai jogokat egyáltalán nem élvezett izraeliták közül azok, kik az 1848:V-ik t.cikk 2-ik §-a értelmében választói képességgel bírnak, az őket polgári s politikai jogokkal fölruházott törvény életbelépte után megtartandó választásoknál közreműködésre jogosultságot nyertek és összeírandók”.

A november 11-én kelt, ám Pécsre már 10-én megérkezett (!) miniszteri leiratot a központi választmány még aznap elutasította. Arra hivatkozott, hogy a választásnak november 21-ére való kiírásával már megtette a törvény szerinti intézkedését, s mivel a törvény egy törvényhozási időszakra csupán *egyszeri összeírást* rendel, annak utólagos kiegészítésére nincs lehetőség.

A belügyérnek küldött válasz az előbbieket részletezi, ám túl is mutat rajtuk. Abból indul ki, hogy a központi választmány „teendőibe a belügyér nem avatkozhatik, a központra [központi választmányra] teendőket rá nem parancsolhat, s a központnak semmiféle határozatát se[m] másíthatja meg, még azon esetben sem, ha a határozat törvénybe ütköző is, mivel az eset fölött csupán és egyedül az országgyűlés van hivatva ítélni a választás igazolási kérdésekor, ha a választás ellen folyamodás adatott be”. E rendelet beavatkozás, „sőt ráparancsolás a központra”, melynek mint törvénybe ütközőnek nem lehet engedelmeskedni.

¹⁹⁵ OL. KL 1865–68: 2907.; KN 1865–68. 5:281.; 7:70–70., 136–137. Az iktatókönyv szerint Kossuth Lajos "eredeti megbízó levele" 1867. december 2-án érkezett (1889/1865–68.), levelét pedig 3042/1865–68. számon iktatták. A levéltári helyén egyik sem található. Ha nem veszték el, valahol másutt lappanghatnak, amit piros tintás iktatókönyvi kérdőjelek is jeleznek. Tóth Béla tévesen a képviselőházi betérjesztéstől (1867. december 4.) datálja e mandátumot (T1067). Lásd még: R. 116.

Úgy vélte a választmány, hogy e pótösszeírás törvénnyel nem is indokolható, sőt törvényellenes: „a törvény ugyanis [...], ha a választás nem igazoltatik, új választást rendel, ezzel közvetve ki van mondva a törvényben elég világosan: hogy egyes egyedül csak a választást kell megújítani és nem az összeírást is. A törvény azon szavaiban »új választás rendeltessék«, az is ki van mondva, miként még pótösszeírásnak sincs helye, mert: ha a törvényhozás a nem igazolás miatt elrendelendő új választásban azokat is részesíteni akarta volna, kik időközben szereztek választási jogot, úgy az új választás mellett megemlíttette volna a törvényben a pótösszeírást is, de mi a törvényben nincs elrendelve – kézzel fogható, hogy a törvény semmi nemű pótösszeírást sem enged meg, hanem a már egyszer megtörtént összeírást három esztendeig fen[n]tartja, amiért is a törvény ellenében nem lehet se[m] új, se[m] pótösszeírást rendelni.

Igaz, hogy az izraeliták időközben választási joggal ruháztattak fel, de ezzel csak választási jog adatott annak: ki azzal még nem bírt; maga azonban a választási törvény az által semmi változást nem szenvedett, következésképp, mi az izraeliták jognélkülisége előtt az összeírási lajstrom iránt szabad nem volt: ez az izraelitáknak joggal ruháztatása után sem szabad, míg választási törvény meg nem változtatatik, és így két és pótösszeírás sem. – Hiszen ha az izraelitákra a pótösszeírásnak hely adatnék, úgy helyet kellene adni a pótösszeírásnak azon nem izraelitákra is, kik szintén időközben választási jogot nyertek bármi módon; ámde ezek iránti tekintetből sem enged a törvény pótösszeírást: világos, hogy a törvény és jogegyenlőség szem előtt tartásával a pótösszeírásban az izraelitákat sem lehet részesíteni, mivel a jelen választás a múlt választása, az izraeliták pedig választási jogukat nem e múltra, hanem a jövőre kapták, mely még nincs itt.” E választás a testület szerint „úgy tekintendő, mintha 1865. évben történnék”, csakis azok választhatnak tehát, akiket *akkor* összeírtak. A választmánynak esküje tiltja a pótösszeírást (!), „főképp[p] miután a rendelet előtt a választás már el volt határozva”.

A pécsi központi választmány válaszára, mely november 14-én érkezett a minisztériumba, a belügyminiszter *azonnal* felelt. Megindokolta, miért *utasította* az izraeliták pótösszeírására a testületet:

„tettem azt az 1848-ik évi V-ik t.cikk 46-ik §[á]ban azon jogom[nál] és kötelmemnél fogva, mely szerint a ministerium a törvény rendeleteinek teljesítésére felügyel, s ez e végett megkívántató utasításokat és rendeleteket az illető központi választmányukhoz intézi”.

Megismételve az 1867:XVII. tc.-nek szerinte az izraeliták pótlólagos összeírásának törvényes voltát alátámasztó rendelkezését leszögezte, hogy „a ministeriumnak nem csak joga, de kötelessége is volt a központi választmányoknak helytelen eljárása ellen okozta orvoslásáért folyamodott pécsi izraeliták ügyében intézkedni, s a központi választmányt a törvény e részbeni következményeinek szem előtt tartására utasítani.

Így fogta fel azt az országnak minden központi választmánya, melynek keretében az izraelitákat egyenjogúsító fen[n] idézett törvény életbelépte óta új képviselőválasztások fordultak elő; melyen részint önmaguktól, részint a belügyministeriumhoz intézett e részbeni kérdésre nyert válasz folytán, részint pedig a belügyministeriumnak egyenes rendelete következtében, az idézett törvény által polgári és politikai jogélvezetet nyert izraelitákat minden kétség és ellentmondás nélkül pótlólag összeírni és ezáltal a törvény azon rendelkezésének, mely szerint minden azzal ellenkező törvény, szokás vagy rendelet megszüntetett: pontosan megfelelni tisztöknek tartották.”

A miniszter a „felelősség terhe alatt” ismételten meghagyta a választmánynak 21 791. sz. rendeletének végrehajtását.

November 16-án 22 208. sz., kiadmányozott rendelete a Dollinger János elnöklete alatt működő pécsi központi választmány 18-i ülése elé került. Ez arra hivatkozással, hogy a már kitűzött választás fölfüggesztése nélkül nem tudna eleget tenni neki, s különben sem kívánja a törvényre tett esküjét megszegni, megint elutasította az izraeliták pótlólagos összeírását. Ha pedig a miniszter továbbra is ragaszkodnék rendeletéhez, kész inkább lemondani, semmint a törvényellenes utasításnak engedelmesskedni.

A miniszter több pécsi választó sürgönye nyomán az izraeliták összeírását „szigorú felelet terhe alatt” meghagyó 2899. eln. sz. táviratára Dollinger János a választás előtti, estébe hajló késő délután – november 21-én 5 órára – ismét összehívta a választmányt. Mindenekelőtt azt észlelték, hogy a miniszter távirata nincs aláírva. A bizottmány határozatban mondta ki:

„Miután az 1848. évi 3-ik tc. 18. §-a értelmében mindegyik Minister csak azon rendeletért felelős, melyet aláír, a beérkezett távirat pedig Méltóságos belügyér úr aláírásával, egyáltalában senkinek aláírásával ellátva nincsen, a távirat nem tekintetik a belügyministertől származottnak, s ekként a közp. Választmány által érdemleges tárgyalás alá nem vehetőnek nyilvánítatik.”

Az elnök bejelentette: részint a felelősségelhárítás, részint a választóközönség megnyugtatása végett a képviselőház elnökéhez táviratot intézett, amit a választmány utólag helyessé fogadott. A kapott válaszból kitűnt, hogy távirata nem került előzetesen a Ház elé, így ennek határozatát sem tartalmazhatja, csupán a házelnök „magány nézeteit fejezi ki”, ő azonban „a közp. Választmány fölött nem áll, és utasításokat nem adhat”, miért is a választmány választát nem vette érdemleges tárgyalás alá. Ugyanakkor mégis megelégedéssel fogadta „a ház elnökének táviratában a törvények megtartására való figyelmeztetést”, melyből saját álláspontját vélte megerősítve.

Dollinger János másnap, november 22-én 8 órára ismét összehívta a testületet. Bejelentette: „az elmúlt éjjel 11 órakor Lovassy tiszt.[eletbeli] fő[szolga]bíró és esküdtársai kíséretében — ezek bemutatása szerint — egy ministeri biztos jelent meg házában és a belügyministertől egy levelet adott át; olvastatik a rendelet, mely Budán 1868. évi november 20-án 2899. elnöki szám alatt kelt”. Minthogy azonban e rendelet is csupán az izraeliták összeírására utasított, ám a november 22-ére kitűzött választást nem függesztette föl: „a választmány a rögtöni intézkedés szükségét nem találván föl, miután a szóváltások közben 9 óra bekövetkezett, a választmányi tagok mint választók alkotmányos jogukat gyakorlandók, kijelentik, miszerint a kérdéses ügy tárgyalásával magukat a választási joguk gyakorlásától megfosztani nem akarnák, azért a ministeri leirat tárgyalását a legközelebbi választmányi ülésre halasztani kívánják [...]” Erre az elnök az ülést bezárta anélkül, hogy az izraeliták összeírásával kapcsolatban ismételten határoztak volna.

Az aznap 9 órakor kezdődő választáson az egyetlen jelöltet: a „Párizsban lakó, de magyar és választópolgár” Irányi Dánielt választották meg, ezúttal egyhangúan.

A központi választmány — lévén az elnökkel együtt csupán öt tagja jelen — ismét elhatalasította a miniszteri rendelet tárgyalását, ugyanakkor tudomásul vette a választási jegyzőkönyvet és egyik példányát a miniszternek 11/1868. számon fölterjesztette.

Ezen 1868. november 26-i ülésétől kelt fölterjesztés az izraeliták összeírásának elmaradását illetően mégis megismételte a választmány többször kifejtett, az 1848:V. tc.-re alapított nemleges álláspontját. Kiemelték, hogy a miniszter sem függesztette föl a november 22-ére kitűzött választást. Miután pedig — folytatták — „fel kellett tennünk Nagyméltóságod alkotmányos érületéről, hogy közel 1400, már igazolt választópolgárok választási jogát mint alkotmányos kormányunk tagja sem önkényűleg korlátozni, sem megsérteni, s őket a

megillető legszebb polgári jogaik gyakorlásában akadályozni nem akarhatja”, a választást megtartották.

Az 1865/68. évi törvényhozási időszaknak vége lévén, mit tehetett volna a miniszter, mint hogy kénytelen-kelletlen tudomásul vette e makacs ragaszkodást az 1848: V. tc. betűihez. Annál inkább, mivel levele késve érkezett Pestre. Rajta ceruzával: „Dollinger, Pécs 869-ki január 8-án érkezett hozzám – most már felesleges lenne beiktatni.”¹⁹⁶

Fejér vármegye

065 Bodajk

066 Csákvár

067 Rácalmás

068 Sárkeresztúr/Alcsút

069 Vál/Bicske

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bodajk: *Salamon György* földbirtokos, megsemmisítve. T[1714]: RA; 1848. júl. 8-án megsemmisítve. *Gr. Festetics Géza* (1819–), nagybirtokos, T568: Festetich (1819–1875), 1848. júl. 27-i időközi választáson, 1849. márc. 1-jéig. T1172 *Lethenyei Károly* szolgabíró, 1849. júl. 21-én.

Csákvár: *Madarász László* (1811–1909), korábbi követ, ügyvéd, földbirtokos. T1225:RA, CC, 1849. máj. 8-áig; júl. 2-án újraválasztották.

Rácalmás: *Fiáth István* (1812–1887) egyhangúlag, földbirtokos. T573, 1861-ben is, LZ, Bo.

Sárkeresztúr: *Madarász József* (1814–1915) ügyvéd, földbirtokos. T1223, RA, GC, BO, C1, C2. Hosszú élete végéig folyvást itteni honatya.

Bicske, *Vaal* (Cs. tévesen külön kerületnek tekinti, holott = Bicske): ugyanő, de az előbbi tartotta meg. *Salamon Lajos* (1812–1888) földbirtokos. T1725:LL, Bo, B1; megválasztva 1848. júl. 8-án, Madarász József lemondása után, itt képviselő; 1861-től 1872/74-ig; alispán is volt.

II. A Madarászok mandátumairól: Cs. 136–137.; "a reakciós papok peticionáltak Bodajkon, a radikális Salamon György [...] ellenében" (Cs.148.).¹⁹⁷

IV. Fejér vármegye 1861. január 17–21-i állandó bizottmányi ülésén Tóth Lőrinc elmondta, hogy a Sürögöny c. kormánylapban "kiszivárgott magány hírek" szerint a kormány részéről e törvényen "némely mellékes, de még[is] lényeges pontokban is eltérés szándékolatik"; indítványozta, hogy a közgyűlés mondja ki: "az 1848-iki törvényeknek ide vágó IV. és V. cikkelyének minden pontjához tántorítatlanul ragaszkodik, s azoknak bármi tekintetbeni

¹⁹⁶ OL BM 1868–II–10–21 791. (22 208.)

¹⁹⁷ Vö. ERDŐS FERENC: *A polgári forradalom és szabadságharc története Fejér megyében 1848–1849.* = *Fejér megyei történeti évkönyv* 12. Szerk. FARKAS GÁBOR. Székesfehérvár, 1978. 7–152.; különösen az Országgyűlési választások Fejér megyében és Székesfehérvárott c. résszel (52–58.).

octroirozását nem tűri, törvényesnek nem tartja". "A 48-iki törvényeknek — határozott a közgyűlés — az országgyűlésnek Pestrei összehívását rendelő és a képviselőknek megválasztására a magyar nyelv tudását lényeges feltételül tűző IV. és V. törv. cikkelyek mellett nem csak a célszerűség, nem csak az ez évi összes törvények szellemével magyar hazánk függetlenségével szoros kapcsolatban létezők, de mindenkinek felett azon dönthetetlen ok harcolván, miként azoknak minden betűje alkotmányos úton hozott, törvényes országlónk által szentesített törvény, ennél fogva kinyilatkoztatja a megye, hogy még egy részről ezen IV. és V. törvénycikkelyt, valamint az összes 1848-ki törvényeket e megye közönsége érületénél [fogva] minden betűjében egyezőnek, előtte szentnek s sérhetetlennek tartja, ugyanazok bármely octrojált csorbítását törvénytelennek, a jogról, igazságos[ságáról] s alkotmányosságróli fogalmaival ellenkezőnek tartja, s ezt itt ünnepélyesen kifejezi."¹⁹⁸

A bizottmány főhelyeikkel együtt meghagyta az 1848. május 1-jén megállapított választókerületeket, majd megválasztotta a központi választmányt, és elnökét fölhívta a választási előkészületek megtételére. "Általában elvül kimondatván, miképp a választások mind az öt kerületben egy napon történjenek [...]"¹⁹⁹

A királyi meghívólevél március 13-án került terítékre; a bizottmány mind alakja, mind tartalma ellen alkotmányos aggályait hangoztatva ismételten az 1848:V. tc. szerinti eljárásra utasította a központi választmányt.²⁰⁰ Március 16-án, amikor a helytartótanács 4264/1861. sz. rendelete került sorra, a bizottmány előbbi határozatára hivatkozva "tisztelettel félretetni" rendelte.²⁰¹

A március 23-i ülésen került sor az országgyűlési képviselőkké választott tisztviselők lemondására és helyükre újak választására. Baross Mihály másodalispán, központi választmányi elnök bejelentése szerint közfelkiáltással nyerte el mandátumát Salamon Lajos első alispán (Vaál) és gr. Zichy Jenő (Bodajk); szótöbbséggel Madarász József (Sárkeresztúr), Fiáth István (Rácalmás) és Sárközy Kázmér (Csákvár). A bizottmány Salamon Lajos helyébe első alispánnak gr. Zichy Nándor t. [tiszteletbeli] főjegyzőt, gr. Zichy Jenő szolgabíró utódjaként pedig Kovács Pált választotta meg.²⁰²

V. A vármegye 1865. október 5-i állandó bizottmányi ülésén Madarász József a következő írásbeli indítványt tette:

Fejér megye közönsége élénk meglepéssel vette, hogy az országgyűlés összehívása által mód és alkalom nyújtatik az alkotmányos élet tellyes visszaállítására, évégett a törvényes választási előmunkálatok megtételére készséggel nyújt ugyan segédkezet, de egyszersmind azon ragaszkodásánál fogva, mellyel az ország szentesített törvényeihez és így a törvény azon rendelkezéséhez is viseltetik, hogy amíg az országgyűlés a megye rendezését véghezvinné, a megyei hatóság az 1848:XVI. tc. szerént gyakoroltassék, megyei kormányzatát és tanácskozásait alkotmányos jogaival meg nem egyeztethető rendeletek teréről és korlátai közül kibontakoztatni a megye közönségének főbb törekvése.

Ennél fogva: A megyei közönséget képviselő bizottmány egyedül az alkotmány által kiszabott törvényes körben működhetvén, és a törvényes jogköréből mit sem engedhetvén, nyilvánítja s jegyzőkönyvileg ünnepélyesen kijelenti, hogy a megyei önkormányzatot az 1848:XVI. tc. értelmében mie-

¹⁹⁸ FML Fejér vm. áll.biz.jkv. 1861:10.

¹⁹⁹ Uo. 1861:11–12.

²⁰⁰ Uo. 1861:155.

²⁰¹ Uo. 1861:312.

²⁰² Uo. 1861:449–461. Csákváron az emigráns Madarász László csupán 3 szavazattal maradt alul. (*Szabad György*, 1967. 414.)

lőbb fogatosítani, és az ezen, 1865. évi december 10-én kezdendő országgyűlés megnyitásával alkotmány- és törvényszabta kötelességét teljesíteni óhajtja.

Egyhangúlag elfogadták. Az elhunyt, elköltözött vagy egyébként akadályozott tagok pótlásával közfelkiáltással az 1861-i központi választmányt választották újra.²⁰³ A választmányt Horváth László első alispán mint "választott elnök" vezette. Az összeírás — az utalások szerint — községről községre járva történt.²⁰⁴ A választást november 21-én a községek betűrendjében kellett megtartani.²⁰⁵

Egyhangú volt a választás Csákváron (Tóth Lőrinc), Sárkeresztúron (Madarász József) és Rácalmáson (gr. Zichy Nándor); szavazással döntöttek Vaálon Salamon Lajos javára (643) Ürményi Pál (135), Bodajkon pedig br. Mikse Imre (1415) mellett ifj. Szögyény László ellenében (1055).²⁰⁶ Minderről Szögyény László főispán azt jelentette: olyan csend és rend honolt a választásokon, hogy fegyveres erőre nem volt szükség. Kiemelte: "ifjú Szögyényi [!] Lászlóra távollétének s határozott lemondásának dacára mégis 1055 választó szavazott".²⁰⁷

070 Székesfehérvár

I. Képviselő 1848/49-ben:

Ifj. gr. Batthyány István (1812–?) nagybirtokos. T139: (1812–1880) LL, Bo, 1861-ben is.

IV. Az 1861. január 24-i közgyűlésen megalakított²⁰⁸ központi választmány először 31-én ült össze. Noha március 6-án az összeírás határideje lejárt, mivel kevesen jelentkeztek, 2-án még ismét fölhívták a választókat a föliratkozásra. Március 18-án fölvették a reklamáló Takács Benő cs. kir. közjegyzőt, mivel egy évnél régebben a városban lakott, és okleveles ügyvéd (is) volt.

A március 26-i választáson ugyan gr. Batthyány István mellett Detrich (itt: Dettrich) Zsigmondot is ajánlották, ő azonban visszalépett a gróf javára, kihez "e város és a haza" körül érdemei miatt az utóbbit ajánló Éles István a zászlaja alatti választókkal állt.²⁰⁹ A képviselő április 2-án lemondott a közgyűlés kórházi szakosztályának elnökségéről.²¹⁰

V. Haáder Pál polgármester jelentése szerint a város közgyűlése annak rendje és módja szerint megválasztotta központi választmányát, az pedig háromtagú összeíró küldöttséget küldött ki. A királybiztosi hatáskört gyakorló Szögyény László főispán arról is beszámolt, hogy a közgyűlés Detrich Zsigmond képviselő és Zsömböry Ede volt főbíró javaslatára az

²⁰³ OL Htt. 1865–II–15–83 481.

²⁰⁴ Uo. 82 724.

²⁰⁵ Uo. 86 114.

²⁰⁶ OL Htt. 1866–II–15–795.

²⁰⁷ OL Htt. 1865–II–15–91 906.

²⁰⁸ FML Székesfehérvár közgy.jkv. 1861:15.

²⁰⁹ OL Htt. 1861–II–15–19 232.

²¹⁰ FML Székesfehérvár közgy. jkv. 1861:166.

önkormányzat vélelmében enyhe óvást is jegyzőkönyvbe vettetett.²¹¹ A központi választmány 1865. október 29-én titkos szavazást határozott el a november 30-i választásra: "közakarral golóvali titkos szavazás fogadtatván el, egyúttal határozattá lőn, hogy minden szavazó, ki magát joga gyakorlata végett 3 tagú bizottmánynál beiratja, jegyet nyerend, mely jegynek előmutatása mellett szavazási jogát gyakorolhatja". (Kormánysszéki széljegyzet: 32. § ellen.) Ám a helytartótanács 84 913/1865. sz. leiratára november 4-én eldöntötte: a szavazás nyilvános lesz.

November 8-án fölmerült: "az iparosok, miután a törvényben tüzetesen nem érintetnek, az írásba bevétethetnek-e?" A határozat szerint a törvény 2. §-ának b) pontja alapján az "iparosok kézműveseknek tekintendők". A hivatalnokokat mint olyanokat viszont nem tekintették választóknak. Takács Jánost, a város csőszét, noha birtoka éppen lett volna, mint aki "gazdai hatalom alatt van", nem vették föl. Ámbár a törvény csak tanítókról szólt, az altanítókat is választóknak vették. Hogy valaki atyai hatalom alatt áll, apjának bizonyítványával nem igazolhatta. A cselédet gazdai hatalom alatt állónak tekintették.

Több tímármester reklamált, mert kihagyták őket, mivel folytonosan nem dolgoztak legalább egy legénnyel; "figyelembe vétetni kérék a jelen általános üzlet[i] pangás és munkahiányt, s különösen azt, hogy igen sokszor, valamint jelenleg is, mesterlegények csekély száma miatt a legbuzgóbb utánjárás mellett is legényt nem kaphatnak, azonban mint mégis olyanok, mint kik adófizetés[t] és egyéb terheket viselnek, magukat a törvény kedvező keretébe tatozónak" vélik. A választmány, méltányolva, hogy "a beállott üzleti pangás és munkahiány között igen gyakran kézművesek a legjobb akarat és utánjárás mellett is legényt nem kaphatnak", elhatározta: "jelen és netaláni hasonló esetekben az 1848. évi V. tc. 2. § b) pontját úgy értelmezi, hogy nem tekintvén nehézségnek azt, ha bármely kézművesnek folytonosan vagy jelenleg legénye nincs is, hanem elégségesnek tekintendi azon körülményt, hogy az illetők adó alá legénnyel felvéve legyenek, minek folytán az adókönyv" elegendő bizonyíték lesz. (Helytartótanácsi glossza: *hibás*.)

November 18-án fölvetődött: aki szavazni akar, magát igazolnia kell (az összeíró bizottmány igazolásával), ezért a három összeírót maga a választmány látta el igazolvánnyal.

A Stirling Tobiás cégnév alatti bórkereskedő iparos magát Stirling Cajetan néven íratta be. Visszavonták tőle, mert Stirling Tobiás kiskorú volt; más helyett különben sem lehetett választójogot gyakorolni.

Rozgonyi Károly cséplőgéptulajdonos 100 forint biztos évi jövedelem alapján kérte magát összeírtni, mivel azonban "gőzgépe a törvény kívánta tőkének, folyamodó pedig maga sem kézművesnek, sem iparosnak nem tekinthetvén", elutasították.

Sok volt a negatív — törlést kérő — reklamáció is bizonyíték és így eredmény nélkül. (Különösen Édes Istvántól. Városban több a reklamáció!)

Ha valaki igazoló jegyét elvesztette volna, még szavazhatott. Mivel a városháza a választáson kicsinek látszott, a megyeházát igényelték a főispántól.²¹²

A november 30-i választást ingerültségek előzték ugyan meg, ám maga az esemény zavartalanul zajlott le, mindkét párt csaknem teljes részvételével. Az 1700 választóból sokan szavaztak: Detrich Zsigmond ügyvédre 829-en, Zsömböry Ede ügyvédre pedig 746-an. Haáder Pál központi választmányi elnök és Szögyény László főispán egybehangzó jelentése szerint e választás "az alkotmányos szabadság egyik legszebb ünnepélye" volt.²¹³

²¹¹ OL Htt. 1865-II-15-79 356., 79 663.

²¹² Uo. 79 356. (80 146.)

²¹³ Uo. 93 420., 94 110.

071 Györsziget/Öttevény

072 Pér

073 Tét/Sokoróalja

I. Képviselők 1848/49-ben:

Öttevény: *Balogh Kornél* v. alispán, földbirtokos, kétszer megsemmisítve. T[93]:KO, megsemmisítve 1848. júl. 8-án, új választás júl. 31., ismételt megsemmisítés: aug. 5-én.

Pér: *Bay Antal* főszolgabíró, földbirtokos, meghalt. T147:LZ, meghalt: 1848. dec. 12-én. *Szabó Péter* alispán, földbirtokos, szabadelvű vezető. T: hiányzik.

Sokoróalja: *Kálóczy Lajos* (1819–?) ügyvéd, földbirtokos. T938: LL, Ao, Bo, Pér: 1861, 1865-67., ügyvéd, 1861-ben alispán, 1867-től kormányhivatalnok.

II. Balogh Kornél öttevényi választásairól: Cs. 117., 159., 162., 180–181., 210–211., 229–231.

III. 1865-ben petíció futott be Eöry Sándor tétí, gr. Zichy Ferraris Bódog öttevényi, az 1866-i időszaki választás után pedig Rónay Jácint péri képviselő ellen (R.61., 145., 230.).

IV. Győr vm. 1861. február 6-i állandó bizottmányi ülésén óvott a helytartótanács 4264/1861. sz. választási rendelete ellen, mivel mind az 1848:IV., mind az 1848:V. tc.-et megsértette. Kiemelte a közgyűlés az országgyűlés Budára való összehívásának törvénytelenségét, valamint Erdély és a kapcsolt részek meg nem hívását. Ezért fölírta a királyhoz a törvénycikkek, valamint az 1848:VII. tc. megtartásáért. Egyébként pedig meghagyta az 1848-ban megállapított választókerületeket (Öttevény, Pér, Tét), s megválasztotta központi választmányát.²¹⁴ A testületnek a királyi meghívólevelet tárgyaló március 4-i ülésén hozott határozatában ismét szerepelnek az 1848-i törvények. Miután a február 7-i ülésből fölterjesztett fölirat eredménytelen maradt, kimondta: érvényre juttatása "az összejövendő országgyűlés hazafias hűségétől és buzgóságától váratik, egyszersmind a megyéből oda menendő követeknek is most akkorra örökös barátságos figyelmébe ajánltatik".²¹⁵

A központi választmány egyetlen fontos állásfoglalása március 16-áról a péri elmozdítottak különjegyzékéről: "A középponti választmány többsége az 1848:V. tcikket a politikai jogegyenlőség szellemében úgy értelmezve, hogy mindenki, ki a törvényt szabta személyi vagy vagyoni képességgel bír, *csak azon választókerületben, melyben lakását tartja*, bírhat követválasztási joggal". (Kiemelés tőlem.) A március 20-i választások mindhárom kerületben egyhangú eredménnyel jártak, szép jegyzőkönyvi fogalmazásban. Öttevényen Szabó Kálmán első alispán (tó-csilizközi kerület), Peérett Kálóczy Lajos másodalispán (pusztai kerület), Téthen pedig Eöri Sándor tb. főjegyző lett a képviselő (sakor[ó]aljai kerület).²¹⁶

Az állandó bizottmány március 27-én értesült tisztviselőinek honatyákká való megválasztásáról. Mivel "az általuk betöltött tisztí állomásokra nézve hiány támadt volna, ezen

²¹⁴ GYMSM GYL Győr vm. áll.biz.jkv. 1861:22. Vö. *Szabad György*, 1967. 206.

²¹⁵ GYMSM GYL Győr vm. áll.biz.jkv. 1861:98.

²¹⁶ OL Htt. 1861–II–15–18 445.

állomásoknak ősi gyakorlat szerint ideiglenes helyettesítéskép[peni] betöltése oly nyilvános fen[n]tartással határoztatik el, hogy midőn a nevezett képviselők bármelyikének képviselői megbízatása bármely oknál fogva is megszűnend, mostani tiszti helyét elfoglalhassa, minek folytán, ha a most ideiglenesen helyettesített a tiszti karba való lenne, ez is elébbi állásába visszalépnd, ha pedig nem lenne a tiszti karba való, ezen ideiglenes állásról egyszerűen lelépend".²¹⁷ A választások alapján ideiglenesen első alispán gr. Zichy Ottó központi főszolgabíró, másodalispán pedig Zmeskál István főjegyző lett. Eddigi állásukat is betöltötték; mindenki lépett egyet előre...²¹⁸

V. Az 1865. október 10-i központi választmány — Szabó Kálmán első alispán elnökletével — tette meg a választási előkészületeket. Meghatározták, hogy egy-egy községben mikor lesz az összeírás, jöllehet bárki bárhol összeírhatta magát a kerületben. (Járó küldöttségek voltak.)

A kiadott hirdetmény szerint kimondták: "Mint szavazattal bírók összeírandók lesznek az 1848.5. tc. 1-ső §-a értelmében minden 20. évet meghaladott nemesek." Erre a helytartótanács 80 755/1865. számon leírt: "Mínthogy [...] a választási törvény 2-dik §-ának azon világos rendelkezése »az országnak és kapcsolt részeknek mindazon bennszületett, legalább 20 éves, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom alatt nem levő lakosai választanak« az 1-ső §-ra is kiterjed: önként következik, miként ez a képességi követelmény a törvény 1-ső §-a szerint választóképesek összeírásánál is szem előtt tartandó." A központi választmány október 28-án ragaszkodott eredeti álláspontjához: "Győr megye központi választmánya az 1848-ki 5. tc. 1-ső §-a szerint politikai joggyakorlatot azoktól, kik annak 1848 előtt is gyakorlatában voltak, el nem vehetvén, valamint 1848. évben, úgy 1861-ben is mindazon nemeseket, kik a 20-adik évet betöltötték, minden megszorítás nélkül szavazattal felruházhatta, s miután ezen intézkedése 1848-ban a felelős magyar Ministerium által, 1861-ben pedig a [...] Helytartótanács által minden észrevétel nélkül elfogadtatott, s miután a Törvény azóta sem változott", a hirdetmény megegyezik a 73 995/1865. számon megküldött "szabályokkal", miért is "új képességi követelményeket elfogadni magát felhatalmazva nem érzi".²¹⁹

A helytartótanács november 4-én a 85 178/1865. számon replikázott, s a felelősséget makacsságáért a központi választmányra hárította. A központi választmány november 14-én az idő rövidsége miatt nem fogadhatta el ezt sem.

Október 28-án Győrcsanak panaszkodott: 1861-ben a tétí kerületbe tartozott, most mégis a péricben akarják összeírni. Ez tévesnek bizonyult, mivel pedig a választókerületek nem változtak, maradhatott a tétiben.²²⁰

Az alispán az ötvenévi választókerület összeíró küldöttségébe utólagos választmányi jóváhagyással egy tagot helyettesített be.

Joó Pál csikvándi választó kitörlését a választmány elutasította, mivel 100 forint jövedelmét az előjáróság igazolta, önmagában tehát nem jelentett kizáró okot, hogy a telekkönyv szerint csupán "csekély zsellérháza" volt. A választmány kimondta: "a telekkönyveket és cataster munkálatokat a jövedelem kipuhatolására biztosan nem használhatván, a helybeli előjáróság hiteles bizonyítását, mely az illetőnek más helybeni birtokait és jövedelmi biztos forrásait inkább ismeri, mindaddig amíg meg nem cáfoltatik, irányadónak te-

²¹⁷ GYMSM GYL Győr vm. áll.biz.jkv. 1861:187.

²¹⁸ Uo. 1861:188. Vö. MAM: 25–27.

²¹⁹ OL Htt. 1865–II–15–85 1865.

²²⁰ Uo. 85 178.

kinti". Az illető szőlőbirtokos és 4. forinton felüli adófizető volt. Németh Péter téti kerületi összeírásból több hasonló csikvándi választó törlését kérte. Hiába.

Hathalmi Márton koroncoi nemes keresztlevéllel igazolta, hogy 20. életévét november 7-én betöltötte. Fölvették. (A téti kerületből sok volt a reklamáció!)

Ha az előljárásság igazolta a 100 forintot jövedelmet, a reklamálót fölvették. Ám amikor november 16-án Németh Péter sok rábapatonai lakosnak e jogcímen összeírását kérte a községi előljárásság aznapi igazolása alapján, a választmány ezt nem fogadta el, mivel szöges ellentétben állt ugyanezen előljárásság október 31-i előösszeírásával, már pedig gyanús volt, hogy ily rövid idő alatt megnőtt volna a jövedelmük.

A választás mindhárom kerületben november 18-án volt. Eöttevényben a leadott 1589 voksból gr. Zichy Ferráris Bódog 1252-t, Földvári Miklós 1880-at, Sebő Imre pedig 149-et nyert. A választás rendben zajlott le. Péren Kálóczy Lajos 1861-i képviselő ismét közfelkiáltással szerzett mandátumot. Téten Eöry Sándor 1861-i honatyára 1168-an szavaztak, Takács Sándorra pedig 670-en.²²¹

A szavazás községenként zajlott. „Elnökileg kimondatott – olvasható az eöttevényi jegyzőkönyvben —, hogy minél távolabb esik valamely község a választó kerulettől [annak főhelyétől], annál előbb, minél közelebb, annál utóbb szavazand, azonban a községétől elmaradott utóbb is szavazhat más községbeliek között.”²²²

A központi választmány 1866. január 4-én még egyszer ülést tartott. A helytartótanács 93 420/1865. sz. határozatára fölküldte a szavazási lajstromokat, majd pedig megtárgyalta a Pesti Hírnök 284. számában megjelent cikket, amely a téti választókerületben az összeíró és a szavazatszedő küldöttséget Eöry Sándor hívei javára elfogultsággal gyanúsította, Takács Sándoréi ellenében. Pest város hatóságát megkeresték, hogy 1. a helyreigazító nyilatkozatot tétesse közzé; 2. "az elkövetett hatósági sértésért pedig nevezett hírlap szerkesztőjét sajtó törvényeink értelmében tisztí ügyésze által perbe fogatni szíveskedjék".²²³

A Takács Sándor ellenére beadott sikertelen petíció az Eöry-párti terrorizálás mellett az összeírási pártosságra hivatkozott. Takács a katolikusok jelöltje, Eöry a protestánsoké lehetett.²²⁴

074 Győr

I. Képviselő 1848/49-ben:

Lukács Sándor (1822–1855) ügyvéd. T1204: RA.

II. Lukács Sándor "márciusi ifjú" volt; róla: Cs. 160., 163.

III. Kozma Imre 1861-i titkos szavazással elnyert mandátumának sikertelen megtámadásáról írtam (különösen: R.235–236.).

²²¹ Uo. 92 691., vö. 91 396. (Balogh Kornél főispántól.)

²²² OL Htt. 1866–II–15–1482.

²²³ Uo.

²²⁴ OL KL 1865–68: 117.

IV. Győr szabad királyi városának közgyűlése 1861. február 11-i ülésén a megyéhez hasonlóan főntartásokkal fogadta a helytartótanács 4264/1861. sz. rendeletét, s kinyilatkoztatta "az 1848-ik évben a törvényes országgyűlési testület által hozott és törvényes királya által szentesített törvényhezi szilárd ragaszkodását", majd megválasztotta központi választmányát.²²⁵ A királyi meghívólevelet tárgyaló március 4-i közgyűlés megismételve az 1848-i törvényekhez való ragaszkodását, kimondta: "a szentesített törvényeinktől eltérést hazaárulásnak tekinti, s azon erős hittől táplálkozva, hogy az e város részéről követjelöltül fellépendő egyén Győr városa közönségének ebbeli igazságos kívánatát mindenekelőtt szem előtt tartja, s bírand annyi belátással, miként szentesített törvényeink ellen intézkedő megtámadásokat, bármi csekélyek is azok, felismerendi, bírand továbbá annyi hazafiúi kötelelességérzetel, hogy törvényeinket a megtámadások ellenében bármi áldozattal is védni legszentebb kötelelességének tartandja, s így e város közönsége megválasztandó követétől elvárja: hogy választóinak benne helyezett bizalmával vissza nem élend, sem a hazaárulás bélyegét homlokára sütni nem engedi". Ünnepelesen óvott a közgyűlés a *Februári páten*s révén ismertté vált birodalmi tanácsi részvétel ellen is, kimondva: "mindazok, kik magyar létökre az említett birodalmi tanácsban részt venni s ekép[p] hazáj[uk] elleni munkálatot és tervet elősegíteni bátorzkodnak, mint hazaárulók fognak tekintetni".²²⁶

A február 12-i központi választmányi jegyzőkönyv szerint az összeírás ugyan egységesen történt, ám hat küldöttség váltotta egymást napi beosztásban. Március 6-án határoztak úgy a választás módjáról, hogy "a szavazás esetére az a választók által a kijelöltnek cédulára leendő feljegyzése által eszközöltessek, s azon esetre, ha az első szavazásnál az általános többséget senki el nem nyerné: a második szavazásnál a golyók általi szavazás alkalmaztassék".

A március 7-i választáson a Kossuth alkotmánytervét magyarra fordító Kozma Imre 520, a konzervatív Balogh Kornél pedig csak 107 szavazatot kapott.²²⁷ A jegyzőkönyvből csak az tűnik ki, hogy "a szavazatok felbontatván" állapították meg az eredményt, tehát a szavazás titkos volt; ebből lett a sikertelen petíció.

V. 1865. október 31-én fölmerült a központi választmányban, vajon a törvény 1. §-a úgy értelmezendő-e, hogy "e jog gyakorlatában azok hagyatnak meg, kik azt 1848-ban és [1848] előtt már tetteleg és személyesen gyakorolták, vagy pedig már a születés előjogánál fogva azok, kik akkor még kiskorúságuk következtében nem gyakorolhatták, de jelenleg már 20-ik évüket befejezték, s különben már önállóak"; "kétes eseteknél — határozott a választmány — azon széles alapnál fogva, melyre az 1848:V. tc. által a választói képesség fektetve van, azt a választókra nézve inkább kiterjeszteni, mint megszorítani kívánván, a választók közé az 1848 óta szavazóképessé lett nemeseket is fölveszi, ha különben azok sem atyai, sem gazdai hatalom alatt nem állanak".

Mivel a törvény 2. §-a a hivatalnokokat külön nem említette, így "a hivatalnokoknak mint illyeneknek szavazatképessége a törvény betű szerinti értelmezése folytán könnyen kérdés alá helyeztethetnék", kimondta: abból kiindulva, hogy az 1848:XXIII. tc. 6. § d) pontja a választóképességet "nem köti birtok és tőke utáni jövedelemhez, de ezt kereset utáni jövedelemre is kiterjeszti, nem gondolhatja, hogy a törvényhozásnak szándékában lett volna azt, mit a szűkebb alapú képességnél megengedett, a sokkal szélesebb alapra fektetett képviselő választási képességnél megszorítani, a választó képességet tehát jöve-

²²⁵ GYMSM GYL Győr közgy.jkv. 1861:11.

²²⁶ Uo. 1861:58.

²²⁷ OL Htt. 1861-II-15-18 415.

delmüknel fogva a hivatalnokokra is kiterjeszti, annál is inkább, mert nem lehet ok, melynél fogva az 1848-iki törvényhozás az értelmiségnek ezen jelentékeny részét, mely minden bizonnyal választható, a választói képességtől elzární akarta volna".

Fölmerült az is, hogy azokra a kézművesekre, akik "kedvezőbb időkben legényekkel dolgoztak ugyan, de az ipar[ra] és a kereskedelemre nehezedő jelen mostoha körülmények között mesterségüket most legény nélkül űzik", kiterjeszthető-e a választójog. Itt ragaszkodtak a törvény betűjéhez.

Beterjesztetvén az összeírás, a választmány még november 13-án is szükségesnek tartotta, hogy "némely irányadó pontokat" meghatározzon. Megadták a választójogot az apai, gyámi és gazdai hatalom alatt álló nemeseknek is, mivel ez olyan "nemességi személyes jog" volt, melyet 1848 előtt is gyakoroltak, rájuk tehát e 2. §-beli kizáró okok nem vonatkozhattak.

Elismerték a városban nem lakó, de ott vagyonnal bíró személyeknek, valamint távollévő 1848 előtti városi polgároknak Győrött érvényes választójogát is, mivel a törvény csak a honorácioroktól követelte meg, hogy e jogukat lakóhelyük szerinti kerületben gyakorolhassák.

A választójogot élvező hivatalnokok körét kiterjesztették a cs. kir. pénzügyi, táviró- és postahivatalnokokra is, ha "egyébiránt az V. tc. azon követelményének, hogy magyar születésűek vagy honosítottak, azaz legalább két év óta Győrött laknak, megfelelnek". (Utóbb ez ellen többen óvtak.)

"Művészi képességüknel fogva" választójogot nyertek a zenetanítók, zenészek és okleveles magántanítók is.

A hatóságok díjnokait, valamint az ügyvédi írnokokat, mivel "legalább is 400 ft jövedelemmel bírók", ugyancsak fölvtették.

Nem kaptak viszont választói jogot, akik testvérükkel vagy édesanyjukkal "osztatlan állapotban gazdálkodnak", mivel "saját nevükön ingatlan birtokot nem bírnak".²²⁸

Október 31-én a választmány "az ingerültség lehető elkerülése végett" fönttartotta a *cédulákkal való titkos szavazást*, amint 1848-ban és 1861-ben is volt. Hivatkoztak a városi törvényre (1848: XXIII. tc.), valamint Kozma Imre 1861-i képviselőházi igazolására, különösen azért, mert "a szavazás e neme leghathatósabb ellenszere a választásoknál netalán alkalmazható nyomásnak és szavazat-vásárlásnak".²²⁹

A helytartótanács mindezt szó nélkül hagyta, ámbár némi megjegyzése lehetett volna. Az október 31-i jegyzőkönyv kapcsán az előadó ceruzával följegyezte a hivatalnokokat és a titkos szavazást,²³⁰ a november 13-ára pedig azt, hogy a választás után érkeztek be a jegyzőkönyvek, így "a fennforgó észrevételek iránt intézkedés nem tétetvén *ad acta*".²³¹

A november 22-i választáson Kautz Gyulára 777, Kozma Imrére 658, Krisztinkovits Edére pedig 71 szavazat esett.²³²

²²⁸ OL Htt. 1865–II–15–80 527. és 92 499.

²²⁹ Uo. 80 127.

²³⁰ Uo. 87 234.

²³¹ Uo. 91 042.

²³² Uo. 92 490. A választási jegyzőkönyvben a képviselő neve tévesen Kaucz-ként szerepel. — L. még uo. 93 420., 95 602.

075 Nagyigmánd
076 Ócsa/Csallóköz
077 Tata
078 Udvard

I. Képviselők 1848/49-ben:²³³

Nagyigmánd: *iff. Pázmándy Dénes* (1816–1856) régi követ, egyhangúlag, alispán. T1533: LR, FR; 1849. márc. 1-jéig. *Csernátorny Cseh Lajos* (1823–1901) szerkesztő. T364: RA, B1, A2, BX, AZ; *Udvard* (!) 1849. márc. 8., 28.

Csallóköz: *Ghyczy Kálmán* (1808–1888) régi követ, egyhangúlag, volt alispán, földbirtokos, államtitkár. T642: LR, FR, BO, B1, B3, A1, A2; 1849. márc. 1-jéig; *Udvard*: 1861. Komárom: 1865-től 1879-ig folyamatosan, IM-államtitkár, 1874/75: pénzügyminiszter. *Thaly Zsigmond* (1814–1886) honvéd ezredes, mérnök. T2066: *Nagyigmánd* (!) 1849. márc. 8., 28., júl. 21. (!?)

Tata: *Sárközy József* (1802–1867) volt alispán, földbirtokos. T1734: RA, GC, Bo, B1.; 1849. márc. 1-jéig. Nagyigmánd: 1861., 1865.

Udvard: *Halassy Ede* egyhangúlag, alispán, földbirtokos. T712: LZ, 1849. márc. 1-jéig. *Ordódy Pál* min. fogalmazó. T1475: (1822–1885) 1849. júl. 2., 1869, 1875, 1878, A1.

IV. Komárom vm. állandó bizottmánya már 1860. december 29-én kimondta: „az országgyűlésnek — az 1848:IV. t.cikk alapján — mielőbb leendő összehívását halaszthatatlannak tartja”. A megye 1861. január 28-án tette meg a választási előkészületeket, megválasztva központi választmányát. A március 1-jei állandó bizottmányi ülés — *Ghyczy Kálmán* indítványára — a királyi meghívólevelet *óvással* fogadta.²³⁴ Az 1861. január 29-i központi választmányi jegyzőkönyv a fönntartott választókerületekről, választóhelyekről: Csallóközi ker.: Ócsa; gesztesi ker.: Nagyigmánd; tatai ker.: Tata; udvardi ker.: Udvard. Helységenként haladva 14 napig tartott az összeírás. A tatai kerület összeírói — *Huszár László*, *Karika Zsigmond*, *Jankó Mihály* — az alispánhoz fordultak: a törvény 12. §-a szerint "a választók összeírására kijelölt helyen eszközözendő s az eddigi eljárás a törvénnyel szembeütközőleg vétetett, ők a további működést meg fogván szüntetni, tisztésegekről lemondanak". A február 20-i ülésen a választmány új küldöttségre bízta ugyan a munkálatot, ám utóbb mégis meggondolták magukat az eredetiek: csak ők folytatták.

Az összeírások ellen senki nem reklamált, ámbár a *tatai* kerületben külön megemlítették a visszautasítottak egyébként mindenütt fölveendő listáját, s utóbb is panaszok hangzottak el éppen ez ellen.

Március 18-án három kerületben egyhangú lett a választás; a képviselők: *Ghyczy Kálmán* (Udvard), *Zámory Kálmán* (Csallóköz, Ócsa), *Sárközi* [*Sárközy*] *József* első alispán (gesztesi kerület, Nagyigmánd). A tatai kerületben viszont meghiúsult a választás. Míg az előzőkről van választási jegyzőkönyv, erről nincs; csak a központi választmányi jegyzőkönyv. *Tatán Konkoly* [*Thege*] *Dénes* és *Rendek József* volt a jelölt. Utóbbi egyik bizalmi embere *Mészáros tatai káplán*. El sem kezdődött a szavazás; mivel a küldöttség nem tudta megakadályozni a verekedést, eltávozott. "Minekutána pedig a civódás a Rendek-párt nagy

²³³ Az 1849-i időközi választásokon megválasztott képviselők kerületeit illetően ellentmondás van Csizmadia és Tóth adatai között. Levéltári tisztázásáig ez nem oldható föl.

²³⁴ MEM: 193–199.; *Szabad György*, 1967. 191.

lobogójának összetörésével bevégződött, a népvezetők kölcsönös fölhívása folytán a küldöttség ismét megjelent, és a szavazatot [szavazást] megkezdvén, annyira folytatta, hogy Konkoly [Thege] Dénes úrra 168, Rendek József úrra pedig 65 szavazatot vétetett ki." Amikor Naszály községre került sor, a község törvénybírája és társai úgy megverték egy Rendek-párti szavazót a küldöttségtől 2–3 méterre, hogy vére Filter Gyula választási jegyzőre "fecskendezett". A jegyző a Rendek-pártiak által "megtaszigáltatott". "Illy körülmények közt a kiküldöttség tovább biztonságban nem hivatalnokoskodhatván a folytonosan növekvő ingerültség miatt a követválasztási gyűlést feloszlatta", s fölhívta Konkoly [Thege] Elek főszolgabíróra a rend helyreállítására.

A Rendek-párt kifogásolta az összeírást; többen hiányoztak belőle, akik jelentkeztek.

A választmány április 8-ára tűzte ki az új választást, új választási küldöttséggel. Néhány megnevezett személy ügyét, köztük Rabi neszmélyi törvénybíróét, "megfenyítettésük végett" áttették a megyei bizottmányhoz.

A választmány nem fogadta el az *újabb összeírásra* tett indítványt, mivel "az összeírás kiigazítására kitűzött időhatár után ezen összeírás ellen kifogásokat tenni nem lehet".

Ugyanígy járt Szilágyi Pál ügyvéd 771 aláírással ellátott hasonló folyamodványa, amely szerint Konkoly Thege Elek főszolgabíró "hivatalos minőségben korteskedett" Konkoly Thege Dénes mellett. Ez utóbbi fordulat miatt áttették az ügyet az állandó bizottmányhoz. Az április 8-i pótválasztáson az összeírás hiányai miatt Szilágyi Pál óvott, utána Konkoly Thege Dénes közfelkiáltással képviselő lett.²³⁵

A petíció is elsősorban az összeírási szabálytalanságokat kifogásolta, különösen azt, hogy a küldöttség rövid időt töltött egy-egy községben.²³⁶

V. Az 1865. október 12-i központi választmányi ülés a 78 255/1865. sz. leirat hallatán, az abban közölt utasításra kinyilatkoztatta: "az ország törvénye[i] szolgálván a képviselők megválasztásánál irányadóul; a középponti választmány magát azokhoz fogja alkalmazni". Az összeírás egyébként változatlanul "a törvény s a megye állandó gyakorlata szerint" községről községre járva történt.²³⁷ A főispán az összetűzések miatt katonaság kirendelését kérte, és meg is kapta a helytartótanáctól, közelebbről a *Landes-General Commando für Ungarntól*.²³⁸ Ezt az utóbbi, jelentésekkel bőségesen alátámasztott anyagot még föl lehetne dolgozni, esetleg éppen a *katonakérés* témakörében földolgozni. (Tata és Csallóköz.) Több anyag nincs.

Tóth Béla adatai szerint Nagyigmádon ismét Sárközy Józsefet (T1734), Ócsán megint Zámory Kálmánt (T2265), Tatán Ghyczy Ignácot (T641), Udvardon pedig Madarassy Mórt (T1220) választották meg.

Munkám végső változatának lezárása után Pálmány Béla „fejtette meg” az 1849-i időközi választások „rejtélyét” (233. jz.): Csernátony (Cseh) Lajos az *udvardi* kerületben választották meg márc. 8-án, „de mand. III. 28. nem ig. a Ház előzetes engedélye hiánya miatt”; Thaly Zsigmond pedig valóban *Nagyigmádon* nyert mandátumot márc. 8-ára. NB! E választások nem pót-, hanem *időközi választások* voltak... Vö. PÁZMÁNY BÉLA: *Az 1848–49. évi képviselők névtára*. = *A magyar országgyűlés 1848/49-ben*. Szerk. SZABAD GYÖRGY [...]. [Bp., 1998] 364., 367. E reprezentatív tanulmánykötet gazdag hozadékát egyebekben e helyütt már nem hasznosítottam.

²³⁵ OL Htt. 1861–II–15–30 604. — A tatái választásról: *Szabad György*, 1967. 415.

²³⁶ OL KL 1861:III/71. és 80.

²³⁷ OL Htt. 1865–II–15–81 051.

²³⁸ Uo. 88 695. és 89 530.

079 Komárom

I. Képviselő 1848/49-ben:

Ifj. *Pázmándy Dénes* (nagyigmándi mandátumát tartotta meg). *Tóth Lőrinc* (1814–1903) ügyvéd, városi főjegyző. T2110: LR, FR, RP, AI; 1865: Csákvár. 1848-ban IM-osztálytanácsos, 1867-től IM-miniszteri tanácsos.

III. Az 1861. évi petícióról: R. 237.

IV. Komárom közgyűlése („közönsége”) barátságosan bár, de a rendelet ellenében ragaszkodott az 1848:V. tc.-hez.²³⁹ A választást 1861. március 26-ára tűzték ki; áttételét március 8-án Nagy Pál és társai azért kezdeményezték, mert egybeesett a győri országos vásárral, melyre sok városbeli lakos szokott menni. Mivel azonban már eredetileg is vitatták ezt a pesti, érsekújvári és a győri vásár miatt, meghagyták az eredeti időpontot.²⁴⁰

A március 16-i választmányi ülésen Vasvári Nagy Sándor indítványozta: "mivel az 1848. évben a követválasztásnál e K. [királyi] városban titkos szavazás használtatott, mely az akkori országgyűlés által verificaltatott, s mivel a titkos szavazat [szavazás] eredményeiben a választásnál netalán elkövet[het]ő minden ígéretet, félelmet és izgatást meghiúsít, s mivel [...] a polgári szabad meggyőződés minden tartózkodás nélküli kijelentésének legbiztosabb módja s [...] az 1848-iki törvények szellemével is leginkább összhangzik, mindezeknél fogva a titkos szavazás módját kéri megállapítani". Nem így Ráczkevi Nagy Sándor, aki "a nyilvános szavazatot mint az 1848-iki törvények szellemével a legjobban megegyezőt ajánlá" óvást jelentve be a "titkos szavazat" ellen; erre meg Nagy Mihály főtisztelendő superintendens óvott. A vitában a többség a titkos szavazási módot pártolta; "a követválasztásnál használandó golyók általi titkos szavazás mellett" a választmány tagjai közül 18-an, ellene 3-an voksoltak, 6-an pedig tartózkodtak. A választásra a megyeházat kérték és kapták meg. Föltűnően sok reklamáció volt: három napig (március 19–21.) tárgyalták őket. Akiknek választójoga iránt kétség merült föl, a választmány elé idézték, s ott igazolnia kellett magát. Elvi jellegű döntés nem, annál több — elvi kihatású — eseti döntés született.

Fölvettek négy Ferenc-rendi szerzetest, mivel segédlelkészi beosztásban voltak.

Földvári Kálmán csallóközi főszolgabíróat azért törölték, mert "rendes lakását Érsekleélen tartja, de különben is rendes városi lakosnak csak oly egyén tekinthető, ki magát hatóságilag bekebelezeteti, s a rendes adózók sorába beiktatva van". Ezt másoknál is fölhozták.

Gazdai hatalom alatt állónak tekintve nem adtak választójogot pl. a városi őrmesternek, az éjjeliőrnek, a megyei hajdúnak, a takarékpénztár szolgájának, a megyeházi cs. kir. bör-

²³⁹ OL Htt. 1861–II–15–12 063.

²⁴⁰ Uo. 19 248.

tönörnek. Meghagyták viszont a református temető sírásóját, aki e munkájáért fizetést nem húzott.

Kizárták a "nem gyakorló" s "be nem kebelezett" városlakó ügyvédet és a nem "Komárom város hatósága alatt" lakó (megyei) esküdtet.

Nemesembernek "a régi törvényes gyakorlat" fönntartásával 18 éves korban már megadták a voksolási jogot; még az anyai hatalom alatt állónak is, pláne, ha önálló gazdabirtokosként is ismerték. Nemesként választójogot nyertek a mesterlegények, pl. kötélverő legények is. Március 20-án sok nemes jogosultságát kétségbe vonta Markovich István és Molnár Lajos.

Megkapták a választójogot a "zongora- és magántanítók"; viszont kizáratott Haim Ignác *baromvoros*, mivel nem tartozott a törvény szerinti "tudorok" közé.

A március 26-i, Sárkány Ferenc főbíró elnökletével tartott választáson Beöthy Zsigmond ügyvédet Körösy Sándor városi főjegyző ajánlotta, Molnár Lajos Amtman Jenő polgármestert. (Beöthy egyik bizalmi embere Nagyvasvári Sándor tiszti főügyész volt.) A választási elnök és jegyző "összeülvén a központi választmányi végzés szerint megállapított titkos szavazáshoz szükséges golyógyűjtő ládákat és azok üres fiókjait a választóközönségnek nyilvánosan felmutatván, a helyeikre visszatolt üres ládafiókokat saját pecsétjével a választási elnök úr a választók jelenlétében lepecsételte, s azokra is két követjelöltnek olvasható nagybetűkkel kiírt neveit az egymástól kellő távolságban álló láda tölcserei alá szintén saját pecsétjével megerősítve felragasztotta"; "a választási elnök a szavazati golyókkal megtöltött és bepecsételt zsákokat oly kijelentéssel mutatta fel, hogy azon zacskóban a választók létszámával egyezőleg 1059 darab szavazati golyó foglaltatik, melyek a városi tanács, központi választmányi elnök, jegyző és városi főügyész jelenlétében ő általa számítottak meg és pecsételtettek le". Ezután az elnök a szavazatszedő választmánnyal egy kisebb terembe vonult, ahol "a szavazatgyűjtő láda spanyolfal mögött egy asztalra helyeztetvén", a szavazás a jegyzőkönyvhöz csatolt névjegyzék alapján folyt. A "választók egyébként a szavazatszedő küldöttség elé járultak, kiknek nevei elébb a választási jegyző által nyilván feljegyeztetvén, a többi bizottmányi tagok által pedig az előttük fekvő nyomtatott [...] jegyzékből kitöröltetvén, a választási elnök [...] mindegyik szavazónak a szavazati golyót saját kezével és nyilvánosan felmutatva szolgáltatva által, mely golyóval a választó a szavazatgyűjtő ládához járulván, miután a golyóját az illető ládába titkon bevetette, az ellen oldalon lévő másik ajtón eltávozott". Ezt addig folytatták, amíg szavazó jelentkezett. Eredménymegállapítás — nyilvánosan, a szavazók előtt egyenként fölmutatott golyókkal: Amtman Jenő: 454, Beöthy Zsigmond pedig 521 golyót nyert, 67 vokssal ő lett a képviselő.²⁴¹

A sikertelen petíció szerint Beöthy Zsigmond a református iskolában gyűléseket tartott, mint a központi választmány tagja befolyásolta a testületet. A titkos szavazati határozat: törvénytértés. Beöthy hívei, a nem választmányi tagok is, megjelenve befolyásolták a reklamációk elbírálását. Tizennyolc éves, úri és gazdai hatalom alatt állók is választók lettek. Az ellenpetíció védte a titkos szavazást, törvényesnek tekintette, hiszen az 1848-i gyakorlat is igazolta. "Hittük — írták —, hogy az egész művelt Európában legigazságosabb módszernek elismert titkos szavazat a jelenleg összeült képviselőházunk helybenhagyását annyival is inkább megnyerendi, mivel véleményünk szerint a képviselők választásával hazánkban történt annyi vérengzésnek a nyilvános szavazat is legfőbb oka."

Megírták: az elmúlt "szomorú évtizedben" az ostromállapot kihirdetőinek hívei ragadták meg a hatalmat a városban; a tisztújításokon a nemzeti párttal szembeni párttá alakultak. A

²⁴¹ Uo.

jelölt takarékpénztára révén befolyásolta a választókat. A Ház, elfogadva a titkos szavazást, igazolta a választást.²⁴²

V. 1865-ben ezek az eredmények nem ismétlődtek meg. Amtman Jenő 1861-i polgármester lett — Rovács Ferenc provizóriumai polgármester ellenében — a központi választmány, egyszersmind a választási elnök is. A választmány szakítva a titkossággal áttért a nyílt szavazásra.

Miután az október 10-i, 1861-i összetételű közgyűlés elhatározta: jegyzőkönyvét "kellő hitelesség és törvényesség tekintetéből az 1861. évi törvényesen választott polgármester aláírja", Rovács Ferenc jogfenntartását írta rá a jegyzőkönyv kivonatra. Amint Liphay Pál 13-án jelentette a tárnokmesterek: "a polgármester [Rovács!] általam egyúttal utasított, mikép[p] a 61-iki volt polgármesterek aláírása semmi szín alatt nem engedhető meg". (A csonka másolatról hiányzik is.) A helytartótanács a főispáni helytartónak mint a város királyi biztosának eljárását helyeselve ezt írta: ennek "szilárd fenntartása s foganatosítása ezenel meghagyat[ik]".²⁴³ A november 22-i választáson egyhangúlag Ghyczy Kálmánt választották meg. (Amtman hívei már 1861-ben is őt akarták.)

Moson vármegye

080 Magyaróvár/Szentjános
081 Zurány

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szentjános: *Imrédi Lipót* (1818-1882) ügyvéd. T884: Imrédi, LZ, Ao, 1861-ben is.

Zurány: *Zichy Antal* megyei főügyész, földbirtokos. T2279: (1823-1898). 1844: mosoni aljegyző; LR, FR, Ao, A1, A2; Tab, 1861, 1865; Pápa, 1882; Sopron, 1884.

IV. Moson vm. közönségének 1861. február 4-i, a 4262/1861. sz. helytartótanácsi rendeletet tudomásul vevő, ám az 1848:V. tc. alkalmazását rendelő, az 1848-i választókerületeket fönntartó jegyzőkönyvében és másutt is *zurányújfalui* kerület szerepel.²⁴⁴ Már itt elhatározták: "Ámbár a törvény által a választók összeírására kerületenként szolgálendő hely kijelenteni rendeltetik, tekintve azonban a törvénynek szellemét, annak rendelete sokkal pontosabban telyesít[t]ethetik, ha az összeírás minden községben magában a helyszínen végeztetik", "az ilykép[p]i összeírás mind a választóknak könnyebbségére szolgáland, s kétes esetekben a választóképesség kimutatása csak ezen mód által eszközölthetik gyorsan és pontosan, az összeírók oda utasíttatnak, hogy a fent kitett napon megkezdendő foglalatosságukat 14 egymás után következő napokban szakadatlan folytassák, s az összeírást, amennyire lehet, a helyszínen telyesítsék". Ha a választó bármi okból nem lenne otthon, jelentkezze a 14. napon.²⁴⁵

²⁴² OL KL 1861: III/70.

²⁴³ OL Htt. 1865-II-15-80 712.

²⁴⁴ OL Htt. 1861-II-15-8535. GYMSM GYL MR Moson vm. áll.biz.jkv. 1861:26.

²⁴⁵ OL Htt. 1861-II-15-8535.

Az aznapi központi választmányi jegyzőkönyvben föl vannak sorolva a választókerületbeli községek.²⁴⁶

Zurányújfaluban március 20-án szavaztak ("ezen választó kerületben főhelyétől távolabb eső községbelieknek adatott elsőbbség"); eredménye: 2503 választóból voksolt 1372, emígyen: Nedeczky Jánosra 729, Predl Istvánra pedig 580 szavazat esett. Szentjános mezővárosban, melynek kerületében 2401 választó volt,²⁴⁷ Imrédy Lipót 1848-i honatya egyhangúlag lett ismét képviselő.²⁴⁸ A zurányújfalui kerületben szóba jött br. Vay Miklós főkancelár képviselőjelöltsége is, ő azonban állására tekintettel nem fogadta el.²⁴⁹

V. Az 1865. október 9-i bizottmányi ülés itt is óvott,²⁵⁰ különben a keretek megmaradtak: az 1848-i és 1861-i választókerületek, valamint a járó összeírás; egy plakát (*Hirdetmény*) szerint a kisebb községek választóit a nagyobbakba hívták. A helytartótanáccsal egyedül az összeírást megelőző 21 napi határidőnek 14-re csökkentése miatt támadt nézeteltérés. Mivel azonban a 87.004/1865. sz. utasítás már csak az összeírás lezárása után érkezett, nem tehetek neki eleget. Reklamáció különben sem volt. Képviselők, egyhangúlag: Zurányban: gr. Zichy Ferraris Viktor; Szentjánoson: Jankovits Antal.²⁵¹

Somogy vármegye

082 Csurgó
083 Kaposvár
084 Lengyeltóti
085 Marcali
086 Nagyatád
087 Szigetvár
088 Szill (Szil)
089 Tab

I. Képviselők 1848/49-ben:

Csurgó: *Fekete Lajos* egyhangúlag, ügyvéd, uradalmi ügyész. T554: LL, RP, Ao. A2; Szill 1861, Tab 1881.

Kaposvár (Kapos): *Kund Vince*, egyhangúlag, nagybirtokos. T1124: LR, FR. *Sárközy Albert* (1790–1860) T1731: 1849-ben (1836: alispán, 1848: főispán).

Lengyeltóti: gr. *Festetics Miklós* (–1857) nagybirtokos. T469: Festetich (1790 körül született), 1849. máj. 24-éig. *Noszlopy Gáspár* (1822–1853), T1440: 1849. júl., (1846.; szolgabíró, 1848/49: kormánybiztos).

Marcali: *Koller József* rk. plébános. T1045: LL.

²⁴⁶ Uo. 10 201.

²⁴⁷ GYMSM GYL MR Moson vm. áll. biz. ir. 1861:350. E helyütt községenkénti bontásban mind a két választókerület választóinak számadatai föllelhetők.

²⁴⁸ Uo. 17 087.

²⁴⁹ MAM: 29–31. (különösen: 30.)

²⁵⁰ OL Htt. 1865–II–15–79 303.

²⁵¹ Uo. 91 525. Vö. GYMSM GYL MR Moson vm. közönségének iratai, 1865:315., 387., 388.

Nagyatád: *Mujszer József* egyhangúlag, rk. lelkész. T1380: LL.

Szigetvár: *Záborszky Alajos* (–1862) egyhangúlag, ügyvéd, miniszteri tanácsos, birtokos. T2254: (1808?– 1862) LL.

Szil: *Záborszky Imre* egyhangúlag, megyei tisztviselő, földbirtokos. T2255: RA, PR.

Tab: *Madarász László* (a csákvári kerületet tartotta meg). *Farkas Lajos* földbirtokos. T539: LZ, 1848. aug. 5-i időközi választáson.

III. 1861-ben Bárány Gusztáv csurgói mandátumát a hibás eredménymegállapítás miatt semmisítették meg; petíció volt még Kozma Sándor marcali mandátuma ellen is (R. 256: 62–63.).

IV. Somogy vm. állandó bizottmányának 1861. január 21-én kezdődött ülészakán "szóba hozott", hogy a király április 2-ára országgyűlést hív össze. Az intézkedések megtételére a közjogi választmányt kérték föl.²⁵² Ez még ugyanazon ülészakon javaslatot tett az 1848:V. tc. szerinti központi választmány megválasztására, ami nyomban meg is történt.²⁵³ A helytartótanács idevonatkozó rendeletét megjegyzés nélkül adták át e testületnek.²⁵⁴ Ugyanezen ülés az 1848:III. tc. ellenére fölállított kancellária és helytartótanács ellen foglalt állást, jogfenntartással kimondva, hogy csak a helyzet kényszerűségéből érintkezik velük.²⁵⁵

A március 12-i ülésen a királyi meghívólevéllel szemben az 1848-i törvényekhez, valamint az 1790:X. tc.-hez való ragaszkodásukat s a *Reichsrat* ellenzését juttatták kifejezésre.²⁵⁶ Ekkor került szóba ismét a helytartótanácsi választási rendelet, amely az 1848:V. tc.-et kivetköztette eredeti alakjából, s vétett az ország területi integritása ellen, miért is óvtak.²⁵⁷

A február 4-én összeült központi választmány csak az 1848:V. tc.-et fogadta el; tagjai ennek 11. §-a alapján tettek esküt. (Más megyékben is!) Megtartották az 1848-i választókezületeket.

A reklamációs végzésekre néhány példa. Ziegler Lajos gazdatiszt azért folyamodott, hogy mivel "az 1848:5. tc. széles alpra fektetvén a választói képességet, ez a *gazdatiszteknek általában megadassék*". A folyamodó be volt írva. "Kérvénye annál inkább vissza adott, mert ő *egy egész osztály nevében fellépni jogosítva nincs*." (Saját kiemelésem.)

Madarász Vilmos magát és atyját, Madarász Lászlót hiába kérte a szili kerületi választók közé fölvenni, mivel magukat "nem jelentették" a küldöttség előtt (20. §).

Ha az 1/4 telek bírói átadásra vagy telekkönyvi átírásra nem került, az adásvételi szerződés mit sem bizonyított. Rádi Mihály törökkoppányi birtokost a szili kerület összeíró küldöttsége nem vette föl, mivel testvérével együtt birtokolt 1/4 volt úrbéri telket. A lakhelye szerinti kaposvári összeírásba mégis fölvelték, ami ellen törlési panasz érkezett a központi választmányhoz. A választmány március 13-ára maga elé idézte, ő pedig egy *eladó levéllel* nem csupán jogát kívánta bizonyítani, hanem kérte is magát birtoka szerint a szili választókerületbe fölvenni. A választmány számára ez a március 9-én, tehát a február 23-án kelt községi bizonyítvány után írt szerződés mit sem bizonyított. Annál kevésbé, mivel a szerződés 4. pontja egyenesen kizárta a telekkönyvben való átírást, így ennek alapján Rádi Mihálynak tulajdonjoga nem keletkezhett. A választmány törölte a kaposvári választók közül

²⁵² SML Somogy vm. áll.biz.jkv. 1861:2. Vö. *Szabad György*, 1967. 206.

²⁵³ Uo. 1861:132

²⁵⁴ Uo. 1861:132 a.

²⁵⁵ Uo. 1861:139.

²⁵⁶ Uo. 1861:168.

²⁵⁷ Uo. 1861:169.

is, mivel "az eladás akár a magyar, akár az osztrák törvények értelmében tekintessék, az első esetben azt, hogy neki a birtok bíróilag átadatott, a másik esetben ismét azt, hogy az nevére átiratott volna, be nem bizonyította".

A március 23-i választás egyhangú volt: Szigetváron (Muyzer József szavazás előtti visszalépése után a képviselő: Bittó István), Tabon (Zichy Antal), Marcaliban (a szavazás megkezdése után Noszlopy Antal "az eljárás ellen kifogással lévén" visszalépett; Kozma Sándor 947 szavazattal 2 ellenében lett képviselő), Kaposvárott (Somsich Pál), Lengyeltóti-ban (gr. Hunyady László) és Nagyatádon (gr. Somsich Imre).

Csurgón hárman léptek föl; a szavazás eredménye: Bárány Gusztáv: 1029, Inkey Zsigmond: 610, Tallián Ede: 472.²⁵⁸ A képviselővé nyilvánított Bárány Gusztáv nem nyert általános többséget — miként írtam róla (R. 256.) —, ezért megsemmisítették mandátumát. A június 3-i időközi választáson közfelkiáltással képviselő lett.²⁵⁹

V. Méray Károly, Somogy megye főispánja a jegyzőkönyv másolatának kíséretében 1865. október 10-én tett jelentést az 1860/61. évi állandó bizottmány üléséről. Ragaszkodtak 1848-hoz és 1861-hez. Csépan Antal egykori másodalispán lett a központi választmány elnöke. Ez a testület kis kiegészítéssel — az elhalálozottak és az elköltözöttek pótlásával — azonos volt az 1861. évvel. (Nedeczky Istvánt elítélték, hát kihagyták, helyette Nedeczky Antal került be.) Hangadó volt Jakab István ügyvéd. Indítványa, hogy "1862-ik évig rendezett tanáccsal bírt s ezen jogáról csak ideiglenesen lemondott Kaposvár és Szigetvár városokra nézve a rendezett tanácsokkal ellátott városokat törvényesen illető választói képesség fönntartassék, a központi választó bizottmány teendőihez tartozónak mondatott ki". A jegyzőkönyv szerint az állandó bizottmány az "ország törvényes állapota" mielőbbi teljes helyreállítását igényelte.²⁶⁰

Az összeíró küldöttségek ezúttal is a kerületi fő helyeken működtek. Október 9-én a központi választmány helyt adott Jakab István javaslatának: a 300 forint értékű ingatlancenzust Kaposvárra és Szigetvárra is alkalmazták, "jóllehet ezek jelenleg rendezett tanáccsal nem bírnak, mégis mint olyanokat tekintse [a küldöttség], mert ezen községek az 1848-ban és 1861-ben ily szabadalommal felruházva lévén — annak gyakorlását csakis a közbenjött viszonyok miatt függesztették fel, s így jogilag a rendezett tanáccsal bíró községekhez számítandók".²⁶¹

A reklamációk köréből egyedül a faluszemesiek elfogadott panasza érdemel figyelmet. November 13-án, tehát időben, az összeírók előtt Tabon hiába jelentkeztek, mert a küldöttség már nem működött. Utólag fölvtették őket. Nem fogadták viszont el Nagy Albert jádi lelkész folyamodványát, aki "résztint hivatalos teendői, résztint pedig ünnepnap miatt a helységbeli lakosokkal együtt" időben nem jelenthette magát.

November 29-én egyhangú volt a választás Csurgón: Inkey József földbirtokos lett a képviselő; Kaposvárott ismét Somsich Pál nyert mandátumot; Lengyeltóti-ban Katskovits Ignácot küldték a Házba, Nagyatádon megint gr. Somsich Imrét kiáltották ki. Szavazás döntött három kerületben: Tabon Zichy Antal (1092) győzött Tallián Lajos (215) fölött, ámbár amikor az utóbbi szemmel látható kisebbségbe került, "a tért önként elhagyta", persze tiltakozott is; Marcaliban ez lett az eredmény: Domaniczky Boldizsár (957), Hegedűs József (392); Szigetvárott hárman versengtek a mandátumért (Jakab István: 67, Muyser

²⁵⁸ OL Htt. 1861-II-15-19 223.

²⁵⁹ Uo. 32 374. Vö. MAM: 155-158. Vö. *Szabad György*, 1967. 417-419.

²⁶⁰ OL Htt. 1865-II-15-80 566. Az 1865. október 9-i jkv. a SML-ban is fölülhető.

²⁶¹ Uo. 82 957.

József: 121 és Bittó István 1194 szavazat). A szili választást félbe kellett szakítani, mivel Svastits Gábor hívei megtámadták az ellenpártot, sőt Gaál Gusztáv választási elnököt és helyettesét, Csutor Jánost is megsebesítették. A választmány a főispántól szigorú vizsgálatot kért.²⁶² Az 1866. január 5-ére kitűzött időközi választáson Svastits Gábor egyhangúan nyerte el a mandátumot.²⁶³

Sopron vármegye

090 Csorna
091 Eszterháza/Kapuvár
092 Kismarton
093 Lövő
094 Nagybarom/Nyék
095 Nagymarton

I. Képviselők 1848/49-ben:

Csorna: *Csupor Gábor* (1813–) főszolgabíró, birtokos. T381: 1849. márc. 1-jéig.

Kapuvár: *Lukinics Mihály* birtokos T1208: Lukinich, LZ, Bo, Bl; 1849. máj. 24-ig; ugyanitt az 1861. ápr. 29-i időközi választás nyomán, valamint 1865-ben.

Kismarton: *Glózer Ferenc* ügyvéd, városi számvevő. T647: LL; megsemmisítve: 1848. júl 7-én; újraválasztva aug. 16-án.

Lövő: *Niczky Sándor* (1806–1862), egyhangúlag, vm.-i főjegyző, földbirtokos. T1433: LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Nyék: gr. *Széchenyi István* (1791–1860). T1909: közmunka és közlekedési miniszter 1848-ban.

Nagymarton: *Tar János* egyhangúlag (1818–) földbirtokos. T2035:LZ.

II. Glózer Ferenc első választási jegyzőkönyve ingerültséget tükrözött (Cs. 180.).

III. Könyvemben említem az 1865. évi nagymartoni óvást (R. 59/20.j.), a Lukinich Mihály elleni kapuvári panaszt (R. 80.) és gr. Széchenyi Béla kismartoni igazolását (R. 81.).

IV. Sopron vm. állandó bizottmányában 1861. február 4-én került terítékre a Helytartótanács 4264/1861. sz. rendelete, melyet ízekre szedve bíráltak, kimutatva legkisebb eltéréseit is a törvénytől. A közgyűlés csalódottságának adott hangot, kérve az uralkodót a törvény megtartására. Nyomban utána az 1848:V. tc. alapján meg is választotta a központi választmányt.²⁶⁴ A királyi meghívólevél március 4-i tárgyalásakor meg azt nehezményezte a bizottmány, hogy az országgyűlés összehívása — egyebek mellett — a királyi hitlevél *átadása*, nem pedig *elfogadása* céljából történik, mint V. Ferdinánd esetében is megtörtént. Ezért is óvott.²⁶⁵

²⁶² Uo. 94 932.

²⁶³ OL Htt. 1866–II–15–5371.

²⁶⁴ GYMSM SL Sopron vm. áll.biz.jkv. 1861:88.

²⁶⁵ Uo. 1861:231.

Február 6-án Döry Ádám másodalispán a központi választmányban kijelentette: "mind a központi választmány, mind a kiküldött bizottmányok szorosán az 1848-iki törvényekhez fogják magukat alkalmazni, figyelembe sem vévén azon változtatásokat, melyek az N.M. Helytartótanácsnak Boldogasszony havának 21-én kelt [...] felszólításában tétettek, mint-hogy ha a megye ezt tenné, összeütközne elvével: 1848 vagy semmi". Elfogadták.

A kismartoni kerületben Kismarton és Rust (így!) sz. kir. városok külön jogokat élveztek.

Március 15-én még két megyei esküdtet sem vettek föl, mivel időben nem jelentkeztek (20. §).²⁶⁶

A március 19-i választások eredményei a jegyzőkönyvek alapján:

Kismarton: Ürményi Miksa ellenjelölt nélkül, egyhangúlag.

Nagymarton: Szigethy József önkéntes visszalépése ("jelentékeny kisebbségénél fogva") nyomán gr. Széchenyi Dénes szolgabíró, egyhangúlag.

Nyék: gr. Széchenyi Béla, egyhangúlag.

Lövő: Thalabér Lajos völcségi földbirtokos egyhangúlag.

Kapuvár: Lukynich Mihály vármegyei főjegyző (1424), Fiebe József tisztelendő (272).

Csorna: Simon Vince csornai prépost (294), Döry Ádám másodalispán (1749). (Megvan a szavazási ív!) Figyelemre méltó, hogy a földbirtokos megyei tisztviselővel szemben — egy pap lépett föl. Ez lesz a helyzet 1865-ben is.²⁶⁷

Az április 4-i bizottmányi ülésen az országgyűlési képviselővé választott vármegyei tisztviselők (Döry Ádám, Széchenyi Dénes, Lukynich Mihály), valamint a Sopronban mandátumot nyert Ihász Rudolf aljegyző lemodtak tisztségükről. Kérdéses volt, hogy csupán ideiglenesen helyettesítsék-e őket, avagy tartsanak tisztújító széklet. Ez utóbbi mellett döntve május 1-jére kérték kitűzni e választást.²⁶⁸

Ugyanakkor határozták el azt is, hogy régi szokás szerint a képviselők mellé hat megyebeli ifjút küldenek "kiképzés és tanulás végett". Tizenketten pályáztak; közülük mind a hét jogvégzettet megválasztották. A hat gyakornoknak járó napidíjat így hétfelé kellett osztani.²⁶⁹

V. 1865. október 10-én a főispáni helytartó jelentette, hogy az aznapi bizottmányi közgyűlésen 700-an (!) vettek részt, s csak ötödük számítható "a higgadtabb gondolkozókhoz". A résztvevő többség — miként a szeptember 30-i előértekezleten — "a megyei szerkezetnek tökéletes megváltoztatására számított". Ezt nem érte el. Kompromisszum: a provizórium tisztviselők nem jelenhettek meg; óvás tétetett; a központi választmány elnöke, gr. Batthyány Géza "alkotmányosan megválasztott" 1861-i másodalispán lett.²⁷⁰

Az állandó választmány indítványra áthelyezte az egyik választókerület székhelyét. "Tekintetbe vévén azon kerület térképi rajz helyzetét, melyből kitűnik, miként [ha] Nyék[re,] a kerület szélére helyeznék, a választók választási joguk gyakorlatának tekinteté-

²⁶⁶ OL Htt. 1861-II-15-17 091. és 17 082. A febr. 6-i központi választmányi jkv. más nyomtatványokkal együtt a Soproni Levéltárban is fellelhető.

²⁶⁷ Uo. 19 234. Vö. MAM: 129-132. A nagymartoni kerületben Tomsics Bertalan már a választás előtt visszalépett (131.).

²⁶⁸ GYMSM SL Sopron vm. áll.biz.jkv. 1861:510., 511.

²⁶⁹ Uo. 1861:646.— Vö. VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: *Sopron vármegye és Sopron két választás tükrében (1848-1861)*. Soproni Szemle, 47. évf. (1993) 3. sz. 193-219.

²⁷⁰ OL Htt. 1865-II-15-80 368.

ből terhelve volnának, a Nyéki választókerület főhelye Nagy-Baromba áttétetni rendeltetett."²⁷¹

A választmány mindjárt az első, október 10-i ülésén kemény hangot ütött meg a provizorium hivatalnokai ellen. Thalabér Lajos arra figyelmeztette a testületet, hogy "az absolutismusnak fön[n] álló törvénytelen, ideiglenes hivatalnokai a kezükben lévő hivatalos hatalmat fölhasználják, és azzal törvénytelen, a közügyre nézve káros befolyást gyakorolhatnak a képviselőválasztásokra". Kérte a választmányi tagok, különösen pedig az alispán segítségét, hogy "minden illyes esetről a hivatalos befolyást használó hivatalnoknak tüstént elmozdítását a főméltóságú magyar kir. udvari korrátnokságnál [kancelláriánál] szorgalmaz[za]". A választmány ezt elfogadva kijelentette: "az ily kép[p]eni eljárást csakis a *hivatalos* befolyást gyakorló hivatalnokok ellen kívánja igénybe vétetni, és ez által senkit magán, személyes, törvényadta, s meg nem szorítandó választási vagy a választásokra vonatkozó szabad működési jogában gátolni nem akar".

Október 20-án Magedler János locsmándi bíró jelentette a választmánynak, hogy a nála megjelenő Szeles Sándor szolgabíró vasraveretésével fenyegetve követelte: gr. Batthyány Geiza zászlaját házáról vegye le. Ezt egy pandúr káplár is igazolta. Mások is megerősítettek, különösen Felsőpulyáról. A választmány háromtagú bizottmányt küldött ki, hogy lépjen érintkezésbe a megyei kormányzó főispánnal "mint a megyei hivatalnoki kar főnökével", mert neki "felsőbb utasítások alapján joga és kötelessége a megyei közigazgatásnak bármely közegét, mihelyt akár hivatalávali visszaélés, akár más oknál fogva további működése botrányos, káros és a közérzületre ártalmas befolyással volna, a további hivataloskodás[tól] fölfüggeszteni". Ez esetben Szeles Sándor főszolgabírót. Mivel a szolgabírót idézési hiba (!) folytán a küldöttségnek nem sikerült kihallgatnia, a főispán pedig ahelyett, hogy őt fölfüggesztette volna, csak az iratokat terjesztette föl a "korrátnokhoz" (a kancellárhoz!), a választmány november 22-én fölratban kérte a fölfüggesztést.²⁷²

Noha 1861-ben általános gyakorlat volt, hogy a községek előjárói előre elkészítették a községi összeírásokat, ezt most nem fogadták el. A választmány kimondta: "az eszközendő választások érvényessége tekintetéből mellőzhetetlen szabály gyanánt megállapítottnak találja a személyes jelentkezést".

A lövői és a csornai választókerületben, ahol gyéren jelentkeztek a választók, az is fölmerült, hogy — miként Moson vármegyében — az összeíró küldöttségek sorra járják a választókerületek falvait, ám menet közben erre már nem nyílt lehetőség.²⁷³

Október 25-én gr. Niczky Lajos és Gruber Nándor nagybaromi kerületi összeírók "az újabb időkben felmerült kellemetlen surlódások és izgatások által indítatva" lemondtak; pótolták őket. Október 30-án meg Lukynich Mihály mint követjelölt jelentette, hogy ellene pénzzel vesztegetik meg a választókat; a széplaki plébános és a szárföldi segédlelkész pedig pénzbírsággal fenyegeti választóit. Ezeket az eseteket a választmány "hatásköréhez tartozóknak lenni nem tartja, olyanok lévén azok, melyek szükség esetén s annak idejében a választandó képviselő igazolásával fordulandván elő, minden irántuk teendő intézkedés az országgyűlést magát illeti". Megerősítette a választmány: "2. sz. a. [szám alatt] csakis azon esetekben határozta el a választás szabadsága tekintetétől kezdeményezőleg föllépni, midőn a jelenleg hivatalban levő egyének, nem mint magánszemélyek, de egyenesen a hivatalos tekintéllyel és hatalommal visszaélve, tényezőül a választásokba befolyának."

²⁷¹ GYMSM SL Sopron vm. közgy. vál. ir.: Sopron vm. áll. biz. jkv. 1865:5.

²⁷² OL Htt. 1865–II–15–98 406.

²⁷³ GYMSM SL Sopron vm. közp. vál. jkv. és ir. 1865:30., 33.

November 3-án meg egy eset kapcsán arra figyelmeztették a lelkészeket: ne engedjék a templomtornyokra pártzászlók kitűzését. (Fertőszentmiklóson Ürményi Miksaét lelopták.)

A főispán megyei pandúrokat jelölt ki az összeíró küldöttségek mellé.²⁷⁴

A reklamációs eljárás során a kifogásolt választókat a választmány pár napos határidővel maga elé idézte jogosultságuk igazolására, ám az idézések rendre elkéstek, meghíúsultak, a választók pedig bennmaradtak az összeírásban. November 27-én megrótták Varga Mihály baboti bírót, mert tudván tudta ugyan, hogy a választmány Sopronba idézte meg a kifogásolt községbeli választókat, mégis Kapuvárra irányította őket.²⁷⁵

Érdekes, hogy a magát nemességét kihirdető okmánnyal igazoló kiskámani Szalay Ödön régi jogát elismerve a választmány kimondta: e jog "lakhelyhez kötve nincs", ezért beírták a kismartoni kerület választói közé. (A helytartótanácsi előadó ezt helytelenítette.)

Balfról Werkovics József lelkész azért panaszkodott, mert míg a reformátusokat házról házra járva, sőt pénzbírsággal fenyegetve értesítették az összeírásról, erről a katolikusok nem tudhattak; őket szándékosan kihagyták. A választmány rosszakaratból s a törvényismeret hiányából eredeztette ezt a különben is elkésett beadványt, mivel az illető hatóságok hirdetményben három nyelven (magyarul, németül és horvátul) időben a választók tudomására hozták az összeírás idejét és helyét. Hetvenegyen össze is írták magukat. Ha csak most jutott eszükbe, mivel a határidő letelt, velük sem tehet a választmány kivételt.²⁷⁶

Megyeszerte november 28-án zajlottak le a választások. Több helyütt heves összetűzésekre vezettek; igaz, róluk a választási jegyzőkönyvek nem mindig szóltak. E tekintetben jól egészíti ki ezeket a főispáni jelentés.

Nagymarton mezővárosában Hannibál József választási elnök a nagy számban megjelent választókat a "kerületben legelterjedtebb német nyelven tartott beszédben üdvözlővén", a törvény betartására intett. Jelöltekül gr. Széchenyi Imre és Ostffy Pál ajánlottak. Igaz, a választás előtti napon már megjelent az elnöknel Németh Antal, Ostffy Pál egyik kortese, és óvást tett gr. Széchenyi Imre jelölése ellen, mivel szerinte nem lévén fölvéve egyetlen (megyei) választói névjegyzékbe sem, nem is választható; az elnök azonban ezt figyelmen kívül hagyta. "Ezen óvásra nézve — hangzott a jegyzőkönyv — az elnök a vitás kérdés eldöntését körén kívül esőnek tekintvén", gr. Széchenyi Imre jelöltségét elfogadta. A két jelölt pártjának megegyezése folytán a szavazás "az egyes helységek távolsága tekintetbe vételével" történt; 1696 (1698!) leadott szavazatból Ostffy Pálra 535, gr. Széchenyi Imrére pedig 1163 esett. (A főispán még 430: 1063 arányról tudott.)

Kismartonban gr. Széchenyi Béla, Halmossy Endre és dr. Kollwein Ferenc jelöltek versengtek a mandátumért. A vimpáci választók szavazása közben "a közel fekvő réten rendtelenségek támadtak ugyan, de a hely színére rendelt vértések által a rend azonnal helyreállítatott". Sem akkor, sem a sirciek szavazása közben igénybe vett katonaság föllépésekor, „a választás folyamatossága meg nem szakadt”; "az ittas, lármázó s különben is választási joggal nem bíró egyéneknek a teremből lett eltávolítása után a választás végig a legnagyobb rendben folytatott". Végeredményben gr. Széchenyi Béla 635, Halmossy Ede 427, dr. Kollwein Ferenc pedig 24 voksot nyert. (A főispán úgy tudta, hogy gr. Széchenyi Béla 275 szavazattal győzött.) Több választó óvasként német nyelvű panaszjegyzőkönyvet (*Protocol*) csatolt a választási jegyzőkönyvhöz.

²⁷⁴ Uo. 87 233. (Valamennyi nyomtatott jkv.!)

²⁷⁵ Uo. 98 406.

²⁷⁶ Uo. 98 406.

Nagybaromban gr. Batthyány Gézát egyedüli követjelöltként választották meg; "ezen választástól az intelligencia emberei egészen tartózkodván a választási főhelyen meg sem jelentek".

Lövön gr. Viczay Héder választási elnök a pártok közötti, emberhalállal is járó feszültséget észlelve a választás megkezdése előtt nyilatkozott, hogy a választók személyi biztonságának megőrzésére egy osztály lovas katonaságot kapott. Kempf Nep.[omuki] János bükii esperes gr. Széchenyi Dénest, Takács Sándor répceszemerei közbirtokos pedig Thalabér Lajos völceji közbirtokost ajánlotta. A két jelöltre való szavazás "minden megháborítás nélkül szakadatlan éjfél utáni háromfertály négy óráig folyt". Thalabér Lajosra 1542, gr. Széchenyi Dénesre pedig 1138-an szavaztak.

Kapuvárott már "az alsó részről bevonulásnál a pártoskodás és türelmetlenség némi jelei mutatkoztak", mire Horváth Károly választási elnök nyugalomra intette mindkét pártot. Az 1377 leadott voksból Lukynich Mihály 1267-et szerzett meg, míg Ürményi Miksára csupán 55 jutott. A főispán valamivel részletesebb beszámolója szerint "az Ürményi-pártbeliek már Kapuvár[r]a bevonulásuk közben nagy ingerültséggel és különösen a papokra irányzott dobálással fogadtat[tak] a Lukinich-pártbeliek által". A katonaság szétoszlatta a népet; megkezdődött a voksolás, a hazatérő fertőszentmiklósiakat a vitnyédi kocsmá előtt megtámadták; véres verekedés fejlődött ki, egy vitnyédi embert föbe löttek. Itt is a katonaság lépett közbe. Az egyik alispán elnökletével vizsgálat kezdődött. Utóiratban a pontatlan eredmény: Lukynich Mihály, 1322; Ürményi Miksa, 155.

Csornán Döry Ádám 1861-i képviselőt és Nagy Pál pesti ügyvédet ajánlották jelöltnek; a szavazást az utóbbinak "nyilvánosan kisebbséget előtűntető pártja" kívánta. Döry Ádám bizalmi férfiai nemesapáthi Kiss Elek szilsárkányi evangélikus lelkész és Badicz Ignác szilsárkányi közbirtokos, Nagy Pál emberei pedig Tóth György bogoyoszlói katolikus lelkész és Mészáros György csornai lakos voltak. A 2072 szavazó közül Döry Ádámmra 1828-an, Nagy Pálra pedig csupán 244-en szavaztak. A jegyzőkönyvvezető külön is kiemelte tetemes (1684) szavazattöbbségét, amely a választók teljes létszámának (3210) felét 223-mal meghaladta. "A többség bizalmát bíró képviselőnek — fejeződik be a jegyzőkönyv — Isten áldása kísérje lépteit, jó törvények által derüljön hazánkra szebb jövő!" A jegyzőkönyvet az elnökön és a jegyzőn kívül csak a képviselő bizalmi emberei írták alá. A főispáni jelentés mindehhez még hozzátette: sok panasz volt az összeírásra, a választáson pedig ingerültség uralkodott.²⁷⁷

A központi választmány december 5-én megállapította: "majdnem az egész megyében nagy mértékben uralkodik egy sajnálatos kövekezményeket szülhető izgatottság", ezért három nyelven — magyarul, németül, horvátul — "a viszályok megszüntetésére, a netáni kölcsönös bántalmak feledésére, mérsékletre, egyetértésre és békességre" hívott föl.²⁷⁸

*

A Ház sem a nagymartoni választási jegyzőkönyvben említett, sem a kismartonihoz csatolt óvást nem méltatta különösebb figyelemre; annál többet foglalkozott a kapuvári esettel, melyet az Ürményi-párt petíciója és a Lukynich-párt ellenpetíciója tárt elé, a szokásos túlzásokkal. A petícióban fölhozott konzervatív sérelmeket az eljáró VIII. osztály tíz pontban foglalta össze. Ezek lényege: 1. az összeírók részrehajlók voltak, alaptalanul névjegyzékbe vettek 85 fertőszentmiklósi (ellenpárti) lakost; 2. a választás előtt a panaszt

²⁷⁷ GYMSM SL Sopron vm. közp.vál.ir. 1865.; OL Htt. 1865-II-15-93 537. Vö. Szabad György. 1967. 415.

²⁷⁸ OL Htt. 1865-II-15-98 406.

emelő Ürményi-párt híveit az ellenpártiak fenyegették, ijesztgették; 3. "a választás napján a kerület székhelyére vonuló választók Gartha falu szélén előre megfizetett és felfegyverzett tömeg által megtámadtattak"; 4. "a választás napján és helyén a panaszt emelő pártbeli választók fegyveres tömeg által szétverettek"; 5. az elnök fölszólítás ellenére mégis megnyitotta a választást. Panaszt tettek azért is, mivel az elnök e párt bizalmi embereit nem vonta be a szavazók jegyzékébe, hanem maga nevezte ki a szavazatszedő küldöttség tagjait (6.). "Bizonyítványok mellékletével állítatik, hogy 21, név szerint is megnevezett választó a szavazási jegyzőkönyvbe úgy van beírva, mintha Lukynich Mihályra szavazott volna, holott ők ott sem voltak a választáson, amit ők készek tanúsítani; egy fertőszentmiklósi lakos kivételével, aki már a választás előtt meghalt... (7.) Panaszkodtak továbbá, hogy 11 névjegyzékbe föl nem vett személy szavazott (8.), sőt a választási küldöttség több választót erőszakkal (!) kényszerített a Lukynich Mihályra szavazásra (9.). Végül támadták a választási jegyzőkönyv tartalmi hitelességét is. Szerintük ugyanis valótlan, hogy a pártjukbeli tíz személy szavazást kívánt volna, hiszen a szétkergetett Ürményi-pártból a katonaságot vezénylő tisztnek csak 30 választót sikerült visszahívnia (10.).

Az eljáró VIII. osztály december 20-án Lukynich Mihály választásának megsemmisítését javasolta, mivel:

1. "jogsérelem van a választási elnök azon eljárásában, hogy a szavazatszedő küldöttség tagjait az ellenjelölt részéről maga nevezte ki", mit a jegyzőkönyv is tanúsít;
2. a jegyzőkönyv érvénytelen, mivel az elnökön és a jegyzőn kívül csak "az ellenjelölt részéről az elnök által jogtalanul kinevezett két küldöttségi tag írta alá";
3. a választási jegyzőkönyv a hivatkozott szavazási névsor csatolásának elmaradása miatt hiányos;
4. a választás napján Kapuvárott verekedés volt, s ennek következtében "számos választó a választási helyet elhagyni kényszerült".

A Lukynich-pártiak ellenpetíciója természetesen mindent cáfolt, mi több: az Ürményi-pártot vádolta a cselekmények kezdeményezésével, kiprovokálásával. "A tisztelendő papság — írták — túlságos hévvel panaszolja a választás helyiségén kívüli és a választás előtti bántalmazását, mi nem lehetett valami nagyszerű, miután mai napig jó egészséggel és ép testtel ditsekedhetnek, választási joguk gyakorlatában pedig valamint senki, úgy ők sem voltak legkevesbé háborítva [...]". Azért nyilvánult meg ellenük az ellenszenv, mivel korteskedtek Ürményi mellett.

Az 1866. január 11-én napirendre tűzött ellenpetíció fő pontja a garthai verekedést taglalta. E szerint az Ürményi-párt elállta a falu szélét. A verekedést pedig az robbantotta ki, hogy a szárföldi katolikus segédlelkész egy ellenpárti közbirtokos kezére ütött. Az összetűzés egyik pártot sem gátolta a Kapuvárra való bejutásban. A választás helyén meg az okozta a zavart, hogy az Ürményi-párthoz tartozó széplaki lelkész félreverte a harangokat, mire a kapuváriak tüzet gyanítván, tolongás támadt, s több Ürményi-párti Vitnyéd felé megfutamodott. Ám — miként egy jegyzőkönyvből is kitűnik — az elfutott választókat a vezénylő tiszt visszahívta. Az ellenkérvény az Ürményi-párt tagjainak távozását azzal magyarázza, hogy a jelölt és pártvezérei "kisebbségüket látván, magok szólították fel párthíveiket, hogy oszoljanak szét és ne szavazzanak, azzal biztatván őket, hogy az általuk leadott óvás következtében a követválasztás elhalasztatik, s hogy majd más alkalommal Eszterházán fognak szavazni". A Lukynich-párt állítása igazolására — többek között — két részrehajlatlan tanú, Mészöly Ignác és Fekete Antal Vas megyei birtokos vallomására is hivatkozott.

Az osztály az ellenbeadvány állításait a mérleg másik serpenyőjébe téve megsemmisítés helyett vizsgálat elrendelését javasolta a Háznak. Az országos ülésen gr. Keglevich István

és br. Orczy Béla a választás megsemmisítése mellett szót, Tisza Kálmán viszont kitarzott a vizsgálat mellett. Óvott attól, hogy a Ház kimondja: közömbös, hogy ki kezdte a verekedést, ez esetben ugyanis mindannyiszor minden kisebbség meg fog akadályozni minden választást. Kubicza Pál a hasonló galántai esetben hozott megsemmisítő határozatot kívánta megismételni. Thalabér Lajos megyebeli képviselő óvott a képviselők pártok szerinti, részrehajló állásfoglalásától; a jog szerinti föltétlen megsemmisítést javasolt, mivel "a törvény megsértése már magában a választási jegyzőkönyvben is constatálva van". Mivel viszont a verekedések körülményei nincsenek tisztázva, a verekedéseket okiratok nem bizonyítják, vizsgálatnak van helye. Br. Eötvös József a verekedés pusztá tényéből kiindulva — a jobboldal helyeslésével — a megsemmisítés mellett szót. Hasonló volt gr. Zichy-Ferraris Viktor és br. Miske Imre álláspontja. Ghyczy Kálmán viszont igencsak elgondolkodtathatta képviselőtársait azzal a figyelmeztetésével, hogy "a megválasztott követ, ki ellen panasz tétetik, soha hivatalosan meghallgattatni nem szokott". A Ház a 145:95 arányban kimondott vizsgálatra Horvát Boldizsárt küldte ki.

A vizsgálóbiztos április 15-én tette meg jelentését a képviselőháznak. Lényege a következő. A panaszos Ürményi-párt nevében az eredeti benyújtó, Szalay Pál fertőszentmiklósi esperes visszavonta az összeírással kapcsolatos kifogását, mivel egy új összeírás "a népnek nagy költségekbe kerülne". A vizsgálat szerint a templomtéri verekedés Kapuváron akkor kezdődött el, "midőn az Ürményi-párt felsővidéki hívei Vitnyéd felől a városba beérkeztek". A verekedést és a papok megtámadását mindkét fél tanúi igazolják. "Ezen adatok — folytatta Horvát Boldizsár — tisztába hozzák azt is, hogy a támadás a csőcselék részéről történt, amely csőcselék azon oldalról rohant elő, ahol a Lukynich-párt állásozott." Hogy a harangokat ki verette félre, "teljes bizonyossággal nem sikerült" kiderítenie, csupán azt állapította meg, hogy "a harangozás az Ürményi-párt ellen történt támadás folytán keletkezett zavar és közijedelem következménye volt". Csak növelte a zavart, hogy "itt-ott tűzkiáltás is hallatszott"; ám a tömeg nem hazafelé futott, hanem azon irányba, melybe "a szétrobantott Ürményi-párt menekült". A legtöbb sérülés éppen ezen üldözés közben esett. Nem sikerült megállapítani, hogy a katonaságot vezénylő tiszt visszahozta-e a megfutamodottakat. Azt viszont a panaszosok sem tagadták, hogy párthíveiket maguk szólították föl távozásra, "ezt az által indokolván: hogy pártjuk a választás székhelyéről elriasztván, annak csak igen csekély maradványa jutott be a szavazás helyére, a vár udvarára".

Bebizonyosodott, hogy hat Ürményi-párti szavazó voksát Lukynich Mihályé közé iktattatták; ez esetben a választási elnök jóhiszemű tévedésére hivatkozhatott. Igazolódott az is, hogy a választási elnök előtt megjelent tíz Ürményi-párti választó valóban nem kért szavazást, "hanem csak azért jelentek meg a bizottmány előtt, hogy szavazzanak" (!?). Kérdéses, hogy fölfogták-e a Lukynich-párt főnöke, a csornai tisztartó szavainak jelentőségét, ő ugyanis úgy "mutatta be" őket a választási elnöknek, mint akik szavazást kérnek.

Az állandó igazolási bizottság véleményét az idézett bizonytalan tényállásra alapította. Nem találta bizonyítottnak, hogy "Ürményi pártjának szétverése a Lukynich-párt részéről előre ki lett volna tervezve". Szerinte is bebizonyosodott, hogy "a templom téri verekedésben részt nem vett és folytonosan nyugodt vala, következésképp joga gyakorlásától mások rakoncátlansága miatt el sem záratható, hanem a csőcselék népből, fiatal legények, vénék és gyermekekből álló tömegeből azok, kik választók nem is valának, az pedig, hogy e neki zúdult tömeget maga a Lukynich-párt izgatta volna fel", csupán néhány tanú gyanítja. Egyébként is: "a Lukynich-párt annyira túlnyomó többségben volt, hogy az Ürményi-párt szétüzetése legkevésbé sem feküdt érdekében". A támadt zavar — beleértve az ellentétesen megítélt harangfélrevertést is — a pártokat nem gátolta meg a választás helyszínén való

megjelenésükben, "s onnan az Ürményi választóinak nagyrésze éppen az Ürményi-pártvezérek egyenes felszólítására távozott el, a szavazás pedig mind, a törvény által kiszabott forma megtartásával, nyugodtan folyt le". A bizottság nem azt tartotta döntőnek, hogy a megfutamodott választók a rend fönntartásában közreműködő főhadnagy hívására mind visszajöttek-e, hanem visszajöhettek-e mindnyájan. A bizottság úgy vélte, hogy visszajöttek (volna)... "S miután tisztán kivett tény, hogy Ürményi részéről a szavazás elrendelését 10 baboti választó csakugyan kívánta, s nem is ereszkedhetni azon kérdések fejtegetésébe, hogy [...] ezen általok véghez vitt jogi cselekvények jelentősége és hatálya iránt mennyiben voltak önmagukkal tisztában, sem abba, ha e szavazatkérés azután történt-e meg, vagy az előtt, hogy Ürményi Miksa követjelölt írásban a választás törvénytelenége ellen a választási jegyzőkönyvbe [óvását] beadta, miután bárkinek is óvása az ezen óvásban részt nem vevőkre nézve jogi hátránnyal nem járhat." Mindezek alapján a bizottság igazolást javasolt.

A Ház vitájában gr. Apponyi György, Zichy Antal, Besze János és Somsich Pál a megsemmisítés, Thalabér Lajos, Jekelfalussy Lajos, Stefanidesz Henrik és Csiky Sándor pedig az igazolás mellett szólt. Zichy Antal a megfutamítottak védelmében számadatokkal érvelt: a kerületben összeírt 2779 választóból csak 1322-en szavaztak le. Besze János érvei szerint: "be van bizonyítva, hogy a választók elverettek, és tetemes rész gátolva volt": A Ház 152:110 arányban mégis igazolta a képviselőt.²⁷⁹

*

Sopron megyében az 1865–68. évi törvényhozási ciklusban három időközi választás volt. 1867. augusztus 22-én Nagybaromban Halmosy Endre egyhangú választásban nyert mandátumot. Csornán a szeptember 26-áról 27-én hajnali 5.15-ig elhúzódott választáson ketten versengtek: Noszlopy Antal (bizalmi emberei: Kiss Elek és Ferenczy Ferenc szilsárkányi közbirtokosok) és Chapó Sándor (bizalmi férfijai: Czeglédi György és Rasztovics Mihály tanítók). Noszlopy 808 — 639 = 169 szavazatkülönbséggel győzött.

Gr. Széchenyi Imre lemondása folytán Nagymartonban 1868. június 25-én tartottak újabb választást. A jegyzőkönyv szerint gr. Zichy Imre pártja "a helyszínére érkezvén verekedést kezdett, mely azonban a jelenlevő lovas katonaság közbejöttével elnyomatván", a választás megkezdődhetett, s délután fél 6-ra be is fejeződött ezzel az eredménnyel: Hoffmann Pál (273), gr. Zichy Imre (214), Bizonfy Ferenc (138).

Egyik párt sem nyert hát abszolút többséget, Hoffmann és Zichy között újabb szavazásra került volna sor, mivel azonban Bizonfy pártja Hoffmann mellé állt, Zichy visszalépett, Hoffmann Pál közfelkiáltással nyert mandátumot.²⁸⁰

*

Sopron vm. központi választmányának működéséről mint sajátosság emelendő ki, hogy 1865 őszen a fősolgabírák és solgabírák révén a megye minden településével kapcsolatban volt; nyomtatásban megküldte nekik nem csupán hirdetményeit, hanem jegyzőkönyveit is.²⁸¹ Az időközi választások idején ez érthetően elmaradt, hiszen ezek csupán egy-egy választókerületre vonatkoztak.

²⁷⁹ OL KL 1865–68/52., 122., 380, 399.; KN 1865–68. 1:126–137.

²⁸⁰ GYMSM SL Sopron vm. közp. vál.ir. 1867., 1868.

²⁸¹ Uo. 1865:38., 48.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Martini Frigyes egyhangúlag, soproni városi főbíró. T1279 (1801–).

IV. Sopron sz. kir. város közgyűlése 1861. Nagyboldogasszony hava (január) 31-én szó nélkül tudomásul vette a helytartótanács 4264/1861. sz. rendeletét, bár maga is arra utalt, hogy a város követét az 1847/48:V. tc. alapján választják meg. Megbízta választmányt, melynek tagjai a választók összeírásában közreműködnek.²⁸² Bátrabbnak mutatkozott e város is a királyi meghívónak böjtelő (február) 26-i tárgyalásakor, amikor ismételtlen kimondta: "a törvényes úton hozott s királyi megerősítést nyert 1848-ik[i] törvények mellett mindaddig tántoríthatatlanul megmarad, míg azoknak módosítása törvényesen egybehívott országgyűlés által nem történik, a jelen legmagasb királyi meghívó levelében azon szempontból lát hiányt".²⁸³

A február 28-i központi választmányi jegyzőkönyvéből: "Miután az 1848-ik évi V. tc. 12., 13. és a t. [többi] §-ban [...] kitűzött hatánapokat idő rövidsége és a közbeneső tisztikar-választása körüli munkálatok miatt megtartani lehetetlen, az eljárás egyszerűsített és időnyereség tekintetéből elhatározott, hogy mindazok, kik az ép[p]en folyamatban levő városi szervezésre mint választók beíratk mint követválasztási joggal is bírók az illető táblás jegyzékekbe egyszerűen bejegyezendők, illetőleg átirandók." Másokat külön összeírtak. Az összeírás négy kerületben zajlott, negyedek szerint. A jegyzőkönyveket, valamint a hirdetményeket magyarul és németül is szerkesztették. Az összeíróknak a hegy- és negyedmesterek is segítettek. Március 21-én a képviselő egyhangúlag Ihász Rudolf lett.²⁸⁴

Sopron város tanácsa március 26-án készséggel vette tudomásul azt a tárnokmesterei leíratot, amely arról értesítette, hogy az országgyűlési képviselők 5 pft-nyiapidíját a kormányszék fedezi, ám miután Ihász Rudolf április 23-án megírta, hogy több megye — így Pest és Sáros — óvakodva "ilyes törvénytelen hivatalnokokkali érintkezéstől" maguk fedezik eapidíjakat, a közgyűlés május 7-én kimondta: "e város közgyűlése óhajta, hogy tekintetes úr ah[h]oz tartaná magát, mint az országgyűlési képviselők többsége teend". Ha tehát a többség visszautasítja az országos pénztár igénybevételét, akkor aapidíjakat maga is házi pénztárából fogja fedezni.²⁸⁵ Kurz Endre városbíró indítványára a tanács március 26-án egy napi 1 forinttal ellátott hajdút is küldött a képviselő mellé, kinek részére a huszár díszöltönyt is megigazította.²⁸⁶ Nemcsak ez, hanem Ihász Rudolfnak a város tanácsával való közvetlen kapcsolata is rendi gyakorlatot idéz.

V. 1865. október 11-én Ihász Rudolfnak városi képviselőként tett indítványára a rendkívüli közgyűlés óvást iktatott jegyzőkönyvébe, mivel az csupán a választás előkészítése

²⁸² GYMSM SL Sopron sz.kir. város jkv. 1861:311.

²⁸³ Uo. 1861:674.

²⁸⁴ OL Htt. 1861–II–15–18 431. — Ihász Rudolf [Rezső] (1817–1886) a választás idején vármegyei aljegyző volt (SL Sopron vm. áll. biz. jkv. 1861:510–511.). Föltehetően tévesen minősítetik városi főjegyzőnek (*Varsányi Péter István*, 1993, 217.). A város jegyzője Klauzer Károl [így!] volt.

²⁸⁵ GYMSM SL Sopron tan.ir. XVIII/264. (944. és 1651., 1801.)

²⁸⁶ Uo. (989/1861.)

végett hivatott össze. 1865. november 5-én a központi választmány "hazai törvények korlátaiban belül" szabatosabban megfogalmazta az 1848:V. tc. 2. §-a belső cenzusokat.

A/ Általános kellékek

1. Azon hazai ben[n]szülöttek vagy honosítottak, kik a város keblében legalább egy év óta laknak és a közterhekben kellőleg részt vesznek, a választói jog gyakorlásában is részesíthetnek.

2. Az itt lakó nem magyarországi azon egyének, kik 1861. évben a választói jogot gyakorolták, vagy azon év óta valamelyik hazai községben letelepedési jogot elnyerték, szinte választói képességgel ruháztnak fel.

3. Mint gazdai hatalom alatt állók nem tekintessenek olyan egyének, kik tisztviselői állással bírnak, vagy kiknek rendelkezési megbízásuk van.

B/ Részletes kellékek

4. Köztisztviselők közül csak a hazai törvényeink által elismert hatóságoknál alkalmazottak bocsátásának a választói jog gyakorlására.

5. Nyugalmazott tisztviselők közül azok bírnak választói képességgel, kik legalább 100 forint jövedelem után fizetendő jövedelmi adónak megfelelő községi adót fizetnek a község pénztárába.

Mindezen fentebbi pontokban említettek azonban csak azon esetre gyakorolhatják a választói jogot, ha az egyéb törvényszabta kellékekkel bírnak.

6. Szerzetesek közül azok élhessenek választói joggal, kik mint lelkészek vagy tanítók működnek.

1865. november 23-án Derkovitsch Mihály nem nyert választójogot, mivel 1847-ben lopásért megbüntették; már 1861-ben sem kapott.

Németh Antal "ügyvéd segéd" sem kapott e jogcímen; utóbb nemesség címén igen.

A megyei telekkönyvi tisztviselők mint elismert hatóságnál alkalmazott közhivatalnokok megkapták.

Maurer Ignác megyei díjnokként nem, megyei írnokként igen.

A képviselő november 28-án — magyarabb keresztnévvel — ismét Ihsz Rezső lett, egyhangúlag.²⁸⁷

A képviselő — miként már 1861-ben is — szoros, a rendi kort idéző kapcsolatot ápolt városával. A kiegyezés közvetlen előzményeiről emigyen tudósította a tanácsot és választóit:

Pest február 20-án, 1867.

Tekintetes Polgármester úr!

A haza polgárainak szomorú 18 éveken keresztül táplált fő ohajtása, a nemzet lankadatlan törekvéseinek célja végre elérve van, ténnyé alakult, Ő felsége koronázandó királyunk igazság szeretete, a honfiak féltékenyen őrzött kincsét ismét visszaadta, alkotmányunk helyre van állítva, és egy önálló független, de az országgyűlésnek felelős magyar Ministerium fogja jövőre hazánk és nemzetünk majdnem zátonyra jutott hajóját egy biztosabb révpart felé vezetni. Ezen nemzetünk életében egy újabb és boldogabb korszakot jelező K.K. [kegyelmes királyi] leirat a képviselőháznak határozata folytán több ezer példányokban kinyomtatni rendeltetvén, azokból 20 példányt van szerencsém mel-

²⁸⁷ OL Htt. 1865-II-15-80 370. A közgyűlési jkv. és a közp.vál. iratai a SL-ban is. A Rezső-t a nyelvújítók alkották a Rudolf helyett a Rézső, Rész családnevből. L. LADÓ JÁNOS: *Magyar utónévkönyv*. Bp., 1972. 208.

lékületben olly kéréssel átküldeni, sziveskednék Tek. polgármester ur azokat a Tek. tanács tagjai és a város magyar ajkú hivatalnokai közt kiosztani. Választóimnak 100 példányt német fordításban küldötte. — Örö[m]mel értesültem a Hon-ból, hogy a város magyar érzelmű polgárai felfogva ezen nyemremény politikai fontosságát és üdvös hatását siettek ezen örömnapp emlékére lakjaikat magyar lobo-gókkal felékesíteni, és a várost kivilágítani. Isten áldja a hazát.

Mély tisztelettel maradok T.polgármester úrnak alázatos szolgálja

Ihász Rezső
Sopron városi képviselő²⁸⁸

Az 1865. évi országgyűlés tevékenységét méltató terjedelmes német nyelvű beszámoló-ját, melyet maga költségén nyomtatott ki, a városi közgyűlés 1868. december 23-án köszö-nettel nyugtázta.²⁸⁹

Tolna vármegye

097 Bonyhád
098 Kölesd
099 Paks
100 Pincehely
101 Szakcs
102 Szekszárd

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bonyhád: *Perczel Mór* (Budát tartotta meg.) *Dőry Frigyes*, alispán, földbirtokos. T462: (1808–1881) KO, 1848. júl. 28., 1849. márc. 1-jéig²⁹⁰. *Perczel István* földbirtokos. T1546: 1849. júl. 28.; Kölesd: 1861, 1865, 1869: Bo; B1.

Kölesd: *Perczel Miklós* (1812–1904) régi követ, szolgabíró, földbirtokos, ügyvéd. T1549: (1812–1904): LZ, BX, Pécs: 1886.

Paks: *Radnik Pál* ügyvéd. T1641: RA.

Pincehely: *Bartal György* (1820–) egyhangúlag, vm. főjegyző. T127: (1820–1875); LR, FR, Ao, Co, Al, A2: 1861-ben és 1865-ben is; Kisnyires: 1873, 1875.

Szakcs: *Simon Rudolf* egyhangúlag, főszolgabíró, földbirtokos. T1784: LR, 1868-ban alispán.

Szekszárd: *Bezerédj István* (1795–1856) földbirtokos, régi követ, egyhangúlag. T226: Bezerédy: LR, FR.

²⁸⁸ GYMSM SL Sopron tan.ir. XVIII/265. (781/1867.)

²⁸⁹ Uo. XVIII/268. (3696/1868.) L. még: *Egy kései követjelentés. Ihász Rezső soproni képviselő beszámolója választóinak a köztörvényhatósági törvény vitáiról (1870) = A bonis bona discere. Festgabe für János Zlinszky zum 70. Geburtstag.* Hrsg. von [...] ORSOLYA MÁRTA PÉTER und BÉLA SZABÓ [...]. Miskolc, 1998. /Ünnepi tanulmányok V. / 485–509.

²⁹⁰ Horváth Árpád szerint az időközi választás 1848. november 21-én volt. Vö. HORVÁTH ÁRPÁD: *A megyei önkormányzat működése Tolnában 1848 és 1872 között.* = *Tanulmányok Tolna megye történetéből* 8. Szerk. K. BALOG JÁNOS. Szekszárd, 1978. 182–185., különösen: 184. Ugyanő szerint a paksi képviselő neve: Radnich Pál.

III. A választási bíráskodás köréből érdekes az 1861-i paksi választás elleni, Perczel Mór el nem fogadott jelöltsége miatti panasz (R. 232.).

IV. Tolna vármegye állandó választmánya 1861. február 4-i ülésén a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelet ellenére az 1848:IV. és V. tc. elsőbbségét hangsúlyozta²⁹¹, másnap pedig megválasztotta központi választmányát.²⁹² A királyi meghívólevelet február 26-án észrevétel nélkül utalta a központi választmány elé,²⁹³ március 5-én viszont már óvást tett ellene.²⁹⁴

1861-ben meghagyták az 1848-i kerületi beosztást; az összeírás mozgó jellegű volt: a központi választmány csak a kezdő helységet állapította meg (Szekszárd: Bóta; Kölesd: Fadd; Bonyhád: Zomba; Pincehely: Regöl, Paks: Dunaszentgyörgy; Szakcs: Kónyi). "Mely helyekről azután a küldöttség maga fogja választó kerületében az összeírásnak [a beosztását eldönteni úgy, hogy] a törvényesen rendelt 14 napokból fennmaradó napok leteltét a választó-kerületeknek köztudomás szerinti szék helyein vándorja be."²⁹⁵ A február 17-i választmány *egymást követő napokra* írta ki a választásokat: Pakson március 11-ére, Kölesden 12-ére, Pincehelyen 13-ára, Szakcsen 14-ére, Bonyhádon 15-ére, Szekszárdon 16-ára.

A paksi kerületben összeírt izraelitákat törölték, mivel "választók csak törvényesen bevett vallásúak lehetnek".

A Pakson lakó Madarász Vilmost *csőd miatt* kizárták, mivel viszont "a csőd alatti létel mint gátló akadály a választói képesség ellen felemlítve nincs, és folyamodó még ezért fenyték alatt levők categoriájába tartozandónak nem feltételeztethetik", figyelemmel nemesi régi jogára a választmány fölvette a választók közé.

A megválasztott képviselők:

Paks: Kurcz György polgári származású földbirtokos közfelkiáltással; Kornis Pál töredékpártja visszalépett. ("Ezután történt, hogy Madarász Vilmos Kornis Pál lelépett jelölt részén volt választó felszólalt, és Perczel Mórictot szavazat elrendelésével követjelöltnek ajánlotta, mely felszólalás azonban, mint a törvényes eljárási választás befejezése után történt kívárat figyelembe nem vetethetett.")

Kölesd: Perczel István közfelkiáltással.

Pincehely: ifj. Bartal György első alispán közfelkiáltással.

Szakcs: Ürményi József 1847-i volt főispán közfelkiáltással;

Bonyhád: Perczel Pál testvérét, Perczel Mórt ajánlotta, mivel azonban emigrációban volt, "jelenlegi viszonyaink között ezen felhívásnak meg nem felelhet, nehogy tehát amiatt a kerület követi széke jelen országgyűlés alatt üressen ne maradjon", az elnök fölkérésére Perczel Vincét ajánlotta, akivel szemben Szluha Benedek ajánlatára Döry Imrét léptették föl. A szavazáson Perczel Vince győzött (1032), Döryre csak 319 voks esett. "Perczel Vince zászlóin e felirat volt: »éljen Perczel Mór követünk«, s csak midőn a hírneves száműzött testvére, Perczel Pál főszolgabíró felmutatá a tábornok levelét, mely szerint a választást csak akkor fogadhatná el, ha honvédegyenruhájában teljesen szabadon ülhetne a képviselőház padjaira, s így jelen viszonyok közt a bizalmat megköszöni, állottak el tőle választói [...]"²⁹⁶

Szekszárd: Szluha Benedek központi főszolgabíró, közfelkiáltással.²⁹⁷

²⁹¹ TML Tolna vm. áll. biz. jkv. 1861:70.

²⁹² Uo. 1861:72.

²⁹³ Uo. 1861:250.

²⁹⁴ Uo. 1861:263.

²⁹⁵ OL Htt. 1861-II-15-8534.

²⁹⁶ MAM: 34-38., az idézet: 37-38. Vö. *Szabad György*, 1967, 414.

²⁹⁷ Ol Htt. 1868-II-15-18 424.

Bartal György első alispán pincehelyi képviselővé lett megválasztva. Március 18-án kötelességszerűen lemondott hivataláról, ám a főispán s a bizottmány által marasztalván, mégis megmaradt megyei vezető tisztségében.²⁹⁸ Nem úgy Szluha Benedek szekszárdi képviselő, aki helyett br. Vimmersperg Ferdinándot válsztották meg a központi járás főszoalga-bírójának.²⁹⁹

Ugyanezen az állandó bizottmányi ülésen Tóth István megyei főügyész javasolta, hogy — régi szokás szerint — az országgyűlési követek mellé küldjenek gyakornokokat is. A közgyűlés azonban ezt "korszerűnek nem találta", mivel "most nem a megye követei[ből], hanem választókerületek utasítás nélküli képviselőiből, kik semmi jelentéstételre se[m] kötelezvék, alakul az országgyűlés", a törvényes szabad sajtó és a fejlett hírlapirodalom különben is pótolja a gyakornokok körmölte egykori követi jelentéseket.³⁰⁰

A választók statisztikájának elkészítését kérő tudományos akadémiai fölhívást Babits Mihály levéltárnok teljesítette.³⁰¹

V. A megyei levéltárban az 1865. évi választásokról csak a királyi meghívó és a hozzá kapcsolt október 17-i állandó bizottmányi jegyzőkönyv maradt fönn.

E megyében az állandó bizottmányi közgyűlést azért tartották kissé később, mivel Sztankovánszky Imre főispán csupán október 6-án nyerte el, 1848 és 1860 után immáron *harmadjára*, kinevezését. Hosszú beszédében hathatott a bizottmány tagjaira, e megyében ugyanis a másutt az önkormányzat helyreállítása végett tett óvás elmaradt. Igaz viszont, hogy a megye elhatározta: "Az ország függetlenségének és felfüggesztett alkotmányának s törvényeinek helyreállítását az országgyűléstől várván, nem csak, de szentül reménylén is — itt és ez alkalommal kijelenti, hogy a megyei önkormányzatot az 1848-ik évi III. tc. 26. szakaszai, továbbá az 1848-ik 16. és 17. törv.cikkek értelmében az ez évben kezdendő országgyűlés megnyitásával gyakorolni és helyesíteni óhajta." Egyebekben nem csupán az 1861-i kerületeket, hanem az akkor megválasztott központi választmányt is meghagyta.³⁰²

1865-ben semmi sem változott; az összeírás is községről községre folyt.³⁰³ Fadról törölték Hoffmann Józsefet, mert ott már sem állandó lakása, sem vagyona nem volt.³⁰⁴ Ezúttal egy napon, december 6-án voltak a választások; valamennyi *egyhangú* eredményt hozott:

Paks: Kurcz György; Kölesd: Perczel István; Pincehely: Bartal György; Szakcs: Ürményi József; Bonyhád: Perczel Béla; Szekszárd: Szluha Benedek. Így csak Bonyhádon történt változás; az is a Perczel családon belül.

A szekszárdi jegyzőkönyv szerint Perczel Gyula az elnöknek "magán úton és nem nyilvános felszólalással" bejelentette: Pécsy József tolnai prépostot akarta ajánlani, de a tolnai választókat a városban a másik párt emberei bántalmazták, ezért visszafordultak. Szavazást nem kívánt, csak óvott.³⁰⁵ Sztankovánszky Imre főispán jelentése szerint ez annak ellenére megtörténhetett, hogy a tolnaiakat pandúrok kísérték be a városba. Szerinte csak sárdobálás volt, a vizsgálat "nagy sebzt nem tapasztalt".³⁰⁶

²⁹⁸ TML Tolna vm. áll.biz.jkv. 1861:343.; ir.: 182.

²⁹⁹ Uo. 1861:344.

³⁰⁰ Uo. 1861:373.

³⁰¹ Uo. 1861:605., 776. Vö. Horváth Árpád, 197–199.

³⁰² TML Tolna vm. alisp. ir. 1866:897. Vö. Horváth Árpád, 202–203.

³⁰³ OL Htt. 1865–II–15–87 451.

³⁰⁴ Uo. 93 748.

³⁰⁵ Uo. 96 229.

³⁰⁶ Uo. 95 748.

Vas vármegye

- 103 Felsőőr
- 104 Kiscell
- 105 Körmend
- 106 Kőszeg
- 107 Muraszombat
- 108 Németújvár
- 109 Rum
- 110 Sárvár
- 111 Szentgotthárd
- 112 Szombathely

I. Képviselők 1848/49-ben:

Felsőőr: *Ressig Alajos*, földbirtokos. T1673: 1849. márc. 1-jéig.

Kiscell: *gr. Batthyány Lajos* (1816–1849) (sárvári mandátumát tartotta meg). T140 földbirtokos, katonai akadémiát és jogot végzett, miniszterelnök (1848). *Békássy Imre*, 1848. júl. 6. (VML, Vas vm. közp. vál. ir. 1848., Cs. nem említi), T156: (?–1868) Vas vm. alispánja, LZ, 1849.

Körmend: *Hettyei Vince*, földbirtokos. T766:LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Kőszeg: *Bezerédy László* (1813–) vm.-i főjegyző, fölbirtokos. T227: *Bezerédy* (1813–1871) LZ, 1849. máj. 24-éig; Rum: 1861, 1865. 1869–1871 (Ao, Al).

Muraszombat: *gr. Szapáry Antal* (1802–1883) nagybirtokos. T1888: LR, PR, 1849. márc. 1-jéig.

Németújvár: *Hettyei István*, földbirtokos T765: LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Rum: *Széll József*, alispán, földbirtokos. T1927: (1801–1871), LZ, Al; 1849. márc. 1-jéig; Körmend 1865–1867; 1842–48: alispán, 1866–71 főispánhelyettes.

Sárvár: *gr. Batthyány Lajos* (1806–1849), lemondott és újraválasztották. T140: lásd: Kiscell.; az 1848. dec. 13-i időközi választáson újraválasztották.

Szentgotthárd: *Szabadfi Sándor* városi tanácsnok. T1847: Szabadfy (–1868); LL, Al, 1865–ben is.

Szombathely: *Horvát Boldizsár* (1822–1899) városi főjegyző, tanácsnok. T790: igazságügy-miniszter (1867–1871); LL, RP, AO, Al, A2, BX, A2, BX; 1861-től 1881-ig itt folyamatosan; Temesvár: 1884–1887.³⁰⁷

III. Nevezetes mind a két (1861., 1865. évi) sikeres petíció Hollán Ernő, majd br. Babarczy Antal községi konzervatív képviselők ellenében (R. 170–172.; 196–197.; 248–249.), valamint a kiscelli petíció 1861-ből (R. 231–232.).

³⁰⁷ Lásd még: VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: *A Vas megyei képviselők az 1848–1849. évi népképviselési országgyűlésen*. Vasi Szemle, 1984 (XXXVIII. évf. 2. sz.) 229–245.

IV. Vas vm. 1861. január 3-án tartotta tisztújítását. "A tisztújítás befejeztével az új tisztikar tagjai a hivatalos esküt a bizottmány kezeibe letevék. Azon reményben, hogy a fő[n]álló ideiglenes kormány a nemzet elutasíthatatlan követelését az országgyűlés egybehívása iránt mielőbb teljesíteni fogja, s azon meggyőződésben, hogy a követválasztások módjára is más szabályt, mint amelly az 1848:5. törvénycikkben foglaltatik, az ország el nem fogadhat; a bizottmány halaszthatatlan teendőjének tartotta figyelmét az 1848:5. törv. cikk 7-ik §-a alapján mind a követválasztási kerületeknek, mind pedig a középponti választmánynak is alakítására kiterjeszteni."

A követválasztási kerületeket — "miután a népesség viszonyai 1848 óta olly jelentékeny változást, melly e téren módosítást igényelne, nem szenvedtek" — a bizottmány fönntartotta az 1848. május 1-jén 1848:912. számon kialakított alakjukban. Az akkor megválasztott központi választmányt, mivel tagsága azóta "részint halálozások, részint elköltözés következtében leapadt", közfelkiáltással újjáalakította. Figyelmet érdemel, hogy a megye tisztviselőin, vezető birtokosain kívül, ha név szerinti említés nélkül is, bevették a választmányba a megye jelentősebb helységeinek — községeinek, mezővárosainak — bírait is.³⁰⁸

A 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendeletet tárgyaló február 4-i bizottmányi ülés, észlelte annak törvénysértő szabályait. Az országgyűlésnek Pest helyett Budára való összehívásával kapcsolatban kimondta: "Vasmegye közönsége e törvények kötelező erejének fő[n]tartását az alkotmányos élet egyik legszentebb feladatául tekinti, a szabad tanácskozás biztosítása tekintetéből is elhatározá, hogy Ő Felsége az 1848-ki IV. és V. t. cikkek megtartására egy alázatos föliratban hódoló tisztelettel megkéressék."³⁰⁹ Ezen, általánosságokban mozgó föliratot — február 5-i dátummal — nyomban el is fogadták.³¹⁰

A királyi meghívót tárgyaló március 4-i bizottmányi ülés abban a reményben, hogy mégsem Budán, hanem Pesten lesz az országgyűlés, s az uralkodó az 1848:IV. tc.-et "ép[p] oly érvényesnek fogja elismerni, mint az 1848-ik évi V-ik t. cikket, mellyre királyi meghívó levelében maga is hivatkozik", az előkészítő munkálatok megtételét igazolva látta; annál inkább, mert "a közállam érdekeinek elintézhetését s az ebből önként folyó békés megnyugvást egyedül ezen alkotmányos úton, országgyűlés által véli sikeresen elintézhetőnek". A koronázást a *Pragmatica Sanctio* értelmében csakis az ország integritásának s a felelős minisztérium föllállításának föltételével tartotta törvényesen megejthetőnek.³¹¹

A bizottmány elutasította a *Reichsrat*-ban való részvételt.³¹²

1861-ben az összeírás a kerületi székhelyeken történt. A március 1-jei választmányi ülésen Szombathely, Kőszeg, Felsőőr, Körmend, Rum és Sárvár kerületéből beküldött összeírásokat vizsgálva fölvetődött: "néhány küldöttségek a hirdetménybe csúszott »személyesen« kifejezéshez szorosan alkalmazkodván, több választó képeseket, kik az illető községi előljárók vagy más meghitt emberük általi bejelentés útján kívánták magokat a válsztók közé felírni, — fel nem vették s egyszerűen elutasították; minthogy az 1848-ki V-ik tc. 15. §-ban nincs kizárva más általi jelentkeztes is [sem], de a középponti választmány a választás jogának gyakorolhatásától kit sem kíván megfosztani, végre mivel az 1848-ik évben is a középponti választmány által hasonlóké[p] jelentkezettek utólagosan felvették

³⁰⁸ VaML Vas vm. áll. biz. jkv. 1861:11.

³⁰⁹ Uo. 1861:46.

³¹⁰ Uo. 1861:49.

³¹¹ Uo. 1861:500. Még ezen az ülésen bejelentették: a király elutasította az országgyűlésnek Pestre való összehívását kérő korábbi, 1861:49. számon elfogadott föliratot.

³¹² VaML Vas vm. áll. biz. jkv. 1861:501. Vö. *Szabad György*, 1967. 191–192.

a választók közé, ennél fogva a választási küldöttségek elnökei felhívatnak, hogy amennyire mások által jelentkezőket visszautasítottak volna, azok névjegyzékét a középponti választmányhoz utólagos felvehetés végett [...] küldjék be".

E 6/1861. sz. határozatot alkalmazták Kethely és Pusztaszentmihály választóinak utólagos összeírásakor. A föltétel az volt, hogy az adott község választóit — ha nem személyes jelentkezés alapján is — az előjáróság időben megkísérelje fölvetetni a névjegyzékbe. Ha ez nem történt meg, akkor maguk az előjáróságok pótlólag hiába is jelentették a kimaradtakat, őket mint utólagosan jelentkezőket már nem vették figyelembe. Lipóc előjárói is hiába panaszkodtak főszolgabírájuk által, hogy az összeíró küldöttség őket "maga elé nem rendelte", hiszen a törvényben ez nem is szerepelt. Fölvették viszont utólag a községi választók közé Nagy Sándor ügyvédet, uradalmi ügyvivőt, noha őt Eszterházy herceg "uradalmi tisztje" jelentette.³¹³

A németújvári kerület összeíró küldöttsége február 27-én azt jelentette, hogy "e vidék, a steier határszélekkel közvetlen érintkezésben élő lakosság részint különféle hamis hírek által, melyek a szomszéd tartományból származnak, magát elcsábítani s a beíratástól tartóztatni engedé; részint az alkotmányos jogok ezen legkitünőbbike iránt közömbösséggel viseltetik, s míg mi a megjelentek előtt leginkább azon hamis hírek kiforgatásán (mintha mindaz, aki magát Újvárott most felírta, azonnal nemzetőrségi kötelezettséget vál[l]al magára) fáradoztunk, s az otthon maradtakat a hazatérők által beíratásra mintegy nekibátorítottuk, s azok már-már számosabban bejönni kezdettek, ezen összeírási munkálatra kitűzött törvényes 14 nap a mai nappal lefolyt".

Pusztaszentmihály s a szomszédos néhány falu hat német választóját összeírásra berendelték Németújvárra. Hiába adták át a választók előre elkészített listáját, a küldöttség — személyes megjelenést igényelve — elutasította. "Ilyformán — írták — nem csoda, ha különben nagy kiterjedésű kerületünkben aránylag csekély lenne a bejegyzett választók száma, mi bizonyosan nem történik, ha az összeíró küldöttség — mint másutt is megtörtént — a kerületnek nem csak egy, hanem több helyét jelölte volna összeírási helyül; mi tekintve a) sok helységnek Németújvártól távol esését, b) a rossz utakat és c) a költségkímélést, a választók nagy számánál a különben is ép[p]en nem jó módú s a boldogult szerencsétlen rendszer alatt nagyon is kizsartolt népnél tán igen célszerű lett volna." Kiemelték: az 1848:V. tc. 15. §-ában a "*személyes* jelentkezésről határozottan nincsen szó, habár a 16. § elején az látszik is kívátni, tán *in favorem* [jóindulattal] a nem személyesen, hanem írásban jelentkezőket is be lehetett volna jegyezni". A berendelés vasárnapra szólván, a délelőtt és délután szolgálatot teljesítő lelkész és tanító személyes megjelenése nyilvánvalóan nem volt lehetséges. Mint láttuk, a központi választmány utóbb helyrehozta a személyes jelentkezés megköveteléséből eredő kétségtelen méltánytalanságot.³¹⁴

Kubovich Lajos tanácsos, a községi összeíró küldöttség városi tagja március 6-án jelentette a városi közgyűlésnek, hogy a kerület 46 községében megtörtént a választók összeírása: "Köszeg városában, ben[n]foglalva a svábfalusiakat, csak 492 egyén iratta be magát". "Sajnálattal értesül a város közgyűlése — szolt a határozat — azon közönyösségről, mellyel a város csaknem kétharmad része viseltetik olly szent ügy és olly szép jog irányában. Együttal értesít[t]etik a város közönsége, hogy [...] 11-éig még beíratások történnek a városházán."³¹⁵

³¹³ OL-Htt. 1861-II-15-17 053.

³¹⁴ VaML Vas vm. közp. vál. 1861.

³¹⁵ VaML KF Köszeg sz. kir. város közgy. jkv. 1861:57.

Öt kerületben volt egyhangú választás: Muraszombaton (gr. Szapáry Gézáé), Rumban (Bezerédy László volt megyei főjegyzőé), Németújváron (Cseh Sándoré) és Szombathelyen (Horvát Boldizsáré), valamint Kiscellűt (Horvát Elek főszolgabíróé).

A kiscelli választás a hivatkozott petíciós eljárás alapján ismert; mivel Békássy Imre elnök és Mészöly Ignác jegyző között nézeteltérés merült föl, a képviselő nem kaphatta meg a mandátumul is szolgáló választási jegyzőkönyvet. A központi választmány megbízta az elnököt, hogy a helyettes elnökkel együtt aláírandó jegyzőkönyvet készítsen, s egyik példányát adja át a képviselőnek. E jegyzőkönyv szerint az ellenpártiak fölszólításra sem jelentek meg.

Négy kerületben szavazás döntött. Felsőőrben Szabó György (1108) javára Lukács János (298) ellenében; Körmenden a 2398 összeírtból: Ivánkovits Jánosra 1974, Vörös Antalra viszont egyetlen egy (1) szavazat esett; Sárvárott az 1747 szavazó közül 891-en Szelestey László főjegyzőre, 856-an pedig Königmayer Károlyra voksoltak, Szentgotthárdon Szalay Sándor szolgabíró 730, Szabadfy Sándor 330, Horváth Károly 286 szavazatot nyert, így "Szalay Sándor kitűnő többséggel választott [e]".

A majdnem egyhangú körmendi választás jegyzőkönyve szerint közvetlenül a szavazás előtt "a törpe minoritás, mely Vörös Antal követjelölt részén volt, ritka vakmerőséggel a nagy többséget, mely Ivánkovits János követjelölt részén vala, botokkal megtámadván, kövekkel hajigálni, s az Ország Út mentében ültetett fák melletti karókat kifeszegtetvén, verekedni kezdett, s így a választást lehetetlenné tenni megkísérelték". A pandúrok tehetetlenek voltak, az elnök a cs. kir. katonasággal fékezte meg őket. Vörös hívei óvtak és távoztak.

Március 16-án egyedül a vegyes — megyei és városi — *köszegi* kerületben hiúsult meg a választás. Míg másutt a szabad ég alatt, többnyire piactéren, állványzaton tartották, itt egy teremben³¹⁶ lett volna, ahova — a jegyzőkönyv szerint — az "egyik fél" zenét is vitt be. A zsúfolt teremben a pártok között tettelegességek estek. Az elnök a rendet nem tudta helyhatósági erővel fenntartani, katonaságot pedig nem alkalmazott, így csak föloszlathatta a választók gyülekezetét. A köszegi polgárok természetesen Hollán Ernő híveit vádolták a rendbontásért. Kitűnvn tehát, hogy Kőszegen "a választás alkalmával a közcsend csakugyan megháborított", az 1848:V. tc. 7. § b) pontja alapján "a középponti választmány magát illetékesnek látta a választások körüli kihágások megvizsgálására". Küldöttséget menesztett a helyszíni vizsgálatra. Magát a félbeszakadt választást "semmisnek és törvényellenesnek" nyilvánította, 26-ára új elnökkel és helyetessel — a jegyzőt Kőszeg adta — újabb választást tűzött ki. Fölhívta a szolgabírókat, hogy ezt közöljék a községekkel, s "arra különösen felügyeljenek, hogy a választók joguk szabad gyakorlatában akár megvesztegetés, akár pedig erőszak által ne gátoltassanak, különösen pedig, hogy a közrend és személybiztonság meg ne zavartassék."

A március 26-i köszegi jegyzőkönyv is arról számolt be, hogy — ha csak délután is — a választók ismét összetűztek. (A város ezúttal "a kápolna körül lévő vásártér"-re tűzte ki a voksolást, ahova "a választmány számára egy deszkából készülendő házikó felállítását" határozta el.³¹⁷) A megyei karhatalom nem, csak a katonaság tudott rendet csinálni. A sza-

³¹⁶ Kőszeg sz. kir. város közgyűlése 1861. március 6-án az 1848:V. tc. 51. §-ában adott jogával élve jegyzőül főjegyzőjét, helyettesül aljegyzőjét küldte a szavazatszedő küldöttségbe, s kimondta: "a város közönsége egyúttal a választás[i] helyül Florián piatzát jeleli, kedvetlen idő [trübes Wetter! — R. J.] esetére a bálház-termetet". Uo. 1861:57.

³¹⁷ Uo. 1861:101. (1861. március 23-i jkv.)

vázást folytatták; Hollán Ernőre 1214, Chernel Kálmánra pedig 462 szavazat esett.³¹⁸ Chernel hívei utóbb sikerrel támadták meg a választást.³¹⁹

Hollán Ernő lemondása ellenére a Ház által megsemmisített választás megismétlése iránt a választmány — a lemondó levél, majd Ghyczy Kálmán házelnöknek a községi választás megsemmisítéséről és megismétlésének szükségességéről szóló értesítése nyomán — új választást írt ki. Erre már a Kőszegen ellenszenves megyei pandúrokat nem küldte ki, remélve, hogy a városi tanács erélyes intézkedésekkel képes elejét venni a zavaroknak. (A járási főszolgabíró Chernel Ferdinánd volt!) Május 16-án Königmayer Károl [!] nyögéri lelkész közfelkiáltással választották meg.³²⁰

A képviselővé választott megyei tisztviselők állásukról részben lemondván, megürült helyüket április 8-án töltötték be. Szelestey László (Sárvár) főjegyzői helyét Inkey Sándorral, Cseh Sándor (Németújvár) számvevő státusát Iván Samu főpénztárnokkal, Horváth Elek (Kiscell) szombathelyi főszolgabíroságát Tulok Zsigmonddal, Szalay Sándor (Szentgotthárd) szentgotthárdi szolgabíró posztját pedig Kolossa Ferencsel töltötték be.³²¹ "Elhatározottak ezúttal, hogy mindazon tisztviselők, kik követül elválasztva lettek, de hivatalról lemondásukat mindeddig írásban bé nem adták, [állásuk megüresedett] még azon esetre is, ha az országgyűlésen nem igazoltatnak — a most választott tisztviselők pedig végkép[p] elválasztottnak tekintendők."³²²

Vas vm. is csatlakozott azokhoz a törvényhatóságokhoz, melyek nem kívánták a törvénytelennek tekintett kormányzésekkel a követi napidíjakat fölvetetni, inkább maguk fizették követeiket. Mégis ezzel a toldással: "a képviselőház olly rendelkezése esetében, miszerint a követek díjakat az országos pénztárból felvehetnék, ezen nyert előleget a megyei pénztárnak visszaszolgálat[j]ák."³²³

V. Az 1865. október 9-i bizottmányi közgyűlés óvott amiatt, hogy a főispáni helyettes által csonkán, az 1861. évi tisztikar nélkül s csakis az 1848:V. tc. 7 §-ába foglalt választási előkészületek miatt, egy alkalomra hívták össze. "A megyei bizottmány komoly megfontolással hazánk e kivételes helyzetében [helyzetében] erkölcsi nyomás kényszere alatt kötelességének érezte eljárásában a mellőzhetetlenre szorítkozva, az actio terén csak addig s abba bocsátkozni, mi e kitűzött magasb cél elérésére, országgyűlés összejövetelének lehetőségére multhatatlan szükséges." A választókerületeket változatlanul hagyva Balogh Antal 1861-i másodalispán elnökletével közfelkiáltással megválasztotta központi választmányát, melyben a név szerint megnevezettek mellett néhány helység 1861. évi bírāja is tag lett. "Ezen kívül

³¹⁸ OL Htt. 1861-II-15-19 238. A választási jegyzőkönyvek a VaML-ben is föllelhetők az 1861. évi közp. vál.jkv.-ek mellett.

³¹⁹ Kőszeg rendkívüli közgyűlése a megyei pandúroknak hatalmukkal való visszalélése miatt a kancelláriához, Hollán Ernő mandátuma ellen pedig az országgyűléshez fordult. A két irat elkészítésére Krancz Sándor polgármester vezetésével hattagú bizottságot választott. Uo. 1861:119.

³²⁰ OL Htt. 1861-II-15-30 601. E jegyzőkönyvek a VaML-ben is föllelhetők a központi választmány 1861. évi anyagában. Hollán Ernő *A községi kerület választóihoz!* címzett, Pesten 1861. március 31-én kelt nyomtatott levélben — hivatkozva március 17-i visszalépő nyilatkozatára — a támadt verekedés miatt, noha ezt szerinte nem az ő, hanem az ellenpártnál háromszor nagyobb pártja kezdeményezte, lemondott. A központi választmányhoz intézett április 23-i levelében mindezt megismételve reményét fejezte ki, hogy "a netán harmadízben elrendelendő választásra nézve a pártok és egy harmadik jelöltnek megválasztásában teljesen és véglegesen kibéküljenek." Ghyczy Kálmán házelnök levelét május 13-án a városi közgyűlés is tudomásulvette. VaML KF Kőszeg közgy. jkv. 1861:492.

³²¹ VaML Vas vm. áll.biz.jkv. 1861:858., 859., 863., 866.

³²² Uo. 1861:868.

³²³ OL Htt. 1865-II-15-1861:1255. Vö. MAM:177-181.; VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: *A Vas megyei képviselők az 1861-es országgyűlésen*. Vasi Szemle 1987. (XLI. évf. 3. sz.) 353-368.

[bekerültek] az 1861-ik évi tisztikar életben lévő és jeleni provisorium alatt nem szolgáló, e helyen névszerint meg nem nevezett tagjai [...]".³²⁴

Krancz Sándor községi polgármester kérte a helytartótanáctól a város részére is a 73.991/1865. sz. rendelet megküldését, ám mivel városa nem önálló választókerület, hanem csupán választókerületi székhely volt, a választási rendszabályok — lényegileg az 1848:V. tc. — szerint maga közvetlenül meghívást nem kaphatott az országgyűlésre. Mint a kormánysszék válaszolta: e „választási rendszabályok 48. s 49-ik §-i értelmében lesz az eljárás intézendő”.³²⁵

A központi választmány a törvényes választási határidőket október 9-én tűzte ki.³²⁶ Ezeket a helytartótanács 78 255/1865. sz. leirata szerint módosította, mivel a személyes jelentkezésről vagy más által való jelentésről az összeírók nem voltak egy véleményen. November 12-én 13. számon a választmány fönntartotta az 1861. március 1-jei 6. sz. végzését, amely szerint az illető község előljárói személyes jelentkezés nélkül is jelenthetik a választókat. Okát az 1848. és 1861. évi gyakorlattal is megadni vélték, különösen, mert az akkori jegyzőkönyvre a Belügyminisztérium, utóbb pedig a helytartótanács nem tett észrevételt. Érvelésükben tovább is mentek: "minden autonóm megyének van statutarius joga, jelen körülmények között ezen jogot a középponti választmány gyakorolja", tehát e jogánál fogva elhatározta, hogy az összeírásba ezúttal is, "ha különben a törvény rendelte képességgel bírnak, olly választók is fölvétessenek, kik az illető község[i] előljárók által jelentetik fel magukat".

Ez viszont most szemet szúrt a helytartótanácsnak, amely a választási rendszabályok 14–16. és 20. §-ira tekintettel mint törvényellenest azonnal megsemmisítette e "statutumot"; fölhívta a vasi választmányt, hogy *csak személyes jelentkezés* alapján vehet föl bárkit is.³²⁷

Ezt a választmány november 14-én tudomásul is vette, s utasította az összeíró küldöttségeket: "az összeírásakor a választó székhelyen kívül is a személyesen jelentkezőknek felvételével folytatólag kijavítsák"; erről értesítsék a jegyzékkel beiratott községek választóit. Ezért az eredetileg november 20-ára kitűzött választásokat 30-ára kellett halasztani. Ekkor keresték meg a helytartótanácsot az összeíró küldöttségek költségeinek utalványozásáért.³²⁸

Már a november 2-i ülésen emlékezni kellett az 1861. évi közrendzavarásokra, különösen Kőszegen, ezért eleve kérték a helytartótanáctól, hogy a katonai segédelmet ne tagadják meg.³²⁹

³²⁴ VaML Vas vm. áll.biz. jkv. 1865. okt. 9.

³²⁵ OL Htt. 1865–II–15–73 467. — A város a jelek szerint az 1865. szeptember 17-i, "a törvényhatósághoz intézett kegyelmes királyi egybehívó levelet" megkapta; hiszen az már a községi választmány — valójában a városi tanács és a képviselő-testület — szeptember 25-i ülésén fölolvastatott, s ott "hálaérzettel és közörmömmel tudomásul véte[tett]". VaML KF Kőszeg községi választmányi jkv. 1865:714/1259. A községi levéltárban ezt az iratot, miként e korszak iratanyagának jó részét, még a polgári korban kislejtették.

³²⁶ OL Htt. 1865–II–15–80 983.

³²⁷ Uo. 87 238.

³²⁸ Uo. 91 529. — A három községi összeíró a várostól kért 6 ft 96 krajcárt utalványozni "azon költségek fejében, melyek az 1-ső izben történt választók összeírásánál felmerültek", a közgyűlés azonban 1866. február 22-én ezt megtagadta. "Miután — határozott — az összeírói tisztség mobile [nobile] officiumnak tekintetik, s illy értelemben foganosított a megye részéről is, folyamodók ez érdemben igényeik figyelembe nem vétetnek." VaML KF Kőszeg közgy. jkv. 1866:44/182.

³²⁹ Uo. 86 645. — Chernel Elek főispáni helytartó november 13-án jelentette a helytartótanácsnak, hogy különösen három kerületben heves a pártharc: Kőszegen (br. Babarczy Antal – Chernel Ferdinánd), Sárváron (Horváth Antal kamarás – Takács Lajos) és Nemetújváron (Eruszt Kelemen – Cseh Sándor). Hivatkozással a főtárnokmester 9., 5913. és 6033 sz. (október 3-án, november 6-án és 11-én kelt) elnöki rendelkezéseire a megyében állomásozó 11. cs. kir. vértés ezred parancsnokaságához fordult: álljon készenlétben november 20-án a három kerület

A választmányhoz november 6-án Rohoncra, Lékára meg Kőszegről hivatalos korteskedésekről, zászlólopásokról érkeztek bejelentések. Ezeket a törvény 7. § b) pontja szerint saját vizsgáló bizottságára bízta, s fölhívta Mersits József rohonci bírót: "mind a két jelölt zászlóit hagyja a közös városházán lobogtatni, vagy vetesse le báró Babarczy Antalét is, hivatalos városbírói tekintélyét pedig felhasználni minden esetre óvakodjék".

Ivánkovits János és társai november 14-én nem sokat jelenthettek, mivel a rohonciak panaszukat már visszavették, Lékán pedig "közfgyelmet érdemlő esemény sem fordult elő". Kőszeg sz. kir. város polgármestere viszont óvást tett az ottani vizsgálat ellen, mire a központi választmány ezt felelte: "minthogy a központi választmány van hivatva az egész megye, így Kőszeg város területét is illetőleg a választási ügyben örökösre, ennél fogva mint a törvénybe ütköző egyszerűen elvettetik".³³⁰

A pártok közötti leghevesebb torzalkodás megint a kőszegi városi-megyei kerületben volt. A két törvényhatóság közötti küzdelmet csak elmélyítette az összeírás kijavítása a helytartótanács 87 238/1865. sz. utasítása szerint. Ennek kapcsán az itteni választásnak november 30-áról december 11-ére való halasztása, amelyben — s a választmány nem is tagadta — jócskán volt politikai megfontolás is.

Kisfaludy Lajos, akit a megyei választmány delegált az összeíró küldöttségbe, s akit a Babarczy-párt már korábban is pártos elfogultsággal vádolt, bejelentette kiválását, és ezt a november 22-i ülés tudomásul is vette. A jegyzőkönyv szerint "az összeíró küldöttség a választóképeselek beiratásuk végetti személyes megjelenését a választókerület több helyeire, annak egyes részei érdekeire való tekintet nélkül, és az ez iránt tett óvatos figyelmeztetésének teljes mellőzésével helytelenül tűzvén ki, kénytelen volt az összeíró küldöttséget odahagyni". Helyette Ivánkovits János elnök Siefer Mátyás lékai lakost alkalmazta negyedik tagként. A választmány ebben az eljárásban törvénybeli jogának sérelmét látva utólag sem fogadta el e behelyettesítést, hanem a megye részéről új tagokat nevez ki a küldöttségbe, az összeírás kiigazítására pedig a november 24 – december 4. közötti időszakokat jelölte ki, immár tehát a *harmadik összeírásra*. Ezt követhette csak a reklamáció, majd a december 11-ére halasztott választás. Hiába is óvtak a kerület választói, óvásukat a választmány egyszerűen félreértette.

Negyvennyolc, jobbára német nevű kőszegi választópolgár másnap a helytartótanácsához fordult, s ugyanezt tette harmadnap, november 24-én a városi közgyűlés is. A polgárok folyamodása szerint az összeírás kiegészítése — gyakorlatilag: a *második összeírás* — "kétyelkedővé tevé [...] a kerületünkbeli választói néposztályt", így "nem azon érdekeltséggel és élénkséggel járult e másodszori összeíráshoz, mint az elsőhöz". Mégis lehetett bizakodni mindaddig, amíg a küldöttség egyik tagja, Kisfaludy Lajos "kétségtelen pártszínezetet tanúsító indokból elvállalt kiküldetését elhagyta, és a küldöttség hivatalos iratait kezeihez véve jogtalanul és helytelenül visszatartotta". Az összeírás 22-ére így is befejeződött, ám ekkor a központi választmány ezt törvénytelennek nyilvánította. Az új összeírás elleni óvásukat figyelmen kívül hagyta.

"Mi ezen eljárás által — írták — szabad választási jogunk független és minden idegen és jogosítatlan befolyástól mentes gyakorolhatását veszélyeztetve látjuk, mert eddigi tapasztalataink előre is alaposan sejdítették velünk, hogy kerületünkben, a megyebéli többi választókerülethöz elváltva a választási határnapnak elhalasztása csak azon befolyásnak köszönhető, mely jogosítatlan ugyan, de morális nyomást akar a kerületünkbeli választásra gyakorolni,

közelében katonaság. Ennek igénybevételére a központi választmány elnöke révén fölhívta a választási elnököket. A választások november 30-ára való halasztásáról is értesítette a katonaságot. (Uo. 89 294., 89 758.)

³³⁰ Uo. 91 529.

mit hátráltatás nélkül hisz akkor elérhetni, ha a megyebéli egyéb választókerületekben a képviselői választás már megtörtént." Kérték a november 22-i választmányi határozat megsemmisítését. Félték a kicsapongásoktól.

Kőszeg "képviselei közgyűlése" november 24-én valósággal megbotránkozott a központi választmány határozatán. Biztos tudomása szerint a központi választmány idejekorán értesült Kisfaludy visszalépéséről (november 17.), melyet azonnal orvosolnia kellett volna. Az 1848-i törvények szelleme és az "eddigi gyakorlat" szerint a megyei választásokat *egy napon* tartották. Gondolva az 1861-i eseményekre, attól kell tartani, hogy külön napon való választáson idegenek is részt akarnak venni. Ez csak fokozza majd az ingerültséget. Ezért a városi közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy a helytartótanácshoz fordul, kérve a választások elhalasztását a többi kilenc kerületben is. A közgyűlés higgadságra hívta föl a városi választókat. A fölíratban ugyanez van, csak körülírtabban.

A helytartótanács november 26/28-án egyszerre reagálva e két irományra, Kőszeg fölíratára hivatkozva írt a vasi választmánynak, és ebben ráhárította a felelősséget, amiért az összeíró küldöttség kiegészítését "menthetetlen haladékossgal rendelte el", s így a választást is december 11-ére halasztotta. Fölszólította a közrend pártatlan fönntartására, a katonaság esetleges igénybevételére.

Egyidejűleg fölhívta a főispáni helytartót is az előzetes intézkedésekre, bár a katonaság igénybevétele — melynek esetleges szükségességéről a főparancsnokság is átiratot kapott — a választási elnök jogkörébe tartozott. Ám ehhez a katonai alakulatnak a közelben kellett állomásoznia.³³¹

A központi választmány már november 27-i ülésén elutasította a november 24-i kőszegi közgyűlési határozatnak hatáskörét érintő "harmadik" összeírást és a választás elhalasztását sérelmező állásfoglalását. Arra hivatkozott, hogy "a törvény szellemével nem ellenkező" eme halasztást "ép[p] az illető választókerületbeni, határt nem ismerő pártoskodások eredményezték". Ami pedig ennek törvényes voltát illeti: "a megye mind a 10 választó s így a kőszegi kerületbeni követválasztásokra képesti intézkedés jogát az 1847/8:5. tc. egyedül ezen középponti választmánynya ruházván, Kőszeg sz. kir. város közönsége, mint a követválasztásra nézvést alárendelt testületnek saját jogkörének félreismerésével tett eljárása iránti jelentését egyszerűen föltre tennie kell", s "[...] oda figyelmeztet[i] a t. városi közönséget, hogy más adandó alkalommal a törvény szellemének s működési jogkörének helyesb felismerésével óvakodjék a törvényt megsérteni".

A helytartótanács 91 909/1865. sz. november 28-i intézvénye 30-án érkezvén, december 1-jén már a választmány előtt fektült. A választmány továbbra is törvényesnek tartotta eljárását. Eleve elhárította magától a felelősséget, hiszen az esetleges zavar nem az időben közölt halasztásnak, hanem egyedül a kőszegi kerületben megmutatkozó pártoskodásnak tudható majd be. Elhatározta, hogy a helytartótanács "félszegű, a törvény teljes megsértésével tett intézkedésén megütközését nyilvánítja, [...] ünnepélyes óvás[át] és tiltakozását fejezi ki jegyzőkönyvileg mindazon felsőbb eljárás ellen, mely a törvény világos megsértését és [...] a választmányu[n]k a törvény rendelkezésén kívüli felelősségbeli terhelését célozná". A fölíratot, mely ezt az óvást is tartalmazta, másnapra fogalmazták meg.³³²

A 44/1865. sz. fölírat annak kifogásolásán túl, hogy a helytartótanács e választmány meghallgatása nélkül foglalt állást, elhárította a felelősséget a választmánytól az esetleges zavarokért, mivel csakis a "határt nem ismerő pártoskodás idézi elő az izgatottságot", nem

³³¹ Uo. 91 908., 91 909. — Kőszeg 1865. november 24-i "képviselei közgyűléséről" csupán a fölterjesztésből értesülhetünk. A városnak a kőszegi levéltárban (VaML KF) őrzött 1865. évi jegyzőkönyvében nincs róla említés.

³³² Uo. 96 541.

pedig e választmány határozata. A helytartótanács egyoldalú intézkedése ellen óvását jelentette be, kijelentve: "az érintett felelősség terhe csak azon pártvezérekre tolható, kik a pártoskodás küzdterén egész a botrányig harcolva, s a támadások minden fegyverével élve, odahatottak, hogy a kölcsönös pártkihívások megújuló harcai az izgatottság felfokozódásában találják meg a táplálékukat". A rendfenntartás kizárólag a választási elnök joga; a "közhatóság" csak a választás teljes befejezése után léphet föl e téren. A választmánynak a törvény legkisebb megsértésekor törvény parancsolta kötelessége a főlshozalás.³³³

Az egyébként nem sok eredeti mozzanatot fölmutató reklamációs eljárást e helyütt nem tárgyalva a november 30-i választások eredményeit veszem sorra. Ezekről nem csupán a választási jegyzőkönyvek tanúskodnak, hanem a december 2-án kelt főispánhelyettesi jelentés is beszámol róluk.

E szerint egyhangú volt a választás a szombathelyi (Horvát Boldizsár), a körmendi (Széll József), a rumi (Bezerédy László), a felsőöri (Hollán Ernő), a muraszombati (gr. Szapáry Geiza) és a kiscelli (Horváth Elek) kerületben. (A választási jegyzőkönyv ez utóbbi helyen megemlékezett az 1861-i súrlódásokról, petíciókról is; kiemelte, hogy Horváth Elek "hüen és szilárdan képviselte" az "ősi törvényekhez" való ragaszkodást.) Három kerületben szavazás döntött. Sárvárott Takács Lajos 1219 voksával szemben M.Sz. Györgyi Horváth Antal 1555-öt nyerve lett képviselő; Némethújvárott Cseh Sándor vitte el a "pálmát" 564 szavazattal, Ernuszt Kelemen 474 voksa ellenében; Szentgotthárdon délután 4-ig folyt a szavazás, mikor Szabadfy Sándor (637) ellenében a kisebbségben maradni látszó Szalay Sándor (176) visszalépett.

A főispánhelyettes szerint a választásokon rend volt, egy-két kisebb összeütközést nem tekintve tömeges összecsapások nem történtek; ezek is inkább kocsmai civakodások voltak. A "két választó párt" Sárvárott élesen szemben állott ugyan, ám a katonaságnak köszönhetően itt sem lett baj.

Horváth Ernőt, gr. Szapáry Geizát és Horváth Antalt "köztiszteletben álló és a megyében érdemlett tekintéllyel bíró közférfiak"-nak mondva dicsérte higgadt politikai "maguktartását", s kétségen kívülinek tartotta, hogy ők "a magas kormány hazafias törekvéseit támogatni s az országgyűlés óhajtott eredményét szavazataikkal elősegíteni fogják". A csekélyebb tekintélyűnek jellemzett Szabadfy Sándor ügyvédet is a "mérsékeltebb irányú" képviselők közé sorolta. Horváth Elek — noha 1861-ben határozati párti volt — mérsékeltebb lett. "Végre igen sajnálható, hogy Cseh Sándor csőd alatti ügyvéd s 1861-ik évi határozati párti képviselő Ernuszt Kelemen felett 87 szavazattal diadalmaskodott, ezen [...] képviselő legtúlzóbb s egész a communismusig terjedő elveinél fogva nem nyújthat reményt ahhoz, hogy a mérsékelt vélemények érvényesítését elősegítse", sőt ellenkezőleg, föltehető róla, hogy minden alkalommal "legszélsőbb nézeteket követendi". Hír szerint a csőd miatt a választók egy része megtámadja megválasztását.

Köszegről viszont csak ingerültségről számolt be br. Babarczy Antal, Chernel Ferdinánd és Salamon Zsigmond körül. Különösen a két elsőnek a múltját és jellemét támadták hírlapokban, nyomtatva és szóban, olyannyira, hogy "ezeknek kihatásai már a társadalmi és családi életviszonyokba is átszivárognak". A várható botrányos események elkerülésére már intézkedett. A jelen helyzetben Babarczy áll a legjobban (1400), míg Chernel 1100, Salamon pedig csak 500 "szavazattal rendelkezik" (ennyire számít!). Második forduló is várható. Valószínű Babarczy győzelme.³³⁴ Az 1865. december 11–12-i községi választáson valóban Babarczy győzött, ám mandátumát a Ház petícióra megsemmisítette (R. 171–172.). A

³³³ Uo. 95 142.

³³⁴ Uo. 94 398. és 96 541.

petíció szerint a Babarczy-párt vallási izgatást folytatott a református Chernel Ferdinánd ellen. Babarczyt a katolikus papság és a provizórius hivatalnokok támogatták. A katonaság is csak a Chernel-párt ellen lépett föl. Babarczy 1304 — 1218 = 86 szavazattal győzött. Rőt és Renedek esetén az első összeírást alkalmazták. (A központi választmány jegyzőkönyvi kivonatait csatolták.)

Az ellenpetíció tagadta a felekezetieskedést. A Chernel-párt 34 órán át vezetett, s csak a 35. órában vesztett; ekkor óvott. (Részletek most nem fontosak.) Vizsgálat volt, Bittó Istvánról. Az állandó igazolási bizottság beigazolvá láttá a *hivatalnoki pressziót*, megsemmisítést javasolt, s ezt a Ház nagy többsége el is fogadta. A többség *új összeírást is kívánt*.³³⁵

Vas vm. központi választmánya 1866. május 7-én arról írt, hogy "az előbbi választás megsemmisítésére okul szolgáló akadályokat elhárítva, s így a választás szabadságát biztosítva nem látván, az összeírás és választás iránti intézkedésekre" várnia kell, míg az akadályok meg nem szűnnek. Fölírt a választmány a helytartótanácsnak, szüntetné meg a "hivatalnoki törvényellenes befolyást", s így "e választmánynak tért adni méltóztassék". Gr. Batthyány Ödön és társai Kőszegről május 10-én azonnali választást követeltek.³³⁶

Az újabb kőszegi választás késedelméhez a porosz-osztrák háború miatt 1866. június 26-ától november 19-éig tartó országgyűlési "szünet" is hozzájárult. A képviselőház elnöke csupán 1867. március 1-jén szólította föl a Vas vármegyei központi választmányt, hogy újabb összeírás nyomán tartson választást. A választmány a választóknak "helyben teljesítendő" összeírását április 11–24-ére, a választást magát pedig május 9-ére tűzte ki. A kőszegi közgyűlés ezúttal is küldhetett tagokat az összeíró választmányba, Ullmann Sándor főjegyzőt pedig a szavazatszedő küldöttségbe.³³⁷

A továbbiakról iratanyag nincs. Tóth Bélától tudjuk, hogy Szabó Miklós igazságügyi államtitkárt (T1865) választották meg, akit a Ház május 13-án igazolt is.

Veszprém vármegye

113 Enying

114 Nagyvázsöny

115 Somlyóvásárhely

116 Ugod

117 Veszprém

118 Zirc

I. Képviselők 1848/49-ben:

Enying: *Bocsor István* egyhangúlag, tanár; 1849. jan.-ban lemondott. T247: (1807–1885), 1849. jan. 26-áig, a pápai jogakadémia tanára. *Cserki István* református lelkész. T363: RP, BO, 1849. júl. 2., 1861-ben is.

Nagyvázsöny: *Molnár Dénes* táblabíró, földbirtokos. T1360: 1848. júl. 8-án megsemmisítve, 1848. júl. 29-én újraválasztva.

³³⁵ OL KL 1865–68: 26, 104, 335.

³³⁶ OL KL 1865–68: 461–462. Az 1865/66. évi kőszegi választások anyaga a Vas Megyei Levéltárban gazdagabb; külön földolgozásra méltó.

³³⁷ VaML KF Kőszeg közgy. jkv. 1867:329/632. (1867. ápr. 5.)

Somlyóvásárhely: *Pap János* vm.-i főjegyző, földbirtokos. T1504:KO, Co; 1849. márc. 1-jéig; 1865. *Kun Sándor* vm.-i főjegyző. T1121:LZ, veszprémi jegyző, 1849. júl. 21-étől.

Ugod: *Szabadhegyi Antal* földbirtokos. T1848: LL, AL, A2; 1872-ben is.

Veszprém: *Kupricz Imre* (1816–) egyhangúlag, szolgabíró, földbirtokos. T1125: Bo, B1, 1861-ben és 1865-ben is.

Zirc: *Ányos István* egyhangúlag, főszolgabíró, földbirtokos. T48: LZ, A1; 1849. márc. 1-jéig; 1865, 1869. *Zámori Kálmán* 1849. júl. (Cs. 248.) T2265: Zámory, LZ, Bo, B1, A2; 1849. júl. 28.; Ócsán képviselő 1861-től 1881/84-ig.

II. Fegyveres erőszak miatt semmisítette meg a Ház 1848-ban az első nagyvázsonyi választást; ellenjelölt Kun József volt. Vitás volt az ugodi választás is, ám Szabadhegyi Antalt igazolták. Pap János megyei főjegyző a klérus embere volt (Cs. 148., 162., 181., 222–223).

III. 1861-ben megtámadott választások: *Ugod, Nagyvázsöny* (R. 232., 240–241.), 1865-ben megsemmisített választás: *Somlyóvásárhely*, ahol Békássy Lajos 1861-i és Pap János 1848-i képviselő versengett; az utóbbi mandátumát semmisítették meg vérengzés miatt (R. 197–199.).

IV. Veszprém vármegye állandó bizottmánya 1861. február 4-én kereken elutasította a 4264/1861. sz. választási szabályzatot. A határozat:

1. A rendeletet "a legnagyobb tisztelettel félreteszi, s a képviselők választását a 848-ik IV-ik és V. törvénycikkek értelmében rendeli el".

2. Az országgyűlés törvényes székhelye Pest; Horvát-Tótország s Fiume is meghívandó.

3. "A 848-ki törvényeknek csak részletes [részleges] alkalmazását alkotmányunkra és nemzeti létünkre nem csak kielégítőnek nem találja, hanem sok tekintetben még veszélyesnek is látja, hogy a megyék utasításadási joga megszűnt anélkül, hogy a független felelős magyar minisztérium visszaállítatott volna, s aggodalmát csak úgy látja megszüntetve, ha az összes 848-ki törvények fenntartása, s így a független felelős magyar minisztériumnak a 848-ki törvények értelmébeni visszaállítása is, mint mely nélkül az utasítás nélküli követ a nemzetnek biztos garanciát nem nyújthat, foganatosítva s így a megye változhatlan politikai hivatása érvényre lesz emelve."

4. A központi választmány "szorosan a 848-ki törvények szerint járjon el".

5. A királyi meghívó megérkezése előtt "semmi választások el ne rendeltessenek".

6. E határozatot "a fennálló kormányhatalommal" és valamennyi megyével közli.³³⁸

Az 1848. május 1-jei választókerületi beosztást átvéve a bizottmány megválasztotta a központi választmányt, melynek tagjai a törvényes esküt tették le. Noszlop "több mértföldnyi távolság tekintetéből" hiába kérte magát a nagyvázsonyiból a somlyóvásárhelyi választókerületbe csatoltatni, mivel más helységek esetében is lehetett volna hasonló kérés, nem járult hozzá a választmány.³³⁹

Képviselőkké választottak: Gaál Péter (Szentgál = nagyvázsonyi vk.), Cserki István — Huszár Pongrác és Csapó József ellenében — (Enying), Békássy Lajos — Gyarmathy Jánossal szemben (Somlyóvásárhely), Kupricz Sándor (Veszprém) és Hunkár Antal (Zirc).³⁴⁰

A megye maga kívánta fedezni követeinek rapidíját, s nem tartott igényt az országos pénztárak által teljesíthető kifizetésre; ők mégis az országgyűlési pénztárból vették föl díja-

³³⁸ OL Htt. 1861–II–15–8503.

³³⁹ VeML Veszprém vm. áll. biz. jkv. 1861:246–249.

³⁴⁰ MAM: 139–141.

zásukat.³⁴¹ Április 2-án közfelkiáltással Csapó Kálmánt és Galamb Gyula esküdtet választották meg országgyűlési ifjaknak, akik ezért megyei szolgai fizetést húztak.³⁴²

V. Az 1865. október 7-i bizottmányi ülés nem ismerte ugyan el törvényesnek a helyzetet, de kész volt a választás előkészítésére. Az 1861-i központi választmányt újra hivatalba léptette, egyetlen kiegészítéssel (Rezutsek Antal apát).

A távolság miatt nagyvázsonyiból a somlyóvásárhelyi kerületbe kebelezték át Noszlop, Peleske és Bogdány helységeket; helyükbe Ajka és Bódé került át a nagyvázsonyiba.

Az október 7-i központi választmányi ülés kizárólag az 1848:V. tc.-et tartotta alkalmazhatónak. Úgy látszik, "járó" összeírás volt, ám a 14 napból fennmaradó napokon a székhelyen kellett "ülniük" az összeíró küldöttségeknek. Azt is kimondta a választmány, hogy az összeírás 3. példánya "addig míg elfogadására illetékes felelős kormány jó létre, a középonti választmány két példányban vezetett jegyzőkönyvével együtt szinte [szintén] a megye levéltárába tétetik el". A választások november 23-án lesznek.

A helytartótanács november 3–4-én e passzust a király által kiadott választási rendszabályok 7., 21., 22., 43., 46. szakaszaival ellentétben állónak nyilvánította. "Felsőbb kormány nélkül az Ország nem lehetvén, s azon felsőbb felügyeletet, mely törvényesen a kormányt illet, más hatóság ez idő szerént nem gyakorolhatná." Ezért tisztéből folyóan szigorúan fölhívta a központi választmányt, hogy jegyzőkönyvét "komolyabb rendszabályok bevétele nélkül pontosan felterjeszteni annál is inkább kötelességének tartsa, mivel ezen igazgató kormánysszék az ország többi központi választmányai által kivétel nélkül elfogadott ebbeli kormánysszéki hatóságának mellőzését semmi esetre sem tűrhetné". A főispánt is fölhívták, hogy hasson a központi választmányra.³⁴³

Ezt az intézkedést a választmány november 11-én tudomásul véve azzal magyarázta korábbi döntését, hogy akkor "az 1861-ki középponti választmánynak eljárására vonatkozó általános határozatai fogadtattak el".³⁴⁴

Október 27-én Borszörcsök és Tüskevár azért panaszkodott, mert távolinak tartotta az összeírási helyeket. A választmány utasította az összeíró küldöttséget: úgy végezze összeírását, hogy "nem csak a jelentkező szavazók lehető legkisebb fárasztásával, de a törvény értelmében azoknak valódi könnyebbségével eszközöltessék, és ha már külön községenkénti összeírás a küldöttség által helyesíthető nem volna, legalább a kitűzött összeírási helyekhez legközelebb eső községek hívassanak meg [...] több közel eső községek közelében összeírási hely tűzessék ki".³⁴⁵

November 16-án a mezőkomáromi előjáróság oly lakosok pótlólagos fölvételét kérte, akik a 14 napon belül jelentkeztek; fölvették őket. (Vannak határesetek az időbeni jelentkezés megtörténte és a 20. § alkalmazása körül.)

Több veszprémi választó bejelentésére a választmány vizsgálatot rendelt el; kiderítendő: a választókat személyes jelentkezés alapján írták-e össze, vagy csupán az 1861. évi összeírás alapján. (E vizsgálat nem járt eredménnyel.)

Kovács Antal mérnököt, szentgáli birtokost, akit Veszprémben írtak össze, átírták a birtoka szerinti nagyvázsonyi kerületbe.

³⁴¹ VeML Veszprém vm. áll. biz. jkv. 1861:469., 474.

³⁴² VeML Veszprém vm. áll. biz. jkv. 1861:246–249.

³⁴³ OL Htt. 1865–II–15–84 668.

³⁴⁴ Uo. 90 761.

³⁴⁵ Uo. 90 761.

Panaszra az ugori kerületbe is vizsgáló küldöttséget küldöttek: kiderítendő, csakugyan csupán az előjáróságok "alaptalan bemondásai szerint", személyes jelentkezés nélkül íratlak-e be a választók. Eredmény: csúsztak ugyan be hibák, ám az összeírás egésze érvényes. Bűnvádi keresetet azonban — amint ezt az összeírók sértetten kérték — a választmány, a kétségtelen hibák ellenére is, nem indított az "alaptalanul" panaszkodók ellen...

Mezőszentgyörgy előjáróságának reklamációjára föltételeesen töröltek az enyingi kerületi választók közül sikkasztás és lopás miatt elítélt két személyt, föltéve: "ha az ellenök emelt vád terhe alól a követválasztás határidejét megelőzőleg tisztítkozni képesek nem volnának". Utóbb igazolták magukat; gyermekkori kihágásukat a választmány megbocsátotta, régi jogon bekerültek.

Több pusztobogárdi és szilasbalhási kérelmezőt fölvettek az enyingi kerület választói jegyzékébe, mivel kérelmüket — amelyben arra panaszkodnak, hogy nem tudtak az összeírás határidejéről — oly időpontban adták be, amikor az összeírás még tartott, tehát az összeíró küldöttséghez is fordulhattak volna vele. Más esetben is ez volt a döntés; ugyanakkor mentették az összeíró küldöttséget is, amely Szilasbalhás környékén is a községi bírókra bízta az összeírás közhírré tételét. Miklós János pusztobogárdi gazdaságvezető választójogát megerősítette a választmány. Ezt a küldöttség a *gazdai hatalom* alatti volta miatt vonta kétségbe, ám a választmány azért is megadta, mert *nemes* volt. (A kérdésre az egyenes választ megkerülte a választmány.)

A bűnvizsgálat még nem ok a kizárásra, hiszen az a vádlott fölmentésével is járhat (Bakonszentlászló, László István elleni reklamáció Mayer Imre jegyzőtől).

Nagy Károly szakképesített *helyettes tanítót* is fölvették. (Az egyéni reklamációk túlnyomólag az *enyingi* kerületből futottak be.).

A november 23-i választási eredményeket a központi választmány is jegyzőkönyvezte.

Zircen a választás első és második napján *vérengzések* voltak; a választás megghiúsult (választási jegyzőkönyv nincs); új vezetéssel, új választást tűztek ki december 6-ára.

Veszprémben Kupritz Imre egyhangúlag választatott meg Körösy Imre ügyvéd ellenében; utóbbi egy nyomtatott fölhívás kíséretében *óvott*. Ez is a megyei levéltárba került.

Nagyvázsonyban a választási elnök volt kénytelen választási jegyzőt behelyettesíteni Blajsze János mencshelyi evangélikus lelkipásztor személyében, mivel a központi választmány által kijelölt jegyző s helyettes jegyző nem jelentkeztek. Csak az egyik párt volt jelen. Pap Gábor követjelölt hívei távol maradtak. A "városház előtti szabad térséget" jelölték ki a választásra, bár ez ellen több helyi polgár verekedéstől félve tiltakozott. (A választáson 22 pandúr és 15 csendőr volt jelen!)

A választók zenekíséret mellett érkeztek. Gál Pétert 11 után egyhangúlag választották meg, ellenfelei távollétében. Ezután jelentek meg 12 órakor "némely vámosi és magyarbarnagi előjárók", s *nyilatkozatot* iktattak a jegyzőkönyvbe. E szerint Pap Gábor vörösberényi tiszteletes 350 híve a választáson nem jelenik meg, minek oka "az 1861-ik évi szomorú eseményekből s a szentgáliak magatartása felől származó hírekből táplálkozó azon aggodalom, hogy választójogunkat békésen gyakorolni aligha tudnánk". Csak akkor jelennek meg, ha biztosítékot kapnak, hogy az események nem ismétlődnek meg. Ugyanígy nyilatkoztak a magyarbarnagi községi előjárók is. Délután 2-kor a nagyvázsonyi községi jegyző is hasonló nyilatkozatot adott. Nem akarták veszélynek kitenni városuk polgárainak személyét és vagyonát az 1861-éhez hasonló eseményektől, ezért állapodtak meg abban, hogy távolmaradnak.

A küldöttség ezek megítélését nem tartotta hatáskörébe tartozónak. Mivel Gál Péter pártja ezek átnyújtásakor már eltávozott, rájuk észrevételt nem tehetett. Az esetet a központi választmány szó nélkül vette tudomásul.³⁴⁶

Ugodban két jelölt volt; Nagy Szabó Ignác 1971 voksot nyert Szabadhegyi Antal ellenében (641).

Somlóvásárhelyről a választmány Pap János megválasztását rögzítette, noha a választási jegyzőkönyv említést tett a *felsőiskolai véres veredéssről*. Az elnök a járási szolgabíró és a két párt tagjainak részvételével azonnal vizsgálatot rendelt el. Két jelölt volt: Békássy Lajos és Pap János. A szavazás másnap délután fejeződött be ezzel az eredménnyel: Békássy Lajos 1743; Pap János: 1822. (A petícióról írtam: R. 197–199.)

Enyingen Kerkápoly Károly 1060, gr. Feszetics Pál 614 szavazatot nyert.³⁴⁷

Zircen a december 6-i választáson Ányos István 996, Hunkár Sándor pedig 816 szavazatot kapott.³⁴⁸

119 Pápa

I. Képviselők 1848/49-ben:

Vermes Illés egyhangúlag, uradalmi tisztartó. T2203: 1849. márc. 1-jéig. *Horváth Mihály* (1809–1878) püspök, kultuszminiszter (1849). T806: LZ, A1, A2. 1849. június. Szeged I. vk.: 1869, 1872; Pest I. vk.: 1876.

IV. Iratok híján Tóth Béla adatát használom; 1861-ben Szabó Imre (T1852) lett a képviselő.

V. Pápan az 1861-i képviselő-testület 1865. október 12-én óvott a jelen helyzet miatt. Az 1861-i központi választmányt reaktívták, négy tagpótlással. Mivel a 1861-i polgármester már nyugdíjaztatta magát, helyébe a közgyűlés elnöki székébe a volt városkapitány került, a választmányi elnök pedig gr. Eszterházy Pál maradt.

A november 12-i ülésen az összeíróktól írásban bejelentés érkezett, hogy közülük többen lemondanak, "mivel a helybeli csizmadia céh tegnapi napon délelőtt az összeíró választmány előtt tömegesen megjelenván követelte, hogy azon tagjai is, kik jelenleg legényeket nem tartanak, a választók sorába felvétessenek, kijelentvén, hogy addig a termet el nem hagyják, míg e követelésöknök a választmány eleget nem tesz, egyszersmind pedig a már elutasítottakat az elutasítási jegyzékekből ki nem törli, mely erőszakoskodás folytán a választmány kénytelen volt a törvény ellenére beleegyezését adni ahhoz, hogy a legénnyel nem dolgoztató és így szavazati képességgel nem bíró mesteremberek is ezen, általuk fogalmazott észrevétel mellett [mint] »legénytartó jogképeséggel bírók« fölvétessenek".

A választmány megütközött ezen az erőszakos föllépésen, s a "kényszerítő nyomás alatt történtek hatályát megszüntettnek nyilvánította", és törölte a 381–443. sorszámon történt összeírásokat. Új összeírókat választottak. A választmány külön rendezte a bejutást a választás színhelyéül szolgáló városházába.

³⁴⁶ Uo. 92 882.

³⁴⁷ Uo. 95 601.

³⁴⁸ Uo. 96 831.

Kocsis Antal városi örmester "szolgálati viszonyánál fogva szavazati jogáról önként lemondott". Szavazótöbbséggel mint *honoráciort* meghagyták Ludovics István 1848 előtti megyei tisztviselet, minthogy 1848 előtt nemesi jogokat gyakorolt.

A templomszolga — lévén városi polgár — a többség szerint választó maradhatott. Rigó Mihály napszámos, mivel "nem szegődött szolga", régi városi polgárként választójogát megtarthatta.

Császár János ellen azt hozták föl, hogy *bankócsinálásért* 5 évig fenyíték alatt állt (ült!). Az elvi döntés: az 1848:V. tc. 2. §-a "betűszerinti értelmében nézve csak azokra, kik tényleg fenyíték alatt vannak, nem pedig egyszersmind azokra is, kik büntetésüket már kiállhatták, vonatkozávan, a kérelemnek hely nem adatott".

Aki nemes volt, azt atyai (anyai), gazdai hatalom miatt nem zárták ki. Nagy Ignác nyomdászsegéd is választó maradhatott.

A november 25-i választás eredménye: Noszlopy Tamás pápai lakosra 331-en, Szabó Imre felsőiskolai katolikus lelkészre, kerületi esperesre, viszont 404-en szavaztak.³⁴⁹

Zala vármegye

- 120 Alsólendva
- 121 Baksa
- 122 Csáktornya
- 123 Keszthely
- 124 Letenye
- 125 Nagykanizsa
- 126 Szentgrót
- 127 Tapolca
- 128 Zalaegerszeg

I. Képviselők 1848/49-ben:

Lendva: *Gyika Jenő* főszolgabíró, birtokos, lemondott. T688: 1849-ben választották volna meg és le is mondott. Balogh Elemér szerint e lemondás az 1848-i választásra vonatkozik; utána ellenfele *Horváth Péter* győzött, ám 1849. január 18-án ő is lemondott, s utána 1849. június 3. és július 3. között, meghatározatlan időpontban ismét Gyikát választották meg, aki immáron honvéd őrnagy volt (Balogh, Zalai Gyűjtemény 25: 206–207.).³⁵⁰ *Horváth Péter* földbirtokos, egyhangúlag, 1848. T809:LZ.

Baksa: *Simon Pál* (1814–) egyhangúlag, ügyvéd. T1783: LZ, Ao, Al, 1861-ben és 1865-ben is.

Csáktornya: *Glavina Lajos* egyhangúlag, levéltárnok. T646: LR, LZ.

³⁴⁹ Uo. 84 668.

³⁵⁰ A zalai választások történetét szakmai irányítással BALOGH ELEMÉR már földolgozta; ennek rövidített változatát két részben közölte: *Az első népképviselői választások Zala megyében = Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból* 1986. Zalaegerszeg, 1986. (Zalai Gyűjtemény: 25:195–207.); *Országgyűlési választások Zala vármegyében 1861–1872 = Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból* 1987. Zalaegerszeg, 1987. (Zalai Gyűjtemény 26:163–183.). Ezért e helyütt csak a helytartótanács levéltárában fennmaradt, általa nem vizsgált anyagot tárom föl.

Keszthely: *Tolnay Károly* régi követ, egyhangúlag, főszolgabíró, földbirtokos. T2087: 1849. márc. 1-jéig; 1861-ben, 1865-ben és 1872-ben is; LZ, Ao, Al, A2. *Csányi László* (1803–1849), 1849. júl. 28., földbirtokos, miniszter. T307:LZ.

Letenye: *Horváth József*, adószedő, földbirtokos. T803.

Kanizsa: *Boja Gergely* tanítóképzői tanár. T266: LL.³⁵¹

Szentgrót: *Deák Ferenc* (1803–1876) volt követ, igazságügy-miniszter (1848), egyhangúlag. T407: LR, FR, Ao, Al, A2. (1861-től haláláig Pest I.)

Tapolca: *br. Putheányi József*, földbirtokos T1631: Puteani (1811–1869) LZ, 1849. márc. 1-jéig. *Csányi Lászlót* választották meg utána, ám a keszthelyi mandátumát igazolták (azt tarthatta meg).

Egerszeg: *Csertán Sándor* (1810–1864) megyei ügyész, birtokos. T368: főjegyző LZ.

III. A választási bíráskodás hálójában az egyetlen 1865. évi szentgróti választás akadt fenn, ahol is a két helyen való párhuzamos szavazás miatt panaszkodtak — ez esetben sikertelenül — gr. Batthyány Zsigmond 1861-i képviselő ellenfelei (R. 227–228.).

IV. Az 1861. évi választásokról, amint azt Balogh Elemér megírta, a megyei levéltárban is alig maradt fenn központi választmányi iratanyag. Az állandó bizottmány 1861. február 9-én választotta meg a központi választmányt, melynek elnöke Horváth Vilmos másodalispán lett. Az idő sürgetése miatt 15-én kerületenként két-két összeíróküldöttséget választott, rájuk bízva a helységeknek egymás közötti fölosztását. A megyéhez visszacsatolt Muraközben, ahova három választókerület is kiterjedt (a lendvai, a csáktornyai és a letenyei) *br. Josip Šokčević* horvát bán fegyveres fenyegetésével gátolta az összeírást. Az összeírók és *Inkey Ádám* földbirtokos — utóbb Csáktornyán megválasztott képviselő — gr. Batthyány Imre főispánhoz fordultak segítségért.

A március 15-én tartott választásokon említésre méltó — a Pesti Naplóban is megírt — események két helyütt történtek.

Letenyén a Királyi Pál és Döry János közötti párharcban 585–380=5 vokskülönbségnél Séllyey elnök félbeszakította a választást, mivel az egy Döry-párti kortes botjával fejbe verte a szavazatszedő küldöttség egyik, Királyi-párti tagját. A központi választmány az esetet vizsgálva "bűnöst nem talált, viszont őszinte megbánást igen". Az április 12-i választás — miután a központi választmányban Döry János "jelölti tisztéről ünnepélyesen lemondott", s azt az általa ajánlott Csillagh László főszolgabíró sem fogadta el — Királyi Pál megyebeli születésű pesti publicista egyhangú győzelmét hozta.

Tapolcán március 15-én a választók Barcza Sándort kívánták követnek, aki azonban megjelenvén maga helyett Kerkápoly Károly pápai főtanodai bölcsészeti tanárt és Prodánovics Dánielt ajánlotta, mire verekedés tört ki, s "hárman életveszélyes sebek alatt roskadtak össze". Krisztián Piusz tihanyi adminisztrátor, választási elnök a választást felfüggesztette. Március 26-án Botka Mihályt itt is egyhangúlag választották meg. Március 15-én Nagykanizsán Sümeghy Ferencet, a kapornakai járás főszolgabíróját, Zalaegerszegen

³⁵¹ Helyesen: Bója Gergely (Szeged, 1817. nov. 2. – Szeged, 1892. jan. 8.); vezetéknéve Bolyaként is előfordul. Szegedi polgárfi; az itteni piaristáknál tanult, majd Pesten filozófiai tanfolyamot végzett. 1844-től a nagykanizsai tanítóképző intézet tanára; 1848/49-ben a város képviselője. Elítéltetése és megkegyelmeztetése után hazatért Szegedre, ahol előbb alreáliskolai tanár, utóbb, 1857-től tanítóképzői segédtanár lett, 1861-ben városi képviselő, 1869-ben pedig az iskolaszék tagja volt. 1870-ben Zalába ment királyi tankerületi felügyelőnek. 1872 és 1878 között ugyanezt a tisztelet töltötte be a székesfővárosban is. L. HABERMANN GUSZTÁV: *Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez*. Szeged, 1992. 33.; RUSZOLY JÓZSEF: *A szegedi népképviselői közgyűlés. 1848–1871*. Szeged, 1984. 123., 127.

pedig Szabó Samu ügyvédet "választották el", mindkét helyütt voltak ugyan ellenhangok is, amelyek Nuschetz, illetve Szladovits nevét hangoztatták, ám ezek a két választási elnököt — Oszterhuber Józsefet és Skublich Istvánt — nem gátolták az egyhangúság kimondásában.³⁵²

Képviselők lettek még: Molnár Pál (Alsólendva), Simon Pál (Baksa), Inkey Ádám (Csáktornya), gr. Batthyány Zsigmond (Szentgrót) és Tolnay Károly (Keszthely).³⁵³

V. Az 1865. őszi választási előkészületeket a központi választmány a megyei bizottmány által megválasztott Botka Mihály első alispán elnökletével végezte. A választókerületek beosztása úgy maradt, mint 1861-ben (és előtte 1848/49-ben). Kizárólag az 1848-i törvényeket tartották szem előtt. Ámbár előbb az összeírásokat korábban, már október 16-án kívánták elkezdeni, a törvényes határidőt utóbb mégis helyreállították, október 30-ára tűzvéni ki a kezdési határidőt.³⁵⁴

Inkább csak a választók, nevezetesen néhány községnek választókerületei illetékessége kérdésében merültek föl érdekesebb esetek.

A november 13-i ülésen pl. Nagy János koppányi községi jegyző beadványát tárgyalta. Azt panaszolta, hogy a jegyzőségéhez tartozó "alsó vagy pusztai Tilaj községnek" választóit most a *zalaegerszegi* kerületben írták össze, noha 1848-ban a *szentgróti*ba tartoztak. A központi választmány az 1848. évi összeírást megvizsgálva azt találta, hogy nevezett pusztaközség már akkor az egerszegi kerületbe tartozott, a kérvény tehát alaptalan, mivel a bizottmány az 1848-i kerületi beosztást vette át.

Csupor János baltavári lelkész meg amiatt panaszkodott, hogy szentgróti összeíró küldöttség azért tagadta meg összeírását, mivel Baltavár a Vas vármegyei *rumi* kerületbe tartozott, noha ő mint egyszersmind a hervatfai filia lelkésze, mégis a szentgróti kerületben kívánta magát fölírni. Mivel nem személyesen, hanem csupán a *zalaabéri uradalmi gazdatiszt által* jelentette be magát, ennek igazolására szólították föl. Utóbb jelentkezését az egyik összeíró küldöttségi tag igazolta, mire őt miután kijelentette, hogy választójogát *kizárólag* csak e kerületben gyakorolja, fölvevették.

Modrovics Gergely csácsi lelkész kérte Kurucz Lukács bozsoki lakos választójogának elismerését. Kurucz József, az ő "édes atyja bozsoki lakos és birtokos véletlen és rögtön történt elhalálása folytán a választási szavazati jogot magára, mint édes atyja után a birtokban és jogokban törvényes utódra átalruháztatni" vélte. A választmány elismerte választójogát, s utólagosan bevezette a zalaegerszegi választók közé. Ugyanő panaszkodott amiatt is, hogy az előjáróság gondatlanságából több olyan csácsi lakos kimaradt, akik kérték, hogy e testület írassa össze őket. A választmány utólag *méltányosságból* nekik is megadta a választójogot. A vitényediek meg azért mulasztották el az időben való jelentkezést, mivel náluk az összeírással egyidőben éppen *adóexecutio* volt, s kénytelenek voltak pénz után nézni. A választmány velük is kegyesnek mutatkozott, utólag is fölvette őket.

Thassy Miklós a lakóhelye szerinti *baksai* kerületből a *zalaegerszegi* kerületbe hiába szeretett volna átkerülni. A választmány, részint mert kérését bizonyítani nem tudta, részint mivel "a törvényben az időközbeni átíratásokról említés sincs", elutasította. Utóbb erre a precedensre is hivatkozva utasították el Valentini Márton szentgróti kerületi és Molnár

³⁵² BALOGH ELEMÉR: *Országgyűlési választások Zala vármegyében. 1848-1875.* [Szeged, 1982]. Kézirat 23., 31., 56-57., 82-83. *Balogh Elemér*, Zalai Gyűjtemény 26:163-185., különösen: 164., 170-172., 176., 180.

³⁵³ MAM: 123-129., különösen 128-129.

³⁵⁴ OL Htt. 1865-II-15-80 626.

Dénes tapolcai választókerületi földbirtokosok átírását a zalaegerszegi kerületbe, ahova időközben átköltöztek.

Már az összeírásakor forrongások voltak a baksai és a lendvai kerületekben. Horváth Péter, az utóbbi választókerület összeíró elnöke november 17-én arról tett jelentést, hogy Brezovec, Csesztránec, Lapsina, Zebánec és Zsiskovec községek azért fordultak hozzá, mert a csáktornyai kerületi összeírók nem voltak hajlandók őket beírni, ő meg küldöttségével összeírta őket. Noha a másik kerületbe tartoztak! Jelentése szerint a lendvai kerületben "a Horvát ajkúak inkább elmaradni, mintsem Lendván megjelenni készek", miért is a szerdahe-lyi Mura-partra kérte a választás helyszínének kitűzését.

Mivel a nevezett községek az átvett 1861-i választókerületi beosztás szerint is a lendvai kerületbe estek, összeírásukat helybenhagyták. A választmány a kerület székhelyét, kitűzése bizottmányi hatáskör lévén, nem tehetette át, ehelyett fölhívta a választási elnököt a választási rend megőrzésére, valamint a *választási hely* célszerű kitűzésére (nyilvánvalóan: Lendván belül).

A választmány egyébként is nagyon ügyelt arra, hogy hatáskörét túl ne lépje. Amikor pl. zalaegerszegi polgárok azzal fordultak hozzá, hogy a városházán lengő (ellenpárti) zászló mellé még egy másikat tűzhessenek ki, vagy a választmány vetesse le az addigit is, elhárította magától az állásfoglalást. "A központi választmány — írta — sokkal magasztosabb hiva-tást foglal el, mintsem pártoskodáshoz kezet nyújthatna, melyek fölé helyezi magát, de az 1848-i törvény 5-ik cikkelyének egy szava sem érint a magány pártoskodások fölötti intéz-kedést."

Kovács Sándor és Kuthy Mátyás jogászok — utóbb Hetics János is — az országgyűlési követek mellé díjazott *írnokul* jelentkeztek, ám a választmány hatáskörhiány miatt kérelmü-ket a *megye* (egyelőre nem ülésező) *közönsége* elé utalta, ebben is szigorúan tartván magát a törvény betűihez.³⁵⁵ Csillag László másodalispán „Zala vármegye Közönségétől” november 28-án föl is terjesztette a Chepety Károly és Kövesy János megyebeli joghallgatókkal ötre kiegészült társaság kérelmét. Arra hivatkozott, hogy mind 1848 előtt, mind 1861-ben „az országgyűlési követek mellé, tanulmány és tapasztalásszerzés végett az ügyvédi pályára készülő fiatal egyének írnokká nevezettek ki”, amit most is kívánatosnak tartva, őket „e megye közönsége” erre ki is nevezte. A helytartótanáctól „csupán” azt kérte, hogy „országos alapból” fizesse őket. Ám az azzal, hogy „a megkívántató költségek fedezésére szükséges alap nem létezend”, ezt nem teljesítette.³⁵⁶

1865. november 23-án öt kerületben egyhangú lett a választás, így kerültek be a képviselőházba: Simon Pál (Baksa), Királyi Pál pesti ügyvéd (Letenye), Sümeghy Ferenc (Kanizsa), Tolnai Károly (Keszthely) és Bartha Mihály (Tapolca).

Amint arról Balogh Elemér is ír (Zalai Gyűjtemény, 26: 172–173.), Zalaegerszegen különösen heves versengés, korteskedés folyt Szabó Sámuel és Barcza Sándor, valamint Laky Rafael hívei között. A választási jegyzőkönyv szerint Szabó és Laky pártja eleve kü-lön csoportosult; a szavazás az összeírás betűrendjében községenként történt. A pártok ellenőröket küldtek a választáshoz; fölmerült annak gyanúja is, hogy a jelenlévő Skublics Zsigmond döbrétei birtokos e község választóit befolyásolja. Szabó Sámuel hívei arra pa-naszkodtak, hogy a Laky-táborban borosztás folyik, majd velük szemben verekedést kezd-tek. Hiába volt az elnök csillapító szava, a választók betódultak a szavazóhelyiségbe, miért is az elnök föloszlatta a választói gyűlést, félbeszakította az eljárást.

³⁵⁵ Uo. 91 338.

³⁵⁶ Uo. 94 300

Farkas Imre bajodi földbirtokos a Laky-párt nevében panaszt tett az elnöki intézkedés, egyáltalán a választási előkészületek és az eljárás — beleértve a központi választmányét is — *pártossága* ellen, az állásfoglalást azonban a választmány — lévén érintett — elutasította magától, "miért is a folyamodók netán sértett érdekük orvoslatozásáért az országgyűléshez, mint az érdemben illetőségű hatósághoz utasíttatnak".

Oszterhuber József s többek viszont a jövőendő választásból szerették volna kiküszöbölni a hibákat, ezért 1. katonai rendfenntartást kértek; 2. két szavazatszedő küldöttséget kívántak; 3. a választmány által szerették volna megállapítani a községek szavazati sorrendjét; 4. követelték: "a szavazatszedő választmányban a törvényben kijelölt személyeken kívül [az ügyekbe] beleszólása senkinek se legyen"; 5. a személyazonosságot községenként egy előljáró s egy megbízott ellenőrizze; 6. készüljön betűsoros névjegyzék a választókról.

A központi választmány, "bár a követválasztási elnöknek utasítás adásra jogosítottnak magát nem tartja", a Szabó-párt e pontjait közölte az elnökkel, megadva neki a lehetőséget két szavazatszedő küldöttség alakítására is, "ha éppen a körülmények úgy kívánnák, és a pártok beleegyeznének".

Több zalaegerszegi választó kérte Pálfiszeg s Rózsásszeg községek választóinak ide való föl vételét, mivel a baksai kerületbe sem vették föl őket. Ám tévedtek: a baksai kerületben igenis össze voltak írva, különben is: a választókerületeket az október 9-i bizottmányi ülés az 1861-i beosztás szerint már megalakította.

Az egerszegi választás kapcsán Kerkápoly Mór egyenesen a központi választmány összetételét kifogásolta, "miután nem alkotmányos formában és nem alkotmányos elemekből alakítottak", ám e kifogás "senki által sem támogatott", ezért végzést sem hoztak róla.

A csáktornyai választás meghiúsult. Már majdnem befejezhatték a szavazást, csak három község volt hátra, mikor "a vidékbeli szavazókra egy melléktéremből, ott hol a szavazatszedő választmány működött, kirohanás és megtámadás történt". A választási jegyzőkönyv szerint a kirohanók "polgári öltözetű egyének" voltak. Az elnök ugyan a rendet eréllyel helyreállította, de akkor meg még súlyosabb eset történt: valaki fokossal támadt a jegyzőre, az így támadt verekedés és zavar "a küldöttséget hel[y]éről elriasztotta". Glavina Lajos neveket ugyan nem tudott írni, de azt bizton állította: a zavarkeltők csakis csáktornyaiak lehettek. Fegyveres erőt az elnök nem alkalmazott, s a jövőben sem kívánt, ezért a jegyzővel együtt vissza is lépett, mivel "szabadsági önérzetükkel a fegyver őrködése alatti joggyakorlat össze nem fért". Egyébként Festetics György főispán korábbi ajánlatait a katonaság ki rendelésére a választmány ugyancsak hűvösen fogadta.

A választmány a Szabó Sándor pártjabeli Oszterhuber-féle pontokat az itteni új elnöknek is megküldte, mégpedig *végzés* formájában, a rakoncátlankodó Novák István csáktornyai lakos és társai ellen pedig a megyei hatóságtól szigorú és gyors *vizsgálatot* kért.

Zsibrik Bálint elnök szerint a két párt majdnem befejeződött szavazásának eredményes lezárását Lendván is zavar akadályozta meg. Jobbára szavazati joggal nem is bírók támadtak a küldöttségre: az összeírást és a jegyzőkönyvet szétszórták, sőt tetteleges bántalmazás is történt. A választmány, mikor kiadta ide is az említett pontokat, csak reményét fejezhette ki, hogy ez nem fog megismétlődni. A választási jegyzőkönyv szerint Molnár Pál és Horváth Péter 1848-i képviselő állt szemben. Az előbbi Alsólendvára rendelve híveit, ott kívánt választásba bocsátkozni, míg a Horváth-pártiak "azon körülményt emelték ki, hogy a Muraközi nép nem felejtette el az 1848-ik évben történt vereségöket — Alsólendva mezővárosba be nem jönnek — és így ők jogaikról inkább lemondani" is készek. Hivatkoztak arra is, hogy 1848-ban a második választást, valamint az 1861-i egyhangú választást is a Muraparton tartották, "következésképp [p] most már a szokás is mellettök bizonyít". Az elnök így is

döntött. Másnap 10 órakor ott kezdődött el a választás, melyen "a Muraköziek a legnagyobb rendben [és] számban megjelentek, míg ellenben a Murabelői magyar ajkú választók igen gyéren jelentkeztek", amit azzal magyaráztak, hogy ők a városba voltak berendelve. Az elnök fél 12-ig halasztotta a választást, mikorra azok is "seregesen megjelentek". Ám ekkor meg a muraközi választók nem voltak hajlandók a hídon túlra, a réten kijelölt helyre átmenni, ahol csak egy út választotta volna el őket az ellenpárti magyaroktól. Így is elkezdődött a választás. A magukkal hozott botokat a muraköziek lerakták, míg ellenben a Murán inneni választók a botokat, csákányokat és fejszenyeleket megtartották. Két szavazatszedő bizottmány működött: az egyik a Mura-hídfőnél, a másik tőle 80 lépésnyire.

Három órakor "bizonyos Tánczos, Dobri birtokos" Csúrin Mihály szentmártoni birtokos, aki az írnoknak a másik asztalhoz való átvitelére vállalkozott, mivel Horváth-párti volt, veszélyes fenyegetésekkel föltartóztatta, arra akarva kényszeríteni, hogy letérdelve csókolja meg a Molnár-párt zászlaját. Az elnök utasítására ugyan Tánczost Szumbor megyei foglár elfogta, ám nem tudni mi okból, 5 perc múlva el is engedte, így ő folytathatta cselekményeit. Bíró Ferenc völgyfalui kovács meg 4 órakor a papokat szidta. ("A papos Krisztusát üsd.") A Molnár-párti magyar választók 5 órakor elfogytak; ekkor a Mura-hídfőnél működő küldöttség — gyorsítandó a szavazatszedést — a másik segítségére sietett, mire "a Molnár-pártiak részéről visszamaradt, nagyobb részt nem is szavazó csöcselék nép pokoli lármával kezdte a bizottmányok működését gátolni". Kövekkel hajigálták meg a muraközieket, mire ők a Mura-hídon józanul visszavonultak. Ellenben "a bortól felhevült Molnár-pártiak az asztalokat, padokat és székeket szétdarabolva, kiket elértek, ütötték, az asztalon lévő egy rész összeírási íveket elvitték". Még a rend fönntartására kirendelt két főszolgabíró is — magára hagyva a választmányt — futva menekült előlük. A muraköziek, látva, hogy a támadók kisebbségben vannak, a hídon visszamerészkedve, immáron botokkal felszerelve kívántak elégtételt venni a támadókon, mire ők szétszaladtak. Fél nyolcra egy hang sem volt hallható. A főkolompások között is kiemelték Danicz útmestert, aki "a papi tized, a robot visszajövetelével izgatta a népet, továbbá, hogy ezek horvátok, ebből következtethető azon szomorú eredmény".

Több lendvai választó részint az elnöki részrehajlást, részint azt kifogásolta, hogy a választás az erre alkalmatlan *Mura-parton* történt. A választmány nem tartotta magát illetékesnek azon kérésről dönten, hogy "a Lendvai választó kerületbe[n] a választás a választó kerület főhelyén, Lendván történjen"; október 8-án a bizottmány különben az 1861-i választókerületi fölosztást vette át. Mivel pedig "éppen a Lendvai választókerület két külön ajkú választók által lévén képviselve, a követválasztási kiküldött elnök bölcs belátására bízta [az] ebbéli intézkedés megtételét".

Szentgróton Hertelendy György 1815 voksot nyerve 641 szavazótöbbséggel győzött a csupán 1174 szavazatot nyert gr. Batthyány Zsigmond ellenében, ám a vesztes Batthyány-párt azonnal panaszt nyújtott be: "bár esmerve a központi választmány hatáskörét, s így folyamodásukban elől adott legfőbb sérelmek e helyeni orvosolhatatlanságát" panaszolta, az elnök részrehajló eljárását, valamint a kerületi lelkészek "vallási ügyekben is pártoskodó eljárásai felhasználását és fenyegetéseit" bírálta, és *vizsgálatot* kért. A központi választmány e kérelemmel azonban hatáskör híján a képviselőházhoz utasította őket.

A választmány mind a három meghíusult választást december 9-ére tűzte ki. Lendvára, ahol előbb szétszaggatták az összeírást is, a megyei levéltári példányt küldték ki.³⁵⁷

³⁵⁷ Uo. 95 458.

Mivel Thassy Mihály korábbi helyettes, most kinevezett elnök "magány ügyei" miatt lemondott, december 3-án a választmány Sélley László korábbi jegyzőt, most helyettes elnököt léptette elő, helyettesé Sziszeky Márk bellatinci lelkészt bízta meg. December 6-án pedig Csesznyák László csáktornyai elnök jelentett beteget telegrammban és levélben. Ismét Glavina Lajost kérték föl az elnökségre.

A december 9-i pótválasztások eredményei: Csáktornyán: Szabó Imre (1492), Bogdán György (753), tehát Szabó diadalmaskodott 739 szavazattal; Egerszegen: Szabó Sámuel (1443), Cseley Rafael (1170), Szabó így 273 vokssal győzött. Két érdekes eset Egerszegről: "Kerkai Ferenc és fia között a szavazás fölött kérdés támadván, a választmány szavazattöbbséggel a fiú javára döntötte el a kérdést." A söjtöri Csendes Gyula délelőtt a maga nevében már szavazván, a pusztadericsi Koltai neve alatt ismét bejött szavazni.³⁵⁸

E két választást a december 16-i ülésen a központi választmány is nyugtázta, ám Lendváról ismét csak kudarcról kapott hírt. Sélley László elnök azt jelentette, hogy a választás előtt a két párttal értekezletet tartott a választási hely kitűzéséről, valamint a községek szavazási sorrendjéről. Ám utána megbetegedett, s az elnökséget nem láthatta el. Tisztségéről le is mondott, hiába kérték mind a két oldalról megbízatásának ellátására. Ezt a választmány utólag elfogadta. Sziszeki Márk számolt be az általa vezetett december 9-i választásról. Megkezdődött ugyan a szavazás, ám a hideg, a beállott este, valamint "a jegyzői teendőkkel megbízottak közbejött megbetegedése miatt is" a választást félbe kellett szakítania. Kérte, hogy a választmány alkalmas helyiségről gondoskodjék. A választmány sajnálta a félbeszakítást, mivel "ezen választókerületben két külön ajkú választók között gyakorolt jog a már is felízgatott kedélyek által az ingerültségnek kiszámíthatatlan következményeit idézheti elő". A "szláv ajkúak" — minthogy 1848-ban és ez évben is *kihágások* történtek — ragaszkodtak a *lendvai határban* levő Mura-parton való választáshoz, ahol 1848-ban és 1861-ben is zajlott a választás. A Lendva vidékiek viszont a törvény szelleméhez ragaszkodva a városban kívántak szavazni. A választmány most arra kérte a megye közönségét, hogy a december 6-án egyetértésben kijelölt *Ivánóci hid* közelében állítson föl négy öl hosszú és két öl széles "sátor vagy fa Bódé"-t, ahol "a bekövetkehető zordon idő" sem akadályozhatja a választást. Elnök az 1866. január 4-ére kitűzött választáson Vasdinyey Lajos, helyettese Sziszeki Márk, jegyző Lendvay Mátyás, helyettese pedig Zsibrik Adorján lett. December 20-án meg Sziszeki Márk lépett vissza lelkészi teendői miatt, mégis maradásra kérték.

Több lendvai választó még a december 9-i választással kapcsolatban panaszt tett a jegyzői teendőkkel megbízottakra, minthogy "megfelelkezve hazafiúi kötelességeikről, megszegve letett esküjüket, helyeiket hűtlenül elhagyva minden előleges bejelentés nélkül a kiküldöttségnél vagy annak elnökénél, alattomosan eltávoztak, s így öszve sereglett nagyszámú választók készséggel felajánlott türelmes várakozása dacára a választást az elnök magára hagyatva félbeszakítani és eloszlatni kénytelenítettén", a jegyzők bűnvádi kereset alá vonását kérte, igényelve az időmulasztási költségeik megtérítését is. A beadványban ismét Sélley Lászlót kérték elnöknek kinevezni, jegyzőt pedig más választókerületből óhajtottak. A választmány különösen azért sajnálta a kialakult viszálykodást, mert e kerület "két külön ajkú haza poláiraiból alakítva, kiszámíthatatlan következményeket vonhat maga után". Sélleyt, aki az elnökségre többszöri felszólításra sem vállalkozott, már 16-án fölmentette, így ezúttal sem vehette igénybe. Maradt tehát a Vasdinyey–Sziszeki elnökpáros. A választmány csak remélhette, hogy igazságosan és méltányosan járnak el. Ami a volt jegyzőt, he-

---

³⁵⁸ Uo. 97 303.

lyettes jegyzőt illeti: "választmány magát a kért intézkedésre hivatottnak nem érezte, mert a központi választmány, úgy annak közgei, a nemzeti becsület körében működven, minden elfogadott legcsekélyebb működési tér és annak pontos és lelkiismeretes teljesítése legszebb polgári kötelességek egyike lévén, akár hanyagság, akár visszaélés által okozott bajok vagy jogcsorbítások, lelkiismeret és a közvélemény legsújtóbb bíraskodása alá tartoznak". Mivel a jegyzői teendők viselői helyüket minden ok és jelentés nélkül hagyták el, "polgári szolgálatokkal és kötelességekkel éltek vissza, miért is a központi választmány ezen eljárások felett rosszal[í]ási kijelentését méltán megérdemlik". Nagy József helyettes jegyzőnél az utólag bemutatott *orvosi bizonyítványt* enyhítő körülménynek értékelték, ezért egyszerűen *fölmentették*, Lendvay Mátyást viszont a jegyzői teendőktől *megfosztották*, hiába is kérte magánügyei miatti fölmentését. Az új jegyző és helyettese Bölts József és Zsibrik Adorján lett.

Lendvay Mátyás és barátai még december 30-án megkísérelték ezt az elmozdítást felmentésre módosítani, ám sikertelenül. Csupán kisebbségi véleményüket iktatták jegyzőkönyvbe, mely szerint 1. az elnöki jelentés teljes hitelességgel nem bír, mivel csak a helyettes elnök írta alá, 2. egyoldalú az említett jegyző meghallgatása nélkül; 3. a "választmány nem bír illetékességgel közgei irányában rosszallási vagy morális fenytésekkel is élni".

Több lendvai választó panaszt téve Vasdinyey Lajos és Zsibrik Adorján *pártemberi* minőségére, helyettük mások megbízatását kérte, egyszersmind Lendvára igényelte a színhely kitűzését. A választmány a méltányosságra és az igazságosságra fölhíva nem módosította előbbi intézkedését. A kérelmezők erre a tárnokmesterhez fordultak. Tőle a választmány kapta meg kérelmüket, és vele a választás előtti napon, 1866. január 3-án foglalkozott. A választmány a horvátoknak Alsólendvára való bemehetésüket megtagadó nyilatkozatára hivatkozva ezúttal is kitartott a korábbi helyszín mellett. Az *Ivánóci hídnál* való választásban december 6-án különben is megegyeztek a pártok. Ajánlotta a küldöttség az elnöknek *fűthető bódé* föllállítását. Ugyanakkor szabad teret nyújtott az elnöknek "a sík térségről netán elkerülhetetlen elvonulás esetében a törvény értelmében a választókerület főhelyének figyelembe[n] tartását"-ra.

A január 4/5-i — hajnali 4-ig tartott — választáson Molnár Pál ügyvéd 1018 szavazattal lett képviselő, míg Horváth Péter főszolgabíróra 938 voks esett. Mindkét részről előfordult, hogy az összeírtaktól 10–20 évvel eltérő korúak jelentkeztek szavazni.³⁵⁹

1867. augusztus 1-jén két kerületben volt időközi választás. Egerszegen az emigrációból hazatért Perczel Mór, Szentgrótra pedig Hertelendy Kálmán nyert egyhangúan mandátumot.³⁶⁰

³⁵⁹ OL Htt. 1866–II–15–3157.

³⁶⁰ Balogh Elemér, 1982, 58–59. ; Balogh Elemér: Zalai Gyűjtemény 26:163–185., különösen: 164–165., 172., 176–177., 182., 184. — Egerszegen Szabó Sámuelnek igazságügyi miniszteri tanácsossá történt 1867. június 21-i kinevezése, képviselőségről való lemondása miatt kellett új választást tartani. Hertelendy György szentgróti képviselőnek első választását a Ház 1866. január 20-án alaki szabályszegés miatt megsemmisítette (R. 227–228.), ám 1866. március 1-jén újraválasztották, 1867. június 3-án lemondott. Vö. Tóth Béla, T761.

DUNA–TISZA KÖZE

Bács-Bodrog vármegye

129 Titel (=Csajkás kerület)

130 Apatin

131 Bács/Tovarisova

132 Bácsalmás

133 Hódság

134 Kula

135 Kulpin/Petrovác

136 Óbecse

137 Ókanizsa

138 Ómoravica/Kernyája

139 Rigyica

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bács: *Zákó Péter*, földbirtokos, főszolgabíró, újvidéki polgármester. T2262, 1849. márc. 1-éig.

Bácsalmás: *Kossuth Lajos* (Pest I. kerületi választását fogadta el). *Vörösmarty Mihály* (1800–1855) író. T2229, LZ, 1848. júl. 13.

Hódság: *Hauke Béla* földbirtokos, polgármester, egyhangúlag. T733

Kula: *Latinovics Móric* (1806–?) földbirtokos, szolgabíró, egyhangúlag. T1148: L. Mór (1806–1868), 1849. márc. 1-jéig.

Óbecse: *Szalmásy Ferenc* földbirtokos, megyei esküdt. T1887:LZ.

Ókanizsa: *Zákó István* (1804–1860) régi követ, egyhangúlag; földbirtokos, szolgabíró. T2260.

Ómoravica: *Mánics Péter* földbirtokos, mandátuma megsemmidítve. T[1255]: megsemmisítés 1848. aug. 22-én, mert nem érte el a 24. életévét (Cs.232). *Rezsni János* földbirtokos. T1684: Rezsnyi (Rezsni) LL, 1849. jan. 22.

Petrovác: *Mártonffy Károly* (1821–1887) ügyvéd, földbirtokos, alszolgabíró. T1280: Mártonfi, LL, zombori ügyvéd, 1884: Zomborban képviselő (B8), 1871–1876: bácsi főispán.

Rigyica: *Allaga Imre* földbirtokos. T16, 1861-ben is LZ, Ao., bajai ügyvéd, földbirtokos.

Csizmadia Apatinról és Titelről nem tesz említést. E kerületek Tóth szerint is képviselet nélkül maradtak.

III. A választási bíráskodás hálójában 1865-ből az ómoravicai eset, valamint Szemző Nándor rigyicai képviselő ügye maradt fenn szellemi és anyagi vesztegetés miatt (R 71. [84.j.], 128., 148.).

IV. Bács-Bodrog vm. állandó bizottmánya 1861. február 21-én foglalkozott választási ügyekkel. Megalakította a központi választmányt, mégpedig úgy, hogy "abban a megyének külön választókeretei mind képviselve legyenek s kellő arányban a községnek előljárói is részt vegyenek". (Névsoruk a jegyzőkönyvben.) A bizottmány helybenhagyta a választóke-

rületi beosztást is; lélekszámadatokkal csatolta jegyzőkönyvi kivonatához. Úgy látszik, hogy az 1848-ival lehet azonos. Fontos, hogy Hódság itt *Hodzsák*. A szabad királyi városban élő *nemeseket* a szomszédos megyei kerületbe osztották be: a zomboriakat az apatiniba, a szabadkaikat a kanizsaiba, az újvidékieket pedig a petrováciba.³⁶¹ "A követválasztási előmunkálatokra — kimondták — az 1848-ki törvények szolgálnak sinórmértékül."³⁶²

A központi választmány március 18-i ülésén fölvetődött, hogy Mészáros József, az ómoravicai összeíró küldöttség elnöke március 8-án illetéktelenül alkalmazta a küldöttségben Herczeg Ferencet, pedig nem is volt tagja a központi választmánynak. Működése következtében többen kimaradtak. Kiderült, hogy a nevezettet Zákó Péter másodalispán kérte föl, mivel Alföldy Fábián küldöttségi tag távolmaradt. A választmány elfogadta, hiszen a március 26-i választás közeledtével "rögtöni intézkedések megtétele parancsoló szükség" volt. Aki esetleg miatta kimaradt, reklamálhatott volna. Kevesen reklamáltak, leginkább nemesek.

Egyhangú volt a választás Bácsan (Zákó Sándor ellenfele, Loósz Zsigmond visszalépett), Petrovácon (Sztehlo József gloszángi ágostai hitvallású evangélikus lelkész, de június elején lemondott), Ókanizsán (Kiss Jakab pesti ügyvéd, itteni közbirtokos), Ómoravicán (nagytszteleltű tudor Ballagi Mór), Kulán (Jámbor Pál hegyesi segédlelkész, írói nevén Hiador; ellenfele Erba Gróf Ódeschaleti [így: Odescalchi] visszalépett), Apatinban (Simits József ügyvéd, mivel Knézy Zsigmond szolgabíró visszalépett) és Rigyicán (Allaga Imre ügyvéd, mivel br. Redl Lajos kilépett cs. kir. százados táviratilag visszalépett).

Szavazás csak három kerületben döntött; így: Óbecsén Bende István óbecsei plébános (411), Zsulyevits Döme (73), Branovits István (36), Hodzsákon Szemző Mátyás (571), Hevesy Károly (57), Almáson Piukovits Mihály (289), Jámbor Pál (260). Jámbor Pál tehát itt vesztett ugyan, de Kulán nyert.³⁶³

A petrováci kerületben az augusztus 6. előtti napokban új választást tartottak, mivel Stehlo József június 9-én lemondott. Az új képviselő nevét nem tudni, mert csak a kísérő levél maradt meg, a választási jegyzőkönyv nem.³⁶⁴

V. Bács-Bodrog vm. 1865. október 10-i ülésén Milutinovics Szvetozár a megyebeli szerbek nevében panaszkodott, hogy az addigi fölosztás szerint egyetlen "saját" kerületük sincs; hangsúlyozva "a főhelyek elvitathatatlan döntő befolyás"-át, kérte a bácsi kerület székhelyének Tovarissóvára, a petrovácinak pedig Kulpinra való helyezését. Kérelmét *elfogadta* a bizottmány.³⁶⁵

Különben az 1860-i népszámlálás szerinti kerületi beosztást vették át. A központi választmány 1865. október 11-én kimondta: "Az összeíró küldöttségek odautasíttatnak, hogy a kerületeikbe eső községek arányos felosztása mellett minden egyes községben megjelenjenek, s az összeírást helyben eszközölgék, mellyek egyik példánya minden községben — a bejegyzés végett magukat netán utóbb jelentkezők bejegyeztetése végett — a község házánál visszahagyandó, s kifüggesztendő lévén, az egyöntetűség s egyenlő eljárás tekintetéből az illető küldöttségek figyelme továbbá odairányoztatik: miszerént a tiszai koronai terület birtok viszonyára vonatkozólag az 1848-ik V. tc. 2-ik §-ának a) betűje alatti úrbéri

³⁶¹ OL Htt. 1861-II-15-15 412.

³⁶² MAM: 145-147., idézet: 146.

³⁶³ Uo. 21 501.

³⁶⁴ Uo. 46 111. Vö. MAM:147. E forrás — kétszer említve az apatini kerületet — tévedésből Piukovits Mihályt is ideteszi; Simics József (helyesen: Simits) (Apatin) ellenjelöltjeként pedig Latinovics Mórt tünteti föl.

³⁶⁵ OL Htt. 1865-II-15-98 117.

értelemben vett 1/4 teleknek 7 lánclészen megfelelő; [...] b) betűje alatti kézművesek választóképeségük meghatározásánál a velük dolgozó »segéd« szigorú értelemben veendő lészen." A helytartótanács október 31-én megsemmisítette a határozatot az összeírás egyik példányának a községházánál hagyásáról.³⁶⁶ A központi választmány ezt november 9-én tudomásul véve utasította az összeírókat, hogy vegyék vissza a községházaknál hagyott összeírási példányokat, mivel "az utóbb jelentkezők bejegyeztetése csakis és csupán az összeíró választmány által eszközöltetni" lehetséges.³⁶⁷

A bácsmonostori előjáróság vezetői — Rehák Nándor jegyző, Kis József bíró — november 10-én azt jelentették főszolgabírójuknak, hogy az előző napi összeírás törvényesen indult, ám a 17 jelentkező után a község többi választóképeseit is hivatalból összeírták azzal, hogy "joggyakorlatától senkit megfosztani nem lehet", sőt "az egy negyedtelken kívül minden úrbéri nyolcad — mely szinte felér annyival — választói jogalapul vétetett". Ő e bejelentést azonnal továbbította a főispáni helytartónak. Rácz József szolgabíró másik jelentésében megírta, hogy Rigyiczai Kovács József Katymáron, ahol csak 45 választó jelentkezett, törvénytellenesen pusztán adókezelési lajstromok alapján, önhatalmúlag, jelentkezés nélkül mindenkit összeírt. Ez ugyan jó ügyet is szolgálhatna, ám a küldöttség Stanisíton már csak a jelentkezőket vette föl, ami részrehajlásra vall. Ugyanis a csaknem 500 katymári választó Latinovics János agitációja folytán Kovács Nep.[omuki] János követjelölt mellett nyilatkozott, mivel pedig neki Baracsán is nagy pártja van, s a választók szavazata négy jelölt között oszlik majd meg, nagy lesz — már a hely közelsége miatt is — a rigyicai választáson a katymáriak súlya. Különösen, ha zivataros idő esetén a többi községből csekély lesz a megjelenés. "Ebből látszik — írta a szolgabíró —, hogy Kovács József küldöttségi elnök hivatalos működésével rokonának, Kovács Nep. János követjelöltnek érdekében viszszaélt, mit feljelenteni annál is inkább kötelességemnek tartottam, mert a küldöttség rendes tagja Bolba József és póttag Milas[s]jevits Márton urak ezen eljárás ellen szinte felszólamoltak." A helytartótanács azonnal (november 16-án) leírt a központi választmánynak: "nevezettet törvényes hatáskörének szigorú megtartására intse meg", az összeírást pedig — szükség szerint egy másik, részrehajlatlan küldöttség által — azonnal igazítsa ki, s minderről négy napon belül tegyen jelentést.³⁶⁸

A központi választmány november 9-i ülésén éppen Kovács József, valamint Miklósvári Sándor panaszkodott Bolba József küldöttségi társukra, hogy az "községenként különböző elvekkel s ekként nem egyenlő irányban szándékozik eljárni", mire őt a választmány a november 6-i körlevélhez igazodni utasította. (Ez nincs meg.)

Piukovits Ágoston főispáni helytartó november 6-i átiratában a választmány elé tárta a katymári összeírási esetet, s "felügyeleti kötelességéhez képest" arra figyelmeztette a választmányt, hogy intézkedjen. A választmány ezt visszautasította, mivel az összeírás ellen még panasz nem érkezett, "annál fogva a megyei központi választmány törvénysértést vélne elkövetni, ha hogy fennebb címzett főispáni Helytartó Úrnak ilyentén, de a követválasztás bármely cselekményének irányt adni szándékló megkeresésre feleletet adna, de miután továbbá [...] az általa felemlített felügyeleti jogot, amennyiben ez a követválasztási ügy érdemére vonatkoznék, e megyei központi választmány el nem ismerhetvén", az átiratot csupán tudomásul vette.³⁶⁹

³⁶⁶ Uo. 84 346.

³⁶⁷ Uo. 88 456 és 89 141.

³⁶⁸ Uo. 88 867.

³⁶⁹ Uo. 89 141.

A november 11-i ülésen meg Milassevits Márton ügyvéd, rigyicai összeíró küldöttségi póttag jelentette, hogy itt nem jelentkezőket is összeírtak. Ám ezt is csak tudomásul vették.

A november 18-i ülésen a választmány nem fogadta el a rigyicai kerületi összeírást, mivel ebben "a választóképes egyének tekintet nélkül arra, hogy magukat személyesen jelentették, vagy nem jelentették, egyiránt beírva, illetőleg bevezetve fordulnak elő, s ekként az összeírási lajstromok kijavíthatók, illetőleg azokból a személyesen nem jelentkezők kitérölhetők nem voltak". E megsemmisített összeírást december 1-jétől meg kellett ismételni, és erre új összeíró küldöttséget bízta meg. Mivel számos jel mutatta, hogy tisztviselők nyomást gyakoroltak az összeírára, a választmány fölkhívta a megyei adminisztrátort: tiltsa meg alárendeltjeinek a beavatkozást. Más összeírásokból egyébként a személyesen nem jelentkezőket, akiket az előljáráások pótlólag írtak be, egyszerűen törölték.³⁷⁰

November 17-én Piukovits Ágoston a kulai kerületi összeírónak Jámbor Pál jelölt érdekében való törvénytelen összeírásáról jelentett a tárnokmesternek. Lényege: az összeírók korai távoztával a községi jegyzők még összeírták a később jelentkezőket. Ilyen eset történt Kulán, Szeghegyen, Topolyán s Feketehegyen. A helytartótanács a 84.346/1865. sz. leiratot elegendőnek tekintve erre már nem tett újabb intézkedést.³⁷¹

Az új rigyicai kerületi összeírást a központi választmány — némi törléssel — december 17-én fogadta el, s 28-ára ki is írta a választást.³⁷² Ehhez az ügyhöz tartozik még, hogy a részrehajlás gyanújába került Kiss József korábbi rigyicai kerületi összeíró elnök december 30-án a maga mentéségre a helytartótanácsához fordult; elismerte ugyan, hogy a személyesen nem jelentkezőket is összeírták, ám mivel ez "törvénymagyarázaton és véleménykülönbségen alapszik", a részrehajlást rágalomnak minősítette.³⁷³

November 9-én az ókanizsai választókerületi összeíró választmány jelentette, hogy a szabadkai nemesek bejegyzését 8-ára és 9-ére tűzte ki, ám Szabadka sz. kir. város tanácsa 566/1865. sz., november 1-jén kelt határozatában az 1848-i törvénycikkek alapján megtiltotta a város területén való működését. A megyei választmány az 1848. és 1861. évi gyakorlatot fönntartandónak véelve a helytartótanácsához fordult.³⁷⁴ A kormányshék a választmány november 18-i ülésén fölolvastott — az iratok között nem található — 88 457/1865. sz. intévényében értesítette a megyei központi választmányt, hogy "a szabad királyi városokban lakó nemesek választói jogukat, mint 1848 előtt, úgy jelenleg is, a vármegye területén, és pedig abban a választókerületben gyakorolhatják, melybe a lakhelyökül szolgáló szabad királyi város topographiai fekvésénél fogva beosztható lenne".³⁷⁵

Stratimirovics György képviselőjelölt egyenesen a kancellárhoz küldte az óbecsei összeíró küldöttség elleni panaszát arról, hogy Szenttamáspusztán 200 választó az összeírók rövid tartózkodása miatt az összeírásból kimaradt. A helytartótanács azonnali pótlásra utasította a központi választmányt.³⁷⁶

Piukovits Ágoston 1865. december 2-án tett jelentést a tárnokmesternek a Bács-Bodrog megyei, valamint az ottani városi választásokról. Figyelmemet e helyütt a városokra is kiterjesztve foglalom össze jelentését. Szabadkán november 14-én két 1861-i követ — Czorda Bódog határozati és Vojnits Lukács felirati párti — közfelkiáltással ismét képviselő lett. Baján november 23-án Tóth Kálmán, a Bolond Miska szerkesztője szavazattöbbséggel

³⁷⁰ Uo. 91 521 és 92 300.

³⁷¹ Uo. 90 314.

³⁷² OL Htt. 1866-II-15-2440.

³⁷³ Uo. 226.

³⁷⁴ OL Htt 1865-II-15-89 141.

³⁷⁵ Uo. 82 300.

³⁷⁶ Uo. 92 232.

győzött Latinovics Vince 1861-i határozati párti honatyával szemben. Zentán ugyane napon Opitz Sándor katolikus lelkész, 1861-i határozati párti honatyá nyert Jankovits Gyula ügyvéddel ellenében. Zomborban november 29-én Mihailovits Miklós kir. udvari kancelláriai előadó tetemes szótöbbséggel szorította maga mögé Korics Gáspár 1861-i határozati képviselőt. Újvidéken, ahol december 5-ére volt kitűzve a választás, Branovácsky István megválasztását bizonyosnak tekintette.

A megyei kerületekben — az elhalasztott rigyicai kivételével — november 29-én voltak a választások. Almáson br. Rudits József szavazattöbbséggel lett követ Piukovits Mihály 1861-i határozati követ ellenében. Hódságban [így!] Szemző Mátyás 1861-i képviselő nyert Mihalics János cservenkai jegyző ellen. Kulpinban Dimitrievits Milos görögkeleti vallású szolgabíró lett a képviselő Bende Imre futaki katolikus lelkész ellenében. Óbecsén Miletics Szvetozár lett a győztes Bende József helybeli katolikus plébánossal és Zulyevits Döme ügyvéddel szemben. Ókanizsán Kiss Jakab 1861-i felirati követ közfelkiáltással ismét bejutott a képviselőházba. Kulán Jámbor Pál r.k. áldozár katolikus lelkész, szabadkai gimnáziumi igazgató, 1861-i határozati képviselő közfelkiáltással nyert. Ómoravicán Vojnits Barnabás földbirtokos győzött Ballagi Mór 1861-i határozati követtel szemben. Apatinban az első *ballottage* (itt: szavazás) nem várt relatív többséggel zárult (Szécsen Antal: 870, Ambruszt Péter apatini ügyvéd: 497, Kürthy István földbirtokos: 406). A november 30-án megkezdett voksolás Ambruszt Péter közfelkiáltással történt megválasztásával végződött.

Továrisóván a választás befejezetlenül maradt. A választási küldöttség 10 órakor ugyan megnyitotta az eljárást, ám mivel csak Milutinovits Szvetozár, görögkeleti vallású szabadkai főbíró pártja volt jelen a helység házánál, Laubheimer Ferenc katolikus lelkész, pesti egyetemi tanára a helységen kívül maradt, értesítette őt a szavazás megkezdéséről. Minthogy azonban ők személyi bizottságukat veszélyeztetve érezték, a választást *a helységen kívül* kívánták megtartani. A Milutinovits-párt, jelöltjét kikiáltva, kérte képviselőségének jegyzőkönyvbe iktatását. Az elnök "tartós határozatlansága" alatt a Laubheimer-párt megjelent, s voksolást követelt. Ez ellen viszont a Milutinovits-párt tiltakozott, mert szerinte a választás már befejeződött. Az elnök határozatlan maradt, s a választói gyűlést — egyik pártnak sem adva igazat — fölözlatla. Rendzavarás nem volt.

Rigyicán a megismételt összeírás miatt december 28-ára halasztották a választást.

Az adminisztrátor a választásokról megírta még: "azok annyiból kedvezőbb hangulatról tanúskodnak, amennyiben az 1861-iki határozati pártnak több követei mérsékelt s józanabb gondolkodású egyének által leszorítottak, s [...] a kibékülési eszmék nevezetes térfoglalásában részesültek".

"A túlzott — quand meme [csak azért is] — oppositio azonban legyőzöttnek nem mondható, s az ezúttal is négy kerületben diadalt aratott." Apatinban "a megyei oppositio a köz-nép tudatlanságával versenyző vakságában gróf Szécsen megválasztásának megakadályoztatását mindenek felett az ország érdekében álló feladatául tekintve, nemcsak az összeíró és választó bizottmányokhoz legtevékenyebb és leghatározottabb vezéreit kinevezte, hanem a [...] kormányjelöltre legaljasabb rágalmakat szórva a hazafiság álarca alatt az ámitás fegyverének egész készletét használatba venni nem átalotta." Noha az előljáráóság a választók tömegének befogadására megfelelő *szabad tért* jelölt ki, az elnök a kedvező időjárás ellenére az "uradalmi nagy korcsmába" tette át a választást, melynek "minden szege-zugát dühös pártfeleivel s azokhoz szító csöcselék néppen megtöltvén", az ellenfél szavazóit ezek „böcsmérlésének” és fenyegetéseinek tette ki. A szavazás helységenként zajlott, az utolsó község a székhely Apatin előtt a *ballottage* így állott: Szécsen: 824, Kürthy: 405, Ambruszt 3. Erre az elnök, "a megyei túlzók másod-főnökének", Kürthynek abszolút többséget nem

szerezhetvén, Szécsentől is elvonni törekedett: "az apatini német választókat, székre felállva, hivatalos állásának egész nyomatékával benn a voksolási teremben, pártjának számos tagjai pedig künn a nép tömött soraiban saját szülöttjük támogatására annyira fanatizálták, hogy azok tömegesen különben jelentéktelen jelöltjükhöz szegődtek, mi által Szécsennek 870, Ambrusznak 497 és Kürthynek 406 voks jutott". Az éjjel 1/2 12-kor befejeződött első választást másnap 8 órakor követte a második. Oly nagy volt az ingerültség, hogy a Szécsen-pártiak vonakodtak megjelenni. Párthíveik különben is haza távoztak, mire a Szécsen-párti bizalmiak a voksolástól elállván Ambruszt Pétert kiáltották ki képviselőnek. Csekély vigasz, hogy "Kürthy István eltávolítása által a kiegyezkedhetés legszélsőbb vonalán kívül álló oppositio sodalituma [társasága] az országgyűlésen legalább egy taggal ki-sebb leend". Összetűzések nem voltak, ami Ómoravicán és Apatinban csak a kirendelt, de igénybe nem vett katonaságnak tulajdonítható.³⁷⁷

A tovarisovai választás ügye külön is fölkerült a helytartótanácshoz, ám ott *ad acta* sorsra jutott. A történekről a választási jegyzőkönyv, egy szolgabírói jelentés, valamint a főispáni helytartói értékelés és a Laubheimer-pártiak panasza — eltérő értékeléssel bár — lényegileg a föntiekkel egyező tényállást ad elő. Nagy Mihály elnök — a "megyei túlzók" embere — a főispáni helytartó szerint azzal, hogy nem mondta ki Milutinovics Szvetozár sikerét, az ellenzéki (német–magyar) kisebbségnek kedvezett. Noha ők vallották, hogy a tovarisovai községházán veszélyben voltak, a főispáni helytartó ennek ellenkezőjét állította.³⁷⁸ E párt egyébként azt is kérte a helytartótanáctól, hogy e kerület székhelyét már a következő választásra helyeztesse vissza Bács mezővárosába, ahol vendégfogadó is van.³⁷⁹

A december 21-én Tovarison megismételt választáson ugyanazon három jelölt lépett föl, mint november 29-én (tehát Cseh Ervin novoszelói birtokos is). A szavazás a szabadkai szerb főbíró fölnyeréről tanúskodott; Milutinovics Szvetozár 872; Laubheimer Ferenc 409; Cseh Ervin 389 szavazatot kapott.³⁸⁰

Piukovits Ágoston főispáni helytartó az elmondottak szerint is az alárendelt szolgabírók révén közvetlen felügyelete alatt tartván a választásokat, hatáskörének tág értelmezésével már-már a törvényességet is sértette. Emiatt a központi választmány 1866. január 4-én 63. számon panaszt tett ellene a helytartótanácsnál. Noha ez március 31-én *ad acta* került, nem érdemtelen számunkra. A választmány a megye "szabadelvű értelmisége" szószólójaként lépett föl. Panaszolta, hogy egyik tagját, Pál Antal 1861-i első alispánt Piukovits "hivatalos, központi választmányilag is helyeselt, elfogadott s magáévá tett eljárásért fenytő törvényszék" elé állította; "Sumits Károly, igazabban [!?] Dregán Péter központi választmányi tagot pedig egyedül a 848-ik évi eseményekben kifejtett, s a Fejedelem által is már kegyelmesen a

³⁷⁷ Uo. 94 733. — Megjegyzendő, hogy egy másik irat szerint Ambruszt Péter palánkai plébános volt. „Az apatini választókerületben — írta utóbb Piukovits Ágoston — szenvedélyességgel űzött pártoskodások és veszélyes fenyegetések a közrend és -csend, valamint a választók teljes szabadságának megóvása [...] egy század gyalogság és a körül fekvő három legközelebbi csendőrállomás erejének igénybevételét” követelte. A csendőrség mintegy 33 forint napidíjat és takarmányszállítási költséget föl is számolt. Uo. 99 468.

³⁷⁸ OL Htt. 1865–II–15–95 460.

³⁷⁹ Uo. 94 740.

³⁸⁰ OL Htt. 1866–II–15–5032. — Milutinovics Szvetozár mint a Deák-párt tagja a Vallás- és Közoktatástügyi Minisztériumban osztálytanácsosi kinevezést nyervén 1867. június 25-én mandátumáról lemondott (T1341). Az immáron Bácsban tartott választáson e kerület képviselőjét a balközép programjával föllépő Vukovics Sebő szerezte meg (T2232). Miután mandátumáról ő is leköszönt, a központi választmány a Belügyminisztériumot kereste meg, ám az arról értesítette, hogy „új választások elrendelésére alapul szolgáló előterjesztései közvetlenül a képviselőházhoz küldendők, a minisztérium csupán a választmány működését felügyeli”. (OL BM 1869–II–10–8276.) — Vukovics egyébként nem csupán az ismételt időközi választást nyerte meg, hanem az 1869. és 1872. évi általános választáson is győzött, s így 1872. november 17-én bekövetkezett haláláig képviselte a kerületet.

feledékenység fátyolával letakart cselekményekből merített gyanú alapján minden előleges vizsgálat nélkül személyében ép[p] letartóztatni" rendelte; Schvel Titus központi választmányi tagot pedig az apatini választással kapcsolatban tett nyilatkozatáért *sajtóperbe fogatni* merészelte. E "személyes jog és szabadság" megsértése önkényeskedésre vall. Mivel a Pál Antal követválasztási elnök elleni akció az 1848:V. tc. 41. §-át sérti, e szerint ugyanis ő "a törvény és nemzeti becsület oltalma alatt áll", elégtételként a választmány adminisztrátori állásából való *elmozdítását* kérte, mely ügyben a magyar királyi udvari főkorlátnoksághoz (a kancelláriához) külön is folyamodott.

Amint a mellékletek mutatják, Pál Antal választási elnök és Mártonffy Károly helyettes elnök az ómoravicai kerületből a központi választmány november 26-i ülése elé tárták Piukovits Ágoston főispáni helytartó 680/1865. sz., november 22-én kelt *hirdetményét* is, amely szerint a választásra Ómoravicára "katonai fedezet rendeltetik ki a közbiztonság fenntartása érdekében". Ezt az elnök mint a központi választmány tudtán kívül történt eseményt, törvénytelennek és "a nép követjelöltje választóira nyomásképp[p] gyakorolt hatósági önkényes beavatkozásnak" tekintette, mivel "törvény szerint a csend és rend fenntartása egyedül a követválasztási elnökököt illeti"; különben ő tudja, hogy a főispáni helytartó által említett hírek és fenyegetőzések "alap nélküli ráfogások", s mint ilyenek csak ürtügyként szolgálnak "a hatósági beavatkozásra és a hatósági pártoskodás sikeresb érvényesítésére". A választmány ezt el is fogadta (1848:V. tc. 42. §), s kérte a helytartótanácstól a katonaság kiküldésének mellőzését. Ez nem következett be, sőt a második tovarisovai választás előtt is kirendeltek egy századot a Kulán és Cservenkán állomásozó 9. dzsidás ezredbeli osztályból.³⁸¹

Az 5106/1865. feny(ítő) sz. irat szerint a megyei fenyítő törvényszék 1865. december 17-i ülésén a tiszti ügyész szóbeli indítványára vizsgálatot rendelt el "közhatalmági rendelet megsértése" miatt Pál Antal nemesmiliticsi birtokos ellen. A határozat szerint ő a nemesmiliticsi községhezán kifüggesztett hirdetményt a községi szolgálával levetette "azon nyilatkozattal, hogy a katonai erő kirendelése a törvény szerint a választási elnök hatásköréhez tartozik". Ezzel megsértette a király által 1861. november 5-én kibocsátott rendelet I. cikkének i) pontját, mely ügyben a 8605/1865. sz., 1865. június 12-én kelt *udvari intézmény* alapján a törvényszék járhat el. Pál Antal kihallgatását a zombori megyei palotában december 27-ére tűzte ki a törvényszék.³⁸² Pál Antal ezen nem jelent meg, hanem a központi választmányhoz fordult.

Mártonffy Károly helyettes elnök az 1865. december 17-i központi választmányi ülés elé tárta a Pesti Hirnök 284. számában közölt, december 4-én kelt névtelen cikket, melynek írója részrehajlással és érdekeltséggel vádolta a választmányt, egyszersmind bemutatta a már fölküldött helyreigazítását is. A választmány ezt elfogadva kérte a szerkesztőséget, hogy nevezze meg a névtelen szerzőt, "aki ellenében is mint a nemzeti becsület oltalma alatt álló s törvényesen megalkul testület részéről" megteszi a szükséges törvényes lépéseket.³⁸³

Az *ómoravicai* petíció szerint a kerületben két párt állt egymással szemben: Vojnits Barnabás földbirtokosé, amelyhez a katolikus községek tartoztak, valamint Ballagi Móré, amely a református falvakból toborozta híveit (1243:816). A petíció részint lélekvásárláson, különösen a robotterhek visszaállításával való gyanúsításokon, valamint Piukovits Ágoston adminisztrátor főntebb már érintett ténykedésén alapult. Említést tettek Pál Antal alispán perbefogásáról is, amit a Ház eljáró V. osztálya el is ítél. A Ballagi-párt kiegészítő

³⁸¹ OL Htt. 1865–II–15–95 460.

³⁸² OL Htt. 1866–II–15–3896.

³⁸³ Uo. 2440.

panasza szerint Pál Antal 1865. december 27-én óvást tett az ellene indított eljárás miatt, mondván: cselekményéért csakis a központi választmánynak tartozik felelősséggel. "A t. törvényszék — írta — tegye meg a kötelességét, mint tetszik, vagy parancsolva van, de én is kijelentem, hogy miután én mint választási elnök az 1848:V. tc. 41. §-a világos rendelete szerint a törvény s nemzeti becsület oltalma alatt állok: ezen ingerlő üldöztetés, s anélkül, hogy előbb tölem nyilatkozat kéretett volna, azonnal elrendelt fenyítői vizsgálatból kitűnő kebellázító és gyalázatos bizonyítás következtében illető helyen orvoslást kérni kötelességemnek tartom." A bünyfenyítő vizsgálatot az osztály nyilvánvaló *személyes bosszú* eszközének tekintve *rosszallását* fejezte ki. Az alapkérdésben: a katonaság kirendelésében, melynek elnöki hatáskörbe tartozása nem lehetett kétséges, az osztály előbb vizsgálatot kívánt arról, hogy ez mennyiben sértette a választói jog gyakorlását, utóbb azonban — a védőirat hatására — maga is elfogadta, mivel a helytartótanács már jóváhagyta, s a katonaság a községen kívül állomásozván, egyik párt választóit sem befolyásolta. A Ház általános gyakorlatához híven annál is inkább elfogadta az osztály második igazoló véleményét, mert Vojnics Barnabás tetemes különbséggel győzött.³⁸⁴

Rigycán a december 28-i választáson Szemző Nándor 720 szavazatával nyert Kovács János ellen, akinek csak 511 jutott. A petíció főként a megvesztegetés különféle neveire hivatkozott, nemkülönben a hazug korteskedésre is (pl. arra, hogy Szemző Nándor Kovács János ellen "még azt is felhozá, miként ez régi nemes család ivadéka léven, ő a nemesség kiváltságait, tehát a robotot és dézsmát is visszaállítani fogja"). Az állandó igazolási bizottság ez utóbbit nem találta elegendő oknak a mandátum megsemmisítésére, a vesztegetéseket pedig nem látta bizonyítva. Véleménye alapján igazolták is Szemző Nándort, aki azonban 1866. november 19-én meghalt.³⁸⁵ Utóda így Szemző István lett. Az ellene benyújtott két petíció ellenére 1867. január 26-án igazolták.³⁸⁶

140 Baja

I. Képviselő 1848/49-ben:

Mészáros Lázár (1796–1858) honvédelmi miniszter. T1310: LR, FR.

IV. 1861-ben különös sajátosság, hogy a községtanács az összeírást a tisztújító választók összeíróira bízta; ezt négy alválasztmány végezte "a legrégebbi — az 1857 előtti — szokás óta divatozott tizedbeli felosztás szerint". A fiókválasztmányok illetékessége:

I. kerület (1–3. tized; Istvánmegeye és Szentjános külváros is), a városházi tanácssteremben,

II. kerület (7–9. tized), a vásártéri volt csendőrkaszárnyában,

III. kerület (7–9. tized), Gyurkovics Mátyás ügyvéd házában,

³⁸⁴ OL KL 1865–68:49., 114. — Bács-Bodrog vm. központi választmánya a képviselőházat külön is megkereste az ügyben, kérvén tőle: védje meg a választmány tagjait Piukovits Ágoston főispáni helytartótól. A Ház 1867. április 15-én illetékességéből a Belügyminisztériumnak adta át az ügyet, az azonban *ad acta* tette, hiszen Piukovitsot időközben tisztéből fölmentették. (OL BM 1867–11–10–4137.)

³⁸⁵ OL KL 1865–68:30., 139.

³⁸⁶ Uo. 681.

IV. kerület (10–12. tized), Jerkovics Antal kanonok házáánál. Mindezt plakátok tudatták a lakossággal.³⁸⁷

Összeírtak 901 választót, reklamáció nélkül (az összeírás censusok szerint kiértékelhető). A március 10-i választáson Borsodi Latinovics Vincét egyhangúlag választották meg képviselőül, ámbár volt néhány polgár, aki *mást* akart.³⁸⁸

V. Baján a képviselő-testület 1865. október 8-án megtárgyalva az országgyűlés összehívásával kapcsolatos rendelkezéseket, "tekintettel a városnak terjedelmes fekvésére, különösen arra: hogy a szavazók beiratkozására szükségelt kényelem, a helyi közelség biztosítva legyen, de főleg figyelemmel az 1861. évbeli e részbeni intézkedésre, elvben a nevezett évről beosztást elfogadván, tekintettel a népesség minden osztályára, a központi választmányt [...] — a helyviszonyokkal és körülményekkel teljesen ismeretes egyénekből nevezte ki". A 26 tag között túlnyomó többségben voltak az iparosok, de voltak közöttük "földészek", kereskedők, s természetesen ügyvédek meg mások is. 1865-ben a választás hasonló módon történt, csupán az összeírási házak változtak. Az I. kerülethez tartozott: Istvánmegye, Szentjános, valamint a *szőlő* is.³⁸⁹

A november 15–17-i reklamációs tárgyaláson néhány elvi jellegű határozat is született. Nem minősítették szolgai viszonynak a kereskedésben alkalmazott *hajtólegények* helyzetét, mert ők nem állottak gazdai hatalom alatt. Hullák Pált viszont ezzel az indokkal törölték: "Kocsis minőségben cseléd lévén, annál fogva a szavazni jogosítottak közé nem soroltathatik" (27.). Utóbb Kosztits Antal választmányi tag igazolta: "ő nem gazdai hatalom alatt élő kocsis, hanem saját lovaival fuvarozó háztulajdonos légyen"; ezért az előbbi határozatot törölve szavazásra mégis jogosultnak minősítették (69.).

A városi csendőrök mint "szerződéssel felfogadott közbiztonsági és vagyonbiztonsági orgánumok", ugyancsak nem "egyszerű cselédek" lévén, szintén szavazati jogot nyertek. Ursics Mihály kvártély- és fertálmester — lévén "állása nem szorosan vett cselédi állapot" — ugyancsak a jogosítottak közé került (41.).

Gergits Imre ügyvéd azért kérte Árpás András törlését, mivel "bűnvádi vizsgálat alatt van". Ám e "nehézség nem igazoltatott"; egyébként is: a törvény "nem a bűnvizsgálat, hanem valódi fenyíték alatt lévőket hozza kifogás alá" (9.). Illity Ádám ellen meg éppenséggel az volt a kifogás, hogy „bűnfenyítő tárgyban elítélve s valódi büntetve is volt”; ám a törvényben a "bűnfenyíték alatt állók ellen" fölvetett kizáró okot rá nem alkalmazhatták (10.). Azzal az állítással meg végképp nem tudtak mit kezdeni, hogy Tököly Kovács János "mint viseletére nézve gyanús egyéniség kihagyassék". "Nem ál[l]ván bűnvádi büntetés, de még vizsgálat alatt sem, annál fogva a jogosítottak közé soroztatik" (29.).

A 300 ft értékű vagyon nem egyszer vált kérdésessé. A választmány általában az e miatt kifogásolt személyek mellé állt. Így pl. elvetette a kifogást Kutnyovszky György ellen, mivel "szerződésileg igazolta, hogy szőlőt vett, illetőleg birtokol, melynek értéke öt szavazásra jogosítja" (20.). Gibicz Antalt is elfogadták, aki Simonovits Antal központi bizottmányi tag által "hitelesen igazolta, hogy 1000 ft értékű háza és ezen kívül szőleje is van, melyet két testvérével közösen birtokol, de egyúttal igazolva van az is, hogy ő családfő és -fenntartó legyen" (8.).

³⁸⁷ OL Htt. 1861–II–15–10 328., 12 062.

³⁸⁸ Uo. 16 770.; BKKML Baja közp. vál. jkv. 1861.

³⁸⁹ OL Htt. 1865–II–15–80 753.; BKKML Baja közp. vál. jkv. 1865.

Az iparosok és kereskedők között Óvári Ferenc *super* (hajóács)³⁹⁰ ellen az a kifogás merült föl, hogy "nem céhezett iparos". Ám Radán Gyula bizottmányi tag igazolta, hogy "mint supper mester néha felette számos legénnyel foglalkozik", miért is meghagyták a jogosultak között (14.). Törölték viszont Pilinszki Jánost, mert "ingatlansága nincs, de mint hentes nem céhezett, segéde nem lévén" (17.).

A hivatalnokokat, bár e minőségben nincsenek is említve a törvényben, általában értelmiségieknek tekintették, ám minden esetben hangsúlyozták az évi 100 ft-ot meghaladó rendszerezített ("állandósított") fizetésüket. Így nyertek szavazati jogot a városi írnokok, nemkülönben a városi levéltárnok és egy vámos is.

Zsigmond István igazolta, hogy "4000 [ft] tőke után biztos jövedelme van", így megtarthatta választójogát (11.). Szakáll Vidor ügyvéd is jól járt, aki azon túl, hogy értékes házzal bírt, és nemes is volt, "bizonyítványilag igazolta, hogy 365 ft évi önkeresménye biztosította jövedelme van" (13.).

Többen voltak, akik egyéb cenzusukon túl *régi jogukat* igazolták, és ez önmagában választásra jogosította őket. "Jankovits Aurél — hangzott pl. a 12. sz. határozat — köztudatra anyjával és testvéreivel Baján egy értékes házat birtokol. De mint nemes — eme régi jogánál fogva is — a választásra a középponti választmánynak általános szavazata szerint jogosítottnak találattván a jogosítottak között minden jövőre innen bárki által vonható következtetés nél[kül] fenntartatik" (12.).

Az 1865. november 23-i választáson az 1118 szavazatra jogosított közül 976 polgár vett részt; Latinovics Vincére 183-an voksolhattak, Tóth Kálmán képviselőre pedig 793 szavazat esett.³⁹¹

141–142 Szabadka

I. és II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szabadka I. vk. *Spelletics Bódog* (1815–1890), ügyvéd, T1819: LZ.

Szabadka II. vk. *Vojnich Lukács* (1826–) földbirtokos, egyhangúlag, megsemmisítve. T2223: Vojnits, 1848. júl. 7-én kiskorúsága miatt megsemmisítve; 1861-ben és 1865-ben is: Ao, Al. *Bíró Antal* ügyvéd, földbirtokos. T236, LZ, 1848. aug. 20-án választották meg.

II. Vojnits Lukács mandátumát azért semmisítették meg, mert még nem volt 24 éves (Cs.232.).

III. 1861-ben Vojnics Lukács titkos szavazással való megválasztása miatt keletkezett rá kedvező eredményű vita (R.235.); bepanaszolták vesztegetés miatt is (R.148.).

³⁹⁰ A bajjaihoz hasonló szegedi *super*okról és a hajóács-iparról, valamint a vízimalom-építésről lásd: BÁLINT SÁNDOR: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. 2:29–48. (Szeged, 1977) /A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1976/77,2/

³⁹¹ BKKML Baja közp. vál. jkv. 1865.

IV. Szabadka sz. kir. város 1861. január 31-i nyilvános közgyűlése a határidőket így állapította meg: összeírás február 20-ától március 6-áig, a választás március 20-án legyen. A választás és az országgyűlés összeülése közötti 4 hetes időköz nem volt megtartható, ezért a központi választmány eleve kimondta: "minden innét eredhető panaszos jogsértési felterjesztések most akkorra érvénytelennek nyilváníttassanak".³⁹²

Az I. kerületben (1–4. kör) egyhangúlag Czorda Bódog városi főügyvéd lett a képviselő.

A II. kerületben (5–8. kör) két jelöltre szavaztak, *titkosan*: "a szavazás megkezdett, s egy szavazó ládánál folytatódott, mindaddig, míg a szavazatszedő bizottmány több választók kérelmére, a szavazás gyorsítása tekintetéből ehhez még két s így összesen 3 szavazó ládát alkalmazott, mihez képest szavazatszedőkül [... újabb személyek] nevezettek ki". "Az [ily] módon végbement szavazás után a ládák felnyitván: a szavazatok nyilvánosan össze-számláltak azon eredménnyel, miszerint Mukits Ernő 318, Vojnits Lukács pedig 342 szavazatot nyert." Vermes Péter választó és földbirtokos óvást vezetett be a jegyzőkönyvbe: "ezen választás köztudomásilag nem a szabad akaratunk, hanem a lélekvásárlás[nak], megvesztegetés[nak] és itatásnak lön kifolyása, s így ezt az 1848-iki törvények szellemével meg nem egyeztethetőnek állította". A Vojnics-párti bizalmiak csak ennek ellentmondva írták alá a jegyzőkönyvet.³⁹³

V. Az 1865. október 8-i központi választmányi jegyzőkönyv szerint a "közgyűlésileg történt felosztásához képest" a két választókerület:

I. választókerület: a belterület 1–4. köre; Tompa, Kelebia, Tavonkút, Vámtelek, Györgén, Zobnalica külpuszták, az ún. majsai és szegedi szőlők;

II. választókerület: 5–8. körök; Sebesits, Nagyfény, Vörösis s Ludasi tanyák, valamint "a bajjai[nak] s halasiaknak nevezetni szokott szőlők".

Október 12-ikét határozták meg az összeírás kezdetéül. Az összeírási helyet körönként tűzték ki. A helytartótanács 84 886. számon november 2-án az összeírás előtti 21 napi időköz betartására hívott föl. Ez azt jelentette, hogy addig kellett folytatni az összeírást, míg az így megkezdett összeírás különben is tartott volna. Erre azért volt szükség, mert a választmány október 22-én még a 81 536 sz. erre fölhívásnak sem tett teljesen eleget. November 5-én az újabb leirat hatására 11-éig hosszabbították meg az összeírást.

Az október 22-i jegyzőkönyv szerint az összeírók *közönyösséget* tapasztaltak a választók részéről, ezért az addig 100 példányban kinyomtatott hirdetményt 500-zal megtoldották. Ezután megfelelően folytak a "bejelentkezések".

Tarnai János 1. körzeti biztos jelentette, hogy Babrity Máczó városi pandúr "illetlen modorban" többek megbotránkozására "egy hirdetményt a sarokház falárúl, hová kifüggesztve volt, leszaggat[ott]", ezért a polgármesteri hivatalnál följelentették.

Október 28-án a választást november 14-ére tűzték ki, az I. választókerületben a város-ház előtti térre. A választókat dobszóval hívták föl; a polgármesteri hivatal föladata volt a küldöttség helyiségének "alkalmi" berendezése.

Mivel a törvény 32. §-ának "értelme" kétségessé vált "e bizottmány némely tagja előtt", ez "úgy értelmeztetik, hogy a képviselő választónak szavazása alkalmával, nyilván kijelentenie kell: hogy szavazatát a jelöltek mellyikére adja, tehát magának a szavazás cselekményének is nem titkos golyózás, hanem szószerint nyilván kell történnie; mely illetén értelmezése az idézett §-nak a választás vezényletére kiküldött elnökségekkel irányzásul közöl-tetik".

³⁹² OL Htt. 1861–II–15–15 420.

³⁹³ Uo. 21 518.

A reklamációkat november 5-én és 12–13-án bírálták el. Meghagyták a választójogát annak a 23 éves Sztipics Istvánnak, aki anyjával és testvérével "130 láncot fölöző ingatlan vagyonban él[t]", mely *apai örökség* volt; hiszen "öt ebből tekintélyes értékű örökségi rész illeti", mely megfelel a törvény 2. §-ának. (Széljegyzet: *helytelen*.) Választóképtelennek nyilvánították viszont Szakmeiszter Antalt, mert Vojnics Antal *kulcsára* volt.

Pandur István 28 éves sertéskereskedő, mivel nem tudta igazolni sem foglalkozása folytonosságát, sem jövedelmét, elesett választójogától.

Hatki András bognármester ellen az a kifogás merült föl, hogy "ő nem céhbeli mester s nem önállóan, hanem csak mint legény, atyjánál üzi a mesterséget". Ő azonban "az előmutatott cég bizonyítvánnyal azt, hogy ő a cég szójárás szerint *Schtuk-meister*, s mint ilyen mesterség önálló üzésére jogosított", előállított tanúi — polgárok: bognár- és kovácsmesterek — által bizonyította: "ő ugyan édes atyja műhelyében dolgozik, de onnan 862. év óta *más kezére* s folytonosan egy, sokszor több segéddel is dolgozik, atyjának pedig a műhelyért haszonbért fizet", ezért a törvény 2. §-ának b) pontja alapján meghagyták választójogát. (Kiemelések tőlem.)

Több esetben előfordult, hogy apai örökségükön *osztatlanul* élő testvérek külön-külön is megkapták a választójogot, ha "birtokilletményük" egyenként megütötte a census mértékét.

A 66 éves Szadetzky István is megtarthatta választójogát, noha 1848 előtt "rablási bűnrészességért fenyegetve volt", mivel a törvény "csakis azokat zárna ki, akik jelennen [jelenben!] állanak az ott kijelölt büntet[t]ek miatt büntetés alatt".

Bács-Bodrog vármegye 1865. november 5-i 3. sz. fölterjesztése panaszkodott, hogy Szabadkán a tanács az 1848-i és 1861-i gyakorlathoz képest nem engedte meg a városban élő nemeseknek az ókanizsai kerületbe való összeírást. Ezzel szemben a helytartótanácsnak a megyei választmányhoz november 13/14-én intézett leirata a nemeseknek a vármegyében való szavazását erősítette meg, Nem tudni azonban, hogy erről Szabadkán tudomást szereztek-e.³⁹⁴

Szabadkán a november 14-i választás mindkét kerületben egyhangú volt: Czorda Bódog (I. ker.) és Vojnits Lukács (II. ker.) lett ismét a képviselő.³⁹⁵

143 Újvidék

I. Képviselő 1848/49-ben:

Herman Gáspár városi tanácsos. T757: LZ.

IV. 1861-ben Újvidéken a központi választmányi jegyzőkönyveket szerbül, a választási jegyzőkönyvet magyarul is vezették; a nyomtatott reklamációs fölhívás háromnyelvű (szerb, magyar, német). A központi választmány az ortodox időszámítás szerint március 3-án — valójában az országos naptár szerint: *március 15-én* — alakult meg; reklamációk nem voltak. A választókat kártyákkal, azaz igazolványokkal látták el. Hogy visszaélés ne történhes-

³⁹⁴ OL Htt. 1865-II-15-88 457.

³⁹⁵ Uo. 81 536.

sék, külön bizottságot választottak, amely a választóktól kártyáikat a választási helyiségbe lépésükkor elvette. Közvetlenül a választás előtt a választmány Mandics Tivadar elnökletével még összeült, s megvitatta a választandó képviselőnek adandó *utasítás* kérdését.

Mielőtt megkezdtek volna a választásokat — hangzik magyar fordításban a szerb nyelvű központi választmányi jegyzőkönyv 15. pontja —, fölvetődött, hogy a megválasztott követnek milyen típusú utasítást fognak adni — kötelező erejűt-e, vagy csak morálisan kötelezik-e el —, netán a követtel csak az általános kívánságokat fogják-e közölni.

A kérdés hosszabb tárgyalása után mindnyájan megegyeztek abban, hogy dolgozzanak ki közös álláspontot, amely tükrözni fogja a legfőbb vonásaiban azokat a kívánságokat és elveket, melyekhez a követnek a tevékenysége folyamán általában ragaszkodnia kell. Így a politikai vonatkozásban, t. i. az alkotmány és politikai intézmények kérdésében a liberális elvekhez és az 1848. évi törvényekhez ragaszkodják. Ha a politikai intézményekre vonatkozik — kivéve azokat az elhatározásokat, melyek a nemzetiségekre vonatkoznak — képviselje minden nemzet egyenjogúságának elvét, ami pedig a szerbeket illeti, akik történetileg politikai joggal bírnak, segítse és képviselje a jövődő szerb kongresszus megtartását.

Az elnök azt is bejelentette, hogy nála addig egyetlen képviselőjelölt jelentkezett; ő is visszalépett. Ezután magán a választmányi ülésen történt meg a jelölés. Macsvanszki József Nikolics Izidort, Tomekovics Adolf pedig Branovacski [Branovacszy] Istvánt ajánlotta. Bár a többség Branovacskit támogatta, a kisebbség szavazást kért, amelyet maga a választmány határozott el. A kiküldött választmány előtt lefolyt régi naptár szerint március 14-i (26-i) választás eredménye: Branovacszy István 291, Nicolics Izidor pedig 42 voksot nyert.³⁹⁶

V. A városi képviselőtestület és a belső magisztrátus (tanács) által választott központi választmány tagjai az 1848:V. tc. 12. §-a szerint 1865. október 9-én összeülve elnökké Georg Kondorossyt (Kondorossy Györgyöt), jegyzővé pedig Ignaz Fuchs-ot (Fuchs Ignácot) választották meg; majd az összeírás lebonyolítására három-három rendes és két-két pótagból álló küldöttséget küldtek ki: kettőt a belvárosba — egyik a tanácsteremben, másik Johann Paneotovits Temerini utcai házában működött —, egyet pedig a Szalase nevű negyedbe. Ezek igényelhetek ugyan segédeszközül korábbi összeírásokat, ám munkájukat a lehető legnagyobb nyilvánossággal kellett folytatniuk. Minderről közleményt jelentettek meg a helyi lapban, s fölkerítették az egyházakat a szószéki hirdetésre, valamint elrendelték hirdetését a köztereken *dobszó* útján is. Amint a 16-i ülésen megállapították, mindez meg is történt. Egyetlen nehézség adódott itt is: az összeírás előtti 21 napos időköz meg nem tartása. Erre a helytartótanás *81 806/1865.* számon figyelmeztette a választmányt. Ez erre el is határozta, hogy az október 16-án — idő előtt — megkezdett összeírásokat nem 14 napig folytatja, hanem november 19-éig.

Az október 25-i ülésen jelentette az elnök, hogy az összeíró küldöttségek előtt *izraeliták* is jelentkeztek. Erre ő az 1848: V. tc. 2. §-ára és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 22. §-ára hivatkozva fölvilágosítást kért a helytartótanáctól. Onnan november [október] 20-án az a válasz érkezett, hogy ez az ügy a törvényi rendelkezések zsinórmértékű való használat mellett döntendő el. Erre a központi választmány közölte az összeíró küldöttségekkel, hogy az izraeliták a törvény alapján nem írhatók össze. Ha jogaikban korlátozva éreznék

³⁹⁶ OL Htt. 1861–II–15–23 892.

magukat, forduljanak írásban a központi választmányhoz, amely a helytartótanács utasítása szerint fog dönteni.³⁹⁷

Az összeíró küldöttségek november 20-án tárták a központi választmány elé a három példányban készített összeírásokat, melyeket az azonnal „igazolt” is („*Verification der Conscriptiionstabellen*”). Egy példányukat megtekintésre kitétték a városháza kapujába, ám a jelek szerint senki nem reklamált.

A választmány december 5-ére tűzte ki a választást, s hogy elejét vegye a választás törvényellenes megzavarásának és a tumultusnak, kimondta: minden választót olyan kártyával (*Karten*) kell ellátni, amely a választás idejét és helyét, valamint a választó nevét és számát is tartalmazza. Elian Christits elnökletével megválasztották a szavazatszedő küldöttséget is.

1865-ben egyébként a központi választmány jegyzőkönyvi nyelve a *német* volt; a magyar és szerb nyelvű választási jegyzőkönyv szerint Branovacszy Istvánt 1865. Karácson hava [december] 5-én egyhangúlag választották meg.³⁹⁸

144 Zenta

I. Képviselő 1848/49-ben:

Sinkai János uradalmi ügyész, 1849. július 12-én lemondott. T 1795: Sinkay, 1849. júl. 2-áig (!).

IV. 1861. január 30-án Zentán a "nyilvános közgyűlés" a következő elemekből tevődött össze: a lemondó bel- és kültanács, "a még 1848-ik évben törvényszabta módon alakult bel- és kültanácsnak még életben levő tagjai"; "több értelmesebbek"; "és mennyiben szerb polgártársaink a most érintett testületekből az akkori zilált viszonyoknál fogva kimaradtak, ezek közül is számosabbak".³⁹⁹ A teljes összeírási jegyzék fennmaradt.⁴⁰⁰ Az 1861. március 16-án tartott választáson, melynek jegyzőkönyve szép szavakkal az "ezredéves szokásra" és a régi törvényekre hivatkozik, három jelölt versengett egymással; az eredmény: Buday Gábor 102, Opitz Sándor 163, Majoros István 6.

A képviselő így Opitz Sándor római katolikus lelkész lett.⁴⁰¹

V. Az 1865. évi választási előkészületek során viták nem merültek föl. A november 25-i választást ezúttal is Opitz Sándor nyerte meg (752) Jankovics Gyula ügyvéddel szemben (421).⁴⁰²

³⁹⁷ „Hierauf der Centrausschuss beschließt: daß den Wahldeputationen die Weisung ertheilt werde, daß sie die Israeliten, die sich zur Einschreibung melden, dahin zu bescheiden haben, daß selbe mit Hinweisung auf den V. Art. § 2 des Gesetzes vom Jahre 1848 zur Wahl nicht zugelassen werden, sollten sie sich durch diesen Bescheid in ihren rechten gekränkt fühlen, so können sie sich dann schriftlich an den Centrausschuss wenden, welcher im Sinne der von der hohen Statthalterei erhaltenen Weisung entscheiden wird.”

³⁹⁸ OL Htt. 1865–II–15–81 806.

³⁹⁹ OL Htt. 1861–II–15–8531. (Pontos névsorok!)

⁴⁰⁰ Uo. 17 090.

⁴⁰¹ Uo. 19 215.

⁴⁰² OL Htt. 1865–II–15–83 679.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Korics Gáspár, polgármester, régi követ. T1060: 1861-ben is, Bo.

IV. Az 1861. február 7-i központi választmány elfogadta az indítványt, hogy "a követválasztók összeírása körül célszerűen eljárni csak úgy lehet, ha az összeírás egyrészt házankénti menettel, másrészt a város területe s népességéhez képest minél több küldöttségek bízhatnak meg". A házankénti összeírára tíz küldöttség ment ki, mégpedig a Belvárosba, Felsővárosra, Cservenka külvárosra, Bánát külvárosra, valamint Szelencse külvárosra is kettő-kettő. Az összeírások február 12-én kezdődtek. Minden választónak *hiteles jegyet* adtak igazolásul. Választási elnökké "közakarattal az 1848-ik évben is érdemesen működött köztisztelő polgártárs", Ballun Pál, jegyzőül pedig Leovics Mimo (Leović Simon) választott meg.

Az 1861. március 10-i választáson két jelölt között zajlott a szavazás, de félbeszakadt (Nikolić Isidor: 54, Korics Gáspár: 31 állásnál). Konyovics Antal úgy nyilatkozott, hogy Nikolić Isidor "távollévő kijelölt csak azon esetben vál[í]jalja el a követséget, ha hogy azzal egyhangúlag megbizatik, ellenben szavazás útján megválasztást el nem válol" [vállal!]; éppen ezért ő Ballun Pált ajánlotta helyette, ám Ballun mint elnök a törvény 45. §-a értelmében ezt el nem fogadhatta. Maradt egy jelölt: Korits [Korics] Gáspár, és így egyhangúlag képviselő lett; már 1848/49-ben is honatya volt.⁴⁰³

V. 1865-ből csak az első, október 12-i központi választmányi jegyzőkönyv magyar *fordítása* áll rendelkezésemre. Az összeírás az 1861-i megoldás szerint történt, azzal a különbséggel, hogy a Belvárosban csupán egyetlen küldöttség működött.

"Hogy az összeírási kiküldöttségek az összeíratásnál egy alapos irányt tartsanak", elhatározták, hogy 300 pengőforintnyi *fekvő vagyonnak* számít: két hold kültelek vagy szállás egy telekkel, malom, városi telek, egy hold belsőtelek vagy szőlő.⁴⁰⁴ A november 9-i központi választmányi jegyzőkönyv szerint Mihajlovics Miklós kancelláriai tanácsnokra 1371-en, Korics Gáspárra pedig 849-en szavaztak.⁴⁰⁵

Csongrád vármegye

146 Szegvár

147 Tápé

I. Képviselők 1848/49-ben:

Tápé: *Somogyi Antal* (1811–1885) vm. aljegyző, egyhangúlag. T1809, LZ, RP.

⁴⁰³ OL Htt. 1861–II–15–18 407.

⁴⁰⁴ OL Htt. 1865–II–15–83 971.

⁴⁰⁵ Uo. 97 952.

Szegvár: *Bogyó Sándor*, földbirtokos, szolgabíró. T262: LZ, B1, 1861-től 1872-ig, minden alkalommal.⁴⁰⁶

IV. Csongrád vármegyének Hódmezővásárhelyen 1861. január 26-án tartott állandó bizottmányi közgyűlése — miután 1860. december 19-én már kimondta, hogy az országgyűlés haladéktalanul az 1848-i törvények szerint hívassék egybe — vegyes érzelmekkel fogadta a királynak — a helytartótanácsból kiadott — 4264. sz. "határozványát". Örült ugyan az országgyűlés összehívásának április 2-ára, ugyanakkor mégsem titkolhatta el "a feletti jogos és visszafojthatatlan fájdalmát sem, hogy ámbár eme legfelsőbb határozványban elvileg és általánosságban az országgyűlés megtartása[ra] s követküldés[re] és választásra nézve — az egész nemzet által óhajtott — 848-iki 5-ik t.cikk vétetik alapul, részletekben s a kivitel módjára nézve mégis több pontban lényeges eltérés történik attól, s a szentesített törvény újra octrojalt határozvánnyal módosíttatik, ezen hallgatással nem mellőzhető érzékeny jogsérelem elleni ünnepélyes óvását jegyzőkönyvbe[n] fejezi ki". Mégis kimondta: "míg az országgyűlés másként [nem] intézkedik, ezen legfőbb határozványt a követküldés s követválasztás körüli előintézkedéseknek fogamatba vételénél akadályul nem tekintendi". Meghagyta az 1848-ban megszervezett két választókerületet: a tápait és a szegvárit, s megválasztotta a központi választmányt.⁴⁰⁷ 1861-ben is maradt a két megyei kerület (községei és pusztái a január 31-i központi választmányi jegyzőkönyvben). A kerületekben működő küldöttségek a központi választmánytól *munkálkodási alapelveket* kaptak. Az alábbiak szerint:

a) a gazdatiszt és földesúr közti viszonyt a választmány a gazdai hatalommal rokon természetűnek nem vélvén, a gazdatisztok, az [uradalmi] alispánon kezdve felfelé követválasztási joggal bírónak tekintetnek;

b) özvegy nő s anya mellett a legöregebb fiú — különben állapota képességet nyugtatván [azaz bír az általános föltételekkel — R.J.], ha a 20 évet túlhaladott, s a házi gazdaságot mint családfő vezeti, választónak tekintetik;

c) ítéletnél fogva, úgy szinte hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyűjtogatással vádolt bebörtönözöttek a választói jog gyakorolhatásából teljesen kizárva. Ellenben a vádlott, de be nem fogott és kezességén kívül levő egyének — ha különben képességgel bírnak, meg nem fosztathatnak;

d) az 1/4 telekkel nem bíró, de más természetű vagyonban — a földnek helybeli árát véve fel, hasonló értéket kimutató egyének szinte [szintén] választók;

e) a szerződéses kertész csak azon feltétel alatt választhat, ha vagy 200 ezüst forint haszonbért fizet, vagy a keze alatt lévő földért fizetendő évi 200 ezüst forintnál kevesebb haszonbért is tekintve 1600 ezüst forint értékű vagyont kimutat;

f) a kézműveseknél az inas a törvényben megkívántatott segéd gyanánt tekintetik.

A helytartótanács 7318/1861. sz. határozatával megsemmisítette ezt, mint a 4264/1861. számon közölt királyi rendeletől eltérő intézkedést, mellyel a választmány önkényesen magyarázta a választási képességet.

A választmány Szegeden 1861. február 18-án tartott ülésében visszautasította e rendelkezést. Újabb határozata elismerte ugyan, hogy törvényt csak a megkoronázott fejedelem és az országgyűlés együtt módosíthat s magyarázhat, ám ő e *felvilágosító pontok* esetében nem is gondolt erre; "egyedül azon kételyeket óhajta eloszlatni, mellyek e tanácskozmány folytán

⁴⁰⁶ RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások 1848-ban Csongrád vármegyében és Szegeden* = RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, 1997. 79–110. (Csongrádról, Hódmezővásárhelyről és Szentesről is.)

⁴⁰⁷ CSML SZL Csongrád vm. áll. biz. jkv. 1861: 133. (Kivonata az 1861. évi közp. vál. irataiban is.)

az okból, mivel a törvény szavai — a választó képesség némely esetére nézve — nem egészen határozottak —, több oldalról felmerültek, s különösen a választók összeírására kiküldött eljárását kívánta könnyíteni". Nem ismerte tehát el, hogy rövidebben és szabatosabban megismételt 1–6. pont ellenkezne a törvénnyel, "minthogy éppen ezen pontokra az 1848-ki követválasztás alkalmával is hasonló észrevételek tétetvén, azok akkor a [...] belügyminiszter által elfogadtattak".

A helytartótanács ismét ellentmondott. Érdemben immár csupán három pontot kifogásolt:

(1) a kizáró vagy kiskorú gyermekekkel közösen bírt tulajdonnal nem azonos a b) pont szerinti tulajdon, hiszen az az *özvegyé* lévén, annak alapján legidősebb, 20. életévét már betöltött fia akkor sem szavazhat, ha nem áll gyámsága alatt, hiszen nem az övé a tulajdon;

(2) az 1/4 telekhez *hasonló kiterjedésű* birtok nem azonos azzal, amely után 200 forint haszonbért fizetnek, vagy különben 1600 forint vagyonértékű.

(3) A törvényt sem a választmány, sem a kormánysház nem jogosult magyarázni.⁴⁰⁸

A választások közeledte miatt sem vitatkozhatott tovább a választmány, hanem március 2-án tudomásul véve az újabb leíratot, hirdetményben tudatta a kérdéses határozat 2., 4. és 5. (b, d, e) pontjának kiiktatását.⁴⁰⁹ Kérdéses, hogy lett-e ennek fogantaja. (Az összeírások hiánytalanok a 18 427/1861. számon.)

Február 18-án a választmány azt is kimondta, hogy *a szegedi nemeseket* a tápai kerületben össze lehet írni.⁴¹⁰

A március 19-i választások egyhangúan dőltek el: Tápén gr. Károlyi Sándor, Szegváron pedig megint Bogyó Sándor lett a képviselő.⁴¹¹

Bár a tápai választás jegyzőkönyvében szót sem ejtett róla, Bándhidi József választási elnök kísérő iratában halálesetről is beszámolt. Megírta: amint tudomást szerzett arról, hogy "a követválasztásnál fellépni akart egyik ajánlkozó részéről" szavazatnyerése érdekében "nemtelen intézkedések" történtek, azonnal lépéseket tett ellenük. E "fellépni akart egyik ajánlkozó" Magyar Imre volt, ám hiába, mert senki nem ajánlotta. A szegedi pártoskodók főnökét, Adler Ignác volt megyei főorvost Szeged polgármestere — Osztróvszky József — útján megintette és rendreutasította; "az előleges áldomásként megrendelt étel és ital kiszolgáltatásával megbízott" Csikos Imre tápai rév- és kocsmabérlőt pedig "Szeged Város főbírójának jelenlétében a szomorú és veszedelmes következtetésekre figyelmeztetés mellett [...] maga intette meg". Mindez nem használt, sőt: "sikerült a pártoskodóknak egy, legtöbbnyire szavazattal nem bírt csőcselék népet megnyerni és leitatni, akik is f.h. [folyó hó] 18-án estveli 11 órakor a községi nagy korcsmában dicséretes rend és nyugott [...] magok tartása mellett beszélgetés között mulatott követválasztási joggal bírt Kis Teleki és Tápei egyénekre kiélesztett fokosok[kal], bicskák[kal] és egyéb eszközökkel ellátottan rárontván, ott pár perc ideig tartott tolongás, érthetetlen láрма között Terhes Antal Tápei becsületes lakos orozva két helyen bicskával megszurattott s halálosan megsebesített, ki is [...] 19-én délelőtti 9 órakor megszűnt élni". Az eset után "a gyilkosnak állított Tari Mihály és az ittas csőcselék nép élén állt Csikos Imre letartóztatottak".⁴¹²

⁴⁰⁸ OL Htt. 1861–II–15–12 059.

⁴⁰⁹ Uo. 13 694.

⁴¹⁰ Uo. 12 059.

⁴¹¹ Uo. 18 432.

⁴¹² CSML SZL Csongrád vm. közp. vál. ir. 1861.; MAM: 77–79.; *Szabad György*, 1967. 415.

V. Csongrád vármegyének 1865. október 5-én Szegváron tartott állandó bizottmányi közgyűlésen Tomcsányi József főispán elnökölt. Neki, a vármegyei önkormányzatban fölnevelkedett békési politikusnak köszönhetően a bizottmány ez alkalommal óvást nem emelt. Az egyetértés jeléül Tomcsányi az 1860-i alispánokat — Rónay Mihályt és Török Bálintot — behelyettesítette korábbi tisztségükbe, a bizottmány pedig a két választókerület fönntartásával vezetésükkel megválasztotta a központi választmányt.⁴¹³

Az ugyanaznap ugyanott tartott központi választmányi ülés — fönntartva a választókerületeket — megismételte az 1861-ben már megfogalmazott *világosító határozat* négy pontját: a) az uradalmi gazdatisztek választójogáról; b) az özvegy anyával együtt gazdálkodó 20 évet meghaladott idősb fiú jogosultságáról; c) a fenyíték mint kizáró ok értelmezéséről és d) arról, hogy a kézműveseknél és kereskedőknél alkalmazott *inas* segédnek tekintendő. A hirdetményben ez még újabb ponttal is bővült, mely szerint: "4. Az 1/4 telekkel nem bíró, de más természetű vagyonban — a földnek helybeli árát föltéve — hasonló értéket kimutató egyének, szinte [szintén] választók."

A helytartótanács a választmány által tudomásul vett határozatában ismételtlen megsemmisítette ennek 2., 4. és 5. pontját, minthogy ezek önkényes magyarázatnak minősültek. A kormányzék szerint "az özvegy tulajdona nem nyújthatván választási képességre jogot, a fia, ha nem volna is gyámi hatalom alatt, nem bír ezen *kizáró* vagy *kiskorú gyermekeivel* közös tulajdonnal, melyet a törvény világos tartalma megkíván". A törvény 1/4 telek esetében nem hasonló értékű, hanem "hasonló *kiterjedésű birtokot*, vagyis *fekvő értéket* igényel". Ami a segédet illeti: azon "kiképzett egyén, nem pedig tanonc értendő". Amikor október 25-én a választmány kénytelen-kelletlen tudomásul vette ezt, hivatkozott az 1848-i és 1861-i jóváhagyásra is, pedig utóbb nem minden pont hagyatott jóvá.⁴¹⁴

Gazdatisztek csak akkor választhatnak, ha a törvény 1. vagy 2. §-a szerinti képességgel bírnak.⁴¹⁵

Az összeírás községről községre zajlott, előre meghatározott napokon.⁴¹⁶

A november 20-i követválasztások megint csak egyhangúan történtén, Szegváron maradt Bogyó Sándor, Tápén pedig Kárász Benjámin lett a képviselő.⁴¹⁷

Kárász Benjámin tápai képviselő 1867-ben a királytól Csongrád vármegye főispánjává neveztetvén ki, mandátumáról lemondott. Az időközi választást — miként másutt is — az 1865. évi központi választmány, az akkori összeírás alapján bonyolította le. A május 12-i választás előtt Csíkos József kisteleki plébános és Rónay Mihály alispán között — Vidovich Imre főszolgabíró közvetítésével — levélvita alakult ki. A plébános május 1-jei és 5-i leveleiben kifogásolta, hogy e választást éppen vasárnapra tűzték ki, a lelkeszt — lévén egyházi szolgálata — "alkotmányos jogai gyakorlásából" kizárják. Rónay május 2-i levelében a plébános indokát nem ismerte el; "éppen az inséges idő szem előtt tartásával, a célból, hogy munka tellyesítésétől s így némi kereset érdemelhetésétől ne fosztassanak meg, az azt igénybe venni kénytelen választók nagyobb része akkor, midőn törvényes legszebb jogaik gyakorlására hivatvák, a május 12-ik[é]re, vagyis vasárnapra, mellyen se munkát, se egyébkénti kenyérkeresetet nem mulasztanak meg [el], szabott választási napnak máskorra

⁴¹³ CSML SZL Csongrád vm. közp. vál. ir. 1865.

⁴¹⁴ OL Htt. 1865-II-15-86 113.

⁴¹⁵ Uo. 80 225.

⁴¹⁶ Uo. 80 225.

⁴¹⁷ Uo. 91 718.

való áttételének szükségessége kívántatnék". Május 12-én Tápén egyhangúlag Szilágy József belügyi államtitkárt — majdani miniszterelnököt — választották meg.⁴¹⁸

148 Csongrád

I. Képviselő 1848/49-ben:

Klauzál Gábor (1864–1866) régi követ, miniszter, egyhangúlag. T1036, LR, Al; Szeged
II. vk. 1861-ben s 1865-ben.

IV. Éder István polgármester és a város "képviselési bizottsága" 1861. február 12-én terjesztette föl a központi választmány névjegyzékét.⁴¹⁹ 1861-ben tizedbeosztás szerint három összeírási *fiókkerület* volt, külön küldöttségekkel, meghatározva a házakat is, ahol működnek. Az 1848:V. tc. 1–2. §§-nak "szoros szem előtt tartása mellett írták össze, épségben tartván az izraelita vallásúakra nézve Csongrádon 1848-ik évben már bevett gyakorlatot". A központi választmányi ülés *közös megállapodásként* átvette a megyei központi választmány ismeretes pontozatait is.⁴²⁰ (Nincs nyoma, hogy a helytartótanács ezt itt is nehezményezte volna.)

Március 14-én a város *közházánál* tartották a választást, melyen Éder István *polgármester-bíró*t egyhangúlag választották képviselővé. Neki utasítást ugyan nem, de politikai iránypontokat adtak.⁴²¹ A közgyűlés megelőlegezte neki az első negyedévre a képviselői napidíjat, ám a helytartótanácsból — annak 2626/1861. eln. rendelkezése alapján — március 26-án vissza is igényelte.⁴²²

Éder Istvánnak polgármesteri és bírói állásáról való lemondása után e közgyűlés álláshe-lyeinek választással való betöltését rendelte el.⁴²³

V. 1865 őszen hasonlóan zajlott a választás előkészítése, amely az 1861-i képviselők és tisztségviselők egyetlen esetre összehívott, október 7-i üléséből indult ki. Ámbár a helytartótanácsi előadó ceruzás jegyzete szerint is „a közgyűlés maga választott magának a gyűlés folyamára polgármestert, ki az ülésen elnökölt, főkapitányt, tiszti ügyészt, tanácsnokot s jegyzőt”, „lényeges észrevétel” nem volt. A központi választmányt a kilenc tizedből választották.

A november 19-i választáson két párt küzdött meg. Rónay Mihály 1861-i vármegyei alispán 550 szavazatot nyert, Éder Istvánra 109 szavazat jutott. Az utóbbinak egyik bizalmi-ja tiltakozott, hogy választóikat gátolták a bejutásban, ez azonban nem bizonyosodott be.⁴²⁴

⁴¹⁸ CSML SZL Csongrád vm. közp. vál. ir., 1867.

⁴¹⁹ OL Htt. 1861–II–15–8545.

⁴²⁰ Uo. 13 668.

⁴²¹ Uo. 19 243.

⁴²² CSML CSR Csongrád közgy. jkv. 1861. márc. 26. (1861:412.).

⁴²³ Uo. 1861. ápr. 23. (1861:587.)

⁴²⁴ OL Htt. 1865–II–15–82 358.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Török Bálint másodalispán, földbirtokos. T2113: A1, 1865-ben is (1867. máj. 16-ig), 1868-ban is alispán.

IV. 1861-ben az összeírás egyszerre három helyen, külön-külön küldöttségek által tizedek szerint folyt, így: (1) tarjáni, tabáni tized; (2) Kis utcai, oldalkosári tized; (3) Új utcai és úJVárosi tized. Az összeírás előtt kötelező 21 napot nem tartották meg.⁴²⁵ A beírt választók *igazolójegyet* kaptak.⁴²⁶ Az Új utcai tized összeírásába az *özvegyeket* is fölvetették, bár némelyiküknél — föltehetően csekély ingatlanértékük alapján — azt is beírták, hogy "nincs szava". Ugyancsak összeírtak több *izraelitát* is, nevezetesen: Újhelyi Ignázt kereskedőt, Bohm [Böhm?] Móric lelképástort (tanítót), Drukker Jakab kereskedőt, Stajner József kereskedőt és Jiser Leopold kereskedőt is. A központi választmány rájuk sem tett észrevételt, a helytartótanácshoz fölküldött összeírási példány pedig — egyébként kizáró — minőségüket nem tüntette föl, ezért a kormányzék sem emelt kifogást ellenük.⁴²⁷ A néhány reklamáció elbírálása során a kifogásoltaknak kellett *kimenteniük* magukat, igazolni jogukat. Lusztig Móric pl. vagyonbukott s "bűnügyi vizsgálat alá vont egyén" volt. Mivel ellenkezőjét nem bizonyíthatta, meg sem jelent. (Teljes választói névjegyzék, a censusok föltüntetésével.)

A március 11-i választáson a nagy többség Török Bálint másodalispánt, helybeli birtokost kívánta, ám fölmerült Kovács Károly polgármester, Kovács Ferenc megyei főjegyző, Szabó Mihály megyei számvevő és Gaál Dániel református lelkész neve is. Miután ők sorra visszaléptek, a lelkész hívei pedig kisebbségben maradtak, a többség Török Bálintot "választá el". Ő azonban magánkörülményei és hivatali teendői miatt ezt nem fogadta el. Kovács Ferenc megyei főjegyzőt ajánlotta, akit közfelkiáltással meg is választottak.⁴²⁸

V. 1865-ben az előbbi gyakorlat módosult. Ez alkalommal egyetlen összeíró küldöttség járt el; hogy munkája "minél nagyobb nyilvánosságban, nyílt ellenőrzés mellett, s minden lehető visszaélések kikerülésével történhessék, az összeírás csak egy helyen, jelesül a városház tanácstermében" folyt. A választók képességüket igazoló, másra át nem ruházható *nyomtatott jegyet* kaptak. November 14-én megállapították, hogy két egyén illetéktelenül került be a névjegyzékbe. Az egyik zavart elmeállapotú, minthogy azonban tudta, hogy még gondnokság alá helyezve nincs, de különben is olyan makacs, békétlenkedő s háborgó természetűnek ismertetik, kit könnyűszerrel a törvényrei hivatkozással vagy tagadó válasszal elutasítani nem lehet, kellemetlenség kikerülése végett a választók közé beírta [a küldöttség], miután azonban köztudomású elmezavaradottságát bizonyította, hogy magát 9 éves életkorúnak íratá be", holott 55-60 éves, ki is törölték. Fölszólamlások nem voltak.

A november 22-i választási jegyzőkönyv valóságos politikai fejtegetésekkel kezdődik. Két név merült föl: Török Bálint 1848-i és Kovács Ferenc 1861-i képviselőé. Kovács — miként a nála megjelentek előtt — most is elhárította a jelölést, ám ő maga Török Bálintot

⁴²⁵ OL Htt. 1861-II-15-8505.

⁴²⁶ Uo. 17 069.

⁴²⁷ CSML HL Hódmezővásárhely közp. vál. ir., 1861.

⁴²⁸ OL Htt. 1861-II-15-17 069. — Mint Szabad György írja: "a nép köréből »néhányan« magát Kossuthot szerették volna képviselőül választani", ám határidőre való megjelenését nem látták megvalósíthatónak, ezért nem is hozták ajánlásba (*Szabad György*, 1967., 414.).

ajánlotta, de pártja inkább Nagy Sándor ügyvéd földbirtokost kívánta fölléptetni. A szavazás során Török Bálintra 149, Nagy Sándorra pedig csak 5 voks esett már, amikor ez utóbbi levélben visszalépett, hiszen csak utólag értesült egyáltalán nem kívánt jelöltségéről. Így Török Bálint végül is egyhangúlag nyerte el mandátumát.⁴²⁹

150–151 Szeged

I. és II. választókerület

I. Képviselő 1848/49-ben:

Szeged I. vk. *Kossuth Lajos* (1802–1894) miniszter; Pest-Belváros mandátumát tartotta meg. T1607 [...] Tóthnál hiányzik. *Osztrovszky* (helyesen: *Osztróvszky*) *József* városi tanácsnok. T484, LZ.

Szeged II. vk. *Klauzál Gábor* (1804–1866) miniszter régi követ, egyhangúlag, csongrádi mandátumát tartotta meg. T1036: LR, Ao, Al; Szeged II (helyesen Szeged I): 1861, 1865. *Rengey (Aigner) Ferdinánd* (1808–1858) régi követ, városi főügyész; T1677: LZ.⁴³⁰

II. 1848-ban hivatali "összeférhetetlenségi" ügy merült föl (Cs.240.).⁴³¹

IV. 1861-ben meghagyták a két eredeti kerületi beosztást, összeírási és szavazási helyeikkel; "alig [volt] annyi idő, hogy a választók összeírása és egyéb, a követek választására megkívánható intézkedések" az 1848:V.tc. szerint megtéssenek.⁴³²

A január 21-én kezdődött közgyűlés, miután "az országgyűlésekre küldendő követek választása iránti szabályok a [...] Helytartó Tanács [...] 4264-ik szám alatt kelt rendölete kíséretében megküldetvén", mely alapján "nem az 1847/8-ik évi V. törvénycikk, hanem az [ennek] alapján készült szabályok szerint rendöltetik eszközölni, és így ezzel kapcsolatosan az 1848-ik évi VII-ik pozsonyi, úgy a kolozsvári I-ső t.cikk mellőzésével Erdély követeinek az országgyűlés követiszám[a] közé sorozása abban fel nem található", ragaszkodott az 1848-i törvények teljességéhez, így az 1848:III. tc.-hez is. "Erdélynek magyarhonnali egysége [...] — vallották — törvény által szentesített történeti tény, melyet Magyarhon közös országgyűlésének beleegyezése nélkül széttegni nem lehet, és ebből folyólag semminemű értekezlet az 1848-iki törvényeket meg nem szegheti a nélkül, hogy a törvényhozási, változtatási vagy eltörlési országgyűlés és Fejedelelem közös jogait meg ne sértse." Hivatkoztak az 1791-i törvényekre is. Az óvás az országgyűlésnek Pestre való összehívását is igényelte.⁴³³

A február 22-i tanácsülés a közgyűléshez tette át a királyi meghívólevelet. Tényét az örömmel fogadta ugyan, ám azonnal ismét óvást tett törvénysértő volta — az országgyűlés Budára való összehívása és a kapcsolt részek távoltartása — miatt. „Míg ezek ki nem küszöböltnének, az országgyűlés nem jogosult az örökösödési törvényes rend becikkelyezésére

⁴²⁹ OL Htt. 1865–II–15–80 988.; CSML HL Hódmezővásárhely közp. vál. ir., 1865.

⁴³⁰ Csizmadia és Tóth csupán a születési évet írta meg, ezt is pontatlanul (1807). A helyes adatokra lásd: *Habermann Gusztáv*, 1992. 233–234.

⁴³¹ L. *Ruszoly József*, 1984. 47–49.

⁴³² OL Htt. 1861–II–15–7313. 1861. jan. 29-i közp. vál. jkv.

⁴³³ Uo. 7341. CSML Szeged közgy. jkv. 1861:23/344.

és a koronázási szertartások valószínűsítésére". A közgyűlés kimondta: "utasítást a választó követnek nem adhat, de adni nem is akar, mind azon által fölteszi, reményli, sőt megvárja [elvárja!], hogy Szeged [...] választó kerületei által küldendő országgyűlési képviselők e jelen nyilatkozatban foglalt alkotmányos elvek mellett rendületlenül megállnak, és hogy [ez] az egész nemzet meggyőződésével találkozik. Azon hitvallását, miszerint hazánkban és hazánk kormányának az 1847/8-ik évi szentesített törvényes függetlenségét és állami önállóságot bármilyen körülmények közt fön[tartani fogják]", és "a megválasztandó követek alkotmányos jogszűkeitől fogva nem Budán, hanem Pesten mint országgyűlési törvényes helyen fognak megjelenni". A közgyűlés köszönetet mondott Pest városának, hogy gondoskodik az országgyűlés helyéről.⁴³⁴

Reklamáció az összeírás ellen nem volt. A választások március 5-én zajlottak le. Az I. (bel- és felsővárosi, felsőtanyai) kerület a volt *Casínó*-ban egyhangúlag Klauzál Gábot választotta meg. A II. (alsóvárosi, rókusi és alsótanyai) kerület választói a *városházi nagyteremben* így szavaztak: Dáni Ferencre 250-en, Bérczy Antalra 239-en. A szavazásról a jegyzőkönyv ezt írja:

megkezdett a szavazás akké[p], hogy az Alsóvárosi részről összeírt 581 választónak, úgy Rókus részről összeírt 376, összesen 957 választónak neve az összeírási jegyzékből felolvasás alá került, a személyesen jelen volt szavazó neve a választmány által 32-ik § szerint följegyeztetett, és mindegyik jelen lévő szavazati golyókból egy fehérét és elfogadás esetében egy feketét kapván, a mindkét ajánlott névvel jegyzett szekrénynek azon fiókjába adhatta, és adta a fehér golyót, mely az általa követnek megválasztatni kívánt egyén nevével jegyeztetett, a szavazás a 33-ik § szerint mindaddig, még összeírt választó magát jelentette, félbeszakadás nélkül folytatott, Alsóvárosi részről 310 választó, Rókus városi részről 179 választó személyesen szavazván, és a szavazás bevégezte után a szavazatok 32-ik §-a szerint nyilvánosan összeszámit[t]ván az eredmény a következő:

Dáni Ferenc nyert 250 szavazatot,

Bérczy Antal nyert 239 szavazatot,

és így a 11 szavazattal többséget Dáni Ferenc úr Szeged szab. kir. város megválasztott alkotmányos egyik kerületbéli követének elnökileg kijelentett.⁴³⁵

Volt valami jelképes abban, hogy amikor Osztróvszky József polgármester a közgyűlésen bejelentette a választás eredményét,⁴³⁶ Dáni Ferenc fölállt, s a szegedi nemzetőrség egykori parancsnokának, Korda Jánosnak megbízásából a testület pecsétjét átadta a polgármesternek.⁴³⁷

Az április 5-i közgyűlésen olvasták föl a beteg Klauzál Gábor levelét, melyben hitet tett az ország törvényes önállósága, függetlensége és alkotmányos szabadsága tökéletes helyreállítása mellett.⁴³⁸

Ferenc József az országgyűlést augusztus 22-én törvénytelenül feloszlátván, a Szegedre hazatért Dáni Ferenc írásban és szóban beszámolt a történetekről. "Nekünk — mondotta — egyetlen fegyverünk a törvény és ügyünk igazsága volt. — [...] jelszava volt az országgyűlésnek életbeléptetése ezredéves alkotmányunknak és az 1848-as törvényeknek, melyek vértanúk vérével vannak megpecsételve, kik sírjukban is megátkoznák a nemzetet, ha véres küzdelmük dicső zálogáról lemondanánk." Beszámolójához csatolta az országgyűlésnek az 1848:IV. tc.-re alapozott óvását is. Alkotmánytörténetileg is fontos a képviselő szóbeli

⁴³⁴ CSML Szeged közgy. jkv. és ir. 1861:121/838.

⁴³⁵ OL Htt. 1861-II-15-17 072.

⁴³⁶ CSML Szeged közgy. jkv. 1861:124.

⁴³⁷ Uo. 1861:125.

⁴³⁸ Uo. 1861:238.

kiegészítése: "az 1848-iki törvények által a rendeki képviselő népképviselővé változván át, megszűntek a követutasítások és ezek nem léteben a követi jelentések is, azonban a változott körülmények dacára országgyűlési népképviselővé történt megválasztása alkalmával lelke meggyőződéséből az 1848-ik évi szentesített törvények fenntartására [...] bevallott elvei, illetőleg tett fogadása után mélyen érzett erkölcsi kötelezettségénél fogva választókerületét is egyiránt képviselő ezen testület előtt a magyar alkotmányjog alapja helyreállítása és biztosítása végett küzdött és emiatt a hatalom által törvénytelenül elosztatott 1861. évi országgyűlés működésének vázlatát [...] előterjeszteni nem késik". Beszámolójában különösen Deák Ferenc szerepét emelte ki.

Az országgyűlésen tárgyalt, ám törvénybe nem foglaltatott kérdések közül mint a jövőben megoldandó problémákat említette:

1-[sz]ör. Az országba[n] lakó minden nemzetiségek bármely igényeinek kielégítését, amennyiben az ország területi és politikai integritásával nem ellenkezik.

2-[sz]ör. A különböző vallásfelekezetek közötti polgári és politikai teljes jogegyenlőségének életbeléptetését, és a magyarhoni izraelitákra kiterjesztését.

3-[sz]ör. Az urbérrel rokontermészetű mindennemű birtokviszonyokon a tulajdonjog sérelme nélkül kárpótlás, illetőleg megváltás alapjani megszüntetését.⁴³⁹

Osztrovszky József polgármagy indítványára a közgyűlés azonosította magát a fölözlatott országgyűlés vezéreszméivel, majd kimondta: "az 1861-ik évi országgyűlés a nemzet hálájára tette magát érdemessé, [...ezért] jegyzőkönyvbe iktatja Szeged város közönsége, mikép[p] az 1861-ik évi országgyűlés tapintatteljes és bölcs vezére, Deák Ferenc e város háláját és határtalan bizalmát; — úgy Szeged város mindkét választókerületének 1861-ik évi országgyűlésen volt követei, Klauzál Gábor és Dáni Ferenc e város közösség teljes mérvű elismerését kiérdemelték".⁴⁴⁰

A közgyűlés Ebner Antal tiszteletbeli ügyész és Tóth János tiszteletbeli aljegyző személyében *kisköveteket* is küldött az országgyűlésre. Föladatuk a heti tudósítások megtétele volt; ezeknek azonban nem találni nyomát.⁴⁴¹

V. Az akkori vidéki lapok egyik legkiválóbbikának, a Szegedi Híradónak hasábjairól hű képet kapunk az 1865. évi választások előkészületeiről és lezajlásáról. A lap azonnal közölte az országgyűlési meghívólevelet, amely "nem kis izgalomba hozta Szeged városát". Szinte hullámmozott a tömeg a Széchenyi téren. "A városházát és Burger [Zsigmond könyvárús] boltját egész nap ostromolták a külön ívre nyomott leiratért, mely ingyen osztatott ki a nép közt." A kaszinó kezdeményezésére este kivilágították a várost. "A nép példásan viselte magát."⁴⁴²

Wöber György forradalom előtti főbíró s az önkényuralom kezdetén volt polgármester személyében új királyi biztost kapott a város. Bár szigorúan tartotta magát a kapott utasításhoz, igyekezett szót érteni az 1861-i városi képviselőkkel is, október 1-jén *magánértekezletet* tartott nekik. Ezen előadta: "a kormányi rendelet szerint a képviselői gyűlekezetben a város ideiglenes polgármestere elnököl s az [1861-i] alkotmányos tisztviselők abból kiha-

⁴³⁹ Uo. 1861:661., ir. 4300/661.

⁴⁴⁰ Uo. 1861:662.

⁴⁴¹ Uo. 1861:222. Az 1861. évi választásról, különösen a rendi reminesszcenciákra való utóhatásairól: *Szeged története* 3:46–47. (Tóth Edétől). Vö. RUSZOLY JÓZSEF: *Szegedi kiskövetek 1861–1869. = Írások Péter László 70. születésnapjára*, Szeged, 1996. 183–199., különösen: 186.

⁴⁴² Szegedi Híradó, 1865. szept. 24.

gyatnak". Kárász Benő, a Város egyik notabilitása — Csongrád vármegye 1848/49-i főispánja — engedékenynek mutatkozott, mondván: "miután már úgysem állunk a törvényes téren, szükségből itt is engedhetünk". A szerkesztő által is fönntartással fogadott e bele nyugvó nézetet vallotta — többek között — Réh János ügyvéd, későbbi polgármester (1867–1871), Kreminger Antal belvárosi plébános és Zsótér Andor tekintélyes polgár is. Velük szemben *ellenzéki szellemben* érvelt az 1861-i tanács két oszlopos tagja: Bérczy Antal volt főkapitány és Ligeti Dániel ügyvéd, egykori tanácsnok (1867-től a Réh János vezette tanács majdani főbírája), valamint Burger Zsigmond, a helybeli kereskedők testületének vezetője. Az 1848-i törvények maradéktalan megtartása mellett ezzel is érveltek: "ha követekink nem választatván a törvény valóságos értelmében, az országgyűlési vizsgáló bizottmány által el nem ismertetnének". Véleményükhöz többek csatlakoztak, köztük Bakay Nándor, aki az 1861-ben a törvényre tett képviselői esküre is hivatkozott.

A vitában a királyi biztos konokul kitartott a rendelet mellett, még abba sem egyezvén bele, hogy "legalább az elnök legyen a képviselő-testület egyedüli törvényes elnöke, a 61-iki polgármagy": Osztróvszky József. "Nevezetes volt még Pálffy Ferenc [1872 utáni polgármester] azon nyilatkozata, hogy szükségből fogadtassék el a nyújtott tér, de ünnepélyes óvás mellett." A képviselők csak a provizórium polgármestere, Taschler József elnöklete alatt ülhettek össze. "Lényeges volt még Bérczy Antal és Ligety Dániel [...] azon követelése, hogy a központi bizottmányhoz [választmányhoz] elnököt a képviselők tetszés szerint szabadon választhassanak."

"Nincs szándékunk irányt adni a város oly testületének, melyet népe választott — fejezte be tudósítását a névtelen cikkíró —, de azt be kell vallanunk, hogy maga a tanácskozmány megéreztte, hogy az ellenzék, mely világos törvényekre hivatkozott, fejtetlen áll, ha nincs jelen az alkotmányos tisztikar."⁴⁴³

Az október 5-i csonka közgyűlés tehát a hivatalban lévő polgármester, Taschler József elnökletével zajlott le; mellette Őrhalmy Lajos látta el az eseti (*ad hoc*) jegyzői funkciót. Tóth István képviselő szerint "a jelenlegi képviselői gyűlés magát egészen törvényesnek nem érezheti, miután sem törvény szerinti elnöke nem elnököl, sem kiegészítő része, a 61-iki tisztikar a gyűlésben részt nem vehet". Szigorú törvényesség alapján tulajdonképpen föl kellene függesztenie működését, ám "az előleges értekezlet alkalmával a képviselőség azon elvből kiindulva, hogy az országgyűlés szerkesztése elébe akadályok általa ne gördítessenek, a nyújtott tért elfoglalta". Indítványára a testület többségi határozattal *jogfenntartó óvással* élt.

A központi választmány összetétele körül volt némi bizonytalanság. A városban az a *balhit* is elterjedt, hogy 1861-i tisztviselők ide sem választhatók be. Végül is az 1861-i választmányi tagok közül csak néhányan maradtak, hiszen volt, aki meghalt vagy elköltözött, esetleg elvesztette a közönség bizalmát. A választmány Osztróvszky József 1861-i polgármester-polgármagy elnökletével a legkiválóbb szegediekből alakult újjá.⁴⁴⁴

A központi választmány első ülését október 10-én, kedden tartotta a városháza termében. Osztróvszky József elnök örült, de fájlalta is, hogy a közgyűlés csonka összetételben küldhette csak ki e testületet, mint mondta: "ha követekink az igazolás alkalmával kifogás alá esnének is, a hiba nem a központi bizottmányban, hanem a kormány rendeletéből folyó előzményekben legyen keresendő".

⁴⁴³ XYZ: *Az október 1-jén tartott képviselői magánértekezlet*. Szegedi Híradó, 1865. okt. 5.

⁴⁴⁴ Névsora is e tudósításban: *Szegedvárosi képviselői gyűlés*. Szeged, okt. 7. 1865. Szegedi Híradó, 1865. okt. 8. Vö. *A képviselőgyűlés jegyzőkönyvének 2-ik pontja*. Szegedi Híradó, 1865. okt. 12.

A központi választmány rögzítette, hogy a törvény és a szabályzat egyező 8. §-a ellenére az október 7-i ülésre a polgármester elnökletével csupán az 1861-i képviselőket hívták meg, "az 1861-iki alkotmányos tisztviselők, mint a képviselőtestület kiegészítő tagjai meg nem hívatnak, s így azon jelen sem voltak". Talán éppen ezért határozták el, hogy az összeíró küldöttségek "ezen működésükben az 1861-iki tisztviselők, úgy a követek megválasztásánál bejegyzett választók névjegyzéke és adóbeli összeírások fölhasználndók lévén". (*Miért?* — kérdezi a helytartótanácsi előadó.)

A választmány által kiküldött két *összeíró bizottmány* a Bel- és Felsővárost illetően Ligeti Dániel elnökletével a volt felsővárosi kaszinóban, Alsóvárost és Rókust illetően pedig Bérczy Antallal az élén a városházi kisebb teremben tevékenykedett.⁴⁴⁵

Október 24-én a központi választmány megállapította, hogy előfordulhatnak "oly hibák, mik a megválasztott követ országgyűlési igazolása iránt aggodalmat gerjeszthetnének, minden előforduló rendetlenségnek és visszaélésnek lehető meggátálása tekintetéből föl hívja az összeíró választmányt a választásnál követendő bizonyos rend elsőleges megállapítása iránt intézkedni". E szerint az összeírt választókat *igazoló jeggyel* látta el; az I. kerületben *piros*, a II. kerületben *zöld* színűekkel. Ugyanekkor kérdés merült föl: "azon választók, akiknek birtokuk nem azon kerületben fekszik, melyben laknak, beírhatják-e magukat azon kerületben, hol birtokuk van?" Hosszas vita után "azon nézetből indulván ki, hogy a lehető visszaéléseknek gát vettessék, [a választmány] elhatározta, hogy minden választóképes csak azon kerületbe irathassa be magát, melyben lakik".

Ám 28-án, a törvény szigorú megtartása mellett, éppen ellenkező határozatot hoztak. E szerint az 1848:V. tc. 2. §-a szerint "minden egyes választónak tetszésétől függ azon kerületbe iratni be magát, mellyben a törvény által megszabott értékű birtoka vagyon, s csakis az idézett törv. cikk d) alatti pontjában megnevezett egyének [a honoráciorok!], ha különben más kerületben birtokuk nincsen, vannak állásuknál fogva azon választókerületekhez kötve, mellyben állandó lakásuk van". Még a 20. §-t is idézték: "[...] az összeíró választmányok egyike előtt sem jelentették [...]. Ebből világosan következik: »a választók tetszésük szerint azon kerületbe jegyeztethetik bé magukat, mellyben a fent kiírt képességüknél fogva választói joggal bírnak«. Tekintettel arra, hogy a helytartótanács úgyis megsemmisítené a határozatot, s ez kompromittálabb lenne a választmányra, mintha "belátva saját tévedésü[n]ket, az elkövetett hibát mi magunk igazítjuk helyre". Megtették. A II. kerületben Rókusról 291, Alsóvárosról 847, összesen 1138 választót írtak össze; az I. kerületben Palánkból 547, Felsővárosról 637, összesen 1184 választót jegyeztek be.

A szegedi választási mozgalmakról a város lapja mindennap tudósított. Klauzál Gábor 1861-i képviselő már szeptember elején a városba látogatott.⁴⁴⁶ Egy hónap múlva általános volt a vélemény, hogy a Belváros egyhangúlag őt támogatja, Alsóvároson és Rókuson pedig ismét Dáni Ferencet emlegették; "azonban e kerületből többen szándékoznak fellépni, s köztük Vadász Manó 61-iki városi főbíró [és 1848/49-i polgármester], kinek szintén van pártja, ki Dánival szemközt is erős ellenfél".⁴⁴⁷

Magyar János vezércikkében irányadásra kérte a sajtót és a "hazafias férfiakat", mivel "már is hallunk városunk képviselőjelöltjeiül nemcsak két, de *sok* nevet emlegetni, kik fellépni szeretnének és akarnak; másrészt pedig míg oda sem érdem, sem jellem által nem hivatnak, a nép között érdekükben mégis időelötti és káros agitációk folytattnak".

⁴⁴⁵ Szegedi Híradó, 1865. okt. 12.

⁴⁴⁶ Szegedi Híradó, 1865. szept. 10.

⁴⁴⁷ Szegedi Híradó, 1865. okt. 12.

Úgy vélte, "nem elég az utcán elkiáltani, avagy hiú órában elhatározni, hogy követ akarok lenni, azt néhány barátom és más által terjeszteni", hanem "*ismert és próbált* jellemre van szükségünk". Oly "*férfiúra*, kinek neve kész program és kezesség hazánk jogai[ra] és jólétére". "Ezzel — írta — nem azt akarjuk mondani, hogy azzal, kit bizodalunkkal megtisztelni óhajtunk, az általa követendő elvekre nézve tanácskozni nem akarnánk, sőt igen." A két főváros és a megyék példájára javasolta tehát: "Hívjon össze Szeged város valamelyik népszerű és befolyásos férfia" magához avagy "kaszinó termébe az értelmiségi osztály és választó közönség férfiából egy barátságos és bizodalmas értekezletet, mely annak előlülője [elnöklete] alatt szótöbbséggel határozza el azon két egyént — kiket Szeged városára nézve ismét érdemei és alkotmányos jelleménél fogva törvény szerint — képviselőnek megválasztani és felküldeni akar."⁴⁴⁸

Kelemen Kajetán fővárosi példára egyenesen *politikai hitvallást* kívánt a jelöltektől; olyan programot, amelyben "a fontosabb köz- és magánjogi, nemzetgazdasági, pénzügyi és kereskedelmi igényeinkre legalább általános elvekben politikai nézetüket s ezekben követendő irányt vázlatosan előterjesztik".⁴⁴⁹

Amint a lap egyidejűleg megírta: "Együgyű pasquille [röpirat] forog néhány nap óta a városban [...] dologtalan korcsmakörnek idéltlen károgaása." "A közügyi viták terén — írta az álneves szerző a választ — tanácskozó értekezleti tereken, s sajtó terén van helye a küzdésnek, ezen túl nem eszélyesek [értelmesek] a vitatkozások, s habár a magánkörök vitái ki nem zárhatók, a legszégyenletesebbek a korcsmai egyoldalú viták, hol ritkán az ész, de leginkább a mámor beszél az emberekből." Majd így folytatta: „szomorú dolog az, hogy érdemeket szerzett jeles honfiakat [...] szájhősök korcsmai vitézséggel támad[h]atnak meg, s minthogy a megtámadott élete nyitott könyv, mely ellen nem hozhatnak föl semmit, magánéletéből iparkodnak valami megrovandót ráfogásukkal szétkürtölni a nép között, s ezáltal a kitűnő embert odáig lealacsonyítani, melynél mélyebbre e korcsmahősök sem szállhatnak.”⁴⁵⁰

Dáni Ferenc október 22-én az alsóvárosi templomtéren programbeszédében Deák Ferenc hívének vallotta magát. Az 1848-i törvények alapján állva *politikai hitvallásának* súlypontjai az integritás, az önállás és az alkotmány voltak. Az *integritásba* beleért a nemzetiségi kérdés tisztességes megoldása is: "adassék meg a társnemzeteknek mindaz, mit ők nemzeti, vallási és egyéni jellemük megóvásául kívánnak, saját nemzetiségünk veszélyeztetése nélkül". Az *önállás* a teljes kormányzásra és törvényhozásra terjedjen ki; a *közös ügyek* csupán a *sanctio pragmatica* körére szorítandók. Az *alkotmány* körében a független felelős minisztériumnak a visszaállítását kívánta "a helyhatóságok municipalis jogainak az elfojtása nélkül". "A szabad királyi városokra különösen érvényben tartani [...] és azonnal életbeléptetni az 1848:23. tc.-et, mely a városokat a felsőbb hatóságok gyámsága alól kivéve, ügyeik intézését saját kezeikbe tette le." Emellett országos nemzeti bank, valamint a népbankok eszméjének fölkarolását igényelte. A szabadkereskedelem híve volt. Az alföldi vasút és a Duna-Tisza csatorna megépítését szorgalmazta; ez utóbbit országos erővel.⁴⁵¹

Klauzál Gábor október 27-én id. Felmayer Antal meghívására érkezett Kistéténnyről Szegedre, s a kaszinóban 29-én tartotta meg programbeszédét, melyet a kívül rekedt nagy néptömeg is figyelt. Osztróvszky József mutatta be. Mivel betegsége miatt részletes prog-

⁴⁴⁸ MAGYAR JÁNOS: Szeged, október 8. 1865. Szegedi Híradó, 1865. okt. 12.

⁴⁴⁹ KELEMEN KAJETÁN: Pest, október 14. 1865. Szegedi Híradó, 1865. okt. 19.

⁴⁵⁰ Belbéke és egyetértés. Szegedi Híradó, 1865. okt. 22.

⁴⁵¹ Dáni Ferenc beszéde, illetőleg programja, melyet a rökös-alsóvárosi kerület választóihoz intézett. Szegedi Híradó, 1865. okt. 26. – Vö. Követválasztási mozgalmak, Uo. Mint 1861-i követet Kis István ajánlotta.

ramadástól a meghívók megkímélték, csupán tájékoztatást adott. Ő is a kiegyezés eszméit vallotta. "Szóló — írta a tudósító — Deák Ferenc leghűbb kísézője, s vele tökéletesen egy véleményen van." Az alkotmányról pl. úgy vélte, hogy a minisztérium és az önkormányzat összeegyeztethető. Óvott az adminisztráció túlbujánzásától: "szóló az alkotmányosságot szívből szereti, kívánja: a közigazgatási tisztviselők és a törvénykezési bírák választás alá jussanak". Tévesnek vélte azon állítást, hogy a kinevezett bíró függetlenebb lenne a megválasztottnál.⁴⁵²

A lap rendre beszámolt az összeírás számadatairól is, amelyekből az tűnt ki, hogy a palánkiak eleinte — nyilvánvalóan Klauzál egyedüli jelöltsége miatt — csak gyéren jelentkeztek. Később e mulasztást pótolták.⁴⁵³ November közepére egyébként is megélénkült a választási mozgalom. A palánk-belvárosi kerületben Ligeti Dániel nevét *apró cédulákon* terjesztették, bár erről a "tisztelt polgár" állítólag mitsem tudott... "Részünkről — írta a lap — meg vagyunk győződve, hogy Ligeti úr, kit mi ép[p] oly tisztajellemű, mint szerény polgárként tanultunk becsülni, egy országos férfival szemközt [...] meg fogja köszönni az iparos osztály egy részének benne helyezett bizalmát; annyival is inkább, mert Klauzál Gábor az országos ipar és kereskedelem körül felmerülő nehéz kérdéseket leginkább megoldá."⁴⁵⁴ E lapszámban nyilatkozott Bakay Nándor is, és tiltakozott a hamis hír ellen, mintha ő Ligeti *hitese* volna Klauzál ellenében.⁴⁵⁵

E föllépésre egyébként a Klauzál-párt is aktívabbá vált; kis színes röplapokat adott ki jelöltje érdekében, melyet a polgárok "fövegükön viseltek". November 13-án a felsővárosi kaszinóban Zsótér Andor lakomát rendezett Klauzál tiszteletére, ahol többek között Osztróvszky is megjelent. A választás napján pedig a "palánk-felsővárosi kerület választói reggeli 8 óra után a belvárosi kaszinó helyiségében gyűltek össze, s onnan húzódtak példás rendben, harangszó, zene s lengő zászlók elővitale mellett a választás helyére, a felsővárosi volt kaszinó termébe, melynek karzatát szép női közönség foglalta el. A terem, mely Klauzál Gábor arcképével volt díszítve, egészen megtelt választókkal, kik egy felkiáltásra, mely Klauzál Gábor nagy hazánkfia nevét hangoztatta, szünni nem akaró éljennel válaszoltak." Elnöki kérésre ki is kiáltották képviselőnek.⁴⁵⁶ A hasonlóan egyhangú voksolással képviselővé választott Dáni Ferenc másnap este 160 teritékes vacsorát adott Nagy Pál vendéglőjében, a *Mátyás királyban*.⁴⁵⁷

Mind a két kerületben egyhangú volt tehát a november 15-i választás: az I. kerületben Klauzál Gábor, a II. kerületben pedig Dáni Ferenc lett ismét a képviselő.⁴⁵⁸

Klauzál Gábor 1866. augusztus 13-án elhunyt. Érdemeit a központi választmány november 26-án jegyzőkönyvében örökítette meg. Az új (időközi) választás előtt ugyanekkor kérdésessé vált, hogy használhatják-e az 1865. évi választói összeírást. Az "egyik választmányi tag védelme alá vette az összeírást, [...] miután a törvény a pótválasztásra nézve nem intézkedik, ergo: minden egyes választásnál az 1848-ki V-ik tc. rendeletei, tehát az összeírás is teljesítendő". Többen ellenvéleményen voltak, sőt "ki lön mutatva, hogy ez okoskodás szerint a központi választmányt is újra kellene alakítani". Miután a javaslo is elállt az új összeírástól, az "mint különben is a törvény szellemébe s az országos gyakorlatba ütköző,

⁴⁵² Klauzál Gábor Szegeden. Szegedi Híradó, 1865. nov. 2., vö. okt. 29.

⁴⁵³ Szegedi Híradó, 1865. nov. 5., 12., 16.

⁴⁵⁴ Új követjelölt a palánk-belvárosi kerületből. Szegedi Híradó, 1865. nov. 12.

⁴⁵⁵ Nyilatkozat. Uo.

⁴⁵⁶ Az utóbbi napok eseményei és a követválasztások Szegeden. Szegedi Híradó, 1865. nov. 16.

⁴⁵⁷ Szegedi Híradó, 1865. nov. 18.

⁴⁵⁸ OL Htt. 1865-II-15-82 680.

egyszerűen mellőztetett".⁴⁵⁹ A felsővárosi volt kaszinóban december 4-én *követválasztási estély* volt, melyet "a választók azért rendeztek, hogy a választók a követjelölt iránt tisztába jöjjenek". Vadász Manó 1848/49-i polgármesterre és 1861-i főbírára, valamint az emigránssokra hangzottak el pohárköszöntők. Korábban Pulszky Ferenc neve is fölmerült, ám e tudósítás név szerint nem említi.⁴⁶⁰

A december 12-i választás az Osztróvszky József által is pártfogolt, ősz férfiú: Vadász Manó *egyhangú* sikerét hozta.⁴⁶¹

A törvényhozási időszak lejártával Szeged mindkét képviselője választóinak beszámolt az országgyűlés, valamint saját tevékenységéről.⁴⁶²

E törvényhozási időszakban is voltak a Városnak *joggyakornokai* az országgyűlésen. Dáni Ferenc 1865. november közepi fölvetésére *közzakozásból* a kaszinóválasztmány 35–40 forint havi illetménnyel a nyolc jelentkező közül hármat küldött föl. "A felküldendő ifjak — szolt a döntés — kötelesek leendnek a kaszinó-egyletnek hetenként egy-egy írásbeli dolgozatot küldeni."⁴⁶³ A három ifjú: Muskó Sándor, Rosenberg Izidor — utóbb Rósa Izsó — és Pillich Kálmán később kiváló szerepet játszottak a városi közéletben. Több tudósításuk is megjelent a Szegedi Híradóban.⁴⁶⁴

152 Szentes

I. Képviselő 1848/49-ben:

Horváth Ferenc városi főjegyző; T796: LZ.

IV. Szentes város közgyűlése 1861. február 9-én hitet tett az 1848-i törvények mellett. Fölíratát a "Császári Királyi Felség"-hez intézve kifogásolta a 4264. sz. helytartótanácsi "rendelvény" és a törvény közötti különbségeket: a 3. §-ból kimaradt, hogy a "törvényhozási nyelv egyedül a magyar"; Erdély, Fiume, Horvátország és a Határörvidék nincs meghíva; a 11. §-beli esküszövegből elmaradt "az ország törvénye szerint"; a 37. § ellenére Budára s nem Pestre hívta össze az uralkodó az országgyűlést.⁴⁶⁵

Az összeírás a *négy tizedbe* kiküldött külön-külön küldöttség végezte; *választójegyeket* is kiállítottak; segédanyagként a "legközelebbi" (legutóbbi) tisztújítási összeírást is fölhasználták.⁴⁶⁶ Az összeírás megvan, censusokkal, földolgozható.

Az óvárosházán tartott március 4-i választáson Boros Sámuel és Vecsery Zsigmond versengett; az előbbire 662, az utóbbira pedig 153 szavazat esett.⁴⁶⁷

⁴⁵⁹ Szegedi Híradó, 1866. nov. 29.

⁴⁶⁰ *Követválasztási estély*. Szegedi Híradó, 1866. dec. 6. Vö. Szegedi Híradó, 1866. nov. 11.

⁴⁶¹ *A palánk-felsővárosi követválasztás. December 12-én. 1866*. Szegedi Híradó, 1866. dec. 13.

⁴⁶² *Dáni Ferenc végjelentése választóihoz*. Szegedi Híradó, 1868. okt. 20.; *Helybeli újdonságok. Vadász Manó beszámolója*. Szegedi Híradó, 1868. dec. 24.

⁴⁶³ Szegedi Híradó, 1865. nov. 23.; dec. 10.

⁴⁶⁴ Szegedi Híradó 1865. dec. 31. (M.S.), 1866. jan. 24. (P.K.), jan. 25. (R.I.), jan. 28. (M.S.). Vö. a 374. sz. jegyzetben hivatkozott közleménnyel (187–193.). Az 1865. és 1866. évi választások rövid összefoglalása: *Szeged története* 3: 49–50. (Tóth Edétől, egy bekezdés a Gaál Endre általi "egybeszerkesztés" nyomán tőlem.)

⁴⁶⁵ OL Htt. 1861–II–15–13 656.

⁴⁶⁶ Uo. 10 248

⁴⁶⁷ Uo. 13 692.

V. Az 1861-i képviselők és tisztviselők 1865. október 2-i ülésükön ragaszkodtak ugyan az 1848-i törvényekhez, így az önkormányzathoz (1848:XXIII. tc.) is, ám — mint másutt is — belementek a választás előkészítésébe. Ez lényegében a korábbiak szerint folyt. Külön különdöttségek működtek az I–II. tized (óvárosháza) és a III–IV. tized (újvárosháza) választóinak az összeírására. Az összeírás kezdetét illetően nem tartották be a 21 napot, ezért helytartótanácsi észrevételre október 13-án az összeírás végnapját október 26-áról november 6-ára kellett eltolni.

A november 7-i jegyzőkönyv szerint a I–II. tizedből 930, a III–IV. tizedből pedig 860, összesen tehát 1790 választót írtak össze. November 15-én csak két "rovott egyént" törölték; tőlük *csalási bűntényük* miatt elvették szavazójegyüket. ("A felolvasott, megejtett tisztí vizsgálat alapján kiállított hatósági bizonyítvány Imrei Károly és László ellen, csalási bűntény elkövetését teljes próba egyidőre igazolja.") A helytartótanácsi széljegyzet szerint a törlés helytelen volt. Amint a helytartótanács megírta: "amennyiben folyamodók választói képességükre nézve a múltban elkövetett s a törvény által már meg is bosszult erkölcsi hátrányon kívül más akadály nem forogna fenn, tőlük a szavazási képesség [...] el nem vonható".

A november 28-i választáson két jelölt lépett föl. Az 1790 választóból 1529-en voksoltak; Boros Sámuel 1848-i polgármester, majd főbíró s 1861-i képviselő mindössze 91 szavazatot nyervén, ezúttal (is) sikertelen maradt. Ellenjelöltje, az 1438 voksot elnyerő Oroszi Miklós lett a képviselő. A választási elnök Horváth Ferenc 1848/49-i honatya volt.⁴⁶⁸

Tóth Béla szerint Oroszi Miklós 1867. március 20-áig maradt képviselő. A képviselőház új választást rendelve el, Szentés központi választmánya az 1865. évi választási összeírás revideálását határozta el. Részint törölni kívánta azokat, kik ellen "időközileg közbejöhettek események folytán" a törvény 19. §-a szerinti észrevétel melüli volna föl, részint pótléjegyzékbe kívánta iktatni azokat, akik az 1865-ben összeírtakon kívül "szavazásra jogosítva lennének". Br. Wenckheim Béla belügyminiszter e határozatot megváltoztatva elrendelte: "a Szentesen létesítendő új választás az 1865-ik évi választói összeírásnak minden változtatás nélküli fen[n]tartása mellett eszközöltessék". A miniszter rendeletét így indokolta: (1) az 1848: IV. tc. három évre rendeli a képviselőket választani; (2) az 1848: V. tc. e három éven belüli új választás kapcsán sem új összeírásról, sem az eredeti összeírás kijavításáról vagy kiegészítéséről nem rendelkezik; (3) egyébként is, "ha az időközben eső minden ily választás alkalmával hasonló kiigazítás rendeltetnék meg, az a képviselőválasztás késleltetésére szolgáló káros befolyással lenne".⁴⁶⁹ Az emigrációból hazatért Pulszky Ferencet választották meg Deák-párti programmal (T1627).

⁴⁶⁸ OL Htt. 1865–II–15–79 015. és 91 425. – Az 1861. és 1865. évi iratokat lásd még: CSML SZL Szentés közp. vál. ir. 1861., 1865.

⁴⁶⁹ CSML SZL Szentés közp. vál. ir. 1867.

- 153 Füged
- 154 Gyöngyöspata
- 155 Kápolna
- 156 Pétervásár(a)
- 157 Tiszanána
- 160 Abádszalók
- 161 Mezőtúr
- 162 Szolnok

I. Képviselők 1848/49-ben:

Nagyfüged: *Puky Miklós* (1806–1887) földbirtokos, másodalispán. T1624: LL.

Gyöngyöspata: *Gosztonyi János* földbirtokos, főszolgabíró, T635: LZ.

Kápolna: *Papp Pál* táblabíró, postamester, régi követ, egyhangúlag. T1517: LZ, ugyanitt 1865-ben: C1.

Pétervására: *Fehér Lajos*, táblabíró, földbirtokos. T549: (–1873), szajoli Fejér, LZ,

Tiszanána: *Németh Albert* (1820–1887) földbirtokos, szolgabíró; T1426: 1861-ben és 1869-ben is; Hódmezővásárhely, 1872, 1875, 1878; Dunavecse, 1881; LZ, Bo, C1, C3, C2.

Abád: *Recski András* (1813–1886) földbirtokos, megyei aljegyző, régi követ, T1671: tiszaburai és nagyfalvi birtokos; LZ.

Túr: *Borbély Lajos* (1816–) földbirtokos, T274: (1816–1872), tiszaroffi földbirtokos.

Szolnok: *Grefl József* (1818–), Pest városi főbíró; T665: Gräfl (1810–) pesti ügyvéd, 1847-ben főbíró, 1849. április 3-áig LZ. *Damjanics János* (1804–1849) tábornok; T391: Damjanich, LZ, 1849. júniustól.

II. Damjanicsot 1849. május 31-én igazolják (?) (Cs. 247/41 j.). Tiszanánán 1848-ban az első választáson nem alakult ki általános többség — Okolicsányi Gusztáv: 224, Horkai Péter: 143, Németh Albert: 350 —, a másodikon: Németh: 406; Okolicsányi: 215. (Cs. 112.)

III. A választási bíráskodás köréből 1861-ből a tiszánánai eset ismeretes, melyben a vármegye szervei nem nyomoztak (R. 83.). Papp (helyesen Pap) Pál kápolnai képviselőt 1865-ben hiába vádolták izgatással (R. 129.). A tiszabói ügy 1866-ban határidő-problémát vetett föl (R. 222.), 1869-ben pedig a titkos szavazás lebonyolításával volt baj Tiszanánán és Tiszaabádon (R. 239.).

IV. Heves–Külső-Szolnok vármegye állandó bizottmánya 1861. január 28-án választotta meg központi választmányát, melynek "az egész tisztikar" tagja lett. Másnap pedig egy küldöttség javaslatára megállapította a "kiigazított új felosztás" alapján a választókerületeket. Névsor és helységnévsor népszámmal megtalálható a jegyzőkönyvben.⁴⁷⁰ Az állandó bizottmány egyedül a tiszánánai verekedés ügyében rendelt el vizsgálatot, mely ügy beletorkolt a választás elleni petícióba.⁴⁷¹ Miután az 1848:V. tc. alapján már előzetesen

⁴⁷⁰ HML Heves vm. áll.biz.jkv. 1861:142., 147.

⁴⁷¹ HML Heves vm. áll.biz.jkv. és ir. 1861:331–332., jkv.:390.

intézkedtek, a bizottmány február 19-én egyszerűen tudomásul vette a helytartótanácsi választási rendszabályokat.

Képviselővé választották: Borbély Miklóst (Tiszaabád–Szalók), Almássy Sándort (Füged), viszontai Kovács Lászlót (Pata), Babics Jánost (Kápolna), gr. Szapáry Gyulát (Szolnok), Németh Albertet szótöbbséggel Szathmáry László ellenében (Tiszanána), Pétery Károlyt (Mezőtúr) és gr. Keglevich Bélát (mátrai vk., Pétervására). Miután ez utóbbi görögöi (Torna vm.) mandátumát fogadta el, helyette gr. Keglevich Gyulát választották meg. A mandátum tehát a családban maradt.⁴⁷²

Az állandó bizottmány április 29-én elhatározta, hogy lehetőleg minden képviselője mellé "az illető választókerület[i] vagy közelpvidékbeli ifjak küldessenek". A szépszámu jelentkező közúl ifjú Recski Andrást az abádi, Lenkei Albint a túri, Für Bélát a szolnoki, Goth Ernőt a nánai, Kóta Kálmánt a kápolnai, Azáraczk Miklóst a fügedi, Kormos Bélát a patai, Ivádi Bélát pedig a pétervásárai kerület képviselője mellé választották meg. "Megválasztottak pedig az országgyűlésnek e folyó évi ülésszakára, azon kötött utasítással, hogy haladék nélkül Pestre siessenek, s ott az illető képviselőknél magukat jelentvén, az országgyűlésnek szorgalmas látogatása, a parlamentarís élet tanulmányozása, s az ez után megszerezhető politikai műveltségnek mindinkábbí öregbítése által a bennök vetett bizalom[nak] és várakozásnak megfelelni ügyekezzenek, és így valamint erkölcsi magaviselet[ük] által is a megye díszére válni törekedjenek. E célból az illető képviselők felügyelete alá helyezettnek, kik visszatértükkor bizonyítványt is fognak róluk adni a megyének."⁴⁷³

V. Heves és Külső-Szolnok t.e. (törvényesen egyesített) vármegyeék 1865. október 9-i állandó bizottmányi ülésén, Egerben, Bartakovics Béla egri érsek, "örökös főispány" elnökölt. A bizottmány *óvástétel* mellett tett eleget az 1848:V. tc. szerinti kötelelességének.

Megalakította a központi választmányt, mely még aznap összeült. Gr. Szapáry Gyula "gátló körülményei miatt" az elnökséget nem fogadta el, így eleve Isaák Lászlót választották elnöknek.⁴⁷⁴ A kerületek maradtak (szolnoki, mezőtúri, abádi, füredi, nánai, kápolnai, patai, pétervásárai). Utasítás az összeíróknak: "az összeírást [...] október 31-én, a törvényszerű eskü letétele mellett a kerület székhelyén mindenesetre megkezdjék; azt 14 egymásután következő napon át, az illető községekben megszakítás nélkül folytassák". Egyebek mellett elhatározták még, hogy a választások november 27-én lesznek. E *végzéseket* "törvényszabta kihirdetések s kézbesítések eszközöltetése szempontjából" az egri érseknek mint *örökös főispánnak* adták át. Ez utóbbi jegyzőkönyvi záradékra a helytartótanács azonnal rácsapott, s fölhlvta az érseket, hogy "a központi választmányynak ebbeli kívánatát határozottan visszautasítani méltóztassék". E megkeresés szerint az érsek "magas állásánál fogva nem lehet a központi választmány határozatainak végrehajtója", és "az illető hivatalos körök összezavarás nélkül [...], mint ki Ő Felsége legmagasabb szándékánál fogva a vármegye kormányzatának tényleges gyakorlatától ez idő szerint fel van mentve, a vármegye kebelében hirdetésekét saját neve alatt nem teljesíthet".⁴⁷⁵

Hogy lett-e ennek foganatja, további kutatásokat igényel. Mindenesetre a szószékről való törvényes hirdetések általában megtörténhettek, kivéve a *kápolnai* kerület néhány községében (Kálon, Kápolnán, Kompolton, Aldebrőn), ahol a központi választmány de-

⁴⁷² MAM 183–187.

⁴⁷³ HML Heves vm. áll.biz.jkv. és ir. 1861:571.

⁴⁷⁴ OL Htt. 1865–II–15–80 711.

⁴⁷⁵ Uo. 80 223.

cember 4-i jegyzőkönyve szerint a lelkészek ezt elmulasztották. Ezért a választmány *rosszszallását* fejezven ki, átírt Bartakovics érseknek.⁴⁷⁶

Előtte a *kápolnai* kerületből már az összeírások nyomán is futottak be hírek választási zavargásokról, mint mondták: kicsapongásokról. A november 20-i választmányi ülésen Pap Pál azt panaszolta, hogy "ellene, valamint 1861-ben, úgy jelenleg is, nem csak bizonyos magán egyének, hanem községi előljárók által is a legnemtelenebb rágalmak terjesztetnek a nép között avégből, hogy őt a képviselői helyről leszorítsák". A törvény 7. §-ának b) pontja szerint *nyomozói küldöttség* kiküldését kérte, melytől az adatok megszerzésével remélte "személyét erkölcsi hatalmával gyámolítani s ezáltal a szabad választás gyakorlását a lehetőségig biztosítani". A választmány Németh Albert elnökletével ki is küldte a nyomozó küldöttséget, kijelentvén: "Pap Pált mint feddhetetlen jellemű honpolgárt ismeri, s legkisebb oly tény sincs tudomására [jutva], mely őt országos képviselőségre legkevesébe is méltatlanná tenné."⁴⁷⁷

Németh Albert csak *post festa* jelenthette a december 4-i választmányi ülésen, hogy a kápolnai kerületben fölmerült "többnemű izgatások s rágalmak" kinyomozására az illető községekben megjelenve, "szomorúan tapasztalta, hogy a nép közötti villongásoknak legfőbb oka [...] a községi előljárók a választásra nézve a nép zömével többnyire ellenkezésben vannak, sőt pártérdekeket több helyen kényszerítőleg is megkísérlik érvényesíteni". Kerecsend kimaradt a nyomozásból, mivel "az előjáróság a központi választmány s annak küldöttsége irányában magát a legkihívóbb dacoskodással s vakmerőbb ellenszegüléssel viselte, sőt baljóslatúlag is fenyegetődött". Az illő megbotránkozás után a küldöttség az aktát további nyomozás végett visszakarta.

Németh Albert személyesen is panaszolta, hogy "tapintatos és ildomos hivatalos működése miatt" a kerecsendi előjáróság *lázítással* vádolta, majd a megyei provisorialis törvényszék kihallgatás végett Eötvös József privisorialis főszolgabíró elé idézte. Ő azonban kijelentette, hogy nem jelenik meg a főszolgabíró előtt, "elejbe csak ellenállhatatlan fegyveres erővel, vason húrcolhatják". A választmány ezt is "általános felindulással" fogadta.

Soldos Sándor *nánai* kerületi elnök meg azt jelentette, hogy a november 27-i választást a "rendkívüli véres összeütközés" s az emiatti *óvás* folytán meg nem tarthatta. Belügyminiszter hiányában a helytartótanácsot kérte a választmány: "az említett kerület székhelyén dühöngött botrányos merényletet illető közegével legszigorúbban nyomoztassa és annak bűnrészeseit méltólag büntettesse"; a december 12-i új választásra pedig az elnök rendeljen ki szükséges mértékű katonai erőt. A helytartótanácsához 95 310/1865. számon a *nánai* esetről befutott jelentés nyomán, melyben a központi választmány a kormányszéket arra kérte, hogy „e nemzetünk jóhírnevét sértő kebellázító vétkes merényletet illető közegével a legnagyobb szigorral nyomoztatni, s ezen merénylet bűnrészeseit méltólag megfenyíttetni méltóztassék”, az ügy a 6752/(1865.) elnöki számon zárult le.

Öt kerületben egyhangú volt a választás: a szolnokiban gr. Szapáry Gyula, az abádiban Borbély Miklós, a péterváraiban Nánásy Ignác, a mezőtúriban Almássy Sándor, a pataiban pedig Kovács László lett a képviselő.

A kápolnai kerületben Pap (itt Papp) Pál és Babics János 1060–266 = 794 szavazat eredménnyel végzett, tehát Pap Pál nyert képviselői mandátumot.

Tiszanánán december 12-én a kirendelt fegyveres erő jelenlétében Dobóczky Ignác és Erdélyi József pártjai versengtek. Besenyszeg, Nagykőrű, Kőtelek és Pély szavazása után 95:43 volt az arány; majd Heves városáé 58:16 arányban oszlott meg. Erre Erdélyi József

⁴⁷⁶ Uo. 98 806.

⁴⁷⁷ Uo. 93 150.

lemondott ellenfele javára a szavazás folytatásáról. Ezt a közegyetértés, a kerület nyugalma és "a nép összeegyeztetése és kényelme" végett tette, s hangsúlyozta: "elvem ugyanaz, mint az övé, és én is Deák Ferenc, illetőleg a törvényesség hű követője s a törvényes béke barátja vagyok".

A választmánytól november 21-én egy ottani lakos a *Nagyúti pusztának* a nagyfügediből a kápolnai kerületbe való átcsatolását kérte. Azt a választ kapta, hogy az "ügy már elintézve", s így kérése teljesítve van.⁴⁷⁸

Pap Pál ellen Babics János hívei panaszkodtak, egyebek mellett azért, mert: az összeírás nem személyes jelentkezés, hanem az 1861-i összeírás és a községi eljárók bemondásai alapján történt, s ezt a központi választmány sürgetése ellenére nem orvosolta. Pap Pál kérésére *barátaiból* a központi választmány vizsgáló küldöttséget rendelt ki, amely községről községre járva csak ingerültséget keltett. Sokan ezért a választásról is elmaradtak. Földosztással való izgatás is történt; a kápolnai bíró és Doroszlai János óvását a választási jegyzőkönyvbe nem vette be az elnök; az elnök a botokat nem tetette le, sőt pisztolyokat is hagyott a választóknál; a kijelölt bizalmi férfiakon kívül mások is voltak a küldöttségben.

Különösen figyelemre méltó a E melléklet, amely a, november 20-án kelt s Gál másodalispán által aláírt 2048/B. 865. sz. (büntető) törvényszéki végzés másolata. E szerint a királyi kincstári ügyészség 1159. jk. sz. panaszlevele szerint Pap Pál kápolnai lakos "az álladalmtól számadási kötelezettség terhe alatt felvett 500, 7500 és ismét 500 pengő forint" visszatérítését megtagadta, ezért kéri megbüntetését. Noha Pap Pál a nyugtákat hamisnak állítva tagadta meg a visszafizetést, "a sikkasztási és csalási bűntény jogos gyanúja merült fel", ezért ellene *fenyítő vizsgálatot* rendeltek el, és erre Eötvös József járásbeli főszolgabírórt küldték ki. Erről nem csupán a kincstári ügyészséget, hanem — miután köztudomás szerint Pap Pál képviselőjelöltként föllépett — a megyei központi választmányt is értesítették, az iratokat pedig átadták a megyei tisztí ügyészségnek.

A panasz szerint a központi választmány küldöttsége november 24-én Kápolnán "védőszárnya alá vette" Pap Pált, amikor e vizsgálatra a "tényleg fennálló megyének" nevezett főszolgabírája a nyomozást meg akarta ellene indítani.

Az eljáró II. osztály nagyvonalulág igazolást javasolt, amelyet a Ház ki is mondott. Kiemelte, hogy e "körülmeny" a "törvényszék által arra használatott fel, hogy Pap Pál választóképessége kétségbe vonassék", amint erre az óvásban is hivatkoztak a panaszosok.⁴⁷⁹

158 Eger

I. Képviselő 1848/49-ben:

Csiky Sándor (1805–1892) ügyvéd, régi követ, egyhangulag. T375: LZ, Bo, C1, C2; 1861-től 1872/74-ig; 1860-ban polgármester.

III. A Csiky Sándor 1865. évi megválasztása elleni panasz elbírálására (a központi választmány összetétele, izgatás, titkos szavazás) lásd R. 129., 210., 237–238. A panasz és anyaga ennél jobban is kiaknázható; főleg helyi földolgozásban.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ Uo. 98 806.

⁴⁷⁹ OL KL 1865–68:46., 77.

⁴⁸⁰ OL KL 1865–68:42., 49., 83.

IV. 1861. január 27-én Eger "képviselői ülésen" vette szemügyre a 4264/1861. sz. választási rendeletet. A kifogások a másutt is szokásosak — az országgyűlést nem Pestre hívták össze, Erdélyt és a kapcsolt részeket nem hívták meg —, kimondva, hogy a helytartótanácsot csak "ideiglenes közvetítő hatóságnak" tekintik.⁴⁸¹ A központi választmány ekkor nem küldte föl iratait.

A központi választmányt a "képviselői gyűlés" február 6-án választotta meg. Elnöke nem a képviselőségre is pályázó Csiky Sándor polgármester, hanem Nánássy Mihály ügyvéd lett.⁴⁸² A testület február 24-én órással élt a királyi meghívólevél törvényellenes kitételei miatt, a képviselőküldéstől azonban nem zárkozott el.⁴⁸³

A központi választmány február 25-i alakuló ülésén az összeírást városnegyedenként rendelte el. A (bel)városnak 4, Hatvan külvárosnak 4, Maklárnak 2 negyede volt; hozzájuk járultak még a felnémeti, valamint a Cifra és Sánc negyedek. A összeírást a választmány tagjaiból alakított 3–3 tagú küldöttségek végezték, "minden városnegyedben az illető fertálymesterek" közreműködésével. Az utóbbiak föladata: "a választók összeírására nézve házról házra mindenkit felszólítsanak, valamint általok azt is a közönségnek tudomására juttatni, hogy az illető városnegyedben az összeírás ki házánál, melly napokon s melly időszakban, valamint a felszólítás mikorra történend". A határidőket a választmány *Hirdetményben* is közzétette, s megküldte a lelkészeknek is.

A választmány március 8-án foglalkozott az összeírásokkal. Tudomásul vette a Hatvan 1. negyedben Hezner Jánosnak *régi polgári jogon* való összeírását, noha "semmi vagyonnal nem bír".

A Hatvan 3. negyedben jövedelme alapján írták be Nagy Albin császári hivatalnokot és Ribár József császári telekkönyvi hivatali díjnokot. Csak az előbbit hagyták meg, ám nem jövedelme miatt, hanem azért, mert "mint nemes személy" az 1848:V. tc. 1. §-ában nyújtott régi jogon (is) választó volt.

Az ülésen többen jelentkeztek, akik az összeírás idején nem tartózkodtak Egerben, így nem tudták magukat összeírni. A választmány — tekintettel arra, hogy "az összeírásra kiszabott határidő valóban rövid volt" — lehetővé tette, hogy március 8-án és 9-én az illető küldöttségnél még beírathassák magukat.

A választmány, nehogy illetéktelenek "becsússzanak", az "összeírt választók [pedig] el ne zavartassanak", elrendelte a város *pecsétjével ellátott jegyek* kiosztását a választóknak. Március 11-én azt is elhatározta, hogy jegyzőkönyveinek a Belügyminisztériumot illető példányait levéltárba helyezi. (Elvesztek.)

A március 14-i választói gyűlés — miután Alexy Mihály követjelölt visszalépett — egyhangúlag ismét Csiky Sándort választotta meg Eger képviselőjévé. (A jegyzőkönyv szerint Alexy Mihályt "némelly polgártársa magánúton" szólította föl a követjelöltség vállalására.)

A március 17-i képviselő-testületi ülésen maga Csiky Sándor polgármester jelentette be a központi választmányi jegyzőkönyvnek "a tisztázott közügyi jegyzőkönyveknek sorozatában leendő bevételét". Szerencsére, mert a városi jegyzőkönyvek közé bekötve legalább megmaradtak!⁴⁸⁴

⁴⁸¹ OL Htt. 1861–II–15–8540. Vö. HML Eger közgy. jkv. 1861:24.

⁴⁸² Uo. 1861:29.

⁴⁸³ Uo. 1861:57.

⁴⁸⁴ HML Eger 1861. márc. 17-i közgy. jkv. (1861:101.).

V. Az 1861-i képviselő-testület 1865. október 7-i ülésén Török Sándor provizórikus polgármester elnöklete ellen alkotmányjogilag óvást emelt, de ennek ellenére megválasztotta a központi választmányt. Elnöke Martonffy Károly lett. A választók összeírására a választmány október 10-én a város 12 negyede (fertály) szerint osztotta be magát a választmány. E negyedek: [bel]város I-IV., Hatvan I-IV., Felnémet, Sánc, Maklár I-II. A küldöttségi tagok mellé a *fertálmestereket* ismét beosztották. Az összeírás egy-egy *magánházbán* zajlott. Levelet küldtek a lelkészeknek (perjeleknek, kolostorfőnököknek), valamint az *Eger* című hírlapnak a *Hirdetmény* közzétételére.

Szóba került, hogy "az úgynevezett iparosok bírnak e választói képességgel, ha egyéb-iránt a 48-ik[i] törvény rendelte qualificatioval nem bírnak is". A törvényen kívül — mondták ki — senki nem kaphat választójogot, "az úgynevezett iparosok, ha egyéb kellékekkel nem bírnak, mint *patentális iparosok* választónak nem tekinthetők". (Saját kiemelésem.)

A november 4-i központi választmányi ülésen is több anyagi jogi (bizonyítási) kérdés merült föl. A választmány a 300 forint vagyonérték meghatározására *nem adott kulcsot*; "annak akár okmányilag, akár más módon leendő bebizonyítása az illető küldöttség belátására bízott[ott]".

"Szóba hozott, hogy a választói jogot gyakorolni akaró oly egri lakos, ha olly birtokképességet mutat fel, mely fekvőségek sem Eger város, sem határában nem, de a vidéken vagy szomszéd községekben léteznek, illy nemű esetek alkalmazása érdekében a küldöttség magát mihez tartozik tartani?" A válasz: ha a birtok nem Egerben van is, az egri lakos választói jogát megalapozhatja.

A választmány, bár a törvény szerint az összeíráskor a személyes megjelenési kötelezettséget hangoztatta, lehetővé tette, hogy valaki "netalán betegség vagy más fontos ok miatt akadályozva lenne", kívánságára beírható. Ez utóbbi döntést mint törvényellenest a helytartótanács megsemmisítette, s elrendelte, hogy az így összeírtakat hagyják ki.

Az összeírások befejeztével november 14-én a választmány elhatározta, hogy a választás *titkos* legyen. (Erről könyvem hivatkozott helyén írtam.) Ezt a választóknak az erkölcsi és anyagi nyomás alóli fölszabadításával indokolta. Ezért "a szavazati jog teljes függetlensége s a valódi többség szabad nyilvánulhatása tekintetéből az 1847/48: V. tc. 32. §-a szellemében, s az ily tárgyban az 1861-ki országgyűlési gyakorlat figyelembe vételével egyhangúlag elhatározta, hogy a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzése s a szavazatok összeháziítása nyilván, a szavazás azonban *titkosan* eszközöltessék". (Saját kiemeléseim.) E közakarattal hozott határozat alkalmazására bizottság dolgozott ki tervet. E küldöttség még a *szavazócédulákkal* való szavazásban gondolkodott; ezeket kellett volna a különböző színű (fehér, vörös, zöld) ládába dobni.

A november 16-i ülés a titkos szavazásról kimondta, hogy a három követjelölt 5–5 megbízottjából 15 tagú rendfenntartó testület alakul. A városrészek közötti sorrendet sors- húzással állapítják meg, azzal, hogy az esetleges elmaradók egész nap szavazhatnak. A titkos szavazás mégis *pálcákkal* történjék: "a kirendelt szavazatszedő küldöttség a városház termében ülésezvén az illető szavazónak a pálcát kézbesíti, ki is titkosan a polgármesteri szobában az e részben jelvényileg kifestett szekrénybe is nékie átadott pálcát tetszése szerint beteszi, s ezen tény megtörténtéről a titkos szobából külön lévő választók közül a választási elnök által választandó bizottság egy, az e célra készült csengettyű meghúzása által a kirendelt küldöttségnek jelt ad, ki is e részbeni további működését szakadatlanul mindaddig folytatja, még [míg] a szavazás teljesen be nem fejeztetik".

A helytartótanács 89 249/1865. számon a központi választmánynak megküldte "több egri választó" november 14-i kérvényét, amely szerint a 22-i követválasztásra "a golóvali

titkos szavazás lón elfogadva". Egyben utasította: változtassa a szavazást nyilvánosra, "különben a törvényellenesen történendő választás magában is semmisnek tekintendő".

A leiratot az egri központi választmány november 19-én délelőtt 83. számon tárgyalva visszautasította. Indokát elsősorban a helyi társadalmi-politikai viszonyokban jelölte meg. Hivatkozott a titkos szavazás elfogadása mellett bizonyító 1848. és 1861. évi országgyűlési naplókra, melyek ellenében nem állhat meg, hogy a titkos szavazással választás elve semmis volna. S maga is arra hagyatkozott, hogy a törvény 47. §-a értelmében majd a Ház dönt. Nem mulasztott el hivatkozni a törvény 7. §-ának b) pontjára sem, amely értelmezésében a testületet hatalmazta föl a törvény végrehajtására. Ezután természetes volt, hogy "több egri polgár" ilyen jellegű óvását is elutasították.⁴⁸⁵

A választmánynak a helytartótanácshoz intézett, s ott 91 045/1865. számon iktatott fölirata az előbbieket részletezte, különös hangsúlyt téve némely párt kicsapongásaira, sőt barbár garázdálkodására. Ezeknek ellenszere — úgymond — csak a titkos szavazás lehet. "Mesteremberek munkáiktól fosztatnak meg. Egyesek foglalkozásaiktól mentetnek fel, javaikra kebelezzet holt tőkék felmondásával fenyegettetnek s a koldusbot iszonyával rémisztetnek, ha pártjuk parancsa s érdeke szerint, minden tekintet nélkül keblök, eszök sugallatára nem kötik le szavazatukat."

Hivatkoztak a titkos szavazással választott Lukács Sándor 1848-i győri, Kozma Imre győri és Beöthy Zsigmond komáromi képviselők 1861-i igazolására. Hangsúlyozták: "midőn a központi választmány a titkos szavazást akként fogadta el, hogy az 1848:V-ik törv. c. 32-ik §-a értelmében a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzése, valamint a szavazatok összeszámítása nyilván, s egyedül csak a szavazat-jegy beadása történjék titokban, egyszersmind oly módról is gondoskodott, mely kizárja annak minden kijátszhatási lehetőségét". A nem a golyóval való szavazást azért rendelték el, mivel a golyót könnyen ki lehetne "csempészni", s "kívül mások által összeszedve a pártjelölt szaporítására" használni.

A panaszos egriek ismét a helytartótanácshoz fordultak. Ez 90 495/1865. számon megírta a választmányt ellentmondásáért, s a választás elmaradásáért, egyedül rá hárítva a felelősséget a következményekért. A választmány november 21-i délutáni ülésén minden felsőbbség előtti tisztelete mellett is ragaszkodott a titkos szavazáshoz. Ezt — határozták — "néhány választó panaszára" elvi alapon nem változtathatják meg.

Földváry József főispáni helytartó sem mulasztotta el, hogy 19-én maga is jelentést tegyen a tárnokmesternek. Szerinte a helytartótanács leiratának félretételét Erdélyi József 1861-i megyei főjegyző indítványozta. Megírta azt is, hogy a folyamodók a választáson, ha óvással is, megjelennek s résztvesznek benne, így a választás "zajos lesz".

A pártoskodás élénksége megmutakozott a reklamációk nagy számában is. A november 17-i tárgyalásra szép számú *hallgató közönség* jelent meg; elvileg kimondták, hogy csak a *teljes próbával* ellátott észrevételek és fölszólamlások vétetnek figyelembe.

A birtok igazolására elegendő volt a nyilvános árverési jegyzőkönyv, különösen, ha a cs. kir. adóhivatalnak "százalék végett" be is volt mutatva. Aki magát eredetileg nem jelentette, utólag nem vették föl; ha viszont arra hivatkozott, hogy a küldöttséget időben sem találta helyén, ezt igazolnia kellett.

A *szerzeteseket* csak akkor írták össze, ha kinevezett lelkészek voltak. Potpáczai Rufin irgalmasrendi szerzetest, noha a szerzet betegházának lelkésze volt, nem részesítették a jogban. Érdekes az a szótöbbségi határozat, amely szerint: "a birtokos szerzeteseknek, ha csak

---

⁴⁸⁵ OL Htt. 1865–II–15–76 662.

más képességgel nem bírnak, csupán egy szavazati joguk van, melyet gyakorolni a szerzet és kolostor főnöke van hivatva".

A ciszterci, a minorita, a szervita, az irgalmas és a ferences rendfőnökök is kérték *magukat* a választók sorába beíratni. A főnti határozat kimondta: "mindenik rend egy szavazattal [bír], ha csak egyes tagjainak különbeni törvényes képessége nincsen — a választók sorába beíratatik".

Szederkényi Nándornak 20 darab 100 forintos, tehát 2000 forint értékű *államkötvénye* volt, így "jövedelme után" élvezte választójogát. Ez ellen Eisenhuth Antal és társai hiába reklamáltak.

Az elnök idegkimerültsége miatt lemondott; a notórius s ismételten jelentkező följelentgetőket az *elnökség* rendre is utasította. Legalább annyi volt a törlésre irányuló kérelem, mint a fölvetelt kérő. A hallgatóság igencsak közbe-közbeszólt.

A november 22-i választáson három jelölt volt; közöttük a szavazatok megoszlása így alakult: Csiky Sándor: 1143, Kormos Béla: 188, Vavrik Béla: 9 szavazat. Vavrik Béla pártja a titkos szavazás miatt óvás mellett visszalépett. A visszalépést Bánthy Endre kanonok és társai jelentették be.⁴⁸⁶

Több egri választó azonnal e "törvényellenesen létesített" választás megsemmisítését kérte a helytartótanáctól, ez azonban — utalva a 89 249 és 90 495. sz. állásfoglalására — Heves-Külső-Szolnok vármegye közönségének közvetítésével 92 886/1865. számon azzal küldte kérelmüket vissza, hogy a döntés az országgyűlés hatásköre.

159 Gyöngyös

I. Képviselő 1848/49-ben:

Almágy Pál (1818–1883), földbirtokos, alispán. T20: Almágy, LR, FR, Heves vármegye alispánja.

IV. Gyöngyös bizottmányi közgyűlése is kifogásolta 1861. február 9-én az eltéréseket az 1848:V. tc.-től (Buda, a magyarul tudás követelményének törlése stb.), s igényelte még az országgyűlés megnyitása előtt független felelős minisztérium fölállítását.

Az összeírás egyetlen küldöttség előtt, a négy *fertály* szerint folyt le a városházán, előírva a napokat, amelyeken jelentkezhetnek; a mulasztóknak is hagytak két napot. A választás eredetileg március 5-ére kijelölt napját a *sziráki országos vásár* miatt 6-ára kellett halasztani.

A város *közházánál* tartott választáson Főkövy Antal polgármester gr. Almágy Györgyöt ajánlotta. Megválasztása unokaöccsének, Almágy Pálnak is kívánsága volt. Berecz Ferenc megyei tisztí főügyész pedig Isaák László frissen megválasztott főszolgabíró jelölte, aki már 1848 előtt s 1848-ban is a megyében hivatalnokoskodott, "s a 12 évi nehéz idők alatt másokkal tűrt és együtt szenvedett". A választók száma 1169 volt, a lakosságé pedig 18 000. A választói összeírás censusokkal együtt értékelhető.⁴⁸⁷ A nyilvános szavazáson gr. Almágy György 518, Isaák László pedig 150 voksot nyert.

⁴⁸⁶ OL Htt. 1865–II–79 662/92 072.

⁴⁸⁷ OL Htt. 1861–II–15–15 416.

Almásy Györgynek a város levéltárában fennmaradt, a város képviselő-testületéhez intézett több levele a választóival való folyamatos kapcsolattartásra vall. Gyöngyösnek is voltak díjazott *országgyűlési gyakornokai* Barthy István és Valkó Oszkár helybeli születésű joghallgatók személyében. Az 1861. május 16-ától július 10-éig tartó időszakról szóló *Országgyűlési tudósítások* a maguk nemében párjukat ritkítják.⁴⁸⁸

V. Az 1865. november 14-i választáson ismét, immár egyhangúlag, gr. Almásy Györgyöt választották meg.⁴⁸⁹

Jászkun kerület

163 Jákóhalma/Árokszállás

164 Karcag/Kunmadaras

165 Túrkeve/Kunszentmárton/Jászladány

169 Fülöpszállás/Szabadszállás/Kunszentmiklós

I. Képviselők 1848/49-ben:

Árokszállás: *Pethes József* (1809–) ügyvéd, földbirtokos. T1561: Bo, Bl; ugyanitt (Jákóhalmán) 1861-től 1869-ig folyamatosan. 1868-ban jászkapitány.

Karcag: *Papp (Pap) Mór* (1823–1895) földbirtokos, kerületi ügyész. T1516: ugyanitt (Kunmadarason) 1861-ben, majd 1867-ben Jászladányban; LZ, Ao, Al. 1868-ban jászkapitány.

Túrkeve: *Szentkirályi Mór* (1809–1882) régi követ, főkapitány, alispán. T1955: 1849. márc. 1-jéig; LR, FR; 1865/67 Pest IV. ker., Al. Pest megye alispánja, 1848-ban jászkun főkapitány; orvos; 1867-től Pest főpolgármestere. *Pompéry János* belügyminisztériumi titkár. T1594:LL, 1849. máj. 3-i pótválasztáson választották meg.

Szabadszállás: *Nagy Károly* kerületi tisztviseelő, Petőfi Sándor ellenében "egyhangúlag". T1401: LL, RP;

II. Petőfi Sándor bukása Szabadszálláson (Cs. 120–127., 172., 182., 190., 191., 193.). Újabban: Mezősi Károly: *Petőfi megbuktatása a szabadszállási követválasztáson = Petőfi és kora*. Szerk. Lukácsy Sándor – Varga János. Bp., 1970. 515–637. Fekete Sándor: "...agyon akart verni a magyar nép..." *Adalékok Petőfi választási megbuktatásához*. Bp. 1993. /Z-füzetek 43./

III. Pethes József árokszállási mandátuma elleni 1861. évi petícióiról (R. 62., 121., 132.); Pap Mór 1867-i jászladányi mandátumáról (R. 256.); Varró Sámuel kunmadarasi választása elleni Papp Mór-párti 1865. évi panaszról már írtam (R. 60., 62., 82., 185.).

IV. A jászkun kerületi közgyűlés 1861. február 6-án szintén óvott a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelet ellen. A testület megváltoztatta a választókerületi főhelyeket: a Nagykun

⁴⁸⁸ HML Gyöngyös lt. 132/1861. Vö. *Szabad György*, 1967. 244.

⁴⁸⁹ OL Htt. 1865–II–15–79 305.

kerületben Túrkevéből Kunszentmártonba, Karcagról Madarasra, a Kiskun kerületben pedig Szabadszállásról Kunszentmiklósról helyezte.

A kerületi központi választmány Félégyházán székelt.⁴⁹⁰

Választókerületi székhelyek 1861-ben: Árokszállás, Kunszentmárton, Madaras, Kiskunszentmiklós. A választást mindenütt március 1-jére tűzték ki, kivéve Kunszentmártonban, ahol — az itteni bizottmányi tagok "előadása figyelembe vételével" — március 3-át jelölték ki erre.⁴⁹¹

Képvislökké választották: Virág Dénest (Kunszentmiklós), Illésy Jánost (Kunszentmárton), Pethes Józsefet (Jászárokszállás) és Pap Mórt (Madaras). Ez utóbbinak a hiába petícionáló Takács István volt az ellenjelöltje.⁴⁹²

A kerület közgyűlése — Pest megye bizottmányához csatlakozva — magára vállalta a képviselők napidíjainak és szállásbérüknek előlegezését, persze csak "a majdan felállítandó nemzeti pénztár számadásaira leendő betudás mellett".

"Végre nagyon szükségesnek találtatván, hogy a kerületbeli ifjak magokat a közélet pályájára az országgyűlési tanácskozások hallgatása és azokból merítendő kapcsolatok által kiképezhessék, az országgyűlésre minden kerület részéről egy és így összesen három ifjú fog küldetni." Mindegyikük részére havonként 50 osztrák értékű forintot ugyancsak a közházi pénztárból utalványoztak. Hogy minél többen mehessenek föl, megbízatásukat három hónapra korlátozták. Föladatukká tették a *hajdani országgyűlési írnokokéhoz* hasonlóan a jelentéstételt, "miből azoknak az országos ügyek feletti tanácskozások felfogásában előhaladása megítélhető legyen".⁴⁹³

V. Az 1865. október 9-i közgyűlés — az 1861-i "képviselő testület" — meghagyta a négy választókerületet, ám elhatározta, hogy a székhelyeket Kunszentmártonból *Jászladányba*, Kunszentmiklósról pedig *Fülöpszállásra* helyezi át; a másik kettő maradt Árokszálláson és Madarason.⁴⁹⁴

Túrkeve azonnal fölfolyamodást nyújtott be, és ezt a Jászkun kerület(ek) kisgyűlése október 20-án fölterjesztette a helytartótanácsához. A kísérőirat szerint a "Jászkun kerületek közönsége" jól tudja ugyan, hogy e határozat ellen nem lehet föllebbezni, ám mivel "ezen kérdés végleges eldöntése a [...] főkormányshoz tartozik, ezen kerületek közönsége az igazságérzetétől ösztönözve a népesség és váltsági összevegre vonatkozó téves adatok kiigazítására magának bátorságot vesz". Túrkeve és Kunszentmárton községek lakossága együtt nem 22 000, hanem 19 554 lélek, a három jász község pedig 16 122; ez utóbbiak váltsági összege nem 35 275, hanem 52 300 forint. Így a két nagykun község népességre, a három jász község váltságösszege nagyobb.

A helytartótanács szerint Túrkevét jogsérelem nem érte; ez a közgyűlés hatáskörébe tartozik, Túrkeve a kérvényét ugyanazon az úton visszakapta.⁴⁹⁵

Az összeírások a kerületi székhelyeken folytak. Ismét külön időpontokban választottak: Madarason, Árokszálláson november 29-én, Ladányban és Fülöpszálláson pedig 30-án. A lemondások miatt a választó küldöttségekbe póttagokat is választottak.

⁴⁹⁰ JNSZML Jászkun ker. közgy. jkv. 1861:30.

⁴⁹¹ OL Htt. 1861-II-15-8524.

⁴⁹² MAM:199-203., különösen: 202-203.

⁴⁹³ JNSZML Jászkun ker. közgy. jkv. 1861:92.

⁴⁹⁴ OL Htt. 1865-II-15-80 713.

⁴⁹⁵ Uo. 83 739.

Tajthi István jászapáti polgár panaszára, amely szerint az ott lakó *országos nemesek* jórészt elűtötték választójogától, a választmány elismerte e régi jogot.

A 300 forint értékű vagyont cenzusnak tekintették.

A választmány szerint a törvény "az összeírásnál személyes megjelenést nem parancsolván, az összeíró küldöttség azon eljárása, mely szerint Nyitrai János és több társa írásbeli jelentkezéseit elfogadta [...] törvényes és helybenhagyott".⁴⁹⁶

Az *ároksházai* kerülethez tartozó Jászapátiban október 24/25-én verekedés volt Pethes József hívei és a *fehér zászlós* Moczár János⁴⁹⁷ követői között. Utóbbival tartott az előljárásság is. A tettesek ellen büntető törvényszéki eljárás indult, melyről a kormányszéket is értesítették.⁴⁹⁸ Nagy Lajos a *madarasi* választási elnök meg a választás után panaszkodott az ellene és vagyona ellen elkövetett törvényteleneségre; panaszát a választási jegyzőkönyvvel együtt a helytartótanácshoz is fölterjesztették.⁴⁹⁹ E választás előtti és utáni kihágások nem vezethettek ugyan Varró Sámuel — 1861-ben jászkun kerületi pénztárnok — mandátumának megsemmisítéséhez, ám az osztály méltónak tartotta őket a bünvádi eljárásra (R. 185.). A Nagy Lajos választási elnök aláírta petícióból és ellenpetícióból kitűnően a kerület értelmisége, így a karcagi kaszinó által is támogatott Pap Mór, az 1848-i és 1861-i képviselő, a választás előtt visszalépett; Varró Sámuelhez, akit egyhangúlag választottak meg, provizoriális községi tisztviselők húztak.

A megválasztottak nevét a központi választmányi jegyzőkönyv nem rögzítette; a választási jegyzőkönyvek pedig hiányoznak. Tóth Béla nyomán a megválasztott képviselők: Ároksházán Pethes József (T1561), Madarason Varró Sámuel (T2183), Jászládányban Illésy János (T839), Fülöpszálláson Szász Károly (T1895).

166 Jászberény

I. Képviselők 1848/49-ben:

Kossuth Lajos (1802–1894); Pest-belvárosi mandátumát tartotta meg. *Illésy János* (1791–1867), kerületi kapitány; T839: LZ, Bo, Kunszentmárton: 1861, 1865. (Utóbb e kerület székhelye: Jászládány.)

IV. A teljes összeírás cenzus szerint kiértékelhető.⁵⁰⁰ 1861. március 3-án a Pethes József által is támogatott Eördögh Andrást kiáltották ki képviselővé.⁵⁰¹

V. 1865. október 11-én a képviselői közgyűlés, amely lojálisan vette tudomásul — állva hallgatta meg — a királyi meghívólevelet, megválasztotta a központi választmányt. Elnöke Pethes József lett.⁵⁰² Az összeíró küldöttség a városházán működött, ám: "Tekintettel arra, hogy e Város tulajdonában 8–9 mérföld távolságon fekvő Lajos Mízse és Bene pusztákon

⁴⁹⁶ Uo. 100 339.

⁴⁹⁷ Félegyházán is vannak (jász eredetű) Móczárok; hosszú ó-val. (P.L.) – Az iratokban viszont következetesen rövid o-val írják Moczár János nevét.

⁴⁹⁸ Uo. 91 669.

⁴⁹⁹ Uo. 100 330.

⁵⁰⁰ OL Htt. 1861–II–15–13 965.

⁵⁰¹ Uo. 15 435.

⁵⁰² Uo. 81 537.

több százakra menő helybeli birtokos választóképes polgárok laknak, ezek — nehogy alkotmányos jogaik gyakorlásába[n] a távolság miatti nagy terhek által gátoltassanak — a választók összeírása a kezdő napok elején [...] a bizottmány kebeléből odaküldendő pótküldöttség által a Lajosi nagyvendégfogadó helyiségében és azon túl pedig f. é. november hó 16-ig itt helyben lészen eszközendő".⁵⁰³ December 5-én Sipos Orbán ügyvédet, helybeli birtokost egyhangúlag választották meg képviselővé.⁵⁰⁴

167 (Kiskun-)Félegyháza

I. Képviselő 1848/49-ben:

Szabó Sándor ügyvéd. T1867.

III. Hrabovszky Zsigmond népámító, vesztegető s presszionáló vádakkal terhes 1865. és 1866. évi választásairól bőven szoltam már (R. 77., 132–133.).

IV. Kiskunfélegyháza közgyűlése 1861. január 26-án — utalva arra, hogy a helytartótanács rendelete "némi eltéréssel" az 1848.V. tc.-et tartja fenn — megválasztotta központi választmányát.⁵⁰⁵ A központi választmány január 31-én az 1848:XXV. tc. alapján készült a jászkun kerületi tisztválasztáshoz használt összeírást is fölhasználhatónak tartotta az új összeíráshoz.⁵⁰⁶ A közgyűlés február 26-án fönntartással fogadta az országgyűlést törvény ellenére Budára összehívó királyi meghívólevelet.⁵⁰⁷

Március 5-én Szabó József egyhangúlag választatott meg; az összeírás teljes, cenzusokkal.⁵⁰⁸

V. A városi közgyűlés 1865. október 5-én 492. (nyilvánvalóan tanácsi) szám alatt foglalkozott az országgyűlési előkészületekkel, megemlítve: "a nemzet legfontosabb joggyakorlatának előkészítésében is kénytelen a szentesített törvénytől eltéréseket látni, sőt a gyűlés is — e jelen időben már — sem a [provizórikus] községi tisztikart, sem magát — a kivételesen összehívott [1861-i] képviselő testületet — nem tekintheti olyannak, melly az 1848-ik évi XXIII. s az azzal követválasztási tekintetben szoros kapcsolatban álló ugyanaz évi V-ik tc. értelme szerint törvényesség tekintetében a kellő mértéket megütné". Megválasztotta a központi választmányt.⁵⁰⁹

Ez október 6-án összeíró küldöttséget küldött ki, melynek egyik tagja Vallenshauser — helyesen Walleshausen — János birtokos volt, Móra Ferenc feleségének: Walleshausen Ilonának (1880–1953) apja, borbélymester és földtulajdonos.⁵¹⁰

⁵⁰³ OL Htt. 1865–II–15–81 537., 82 646. — Érdekes, hogy a Kecskemétről északnyugatra eső mai Lajosmizse és Ladánybene akkor a Jászság birtokában volt, pedig Pest megyébe ékelve is a Kiskunsághoz volt közelebb.

⁵⁰⁴ OL Htt. 1865–II–15–81 537. (= 1222/1866.)

⁵⁰⁵ BKKML KKF Kiskunfélegyháza közgy. jkv. 1861:55.; OL Htt. 1861–II–15–6088.

⁵⁰⁶ OL Htt. 1861–II–15–7315.

⁵⁰⁷ BKKML KKF Kiskunfélegyháza közgy. jkv. 1861:127.

⁵⁰⁸ OL Htt. 1861–II–15–15 403.

⁵⁰⁹ OL Htt. 1865–II–15–78 649.

⁵¹⁰ Uo. 78 649., 87 001. L. PÉTER LÁSZLÓ: *Móra Ferenc*. Kiskunfélegyháza, 1989. 11., P.L. lektori kiegészítésével.

Fitsor Ferenc és társai panaszt nyújtottak be a tárnokmesterhez, mivel mint Hrabovszky Zsigmond helytartótanácsi tanácsos párthíveit, bántalmazták őket. Így Mihálovics Gábor törvényszéki aljegyző arcul csapta és agyonlövésssel fenyegette Csernák László polgártársukat (a kérvény névirojáját). Móczár Vendel városi törvényszéki főjegyző éjnek idején saját házukban többedmagával ugyanígy fenyegette meg Juhász Sándort és Fitsor Ferencet; Veréb János és Szögesdi János pedig "ezen követválasztásér[t] saját városházunkban fertelmes bántalmazásokkal illettettek"; "valamint Szombati Ágostony is s még mások is egyedül azért bántalmaztatának, mert a [...] tanácsos úrnak ösmervén rendíthetetlen igazságát, úgy hogy a szomorú gyászos emlékü lefolyt időkben is, az elnyomott[t] nép mindenkor védő[j]ét őrangyalkint találta fel benne, nem ajándék[k]ép[p], csak egyedül nagylelkűségből, és így ezen hűséges ápolás egy felejthetetlen billeget [bélyeget, azaz nyomot] hagyott szíveinkben, és mellette nyilatkozunk — az összeírásnál pedig sajnálatosan tapasztaljuk, hogy több polgártársaink, kiket a törvény rendelete szerint a szavazás joga megillet, amiért pártunk mellett nyilatkoznak, többszázan kihagyatnak". Kérték a tárnokmestert: szorítsa rá az előljárókat jogaik tiszteletben tartására. Mivel a 87 112. sz. irattal — amely nincs itt, hanem 1866. március 7-én a 87 564. és a 96 916. számúval együtt az 1429/1866. elnöki számhoz került — "meghaladtatott", csupán tudomásul szolgált.⁵¹¹ Összefüggésben áll ezzel az a november 24-i jegyzőkönyvi bejegyzés, amely szerint "a választók egyik pártja" a helytartótanácsához fordult, és ennek nyomán Fridrich Alajos kiskun kerületi táblabíró Hrabovszky követjelölt javára egy másik követjelölt, Szabó József ellenében vizsgálatot tart, amely veszélyezteti a választójog szabad gyakorlását. A választmány — mivel e panasz hatáskörén kívül eső tényeket tartalmazott — egyik példányát Balajthi Vendel jászkun főkapitányhoz, a másikat a helytartótanácsához továbbította.⁵¹²

Az 1865. november 29-i választáson Szabó József 159, Szabó László 67, Seres László 68 és Hrabovszky Zsigmond 435 szavazatot kapott. Két szakasz cs. k. lovaskatona biztosította a rendet.⁵¹³ A petíciós ügygel már foglalkoztam.

168 (Kiskun-)Halas

I. Képviselő 1848/49-ben:

Gózon Imre földbirtokos, egyhangúlag. T656:LZ.⁵¹⁴

IV. 1861. január 30-án a közgyűlés sérelmezte ugyan a 4264/1861. sz. választási szabályzatot, ám "ennek sérelemképpen felhozását az országgyűlésre hagyva" megválasztotta a központi választmányt.⁵¹⁵ A január 31-i választmányi hirdetmény szerint a birtokcenzus: a Halas határában bírt 315 osztrák értékű forint becslő föld vagy ház volt. A köztudomás szerint két "megrovott jellemű" birtokost kihagytak a jegyzékből.

⁵¹¹ Uo. 78 649., 87 563.

⁵¹² Uo. 92 071.

⁵¹³ Uo. 94 601.

⁵¹⁴ Vö. HATHÁZI MÓNICA: *Az 1848. évi országgyűlési választások Halason.* = Alma Mater, Kiskunhalas, 1990. március; 1–25.

⁵¹⁵ OL Htt. 1861–II–15–10 236.

A március 4-i választáson — miután többen (Péter Antal, Pázsit Antal, Baky József) nem fogadták el a jelölést — hárman indultak. A következő eredménnyel végeztek: Deák Péter (Halas): 82, Péter Miklós (Halas): 206, dr. Ballagi Mór (Pest): 18 szavazatot nyervén, Péter Miklós lett a képviselő. A követválasztók névsora teljes.⁵¹⁶

V. Az 1861-i képviselőtestület 1865. szeptember 27-i ülésén Deák Péter képviselő hiába indítványozta, hogy Tary Gerzson főbíró tanácsnokságaival s a jegyzőkkel együtt foglalja el a helyét, a testület "a jelenlegi viszonyok tekintetbe vételével" mellőzte indítványát. A központi választmány is az 1848-i állapot hangsúlyozta, amikor óvott a helytartótanács mint "az 1848-iki törvényhozás által eltörölt dicasterium törvényessége ellen".

A 315. o. é. becsértékű vagyoncenzust meghagyták. Mivel a kézművesek segéd tartását a hirdetmény nem tartalmazta, utóbb a helytartótanács utasítására a cenzusokat kiegészítették vele.

A november 13-i választáson Tary Gerzson Polányi Gyeness József helybeli birtokost, Tóth János pedig Szilády Áron (1837–1922) református lelkészt, a neves irodalomtudóst ajánlotta; az előbbi 108, az utóbbi 507 szavazatot nyervén Szilády Áron lett a képviselő. Szavazatszámát utóbb 492-re helyesbítették.⁵¹⁷

Pest-Pilis-Solt vármegye

- 170 Abony
- 171 Alsódabas
- 172 Dunakecel
- 173 Dunapataj
- 174 Dunavecse
- 175 Gödöllő
- 176 Monor
- 177 Ráckeve
- 178 Szentendre
- 179 Vác

I. Képviselők 1848/49-ben:

Abony: gr. *Teleki László* (1811–1861) író, földbirtokos, régi követ, egyhangúlag. T2052: RA, Bo, 1861-ben is megválasztották.

Dabas: *Halász Boldizsár* (1806–1888) táblabíró, földbirtokos. T715: RA, RP, Bo, 1861–1869.

Kecel: *Nagy Ignác*. T1395: RA.

Dunapataj: *Hajós József* főjegyző, földbirtokos, egyhangúlag. T709: (1819–1888): LZ; 1849. márc. 1-jéig.

⁵¹⁶ Uo. 17 070.

⁵¹⁷ OL Htt. 1865–II–15–79 359. — Mind az 1861., mind az 1865. évi képviselőválasztási iratok és választói névjegyzékek a város levéltárában is fellelhetők: BKKML KKH Kiskunhalas főbírájának iratai, választási (központi választmányi) iratok: 1860–1872.

Gödöllő: *Beniczky Ödön* volt másodalispán. T177 (–1874): LZ, Bo, Bl, Gödöllő, 1861-től haláláig.

Monor: *Patay József* földbirtokos, egyhangúlag. T1527: RA.

Ráckeve: *Nyáry Pál* (1806–1871) földbirtokos, másodalispán, egyhangúlag. T1446, 1861-től haláláig ugyanitt, RA, LZ, Bl.

Szentendre: *Eckstein Rudolf* főszolgabíró, egyhangúlag. T477, LZ, 1849. márc. 1-jéig.

Vác: *Hajnik Pál* (1808–1864) ügyvéd, rendőrfőnök. T707, 1861-ben is itt, LZ, Ao. 1858-tól a trieszti biztosító igazgatója.

II. Nevezetes Nyáry Pál egyhangú megválasztása Ráckeven, mivel Nagykőrösön nem sikerült neki (Cs. 138–140.), valamint Halász Boldizsár sikertelenül megtámadott dabasi választása (Cs. 180–181.).

III. 1861-ben a Ház Ivánka Imre dunapataji megválasztását választási szabálytalanság ellenére igazolta (R. 232.); Halász Boldizsárt is hiába támadták 1865-ben személyében (R. 69.); a nagyabonyi kerületben a "hivatali tekintéllyel üzőtt hatalmaskodást" 1865-ben az osztály szerint a központi választmány vizsgálatával le lehetett zárni (R. 85–86.).

IV. Pest megye bizottmányi kisgyűlése Nyáry Pál első alispán elnökletével 1861. január 29-én foglalkozott a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelettel. A határozat szerint "a megye többször kifejtett és ünnepélyesen kifejezett elveinél fogva követválasztásra egyedül az 1848-ik [évi] 5-ik tcz[-t] tartja szabályozónak, eljárását ezen törvényre fektetendi". A törvény szerinti 10 választókerületet és székhelyét az 1848:1950. sz. határozatnak megfelelően megtartani ajánlotta a "bizottmányi nagygyűlésnek".⁵¹⁸ A február 23-i közgyűlés annak előrebocsátásával, hogy "alkotmányunk szellemével összeférhetetlen s törvényeinkkel ellenkező eljárásnak tekinti a kormánynak azon tervét, hogy e szentesített élő törvény félretétele mellett legfontosabb közjogi ügyekben érdemileg intézkedni s intézkedésében az élő és határozott törvény rendeletét több lényeges pontban felfüggeszteni s illetőleg módosítani magának bároságot vett", pontról pontra kimutatta a törvény és a rendelet ismert eltéréseit. "A kormánynak ezen eljárása — hangoztatta a vezérmegye vezető grémiuma —, mely szerint a törvény intézvényre alacsonyított, s az intézvényben több lényeges közjogi kérdés a törvény rendeletével ellenkező irányban octroyiroztatik, annyival sajnálatosb és kárhoytatandó, mert ezen kérdések az összeülendő országgyűlés tanácskozásainak első botránykövét képezendik, s míg él nem háríthattuk, késleltetik a máris majdnem elkéssett időpontot, melyben a nemzet és fejedelem közti nagy kérdések megoldása s ezáltal a nemzet közjogának, a fejedelem hatalmi körének megszilárdítása eszközölhetnek [...]" Ezért megismételte, hogy "a megye közönsége, mennyiben a követek választására nézve eljárni joga és kötelessége, eljárása s intézkedései alapjául nem a felolvasott intézvény, hanem egyedül a törvény rendeleteit veendi sinór mértékül".

Kalocsa a kerületi székhelynek Dunapatajról a városba helyezését kérte, Aszód pedig "közelség tekintetéből" a váciból a gödöllői kerületbe szeretett volna átkerülni. A közgyűlés mindkét kérést elutasítva kitartott az 1848-i beosztás és székhelyek mellett.

A bizottmány a központi választmányt úgy állította össze, hogy valamennyi választókerület arányos képviselőt kapjon, s legyenek benne községi bírók és jegyzők is.⁵¹⁹

⁵¹⁸ PML Pest-Pilis-Solt vm. jkv. 1861:299. Vö. *Szabad György*, 1967. 206., 244.

⁵¹⁹ Uo. 1861:568.

A tárgyaló közgyűlés március 11-én a császári-királyi (!) meghívólevelet törvényellenesnek nyilvánította, hiszen az alkotmányellenesen trónra lépett Ferenc Józseftől származott, s így sértette az 1790:III. tc.-et. Nehezményezte azt is, hogy az 1848:III. tc.-kel ellentétben "nem felelős miniszterrel, hanem alkotmányunkban ismeretlen állású tanácsnok által van ellenjegyezve". A részvételt a birodalmi tanácsban elutasítva, a meghívót e jegyzőkönyvi pont kivonatával együtt közzétételre a központi bizottmánynak (választmánynak!) adta át, fölszólítva, hogy a követválasztásról az 1848:V. tc. szerint intézkedjék.⁵²⁰

Pest megye — miként számos más törvényhatóság is — belügyminiszter híján 1861-ben nem küldte föl a helytartótanácsához a központi választmányi jegyzőkönyvek, összeírások, választási jegyzőkönyvek egy példányát. Sajnos levéltárában is töredékesen őrizte meg őket. Még szerencse, hogy az összeírási költségeket tartalmazó számvevői jelentés mellett megmaradtak az összeíró küldöttségek jelentései, valamint utólag idecsatolva kettő — a szentendrei és a dabasi — kivételével a választási jegyzőkönyvek, mégpedig két-két példányban. (Egyiket már akkor föl kellett volna terjeszteni...) Hiába keresni viszont a többi anyagot, benne a központi választmányi jegyzőkönyveket.

A küldöttségi jelentések arról tanúskodnak, hogy a központi választmány kétféle összeíró küldöttséget választott: ültöt és járót. Az ültő küldöttség 14 napon át folyvást a kerület székhelyén működött, míg a járó a jelentősebb községeket járta sorra. Ez utóbbi mozgásáról az előfogati díjak elszámolásai tüzetes leírást adnak. Az ültő küldöttség általában a választókerület székhelyén, de nem mindig ott tevékenykedett; így a szentendrei kerületé Óbudán, a gödöllőié Fóton, a monorié Szentmártonkátán, a dabasié Gyánon, a keceli pedig Hajóson munkálkodott, azaz olyan helységekből, melyek — a kerület főhelyeitől eltérően — inkább a kerület középpontjában voltak.

A küldöttségi jelentések kevés érdemi kérdést érintettek. A törvény szerint az összeírás közhírré tételében igénybe vették a lelkészek szószéki közreműködését, ám ez nem mindenütt sikerült. A váci választókerületben Aszódon és Ikladon az evangélikus templomokban nem; "ennek tulajdonította a [járó] küldöttség azon részvétlenséget, mely e két községben tapasztaltatott". Másutt sem tolongtak a magukat összeírni kérő polgárok. "Ezen kerületben fekvő községekben — írta Battha Sámuel monori kerületi bizottmányi elnök — tapasztalható volt a népnek bizalmatlansága ezen összeírás ellen, hihetőleg némely rosszakaratúak által, millyenek jelenleg ritka helyen hiányoznak, félrevezetve, még izgatva is, hitték, hogy most a nemzetörököt, vagy *adó végett* írják [írnak] össze, s mindenféle ferde gondolatokkal el volt foglalva, minek az eredménye az lőn, hogy az egész kerületben 2000 szavazó sem jelentkezett, noha az összeírás hatánapja minden községnek, amennyire lehetett, jöleleve tudtul adatott."

Bernát György dunavecsei bizottmányi elnök a kerületi székhelyről megírta: "Dunavecsére nézve azon körülállás adta légyen elő magát, hogy jóllehet a volt úrbéreszek ottan octavalisták [nyolcadtelkesek], és így a törvény szigorú értelmében szavazati képességgel nem bírnak, mindazonáltal tekintve azt, hogy a volt földesurasággal legközelebb [legutóbb] megkötött egyesség szerint legelőilletőség fejében egy-egy 8-ad telkes lakos közel hat hold legelő földet nyert, továbbá terjedelmes szőlőföldet és belsőtelki illetményt bír, [...] 1848-[i]k évben mint rendezett tanáccsal bíró község vétetett föl, a lakosok nagy része szavazatot nyert, mindezeknél fogva Dunavecsén azon lakosok, kik annyi földet bírnak, mint más helységekből egy fertály [negyed] telkes, szavazati képességgel fölruháztattak [...]"

⁵²⁰ Uo. 1861:937.

E jelentés szerint Harta nem lévén úrbéres község, "az ott ingatlan birtokkal följegyeztek örök áron vett földeket bírnak, a jövedelmesek pedig az előljárók bizonyítása szerint mindnyájan ház, szőlő és kisebb föld birtokosai, emellett haszonbérlok is lévén, száz forintnál több jövedelemmel bírnak [...] szavazattal fölruháztattak".

A küldöttségek — az elnök véleménye ellenére — a *gazdatiszteket* is fölruházták a választójoggal.

Székesy Kálmán premontrei kanonok, összeíró elnök Nagyabonyból jelentette: "Képviselői jelöltül senki sem jelentkezett, azon tiszteletnél fogva, mellyel a választókerület viseltetik a már 1848-ban megválasztott és újonnan forrón óhajtott Gf Teleky László honfi jelöltjük iránt."

A tíz kerületből nyolcnak maradt meg a választási jegyzőkönyve; a szentendrei és a dabasi hiányzik. Mint más forrásból tudjuk, Szentendrén Ács Károly 1776–103 szavazatkülönbséggel diadalmaskodott Horváth György ellenében. Dabason ismét a helybéli birtokos Halász Boldizsár nyert 899 szavazatával; ellenfelére, Máriássy Bélára csak 709 esett. Eredetileg Benyovszky Vince is föllépett, majd választóit Máriássy mellé állította.⁵²¹ Az ismert nyolc választásból egyedül Monoron volt szavazás, mely gr. Ráday Gedeont 849 vokssal juttatta mandátumhoz, ellenfelére, Rátskay Ferencre pedig csupán 71 esett.

Gödöllön Szpák József maglódi választó Sztrokay Bélát is szóba hozta, sőt kilenc községbeli szavazást is kívánt. Farkas János választási elnök ezt kérdezte tőlük: "miután alig néhányan vannak ezek ellenében, hajlandók-e a szavazástul elállni s a többi választók összessége által kívánt Beniczky Ödön megválasztásába megnyugszanak-e?" Erre nevükben Hajdú Pál igenlően válaszolt, s így a többségi jelölt közfelkiáltással nyerhette el képviselői megbízását. E "kis párt" visszaléptetésére br. Podmaniczky Armin föllépése erőteljesen hatott.

Dunapatajon Ivánka Imre tiszteletbeli megyei főjegyző ellenében Sörös Imre helybeli római katolikus lelkész is föllépett, ám mivel csupán hatan kívántak szavazást, a többség pedig Ivánkát akarta, Földváry Gábor elnök őt a kerület egyhangúlag megválasztott képviselőjévé nyilvánította. Mint a különben igazolással végződő verifikációs eljárásban kiderült, az elnöki asztalt körülállók Ivánka-pártiak az ellenpártbeli szavazáskérőket egyszerűen elzárták attól, hogy az elnök közelébe jussanak.

A többi választás is egyhangú lett: Ráckeven Nyáry Pál első alispán, Vácon Hajnik Pál, Abonyban gr. Teleki László⁵²², Dunavecscén gr. Teleky Gyula, Kecelen pedig Zlinszky György megyei törvényszéki elnök nyert mandátumot. A képviselők közül többen már 1848-ban is honatyaik voltak.

Valamennyi választást március 26-án tartották, tavasz lévén: a szabad ég alatt. Ráckeven "a város szűk utcái miatt a város melletti *Bálványosi puszt*a síkj[án]", Vácon "a város közháza nyílt udvarában", "Monoron a Városháza előtti téren szabad ég alatt", Dunavecscén "a város háza előtti téren", Dunapatajon "a vásár állási szabad téren".

A többnyire emelkedett stílusban fogalmazott protokollumok közül az Egressi Galambos Sámuel elnök és Csiky Lajos jegyző által fogalmazott ráckevei "követválasztási ünnepély" jegyzőkönyve emelhető ki, melyen szinte átűt a Nyáry Pál iránti bizalom.

Megtörténvén ily módon a gyűlés megnyitása alig hangzottak el a szabad választás iránt tett elnöki fölhívás szavai és a megjelent választók ezreinek hullámnzó tömege — meghatva a választási ünnepély fontosságától, s öröm-könyhullatások közt visszaemlékezve az 1848. és 1849. évekre, mi-

⁵²¹ MAM: 3–21., a választásra: 21. Vö. *Szabad György*, 1967. 415.

⁵²² Programjáról: *Szabad György*, 1967. 425–428.

dön a hazafias érzelmekben, polgári erényekben, s szilárd nemes jellemben oly gazdag és oly jeles Nyáry Pál úr által volt az országgyűlésen képviselve, azon férfi által, ki még akkor is, midőn később a költő szavai szerint »megnehezült az idők viharos járása e haza és annak legjobbjai fölött« a legkeservibb szenvedések közepett is a hazához és saját jelleméhez hű maradt — büszkén lobogtatván a szél szárnyával magasan fölemelt és »Éljen Nyáry Pál« fölirattal ellátott zászlót s a legzajosabb kitörő »Éljen Nyáry Pál« menydörgéshez hasonló egyhangúlag történt fölkiáltási nyilatkozatokban jelentette ki a legmagasztosabb föllelkesedés hangján saját szívének és lelkének érzelmét, óhaját és jelen választásnál is a lelkes Nyáry Pál úr iránti hű ragaszkodását.⁵²³

A képviselővé választott megyei tisztviselők — Nyáry Pál, Tanárky Gedeon, Kis Miklós, Horváth Döme, Halász Boldizsár, Hajnik Pál és Zlinszky György — tisztségüket az április 8-i közgyűlésen letették, ám a testület nyomban hivataluk folytatására kérte őket. "A megye közönsége azon osztatlan bizalmát, mellyel képviselőkül elválasztott [...] tisztviselőiet a tisztújítás alkalmával hivatalukba megválasztotta, hivataloskodásuk ideje alatt mindinkább öregbülni s a vesztést, mely a megyénk közigazgatási érdekén nélkülözésük által ejteni fogna, alig pótolhatónak érezvén hivatalaiknak továbbra is megtartásá[ra], s amennyiben a helyben levő országgyűlési munkálkodásaik engedni fogják, továbbra is folytatására kérte fel [...]" Nyáry Pál első alispánt, Tanárky Gedeon főjegyzőt, Horváth Döme főügyészt, Hajnik Pál árvaszéki elnököt és Zlinszky György törvényszéki elnököt. Még helyettesíteni sem kívánták őket. Halász Boldizsár is vállalta hivatalát.⁵²⁴

A választások kapcsán egyedül az összeírásokra állapított meg költségtérítést a február 13-i közgyűlés; a küldöttségi tagoknak 3 forint napidíjat, az összeírásban közreműködőknek pedig jutalmat, nemkülönben előfogati díjat lehetett elszámolni.⁵²⁵ Küldöttsége válogatta, hogy ezekből mit számoltak el, vagy ha elszámolták, fölvevették-e. Az írnokokat mindig kifizették, a napidíjra viszont nem mindenki tartott igényt, vagy éppenséggel fölajánlották a központi honvédségélyező bizottmánynak (Abony). "Végre — írták a monori kerületi összeírók — szerentsénk van jelenteni, hogy miután az össze író küldöttség minden tagja íráshoz látott, írnokra szükség nem volt, sem fizetési fuvart senki közülük nem használt, hanem e körutat tulajdon lovainkon [!] megtettük, a részünkre határozott napi díjat igen megköszönve, el nem fogadjuk, örömünkre szolgálván nekünk az alkalom is Hazánk s Megyénk eránti szeretetünk némi bebizonyítására, de követni is akarjuk parányiságunkhoz képeest a mi Lelkes Nagy hazánkfia- s szeretett Fő Ispáni helytartónk Eő Méltóságának leg közelebb s újólág tettelesen tanúsított hazafiságát."⁵²⁶

A helytartótanács március 22-én 2626/1861. számon arról értesítette a törvényhatóságokat, köztük Pest megyét, hogy az országgyűlési képviselőknek az 5 forint napidíjat a budai országos főpénztár fizeti ki, de az összeg fölvehető a pesti gyűjtőpénztárban is. Egyszermind jelentést kért a megyéktől az esetleg már fölvevett napidíjakról. Az április 28-i bizottmányi ülés e rendelkezést mint alkotmányellenes szervtől származó törvénytelen aktust *félreértette*. Annak biztos tudatában, hogy a megválasztott képviselők nem lépnek érintkezésbe e törvénytelen szervekkel, nem veszik föl tőlük napidíjukat. Hogy pénz nélkül mégse maradjanak, az ülés kimondta: "addig is, míg az együttülő nemzetgyűlés mint hazánkban ez idő szerint egyedüli souverain hatalom, az országos pénzalapokról általában s különösen

⁵²³ PML Pest-Pilis-Solt vm. jkv. 1861:1511–1512. sz. ir.

⁵²⁴ Uo. 1861:1418. jkv.

⁵²⁵ Uo. 1861:680. jkv.

⁵²⁶ Mind uo.: 1861:1511–1512. ir.jkv.: 1511., 1512., 1570., 1666., 2306., 2402., 3091., 3113., 3318., 3337.

arról, melyből a nemzet képviselői díjukat veendik, rendelkezni fog, a megye közönsége a megyebeli népképviselők díjait s szállásbéreit [a] megyepénztárból rendeli előlegezni".⁵²⁷

A vármegye több kriminális vizsgálatot rendelt el. Közülük — mint külön földolgozást érdemlő — kiemelkedik a dabasi választásról hazafelé tartó bugyi és szomszédbeli lakosok verekedése⁵²⁸, valamint a *dunavecsei* választáson elkövetett vérengzés ügye, melyről a választási jegyzőkönyv mit sem tud.⁵²⁹

A vármegye a választási eljárás határideinek szószéki kihirdetéseért köszönetet mondott Kunszt József érseknek; támogatása "bizonyítéka [a] magyar Cath. clerus hazafiúi buzgalmanak".⁵³⁰

V. Kapy Ede adminisztrátor 1865. október 2-án jelentette: a falragaszokon közreadott hirdetményében e hó 5-ére összehívta a megye bizottmányát, s intézkedett a *három város* (Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös) tanácsánál is az előkészületek megtétele ügyében.⁵³¹

1865-ből a Pest megyei központi választmány anyaga javarészből, ha nem is hiánytalanul, rendelkezésre áll. A tíz választókerületből álló, országrésznyi kiterjedésű vezér vármegye központi választmányának tevékenysége szervezeti-eljárási és működési-anyagi jogi szempontból egyaránt tanulságos.

Az állandó bizottmány, valamint a központi választmány október 27-e előtti (az utóbbi esetében az 1–26. napirendi pontot felölelő), továbbá a választmány november 17-i, 18-i és 21-i, 118–180. napirendi pontjai anyagomból hiányoznak, s noha ezekre utalások a jegyzőkönyv más pontjaiból, valamint az iratokból vannak is, a működés teljességgel belőlük nem tartható föl.

Az 1865-i választókerületi beosztás és a hirdetmény nem áll rendelkezésemre; ezt utóbb annyiban kellett helyesbiteni, hogy az eredeti határozat szerint a hasonló nevű kerületnek nem *Gyón*, hanem *Alsódabas* maradt továbbra is a székhelye.⁵³²

Pest megye központi választmánya magát mindenkor igyekezett, amennyire a viszonyok engedték, a törvényhez tartani. A helytartótanácsra kívül más állami szervvel nem érintkezett, még a megyei provizóriális hatósággal sem. Hirdetményének közzétételével saját tagjait bírta meg (9.), ám ők is csupán e minőségben, nem pedig 1861-i bizottmányi tagokként (is) járhattak el. Általában támogatásra találtak, kivéve a katolikus papok közt, akik előljáróik utasítására törvényellenesen megtagadták a választással kapcsolatos hirdetmények kihirdetését.⁵³³ A választmány november 3-án három jelentés nyomán e *vonakodásáról* értesülve kimondta: "nem kívánja ugyan a központi választmány kijelenteni afeletti megütközését, miszerint több R. catholicus lelkészek a mindenkit egyenlően kötelező törvény világos rendelete ellenére a kívánt szószékről kihirdetést eszközölni vonakodnak; nem kívánja ugyan [...] a felsőbb papságnak azon jogát kétségbe vonni, miszerint a többsége alatt álló egyes lelkészeknek az egyháziakban rendeletet adhasson, de nem késik kifejezni azon meggyőződését, miszerint e rendeletek az ország szentesített törvényével nem ellenkeezhetnek, mert a

⁵²⁷ Uo. 1861:1230. jkv.

⁵²⁸ Uo. 1861:1848., 2764.

⁵²⁹ Uo. 1861:1310., 1356., 1426., 1551., 3083., 3458., 3462.. Vö. *Szabad György*, 1967. 416.

⁵³⁰ Uo. 1861:873.

⁵³¹ OL Htt. 1865-II–15–77 519., 78 161.

⁵³² Uo. 87 183. Pest m. kv. jkv. 1865:56. Tekintettel a helytartótanácsnak megküldött központi választmányi jegyzőkönyvek (itt: kv. jkv.) nagy mennyiségére, Pest megye esetében azok tárgysorozati számait is megadom.

⁵³³ Uo. Pest m. kv. jkv. 1865:49–51., 84., 264.

törvény mindenkit egyiránt kötelez, s minden, úgy egyházi, mint világi felsőbbbségen felül áll".⁵³⁴

Az összeírás körében kiemelendő, hogy a választmány minden kerületbe megint két küldöttséget választott: egy *ülőt*, amely általában a főhelyen működött, s egy *járót*, amely meghatározott időpontokban megjelent a községekben. A választók bármelyiknél összeírat-hatták magukat. Egyedül a *váci* kerületben merült föl nehézség, mert az ülő küldöttség a választmány (vagy a bizottmány?) határozatából nem Vácott, hanem *Mácsán* működött.

Ellenbacher István kanonok s társai október 27-én éppen azt kérvényezték, hogy az ülő küldöttség székhelye Mácsáról helyeztessék vissza (át) a kerület főhelyére: Vádra. Ezt egyebek mellett azzal indokolták, hogy a kerület főhelyének meghatározására nem a köz-ponti választmány, hanem csakis az állandó bizottmány jogosult; e városnak pedig 14 000 lakosa van. A választmány elismerve a kerületi székhely megállapítására a bizottmány jogát, a törvény 12. § b) pontja alapján az összeírási helyek kijelölésére magát tartotta jogosult-nak.⁵³⁵

A választmánytól november 4-én Nyiczki Pál s társai azt kérték, hogy a kb. 3000 váci választó helyben összeírat-hassék s hogy a járó küldöttség a kitűzött 3 nap helyett mind a 14 napját vagy többet is a városban töltsön, vagy pedig új küldöttséget rendeljenek ki a város-ba. A végig egy helyben maradás gátolta volna a járó küldöttség egyéb feladatainak teljesí-tését. Harmadik küldöttséget pedig nem akartak megbízni: fölhívták hát a járó küldöttség elnökét, hogy lehetőleg több időt töltsenek e városban.⁵³⁶

November 10-én meg azért panaszkodott számos váci polgár, hogy bár a járó küldöttség huzamosabb váci időzésre volt utasítva, november 5-én mégis távozott. Különben is a Podmanczky-pártnak kedvezett, pl. Tótygyörkön távollévőket is beírt; Vácon ezt nem tette meg, sőt "a nyilvánosságot is mellőzte, csupán a Podmaniczky-párt embereit szívelve meg [!] maga körül". Maga az összeírás is törvénytelen volt: "a Podmaniczky-párti jelvények felmutatása is elégséges képesítést adott, míg ellenben az ellenpárt választóit nem annyira tizedelték, mint inkább felezték". A választmány utasította a járó küldöttséget, azonnal menjen ismét Vádra, s nyilvánosan működve a személyesen megjelenő s képességüket iga-zoló választókat vegye jegyzékbe. Azik eddig a 39. sz. végzés ellenére nem személyes je-lentkezés alapján vétettek föl, nevük után ezt jegyezzék meg, hogy 8 napi határidőn belül megjelenésre való fölhívással a választmány intézkedhessék ügyükben. Minden más panaszt a reklamáció útjára utaltak.⁵³⁷

November 16-án Kandó József járó küldöttségi elnök jelentette, hogy Vácon 14-én teljesítette a pótösszeírást. Tagadta, hogy a küldöttség br. Podmaniczky Ármin híveit előny-ben részesítette volna. Mire a választmány *erkölcsi elégtételt* adott a küldöttségnek, "kijelentve, hogy amennyiben az 1848:5. tc. 41. §-a szerint az összeíró küldöttség tagjai a törvény s nemzeti becsület oltalma alatt a rajtok elkövetett sérelmekért bűnvádi úton is elégtételt vehetnek, szabadságukban áll a panaszlevél aláíróinak törvényes megfenyítését kívánniuk".

Mivel a személyesen meg nem jelent, rabsága miatt távolmaradt Haulih kanonokot való-ban összeírták, ezt a választmány helytelenítette ugyan, ám törlését attól tette függővé, hogy érkezik-e ellene panasz emiatt.⁵³⁸

⁵³⁴ Uo. Pest m. kv. jkv. 1865:49–51.

⁵³⁵ Uo. Pest m. kv. jkv. 1865:30.

⁵³⁶ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:42.

⁵³⁷ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:75.

⁵³⁸ Uo. 90 318. Pest m. kv. jkv. 1865:110.

A november 22-i választmányi ülésre újabb panasz érkezett Vácról. Azt állította, hogy a november 13-i (14-i) pótösszeírásból a *pesti országos vásár* miatt olyanok is kimaradtak, akik november 3–5-én a küldöttség előtt már egyszer hiába jelentkeztek. Nehezményezték, hogy a Podmaniczky-párti községekben még a *zselléreket* is összeírták kis birtokaiknak 300 forintra való förlértékelésével (ez a census különben is csak városokban alkalmazható), valamint a 100 forint biztos évi jövedelem alapján. Számításaik szerint míg Vácon a lakosság 10 %-a, a falvakban a lakosság 20 %-a is választójoghoz jutott. Mindezek ellenére a választmány nem állt rá, hogy új összeírást rendeljen el.⁵³⁹

Hasonló panaszok szinte minden kerületben előfordultak, ha a kérelmezők nem voltak is ennyire "következetesek". Az összeírók is bizonytalankodtak. Nem egy esetben ők maguk is kérték az *elvi jellegű* állásfoglalást a központi választmánytól.

November 4-én 39. számon tárgyalták Antos János elnök leveleit az *abonyi* kerületből, melyekben a következő kérdésekre várt választ:

a) a személyesen meg nem jelenhető választók írásbeli jelentkezésük nyomán bejegyeztethetnek-e?

b) a csőd alatt lévők, úgy a gyilkosság, rablás miatt megbüntetettek választók-é? vagy csak azok utasítandók el, kik ily bűnök miatt kereset alatt, vagy ép[pen] fogságban vannak?

c) választó-é az, ki 1/4 telket ugyan nem bír, de bír avval egyenértékű földbirtokot, p[er] 1]. 9 holdnál kisebb kiterjedésű, de azonos értékű szőlőt vagy birtokot?

d) választó-é azon mesterember, kinek nincs állandóan, csak időközben segédje, de mestersége és 3-4 hold földbirtok után 100 ft tiszta jövedelmet kimutat?

e) helyes-é a járó küldöttség azon eljárása, mely szerint 100 ft évi jövedelemmel bírónak s ennél-fogva választóképeseknek csak azokat veszi fel, kik legalább 2000 ft tőkével vagy 2000 ft értékű földbirtokkal rendelkeznek?

f) választó-é az olyan, ki több kiskorú testvérével bír 1/4 telket, nagykorú, a család fenntartója, testvérei gyámja, amellet mesterember?

g) ha az elnök s két együtt-tartó tag véleménye megoszlik: külön táblába veendő-é a választó? vagy az észrevételben kell csak a véleménykülönbséget kimutatni?

A választmány az 1848:V. tc. tiszteletben tartása mellett a küldöttségi elnököt az alábbiak szem előtt tartására utasította.

a) A személyes megjelenés a törvény 16. §-a szerint mindenki számára kötelező; ha a járó küldöttségénél nem jelenhetett meg, akkor a *székelő* küldöttség előtt.

b) Akik nem régi jogon (1. §) választók, "vagyoni feltételek alatt állnak"; "e szerint ítéendő meg a csőd alatt lévők választóképesége is". Akik pedig "gyilkosság s rablás miatt büntetésüket már kiállították, politikai jogaik élvezetétől nem foszthatnak meg, hanem ezen joghátrány csupán azokat érinti, kik az említett bírói ítélet által valamelyikének [valamelyik!] elkövetéséért bírói ítélet által már elmarasztaltattak, tehát a törvény kitétele szerint fenyíték alatt lévők, habár fogságukat még nem kezdték volna is meg".

c) A törvény az 1/4 telekhez hasonló *kiterjedésű* s nem értékű birtokot követel meg; akik kisebbet bírnak, de a 100 forint évi jövedelmet kimutatják, választók lehetnek.

d) Ez a 100 forint jövedelem áll a segédet nem tartó kézművesekre is. "A tőke minőségének meghatározása a választmánynak nem állván feladatában, fődolog az utóbbi esetben az állandó biztos 100 ftnyi jövedelem bebizonyítása"; ha pedig ez teljesen nem sikerülne, az illető az elmozdítottak listájára irandó föl, s ez esetben a 21. § alapján majd a választmány dönt.

⁵³⁹ Uo. 92 322. Pest m. kv. jkv. 1865:183.

e) A jövedelmet illetően "ezen küldöttség abbéli eljárása, hogy a jogosultság alapjául készpénz tőke előmutatását kívánja, már csak azért sem helyeseltetik, mert visszaélésekre nyit alkalmat, amennyiben a készpénz a beíratás idejére olyak kezébe is átjátszathatik, kik különben választóképeséggel nem bírnak".

f) Aki sem apai, sem gyámi vagy gazdai hatalom alatt nem áll, s megfelelő vagyonnal rendelkezik, választójoggal bír, e joggal az olyan testvér is fölruházthat, aki *önálló*, sőt testvérei gyámja, "de velök közösen bír", éppúgy mint azok, akik hitveseikkel vagy kiskorú gyermekeikkel osztoznak.

g) Véleményeltérés esetén az illetőt egyelőre az elmozdítottak listájára kell fölírni.

Minderről nem csupán Antos János elnököt, hanem *valamennyi* székelő küldöttség elnökét értesítették, így e határozat *elvi* jelentőségűnek tekinthető.⁵⁴⁰

November 16-án, amikor Kovács József kanonok, dunapataji székelő küldöttségi elnök bemutatta munkálataikat, és saját megállapodásukat is közölte. E szerint:

a) az oly háztulajdonosok, kiknek noha házukon kívül semmi másféle fekvőségük vagy kamatozó tőkéjük nincs, de házuk fölér 1/4 telek értékkel, vagyis legalább 1300 forintba becsültetik — a 100 ft évi biztos jövedelmet kimutatók rovatába felveendőek,

b) hasonlóképp azok is, kik ugyan csekélyebb házzal [házat!], de mellette 1/16 telek[et] vagy két hold legelőilleték[et] vagy hason értékű szőlőt, kertet s.a.t. bírnak,

c) nemkülönben az oly iparosok, kik noha éven át folytonosan egy segéddel nem is üzik mesterségüket, de mesterségük mellett bírnak házzal, vagy más, legalább 1/8 telek értékű fekvőséggel, már csak azért sem utasíthatnak el, mivel ezek 100 ft biztos évi jövedelme minden kétségen felül áll,

d) ezen oknál fogva az oly faragók, kútszínálók és fuvarosok is, kik házzal vagy legalább 4 hold legelőilletékkel vagy ennek értékét megüto más fekvőséggel bírnak, a 100 forint biztos évi jövedelmet kimutatók sorába irandók, végre

e) e rovatba irandók az oly helységi, uradalmi vagy törvényszéki írnokok, valamint az oly temploménéklők, kiknek évi fizetése a 200 ftot megüti.

A választmány utólag nem hagyta jóvá ezeket, hanem kimondta: "Az választóképeség megítélésénél alkalmazásba vett elvek a megigazításokat kérő folyamodványok tárgyalásánál jövendnek tekintetbe, mikor a képeség kérdésében a választmány határozná."⁵⁴¹

Kubinyi Géza, az abonyi járó küldöttségi elnök is egy érdekes gyakorlatról tett bejelentést "a haszonbérlok választási képeségének megítélésében, kikről a törvény egyenesen nem intézkedett". "E szerint olyanok, kik kevesebb kiterjedésű föld vagy szőlőbirtok mellett nagyobb kiterjedésű haszonbérlettel, munkamívelő igás jószággal vagy tiszai vízi malmokkal bírnak, továbbá mint önálló dohánykertészek, a törvényes 100 ft jövedelmet kétszeresen is kimutatják, a szavazóképesek közé felvételtek, ellenben olyanok, kik 100 hold föld haszonbérletével, s ah[h]oz szükséges gazdasági felszereléssel nem bírnak, az elmozdítottak sorába irattak." A választmány az előbbihez hasonlóan itt is csak ezt mondta ki: "A járó küldöttség eljárása a haszonbérlok választó képeségeinek megítélésében a megigazítást kérő folyamodványok tárgyalása alkalmával a felszólalási határidő alatt lesz véglegesen szabályozandó."⁵⁴²

A reklamációk során további sajátos esetekben kellett állást foglalnia a választmánynak.

Hollacsek Vencel és Hollup János tápiószentmártoni lakosok mint *nem bennszülöttek* ellen (is) tettek kifogást, mivel azonban Trautmann Károly községi bizonyítványt mutatott

⁵⁴⁰ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:39.

⁵⁴¹ Uo. 90 318. Pest m. kv. jkv. 1865:112.

⁵⁴² Uo. 90 318. Pest m. kv. jkv. 1865:105.

föl arról, hogy az előbbi 1845, az utóbbi pedig 1833 óta él és dolgozik a faluban, tehát "mindketten honosított polgároknak tekintendők", meghagyták őket.⁵⁴³

Abonyból Kecskeméthy István ellen azért tettek kifogást, mert régi joron írták össze, noha nem nemes. A választmány szerint viszont az a tény, hogy nem fordul elő a nemesi összeírásban, "még nem zárja ki, hogy az 1848:16. tc. 2. §-ban említett választási joggal nem bírt, s így a választási törvény 1. §-ában fenntartott s nem csupán a nemesi származáshoz kötött választási joggal általában nem bírta."⁵⁴⁴ Kecskeméthy István ezáltal *régi honrációri joron* lett választó.

Ugyaninnen Antos János elnök már november 3-án szeretett volna hozzájutni a Pest megyében kihirdetett nemesek lajstromához, ám ezt egy régebbi megyei határozat folytán nem lehetett megküldeni. Használatát a választmány magának tartotta fön a reklamációk esetére.⁵⁴⁵

Kollonics László számos váci választó ellen reklamált. Virten András ellen azt hozta föl, hogy *apai hatalom* alatt áll. Ám a választmány 42 éves korára tekintettel, "apai hatalom alatt lévönök nem képzelhetvén", bennhagyta a névjegyzékben.⁵⁴⁶

Noha a törvény a katonák kizárásáról nem rendelkezett, a rékasi Agócs Ferencet, bár 1/4 telke volt, mint szabadságos katonát, "a választóképeséghez megkívántató polgári függetlenséget nem bírván", reklamációra törölték.⁵⁴⁷

Juhász Antal újszászi *szegődményes* kerékgyártót eredetileg összeírták, mint egy segéd-del dolgozó mesterembert, ám mivel Tápiógyörgyén egy *szegődményes* gépészt — vita nyomán — "mint gazdai hatalom alatt állót" nem vettek föl, őt is törölték, noha 2500 forintos takarékbetétjét is bemutatta. A választmány mint az elutasítottak jegyzékében lévövel később kívánt vele foglalkozni.⁵⁴⁸

A *csőd* alatt álló Portis Lajos aszódi vaskereskedő nem nyert választójogot, mivel a 39. sz. határozat nyomán a vagyoni képességi kellékeknek nem felelhetett meg, ezek hiányában pedig "csak személyes képesség folytán élvezett régi jog alapján" nyerhetett volna választójogot.⁵⁴⁹

Még nagyobb gondot okoztak a vagyoni cenzusok határesetei. Svajlen Márton bényei (dabasi kerületi) lakost pl. meghagyták jogában, noha 1/4 telkét csak *zálogbirtokként* bírta, mivel "az idézett törvény szellemében a zálog a birtokosra nézve annak birtokát képezi". Ugyanitt meghagyták Sáránszky Jánost is, aki 1/4 telkét férjezett nővérevel közösen bírta. Mint kiderült, e birtok már osztott állapotban volt a Sáránszky testvérek nevére írva, ám mivel a törvény szerint "a nőket szavazatjog nem illetvén, ehhez a birtok után férfi birtokosának van joga". Ugyanakkor Trepka János "zsellér földész" kocsmabérlő az évi 150 forint haszonbér fejében nem minősült 100 forint biztos évi jövedelműnek.⁵⁵⁰ Bartucz A. János abonyi 1/8 telkes *olajsatuját* olyan jövedelmi forrásnak tekintették, amely kiadja ezt a 100 forint jövedelmet.⁵⁵¹

⁵⁴³ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:209.

⁵⁴⁴ Uo. 227.

⁵⁴⁵ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:53.

⁵⁴⁶ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:241.

⁵⁴⁷ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:314.

⁵⁴⁸ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:72.

⁵⁴⁹ Uo. 92 322. Pest m. kv. jkv. 1865:200.

⁵⁵⁰ Uo. 186.

⁵⁵¹ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:212.

Tassy Ignác irsai közbirtokos meg azért kifogásolta Kollmayer Péter és Pál választójogát, mivel együttesen is csak 27 forint 87 krajcár adót fizettek. A választmány viszont meghagyta őket, mivel a törvény a választójogot adómenynységhez nem köthette.⁵⁵²

Váchartyánban Komlódi János, özv. Komlódi Jánosné, Komlódi Sámuel és József osztatlanul 3/4 telket birtokoltak. Kolonics László Vácról hiába tett ellenük kifogást, mivel ez még osztott állapotban is alkalmas volt a két utóbbi férfi választójogának megalapozására.⁵⁵³ Könczöl József és Könczöl Miklós *anyai hatalom* alatt álló szilági lakosok viszont azért is veszítették el választójogukat, mivel az osztatlanul együtt birtokolt 2/4 telekben még Könczöl Vince is jussolt, aki ugyan ezen kívül szőlőbirtokkal is bírt.⁵⁵⁴

A váci választókerületben feküdt Zsidó községe is, ahol többeket azért törölték, mert 300 forint értékűnek volt föltüntetve birtokuk, ámbár e cenzust csak városban lehetett alkalmazni.⁵⁵⁵

Kecskeméthy István reklamációjára törölte a választmány Kollár István rékasi (abonyi választókerületi) lakost, mivel 4,5 hold földje és mestersége alapján volt 100 forint jövedelem alapján fölvéve. "Minthogy azonban oly tőkét, melyet a választási törvény 2. §-ának e) pontja e tekintetben megkíván, külön egyik sem képez, összekapcsolásnak pedig nincs helye."⁵⁵⁶ Ezt az összevonást utóbb is kizárták.⁵⁵⁷

A tápiószentmártoni választók közül törölték a 100 forint jövedelem alapján összeírt Bajdik Andrást, noha segéddel dolgozva téglásmesterséget űzött, földbirtokából pedig 59 forint 25 krajcár jövedelme volt. Törölték Hegedűs György evangélikus harangozót is, akinek földjéből 36 forint 40 krajcár jövedelme volt.⁵⁵⁸

Az értelmiség körében is számos ellentmondás adódott. Kovács Károly rékasi segédjegyző az abonyi kerületi járó küldöttségre azért panaszkodott, mivel a jegyző *irnokának* tekintve kihagyták, noha állásához 1/8 telek föld és 100 forint fizetés volt rendszeresítve. Ügyét a 39. sz. határozatra hivatkozva a székelő küldöttségre bízta a választmány.⁵⁵⁹

Virág József újszászi jegyző a község nevében meg azt kérte, hogy a *községi bíró*, "kit a küldöttség mint zsellér osztályból valót 100 forintot meghaladó hivatali fizetése mellett is választójogtól elmozdított, a szavazóképesek sorába felvétetnék, miután a bírói állásnak tekintetbe vétele folytán a nép irányában a törvény szellemével nem ellenkeznek". A választmány utasította Antos János elnököt, ha nem jegyezték volna be a bírót, a törvény 16. §-a alapján tegyék meg.⁵⁶⁰

Mivel Molnár József tápióbicskei plébános és segédlelkésze, Barina Vendel nem a lakásuk szerinti kerületben íratják össze magukat, hanem az abonyiban, törölték őket.⁵⁶¹

Herczeg János váci lakos, végzettségére nézve *tanító*, hiába kérvényezte választójogát, mivel 1861 óta nem volt állásban, nem kaphatott választójogot. (Korábban mint veresegyházi református tanítót haditörvényszéki ítélet mozdította el.)⁵⁶²

⁵⁵² Uo. 228.

⁵⁵³ Uo. 238.

⁵⁵⁴ Uo. 246.

⁵⁵⁵ Uo. 243.

⁵⁵⁶ Uo. 92 322. Pest m. kv. jkv. 1865:197.

⁵⁵⁷ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:211.

⁵⁵⁸ Uo. 221.

⁵⁵⁹ Uo. 87 435. Pest m. kv. jkv. 1865:61.

⁵⁶⁰ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:73.

⁵⁶¹ Uo. 92 322. Pest m. kv. jkv. 1865:195.

⁵⁶² Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:234.

Kandó Józsefnek, a váci kerületbe kiküldött járó küldöttség elnökének távirati kérdésére, hogy az irgalmas rendi szerzetesek okleveles orvosai, gyógyszerészei, valamint maguk *a szerzetesek*, továbbá a fizetéssel ellátott *államhivatalnokok* kapnak-e választójogot, a választmány november 4-én azt válaszolta, hogy az orvosok és a gyógyszerészek igen, "a szerzetesek és államhivatalnokok pedig mint ilyenek szavazatképességgel csak azon esetben bírhatnak, hogy az idézett tc. [1–2.] szakaszában világosan körülírt képességeket kimutathatják".⁵⁶³

A november 12-i választmányi ülés tárgyalta a helytartótanács 87 298/1865. sz. átirátával megküldött német nyelvű váci kérvényt, amelyben a pénzügyi igazgatóság 18 hivatalnokára arról panaszkodott, hogy akik 4-én jelentkeztek, azokat fölvették, akik viszont másnap, csak az elutasítottak listájába kerülhettek be. Választójogukat még a reklamációs eljárás előtt el kívánták ismertetni; érvül felhozták, hogy az államhivatalnokok elnevezésükre tekintet nélkül már 1848 előtt is szavazatképesek voltak. E képességgel a régi magyar jog szerint az uradalmi tisztek is bírtak, mint honorátorok, kik közé ők is tartoznak. Az államhivatalnokok, mint bármely bennszülött magyar, egyenlő teherviselés alatt állnak, egyenlő jogokat is igényelhetnek. Végül pedig: "a törvény azon kívánatának, mely biztos évi jövedelemről szól, államilag biztosított fizetésük teljesen megfelel". A választmány a kormányzék útján visszaadta beadványukat, jelezvén: a reklamációs eljárás során jelentkezzenek vele nála. Ami pedig a helytartótanács kérését illeti, hogy a választmány őt az eredményről tüstént értesítse, a választmány elegendőnek vélte, ha a kormányzék az eredményről a jegyzőkönyvből és a fölküldendő összeírásból értesül.⁵⁶⁴

Kiemelkedő eset volt a szentendrei választókerületben az *óbudai hajógyár* tisztviselői és munkásai választójogának az ügye. November 12-én olvasták föl a választmányban 94 óbudai lakos folyamodványát, melyben törvényellenesnek állítva be az ügyben 1861-ben hozott végzést, az 1848:V. tc.-re hivatkozással a hajógyár munkásait nem részeltetni, megfosztani javasolták választójoguktól. Mivel a küldöttségek eljárását maga a törvény szabályozta, a választmány "egyes és részletes utasítást legkevésbé sem adhat[ott]"; éppen ezért a folyamodványt vissza is adta, s mivel "a központi választmány senkit előlegesen még csak vélt jogától sem foszthatván meg", e kérelemről nem tárgyalhatott. Ha reklamálni kívánnak, lehetőségük lesz rá. Ami az 1861-i megyei végzést illeti, ebbeli észrevételük "balfelfogáson alapul, miután hivatolt [hivatkozott] végzések nem képviselőválasztásra, hanem csupán a városi tisztújítást illetőleg hozattak, mely két különböző esetről két egészen különböző t.cikk rendelkezett".⁵⁶⁵

A november 23-i ülés két ellentétes kérvényt tárgyalt. Tizenkét óbudai lakos beküldte azoknak a hajógyári munkásoknak a személyzeti felügyelők és a főfelügyelő által aláírt lajstromát, akik az 1848:V. tc. 2. § d) pontja alapján választójogot nem nyerhetnek, ezért a névjegyzékből törlésüket kérték. Ennek kapcsán idézték a 47. számon már elutasított kérvény egyik pontját, amely szerint — miként 1861-ben — "hajógyárunk munkásai e törvényhatározta választó képességek egyikével sem bírnak, nem bírnak ugyanis a hivatkozott tc. 2-ik §-ban rendelt önállósággal, amennyiben csak mint napszámosok bizonyos napi díj mellett egyik napról a másikra dolgozván, hajógyári felügyelő, illetőleg teljhatalmú igazgató önkény[étől] és kegyeitől függenek és a hajógyári munkát nem mint önálló kézművesek, hanem mint napszámba fogadott munkások feljebbvalójuk útmutatása és munkakijelölése folytán

⁵⁶³ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:46.

⁵⁶⁴ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:81. Vö. uo. 88 631.

⁵⁶⁵ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:47. A bizottmányi közgyűlés csak az óbudai tisztújítással foglalkozott 1861. április 9-én (1861:1418.).

teljesítik, nem kézművesek, nem gyárosok, mert tulajdon műhely[ly]el vagy gyárral nem bírnak, és nem csak hogy segéddel nem dolgoznak, hanem önmagok is segédjei, helyesebben egyik napról a másikra fogadott legényei a hajógyárnak, miután foglalkozásuk csak agdig tart, amíg munka van a gyárban, vagy viseletük ellen nincsen kifogás, munka kevesbedtével vagy rossz viseletük miatt a hajógyárból azonnal elbocsáttatnak."⁵⁶⁶

Scheibner Menyhért s társai, 188 óbudai lakos, ellenkérvényükben annak előrebocsátásával, hogy a 47. számon beiktatott, a hajógyár munkásai ellen benyújtott kérvény aláírói részint nem választóképesek, részint nem saját kezűleg írták alá irományukat, s mindenesetre pártérdek vezérelte őket, a központi választmány 189. jegyzőkönyvi számán bejegyzett s idézett szövegben az alábbiakat írták:

Mindenek előtt tagadjuk, hogy mi, kik e kérvényt s ennek előttünk ismeretes tartalmát aláírjuk, Óbuda koronamezővárosának olyan ben[n]szülött, részint szállós földbirtokos, részint iparos osztálybeli polgárai vagyunk, melynek nem csak jogához, de jelleméhez a pártosság gyanúja, vagy másnemű kétely nem férhet. Mi bizvást és méltán mondhatjuk, hogy a panaszlók felszólalásának indoka nem egyéb, mint a néhány izgató által felizgatott pártos érzelem s a felszólalók kérvényükkel ép[p]en nem a jog és igazság elérését célozzák, nekik csak az fáj, hogy szavazatképesség tekintetében megtámadott polgártársaink nem az ő részükön állanak; mert ez esetben a megtámadottak jogát törvény, igazság és méltány szempontjából senki harsányabban, mint ők, nem védené.

Szerencsére a jognak azon sajátossága van, hogy azt kegyadományként sem kérni nem kell, sem pártindulattal megsemmisíteni vagy attól, kit az törvény szerint illet, elvenni nem lehet.

Az óbudai hajógyár ügy kiterjedése és szervezettsége, mint állási minőségénél fogva nem csak hazánkban és az osztrák birodalomban, de az európai kontinensen egyedüli.

Az e gyárban alkalmazott kézművesek s iparosok tehát nem egyszerű, de oly sikerképességgel bíró szakemberek, kiknek munkája a szakma legtokéletesebbjét előállítani van hivatva s kiknek több éven át tett alkalmazása már magában garancia.

Ami pedig e szakemberek állásbeli viszonyát illeti, ezt gazdai hatalomtól függőnek mondani ép[p]en nem lehet, mert a legelső hivatalnokoktól az utolsó kézművesig mindannyi ugyanazon szerződéstől függő, mely az eszményi tulajdonos[ához], t. i. a részvényes társaság s az egyes közt hallgatógon mindannyiszor kötötték, valahányszor valaki ide, mint iparos vagy hivatalnok belép, s ez azon lényeges különbség, mely a magángyártulajdonos és munkásai, valamint e gyár és az itt alkalmazottak között fennforog.

A törvény azon institutiója, nehogy valamely magángyár tulajdonosa a tőle függő 60–80 ember szavazatával túlsúlyozhasson valamely választást, itt veszélyben nem foroghat, mert a gyárnak eszményi tulajdonos[ához], t. i. a részvénytársulathoz az, aki itt legfőbb, t. i. az igazgató ép[p]en oly viszonyban áll, mint az alkalmazott kézműves és iparos; s hogy ez utóbbi a vele egyenlő szerződési viszonyban álló igazgatótól a gyáron kívül mennyire nem függ, a jelenleg fennforgó választási ügy mutatja, melynél a különös érdekeket elég palástolatlanul pártfogoló igazgatónak közvetlen és közvetett működése dacára sem sikerült az általa védett részre mást, mint néhány személyes barátját, vagy uszályhordozót áterelni.

A törvény szellemét tekintve, mely a választóképeséget széles népképviselési alapra fektetvén, 300 fnyi földértéket a képességre ép[p]en oly elégséges alapnak tart, mint egy kézművesnek egy segéddel való állandó dolgozását, nagyon különös lenne, ha egy, a kézmű és ipar terén sokkal magasabb fokon álló iparost, kinek munkaereje állandó alkalmazással garantírozott évenkénti 300–600 fnyi biztos jövedelmet eredményez, kinek oldalánál a 300 fnyi értékű földbirtokos napszámos, vagy inasként szolgál — e képességtől elütetnék.

Vastagabb hálátlanságot képzelni is alig lehet, mint amilyen a felszólalók törekvésében nyilatkozik [így!], kik az Óbuda területéhez tartozó s abból ép[p]en nem elszeparált hajógyár derék iparosai[nak] és hivatalnokainak választójogát megtámadni elég vakmerők.

⁵⁶⁶ Uo. 188.

Mert avagy mi adja az itt bennszülöttek szülőjének, bor és kerti természetmýeinek s házainak azon értékét, mellyel mindezek bírnak? Mi szolgáltatja Óbuda városnak azon társadalmi szint, melly-nél fogva ez magát más falu, vagy kis helysýgbeli községtől megkülönböztetheti? Mi szolgáltatja az e városi kereskedelemnek és piacnak azon élénkséget s forgalmat, mellyel ez bír? Valóban az idetartozó hajógyár s ennek képzett iparosai s hivatalnokai. S mind e jótéteményekért az lenne a hála, hogy a városnak ezen életadó eleme a jogélvezet teréről azok által szoríttassék le, kiket a korábbi jogélvező osztály, t. i. a nemesség nagylelkűleg a jogélvezetre emelt, s kik e nagylelkűsége példát most náluk magasabb szellem[mel] és műértelemmel bírók irányában jogfosztó szűkkeblýséggel kívánnák viszo-nozni?

Tehát a hajógyári iparos osztály és hivatalnokok csak azért és addig lennének a városnak és e hazának polgárai, hogy és ameddig a közteherviseléshez pénzüikkel s a honvédelemhez fiaikkal adóz-nak, azonban midőn a polgári jogok gyakorlatára 17 év óta most másod ízben nyílnék alkalom, most ezek, mint páriák tekintessenek?

Különös, hogy a pártszenvedély mily vak tud és akar lenni.

1848-ik évben, midőn a törvény által felállított népképviselési rendszer az élet terén először al-kalmaztatott, a szűkkeblýség nem mutatkozott, nemcsak, de sőt a város ben[n]szülött lakói, jobb érzetüktől vezetettve, e jog gyakorlatát a hajógyárban működő polgárokkal önként megosztották.

1861-ben hasonlóképpen nem jutott senkinek eszébe, a gyári iparosok s hivatalnokok választói képességet, a követválasztásnál, kétségbevonni — a városi tisztviselő-választásnál előfordult félté-kenységek pedig az alkotmányos megye 1861-ik Martz 2-án 305. sz. határozatával megszüntettetvén, valóban megfoghatatlan, hogy a jogkétség és ostrom most már két izbeni gyakorlat után ismét meg-újítatik, holott előre látható, hogy a tisztviselőválasztás tekintetében szigorúbb cenzushoz kötött [1848:]XXIII-ik t.c. értelmezésénél a választóképesesség egyszer kimondatott, akkor ezzel ellenkező értelmet a tágabb cenzusu követválasztási törvénynek a tekintetes központi választmány jelenleg is adni nem fog.

A tekintetes központi választmány részéről kinevezett küldöttség egyes tagjai oly férfiak lévén, kik a törvényt mindenesetre szintén értik, s a törvényszerű és lelkiismeretes eljárásra esküvel is köte-lezve voltak, bizonyos törvényelleni penitentia van azon föltevésben, mintha a küldöttség a választó-képesek névlajstromába képteleneket is felvett volna.

Mindaddig tehát, míg az ellenkező teljes próbákkal be nem győzetik, azt kell vélelmezni, hogy azok, kik összeirattak, teljesen kimutatott bizonyítványok alapján írtak be.

Már most valóban nem tudjuk, hogy az összeírók mivel győzendik be, hogy az összeírottaknál a kellő jogalap hiányzik?

A hajógyári igazgató által netán szolgáltatandó jövedelmi kimutatásoknak próbaerejét mi határo-zottan megtagadjuk, mert az, mint magánokmány, bizonyerőt magába nem foglal; de megtagadjuk az ily okmányra kerülő súly fektetését azért is, mert mi a bécsi születésű s hazai alkotmányos életünkkel nem rokonszenvező igazgatót e téren elfogultnak is tartjuk, kinek e téren lehetnek saját intentioi, melyekről meg nem engedhetjük, hogy ezek az egyes polgárok jogának akár a törvényhatóságok intézkedésének derogálhassanak.

Kimutattuk ezek szerint a törvény szelleme, a gyakorlat és méltány szempontjából, mikép[p] az állítólag megtámadott 663 gyári iparos [és] hivatalnok választó képessége hozzáférhetetlenül áll.

Ha ehhez vesszük a népesség arányát, föntebbi előadásunk magát szintén igazolandja.

Óbudának összes lélekszáma 15 000, ebből leszámítva a 3000 számú izraelitát, marad 12 000.

Ezen létszám után összeírva van 1186 s tulajdonkép[p]en az elmozdítottak levonása után 1165 választó. Ha e számból a kitöröltetni kért 663-at levonjuk, maradna választó képes 1502.

Szent Endrének 3000-nyi lélekszám után van tudtunkra 516 választó polgára, dacára, hogy itt állítólag igen sok választó magát be nem íratta. Tehát hol volna aztán itt arány? E statisztikai körül-mény utal önmagában a törvény azon értelmezésére, melyet annak az összeíró küldöttség az eddigi gyakorlat folytán adott, s melyet a tekintetes központi választmány szintén követvén, a törvénynek e szerint a gyakorlati élet terén életet nyújt.

És most, ha végre szigorú ellenőrzés alá a törvény betűit vonjuk, 1848-ik V-ik t.c. 2. §-ának c) pontja a földbirtok[ból] vagy tőkéből eredő 100 forint állandó s biztos jövedelem kimutatását kívánja.

Az 1848-ik[i] törvényhozásról föl lehet s föl kell tennünk, mikép[p] az újabb kor s időbeli nemzetgazdászati nézetek s követelmények ismeretével teljesen bírt.

Ezen nemzetgazdászati nézet tőkének nem csak a pénzt, de a munkaerőt is veszi, mely újabb időben a mindenütt felkarolt népbankok alapját képezi.

S miután a pénz szónak a tőke elé iktatása kimaradt, méltán vélelmezhetjük, hogy az újabb kori nemzetgazdászati nézetek színvonalán álló törvényhozásunk a tőke szó keretébe a munkaerőt okvetlen befoglalta.

A munkaerőnek viszont, mint tőkének, állandóbb s biztosabb jövedelmet nyújtó forrása csakugyan nem képzelhető, mint ott, hogy ez folytonos alkalmazás[sal] és jó díjazással garantírozva van.

A törvénynek betű szerinti értelmezése után is e rovat alá tartozókként a megtámadott 663 gyári iparos s hivatalnok méltán és jogszerint vétethetett. S hogy ezek összeírásánál az összeíró küldöttség a jogalap kinyomozása tekintetében elég szigorú volt, mutatja az, mert 2500 v. 3000-re terjedő hajógyári személyzet számából mindössze 550–600-at tartott jogosultnak.

Ugyanezért alázattal esdünk, miszerint a megtámadott 663 választó polgár jogképessége ellen irányzott felszólalási kérvény elvetésével kegyesen kimondani méltótassék: miszerint az állandóbb alkalmazással garantírozott önálló munkaerő biztos jövedelmet nyújtó tőkének lévén tekintendő, felszólaló folyamodásainak elvetésével az Óbudán székellet összeíró küldöttség által összeírott választók, mint jogképesek elismertessenek.

A választmány e két írományt szembeállítva abban a reményben döntött, hogy "a törvényhozás az óbudai hajógyár nemzetgazdászati fontosságát s foglalkozása magasabbrendűségét felismerve a gyárszemélyzet országgyűlési választóképesége iránt az igazság s méltanyosság tekintetei szerint intézkedni fog". Azt is remélte, hogy ebben a tőkebeli, jövedelmi, iparosi és egyéb megszorítások nélkül "legfőké[p] a társaság célja s az ez által képviselt nemzeti érdekek követelményei szerint járand el". Addig viszont, míg jelen törvény érvényesül, a választmány, melynek kötelessége a törvény végrehajtása, "az óbudai hajógyár iparosai választóképeségére nézve kivételt nem tehet". Nem találta tehát kiterjeszhetőnek az 1861. évi, különben is csak az 1848:XXIII. tc. szabályozta helyhatósági képviselőre vonatkozó megyei bizottmányi határozatot sem, "ha mingyárt az 1861-ki országgyűlési választások alkalmával ama határozat alapján senki fel nem szólalván, a választási jogot gyakorolták is". Ugyanakkor a választmány tért kívánt nyitni a munkásoknak választójog elnyerésére a törvényben szabályozott censusok alapján, tehát "gyárfoglalkozási viszonyaiktól nem függő szabadságra". Tagjai sorából Ivánka Imrét és Szilassy Istvánt azzal küldte ki a hajógyárba, hogy kérdezze meg a munkásokat: vajon igényelnek-e választójogot más censusok alapján? A bepanaszolt munkások választójogát egyelőre nem bántották, meghagyva nekik a "bizonyítás" lehetőségét. Kivéve Fitzek Jánosét, mert az ő lakása Pesten, Lipótvárosban volt, s "így a szentendrei kerületben nem lehet[ett] választó".⁵⁶⁷

Ivánka Imre és Szilassy István november 28-án jelentette, hogy a hajógyár munkásainak választójoga ügyében a helyszínen a városi tanács és a két párt megbízottainak jelenlétében folytatták vizsgálódásukat. Így "a hajógyári hivatalnokokat, mint legnagyobb részt külföldieket, s Pest megyében 848 előtt választási joggal nem bírókat [...] kikérdezték, s [...] kik személyesen megjelentek, képességek szerint bejegyezték [...]". Azon munkásokat, akiknek neve mellett a *nemes* megjegyzés szerepelt — nem akarván felülbírálni a küldöttséget — meghagyták a választók között. Többeket, akik egyéb jogukat nem igazolták, a visszautasítottak közé tettek, lehetőséget adva nekik a reklamációra.⁵⁶⁸ Utóbb Medveczky Béla hajógyári munkás rokona által kiállított bizonyítvánnyal igazolta, hogy ő a "medveczei és kisbeszterczy Medveczky nemes család ivadéka". Ezt annál inkább elfogadták, mivel "a köz-

⁵⁶⁷ Uo. 92 322. Pest m. kv. jkv. 1865:188–189.

⁵⁶⁸ Uo. 93 533. Pest m. kv. jkv. 1865:262.

ponti választmány tagjai előtt is köztudomású [volt] ez ismert családnak régi nemesi eredete", így a kézművesi rovatból kitörölve a régi jogosok közé iktatták.⁵⁶⁹ Győry Lajos keresztlevéllel igazolta nemesi származását.⁵⁷⁰

Béki János és társai üllői választók azért támadták meg egyebek között Babocsa Mihály és György, valamint Fűles Tóbiás választójogát, mivel mint "csendháborítás miatt letartóztatott foglyok, meg sem jelenhettek, mégis beirattak, ellenben Béki Vince, ki a mezőn léte miatt személyesen meg nem jelenhetett, elmozdított". Az ügyet Battha Sámuel székelő küldöttségi elnök kapta meg: vizsgálja meg, hogy a 39. sz. határozat szerint mit kell tenni. A választmány mindenesetre hibáztatta a törvényhatóságot, hogy "midőn a törvény a polgárokat legszebb polgári joguknak, a választási jognak gyakorlására hívja fel, akkor a törvényhatóság a fogságban lévőek kiszabadulása körül ügyük gyorsabb betérjesztésével erélyesebb lépéseket nem tesz".⁵⁷¹

Majthényi Ignác és gr. Ráday Pál november 28-án meg azért fordult a választmányhoz, mivel 24-én Csepregi Sándort és más váci lakosokat a választási mozgalmak következtében a megyei fenytő törvényszék rendelete alapján bebörtönözték, s noha még elítélve nincsenek, "a választás csorbulást szenved". "Nem helyeselheti a központi választmány — határozta —, hogy a hatóságok politikai jogokkal felruházottak irányában is oly eljárást követnek, mely a törvénnyel homlokegyenest ellenkezik, őket ép[p]en akkor fosztván meg szabadságuktól, midőn jogaik gyakorlatára a törvény által felhívatnak. Ha a bírói elítélés előtti fogságba helyezés, akkor midőn a szabad lábon való védelemnek a kedvező vagyoni helyzet különben is elégséges alapot nyújt, a politikailag nem jogosultak irányában is helytelen, kétszeresen helytelen az azokkal szemközt, kiket ily eljárás ellen a politikai jogok birtoka véd." A panaszt a 117. sz. határozat értelmében a helytartótanácshoz továbbították.⁵⁷² Ez utóbbi, november 16-i határozat szerint az abonyi székelő küldöttség jelentette: Széli Sándor, akit nem írtak be a választók közé, az őt a helyiségből kivezető küldöttséget *bosszúállással* fenyegette meg. Ezt fölküldték a helytartótanácshoz.⁵⁷³

A választmány mindig ragaszkodott a törvény 21. §-ához, mely szerint "a választóképeség feletti bíráskodás [...] egyedül a választmánynak lévén fenntartva, eljárásáról senkinek nem felel", hiába küldte tehát le a helytartótanács némely abonyi választó ellen emelt, egyszer már elutasított (143.) kifogást.⁵⁷⁴

A központi választmány több esetben foglalkozott a választási szabadságot veszélyeztető cselekmények kivizsgálásával. Ámbár e vizsgálatok ténye önmagában is járt bizonyos hatással a választásra, az ügyek elbírálására mégsem vállalkozott, hanem a helytartótanácshoz továbbította őket.

A 25. sz. határozatával Szilassy István elnökletével Üllőre küldött háromtagú küldöttség október 27-én *csendőri beavatkozásról* tett jelentést. A választmány ezúttal (is) hangoztatta: "Midőn [...] a választások törvényszerű vezérletében álló feladatához képest az üllői fegyveres erőszakoskodások körülményes megvizsgálását elrendelte, célja, mint ki is mondá, a választás szabadságának biztosítása volt." Üllőn a választási mozgalmak elfajulása, s őt üllői lakos erőszakos elfogatása "egyenesen a községi előjáróság, kivált Béki János községi

⁵⁶⁹ Uo. 268.

⁵⁷⁰ Uo. 269. – A központi választmány ezen a november 28-ai ülésén fejezte be a reklamációk tárgyalását, s a „megigazított” összeírások egyik példányát – politikai fenntartására való utalással (1865:17.) – a helytartótanácsnak is megküldte. Uo. 276. L. OL Htt. 1865–II–15–93 532.

⁵⁷¹ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:76.

⁵⁷² Uo. 83 533. Pest m. kv. jkv. 1865:166.

⁵⁷³ Uo. 90 318. Pest m. kv. jkv. 1865:117.

⁵⁷⁴ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:223.

bíró hivatalos tekintélyével s hatalmával visszaélő önkényes eljárásnak róhatók fel". Noha a pandúrok a helyszínen éjjel jelen voltak, nem avatkoztak be, a csendőrséget mégis előhívták, s "a már korábban célbavett elfogatások öt egyén valóságos elhurcolásával végrehajtottak". A választmány, amely a vizsgálattal eljárását befejezte, az ügyet a helytartótanácsához továbbította, "mint azon egyedüli hatósági közeghez, mellyel a felelős magyar ministerium életbeléptetéséig magát érintkezésbe teheti". Kérte a helytartótanácsot, intézkedjék „a hivatali hatalmával visszaélő előjáró feleletre vonása iránt, úgy az iránt is, hogy hasonló esetek elő ne fordulhassanak”.⁵⁷⁵

A helytartótanács október 31-én azzal továbbította az aktát a megyei főispáni helytartónak, hogy köteles "e tárgyban szigorú bűnvádi vizsgálatot és kipuhatolandó vétkeseknek nyilvános tárgyalás melletti megfenyíttetésüket eszközölni" s az eredményt jelenteni. Ha netalán az üllői bírót nem büntetnék meg a hivatali hatalommal való visszaélés miatt, indítna ellene fegyelmi vizsgálatot.⁵⁷⁶

Már október 30-án fölterjesztette az adminisztrátor Pest megye központi fenyítő törvényszékének október 26-i, 3058/1865. sz. határozatát, mely szerint Fülcs Tóbiás és társai — mindnyájan rovott múltú üllői lakosok — ellen folytatni kell a vizsgálatot. Október 19-én halálos fenyegetések közepett rátámadtak Pilisi Béla híveire, szidalmazták a bírót stb.; ezért kellett tartóztatni őket. Fülcs Tóbiást és Barbu Györgyöt, akik még a csendőrök jelenlétében, elfogatásuk után is agyonveréssel fenyegették a bírót, fogva tartották, a többieket szabadon bocsátották. Erről a kormányszék november 2-án a Sörgöny révén a közvéleményt is tájékoztatta.⁵⁷⁷

November 10-én a helytartótanács arra kérte a választmányt, vizsgálja meg az üllői összeirói küldöttség "részhajló s szabályellenes" eljárását, s ha kifogásolható, igazítsa ki az összeírást.⁵⁷⁸ A válasz: a panaszosok majd a 19. § alapján reklamáljanak. Mire a helytartótanács vissza is juttatta a beadványt a panaszosoknak.⁵⁷⁹

Láng Adolf tápiószentmártoni evangélikus lelkész arra panaszkodott, hogy Kubinyi Géza földbirtokos, központi választmányi tag s az abonyi kerületi mozgó összeiró küldöttség elnöke vele nyilvánosan összetűzött a templom tornyán lengő Máriássy Béla-féle zászló miatt, amely különben a lelkész tudta nélkül került oda.⁵⁸⁰ Kubinyi Géza november 6-án azt jelentette be, hogy a zászló kitűzését mint a tápiószentmártoni evangélikus gyülekezet *egyházi felügyelője* nehezményezte, s kérte levételét. Az egyházi bíróság egy esperes és egy lelkész által másnap le is vettette. Mivel immár nem a választási szabadság gátlásáról volt szó, a választmány ezzel az ügygel tovább nem foglalkozott.⁵⁸¹

Dobos Mihály és társai az abonyi kerületből a jánoshidai előjáróságra azért panaszkodtak, mert az Orczy-párt javára itatott, s a Máriássy-zászlót letépette. A választmány az ügy kivizsgálását Beóthy Lajos választási elnökre bízta. Az indokolás: "Valamint eddig gondja volt a közp. választmánynak a vélemények szabad nyilatkozását a választási téren, minden törvényellenes nyomás vagy beavatkozás ellenében megoltalmazni és biztosítani, úgy gondja lesz, híven a törvényhez, mely a választási ügy vezérletét kezébe adta, hasonló ese-

⁵⁷⁵ Uo. 84 882. Pest m. kv. jkv. 1865:27.

⁵⁷⁶ OL. Htt. 1865–II–15–84 251.

⁵⁷⁷ Uo. 85 471.

⁵⁷⁸ Uo. 87 192.

⁵⁷⁹ Uo. 88 632. Pest m. kv. jkv. 1865:82 és 76.; uo. 88 631. és 88 640.

⁵⁸⁰ Uo. 84 882. Pest m. kv. jkv. 1865:29.

⁵⁸¹ Uo. 87 435. Pest m. kv. jkv. 1865:62.

tek ismétlődésekor, a kellő intézkedéseket jövőre is megtenni anélkül, hogy ezen eljárását bíraskodási célokkal összekapcsolni akarná."⁵⁸²

Beöthy Lajos november 24-én soványa eredményről adhatott számot. A panaszosok közül egyetlen egy jelent meg előtte, ez is kevés meggyőződéssel. Az előljárásság viszont annál inkább bizonygatta pártatlanságát, amelyet a választmány elismeréssel fogadott.⁵⁸³

Az Abonyban november 13-án keltezett, Sívő József és társai által jegyzett, a megye "központi alkotmányos bizottmányához" intézett terjedelmes Máriássy-párti panasz csokorba gyűjtötte az Orczy-párt ellenük elkövetett kihágásait. Először is az általános etetés-ítatásra panaszkodtak, nemkülönben a kicsapongásokra, melyek nemzedékekre demoralizálhatják a lakosságot. Szerintük "a provizorium alatt alakított községi előljárásságok még jóformán csak kezdetén a népet egyoldalúlag terrorizálták, mint ez Abonyban a céhekre való reáparancsolással, Újkéskén, Rékason a jelöltünk nevét éltetők letartóztatása és bebörtönzésével, csupán mert nevét említeni merték". Farnoson és Győrén a lelkész s a bíró jelenlétében összetépték zászlajukat. Az ellenpárt vezérkörtesei rágalmazták 1861-i tisztviselőiket. Szelén a lelkész *propria auctoritate* egy Máriássyt éltető fiataalt 40 bottal büntetett. A konkrét esetek:

1–2. November 4-én késő este Kubicsek János vasúti felügyelőt az "orczyisták" abonyi háza előtt megtámadták. Ugyanezen este Czákó Mihály telkes gazdát egy ellenpárti főbeverte.

3. November 6–7-én Rékason a falu bírása és az előljárásság tagjai házról házra járva súlyosan fenyegették a Máriássy-pártiakat.

4. Jánoshidán az előljárásság őrzőket szervezett ellenük.

5. A győrei bíró a Máriássy-jelvényeket s a *fehér tollakat* hatóságilag betiltotta.

A központi választmány november 16-án úgy vélte, ha mindez való, hallatnia kell a szavát s a visszaéléseket "közbelépésének erkölcsi hatása által megszüntetni kötelességében áll". Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok II. része 5. §-ával eltörölt botbüntetés különösen szemet szűrt neki. "Anélkül [...], hogy erkölcsi természetű fellépésével a bíraskodó hatalom jogkörébe vágni akarna, egyedül a tények valósága végett gr. Vay László és Beniczky Ödön [...] tagokat [...] kiküldi, s oda utasítja, hogy a helyszínén megjelenvén s különösen az előljárásság állítólagos beavatkozásaitól meggyőződő tudomást szerezvén, addig is, míg [...] jelentenek], megjelenésök által odahassanak, miként a képviselőválasztási jog törvényes szabadsága, minden megszorítástól menten, visszanyerje azon terjedelmet, mellyel a polgári egyenlőség elvének fogva is minden egyesnek birta kell."⁵⁸⁴ A választmány jelentését és a mellékelt vizsgálati jegyzőkönyveket, melyek az előbbi alapirat mellékletei, a központi választmány november 24-én tárgyalta. A vizsgálat a panaszokat javarészt igazolta, ámbár a jánoshidai őrállítást, amelyről már Kubinyi is jelentett, ezúttal is elfogadták. Maga a választmány úgy vélte, hogy az abonyi megtámadtatások inkább *magántermesztűek* lévén, "vezérleti feladásán [feladatán] kívül esnek"; a rékasi eseményekben viszont "a hivatalos közegek tűnnek fel". Különösen hibáztatta a kerületi szolgabíró, aki "azon eljárását, hogy választóképeséssel felruházott polgárokat ép[p]en az összeírások s a választások idején szabadságuktól megfoszt, s ekép[p] tőlük nemcsak a választási jogot megvonja, de az egyenlőség alapján azon jogokat is megsemmisíti, miszerint rájuk a politikailag jogosult nemességre szóló törvények alkalmaztassanak". "Nemcsak nem lép túl hatáskörén a választmány, de szoros kötelességét teljesíti, ha a választók személyszabadsága érdekében

⁵⁸² Uo. 90 318. Pest m. kv. jkv. 1865:87.

⁵⁸³ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:218.

⁵⁸⁴ Uo. 97 304. Pest m. kv. jkv. 1865:121.; 1865. uo. ir.

is megteszi a kellő lépéseket, odahatván, hogy a tényleges hatalom akkor, midőn a polgárokkal a törvényt megtartani törekszik, azt maga is megtartsa. A jelentést [...] a [...] Helytartótanács, mint politikailag egyedüli érintkezési organumához felküldetni rendeli, miszerint az felsőbb hatalmánál fogva odautasítsa az alsóbbrendű igazgatási szerveket, hogy eljárásaikban a netán még előforduló kihágásoknál választóképes polgárokkal szemközt a nemesekre szóló törvényt tekintsék irányadóul, s a törvény iránti tiszteletüket akép[p] tanúsítsák, hogy azt tetteleg életbe is léptessék. Egyszersmind intézkedjék a kir. kormánysszék, hogy a községi előljáróságok szűnjenek meg a hivatalos állásuk latbavetésével adni iránnyt a meggyőződés szabadságából fejlődő s természetileg semmi kényszert nem tűrő választásügyi mozgalmaknak." Külön kiemelte a választmány a szelei botbüntetést: "a gyermekek eltiltása a jelvények viselésétől — nemcsak a természeti joggal, de a hozott törvénnyel sem hangzik össze, miután a vélemény és óhajlás szabad nyilvánítást sem a természet, sem a törvény bizonyos korhoz kizárólag nem kötötte".⁵⁸⁵

Miután a helytartótanács november 29-én 92 487. számon Kapy Ede főispáni helytartónak továbbította a központi választmánytól nyert anyagot, ő 1497–1865. elnöki számon december 15-én adott választ. Szerinte "tagadhatatlan, hogy mindhárom községben a választási mozgalmak tetteleg rendzavarásokká fajultak, melyek a hivatalos közegeknél közbenjárást nagyobb bajok elhárítása tekintetéből okvetlen szükségessé tevék, hogy az előljárók ily esetekben mindenkor a pártok feletti azon színvonalra emelkedni nem képesek, melyről az események iránt intézkedniök kellene, az kétséget nem szenved, és az emberi gyarlóságban, mely a míveltség alsóbb fokán álló falusi közegeknél természetszerűen nagyobb mérvben nyilvánul, találja indoklását". Mind a központi választmányi vizsgálat, mind a közvetlenül beérkezett tudósítások arra vallanak, hogy "az érintett községek előljárói részéről egyik vagy másik párt érdekében hivatalos hatalommali jelentékeny visszaélés vagy egyes választók irányában igazságtalan erőszakos fellépés nem történt". Rékason azért lépett föl a szolgabíró, mert a javarészt nem választók keltette zavargás a közrendet és a választók szabad joggyakorlatát veszélyeztette. Erre annál inkább szükség volt, mivel a központi választmány "legjobb szándéka és erkölcsi befolyásának teljes mérvbeni közbevetése mellett" sem gátolhatta volna meg a "személy- és vagyonbiztonságot veszélyeztető pártharcot". Az adminisztrátor arra a vádra, hogy hatósági közegek föllépése csak a Máriássy-párt ellen irányult, a vádat visszafordította: a vizsgálati jegyzőkönyv éppenséggel a Máriássy melletti pártoskodást bizonyítja; nem kerülhettek bele az ellenpártiak ellenpanaszai. A december 2-i választás előtt némely választókat szabadon bocsátottak, annál inkább, mivel "sem további mozgalmaktól, sem ezek miatti hivatalos fellépésektől a központi választmánynak tartania többé nem lehet, s ezen ügy is befejezettnek tekintendő volna".⁵⁸⁶

November 3-án került a választmány elé az a váci panasz, melyben Kelecsényi József és társai, br. Podmaniczky Ármin hívei a Drágffy-párt általi megtámadtatásukat, valamint azt adták elő, hogy a rendőri és közigazgatási közegek velük szemben egyoldalúlag járnak el. Pártatlan és részrehajlatlan bírói küldöttség kiküldetését kérték. A választmány Földváry Mihályt és a két társát küldte ki. "A központi választmány anélkül, hogy bírói joghatóságot gyakorolni akarna, melyre hivatva nincs, a választási szabadságot korlátozó váci események megvizsgálására, s ekkép[p] a választási ügynek törvényes rendben tartásának eszközölésére a kellő lépéseket megtenni kötelezettségében állandónak" ismerte.⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ Uo. 93 314. Pest m. kv. jkv. 1865:217., iratok a fent hivatkozott helyen.

⁵⁸⁶ OL Htt. 1865–II–15–97 304. (NB! Igaz: a központi választmány szintén az 1861-i képviselő, Máriássy mellett lett volna.)

⁵⁸⁷ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:40.

A küldöttség meghallgatta mindkét párt embereit, s elérte, hogy *békejobbot* nyújtsanak egymásnak. A küldöttség kezdeményezésére a két párt 37 tagból álló *rendfenntartó bizottmányt* is alakított. A választmány november 7-én csak remélhette, hogy "a tett békefogadalmom nemcsak a küldöttség jelenléte idejére, de későbbre is átléphetetlen törvényül lett a választási mozgalmakban elismerve".⁵⁸⁸ A helyzet komolyságára vall, hogy az adminisztrátor a váci járási főszolgabíró jelentésére november 6-án még fél század lovas katona kirenvelését is kérte. Kérését a helytartótanács az országos főparancsnoksághoz továbbította.⁵⁸⁹

Suhajda György és társai, tatárszentgyörgyi lakosok azért tettek panaszt, mert a községben a képviselőjelölt s mások részéről "bor általi lélekvásárlás eszközöltetik", s azt a hazug rágalmat terjesztik, hogy a panaszosok jelöltje, Madas Károly, a községi bírót és a katolikus lelkészt pénzzel vesztegette volna meg. A választmány kijelentette: "hatásköréhez az egyes büntetést érdemlő bármilyen kihágások feletti bíraskodás nem tartozván, odautasíttatnak folya-modók, hogy az állítólag elkövetett becsületsértés megfenyítését a törvény rendes útján szorgalmazzák".⁵⁹⁰ A hasonló óbudai (szentendrei) panaszokra⁵⁹¹ nem térve ki, említést érdemel, hogy amikor a választmány a keceli összeíró küldöttség elnökének jelentéséből arról értesült, hogy Bátyán mindössze 19-en iratták össze magukat, holott 1861-ben még 295-en voltak, kimondta: "Bár a központi választmány valamint az országgyűlési hirdetményben, úgy ez alkalommal is kijelenti azt, hogy a képviselőválasztásnál minden képesített polgárnak részt venni nemcsak legszebb polgári joga, de egyszersmind erkölcsi kötelessége is, [...erre...] bárkit is csak erkölcsi eszközökkel hívhat fel." Miután pedig ez már megtörtént, többet nem tehet.⁵⁹²

Az 1865. október 10-i megyei közgyűlés 2. sz. határozatában elrendelte, hogy a képviselő-választás költségeit "a megyének szabad rendelkezése alatt álló, azelőtt »karok és rendek pénztára«-nak nevezett pénztára" fedezze. Ennek alapján a központi választmány október 20-án 16. számú végzésében napidíjakat állapított meg. (Ezekre csak visszautalások vannak.) Erre a helytartótanács 83 645/1865. számon október 31-én közölte, hogy törvényes alap hiányában nem nyugodhat bele a napidíjakba; "csak azon kiadások utalványozását rendelte el, melyek az összeíró küldöttségek előfogataira s szigorúan csak szükségletre szorítkozó irodai költségekre fognak igényeltetni, fel sem tévén a kir. kormányshoz, hogy az illetők a haza közügyében fáradozásaik jutalmát az irányukban nyilvánult közbizalomban eléggé fel nem találnák". A választmány a közgyűlési határozatra hivatkozva ezt nem fogadhatta el; miután a fedezet nem is hiányzott. Mivel a közgyűlés a részletekbe nem ereszkedett, a központi választmány a megye 1861:1511. sz. végzését vette alapul. Megkeresték tehát a kormányshoz: méltóztassék "azon akadályt, mely ezen központi választmányt alkotmányos eljárásban hátráltatta, minél előbb elmozdítani".⁵⁹³

A helytartótanács még aznap, november 3-án kelt 85 900/1865. sz. válaszában elhárította az akadályt, noha törvényhozási intézkedés hiánya miatt mit sem változott a kormányshoz nézete a 3 forintos napidíjról. Mégis mivel a megye rendelkezése alatt álló alap volt rá, belement kifizetésébe, "ha ezt a központi választmány majdan a vármegye közönsége irányában igazolhatja véli".⁵⁹⁴ Apponyi Antal választmányi pénztárnok nyomban bejelentette:

⁵⁸⁸ Uo. 87 435. Pest m. kv. jkv. 1865:66.

⁵⁸⁹ Uo. 87 089.

⁵⁹⁰ Uo. 97 193. Pest m. kv. jkv. 1865:52.

⁵⁹¹ Uo. 88., 249., 272.

⁵⁹² Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:54.

⁵⁹³ Uo. 87 193. Pest m. kv. jkv. 1865:36.

⁵⁹⁴ Uo. 43.

az összeíró küldöttségek részére kért 3000 forint "folyóvá tétetett".⁵⁹⁵ A többletköltségeket is így fedezték.

A vezérmegeye központi választmánya közjogilag s politikailag kifogástalanul munkálkodott. Egyszerre rugalmas s szilárd is volt.

A megválasztott képviselők Tóth Béla nyomán: Abonyban br. Orczy Béla (T1472), Alsódabason Halász Boldizsár (T715), Dunakecelen Reviczky István (T1681), Dunapatajon Ivánka Imre (T861), Dunavecscén gr. Ráday Gedeon (T1636), Gödöllőn Beniczky Ödön (T177), Monoron gr. Keglevich Béla (T976), Ráckeven Nyáry Pál (T1446), Szentendrén Ács Károly (T8), Vácon br. Podmaniczky Ármin (T1584).

180–181 Buda

I. és II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Perczel Mór* (1811–1879 [1899!]) földbirtokos, miniszteri osztályfőnök. T1550: (1811–1899), RA, GC, B1 (Zalaegerszeg, 1867); honvéd tábornok is.

II. vk. *Házmán Ferenc* (1810–1894) volt városi főjegyző, miniszteri osztályfőnök. T739: 1869-től 1875-ig ugyanitt; LZ, RP, A1, A2.

IV. Buda közgyűlése 1861. február 16-án foglalkozott a választás ügyével; 26-án föleskette a "követválasztási központi bizottmány" tagjait, s tárgyalta a királyi meghívólevelet.⁵⁹⁶

A közgyűlés elutasította a helytartótanács 4264/1861. sz. "leiratát". "Buda főváros közönsége — hangzott az 1861:2. sz. határozat — az 1847/48-iki törvények értelmében alakulván meg, szigorúan ragaszkodik az országgyűlési követek választására abban foglalt V. t. cikkéhez, és minden e részben az országgyűlésen kívül történt változtatásokat törvényellenesnek tartván, f. évi April 2-ára összehívott országgyűlésre küldendő 2 követének megválasztását érintett törvénycikk értelmében fogja eszközölni."

A február 20-i közgyűlésen kérdés formájában "indítvány tétetett" — miként a törlés ellenére megállapítható: Belányi Ferenc központi választmányi tagtól — "az iránt, hogy azon idegenek, kik huzamosabb idő óta itt laknak, fekvőséggel azonban nem bírnak; mint szinte azon idegenek, kik fekvőséggel bírnak, a követválasztásnál [s]zavazati joggal fölrúháztassanak-e?" A közgyűlés mindenekelőtt kimondta: "idegeneknek csak oly személyek értendők, kik e honnak nem ben[n]szülött polgárai". A törvény 2. §-ának a) pontjában tárgyalta honosítás pedig megállapította: "hazai törvényeink szerint csak vagy azon idegen tekintethetik honosítottnak, ki a törvényesen egybegyűlt országgyűlésen szentesített törvénycikk által ilyennek kimondatott [*indigena*], vagy ki a magyar törvények által megszábott időhatár alatt folytonosan itt lakván és törvényes kötelességeit teljesítvén magának a honpolgári jogot ezáltal megszerezte". Mivel azonban a 1849 óta eltelt 12 év alatt törvény által (ünnepélyesen) senkit nem honosítottak, "és minthogy a magyar törvényeknek hatályon

⁵⁹⁵ Uo. 45.

⁵⁹⁶ BFL Buda közgy. jkv. 1861:2., 10., 13., 26., vö. 59.

kívül lett tétele miatt senki magának a honpolgári jogot országos törvényeink szerint meg nem szerezhette", a közgyűlés utasította a központi választmányt, hogy "senkit azon idegének közlül [!], kik habár huzamosabb idő óta itt tartózkodnak is, de az osztrák törvények érvényben volt ideje alatt költöztenek be, szavazatjoggal fel ne ruházzon". A közgyűlés 67:62 arányú szavazattöbbséggel a városban ingatlannal (fekvőséggel) bíró idegeneknek sem adott választójogot.

A megválasztott képviselők Tóth Béla nyomán: az I. választókerületben br. Eötvös József (T499), a II. választókerületben pedig Balásy Antal (T78).

V. Az 1861-ben törvényesen megválasztott képviselő-testület 1865. október 9-i ülésén az 1861-i két választókerületet tartotta fenn:

I. Vár, Krisztinaváros, Tabán, Viziváros (az Alagútig);

II. Viziváros (többi része), Országút, Újlak.

A helytartótanács 81 722/1865. számon tett észrevételére a csak egy hétre tervezett összeírási időt egy héttel megtoldották. Az összeírást városrészenként külön bizottságok végezték. A beírtak *választói bárcákat* kaptak.

November 13-án "hosszasabb tanácskozás" nyomán a központi választmány arra jutott, hogy "a törvény magyarázatára nem lévén feljogosítva, az összeíró bizottságok a törvényhez szorosan alkalmazkodjanak". A választás helye: az I. kerületé az *Országházban*, a II. kerületé a Vizivárosban a *Fácánhoz* címzett teremben volt.

November 15-én fölmerült: a köz- és magántisztviselők s alkalmazottak mint ilyenek választók-e; mire "a többség tagadólag válaszolt".

Ekkor derült ki az is, hogy az országúti bizottság hanyagul járt el; egyebek mellett összeírt személyesen nem jelentkezett személyeket meg olyanokat is, akik más városrészben laknak. Tőlük visszavették a választói bárcát is. A november 19-i választások egyhangúak lettek: az I. kerület ismét br. Eötvös Józsefet tisztelte meg, akinek ajánlója Ráth Péter volt; a II. kerület pedig — Hunfalvy János ajánlatára — éppen őt, Ráth Pétert választotta meg, aki eredetileg a központi választmány elnöke volt, ám e tisztségről jelöltsége miatt október 24-én az alelnök javára lemondott.⁵⁹⁷

182–186 Pest

I–V. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. (Belváros): *Kossuth Lajos* (1802–1894) pénzügyminiszter [...], régi követ, egyhangúlag; T1067: LL.

II. vk. (Lipótváros): *Irányi Dániel* (1822–1892) ügyvéd. T854: RA, RP; Pécs, 1868: C1; az IM titkára 1848-ban.

III. vk. (Terézváros): *Trefort Ágoston* (1817–1889), államtitkár, egyhangúlag; T2124: LR, Ao, A1, A2; Gyoma, 1861, 1865; Pápa, 1869; Sopron, 1872, 1875, 1878, 1881; Pozsony, 1884; Budapest, 1884. (1848 szeptemberében emigrált.) *Molnár György* (1820–) ügyvéd, T1363:LZ; 1848. dec. 23-án választották meg.

---

⁵⁹⁷ OL Htt. 1865–II–15–81 537:

IV. vk. (Józsefváros): *Kendelényi Károly* ügyvéd, egyhangúlag. T1004:LZ.

V. (Ferencváros): *Kacskovics Lajos* (1806–1891) városi főjegyző. T919:LZ, Ao; 1861-ben is itt.

IV. Pesten az 1861. január 2-án tartott "városhatósági közgyűlés" az öt városrészi kerület 5–5 tagjából br. Prónay Gábor elnökletével és Staffenberger István alelnökletével megválasztotta az 1848.V.tc. 7.§-a szerinti központi választmányt, a választókerületekre vonatkozóan meghagyván az 1848. május 22-i közgyűlés 8136. sz. határozatát. Minden választókerület "saját kebeléből" a választók összeírására egy-egy alválasztmányt küldött (volna) ki, melynek feladatköre az 1848:XXIII. tc. alapján kiterjedt a tisztújítási és városi képviselőválasztási joggal bírók összeírására is.

A választmány január 9-én indítványt dolgozott ki az öt választókerület új beosztására is, és az új képviselő-testület elé akarta terjeszteni. Ebben a *népszámot*, nem pedig a választók számát vették alapul. Mivel pedig az öt városrészben a lakosok "nagyon egyenetlenül vannak elosztva", 1848 óta "körülbelül egyenlő arányban szaporodtak", a választókerületeket immár az eredeti városrészekről némileg eltérően kívánták beosztani. (A terv utcáig lebontva elkészült, ám nem valósult meg.) Pestnek ez idő tájt 136 000 lakosa volt.

A választmány belügyminiszter híján a kancellárral kívánt kapcsolatba lépni; majd csak a választási rendelet megjelentetésével adták lentebb, küldték jegyzőkönyveiket a helytartótanácsnak.

Az anyagi választójog kapcsán két kérdés merült föl. 1. Azok a városi polgárok, akik az 1848.V. tc. kihirdetése, azaz 1848. április 11-e után nyerték el polgárjogukat, e címen választók-e? A válasz: nem; csak ha más minőségben jogosultak. 2. "Valljon a tulajdon műhellyel ugyan bíró, de a rendes mesterek sorába fel nem vett kézművesek, ha folytonosan egy vagy több segédekkel dolgoznak is, választónak bejegyeztethetnek-e, vagy sem?" A döntés: "A rendes mesterek sorába fel nem vett kézművesek, habár tulajdon műhellyel bírnak is, és habár egy vagy több segéddel dolgoznak, eme kézművesi minőségénél fogva még választójoggal nem bírnak, hanem a 2-ik §-ba foglalt egyéb qualificatiókat igazolni tartoznak, mert az 1848-iki törvény az egy vagy több segéddel dolgozó kézművesek alatt korántsem kontárokot, hanem csak oly kézműveseket értett, érthetett, kik a rendes mesterek sorába annak útján s módján felvétettek."

A január 14-i választmányi ülés mind az öt kerületre 3–3 tagú összeíró küldöttséget választott. A *választói igazolvány jegyeket* kerületenként eltérő színben nyomtatták ki. (A február 9-i határozat szerint: a belvárosi kék, a lipótvárosi viola, a józsefvárosi vörös, a terézvárosi zöld, a ferencvárosi pedig barna lett.) Az összeíráshoz a városi tanács február 6-án 6 díjnokot bocsátott a küldöttségek szolgálatára.

Február 9-én merült föl, hogy az a választó, aki több kerületben bír jogosultsággal, hol írhatja össze magát. A választmány a tetszésére bízta, hol írhatja össze magát, ám csak egy kerületben tehetette meg. Ha netán több helyen iratná magát be, csak egyikben hagyják meg. Az összeírók *eljárási utasítást* is kaptak.

Február 24-én a törvény alapján *rendszabályokat* állapítottak meg a március 11-i választásra. Ezek valóban a törvényt "bontották le". A választási helyek: Belváros: a piaristák udvara; Lipótváros: a lövölde; Terézváros: a Wurm-udvar; Józsefváros: a Nemzeti Múzeum udvara; Ferencváros: a Köztelek udvara.

"4. a választás vezérletére kiküldött elnöknek kivételével, ki azon kerületben, melyben a választásnál elnököl, követté nem választhatik, országgyűlési követnek választható mindaz,

aki választó (bármelyik kerületben is lakjék), ha életének 24-ik évét betöltötte, és a törvény egyéb reneletének megfelelni képes."

Reklamáció nem volt. A választók száma:

Belváros	1526
Lipótváros	710
Terézváros	1209
Józsefváros	1307
Ferencváros	709
<u>Összesen:</u>	<u>5455</u>

A képviselők:

Belváros (I. vk.): Károlyi István ajánlatára Deák Ferenc, egyhangúlag.

Lipótváros (II. vk.): br. Eötvös József Szalay Lászlót javasolta; mivel Garay Imre elállott Borsody Endre polgár ajánlásától, Szalay is lett a képviselő.

Terézváros (III. vk.): Gorove István közfelkiáltással, külön ajánlat nélkül.

Józsefváros (IV. vk.): Kandó József Jókai Mórt, Gyurkovits István Királyi Pált, Mérenyi Henrik pedig Szilágyi Virgilt ajánlotta. Az 1077 szavazatból Jókaira 426, Királyira 16, Szilágyira pedig 635 voks esvén, ez utóbbi lett a képviselő.

Ferencváros (V. vk.): Vidacs János Horváth Károlyt, Tersényi József pedig Kacs kovits Lajost ajánlotta; a szavazás eredménye 303:336 lett, tehát Kacs kovits Lajos győzött.⁵⁹⁸

E város, amely már 1861. január 16-án a kancellár révén kérte a királyt, hogy a törvény szerint Pestre hívja össze az országgyűlést, február 18-án Bihar vármegye főlíratához csatlakozva a helytartótanács útján is kérte ugyanezt, nem feledkezve meg arról sem, hogy a választási rendelet szerint Erdély és más kapcsolt részek meghívása elmaradt.⁵⁹⁹

V. Az 1865. október 3-i alkotmányos bizottmányi ülés az országgyűlés összehívásában "a mostani körülmények között annyira szükséges mérsékletnek kétségtelen bizonyágát adni óhajtván, az országnak pedig a már különben is küszöbön lévő törvényhozástól bizton várván és remélvén" az alkotmány helyreállítását, óvás nélkül megtette a választási előkészületeket: a képviselők előzetesen kialakított, írásban közölt állásfoglalásai alapján megválasztotta a központi választmányt. Meghagyta az öt eredeti választókerületet, ám a *kütelkekről* már döntenie kellett. Úgy határozott, hogy a *Kerepesi országút* lesz a határ: a tőle balra eső területek szabad tetszés szerint a lipótvárosi vagy terézvárosi, a felsők, azaz a Belvárosból kifelé menet a jobbra esők pedig — Kőbányát is ideértve — szabad tetszés alapján a józsefvárosi vagy a ferencvárosi választókerülethez csatlakozhatnak. Havas Ignác elnökletével ismét kerületi képviselő alapján alakult meg a központi választmány. (A főpolgármester 1861-ben Rottenbiller Lipót volt, s ezen az ülésen is részt vett.)⁶⁰⁰

A központi választmány október 5-i első ülésén póttagokkal mind az öt kerületre külön-külön összeíró küldöttségeket választott.

Összeírási helyek: a városháza (Belváros), a Dorottya utcai kereskedelmi (Lloyd) épület (Lipótváros), a Király utcai vakok intézete (Terézváros), a Nemzeti Múzeum melletti nemzeti lovarda (Józsefváros), az Üllői úton lévő "köztelek" (Ferencváros).

⁵⁹⁸ OL Htt. 1861-II-15-18 425. Vö. *Szabad György*, 1967. 421-422.

⁵⁹⁹ Uo. 12 058. Vö. *Szabad György*, 1967. 244.

⁶⁰⁰ OL Htt. 1865-II-79 861

Ismét különböző színű *igazolványokat* nyomattak. Miután az 1848:V.tc. 1. és 2. §-ai kapcsán *kételyek* merültek föl, október 5-én 11. napirendi pontként tárgyalták a választójogi föltételeket.

1. A törvény 1. §-a szerinti régi jog értelmezésében az "eddig" szó okozott gondot; akik "1848. április 11-én az országgyűlési követek választásánál szavazati jognak tettelegesen gyakorlatában még nem voltak, e jogot gyakorolhatják-e most, habár az 1848:V. tc. 2. §-ában megkívánt képességi kellékek egyikével sem bírnak is?"

A megállapodás: "miután az 1848-i V. tc. 1. §-ának szavai szerint az országgyűlés sem érezhette hivatásának politikai jogélvezetét azoktól, akik annak akkorig gyakorlatában voltak, elvonni, a központi választmány sem érezheti magát jogosultnak azokat választási joguk gyakorlatától megfosztani".

2. Vajon aki a 2. § a) pontja szerint, "fekvő birtoka utáni képességénél fogva jegyezteti be magát [...], azon választó kerülethez van-e kötve, melyben háza vagy földje létezik?"

"Mivel csupán a 2. § d) pontjabeli választók [a honoráciorok] választójoguk gyakorlásával azon választókerületre szorítottak, melyben állandó lakásuk van, a törvény hasonló megszorítást a fekvő birtokok utáni választókra nem tartalmaz, a központi bizottmány [e] megszorításon túl nem terjeszkedhetik."

3. Vajon "a 2 § c) pontja tőke alatt kamatozásra elhelyezett pénzüsszeget ért-e csak?"

A központi választmány tőkén "nemcsak a gyümölcsözővé tett pénzüsszeget, hanem szélesb értelemben oly vagyoni vagy értelmi tulajdont is értvén, melly az illetőnek állandó s biztos jövedelmet nyújt, az összeíró küldöttségeket ily értelemben eljárásra utasítja".

4. Az 1848. április 11-e után fölvetett polgárok e minőségükben bírnak-e a 2. § e) pontja szerinti választójoggal?

A választmány magáévá tette az 1861-i központi választmány állásfoglalását, mely szerint ők már nem jogosultak, hanem csak az 1848. április 11-e *előtt* fölvetett polgárok.

A helytartótanácsnak a 2. és 3. álláspont azonnal szemet szűrt, s október 31-i 79.551/1865. sz. leiratában nem is fogadta el, sőt így változtatta meg:

(ad 2.) "a 2-dik § a) pontja oly városban, mely több követküldési jogával van felruházva, helyesen csak akként értelmezhető, hogy a választóképes ebbeli jogát szabad akarata szerint vagy azon választókerületben gyakorolhatja, melyben állandó lakással bír, vagy pedig abban, melyben fekvő birtoka fekszik, más kerületben azonban választóképesnek nem tekinthetik, már annál fogva sem, mert különben a választókerületek közötti helyes arány fenntartása végképp lehetetlen volna";

(ad 3.) "a 2-dik § c) pontja pedig világosan csak ezen § a), b), d) és e) pontjaihoz képest választási joggyakorlatra nem képesített oly tulajdonkép[p]i városi lakosokra vonatkoztatván, kik habár a városi területen kívül fekvő birtok vagy tőkésített készpénz után kimutatható 100 ezüst ftnyi állandó és biztos évi jövedelemmel bírnak; s ilymód a városi lakosok úgynevezett fogyasztó osztályát képezik; ezen pontban felemlített tőkeérték tehát annál szorosb értelemben veendő, miután a Pest városi középponti választmány jegyzőkönyvének fennebbi szakaszában említett szélesb értelemben vett vagyoni s értelmi tulajdonából származó jövedelmek iránt már ezen § b) és d) pontjai különben is határozottan rendelkeznek".

Az október 16-i választmányi ülés a 2. pont kormánysszéki magyarázatát elfogadta, hiszen szándéka szerint maga eredetileg is ezt akarta kimondani: "aki fekvő birtokkal bír, az vagy azon választókerületben iratja be magát, amelyben állandó lakása van, vagy abban, ahol birtoka fekszik".

A 3. pont szűkítésében a testület már nem nyugodott meg. Nem csupán azért, mert "a helyes intézvény által is érvényesíthetőnek beismert vagyoni és értelmi tulajdonokból szár-

mazó jövedelem utáni képességet a 2-ik § b) és d) pontjaiban foglalva nem találja, ahol [...] kézművesek, kereskedők és tudósok, sebészek s több oly osztályokról, nem pedig azon hatósági, királyi, egyleti és más köztintezeti tisztviselők[ről] és hivatalnokokról van szó, kiket mi az értelmi tőkével bírónak értelmeztünk, s akik a kegyes intézvény magyarázata szerint részben ugyan az a), c) és d) pontok alatti minőségekkel bírhatnak, de legnagyobb részben állandó fizetések után kénytelenek választói képességeiket kimutatni, hanem azért is, mert az ingó vagyonba fektetett tőkéje a haszonbérletnek s az értelmi képesség után járó fizetése a hivatalnoki osztálynak már az 1848[-i] és 1861-ki követválasztásnál is e városban egyenértékűnek tekintett a c) pontban foglalt fekvő vagyonból vagy tőkéből húzott jövedelemmel, s az így választóknak a választói képesség megadatott, most azonban ezen nagy számú s az értelmiség egyik osztályát képező választók választójoguktól megfosztatának".

E kivételes helyzetben, a béke és nyugalom végett is megkeresték a kormánysszéket: álljon el a törvény 2. § c) pontjának e szoros értelmezésétől, mely a haszonbérletet és hivatalnokokat kizárná. Tekintse — az 1848-i és 1861-i gyakorlatnak megfelelően — egyenértékűnek az ingó vagyon és az értelmi tőke utáni jövedelmet a fekvő vagyonból és tőkéből származóval.

A helytartótanácsnál 81 481. számon iktatott fölrirat lényegileg ugyanezt tartalmazta, kiemelve, hogy a kormánysszék állásfoglalása Pest városában kizárná "az értelmiség tekintélyes osztályát, mely sem fekvő vagyonnal, sem földbirtokkal vagy tőkepénzből járó jövedelemmel nem bír, sem a d) pont alatti minősége nincsen; hanem hatósági vagy társulati hivatalnoki állomása után biztos évi fizetéssel van ellátva, úgy szinte [ügyszintén] azon osztályt, mely bérletbe vagy más eh[h]ez hasonló ingó üzletbe fektette tőkepénzét, a választóképesztől megfosztani látjuk, holott ezen osztályzatú választók úgy 1848-ban, mint 1861-ben is a választásnak joggyakorlatában voltak". Hogy az országgyűlésnek nem volt szándéka őket kizárni, a szabadelvűség azon mértéke is mutatja, amely a birtok és jövedelem minimális cenzusában mutatkozott meg. "A bérlok és hivatalnokok pedig nagy vagyont és magas politikai érettséget képviselnek; ezeket tehát a választói képességtől megfosztani a törvényhozó testület szabadelvű szándékában nem lehetett." Állították: "az e) pont nem *tőkepénz*[ről], hanem *tőkéről* szól, mely szó alatt az értelmi tőke is érthető". Félő, hogy ebből az osztályból sok lenne a reklamáció. A gyakorlattól már "némi szentesítésben részesült" választójoguk.

A helytartótanács 81 481/1865. sz. válaszában csak kötötte az ebet a karóhoz. Mentegelt: "távolról sem volt szándékában a törvény betűjének túl szigorú alkalmazása által oly egyéneket vagy osztályokat megfosztani szavazati képességüktől, kik erre társadalmi állásuk[nál] vagy személyes keresetüknél fogva a törvénynek helyes magyarázata szerint igényt tarthatnának, sőt azon meggyőződésből indult ki, hogy midőn a törvény 2-dik §-ának az a) pontja a fekvő birtok utáni, b) pontja a személyes kereset, c) pontja pedig a tőke utáni képességi osztályt kellő szabadossággal kijelölte, s ez utóbbira nézve azon megszorítást rendeli, hogy a tőke után évenkénti jövedelem állandó s biztosan kimutatható legyen, akkoron a központi választmánynak azon szándéka, miként a szélesebb értelemben vett értelmi vagy vagyoni [tőke] ki ne zárassék, a törvény szerint helyesebben lesz elérve, ha a nevezett §-nak b) pontja, mely a személyes kereset ágait s fokozatait tartalmazza, fog megfelelő értelmezés alá vétetni". Mivel a kormánysszék a törvénytől nem térhet el, elvárja a választmánnytól, hogy hatáskörét "a választók különböző osztályainak értékeivel megfelelőleg a törvény határain belül fogja létesíteni [gyakorolni]".

A választmány tudomásul vette a dodonai választ, s előzményével együtt kiadta az összeíró küldöttségeknek.

A központi választmány október 7-én eljárási és adminisztrációs jellegű *Utasítást* fogadott el az összeíró küldöttségek számára. Ez a törvényen alapult, de hivatkozott az október 5-i jegyzőkönyv fentebb idézett 11. pontjára is (4.p.).

Október 31-én állapította meg a központi választmány a választási helyiségeket: Belváros: a városház nagyterme; Lipótváros: a Redoute nagyterme, Terézváros: lövölde, Józsefváros: a nemzeti lovarda; Ferencváros: a köztelek nagyterme. Ez ügyben megkeresték a főpolgármestert (Redoute), a lövészársulatot, a lovarda igazgatóját és a gazdasági egyesület elnökét.

Több művész és Pest város "tanítóinak" kérelme: "mint olyanok az összeíró küldöttségek által jegyeztessenek be". Figyelemmel egyedülálló érdekességére huszonkét művész kérvényét ideiktatom.

Tekintetes Központi Bizottmány!

Értésére esett alulírottaknak, hogy Pest városa egyik választókerületében a szavazati jog egyik művészkartársuktól meg lón tagadva azért, mert az 1848-iki választótörvény csak „akadémiai művész” képesít e jog gyakorlata, „akadémiai művész” alatt pedig ama külvárosi bizottság csak az oly művészt hajlandó elismerni, ki valamely művészakadémiától „diplomát” bír előmutatni.

Alulírottak az „akadémiai művész” elnevezésnek ilyenmő magyarázatába belé nem nyughatnak; nem csak azért, mert általa egyik legfontosabb polgári joguk gyakorlatától elesnének, hanem mert az 1848-[iki] törvény ily nemű interpretációját az egész törvényhozás szellemével ellenkezőnek tekintik.

Legyen szabad a Tekintetes központi bizottság előtt tiszteletteljesen elmondani azon további okainkat is, melyeknél fogva hisszük, hogy e fontos jog gyakorlata *most is* képesítve vagyunk.

1. Mert „magyar akadémiai művész” tulajdonkép[p] nem létezik, miután nincs magyar művész akadémia, melytől oklevelet nyerhetett volna; külföldi művész akadémiától nyert „diplomára” pedig – illetőleg látogatási bizonyítványra, mert diplomát kiadni nem szokás – magyar polgári jogokat alapítani: közjogi képtelenség.

2. "Akadémiai művész" alatt különben is nem az oly művészt kell érteni, ki valamely művész akadémián végezte tanulmányait, hanem általában az olyat, ki az ily művészi tanintézetnél taníttatni szokott művészeti ágakat gyakorolja. Ezek pedig a képzőművészek szakmaiban: a festészek, szobrászok, építészek, éremvésők, réz- és atzélmeteszők és kőrajzolók.

3. Mert az 1848-iki választótörvény reánk vonatkozó határozatát mind az 1848-ik, mind pedig az 1861-i évi gyakorlata is így értelmezte, mikor is az ezen kategóriába eső művészek minden fennakadás nélkül beirattak a választók sorába, nem hihetjük pedig, hogy az 1865-iki bizottságok a szabadelvűség csekélyebb mértékével akarjanak eljárni, mint évekkel ezelőtt.

Teljes tisztelettel és hazafiúi bizodalommal folyamodunk tehát a Tekintetes központi bizottsághoz, hogy a fentebbi okokat figyelembé venni és aláírottakat a választói jogokban részesíteni méltóztassék.

Telepy Károly akadémiai festész, Schöffner Béla akadémiai festész, Than Mór történelmi festész, Ligeti Antal tájfestész, Székely Bertalan történelmi festész, Orlay Soma történelmi festész, Marastoni József arcképfestész, Újházy Ferenc festész, Simonyi Antal akadémiai festész, Pecz Henrik arcképfestész, Csillagi Lajos festész, Keleti Gusztáv tájfestész, Pesky Ede akadémiai festő, Wéber Henrik történelmi festész, Jakobey Károly arcképfestész, Marko Ferenc tájfestész, Lotz Károly festész, Minich József szobrász, Klimkovics Ferenc akadémiai történelmi festész, Daby Jenő rézmetsző, Izsó Miklós szobrász, Henszlmann Imre.⁶⁰¹

A választmány állást nem foglalva mindkét beadványra csupán azzal válaszolt, hogy a törvény szerint az összeíró küldöttségek önállók, így e választmány sem nem kötelezheti, sem nem utasíthatja őket; kérelmeiket csak figyelmükbe ajánlhatta.

⁶⁰¹ BFL Pest tanácsi iratai, IV. 1303. j. (1865) – Az eredetin az aláírások egymás alatt vannak.

November 4-én a helytartótanácsból⁶⁰² került a választmány elé a *pesti kalmár társulat* azon kérelme, amely e testület állítólagos határozata ellen szólt. E szerint "a kiskereskedők s illetőleg szatócsok közül az országgyűlési képviselőválasztáson csak azok bírnak szavazói képességgel, kik kimutatni tudják, hogy a törvény egyéb meghatározott kvalitása mellett legalább 300 ftnyi házbért fizetnek". Ilyen határozat nem volt. Ha elmozdították őket, reklamáljanak.

Az összeírások valamennyi kerületben október 25-étől november 7-éig tartottak. A küldöttségek november 8-án megtették jelentéseiket. A reklamációk által még kisebb mértékben módosított választói létszám kerületenként e képet mutatta:

Belváros	906
Lipótváros	1001
Terézváros	1543
Józsefváros	1392
Ferencváros	844
Összesen:	5686

Már ezen az ülésen elkezdődtek a névjegyzékbe való fölvételt s a névjegyzékből való törlést kérő reklamációk, melyeknek nagy száma a választási mozgalom hevességére vall. Szóban és írásban egyaránt lehetett kifogást tenni. A központi választmány előtt fölvételeit már csak az kérhette, aki ezt előbb az illetékes összeíró küldöttségénél megkísérelte. Kinek-kinek az állítását legalább is valószínűsíteni kellett, ám a teljes bizonyításig a vélelem amellet szólt, hogy az összeírók — a kezükben lévő adatok alapján — helyesen vették föl, vagy utasították el. A bizonyításra általában határmapot tűztek ki; ha a kérelmező nem jelent meg, vagy állítását bizonyítani nem tudta, elutasították. Ha a törlést kérő valószínűsítette állítását, a megidézett bepanaszoltnak kellett bizonyítania jogát.

A kifogások jelentős része a választókerületi hovatartozással volt kapcsolatos. Ha valakit lakása és birtoka alapján két helyütt is összeírtak, csak az általa választott egyik kerületben maradhatott meg a választók névjegyzékében. A törölt személytől a választói igazolványát visszavették, a fölvettnek pedig igazolványt adtak; az elvesztett igazolványokat pótolták. A kifogások közül csak az érdekesebbeket említem meg.

November 8-án Blahunka Ferenc ügyvéd szóban bejelentette, hogy "oly *nemesek* is jegyeztettek be a választók sorába, kik különben legények s segédek", valamint olyan fuvarosok, akiknek nincs meg az évi 100 forint biztos jövedelmük. A választmány azonban konkrét esetek hiányában elvi döntést nem hozott. Steinbein Károly köművest, építési vállalkozót, mivel csupán arról tudott igazolást benyújtani, hogy építkezésnél mint *pallér* volt alkalmazva, a választmány egyhangúlag azért nem vette föl a terézvárosi választók sorába, mivel "nem önálló keresettel bír[t]".

Tárnoky Máttyás józsefvárosi szappankereskedő Pest város tanácsa által kiállított *iparjegggyel*, valamint *Szeged városi polgárjegggyel* kérte magát névjegyzékbe vetetni. A választmány is elutasította, mivel "kereskedőnek nem vétethetik s Szeged városi polgárlevele itt tekintetbe nem jöhet". Cenzushiány miatt nem tekintették fölvehetőnek a szappankereskedőt, a ruhatisztítót s a hüvelyesvetemény-kereskedőt sem.

Miklós Zsigmond 600 forint évi fizetést élvező, a Magyar Földhitelintézet alkalmazásában álló számtiszt e címen nem nyert választójogot; nemes voltát bizonyította.

⁶⁰² OL Htt. 1865-II-15-85 126.

November 9-én Herczeg József és Károly bebizonyítván, hogy ők a *kalmár céh* tagjai, s az előbbi 250, az utóbbi 260 ft évi házbért fizet, fölvételt nyertek a józsefvárosi névjegyzékbe.

Andres János hentesmester — miután igazolta, hogy segéddel dolgozik, és "a céhbe is be van kebelezve" — bekerülhetett a józsefvárosi névjegyzékbe.

Amint Homonnay Ferenc esete mutatta, keresztlevéllel nemességet igazolni nem lehetett.

Tanítókat akkor vettek föl, ha e minőségüket és állandó lakhelyüket igazolták.

November 10-én az ügyvédje által képviselt Wahlkampf Eduardot — *nomen est omen* — fölvették a névjegyzékbe, mivel az ellene indított *csőd* megszűnt, különben is a törvény szerint „csak »a fenyték alatt lévők« nem tekinthetnek választónak”. Mátyás Arisztid ügyvéd a belvárosi Újvilág utcában tartotta irodáját és lakását, ám október 20-án — saját bevallása szerint is azért, hogy a Terézvárosban írják be — lakást bérelt a Kerepesi úton (is). A központi választmány továbbra is a föl nem mondott belvárosi lakást tekintvén otthonának, törölte a terézvárosi választók sorából. Egy másik esetben viszont meghagyta a terézvárosiak között azt a korábban huzamosabb ideig a Havi utcában lakó választót, aki csupán október 31-én költözött új, állandó lakásába.

Maszák Hugó lipótvárosi — a névjegyzékből törölt — író, miután igazolta, hogy egy "magyar képző művész" c. lap indítására hatósági engedélye van, a Pesti Naplótól pedig havi 100 forint fizetést élvez, fölvették a választók sorába.

November 12-én Dettáts Jakab szatócsot nem vették föl a ferencvárosi választók közé, mivel kereskedőnek nem tekinthetik, s házbére is csupán 150 forint volt.

Vidats János és társai a ferencvárosi dohánygyár felügyelői és tisztviselői (Haas Ferenc, Reinert Ignác, Rauscher Károly, Adametz Pál, Hüttner Ferenc és Gallina József) ellen szólaltak föl. Kifogásaikat a következőkre alapították. 1. Nem benszülöttek, de nem is honosítottak. 2. Nem önálló; "a financia irányában szabályszerű alárendeltségöknél fogva, valamint letett hivatalos esküjüknél fogva, az ország alkotmányos híveinek nem tekinthetnek". 3. "Mert ők, bár mily címmel bírnak is, nem másak mint csupán kezelők, intézők, gyári felügyelők, kik a birodalmi financia *mint ipar üzleti vállalkozó gazdai felügyelete alatt állanak*: hol [...] főnökségüktől sokkal erősebb függésben állanak, mint például magány kereskedői vagy gyári vállalatnál alkalmazott ügyelők, könyvvezetők stb., kik ha szolgáltatokból önkényt kilépnek vagy elbocsáttatnak, más hasonló kereskedői vagy gyári üzletnek alkalmazást kereshetnek vagy nyerhetnek, és még sem bírnak az 1848-ik V. tc. 2-ik §-a szerint választójoggal." 4. A dohánymonopóliummal, azaz olyan vállalattal állnak szolgálati viszonyban, amely "országos törvényeink által nemcsak honosítva nincs, de melyet *alkotmányos törvényeink szempontjából egyenesen törvényellenesnek kell tekintenünk*". A nevezettek tehát "minden más *nevű hivatalnokoktól megkülönböztetendők*", és így választójogban nem részesíthetők. A központi választmány — anélkül, hogy érdemben foglalkozott volna az ügygel — arra hivatkozva, hogy "folyamodók ellenvetéseiket mivel sem igazolják", elutasította őket. (Kiemelések tőlem.)

Kovács Antal szabómester november 10-én benyújtott kérelmében azt sérelmezte, hogy a józsefvárosi összeíró küldöttség azért tagadta meg tőle a fölvételt, mivel nincsen "a szabó céhbe bekebelezve". "Mivel pedig — írta — az 1848:V. tc. 2. § b) pontja szerint arra, hogy egy kézműves szavazattal bírjon, csak az kívántatik, hogy legalább egy legénnyel dolgozik; tekintettel, hogy ezen feltétellel én felruházza vagyok és ezt az összeíró bizottmány sem vonta kétségbe: világos, hogy rajtam a legjogtalanabb erőszak követtének el, ha szavazatjogomtól megfosztatnám. — Az idézett törvénycikk sem nem ismeri, sem nem említi a

céhet, s nem kívánja hogy a kézműves céhbe kebelezett legyen, a törvény egyszerűen kézművesről szól, ki legalább egy legénnyel dolgozik. A bizottmánynak nincs joga a törvény által meghatározott s világosan megjelölt qualificationnak oly értelmet adni, s ah[h]oz oly megszorító kellékeket csatolni, melyekről a törvényben szó sincs. — Jelen esetben nem lehet arról szó, hogy a törvény így meg amúgy értelmezhető volna. A törvény világos. Ha a tekintetes Bizottmány céhbeliséget kívánna, qualificatio gyanánt, ez oda vezetne, hogy a bizottmány egész működés elveszthetné a törvényes alapot, mert ha a szavazók nem a törvény értelmében iratnak össze, világos, hogy törvényes szavazás nem is történhet." A fönnmaradt — teljes — jegyzőkönyvi anyagban nem található ezen ügy elbírálása, ám más esetek is arra vallanak, hogy kézművesnek csak a céhbelieket tekintették. November 15-én a beidézett Dorfmayr Károly kifogásolt terézvárosi választó "igazolta ugyan a mesterjog elnyerését, miután azonban a céhbeli bekebelezését kimutatni nem tudja", töröltetett.

Schauveder József viszont bekerült a ferencvárosi választók közé, mivel igazolta "oly tőkének birokását, mely után biztos 100 ft-nyi évi jövedelme van".

Ha nemesek voltak, kézművesek ellen önállóság vagy megtelepedés hiányára alapított kifogást a választmány azért nem fogadott el, mivel "az 1848:V. tc. 1. §-a értelmében a választóképességre nemeseknél sem önállóság, sem állandó megtelepedés nem kívántatik".

A választmány elutasította Lőth Edének, az "első magyar daltársulat" igazgatójának temesvári polgárjogára, 160 forint házbérfizetésére és 600 forint évi jövedelmére alapított kérvényét.

Sturm Gábor sem kerülhetett be a ferencvárosi választók közé, mivel ő "a felmutatott telekkönyvi kivonattal csak egy betáblázott követelés rész tulajdonát igazolta", különben is belvárosi lakos.

A központi választmány november 13-án több olyat is névjegyzékbe vett, aki az illetékes összeíró küldöttségénél magát — pl. betegség miatt — személyesen nem jelentette, ám *előjegyeztette*.

Karl Ede névjegyzékből törölt lipótvárosi vívómester kérelmét, miután "semmi törvényszerű képességi alapot" nem igazolt, elutasították. Zacher Gusztáv reáltanodai altanító viszont e minőségének igazolása után választójogot nyert.

November 14-én a lipótvárosi választók közé bejegyzett s kifogásolt Rosenberger Mór pest–losonci vasúti társasági tisztet, aki *honosítását* Pesten 1851. december 31-én kiállított, 1849. szeptember 1-jéig visszaható irattal, valamint az ózdi vasgyár bizonyítványával igazolta, meghagyták a névjegyzékben. (Hasonló okmányokkal igazolta magát Schubert József vasúti tiszt is.)

Csörgő Antal lipótvárosi választó ellen állítólagos „fenyíték alatt állása” miatt emeltek kifogást, ám ez nem bizonyosodott be; "különben is a választási jognak a fenyítő eljárás befejezése előtti elvétele által [...] az ítélet hozatala előtt büntettetnék". Balázdsy Ágoston terézvárosi választó jogát is meghagyták, mivel "fenyítő vizsgálat miatt, annak befejezése előtt polgári jogaink gyakorlataól megfosztani, se ezáltal, mielőtt valósággal bűnösnek találatott, megbüntetni senkit nem lehet".

A régi jogon fölvelt s kifogás alapján megidézett terézvárosi Richa János választójogát attól tették függővé, hogy *polgárlevelét* másnap reggelig Szabó Pál választási elnöknek fölmutassa. Mivel nem tette meg, törölték.

Az értelmiségi jogcímen a Lipótvárosban fölvelt Thaly Kálmán ellen ottani lakása hiányában hangozott el kifogás. Ám mivel ő igazolása szerint Lipótvárosban Ballagi Mórál lakott, joga volt választani, hogy a belvárosi vagy a lipótvárosi lakása szerinti választókerületben írassa össze magát.

Nagy József terézvárosi és Heksch Sándor lipótvárosi választót *csőd* alatt állása miatt törölték.

Aranyossy Kálmán ügyvéd a bejelentés szerint "állandó lakását állítólag Abonyba tette által". Így válaszolt: "megengedi ugyan, hogy peres ügyeiben némelykor a vidékre jár, s napokig is tartózkodik ott, állandó lakása azonban Pesten van". Erre meghagyták a lipótvárosi választók sorában.

November 16-án két lipótvárosi választót kifogásra törölték, a "nemzeti filialbank" igazgatósága által 600 forint évi állandó fizetésükről kiállított igazolást a választóképesség alapjául nem tekintették elégségesnek.

Tóth István megbízója által bemutatott (takaréék)könyvecskével igazolta, hogy 1000 forint bevétele után 200 forint tiszta jövedelme van, így meg is hagyták a választók között.

November 17-én Fröhlich Mihály terézvárosi halászmester maga is beismerte, hogy mesterségét nem gyakorolja, így töröltetett.

Samassa József egyetemi tanár ferencvárosi szavazóigazolványt kért. "Miután tanári minősége a központi bizottmány előtt tudva van, s az illető összeíró küldöttség előtt habár akadályoztatása miatt személyesen nem, de más által jelentkezett, a ferencvárosi választókhoz igazolvány kiszolgáltatása mellett beíratott."

Osztlerlamm Károly kereskedőt Lipótvárosban írták össze. Mivel azonban a belvárosi Lipót és lipótvárosi Borz utca sarkán lakott, ezt kifogás érte. A választmány a 79 551/1865. sz. helytartótanácsi rendelet d) pontjára utalással törölte a lipótvárosi választók közül, s kérelmére átírta a belvárosi választók közé. Ugyanígy járt De Rivó György lipótvárosi kereskedő is. Ő viszont nem kérte, hogy a lakása szerinti terézvárosi kerületbe tegyék át. Másnap Forstinger Albert lipótvárosi kereskedőt is átírták a lakhelye szerinti belvárosi kerület választói közé, ő azonban belvárosi választói igazolványát visszaküldte, kijelentvén: "választási jogával élni nem akar". Törölték is.

Osztlerlamm Károly könyvtáros, az említett De Rivó György szállítási és bizományi üzlettulajdonos s Forstinger Albert kereskedő, akiket állandó lakhelyük szerint vettek névjegyzékbe, azért folyamodtak a helytartótanácsához, hogy jogukat *üzleti telepük* helye szerint gyakorolhassák. A kormánysszék kérelmüket november 17-én 89 526/1861. számon leküldte a központi választmánynak, és teljesíthetőnek vélte: "miután a törvény szelleme azok irányában, kik fekvő birtokuk vagy kereskedési telepük után nyerhetnek szavazási jogot azon optionak, hogy ezek szabad tetszésük szerint a lakhelyük vagy üzleti telepük utáni választó kerületben jegyeztethessék be magukat, helyt ad: folyamodóknak azon kívánsálgal, hogy üzlettelepük választókerületében ruháztassanak fel választói képességgel, amennyiben üzletük utáni választóképességük kétségtelen, meg nem tagadható".

A központi választmány erre november 18-án fölrattal választolt. Hivatkozott a 79 551. sz. leiratra, mely szerint az összeíró küldöttségek is eljárak, tehát: "a választóképesnek joga gyakorlatát csak azon kerületben engedték meg, melyben állandó lakással bír, vagy pedig abban, melyben fekvő birtoka fekszik". Egyedül a lipótvárosi küldöttség tett kivételt Osztlerlamm Károly, De Rivo György és Forstinger Albert esetében, akiknek kereskedelmi telepe a Lipótvárosban, állandó lakásuk viszont másutt van. Ellenvetésre a lakhelyük szerinti kerületbe írták át őket. A választmány különösen a "meg nem tagadható" kitételt nehezményezte a leiratban, hiszen nem is bocsátkozhat olyan újabb tárgyalásba, melynek "végeredménye meg lönn [!] előre szabva". Ha a kormánysszék kívánja: másítsa meg ő e határozatot! A gyár és műhely a *képességük alapja*, így a helytartótanács eltér eredeti álláspontjától; "hova fogjuk ily *szellem* mellett jövedelmük vagy régi joguk után jogosítottakat bejegyezni; s nemde illy szellem mellett a választókerületek közötti helyes arány

fen[n]tartására végkép[p] lehetetlenítve volna-e?" Ellentétes a helytartótanács korábbi álláspontjával, hiszen e szerint a választók jogukat lakásuk vagy fekvő birtokuk szerinti kerületben gyakorolhatják, *"más kerületben pedig választóképeseeknek nem tekintendők"*. Ennek szellemében jártak el az összeíró küldöttségek. (Kiemelések tőlem.)

A helytartótanács 90 018/1865. sz. leiratában már másnap, november 19-én mintegy magyarázatot adott arra, hogy nem tagadható meg "a kereskedelmi telep tulajdonosától a törvény szellemének magyarázatánál fogva azon optio, miként az választói jogát tetszése szerint azon választókerületben gyakorolja, amelyben állandó lakása van, vagy üzlettelepe létezik". Abból indult ki, hogy "a kereskedelmi telep vagy gyár a választói jogot már önmagában és függetlenül azon körülménytől, valljon az illető kereskedő vagy gyárnok [!] a város területén belől lakik-e, megadja, mely esetben minden bizonnyal saját tetszésétől függ magát vagy ott, hol állandó lakása van, vagy ott, hol üzleti telepe van, választóul beírni". Ezért ismét utasította a választmányt: az illetőket e szerint bejegyeztetni "tisztének tartsa". A központi választmány november 20-án ezt már szó nélkül tudomásul vette, s a három választónak kiadta a lipótvárosi választási igazolványt.⁶⁰³

A reklamációs jegyzőkönyvek (november 3–20.), valamint az öt összeírás *nem* maradtak fenn a helytartótanács levéltárában.⁶⁰⁴

A központi választmány november 20-án a választói névjegyzékek kiigazítását lezárta, tehát november 22-i ülésén a helytartótanáctól utóbb elfogadott panaszoknak nem adott helyt.

Balla István és társai a november 12-i központi választmányi ülésre a ferencvárosi összeíró küldöttség ellen elfogultságra alapozott panaszt tettek. Azzal vádolták az összeírókat, hogy elfogultak a Rottenbiller-párt javára és a Horváth-párt terhére. A választmány ezt *általánossága* miatt elutasította, sőt a kérelmezők ellen november 20-án Pest városa fenyegető törvényszékénél bünvádi eljárást kezdeményezett. A *rágalmazási per* vádiratát (7606–1865.B.) a helytartótanács megkapta, ám a polgármester útján visszaküldte, az eljárás eredményéről még jelentést sem kért, mivel "e kir. kormányzék azon törvénykezési térre tartozó s a választási eljárással csak közvetve kapcsolatban álló ügyben maga részéről intézkedésnek helyét nem lát[ta]".⁶⁰⁵

Az öt pesti választókerületben egyszerre, november 23-án megtartott választás közül négy külvárosi kerületben két-két jelölt között dőlt el a mandátum sorsa, a belvárosban viszont egyhangú volt a döntés. A választási eredmények:

Lipótváros: br. Kemény Zsigmond (501), Ráth Károly (396).

Terézváros: Gorove István: (1005), Schwarcz Gyula (397).

Ferencváros: Horváth Károl [!/] (453), Rottenbiller Lipót (327).

Józsefváros: Szentkirályi Mór (1052), Szilágyi Virgil (17).

Ez utóbbi választásnak a Röck Szilárd elnök, Andrásy József jegyző és mások által aláírt jegyzőkönyve szerint a kerületben 1394 választó volt. Szentkirályi Mór többsége tehát abszolút volt. Ezt azért is hangsúlyozták, mert a kisebbségi párt *óvást* tett az eredmény ellen. (Ez az óvás nem maradt fenn.)⁶⁰⁶

A belvárosban Havas Ignác ajánlására ismét Deák Ferencet kiáltották ki képviselőnek.⁶⁰⁷

⁶⁰³ Uo. 79 551., 90 018.

⁶⁰⁴ Uo. 92 291.

⁶⁰⁵ Uo. 79 551., 90 769.

⁶⁰⁶ BFL Pest tanácsi iratai, IV. 1303. j. (1865). E helyütt a helytartótanácsi levéltárban őrzött központi választmányi jegyzőkönyvek első példányai is fellelhetők.

⁶⁰⁷ OL Htt. 1865–II–15–79 551.

Pesten 1867-ben három időközi választás volt. A terézvárosi polgári lövöldében április 28-án közfelkiáltással ismét megválasztották az ipar, kereskedés és közgazdászati miniszterre kinevezett Gorove Istvánt. Június 4-én Józsefvárosban az Öt pacsirta utcában levő nemzeti lovardában a főpolgármesterré kinevezett Szentkirályi Mór helyébe egyhangúlag Ráth Károlyt választották meg. Mivel azonban Ráth Károlynak kormányhivatalra történt kinevezése miatt augusztus 27-én újabb választásnak kellett magát alávetnie, azon Csernátorny Lajos ellenében 388—214 szavazatkülönbséggel kisebbségben maradt.

Az időközi választásokon az 1865. évi összeírásokat és szavazatjegyeket használták; ha az utóbbit valaki elveszítette volna, a névjegyzék alapján szavazhatott.⁶⁰⁸

187 Cegléd

I. Képviselő 1848/49-ben:

Varga Sándor ügyvéd, városi főjegyző. T2180:LZ.

II. A Marcius Tizenötödike fanyalgott Varga Sándor választásán; vizsgálat is volt ellene (Cs. 193.). A paraszti érdekek egyik hű képviselője volt.

IV. Az 1861. január 31-i közgyűlés kénytelen volt megrövidíteni az összeírás és a választás közti határidőt. Február 14-én a közgyűlés kifogásolta a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelet, valamint az 1848:IV. és V. tc. közötti eltéréseket (Buda, Horvát- és Tótország, magyar nyelvismeret, Erdély). Vélemény: miután erre a királyi meghívólevél válaszolt, *ad acta*.⁶⁰⁹

A központi választmány március 7-én az 1848.V. tc. 27. § s a többi §§ értelmében *szabályokat* állapított meg a választásra. Ezek a törvény szövegét tudatták a választókkal (csak az összeírtak szavazhatnak; személyesen, mindenki egy követet ajánlhat; fegyverrel megjelenni tilos; a küldöttség védelem alatt áll). Az összeírás ellen, amely fennmaradt, nem reklamáltak. 1135 választó volt. Március 14-én a város közházán tartott választáson négy jelölt volt. Az eredmény: Bobory Károly 647, Dobos János plébános 47, Kiss László ügyvéd 7, Szalay Sámuel ügyvéd 5 szavazattal végzett. (A polgármester is egy Dobos János nevű volt.)⁶¹⁰

V. Az 1861-i közgyűlés 1865. október 1-jei ülésén a provizórium tanács részéről a helyettes főbíró kijelentette: "ámbar a főispáni helytartóságtól nyert s felolvasott külön utasítás szerint a szóban forgó ügyek intézésére az 1861-iki képviselőtestülettel együttesen a mostani tanács van hivatva, mindazonáltal a támadott kételyek eloszlatása s aggodalmak megnyugtató véget a középponti bizottmány megalkotásába határozottan befolyjni nem kíván". A központi választmány az összeírást a város közházánál rendelte az összeírás megtartani. *Szavazó cédulát* (szavazójegyet) adtak a választóknak. Az 1861-i *rendszabályokat* meghagyták. A központi választmány adakozásból *zászlót* varratott, és az iratokkal együtt levéltárba helyezte "azon kijelentett óhajttal: hogy az érintett zászló minden elő-

⁶⁰⁸ BFL Pest tanácsi iratai, IV. 1303. j. (1867)

⁶⁰⁹ OL Htt. 1861-II-15-12 086.

⁶¹⁰ Uo. 19 198.

dandó alkalommal az összeíró küldöttség helyiségén az összeírás bevezetéseig kitűzve maradjon". Negyedi Ferenc igazolást kapott arról, hogy — nem szavazott. November 22-én Bobory Károlyt egyhangúlag választották meg.⁶¹¹

188–189 Kecskemét

I. és II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Kossuth Lajos* egyhangúlag, Pest Belvárosa mandátumát tartotta meg. *Karika János* (1808–1855) a kecskeméti ref. főiskola tanára, egyhangúlag. T955 LZ.

II. vk. *Simonyi János* (–1876) városi tanácsnok, egyhangúlag. T1792 II.; Cegléden is 1875-ben: C2.

II. 1848-ban itt is volt szavazójegy (Cs. 102.); Kossuth megválasztásáról: Cs. 141–142.⁶¹²

IV. Kecskemét közgyűlése 1861. február 13-i ülésén elutasította a helytartótanács 4264/1861. sz. választási rendeletét, s egyedül az 1848: IV. és V. tc. alkalmazhatósága mellett foglalt állást.⁶¹³ Főntartásait a királyi meghívólevelet már a választások megejtése után jegyzőkönyvbe iktató március 13-i ülésén is megismételte. Mint határozta: az "nem a törvény által kijelölt miniszter által van ellenjegyezve, és annál fogva ezen alkotmányos téren álló városi község legméltóbb okot találja arra, hogy az országgyűlésre megválasztott követek felküldését felfüggeszse, minthogy azonban a legközelebbi országgyűlést egyedüli alkalomnak tekinti arra, hogy az országos képviselő testület közvetlenül a Fejedelemmel érintkezessen, az ország nyilván megsértett alkotmányos jogainak épségét teljes érvényben vissza követelje", ezt nem teszi, hanem feliratot intéz a királyhoz.⁶¹⁴ Ezt március 28-i üléséből meg is tette.⁶¹⁵

A központi választmányt már a február 13-i közgyűlés megválasztotta, miként a várost két kerületre föl is osztotta: I. választókerület.: 2–5. és 11., II. választókerület: 1., 6–10. tized. "A követek választására is — írták — megtartani határozván az eddig gyakorolt *alternatio*: az I-[s]ő kerületben — hol a reform[átus] lakosok vannak túlnyomó számban — reform[átus] követ, — a II. kerületben pedig, hol viszont a r. cath. [római katolikus] lakosok száma a túlnyomó, cath[olicus] követ fog választatni, és pedig az I-[s]ő kerületben catholicus, a II-ik kerületben pedig református vallásúakból alakítandó küldöttség vezetése alatt."

A központi választmány február 16-án kerületenként 3–3 tagú összeíró küldöttséget választott; az I. kerületben a "volt főnöki lakban", a II. kerületben pedig Bagi László ügyvéd házában működtek. Tekintettel az országgyűlés közelgő április 2-i megnyitására az összeírási és a reklamációs határidőket lerövidítette. Mivel az összeírás ellen panasz nem érkezett,

⁶¹¹ OL Htt. 1865–II–15–83 736.

⁶¹² Mintaszerű földolgozás: PÉTERNÉ FEHÉR MÁRIA: *Az első országgyűlési képviselőválasztás Kecskeméten.* = *Bács-Kiskun megye múltjából* XI. Szerk. IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR. Kecskemét, 1992. 152–217.

⁶¹³ BKKML Kecskemét közgy. jkv. 1861:5.

⁶¹⁴ BKKML Kecskemét közgy. jkv. 1861:13.

⁶¹⁵ BKKML Kecskemét közgy. jkv. 1861:33.

még azoktól sem, akiket az összeírók törvényesen elutasítottak (Schwarzmayr István, Gegus Eduárd), a választásokat rövidesen meg lehetett tartani. Az I. kerületben 521, a II. kerületben pedig 494, összesen tehát 1015 választó volt.

Az I. választókerületben "nem a nagy Cassinói épületben", miként az első hirdetmény tartalmazta, hanem "a volt főnöki lak vagy [azaz] *Cserepes* épületében" március 5-én zajlott le a választás. Három jelölt volt: Torkos István lelkész Lestár Péter városi tanácsnokot, Horváth János orvostudor Kiss Miklóst, Pest megye központi főszolgabíráját, Decsi János városi tanácsnok pedig Szappanos István ügyvédet, városi képviselőt ajánlotta; ez utóbbi egyébként a központi választmány elnöke volt. Mivel a választók az első két jelölt nevét harsogták, és számosan szavazást kívántak, Farkas Gergely elnök elrendelte a szavazást. A jelölteknek két-két bizalmija is részt vett a szavazatszedésben. A mandátumot Balásfalvi Kiss Miklós 271 szavazatával nyerte meg, Lestár Péternek ugyanis csupán 127 voks jutott. A jelenlévő képviselő maga is szolt választóihoz, "ezután pedig a választó gyülekezet számos tagja által saját lakáig kísértetett".

Másnap, március 6-án a városházán volt a II. kerületi választás Nagy Lajos elnökletével. A választók gr. Károlyi Edének és Horváth Dömének a nevét hangoztatták; utóbbi Pest megyei főügyész volt. Már éppen elkezdődött volna a választás, amikor Gyenes Imre városi tanácsnok és Tarsi László városi képviselő "előlépvén, maguk és az ő részükön lévő választók nevében kijelentették: minthogy Gróf Károlyi Ede úr, e nemes nagy hazafi közmegegyezéssel követül el nem választatott, annak elválasztási kérdését szavazásra nem bocsájtják, és így annak követjelöltségétől elállnak". Bejelentésüket a szavazatszedő küldöttség egyhangúlag elfogadva, Bene János városi képviselő és társai Bagi László ügyvédet jelölték. A megkezdett szavazáson "mindenki a jogát csak személyesen, jegyének felmutatása után gyakorolhatta, a felmutatott jegyek a többszöri megjelenhetés ellenőrzésire a város pecsétjével megjegyeztettek". Képviselő Horváth Döme lett 322 szavazattal, míg Bagi Lászlónak csak 59 jutott.⁶¹⁶

A közgyűlés március 13-án elhatározta: hogy "a kebelbeli ifjúságnak nyilvános pályára magát kiképezni kellő alkalom nyújtassék", a követek mellé egy évre 2 osztrák értékű forint napidíjjal ellátva egy-egy írnokot küld.⁶¹⁷

V. Kecskemétre ugyan már 1865. szeptember 25-én megérkezett a királyi meghívólevél s a 73 991/1865. sz. helytartótanácsai rendelet az országgyűlési előkészületekről, az előmunkálatokat késleltette, hogy a város Kapy Ede Pest megyei főispánhelyettes adminisztrátor személyében csak október 2-án kapott királyi biztost. Ő ugyan már előbb Ceglédre rendelte magához a polgármestert tanácskozáásra, sőt szeptember 29-én már utasította is az előkészületek megtételére. A polgármester először bizalmas magánértekezletre hívta az 1861-i képviselőtestület tagjait, akik csak ezután léphettek nyíltan színre.⁶¹⁸

Az október 9-i közgyűlés többszörös óvással kezdődött, mivel az 1861-i tanácsot nem hívták meg, amit a királyi biztos önkényének tulajdonítottak. Az 1861-i központi választmányt erősítették meg, és egészítették ki, külön sorolva föl a katolikus és a református rész tagjait. Elnöke ismét Szappanos István lett. A felekezetek később megegyezésben nyilvání-

⁶¹⁶ BKKML Kecskemét közp. vál. ir. 1861. – Horváth Döme (1816–1899) író is volt, nagy szerepe volt a Katonakultusz kezdeményezésében, hétszer kiadta a *Bánk bánt* Katona életrajzával (P.L.). [OROSZ LÁSZLÓ] O. L.: *Horváth Döme. = Új magyar irodalmi lexikon*. Főszerk. PÉTER LÁSZLÓ (1994) 832.

⁶¹⁷ BKKML Kecskemét közgy. jkv. 1861:18. Vö. PÉTERNÉ FEHÉR MÁRIA: *Az 1861. évi országgyűlési képviselőválasztás Kecskeméten. = Bács-Kiskun megye múltjából*. XII. Szerk. IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR. Kecskemét, 1993. 201–249.

⁶¹⁸ BKKML Kecskemét közp. vál. ir., választási iratok 1865:1–11/B.

tották ki: "Valamint az 1848-[ik] és 1861-ik évekbeni követválasztások alkalmával történt, úgy ezennel is a közgyűlés abban állapodott meg, hogy e város felvirágzásának egyik fő alapja a századok óta kegyelettel fenntartott és minden községi hivatal állomásokra nézve k. kir. [kegyes királyi] Rendeletekkel is megerősített vallási *alternatio* a követválasztásnál is híven megtartassék, ugyanezért a városnak választókerületekre felosztása ismét akép[p]en eszközöltessek, hogy mely részen a Római Katholikus vallású polgárok száma nagyobb, abban róm. kath. követ, és viszont a második kerületben, hol a Református vallású polgárok száma túlnyomó, Református követ választassék". A Szolnoki és Vásári főutcák által kettéosztva a várost az I. (református) kerülethez a 2–5. és a 11. tized, valamint a város határának a nyugati része az izsáki országúttól a szolnoki országútig, továbbá Alpár és Szentkirály puszták; a II. (katholikus) kerülethez az 1., 6–10. tized, valamint a városi határ keleti része, továbbá Borbás, Bugac és Monostor puszták tartoztak. Jegyzőkönyvileg rögzítették azt is, hogy a katolikus vallású követ a II., református pedig az I. kerületben "lesz választandó".

Ha ennek az a magyarázata, vélekedett a helytartótanács 80 221. sz. leiratában, hogy "a vallási súrlódásoknak s viszálykodásoknak eleje vétessék s gát tétessék; a helyi viszonyokkal indokolható", s ezért nem is tesz ellene kifogást. Ha viszont csak azt célozná, hogy "Kecskemét városának egyik választókerületében csak katolikus, másikkban pedig csak protestáns vallású egyén választassék meg országgyűlési képviselőül; akkor ezen határozat az egyéni szabad akaratot s a szabad választást a törvény rendelete ellenére önkényesen korlátozni szándékozó s helytelen, így magyarázatába ezen kir. kormánysszék felügyeleti tiszténél fogva bele nem nyugodhatik, hanem azt mint törvénytelen és illetéktelen megsemmisítendőnek találja".

Az október 22-i központi választmányi ülés ezt tudomásul véve kimondta, hogy "ah[h]oz alkalmazkodni kíván", anélkül persze, hogy a választókerületi beosztást megváltoztatta volna.⁶¹⁹

A 21 napos időközt az összeírás megkezdéséig itt sem tartották meg, amint ezt a helytartótanács kifogásolta is.⁶²⁰ Noha a hirdetményekből mindenki értesülhetett a kitűzött kezdőnapról, a határidőt meghosszabbították. A "külső területen kívül lakó birtokosokat" — miután az összeírás náluk vontatottan haladt — a központi választmány kijelölt tagjai bizonyos helyekre összehívták, s tájékoztatták az összeírásról. E külső területek: Bugac, Monostor, Csődör, Nyír, Cethal, Ballószeg, Törökfái, Hulesz, Alpár, Borbás, Szentkirály, Tálfája s Ágasegyháza voltak.

A november 18-i határidő leteltekor a választók száma így alakult:

Felső kerület: birtokos 1041, kézműves 97, kereskedő 7, jövedelem után 2, értelmiségi 13, régi jögon 7, összesen: 1267 választó;

Alsó kerület: birtokos 633, kézműves 90, kereskedő 5, jövedelem után 1, régi jögon 4, összesen: 778 választó. Érdekes az alábbi érvelés:

"A bemutatott összeírásokból kiderülvén az, hogy a lakosság polgári jogainak legszebbikét, a követválasztást gyakorolni kötelességének tartja, és miután a választók ez alkalommal kétannyian jelentkeztek, mint az 1861-ik évi választások alkalmával, az összeírás eredményét a választmány kielégítőnek találta, kötelességének tartván megjegyezni, hogy mind a két kerületben összeírottaknál a választóképesség alapját legnagyobb részében a birtok teszi, és a más alaponi képesség szembeötlőleg kis számmal van feljegyezve, melynek oka abban rejlik, hogy ezek többnyire birtokosok is lévén, — magukat birtok alapján jegyeztették be."

⁶¹⁹ OL Htt. 1865-II-05-80 221., 87 483.; BKKML Kecskemét közp. vál. ir. 1865:13.

⁶²⁰ OL Htt. 1865-II-15-82 357. — BKKML Kecskemét közp. vál. ir. 1865:19.

Mivel Dubecz János ellen *csempészkedés* miatt csak perbefogás volt elrendelve, a törvény pedig a „fenyíték alatt lévőket” zárta ki, meghagyták választójogát, mert ügye „ítélettel nem fejeztetett be”, és így ő „fenyíték alatt lévőnek nem tekintetvén”. Dubecz ugyanakkor s ugyancsak sikertelenül próbálta törölni panaszlóját, Szabó Lászlót, aki ellen a szentkirályi erdei falopásért indult, ám elítélésével nem járó eljárás.

Bagi István sertéskereskedőt — minthogy három tanú igazolta, hogy van 100 forint jövedelme — a választmány fölvette. (A helytartótanácsi glossza szerint: *helytelen.*)

Kecskeméten október elejétől heves, "falirodalomban" és nyomtatványokban is lecsapódó választási küzdelem alakult ki. Horváth György *Polgártársak!* c. röplapjában már október 3-án tiltakozott azon "politizáló gyermekek" falfirkái ellen, akik az ő nevével is visszaéltek. "Az én nevem – írta – *éljen Kiss Miklós!* a felső kerület országgyűlési képviselője!" Kiss Miklós 1861-i képviselő egyébként *A Kecskemét városi Felső-kerület Választói-hoz!* címmel november 1-jén tette közzé programját. Vele szemben "Több, a Felső kerület választói nevében" aláírású, *Kedves választó barátaink a felső város kerületből!* című, a rájegyzett időpont szerint november 4-én megjelent nyomtatvány ismét Lestár Péter mellett foglalt állást. Ő azonban november 7-i *Nyilatkozatában* visszalépett. "Én – írta – Kecskemét városa polgárait nemcsak szeretem, de tisztetem is; nem akarom, hogy azon eljárás – melytől minden jobb érzés elfordul, mely ezen nép érettsége és becsülete rovására oly galádul üzetik – tovább folytattassék." A Kiss Miklóst ellenzők ezután Földváry Gábort próbálták fölléptetni, ő azonban – miután a Sürgöny 261. számából erről értesült – *Nyilatkozatban* közölte: "se másutt, se itt követjelöltül nem akarok s nem akartam föllépni, különösen pedig Kiss Miklós barátom ellen semmi szín alatt sem, ki ugyanazon politikai elveket vallja és képviseli, melyeket sajátomul tekintek. Jelszavam tehát: *Éljen Kiss Miklós*, a Felső választókerület országgyűlési képviselője!"

Az alsó kerületi választók október 25-én magánértekezletet tartottak, melyet Szűcs Imre városi mérnök nyitott meg, s vezetését Csilléry Benő ügyvéd indítványára Hornyik János városi főjegyző látta el. Az ő javaslatára az értekezlet elhatározta, hogy a városban ismét a két 1861-i képviselőt: Kiss Miklóst és Horváth Dömét lépteti föl. Végül is, mivel a felső kerületből csupán egyetlen személy volt jelen, az is véletlenül, csak Horváth Döme fölkérése mellett dönthettek. Pestre, ahol Horváth Döme gyógykezelte magát, fölkérő delegációt küldtek. Ő a fölkérést október 27-i levelében Hornyik János akadémiai levelező taghoz, "községi főjegyzőhöz" intézett levelében fogadta el, s közölte, hogy programját már megküldte a kecskeméti nyomdába. Ez október 26-i keltezéssel *Kecskemét városi Alsó kerület Választó Polgáraihoz!* címmel rövidesen meg is jelent. A jelek szerint vele szemben nem lépett föl senki.⁶²¹

November 22-én és 23-án mindkét kerületben egyhangú volt a választás. A *felső kerület* 22-én Kiss Miklóst, az *alsó kerület* pedig 23-án Horváth Dömét választotta meg. Horváthot Hornyik János így ajánlotta, mint "e Város tudományos műveltségű, jeles képzettségű s köztisztületben álló polgárát [...], ki ugyanezen választókerületet a 1861-ik évi országgyűlésen is képviselte". Vele szemben Bagi István saját testvérét, Bagi László ügyvédet ajánlotta, ám nem akadtak társai, akik szavazást kértek volna. A központi választmány a lakosság *példás magaviseletét* jegyzőkönyvileg is rögzítésre méltó "érdekességnek" találta.⁶²²

⁶²¹ BKKML Kecskemét közp. vál. ir. 1865.

⁶²² OL Htt. 1865–II–15 80 221., 91 847. – Dubecz János és Szabó László panaszos iratai fenyítő törvényszéki mellékletekkel BKKML Kecskemét közp. vál. 1865. évi iratai között találhatók. A téma földolgozása teljesebb társadalmi háttérrel: PÉTERNÉ FEHÉR MÁRIA: *Az 1865. évi országgyűlési választások Kecskeméten.* = *Bács-Kiskun megye múltjából.* XIII. Szerk.: IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR. Kecskemét, 1994. 33–76.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Tanárky Gedeon (1815–1887) városi főjegyző. T2033: RA, BO, A1, A2. 1861-ben is itt választották meg, utóbb másutt is. 1861-ben Pest főjegyzője, 1867–1887 közt VKM-államtitkár, 1867-től az MTA levelező tagja.

II. 1848-ban itt is volt szavazójegy (Cs. 102.); politikai hitvallást igényeltek (Cs. 109.); Nyáry Pál vereséget szenvedett (Cs. 138–139.).

IV. 1861. február 2-án a központi választmány *hat alválasztmányt* küldött ki a városban és "a megyében fekvő pusztáin" a választók összeírására. A választójog megítélésére az 1848-i összeírás és az adóbeli összeírások szolgáltak. A kifüggesztett hirdetményeken és a szószéki kihirdetésen túl a hivatali apparátust is fölhasználták a választók "serkentésére". A városi szolgák városi *járásonként* naponta "500 számban" szőlítették be a lakosokat; Pótharaszti puszta lakóit a "puszta bírói hivatal" értesítette; Nyársapát, Tetélen, Borbás ér határbeli pusztákat lovashadnagyok járták.⁶²³

Mivel a szavazóképes lakosságnak csak harmada jelentkezett az összeíró alválasztmányoknál, a központi választmány február 16-án kimondta: "Tekintetbe véve azt, hogy a lakosok jelen időszakban erdő fa illetményeik levágásával, haza szállításával elfoglalva, ez által megjelenésben akadályoztatva vannak: oda utasítatnak [az] alválasztmányok, miszerént össze írásra kiszabott törvényes határideig együtt üljenek, s a jelentkezőket összeírván, szavazat jeggyel is ellássák ugyan, de akik nem jelentkezének is s általuk szavazat képeseknek ítéltetnek — összeírásba bevezetendők, a részükre a szavazatjegyek kiküldendők." Február 28-án kérelmükre két földtulajdonost a választmány utólag fölvelt, noha az összeírók előtt nem jelentek meg.

A választmány március 1-jén a választás rendjének fönntartására a polgárok sorából 30 *csendtisztet* állított, és nemzetiszínű karszalaggal látott el. Velük — a határozat szerint — az elnök rendelkezhetett, a kapuhoz s a kerítéshez állította őket (1–2. p.). "A választás reggelén 7 1/2 órakor a városháza hátulsó nagy kapuja bezáratván a torony alatti bejáratnál a választási elnök által kinevezendő bizottmány helyét elfoglalja oly végből, hogy a jegyeiket előmutató lakosokat be botsátja, a jegynélkülieket pedig elutasítja" (3. p.).

A bizottmány csak akkor hagyhatta el helyét, mikor a választók az udvarba begyülekezvén, az ajtó bezárását az elnök elrendelte (4. p.). "Jegy nélkül csupán a nők botsáttathatnak be, kik az épület emeletén és nem egyébütt foglalhatnak helyt" (5. p.). Fegyverrel, bármilyen ütőeszközzel senkit nem lehet beengedni, a rendbontókat illetően a csendtiszték rendreutasítás nyomán gondoskodtak arról, "ha nem engedelmeskednek megbüntetés végett azonnal bírói szék elé állíttassanak" (6–7. p.). Az elnök ajánlásokat kért, ezek írásban is beadhatók voltak (8. p.). Az ajánlók 2-2 tagot neveztek a szavazatszedő választmányba (9. p.). A szavazás nyilvános volt (10. p.). "A szavazás a belső udvarból a külső udvarba menet történik, miközben az előmutatott jegyek egyik, e célra megbízandó tag által színes ónnal

⁶²³ OL Htt. 1861–II–15–8522.

megjegyeztetnek" (11. p.). "A szavazási jegyzőkönyv annyi külön íven vezetendő, amennyi ajánlott lesz" (12. p.). Az elnök adja át a megválasztottnak a jegyzőkönyvet (13. p.).

Ezúttal is Tanárky Gedeont, immár Pest megyei főjegyzőt, választották meg, "szavazás nélkül, közakarattal". A március 2-i választási jegyzőkönyv szerint Farkas Elek főbíró ajánlotta, hivatkozva 1848/49-ben igazolt "tántoríthatatlan hoszeretetére", fényes képzettségére, a "község jóléte iránt veleszületett közbuzgalma csálhatatlan zálogokul szolgáltnak azon hitre, hogy benne Nagykőrös hű, igaz és kitűnő képviselőt fog ismételve bírhatni".⁶²⁴

V. Kapy Ede főispáni helytartó 1187. elnöki számon, a 73 991. sz. helytartótanácsi rendvény alapján meghagyta a (provizórikus) városi tanácsnak, hogy a központi választmányt az 1861-i képviselő-testülettel közösen válasszák meg. E közgyűlést október 1-jére Dömötör Pál (provizóriális) polgármester hívta össze és nyitotta meg. A közgyűlés megállapította, hogy az országgyűlés összehívása a király által "nem egészen az 1848-ik évi törvények szelleme és rendelete szerént történt"; a független minisztériumot nem állították helyre, így az összehívását nem magyar felelős miniszter ellenjegyezte: "az ország törvényes hatóságai nincsenek önkormányzati törvényes állásukba visszahelyezve"; a helytartótanács pótolja a minisztériumot, amelyből a rendszabály "nem egyenesen küldetett le", hanem sérelmükre az adminisztrátor által. E "főispáni helytartói rendelet azon törvényellenes intézkedést foglalja magában, hogy annak szelleme és értelme szerint a képviselőtestületbe a középponti választmány megválasztása végett az ideiglenes jelenlegi tanács tagjai is bebocsájtatnak, holott a legfőbb királyi leirat egyedül az 1861-iki képviselőtestület teendőjéül tűzi ki a középponti választmány megválasztását". A közgyűlés többsége azt is sérelmezte, hogy Dömötör Pál elnököl, ő azonban rendíthetetlenül kitarott. Óvtak. Titkos szavazással megválasztották a 22 tagú központi választmányt. Az október 5-i közgyűlésen kerülhetett volna csak sor az eskütételre. Itt többek indítványozták, hogy a választmány tagjává választott Dömötör Pál polgármester, Magyar László főbíró és Nagy Gáspár főjegyző "mint jelenleg hivatalos eskü által kötelezettek, a középponti választmány alkotmányos esküjét le nem tehetvén, vagyis ennek letétele amazzal ellentétben állván, hazafiság és a jó egyetértés fen[n]tartása tekintéből elválasztásukról mondjanak le". Jalsoviczky Károly választott elnök elnökségéről, mások pedig tagságukról való lemondással fenyegettek, ha ez nem történik meg. A polgármester és a főbíró megválasztásukat nem tartották összeférhetetlennek e tagsággal, sőt ragaszkodtak is hozzá. Újabb sürgetésre Nagy Gáspár főjegyző visszalépett. Miután a bíró és a polgármester nem mondott le, lemondott az elnök és még három tag. Farkas Elek személyében közfelkiáltással új elnököt választottak, a lemondott tagokat viszont nem pótolták. A választmány tagjai le is tették az esküt. Október 8-án megint közgyűlést tartottak, melyen Dömötör Pál polgármester bejelentette: Farkas Elek lemondott az elnökségről, s indítványozta: közfelkiáltással válasszanak új központi választmányt. Megtörtént. Ebből már a provizóriumi tisztviselők kimaradtak, az elnök pedig megint Jalsoviczky Károly lett. A jegyzőkönyvet mégis Dömötör Pál polgármester írta alá.⁶²⁵

A helytartótanács 81 488. számon leírt az adminisztrátornak, kifogásolva a központi választmány megváltoztatott összetételét. "Ezen eljárás illetékessége felett — írta — méltán lehetne kifogást tenni, miután kérdés az, valjon az oct. 8-ikán tartott ülésben, miután az illetékesen csak e hó 1-[s]ő napjára volt meghíva, részt vettek-e mindazok, kik a törvény, s a felsőbb rendszabályok szerint erre igényt tarthattak. Botrányos [...] az ok is, melly miatt

⁶²⁴ Uo. 15 404.

⁶²⁵ OL Htt. 1865-II-15-81 488.; PML NO Nagykőrös közgy. jkv. 1865. okt. 1. (228/2196.), okt. 5. (229/2357.), okt. 8. (230/2360).

ezen eljárás követetett, mert eltekintve attól, hogy a kormány [...] utasítása szerint a jelen tisztikar állása érintetlenül hagyandó, s a bizottmány, illetőleg városi képviselőtestület gyűlésének hatásköre kívül esőnek vétetni kívántatott, az első napon történt megválasztásnak nehezítése által — a város bizalmából megbízott polgárok lőnek alkotmányos jogok gyakorlásában személyes indokokból akadályozva, mi a város értelmiségének jogtisztelését s türelmét nem kedvező színben tünteti elő." Ez elég ok lenne az új választás elrendelésére, s "vagy új választás rendeltessék, vagy még a felsőbb utasítások szellemében a központi bizottmány hivatalból kijeleltessék". Miután azonban e hiba az elnöklő polgármesternek tudható be, aki az 5-ére összehívott hitelesítő ülésen vitát engedett, s ahelyett, hogy az adminisztrátornak jelentést tett volna, "újabb engedély s hírverés nélkül új gyűlést tartatott", a helytartótanács azonnali jelentést kért, sőt a választmány jegyzőkönyveit is kérte.

Válaszában Kapy Ede elismerte, hogy helytelen volt az október 5-i hitelesítő ülésen vitát engedni, de ezt az elnök lemondásával s azzal magyarázta, hogy a polgármester nem kívánt még egy újabb ülést összehívni. A polgármester abban hibázott, hogy a harmadik, október 8-i ülést ugyan bejelentette, ám nem várta meg a főispáni helytartói választ. Ő, mármint a főispáni helytartó, ezt meglepetéssel fogadta, s ez tartotta vissza a további intézkedéstől (!). Most már viszont ezt "a helyes intézkedés tartalmához képest helyteleníteni el nem mulaszt[ja]".

Az összeírás s egyébként is a választások előkészítése az 1848-i és 1861-i gyakorlat szerint folyt. Mivel nem tartották meg az összeírások előtti 21 napi időközt, összeütközésbe jutottak a többséggel. Az október 15-i választmányi ülés még visszautasíthatta az adminisztrátor által továbbított 78 255. sz. kormányzékai utasítást ennek megtartására. Éppen azért háborodott föl a testület, mert ez az iromány közvetve jutott el hozzá: "akként fogja fel törvényben gyökeredző működése körét, hogy a jelenleg még nem létező alkotmányos belügyminisztérium helyett csak a [...] Helytartó Tanácstól közvetlenül hozzáintézett s a törvénnyel ös[s]zhangzó utasításokat köteles elfogadni". (Hasonlóan reagált a választmány október 29-én az adminisztrátor 1299. sz. átiratára is, amely jegyzőkönyvének a helytartótanácsához való felterjesztésre hívta fel.) Mivel ez az irat késve érkezett, zavarná a választók összeírását. A szokott hirdetésen kívül a város szolgálja különben is fölkeres minden választót. Ez az eljárás 1861-ben is kielégítő volt.

Jellemző a nagykőrösi központi választmány törvénytiszteletére, hogy a polgármesteri hivataltól áttett 73 991. sz. választó rendszabályokat is csak e szavakkal vette tudomásul: "a törvénnyel összhangzóknak lévén, kellő figyelemmel kíséri".

Miután az ominózus 21 napi időköz meg nem tartását a helytartótanács november 2-i 85 211. sz. leiratában is kifogásolta, s megszabta, hogy az összeírást november 11-éig kell folytatni, a választmány itt, noha már október 29-én meghirdette a reklamációt, november 4-én engedett. Ez alkalommal is hangzott, hogy az idő szorítása közepett is törvényesen járt el. Ezt mutatja az is, hogy az október 30-a óta nyitott reklamáció lehetőségeivel még senki sem élt. (Mintegy 300 választó volt összeírva.) Nehezményezte a testület, hogy "a felolvasott magas intézkedésben sehol sem a központi választmányok kötelességeit szabályozó 1848:V. tc. §-ira, hanem a választási utasítások rendszabályaira történik utaló hivatkozás".

Kisebbségi stílusos módosításokkal most is érvényben tartották 1861-i választási szabályukat, amely elsősorban a jó rend megőrzését célozta. Harminckét *rendre ügyelő polgárt* választottak; a városháza emeleti folyosóin "*tisztes nők*" *jelenhettek meg*. Az 1848-i gyakorlat szerint a szavazatokat jelöltenként külön ívre vezették be. (Megvannak.)

Több érdekes reklamáció volt. Szívós Pétert pl. bűntény miatti büntetését kiállva, kereset alatt nem lévén, "különben családos és birtokos nemes", fölvelték. Nemcsik Lőrincet mint "önálló gazdaszatot folytató okleveles műkertészt", jogosították. Ellenben: "Molnár István önbeismerése szerint katonai kötelék alatt álló, miután a katona személyére nem polgári hatóság, vagyonára nézve pedig polgári gondnokság alatt áll, szavazási joggal fel nem ruháztatik."

A november 16-i választáson Sántha Lajos Gubody Sándort, Farkas Elek pedig Tanárky Gedeont ajánlotta. Az elnök fölolvasta Gubody Sándornak hozzá intézett levelét, melyben ő határozottan kinyilatkoztatta, hogy elvből nem kíván az 1861-i képviselővel szemben föl lépni. Hívei ennek ellenére szavazást követeltek, melyet — a felelősséget rájuk hárítva — az elnök el is rendelt, s ezzel az eredménnyel zárult: Gubody Sándor: 1159, Tanárky Gedeon: 485 szavazat.⁶²⁶

---

⁶²⁶ OL Htt. 1865-II-15-81 488., 90 726.

TISZÁN INNEN

Torna vármegye

191 Görgő/Torna

192 Szín

I. Képviselők 1848/49-ben:

Görgő: *Soltész János* földbirtokos, másodalispán. T1804: KO.

Szín: *Gedeon János* földbirtokos, főszolgabíró. T034.

IV. Torna vármegye állandó bizottmánya 1861. február 4–5-i ülésében úgy határozott, hogy utasítja központi választmányát: "a képviselőválasztások közül mindenben ragaszkodjék az 1848:5-ik törvénycikkelyhez". Fölírt a királynak az országgyűlés Pestre való áttételéért is.⁶²⁷ A központi választmány február 5-én kimondta: "A választási törvény 2-ik §-ában meghatározott életkor a választási jog gyakorlatában az első szakasz által meghagyottakra nézve is megál[l]apított." ⁶²⁸

Görgön, a felső kerületben gr. Keglevich Bélát, Színben, az alsó kerületben pedig Zsarnay Imre másodalispánt választották képviselőül.⁶²⁹

V. Az összeíró küldöttség 1865-ben (is) *ambulans* jellegű volt, "mert Torna megye egyik választókerülete sem foglal magában oly középponti helyiséget, hol a küldöttség magát oly húzamos időre elhelyezhesse s elláthassa; s méginkább ezért, hogy a választásra jogosítottaknak a küldöttség előtti beiratások végetti megjelenetésére az idő- és alkalomnyerés a lehetőségig megkönnyíttessék, az 1848 és 1861-ik években is igen célosnak bizonyult gyakorlat nyomán jelenleg is oda módosított: miszerint az összeíró küldöttségek a szavazásra jogosítottak összeírása végett a középponti bizottmány elnöke által a községekkel eleve tudatandó napon jelenjenek meg." ⁶³⁰

"A színi választókerületbeli küldöttség november 9-i választmányi ülésen jelentésében előad[t]a, miszerint a községek előljáróit mindenhol megjelenéséről egy nappal előbb írásban értesítette; a választmány [...által...] kijelölt minden községben pontosan megjelent, a szavazásra jogosított lakosság jelenlétében a szavazati jogot megalapozó törvény szakaszait megmagyarázta, mindenütt az előljárókat az egybegyűlt lakosság jelenlétében megesküdtetvén, a szavazati jog tisztába hozatalára szükséges birtokmennyiség s minden körülmények lelkiismeretes bemondására felhívta; ezen eljárásától azonban Várbóc községben eltérni kényszerült, amennyiben annak előljáróit oly ittas helyzetben találta, hogy működését velök — mint eszméletüket nem bírókkal — nem folytathatván, s az esküt nekik fel nem adván, a jelen volt józan lakosság tiszta lelkű állítására fektette a szavazók összeírását; minden községben a bíró házában nyilvánosan tartván ülését, jelenlévők szavazati jogát nem

⁶²⁷ MAM: 103–104.

⁶²⁸ OL Htt. 1861–II–15–10 202.

⁶²⁹ MAM: 104.

⁶³⁰ OL Htt. 1865–II–15–81 535.

csupán az előjáróság, de az összes jelenlévők hozzászólhatása s felvilágosítása közbejöttével tárgyalta, kik a beírástól elutasítottak, azok nevét külön jegyzékbe foglalta, kik magukat lakhelyükön személyesen nem jelentették, későbbi személyes bejelentéseiket hiteles bírói bizonylat mellett, csak a személyesen jelentkezőket írta a szavazók közé [...]"

Ez az ülés tárgyalta a helytartótanács által leküldött panaszos kérelmeket is. Háttérüket Torna vármegye főispánja, br. Barkóczy Ferenc október 29-i, Majláth György főkancellárnak küldött 27. eln. számú bizalmas beszámolója világítja meg. Október 12-én gr. Keglevich Béla *felsőjárás*i képviselőjelöltségéről lemondva maga helyett Lükő Geyzát ajánlotta. Ő azonban "az értekezlet tekintélyes részénél annál rosszabb hatást tett, mert ebből világossá lón az úgynevezett szabadelvű, de igazabban túlzó pártnak abbéli szándéka, hogy mind a két választókerületben saját pártjabeli s református vallású képviselőválasztassék". Ezt meggátolandó az *alsójárás*i kerületben Zsarnay Imre ellenében Gedeon Lajos ny. országos főtörvényszéki tanácsost, a *felsőjárás*i kerületben pedig Lükő Géza (itt így!) ellenében ifjabb Soltész Gábort léptette föl a római katolikus papság és a lakosság. A megélénkült választási mozgalmaknak a református pártvezérek vallási jelleget adtak: "a római cath. papságot s e vallású képviselőjelölteket, reactionarius tendenciákkal vádolva ellenük mindent elkövet[t]ek". Megmutatkozott ez az összeírásban is. Ha ez nem lett volna részrehajló, akkor Gedeon Lajos és Soltész Gábor megválasztása bizonyos lenne, ám az összeírók mind ellenpártiak. Két konkrét esetet a főispán már korábban jelentett.

Pongrácz Bálint komjáti földbirtokos a papság ellen *sértőleg nyilatkozott*. A másik a hidvégardói katolikus egyházközség panaszja volt, amely szerint a küldöttség még az elutasítottak jegyzékét sem vezette, nehogy utólag reklamálhassanak. Elutasították a 3/4 telket együtt birtoklókat. Valamennyi esetben intézkedést és jelentést kérve a központi választmányhoz kerültek a beadványok.⁶³¹

Pongrácz tagadta sértő nyilatkozatát; a szolgabíró, aki jelentett róla, csak hallomásból tudta. A központi választmány meg mindenekelőtt saját állását védte. E szerint a törvény a választások előkészítése körében "olgy önálló és független hatóságot állított föl, mely sem a megyének, illetőleg kormányzójának, sem felsőbb kormányhatóságnak alárendelve nincs, s eljárása, intézkedései felett az 1848-ik évi 5-ik tc. 47-ik §-a szerint is egyedül a képviselőtábla intézkedik". Ezért úgy jár el, mintha a panasz közvetlenül hozzá érkezett volna, jelentést sem ad a helytartótanácsnak; csupán időszakonként jegyzőkönyveit küldi föl. A választmány hatáskörén túl polgári és büntető hatóságok körébe nem avatkozhat. "Mert habár mélyen fájjalja is a középponti választmány azon irányt, mellyet a követválasztási mozgalmak vettek, midőn nemcsak személyes, de vallásfelekezeti gyűlölettség üszekei szórótnak a nép közé, midőn olly vallásos téveszmék hirdettetnek, mellyeket a tudomány és műveltség rég sírba temetett, midőn a nép erkölcsé itatásával rongáltak; midőn már is véres összeütközésnek forog fenn esete; midőn a mozgalom vezetésében oly közhivatalnokok vesznek részt, kiknek hivatásuk a közrend, a személy- és vagyonbátorság biztosítása; mindazonáltal ezeknek megakadályozását ép[pen] úgy nem vonhatja a középponti választmány hatáskörébe, miként nem terjedhet ki hatalma a panasztevésben foglalt személyes és testületi sértések és bántalmak valóságának megvizsgálására és azoknak megbüntetésére." Ha Pongrácz Bálint elkövette volna is a sértést, akkor sem mint összeíró küldöttségi tag követte el, annál kevésbé, mivel ez október 19-én történt, a választmány viszont csak 26-án kezdte meg működését.

---

⁶³¹ Uo. 82 678.

A 85 180/1865. sz. leiratban megküldött hídvégardói eset miatt a színi kerületi összeíró küldöttség elleni panaszt a reklamáció körébe utalták. A panasz katolikus vallási sérelmet vetett a küldöttség szemére, pedig három tagjából kettő katolikus volt.⁶³²

A november 13-i reklamációs ülés elé szokatlanul sok ügy (16–60.) került. Elvileg érdekes eset annak megállapítása, hogy a törvény "2-ik §-ának d) pontjában kifejezett választói képesség, ti. a választókerületbeni *állandó lakás* — a megyének eddigi követválasztási eljárása szerint is — az előző pontokra [2.§ a–c] is kiterjed". (Kiemelés tőlem.) "Az 1861. évi követválasztási összeírás — mondták ki — a jelen választásnál zsinórmértékül nem szolgálhat [...]."

Az 1848:V. tc. 2. §-ába a meghatározott 20. évet — az 1861. évi állásfoglalással ellentétben — a régi jogra nem terjesztették ki, mivel "a 18 éves nemesek [...] a választási jogot eddigelő a megyében köztudomásúlag gyakorolták".

Kovács Ferenc mint Gedeon Lajos *tisztartója*, 1/4 telek tulajdonosa, arra hivatkozva, hogy a görgői kerület uradalmi tisztjei is választók, bejegyzését kérte. Nem fogadták el, mivel Gedeon *lekötelezettje*, annyival inkább gazdai hatalom alatt áll, mert köztudomás szerint ezelőtt két évvel "kerülői minőségben" szolgált őt; nem bír "a gazdatiszti állomás kellő betöltésére mulhatatlanul megkívánható műveltséggel". Kérése még akkor sem lenne teljesíthető, ha a görgői kerületi uradalmi tisztek *mint olyanok*, "nem pedig más cenzusok alapján irattak is volna be".

Hídvégardón Kalász János, József és István mint testvérek osztatlanul 3/4 telket bírtak; nem kaphattak választójogot, mert — bár tagadták — Borbála testvérük is részelt belőle, így pedig már 1/4 telek nem jutott egy-egy férfir.⁶³³

Amikor november 24-én hitelesítették a 13-i reklamációs jegyzőkönyvet, a Torna városából és környékéről elutasított főlvételi kérelmek elintézésével elégedetlen idősb Soltész Gábor szenvedélyes beszédében kifejtette: e "határozatokban a nép jogainak megcsonkítását látják", majd két választmányi tagtársával és a "becsődített közlakosokkal" távozott. Előtte már *óvást* tettek a főispánnál, ő pedig ezt a választmánynak küldte tovább. Az óvás a választmányt és az összeírókat részrehajlással vádolta. Azt állította: a törvény 19. §-a nem kötelezi a folyamodókat arra, hogy a kérelmeket okmányokkal támasszák alá, sőt a rendelkezésre álló forrásokból (ívekből) éppen a választmánynak kell ezt hivatalból kiderítenie; "a bejegyzés végett jelentkezők képességeket csak akkor tartozván igazolni, ha az összeíró választmány arról az előadott kézen lévő adatoktól meg nem győződhetnék".

A törvény szerinti "hasonló adatok" a birtokképességről a *hitellekkönyv* adatai lehetnek, amely a központi választmánynak és "egyeseknek" is nyitva áll. Ha a puszta hivatkozást nem fogadták el, pótlást kellett volna engedni.

Azt is panaszolták, hogy 17–19 éves nemes ifjak főlszólalás ellenére is névjegyzékben maradtak.

Várady Károly ügyvéd, noha nem volt tagja a választmánynak, minden ügghöz hozzászólt.

A választmány megütközött a kisebbség óvásán, amely szerinte minden törvényes alap híján volt. Pártérdekből fakadt. Részletesen indokolta az elutasítást. Meggyőződésük: "a középponti választmány mint bíróság csak a hozzá benyújtott adatokra fektetheti eljárását s ítéletét". Legtöbb panasz éppen az olyan községektől (Torna, Hídvégardó) érkezett, ahol az összeírók a legbiztosabb forrást: a *tagosítási* munkálatokból nyert birtokkimutatást használták. Hosszú, üres tagadás az egész. A kivonuló id. Soltész Gábor fia, ifj. Soltész Gábor a

⁶³² Uo. 89 397.

⁶³³ Uo. 96 294.

görgői kerületben képviselőjelölt volt! A másik két kivonuló is érdekelt volt. A katolikus papok vezető szerepet játszhattak a választási mozgalomban, köztük a kivonuló Varga Mátyás hídvégardói plébános is.

Nehezményezték, hogy a főispán ezt az óvást mint gúnyiratot elfogadta; ez is "pártérdekeltség színében fogja feltüntetni"; mivel pedig az óvás másolatát levéltárba helyezte, ezzel veszélyezteti a megyei közlevéltár biztonságát...

A november 15-i választási eredmények: a színi kerületben: Gedeon Lajos: 337, Zsarnay Imre 520 szavazat; a görgői kerületben: ifj. Soltész Gábor 311, Lükő Géza: 445 voks.⁶³⁴

A Lükő Géza elleni panasz sikertelen maradt. A demői munkásokat sem írták össze.⁶³⁵ Ez utóbbiról a Martonyi- emlékkönyvben írtam.⁶³⁶

Abauj vármegye

193 Gönc

194 Nagyida/Barca [Bárca]

195 Szepsi/Cser[e]hát

196 Szikszó

197 Zsadány/(Alsó)Mislye/Garbócbogdány

I. Képviselők 1848/49-ben:

Gönc: *Gábriel István*: földbirtokos, táblabíró, régi követ, egyhangúlag. T615: 1861-től 1870-ig ugyanitt: LZ, Bo, B1.

Nagyida: *Ferdinándy Bertalan* (1821–1894) földbirtokos, szolgabíró egyhangúlag. T559: Ferdinandy: LZ. (1873-ban Kassa és más felvidéki városok főispánja).

Szepsi: *Szentimrei György* (1814–1863) földbirtokos, vm. főügyész, régi követ, egyhangúlag: T1945: Szentimrei; 1861-ben is, LZ, Bo. (1848–49: vm. főjegyző.)

Szikszó: *Darvas Antal* földbirtokos, v. szolgabíró, régi követ. T404: 1868-ban halt meg; addig itt képviselő, 1861-ben és 1865-ben megválasztva.

Mislye: *Bárczay Albert* (1819–1877), földbirtokos, főszolgabíró. T118: 1861-ben is (1861. máj. 31-i lemondásáig), 1867–69 főispán.

Nem tudni hol, 1849-ben *Jakabfalvi András* másodalispán, földbirtokos is képviselő volt.

III. A Gábriel István elleni petícióról: R 62., 189.

IV. Az 1861. február 14-i központi választmányi határozat szerint az összeírási helyek: Kassa (bárcai vk.), Zsadány (mislyei vk.), Szikszó (szikszai vk.), Szepsi (szepsi vk.),

⁶³⁴ OL Htt. 1866–II–15–224.

⁶³⁵ OL Htt. 1865–II–15–68:125., 52.

⁶³⁶ RUSZOLY JÓZSEF: *Választói összeírás és választási bíráskodás Magyarországon. = Emlékkönyv dr. Martonyi János oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára.* Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom XXVII. Kny: Fasc. 6. (1980) 309–335.; e témára: 312. — Utánközlésben: RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. A választási bíráskodás: közjogi bíráskodás.* Szeged, 1992. 175–200.; e témára: 178.

Vilmány (gönci vk.). A szolgabírók által figyelmeztették azon községek választóit, melyeket az *Októberi diploma* nyomán visszacsatoltak, nehogy a szomszéd megyékben írássák magukat össze.

A március 20-i reklamációs ülés nyomán Nikházi László szentandrászi lakos is, noha "régibb bűntény miatt kereset alá volt helyezve, minthogy azonban az említett bűntényért a törvény szabta büntetést kiszenvedve s az időtől fogva magát fed[d]hetetlenül viselte", megkapta a választójogot.

Gönc városának előljárói testületileg jelentek meg a központi választmány előtt, hogy töröltessék Kerekes Jánost és Vass Jánost. A választmány elutasította őket, mivel a törvény "egyeseknek, nem pedig testületnek ad jogokat".

Dombay István óvást tett "aziránt", hogy "az 1848-ik évi követválasztás Nagyidán hajtván végre, jelenleg is ott, nem pedig Bárcán — mint azt a bizottmányi közgyűlés határozá — tartassék meg". A választmány ezen óvásnak törvényes alapját nem találta.

A március 21-i választások eredményei a választási jegyzőkönyvekből: Gönc: Gábrriel István: 1037, Lacsny Vince: 0; Szepsi: Szentimrei György: 1104, Czékus Gyula: 190 (községenkénti bontásban); Alsómislye: Bárczay Albert: közakarattal; Bárca: a Dombay István által ajánlott Dombay János visszalépése után gr. Károlyi Eduárd (Ede); Szikszó: Darvas Antal egyhangúlag.

A szepsi választás községenként, "a helységek betű sorozata, de egyszersmind a községeknek a választási helytűli távolsága méltánylása mellett is történend".

Göncön "lárma és tolongás" keletkezett a választók között; így a Lacsny-pártiak ellenőroket nem is neveztek meg, hanem elhagyták a választás helyét ("látván a különben is sokkal kisebb számban levő erejüket győzelmük nem reményelhetése miatt a választási helyről tömegestől az elnökileg történt többszöri felszólítás dacára a választási helyet elhagyták"). A szavazatszedő küldöttségbe, hogy teljes legyen, Gönc polgármesterét és városbíróját is bevonta az elnök. Itt 1631 összeírt választóból 1037 szavazott Gáriel Istvánra.⁶³⁷

Az 1861. július 9-i választáson Bárczy Ödön ugyancsak egyhangú választáson nyert képviselőséget.⁶³⁸

V. Abaúj megye "törvényes bizottmánya" Kassán 1865. október 5-én fönn tartotta a korábbi járások szerinti kerületi beosztást, azzal a különbséggel, hogy a kassai járás 1861-ben Bárcára kijelölt főhelye "a szavazandó választókat a változó ősi idő kellemetlenségeitől leendő megóvása tekintetéből Nagy-Ida mezővárosába tétetik át". Egyébként a kerületi beosztás a járással volt azonos, mivel a lakossági arányok sem változtak. Minthogy nem volt törvényes alispán, a központi választmány elnökének Vendéggy József 1861-i első alispán személyében "ezen egyetlen alkalomra" alispánt választott. A provizoriális alispánt nem csak azért nem fogadták el elnöknek, mert kinevezett volt, hanem azért sem, mert "elnöki alkalmazása által e megye közönsége elismerni látszanék a törvényességüket, és azok beavatkozó működése a követválasztási intézkedések törvényességét is megtámadhatóvá tenné".⁶³⁹

Miután a helytartótanács úgy értesült, hogy "a megye kebelében lakó nemesek lakhely s birtok különbsége nélkül a megye azon választókerületében, ahol magukat bejegyeztetni s

⁶³⁷ OL Htt. 1861–II–15–18 429. Vö. MAM: 64–69., különösen: 69. Utóbbi helyütt a bárcai kerület: kassai, az alsómislyei: füzéri; Bárczay Albert pedig: Bárczay Bertalan.

⁶³⁸ Uo. 36 272

⁶³⁹ Uo. 1865–II–15–79 302.

politikai jogukat gyakorolni kívánják, bejegyeztetnek", fölhívta a központi választmányt, hogy rögtön tegyen jelentést. A kormánysház szerint "a törvény szellemének helyes magyarázásánál fogva a birtoktalan nemes csak azon választókerületben jegyeztetheti be magát, melyben állandó lakással bír, a birtokkal bíró pedig saját tetszése szerint ott, hol lakik, vagy pedig hol birtoka fekszik, mert máskülönb a választókerületek közti helyes arány fen[n]tartása végkép[p] lehetetlenítteték, és oly visszaélésekre nyíttatnék alkalom, melyek a választási jog érvényes gyakorlásának kijátszására vezethetnének, [a választmány] a választói lajstromokból mindazon nemesekeket, kik nem állandó lakhelyük vagy tényleges birtokuk utáni választó kerületben íratlak be, további rendelet bevárása nélkül *azonnal* kitörölteni és illetékes választó kerületi lajstromokba iktatni kötelességének ismerje".⁶⁴⁰

A reklamációk elbírálására összesült november 20-i választmányi ülés egyszerűen tudomásul vette a helytartótanács álláspontját, noha egyébként a törvény értelmezésére s magyarázatára "illetékes testületnek egyedül csak az országgyűlést" tartotta.

Számos gönci lakó (kovácsvágási, villyi, felsőregmeci, bisei, nagybózsai és filkeházi) nemes az 1848:V. tc.-nek "saját előnyük szerinti értelmezése folytán" kérte magát a mislyei kerületben választóként, régi jögon fölvenni.

A választmány a helytartótanács előbbi álláspontját ismételve, bár rá nem hivatkozva kimondta: "A népképviselőt alapján alakulandó országgyűlési követek választását szabályozó 1847–48-ik V. tc. 5. és 6. §§ szerint a megyénk egy-egy választó kerületének a lakosság számához mért felosztása céljával merően ellenkezik az a téves felfogás, hogy a nemes tetszése szerint jegyeztethetné be magát választóul bármely v[álasztó]kerületbe, annyival inkább ellenkezik pedig az idézett törvény szellemével az, hogy egy járás helységeinek lakossága más kerületbe tömegesen tódulván, azon kerület választóira nyomást gyakoroljon".⁶⁴¹

Mivel a mislyei kerületből mintegy 800 választót érintő panaszok érkeztek, a választmánynak megvizsgálásukra háromtagú *különbiztóságot* kellett kiküldenie. A kiküldöttek másnap jelentették is, hogy a mislyei összeírás kijávitathatlanul hibás. Mint a bizottság írta: "mentől tovább haladt munkálkodásában, annál inkább meggyőződött, hogy legnagyobb erőfeszítés mellett sem állíthat elő oly munkálatot, mely a bejegyzett szavazók jogsérélme nélkül, a netalán helytelenül szavazókul felvett egyéneket kiszemelhesse. Sőt ép[p]en a telekjegyzőkönyvek összehasonlításából az lett világos, hogy míg egyes szavazásra jogosítatlan a t. j. könyvek [telek-jegyzőkönyvek] nyomán is bent maradt a szavazók lajstromában, addig a szavazásra törvényesen jogosultak tömegestől fognak kimaradni, mert a megyei t. j. könyvek 1856-ik évben készülvén, az akkor ott bejegyezettek nagyrésze elhalván, és a hagyatékok tárgyalása mai napig nagy részben befejezve nem lévén, a birtokátírások eszközölhetők nem voltak, a letárgyaltak pedig hivatalból nem irattatván át, a tudatlan felek bár birtokuknak régtől fogva tulajdonosai, az átíratásra nem figyeltek; továbbá mert a telek-könyvben több testvérek nevére 1856-ban jegyzett birtokot egyes örökös magához váltván, szavazóképes tulajdonos lett, holott a ki nem igazított telekkönyvek alapján szavazati jogot adni neki nem lehetne; ellenben pedig több egy névre jegyzett telek tulajdonosa elhalt, telke 1856-ik év óta több oly részletre oszlott, melynek birtoklása után a törvény nem ad szavazati jogot, de az elhalt, törzsnevet viselő egyén, mint szavazó be lévén a szavazói lajstromába vezetve — bár törvény szerint jogosulatlan, a telekkönyv alapján ki nem törölthetik; és továbbá a telek j[egyző]könyv készítése alkalmával több özvegy nő neve vezetett be; az idő óta azt [...] felnőtt gyermekeik vevék át a gazdaságot — bár jogosult szavazók — a

⁶⁴⁰ Uo. 80 760.

⁶⁴¹ Uo. 92 883.

telek[jegyző]könyv alapján, szavazást mégsem nyerhetnek; úgyszintén továbbá, mert igen sok helyütt időközileg tagosítás és úrbéri rendezés jövén létre, és az új t. j. [telek-jegyző]könyvek még el nem készülvén a tényleges állapot egészen más, mint azt már elavult, 1856-ik évben készült t.j. könyvek [telek-jegyzőkönyvek] mutatják." Így a fölszólalásokból sok bonyodalom keletkezvén, a bizottság félbeszakította eljárását, s kérte a választmányt: találjon célravezetőbb módot a mislyei összeírás általános megigazítására. A választmány szerencsésen úgy ítélte meg, hogy e helytelen összeírásokra választást elrendelni nem szabad, hanem új összeírást kell készíteni. Mire az egyik összeíró lemondott, majd társának javaslatára, aki megbízhatatlannak tartotta a bírák és jegyzők bemondását, a választásig segédeszközként az egyéni adókönyveket, valamint a községekben lévő adótelekkönyveket rendelte használni. Ha ez utóbbiak már a cs. kir. adóhivataloknál volnának, kérték a tárnokmestert, hogy segédeszközü 14 napi használatra adassa át őket. (A föliratra a helytartótanács 93 313/1865. számon meg is kereste a cs. kir. pénzügyi osztályt Kassán.)

A mislyei új összeírás ügyét a választmány külön is följelentette a helytartótanácsnak, jelezve, hogy november 29-én csupán négy kerületben lehet választani, Mislyén majd csak 1866. január 8-án lesz választás.⁶⁴² Péchy Manó főispán is hasonló jelentést tett, hangsúlyozva, hogy ez az eljárás nem rosszallható, ha ugyanis az elkészült összeírás alapján történt volna meg a választás, ezt "az országgyűlési igazoló választmány okvetlenül megsemmisítené"; "a központi választmány törvényhez ragaszkodó eljárást kívánt követni, nehogy részrehajlással vádoltassék". E kerület jelöltjei: gr. Károlyi Ede és Bárczay Ödön voltak.⁶⁴³

A december 2-i központi választmányi ülésen lelkészek és bírók kérték: azon Tárca és Ósva völgyi választókat, akik ellen reklamáció nem érkezett, hagyják meg. A választmány változatlanul kitartott amellett, hogy a mislyei kerületben teljesen új összeírást kell tartani, mégis azzal a módosítással, hogy — az eredeti határozattal szemben — Nádasdon csupán elkezdődik az összeírás, utána pedig a küldöttség előre meghatározott napokon sorra járja az érintett falvakat (Komlós, Bogdány, Szalánc, Rozgony, Bőd).

Spernovics József Kassa sz. kir. város uradalmi ügyésze fölszólalásában előadta, hogy "Kassa városát mint morális testületet és mint a megyében nemes joggal felruházott tekintélyes földbirtokost az összeíró küldöttség el nem fogadta s az elmozdítottak névjegyzékébe sorolta". Kérte, hogy az 1848:V. tc. I §-a értelmében "Kassa városnak mint nemes birtokosnak a választási jog megadását". A többi érv mellőzésével már csak a törvény 31. §-a alapján is, mely szerint "ki-ki csak személyesen szavazhat", képtelennek találták e kérelmet. Kassa városa mint Abaúj vármegyében birtokos a rendi korban a megyei közgyűlésen küldötte révén részvételi és szavazati joggal bírhatott. Ezt, a népképvisellel össze nem férhető 1848 előtti jogát próbálta most a képviselőválasztáson is érvényesíteni.

Mivel a mislyei összeírásra az elnök törvényadta jogánál fogva (42. §) katonaságot kért és kapott, fölmerült a költségviselés kérdése is. Arra jutottak, hogy a megye közpénztára fedezze; később a megye hatósága a központi választmány nélkül is kipuhathatja a költségek okozóit, velük szemben lehetősége lesz "a hibátlanok sérülése nélkül költségterítést eszközölni".

A postaigazgatóság meg arról értesítette a központi választmányt, hogy a tagjaihoz címzett és hivatalos pecséttel ellátott leveleit a postahivatalok csak díjfizetés mellett adhatják ki. (Hasonló nehézség másutt is adódott, pl. Pest megyében.) A választmány ezzel is a tárnokmesterhez fordult. A fölküldött anyag szerint Ferdinandy Bertalan első alispán 7445. számon a kassai postaigazgatósághoz fordult, mivel a központi választmány elnökétől szár-

⁶⁴² Uo. 91 528.

⁶⁴³ Uo. 91 714.

mázó vagy elnökének szóló levelek "postai illeték alá vétettek", így különösen a forrai posta még az őtöle hivatalos pecséttel ellátott *Vendéghe József mint választmányelnökhöz Vendégheben* címzésű levelet is 5 krajcár bélyegilleték lefizetése után adta ki. A postaigazgatóság 3956. számú, Lesiewicz cs. kir. postaigazgatótól származó válaszából: "az első alispán úrnak (Magyarországban) más hivatalokkál hivatalos levelezései, az 1845. évben kiadott kimutatás szerint a postadíjmentes hivatalok és személyek sorába tartozván — ezen díjmentességnek kiterjesztése hiv. ügyekben díjköteles személyekre nézve, eddigelé egyedül a megyei és sz. k. város[i] orsz. követeknek küldetésük tartamára engedélyezett". A kancelláriától javasolta a díjmentességet kérni; addig is ezek "az illető szolgabírói vagy községi hivatalok útján közvetve — a borítékon előírt felirattal — volnának" kiküldendők. A helytartótanács nem intézkedett, csupán azt jegyezte föl, hogy "a központi választmányhoz levelek a megye címje alatt külön boríték alatt küldessenek el".⁶⁴⁴

A november 29-i választási eredmények: egyhangúlag választották meg Gábel Istvánt Göncön, Darvas Antalt Szikszón és Semsey Albertet Nagyidán. Ámbár Nagyidán nyolcan három zászló alatt Dombay János nevét is hangoztatták; igaz, már csak a közfelkiáltás után. Szepsiben (Cserehát) Csörghe László csak a november 30-i második fordulóban jutott mandátumhoz. Az első fordulóbéli eredmény: Láczy Jakab: 656, Szentimrey Elek: 502, Csörghe László: 626 voks; a második fordulóé: Láczy Jakab: 805, Csörghe László: 894 szavazat.⁶⁴⁵ Erről jelentett a főispán is, megtoldva azzal, hogy Füzeren (!) január 8-án lesz a választás; gr. Károlyi Ede kész lenne visszalépni, ha Bárczay Ödön is ezt tenné.⁶⁴⁶

Gr. Forgács (Forgách) Kálmán és érdektársai a helytartótanácsához fordultak a mislyei kerületi összeírás miatt; különösen elnöke ellen emeltek panaszt. E kérelmet a kormánysszék december 11-én azzal küldte le a központi választmánynak, hogy "azon esetben, ha a szönyegen forgó kiküldetésnél a törvény kívánalma szerinti részrehajlatlanságot szem előtt tartani elmúlasztotta volna, a választási munkálatoknak minden párt érdeken felül álló tagok általi keresztülvitele iránt sikeresen intézkedni tisztének tartsa". Mivel a panaszosok a választásra katonaságot is kértek, a helytartótanács ez ügyben a főispánt hívta föl.⁶⁴⁷

A központi választmány visszautasította Forgách Kálmánék vádját, hiszen az összeírás megkezdése előtt tettek panaszt. Tagadta azt is, hogy a megyei tisztviselők beavatkoztak volna; annál kevésbé tették, mert ezt a főispán eleve megtiltotta nekik. A választmány ragaszkodott a törvény 42. §-ához, amely a kiküldött elnökre ruházta a fegyveres erővel való rendelkezést. Egyébként a választási elnök már intézkedett az illető hadparancsnokságnál négy század katonaság kirendelésére.⁶⁴⁸

A központi választmány küldöttségekben foglalkoztatott tagjai költségeik térítését nem kívánták, ám a választmány jegyzőjét meg akarták jutalmazni, hiszen "ez ügyben nemcsak napokon, de szakadatlanul több éjen át, saját ügyének háttérébe szorítása mellett" munkálkodott.⁶⁴⁹ A helytartótanács, melyet a választmány megkeresett, a főispánhoz fordult: a 99 napig tevékenykedő jegyző "mérésékelt jutalmazása iránt intézkedjék".⁶⁵⁰ Péchy Manó 250 forint kifizetésére kért utasítást az 1865-ben "meggazdálkodott" 3000 forint terhére, mire

⁶⁴⁴ Uo. 93 993.

⁶⁴⁵ Uo. 95 308.

⁶⁴⁶ Uo. 94 211.

⁶⁴⁷ Uo. 98 546.

⁶⁴⁸ OL Htt. 1866-II-15-1554.

⁶⁴⁹ OL Htt. 1865-II-15-92 883.

⁶⁵⁰ Uo. 93 779.

1866. január 15-én megkapta a kormánysszék belenyugvását. Ezt ugyan a központi választmány január 13-án még egyszer kérelmezte, ennek azonban már nem volt jelentősége.⁶⁵¹

A január 8-i alsómislyei választáson gr. Károlyi Ede 939 szavazatával győzött a 710 voksot szerző Bárczay Ödön ellenében. A vesztes hívei petíciójukban azt állították, hogy "a tömeg által mesterségesen leszavaztat[ott] a kerület független értelmisége". Az összes értelmiség ugyanis még október 12-én tanácskozmányt tartott, ahol a jelentkezők Bárczay Ödön 1861-i képviselő mellett álltak ki. A gróf görög és római katolikus papok közreműködésével "felrúgta a maga által is elfogadott elvet, miszerint a 61-es képviselővel szemben nem szabad fellépni saját kerületében". Károlyi gróf Forgách gróffal együtt korteskedett; ők a kerületben 60 000 holdnak az urai lévén, ügyvédek, tisztjeik, erdészeik és cselédjeik által pénzzel, itatással, ígérekkel, fenyegetésekkel, "a nagyúri hatalom minden fegyvereivel" befolyásolták a választókat.

A választmány csupán kis szavazattöbbséggel rendelte el az új összeírást, ami időbe került, mikor "zordonon beköszönt a tél is, a föld népe a kerületben nagyrészt az említett gróf urak pagonyaiból szokta magát tüzelő, épület- és szerszámfával ellátni". Aki nem állt át, pénzért sem kapott fát, s a legelőből, rétből és egyéb haszonvételekből is kitiltással fenyegették meg. A gróf is faluról falura járva osztogatta a pénzt. Ünnepeket rendeztek a népnek. "A népet gazdatisztek, kerülők, lovászok hozták és vitték, mint eszméletlen csoportot, mely ide és oda tétetik, mint árucikk és dolog." A lelkészek Bárczy Ödön ellen mint *protestáns ellen* szónokoltak. Az első összeíráson elutasított hegyközi nemesek birtokívekkel jelentek meg; 130-an 15 hold földet vásároltak és telekkönyveztettek maguknak; mivel e "kijátszás" kiderült, mégsem kaptak választójogot.

Abauj vármegye központi választmánya csak *post festa*, január 14-én foglalkozott e 130 [kovács]vágási és [nagy]bózsvai (gönci vk.) nemes reklamációjával, melyben haraszti (alsómislyei vk.) birtokukra tekintettel választójogot kértek. E birtokukat 1865. december 8-án "vették" gr. Forgách Kálmántól, nyilvánvalóan azért, hogy mint a kerületbeli birtokosok itt (is) szavazhassanak. Erre az általuk hivatkozott 80 760. sz. helytartótanácsi intézkedés lehetőséget is adott volna. A választmány — hivatkozva a lakosságszámra alapozott kerületbeosztásra — továbbra is lehetetlennek tartotta, hogy "valamely választókerület egy vagy több helységének lakossága más választókerületbe tömeges vonulása által nyomást gyakoroljon az illetőnek országgyűlési képviselője választására". E 15 hold 519 négyszögölnyi föld vétele magában "nem változtatja meg a megye kerületeinek körvonalait. [...] a gönci kerület megválasztván már saját képviselőjét meg nem engedhető, hogy ugyanazon kerület vagy töredéke újabb választáson vegyen részt". Ezáltal az illetők "törvényes joguk eljárására törekedének, s magukat csak eszközökül felhasználni látszván erkölcsi romlásra sietnek". Az ellenpetíció lényege: e petíció a provizórius hivatalnokok műve. Károlyi Ede pót-ellennyilatkozatában tagadta a személyét ért vádakat. Egyébként az ellenfél (is) élt hasonló eszközökkel (vendégelés, fenyegetés, stb.). A kölcsönös vádakat — kivéve a képviselő személyes cselekvéseit — az állandó igazolási bizottság ugyan valószínűsítette, mégis igazolást javasolt, amelyet a Ház el is fogadott.⁶⁵²

⁶⁵¹ OL Htt. 1866–II–15–1130., 4499.

⁶⁵² OL KL 1865–68:121., 204.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Br. *Luzsénszky Pál* földbirtokos. T1213: (1791–1869); 1861-ben és 1865-ben is; LL, RP, BO, B1; kassai polgármester.

IV. A központi választmány 1861. február 13-án tette közzé a határidőket, a *Kassa-eperjesi Értesítő*ben is, valamint falragaszokon a belvárosi negyedekben, mindhárom külvárosban "az itteni lakosságnál divatozó nyelveken". A választásra a *Casino* egyesület ajánlotta föl nagytermét, ami: "kellemes tudomásul vétetik". Br. *Luzsénszky Pált* egyhangúlag választották meg. A teljes névjegyzék értékelhető.⁶⁵³

V. Az 1865. október 7-i közgyűlés köszönő föliratot intézett Ferenc Józsefhez. Az 1848. május 22-i belügyminiszteri rendeletre hivatkozva Czita Dániel személyében központi választmányi elnököt választott; 1861-ben főbíróként is ő volt. A 73 991/1865. sz. választási utasításbeli esküt (11. §) tették le a központi választmány tagjai.⁶⁵⁴ Az október 11-i ülésen viszont már a törvény szerinti esküt mondták el az addig még meg nem esketettek. A hirdetményt 200–200 példányban magyar, német és tót (szlovák) nyelven tették közzé.

November 16-án fölvette a választmány Virágh József városi telekbíró, aki utólagosan bizonyította, hogy "sz. kir. városi polgár jogosultásával bír"; a határozat "mint sz. kir. Bártfa város községéhez tartozó, de időközben Kassára átköltözött polgárnak a szavazati jog megadatik".

November 21-én egyhangúlag ismét br. *Luzsénszky Pált* választották meg.⁶⁵⁵ Péchy Manó főispán szerint ellenjelöltje, br. *Horváth József* "pár napokkal a választás előtt jelöltségéről lelépett".⁶⁵⁶

Bereg vármegye

199 Felvidék

200 Mezőkászon

201 Munkács

202 Tiszahát/Beregszász

I. Képviselő 1848/49-ben:

Felvidék: *Buday Sándor* (1820–1879) földbirtokos, vármegyei főjegyző, egyhangúlag, T317: 1869-ben és 1872-ben is; LZ, RP, A1, A2, 1861-ben beregi adminisztrátor, 1868-ban PM-osztálytanácsos.

Kászon: *Szintay János* földbirtokos, tiszti főügyész, régi követ, egyhangúlag. T1979: LZ.

⁶⁵³ OL Htt. 1861–II–15–17 059.

⁶⁵⁴ OL Htt. 1865–II–15–80 145.

⁶⁵⁵ Uo. 80 145., 92 321.

⁶⁵⁶ Uo. 91 715.

Munkács: *Román Ferenc* (1804–1868) uradalmi ügyész, egyhangúlag. T1694.

Beregszász: *Lónyay Menyhért* (1822–1884) fölbirtokos, táblabíró. T1190: 1861-ben és 1865-ben, 1878-ban ugyanitt; Pozsony II. vk., 1869, 1872; Versec, 1872; Zenta 1876; LR, FR, Ao, Al, Bx, 1848-ban PM miniszteri tanácsos, 1849-ben államtitkár, a kiegyezés után pénzügyminiszter (1867–70), miniszterelnök (1870/71).

II. A református papok Lónyay mellett voltak (Cs.148.).

III. Rutén-magyar ellentétekre valló esetek: Felvidék, Buday Lőrinc elleni 1861-i petíció (R. 216–217.); ugyanitt 1865-ből a Sipos Ferenc elleni, valamint a Buday Lőrinc elleni mezőkászonyi panasz (R. 199–202., 230., 231.). Érintem ezeket *Mészáros Károly és a rutén nemzetiségi törekvések 1861-ben* (1984) c. tanulmányomban.⁶⁵⁷

IV. Bereg vármegye állandó bizottmánya már 1861. január 21-én megválasztotta központi választmányát, természetesen az 1848:V. tc. alapján, miként az 1848-i törvényekhez később is ragaszkodva február 7-én föliratában az országgyűlésnek Pestre való összehívását követelte, a kapcsolt részeknek — így Erdélynek — meghívásával. Képviselők 1861-ben: Buday Lőrinc (Bereg), Eötvös Tamás (Munkács), Lónyay Menyhért (Tiszahát) és Demjén István (Kászony).⁶⁵⁸

Beregben a magyar nemesség 1861-ben Buday Sándor alkotmányos első alispán vezetésével készült a választásokra. Bár valamennyi választás időpontját nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy nem egyszerre, hanem a másutt is alkalmazott gyakorlat szerint lépcsőzetesen tartották a választásokat; az erők átcsoportosítása végett is. Elsőként Beregszászon, "hol egyetlen ellenszó nélkül Lónyay Menyhért úr az egész megye valódi megalégedésével s mondhatni örömeivel választatott meg újból".⁶⁵⁹ Ámbár Békésen is mandátumot nyert, Buday alispán közbenjárására mégis ezt fogadta el.⁶⁶⁰ Utána a kászonyi kerületben ejtették meg a voksolást, ahol is Demjén István "derék és jó hazánkfia" lett a képviselő a visszalépett,⁶⁶¹ más tudósítás szerint 5 szavazattal alulmaradt, "Szintay János 1848-beli képviselő s erélyes kormánybiztos ellenében". A jelölttársa ellen a választás előtt "rágalmazó iratot" terjesztettek.⁶⁶² Erről később Dercsényi József azt állította, hogy abban "csak tényeket említene".⁶⁶³ Eötvös Tamás városnaményi birtokos közfelkiáltással jutott a *munkácsi* mandátumhoz.⁶⁶⁴ "E választó kerületnek egy része magyar, másik rutén ajkú és vallású nép, kik — köszönet fölvilágosult vezetőiknek, lelkes hazafias érzelmű papjaiknak — annyira megértették a kor kívánalmát, hogy egyesítve, közakarral, mely talán páratlan a maga nemében, a hon egyik vértanúját, Eötvös Tamást, az 1848-ki törvényes minisztérium által e megyének kinevezett főispánját választá meg képviselővé." Eötvös politikai hitvallását Nizsalovszky János szentmiklósi rutén esperes magyarázta meg a választóknak.⁶⁶⁵

⁶⁵⁷ RUSZOLY JÓZSEF: *Mészáros Károly és a rutén nemzetiségi törekvések 1861-ben* = A Hajdúsági Múzeum Évkönyve, 5:131–133. Hajdúböszörmény, 1984. Utánközlésben: RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmánytörténeti tanulmányok* 1: 129–152.

⁶⁵⁸ MAM: 96–99., különösen: 99., vö. Szabad György, 1967. 207.

⁶⁵⁹ SIPOS FERENC: *Bereg megye, mart. 11.* Sürgöny, 1861. március 20.; vö. Magyarország, 1861. márc. 17.

⁶⁶⁰ Magyarország 1861. márc. 17. Lónyay Menyhért kettős megválasztására a különben precíz TÓTH BÉLA nem utal *Parteien und Rechtstagswahlen in Ungarn 1848–1892* (München, 1973) c. művében.

⁶⁶¹ SIPOS FERENC: *Beregszász, martius 23-án.* Sürgöny, 1861. márc. 26.

⁶⁶² Magyarország, 1861. márc. 17.

⁶⁶³ Magyarország, 1861. márc. 28.

⁶⁶⁴ Magyarország, 1861. márc. 19; SIPOS FERENC, Sürgöny, 1861. márc. 26.

⁶⁶⁵ MEZEI JÓZSEF: *Bereg megye, Munkács (Képviselő-választás).* Magyar Sajtó, 1861. márc. 23.

Bár [Nagy-]Bereg mezővárosában eredetileg március 14-re volt kitűzve a választás, — állítólag Mészáros Károly személyes megjelenésének ellensúlyozására — csak 22-én került rá sor. Sipos Ferenc tudósításában erre a választásra is vonatkoztatva azt írta, hogy "kiemelkedő azon testvéri egyetértés, mely a beregi oroszok [értsd: rutének, ruszinok] és magyarok közt uralkodik". "Beregben a magyar választók az orosz választóknak zászlókkal mentek elébe, egymást testvériesen üdvözölve vonultak a városba, hol az egyesült érzelem egyhangúlag kiáltá ki Buday Lőrinc urat képviselőnek."⁶⁶⁶ "Több beregi magyar-orosznak" a Magyar Sajtóban közzétett levele viszont nem éppen a testvéri egyetértésről tanúskodott. "Azt hittük — írták —, amidőn a népelemek közötti fennálló közfalak az 1848. és 1860-ik évek szabadabb szelleme által a feudális rendszer megbuktatásával leromboltattak; merő képtelenség volna gondolni is, hogy a műveltebb osztályban találkozzanak még olyanok is, akik egy jelentékenyebb számú, compactabb ősi népelemet egyedül vallási vagy nemzeti-ségi ellenszenvből, nem tekintve a méltányos jogosságot, nem az egység kapcsainak ezáltal könnyen megtárgyalhatóságát, alkotmányos jogainak gyakorlatában nyilván korlátozni, s azt elnyomni minden áron óhajtaná." A cikkírók szerint restelni való, hogy e megyében a 80.000 "tisztá orosz elemnek egy fő[szolgá]bírája" sem volt, s bár négy kerületből háromban "a magyar-orosz elem szembenötően túlnyomó volt", az a "világért sem" tartott volna igényt három mandátumra, hanem készségesen átengedte a teret a római katolikus és református magyar jelölteknek, minek fejében csupán a felvidéki kerülethez kívánt "hőn és szigorúan" ragaszkodni. Állításuk szerint e kerület lakosságából 30 000 volt rutén [„magyar-orosz”] és csak 5000 a magyar nemzetiségű, ezért ott — mint írták — "vallásunkbeli, Ungmegye törvényszéki választott ülnökét s közbirtokos Mészáros Károly urat, kit ismert a hon, tisztel, becsül minden jóakaró művelt hazafi, ki a magyar irodalomnak húsz év óta egyik termékenyebb munkatársa, a közbizalom által követségi állomásra kijelölte". Mészáros fölléptetését "többen a magyar testvérek közül" ellenezték; szegénységi bizonyítványnak tartották volna, ha mint idegent megválasztják. A cikkírók szerint „egy szív[ben] s lélekben óhajtás[unk] volt Mészáros Károlyt [...] megválasztani”, de az ellenfél "erőszakos s törvényellenes fellépése, az egyenjogúság, a testvériség dicső eszméinek ily kora [ekkora] rút megsértésével sem átalotta minden lehető módon megakadályozni". A szavazatszedő bizottmány tagjai, különösen pedig "a tisztviselők [...] a legutolsó pandúrig s erdőkerülőig mindenféle rábeszéléssel s hivatalokkali visszaéléssel s fenyegetéssel a népet részükre [...], lelkesz[e]k iránt bizalmatlanságra csábítani e nehéz időkben elég könnyelműen a legrosszabb s legcéliránytalanabb politikával tüzték ki maguknak". Buday Lőrinc hívei a választás előtt megtámadták az ellenpártiakat, elvették tőlük a "szabadság jelvényét, a nemzeti zászlót". Híveik megfutamodván, Mészáros főemberei hiába óvtak, az elnök Buday Lőrincnek egyhangú közfelkiáltással való megválasztását mondta ki. Bár ez az eljárás a cikkírók szerint "nem a köz-cél oltárához, de a separatismushoz vezető út" volt, mégis bíztak az egyetértés helyreállításában.⁶⁶⁷

Aligha tévedek, ha e cikk íróit azzal a tíz lelkésszel azonosítom, akik a [Nagy-] Bereg mezővárosában mindjárt a választás napján megfogalmazott s aláírt *panaszt* intézték a képviselőházhoz, amint arról megbuktatott jelöltjük is megemlékezett önéletrajzában.⁶⁶⁸ Mészáros egyébként három nap múlva maga is megfogalmazta *óvását*, s azt az előbbi irat-

⁶⁶⁶ SIPOS FERENC, Sörgöny, 1861. márc. 26.

⁶⁶⁷ "Több beregi magyar-orosz": *Beregmege, Ilosva, mart. 29. (A fölvidéki kerület képviselő-választása)*. Magyar Sajtó, 1861. április 2.

⁶⁶⁸ *Ruszoly József* (1984/1991) 146–147. (214–215.), Vö. *Mészáros Károly önéletrajza*. Bevezette, sajtó alá rendezte CSORBA CSABA. Debrecen, 1974. 70.

tal együtt maga küldte meg a háznak; utólag pedig be kívánta iktatni életrajzába is.⁶⁶⁹ E két irat az események részletezésében némileg eltért ugyan egymástól, alapjában mégis azonos tényállást rögzített.

A vármegye tisztikara, élén az ellenjelöltnek a testvérével, Buday Sándor első alispánnal, a Schönborn uradalomtól támogatva határozottan lépett föl Mészáros Károllyal és híveivel szemben. A választás csakis a szavazók többségének megfutamodása után lehetett egyhangú. Mind a panaszkodó papok, mind az óvással élő képviselőjelölt valóságos *nemzetiségi jogsértést* láttak ebben az eljárásban, ezért szigorú vizsgálatot, majd más helységben új választást kértek.

A ház korelnöke Buday Lőrinc megtámadott mandátumát — a véletlen folytán Dobránszky Adolféval együtt — a VIII. igazoló osztályba sorolta, így a Bernáth Zsigmond nagykaposi (Ung. vm.) képviselő elnökletével működő VII. igazoló osztály elé került, amely április 10-én adott róla véleményt. Az osztály a panasz és az óvás tényállási elemeinek főlvázolása után kimondta: "Noha e vádpontok bebizonyítva nincsenek; tekintve azonban, hogy a panaszok minden egyes vádpont igazolása tekintetből tanúkra hivatkoznak; tekintve továbbá a ház szabályainak 10. §-át, mely szerint arra, hogy valamely panasz figyelembe vétessék, annak indoklása elégséges: az osztály [...] vizsgálat elrendelését annál szűkebbnek tartotta, mert a felhozott tények a választás erkölcsi [és] phisikai szabadságával éles ellentétben állnak, s mivel a jelen esetben orosz ajkú választók érdekeltségén, a helyzet igényei sürgetik elhárítani minden okot vagy alkalmat, mely a követválasztási mozgalmaknak a nemzetiségi pártharc jellemét [jellegét] vagy színezetét kölcsönözhetné." Külön kiemelte az osztály, hogy a részrehajlás nélkül megtartandó vizsgálatot az "orosz nyelvet értő" képviselőkre — Szaplanczay Józsefre és Jura Györgyre — kellene bízni.⁶⁷⁰

E liberális szellemű határozat különösen azért érdemel figyelmet, mert a verifikációs szervek általában nem elégedtek meg tanúkra való pusztá hivatkozással, hanem csak az írásbeli bizonyítékokat (nyilatkozatokat) tekintették elégséges alapnak a vizsgálat elrendelésére.⁶⁷¹

A képviselőházban Eötvös Tamás munkácsi és Demjén István mezőkaszonyi képviselők Buday Lőrinc igazolása mellett érveltek, Seregélyi Sándor ökörmezői (Máramaros vm.) képviselő viszont a vizsgálat elrendelését sürgette. A megyebeli képviselők kereken tagadták a visszaéléseket. Eötvös szerint a határnapáttételt a tiszaujlaki és a beregszászi országos vásár indokolta, mert "az egész fölvidék a vásárokon veszi, ami venni valója van, s eladja eladnivalóját". Különben is a választók tudtak a halasztásról, amit bizonyít, hogy háromezer s egynéhány-százójukból mintegy háromezer meg is jelent. A vásárosnaményi birtokos a rendfőntartással indokolta; szerinte a központi választmány éppen azért tette más-más napra a választásokat, hogy a "nemes indulat verekedéssé ne fajuljon". Az igazoló osztállyal szemben, amely nemzetiségi kérdést látott az ügyben, mindkét magyar képviselő éppen azt bizonygatta, hogy "a petitio csak 10 panaszosnak az ügye" (Eötvös), Beregben pedig nincs nemzetiségi súrlódás, hiszen "kik csak megközelítő képzettséggel bírnak, a megyei tisztviselők körébe bekerültek" (Demjén). A mezőkaszonyi képviselő attól tartott, hogy "azon ingerültség, amely most még csak a 10 panaszlónak sajátja, a vizsgálat elrendelése által ki fog szivárogtatni a nép rétegeibe is". Márpedig szerinte is a választók négyötöd része e kerületben rutén volt.

⁶⁶⁹ Uo.

⁶⁷⁰ OL KL 1861:III/79.; R. 72–73., 75.

⁶⁷¹ R. 67.

Seregélyi Sándor az igazoló osztály javaslatát pártolva kifejtette: "Az illető VII-dik osztálynak azon eljárását, mely szerint a sértett magyar-orosz nemzetiséget figyelemre méltatta, szinte köszönettel veszem, mert elkeserítőleg hat rám minden olyan eset, mely a magyar-orosz nép és a magyar között az egyetértést, a testvériséget lázítólag megzavarja, másrészt pedig azért, mert már a sérelemnek illő helyeni elismerése is gyógyító balzsamként képes hatni az elnyomottakra és képes az egyetértést helyreállítani." A máramarosi képviselő a petícióval összhangban a baj gyökereit Bereg vármegye választókerületi fölosztásában látta. Mint mondta, e megyében ugyan a lakosság kétharmadát kitevő, 80–90 ezer rutén "egyötömegben folytonos territoriumon" lakott, "mégis Beregnek a magyarság által lakott harmad részén egymáshoz közel eső magyar helyek jelöltettek ki kerületi főhelyeknek". Ennek következtében a "magyar-orosz népnek" távoli, vele ellenséges helyekre kell menni szavazni, és ott — amint 1848-ban Munkácson Hajdú Jerom és Román Ferenc fölléptekor megesett — megverik őket.⁶⁷²

A képviselőház végül is szavazattöbbséggel igazolta Buday Lőrincet; a jegyzőkönyv számszavú megfogalmazása szerint a *választása ellen felhozott panaszok nem voltak okadatok*.⁶⁷³ Ez jelen esetben az *írási bizonyítékok hiányát* jelentette. Kár, mert ha egy alapos és részrehajlatlan vizsgálat fényt derített volna az eseményekre, a Ház határozata biztosabb alapokon nyugodhatott volna.

E választásnak még egy mozzanata érdemel figyelmet. A Magyarországnak Beregből azt írták, hogy "ott Dobránszky helytartósági tanácsos Mészáros Károly ügyvéd kíséretében az orosz népet a magyarság ellen bujtogatta", maga a jelölt pedig a "*robotot használta az »urak« elleni izgatásban*".⁶⁷⁴ A hírt, melyet időközben más lapok is átvettek⁶⁷⁵, Mészáros mint koholmányt megcáfolt. Kijelentette: „ő Dobránszky urat 11 éve nem látta; nem izgatott, mert oroszul nem tud, [...] a választók abszolút többségének vezérei önkényt hívták meg; [...] megválasztása erőszakos intimatiók által hiúsult meg.”⁶⁷⁶

V. 1865-ben fő kérdésnek látszik a különben járási beosztáshoz igazodó választókerületi székhelyeknek kérdése. A rutének — papok, községi bírák és "orosz ajkú földbirtokosok" — a tiszaháti (beregzsászi) kivételével mind a másik három választókerület székhelyének áttételét kérték: a felvidéki kerületben Bereg mezővárosából Drágabárfalvára, Iloncára vagy Bilkére⁶⁷⁷; Kászonyból Rákosra vagy Nagylucskára⁶⁷⁸; Munkácsról pedig Szolyvára.⁶⁷⁹

A Buday Sándor főispáni helytartó elnökletével tartott október 5-i bizottmányi ülés, amely külön határozat nélkül adottnak vette a négy korábbi választókerületet (a négy járást, melyek szerint a központi választmányt is megalakították), elutasította több (rutén) község — Buliska, Nagymogyorós, Kismogyorós, Patkemoc, Kálnik, Zsuko, Lauka, Nagyloho, Cserejoc, Kisloho, Pluszkoc, Benedike, Csapocka, Iváni, Fedelesfalva, Heruczfalva, Trottyánica, Kuboc, Vorosnyica, Szerencfalva, Ilkoc, Ignetz, Csetleno és Kajdano — nevében benyújtott folyamodványt, amely a Kászonyba tett kerületi székhely ellen irányult. A kérelem indokai: 1. 1848-ban megkérdőzésük nélkül tüzték ki; 2. 6–8 mérföldre esik a vá-

⁶⁷² KN 1861: 70–71.

⁶⁷³ R. 61.

⁶⁷⁴ Magyarország, 1861. március 28.

⁶⁷⁵ Pesti Napló, 1861. március 28., Szegedi Híradó, 1861. március 31.

⁶⁷⁶ Magyarország, 1861. április 4., vö. Idők Tanúja, 1861. április 5., Pesti Napló, 1861. április 6.

⁶⁷⁷ OL Htt. 1865-II–15–81 445.

⁶⁷⁸ Uo. 84 057.

⁶⁷⁹ Uo. 84 057., 86 261.

lasztókerület szélétől; 3. "Kaszony a Latorca folyón túli lapályos helyen feküdvén, őszi-tavaszi vízáradáskor meg se közelíthető Munkáts fele, hol az egyetlen biztos átjárás a Latorcán, s így történhetik, mint állítólag 1861-iki képviselőválasztáskor, hogy a vízáradás miatt az egész Latorcán túli községek választói legszebb joguk gyakorlatától emiatt megfosztattak". Ők is Rákosra vagy Lucskára kérték tenni a főhelyet, különben meg sem jelennek.

A választmány a távolmaradással való fenyegetést alkotmányellenesnek minősítette. "A többség azért is választókerületek és főhelyek megalakítását az akkor [1848-ban] feloszlatott és többé össze nem hívhatott közgyűlés jogai közé számítaná, az teendőjét e tekintetben bevégezvén, azt megváltoztatni a bizottmánynak mint arra nem hivatottnak joga nincs." Már az 1861. február 7-i bizottmányi ülés így határozott. Buday Sándor főispán november 5-én a neki 84 057. számon leküldött, hasonló kérelem véleményezésében külön is kérte a helytartótanácsot: "A megye közönség érzületét tehát felette sértené, ha a magas kormány intézkedései megváltoztatásába botsátkoznék, annál is inkább, mivel a törvényekben e kérdés felletti intézkedés határozottan a megye hatásköréhez van utalva." Mivel a Latorcát nem lehet áthelyezni, ilyen kérdés mind a két oldalról föltehető. Kaszony közigazgatási főhely is; "el van látva postahivatallal, gyógyszerházzal, boltokkal, és így mindenesetre több kényelmet képes nyújtani".⁶⁸⁰

A felvidéki kerület székhelyének áttételét kérő rutén papok és községi bírák egyébként már 1865. július 25-én megfogalmazták a kancellárhoz intézett, tőle október 15-én a helytartótanácsához megküldött, s ott 81 445/1865. számon iktatott, majd a 87 007. sz. intézkedésre hivatkozással december 7-én *ad acta* helyezett kérelmet. Ez utóbbi hivatkozott számon az október 5-i bizottmányi jegyzőkönyvre utalva a kormányshoz azt közölte Bereg vármegye közönségével, hogy a választási rendszabály 7. § a) pontja szerint "a bizottmány hatáskörébe tartozó ezen kérdésben folyamodókon jogsérelem nem követtetett el".⁶⁸¹

A 81 445. számon iktatott kérelem az általános alkotmányos elvek hangoztatásán kívül a ruténség helyzetét ecsetelte. Bereg megyében 1861-ben a választókerületek fölosztásakor főhelyük a "felvidéki választókerület jobbára orosz választóinak a kerület szélén levő Bereg városra jelöltetett ki". Nem vették figyelembe a népesség számát, holott — mint hangoztaták — "népfajunk a választóknak 4/5-ét teszi". Nagyok a távolságok, ezért sokan kimaradtak. Akik meg elmentek, azokat gúnnyal és botokkal fogadták, mire a nagyobb rész — védelmére nem készülve — dolgvégezetlenül távozott. "A visszaemlékezés még most is keserűséggel tölti el szíveinket — írták —, midőn magyar testvéreinknek egy, a civilisációt még névről sem ismerő osztálya általi, szíves és testvéries fogadtatásunkra gondolunk, és ezért egy részt, nehogy a közeljövőben illy embertelen megtámadtatásban részesüljünk, de más részt és különösen, hogy a választás helye lakásunkhoz közelebb és mintegy a kerület középpontjára essék", kérték az áttételt az említett három hely valamelyikére. Jogaikat *fajrokonaik környezetében* kívánták gyakorolni.⁶⁸²

Az október 10-i központi választmányi ülés jegyzőkönyve tele van a király iránti hódolattal. Jegyző: Janka Károly 1861-i főügyész, segédjegyző: Füzesy Péter. Elnök Freyseysin Gyula alispán. Összeírási helyek: a tiszaháti kerületben: Beregszász; a kaszonyi kerületben: Kaszony, Rákos, a felvidéki kerületben: Bereg, Ilosva, a munkácsi kerületben: Munkács, Szolyva, Verecke, időre beosztva.

"Hogy az oly választók összeírásánál, kik telkük s birtokmennyiségük szerinti qualificatio alá esnek, a küldöttségeknek bővebb adataik legyenek, megbizatik bizottmányi

⁶⁸⁰ Uo. 84 057.

⁶⁸¹ Uo. 84 057., 87 007.

⁶⁸² Uo. 81 445.

elnök Freyseyser [!] Gyula arra is, hogy a telekkönyvi hivatalnál minden volt jobbágy- vagy ezzel rokon viszonyú telket és birtokot bíró egyének telekjegyzőkönyvi kivonatát lehető legrövidebb idő alatt irassa le", s az összeíróknak küldje meg.⁶⁸³

Mivel a 21 napot nem tartották, az összeírás kezdetét utóbb — október 29-én (!) — át kellett tenni október 23-áról 30-ára. Körülményes indoklással, hiszen ez az ő joguk — s nem a helytartótanácsé. Azt is külön indokolták, hogy "országos viszonyaink jelen kivételes helyzetében", amikor "közjogi viszonyainkra vonatkozó törvényeink hatályon kívül vannak", a tárnokmesterhez s általa a helytartótanácsához küldik jegyzőkönyveiket.

A követválasztási határnapok eltérők: november 27. (kaszonyi vk.); 28. (tiszháti vk.); 30. (munkácsi vk.). december 1. (felvidéki vk.).⁶⁸⁴

November 14-én a három másik kerületi összeíró küldöttség semmi különösebből, a felvidéki nehézségről tájékoztatta a választmányt; "az egész Hátmegvidéke nem íratta be magát. Repede, Nagy- és Kis-Bresztó, Lecfalva, Bród és Czolánfalva a bizottmány előtt megjelentek ugyan, de lelkészeiknek hosszas rábeszélésük után sem akarták magukat beíratni, mondván: jól tudják az urak, mit kell tenniök, abba belenyugszanak, de be nem íratják magukat. Néhány lelkész [...] azt állította, hogy a nép azt mondta, mintha bizonyos munkácsi úr, kit ők nem ismernek, mondta volna, hogy ne próbálják magukat aláírni; mások ismét azt adták elő, miszerint bizonyos Malekja Lecza gálfalvi lakos azon ámitással járt a nép közé, hogy a papság a *koblinán* felül tizedet akar behozni, azért van ez az összeírás, de a község lakói ezt tagadták." Huszonkét község meg sem jelent. Mindebben a választmány a nép közti izgatásokat, sőt "némileges engedetlenségnek" a jeleit vélte fölfedezni. "Mindezeket hajlandó ezen bizottmány megyénk felvidéki lakossága politikai kiskorúságának és tanulatlanságának sajnos ténye gyanánt tekinteni, melynél fogva belátható azon szerfeletti együgyűség, hogy az alkotmányos életnek legdrágább kincseről, a törvényhozássalban képviselőválasztás általi befolyásról s részvételtől még csak legtávolabbi fogalommal sem bírván; mi a művelt népet örvendezteti s lelkesíti — ő abban részesülni sem kíván. Bármilyen okból történt azonban az összeírástól visszavonulás, [a]mennyiben politikai jogok gyakorlatára senkit kényszeríteni nem lehet, s ezen bizottmánynak hatásköre egyébre ki nem terjed — képviselőválasztási joggyakorlatból önkéntes kimaradás szempontjából ezen jelentés csak sajnos tudomásul vétetik." A választmány azt is megállapította, hogy "a felvidék német községeiben bizonyos álpróféták fordultak meg, s talán még most is lappanganak, kik e becsületes, de értetlen népnek tudatlanságát saját bűnös céljaik s érdekeik eszközül kívánják felhasználni — sőt az sem lehetetlen, hogy idegen hatalom vagy a magyar haza békés fejlődése s jövő felvirágzása ellenségeinek küldöttei tesznek kísérleteket — bár még ez ideig a bonyodalomnak közigazgatási téren semmi egyéb komoly jelei nem nyilvánultak [...] — politikai szempontból [...] felette érdekes, hogy akármi legyen alapja ezen népvonakodásnak, s a követválasztási részvételtől idegenkedésnek, a feljelentett tények a közigazgatási hatalomnak tudomására jussanak, hogy ezen tényekről értesülés folytán annak minden [...] forrását s részleteit nyomozza ki, s ha csakugyan a bűnös merényletek merülnének fel, a tettesek méltó büntetésüket vegyék el." A jelentés másolatát ezért megküldték a főispánnak.⁶⁸⁵

Bay György panaszt tett a kaszonyi kerületi összeíró küldöttség, különösen pedig elnöke, Pilisy Miklós ellen, mivel összeírás közben korteskedett; pl. "több szekereken kisdobronyi lakosokat hozott be, s azokat beíratta, mit ő korteskedésnek tart". Szabó Meny-

⁶⁸³ Uo. 85 895.

⁶⁸⁴ Uo. 85 474., 90 062.

⁶⁸⁵ Uo. 90 730.

hért kardosan jelent meg az összeíró küldöttség előtt; mint kiderült, díszkarddal, melynek viselésére mint joggyakornok jogosultnak érezte magát, s ezt a küldöttség eltúrte. Sok volt az utólagos törlés az összeírásban (pl. ha valakiról utólag derült ki, hogy mégsem nemes, a küldöttség törölte). A vizsgálat szerint mindez nem terhelte az összeíró küldöttséget s elnökét sem. A választmány megállapította, hogy az összeíró küldöttség által "netalán elkövethető hibák s lehető visszaélések megbírálása — mennyiben azoknak következei a választások érvényére befolyással lehetnének — az 1848:V. törvénycikk 47 §-a szerint csak maga az országgyűlés képviselő táblája által levén illetékesen eszközölhető — ez alapból is nem volna célja ezen központi bizottmánynak a gyanúsított összeíró tagokat, annál kevésbé az *in specifico* semmivel nem vádolt küldöttségi elnök eljárását vi[z]sgálat tárgyául kítűzni, s a kiegészítendő kiegészítése csak annyiból rendeltetett el, mennyiben az összeíró elnök s tagtársa eljárásuk igazolásába önként belebocsátkoztak". Egyébként "egy, a nemzeti becsület óltalma alatt álló testület hivatalos előterjesztésében, mely hivatalos minőségénél fogva mindenestre hitelesebbnek veendő, mint egyesek magánpanasza, több oly rendetlenségek s a választási szabadság megrontására vonatkozó visszaélések fedeztetek fel, melyeket hallgatással mellőzni nem lehet, s ezeknek kiderítése képezte volna a vizsgálatnak tulajdonkép[pen]i tárgyat — amennyiben a küldöttségi jelentés arra ki nem terjesztetik — a vizsgálat e részben kiegészítettnek nem tekinthető". Ezeket csak választási bíráskodási panaszra lehetne kivizsgáltatni, különben is az idő előrehaladottsága miatt "a vizsgálat ezúttal teljesíthető úgy se[m] lenne". A vizsgálat tehát eddig "semmi legkisebb hiba vagy részrehajlás" nyomára nem vezetett, ezért kimondatott: "a kaszonyi összeíró bizottmány nemcsak hogy megrovandónak nem találattik, de eljárásának szabályszerűsége s kifogástalansága elismertetvén" Dercsényi István választási elnököt s "személyzetét" utólag megbízták a november 27-i választás levezetésével is.

Többen meg eleve azért panaszkodtak, mivel szerintük "a kaszonyi követválasztási szavazásra megbízott küldöttség tagjai mindnyájan egyik követjelölt pártján vagynak". Kérték, hogy változtassák meg összetételét: benne aránylagosan mind a Bay-, mind a Buday-párt képviseltetve legyen. Mivel az 1848:V. tc. 31. §-a szerint a pártok a választáson amúgy is két-két tagot küldhetnek a bizottságba, ettől most a választmány eltekintett.⁶⁸⁶

Mezőkaszonyban november 27-én mintegy 40 választója fölkiáltásával Buday Lőrincet egyhangúlag nyilvánították képviselővé. A Bay Ferencet ajánlók — Bay György és két társa — nem voltak tízen sem, hogy szavazást kérhettek volna, a választási elnök viszont 10 óra után már nem várakozott tovább pártjukra. Buday Sándor adminisztrátor a helytartótanácsnál 93 538/1865. számon iktatott másnapi jelentésében arról írt, hogy a Bay-párt azért késett, mivel kisebbségben érezvén magát, a város határában a 7–8 mérföldről jövő rutén választókat kívánta föltartóztatni, s így maguk is távol lévén: "saját fegyverükkel verettek meg, az ellenfél nem tartozott volna 10 óráig is várakozni, de ha még tovább várt volna, a szavazás éjszakára maradandott [volna], s a félénkebb rutén szavazók elriasztása sikerülendett volna". Mivel pedig az összeírásakor az ingerültségek következtében egy ember életét vesztette, a rendre 50 munkácsi gyalogos katona s 20 csendőr (pandúr) ügyelt. Sikeresen.

Választási jegyzőkönyv hiányában csak a választmányi jegyzőkönyvből s a főispáni jelentésből tudni, hogy november 28-án Beregszászban Lónyay Menyhértet egyhangúlag választották meg. Este fáklyás zenével köszöntötték.

⁶⁸⁶ Uo. 96 300.

Munkácson november 29-én a város "nyilvános piacterén" csak 11 órakor kezdődött el a voksolás Eötvös Tamásra és Boksay Mihályra, ám délután 5 órakor 430:7 arányú állásnál félbeszakadt. Többen közfelkiáltást sürgettek. Az Eötvös-pártiak félrevonulása után még hatan Boksay Mihályra szavaztak. Az elnök háromszori fölhívására többen nem jelentkeztek, sőt "a jelenlévők mindnyájan egyhangúlag kinyilatkoztatták, hogy tovább szavazni nem kívánnak". "Mire a Boksay Mihály részére begyűlt 13 szavazat ellenében Eötvös Tamás 430 szavazatot nyervén, s így az általános többség mellette nyilatkozván Eötvös Tamás a munkácsi választókerület országgyűlési képviselőjének határozatilag kijelentett." (Az adminisztrátor előző napi levelében ugyancsak Eötvös győzelmét föltételezte, Boksay "ruthén pap ellenében".)

A felvidéki választókerületnek Beregen tartott december 1-jei választásán Sipos Ferenc ugyancsak egyhangúlag "győzött" — a szó szoros értelmében is — Pásztélyi János rutén képviselőjelölttel szemben. Amint a választási bíráskodás anyagából is ismeretes, ezt úgy érte el, hogy hívei — köztük tiszaháti botos legények — a választás színhelyén kívül szétverték a rutén pártot. A Ház mandátumát meg is semmisítette. A választási jegyzőkönyve mellett több beadvány, köztük Nizsalovszky Endre beregszászi törvényszéki ülnöké is, a központi választmány elé került, amely azonban a törvényes hatáskörben e mandátum ellen nem tehetett semmit. Fölháborodott a ruténeket ért sérelem miatt, s az ügy iratainak hiteles másolatait megküldte mind a megyei adminisztrátornak, mind a "megyei törvényszéki hatóságnak". Ezeket az elnök megkereste: "szigorú vizsgálatot tartván, mind rendezőit és okozóit ezen szerencsétlen eseményeknek, mindpedig közvetlen végrehajtóit nyomozza ki, s a megsértett, emberiségnek és hazafiságnak minél előbb szolgáltatassanak fényes elégtételt". Hogy ez "a nemzeti becsületnek tartozó elégtétel annál biztosabban s fényesebben kiszolgáltassék", a véres eseményeket tartalmazó iratokat a tárnokmesterhez is fölterjesztették. A kísérőirat szerint "a megye 3 kerületében a választás legnagyobb csendességben, kellő renddel ment véghez — a negyedik kerületben (az úgynevezett felvidéki kerületben) azonban — hol a megye értelmiségének több része Pásztéli János görög katolikus hitű jelöltnek engedé a tért — ellenébe[n] mégis a megye bizalmával teljességgel nem dicsekedhető Sipos Ferenc lépett fel".⁶⁸⁷ Egyébként — mint az adminisztrátori jelentésből kiderül — mind a ketten ügyvédek voltak.⁶⁸⁸

Október 30-án a főispáni helytartó előterjesztést tett az összeíró küldöttségi tagok napidíjára, melyet 1861-ben a megyei házipénztárból fedeztek, most viszont a költségvetés nem nyújtott rá lehetőséget. Az akkori 2 forint helyett most 3 forint napidíjat javasolt. A helytartótanácsi válasz: előfogatra s irodai költségekre utalványozhat, napidíjra viszont nincs törvényes alap, "fel sem tehetvén ezen kormánysszék, hogy az illetők a haza közügyében személyes fáradozásaik jutalmát az irányukban megnyilvánult közbizalomban eléggé föl ne találják".⁶⁸⁹

---

⁶⁸⁷ Uo. 96 299.

⁶⁸⁸ Uo. 93 538.

⁶⁸⁹ Uo. 85 785.

- 203 Dédes
- 204 Edelény
- 205 Mezőcsát
- 206 Mezőkeresztes
- 207 Mezőkövesd
- 208 Szirmabesenyő⁶⁹⁰

I. Képviselők 1848/49-ben:

Dédes: *Ágoston József* (1800–1860) ügyvéd. T11: pesti ügyvéd, RA, GC, 1849. márc. 1-jéig. *Görgei Artúr* (1818–1916) tábornok; T660: LR, 1849. máj. 18-tól.

Edelény: *Okolicsányi Lajos* földbirtokos, főszolgabíró, egyhangúlag; T1456: LZ.

Mezőcsát: *Gencsy József* földbirtokos, T638.

Mezőkeresztes: *Szemere Bertalan* (1812–1869); miskolci mandátumát tartotta meg.

Szalay Antal földbirtokos. T1878: LZ.

Mezőkövesd: *br. Eötvös József* (1813–1871) miniszter; T499: LR, Ao, Al, 1849. márc. 1-jéig; 1861-től haláláig Buda I. választókerületében. *Szeghő József*: T1917; 1849. júl. 13-án igazolták.

Szirmabesenyő: *Vadnay Miksa* főszolgabíró, földbirtokos, 1849. márc. 18-án elhunyt. T2163. *Klapka György* (1820–1892) tábornok, 1849-ben hadügyminiszter. T1035: LZ, Al; Ilava, 1867; Temesvár, 1869.

II. 1848-ban a dédesi választás körül alakult ki éles harc, mely a katolikus–református ellentétre is vall (Cs. 144–148.).

III. 1865-ben a dédesi és a mezőkövesdi választás ellen vallási ellentétekre is valló petíció volt (R. 130., 226–227., 229.).

IV. Borsod vármegye állandó bizottmánya 1861. január 29-én az első alispán elnökletével különbizottságot küldött ki a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelet összehasonlítására az 1848:V. tc.-kel. E testületnek — többek között — *Palóczy László*, *Vadnay Lajos* és *Kazinczy Gábor* is tagja volt.⁶⁹¹ A választmány február 21-én nyújtotta be jelentését; az általa "elősorolt nagyobb számú módosítások és csonkítások a törvény sérthetetlen szövegén csak megerősítik a megye közönségét alábbi azon határozatában, hogy a legfelsőbb határozmány félretételével a 48-ki tc. teljes és csonkíthatlan szövegét vegye kötelezőnek teendő intézkedéseiben". A választókerületeket meghagyták az 1848-i fölosztás szerint, főhelyeikkel. E bizottság tett javaslatot a központi választmányra is, melyben a választókerületek és a községi előljáróságok arányosan képviselve voltak.⁶⁹² Főnntartással fogadta a megye a királyi meghívót is, kifogásolva benne mind a választási törvény megsértését, mind pedig azt, hogy

⁶⁹⁰ Tóthnál helytelenül Dédes: Dédesd, Szirmabesenyő: Szirmabessenyő.

⁶⁹¹ BAZML Borsod vm. áll. biz. jkv. 1861:185. Vö. *Szabad György*, 1967. 243.

⁶⁹² Az irat elveszett; az idevonatkozó 1861:268 I. jkv.-i számon nincsenek fölsorolva.

nem volt felelős miniszter által ellenjegyezve. A királyhoz intézett fölratban óvtak e törvényszegések ellen, ám a képviselő-választást nem tagadták meg.⁶⁹³

A bizottmány a választások közeledtével arról is gondoskodott, hogy "a képviselők választása alkalmával a bár nem remélt, de mégis bekövetkezhető minden zavar, rendetlenség s reánk homályt borító kihágások elkerültesse; avagy talán még keletkezőkben kellő erővel ideje korán megfékeztesse, sőt [!] elnyomassanak". Mivel pedig az 1848:XXII. tc. szerinti *nemzetőrség* szervezhető nem volt, a bizottmány "a választások körüli rend, béke és szabad nemzethez illő önmérséklet fenntartását egész nyugodtsággal maguk a választók véd pajzsa alá helyezi, s gondolatától is vissza riad annak, hogy itt vagy ott a nem minket védő alkotmány ellenes fegyverek avatkozására nyújthatnék mód és alkalom". Mégis meghagyta a főszolgabíráknak, hogy "a hatóságuk alá tartozó városok[ban] és helységekben a választó nép soraiból minél nagyobb számmal *csendűgelők* állíttassanak [...], akik ismerte-
tő jegyekkel ellátva mint saját közegeik kebelében, mint választás napjain s választó kerület főhelyén a rend fenntartására felelet [felelősség] terhe alatt felvigyázzanak, s támadó zavar esetében annak elnyomására tettleg is felügyeljenek". Mindemellett a választási elnökök belátásuk szerint intézkedjenek.⁶⁹⁴

Borsod vármegye is nyilatkozatot tett az országgyűlés teendőiről; (1) az 1790:10., 12., 19. és az 1827: 3. tc. helyreállítása, (2) a municipális önkormányzat sértetlen fönntartása, (3) a felelős minisztérium s (4) Erdély visszacsatolása mellett, (5) az "*utasítás kérdését illetőleg*" pedig kimondta: "Megyénk közönsége csak ezen alakban teszi közre ezúttal nyilatkozatát. Megvárva, hogy az illető kerületek bizalma által követek[ül] megválasztandó fiai önként is megteendik, választási joggal felruházott fiai pedig meg is kívánandják tőlök — előlegesen férfiúi betsületszó mellett — abbeli nyílt vallomásukat: hogy e jelen nyilatkozatba foglalt alkotmányos elveink és kívánataink mellett híven, rendületlenül megállandanak. Jövöre nézve azonban feltartani s biztosítani akarjuk törvényhatósági autonomiánk közvetlen befolyását a törvényhozásban követeink által. E jognak gyakorlását úgy nézzük, mint legéltetőbb, legmagasztosabb működését ősi erejében megtartandó municipalis tendenciáknak és mint legbiztosabb módját a nemzeti akarat nyilatkozásának, Ezen cél elérése végett kívánjuk a választásoknak a törvényhatóságok székhelyein összpontosítását." E nyilatkozatot a központi választmány útján a választási elnökök is megkapták.⁶⁹⁵

A megválasztott képviselők: Kazinczy Gábor — Benőfy Soma visszalépvén — Losonczy Károly ellenében, szótöbbséggel (Dédes); Prónay József 1043 szóval Tóth Ede ellenében; gr. Dessewfy Ödön visszalépett (Keresztes); Lónyay László (Edelény); br. Vay Béla (Szirmabesenyő), Szathmáry Király Pál (Csáth) és Mocsáry Lajos (Mezőkövesd).⁶⁹⁶

Itt is szóba jött "régí megyei alkotmányos életünk azon üdvös gyakorlata, mely szerint országgyűlések alkalmával a megválasztott követek mellé jó reményű szegény sorsú ifjak adtak a megye költségén, részint a követek segítésére, részint önképzésök előmozdítására; ezen üdvös intézkedések alkalmazásba vételét, habár a megváltozott viszonyok miatt nem a régi minőségben, most is célszerűnek találja bizottmányi közgyűlésünk azon reményben táplálva jövendőre nézve, hogy a mai tehetséges és jó igyekezetű szegény ifjak, kik előtt ez úton az oly nagy fontosságú országgyűlés figyelemmel kísérése tanulás[ra] és tapasztalásra módot és alkalmat szolgáltat, lelkiismeretes igyekezetök és tevékenységök által egykor majdan kamattal fogják vissza adni a megyének reájok fordított filléreit a közhaza oltárán."

⁶⁹³ BAZML Borsod vm. áll. biz. 1861:291. jkv és ír. A válasz: 1861:464. jkv.

⁶⁹⁴ Uo. 1861:343. jkv.

⁶⁹⁵ Uo. 1861:420. jkv.

⁶⁹⁶ MAM: 93–96, különösen 96.

Minden képviselő mellé egy-egy, összesen így "hat szegényebb sorsú tehetséges ifjú" felvételét s napi egy új forinttal való díjazásukat határozták el.⁶⁹⁷ A bizottmányi közgyűlés április 3-án 13 jelentkező közül választotta ki a szerencsés hat ifjút: Éles Gusztáv (István?) pesti jogászt (itt és alább: joghallgató) (Miskolc), Kovács Károly megyei származású jogvégeztet, Mihalovics József tiszti esküdtet (Szuhogy), Garas Albert pesti jogászt (Miskolc), Pap Dezső pesti jogászt (Miskolc), Zsory Gusztáv gimnáziumot végzett ifjút (Finke), Regéczi Nagy József pesti jogászt (Nyék) és Bachó Gábort (Szendrő). A bizottmány újólág kifejezte reményét, hogy "ifjú honfitársaink helyzetök fontosságát komolyan fogván, minden kínálkozó alkalmat megragadnak szellemi tökéletesítésükre, ismereteik gyarapítására, és általában viseletök[kel] s iparkodásukkal mind rájok, úgy első Főnökeik, mind az őket gyámolító megye helyeslését ki fogják érdemelni".⁶⁹⁸ Később az ifjak napidíjuk emelését kérték 1-ről 2 forintra, ebbe azonban a bizottmány takarékoságból nem ment bele.⁶⁹⁹

A március 22-i közgyűlésen Bük Zsigmond első alispán bejelentette, hogy a megye hat kerülete közül ötben a választás "rendesen végbement", "a kövesdiben azonban — fájdalom! — olly rendzavarás történt, melly nem csak a választást tette lehetetlenné, de a közhatóság részéről is rendkívül erélyes, gyors intézkedést kíván". Majthényi György választási elnök 20-i jelentése szerint a rendben indult szavazást "a városból botokkal ittasan kirohant egy pár száz kövesdi lakos szakítá erőszakosan félbe"; a fegyvertelen ellenpártot a választási hely mögött levő *szekértáborba* üzte, majd a lakosság többi részével együtt szétverte. Az új választást *Szíhalmon* javasolta megtartani. Kövesd előljárói 21-én ellentétesen adták elő a történetet: "ők mind a megye határozata szerint, mind azon túl is terjeszkedve a legkimentőbb szabályokat hozták a rend megőrzésére, s azokat szigorúan is fen[n]tartották, de a felfegyverkezve, lövöldözve s nagyrészt ittasan megérkezett Mocsáry-párttól sok féle ingerlő méltatlankodást s magánál a szavazásnál is több igaztalan eljárást, mint például a választási óra elhalasztását, idegenek szavazását, a megyei tisztviselők erő[l]tető korteskedéseit sat. kellett tűrniök". Miközben a kövesdi választók ebédre hazamentek, a "bámuló városi népraj" s néhány választójuk összeütközött a Mocsáry-párttal, mely részéről "puska, pisztoly és más fegyverek által számos sebesítések történtek". Ezt igazolják a "töllök elszedett [...] számos lő- és vágófegyverek, továbbá részint telí, részint üresen talált boros hordók".

A kisgyűlés máltó szavakkal kárhoztatta a megye jó hírért kisebbítő súlyos rendbontást, s e "botrányos vérengző rendszavazás" okainak föltárása Szalay Antal másodalispán elnökletével küldöttséget rendelt ki, Bay Bertalan főszolgabírónak pedig meghagyta, hogy figyelmeztesse a községet a rend megtartására.⁷⁰⁰ A küldöttség "előleges jelentése" nyomán a bizottmány utóbb megállapította, hogy "a vizsgálat folytán oly okok nem merültek fel, melyek akár a jelöltek közül egyiket vagy másikat a választhatóságból a törvény szelleme szerint kizárná, akár a választás újonnan megtartását akadályozná". Elhatározta tehát az új választást és úgy intézkedett, hogy "az nem Kövesd városában bent vagy közelében, hanem Mezőkövesd városa és Szíhalom helysége határainak azon részén tartassék, hol egymással ezen határok érintkeznek".⁷⁰¹

Polgár Sándor Egerfarmosról azt panaszolta, hogy a választásról hazamenet "Szemerén az ellenpártiak feltartóztatták [és] megverték".

⁶⁹⁷ Uo. 1861:475. jkv.

⁶⁹⁸ Uo. 1861:521–533. jkv.

⁶⁹⁹ Uo. 1861:932. jkv.

⁷⁰⁰ Uo. 1861:509. jkv.

⁷⁰¹ Uo. 1861:769. jkv.

Szathmáry Király Pált, a csáthi kerület képviselőjét május 22-én első alispánná választották; két hónapon át Okolicsányi Lajos másodalispán helyettesítette, majd Szathmáry Király mandátumáról lemondott. A csáthi kerület július 25-én id. br. Vay Miklós kancellárt, a megye reformkori főispáni adminisztrátorát választotta meg képviselővé. Bük Zsigmond választási elnöknek az augusztus 5-i bizottmányi közgyűlésen elhangzott beszámolója alkalmával ismét megerősítették: "a megyének egy választókerülete sem érezheti magát a megye alkotmányos egészétől teljesen elkülönítettnek azáltal, hogy a képviselőválasztásra az 1848:V. tc. a kerületeknek önállóságot ad".⁷⁰²

A bizottmány az országgyűlés fölösztatása nyomán, szeptember 2-án elismerésével adózott mind a törvényhozó testületnek, mind a megyebeli képviselőknek.⁷⁰³

V. A Lévy József vármegyei főjegyző által fogalmazott *Emlékirat az 1861-dik évi október 9-én megszakadt s e folyó 1867-dik évi April 30-án megújítólag folytatott megyei jegyzőkönyvek közt létező hiány kipótlásra* c. munkát nyújt áttekintést az 1861 és 1867 közötti időszakban a megyei törvényhatóságban történekről.⁷⁰⁴ E szerint a megyét a provizórium idején Máriássy Ádám királyi biztos vezette; az általa kinevezett tisztikarban az 1860/61-i alkotmányos tisztviselők egy része is közreműködött. Br. Vay Miklós, a vármegye reformkori főispánja (főispáni adminisztrátora) 1865. augusztus 6-án ismét elnyerte e posztot. Ő hozta létre a *fűziót*: a provizórium tisztviselőihez a hivatalvállalástól addig távolmaradó 1860/61-i tisztviselők egy része is csatlakozott. Szathmáry Király Pál ismét átvette az első alispáni tisztelet.

Az 1865. október 10-én megtartott bizottmányi közgyűlés óvás nyomán kiegészítette az 1861-i központi választmányt, többek között az egész 1861-i alkotmányos tisztikarral. Meghagyta az 1861-i választókerületi főhelyeket, s — külön hangsúlyozás nélkül — fenn tartotta az addigi választókerületeket. A központi választmány elnökéről, "miután némelyek élénk aggodalmukat fejezték ki, s heves vitatást folytattak afelett, hogy *Szathmáry Király Pál* jelenlegi első alispán kinevezés útján nyert hivatalánál fogva nem lehetne a központi választmány elnöke; akkép[p] döntetett el, hogy főispán ő Exellentiaja a közgyűlésre bízván e részben a választást, s ő a maga részéről Szathmáry [Király] Pált ajánlván, az egész bizottmány néhány tag kivételével közakarattal Szathmáry [Király] Pál volt 1861-iki s jelenlegi Első Alispánt választotta a központi választmány elnökéül".⁷⁰⁵

Szathmáry Király Pál elnöklete alatt a központi választmány október 11-én úgy döntött, hogy választókerületenként három 3–3 tagú küldöttség végzi, értelem szerint községről községre járva az összeírást. Ezt a helytartótanács nem kifogásolta, azt viszont igen, hogy az idő rövidsége miatt egy héten belül akarták megvalósítani az összeírást. A választmány meg is teldotta még egy héttel.⁷⁰⁶

Különösen a gyári tiszték és munkások összeírása okozott gondot. Nádasd (Borsodnádásd) előljárói november 8-án kifogásolták, hogy 79 olyan *vasgyári munkást* is beírtak, akiknek "választási joguk már annál fogva sem volt s nem is lehetett, mivel nem év, hanem csak hét számra mint segéd munkások dolgoznak s [az] adósorozatban is csak mint segéd munkások vannak előírva, sőt olyanok is nyertek választói jogot, kik adó alá sincsenek összeírva". November 17-én a kiküldött Szabó Pál jelentésére törölték is a "gyári se-

⁷⁰² Uo. 1861:1744. jkv.

⁷⁰³ Uo. 1861:2288. jkv.

⁷⁰⁴ Lévy József (1825–1918) azonos a költővel. (P. L.)

⁷⁰⁵ BAZML Borsod vm. 1865. évi áll. biz. jkv.

⁷⁰⁶ OL Htt. 1865–II–15–80 369., 85 952., 88 131.

gédmunkás és napszámos címek alatt az összeírásban foglaltak, mint az V. tc. 2. § b) pontja alá nem esőket", úgyszintén az adórajstromba be nem írtakat is. A "nádasi vasgyárnál dolgozó kézművesek" ez ellen utóbb hiába folyamodtak a választmányhoz.

Hasonló felszólalások voltak az ózdi és szilvási vasgyári, valamint az apátfalvi (bélapátfalvi) porcelángyári "munkások és napszámosok" ellen is, akiket ugyancsak törölték.

November 21-én foglalkozott a választmány Szathmáry Király Józsefnek, "az edelényi kerületi képviselő választmány" tagjának panaszával. Azokat, akik mint "ottani cukorgyári gyárosok, kézművesek, segédmunkások és írkokok címe alatt beíratlak", mint *nem önálló* személyeket, törölni kérte. A választmány a törvény 2. §-ának b) pontja alapján Schöller Ede és Reich Gotthárd cukorgyárosokat bennhagyta, a többieket viszont törölte. A kitörölteket fizetéses tiszték, munkások és napszámosok lévén részint azért, mert nem minősültek önálló személyeknek, részint azért, mert 100 forint biztos évi jövedelmet nem igazoltak, ugyanis "szolgálat utáni fizetésüket biztos évi jövedelemnek tekinteni nem lehet, a törvény megszabván azt, hogy 100 ft. csak földbirtok és tőkepénz után számítható", jutottak e sorsra. Hasonló határozatot hozott a választmány Petrovai Jánosnak, a szilvási vasgyári tisztartónak a beadványára, amikor a munkásokat fizetésük alapján nem írta be, csupán két vasgyári tisztnek adott *nemesi jog* útján választójogot.

A nemesi jogra való hivatkozást általában s utólag is elfogadták. Apátfalváról több választó azért panaszkodott, mert náluk a monosbéli választók közé 79 olyan személy is bekerült, akik a Heves megyei Mikófalván laktak. Bebizonyosodott, hogy e Mikófalván lakó, ám Monosbél községben birtokos nemesek már 1861-ben is itt voltak összeírva, s miután a Heves vármegyei központi választmány igazolta: ott most sincsenek fölvéve, meghagyták őket a monosbéliek között.

Általános gyakorlat volt, amit a helytartótanácsi "glosszáló" is helytelenített Görgey Miklós s számos felsőnyárádi választó esetében, hogy választójogukat községi bizonyítvánnyal igazolva utólag is fölvették a választókat, mivel "azon alkalommal, midőn az összeíró választmány az összeírás eszközlése végett községükbe[n] megjelent, honn nem létök miatt a választóképesek összeírásába be nem hozattak".

Több cukorgyári tisztviselő — Schmidt Lajos intéző, Ibors János várnagy és 3/4 telkes gazda, Furmann Imre könyvvívő, Domoszlai Csaba József gazdatiszt, Temesvári Rácz György gyári gépész, Dévaványai Kovács Antal számvizsgáló —, akik csak a választáson szereztek tudomást törölésükről, a helytartótanácsnál tiltakoztak. Arra hivatkoztak, hogy 1861-ben választók voltak, 25–50 évesek, gazdai hatalom alatt nem állnak, "legnagyobbrészt az edelényi cukorgyár[ban] s ahhoz tartozó gazdaszatban főtisztvi hivatalt viselnek, idegen, porosz születésű, semmi szavazati jogot nem gyakorló, semleges tulajdonosok alatt, kik által [...] semminemű módon politikai hitvallásukra nem készítették, hanem ebben tisztán saját meggyőződésük által vezéreltettek". Részben nemesek, közülük egy 3/4 telkes, "nagyobbrészt ezer forintnyi, sőt ezen felülmenő jövedelmet mutathatnak és ehhez képest adóznak". Jekelfalussy Lajos pártján, Szathmáry Király Pál öccse, György követjelölt ellen voltak, és erről a "Szathmáry Király család a gyárba küldött rokonok s elvbarátok által jó eleve tudomást szerzett magának". Velük szemben azokat a gyári munkásokat és pallérokat, akik Szathmáry Király pártján voltak, meghagyták. Mivel *post festa* panaszkodtak, 96 411/1865. számú irományukat a helytartótanács csak tudomásul vehette.

A november 23-i választás egyhangú lett Mezőcsáton (br. Vay Lajos), Mezőkeresztesen (Prónay József) és Szirmabesenyőn (br. Vay Béla). Szavazás döntött a másik három kerületben: Mocsáry Lajos alulmaradt Szegeheő Józseffel szemben (Mezőkövesd, 940:1934),

Jekelfalusy Lajos győzedelmeskedett Szathmár [Király] György (Edelény, 988:754), Zsoldos Imre pedig Benőfy Soma (Dédes, 1451:1026) fölött.

A dédesi választás ellen a kisebbségben maradtak azonnal panaszt tettek a központi választmánynál. Az elnököt részrehajlással vádolva azt állították, hogy "a szavazás megszakadván, a jegyzőkönyv befejezetlenül félretétetvén, nem maradt [volna] egyéb hátra, mint új választás elrendelése", az elnök viszont folytatta a szavazást, miközben rendes jegyzőkönyvet nem vezetett. (Jegyzőkönyv van, községenkénti szavazószámokkal; nem tűnik ki belőle a megszakítás.) A választási elnök viszont jelentésében azt állította, hogy "a választásnál a szavazás nyugodtan folyt mindaddig, míg a fő[tisztelendő] Benőfy úr pártvezérei, különösen pedig az apátfalvi és arlói plébános urak azt nem tapasztalták, hogy kisebbségben fognak maradni, de azután odaműködtek mindenképpen, hogy a választás félbeszakíttassék, és különösen azzal álltak elő, hogy megbecstelenítették". Am de sem az elnök, sem Szathmár Király József szolgabíró fölszólítására nem tudtak senkit megnevezni vagy előállítani. Ő a szavazást folytatta, míg választó jelentkezett. Benőfy Soma római katolikus pap volt.⁷⁰⁷

A dédesi választásról az alispán azt is jelentette, ami egyébként a választási jegyzőkönyvből nem derült ki, hogy itt "a központi választmány határozata ellenére két küldöttség előtt történt a szavazás betűrend szerint az egyik [előtt] A, a másik előtt V betűn kezdetvén".⁷⁰⁸

A dédesi választók közvetlenül a helytartótanácshoz is fordultak, amely azonban a törvény 47. §-ára hivatkozva az országgyűlés hatáskörét állapította meg, s kérelmünket azzal küldte meg a főispánnak, hogy a panaszosokat erre hívja föl: "ha az összeíró küldöttség a központi választmánynak elősorolt állítólagos sérelmes eljárása orvoslásáért, mint annak idejében, s nem a követválasztás megtörténte után emeltetett volna panasz, akkoron e kir. kormányzék annak beszüntetése, illetőleg a törvény határozatainak szabatos alkalmazása végett őt megillető felügyeleti tisztéhez képest intézkedni nem késendett volna".⁷⁰⁹

209–210 Miskolc

I. és II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Szemere Bertalan* (1812–1869) vármegyei tisztviselő, 1846-tól 1848-ig másodalispán Borsodban, 1848-ban belügyminiszter, 1849-ben miniszterelnök és belügyminiszter. T1930:LZ.

II. vk. *Palóczy László* (1783–1861) vármegyei tisztviselő, másodalispán Borsodban. T1498:RA (1861-ben is).

IV. 1861. február 25-én kapta meg a város is a meghívót az új, Budára összehívott — majd mégis a törvény szerinti Pesten ülésező — országgyűlésre. Ellene a képviseleti bizottmány a törvény nevében óvott ugyan, a választási előkészületeket mégis megtette. Kiküldte a központi választmányt, az északi és a déli választókerületet pedig meghagyta régi alakjában. A

⁷⁰⁷ Uo. 94 940.

⁷⁰⁸ Uo. 92 294.

⁷⁰⁹ Uo. 94 212.

választási iratok lappangván, a nyomtatott hirdetményekből egyelőre csak a legfontosabb adatokat ismerjük. A választók összeírása március 4–9-én zajlott; a névjegyzékek ellen pedig 11–13-án lehetett reklamálni. Városi sajátosság, másutt is előfordult, hogy a választópolgárok személyazonosságukat *követválasztási igazolványokkal* bizonyíthatták. Az első (északi) választókerület főhelye a *városháza* volt, a másodiké (déli) pedig az összeíráskor a *Csillag vendéglő*, a választáskor viszont a *csizmaszín*. (A legnépesebb ipar a csizmadiames-terség volt akkor.)

A mindkét kerületben március 18-án 9 órakor kezdődő választásokon részint Soltész Nagy János és Bizony Tamás, részint Povoszki István és Bakos Antal elnökölt. Nem lehetett sok dolguk, mert mind a két kerület ismét egyhangúan választott; az északi Vadnay Lajost, a déli pedig ugyanazt, akit 1848-ban: Palóczy Lászlót.⁷¹⁰

V. Miskolcon 1865. február 12-én ült össze az 1861-i választott közgyűlés, amely az 1848:XXIII. tc. alapján megkívánt önkormányzatot ugyan hiányolta, ám a választások előkészítésébe mégis belebocsátkozott. Érdekes, hogy ifj. Kis József provizórius városbíró, akinek "személye ellen semmi tekintetben sem tétetett kifogás", a központi választmány elnökének választotta meg.

Maradt a két választókerület: az I., az északi kerület s a II., a déli kerület. Közöttük a választóvonal a Zsolcai kaputól a Győri kapuig húzódó főútvonal volt. (A déli kerület a régi sóházról a porcelángyár felé húzódott.) Az összeírás helye az északi kerületben a városháza tanácstermében, a déli kerületben pedig a *Csillag vendéglő*ben volt. A választás helye — miként 1861-ben — a városháza és "a Kándie utcában lévő csizmadia szín" lett.

A kerületenként működő összeíró küldöttségeknek "az illető szakasztanácsnokok és tizedesek" is segítséget nyújtottak.

Az eredetileg november 23-ára kitűzött választást a céhelöljárók meghallgatásával a *B[odrog]keresztúri vásár miatt* 25-ére tették át, mivel ez "az igen nagyszámú iparos és kézműves lakosokból álló városunkra nézve fontos kereskedelmi s forgalmi hely".

A déli kerületben Horváth Lajoson kívül Répánszky Alajos is föllépett, ám ő a szavazás közben az elnökhöz intézett levelében visszalépett. Ezután az elnök Horváthot jelentette ki képviselővé. Az északi kerületben — ellenjelölt nélkül — ismét Vadnay Lajos ügyvéd lett a képviselő. Az egyházi megosztottság jelei is figyelmet érdemlők; Horváth Lajos ajánlói: nagytiszteletű Kun Bertalan református lelkész és Gomba Márton, Répánszky Alajosé pedig Beller József plébános és Bársony János voltak. A másik kerületben Bárdossy Mihály plébános és Bizony Tamás helyettes elnök értesítette megválasztásáról Vadnay Lajost⁷¹¹

⁷¹⁰ Vö. Vadnay Pál volt szolgabíró, később Miskolc városi levéltárnok "jegyzékével": BAZML Palóczy László életére és halálára vonatkozó emlékiratok. Borsod vm. 9/1879. kgy. sz. ir.; RUSZOLY JÓZSEF: *Palóczy László. A népképviselő* = RUSZOLY JÓZSEF: *Három borsodi örökgyógyó. Palóczy László, Szemere Bertalan, Zsedényi Béla. Tanulmányok és dokumentumok*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1992. 19–20.

⁷¹¹ OL Htt. 1865–II–15–80 369.

- 211 Jolsva
- 212 Kövi
- 213 Putnok
- 214 Rimaszécs
- 215 Rimaszombat
- 216 Rozsnyó

I. Képviselők 1848/49-ben:

Jolsva: *Nagy Samu* földbirtokos, vm. ügyész. T1405: Nagy Sámuel RA, RP.

Kövi: *Bodon Ábrahám* régi követ (1810–1871) vm. főügyész, földbirtokos, T253: 1861-ben is, LZ, Ao. 1867-ben alispán.

Putnok: *Hevesy Bertalan* főszolgabíró. T768: Hevesy: RA, Bl, 1865-ben és 1869-ben is.

Rimaszécs: *Kubinyi Rudolf* (1816–) földbirtokos, vm. főjegyző. T1110:(1816–1896), 1861-ben s 1871-ben is. LZ, Ao, Al. 1865–1867: gömöri, 1872–75: hevesi főispán.

Rimaszombat: *Kubinyi Ödön* (1811–1878) földbirtokos, főszolgabíró. T1109: ugyanitt 1861, 1869 és 1874-ben is. RA, RP, Ho, A1, A2.

Rozsnyó: *Ragályi Ferdinánd* egyhangúlag (1811–1881) földbirtokos. T1649: ugyanitt 1861-ben és 1865-ben is, Makón 1875-ben: RA, Ao, Bo, B1, C3.

III. Az 1865-ben megválasztott balpárti Hevesy Bertalan putnoki képviselő ellen Ragályi Miksa híveitől volt petíció, állítólagos vesztegetésről (R.146.).

IV. 1861. január 23-án a megyei bizottmány a helytartótanácsához fordult a 4264. sz. intézvénnel szemben; kifogásolta a törvénytől való eltéréseket (Erdély, végvidék, Pest).⁷¹²

A központi választmány január 29-én, hogy az összeíró küldöttségek "összeírási munkálatokat akadály nélkül folytathassák, s megoldásra váró nehézségek nélkül bevégeztesek, a választóképeességet illetőleg szükségesnek mutatkozott" a sokszor hivatkozott tc. vonatkozó §§-ihoz *elutasító felvilágosításokat* adni a küldöttség kezébe", elhatározta:

a) Az 1. §-hoz: csak 1849 [1848] előtt a 20 évet betöltött nemesek élveznek választójogot;

b) a 2. § a) ponthoz:

— szabad királyi vagy rendezett tanácsú városok: Rozsnyó, Rimaszombat, Jolsva, Dobsina, Nagyrőce, Pelsőc, Csetnek, Tiszolc;

— a többi helység lakói csak (volt) úrbéri telek alapján írathatják magukat össze, különösen:

— "1/4 úrbéres telken lakó még osztatlan testvérek vagy osztályos atyafiak közül egyik",

— "1/4 úrbéres telken lakó s már megosztott testvérek, vagyonosztályos rokonok közül egyik";

⁷¹² OL Htt. 1861–II–15–8521. Vö. *Szabad György*, 1967. 244.

— "kik 1/4 úrbéri telek állományhoz hasonló kiterjedésű fekvő vagyont bírnak, mindenütt a helybeli szokás és gyakorlat szerinti mennyiséget érve, habár a birtok tisztán írtás-földekből állana is, választóképesnek veendő";

c) a 2. § b) pontjához: "a kézműveseknél segéd nevezet alatt a tanulók nem értetnek";

d) a 2. § d) pontjához: "a gazdatisztek, kik megyénkben már 1848 előtt a tisztesek rendébe soroztattak, ki nem zárhatók";

e) a 2. § e) pontjához: "városi polgároknak az a) (=b/1.) pontban megnevezett városok polgárai tekintendők".

A *körlevél* szerint az összeíró küldöttségek meghatározott napokon jelentek meg a helységekben.

Klenóc város polgárai és Nustya [Nustyán] helység nevében "rendszerinti ügyészők", Kuklics János február 11-én a királyhoz fordult. Rossz magyarsággal írt folyamodványában arra panaszkodott, hogy a megyét húszan uralják, s bizottmánya a kerület főhelyét tőlük messze, Rimaszombatba helyezte el. Kérte: 1. a király tiltsa el az erőszakoskodást s korteskedést, 2. kerületi székhelyként Tiszolc vagy Rimabrézó jelöltessék ki. A kérelem a kancellártól a helytartótanácsn át jutott vissza a megyéhez. A megye megállapította, hogy az érdekelt községek nem is tudnak róla. A központi választmány március 12-i jelentésére a helytartótanács tekintetbe nem veendőként *ad acta* tette.⁷¹³ A megye állandó bizottmánya az "ügyvédi állásának fenytéket érdemlő tettekre történt alattomos felhasználásával vádolt rimaszombati ügyvéd" ellen vizsgálatot indított.⁷¹⁴

A helytartótanács február 26-án 12 074. számon küldte le Dapsy Vilmos folyamodványát. Ő két okból panaszkodott: 1. Tiszolc "1848 előtt rendezett tanáccsal bírt, jöllehet addig úri hatalom alatt állott", mégis: "polgárai, ha különben képességgel nem bírnának is, választókul jelöltettek"; 2. az összeíró küldöttségek a választókat tetszésük szerinti kerületben írják össze, és ezzel meghiúsul a kerületek népesség szám szerinti beosztása.

A választmány óvást téve a helytartótanács ellen, megadta a választ. 1. Tiszolc polgárai a január 29-i határozat szerint e minőségükben is összeírhatók, mivel a város 1848 előtt rendezett tanácsú volt; az egykori úri hatóság nem zárja ki a 2. § a) és c) pontjainak alkalmazását, hiszen ezen az alapon a volt úrbéreses is ki volnának zárhatók. 2. A más kerületbe való beírásra nem hoz konkrét esetet. A törvény 20. §-ára figyelemmel "nem történik a törvénynek sem szavain túl, sem szellemével összhangzástalanul, ha a választó szabad akaratára szerint jegyezteti magát bármelyik választókerület összeíró küldöttsége által a választók sorába". Ez egyébként nem tömeges jelenség, s így a választókerületek népességi aránya nem bomlik meg.

Mivel egy helyütt nem volt följegyezve a választók (volt) úrbéres birtokmennyisége, a küldöttségnek pótolnia kellett.

Lipták János s társai, abafalui lakosok azért panaszkodtak a putnoki összeírókra, mert — noha kellő nagyságú birtokuk volt — *majorsági* jellege miatt nem vették föl őket. A választmány utasította a küldöttséget, vegye be őket, mivel nem egyezik meg a január 29-i határozattal, hogy a küldöttség "a valóságos birtokállapotnak mint képességi feltételnek mennyiségén túl természetét is vizsgálja".

Szentiványi Gyulát, aki március 15-én töltötte be 20. életévét, már március 12-én fölveték a választók sorába.

Elfogadta a választmány Kuklics Jánosnak, Klenóc ügyészének kérelmét a 69 helybeli választók panaszáról. Ők "le nem győzhetett akadály miatt" nem jelenhettek meg időben

⁷¹³ Uo. 18 421.

⁷¹⁴ Uo. 35 535.

Tiszolcon. Utasította a *kishonti* összeíró küldöttséget, ha a megfelelnek, utólag írják össze őket.

A március 18-i választások öt kerületben egyhangúak voltak: Rozsnyón (Ragályi Ferdinánd), Rimaszécsen (Kubinyi Rudolf), Köviben (Bodor Ábrahám), Putnokon (Ragályi Miksa) és Jolsván (Szentiványi Károly). Rimaszombatban a Dapsy Vilmos ajánlotta Kubinyi Ödön 764–444=320 különbséggel nyert Bodroghközi Lajos ellenében.⁷¹⁵

V. Az 1865. október 5-én összeült központi választmány az 1861-i "kereteket" tartotta fön. Megtartotta a hat választókerület 1848-i és 1861-i beosztását; átvette az összeíró küldöttségeknek adott *elutasító* [elgazító!] *felvilágosításokat*, ez utóbbiakat azzal a toldással, hogy az *irtásfölddel* mint cenzussal kapcsolatban hozzátette: "Ez utóbbi esetben azonban jogkövetkeztetés nélkül."

A körlevelet *tót* (szlovák) *nyelvre* is áttették.

A helytartótanács október 27-én fölszemesnek vélte a régi jog esetében a 20. életév kimondását, hiszen ez a 2. §-ban benne van, s onnan az 1. §-ra is kiterjed; a *gazdatiszteket* pedig csak abban az esetben vélte választójoggal fölrüházhatónak, ha a törvény 1. vagy 2. §-a szerinti (egyéb) képességgel (is) bírnak.⁷¹⁶ Miután a választmány ezt csak november 21-én tűzhette napirendjére, csupán azt mondta ki, hogy október 5-i határozatának *szelleme* ezzel nem ellenkező, s tőle az összeírók munkálatai sem térnek el, további intézkedésre így nincs szükség.⁷¹⁷

Dapsy Vilmos rimaszombati ügyvéd pedig október 13-án azt kifogásolva fordult a helytartótanácsához, hogy határozata szerint a rendezett tanácsú városok — köztük Tiszolc és Röce — polgárai a törvény 2. §-a e) pontjának helytelen választmányi értelmezésével mint ilyenek összeírassanak. Már 1848-ban fölszólalt ezen értelmezés ellen, mire "az akkori minisztérium által ki lett mondva, hogy a törvényhozás a polgárok nevezete alatt kizárólag csak a szabad kir. városok polgárait értette, így a Középponti Bizottmány túlterjeszkedő magyarázatát megsemmisítette". 1861-ben ismét fölszólalt ellene, de ekkor kérelmét késedelem miatt nem terjesztették föl a helytartótanácsához.

"Ezek kiemelése mellett — írta — felesleges lesz fejtegetnem azt, hogy a törvényhozás polgárok alatt mindig csak a királyi városok polgárait értette [...]. Az 1848. évi V. tc. az 1-[s]ő §-ban kimondván, hogy hivatva nincsen az előbb megvolt jogokat elvenni, a nemeseknél magát a születést elégségesnek találta a szavazatképességre; igen természetesen folyt hát ebből, hogy [a]mennyiben a sz. kir. városok polgárai a születéseknél fogva a megye kiegészítő részéhez tartozott nemesekkel ugyanazon jogokkal bírtak, azok hasonlóul szavazatképéseknek nyilváníttassanak születésöknél fogva, ha különben a törvényes kellékkel nem bírnának is." Ezt azonban a törvény nem terjesztette ki a nem királyi városokra, amit az is mutat, hogy a törvény 2. §-a "a királyi városokat és a rendezett tanáccsal bíró községeket összefoglalva egyedül [azt] a) alatti pontban s ott említi meg, hol a 300 ft értékű házat vagy földbirtokot képességi qualificationának mond[ja]; ellenben az e) alatti pontban csak azon polgároknak adja meg a szavazatot, kik addig is városi polgárok voltak, s nem terjeszti ki a jogot a rendezett tanáccsal bíró községek lakosaira". Egyébként is különös lenne: amikor egy község — pl. Stanova vagy Fűrész — 1/8 házhelyes volt jobbágy lakója nem szavazatképes, "akkor ugyanazon egy volt földesúrnak hasonló elbánás alatt állott tiszolci 1/64 tel-

⁷¹⁵ Uo. 18 444. Vö. MAM: 59–62., különösen 62. Ez utóbbi forrás szerint a Rimaszombatban lemaradt jelölt Löchner Lajos volt. Mivel a keresztnév azonos, névváltoztatásra gondolhatunk.

⁷¹⁶ OL Htt. 1865–II–15–83 436.

⁷¹⁷ Uo. 95 143.

kes jobbágya már szavazatképes, mert tiszolci lakos s ott polgárnak tartja magát". "Azon községek, melyek rendezett tanáccsal bírónak jeletettek ki, Rimaszombat kivételével, mindig földesúri hatóság alatt állottak, úrbéri szolgálatot tellyesítettek, rendezett tanáccsal, mely alatt most városi törvényszék értetnék, nem bírnak, így e községek lakosait a polgár elnevezés nem illeti, s ők egyszerű polgári állásnál fogva szavazatképesek nem lehetnek."

A helytartótanács, amely elé október 27-én került az ügy, fölvilágosítást kért a központi választmánytól. A válasz szerint, ha a törvényhozás nem kívánta szűkíteni a már létező választójogot, akkor a választmány sem akarhatja azt a törvény szavainál szélesebben értelmezni. Miután "hasonló incidensről" a választmány már 1848-ban és 1861-ben is állást foglalt, ezúttal is kimondhatta: "az *e*) pont a városi polgároknak múltból a törvény rendelkezéséig leszármazott s élvezett qualificatióját ismeri el, ellenben az *a*) pont a törvény kelte után jövőre értendő qualificatio feltételeit állapítja meg". Ezért a *megyei mezővárosokban* az összeíró bizottmány "a 2-ik § a) pontjában jelölt képességi feltételekkel bíró polgárokat fogja »kétségtelen« szavazatképesek közé [így!] írni, azokat és olyanokat pedig, kik egyedül az *e*) alatti qualificatiót véve igénybe jelentkeznének beírásra — további elintézésig — a »kétesek« külön rovata alá vezetendi be".⁷¹⁸

A jegyzőkönyvből kitűnőleg azt is kimondta a választmány, hogy "városi polgári címen az illető lakásától idegen választókerületben a szavazatképesség megadhatónak nem találta-tott".⁷¹⁹

November 11-én Ratkó városa fordult a helytartótanácsához, hogy polgárai mint olyanok a törvény 2. § *e*) pontja alapján nem kaptak "személyi szavazati jogot", holott ezzel már 1848-ban és 1861-ben is éltek, s noha városukban "csak szabad és nem úrbéri telkek léteznek, mert a szabad adásvevési joggal városunk századok óta bír". Annál inkább nehezményezték e jog elvételt, mivel a választmány más, velük egyenlő képességű városoknak meghagyta. Kérték, döntse el a kormányszék: "ha valljon városunk, melynek egészen az 1848-ik évig volt rendezett tanácsa, amennyiben minden bel- és polgárokat illető perkérdéseket, úgy mint osztályos ügyeket, sőt csőd pereket is eldöntötte, s önállólaga a törvénykezést gyakorolta, azon városok sorába tartozik-e, melyek polgárai személyi szavazati joggal bírnak, vagy sem?"

A központi választmány november 21-én azt válaszolta, hogy Ratkó 1848-ig sem volt rendezett tanácsú város. 1841-ben, amikor az 1840:XV. tc. szerint a kormányszék keresésére a megye megnevezte a rendezett tanácsú városokat, "Ratkó városa a rendezett tanáccsal bíró városok sorából kihagyatott". Nem tiltakozott. Polgárai sem 1848-ban, sem 1861-ben e minőségükben nem bírtak választójoggal. Egyébként a helytartótanács november 2-án kiadott 84 629. sz. intézményében a központi választmány által a rendezett tanácsú városok közé sorolt Tiszolc és Rőce polgáira sem terjesztette ki a törvény 2. §-ának *e*) pontját.⁷²⁰

November 21-én terjesztették be az összeírásokat. A rimaszombatit az ottani plébános levelében "tendentiosus jogzavarásnak" minősítette, a választmány azonban — mint aki a törvényt nem ismeri — figyelemre sem méltatta.

Magyarhegymeg község a rimaszécsi kerületből a rimaszombatiba szeretett volna átkerülni, ahova "politicalilag" (közigazgatásilag) tartozott (kishonti járás), lévén közvetlenül Rimaszombat szomszédságában. Ezzel elkésett.

Orbán Ferenc ragályi református lelkész anyakönyvi kivonattal igazolta, hogy Ragályi Sigmund betöltötte 20. évét; fölvtették.

⁷¹⁸ Uo. 80 754., 84 629.

⁷¹⁹ Uo. 87 200.

⁷²⁰ Uo. 91 582., 95 143.

Tiszolc hiába kérte polgárainak a 2. § e) pontja szerinti választójogot, a helytartótanács 84 629. sz. határozatára hivatkozva elutasították, közölve vele: sérelmére "orvoslást csakis az országgyűléstől várhat".⁷²¹

A választások november 30-án voltak, s csak Rimaszombatban húzódott át a második forduló december 1-jére. Három kerületben eleve egyhangú volt a döntés. Rózsnyón Ragályi Ferdinánd 1861-i képviselőt kiáltották ki most is; a főispán szerint annak idején "a feliratra szavazott". Rimaszécsen, ahol 1849-ben és 1861-ben Kubinyi Rudolf mostani főispán volt a képviselő, Fáy Gusztáv 1847-i és 1861-i másodalispán "értelmes, magyar, alkotmányos érzelmű, de conservatív férfiú" lett a képviselő. Jolsván Szentiványi Károly nyerte el a bizalmat; a főispán szerint: "Ismerőbb, hogy sem jellemezni kellene." Közakarattal való megválasztását Szekeres Antal c. kanonok, Szentpétery Sámuel református esperes és Hoznek János ágostai evangélikus lelkész egyetértve ajánlották, mint "megyénk országosan ismert fiát".

Köviben Draskóczy Gyula 971—243=728 szókülönbséggel nyert Malatinszky Frigyes ellenében. A képviselőt a főispán így jellemezte: "első rangú földbirtokos, mérsékelt, eszes és munkás ember".

Rimaszombatban három jelölt volt. Közöttük az első fordulóban ez az eredmény alakult ki: Dapsy Vilmos (854), Kubinyi Ödön (975), Daxner István (341).

Kubinyi Ödön — megismételve az első fordulóban tett bejelentését — visszalépett; "a szavazatszedő küldöttség elnöke kijelentette, hogy illy körülmények közt szavazásra szükség nem lévén, Dapsy Vilmos e kerület törvényesen megválasztott képviselője". A főispán szerint a többségre álló 1861-i képviselő azért lépett vissza, hogy választóit megkímélje "az új szavazás már elviselhetetlen fáradalmaitól". Dapsy Vilmos: "nagy híré ügyvéd, tevékeny és eszes, képes sok jót eszközölni".⁷²²

Putnokon szavazásra került sor; Hevessy Bertalan 994—982=12 szavatzkülönbséggel nyert Ragályi Miksa ellenében. Dapsy Pál és társai "a Hevessy-pártbeliek részéről közbejött tények miatt" azonnal óvtak.⁷²³ A főispán november 30-i gyorsjelentése szerint a választás katonaság jelenlétében rendben kezdődött el.⁷²⁴ Másnap is azt jelentette, hogy a választás "az intelligentia részéről tett feljelentéseket és a bukott párt által a járási tisztviselőség ellen — kik a rend fen[n]tartása körüli buzgalmokért hálát érdemeltek ki — történt méltánytalan és alaptalan kifakadásokat kivéve rendben és akadálytalanul ment végbe"; Hevessy Bertalan 1848-i képviselő, földbirtokos, Ragályi Miksa "ellenzéki jelölt" volt.⁷²⁵

A főispán azt is jelentette, hogy jöllehet Daxner Istvánnak s pártjabelieknek teljes szabadságot engedett erejük kifejtésére a rimaszombati kerületben, s noha "a kerületbeli tisztviselők mind szlávok és az ő teremtményei", lévén négy évig alispán, a 2264 szavazóból csak 432 voksot nyert el, "midőn e megyében már négy évig alispánkodott, midőn az egyházaknak gondnoka és mint a memorandum szerkesztője országos híré nemzetiségi apostol". Ugyanakkor "a kövi kerületben, mely szinte országos pánszláv fészeknek tartatik, erőfeszítésök dacára és az ellenpártnak szokás elleni lehető leglanyhább működése mellett Malatinszky nemzetiségi hősnek 1245 szavazó közül nem sikerült 273-nál többet előállítani". Következtetése szerint "a nemzetiségi praetensiok [kísérletek] csak is egynéhány luthernátus pap, rektor és jegyző fejében, a nép által azonban valamint nem osztatnak, úgy

⁷²¹ Uo. 95 143.

⁷²² Uo. 95 603.; a főispáni jelentések: 94 108. és 84 109.

⁷²³ Uo. 97 034.

⁷²⁴ Uo. 94 108.

⁷²⁵ Uo. 94 109.

az illetők is fanatizmusok dacára a tót népre a követelt és hirdetett befolyással nem bírnak. Következőleg nemzetiségi tekintetben itt az egyik fővezér székhelyén még semmi veszedelem és baj nincs.⁷²⁶

Sáros vármegye

- 217 Bártfa
- 218 Eperjes
- 219 Girált/Kurima
- 220 Héthárs
- 221 Kisszeben
- 222 Zboró

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bártfa: *Fábry István* polgármester. T524: 1849. márc. 1-jéig.

Eperjes: *Kapy Ede* földbirtokos, főszolgabíró; egyhangúlag, megsemmisítve, majd újraválasztva. T946: KO. 1848. júl. 15-én megsemmisítve, aug. 18-án újraválasztva.

Kurima: *Szirmai Pál* földbirtokos. T1984: Szirmay, RA, 1849. máj. 5-éig.

Héthárs: *Dobay Hugó* táblabíró, földbirtokos egyhangúlag. T442: KO, 1849. márc. 1-jéig.

Kisszeben: *Piller Gedeon* földbirtokos, másodalispán, régi követ. T1571: (1808–1873), ugyanitt 1861-ben, 1865-ben is; LZ Ao, Al.

Zboró: *Jakovics József* ügyvéd, megsemmisítve, majd újraválasztva. T873: LL 1848. júl. 8-án megsemmisítve, október 3-án újraválasztva.

II. Az eperjesi és zborói választásokról: Cs. 205-210., 226.

III. Petíció volt Dobránszky Adolf 1861-i és 1865-i zborói mandátuma ellen (R.61., 69., 75., 83., 115., 120., 125., 241., 246.), valamint Bánó József héthársi képviselő ellen 1861-ben (R. 63.) és Bujanovics Sándor 1865-i eperjesi megválasztása miatt (R. 69., 146–147., 173.).

IV. Sáros vármegye állandó bizottmánya kétszer is — 1860. december 19-én és 1861. március 4-én — kimondta, hogy az országgyűlés összehívása és megválasztása terén is ragaszkodik az 1848-i törvényekhez. Március 4-én *Szinyei Bódog* [valójában: Szinyey Félix] első alispán javaslatára kiküldött bizottság által kidolgozott javaslatot fogadott el, amely — a választókerületi választók hatáskörébe adva — nem kevesebbet kívánt, mint a *követutasítás* visszaállítását, mégpedig a censusok emelésével, a választóközönség létszámának apasztásával. Mintha megállt volna az idő Sárosban! Ugyanazt fűjták, mint egykori főispánjuk, gr. Andrássy György a főrendi tábla 1848. március 21-i vitájában:

---

⁷²⁶ Uo.

Midőn azonban e megye közönsége a követutasítási rendszer fenntartása mellett nyilatkozik, s ennek kerületenkinti választásokkal mikénti összeegyeztetése iránt, véleményét ezen főbb vonalakban kifejti, nem mellőzheti figyelmét az 1848. V-ik t.cikkben megállapított tágas választói képességre fordítani, mely midőn a legfontosabb politikai jogot egy tudatlan, minden behatásoknak nyitva álló, tévútra oly könnyen vezethető, nemzetiség tekintetében a nem magyar ajkú megyékben ellenséges irányban fölhasználható tömegre ruházza, az értelmiséget a teljes elbénítás és mellőzés — a [magyar] nemzetiség érdekét a megdöntés veszélyének teszi ki.

Hozzájárul, hogy az 1847/8-i országgyűlés nem vévén figyelembe a fekvő birtok minéműségének és értékének az ország külön részeiben oly annyira tapasztalható különbözősét, midőn a választói képességet az egész országban egyenlően 2/8 telekben megszabta, akkoron a látszólagos egyenlőség helyett ép[p]en a legnagyobb egyenlőtlenséget sanctionálta. Az ország termékenyebb vidékein például egy telek értéke 3–4000 ftra becsültetik, holott ridegebb vidékein, mint például e megye, vagy a szomszéd Szepes és Zemplén megyék Galiciával határos felső részein száz meg száz telek 40–50 ftrton megszerezhető, sőt pusztán hagyatván, gyakran mívelőre ingyen sem talál. Innen keletkezik azután azon anomalia, hogy midőn a látszólagos egyenlő qualificatio mellett, a magyar ajkú megyékben a különben is nem számos és vagyonnal bíró telkes birtokosok méltán ruháztattak fel politikai jogokkal, akkoron a nem magyar ajkú megyékben a kiválólag nagy számú telkes ugyan, de a valóságban, fekvő birtokának értéke szerint mondhatni vagyontalan nagy tömeg kezébe játszatott a hatalom, mely hogy ily kezekben mily ingatag, sőt a nemzetiségi viszonyok komor fejlődése és a haza elleni célokra fölhasználása mellett, mily aggasztó és veszélyt hozó legyen, tovább magyarázni nem szükséges.

Véleménye tehát az: miszerint a személyes képességet kivéve, a vagyonbeli választói képesítés, hazánk különböző földtermékenységi viszonyaihoz mérve, nem a birtok mennyiségéhez, hanem inkább értékéhez képest állapíttassék meg, és pedig az 1848-ki széles alaptól eltérve, mérsékeltbb alapon s azon vezérelv alkalmazása és érvényesítése mellett, melynél fogva egyrészt a nép valódi érdekei kellő képviseltetést nyerjenek, másrészt azonban az értelmiség, ipar, vagyon, kereskedelem, nemzetiség, szóval a nemzet legszentebb, legbecsesebb javai nem kockáztassanak.

Végre nyilatkozni óhajt még e megye közönsége azon qualificationális különbségre, melyet a követválasztó és választható között fölállítani óhajt.

E részben az elmélet két ellenkező tant állít föl; egyik, mely a választhatóban semmi qualificatiót nem követel, minthogy nézete szerint a bizonyos census alapján képesített választók tapintatában s érdekeik megismerésében rejlik az okszerű választás elégséges biztosítéka; a másik tan a választhatóban magasabb vagyonbeli képesítvényt kíván a választóknál, azon elvből indulván ki, hogy a vagyonos egyénben a kellő képesség is föltételeztetik [!] és ezen kétrendő képességből, t. i. az értelmiségből és vagyonból foly ki az alkotási és fönttartási elem, melynek túlsúlya egyedül képes biztosítani a t.[örvény]hozási fontos föladatok józan megoldását.

Az 1848-ki országgyűlés ezen két szélső elmélet között egy középmodot választott, választhatónak nyilatkoztatván mindazt aki választó.⁷²⁷

A bizottmány azonban azon rendszert véli célszerűnek: mely a választhatóban magasabb, mindazonáltal mérsékelt vagyonbeli qualificatiót megkíván, maga akként lévén meggyőződve, hogy a vagyon magasabb képezhetésre eszközt nyújtván s ekként a míveltségnek, ha nem is okvetlen eszközlője, de fő segédeszköze lévén — a vagyonnal bíró egyénben a dolog természeténél fogva általában föltételezhető azon képzettség, az ország viszonyainak ismerete és magasabb szempontokbéli fölfogása, mely egy törvényhozónál nélkülözhetetlen kellék, és hogy ekként a vagyonos képviselőben inkább föltalálható a biztosíték a nemzeti és társadalmi viszonyok és valódi szükségek érdekeinek kellő képviseltetésére, s így a fönttartási elem üdvös megszilárdítására.⁷²⁸

⁷²⁷ A szerkesztő itt föltehetően törölte e "középmód" tulajdonképpeni elemeit: "ha életének 24-ik évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar megfelelni képes" (1848: V. tc. 3. §.).

⁷²⁸ MAM: 159–169., idézet: 166–168. Vö. Szabad György 1967, 206.

A központi választmány február 12-én a hat összeíró küldöttségnek, mivel a törvény "egyes §-i némi magyarázatokat igényelnének, azokra nézve [...] *utasításul* következő határozatokat" hozta.

Miután a törvény 28. §-a szerint mindenki csak egy választókerületben gyakorolhatja választójogát, bárhol írták is össze, a középponti választmány fönntartotta magának a jogot, hogy a két vagy több helyütt összeírt választót "egy általa elhatározandó kerületbe besorozza, mely besoroztatásban főképp[p] az illetőnek lakhelye szolgálанд zsinórmértékül".

A "több választókerületben választói képességet nyújtó birtokok tulajdonosai, tetszésük szerint azon kerületek bármelyikében, mindazonáltal csak egy kerületben, beiktathatják magukat választókul".

"Ott, hol a képességet nyújtó telek közösen bíratik, vagy a telket bíró család több főből áll, az ily teleknek osztatlan birtokosai csak akkor fognak szavazattal bírní, ha minden egyes osztatlan birtokosra egy negyed telek kitelik; választói képességgel bír továbbá az, ki egy negyed telekhez hasonló kiterjedésű, vagyis nyolc úrbéri holdnyi, habár több külön határban fekvő birtok tulajdonában létezik."

A választói jogból való kizárást a választmány egyedül a fenyíték alatt lévőkre, nem pedig a fenyíték alatt voltakra érteni rendeli.

"A *héber* vallásúakra nézve határozatott, hogy [...] miután a héber vallás az 1848-iki törvény által törvényesen bevett vallások közé nem foglaltatott, a képviselői legfontosabb politikai jogképességgel nem bírnak, ennélfogva [...] az izraeliták a választók névsorozatába be nem foghatók." Minderre — noha bírálatát az előadó ívén részletesen leírta — a helytartótanács észrevételt nem nyilvánított.

Külön ügyelt a választmány arra, hogy az *Októberi diploma* nyomán a megyébe visszakebelezett helységekben is megtartsák az összeírást. Ehhez elrendelte, hogy szerezzék meg a megyei birtokosok telekkönyvi kivonatait rendezetten, két napon belül.

Az összeírás a kerület főhelyén zajlott, ahova a községeket meghatározott napokra kellett berendelni.⁷²⁹

Március 4-én kimondták, hogy a reklamációk elbírálásakor a törvény 20. §-át tartják szem előtt: aki az összeíró küldöttségnél idejében nem jelentkezett, nem reklamálhat. A kérdésre, hogy aki az összeírásból kimaradt, választható-e, a döntés lehetőségét az országgyűlés igazoló választmányának hagyták meg.

A fősolgabírónak *rendőröket* (konstáblereket) kellett kiállítania, megfelelő katonai erőről is eleve gondoskodva. Ezt azonban csak a választási elnök használhatta.

Mivel Dobay Hugó pétermezei lakos a héthársi kerületi összeíróknál személyesen nem jelentkezett, a választmány törölte.

Akiket az összeíró választmány "különféle kételyek miatt nem talált eléggé jogosultnak", ügyükkel a központi választmány csak akkor foglalkozott, ha nála is jelentkeztek.

A szavazás módjáról a választási elnökök kaptak *utasítást*. E szerint senki sem szavazhat kétszer, a szavazás a legtávolabb eső községekkel kezdődjék; a helyettes elnök legyen mindig jelen; a választás előtt reggel 8 órakor legyen *istentisztelet*, ha csak a "népnek túlhevültsége miatt botránytól félni nem lehet", akár a szabad ég alatt is. A választókat a fősolgabírák szólították föl a pontos és korai megjelenésre, s a választmány részére ők gondoskodtak *alkalmas helyiségről, esetleg sátorról*.

"Ahol két egyén versenyeznék képviselőségre, azon esetre, ha egyike közülük a szavazás bevégezése előtt, de annak folyttában lelépne, a szavazásnak [...] további folytatása felesle-

⁷²⁹ OL Htt. 1861–II–15–12 085.

gessé és szükségtelemmé válván, ez beállíttatik, s a le nem lépett egyén a törvény azon rendelkezésére esik vissza, melly szerint a szavazóknak általános többsége következtében megválasztott országgyűlési követnek kijelentendő."

A felsőtarcai járás főszolgabírája azonnal katonaságot kért, s kérésére Héthárs mezővárosának az alispán utalványozta "a város közepén álló állásnak alkalmas idomításáért járuló 30 osztrák értékű ftnyi összeg"-et is.

Március 13-án fölvették választónak Bujanovics Sándor izségi közbirtokost, aki hiába jelent meg időben Kisszebenben, nem találta ott az összeírókat, egy egész napot pedig nem várhatott rájuk.

A választmány ugyanakkor bukkant rá Péchy Ferdinánd "köztudomású[an] rosszerkölcsű egyén" nevére, aki ellen bűnvádi eljárás folyt. A választmány kérésére a megyei törvényszék tett jelentést. Ebből az derült ki, hogy ellene *hatalmaskodási bűntény* iránt még csak bírói vizsgálat folyt, 1856-ban felmentették az *elidegenítési* vád alól, egy másik bűnperben 1855-ben a "próbák elégtelensége miatt" fölmentették. Meghagyták tehát választónak is.

Dessewffy József mind Krivány helysége (héthársi kerület), mind Eperjes választói közé föliratott; kérésére az utóbbi városban hagyták bent. Dessewffy Gyulát viszont éppen a héthársi lajstromban hagyták meg, s kérésére az eperjesiből törölték.

Hiába reklamáltak a máriavölgyi hámor munkásai — állítván, hogy több segéddel dolgoznak — jövedelmüket nem igazolták, így "őket csak mint egyszerű munkásokat tekinteni kellett", a törvény 2. §-a alapján mellőzték.

Meghagyták viszont a *szerzeteseket*, "miután köztudomású dolog, hogy e megyében választási jogokat 1848-ik év előtt a szerzetesek egyenként gyakorolták".

Hiába jelentkezett a választmánynál Kacsley András hannusfalvi tanító, hogy összeírás végett bejelentette magát a helyi előjáráságnál, mivel ez a választmányi összeírásból nem derült ki (20. §).

A március 19-i választás két kerületben egyhangú lévén, Szebenben (Kisszeben!) a Szikossy József polgármester által ajánlott Piller Gedeon, Eperjesen pedig Máczy Imrének, Szentpéter helység plébánosának javaslatára Máriássy Ágoston lett a képviselő, mögötte 32 év "nyilvános hivataloskodás" volt, s az 1847/48-i országgyűlésen is követ volt már.

Héthárson Bánó József s Dobay Hugó volt a két jelölt. Szavazás közben fölmerült, hogy Dobay Hugó nincs is összeírva, ha pedig nem választó, nem lehet választható; ezt ugyan jegyzőkönyvbe vették, ám az országgyűlési igazoló választmány hatáskörébe tartozván, a szavazást folytatták. Bánó József nyert 495 szavazatával 75 ellenében.

Girálton másnap délelőttig folyt a választás. Azzal kezdődött, hogy Szirmay Pál jelölt nem fogadta el a választási helyül szolgáló Dessewffy-házat, s erre az elnök azt egy semleges házba tette át. Többször ütött ki véres verekedés, melyet csak a katonaság szakított félbe. A választás vége felé az öt befogott személyt is kiengedték, "minthogy ezeket kihágásukért szavazatuktól megfosztani magát senki jogosultnak nem érezhette", ám közülük csak kettő volt választó. A választás végül is Bánó Miklós javára ütött ki (732). Vele szemben Szirmay Pál 50 szavazattal maradt alul (682).

Bártfán, ahol ugyancsak szükség volt a katonaság közbelépésére, Kaczvinszky Edével (378) szemben Hódossy Ede (1037) győzött. Itt a "római katolika főegyházban" istentisztelet is volt a választás előtt.

A választási bíráskodás köréből jól ismert, hírhedt zborói választás jegyzőkönyve alig árul el valamit a hangulatról. A szavazók ellenőrzésében községi bírák is részt vévén, "szavazás közben mind a két fél részéről némely helyettesített egyének találatván", ezeket

fölfedezték, s rögtön el is mozdították. A jegyzőkönyv szerint a szavazás félbeszakítás nélkül jó rendben folyt le. Eredményeként Dobránszky Adolf lett a képviselő 371 szavazattal, Jakovics Józseffel szemben, akire csak 242 voks jutott. Az utóbbi párthívei azonnal óvtak, "azt hozván fel ürügyül, hogy a választók a Dobránszky-pártiak által választás helyiségén kívül felizgattak és ezért mint félrevezetett egyének szabad önkaratú szavazással nem bírtak". Elismerve a küldöttségnek a részrehajlatlan eljárását óvásuk más úton és módon való bizonyítását fönntartották maguknak.⁷³⁰

V. Az 1861-i állandó bizottmány 1865. október 9-i ülésén, amely Berzeviczy Emánuel főispáni helytartó szerint lelkesen zajlott le, ragaszkodott a törvényekhez. Fönntartotta az 1848-i és az 1861-i választókerületeket. A központi választmány elnöke Szinyey Félix első alispán lett. A még aznap összeült választmány az 1861-i keretek között működött, megtartva az összeíróknak adott 1861-i utasítást is. Ebben egyetlen módosítás volt: nem 8, hanem 10 hold földet tekintett 1/4 telekkel egyenlő területűnek. Október 11-én a főispáni helytartó útján kapott 78 255/1865. sz. helytartótanácsi utasításra módosította az összeírási határidőket, az összeírást a 21 napos időköz miatt november 12-éig meghosszabbították.

A helytartótanács október 31-én nem hagyta jóvá az *osztatlan telekbirtokosok* választójogáról szóló határozati pontot, mert megsértette a választási rendszabály 2. § a) pontját: "a központi választmányt oda találta utasítandónak, miszerint a kérdésben forgó birtokosok — ti. az osztatlanul birtoklók — tulajdonjoga csak azon esetben ruházthatnák fel szavazati képességgel, ha az idézett rendszabályok 2-dik §-nak c) pontjához képest saját földbirtokából eredő 100 ft évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek".⁷³¹

A központi választmány és a főispáni helytartó a választások anyagi kihatásainak fedezését kérték a helytartótanáctól. Ez azonban törvényes alap híján itt is csupán az előfogati díjak fedezésére, valamint arra látott lehetőséget, hogy Hétháron és Girálton a választási helyiségen csekély átalakítást (téliesítést) végezzenek. Érdekes a központi választmány október 23-i fölterjesztése, amely a napidíjigényt a földbirtokos értelmiség elszegényedésével s a korábbi gyakorlattal indokolta. "Megyénk nemesi pénztárral — írta — részint illetéktelenségüknél fogva, részint pedig azért, mert az azt képező államkötelezvények lejáratva vannak, a fen[n]ebbi célra nem rendelkezvén", csakis a helytartótanácsához fordulhatnak.⁷³² Végül is Girálton és Hétháron helyiséget bérelt a főispáni helytartó, mert ez olcsóbb volt.⁷³³

A helytartótanács november 11-én a főispáni helytartónak küldte meg Reszt Lajos, Dessewffy Gyula és Bornemissza Ádám följelentését, amely a *vesztegetések* meggátlását szorgalmazta. Félő, hogy "az ily módozattal létesítendő választások törvényes kifogás alá esvén, megsemmisíthetők" lesznek. Fölkérte a főispánt: "erkölcsi súlyával" hasson oda, hogy "az országgyűlési választások teljes szabadsága biztosíttassék".⁷³⁴

A választások eredményét Berzeviczy Emánuel jelentéséből ismerjük. E szerint Hétháron Péchy Ferenc lelépvn, Berzeviczy Tivadar berzevicei földbirtokos 300 szótöbbséggel nyert; Bártfán Hodossy Edével szemben Hedry Ernest hétszemélynök, megyei földbirtokos 581 vokstöbbséggel győzött; Eperjesen Bujanovics Sándor izsépi földbirtokos előnye 350 szavazat volt Podhorányi Ferdinánd ellenében; Zborón Kaczvinszky Ede bártfai plébános

⁷³⁰ Uo. 18 449. Lásd még: *Szabad György*, 1967. 420. Vö. a III. ponttal.

⁷³¹ Uo. 1865-II-15-82 043.

⁷³² Uo. 81 723., 83 735., 87 872.

⁷³³ Uo. 95 370.

⁷³⁴ Uo. 88 339.

37 szavazattal maradt el Dobránszky Adolf udvari tanácsos ellenében; Szebenben Piller Gedeon ismét közfelkiáltással lett képviselő, Girálton pedig 115 szavazatnyi különbséggel gr. Szirmay Ferenc megint alulmaradt Bánó Miklós ellenében.⁷³⁵

Szepes vármegye

223 Gölnicbánya

224 Igló

225 Késmárk

226 Lőcse

227 Lubló

228 Szepesszombat

I. Képviselők 1848/49-ben:

Gölnicbánya: *Jekelfalussy Emil* bányabirtokos; T884: 1861-ben is itt: Ao, ügyvéd, vm. főügyész, bányabirtokos.

Igló: *Ludvig János* (1812–1870) ker. főjegyző egyhangúlag. T1198: Ludvig, 1869-ben Késmárkon képviselő, LZ, Bl, a zipser városok főjegyzője, publicista.

Késmárk: *Veszter Pál* polgármester. T2206: késmárki polgármester.

Lőcse: *Francsek János* városi főkapitány. T594: lőcsei kapitány, 1849. márc. 1-jéig. *Sváby Ferdinánd* városi alügyész. T1844: 1849. júl. 28-ától, LZ, lőcsei alügyész, 1868-ban Szepes vm. alispánja, 1876-tól lőcsei kir. törvényszéki elnök.

Lubló: *Raisz Szilárd* (1819–), vm. főjegyző, földbirtokos. T1654:LZ, 1849. márc. 1-jéig, ugyanitt 1869-ben is: Al, 1868-tól a pesti kir. ítélőtábla bírálja. *Tizedy Miklós* 1849. júl. 2-ától, 1861-ben is. T2082: LL, Ao.

Szepesszombat: *Hunfalvy Pál* (1810–1891) földbirtokos, jogakadémiai igazgató. T823: LR, FR, 1861-ben ugyanitt, 1865-ben Késmárkon képviselő, a késmárki jogakadémia tanára, 1851–1876: az MTA könyvtárosa, nyelvész.

II. Frantsek János főkapitány "összeférhetetlenségi" ügye: Cs. 240–241.

III. Görgey Geyza 1867-i lőcsei megválasztását illető petíciós ügy: R. 172–173.

IV. Szepes vármegye állandó bizottmánya 1861. január 24-én a törvényhez ragaszkodva fölírta a választási szabályzat ellen.⁷³⁶ A vármegye központi választmánya január 31-én az 1848. május 1-jén tartott köz- és népgyűlésen választott központi választmány folytatásának tekintette magát.

Az összeíró küldöttségek — fiókválasztmányok — az 1848-ban közakarral megállapított kerületek főhelyein működtek. A helységeket kitűzött napokra idézték az összeírók elé. Minden község választóit külön ívekkel kellett fölvenni. Utána a községek betűrendjében

⁷³⁵ Uo. 92 293.

⁷³⁶ MAM: 38–42., különösen: 39.

összefűzték őket. A választói lajstromokat az illető községekben kellett közszemlére kitenni, ám észrevétel vagy kifogás csakis Lőcsén, a központi választmányhoz volt intézhető.

Írásban is lehetett jelentkezni. "Miután a törvény írásbeli bejelentéseket ki nem zár — hangzott a határozat e) pontja —, sőt miután sokan a megyebeli lakosok közül részint betegség, részint távollét vagy más törvényes akadály miatt ezen bejelentést személyesen nem is teljesíthetnék, és így választói joguktól megfosztatnának, az összeíró küldöttségek illy kivételes esetekben, egyes írásbeli, azonban a bejelentő képessége iránt minden kétséget elhárító okiratokkal támogatott bejelentéseket elfogadandnak."

A megyei levéltártól megkérték a választókerületekhez idomított *nemesi összeírást* (az utolsó összeírás 1846-ban történt), a városoktól a *várospolgárok lajstromát*, az úrbéres helységeket pedig a kerületi szolgabírók által arra utasították, hogy "telkes gazdáiknak hitelles adókiivetés, úrbéri szabályozásoknál készített összeegyeztetések vagy köztelekkönyvek szerint készített, a telkek mostani valóságos és kizáró tulajdonosait kimutató jegyzéket ezen okmányokkal együtt megjelenésükkor bemutatni tartozzanak, magától értetődvén, hogy ha egy negyed[et] kizáró tulajdonul nem egy, hanem több rokonok bírnak, választói jogot nem követelhetnek". (A jegyzőkönyv németül is megvan, szlovákul nyomtatásban is; kapcsolódik hozzá a magyarul nyomtatott választókerületi beosztás.)⁷³⁷

A február 19-i központi választmány alispáni előterjesztésre elfogadta, hogy a magurai kerületi választók összeírására kinevezett Prokopovics Vilmos a zord időjárás miatt Lőcsén nem tudott megjelenni, ezért esküjét a magurai járás fő(szolga)bírája, Tizedy Miklós és esküdttársa előtt tette le. Jóllehet a törvény 11. §-ának b) pontja azt rendelte, hogy a választók összeírása kerületenként egy helyütt történjék, tekintettel a magurai választókerület nagy kiterjedésére, valamint az Ólublói híd megrongálódására, a közlekedés nehézségeire, célszerűbb lett a választókat két helyen: Ólublón és Ófalván összeírni. Ezt elfogadták, noha a "törvény világos rendeletével ellenkeznek". Tekintettel a körülményekre, meghagyták a küldöttségnek, hogy 7 napig Ólublón, 7 napig Ófalván tevékenykedjék.

A március 8-án Magurán túl fekvő helységeket azt kérték, hogy mind a lublói, mind a késmárki kerületbe eső községeket Ófalván írják össze. Ennek is eleget tettek.

A szepeesszombati alválasztmány a censusokkal bíró *izraelitákat* is összeírta, őket azonban a választmány törölte.

A gölnici alválasztmány az összeírásból kihagyta a "magányosok szolgálatában álló tisztviselőket", a választmány viszont fölvette őket a "100 ftnyi jövedelmesek közé", kimondva azt is, hogy e fölvetél "az álladalmi hivatalokban lévő ben[n]szülöttekre is kiterjesztetvén azon kijelentéssel, hogy a külföldről bejött tisztviselők, miután ezek a honosítottak sorába semmikép[p] nem tartózkodhatnak, azokhoz nem számíthatók".

A magurai falvak lelkészei bejelentették: ha továbbra is Lubló marad a székhely, a szavazástól megfosztják őket. A választmány nem fogadhatta el, hogy a magurai járás községei különálló választókerületeket alkossanak (egy részük a késmárki kerület része volt), mint-hogy azonban Lubló a választókerület szélén volt, az Ófalu és Lubló közötti út pedig majdnem járhatatlan, a Poprád hídjának állapota szerint tavasszal be sem jöhetnének, "Lubló helyett Podolin mezővárosa székhelyül alapíttatik". Lubló és a 19 szepesi város kérelmére, amely a híd állapotán kívül arra is hivatkozott, hogy "Lubló városa a törvény értelmében a köznépgyűlés által kijelelve vagyon", később mégis visszahelyezték Podolinból a főhelyet.

Megállapították a március 21-i választások egységes rendjét is. Érdekesebb pontjai: "Ha minden választók által csak egy követségi jelölt kimutatnék, ez [és!] a voksolást a törvény

⁷³⁷ OL Htt. 1861–15–II–8519.

értelmében tizen nem kívánnak, a jelölt képviselőnek nyilatkozandó; ellenkező esetben azonban elmellőzvé minden tárgyalásokat, a dolog voksra bocsátandó és egyszersmind mindenik jelölt vagy pedigen indítványozó felszólítandó lészen, hogy ellenörködő egyéneket a választmányhoz kinevezhetnek."

A voksolás a helységek betürendjében történik. A választókat az összeírásból szólítják föl, szavazatukat pedig a jegyző rovatos ívre jegyzi föl. Az ellenörködő tagok is jegyezhetik maguknak a szavazatokat.

"A rend és a politialis rendszabályok fenntartása a választási elnököt egyetértve a választási helynek tanácsával a járásbeli szolgabíróval illetendi; az egyes helységek előljárói kötelességei közt tartozand azonkívül: a szükséges fegyelemnek a fenntartása és az illedelm és rendátszegési esetekben a felelősség is őket illetend; azon nem remélt [!] esetben, hogyha ezen törvényes eszközök melletti rendnek fenntartása lehetséges nem volna, az illető elnökök szabadságában állván a választási ülésnek elosztatása, és szükség esetében a katonai karhatalomnak is törvény szerinti alkalmazása, magától értődvén, hogy a világos törvények tartalma szerint akármiféle fegyverrel megjelenés szigorúan tiltatik."

Választói jogot adott az 1/4 telekhez hasonló nagyságú, 9 holdnyi birtok is. A március 21-i választási eredmények: Ólubló: Tizedy Miklós főszolgabíró: 1409; Korponay Ede római katolikus lelkész: 124. (A 2444 választóból 1593-an szavaztak.) Gölnicbánya: Jekelfalussy Emil egyhangúlag. Igló: Jendrassik Miksa Máriássy János javára lemondván, utóbbi lett a képviselő. (A jegyzőkönyv megemlékezett az 1848/49-i képviselőről, a száműzetés sanyarúságában élő Ludvig[h] Jánosról is!) Szepesszombat: Mary [Maercy] Pál visszalépett, maradt Okolicsányi Viktor és Hunfalvy Pál, ám szavazást senki sem kért, "sőt a közhangulat szünet nélkül Hunfalvi Pál úr mellett nyilatkozván", az elnök képviselővé nyilvánította. Késmárk: Ludvig János neve is fölmerült, ám végül az önjelöltnek látszó Weszter Pál és Sponner Tivadar között kezdődött el a szavazás; röviddel ezután Weszter visszalépve Sponner Tivadar egyhangúlag lett képviselő. Lőcse: gr. Csáky Tivadar: 1221, Sváby Ferdinánd: 538.⁷³⁸

V. Az 1848:V. tc. 5. §-ának B/79. pontja a hat szepességi követi mandátumot Szepes vármegyének és az e tekintetben hozzákapcsolt Lőcse és Késmárk sz. kir. városoknak, valamint a szepesi tizenhat város kerületének („a XVI városkerület”-nek) adta. E városok királyi biztosa már 1865. szeptember 25-én megnyugvással jelenthette, hogy — a vármegyei állandó bizottmány mellett — „a XVI szepesi városok összehívásának szükségessége fenn nem forog, minthogy 1861-ik évben azon városokra nézve beleegyezésük folytán az országgyűlési választási előkészületeket a megyei központi választmány eszközölte, és ezen gyakorlat ezúttal is követendő lészen”.⁷³⁹

A központi választmány 1865. október 5-i ülése foglalkozott Jakubján község kérelmével, hogy a *lőcsei* kerületből a nagy távolság, a zordabb időben a hegyek járhatatlansága, valamint az élelmezési és szállásköltségek miatt a *lubló*i kerületbe kerüljön át. A választmány, noha jogosnak ítélte a kérdést, mint elkésett egy majdani állandó bizottmány elé utalta.⁷⁴⁰ Hiába próbálkoztak a kancellárnál is, a tőle a helytartótanácsához került beadványt e kormányzék ugyanazzal utasította el, hogy "a felsőbbleg kiadott választási törvény 7-ik

⁷³⁸ Uo. 18 437. Vö. MAM: 42.; *Szabad György*, 1967. 414.

⁷³⁹ OL Htt. 1865-II-15-76 437.

⁷⁴⁰ Uo. 84 857.

§-a a) pontja értelmében" a bizottmány hatáskörébe tartozván, a központi választmány helyesen határozott.⁷⁴¹

Október 5-én a választmány kis változtatással fönntartotta az 1861-i központi választmány működési irányát. Hirdetményben tájékoztatta "a választók azon osztályá[t], mely nevelésénél fogva a műveltség azon fokát még el nem érheti", hogy fölfogja az országgyűlési választások jelentőségét.

Kilenc helységet jelöltek ki meghatározott időtartamra összeírási helynek; kerületenként általában kettőt, Szepesszombat mellé azonban másodikat nem. Maga az eljárás a régi maradt, nemkülönben a föltételek is. "A személyes megjelenésben fontos okok által akadályozott választóknak — hangzott az e) pont — írásbeli bejelentései is elfogadhatók, ha az akadály minden kétséget elhárító okirattal igazolva leend."⁷⁴² A helytartótanács e határozati pontot a törvény 15–16. és 20. §-aira hivatkozással megsemmisítette; határozatát a választmányi elnök azonnal közölte is az összeírókkal, így azt a választmány november 18-án csupán tudomásul vette.⁷⁴³

A központi választmány október 10-én küldte meg a szepesi püspöknek az október 5-én elfogadott *Hirdetményt* magyarul és szlovákul azzal, hogy a lelkészek a törvény értelmében a szószékről megmagyarázva kihirdessék. Eduard Prokopovich, Tótfalu lelkésze azonban ezt október 14-i válaszában megtagadta azzal, hogy "az egyházi szószék csak vallási dolgok kihirdetésére van rendelve". A központi választmány október 18-án elhatározta: megkeresi a megyés püspököt, hogy nevezett lelkészt, "ki úgy látszik, sem a közölt hirdetményt, sem a törvény tartalmát kellőleg vagy nem ösmeri, vagy ismerni nem akarja, törvény parancsolta kötelességeinek pontos telyesítésére [!] utasítani kegyeskedjen, magától értetődően, hogy amennyiben a törvény 13. és 25. §-i egyedül az összeírási és választási határidőknek egyházi szószékről hirdetéről szól, a választmány is a nevezett lelkészt csakis erre és nem a hirdetmény egyéb tartalmának hirdetésére kötelezni kívánja". (Itt tehát már szűkítették a hirdetendők körét.) Az átirat ezt megismételve hozzátette: "Az emberi társaság [társadalom] fennállásának egyik alapfeltétele a vallási kötelékeken kívül a polgári törvények szentül tartása, s így a törvény iránti tisztelet is minden honpolgárnak, de különösen azoknak egyik legfőbb kötelessége, kik, mint a lelkész urak, arra híveiket nem ritkán s méltán az egyházi szószékről is felhívják, s így ezen valamint egyéb erényben is híveiknek jó példával lenni köteleztetnek."

Zaboyszky László szepesi püspök káptalanából adott október 28-i válasza szerint azért, hogy a tótfalvi plébános megtagadta a hirdetmény kihirdetését, sem ő, sem bármely önértetes pap, felelősségre nem vonható, "azt pedig legkevésbé lehet föltenni egy lelkészről, hogy akármely politikai hatóság által fogja magának előíratni, mit kelljen az egyházi szószékről hirdetnie". Ha a *Hirdetmény* megküldése előtt a választmány elnöke hozzá, a püspökhöz fordult volna, akkor azt ő is kifogásolta volna, hangsúlyozva: "az egyház érdeke kívánja, miszerint az egyházi szószékek a politikai hirdetmények fölolvasásától megkíméltessenek". "Nincs messze még az 1848. és 1849. év, hogy ne emlékezzenek a lelkipásztorok arra, mily hirdetmények fölolvasás végett utaltattak az ország legfőbb kormányától a szószékre. Emlékezhetik ki-ki, miszerint oly hirdetmények fölolvasása is parancsoltatott a lelkipásztorokra, melyek a vallás-erkölcsi tekintetben a hívek lekiismeretét és legbensőbb meggyőződését mélyen sértették." A püspök egyébként október 14-i körölvényében megírta: a lelkészek nyújtsanak segédkezet a központi választmánynak a választásnál, "illő módon oda működ-

⁷⁴¹ Uo. 83 664.

⁷⁴² Uo. 80 224.

⁷⁴³ Uo. 91 902.

vén, hogy mennél méltóbb, mennél feddhetetlenebb erkölcsi jellemű s ismert tiszta hazafiúi érzelmű férfiak országgyűlési képviselőként választassanak meg", azonban a választmány hirdetményének fölolvását nem rendelte el, mivel ahhoz "adminisztratív szabályokat is" csatolva talált. Megígérte, hogy rövidesen *főpásztori levelet* ad ki, melyet föl fognak olvasni a lelkészek.

Mindezen levelezést Korponay Ágoston választmányi elnök annak bizonyítékeként küldte meg október 26-án a helytartótanácsnak, hogy a püspök a törvény fölébe helyezte magát; orvoslást kért a kormányszéktől. A helytartótanács október 31-én írt a szepesi püspöknek. Hivatkozott a császár és király kiadta választási rendszabály 13. §-ára, mely "a kérdéses határidőknek a szószerbéli közhírré tételét világosan megrendeli; annak teljesítése alól sem az Egyház nem vonhatja ki magát, sem pedig a felügyelő kormányzók annak mellőzését el nem nézheti". A címzett azért sem aggodalmaskodhat, mivel a hirdetmény "adminisztratív része egészen mellőzhető, s a szószerbéli közhírré tétel kötelessége egyedül a választási munkálatok berendezéséről szóló határidőkre szorítkozik".⁷⁴⁴

"A szepesi egyházmegyei papság — válaszolta november 8-án Zaboyszky László püspök — buzgólkodik ugyan az egyház függetlensége mellett azon ügyekben, melyek hivatásához tartoznak, de ezen buzgalma ki nem zárja azon baráti szövetséget, mely az egyház és a polgári társaság [társadalom] között fennáll. Szepes megye közönségének nincsen oka e tekintetben a szepesi papság ellen kifogást tenni. A Szepes megyei központi választmány nem képviseli Szepes megye közönségét s annak közvéleményét, de elárulta saját szellemét azáltal, hogy tekintélyénél fogva odautasította a plébánosokat, hogy a képviselők választására vonatkozó s velők közölt hirdetményt a szószerbéli olvassák föl a híveknek. A központi választmány ezen eljárása a szepesi papság helyeslésével nem találkozott. Többen hallgatással mellőzték azt. Egy plébános nyíltan kikelt ezen eljárás ellen." Szükségtelen volt — úgy mond — a tótfalvi plébános bepanaszlása, mert ő nem tartozott a választmány rendelkezési joga alá. Ez nem tetszett ugyan a választmánynak, "de találkozott mindazok helyeslésével, akiknek szívében fekszik a papság és az egyház méltósága". A 84 257/1865. sz. intézkedésre válaszolva megírta még: "a központi választmány azokból szemeltetett ki, kik 1861. évben elhatározták a közadónak megtagadását". A *közjó* nem kívánja a választmány hirdetményének kihirdetését. "Én — folytatta — közéletet választottam, megengedve a plébánosoknak tenni azt, amit jónak látandnak, de azt kimondottam, hogy a központi választmányt támogassák közreműködésükkel éppen úgy, mint 1861. évben történt". (Erről latin nyelvű körlevelét csatolta.) "A szepesi egyházmegyei papság soha el nem hanyagolja hazafiúi kötelességét, ha ennek teljesítése tőle kívántatik — fejeződik be a válasz —; csak azt az egyet senki sem kívánhatja tőle, hogy a honpolgárookra nézve közös kötelességek nevében az egyház függetlenségét áldozza föl, mely kívánságnak ellene fogna mondatni, s kell is, hogy ellene mondassék".⁷⁴⁵

A központi választmány elnöke több esetben *elnöki jogon járt el* — pl. tette meg az előbbi fölterjesztést is —, utólag a testület helyeslőleg tudomásul vette.

Váraljai lakosok — Schön Leo, Lefkovits Ede, Hertz Bernát, Spitz Adolf, Lefkovits Miksa és Steinberger Moritz, nevükről ítélve valamennyien zsidók — a löcsei városi tanács útján kérték választójogot. Ám a központi választmány ezt hátrát visszautasította azzal, hogy bár "tetyesen méltányolni tudta a [...] felhozott, s a jog, humanitás, civilisatio szempontjából jogosult és meg nem támadható érvek fontosságát, azonban illetékességi körét túlhaladván a különben is világosan szóló törvények magyarázata, kérvényüket ezúttal nem

⁷⁴⁴ Uo. 84 257.

⁷⁴⁵ Uo. 88 148.

teljesítheti, de folyamodók megnyugtatósára jogosítva érzi magát azon biztos reményének nyilváníthatására, hogy a küszöbön álló országgyűlés a jogegyenlőség magasztos elvét következetesen tovább fűzve a közös alkotmány szárnyai alá fogadandja mindazokat, kik eddig annak jótéteményei élvezetéből kizáratva csakis munka terhéből részesülni kénytelenítettek".

Gr. Csáky Tivadart, aki csak írásban jelentkezett, az összeíró küldöttség elutasította; ugyanezt tette a központi választmány is, egyszersmind visszautasította folyamodványának sértő kitételeit: "a folyamodó némi szerénytelenség vádjának teszi ki magát akkor, midőn felülemelkedve a törvény alá rendelt helyzetéből, magát a törvénynek értelmezhetési jogával felruházni akarja". (Föltehetően politikailag gyanúsítgatta meg a választmányt a gróf, amit az szóvirágokkal utasított vissza.)

Az iglói összeíró küldöttség saját elhatározásából kiszállt Wagendrűsl városába, és a szomszédos Zawadka község választóit is itt akarta összeírni. Mivel pedig a városháza tornyán az egyik jelölt (Jendrassik) zászlaja lengett, a választmány arra kérte a bírót, a pártoskodásra valló zászlót legalább az összeírás tartamára vegye le. Mivel nem tette meg, Máriássy Tibor elnök távozott. Két társa viszont elvégezte az összeírást, melyet a választmány érvényesnek ismert el, föntartva ellene a reklamáció lehetőségét. A bírónak pedig rosszállását fejezte ki.

Nem volt egységes az összeírók véleménye másutt sem. Máriássy Tibor elnök "hivatalból" is több kifogást tett, ám mivel ezek egy része miatt Máriássy János is reklamált, ezeket a választmány egyelőre függőben hagyta. Csupán Albrecht főherceg bányatisztjétől, bizonyos Schnapktól vonták meg a választójogot, minthogy "nem bennszülött, nem is honosított idegen, különben is birtok vagy értelmiség utáni képességét be nem bizonyít[otta]". Máriássy János reklamációjára többeket kihagytak. Így pl. Benisch Antal "nem honosított porosz, gazdai hatalom alatt álló gazdatiszt"-et (Márkusfalva), sok 1/4 telekkel nem bíró zsellért (pl. Imrichfalu, Szratzena, Kis-Hniltsik stb.).

A választmány utólag 60 Wagendrűsl bányavárosi választót is összeírt. Ők az említett zászlóaffér miatt nem tudták beírni magukat, majd pedig hiába mentek be Iglóra, mert az összeíró választmány éppen Szepesolasziban tevékenykedett.

Nem világos, mi lett a sorsuk az összeíró elnök által kifogásolt, Nagy-Hniltsik, Kotterbach, Imrichfalu, Stratzena és Istvánfalu községekben lakó *bányászoknak*, akiket bár talpalatnyi földet sem bírtak tulajdonul, mégis összeírtak. Egy részüket mint *zsellért* vagy képességhiányban lévőt mindenképpen törölte.

Károlyi Lajos ügyvéd arról panaszkodott, hogy Wagendrűsl városában "bizonyos Soós Lajos napszámos, egyik párt szerepvivője" párthíveit félrevezetve a másik párthoz tartozókat terrorizáltatja. Ennek eredményeként "az eddig békésen egymással megférő városi lakosság pártokra oszolván s az egymás elleni elkeseredés napontai izgatások által már is dühösségig fajulván, a felfokozott bosszú azon fokot ért el, melynek ha rögtön eleje nem vétéik, könnyen gyászos eredményt idézend elő". Ezt az ottani evangélikus lelkész is elősegítette, amikor a választmányi hirdetményt ki nem hirdette azzal, hogy "az Egyházat illy félékre illetékes helynek nem tartja". Mivel a "felizgatott szenvedélyek bűnné fajulva" a "szelid eszközök" alkalmazásánál többet kívántak, a választmánynak pedig "azon eszközök felhasználására, mik az adott viszonyok között némi eredményre vezetni alkalmasak", önhatáskörében nem volt hatalma, a főispáni helytartóhoz fordult a megfenyítésre szükséges eljárás megindításáért, a lelkészt pedig maga vonta kérdőre.

A gölnici választókerület több választója *titkos szavazást* kért, ezt azonban a választmány mint szerinte a törvény világos rendeletével ellenkezőt nem rendelte el.

A főispáni helytartó érdeklődésére a választmány fölkhívta az illető elnökök figyelmét a katonaság esetleges alkalmazására. Egy-egy századot csak a gölnici és a lubló kerületbe kellett (volna) kérniük, hiszen a többi választókerületi székhelyen amúgy is állomásozott katonaság.⁷⁴⁶

Két kerületben egyhangú lett a november 28-i választás: a szepesszombat–poprádi választókerületnek Szepesszombat főpiacán megtartott választásán egyedüli jelölt Zsedényi Eduárd lévén, ő lett a képviselő. A gölnici kerületben, Gölnicbányán Walkó József bánya-polgár Fest Imrét ajánlotta, Faller Antal főtisztelendő, gölnici prépost pedig Jekelfalussy Emilre tett javaslatot; megkezdődvén a szavazás, ez utóbbi visszalépett elvbarátja javára, így Fest Imre lett a képviselő.

(Ó-)Lublón Andreanszky Boldizsár, Gnezdának a „XVI szepesi város” egyikének lelkésze 1056–440=616 szavazatkülönbséggel nyert Hradszky Antal ügyvéd ellenében.

Iglón, ahol a városháza előtt folyt le a választás, három jelölt indult, ám Dobránszky Kornél visszalépvén 899–595=304 vokseltéréssel Jendrassik Miksának kedveztek a választók Máriássy János ellenében. (Utóbbit Károlyi Lajos ajánlotta.)

Késmárkon, ahol hárman versengtek, ez lett az eredmény: Sponner Tivadar: 160, Hunfalvy Pál: 834, Herczegh Árpád: 603 szavazat.

Lőcsén, a megyeháza előtt gr. Csáky Albin mérkőzött Liptay Ferenc kanonokkal: a pálmát a gróf vitte el 988–535=353 szavazatkülönbséggel.⁷⁴⁷

Ung vármegye

229 Nagyberezna/Szerednye

230 Nagykapos

231 Szobránc

323 Ungvár

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szerednye: *Kandó Kálmán* (1811–1888) földbirtokos, egyhangúlag T941: LR, FR, Ungváron 1861-ben s 1866-ban: Ao, Al, 1867–1875: miniszteri tanácsos.

Kapos: *Fekete Lőrinc*, földbirtokos, másodalispán, 1849. júl. 28-án lemondott.

Szobránc: *Pribék Antal* volt megyei adminisztrátor, földbirtokos, egyhangúlag: T1615: KO, Ungvár 1869: Al.

Ungvár: *Olcsvári Gábor* ügyvéd, földbirtokos, egyhangúlag. T1462: LL.

III. 1861-ben a nagykaposi választás ellen elkészett a petíció (R 67/60. j.). Kandó Kálmán ungvári megválasztásai ellen az 1865/68-i időszakban két petíció is volt; az első sikeres (R. 250., 252.).

⁷⁴⁶ Uo. 91 902.

⁷⁴⁷ Uo. 94 042., vö. 93 860.

IV. Ung vármegye állandó bizottmánya is 1848-i alapon állott. Az 1861. február 11-i központi választmányi határozat értelmében a választókerületi székhelyen zajlott az összeírás (Ungvár, Nagyberezna, Nagykapos, Szobránc). Fölsorolták a kerületbe tartozó községeket is.

Február 15-én fölmerült, hogy a küldöttségek "különböző eljárásokat követnek". Nagybereznán "oly esetben, hol egynegyed telek többek közt van felosztva, ezen részbirtokosok egyikét választóul beírják"; Szobráncon viszont „részint a bírák kérdeztetnek ki, s ezek bemondása alapján jegyeztetnek be a választók”; a kaposi kerületben kérdés merült föl: "vallyon az 1/4 telekkel hasonló birtokkal ellátott curialisták a választók névjegyzékébe beiktatandók-e?"

A törvény betűjének betartására figyelmeztették a küldöttséget, ez pedig a "curialisták iránt támasztott kétségeket is eloszlatja, [a]mennyibe[n] az összeíró küldöttségek az illető földesúr felszólamlásáig a curialisták birtokainak címét kétségbe vonni nem hivatván".

Fölvetődött a cs[ászári] hivatalban" alkalmazottak választójogának kérdése is; a válasz: "a cs. hivatalnokoktól, amennyibe[n] honfiak, s nemesi kiváltsággal bírnak, a választási jogélvezet meg nem tagadtathatik".

Mivel a "Tisza árja miatt" Csap, Salamon, Záhony és Győröcske választói nem juthattak be Nagykaposra, számukra Csapon tartották az összeírást.

Jenke község hiába panaszkodott, hogy noha az 1848-i közgyűlés az ungvári kerületbe osztotta be, most mégis a szobránciba jutott, mivel a kerületek megállapítása az állandó bizottmány hatásköre volt.

Tatay Flórián ügyvéd bejelentésének kivizsgálására a központi választmány március 6-án Csicsery Gusztáv középponti esküdtet küldte ki Antalócra. Az ügyvéd egyebek mellett azt állította, hogy 100 ezüst forint jövedelem alapján bejegyeztek 14 olyan személyt, akik "állítólag az antalóci vasgyár bérlett munkásai lévén, az 1847/8: 5. törv. cikk [2. §] e) pontja szerint saját földbirtok[ukból] vagy tőkéjükből 100 ezüst forint biztos és állandó jövedelmet kimutatni nem képesek". A helyszíni vizsgálatról visszatért esküdt jelentése nyomán közülük március 15-én csupán folytonosan segéddel nem dolgozó két kézművest töröltek.

Budaházy Károly mind az ungvári, mind a nagykaposi választókerület választói között szerepelt, szerinte jogosan. Fölszólításra végül csak az utóbbit választotta.

Március 18-án két kerületben egyhangú volt a választás (Nagyberezna: Markos György, Szobránc: gr. Török Napóleon).

Nagykaposon is már-már kikiáltották Bernáth Zsigmond köztisztjeletben álló régi megyei politikust, amikor római katolikus lelkészek Szabó Kristóf kartársukat is fölléptették. A szavazást Bernáth nyerte meg 634–38=596 különbséggel.

Ungváron Kandó Kálmán és Olcsváry Gábor versengtek, végül is Kandó győzött 669–173 szavazatkülönbséggel.

A jegyzőkönyvek mindenütt jó rendről tesznek bizonyosságot.⁷⁴⁸

V. Nehrebeczky Sándor főispán elnökletével az 1861-i állandó bizottmány 1865. október 7-én tartotta ülését. A főispán kifejezett kívánság ellenére sem tett esküt, csupán a királynak tett esküjét erősítette meg. A bizottmány egyetlen alkalomra néhány tisztviselőt helyettesített be az 1848:XVII. tc. szerint, a központi választmány élére ugyancsak a behelyettesítés révén az alispánt állította. Az 1861-i központi választmányt választották újra, új esküvel. Övtak a választási rendszabály ellen. A választókerületekről nem esett szó.⁷⁴⁹

⁷⁴⁸ OL Htt. 1861–II–15–21 515. Vö. MAM: 109–113.; *Szabad György*, 1967. 206.

⁷⁴⁹ OL Htt. 1865–II–15–82 356.

Az október 9-i első központi választmányi ülés a választmány elnökének, jegyzőjének, az összeíró küldöttségek tagjainak, valamint a szavazatszedő küldöttségek elnökeinek s jegyzőinek 4 forint napidíjat szavazott meg az államkincstár terhére.

Bemutatattván a 70 991. számon megküldött, 1861. január 7-én megállapított választási rendszabályokat, kimondták: "Ezen választási rendszabályok félretétetvén a követválasztási ügyeket vezérlő központi választmány magát pusztán és egyedül az 1848:V. t.cikkhez alkalmazandja."

Megújították az 1861. február 15-i központi választmányi határozatot, amely szerint az 1/4 telek csak a törvény betűi szerint adhat választójogot; "a hasonló kiterjedésű birtokkal ellátott curialisták, ha birtokolniuk kétséges lenne, a földesurak felszólamlásáig a választási összeírásba bevehetők", s "csak a személyesen megjelent választót lehet az összeírásba bevezetni, hogy a cs. kir. hivataloktól, mennyiben honfiak s nemesi kiváltsággal bírnak, a választási jog meg nem tagadható". A küldöttségek ezt meg is kapták "maguk alkalmazása végett".

Főnnállónak tekintve az 1861-i választókerületi beosztást, jegyzőkönyvben rögzítették a községek besorolását. Egyébként minden maradt az 1861-i megoldás szerint.⁷⁵⁰ Torday Ede választási jegyző nyomtatásban, mintegy hirdetményként is közzétette a kerületi beosztást és a határidőket.⁷⁵¹

Mivel a helytartótanács nem fogadta el a napidíjakat, október 31-én ezeket ismét kérte a választmány: "a biztos és szakadatlan összeíró munkálat akadály nélküli folytathatása, a roppant adósúly miatt fennálló általános szegénység, a régi megyei gyakorlat, mely szerint a házi pénztár divata idejében a kiküldetések mindég napidíjakkal jártak — tekintetbevétele mellett, az említett határozat álal megállapított napidíjak kifizetéséről annál is inkább gondoskodni kegyeskednék, miután fel nem tételezheti, hogy a kormánynak Magyarországról adójából és az államjavak jövedelméből annyi pénz ne lenne rendelkezése alatt, mennyivel a különben is a munkát és időt áldozó középponti választmányi tagokat díjazni lehetne".

A helytartótanács válaszában elrendelte az utalványozást az előfogati és "szigorúan csak a szükségletre szorítókozó irodai költségeknek fedezésére", mivel egyéb költségekre nincs törvényes rendelkezés.⁷⁵² Utóbb ezeket a főispán utalványozta is.⁷⁵³

Ugyancsak október 31-én határozták el, hogy az összeíró küldöttségek előre közölt napra hívják be a községek választóit azzal, hogy az elmaradók az összeírás 14 napján bármikor jelentkezhetnek.⁷⁵⁴

November 11-én Tabódy Pál, a kaposi összeíró küldöttség elnöke kérte "a választás alkalmával egy, a mostani megyeházánál kényelmesebb szavazási helynek, illetőleg fabódénak felállítását". A választmány ezt pénz hiányában csak tudomásul vette. Fölmerült, hogy az itt állomásozó katonaság nem lesz elegendő a választási rend fönntartására. Nagyobb fedezetet kérve a tárnokmestertől, hangsúlyozták, hogy a katonaság alkalmazása — miként azt a törvény 42. §-a is rendeli — csak a választási elnökök hatásköre lehet.⁷⁵⁵

November 16-án vették észre, hogy noha az október 9-i bizottmányi gyűlés elvileg kimondta az 1861-i választmányi tagok újraválasztását, mégis többen kimaradtak. Ezért a

⁷⁵⁰ Uo. 80 916.

⁷⁵¹ Uo. 80 918.

⁷⁵² Uo. 86 263.

⁷⁵³ Uo. 96 035.

⁷⁵⁴ Uo. 86 263.

⁷⁵⁵ Uo. 89 760.

központi választmány megerősítette: "Az 1861. évi központi választmány tagjai az 1865-ik évi központi választmányban is mint minden kifogás nélküli tagok ismertettek."

Ugyanekkor XXII. számon a nagyszámú beadványra (reklamációra) tekintettel, általános elveket és szabályokat fogadtak el:

(1) "a nemesség, amennyiben az a 1847/8. V. t. cikk által választókerületre szorítva nem lenne, s 1848. előtt választói jogát az egész megyében gyakorolta, bármely választókerületben, hol szavazni tetszik, választójoggal bír";

(2) "a birtok miatt megtámadott választójognál a telekkönyv, hiteles alakban feltüntetett úrbéri s jogérvény[re] emelkedett egyezségi úrbéri táblázat, hiteles földkönyvi kivonatok, s jogérvényre emelkedett úrbéri rendezési s tagosítási ítéletek szolgálnak zsinórmértékül";

(3) "Ungvár városában mint rendezett tanáccsal bíró községben, minden céhbeli mester, ha legénnyel nem dolgozik is, az 1847/48. V.t.cikk 2. § e) pontja szerint mint polgár szavazati joggal bír".

A központi választmány a vidéki fõlszólamlások megvizsgálására háromtagú *alválasztmányt* küldött ki Ungvárra is. Rendre hozzájuk tette át a kérelmeket. (Sok volt!)

Több felsõremetei *vasgyári kézműves* folyamodott választójogért. Beadványukat gr. Török Napóleon és társai november 17-én kaptak meg megvizsgálásra. Jelentésükre november 22-én többeket "mint igazolt legénnyel dolgozó mesteremberek"-et fölvettek, másokat elutasítottak. (A bevezető itt a "szobránci választókerülethez tartozó f.remetei vasgyári munkások választói joga érdekében" kiküldött küldöttségéről beszél.) Az ottani összeíró küldöttség elnöke egyébként e küldöttséget nem ismerte el felsőbb fórumnak. Ezt a választmány azzal hárította el, hogy "csupán a felszólamló felsõremetei munkások választó jogának megvizsgálására és nem a választói jog feletti határozathozatalra" volt kiküldve.

A reklamációk elbírálása — iratok hiányában — nehezen követhető; többnyire igenlõ vagy nemleges határozatok születtek, a konkrét ok megjelölése nélkül. Aki pl. 1/4 telket harmadmagával (nyilvánvalóan nem feleségével vagy gyermekeivel) bírt, azt törölték (93.).

November 22-én megállapították a választási helyiségeket: Ungváron a megyeházát, Nagykaposon az ómegyeházát, Szobráncan a jegyzõi lakot, Nagybereznán szintén a "megyei kerületi jegyzõi lakot" jelölték ki. A tárnokmesternek leiratára megtáviratozták, hogy Ungváron a katonaság képes fedezni a személybiztonságot; Nagykaposra 100, a másik két választásra 50–50 katonát kértek.⁷⁵⁶

Nehrebeczky Sándor fõispán a fõkancellárnak a választási mozgalmakról a szeptember 27-i 1145. elnöki száma október 10-én azt jelentette, hogy a megye értelmiségének értekezletein képviselőjelöltekül a fõsorolt személyek jöttek szóba:

a nagykaposi kerületben: Bernáth Zsigmond 1861-i határozati párti képviselő, valamint Petrovay Ákos 1861-i másodalispán;

az ungvári kerületben: Kandó Kálmán 1861-i felirati párti képviselő, Olcsvári Gábor földbirtokos, Markos György 1861-i felirati képviselő, Öry Jenõ hites ügyvéd és Torday Ede 1861-i fõjegyzõ;

a szobránci kerületben: gr. Török Napóleon 1861-i felirati képviselő, Pribék Antal 1847-i fõispáni helytartó, Nehrebeczky György jelenlegi fõjegyzõ, Hazslinszky József vinnai római katolikus lelkész, Horányi Lajos földbirtokos, Mészáros Károly hites ügyvéd, volt lapszerkesztõ;

a nagybereznai kerületben: Markos György, Bacsinszky Ödön görög katolikus alesperes, Lipcsey József hites ügyvéd és Lyackovics János volt első alispán.

⁷⁵⁶ Uo. 96 035.

Azt, hogy közülük ki lép föl, nem tudta megírni, csupán az 1861-i képviselőkről föltételezte ezt. A kormány *erkölcsi* támogatására gr. Török Napóleont, Petrovay Ákost, Markos Györgyöt, Nehrebeczky Györgyöt és Öry Jenőt vélte méltónak.⁷⁵⁷

A november 28-i választások a következő eredményeket hozták. Az *ungvári* választás a pártokat katonaság választotta el egymástól; Kandó Kálmánt Both Menyhért és társai, Sztropolszky Mihályt pedig Zombory János, Szabó Cýril és Szlúván Mihály ajánlották. Az utóbbi bizalmi férfiai időnek előtte távoztak a szavazatszedő küldöttségből. ("A választmány a szavazatszedést akép[p] vitte véghez, hogy minden egyes szavazó neve az összeírásban felkerestetvén, csak a választói jog ekkénti igazolása után aszerint, mint egyik vagy másik képviselőjelöltre szavazott, a választmány által két külön ívre feljegyeztetett.") A nyilvános összeszámlálás szerint Sztropolszky Mihályra mindössze 7-en, Kandó Kálmánra viszont 933-an voksoltak.

Nagybereznán Márkos Györgyöt Homicskó György lelkész, Csík Andrást meg Bereznay János ajánlotta. A választás itt is szó szerint úgy ment végbe, mint Ungváron, az eredmény is hasonló. Markos Györgyöt 270-en, Csík Andrást viszont 644-en támogatták szavazatukkal.

Nagykaposon Bernáth Zsigmond Petrovay Ákossal versengett, minek eredménye 936–866=70 szótöbbséggel Bernáth győzelme lett.

Szobráncan Pongrácz Béla ajánlotta Ibrányi Lajost, Valkovszky Miklós gézsényi esperes Nehrebeczky Györgyöt, Andrukovics Miklós nagyzalacskai lelkész pedig Hazslinszky Józsefet. Az 1287 szavazatból Hazslinszky 119-en, Nehrebeczky 221-et, Ibrányi Lajos pedig 947-et nyert el.⁷⁵⁸

A Kandó Kálmán elleni petíció először az összeírára panaszkodott. Kifogásolta, hogy "ezen mondhatni csaknem egészen tiszta oroszajkú kerületben" mind magyar volt az összeíró, s a Kandó-párt javára dolgozott. Aki tehát tollat viselt a fővegén, minden különösebb vizsgálódás nélkül összeírták, aki viszont nem, az "a legszigorúbb megvizsgálás[nak] s kemény bánásmódnak volt kitéve", sőt nem egyszer megesett, hogy Torday Ede jegyző egyszerűen kidobatta a Sztropolszky-pártból jelentkezőket. November 11-én a Kandó-párt csákányokkal s botokkal támadt a megyeháza udvarán összeírára váró orlyovaiakra, és ki is üzte őket onnan. Állították, hogy miközben saját jogosult választóik kimaradtak, 1/4 telekkel nem is bírók, részint cselédek is, beírtak. Ungváron választók lettek inasok és mesterlegények is. "Beírtak az antalóci vasgyárnak minden rangú és rendű napszámosai [...], holott azok két kezök napi munkája után nyomorú napszámból tengődnek." Az antalóci munkásokat azon az alapon fogadták el, hogy már 1861-ben is választók voltak (103.), holott ugyane napon a szobránci kerületi vasgyár munkásait kizárta a központi választmány (86.). Hiába kérték a kaposi és szobránci kerületből ide beírt nemesek törlését, hiszen akkor a központi választmány tagjainak nagyobb részét is törölni kellett volna, mivel nem az ungvári kerületben laktak, s ott birtokuk sem volt. A központi választmány a már idézett határozattal elutasította ezt.

A központi választmányhoz való fölszólamlásukban joggal érveltek azzal, hogy az 1848:V. tc. 1. §-ából még nem következik, mintha "a nemesi osztály jogosítva lenne az ország bármely megyéjében vagy egy megye bármely választókerületében, vagy ép[p]en a jogegyenlőség valóságos kigúnyolására a megye több választókerületében népképviselőt gyanánt magát beírni és választói jogát ugyanazok választásánál több kerületben gyakoroltatni". 1848 előtt a "nemesi osztály" a lakás vagy birtok szerinti megyében vett részt a kö-

⁷⁵⁷ Uo. 80 918.

⁷⁵⁸ Uo. 96 035.

vetválasztásban; különben csak bitorolná a jogot ott, ahol nem lakik, s birtoka sincs. S ez az ungvári kerületben megtörtént.

A telekkönyvbeli bejegyzést velük szemben szigorúan vették, a Kandó-pártiakkal szemben nem.

A választáskor a Kandó-párt a megyeháza kapuhelyiségében foglalván helyet, a katonaság elzárta a bemenetet a Sztripolszky-párttól. Pribék Antal elnök csak magyarul jelentette be, hogy először a Kandó-pártot szavaztatja le. Óvtak, s este 3/4 9-ig vártak, majd meggyőződve kizáratásukról, elhagyták a választás helyét. A választás 1/2 11-ig folyt; ekkor Kandó Kálmánt képviselővé nyilvánították. A választási jegyzőkönyv nem tükrözi hűen a történeteket. Főlöszleg volt a katonai szétválasztás, a Sztripolszky-párt békében maradt; csak számbeli fölénye miatt volt veszélyes: "a Kandó-párton az úri rend volt, a Sztripolszky-párton pedig a nép"; nemhogy szétválasztani kellett volna, de még össze sem lehetett volna őket keverni.

Nem áll meg a szavazás módjának jegyzőkönyvi leírása sem. Még azokat az ellenpárti szavazatokat sem vették át, amelyeket bejelentettek. Azt a hetet is este 8 után csak "kegyelemből" jegyezték be, pl. Zombory János nagyrépostot. A bizalmi férfiak este 9-kor mondtak le, s nem 8-kor, mint a jegyzőkönyv írja.

Az állandó igazolási bizottság szerint az összeírás elleni panaszrész "a megyei központi választmánynak törvényes hivatását eskü alatt végző testületi intézkedése ellenében tekintetbe nem vehető". A Kandó-párt elsőként szavazása kedvezésnek látszik, ám valamelyik párttal kezdeni kellett... A bizottsági tagok kilépésének időpontja közömbös; "ezen önkényes kilépés által az illetők a szavazatok ellenőrzése irányában törvényesen megillető jogukról önszántukból tettek le". A szavazás különben is nyilvános volt; 1823 szavazóból 932 Kandóra szavazott. A javasolt igazolást a Ház ki is mondta.⁷⁵⁹

Kandó Kálmán mandátumáról miniszteri tanácsossá való kinevezésekor mondhatott le. Ennek következtében Ungváron 1867. augusztus 31-én és szeptember 1-jén új választást tartottak. Ismét ő nyerte meg, immár Mocsáry Géza ellenében 814–750=64 szavazatkülönbséggel. A panasz, melynek főbb pontjait csak az állandó igazolási bizottság összefoglalásából ismerjük, a megyei és kincstári hivatalnokok nyomasztó befolyásából kiindulva, a választási csalásokat, más helyett szavazást és halottak "szavazását", különben pedig a Kandó-pártnak a voksolásnál való elsőbbségét kifogásolta. A szavazás megint csak a megyeháza udvarán volt. Az ellenpártra éjjel 11 órakor került sor; ráunva a hosszadalmas várakozásra, a választók jó része előbb hazament. Az eredmény kihirdetésekor a tömeg még szavazni kívánt. A katonaság a megyeháza kapuján kijövők közé lőtt: hat halott és számos sebesült lett.

Az ellenkérvény viszont, amelyet ugyancsak az előbbi forrásból ismerünk, azt állította, hogy a Mocsáry-párt lázított; kenderföldeket és remanenciális földekért járó munkatartozás megváltását ígerte. Több helyütt megtámadta a Kandó-pártot. A választás eredményének kihirdetését a megyeháza erkélyéről, a sértett párt középőrrel fogadta, sőt a katonaságot is megtámadta, mire ez fölszólítás nélkül tüzelt, minek következménye: 5 [!] halott és 3 sebesült.

A Ház az állandó igazoló bizottság javaslatára 1867. november 8-án háromtagú vizsgáló bizottságot küldött ki, amely a föltett öt kérdésre végül is az igazolás alapjául szolgáló választ adott.

⁷⁵⁹ OL KL 1865–68:21.

1. A szavazás a személyazonosság ellenőrzésével, általában a jogtalanul szavazni kívánók visszautasításával folyt.

2. Jegyzőkönyvet vezettek, óvás nem volt.

3. Mivel a megyei példány megcsonkult, a Belügyminisztériumból visszakért összeírás másolatát használták.

4. A megjelent jogosultak közül senkit vissza nem utasítottak, a szavazás lezárása jelentkezők hiányában történt.

5. Az eredmény kihirdetésekor, tehát a választás után történtek "azon szánandó kihágások, amelyek folytán a tömeg által kövekkel eltalált katonaság tüzet adott, s több emberélet esett áldozatul".

Végül is 38 neheztelt szavazatból 19 látszott hamisnak, de ha ezt a képviselő szavazataiból levonták volna, az sem döntötte volna meg többségét. Ám hasonló tévedések Mocsáry javára is történtek. A bizottság javaslatára a Ház másodszor is igazolta Kandó Kálmánt.⁷⁶⁰

Zemplén vármegye

233 Homonna

234 Királyhelmece/Bodroghöz

235 Mád

236 Megyaszó/Szerencs

237 Nagymihályi

238 Olaszliszka

239 Sátoraljaújhely

240 Terebes

I. Képviselők 1848/49-ben:

Homonna: *br. Luzsénszky János* földbirtokos, T1211: (1790–1857).

Helmece: *br. Sennyey Pál* (1814–1888) nagybirtokos, kancelláriai titkár. T1769: KO, 1849. márc. 1-jéig; 1872, 1875: ugyanitt A1, B7, B8; 1860–1865: a helytartótanács elnöke. *Balázsházi József* földbirtokos, T77: Balásházy, 1849. máj. 18-tól.

Mád: *Budai András* vm. főügyész. T315: LR, FR.

Megyaszó: *Lónyay Gábor* (1865–1885) régi követ, nagybirtokos, miniszteri osztályfőnök. T1185: LR, FR, Ao, A1; Olaszliszka: 1861, 1865; Tiszahát (Bereg vm.), 1869.

Nagymihályi: *Szirmay József* főszolgabíró, földbirtokos, egyhangúlag; T1982.

Liszka: *Szirmay Ödön* földbirtokos. T1983: (1819–), utóbb Homonnán képviselő 1869-től 1881-ig, 1884-ben ismét Olaszliszkan (A1, A2).

Újhely: *Kazinczy Gábor* (1818–1864) földbirtokos, főszolgabíró, egyhangúlag. T970: LR, FR; 1861: Dédes: Ao.

Terebes: *Molnár József* főszolgabíró, földbirtokos. T1366: (párnói), 1861-ben és 1865-ben is ugyanitt; LZ, Ao, A1.

II. Homonnán az első választást vérengzés miatt nem lehetett megtartani (Cs. 115.).

---

⁷⁶⁰ Uo. 2979.

III. 1861-ben alaptalan óvás volt Molnár József terebesi jegyzőkönyvében (R. 59.); jelentős volt a mádi petíciós ügy, különösen a *szőlődézsma* miatt (R. 128, 129.), 1865-ből a megyaszói petíció érdemel figyelmet, hiszen a lehetséges jelöltek között még Arany János neve is fölmerült (R. 191.)⁷⁶¹

IV. Zemplén vármegye állandó bizottmánya 1861. február 5-én nem fogadta el a választásokról szóló helytartótanácsi rendeletet, hanem kimondta: "mindenben az 1848-ki 5-ik törvénycikkely szem előtt tartása fogja a választmányokat [a központi választmányt és küldöttségeit] utasítani". Szirmay József másodalispán elnökletével azon nyomban meg is alakította központi választmányát.⁷⁶² A bizottmány küldöttséget bízott meg "a legközelebbi országgyűlésre a megyétől elválasztandó képviselőknek irányadásul szolgáló szempontok" megfogalmazására. A március 8-án elfogadott s a központi bizottmány által a megválasztandó képviselőknek eljuttatni rendelt jelentése így hangzott:

Feladatunk jelenben nem az lévén, hogy alkotmányt készítsünk, hanem az, hogy azon alkotmányt, melyről erőszak szorított le bennünket, visszaállítsuk és megtartsuk, nemzeti kívánataink a következők:

- 1-ször. Az 1848-iki IV. t. c. alapján az országgyűlés Pesten tartandó,
- 2-szor. Mindaddig míg az 1848-iki V. és VII. t. cikkben ben[n]foglalt, s az ország teljes integritását képező minden területek képviselői az országgyűlésre meg nem hívatnak,
- 3-szor. Addig míg a magyar felelős ministerium az ország kormányának élére nem áll,
- 4-szer. Addig míg különösen a pénz- és hadügy tényleg a nemzet kezében nincs, s az 1848-iki alkotmányra fel nem eskettetik, és az alkotmány a maga egész terjedelmében vissza nem állíttatik,
- 5-ször. Míg V. Ferdinándnak az ország megkoronázott és még élő királyának s a Pragmatica Sanctio szerinti utódának a trónról lemondása országgyűlésileg nem tárgyalatik,
- 6-szor Míg az 1848-iki törvények védelme miatt külföldre menekülni kényszerült hazánkiai ellen követett hadi törvényszéki ítéletek meg nem semmisítettnek, s közinkbe leendő szabad visszatérhetésük kimondva nem lesz,

7-szer. Míg a koronázási hitlevél a kiegészítendő 1848-iki s többi sarkalatos törvényeink bennfoglalásával az ország jövőndő teljes biztosítására ki nem adatik:

Addig a koronázás a magyar törvények értelmében meg nem történhetik, és csak ezután lehet hozzáfogni azon tárgyak alkotmányos elintézéséhez, melyeket az 1848-iki országgyűlés függőben hagyott; de akkor sem lehet arról szó, hogy az 1848-iki alkotmány alapjai, úgymint: a parlamenti kormány s népképviselő megváltoztassanak, s Magyarországnak a többi osztrák tartományok iránti viszonya más legyen, mint a *pragmatica sanctio* s az 1790-iki és 1825/7-iki törvények alapjára fektetett *personalis unio* kapcsa.⁷⁶³

A központi választmány, február 14-i első ülésén — átvéve a vármegye 1861:106. sz. határozatát — kimondta: "a megye bizalmát megnyert s honfiúi nemes kötelességből működő választmányi tagok napidíjakban nem részesíttetnek, s melléjük külön jegyzők nem alkalmaztatnak", ám a választmányi tagok előfogati költségei a megyei házi pénztárból kifizetendők. Az összeíró küldöttségek mellé minden díjazás nélkül megyei tiszteletbeli jegyzőket, esküdteket és községi jegyzőket osztanak be.

⁷⁶¹ RUSZOLY JÓZSEF: *Arany János Megyaszón? Adatok az 1865/66. évi zempléni követválasztások históriájához*. Napjaink, 1983. február, 18–20.

⁷⁶² BAZML SF Zemplén vm. áll. biz. jkv. 1861:96.

⁷⁶³ Uo. Zemplén vm.közp. vál. 1861:55.

A választmány "az 1848-dik évi joggyakorlathoz képest" megállapította a választókerületeket, székhelyeikkel együtt (Homonna, Nagy-Mihály, Terebes, Sátoraljaújhely, Király-Helmec, O[lasz]-Liszka, Mád, Megyaszó). Kiküldte a 3–3 tagú összeíró küldöttségeket, melyek az illető kerület főhelyén és — az esetek többségében — még egy másik helyütt is működtek, meghatározott időpontokban, úgymint: Megyaszon és Girincsen; Mádon és Tokajban, O-Liskán, Sátoralja-Újhelyen; Király-Helmecen; Terebesen és V.csemernyén [Varannó-Csemernye], Nagy-Mihályban és Sztaktsinban; Homonnán és Keltsén.

A törvény 13. §-a alapján a járási főszolgabírák kötelességévé tették a választók értesítését: "ezen határozatokat rögtön és haladéktalanul számos példányú körlevelekben helységenként körözzék, sőt önmagok is, vagy igazolandó akadályoztatásuk esetében esküdtjeik, helységről helysére kelvén: nemesnek és nem nemesnek, szóval minden polgárnak megmagyarázni s aziránt azokat felvilágosítani igyekezzenek, miszerint magában a vagyon vagy személybeli képesség választói jogot nem ad, hanem erre nézve 1847/8. [évi] V. törvény-cikk összevonatközo szakaszai a *személyes bejelentést* is multhatatlanul feltételül teszik". A hirdetményeknek a helységházára való kifüggesztésén kívül a lelkészeket is fölhívták a szöszékről való kihirdetésre.

A választmány azt is megszabta, hogy a helységeknek az összeíró küldöttség részére át kell adnunk használatra a városi és községi polgárok névösszeírását, adóösszeírását s a telekkönyveket. "Az összeíró küldöttségek által a jelentkező választók választói képességének igazolásával bizonyítékul tekintendők a telekkönyvek, adókönyvek, oklevelek, szerzeménylevelek s kétség esetében a küldöttség felszólítására a község előjáróinak aggálytalan bmondásai [...]" A törvény 20. §-ára külön is fölhívták a polgárok figyelmét: "Az, ki bejegyeztetés végett az összeíró választmányok egyike előtt sem jelentette, e végett többé a központi választmányhoz nem járulhat [...]"

A választmány kimondta, hogy "csupán az ott [törvényben] előszámlált vétkek miatt fenyték alatt levő egyéneket zárja ki, azokra pedig, kik a fenytéknek kiállása által megbűnhödvén, azáltali jó és példás erkölcsi viseletükkel a polgári tagok gyakorlatára magokat érdemesítették, a törvény eme szigora ki nem terjed". Ha pedig az összeíró küldöttségek mégis elmozdították volna őket, forduljanak reklamációjukkal a központi választmányhoz.

A választmány mind a nyolc kerületben március 26-ára tűzte ki a választást, melyre kerületenként elnökből, alelnökből és jegyzőből álló küldöttséget nevezett ki. A törvény 24. §-a alapján a választmány kimondta, hogy (1) szavazni csak személyesen lehet, (2) a "szavazás helységenként történik", és (3) az elnök legvégül szavaz, amikor is "a szavazatok egyformasága esetén" az ő szava dönt.

Helyesen magyarázta a választmány a törvény 35. §-át is, amikor kimondta: "Általános többség alatt az értetik, midőn több követjelölt közt egyik kijelölt a választásnál jelen lévő és szavazó választók szavazatának legalább eggyel több, mint felét megnyerte, azaz legalább egy szavazattal többet nyert, mint valamennyit ellenjelöltjei együtt nyertek."

Figyelmeztette a választmány a választókat a fegyveres megjelenés tilalmára s e tilalom megsértésének következményére (1848: V. tc. 40–41 §§) is. Jól tudta ugyan a választmány, hogy a jó rend fönntartása a kijelölt elnökök föladata, akik e célra fegyveres erővel is rendelkezhetnének (42. §), mégis mellőzni kívánta ezt azzal, hogy "hiszi [...] a választókat jellemző *honpolgári becsületesség* mint gyémánt tartja fényét, s legerősebb [!] fegyvere úgy az indulatok legyőzésének, mint a közrend és csend fenntartásának, s a vagyon- és személybiztonság megvédésének, mint a féktelen szenvedélyek és kitörések ellensúlyozásának, tehát *polgári becsület és rend* legyen a választók jelszava".

A választmány elrendelte mindezen intézkedést kinyomtatni, nyilvános helyen kifüggeszteni s a lelkészek által egyházi szószékről kihirdetni.⁷⁶⁴

A központi választmány *hivatalból* átvizsgálta a betérjesztett összeírásokat. Március 19-én a sátoraljaújhelyi választókerület névjegyzékében azt észlelték, hogy Szécsy Mihály cs. kir. törvényszéki titkár e minőségben került az értelmiségi jogcímmel bírók közé. Törölte őt, mivel "törvényes qualificatioval ellátottnak nem tekinthet[te]".

A terebesi választókerületbe eső Kolbása községbeli Izsák János nemes választót, bár betegsége miatt személyesen nem jelentkezhett, méltányosságból meghagyták a választók között.

A március 19-i ülésre két kérvény is érkezett, amely kérte, hogy a nemeseket a megye bármely választókerületében összeírhassák. A központi választmány elvileg kimondta: "a törvény által [...] teljes mértékben épségben hagyott ezen politikai jogélvezet s joggyakorlat további megvédése és fen[en]tartása szempontjából határozatilag kimondatik, hogy a megye kebelében lakozó nemesek lakhely, birtok, vagyon és minden különös qualificatio nélkül a megye azon választó kerületében, hol magukat választóul bejegyeztetni s politikai jogukat gyakorolni kívánják, a választók összeírásába feltétlenül beveendő". Ezért a terebesi választók jegyzékébe fölvette a kérvényező, de a választókerületen kívül lakó nemeseket, akik legalább részben birtokosok is voltak a kerületben.⁷⁶⁵

Három tokaji polgár kérte a központi választmánytól Lovich Károly órás, volt honvéd vadász főhadnagynak a föl vételét. Tőle azért tagadták meg a választójogot, mert sem saját műhelye, sem segéde nincs. *Művészként* indítványozták föl vételét. A választmány az 1848:V.tc. 2. §-ának e) pontja értelmében "annál is inkább" föl vette, mivel politikai jogait az 1848-iki képviselő választásnál élvezte és gyakorolta, habár más választói képességet nem bírta is, mint "Tokaj város eddigi polgárja" jogosult választani.⁷⁶⁶

Szép szokást alakított ki a központi választmány, amikor külön-külön írásban köszönte meg az összeíró küldöttségeknek munkálkodásukat.

A választmány március 20-án kiegészítette a február 14-én hozott "hirdetményes határozatát" (1861: 13–15.). Kimondta:

1. A szavazás félbeszakasztás nélkül folytatandó, de a közcsend, rend, vagyon- és személybiztonság szempontjától csupán nappal, nem pedig éjjel is, s ha a szavazás az első napon be nem végeztetik, az azon napi eredmény nyilvános kijelentése mellett átteendő a szavazás folytatása a következő nap reggeli 9 órájára, és így tovább.

2. Ha a szavazás közben a rend felbomlik s a nyugodt és békés szavazatszedés a választók netaláni túlhajtásai által meghiúsítatik, az elnök a szavazást annyiszor amennyiszor s mindaddig, míg a nyugo[d]tság és csend helyre nem áll — *felfüggesztheti*, s ismét folytathatja, mert választási jogát mindenik választó csak korlátlanul és félelem nélkül gyakorolhatja alkotmányosan és biztonsággal.

3. A szavazás ideje és tartama alatt a választást vezérlő elnök a kocsákat és italmérő helyeket, ha a rend, csend, személy- és vagyonbátorság érdekében szükségesnek találná, bezárathatja.

4. Az esetben, ha a közcsend és rend megháborítását pártalakulások, korteskedések s a választói jogokat élvezni szándékozók szándékos felizgatása által elővélni lehet, a kerületi csendbiztosok, pandúrok és megyei hajdúk a választást vezérlő elnökök felhívására a kerületi szolgabírók által a választókerületek székhelyére berendelendő — tartozván ezek a rend fen[en]tartása felett szigorúan őrködni.

5. Az úgynevezett kortesek, vezérek a vezérletük alatti választókat illetőleg felelősek a rend, csend, vagyon- és személybiztonságról és közbátorságról, s ha a vezérletük alatti választókat kellő

⁷⁶⁴ Uo. Zemplén vm. közp. vál. 1861. I. jkv. Nyomtatásban uo. a sátoraljaújhelyi vál. jkv. mellett.

⁷⁶⁵ Uo. 1861:32–33. vö. 1861:36. NB! Az 1861:32. sz. kérvény is megvan!

⁷⁶⁶ Uo. 1861:35.

fegyelemben nem tartják s a politikai jogok élvezetével össze nem férő veszélyes surlódások és kihágások történnének, a nemzeti becsült oltalma alatt álló szavazatszedő küldöttségek ellen elkövetett bármely sérelemért az 1847/48. V. t.cikk 41. § kapcsán bűnvádi eljárás útján nevezettek lesznek megfenyítendők, melyért is a választást vezérlő elnökök azon kortes vezéreket a központi választmánynak multhatatlanul bejelentsek.

6. A megyei bizottmány f. évi Martius 8-iki közgyűlésében 235. sz. a. e megye politikai hitvallását s közvéleményét a legközelebbi országgyűlésre a megyétől elválasztandó képviselőknek irányadásául szolgáló alkotmányos szempontok szerint kifejezván, ezen irányadó megyei határozat a választást vezérlő elnökök által megválasztott népképviselőknek a választási jegyzőkönyv egyik példányával együtt kezéhez juttatandó.

7. A választást vezérlő elnökök a választási jegyzőkönyv két példányát a középponti választmány elnökéhez f. évi Március 28–29. napjain beküldeni tartoznak; melly alkalommal:

8. A választást vezérlő elnökök a választás folyamáról, annak eredményéről, a közrend, személy- és vagyonbiztonság tekintetében uralgott hangulatról s netalán az 1847/8. V. törv. cikk. 41. §-a súlya alá tartozó vétkes cselekményről a központi választmánynak kimerítő és tüzetes jelentést tenni kötelesek.

Ezen határozatot mindenki általi megtekinthetés s nyilvántartás végett a választást vezérlő elnökök a választási székhelyeken nyilvános helyre füg[g]esztessek ki.⁷⁶⁷

Azt is elhatározták, hogy addig is, míg a felelős minisztérium meg nem alakul, a helytartótanácsnak nem küldik föl a választási iratokat, hanem a megye levéltárában két-két példányban megőrzik, s majd csak a belügyminiszternek terjesztik föl.⁷⁶⁸

A választások valamennyi zempléni választókerületben március 26-án megtörténtek, a központi választmány mégis csupán június 6-i ülésen vette tudomásul a többnyire tüzetes elnöki jelentés kíséretében beküldött jegyzőkönyveket.

A tárgysorozat rendjén haladva elsőként a *mádi* választással foglalkoztak. Jegyzőkönyve csupán a törvény szempontjából releváns momentumokat tartalmazza. A három jelölt közül Sóhalmy Samu János lett a képviselő 713 szavazattal, míg ellenjelöltjeire jóval kevesebb voks jutott. Szirmay Istvánra 187-en, Prámer Alajosra pedig 279-en szavaztak. Dráveczky Alajos választási elnök jelentésében írta le részletesebben — mint arra a Sóhalmy-párt később rámutatott — a Szirmay-párt szemszögéből. A jelentés szerint a Sóhalmy-párt kezdeményezte összetűzések miatt a választást többször is meg kellett szakítani.

A Szirmay-párti petíció alapján Sóhalmy *dézsmaizgatása* miatt verifikációs vizsgálat is volt, a *veres tollas* képviselő mandátumát a Ház végül igazolta.

Homonnára, ahol Szerviczky György elnök a választást "előbb magyar, később tót, mint a szavazók legtöbbszeinek nyelvén tartott lelkes, többszöri éljenzéssel találkozott beszéddel nyitván meg", három jelölt volt: Vladár Tamás, Bujánovits Rudolf és Matolay Victor. Az utóbbi azonban még a szavazás előtt visszalépett. Már folyt a szavazás, amikor a jelöltek megegyeztek: nehogy napokig tartson a voksolás, inkább előzetesen megszámlaltatják párthíveiket. E barátságos "körbeszámítás" eredményeként Vladár Tamás, akinek ellenjelöltjénél kétszázzal kevesebb híve volt, visszalépett, Bujánovits Rudolfot pedig az elnök képviselővé nyilvánította.

Az olaszlisztkai választás eredménye *nem ismeretes*, mivel a jegyzőkönyv elveszett. A vármegyei főlevéltáros följegyzése szerint már 1940-ben sem volt meg. Tóth Béla adata

⁷⁶⁷ Uo. 1861:41.

⁷⁶⁸ Uo. 1861:42. Ma már csak egyik példány van a zempléni levéltárban.

szerint itt Lónyay Gábor (T1185) nyert mandátumot, mégpedig — mint Szabad György írja — Szakáts Dániel ügyvéddel, a zempléni "veres párt" jelöltjével szemben.⁷⁶⁹

A megyaszai választáson Szepesy Péter 568–312=256 szavazatkülönbséggel nyert Gräeffl Ignác ellenében. A képviselő az elnöki jelentés szerint "politikai hitvallását az 1848-ik esztendőben hozott és többi sarkalatos törvényekhez való lelkiösmeretes és ragaszkodása mellett" nyilvánította. A jelentés szerint "a rend — amint az a vérmes alkatú magyarok közt hamar megtörténik — néhány pillanatokra megzavartatott ugyan, de a szerencsi és gesztelyi kerületbeli szolgabíró és kerületi csendbiztos uraknak érélyes fellépése azonnal helyreállította".

A bodrogközi (királyhelmecei) kerület képviselője egyhangúlag br. Sennyey Lajos lett.

A terebesi választási jegyzőkönyv szerint három jelölt volt. Közöttük az eredmény így alakult: Molnár Józsefre 1309-en, Pilisy Zsigmondra 1031-en szavaztak, Ghiczy Józsefre viszont senki sem voksolt. Ő már a szavazás közben visszalépett. Matavovszky [Matavowszky] János választási elnök szerint különösen nehéz volt a választás színhelyének megválasztása. Szerinte ugyanis a választást a város közepén lévő *kocsmában*, ahol 1848-ban is volt, helyszűke miatt nem lehetett megtartani. Miután a városon kívüli tágas téren fölállítandó *deszskabódé* mellett döntött, a terebesi bíró "az uraság engedelmével az urasági téglavetőnél levő tágas térséget jelölte ki". E hely azonban a nagy sár miatt alkalmatlannak bizonyult. Ezért "a város közepén, az urasági udvar, illetőleg kert és a kath. templom közti téren" állította föl a szavazási bódét. A Pilisy- és a Ghiczy-párt óvott amiatt, hogy "a választás nem Terebes városa határában lévő szabad téren, hanem bent a városban" volt. A választás vége felé a Pilisy-párt megtámadtatására panaszkodott. A választást "a nagy láрма és tódulás miatt" pár percre fölfüggesztették. Az elnök szerint mindemellett "azt nem lehet állítani, hogy a nép közt egymás iránti rossz hangulat, annál kevésbé a személy- és vagyonbátorságot fenyegető kitérés vagy hajlam tapasztaltatott volna, és ha a közrend és rend némileg mégis megzavartatott, azt egyedül a jelen választási rendszer hiányának lehet tulajdonítani, melynek a legközelebbi országgyűlésen leendő kijavítása szeretett hazánknek érdekében több mint kívánatos".

A választási jegyzőkönyv szerint Pilisy Zsigmond és Ghiczy Zsigmond bizalmi férfiai arra hivatkoztak, hogy "a megyei bizottmány által a választás helyiségeül f. évi Mart. 23-án nem Terebes városa, de annak határában lévő szabad tér[t] a városon kívül határozatott", nem pedig "a város közepén egy köhalmokkal bővölködő tér".

Molnár József egyik bizalmija *óvott* a választókerülethez nem tartozó ladazsai, legényei és gesztelyi nemesek szavazása ellen.

A *nagymihályi* választás rendjét Szirmay József elnök ekként állapította meg: először a székhely választói szavaztak, hogy "beadván szavazataikat nagyobb felvigyázat s rend fenntartása tekintetéből mielőbb hazamehessenek", s hogy mint helybeliek ne zavarják meg a vidéki választókat. Utánuk betűrendben következtek: a deregnyői kerület 21 községe, mely kerület "egy nevezetes része magyar ajkú lévén, hosszabb várakozás után türelmetlenül várhatna a tót s különösen az óhitűek ellenébe[n]"; annál inkább, mivel két jelölt van. A Nagymihálytól legtávolabb eső sztakcsini kerület 34 községének *óhitű* (ortodox, rutén) választóit a nagymihályi kerület 14 községe követi. Ezen előzetes elnöki intézkedés választás színhelyén "N. Mihály[i] városának nyugati oldalán helyeztetett, előbb cs. kir. sóhivatal, később volt cs. kir. szolgabírói hivatal udvarának kapujára kiszegesztetett". A szavazás "a sóraktár udvarából magába a hivatal udvarába nyíló kőkerítés ajtajánál szabad ég alatt, nyílt

⁷⁶⁹ Szabad György, 1967. 417.

és elég tágas téren" zajlott le. A jelöltek: br. Luzsénszky József, Matolay Etele, valamint Bánkövy Pál voltak; utóbbi az "óhitű lelkész urak" jelöltje. A nagymihályiak szavazása közben a választók egyrésze "összekoccodott", sőt olyan hírek is érkeztek, hogy a választás kezdete előtt "a Matolay párton lévő vezérek" a Bánkövy Pál pártján lévő sztakcsini kerületbeliek elé Topolyán községbe mentek; s többeket megvertek, megsebesítettek. Dercsényi Kálmán főszolgabíró négy súlyosabb sebesültet orvosi ápolásra a városba hozott, s a verekedés ügyében "tisztí nyomozást" kezdett. Mivel a székhelyen való összekoccanás jelentéktelen volt, a szavazás az előre megtervezett rendben végbe is ment. Matolay részére a két megveretett — és távollévő (!?) — abari választó voksát is följegyezték, mire "a sztakcsini kerületnek Bánkövy Pál jelölt részén álló megverettek, szavazatuk is ugyanazon jelölt részére jegyeztettek fel, mellyek a jelenlevő tiszt. lelkészek bevallása szerint fel is jegyeztettek az illető helységek szavazatjegyzésénél". Ez utóbbi kerület 34 helységéből este 6 óráig szavaztak. Őket követte a rákóci kerület 16 helysége. Már megkezdődött szavazásuk, amikor a sztakcsini kerület óhitű lelkészei arra igyekeztek rávenni az elnököt, hogy "a szavazatok beszédését, feljegyzését a megyei bizottmánynak hozott határozatánál fogva az estvéli, sőt éjszakai időnek beálltával halasztván, tenné által" másnapra. Mivel a rákóci kerület választói közül többen szétszéledtek, br. Luzsénszky József emberei is a választás félbeszakítását kérték. Az elnök nem állt kötélnek, sőt kifejtette: a megyei központi bizottmány (választmány!) a választási elnöknek ugyan megengedte, hogy a választást éjszákára felfüggesse, "de ő az erészen szóló törvénytől, minhogy törvény felett egyike [senki] sem állhat, eltérni akarátja ellenére sem képes, mire az 1848-dik [V.] tc.-nek idevágó 33-dik szakaszát, melly a szavazás szakadatlan folytatását világosan rendeli, fel is olvasta, s ismételve kijelentette azt, hogy miután a törvény elhalasztást s más napra való áttételt még hallgatólag sem engedvén, ezen törvény rendeletének egy betűjétől sem fog elállni, hanem a szavazatok jegyzését mindaddig, még a képességgel bíró szavazók jelentkezni fognak, folytatandja, annyival pedig inkább, mivel nékie tartozó kötelessége tekintetbe venni az idő felette rövid voltát különösebben azért is, hogy ha majd a szavazók öszveszámítása után a képviselőül jelöltek közül egy jelölt sem nyerné el az általános szavazatot, s a szavazat újra megkezdetnék, a szavazatszedés nemcsak 27-én – 28-án, de úgy lehet 29-én így [...] nagypéntek ünnepnapra át is folytattnék, amit pedig tenni sem neki, sem [a] középponti bizottmánynak hatalmába[n] nem állhat". A leszavaztatott rákóci kerületet még a nagymihályi kerület 14 helysége követte, s végül is hajnali 4 órakor fejeződött be a választás, melynek során br. Luzsénszky József 650, Matolay Etele 465, Bánkövy Pál pedig 835 szavazatot nyert. A leadott 1950 szavazat fele 975 lévén, általános többséget egyikük sem nyert. Az óhitű papok támogatta Bánkövynek még 141 voksra lett volna szüksége.

Az elnök br. Luzsénszky és Bánkövy között aznapra új választást rendelt el, melynek szavazási sorrendje az előbbivel azonos maradt. Amikor a sztakcsini kerületre került sor, egyedül Sztakcsin választói jelentkeztek. A többi az elnök Dercsényi főszolgabíró útján hiába szólította föl, mert "valamint ezek, úgy a mellette s köztök forgolódo óhitű tiszt[elendő] urak is azt adták elő, hogy mivel ők tegnapi napon megrettentek, nem érezvén magokat bátorságba helyezettnei, készebbek nem szavazni és hazamenni". Panaszkodtak, hogy e második választásnál kérésüknek nem tett eleget az elnök, nem engedte őket elsőnek szavazni, "holott azon kerület lakosai távolabb földről jövéni, ki is éheztek". Az elnök az öszvetüzések elkerülhetetlenségére hivatkozott, különösen azért, mert "az alkotmányos szabadság sáncaiba felvett néposztály e jogok gyakorlatához még csak idomítva, annyival kevésbé képezve" sincs. Kiemelte, hogy "mivel a külön ajkú, de vallásra is különböző néposztály jövéni öszve, nem is csoda, ha összekoccanás történik".

A választók éhsége sem lehetett ok a választás félbeszakítására. Mivel az elnök tovább folytatta a szavazást, az óhítú lelkészek is kivonultak a szavazatszedő küldöttségéből, s immár Bánkóczy Pál sem kérte a szavazás folytatását. Ám ezt az elnök mégsem szakította félbe, hanem a rákóci és a nagymihályi kerület szavazóival befejezte. Az eredmény: br. Luzsénszky Józsefre 994, Bánkóczy Pálra pedig 16 szavazat jutott, ami az utóbbi tényleges visszalépésének következménye volt.

Sátoraljaújhelyben egyébként gr. Andrassy Gyula kapott egyhangú bizalmat.⁷⁷⁰

V. Az 1865. október 19-i első központi választmányi ülés kimondta, hogy a törvény szerinti választókerületek "az 1848-ik és 1861-ik évi joggyakorlatokhoz képest constatioztatván", megállapította az ezekbe tartozó községeket, székhelyeikkel együtt, mégpedig szolgabírói kerületek szerint, némi eltéréssel (5.).

Fölhívták a szolgabírákat, hogy körlevelekben tudassák a helységekkel: "nemesnek és nemnemesnek, szóval minden polgárnak megmagyarázni s aziránt azokat felvilágosítani igyekezzenek, miszerint magában a vagyon vagy személyi képesség választói jogot nem ad, hanem erre nézve 1847/8. V. törvénycikk összevonatközo szakaszai a személyes bejelentést is mulhatatlanul feltételül teszik". Az összeírás kerületenként egy vagy két helyen zajlott (7.). A küldöttségek segédeszközként "a városi és községi polgárok" adóösszeírásait, valamint a telekkönyveket használhatták föl. "Az összeíró küldöttségek által a jelentkező választók választói képessége igazolásánál bizonyítékul [voltak] tekintendők a telekkönyvi ívek, adókönyvek, oklevelek, szerzeménylevelek s kétség esetére a község előljáróinak aggálytalan bemondásai"; figyelmeztetendők is voltak a jelentkezők, hogy mindezeket vigyék magukkal (8.).

A választmány eleve *értelmezte* a törvény némely szakaszait.

A bizonyos *vétségek* miatt kizártakról (2.§) kimondta: a törvénycikk "csupán az ott előszámlált vétkek miatt fenyték alatt lévő egyéneket zárja ki, azokra pedig, kik a fenytéknek kiállása által megbűnhődven, azáltal jó és példás erkölcsi viseletükkel a polgári jogok gyakorlata magokat érdemesítették, a törvény ím e szigorral ki nem terjed: azért is azok, kik mint ilyenek, a három tagú összeíró küldöttségek által elmozdítottak, ha egyébiránt magukat annak helyén s annak idejében beiratás végett bejelentették s elmozdításuk érdekében a központi választmányhoz is folyamodtak, vagy itt S[átor]alja Új helyben [...] folyamodni kívánnak, a felmerült akadályok önadatokkali s bizonyítékokkali elhárítása esetében választókul bejegyeztetni fognak" (11.).

A szavazás személyenként és *helységenként* történhetett; az elnöknek kötelessége volt szavazatát "hátra tartani" az eredmény megállapításáig, "a szavazatok egyformasága esetében" az ő szava dönt (13.).

A törvény 33. §-a folytán kimondták: "Általános többség alatt az értetik, midőn több követjelölt közt egyik kijelölt a választásnál jelenlevő és szavazó választók szavazatának legalább eggyel többet mint felét megnyerte; azaz legalább egy szavazattal többet nyert, mint valamennyi ellenjelöltjei együtt nyertek" (4.).

A tiltott fegyvereken "ütő, vágó, szűrő, lövő, stb. szereket" értettek (40. §, 15.).

Miként már 1861-ben, a 42. § értelmében elnöki rendfenntartásra vonatkozóan kellő emelkedettséggel mondták ki: "A középponti választmány az 1848. évi alkotmányos törvények által választói jogok gyakorlata és élvezetére minősített honpolgárok politikai érettségében s a mindenki által óhajtott alkotmányos szabadság élvezetére törekvésében, a rend

⁷⁷⁰ BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. jkv. 1861. június 6. és mellékletei. MAM: 132–138., különösen: 138. Sólalmly Samu János mádi és Bujanovics Rudolf homonnai képviselőről: *Szabad György*, 1967. 417.

és csend mindenkor és mindenhol leendő fenntartását érdeklőleg szilárd biztosítékot kíván föltalálni: az érintett szakaszban foglalt szigorú intézkedések igénybe vételét teljesen mellőzni kívánja; mert hiszi, hogy a választókat jellemző honpolgári becsületesség mint gyémánt megtartja fényét, s legerősebb fegyvere úgy az indulatok legyőzésének, mint a közcsend és rend fenntartásának, s úgy a vagyon és személybiztonság megvédésének, mint a féktlen szenvedélyek és kitörések ellensúlyozásának, tehát polgári becsület és rend legyen a választók jelszava." Fegyveres erőre pedig nincs szükség!(!?)

Mivel a választmány, bár ismerte a helytartótanács általános intézvényét a határidőkre, a 21 napos időközti tudatosan nem tartotta meg ülése és a választók összeírása között, a kormányshoz október 26-án erre figyelmeztetést kapott.⁷⁷¹ Ezt követező, november 4-i ülésén, ha fönttartással is, tudomásul vette, s az összeírási időt november 23-áig meghosszabbította, és hozzá képest a többi határidőt is kitolta. "Midőn a központi választmány — szólt a határozat — érvényes választási rendszabályoknak az 1847/48. V. t. cikkben szentesített eljárást ismerheti el, [...] csupán a belügyek miniszterével való érintkezésre tartaná magát hivatottnak, mindezáltal tekintve azt, hogy a [...] Helytartótanácsnak [...] intézménye az 1847/8. V. t. cikk 13. és 14. § rendeleteivel összeütközésben nincsen, azon óvás és jogfenntartás mellett, nehogy jövőre abból következtetések vonathassanak, mindaddig, míg az 1847/8. törvények által szentesített felelős magyar minisztérium és azzal a belügyek minisztere is a kormány élére nem áll, kivételesen a [...] Helytartótanáccsal való időszakonkénti érintkezéstől nem vonakodik". A meghosszabbítás 10 napja alatt az összeíró küldöttségek csak a kerületek székhelyén működtek.

November 4-én indítványozták, hogy az idevonatkozó 1861. évi határozatok föllevenítésével a nemesek összeírására az összeíró választmányoknak adjon a központi választmány eligazítást. "A középponti választmány — szólt a 24. sz. határozat — a politikai jogélvezetet a nemesektől, a kik az országgyűlési követek választásában a megyében szavazattal bírtak, s e joggyakorlatra lakhelyükhöz és lakhelyük kerületéhez nem köttetett — elvehetni annál kevésbé érezhet magát hivatottnak, mivel az 1847/8. V. t. cikk 1. §-a régebben is megieszerte élvezett politikai joggyakorlatot az arra jogosítottaktól, kik közé főleg a nemesek tartoznak, sem el nem vevé, sem lakhely avagy választókerület kijelölésével nem korlátozó, sőt az egész megyére kiterjeszté, s a 20-ik § értelméből folyik, hogy az egyéb képességi kellék alá nem esett nemesség a megyében szervezett bármelyik választókerületben is bejegyeztetheti magát választóul." Ennek mintegy a megerősítésére határozatban mondták hát ki: *"a megye kebelében lakozó nemesek lakhely, birtok, vagyon és minden különös választói képességi kellék nélkül e megye azon vál. kerületében, hol magukat választóul bejegyeztetni, a politikai jogukat gyakorolni kívánják, a választók összeírásába az összeíró választmányok által feltétlenül bevezetendők."*⁷⁷²

A helytartótanács e határozati pontot 87 873/1865. számon november 12-én a király által "reáruházott felügyeleti tiszténél fogva" megsemmisítette. "A törvény szellemének helyes magyarázatánál fogva — írta — a birtoktalan nemes csak azon választókerületben jegyeztetheti be magát, melyben állandó lakással bír, a birtokkal bíró pedig tetszése szerint ott, hol lakik, vagy pedig hol birtoka fekszik; mert máskülönben a választókerületek közötti helyes arány fenntartása végkép[p] lehetetlenítették, és oly visszaélésekre nyitnának alkalm, melyek a választás jogérvényes gyakorlatának kijátszására vezetnének. Ennélfogva a választási lajstromokból mindazon nemesek, kik nem az állandó lakhelyüket vagy tényleges birtokukat magában foglaló választókerületben írtak be, *azonnal* törlendők, s illetékes

⁷⁷¹ OL Htt. 1865-II-15-83 291.

⁷⁷² BAZML SF Zemplén vm. levéltárában is (közp. vál. ir. 1861:31.)

választókerületi lajstromukba iktatandók, mely intézkedés annál szabatosabban fogantatandó, mivel e kir. kormányzék komolyabb rendszabályok alkalmazása mellett sem tűrhethetné el, hogy a törvénynek ekkénti balramagyarázásával visszaélések követtessenek el; — a választmánynak e részbeni határozatát tartalmazandó jegyzőkönyve *három nap* alatt *felelőség terhe* alatt bevértván."

A mádi választókerület birtokosai november 12-i beadványukban a nemesek szavazati képességére vonatkozó, számukra sérelmes központi választmányi határozat ellen ugyan-csak a helytartótanácsához fordultak. A kormányzék az előbbire is hivatkozva 89 342/1865. számon *azonnali* jelentéstétel kérésével küldte be a központi választmányhoz.

Draveczy Alajos birtokos, Somogyi József mádi római katolikus lelkész s mások: Zay István jelölt hívei beadványukban megírták, hogy jelöltjük "szerény férfiú", aki ellen Sóhalmi [Samu] János 1861-i képviselő és Vecsei-Oláh Károly lépett föl. November 6-án a szomszédos olaszliszkai kerületbeli Erdőbényéről "65 nemesek csatarendbe sorakozva, 8 dupla[csövű] puskákkal ellátott egység fedezése mellett, mindnyájuk kézbéli ütőeszközöket is viselven Maád városába bejöttek s fegyvereiket letétén a városházán működő össze-író küldöttség előtt megjelentek, s magokat mint Maád kerületi választók bejegyeztetni követelték". A küldöttség a kerületbeli lakhely és birtok hiányában nem akarta őket fölvenni, ám miután bemutatták a központi választmány november 5-i 1865:24. sz. határozatát, a küldöttség "egy, a Maád választókerület községei közül egyiknek nevét sem viselő külön ívre az Erdőbényei s így Liszkai kerületi, de a maádi kerületben sem lakos, sem birtokos nemeseket mint Maád kerületi választókat bejegyezte".

A kérvényezők a központi választmánynak az 1861-i megvalósult határozatra hivatkozása ellenében kijelentették: "hol nem volt panaszos, ott nem kell bíró, a mi kerületünkbe[n] legalább 1861-ben ezen eset elő nem fordult". Azzal érveltek, hogy az 1848:V. tc. a *nép-képviselő* alapjára helyezte a követválasztást; e célból *választókerületeket* rendelt szervezni (4.,5. §§). Zemplén vármegyében is megtörtént ez, miért is "minden kerületnek önmagának van joga képviselőt választani".

"Most — folytatták — a szomszéd Liszkai kerületben Lónyay Gábor ellenjelölt nélkül lévén, egyhangúlagi megválasztása bizonyos, most tehát mondva lévő okoknál fogva a Liszka, sőt [!] Újhely kerületi nemesség is — mert már odavalók is jelentkeztek az összeíró küldöttség előtt — akarnának reánk követet erőszakolni." A beadvány az esetleges összetűzések forrását is látni vélte az idegen kerületbeni nemeseknek a mádi választásba való törvényellenes bekapcsolásában.⁷⁷³

Bekecs község bírása, nemes Béli János s előljáró társai november 20-án éppen az 1865:24. sz. határozat ellen *óvást* emelve kifogásolták a központi választmány összetételét, mivel abba a községekből legalább 2–2 előljárót nem hívtak meg. Remélték, hogy "jövőre [...] a nem nemes származású osztály is képviselve lesz úgy a központi választmányban, mint más kiküldötteknél is".⁷⁷⁴ A központi választmány ezt november 20-án azzal intézte el, hogy "üléseit mindenkor nyilvánosan tartja, s abban mindenkinek szabadságában áll résztvenni".⁷⁷⁵

A választmány a 87 873/1865. sz. helytartótanácsi rendelkezést november 17-én kénytelen-kelletlen, óvással és jogfönntartással tudomásul vette. Hangsúlyozta, hogy 24. sz. határozatával "új intézkedést nem is tőn, hanem csupán a jogfolytonosság elismert kötelező elve mellett az 1861. évben alkotmányos úton, törvényesen hozott s a gyakorlat által is szentesi-

⁷⁷³ Uo. 464/1865. ir.

⁷⁷⁴ Uo. 43–1865. ir.

⁷⁷⁵ Uo. 1865. nov. 26-i jkv.

tett határozatok érvényességét tartotta fenn, mindazonáltal [...] a [...] kormánysszék ezen újabb [...] intézményében a korszerű fejlődésben — fájdalom — annyiszor megzsibbasztott magyar alkotmánynak az 1847/8-i törvényekben kifejezést nyert demokratikai iránybani fejlesztését jelző készséget kíván feltalálhatni, addig is míg a törvényhozás e tárgyban alkotmányos úton intézkedhetnek, csupán ezen alkalomra és kivételesen, óvás és jogfenntartás mellett az összeíró küldöttségekkel maguk mihez tartása végett közölni rendelte: *mikép[p] azon nemesek, kik nem az állandó lakhelyüket vagy tényleges birtokukat magában foglaló választókerületekben irattak be, előleges behívás, kihallgatás után, avagy igazolni nem tudás esetében az összeírási tábla jegyzékéből azonnal kitörlendők, s az illető választókerületi lajstromokba iktatás végett az illető választókerület összeíró küldöttségéhez haladéktalanul átteendők*".⁷⁷⁶

A mádi összeíró küldöttség elnöke — elmulasztva az előzetes igazoltatást — az idegen választókerületi illetőségű nemes választók lajstromát egyszerűen átadta az illetékes olaszliszkai és sátorlajújhelyi összeíró küldöttségeknek. Ezt ezek nehezményezték is. Mivel a központi választmány az idő szorítása miatt külön vizsgálatot ez áttett nemesek esetében már nem tehetett, november 26-án kimondta: e jegyzékek "a felszólamlás alkalmával érdemleges tárgyalás alá vétetni rendeltettek".⁷⁷⁷

Másnap meglepő fordulat történt: az olaszliszkai és a sátorlajújhelyi választókerületbe mintegy hazairányított tolcsvai, vámosújfalui, olaszliszkai, erdőbényei, sátorlajújhelyi, hotykai és sárospataki nemesek telekkönyvi bejegyzéssel igazolták, hogy november 12-én csoportosan földet vásároltak a mádi választókerület területén, s mivel a birtokmennyiséget nemeseknél a törvény nem állapította meg, már nem lehetett akadálya visszajegyzésüknek a mádi választók közé. A törvény s a helytartótanácsi rendelkezés kijátszásának kifogása sem állhatott meg, maga a kormánysszék is hiába hivatkozott a nyilvánvalóan választási trükkre. Ez itt is bejött.⁷⁷⁸

Az előfogati díjat, valamint az összeíró választmányokban alkalmazott 3–3 írnok napidíját a központi választmány már október 19-én a megyei főpénztárba utalványoztatta (3.). Ezúttal pedig az összeíró küldöttségi tagoknak, valamint a reklamációk elbírálásában résztvevő választmányi tagoknak állapított meg 4–4 forint napidíjat (25.). A főispán által felsőbb helyre fölterjesztendő költségvetést is megállapították. Ez a nyomda-, papír-, spanyolviaszás és más irodai költségekkel együtt 4489 forintra rúgott (29.).

Nem hagyta szó nélkül itt sem a helytartótanács a napidíjat: "a napidíjak az ily kiadások fedezésére szükséges alap, s törvényes intézkedés hiányában nem utalványozhatók", csupán az összeíró küldöttségek előfogataira s szigorúan csak a szükséges irodai költségekre, "fel sem tehetvén ezen igazgató kormánysszék, hogy az illetők a haza közügyébeni személyes fáradozásaik jutalmát az irányukban nyilvánuló közbizalomban eléggé föl ne találják".⁷⁷⁹

A központi választmány ezt már nem fogadhatta el, hiszen az összeírók "annak mellőzésevel, hogy a különben is hosszúra nyúlt összeírási munkálatok miatt saját anyagi hátrányukra egy időre gazdálkodásuk vitelével felhagyni kénytelenítették, oly áldozatot, mely különben elkerülhetett készpénzkiadással járul, tőlük egyáltalában nem igényelhet, de miután az érintett napontai 4 forintban csakis az előfogati s napi tényleges költségek vétetek méltánylatra, ugyanezért ezen költségek[re] és díjakra nézve az 1865. november 4-ki 25.

⁷⁷⁶ OL Htt. 1865–II–15–87 873.

⁷⁷⁷ BAZML SF Zemplén vm. közp. vál.: 51–52/1861. ir.; jkv.

⁷⁷⁸ Uo. 58–63. jkv. és ir.

⁷⁷⁹ OL Htt. 1865–II–15–87 873.

sz. alatt hozott határozat megtartása — minden jövőre származtató közügyi lépések iránti vonakodások kikerülése végett — újabban is elhatározandó volt".

A helytartótanács november 22-én kelt 90 346/1865. sz. válaszában ehhez csak arra az esetre járult hozzá, ha e "napidíjak fedezésére a vármegye szabad rendelkezésére álló alap léteznék, és annak [...] igénybevételét a központi választmány majdan a megye közönsége irányában igazolhatni vélné".⁷⁸⁰

A nagymihályi összeíró küldöttség túl is lépett feladatkörén, amikor az általa összeírt 2720 választóról annyiban is gondoskodni kívánt, hogy mivel téli időben szabad ég alatt voksolni nem lehetett, a *Kos* vendéglő két termét 18 forintért kibérelte a választás lebonyolítására, sőt "a szavazatokat megjelelő *golyóbisokat* és szavazóládákat is rendelt 7 forintért". A központi választmány az utóbbi, titkos szavazási előkészületet és kiadást *nem* fogadta el.⁷⁸¹

Indítványára a megyei állandó bizottmány 1861. február 5-i határozatát, amely szerint "a megválasztott központi választmányi tagokon kívül minden községből két előjáró sorolható a központi választmányhoz", a törvény 7. § b) pontja szerinti helyes értelmezéssel, "miután a középponti választmány oly módon választatott, hogy abban a megyének külön választókerületei mind képviselvék", úgy módosították, hogy benne "a községeknek előjárói is *kellő arányban* részt vegyenek" (26.). Az első két ülésen senki sem volt ott közülük. A 73 691/1865. sz. intézvénnel megküldött választási rendszabályok mihez tartás végett a választási elnökökkel közöltettek: amennyiben "az 1847/8. V. t. cikkben körülírt választási törvénnyel összeütközésben nem állnak" (28.).⁷⁸²

Noha október 19-én a választmány fegyveres erőt alkalmazni egyáltalán nem akart, igénybevétele november 4-én már az összeírásoknál is kíváncsúnak mutatkozott. A választási harc a mádi és homonnai kerületben volt különösen éles.

Golop községe előjárósága november 2-i folyamodványában arról írt, hogy Mádön egy embert már agyonvertek, Szerencsen pedig véres verekezés volt október 29-én. November 1-jén a golopi előjáróság tagjait, akik a faluból mintegy próbaképp megjelentek Mádön, minden akadály nélkül összeírták ugyan, ám hazafelé menet "a Mád és Tál[í]ya közti Padi hegyi szőlők alatti országúton a Zalay párti veres-tollas tömeggel találkozván, s bár felhívásukra megnyugtatóan hangoztatták jelöltjüket, de miután kalapjaik mellett veres tollat nem láttak, megtámadtattak s fejkön kövekkel s bunkósbottokkal súlyosan megsebesítettettek". Mivel a Zalay- és a Vecsey-párt között másutt is összecsapások voltak, ezek az itatásokkal s vesztegetésekkel együtt a választókat jogaik gyakorlásában veszélyeztették.

A választmány a beadvány megküldésével jelentést kért a küldöttségtől. Ennek kötelességét egyébként általában valamennyi összeíró és szavazatszedő küldöttségre is kiterjesztette.

A mádi esetre, valamint arra a hírre, hogy "a homonnai v. kerületben [...] a választás alkalmával bekövetkezendő állapot a legkomolyabb aggodalmat keltené fel", a választmány megkereste Sztáray Victor főispánt, hogy a mádi és a homonnai választókerületbe már az összeírás idejére és természetesen a választásra, valamint utána még két napra küldessen egy-egy század katonaságot, a választási elnökök pedig a többi kerületben is vehessék igénybe a Sátoraljújhelyben állomásozó katonaságot.⁷⁸³

⁷⁸⁰ Uo.

⁷⁸¹ BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. jkv. és ir. 1865:47.

⁷⁸² OL Htt. 1865–II–15–87 791.

⁷⁸³ Uo. 87 873. = BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. ir. 1865:27.

Borunkay László s összeíró társai Sztempák István homonnarokítói lelkésznek november 2-i levelére hivatkozva Homonnáról 4-én azt jelentették, hogy

a) "a jelenlegi összeírástól rémitik a népet, állítván miszerint a jelen működés célja lenne az úrbéri állapot visszahozatala, s illy bűjtogatóké[p]len nyilatkozott egy közjegyző";

b) Durcsinszky Gyula és Nener N. homonnai kőműves mester Sánta Iván és Mihály előtt "az orosz követjelölt s annak pártfogói ellen", sőt a bejelentő ellen is "fenyegető és piszkos szavakkal kikeltek".

Az összeírók mintegy e bejelentés súlyát csökkentve azt is jelentették, hogy küldöttségük "az összeíráshoz jelentkezőkben hiányt nem szenved, mert a Homonnára szokásosan jövő homonnai járás[ból], zsalobani, mezőlaborci kerület[ből], úgy varannói járásból idecsatolt helységek a mai napig jelentkeztek, [és]pedig 2087 választó".⁷⁸⁴

A küldöttség egy másik levelében november 12-én viszont arról tett jelentést, hogy az előző napon "a pártok oly éles állást foglaltak egymás ellen", hogy föl kellett függeszteni az összeírást. Az összeírásban a sztrapkói és dobrai kerületből több választó megsérült, miért is az illetékes főszolgabírók nyomoztak is.⁷⁸⁵

Amikor a választmány hírül vette a homonnai kerületben a pártok november 11–12-i összekoccanását, az ügyet "a sérelmek sikeres orvoslása végett" áttette a főispánhoz.⁷⁸⁶ Hiába írta meg a mádi összeíró küldöttségi elnök, hogy nem szükséges a katonaság, kirendelését a központi választmány fönntartotta.⁷⁸⁷ Jellemző a mádi kerület feszült helyzetére, hogy a november 27-i központi választmányi üléstől Tokaj és Tarcál választóközönsége "az élet biztonsága szempontjából" a kerület székhelyének áthelyezését kérte *Tarcalra*. A választmány azonban nem érezte magát "hivatottnak" az "1848-ik évben a megyei közgyűlés által meghatározott, a belügyministerium által megerősített, 1861. évben helybenhagyott s a gyakorlat által szentesített választói helyiségnek [helyiségnek] Mád városából más városba való áttételére avagy átváltoztatására". A kérelmezőket csak a majdan megtartandó megyei közgyűléshez utasíthatta, a választási elnöknek pedig meghagyta: „Mádon a választási s netán szavazási helyiséget minden zavar és összeütközés kikerülése végett lehetőleg nyílt és könnyen hozzáférhető helyen” jelölje ki.⁷⁸⁸

Ámbár minden megye megkapta, a helytartótanács 6033. (elnöki) számon november 1-jén intézkedést küldött a főispán(ok)nak a katonai erő igénybevételéről. A főispán az alispáni hivatal útján 1187. számon adott tovább a központi választmánynak.⁷⁸⁹

A november 27-étől 30-áig tartó reklamációs eljárás a mádi választókerületbe beiratkozott más kerületi nemesek ügyein kívül is tartogatott néhány érdekes esetet. Elutasítása miatt reklamált pl. Schirger Antal homonnai lakos, a provizórius cs. kir. adóhivatal szolgája (*Amtsdiener*). Mint "megyei polgárnak és állami szolgálatba[n] levőnek — írta — évenkénti pénzbeli fizetésem 250 ft. o. é., azon kívül szabad szállásom és 30 ft. o. é. pausálem vagyok". A központi választmány arra figyelemmel, hogy szolgál és így "gazdai hatalom alatt álló egyén", mégsem adott neki választójogot.⁷⁹⁰

Több szerencsi és ondi választó panasza kapcsán mondta ki a választmány, hogy "az 1861. évi bejegyzés és az akkori választói jog gyakorlat[a] nem ad jogot a választói jog jelenlegi igénybevételére", mivel viszont a panaszlók "oly házi és szőlőbirtokkal, mely után

⁷⁸⁴ BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. ir. 1865:32.

⁷⁸⁵ Uo. 33.

⁷⁸⁶ Uo. 35.

⁷⁸⁷ Uo. 36.

⁷⁸⁸ Uo. 65. jkv. és ir.

⁷⁸⁹ Uo. 34.

⁷⁹⁰ Uo. 54. jkv. és ir.

választói képességre az 1847/8. V. tc. 2. § c) pontja szerint jogosítván, bírnak, általános elvül kimondatván az, hogy szőlőbirtoktól hat kapás szőlő és ház elegendő qualificatio a választási jog gyakorlására", többüket bejegyeztette a névjegyzékbe.⁷⁹¹

Hurka Péter nagyéresi közbirtokos nemes azért reklamált, mert — mint írta — az összeírói küldöttség a másik párton lévő Czigány András bírót rágalmazó, indoklás és bizonyíték nélküli bejelentésére a választók névjegyzékéből kivette. A panaszos szerint a bírót azt állította, hogy 1850-ben községi jegyzőként "elcsempészte" a község szénáját. Ezt ő tagadta; különben is: még eljárás sem indult ezért ellene, nemhogy fenytékkal sújtották volna. "Hogy Nagy-Géresben — adta meg a magyarázatot a folyamodó — számosan — és maga Czigány András bírót is — a legközelebb [legutóbb] lefolyt tagosítási perben lett összezdördulésünk s huzalkodásunk miatt halálos ellenségeim — az köztudomású dolog" [...]. A választmány igazat adott a folyamodónak, mivel a törvény csak azokat zárta ki, akik "csempészkedés miatt tetteleg és valósággal fenyték alatt vagynak".⁷⁹²

A mádi kerületbe tartozó tállyai választókkal esett meg, hogy az összeírásban való közreműködésre a városbíró által kiküldött Pátriczky József városi tanácsos "helyéből kiszorít[at]ván egyedül Győry István [városi] jegyző és Glatz János [tanácsos], ki evégre a bíró-ság által ki sem küldetett, mindenkit, ki ott magát beíratni kívánta, minden igazoláshoz megkívántató kellékek nélkül, mint választókat beíratni engedték, úgyannyra, hogy kik sem régi joggal, sem birtokképességgel, sem teljeskorúsággal, sem — mint a törvény rendeli — iparos osztályhoz tartozó minőségökkel [nem] bírnának, a beíró választmányt elhallgatással, sőt szándékos hamis állításokkal odavezették, hogy az ide mellékelt [... jegyzékekbeli] képességgel nem bírókat is az igaz választók közé bevezettették". Az emiatt panaszt tevő Fándly József és társai szerint a küldöttség is észrevette ezt, sőt a tállyai előjárókat telekkönyvestül maga elé rendelte, ám a képességgel nem bírókat az összeírásban csupán megjelölte, de ki nem húzta. A választmány sem tudott november 28-án nyomban dönteni az ügyben; különösen zavarta, hogy a választójoggal nem bírók egyik mellékelt jegyzékét a bepanaszolt tanácsos is aláírta...⁷⁹³ A tállyai városi tanács november 30-ára Sátoraljaújhelybe berendelt tagjai személyesen tanúskodtak az ügynek bizonyos esetekben a választókra kedvező, más esetekben kedvezőtlen elbírálásáról.⁷⁹⁴

A főispán december 7-i jelentése szerint a következő képviselőket választották meg: br. Vay Sándor (Szerencs, helyesebben: Megyaszó), Vecsey Oláh Károly (Mád), Lónyay Gábor (Patak, helyesen: Olaszliszka), gr. Andrássy Gyula egyhangúlag (Újhely), Molnár József egyhangúlag (Terebes), Kossuth Pál (Bodroghöz = Királyhelmece), Szirmay Géza (Nagymihály), Szirmay Pál (Homonna). Tarcalon és Mádon az összeíráskor egy-egy ember vesztette életét; "a terebesi kerületben, hol különben a legnagyobb rend volt [...], az ottani bírót, ki a választók botjait szedte el — pártfelei által agyonütöttet".⁷⁹⁵

Másnap azonban Füzesgy György első alispán már cáfolni volt kénytelen a *megyaszói* eredményt, hiszen ott a választás verekedés miatt félbeszakadt.⁷⁹⁶ Ennek következményeiről, végül br. Vay Sándor megválasztásáról, a petíciós eljárás nyomán igazolásáról írtam (Napjaink 1983/2:18–20.).

⁷⁹¹ Uo. 55–56. jkv. és ir.

⁷⁹² Uo. 67. jkv. és ir.

⁷⁹³ Uo. 66. ir. és jkv.

⁷⁹⁴ Uo. 72. ir. és jkv.

⁷⁹⁵ OL Htt. 1865–II–15–95 747.

⁷⁹⁶ Uo. 96 036.

A december 5-i választások jegyzőkönyvei és választási elnöki beszámolói 11-én kerültek a központi választmány elé, amely rendre tudomásul vette őket.

Homonnán két jelölt volt, Szirmay Pál és Chira Elek. Az előbbi bizalmi embere Hrabovszky József római katolikus alesperes és Vladár Kristóf, az utóbbié Bacsinszky Ágoston görög katolikus lelkész volt — és saját maga. Szavazás közben Chira, pártját kisebbségben tudva, visszalépett; ennek nyomán Szirmay Pál egyhangúlag nyerte el mandátumát.

Nagymihályban Szirmay Géza volt az egyetlen jelölt. A választók a szabad ég alatt kiállították ki képviselővé.

Terebesen Zsolner László javaslatára "az összegyűlt választók egyhangúlag és közmegyegegyezéssel országgyűlési képviselőként Molnár József urat kiáltván föl, nevét é[l]jenzések közt harsogták mindaddig, míg a választást vezérlő elnök [Péchy András] maga és az egész gyülekezetnek és összegyűlt választóknak közakarátát a fent nevezett úrbán öszpontosítva látván", megkérdezte, hogy megnyugszanak-e Molnár Józsefben. Igenlő választ kapván, őt képviselővé nyilvánította.

Királyhelmeceken Mészáros József nagygéresi lakos tolmácsolta a választók "egyhangú óhaját", amikor Kossuth Pált javasolta. Egyhangúan mindjárt meg is választották.

Sátorlajújhelyben gr. Andrássy Gyula lévén az egyetlen jelölt; ő is egyhangúlag nyert.

Olaszliszván "a város alatt levő síkon" megjelenő választók Lónyay Gábort éljenezték, ám két helybéli lakos Prámer Alajost mégiscsak jelölte. De nem akadt tíz választó, aki szavazást kért volna. Prámer a jelöltségről lemondva maga is Lónyayt ajánlotta. Így ő egyhangúlag kikiáltott képviselő lett.

A választási jegyzőkönyv és id. Szabó Sámuel választási elnök egybehangzó jelentése szerint Mádon három jelölt volt: Sóhalmy [Samu] János 1861-i képviselő, tályai lakos, Zalay István legyesbényei közbirtokos és Vecsey Oláh Károly tokaji lakos. Mint láttuk, a központi választmány eleve katonai segítséget igényelt a rendfőntartásra. A gr. Wurmbrand százados parancsnokolta vadászszázadot a választó közönség három pártjának szétválasztására használták föl. A szavazás a központi választmány 1865:68. sz. határozata nyomán "Mád városához közel eső ugar földeken, a szabadban készített helyiségbe[n], vagyis Bódéba[n]" zajlott. Először a mádiak szavaztak azon méltányos kérelmükre, hogy házaikat "illy körülmények között huzamosabb ideig felügyelés nélkül hagyni veszélyesnek tartják"; a többi község — Rátka, Legyesbénye, Golop, Tokaj, Tarcál, Zombor, Tállya, Bekecs, Ond, Szerencs — sorrendjét sorshúzással döntötték el. Fél 12 órakor Sóhalmi János visszalépett; a szavazás így is éjjel fél 2-kor fejeződött be, ezzel az eredménnyel: Sóhalmy [Samu] János (lelépése idejéig) 87, Zalay István 770, Vecsey Oláh Károly pedig 1177 szavazatot nyert, s így abszolút többséggel utóbbi lett a képviselő.

A választási elnök nem mulaszhatta el főlemlíteni, hogy feszültté tette a hangulatot, sőt ingerültséget keltett, hogy "a szomszéd választókerületekből nagyobb számmal beavatkozni szándékozó nemeseknek a központi választmány a [...] helytartótanács rendelete ellenére szavazati képességet adott". A választáson elterjedt, hogy a helytartótanács távirattal tiltotta le az "állítólagos birtokszerzés után" e nemeseknek e kerületben választóvá való nyilvánítását. Közülük egyébként egyetlen egy szavazott, ő is Sóhalmy [Samu] Jánosra.

A központi választmány, tudomásul véve a választási jegyzőkönyvet, a választási elnöknek az 1865:58–63. sz. határozattal a birtokszerzésük alapján fölvetett nemesekkel kapcsolatos döntéseit védve elutasította azon gyanúsítást, mintha az az "egyik követjelölt részére intézett segédnyújtásul hozatott" volna.

A mádi választáshoz kapcsolódott a főtárnokmesternek mint a helytartótanács elnökének december 2-án du. 5 órakor érkezett sürgönye, mely felvilágosítást kért e nemések választóként való beírásáról. Mint láttuk, 365-en közösen 325 forint értékű szőlőt vettek, minek alapján a mádi kerületben választójogot nyertek. A választ ugyan Dókus József választmányi tag már megadta, maga a választmány pedig ismételten kiállt 1865:58–63. sz. határozatainak törvényes volta, az 1865:31. sz. határozattal való összhangban állása mellett. Az illető neméseket birtokfekvésük alapján írták össze a mádi kerületben.

Szentirmay Miklós választási elnöknek a megyaszai választás meghíusulásáról szóló jelentése nyomán a választmány december 28-ára új választást írt ki.⁷⁹⁷

A központi választmány 1866. január 11-én a mádi választási bódé értékesítését határozta el.⁷⁹⁸ Ekkor vették tudomásul a helytartótanács 1865. december 27-i 96 833 sz. intézvényét, amely — hivatkozással a 87 873. és 90 436. sz. határozatára — aapidíjak utalványozásához itt sem járult hozzá.⁷⁹⁹

A központi választmány a megyaszói választás kapcsán tartott 1866. január 11-i ülése nyomán csak 1867. április 30-án jött össze ismét. Ez alkalommal is Oláh Dani [!] választmányi jegyző referálta az időközben fölmerült ügyletet, köztük jelentést br. Vay Sándornak Megyaszón 1866. március 1-jei megválasztásáról (1901 választóból 1016 szavazott rá). Továbbá bizonyos választási költségek elszámolását, valamint Kállay Ödön képviselőházi vizsgálóbiztosnak megküldött megyaszói választási iratok visszakérését.⁸⁰⁰

Ugyanezen a napon külön jegyökönyvbe iktatta a választmány Komáromy József első alispán elnöki előterjesztését:

"[...] a Magyar országgyűlés képviselőházának elnöke az 1867. évi April 10-dikén 82. el[n]. sz. alatt kelt hivatalos megkeresményével — azon okból, mikép[p] a képviselőház 1867. évi Január 12-dikén 574. sz. a. határozatával kimondta, hogy a parlamentáris illemmel megférhetőnek nem tekinti, miszerint az országgyűlés folyama alatt kormányzási hivatalt nyert képviselő új választás nélkül képviselői állásában megmaradhasson: Gróf Andrássy Gyula képviselő úr — Ő Felsege által a felelős ministerium elnökévé lévén kinevezve — képviselői állásáról lemondott."

A központi választmány Sátoraljaújhelyben új választást rendelt el. Az 1848:V. tc. alapján elhatározta:

1. Az új választásnak az 1865. évi választói összeírás szolgál alapul.

2. A választókerület változatlanul a sátoraljaújhelyi és a zempléni szolgabírói kerületből, valamint a terebesi járás megnevezett községeiből (Legenye, Velejte), továbbá a kövesdi kerülethez tartozó négy községből (Vajdácska, A. Berecki, F. Berecki, B. Szögh) áll.

3. Az 1865. október 17-én kiküldött választási küldöttséget Szögyény Imre elnök, Dókus József helyettes elnök és Danilovics József jegyző vezeti.

4. Az új választás Sátoraljaújhelyen 1867. május 15-én lesz. Ez alkalommal:

a) Ki-ki csak személyesen szavazhat.

b) A szavazás helységenként történik.

c) A szavazás megkezdetvén, mindaddig, míg magát szavazó jelenti, félbeszakítás nélkül folytatandó.

⁷⁹⁷ Részletesebben hivatkozott Napjaink-beli cikkemben. A választási jkv.-eket illetően BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. 1865:79–92. ir. és jkv.

⁷⁹⁸ OL Htt. 1861–II–15–98.; 1866:4747.

⁷⁹⁹ BAZML SF Zemplén vm. közp. vál. jkv. 1865:89.

⁸⁰⁰ Uo. 1867:105–116. jkv., ir.

d) Az elnök szavazatát tartozik hátratarítani a szavazás eredményéig, amikor a szavazatok egyformasága esetében az elnök szava dönt.

e) Szavazás következtében általános többség kívántatik meg.

f) A választási rend biztosítása tekintetében mindenki az 1847/8: V. tc. 40. §-ának rendelkezésére hivatkozva a választásnál semminemű fegyverrel (azaz semmiféle ütő, vágó, szűrő, lövő szervekkel) megjelenni nem szabad — azon törvény 41. §-ának terhe alatt komolyan figyelmeztetik.

g) Egyébiránt az 1847/8. tc. 42. §-ánál fogva a választásnál a jó rend fenntartásának joga és kötelessége a kiküldött elnököt illeti, ki szükség esetén e célra fegyveres erővel is rendelkezhetik.

5. A választmány elrendelte intézkedéseinek kinyomtatását s a helységeken, valamint a megyeháza kapujára függesztését. Egyszersmind kérte a lelkészeket a szószékekről való kihirdetésére is.⁸⁰¹

Az 1867. május 15-i időközi választás egyetlen jelöltje gr. Andrássy Gyula lévén, egyhangúlag ismét ő nyerte el az újhelyi mandátumot. Ezt július 4-én tudomásul vette a választmány. Ezúttal új választást írt ki a nagymihályi kerületben is, mert Szirmay Géza miniszteri titkárrá való kinevezése után lemondott. Az 1867:117. sz. határozat fönntartásával 1867. július 24-ére kitűzött választáson az egyedül jelölt, Kazinczy István egyhangúlag nyert mandátumot.⁸⁰²

1867. október 9-én új választás volt Homonnán is. Vladár Tamással szemben a vidékről bejöttek Matolay Victort kívánták fölléptetni, ő azonban jelöltségéről eleve lemondott, s így Vladár Tamás lett a képviselő.⁸⁰³

---

⁸⁰¹ Uo. 117.

⁸⁰² Uo. 118–119.

⁸⁰³ Uo. 120. és 121. — E vármegye 1861–1868. évi választásaira lásd még: *Zemplén megyei országgyűlési követválasztások*. Közreadja KOVÁTS DÉNESNÉ. Miskolc, 1989. 5–12., 37–61. /Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 27./

TISZÁNTÚL

241 Gyoma
242 Orosháza

I. Képviselők 1848/49-ben:⁸⁰⁴

Gyoma: *Omaszta Zsigmond* földbirtokos, fizetési táblabíró, egyhangúlag. T1466:LL.

Orosháza: *Boczkó Dániel* földbirtokos, táblabíró, egyhangúlag. T 248: (-1870), LL, 1861-től 1869-ig, Békéscsabán, Bo, Bx.

IV. Nehogy múlassanak, a bizottmányi gyűlés már 1860. december 29-én kezdődő ülésén "az 1848-i törvények alapján" megválasztotta központi választmányát. Január 22-én kezdődő ülésszaka, a 4264. sz. rendelet vétele után — az 1848:V. tc. rendelkezéseire hivatkozva — csak kiegészítette.⁸⁰⁵

A központi választmány január 28-i ülésén megállapította, hogy megmaradt az 1848-i választókerületi beosztás; felsorolta a községeket. A választást két külön napra: március 12-ére (Orosházára) és 15-ére (Gyomára) tűzte ki.⁸⁰⁶

Február 22-én a gyomai küldöttség levélben kérte, hogy a csaknem járhatatlan utak miatt, "miután az összeírás mozgóvá tétele az idő rövidsége miatt lehetetlen", a választók megjelenése sok nehézséggel jár: "a főhelytől távolabb eső választóképesek összeírása az e helyen lévő középponti választmányi tagokra a helység előljáróinak közreműködése mellett, ahol pedig középponti választmányi tagok nincsenek, csupán a községi előljárókra bízassék, kik ezután működésüket átvizsgálás végett a központi helyen működő küldöttségnek beterjesztik". A törvény határozott rendelkezése folytán ezt nem fogadták el, annál kevésbé, "mivel a választóképeseknek magok beírathatása jog lévén és nem kötelesség, ennek gyakorlása tetszésüktől függ, s továbbá mivel a jelentkező választóképesek száma is valószínűséggel a kért intézkedések szükségességét nem fogná igazolni".

Ugyancsak a gyomai küldöttség kérdezte, hogy az *izraeliták*, akik választójogáról a törvény nem rendelkezik, összeírhatók-e. A válasz: nem, mivel az izraelita vallás nem törvényesen bevett, "amely törvényi intézkedésen módosítani vagy azon önhatalmúlag fölülemelkedni a középponti választmány magát hivatottnak nem tekintheti".⁸⁰⁷

Gyomán Trefort Ágoston első alispánt, Orosházán pedig Terényi Lajos másodalispánt választották képviselővé. Helyüket a vármegye élén március 18-án töltötték be.⁸⁰⁸ Első alispán közfelkiáltással Omaszta Zsigmond, másodalispán pedig — Szatmáry Károly és Karassaiy István ellenében — szótöbbséggel Urszinyi Andor lett.⁸⁰⁹ Csak ezután mintegy

⁸⁰⁴ Az 1848. évi megyebeli képviselőválasztásokat — így a Békés, Békéscsaba, Gyula és Szarvas mezővárosokét is — CSIZMADIA ANDOR külön is földolgozta *Az első Békés megyei népképviselők az 1848–49. évi országgyűlésen c. tanulmányában* (= *Körös Népe. Történelmi és néprajzi szemle. Szerk. MADAY PÁL. 5:5–28. Békéscsaba, 1965*).

⁸⁰⁵ OL Htt. 1861–II–15–6082. Vö. *Szabad György*, 1967. 207.

⁸⁰⁶ Uo. 6089.

⁸⁰⁷ Uo. 12 068.

⁸⁰⁸ MAM:88–93.

⁸⁰⁹ BML Békés vm. áll. biz. 1861. márc. 18. (1861:123.)

post festa tárgyalták meg a királyi meghívólevelet, melyet elfogadtak ugyan, ám csupán az 1848-i törvényekhez való ragaszkodással és az abban ugyan nem érintett, ám ekkorra köztudottá vált birodalmi tanács elvetésével.⁸¹⁰

V. Az 1865. október 2-i "egyedül erre az egyre (ad hoc) egybehívott, megtartott és megyei közgyűlés helyett szolgáló bizottmányi ülésen" br. Wenckheim Béla főispán elnökölt. Programbeszédéből csupán a megyére vonatkozó szavait idézem: *"még egy darabig inkább a provizorium mellett, mint félszeg törvényesség[re] és csonka alkotmányosságra szavazok"*.

A király összehívó levelére Tréfort Ágoston kettős indítványt tett: e bizottmány 1. alakítsa meg a központi választmányt, s válasszon élére *ad hoc* alispáni címmel elnököt; 2. "ünnepélyes óvást tegyen ezen, a megyék törvényes visszaállítása nélkül a kivételes állapot kényszerűségénél fogva tett eljárás ellen, hogy abból a jövőre nézve a megye ellen semmi törvényes következtetést vonni soha senkinek se lehessen". Így történt; elnökké Omaszta Zsigmondot választották; a választmánynak a községi bírák is tagjai lettek mind a két kerületben. A főispán *"a boldog viszontlátásig"* köszönt el.⁸¹¹

A központi választmány még aznap megalakult. Az összeíró küldöttség a két kerületi székhelyen működött.⁸¹² Október 18-án Szentandrás és Öcsöd előljárói, valamint számos választója emiatt a kancellárhoz fordultak. Orosháza 6–7 mérföldre volt tőlük. A kétszeri odamenetelt "a mostani évszakban lehetetlen"-nek vélték. Mint írták: "mi nagyobbára földművelő osztályhoz tartozunk [...], most van ideje a szántás-vetésnek, mit elmúlasztani vagy elhanyagolni azért, hogy Orosházára menve követválasztásra jogot nyerjünk — nem lehet, mert ha nem szántunk, nem vetünk, ki ad majd nekünk mindennapi kenyeret? S főleg a mezei munkában kimerült jószágon, kivált most őszi rossz útban kétszer Orosházára utazni a lehetetlenségek sorába tartozik; más megyékben, p. o. Pest és Heves megyékben mind most, mind 1861-ben az 1848:V. tc. sérelme nélkül tudták méltányolni a [...] hasonló körülményeket s viszonyokat, midőn állandó összeíró küldöttségekhez járó küldöttségeket is alakítottak, nálunk azonban Békés megyében [...] [a törvény] a szó legszorosabb értelmében magyaráztatván, a népgazdászat viszonyai figyelmen kívül hagyatván, a legszebb polgári jog gyakorlától mintegy elmozdítottunk". Kérték, hogy a központi választmány küldjön ki hozzájuk összeíró küldöttséget.

Omaszta Zsigmond választmányi elnök október 28-án elutasítólag válaszolt a főispán útján hozzákertült beadványra. Elismerete, hogy méltányos lenne, sőt a törvény szellemével sem volna ellentét a községekben való összeírás, ám a megyei bizottmányban "az eszme megpendítettén, általánosan el nem fogadtatott", s az aznap központi választmányi ülés sem méltatta figyelemre. "Amennyiben tehát e tárgy már is véleményezésén, sőt határozaton keresztül ment, nem láttam célszerűnek időközben e részben octroyhoz [kényszerhez] nyúlni, mert az 1847/8-ki V. tc. egyszerűen elrendeli, hogy az összeírás a székhelyen ejtessék meg, s így nem marad egyéb [!] hátra, mint azon tc. betűihez szorosan ragaszkodni." Tótkomlós is kérte már ezt, ám egyetlen községgel sem tehetett kivételt. Idő sem lenne a módosításra. A jövőben a törvényt kellene ez irányban módosítani. Ezután br. Wenckheim Béla sem válaszolhatott mást a szentandrási és öcsödi kérelemre.⁸¹³

⁸¹⁰ Uo. 1861:123/2.

⁸¹¹ OL Htt. 1865–II–15–83 732.

⁸¹² Uo. 78 390.

⁸¹³ Uo. 83 226., 86 262.

November 14-én Gyomán br. Wenckheim Béla körösladányi birtokos javaslatára Trefort Ágostont választották képviselővé. November 14–15-én Orosházán viszont két menetben zajlott le a választás, mivel az elsőben senki nem nyert többséget. Az eredmények:

November 14-én Székács József 292; Justh István 358; Gregus Ákos [Ágoston] 223. November 15-én Székács József nyert többséget. (Az eredmény számszerűen nem ismert.)

243 Békés

I. Képviselők 1848/49-ben:

Táncsics Mihály (1798–1884), — siklósi mandátumát tartotta meg. *Józsa Károly* ügyvéd, városi jegyző. T903: LL.

II. Táncsics Mihály mandátumairól: Cs. 127–132.

IV. Békés városának képviselői gyűlése 1861. január 29-én bejelentette a helytartótanácsnak, hogy az idő rövidsége miatt a törvényes választási határidőket le kellett rövidítenie. (Erre észrevételt nem kapott). Egyszersmind Pestre kérte az országgyűlés összehívását. Ez utóbbira azt jegyezte föl a kormányzékeni előadó, hogy a király leirata folytán nem teljesíthető.⁸¹⁴ A határidőket, benne a március 5-i választását, a központi választmány január 30-án rögzítette, kimondva azt is, hogy az összeírásnak ki kell terjednie "a várostól távol fekvő Kázmány, Rosszterdő és Kamut" lakosaira is. (Az összeírás is megvan a 12.080/1861. számon.)

Március 5-én egyhangúan Lónyay Menyhértet választották meg. A választást istentisztelet előzte meg.⁸¹⁵ Miután ő beregszászi mandátumát tartotta meg, március 21-ére "a városnak községi házá"-ban újabb választást tűztek ki.⁸¹⁶ Ezen a Szombathelyi Antal által ajánlott Asztalos István lett az egyhangúan megválasztott képviselő. Noha már 1848-ban is akarták, akkor fiatal kora miatt nem léphetett föl.

A honatya, miként más városi képviselők is szokták volt, kapcsolatot tartott városával. Mint "hű polgártárs" augusztus 22-én tájékoztatásul és megőrzésre megküldte a város tanácsának az országgyűlés által Deák Ferenc indítványára 8-án elfogadott *második feliratot*.

Asztalos István az augusztus 22-én a király parancsára föllosztatott országgyűlésről hazatérve szeptember 3-án a város *közházánál* beszámolt az összehívott békési választóknak. Ők "a legelénkebb tetszésnyilvánítások közt" fogadták a hallottakat, különösen az országgyűlés *óvását*, melyet így "egyhangúlag helyeselve, jóváhagytak", sőt kijelentették azt is, hogy az 1848: V. tc. értelmében — valójában az 1848: IV. tc. alapján! — Asztalos "3 évre választott el, [...] helyette a 3 év folyamán más országgyűlési képviselőt nem választanak". Mindez jókora hozzáállással így jutott a helytartótanács fülébe: a Békés vármegyébe "kebelezett Békés m.[ező] várossa kiemelkedve az ország törvényei által megszabott hatásköréből, hallatlan elbizakodásában nem csak az országgyűlés felosztatása ellen óvását kijelenteni,

⁸¹⁴ OL Htt. 1861–II–15–6092.

⁸¹⁵ Uo. 613 682.

⁸¹⁶ Uo. 17 055.

hanem még az iránt is, hogy a jövő országgyűlésre képviselőt küldeni nem fog, határozatot hozván, Ő Cs. Kir. apost. [császári, királyi apostoli] felségének a hon javára célzó atyai szándéka iránti rosszindulatát már előre is kijelenteni vakmerősködik". A kormánysszék szeptember 25-i üléséből Békés vármegyét szólította föl, mint melynek köztörvényhatósági jogait is sértette e „magáról megfeledkezett” mezőváros, hogy járjon el teljes szigorral, s vizsgálatáról tegyen is jelentést.

A megyei állandó bizottmány október 21-én az eléterjesztett ügy kapcsán kimondta, hogy nincs tudomása a nehezített tényről, ezért fölvilágosító nyilatkozatra kéri a várost. Szathmári Károly e jegyzőkönyv "kiírt cikkének" kíséretében másolatban megküldte a helytartótanács dörgedelmét is (55 290/1865.).

A br. Wenckheim Béla főispánhoz s a megyebizottmányhoz intézett, ám kérdéses, hogy el is küldött — a szeptember 3-i képviselői beszámolóról számot adó — jelentés fogalmazványa tagadta, hogy "a város mint város" foglalt volna állást: három éven belül nem választ másik képviselőt, "mit eléggé bizonyít azon körülmény, miszerint a leírt alkalommal jegyzőkönyv nem is vezetett, mint ezt az előadott tény teljes befejezése után a városház tanácstermében a község házi dolgaival s különösen az árvizek által oly példátlanul és gyaláztosan ostromolt helyzete ellen folyvást mulasztatatlanná vált védelmi intézkedésekkel e napon is foglalkozott képviselői közgyűlésünk jkv-e bármikor kellőleg és világosan igazolni fogja".

A megszeppent város nem mulasztotta el kijelenteni:

Jól tudja Békés városa, hogy ha bár saját területén, házi dolgaiban némi ön kormányzattal s különösen a magán jogi igazság kiszolgáltatás körében mint rendezett tanácsú község ön hatósággal van felruházva, ebből legtávolabbról sem következethet magának közjogilag — mint tettes [tekintetes] Békés megye alkotmányos egészének minden különbség nélküli töredéke — bár mi legkisebb törvényhatóságot, sőt ilyennek még csak igényét vagy óhaját is teljesen kirekeszti gondolatjából a tettes [tekintetes] megye és mélyen tisztelt összes tisztii kara és bizottmánya iránti őszinte hódolat, szeretet és megtörhetetlen bizalom, nem is említve az összes múltnak örökre kitörölhetetlen kapcsait; mint nem kevésbé tudja azt is, miszerint az felette oly aránytalan magasságban álló, s az összes nemzet millióit híven képviselt országgyűlés tettei gyarló és jelentéktelen támogatása által valóban inkább csak gyengülhetnének, s azokra ez által legfeljebb homály vetetnék; miért is az ellenünk nem tudni honnan felmerült első ténynek csak lehetősége valóban már csupán erkölcsileg is lehetetlen.

Az iratbeli mentegetőzést tovább nem idézem. Aligha volt is rá szükség, hiszen rövidesen — 1861. november 5-én — mind a megyei, mind a városi önkormányzati testületeket föloszlatták. A helytartótanács mindenesetre vigyázott a "törvényekre"..."⁸¹⁷

V. Az 1865. október 4-i képviselői közgyűlés — kipótolva két elhunyt helyét — az 1861-i központi választmányt választotta újra, ám Richter Mihály plébános, c. kanonok "egyéni körülményeinél fogva" nem fogadta el az elnökséget. Másnap szótöbbséggel Hajnal Ábel református esperest választották elnökké. Ekkor további két tag is lemondott; őket is pótolták. Az október 7-i központi választmányi ülés ugyancsak határidő-nehezségekkel küszködve 23-ára tűzte ki az összeírás kezdetét, azaz nem tartva meg a 21 napot. Minden választót

⁸¹⁷ BÉML BF Békés város ir. 1861, szám nélkül. Vö. BÉML Békés vm. áll. biz. jkv. és ir. 1861:1235. A megyének ez volt az utolsó bizottmányi ülésszaka (1861. okt. 21–25.). Békés város október 22-én már megfogalmazott válasza — ha nyomban megküldték volna is — az utolsó napokban már nem kerülhetett napirendre. A lemondott br. Wenckheim Béla alkotmányos főispán helyébe előbb, november 19-én Keresztessy József nyert megbízatást királyi biztosként, majd december 20-án Kiss János kapott főispáni helytartói kinevezést (BML Békés vm. főisp. [kir. biztosi és főisp. helytartói] ált. ir. 1861:1., 224.). A békési válasz 1861. évi irataik között sem található.

nyomtatott jegy lappal láttak el, kimondva: "senki, aki illy választási jegy lapot előmutatni nem képes, a választásbani részvételre nem lesz bocsátható". A határidőket három egymást követő alkalommal a templomokban és a templomok előtt is kihirdették. Falragasz alakban kifüggesztették a "város legkeresettebb helyein", a város közházán, az ibrányi és újvárosi tizedbeli iskolákra; a város kültelepein (Rosszerdő, Kamut, Kögyes, Csatár, Kászmány). A helytartótanács 84 344. számon ide is leírt, mivel a 21 napot nem tartották meg. Ezért november 11-éig meg kellett hosszabbítani az összeírási határidőt.

Kispál Jánost az összeírók elutasították, "miután ő jelenleg is ökörlopás miatt vád alatt van". Csak akkor írták volna be, ha fölmentését igazolta volna.

Fábján Pált reklamációra "a közerkölcsiség szempontjából" törölték, mert csempészkedésért és lopásért többször be volt börtönözve.

A november 20-i választáson három jelölt között így oszlott meg a választóközösség szavazata: Szakáll Lajos gyulai ügyvédre 576, ifj. Asztalos István ügyvédre, az 1861-i képviselőre 51, az írásban ajánlott H. Kovács József kunágotai ügyvédre pedig 209 voks esett a 836 szavazatból. (A választók száma 1186 volt.) Szakáll Lajos volt a megyei bizottmány *ad hoc* jegyzője is.⁸¹⁸

Békés városa rendezett tanácsú volt, ellenben Gyula, Szarvas és Békéscsaba nem. Gyula korábban az volt, az utóbbi kettő pedig jogot formált erre. Br. Wenckheim Béla október 2-án azért fordult a helytartótanácsához, hogy döntse el: a rendezett tanáccsal nem bíró három városban a 300 forintos városi cenzust, avagy az 1/4 telkes cenzust alkalmazzák-e. Azt sugallta, hogy az 1/4 telek legyen a census. A helytartótanács mégis úgy foglalt állást, hogy "az 1848[-ik] és 1861-ik évben követett eljárás lesz zsinórmértékül veendő", függetlenül attól, hogy van-e rendezett tanácsuk vagy nincs.⁸¹⁹

244 Békéscsaba

I. Képviselő 1848/49-ben:

Ördögh Frigyes vm.-i főjegyző. T494: Eördögh, LZ, városi főjegyző, 1869-ben és 1872-ben Gyoma: B1, A2.

IV. A képviselő-testület február 20-án a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelettel szemben a törvény szerint teljes országgyűlést (Erdély stb.) és Pesten való összeülést kért. A helytartótanács szerint erre "mint nem önálló hatóság jogosítva sinsen"; a királyi meghívólevél különben is választ adott rá.

A központi választmány február 21-én jelentette: "az 1847/8-ki törvényben megszabott formát az időre nézve, megtartanunk physice lehetetlen"; "hisszük, hogy ez a követválasztás törvényes voltára semmi hatással nem leend". Az összeírásról a szokott formákon kívül minden polgárt házhoz küldéssel is értesítenek.⁸²⁰

A központi választmányban március 9-én kétségek merültek föl a 300 forintos ingatlan-census alkalmazása kapcsán; nehogy az összeírást megzavarják, csak befejezése után döntenek. A március 13-i ülés határozott: "miután a középponti választmány megalakulásakor

⁸¹⁸ OL Htt. 1865-II-15-76 318.

⁸¹⁹ Uo. 78 388.

⁸²⁰ OL Htt. 1861-II-15-12 096.

kijelentetett, s az összeíró küldöttségnek tudtul adatott, hogy az összeírást az 1848-ban követett módon eszközölje, s miután akkor szinte [szintén] a 300 fős alap vétetett zsinórmértékül — községünk, bár ezidőre rendezett tanáccsal még nem bír, mégis teljesen jogosítva érzi magát a már egyszer tetteleg gyakorolt módot megtartani". 1848-ban sem volt, reménye szerint most sem lesz "felakadás" a "követi hitelesítésnél". Egyébként 1012 választó volt; az összeírás értékelhető. A helytartótanács ezt április 5-én elfogadta, mondván: "emiatt netalán felmerülendő panaszok iránt mostmár csak a képviselőház illetékes".⁸²¹

Március 26-án Boczkó Dánielt egyhangúlag választották meg.⁸²²

V. Békéscsabán a belső és külső tanács együttes ülését 1865. szeptember 30-án tartotta meg; itt választották meg a külső tanács tagjaiból a központi választmányt. Október 3-án kibővítették a belső tanács tagjaival.

Noha a választmány október 3-i (első) jegyzőkönyve hallgatott a törvény ("választási rendszabály") 2. § a) pontjának alkalmazásáról, a helytartótanács jelentést kért róla, mivel a városnak nem volt rendezett tanácsa. Erre a választmány tagjai október 10-én szótöbbséggel ismét "abban állapotok meg, hogy noha 1848-ban és 1861-ben a választók összeírásánál mindig a rendezett tanácsú városok cenzusa használtatott, ezáltal, ha csak a [...] helytartótanács tekintettel a két ízbeni gyakorlatra, ugyanazt nem rendelendi [...] a törvény betű szerinti értelméhez fog ragaszkodni, s az összeírást a rendezetlen községek cenzusa szerint vezetni". 1848-ban volt rendezett tanács, 1861-ben pedig remény volt erre, ezért használták a városi cenzust. A helytartótanács 81/281. számon meghagyta: "tekintettel arra, hogy Csaba városa a törvény keletkezésekor rendezett tanáccsal bírt, az 1848[-ik] és 1861-ik években követett eljárás lesz zsinórmértékül veendő". Így is történt; november 1-jén ismét Boczkó Dániel lett a képviselő.⁸²³

245 Gyula

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bessenyei Károly ügyvéd, lemondott. T211: Bessenyey, 1848. október 3-áig. *Huszka Mihály* városi főjegyző. T835: 1848. okt. 22-étől 1861-ben is: LL, Ao, Bo. 1868-ban gyulai ügyvéd.

IV. Gyula központi választmánya 1861. február 1-jén az idő rövidege miatt a törvényszabta határidőket nem tudta pontosan betartani, csak arra ügyelt, hogy a *törvény szellemének* eleget tegyen. A választóknak *bárcát*, más szóval *beíratási jegyet* adtak, mely szavazás esetén könnyebbéget eredményezett. Hangsúlyozta, hogy miután a 2. § "általános kellékül megszabja a választó képességére a törvényesen bevett vallást, a választási jogtól s így az összeírási bejegyzéstől az izraelitákat egyszerűen mozdíts[ák] el".⁸²⁴

⁸²¹ Uo. 17 077.

⁸²² Uo. 19 204.

⁸²³ OL Htt.1865-II-15-78 648.

⁸²⁴ OL Htt.1861-II-15-7345.

A március 18-i választáson ismét Huszka Mihály lett a képviselő 407 szavazattal, Szombathelyi Antal pedig csak 187 voksot nyert. 738 választó volt, 144-en tartózkodtak.⁸²⁵

V. A képviseleti közgyűlés 1865. szeptember 27-én ülésezett. Első dolga volt, hogy az elhunyt tagok helyét a megfelelő tizedekből mintegy kooptálással betöltse. Központi választmányt választott, s megállapította, hogy a városi cenzust (300 ft értékű ingatlan) kell alkalmazni. "Miután Gyulán a rendezett tanács nem véglegesen megszüntetve, csak ideiglenesen felfüggesztve van, de már két ízben a kisebb census szerint történt a választás, nehogy nem várt kellemetlenségek vagy zavargások történjenek, ennek a jelen választásnál megtagadása kimondatik."

Október 3-án megvitatta ezt a központi választmány is, ám maga sem akart másként dönteni. Szerinte Gyula városa ez idő szerint is "rendes bel- és kultánacccsal bír, s csak első bírósági gyakorlata függesztetett fel ideiglenesen"; 1848-ban és 1861-ben is e kisebb cenzust alkalmazták; "a jognak ez idő szerinti megszorítása az eddigi választóknak kellemetlen benyomást okozna". Ezt november 8-án a főispán által közölt 78 388 sz. helytartótanácsi intézkedés is megerősítette.

Az összeíró küldöttséget a "helybeli három különajakú és nemzetiségű lakosság érdekei tekintetbe vételével" alakították meg.

Az elmozdítottak névsorában hagyták Kutschera Ferdinándot és Károlyt, kiknek nagyatyja birodalmi nemes volt, ám ők nem voltak "indigenáltak", azaz nem szereztek magyar honosságot.

Egy *kocsis*, noha kimutatta a 300 forintos cenzust, mint *gazdai hatalom* alatt álló, nem kapott választójogot.

Ó. Szilágyi Andrást, bár súlyos testi sértés miatt börtönt ült, fölvelték.

Mogyoróssy Elek köznemes, aki nem lakott Gyulán, s vagyona sem volt, nem nyert választójogot.

Nevery László ugyancsak nemesi jogra hivatkozott, ám nem igazolta 20 éves életkorát, "de különben is mint vándorlásban lévő iparos segéd a választási jogra nem bocsátható".

Kaisch Antalt egyéb vagyona nem lévén azért mozdították el, mert anyjával és testvérével *közbirtokos* volt. (Más esetben is!)

Muzsai Bálint a helybeli uradalomnál volt gazda; mint *gazdai hatalom* alatt álló nem nyert választójogot. Ugyanígy jártak a városi cselédek is.

Karagyena Sztánai Mihály esetében megállapították, hogy a törvény "az osztatlan állapotban lévő birtok[ra] s ezek birtokosaira ki nem terjesztvén a választói képességet", nem nyerhet választójogot.

Huszka Kálmán 200 forint tiszta jövedelmét nem tudta igazolni; másik oka: "mint Pesten az egyetemnél bejegyzett jogász s így egyetemi polgár képesítve hiszi magát a választási jogra inkább, mint bármelyik megyei hivatalnok".

A november 13-i választás eredménye: Beliczey István: 380, id. Huszka Mihály 142, Nagy Károly ügyvéd 217 szavazatot nyert.⁸²⁶

⁸²⁵ OL Htt. 1861-II-15-17.075. NB! E számon Esztergom 1861. március 14-i választási jegyzőkönyve van iktatva; a vele összefogott gyulai irat — elvétésből — nem kapott saját számot.

⁸²⁶ OL Htt. 1865-II-15-77 351.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Bocskó Károly földbirtokos, szolgabíró, T249: Boczkó, LL.

IV. Szarvas város "közönsége" 1861. január 29-én a 4264/1861. sz. helytartótanácsi rendelettel szemben Buda helyett Pestre kérte az országgyűlést, s megválasztotta központi választmányát. A jelentést a tanács nevében Janurik János bíró tette.⁸²⁷

A központi választmány kérésére a "városközségi közgyűlés" Kollár Jánost is beválasztotta a választmányba, a lemondott elnök helyébe; mint "törvényekben jártast" nyomban elnökké is választották.⁸²⁸

Neubert Vencel orvost, bár betegsége miatt nem jelentkezhetett személyesen, a központi választmány bejegyezte.

A választás előtt templomi istentiszteletet rendeltek, s a törvénynek megfelelően megáldották a választás lefolyásának szabályait.

Március 14-én br. Podmaniczky Frigyes egyhangúlag nyert mandátumot.⁸²⁹

Amikor a helytartótanács a főispán közbejöttével sürgette a jegyzőkönyvek fölterjesztését, a központi választmány óvott a főispán közbeékelődése miatt.

V. Az 1865. október 28-i választmányi ülés elé került a főispán által közvetített 78 388 sz. intézkedés is, amely a censusokra az 1848-i és 1861-i gyakorlatot rendelte el. Különös, de ellenkeztek: "Szarvas városa jelenleg rendezett tanáccsal nem bírván, azon censzust, mely[et] 1848[-i] és 1861-i követválasztáskor mint rendezett tanácsú város alkalmazott, most el nem fogadhatja — tisztelettel félretétetvén, a helybeli összeíró küldöttség ama eljárása, hogy az 1848:V. tc. a) pontjában: a nem rendezett tanácsú községekre nézve megállapított census szerint írja össze a választókat; jóváhagyatik és megerősítetik."

November 4-én feltűnőnek találták, hogy míg 1848-ban 1107-en, 1861-ben 802-en, ezúttal csak 390-en írták össze magukat. Ezt a be nem iratkozással magyarázták: "Szarvas városa választói, ha mindnyájan jelentkeznek, inkább gyarapodást, mint kevesbülést mutatnak fel."

November 9-én ismét br. Podmaniczky Frigyes lett az egyhangúlag megválasztott képviselő.

A szarvasi központi választmány valamennyi jegyzőkönyvét egyszerre, csupán november 6-án terjesztette föl. Ezek 8-án érkezvén a helytartótanácsához, érdemi intézkedésre már nem kerülhetett sor. Így is megírta a kormányshoz, hogy a választóképeség megállapításában alkalmazott nem rendezett városi census folytán — ha időben tudomására jut — meg is semmisítette volna az összeírást. Miután november 1-jén már túl voltak a választáson is, így csak helyteleníthette a *vétkes mulasztást*, egyszersmind áthárította a felelősség súlyát.⁸³⁰

⁸²⁷ Uo. 1861-II-15-7308.

⁸²⁸ Uo. 12 061.

⁸²⁹ Uo. 18 430.

⁸³⁰ Uo. 1865-II-15-86 903.

- 247 Báránd
- 248 Belényes
- 249 Berettyóújfalu
- 250 Bihar
- 251 Cséke
- 252 Élesd
- 253 Hosszúpályi
- 254 Margitta
- 255 Nagyszalonta
- 256 Székelyhíd
- 257 Tenke
- 258 Ugra

I. Képviselők 1848/49-ben:

Báránd: *Miskolczy Károly* (1796–) földbirtokos, alispán, egyhangúlag. T1344: LZ, 1861-ben: Margitta: Bo. 1868-ban hódmezővásárhelyi ügyvéd, álmosdi földbirtokos.

Belényes: *Drágoss János* (1810–1849) földbirtokos, volt táblabíró és szolgabíró. T466: Dragos, Ioan: LZ.

Berettyóújfalu: *Szivák Miklós* földműves, lemondott 1849 áprilisában. T1988: nemes volt (?). *Beöthy Ödön* (1796–1864) földbirtokos, főispán, régi követ. T186: LZ, 1849. júl. 28-án igazolták.

Bihar: *Ercsey Zsigmond* földbirtokos. T504: LZ.

Cseke: *Gozmán János* földbirtokos, ügyvéd, vm. alügyész. T655: LZ, 1872-ben Élesden: A1, A2., alispán is volt.

Élesd: gr. *Haller Sándor* földbirtokos. T722: (1814–), LZ, 1848 előtt főispán Biharban, Zarándban, Krasznában, 1872-ben Zarándban.

Hosszúpályi: *Irinyi József* (1822–1859) földbirtokos, ügyvéd, újságíró. T855: RA, RP.

Margitta: *Dobozy Mihály* (1801–) vm. főügyész, földbirtokos, egyhangúlag. T446.

Salonta: *Tóperczer Ödön* földbirtokos, kir. táblai ülnök. T2091: LZ.

Székelyhíd: *Bernáth József* földbirtokos, v. másodalispán, régi követ, egyhangúlag. T200: (–1860) LZ, érmihályfalvai birtokos.

Tenke: *Ambros József* főszolgabíró, egyhangúlag. T24: LZ.

Ugra: *Nagy József* földbirtokos, táblabíró. T1400: LZ, ügyvéd.

II. Beöthy Ödön esélylatolgatásai: Cs. 86–87/24. j.; Arany János föllépése Nagyszalontán (Cs. 132–135.); két mandátum, amely az igazolásnál kétes volt: Gozmán Jánosé (Cs. 182–183.) és a Haller Sándoré; itt vizsgálat is volt (Cs. 194–195.). L. még *Beöthy Ödön, a népképviselő* c. tanulmányomat (1979) az 1849. június 17-i választásról.⁸³¹

III. 1861-ben két petíció volt: a belényesi Papp János és a margittai Miskolczy Károly ellen, 1865-ben pedig három: Baranyi Ágoston margittai, gr. Zichy Jenő élesdi és Lovassy

⁸³¹ RUSZOLY JÓZSEF: *Beöthy Ödön, a népképviselő*. Múzeumi Kurír [Debrecen], 1979. december, 31. sz. 43–49.

Ferenc nagyszalontai mandátuma ellen. Ezeket érttettem könyvemben, ám a helytartótanácsi levéltári anyag birtokában is részletesen földolgoztam: *Megtámadott képviselőválasztások Bihar vármegyében (1861–1913)* c. tanulmányomban (1980).⁸³²

IV. Bihar vármegye állandó bizottmánya egyébként 1861. január 16-án abból kiindulva, hogy "miután az egész ország az 1848-ki választási törvények életbeléptetése mellett nyilatkozott, a bizottmány ne várakozzék, míg a különben is csak tűrt, de törvényesnek el nem ismerhető kormánynak elvégre tetszeni fog új választási törvényeket octroyozni [erőszakolni], hanem e tekintetben is helyezze vissza magát törvényadta jogaiba és addig is, még az országgyűlés határnapja kitűzetnék, válassza meg az 1848-ik [évi] V. tc. 7. § b) pontja értelmében a központi választmányt". Meg is választotta, helyesebben kimondta, hogy "az 1848-ki választmánynak életben lévő tagjai jelenben is választmányi tagokul tekintendők". Kiegészítette őket, elnökül pedig élükre rendelte Miskolczy Lajos első alispánt, s e határozatot névsorukkal együtt fölküldte a kancelláriának. (Az 1848-i tagok között *Arany János* is ott volt.) Innen azzal került a helytartótanácsához, hogy a kormányszék "nevezett megyét utasítsa, miszerint a képviselők választására vonatkozó jelentései mindig a [...] Helytartótanács elé terjesztendők". A helytartótanács ebben az értelemben azzal a "komoly meghagyással" küldte vissza az anyagot február 23-án a központi választmánynak, hogy "az e részben kiadott felsőbb parancsok teljesítéséül [...], valamint az ügymenetnek gyorsítása tekintetéből is" jelentéseit mindig neki küldje meg.⁸³³

Amikor pedig megkapta a 4264. sz. választási rendeletet, február 4-i bizottmányi közgyűlésen a megye abból kiindulva, hogy "az országgyűlésnek mind összehívására, mind eljárására nézve bármi nemű octroyozott [ráerőszakolt] rendeletek kizárásával egyedül az 1848-ik évi 4-ik és 5-ik törvénycikkek nyújthatnak alapot", ellene foglalt állást, s kérte az országgyűlésnek Buda helyett Pestre való összehívását, valamint a rendeletből kimaradt országrészek: Horvátország, Verőce, Szerém, Pozsega vármegyék, az ottani sz. kir. városok, a fiumei kerület, a horvát határőrvidék, a szerémi és bánsági végvidékek, a csajkások kerülete és különösen Erdély meghívását is. A fölterjesztés irattárba került.⁸³⁴ Ezt az állásfoglalást a társtörvényhatóságoknak is megküldték, egyszersmind elhatározták, hogy csak a belügyminiszter híján érintkeznek a helytartótanáccsal.⁸³⁵

Nagy későn, csak március 18-án kerültek szóba a választmányban a visszaküldött január 14-i és 29-i jegyzőkönyvek.⁸³⁶ Mivel viszont úgy vélték, hogy ezek "a megyei követválasztás iránti többi jelentések kiegészítésére szükségesek lehetnek", ismét csak fölterjesztették őket a választási jegyzőkönyvekkel együtt.⁸³⁷

A február 26-i reklamációs ülésen tárgyalták Szilágyi Sándor kérelmét. Azért hagyták ki az összírók, mert 1826-ban [!] "bizonyos korcsmabeli verekedés miatt büntetve volt". Ezt ő ugyan elismerte, ám bizonyította, hogy azóta nemcsak békésen viselte magát, hanem még esküdti és egyházi gondnoki hivatalt is nyert. A választmány megadta neki a választójogot, részint mivel a verekedés különben sem volt a törvény fölsorolta bűncselekmények között; "részint azért, mert a törvénynek ezen rendeleteit, mely szerint az előszámlált büntettek

⁸³² RUSZOLY JÓZSEF: *Megtámadott képviselőválasztások Bihar vármegyében.* = A Bihari Múzeum Évkönyve 2., Berettyóújfalú, 1980. 163–195. Utánközlésben: RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. A választási bíráskodás: közjogi bíráskodás.* Szeged, 1992. 221–251.

⁸³³ HBML Bihar vm. áll. biz. jkv. 23–1861.; OL Htt. 1861–II–15–10 233. Vö. *Szabad György*, 1967. 206.

⁸³⁴ OL Htt. 1861–II–15–10 213.

⁸³⁵ HBML Bihar vm. áll. biz. jkv. 44–1861.; ugyanaz az I.11/44–1861. alispáni számon is.

⁸³⁶ OL Htt. 1861–II–15–10 213. és 10 233.

⁸³⁷ Uo. 17 088.

miatt fenyítették alatt levőket választói képességtől megfosztja, olyan esetre, midőn a régen kiállott fenyíték folyamodványhoz mellékelt bizonyítvány szerint a büntetésnek egyik célját, a javulást idézte elő, kiterjeszteni nem lehet". Ugyanúgy jártak el Jakó Sándor berettyószentmártoni előjáróval is, akit 1840-ben "bizonyos korc [nád vagy fűzfa] vesszőnek elorozásáért" egy havi fogságra büntettek.

Venter Lajos szombatsági görög katolikus lelkész törvényellenesnek tartotta a magyarcsekei összeíró küldöttség eljárását. 1. Az összeírást nem 14 napig folytatta (nem 7-én, hanem 9-én kezdte, s 15-én befejezte). 2. Szombatságra vasárnap este érkezett, másnap ünnep lévén, a lakosok nem írást írtak össze magukat; a birtokosok pedig Magyarcsekén voltak. 3. A jegyzők előre elkészítették az összeírást, a küldöttség pedig egyszerűen elfogadta. 4. "Esetet állít folyamodó, hogy a község a küldöttségnek megérkezését be nem várhatta, vagy a küldöttség a községre nem várakozott, és így nincs elegendő biztosíték arra, hogy a választók valósággal beíratk-e." 5. Olyanokat is beírtak, akiknek "hús rúd földjük nincs", Szöllős község pedig rendezett tanácsának minősítette, pedig nem is az, "hibás minőség szerint" íratott össze.

A magyarcsekei összeíró küldöttség ezzel szemben jelentésében előadta, hogy előre körlevélben értesítette a jegyzőket és a lakosokat a teendőkről s az érkezési időpontokról. Meg is tartotta őket, mégis azt tapasztalta, hogy a jegyzők készítette összeírásokból sokan *kitöröltették* magukat "azon gyanús előítéletből, mintha nemzetőröknek íratnának össze". Az is megesett, hogy a jegyzők összeírásaiban nem szereplők magukat összeíratk. A birtokos urak pedig, jóllehet a jegyzők őket is figyelmeztették a megjelenésre, nem jelentek meg, "mindazonáltal a küldöttség őket a választók közé bejegyeztette". Szöllős pedig egy 1848-i megyei végzés szerint rendezett tanácsának volt tekintendő, ezért ott a 300 forintos census alapján lehetett összeírni a választókat.

A választmány mindezt jóvá is hagyta, külön hangsúlyozva, hogy "az 1848-diki V-dik törvénynek a választók összeírására vonatkozó szabályainak szövegszerű értelmezésétől a megye már 1848-ban eltért, midőn ahelyett, hogy az összeíró küldöttség a kijelölendő helyen munkáját félbeszakadás nélkül folytassa, nyomtatott és a központi választmány által ezúttal is megújított utasításánál fogva a küldöttségnek helyről helyre utazását célszerűbbnek tartotta, főképp azon okból, hogy ezen új intézmény felől a választóképességgel bíró nép mennél inkább felvilágosíttassék, és az új eszmék iránt támadható kételyek és előítéletek, melyek a küldöttségeknek jelentései szerint ezúttal is több helyen mutatkoznak, elhárítván, e választóknak összeírása megkönnyíttessék". E küldöttség 7 nap alatt elvégezte teendőit, mivel az előkészített összeírásokat mindenütt a jegyzők és bírók jelenlétében fogadta el "a hozzáadandók hozzáadásával és kihagyandók kihagyásával". A választmány ebben nem látott hibát, annál kevésbé, mert a beadványból — a szombatsági földesurakét kivéve — hiányoztak a konkrét esetek. Reklamációra pedig volt és van lehetőség, miért is a választmány nem látott okot a munkálat félretételére.

Másnap Korda Andor és Vertán Endre lemondtak központi választmányi tagságukról, mivel a magyarcsekei összeírás "törvényesítését letett esküjükkel megegyeztetni nem tudják". A választmány ezt nem vette jó néven. A berettyóújfalui küldöttség is jelentette, hogy több helyütt a nemzetőrségtől való félelemből nem írást írtak össze a választók.

Ugyanez a jelentés szólt arról is, hogy a küldöttségnek az utak járhatatlansága miatt néhány helyen négylovas előfogat helyett hatlovast kellett igénybe vennie: Jánositól Ártándig, Böszörménytől Toldig, Toldtól Peterdig, Csökmőtől Darvasig, onnan pedig Furtáig; megtérítését az állandó bizottmánynak előterjesztették.

A választásokat március 14-ére tűzték ki. A járási főszolgabírók osztották be kerületenként a *polgári csendbiztosokat* és legényeiket, hogy a rend fönntartásában segédkezzenek.⁸³⁸

Három kerületben egyhangú volt a választás. Ugrán Tisza Lajost tisztelték meg a választók a mandátummal. Bárádon a kerületben birtokos szerepi Kelemen Albertet kiáltották ki. Székelyhidon, melynek kerületében 3078 jogosult volt, Bernáth Gedeon Dobozy Istvánt, Gyalókay Lajos pedig Komáromy Györgyöt ajánlotta. A községek betűsorban szavazván, már túl voltak Ér-Adony, Álmosd és jórészt Asszonyvására szavazóin is, akik mind Komáromy Györgyre adták voksukat, amikor Dobozy István nevében és képviselőként Bernáth Gedeon bejelentette, hogy miután a jelölt meggyőződött arról, hogy a "többség bizalma nem az ő, hanem a Komáromy György személye iránt öszpontosul: polgári kötelességének tartja a máris kivethető többség véleménye előtt meghajlani, s a további versenyzéstől visszavonulván, az iránta nyilatkozó bizodalommal is Komáromy Györgyöt ajándékozta meg". Ezt Dobozy személyesen is megerősítette. "Az elnök felhívására több ízben ismételt kikiáltás következtében Komáromy György az összes választókerület által elválasztott képviselőnek kinyilatkoztatott."

A továbbiakban is a központi választmány napirendje szerint haladva először a *tenkei* választást emlitem, ahol elnöki fölszólításra "az egész választó tömeg Ambrus József 1848-ik évi képviselőjelölt nevét dörgé"; ám ő magyar és román nyelven megindokolta, hogy e bizalmat miért nem fogadhatja el. "Azonban a választó tömeg még nagyobb lelkesedést tüntetett ki Ambrus József úr beszédje után, és lemondását el nem fogadhatólag nyilvánította." Mire ő elérzékenyülve visszavonta lemondását, ám ekkor meg néhányan — görögkeleti papok és tanítók — Popa György nevét kezdték hangoztatni, és szavazást is kértek. Majd látván a többséget, meggondolták magukat. Így kiáltották ki Ambrus Józsefet képviselőnek.

A központi választmány előtt azonban Ambrus, aki "a választók lelkesedésének engedni erkölcsileg kényszerülve volt", mégis csak lemondott. Az új választást április 3-ára tűzte ki a választmány.⁸³⁹

A bihari választókerületben Csanády Sándor 816–114=702 szókülönbséggel győzött Ercsey Zsigmond ellen. Ám berettyóújfalui mandátumát tartván meg, április 3-án itt is választani kellett.

Berettyóújfaluban a Török József váncsodi lakos által ajánlott Csanády Sándor nyert 571–164=407 vokskülönbséggel a Némethi Lajos helybeli református lelkész ajánlotta Miskolczy Károllyal szemben.

A magyarszéki kerületben Venter Lajos szombatsági lelkész Vertán Endrét, Popovits János lelkész Román Sándort, Popovics Miklós lelkész pedig Tokody Ágostont ajánlotta. Vertán Endre lett a képviselő 385 szavazatával; Román Sándorra 134-en, Tokody Ágostonra pedig 129-en szavaztak.

Belényesen Mihuc Péter ajánlotta Paál Pétert, Korój Tanész pedig Papp János görögkeleti esperest; Papp 803 szavazattal lett a követ. Paál csak 351 voksot tudhatott magának. (Hívei peticionáltak is.)

Szalontán Falk Miksa csak 14, Lovassy Ferenc viszont 759 voksot szerezvén, ő lett a képviselő. Rozvány György szavazatszedő küldöttségi tag volt Falk bizalmija; természetesen rászavazott.

Élesden eredetileg csak két jelölt volt: Csengery Antal (bizalmi férfiai Fráter Pál, Miskolczy István és Szokoly József voltak), valamint főtisztelendő Bika Simon görögkeleti lelkész, akinek szavazataira Christian János lelkész, Glice Florián és Marosán János ügyelt.

⁸³⁸ Uo. 12 099.

⁸³⁹ A különben román származású Ambrus József elleni román agitációról ír *Szabad György* (1967, 419–420.).

Christian János fájlalta, hogy gr. Zichy Domokos, akiben "az egész Körözs völgye különböző nemzetiségeinek összpontosulása és bizalma csupán csak benne volt helyezve", nem lépett föl. Ő azonban arra hivatkozott, hogy "születési állásánál fogva meghívása a felső Táblára kezénél lévén, ott mit Hazájának és a Körözs völgyének üdvére tehet, eszközölnödi". Végül is Fazekas György, Aizele János tisztelendő, valamint Egyed Farkas mégis csak ajánlották. A szavazás a közóhaj szerint [jegyzői] *körönként* történt, s 15-ére is áthúzódott. Gr. Zichy Domokosra csak 15-en szavaztak, a választás így két másik jelölt között dőlt el; Bika Simon 918 szavazatával szemben Csengery Antal csupán 582-t tudott magáénak. Különös módon, jelöltenként külön-külön vezettek egy-egy jegyzőkönyvet, anélkül azonban, hogy összesítették volna az eredményt. Ezt a Ház kifogásolta is. Miután Zatureczky Gedeon választási elnök utóbb tájékoztatta erről a választmányt, ez Bika Simon kérelmére május 14-én pótlólag kiadta neki a másik két *részejegyzőkönyvet* is.⁸⁴⁰

Hosszúpályiban Szunyogh Albert esztári birtokos Csengery Imrét, "Bihar megye hazaszerte ismeretes nevű főjegyzőjét" ajánlotta, utána pedig Kerekes József nagylétai uradalmi tiszt a "polgári érényeiről szinte ősméretes Csanády István birtokost nevezte meg". A fölkiáltásokból nem lehetett kivenni a többséget, ezért mind a két ajánló szavazást kívánt. Csengery Imre bizalmi emberei Nagy István és Vulkán Miklós nagylétai esperesek lettek (az előbbi református, az utóbbi görög katolikus); Csanády István emberei pedig Millián Antal nagylétai görög katolikus segédlelkész és Steiner Ferenc ugyancsak nagylétai uradalmi tiszt voltak. Vita támadt a községek szavazási sorrendje miatt; Csanády választói egy időre el is távoztak, ám emlékezve az 1848-i választás szomorú eseményeire, mégis beletnyugodtak, hogy a sorrendet a távolság határozza meg: először Sámson, a legtávolabbi község szavazott, s a végére maradt Nagyléta, Vértes, Monostorpályi és Hosszúpályi. Nagylétáról 336-an szavaztak Csanádyra, ami — ha előbb történik — talán befolyásolhatta volna az eredményt; így viszont Csengery Imre nyert 744 szavazattal Csanády István 489 voksával szemben.⁸⁴¹

Csengery Imre vármegyei főjegyző — hivatkozva az 1848:1871. sz. megyei határozatra — lemondott „azon reményben, hogy szép, de nehéz pályáról házi tűzhelyéhez visszatérve a részvét és rokonszenv itthonhagyott örökségét ismét birtokába veheti”. A jegyzőkönyv szép szavakkal örökítette meg a főjegyző érdemeit. „Talán a végzet követelése és jutalma az, hogy Bihar vármegye, mely már egyszer az ország gondolatához Szacsavay Imrében vértanúsággal szentelt tollat adott, másodsor adja oda jobb kezét, hogy a bekövetkező nagy napok emlékéért történetünknek följegyezze. De midőn a megyének kitűnő fia távozik, nem lehet azon közvetlen kapcsot eltépni, mely őt a megyéhez köti; hanem csak kölcsönadatik a hazának, hogy mint távozó nap, melynek búcsújában látszik legszebb fénye, nyilatkozik hiánya: a kivívott nemzeti önállóság hajnalán, óhajtvá térhessen vissza.” Az állandó bizottmány a lemondást el sem fogadta, hanem kimondta: „méltólag be nem tölthető helyét üresen hagyja, s a főjegyzői teendőket ideiglenesen az utána következő jegyzőre ruhazza át”. Fizetése a házipénztárban maradt. Egyidejűleg el is törölte a hivatkozott 1848-i határozatot, ám a megye fönntartotta magának a távollévő képviselők fizetésének visszatartását, hogy abból helyettesítésről gondoskodni lehessen.⁸⁴²

A két április 3-i időközi választáson egyhangú döntés született: Biharon Csengery Antal, Tenkén pedig Tisza László lett a képviselő.

⁸⁴⁰ OL Htt. 1861-II-15-28 026.

⁸⁴¹ Uo. 17 088. Vö. MAM: 82-88.

⁸⁴² HBML Bihar vm. áll. biz. jkv. 1861: 250.

Pál Péter és társai április 9-én járásbeli tisztviselők hivatali tekintélyének latbavetése miatt panaszkodtak a központi választmánynál, ám beadványukat mint a képviselőtábla elé tartozót Sztupa Ignác főszolgabíró útján visszaadták nekik.⁸⁴³

Az állandó bizottmány április 17-i ülésén Veres János és Korda András előadásából az derült ki, hogy több román falu — Belényesújlak, Albest, Hegyes, Kis-Dombrovia, Szelistye, Száldobágy, Borz, Bukovár, Kotyiklet, Korbest, Felső-Topa, Alsó-Topa, Dobrest és Szitán — választóképes szántóvetőit s más lakosait nem írták össze. Ezek a belényesi, a magyarszékei és az élesdi kerületbe tartoztak, ám az utóbbi öt helység az élesdiből a magyarszékeibe szeretett volna tartozni. Indokuk az volt, hogy Élesdtől a „Királyerdő járhatatlan bércei [által] vannak elválasztva”. A bizottmány mind az összeírásoknál történt mulasztások kipótlását, mind új beosztásra való igényüket méltányosnak tartotta.⁸⁴⁴

Miskolczy Lajos első alispán mint a központi választmány elnöke csupán augusztus 21-én terjesztette be anyagát — jegyzőkönyveit mellékleteikkel — az állandó bizottmányhoz; e késedelmet azzal indokolta, hogy több választás a képviselőháznál megtámadtatott, sőt a margittai kerületben vizsgálat is volt.⁸⁴⁵

V. A megyei bizottmány 1865. október 14-én tartotta ülését, melyet Szláv József főispán mértéktartó, mondhatni szerény beszéde vezetett be. A megye mint a nemzeti jogok védője nem iktatta be hagyományosan a főispánt, mégis a "tisztelet elismerését" fejezte ki neki. Sorra ismertették a kancellária szeptember 28-i intézkedését a főispán kinevezéséről,⁸⁴⁶ szeptember 17-i királyi leiratot az országgyűlés összehívásáról⁸⁴⁷, valamint a helytartótanács 73 991/1865. sz. leiratát az 1861. november 5-én feloszlott bizottmányok még egyszeri összehívásáról a választókerületek megállapítása és a központi választmány megalakítása végett. Mindezekről Csengery Imre, a vármegye alkotmányos főjegyzője nyilatkozott. Mint mondta: 1861-ben kevesebb volt a remény, mégis bizakodó volt a hangulat; 1865-ben "közelebb szemlélhetjük a reményt az eredményhez, és mégis sötét komolysággal találkozunk és nyomott hangulat tartja elfoglalva a kedélyeket". Mintha már valaminek eleve híját éreznék. E hangulatváltozás oka: "a törvényhatóságok, melyek 1861-ben friss és új életre kelve működtek, 1865-ben még helyreállítva nincsenek". Lándzsát tört a vármegyei törvényhatóságoknak az 1848:XVI. tc. szerinti visszaállítása mellett. Igényelte a független felelős minisztériumot is. A bizottmány azonban enélkül is kénytelen előkészíteni az országgyűlési választásokat. Óvást javasolt a bizottmány jogainak az 1848:V. tc.-beli hatáskörre való leszűkítése ellen. A megye éppen az országgyűléstől várhatja helyreállítását.

A bizottmány ily értelemben hozta meg végzését. Csak két megoldás között választhatott: vagy semmibe nem avatkozik a teljes visszaállítás nélkül, vagy pedig "illy egyoldalúlag is foglalja el a számára legalább egy részben megnyílt törvényes tért", s közreműködik az országgyűlés megalkotásában. Ha óvással is, a tevékenységet választotta, hangsúlyozva, hogy "innen jövőre nézve következtetés ne vonathassék".

A választókerületeket meghagyták 1848-i és 1861-i alakjukban. Várad-Velence és -Várallya választópolgárai, akik az 1848:V. tc. szerint Nagyváradtól elválasztva a megyébe, közelebbről a *bihari* választókerületbe "olvasztattak", ám időközben "Nagyvárad városával

⁸⁴³ Uo. 21 503.

⁸⁴⁴ HBML Bihar vm. áll. biz. jkv. 1861: 358–359.; Bihar vm. alisp. ir. 1861: 199–200.

⁸⁴⁵ HBML Bihar vm. áll. biz. jkv. 1861: 1608. ÁB 1080. alispáni számon levéltárba helyezett anyag azóta elveszett. Szerencsére a helytartótanács levéltárában a jegyzőkönyvek fölterjesztett példányai megmaradtak.

⁸⁴⁶ Uo. 1865–II–15–82 453. (A fölhevott kancelláriai szám: 14 941.)

⁸⁴⁷ Uo. A hivatkozott kancelláriai szám: 14 462.

közigazgatási és törvénykezési tekintetben egyesítve lőnek", s már 1861-ben is a várossal választottak, nem kívántak a bihari kerületbe tartozni, sőt odacsatolásuk ellen eleve tiltakoztak is. "A megye közönsége — hangzott a végzés — törvényt védő szerepe ellen vétene akkor, ha magát följogosítottnak érezné arra, hogy bárkit is törvényes kötelezettsége alól feloldozzon" [...]. Ezért a kérelmezőket az országgyűléshez utasították.⁸⁴⁸

Megalakították a központi választmányt és az 1861-i törvényes alispánt, Miskolczy Lajost állították élére. Helyettesei ugyancsak az alkotmányos második és harmadik alispán: br. Gerliczy Félix és Ambrus János lettek.⁸⁴⁹

Az október 14-i központi választmányi ülés megállapította: "az 1848-iki V-ik törvényben rendelt időközök szorosan meg nem tartathatnak, az csak is azon hatáskörén kívül eső körülménynek tulajdonítható, hogy igen kevés idővel rendelkezik". Megalakították az összeíró küldöttségeket, póttagokkal. "A küldöttségek részére az 1848-iki utasítás 1 példánya magok mihez tartása végett átadatik; a második pontra nézve azon változással mégis, miként bölcs belátásukra bizatik terhes (!) helyeken, jegyzői körök székhelyein működhetni, ha pedig a kiszabott 14 nap előtt munkálataikat bevégeznék: a küldöttségek a kerület főhelyén tartózkodnak [...], ha valakin sérelem történik, az ott kipótolthatassék. A küldöttségek figyelmeztetnek, hogy nemes munkájuk haladéktalan megkezdése és a folytatásnak mi módóni elintézése iránt egymással előlegesen értekezzenek, végre, hogy a használandó előfogatokról kimutatásokat a megyei pénztárból leendő utalványoztathatás végett e választmányhoz a munkálatokkal együtt terjesszék be." Szép fölhívásban szóltak a megye választóihoz, hogy gyakorolják alkotmányos jogukat. Megalakították a szavazatszedő küldöttségeket, s november 27-ére kitűzték a választásokat.

Kézírásban megvan e *Megyei választók!* c. fölhívás, melyet "a megyében divatozó magyar és román nyelven" nyomtattak ki. Ez a gyakorlati tudnivalók közlésén kívül politikai dokumentum is volt. A Sal Ferenc központi választmányi jegyző által aláírt fölhívás egybek mellett ezt tartalmazta:

Választó polgárok! Ime itt az alkalom, mely után oly rég óhajtvá vártunk, melynél legszebb s elidegeníthetetlen polgári jogotokat gyakorolhatjátok.

Ez azon jog, mely által részeseivé váltok a törvényhozásnak, mely hivatva van jólétek, egyéni szabadságok megállapítására a legfontosabb anyagi és szellemi értékeitek, a közhaza boldogsága felett a Szent Koronával együttesen talán évszázadokra kiható intézkedéseket alkotni.

Ki késne részvételét, befolyását azon tényről megvonni, melynek eredményeitől nemcsak saját, hanem késő unokáink jóléte, az édes haza boldogsága feltételeztetik? Az utódok áldása vagy átka kísérendi a mai napok bölcs szilárdságát vagy gondatlanságát.

Választó polgárok! Mutassátok meg, hogy fontos hitvallástokat hazafias lélekkel, komoly meggyőződéssel átértitek. Mutassátok meg, hogy ti választási jogotokat, a polgári jogok e drága gyöngyét, melyért őseink véréket onták, s mellyel az 1848-iki törvények általánosakká lettek: valójában gyakorolni is tudjátok!

A szentesített törvény kegyeletes tisztelete azon tűzoszlop, mely után indulva a jelen siralom völgyéből legbiztosabban eljutunk az óhajtott ígéret földjére.

A törvény, mely valamint jogokat ad, elidegeníthetetlen köteleességeket is ró reánk; kötelezettségeket, melyeknek lelkiismeretes betöltése a hon- és szabadságszeretet elodázhatatlan követelménye!

Föl tehát polgárok, kiket a választási jog gyakorlatára az 1848 V. törvénycikk feljogosít; írássátok bé neveiteket a választási jegyzékekbe és a képviselő választási napon jelenjete meg a kerület főhelyén azon férfias nyugalommal, azon szilárd elhatározással és komolysággal, mely a szabad alkotmányos polgárt annyira díszesíti.

⁸⁴⁸ Uo. 82 453.

⁸⁴⁹ Uo. 82 453.

A rendet, az alkotmányos jogok e talpkövét, a központi választmány a nemesi [helyesen: nemzeti] becsület védőpajzsa alá helyezi. Szabad polgár, alkotmányos érületű honfi a szabadság legkiterjedtebb fogalmát abban találja, ha mindenki meggyőződését tiszteletben tartva, magát a szenvedélyesség kicsapongás[tól] és erőszakoskodástól megóvjva, és másokat is az így meghatározott jogkörbe vissza utasít.

Hisszük és reméljük, hogy a választások folyama alatt nem fog a nemzeti becsületen csorba ütteni, nem lesz okunk ádáz ellenségeinknek kárörömmel gyengeségünkre, viszályainkra mutatni, nem lesz szükség a törvény szigorára hivatkozni.

A központi választmány november 17-i ülésén tárgyalták annak a hat községnek (Hegyes, Albesd, Szelistye, Kis-Dombrovia, Szitány, Ds. Forro [Dsoszán-Forró=Belényesforró]) ügyét, melyek addig egyik kerületbe sem tartozván, kérték magukat a magyarcsekei kerületbe fölvenni. Jóváhagyták az elnök intézkedését, aki már kiadta ezt az utasítást.

A november 21-i reklamációs ülésen legtöbb panasz azzal kapcsolatos, hogy a mozgó összeíró küldöttségek nem töltöttek elegendő időt egy-egy községben, vagy nem vették fel a körjegyzőség székhelyén meg nem jelenő, magukat csak írásban jelentő választókat. Aki személyesen időben nem jelentkezett, mert pl. *vásáron volt*, azt utóbb sem vette föl a választmány. Bíró János másfél telkes bárándi gazdát azonban utólag fölvettek, mivel betegsége akadályozta a jelentkezésben.

A szalontai és a tenkei összeírás ellen az is panasz volt, hogy *izraelitákat* beírtak. Őket, "miután a választmány törvény ellenére nem tehet", itt is törölték.

Elek Imre Hegyközszentimréről azért panaszkodott, mert büntetve volt, s ezért kihagyták, pedig büntetésének kiállása óta eltelt tíz évben a községi bizonyítvány szerint "feddhetetlen életet él"; sőt három évig esküdt is volt. A választmány szerint: "a büntetésnek nem lehet azon célja, hogy a bűnöst örök időkre elkárhoztassa, sőt inkább, hogy azt megjavítsa". A törvény csak a fenyték alatt állókat zárta ki, fölvettek.⁸⁵⁰

Tenkén november 27-én két jelölt volt: Gozdsu Manó és Dezső Szaniszló. Mivel sokkal több román érkezett be, mint ahányan választójoggal bírtak, verekedés tört ki. Ezt a csend-örök s a megyei pandúrok együttesen sem tudták megfékezni, ezért az elnök 400 szavazó után délután félbeszakította a választást. A románok Gozdsu pártján voltak. Főkéntesük Bika Simon nagyváradai görögkeleti esperes 1861-ben választott országgyűlési képviselő volt. Ő a főispánnál szükségtelennek mondta a katonaság kirendelését. Utólag a főispán egy század lovast küldetett ki.⁸⁵¹ Az eredményekről nem ismeretesek a jegyzőkönyvek; csak az, hogy Ambrus János elnök december 1-jén kilenc választási jegyzőkönyvet felterjesztette.⁸⁵²

A tenkein kívül a magyarcsekei választás is meghíusulván, a központi választmány mindkét ügyben *vizsgálóbiztosokat* küldött ki, majd pedig a választási küldöttségekre kedvező jelentésük után december 18-án kiírta mindkét helyütt az 1866. január 26-i választást.⁸⁵³

Tenkén Gozdsu Manó 1169–453=716 különbséggel győzött Dezső Szaniszló ellenében, a vesztes pártja azonban most is óvott. Ezt erősítette a választási jegyzőkönyv is, amely szerint az urszadi és a nagymarosi körjegyzői kerületből sokan más néven szavaztak; törvényes képességgel nem bírók is össze voltak írva. Magyarcsekén most sem lehetett választani, mivel a központi választmány helyt adva Lázár Mihály és Tivadar panaszának a

⁸⁵⁰ Uo. 94 393.

⁸⁵¹ Uo. 93 551.

⁸⁵² Uo. 96 093.

⁸⁵³ OL Htt. 1866–II–15–1224.

válsztást február 24-ére halasztotta. A panasz lényege az volt, hogy Vass János belényesi főszolgabíró közvetlenül a választás előttre, január 24-ére éppen az e kerülethez tartozó körjegyzősegeket rendelte be "katonai reclamatio végett", mely "illetéktelen hatósági beavatkozás folytán választási jogának tetteles gyakorlásában gátoltnék" a "szavazók nagyrésze". Mivel a központi választmány "a fennálló megyei közegekkel nem rendelkezhetvén, de mint a választás vezérletére törvény szerint illetékes alkotmányos hatóság a polgárok szabad választási jogának kötelességszerű megőrzése végett kénytelen a [...] választást elhalasztani". Mivel Vass János főszolgabíró tudott e választásról, jogtalanul avatkozott be, s a központi választmány intézkedéseit "szántszándékos kiszámítással meghiúsította", a főispánnak javasolták elmozdítását állásából.

A választási elnök arról számolt be, hogy a főszolgabíró nem akarta tudomásul venni, hogy nem lesz választás, ellenkezőleg: teljesíteni kívánta a rendfenntartás föladatát, mellyel az alispán bízta meg. "Kedvetlenül kéntelen látni a központi választmány, hogy azon természetellenes állapot, amely szerint a provisorium fenntart[a]tt, mily szomorú következményeket szül, hogy a bürocratia ezen maradványa még a cs. k. apostoli Felség által újólág is megerősített 848-ik V-ik törvény világos rendelete ellenére mint nem választóképes a választás helyén hivatalnoki minőségben magát feltolta, a már annyszor gáncsolt befolyását érvényesíteni egyre törekszik, — megütközéssel tapasztalja a választmány, miként egyes hivatalnokok azon szép összhangot, mely a megyében a kibékülés szellemében oly szépen nyilatkozott, erőszakossága által megzavarja." Ugyanakkor bizalmukat fejezték ki a főispán iránt, aki megtiltotta a hivatalnokainak a visszaélést.⁸⁵⁴

Az előfogati díjakat, valamint a tenkei vizsgálóbizottság *bírói nyomozási* költségeit a megyei házipénztárnak kellett fedeznie az "előre nem látható költségek" terhére.⁸⁵⁵

A november 27-i *élesdi* választás eredményét a december 18-i központi választmány, noha kifogás volt ellene, tudomásul vette. E szerint gr. Zichy Jenő 923 vokssal lett képviselő, míg Román József 553 szavazat jutott, Gozmán Jánosra viszont senki nem szavazott.⁸⁵⁶ Érdekes, hogy ez esetben is képviselőjelöltenként külön-külön három részjegyzőkönyvet vettek föl.

Tóth Béla szerint a többi tíz választókerületet a következő honatyák képviselték: Komáromy György (T1067, Báránd), Véghső Gellért (T2197, Belényes), Csanády Sándor (T345, Berettyóújfalu), Csengery Antal (T361, Bihar), Román Sándor (T1693, Cséke), Csengery Imre (T362, Hosszúpályi), Baranyi Ágoston (T112, Margitta), Lovassy Ferenc (T1193, Nagyszalonta), Miskolczy Lajos (T1345, Székelyhíd), Ugra (T2080, Tisza Lajos).

259 Nagyvárád

I. Képviselő 1848/49-ben:

Szacsavay Imre (1818–1849) ügyvéd, kincstári ügyész, egyhangúlag. T1869: LL, RP.

⁸⁵⁴ Uo. 12 822.

⁸⁵⁵ Uo. 16 680.

⁸⁵⁶ Uo. 1224.

II. 1861. január 31-én a város "közönsége" (közgyűlése) a 4264/1861. sz. helytartótanácsi intézkedés ellen fordult ("egy új szabályzat octroyoztatott": Buda, Erdély, Horvát- és Tótország, határőrvidékek meg nem hívása; 1790:X. tc., csakis az 1848-i törvények szerint ülhet össze az országgyűlés). Az általa választott központi választmány a törvény 11. §-a szerinti esküt tette le.⁸⁵⁷

E választmány február 2-án tartotta első ülését. A választást március 21-ére tűzte ki. Február 22-én a tagokat 3–3 naponta váltásban osztották be az összeírásra.⁸⁵⁸

V. 1865-ben Szláv József bihari főispán itt királyi biztos volt. (Nagyvárad "szabadalmas" város.) A közgyűlés (képviselői testület s tisztikar) 1865. október 16-án tanácskozott. A jegyzőkönyv a biharihoz hasonló. Alkotmányellenesnek nyilvánítja a provizóriumot. Óvtak miatta. A központi választmány elnöke az 1861-i polgármester lett.

A központi választmány még aznap meg is alakult. Hirdetményt adott ki 2000 példányban, házankénti szétosztásra. Az összeíró küldöttségek összetétele, miként 1861-ben, naponként változott.

Noha Bihar vármegye állandó bizottmánya október 14-én az 1848:V. tc. szerint a bihari választókerületbe sorolta őket, a nagyvárad központi választmányában november 14-én ismét fölmerült Várad-Velence és Várad-Váralja hovatartozása. A törvény szerint ugyanis Nagyváradhoz csak Várad-Olaszi tartozott. "Jóllehet — határozták — beismeri a választmány, hogy az előbb 4 különböző hatóságok alatt állott N.várad, V.olaszi, V.Váralja és V.Velence már 1850-[i]k év óta közigazgatásilag egyesítve van, s minden, úgy terhek, mint jogok V.Váralja[i] és V.Velence[i] polgártársainkkal megosztvák, s ámbár sajnálattal kénytelen csak gondolni arra, hogy a követválasztás legkitűnőbb joggyakorlatánál V.Váralja és V.Velence testvér polgártársait maga mellett, mint mindenben osztályosát, ne lássa, mindazonáltal nehogy a n.várad követ érvényessége bizonytalanságnak kitéssék, vagy egyéb, előre be nem látható zavarokra ok szolgáltassék, a 848:V. tc. 2. és 5. § félre nem magyarázható értelméhez köteles ragaszkodását kimondja, és az összeírással megbízott küldöttséget oda utasítja, miként az összeírásra jelentkező polgárok beiratásánál a törvény rendeleteit kövesse, s [csupán] azokat, kiknek választási joga kétségbe nem vonható, írja be." November 22-i megállapítás szerint 1140 választó íratva össze magát.

Bosnyák Györgyöt elutasították, mert a háza kizárólagosan a nejéé, nem pedig közös.

Törölték Szűcs István városi törvényszéki iktatót, Kerekes József városi írnokot, Goldburg Emil ügyvéd segédet, mint akik e címen választójogot nem bírhatnak.

Törölték Várady Izraelt is, "kire mint izraelita vallású egyénre eme jogélvezet ez idő szerint törvényileg kiterjesztve nincs".

Ficzek József és Schenk Emil több jogcíméből az értelmiségi rovatba beírt tisztviselő bejegyzést törölték, mivel ez a törvény 2. § d) pontja szerinti képesítést nem adott.

"A törvény szelleme szerint — mondták ki — a törvényhozás akarata más nem lehet, mint az, hogy a követ valóban a választókerület lakosai s választóképes polgárai által legyen megválasztva; — a követválasztás pedig a [...] törvény 5. § 45-ik pontja szerint N.váradnak V.Olaszival lévén adva, a választmány Kass Andrást, Piskolty Károlyt, Árvay Mihályt és Keresztúry Józsefet, kiknek mint köztudomás szerint v.velencei s így nem ezen

⁸⁵⁷ OL Htt. 1861–II–15–8504. Vö. *Szabad György*, 1967. 244.

⁸⁵⁸ Uo. 13 652.

választókerületbeli lakosoknak a régi jog címén követelt választási jogaikat ezen választókerületben el nem ismerheti [...]."

November 30-án Lukács Györgyöt egyhangúlag választották meg.⁸⁵⁹

260–262 Debrecen

I–III. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Deák Ferenc* (Zalaszentgrótot tartotta meg.) *Farkas Károly* ügyész (Buda) egyhangúlag. T357:LZ,

II. vk. *Komlósy Imre* (1813–1879) városi főügyész. T1050: Komlóssy; LZ; debreceni főügyész.

III. vk. *Tar Károly* városi tanácsnok, egyhangúlag. T2036.

IV. Debrecen közgyűlése 1861. február 1-jén foglalkozott a 4264/1861. sz. helytartótanácsi leirattal. Kérdés volt, mellőzzék-e a városnak "a törvényben nem gyökerező hatóságok irányában elfoglalni jónak látott" álláspontját. Elfogadták: az országgyűlés összehívása végett a helytartótanáccsal "a szükség parancsolta érintkezést kikerülni nem lehet". A február 6-i közgyűlés beosztotta a választókerületeket: I. Péterfia és Csapó utca; II. Hatvan és Piac utca; III. Czegléd és Varga utca. Simonffy Imre tanácsnok elnökletével működtek az összeíró küldöttségek, utcánként, az "utcabeli képviselők" részvételével.

A február 11-i közgyűlésen Simonffy Imre bejelentette az *utcánként* megválasztott két-két központi választmányi tagot. Ők esküt is tettek.⁸⁶⁰ A február 13-i jegyzőkönyv szerint meg is jelentek a központi választmányban.

A választmány 1848-i ide vonatkozó okiratokat, melyek "zsinórmértékül szolgáltak volna, a közlevéltárba[n] kerestette, de meg nem találtattak".

Az 1848-i gyakorlat szerint az összeírás *házanként* történt, az említett utcabeli képviselők által, immár 3-3 taggal.⁸⁶¹

A főlészóamlási határidőket tartalmazó értesítést 4000 példányban, házanként szétosztották, 50 példányban kifüggesztették. Ehhez jött még az egyházi kihirdetés is.

A főlészóamlások után a február 24-i ülésen megállapított választói statisztika (ideiktatva az 1865-it is) így festett:

	1861-ben	1865-ben
I. Péterfia u.	599	729
Csapó u.	554	581
	1153	1310

⁸⁵⁹ Uo. 1865–II–15–82 452.

⁸⁶⁰ HBML Debreceni közgy. jkv. 1861:113.

⁸⁶¹ HBML Debrecen közgy. jkv. 1861:114.; OL Htt. 1861–II–15–10 247.

II. Hatvan u.	453	563
Piac u.	513	464
	966	1024 (1027!)
III. Cegléd u.	575	710
Varga u.	566	571
	1141	1281
I–III. választókerület	3260	3615

A királyi meghívót a közgyűlés február 27-én törvényellenesnek minősítette, s terjedelmes határozatban hevesen bírálta, ám mégis elfogadta.⁸⁶²

A választás időpontja: március 7. Helye: I. a varga céh áruhelyisége, II. a városháza nagyterme, III. a Komáromi-féle ház a Cegléd utcában. Utóbb ezt így kellett megváltoztatni: I. Farkas Ferenc úr egyház téri 1584. sz. háza, III. Kaszinó. Igazolójegyek kerületenként: zöld, fehér és rózsaszín.⁸⁶³

Az 1861. március 7-i választás az I. és a II. kerületben egyhangú lett: Tisza Kálmánt és Révész Imre "helybeli lelkészt" küldték az országgyűlésbe. A III. kerületben szavazás döntött így: Patay István 270, Molnár György 79, Simonffy Sámuel 6 szavazat.⁸⁶⁴

Debrecen közgyűlése június 12-én két forrásból is értesült Révész Imre lemondásáról. A ház elnöke megírta, hogy a honatyja 3-án a képviselőháznak bejelentette lemondását, amelyet ez "sajnálattal fogadott", s föl is szólította a város közönségét új képviselő megválasztására. Ugyanekkor olvasták föl Révész Imrének június 2-án kelt s a város közönségéhez intézett nyilatkozatát is, "melyben választói s általában a város közönsége iránti őszinte köszönetét nyilvánítván kijelenti, miszerint lelkipásztori hivatala — melynek terhére már tovább másokra nem bízhatja —, részben honfíui elvei is ellenállhatlanul kényszerítették⁸⁶⁵, hogy az országos képviselői díszes állomásról határozottan és végképpen lemondjon". A közgyűlés is sajnálkozott. "Felfogja ugyan ezen közgyűlés — hangzott a határozat — az 1848:V. tc. szellemét, jól ösmeri, mint ezt már több alkalommal határozatilag is kijelenté azon viszonyt, melyben az egyes képviselők választóikhoz s az országos törvényhozáshoz állanak, annál fogva nem is érezheti magát feljogosítva a lemondott képviselő nyilatkozatában elsorolt érvek értelmezésébe bocsátkozni: azonban bárminő természetűek legyenek is azon okok, melyek őt saját kifejezése szerint ellenállhatlanul ezen fontos elhatározásra bírák, miután ezen lépését a város közönségével, mint törvényhatósággal is tudatta, nem mulasztathatjuk el ezen alkalmat megragadni, és a tiszta meggyőződés őszinte kifejezésével jegyzőkönyvileg is kijelenteni, hogy Révész Imre városunk egyik választókerületének lemondott képviselője azon rövid idő alatt, melyben az országos képviselőházban szőnyegen forgott fontos közjogi kérdés tárgyalásában részt vett, törvényhatóságunk szellemiben működött, s a válságos ügy nagyszerűségének megfelelő komoly és szilárd magatartásával, s

⁸⁶² HBML Debrecen közgy. jkv. 1861:346.

⁸⁶³ OL Htt. 1861–II–15–13 675.

⁸⁶⁴ Uo. 15 415.

⁸⁶⁵ A lemondásnak a határozati pártion belüli politikai okairól: Szabad György, 1967, 520–521.; *Debrecen története 1849–1919* [3]. Debrecen, 1997. 33. (Ifj. BARTA JÁNOSTÓL.) /Debrecen története öt kötetben. Főszerkesztő: OROSZ ISTVÁN./

nyomás és hazánk történelmébeni otthonosságot tanúsító férfias nyilatkozataival e Város Közönségének mint törvényhatóságnak teljes és osztatlan bizalmát méltán kiérdemelte."

Mivel e "válságos időszakban" a város II. kerülete képviselő nélkül nem maradhatott, a közgyűlés főlshóllította a központi választmányt a választás gyors előkészítésére és lebonyolítására. Kimondták, hogy "a II-ik választókerület összeírásában a múlt választás alkalmával teljesített előmunkálatok ideje óta történt változások mielőbb kitűzendő s három napnál többre nem terjedő határidő alatt kiigazíttatván, másik három nap alatt pedig a főlshóllamlások tárgyalása foganatosíttatván, maga az üresedésbe jött képviselői állomás választás útján betöltése azonnal eszközölhető legyen; magától értetvén, hogy ezen eljárás az 1847/8. évi V. tc. szellemében s az 1848-ik és f. évben követett gyakorlat szerint teljesíten-dő".

A közgyűlés a központi választmányba a távollévó Patay István és a beteg Taar Károly helyébe akadályoztatásuk miatt új tagokat választott. A Cegléd utcából Kis Orbán Jánost, a Csapó utcából pedig Hajdú Mihályt. Ők nyomban esküt is tettek. Révész Imrének e jegyzőkönyv kivonatával választottak.⁸⁶⁶

Révész Imre lemondása után június 30-án tartottak ugyan választást a II. kerületben, ám az ekkor megválasztottak nem vállalták a megbízatást. Július 14-én végül közfelkiáltással Csányi Dániel lett megválasztott képviselő.⁸⁶⁷

V. Az új országgyűlést összehívó királyi meghívólevél Debrecenben először a Szöllősy János polgármester elnökle alatt összeült a *községtanács* 1865. szeptember 25-i ülése elé került. A községtanácsosokon kívül Csáthy Károly főbíró, a közigazgatási és törvényszéki tanácsnokok, valamint "az egész hivatalnok kar nagy része" is megjelent. E provizórium testület jegyzőkönyvbe iktatva a meghívót, szinte hálát rebegett; s főlshóllította Stanke Leó főkapitányt, hogy függesztessen ki "a tanácskozás ezen falai között [...] felbuzdult örömmel küljel általi terjesztése tekintetéből a nemzeti lobogó a Városház homlokzatára".⁸⁶⁸

1865-ben is a korábbi keretek közepette zajlott a választás előkészítése. Az 1848-i és 1861-i gyakorlathoz képest az összeírás házanként történt, immár választókerületenként, s nem utcánként. Az október 15-i első választmányi ülés megállapította a választási helyeket is: I. a péterfiai színház, II. a városházi nagyterem, III. a Casino nagyterme. Fehér, zöld és vörös igazolójegyeket adtak ki. November 5-én már le is zárták a választói névjegyzékeket. (A statisztikát főntebb közöltem.)

Az 1865. november 16-i választási eredmény: I. kerület: Tisza Kálmán (Révész Imre ajánlatára); II. kerület: Kiss Lajos ("tisza kebelű honfiú, tudományosan képzett férfiú"); III. kerület: Patay István; valamennyien egyhangúlag.

Csak az eredmények beiktatása után, november 19-én vették jegyzőkönyvbe a 87.878/1865. sz. helytartótanácsi intézvényt, amely *post festa* kifogásolta, hogy a 21 napi időköz az összeírás előtt 13 napra csökkent, mivel viszont időben nem terjesztették föl az október 15-i s a többi jegyzőkönyveket, a kormányzék már nem avatkozhatott be. November 14-én a helytartótanács a felelősséget e határidő meg nem tartásáért a választmányra hárította. A választmány arra hivatkozott, hogy az október 15-e és december 10-e közötti 56 napot nem lehetett másként beosztani. Az 1848-i és 1861-i gyakorlathoz képest még így is bővebben tűzte ki az összeírási határidőket. Nagyobb pontossággal nem is lehetett volna végezni az összeírást. "Magyarországon alig van központi választmány, mely a törvény 12.,

⁸⁶⁶ HBML Debrecen közgy. jkv. 1861:3407., 3355.

⁸⁶⁷ OL Htt. 1861-II-15-40 244. (A II. kerületi követválasztók névsora is megvan.)

⁸⁶⁸ HBML Debrecen községtanácsi jkv. 1865. szept. 25.

13., 21. és 24. §-nak megfeleltethető volna, melynek [...] intézkedését — ha pusztán a formásokhoz és nem egyszersmind a helyi viszonyokhoz és gyakorlathoz ragaszkodnak — meg ne lehetne semmisíteni". Pl. Pest megye is december első napjaira tűzte ki a választásokat; a 24. §-t bizonyára ott sem tarthatták meg. Panasz nem merült föl, a választások pedig "csendben, nyugalomban és a házában például vehető rendben eszközöltettek".⁸⁶⁹

Hajdú kerület

263 Hajdúszoboszló/Hadház–Vámospércs

264 Nánás/Dorog

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szoboszló: *Kovács Miklós* ker. főügyész. T1081.

Nánás: *Molnár György* (1820–1880) ügyvéd, ker. tiszviselő. T1362: Debrecen, 1872-től haláláig. B1, A2, 1868-ban debreceni ügyvéd.

IV. A Sillye Gábor főkapitány elnökletével működő Hajdú kerületi közgyűlés elé 1861. február 25-én került az országgyűlési meghívólevél. Az 1848:IV. és V. tc.-be ütköző voltát, különösen a Pestre összehívás miatt a testület nehezményezte ugyan, az idő rövidsége miatt mégis tizenkét tagú küldöttséget küldött ki — ugyancsak a főkapitány elnökletével — az országgyűlési képviselőválasztások, valamint a városi és kerületi tisztújítások összehangolására.⁸⁷⁰ A küldöttség másnapi jelentése nyomán az 1848: V. tc. alapján székhelyeikkel együtt meghagyva az 1848-i választókerületeket (Nánás, Szoboszló), megválasztotta a kerületi központi bizottmányt (választmányt), melynek az 1848-i összeírásokat is rendelkezésére bocsátotta, a böszörményi választók lajstromát pedig az illetékes városi tanácsnak küldte meg. Rendelkeztek az 1848:XXVI. tc. szerinti tisztújításokról is.⁸⁷¹

A központi választmány Sillye Gábor főkapitány elnökletével március 16-án kimondta, hogy nem tart új összeírást, hanem — a törvényre (1848:V. tc. 8. §) is hivatkozva — a kerületi tisztújításhoz használt összeírást használja, némi "átalakítással". A kerületenként kiküldött három-három tagból álló küldöttség ezt március 21-ére teljesítette is. A közszemlére tett átalakított összeírás ellen felszólamlás nem érkezett.⁸⁷²

Br. Eötvös József akadémiai elnök későbbi köriratát megelőzve, Szepes vármegye példájára február 26-án a közgyűlés elhatározta: "hazai statisztikánk érdekében most, midőn az országgyűlési képviselők választása napirenden van, a hazába[n], minden törvényhatóság a választókat összeíró választmányoknak kötelességebe tehetné, hogy némely adatokat a nagy fontosságú ügy érdekében kevés fáradsággal az összeírás alkalmával előállítani hazafias kötelességüknek ismerhetnék". A Hajdú kerületben a következő rovatokat állították föl:

1. Értelmiség az 1848:V.tc. 2. §-a szerint
2. Mesteremberek
3. Nemesek vagy hajdúk

⁸⁶⁹ OL Htt. 1865–II–15–87 878.

⁸⁷⁰ HBML HF Hajdú ker. közgy. jkv. 1861:12–13.

⁸⁷¹ Uo. 1861:17.

⁸⁷² Uo. iratok: 1860/61–2–1.

- a) ingatlan vagyonnal bírók,
- b) ingatlan vagyon nélküliek.

E rovatok alkalmazását mind a kerületi választmány, mind a bősörményi városi tanács azzal a fölhívással kapta meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémiához való fölterjesztés végezt nyújtsák be a közgyűlésnek.⁸⁷³ A közgyűlés március 21-én kimondta: országgyűlési képviselő egyszersmind hivatalnok vagy tisztviselő nem lehet.⁸⁷⁴ A központi választmány április 8-án tette meg jelentését, beterjesztette iratanyagát is, melyet a közgyűlés levéltárba helyezett; itt őrzik mai napig a Belügyminisztérium példányait is.

Az összeírt országgyűlési választók (a censusok értékelése nélkül):

Nánás	2791	Szoboszló	2272	Bősörmény	3267
Dorogh	1255	Hadház	1026		
		Vámospércs	[564]		
	4046		3298+564		3267

A kerületi központi választmány március 10-én mind a nánási, mind a szoboszlói kerületben március 26-ára tűzte ki a választást, mégpedig 9 órára, a városokházák udvarára.

A Czeglédi Lajos elnökletével zajló szoboszlai választáson a négy jelölt között így osztottak meg a 401 szavazat: Lente Pál (77), Hadházi Dániel (111), Kiss Dániel (203), Borbély Bálint (10). Így, ha szoros eredménnyel is, Kiss Dániel nyert mandátumot.

A nánási választáson, melynek elnöke Oláh Jakab volt, ugyancsak négy jelölt lépett föl: Soós Gábor nánási tiszti ügyész, Ötvös György dorogi ügyvéd, Fodor Károly és Oláh Miklós; utóbbiak nánási földbirtokosok. Fodor Károly és Soós Gábor szavazást nem kívánva visszalépett; az elnök pedig hiába kérte a szavazást kérők előállítását, ilyenek nem akadtak; az "egészen általánossá vált felkiáltások csak az Oláh Miklós nevét éltették", ezért az elnök őt nyilvánította képviselőnek. E választásokat a központi választmány március 18-án vette tudomásul.⁸⁷⁵

Már lezajlottak a választások, amikor a helytartótanács 4264/1861. sz. rendelete az ezt elítélő megyei és városi átiratokkal együtt a közgyűlés elé került.⁸⁷⁶

A kerületi közgyűlés osztotta ugyan Borsod vármegye március 6-i bizottmányi ülésén elfogadott politikai nyilatkozatot, a követutasítás fölélesztésére tett kísérlettel azonban nem értett egyet, mivel ellenkezett az "1848-ki törvényekkel".⁸⁷⁷

Szabolcs vármegye bizottmánya Zólyom megye követvisszahívásra vonatkozó átiratának megvizsgálásával megbízott küldöttségének véleménye alapján április 9-én kimondta: "a képviselők visszahívása sem általában a népképviseleti rendszerrel össze nem fér, sem különösen az 1848-diki törvényekben fel nem található". Ha ugyanis a visszahívási jog főnnállana, "az nem a megyei bizottmányt, hanem a választó testületet illeti, mely képviselőjét választotta; — úgy de ezen választói testület a választás megtörténte után feloszolván, megszűnt testület lenni, újabb összehívás[á]ra pedig az 1848-diki törvény jogot nem ad". "A visszahívás — állapította meg helyesen Szabolcs megye bizottmánya — régebben oly viszonyokon alapult, melyek az 1848-diki törvények által megszűntek, Magyarország al-

⁸⁷³ Uo. 1861:20.

⁸⁷⁴ Uo. 1861:36.

⁸⁷⁵ Uo. 1861:51.; iratok: 1860/61-2-1. Vö. MAM: 147-149.; különösen: 149.

⁸⁷⁶ HBML HF Hajdú ker. közgy. jkv. 1861. 105., ir: 1860/61-3-39.

⁸⁷⁷ Uo. 1861:147.; ir: 1860/61-4-19.

kotmánya megváltozott, miután nem törvényhatóságok, hanem népképviselő útján választanak követek." Szabolcs a politikai hitvallásukhoz hűtlen képviselők ellen — a népképviselő veszélyeztetése nélkül — erkölcsi fegyvereket látott fölhasználhatónak, úgymint a sajtót, a megyei bizottmányi határozatokat, a petitionálás jogát, valamint az országgyűlés összeülését. "Erős alapon lehet hinni — írta —, hogy egy hazát lealacsonyító hitszegett árulót Magyarország képviselői keblökben meg nem tűrnek." A Hajdú kerület közgyűlése is osztotta Szabolcs vármegye véleményét.⁸⁷⁸

V. Az 1865. október 5-i kerületi közgyűlés Sillye Gábor főkapitányt régi szokás szerint fogadta. A másutt is szokásos napirend volt. E közgyűlést 1861. november 5-én fölösztatták, ám az 1862. február 3-i udvari rendelettel már visszaállították. Szép fogalmazású jegyzőkönyv rögzítette Sillye Gábor szavait. Annál inkább bizalmat szavazhatnak, mivel "alkotmányos szervezetünkben a tisztviselőink és képviselőink is, igen kevés kivétellel ugyanazok, kik 1861-ben a hajdúság bizalma által előállítottak". Ami a tisztújítást illeti: "a magyar kormány a helyhatósági intézményt a magyar alkotmány egyik legértékesebb gyöngyeként tekinti ugyan, de ép[pen] azért óvakodnia kell azt törvényhozási úton kívül s a mellőzhetetlen előzményezés nélkül a viszonyok téves felfogásánál fogva kön[n]yen felmerülhetett szenvedélyes rázkódtatások küzdterévé tenni". "Hassanak oda képviselő urak a választók közt, hogy azok oly férfiakat tiszteljenek meg bizalmukkal, kik a hajdú népet szeretik, s annak érdekeit nem csak szájukban hordják, hanem valódi szívéből is viselik, kik ezen népért, mely valamint egykor védője és megmentője volt a polgári és vallásszabadságnak, úgy jelenleg is támasza a trónnak és az alkotmánynak, kik ezen népért mindent — ha kell vagyonukat, sőt életüket is — készek kockára tenni; ily képviselőket igyekezzenek önök megválasztani, kik ne üldözzék a hajdú népet a Hajdúkerületben, hanem annak királyainktól nyert s törvények által biztosított jogait és birtokait megtartani s alkotmányos állását és szervezetét megvédeni teljes szívéből akarják."

A közgyűlés hálát és bizalmat szavazott a királynak és a kormánynak, bízva, hogy a kormány "a kedvező időt felhasználandja, hogy úgy a megyék, mint a Hajdúkerület is helyhatósági s önkormányzati törvényes jogaik élvezetére visszavezéreltessenek".

Az addigi gyakorlat szerint a központi választmány elnöke maga a "főkormányzó", azaz a főkapitány, tagjai városonként a közigazgatási és jogszolgáltatási vezetést ellátó és egy-egy másik tag.

Dorog azért folyamodott, hogy 1848-ban és 1861-ben a Nánásból és Dorogból álló választókerület székhelye Nánás volt, "már most igazságos és méltányos lenne, amennyiben a lelkek számát tekintve is a két város közt csekély a különbség", ha a jövő képviselőválasztások *Dorogon* lenne főhely. Egyszersmind azt is kérte kimondani, hogy a jövőben a képviselőt a két testvérvárosban fölvaltva válasszák. Dorog indítványát szótöbbséggel elfogadták, bár a váltogatásról hallgat a végzés.

Hadház is azt kérte, hogy a kerület szélén lévő Szoboszlótól ő kapja meg a főhelységet, hiszen ez Vámspércsnek is kedvezőbb, mivel közelebb esik. A közgyűlés szavazattöbbséggel erre a választásra ennek is eleget tett.

A főkapitány is esküt tett.⁸⁷⁹ Ő jelentésében különösen kiemelte: "A kerületi tisztikarnak még a kinevezett tagjai sem jönek észrevétel alá."⁸⁸⁰

⁸⁷⁸ Uo. 1861:491.; ir. 1860/61–7–40.

⁸⁷⁹ OL Htt. 1865–II–15–79 016. Vö. a HBML HF Hajdú ker. 1865:okt 5-i jkv.; ir. 5020/1865.

⁸⁸⁰ Uo. 78 552.

A "központi bizottmány" (választmány) október 11-i ülésén Nánás képviselőjében Oláh Jakab helyébe Nagy Imrét választotta. Ezt a helytartótanács megsemmisítette.

Az összeírást városonként végezték. A három utolsó napon az összeíróknak a főhelyen kellett lenniük. A választási helyen mindig lennie kellett egy tagnak, aki a "jelentkezőket elfogad[t]a".⁸⁸¹ Az összeírások ellen reklamáció nem merült föl.⁸⁸²

A kerületi főhelyek megváltoztatása ellen mindkét kárvallott hajdúváros tiltakozott. Hajdúszoboszlóé nem maradt meg, csak Sillye Gábor főkapitánynak a helytartótanácsához és a tárnokmesterhez intézett válasza. Október 13-án 5218/1865. számon cáfolta, hogy a vámospércsieknek ne volna kedvezőbb Hadház, hiszen ez tőlük 3, Szoboszló pedig 6 mér-földre van.⁸⁸³ Arra a kérdésre, hogy a "kerületi főhely megállapításánál a külön választókerületi bíró Bösörmény város képviselőinek szavazata számbavétett legyen-e, s ha valyon a bösörményi kérdéses képviselők a kerületi közgyűlésnek törvényes tagjai voltak-e", 5525/1865. számon október 30-án válaszolt. E szerint 1. Bösörmény képviselői részt vettek e határozat meghozatalában, hiszen az 1848:XXVI. tc. 8. §-a értelmében a bizottmány-nak törvényes tagjai voltak; "a törvény világos szavai lettek volna megsértve, ha a bösörményi képviselők szavazata nem számítatik", ez esetben ugyanis csonka gyűlés határozott volna. 2. A határozat a két másik város választóinak könnyebbségére szolgált. 3. Szoboszló észrevétele, hogy a Hadházon választott képviselő csak a székhelyé lenne, megállhatna ellenkezőleg is. 4. Az "alárendeltség fogalmával ellentézik" a határozat törvényellenesnek tekintése s a verificatioval való fenyegetőzés, hiszen Szoboszló képviselői is részt vettek a közgyűlésben.⁸⁸⁴

Sillye Gábor a tárnokmesternek külön is megírta: Szoboszló kérelme nem annyira a szoboszlói választók könnyebbségére szolgál, sokkal inkább Túry Sámuel itteni születésű temesvári ügyvéd, képviselőjelölt érdekében.⁸⁸⁵

Számos nánási választó október 20-án fordult a helytartótanácsához. Kifogásolták az október 5-i közgyűlés összetételét, mivel a közgyűlésre az 1861-i választott tisztviselőket meg sem hívták, mégis megalakították a központi választmányt öt hivatalnokból és öt képviselőből. Fő sérelmük a választókerület székhelyének Dorogra helyezése volt.

(1) Az 1848:V. tc. szoros értelmezése szerint erre a testületnek nem is lett volna joga. Szerintük 1848-ban véglegesen megalkották e kerületeket. A csatolt 1848-i jegyzőkönyvi kivonatból különösen az érdekes, hogy már ekkor határoztak a városonkénti összeírásról: "A mondott V. tc. 12. §-a a) és b) pontjaihoz képest, továbbá mivel a kerületi nép szokásainak s jellemének ösmeretéből előre látható, miszerint összeíratás végett egyik városbeliek a másik városba, mint a választókerület főhelyeire az ottan együtt ülő küldöttség eleibe oly kevés számmal fognának menni, hogy ezáltal a törvény céljai elérve nem leendnek, e tekintetből — a törvény szellemével sem ellenkezően — csupán az összeírás eszközzése végett, a központi választmány küldöttségei menjenek ki az illető városokra; a szavazás a dolog természete szerint, egyedül a főhelyeken leenvén végrehajtható."

(2) A közgyűlés összetétele nem felelt meg az 1848:XXVI. tc. 8. §-ának. Ennek tagjai ugyan a tisztviselők, de csak a választottak, ám e közgyűlés, "oly kerületi tisztviselőkből és városi előljárókból hivatott össze, kik magok is önként a közgyűlés előtt kinyilatkoztatták, hogy mint kerületi tisztviselők a közgyűlésben részt venni nem kívánnak". Nem volt

⁸⁸¹ Uo. 80 528.

⁸⁸² Uo. 90 886.

⁸⁸³ Uo. 82 078.

⁸⁸⁴ Uo. 82 078. és 86 907.

⁸⁸⁵ Uo. 82 078/80 087.

„törvényes bizonyosság” (esküdt) sem. Amikor pedig az elnök szavazásra tette föl a főhelyi kérdését, "a szavazási képesség sürgetett mérlegelése nélkül a jogosult[ak] és jogosulatlanok, jelesül: a nagy számmal begyűlt hallgatóság és az e célra számosan megjelent dorogi lakosok felállításával a végzés oly értelemben mondatott ki, hogy a választási helyek mindkét hajdúkerületi választókerületre nézve megváltoztattak, [...] *nem* egy törvényes alapon álló gyűlés által, mely az 1848-ik évi törvényes közgyűlés határozatának megváltoztatására jogosultsággal nem bírt".

(3) 1861-ben Nánáson 2423, Dorogon pedig csak 1248 választó volt. (A csatolt 1861-i jegyzőkönyvi kivonat szerint Böszörményben 3419, Szoboszlón 2288, Hadházon 1018, Vámospércsen pedig 564, összesen tehát 10 960 választó volt.)

A helytartótanács 83 294/1865. számon október 25-én fölvilágosítást kért a főkapitánytól. Sillye Gábor 5621/1865. számon november 4-én válaszolt.

1. A székhelyáttélt Dorogra "követelte [...] a dorogi választók könnyebbsege, továbbá a méltányosság és jogosság, miután a dorogi választók már két ízben voltak Nánáson követválasztáson".

2. Alaptalan az is, hogy öt hivatalnok is került a központi választmányba, mivel az öt városi főhadnagy a választási törvény 7. § b) pontja szerint került bele, a közgyűléstől megválasztva, nem pedig a főkapitány által kinevezve, amint az ellentábor állítja.

3. "Alaptalan az állítás, mintha a közgyűlésbe az 1861. évi választott tisztviselők meg nem hívatlak volna, mert a kerületi tisztviselők — három kivételével — mind 1861-ben elválasztott tisztviselők, kik maradtak helyeiken, a provisorium alatt is, akik pedig hivatalaikról írásban és határozottan leköszöntek, azok nem hivathattak meg mint tisztviselők, de azért mint tiszteletbeli táblabírák vagy városi képviselők azok is be voltak híva, s meg is jelentek [...]." (A C) melléklet igazolja.)

4. Alaptalan, hogy a közgyűlés nem az 1848:XXVI. tc. 8. §-a szerinti tagokból állt volna, hiszen a tisztviselők és képviselők 1861-ben választottak meg, úgyszintén a városi főhadnagyok és jegyzők is 1861-ben a nép bizalmából nyerték hivatalaikat. (A D) melléklet szerint egy behelyettesített kivételével mindnyájukat 1861-ben választották meg tisztségükre, vagy más tisztségre, pl. Vámospércsen Fagyal Imre főhadnagyot 1861-ben népszónoknak, 1862-ben pedig a közgyűlés a leköszönt főhadnagy helyébe választotta meg.)

5. A törvényes bizonyosság hiányát, valamint a kerület székhelyének áthelyezésére vonatkozó illetékességet egy-két ember hangoztatta csak, különben is e közgyűlés éppoly törvényes volt, mint az 1848-i és az 1861-i.

6. Nem igaz, hogy a *szavazási képesség* mérlegelése elmaradt. Az elnökség a vitás kérdések eldöntése előtt határozottan megkérdezte a közgyűlést, hogy "egyenkénti vagy tömeges szavazás" útján akar-e dönteni. Az utóbbit választották. Az elnök szavazás előtt leültette a hallgatóságot. A választókerületi székhelyek megváltoztatása ellen az ülve maradt hallgatókkal együtt is csak 10–12-en voltak.

7. A nánási panasz nem annyira a választók műve, hanem "inkább néhány nyugtalan fő igazgatására keletkezett". Az aláírások több helyütt egy kéztől származnak!

8. A nánási és dorogi választók számbeli különbségének nem lehet jelentősége, hiszen Nánáson 1848-ban csak 1415 választó volt, míg Dorogon 1861-ben 1248. Mindez azt mutatja, hogy "többen nem írták be magukat, mivel restelltek Nánásra fáradni a követválasztás végett".

9. A nánásiak is ott voltak a döntésnél: Oláh Jakab még központi választmányi tag is lett.

Mindez meggyőzte volt a helytartótanácsot. November 13-án 88 081/1865. számon arról értesítette a kerületet, hogy a nánási folyamodókat jogsérelem *nem* érte.⁸⁸⁶

November 20-án Hajdúhadházon Túry Sámuel 1590 szavazattal megválasztották; Dorogon pedig Oláh Miklós "közakarattal" lett képviselő. Csak az utóbbi választási jegyzőkönyv van meg. A másik jelölt itt Farkas István volt, ő azonban "a választókerületet képező két város közt mindeddig fennállott, úgy ezután is fennmaradó testvéri egyetértés tekintetéből" visszalépett.⁸⁸⁷

265 Hajdúböszörmény

I. Képviselő 1848/49-ben:

Böszörmény: *Sillye Gábor* (1817–1894) ügyvéd és hírlapíró. T1777: LL, RP; 1861: kerületi főkapitány.

IV. Hajdúböszörmény közgyűlése 1861. január 27-én foglalkozott a helytartótanács 4264/1861. sz. rendeletével. Törvénytelenége miatt az alkotmányosság alapján a tárnokmesterhez intézett fölratában szót emelt; részletesen felsorolta az inkriminált szakaszokat.⁸⁸⁸ Egyébként — a Hajdú kerület közgyűlésével ellentétben — e hajdúváros készséggel fölküldte a helytartótanácsnak választási iratait.

A központi választmányt a törvényellenessége miatt kifogásolt királyi meghívólevelet is tudomásul vevő március 2-i közgyűlés választotta meg.⁸⁸⁹ A választmány folyamatosan tájékoztatta a közgyűlést: március 6-án az összeírás megtörténtéről⁸⁹⁰, 26-án pedig a másnapra kitűzött választás előkészületeiről. A központi választmány kérése a közgyűlés tizedenként rend- és csendfenntartókat rendelt ki.⁸⁹¹

Hajdúböszörményben a központi választmány első ülését későn, csak március 3-án tartotta meg. Mivel a kerületi tisztviselőket az 1848:XXVI. tc. 1. §-a szerint ugyanazok választják, mint az országgyűlési követeket, "ezen választók pedig a legközelebbi főkapitányválasztásra összeíratnak", csupán ennek az összeírásnak "átidomítására s netalán azóta történt változások beigazítására" volt szükség. Az összeíró küldöttség föladata egyszerűbbé vált. A városban 3255 választó volt; jegyzékük megvan. — Érdekes, hogy publikációs fórumok voltak a *tizedgyűlések* is. Minden választót arra intettek, hogy jogát "illő komolysággal, csendességben és rendben gyakorolja".

Március 27-én a nyilvános falragaszok és dobszó útján, valamint tizedgyűléseken értesített választókat tizedenként a tanácsnokok és kirendelt esküdt képviselők tömegesen vezették föl a városháza udvarára, "az elősorolt felhívási módok használata mellett végre a városbani legnagyobb harangnak meghúzása által jel adatván: [...] a választók részint tizedenként zászló alatt, részint külön kisebb csapatokban és egyenként a kitűzött helyre és időben gyülekeztek". Bár Varga Antalt harsányan éljenezték, a közfelkiáltás nem sikerült.

⁸⁸⁶ Uo. 83 294 és 88 081.

⁸⁸⁷ Uo. 92 272.

⁸⁸⁸ HBML HF Hajdúböszörmény közgy. jkv. 1861:58., irat is. Vö. *Szabad György*, 1967. 244.

⁸⁸⁹ Uo. 1861:96.

⁸⁹⁰ Uo. 1861:107.

⁸⁹¹ Uo. 1861:105.

Őt maga Sillye Gábor ajánlotta, mások rajta kívül Veszprémi Gáspárt, Gál Mihályt, Erdélyi Istvánt, Sente Bálintot és Ercsey Lajost. Többen visszalépven három jelölt versengett a következő eredménnyel: Varga Antal: 427, Sente Bálint: 24, Ercsey Lajos: 47.⁸⁹²

A központi választmány — Varga Antal megválasztását jelentve — a közgyűléshez április 3-án adta be iratait. A közgyűlés a jegyzői hivatal révén juttatta őket az "illető helyekre": a levéltárba és a helytartótanácsához. A jegyzőkönyvekből kitűnően az összeírás ellen időben reklamáció nem volt. Figyelmet érdemel mégis, hogy Váry Lajos itteni birto-kost, aki Debrecenben való lakása miatt időben nem kérte összeírását, a választás napján a szavazatszedő küldöttség is fölvette, s így a választók száma 3268-ra emelkedett.⁸⁹³

V. A képviseleti közgyűlés 1865. szeptember 25-én *titkos szavazással* alakította meg a "központi bizottmányt".⁸⁹⁴ Sillye Gábor a választási rendszabályt a közgyűlésnek küldte meg, amely október 1-jén alkalmazás végett a központi választmánynak adta ki.⁸⁹⁵

Hajdúböszörményben a központi választmány október 5-i hirdetményének közreadása vetett föl problémákat. Szószékről való kihirdetését mindkét katolikus pap megtagadta; a görög katolikus a *templom előtt* mégis kihirdette, a római katolikus viszont azzal a hátrattal küldte vissza, hogy "egyházának fegyelme meg nem engedi, mikép[p] a templomi szószék-ről, mely kizárólag Isten ügyének hirdető széke, nem egyházi kezekből jövő irat felolvastassék". Annyit azért ő is megtett, hogy híveit figyelmeztette jelentkezésre beíratás végett. A választmány sajnálkozott, s remélte, hogy "ilyen bajokon a jövő törvényhozás segíteni fog". A publikációban a *tized tanácsnokok* is közreműködtek: tizedgyűléseket hív-tak össze.

A november 7-én 21-ére kitűzött választást 10-én a *debreceni heti vásár* miatt 23-ára halasztották, nehogy kockáztassák, "a valódi többség akaratának megtudását".⁸⁹⁶ A választás eredménye: Varga Antal: 377, Ercsey Lajos 220, Kiss Ferenc 146 szavazat.

A választáson Barcza Dániel kerületi csendbiztosnak véletlenül elsült a pisztolya; a könnyű sebet kapott Sevér Antal cs. k. csendőr 50 forint fájdalomdíjat kapott.⁸⁹⁷

Szabolcs vármegye

266 Nádudvar

267 Kisvárdá

⁸⁹² OL Htt. 1861–II–15–19 217.

⁸⁹³ HBML HF Hajdúböszörmény közgy. jkv. 1861:169., ir. is.

⁸⁹⁴ Uo. 1865–II–15–77 519.

⁸⁹⁵ HBML HF Hajdúböszörmény közgy jkv. 1865:318.

⁸⁹⁶ OL Htt. 1865–II–15–77 519., 78 934.

⁸⁹⁷ Uo. 92 959.

268 Nagykálló
269 Nyírbátor
270 Nyírbogdány
271 Tiszlök

I. Képviselők 1848/49-ben:

Nádudvar: *Kállay Ödön* (1815–1879) földbirtokos, főszolgabíró, régi követ. T934: RA, GC, 1861-től 1867-ig ugyanitt, 1869-től haláláig Szeged II. vk.-ben Bo, Cl, C2.

Kisvárdá: *Erős Lajos* (1806–) földbirtokos, vm. főjegyző. T 511: LZ, 1861-ben és 1865-ben ugyanitt: Ao, Al.

Nagykálló: *Szunyogh Rudolf* földbirtokos, táblabíró. T2021:LR, FR.

Nyírbátor: *Somossy Ignác* földbirtokos, volt alispán. T1813: LZ, 1865-ben, 1869-ben: Nyírbogdány, 1870-től kúriai bíró.

Bogdány: *Elek Mihály* földbirtokos, volt alispán. T485: LZ; 1861-ben ugyanitt: Bo.

Lök: *Bónis Sámuel* (1810–1879) táblabíró, földbirtokos, IM-osztályfőnök. T273: LZ; 1861-től 1869-ig ugyanitt: Bo, B1, 1869-től kúriai bíró.

III. 1861-ben alaptalannak bizonyult az óvás Böszörményi László *nagykállói* mandátuma ellen (R. 59.).

IV. Szabolcs vármegye állandó bizottmánya az országgyűlési teendők kidolgozására, valamint a központi választmány megalakításának előkészítésére meghívott küldöttségének jelentését 1861. február 18-án tárgyalta meg, és Bónis Samu indítványára elfogadta. 1. Az előadmány szerint az országgyűlés feladata nem lehet az alkotmányozás. 2. Az országgyűlésnek Budán való tartása az 1848-i törvény megsértése lenne. Amíg az ország területi integritása helyre nem áll, 4. amíg a pénz- és hadügy nem kerül a nemzet kezébe, 5. amíg V. Ferdinánd lemondására az országgyűlés meg nem tárgyalja — "koronázás a magyar törvények értelmében nem történhetik". 6. Csakis ezek után lehet helye a koronázási oklevél elkészítésének. "7. Csak azután lehet hozzáfogni azon tárgyak alkotmányos elintézéséhez, melyeket az 1848-ki országgyűlés függőben hagyott, de akkor sem lehet arról szó, hogy az 1848-ki alkotmány alapjai — parlamenti kormány s népképviselő — megváltoztassanak, Magyarországnak a többi osztrák tartományok irányábani viszonya, a pragmatica sanctio, ez az 1790. és 1825. [évi] törvények alapján nem lehet más, mint a personalis unio kapcsa."

A bizottmány ezt elfogadva a javaslat szerint megalakította 26 tagú központi választmányát, melynek határozatképességéhez 7 tag jelenléte volt szükséges.⁸⁹⁸

Az április 4-i választások eredményeként képviselő lett: Erős Lajos (Kisvárdá); Böszörményi László szoros küzdelemben (889–881) Újhelyi Sándor ellenében (Nagykálló)⁸⁹⁹; Kállay Ödön (Nádudvar); Elek Mihály — a megválasztott Klapka György leköszönte után — (Bogdány); Bónis Samu (Tiszlök) és gr. Degenfeld Gusztáv (Nyírbátor).⁹⁰⁰

Az április 9-i bizottmányi ülésen az első alispán már azt jelenthette, hogy a képviselőválasztások "összeütközés nélkül megtörténtek". Böszörményi László vármegyei főjegyző képviselővé választatván, helyét május 7-én töltötték be. Ugyanakkor merült föl, hogy "az országgyűlés egész folyama alatt, minden képviselő mellé az ifjaknak képzése tekintetéből a

⁸⁹⁸ SZSZBML Szabolcs vm. áll. biz. jkv. 1861:27.

⁸⁹⁹ *Szabad György*, 1967. 414.

⁹⁰⁰ MAM: 104–109., különösen: 109.

megye költségén egy[-egy] gyakornok küldessék". El is határozták, hogy a hat képviselő mellé 2 pft napidíjjal gyakornokokat küldenek; a jelentkezőknek iskolai bizonyítványukat is csatolniuk kellett. E választást ugyancsak május 27-én tartották.⁹⁰¹

V. Szabolcs vármegye 1861-i állandó választmánya Nagykállóban 1865. október 4-én ülésezett. Először régi szokások szerint az 1861-iek közül néhány *ad hoc* tisztviselőt választott, e közgyűlés idejére: Mikecz Tamás főszolgabíró, Komjáthy Pál tiszti főügyész s Vidliczkay József jegyzőt. Óvtak s kimondták: "a Bizottmány s annak tagjai a hazai kormányt csak a törvényes állapot helyreállítása céljából készek támogatni". Az 1861-i országgyűlési fölratokat tekintették politikai hitvallásnak. Nem fogadhatták megnyugvással Erdély és Horvátország tartománygyűléseinek összehívását sem. "Azonban — vallották — nemcsak az ország határai kiegészítve nincsenek, de a megyei szerkezet, a megyei élet is, melyben törvényeink megtartásának egyik legfőbb biztosítékát tekintjük, mely a jelen sajtóviszonyok közt, melyek nem hazai törvényünk alapján szabályozva, egyedül képes egy tisztázott s a törvényhozásnál mind a haza, mind a fejedelem érdekében egyiránt szükséges közvéleménynek megalakulására hatni, mely az önkormányzati képességnek leghatékonyabb kifejtője — noha annak a választott kormányzati rendszerhez képest idomítás és további kifejtés mellett további fennállása az 1848-iki törvények által is biztosított — telyesen [!] mellőztetik."

Amikor tehát az 1848-i törvény követelte lépéseket a közgyűlés a központi választmányt megválasztva megtette, óvott az önkormányzati rendszer vissza nem állítása miatt, mégis támogatta a kormánynak az alkotmány helyreállítására irányuló törekvéseit.

A felsőbb rendeletként leküldött választási szabályt a közgyűlés nem fogadta el: "ott, hol van törvény, az az előadott esetben foganatosítandó, s attól való eltérésnek helye nem lehet". Ezért, úgymond, az 1848:V. tc.-et alkalmazza.

Az 1861-i központi választmányt választották újra "szükséges kiegészítés és helyettesítések" után. Nem láttak okot az 1848-i választókerületek megváltoztatására sem. Utasították a központi választmányt: "a választók összeírása helységről helysére eszközöltessék".

Gr. Vay Dániel főispán fölterjesztésében mentegetőzött a választási szabályzattól való eltérés miatt.⁹⁰² A kormányszék neheztelésére október 20-án némi magyarázattal is szolgált: "tekintve ezen vármegyének 1861-beni, úgy azótai megatartását s az előtanácskozásokban hallatott teljesen szabad tisztújítási kívánatát s a követválasztási működésektől tartózkodás elhatározott szándékát, melynek ellensúlyozására csak közvetett utakon lehetett itt is csak annyira hatnom, miszerint a kérdéses határozat ily alakban is fen[n]tarthassék, de főké[p] a szóvivőket s merevségüket jól ősmerve, az engedékenységre ugyan, azonban csak a létrejött vonalig hajlandó, de a jogfolytonosság eszméjéhez ragaszkodó közhangulatot észlelve, merem állítani, hogy ámbár eleve elkészült s csak egyenesen felolvasott s általános köztet-
széssel fogadott határozatok elleni vitatkozások a nagy számmal képviselve volt túlzóknak csak várva-várt ürügyül szolgált[ak] volna, a discussiót a személyeskedés és keserű szenvedélyesség eddig kikerült mezejére áterelni, melyet kikerülni, megvallom, alázatos szerény nézetem szerint célhoz vezetőbbnek tekinttem".⁹⁰³

⁹⁰¹ Uo. 1861:209–210.

⁹⁰² OL Htt. 1865–II–15–79 304.

⁹⁰³ Uo. 82 727.

Az október 14-i központi választmányi ülésen a törvényes esküt minden tag az elnöknek, az elnök pedig a tagoknak tette le. Az összeírást a községekben előre bejelentve tartották; a maradék időben pedig a kerület székhelyén. A választást november 27-ére írták ki.⁹⁰⁴

Gr. Vay Dániel november 6-án közölte Bónis Barnabás központi választmányi elnökkel, hogy a főtárnokmester 79 304/1861. sz. leiratában érvénytelennek nyilvánította a megyei állandó bizottmány október 4-én kelt határozatát, amely szerint "a közelebbi választások eltérőleg a fellsőbbség kiadott rendszabályoktól az 1848-ik 5. tc. tartalma szerint eszköz-lendők". Egyszersmind főlshólyította, hogy a központi választmány jegyzőkönyvet a helytar-tótanácshoz "felterjeszteni siessen", mert — folytatta — "ellenkező esetben kényteleníttetve érezvén magamat fellsőbb helyről nyert utasítás következtében ezen felkérésnek főispáni tejhatalmamnál fogva mindenestre érvényt szerezni".⁹⁰⁵

A központi választmány aznapi ülésén formai és tartalmi kifogást tett a főispán főlshólyítása ellen. Mint írta, "hazai törvényeinkben sehol nyomát sem találja annak, hogy a megye Főlshópánja a központi választmánnyal rendeletileg érintkezheessen, s így azt csakis megkere-sésnek tekintheti, melyben a végsorokban foglalt kifejezés illetékesen helyt nem foglalhat". A választás érdemben a főtárnokmester által helytelenített s érvénytelenített határozat tár-gyalásába hatáskör hiánya miatt nem bocsátkozhatott, "amennyiben ezen választmány kifo-lyása ugyan a megye bizottmányának, de annak sem képviselőjéül, sem hozott határozata bírójának magát nem tekintheti". "Végül kijelentetik, miszerint a központi választmány az 1848-as törvények alapján állván, mely törvényeket a megye bizottmánya is 3. sz. határoza-tába[n] minden oly esetben, midőn attól a fellsőbb helyről kiadott utasítás eltér, alkalmazan-dónak határozott, a megkeresésében foglalt kérelem telyesíthetőnek [!] nem találtatott."⁹⁰⁶ Az ügy — jellemzően — itt abba is maradt; a főispán nem erőltette tovább a dolgot.

A november 18-i központi választmány elé került Alsó- és Felső-Józsa új községek előljáróinak kérelme. Az összeírásból való kimaradásuk miatt az összeíró küldöttség kiküldetését kérték körükbe. A választmány "természetes fekvésüknel fogva a megye bizottmá-nya utólagos jóváhagyása reményében" a nagykállói kerületbe osztotta be őket, s utasította az összeíró küldöttséget, hogy "a hely színén haladéktalanul megjelenve, amennyiben neve-zett községek lakosai szavazatjogukat Debrecen városában nem gyakorolják, az összeírást a találandókhoz képest az 1848:V. tc. 1. és 2. §[-ának] szellemében eszközölje".⁹⁰⁷

Az összeíró küldöttség az alsó- és felső-józsai összeírás betérjesztésekor kiemelte, hogy választóknak az 1848:V. tc. 2. § a) pontja szerinti 300 forint értékű ingatlan birtokok tulaj-donosait jegyezte ugyan be, de a c) pont is alkalmazható, "amennyiben szőlőjükből 100 pft jövedelmet kimutatni képesek". A központi választmány a küldöttséget új eljárásra utasítot-ta, mivel az a) pont "csak szabad kir. városok vagy rendezett tanáccsal bíró községekre vonatkozhatván: Alsó- és Felső-Józsa község lakóinak 300 ft-ot érő fekvőbirtok alapján a választók közé történt beírása törvényes alappal nem bír". Figyelmeztette a választmány a küldöttséget arra is, hogy a "küldöttség által hivatolt c) pont általi képesítés ellenében a kp.[központi] választmány előtt főlshólyolmlás történt azon alapon, mert az összeírott egyé-nek, mint dézsmás szőlő haszonélvezői, s nem birtokosai, az idézett pont követelményeinek meg nem felelnek".⁹⁰⁸

⁹⁰⁴ Uo. 87 113.

⁹⁰⁵ SZSZB ML Szabolcs vm. közp. vál ir. 1865:611/1865. főisp. eln.

⁹⁰⁶ SZSZBML Szabolcs vm. közp. vál jkv. 1865:7.

⁹⁰⁷ Uo. 1861:9.

⁹⁰⁸ Uo. 1865:30.

A község előljárósága mégis ez utóbbira hivatkozott. Erre a választmány kimondta: "Az 1848:V. tc. 2. § c) pontja szerint a 100. pft biztos és állandó jövedelem csak azon esetben ad szavazatjogot, ha az tőkéből vagy saját földbirtokból húzzatik." A küldöttség viszont jelentette: a főlshózlamlók oly szóllót bírnak, melyre a *dézsma*jog a debreceni telekkönyvi hatóság 1860. október 31-i 2000. sz. végzése folytán föl van jegyezve, s e szerint saját tulajdonnak nem tekinthető — a kijelölt alapon szavazati jogra igényt nem tarthatnak.⁹⁰⁹

A november 6-i választmányi ülés elé került Csernyánszky Istvánnak és társainak a kisvárdai kerületi összeíró küldöttség elfogult eljárása elleni panasza. Nem kevesebbet kértek, mint azt, hogy a küldöttség egyik tagja helyébe jelöltjük kerüljön, s ezzel az Erőspárt kizárólagos képviselote szűnjék meg, és a Pilissy-párt is szóhoz jusson. A választmány ennek helyt nem adva a reklamáció törvényes útjára kívánta őket terelni.⁹¹⁰ A november 18-i ülés elé a kisvárdaiak újból panaszzkodtak, s mivel az elutasítottak jegyzékét nem terjesztették be, a választmány utasította a küldöttséget: az ellene emelt vádokról adandó nyilatkozata kíséretében mulasztását pótolja.⁹¹¹

A küldöttség eljárását azzal is alátámasztotta, hogy a bár az összeírás "dobszó által kelően köztudomásra hozott", a panaszosok mégsem jelentkeztek. Szerinte a zsellérek és a segéd nélküli mesteremberek főlshózlamlásai nem tőlük eredtek. Mivel pedig "semmi adattal nem indokolt részrehajló eljárással vádoltatását sérelemnek tekintvén", kérte "a sugalmazó folyamodókat az 1848:V. tc. 41. § értelmében bűnvádi eljárás alá vétetni". A választmány kimondta: "Az alaptalan gyanusítás s nem igazolt vádaskodás által az összeíró küldöttségen elkövetett sérelemek az 1848:V. tc. 41. §-a értelmében leendő orvoslása a megye törvényes bizottmányának mint illetékes hatóságnak fen[n]tartani határozottat."⁹¹²

Galgóczy László és több Luskod pusztai birtokos kérelme ellenére azért nem került be az összeírásba, mert kántorjánosi illetékességük lévén Szatmár megyébe tartoztak.⁹¹³

Több helyütt előfordult, hogy a választók — a jelek szerint nemesek — más választókerületben, így pl. Kállay András, Albert és János a nádudvariban⁹¹⁴, kívántak szavazni. Ezt a központi választmány rendre elutasította. Amikor meg a választmány összehasonlította a kerületi névjegyzékeket, kiderült, hogy Kállay Ödön és Fazekas Lászlót a nyírbátori és nagykállói kerületben egyaránt összeírták; csak az utóbbiban hagyták meg őket.⁹¹⁵

Gazdai hatalom alatt lévőnek tekintvén, a kisvárdai összeírásból reklamációra törölt a választmány több gazdatisztet és uradalmi erdészit; hasonló sorsra jutottak a provizórium hivatalnokai: Garami Miklós postakezelő, Bacsó János és Kresznóczky András esküdt, Nike Ferenc csendbiztos és Balogh László szolgabíró is.⁹¹⁶

Csathó Dániel nádudvari küldöttségi elnök fölvetésére a választmány kimondta: "A tiszai vasút társulat hivatalnokai, ha az 1848:[V.tc.] 2. § d) pontja föltételeinek megfelelnek, ép[p]en úgy, mint a magán oklevelesek, szavazatjoggal bírnak, s ha a törvény szabta idő alatt jelentkeztek, választó jogaik gyakorlatában nem korlátoztatnak." A szavazati jogot írásban vagy megbízottal gyakorolni a törvény 39. §-a szerint nem lehet.

⁹⁰⁹ Uo. 1865:37.

⁹¹⁰ Uo. 1865:5.

⁹¹¹ Uo. 1865:14.

⁹¹² Uo. 1865:24.

⁹¹³ Uo. 1865:25.

⁹¹⁴ Uo. Uo. 1865:15., lásd. még 18.

⁹¹⁵ Uo. 1865:21.

⁹¹⁶ Uo. 1865:29.

Az izraeliták választóképeségéről a választmány úgy vélte, hogy "a fentálló törvényeken túl terjeszkedésre [...] magát jogosultnak nem tekintheti".⁹¹⁷ Elvi álláspontját gyakorlatban is alkalmazta, amikor az egyeki választók közül többekkel együtt Grün Lőrincet is törölte, mivel "mint törvény által eddig be nem vett hitfelekezethez tartozók szavazatjoggal nem bírnak".⁹¹⁸

Csimány István Babó Károlyt és Dicső Istvánt mint *megbélyezett egyéneket* kívánta törölni. Ez azonban: "Fennálló törvényeink szellemével [...] megegyeztetetőknek nem találhatott".⁹¹⁹

Két választókerület jegyzőkönyve maradt fenn. Nádudvaron 3328 választóból 1827 szavazott; Nagy Istvánra 882-en, Kállay Ödönre pedig 945-en.

Kisvárdán Pilisy Lajos és Eröss Lajos versengésnek eredménye: Pilisy 499 voksával szemben Erössre 1164 esvén, ő lett a képviselő. A jegyzőkönyv összekoccanást is rögzített, melyért a felek egymást hibáztatták. A kisebbségben lévők óvtak. Pilisy bizalmi férfiai ideje korán eltávoztak. Megvan az óvás másolata is; a közbeavatkozó katonaság úgy szétrobbantotta a Pilisy-pártot, hogy az nem volt többé visszahozható, s így a szavazást nem is folytathatta.⁹²⁰ Az Eröss-párt ellenővése utóbb cáfolta ezt.⁹²¹

Tóth Béla adatai szerint a másik négy választókerület képviselője: Böszörményi László (T404, Nagykovács), gr. Degenfeld Gusztáv (T416, Nyírbátor), Somossy Ignác (T1813, Nyírbogdány) és Bónis Samu (T273, Tiszalök) volt.

A nagykovácsi kerületbeli alsó- és felsőjózsa állítólagos nemesek, mivel e minőségüket a központi választmány nem ismerte el, maguknak *pótszavazást* igényeltek; e kérelmet a helytartótanács december 10-én a törvény 47. §-ára hivatkozva ezzel küldte meg a főispánnak: "folyamodókat [...] kérelmökkel [...] országgyűlés elé utasítani és segíteni szíveskedjék, hogy azon esetben, ha az előfordult állítólagos sérelmes eljárás idejekorán, s nem a követválasztás megtörténte után kéretett volna, esetleg a kir. kormányzék azoknak beszüntetése, illetőleg a törvény határozatainak szabatos alkalmazása végett intézkedni nem késett volna".⁹²²

272 Nyíregyháza

I. Képviselő 1848/49-ben:

Hatzer Márton polgármester, egyhangúlag. T732:RA, GC.

II. Az összeírók külön instrukciót kaptak; a közgyűlés titkos szavazást rendelt el (Cs. 96., 99., 105., 108., 110.).

III. 1861-ben a vármegye tiszti vizsgálatot tartott (R. 83.). Benczur Miklós ellen az is kifogás volt, hogy *izraeliták* is szavaztak rá (R. 246–247.).

⁹¹⁷ Uo. 1865:32.

⁹¹⁸ Uo. 1835:28.

⁹¹⁹ Uo. 1865:35.

⁹²⁰ OL Htt. 1865–II–15–86 030.

⁹²¹ SZSZBML Szabolcs vm. közp. vál. ir. 1865.

⁹²² OL Htt. 1865–II–15–94 320.

IV. Nyíregyházán a községi képviselői gyűlés 1861. január 7-én Borsod vármegye 100/1860. (dec. 17.) sz. átírt, Pest vármegye politikai programja, valamint Szabolcs vármegye állásfoglalása alapján maga is az 1848-i törvények falujára helyezkedett.⁹²³ A kiküldött Vidliczkay István és társai jelentésére január 11-én határozta meg az 1848:XXIII. és XXIV. tc. alapján a városi szervezetet. A 6. § "tartalmából sem térhetvén el, a nagy vita tárgyává vált azon elvet, miként csak a bevett valláson lévők, ennél fogva az izraeliták nem lehetnek választóképesek, akként dönti el szavazattöbbséggel, miként az egybeforrás s egyetértés eszméjénél fogva bár egyetemlegesen óhajta polgári jogosultságukat, de ezen polgári jogosultság élvezetébe, s így a választóképesek sorába felvételüket ezúttal törvény ellenére országgyűlés előtt nem tartja helyen lévőknek". A "jegyzés" szerint 24-en szavaztak az izraeliták "polgári jogélvezetére", a városi választók közé való azonnali fölvetélükre, míg 35-en az országgyűlés határozatáig a döntés elhalasztását tartották szerencsésebbnek.⁹²⁴

Az 1861 februárjában létrejött nyíregyházi városi képviselő-testület (képviselő-testület) az országgyűlési meghívó vétele nyomán Sztruhár Károly elnökle alatt választotta meg központi választmányát. Rossz magyarsággal ugyan, de példátlan határozatban mondta ki:

ezen gyűlés oly meggyőződésénél [fogva], hogy a polgári jogok gyakorlásának egyes vallásfelekezetekhez való kötését az alkotmányos törvényhozás nem szívelelendi, — és hogy a törvény azáltal, ha a hazának másik, kizárásával jogosított fiai ezen kiváltságait többé testvéreikkel is önkéntesen megosztják, sértve nem lehet, vallás különbségre ne ügyeljenek; és választóknak a szükséges kellekkel bíró izraelita hitfelekezetű lakosokat is felvételessék.⁹²⁵

A központi választmány február 27-i, első ülésén tagok törvényes esküje után az összehírásról intézkedett. A háromtagú küldöttséget ily utasítással látta el:

[...] az ezen városbeli jelentkező összes férfi lakosokat, akik maguk gazdái és legalább 20. éves korúak, és ezen tulajdonságuk mellett még az 1848-iki törvény 1-[s]ő és 2-ik §-ában előírt egyéb kellekkel is bírnak, *valláskülönbség nélkül* iktassák be a kezeihez adandó hármass jegyzékhez, ennek elészabva lévő rovatai szerint; a választói kellekek kitudásánál mennyiben szükséges az itteni polgári lajstromok, adóbeli összeírások és nyilvántartásokból a lakosok lehető *megkímélésével rövid úton* szerezenek meggyőződést, és csak hol az kivihető nem lenne, azon esetekben kívánjanak kivételképpen külön igazolást, és amely jelentkezőt választóul elfogadnak és bejegyeznek, ezen körülményt ugyanannak előszóval és azonnal értésül adják, akiket pedig választói képességgel bírónak nem tartanak, és ez okból az összeírástól elmozdítanak, ezeket is erről értesítve, a hármass jegyzékből hagyják ki, de róluk külön névjegyzéket készítsenek.

Elrendelték, hogy az összeírási és reklamációs határidőket dobszóval, falragaszokon, a diplomák előtt előszóval hirdessék ki. Minden összeírási napon kidoboltak egy rövid, hetivásárokra pedig hosszabb magyar szöveget; a falragaszokat is megfogalmazták. Fölso-rolták a városra érvényes censusokat, melyek alapján a "régi okleveles polgárok" is jelentkezhetek. Ámbár a census itt vitatható volt, hiszen a törvény — szoros értelmezés szerint — csakis a szabad királyi városok polgárait kívánta választói jogban részesíteni.

Elhatározta a választmány azt is, hogy az esetleges reklamációk elbírálása után az összehírt választók március 24–25-én "városi pecséttel ellátott jegyeiket a városházánál általvehe-

⁹²³ SZSZBML Nyíregyháza közgy. jkv. 1861:83/6.

⁹²⁴ Uo. 1861:17/13.

⁹²⁵ Uo. 1861:465/2. Vö. HÁRSFALVI PÉTER: *Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII–XIX. században*. Bp. 1982. 10–102.

ti". A választás 26-án, kedden lesz. Ezt előtte 15 nappal az előbbiekhöz hasonlóan hirdetik ki.

A választmány ezek után joggal érezhette, hogy "az egymással megférhető fentebbi határidőket az 1848-i 5-ik törvény korlátai között, lehetőség szerint egybeszorítani igyekezett, de emellett a választói összeírások és választói jog gyakorolhatásának érdekeit megővni óhajtotta, s nézete szerint a törvény szellemében meg is óvta". Egyedül a 24. § b) pontjának, ti. annak, hogy a választás az országgyűlés megnyitását 4 héttel előzze meg, nem volt képes eleget tenni.

A reklamációk március 20–23-án tárgyalták. Itt a legfontosabb esemény 20-án történt, amikor Kőmíves Károly ügyvéd "mint választó tag" kifogással élt a zsidó vallásúak főlvétele ellen. A jegyzőkönyv szerint:

Felszóllal és óvást teszi a választók összeírására kirendelt küldöttség azon eljárása ellen, miszerint a választók közé a helybeli izraelitákat is besorozza, azon oknál fogva, mert a törvényesnek elismert 1848-ik évi V-ik törvénycikk 2-ik §-ával — előadása szerint — ezen eljárás tökéletes ellentétben áll, s bármennyire tiszteli az emberi jogokat, reményli is, hogy a törvényesen egybegyűlemlő országgyűlés és megkoronázandó fejedelem, a képviselőválasztásának jogát az izraelitákra is ki fogja terjesztetni, ez azonban jelenleg törvénybe iktatva nem lévén, semminémű egyes testületnek vagy küldöttségnek azon jogát el nem ismerheti, hogy a Haza szent törvényei felé [fölé] emelkedhessék, s azokkal ellenkezőket fogantatba is vehessen. — Kéri az okon a helybeli izraelitákat a képviselő választásának jogától ezúttal elmozdítani annyival inkább, mivel mint a csőd alatt álló Reichmann Salamon volt nyíregyházi kereskedő neve behúzásából [beírásából] következtetést vonhatni, a törvény világos szavai és rendeletei, az izraeliták felírásánál meglehetősen figyelmen kívül hagyattak.

Erre a központi választmány így határozott:

A központi választmány ezen óvásos panasznak azon általános részét, melynélfogva minden összeírt itteni izraelitákat elmozdítani kéri, el nem fogadhatja a következő oknál fogva:

a) Mert már az 1848-ik évet megelőző kiváltságos korszakban is részesítettek bizonyos qualificatiók például: orvosi diploma után kivételképpen hasonló polgári jogok gyakorlásában az izraeliták; és így ez új és egészen szokatlan eljárásnak e város kebelén sem vétethetik.

b) Mert az izraelitáknak követválasztókká bevétele, ha panaszló által hivatkozott 1848. évi V-ik törvény egyik §-a által sincsen megtiltva. — És így mint törvény mellett megállható cselekmény e város mint önálló választó kerület által is jogosan igénybevéthetik.

c) Mert eszmezavar és az 1848. évi törvények lényeges megbántása nélkül nem is képzelhető az, hogy az 1848-ik év után olly keservesen életbe lépett egyenlő teherviselés és egyesült egyenlő hazaszeretet, egyes vallásfelekezeteknek polgári jogai megtagadásával fenntartható legyen.

d) Mert a Megye sajtá, képviseleti tagjainak sorába, úgy szintén e város is sajtá képviseleti tagjává az izraelitákat is felvévén, ezáltal a polgári jogok élvezetébe ugyanazokat tényleg beiktatta, melyektől őket megfosztani egyes egyéneknek a haza üdvé érdekéből is lehet[et]len.

e) Egyébiránt tény az is, hogy most 1861. évben élünk, és 1848-ik év óta az izraeliták egyenjogusítására lényeges lépések születtek; a Magyar alkotmányos élet tehát most 1861-ik évben nem kezdheti meg azzal működését, hogy a reakció szerepét magára vállalja.

Melly ebbeli okoknál fogva az általános elvbeli panasz figyelembe nem vétethetvén, — a választmány áttér panaszlónak helybeli lakos, Reichmann Salamon ellen támasztott kifogására, s erre nézve miután ezen nevezett Reichmann Salamon valóban csőd alatt áll, s a csőd már magában is vagyontalanságot jelképezne, mely mellett a panaszlottnak személyes képesítései nem találtatnának, ezen okoknál fogva az ezen Reichmann Salamon ellen beadott panasz, az idézett törvény 2-ik §-a szellemében jogosnak nyilvánítatik, és ugyanezen Reichmann Salamon az itten választottak sorából kitöröltetni határoztatik.

Március 23-án a központi választmány elhatározta, hogy a rend fönntartására a városi csendőröket, hajdúkat és öröket a választási elnök rendelkezésére bocsátja; saját irományait mindhárom példányban a levéltárban őrizteti; "minthogy most magyar belügyminiszter nincs", az öt megillető példányt is.

A március 26-i választáson Kovács Gergely és Benczur Miklós lépett föl; az utóbbi lett a győztes 329 szavazatával, míg ellenfelére csak 178 voks esett. Az eredményt a központi választmány még aznap jegyzőkönyvezte, és sem Kőmíves Károly óvását, sem Kralovánszky László ellenővását nem fogadta el. Az ellenővás — egyebek mellett — ismét foglalkozott az izraeliták fölvételével és választásban való részvételével is. Mint írta: "ezen Kovács Gergely-féle [óvás] bűnül rőt[ja] fel pártunk jelöltjének azon szabadelvűségét, miszerint ő az izraeliták egyenjogúságát pártolá és nyilván hirdette, hogy minden embernek a törvény előtt egyenlőnek kell lennie, sőt ama párt éppen a zsidó-ügyet a nép előtt felhasználva, a népet ezzel nem csak jelöltünk, de a zsidók ellen, egy néposztály ellen izgatta".

Biztos ami biztos alapon, a központi választmány Benczur Miklósnak külön e célra összehívott ülésen március 30-án, bizonyítványt adott, hogy rá mint 329 szavazattal megválasztott követre "mindössze [...] 28 izraelita hitfelekezetű választó adta szavazatát, míg Kovács Gergőre [így!] csak egyetlen". Valamennyit meg is nevezték.

A választmány bizonyítványa arra is kiterjedt, hogy a választási hirdetmények kihirdetése templomi szöszékekről azért maradt el, "mert a vallásfelekezeteknél erre előbb megkívtant felsőbb egyházi hatósági engedelem kinyerésére idő nem volt; továbbá mert ezen szószéki kihirdetések helyett itt, e városban a templomok ajtaja előtti éloszóvali hirdetés van divatban". Ez meg is történt; az ágostai (evangélikus) templom előtt "tót nyelven is".⁹²⁶

Miután Benczur Miklós képviselőt igazolták, a város napidíjjal látta el, s egy napidíjas írmokot küldött mellé.⁹²⁷

V. Az 1865. október 2-án "alkotmányos képviselői gyűlésen" Újhelyi Róbert 1862-ben kinevezett provizórius polgármester "anélkül, hogy az elnöki széket elfoglalná — oldalról, félreállva" terjesztette elő a királyi meghívólevelet. A főispáni értesítéssel együtt "a gyűlésterem asztalára letéve", "nehogy a törvények és alkotmányos jogok megsértését kövesse el", visszavonult. Ezt a testület kedvezően fogadta, a helytartótanács viszont a főispán útján megróttá érte. Az elnöklést azonnal Meskó Sámuel 1861-i polgármester vette át. Fölolvasták és beiktatták a királyi meghívólevelet, szintűgy a főispán által továbbított 73.991. sz. *leiratot*, amely közölte az 1861. január 7-i választási rendszabályt is. A jogfolytonosság alapján megválasztották az 1848:V. tc. alapján működő központi választmányt. Fájllalták, hogy sem az ország integritása, sem a megyék és más helyhatóságok önálló, szabad működése nincs helyreállítva, "pedig csak ezen helyhatóságok szabad nyilatkozatai adhatnák meg [alakíthatnák ki] a közvéleményt, a megszorított jelen sajtóviszonyok közt az országgyűlés megtartására nézve is, mely közvélemény figyelembe vételével lehet csak az ország és a nép érdeke teljesen kielégítve s a béke és egyetértés helyreállítva". Éppen ezért elvárták az országgyűléstől, hogy "a megyék és helyhatóságok helyreállításának kieszközlését legelső teendői közé sorolandj[a]"⁹²⁸

A központi választmány még aznap összeülve megválasztotta az összeíró küldöttséget. Anyagi jogi elemeket is tartalmazó *utasítást* adott neki, amely — egyebek mellett — kimondta, hogy az egyébként képességgel bíró választókat "*vallási különbség nélkül* iktassák

⁹²⁶ SZSZBML Nyíregyháza közp. vál. 1861. évi jegyzőkönyvei mellékletekkel.

⁹²⁷ SZSZBML Nyíregyháza közgy. jkv. 1861:489/146.

⁹²⁸ OL Htt. 1865-II-15-83 337., 83 164.

be a kezeikhez adandó hármás jegyzékbe". (Saját kiemelésem.) Segédanyagként többek között adóösszeírásokat és a céhektől nyert lajstromokat használtak. Az összeírást nem 21, hanem 10 nap múlva, október 12-én kezdték, s 25-én már be is kellett fejezni. A városházán lengő zászló jelezte, hogy az összeíró küldöttség ott működik. Határozatukat falragaszokon is közzétették. Ez cenzusként tüntette föl a "legalább 100 ftnyi egyéb jövedelmet" is. A *hetivásárokon* dobszóval így hirdették az összeírást: "Tudtára adatik a városi lakosoknak, hogy az országgyűlési követválasztók összeírása jövő csütörtökön, vagyis október hó 12-én reggel veszi kezdetét, és tart folytonosan két hétig, vagyis bezárólag ezen október hó 25-ik napjáig. Az ezen választáson részt venni-akarók jelentsék magukat ezen 14 nap alatt a városházánál, különben későbbben jelentkezők nem fognak többé beíratni, és választási jogukat is elvesztik."

Az összeírásokat reklamáció lehetősége végett október 26–28-án a városházi tanács terem asztalán közszemlére tétették. Erről külön hirdetményt publikáltak; a november 9-ére kitűzött választásról ugyancsak.

A helytartótanács a neki csak sürgetésre, október 22-én fölterjesztett jegyzőkönyvre 26-án három kifogást tett: 1. a határidőket, különösen az összeírás előtti 21 napot, nem tartották be, ezért az összeírás a törvényes határidőig folytatandó; 2. a "valláskülönbség nélkül iglattassék be" elé teendő: a "*törvényesen bevett*" jelző; 3. a "100 forintnyi egyéb jövedelmet" csakis saját földből vagy tőkéből lehet nyerni.⁹²⁹

Már a reklamációkat is elbírálták, amikor e kormányszéki leirat a választmány október 30-i ülése elé kerülhetett. A választmány határozatainak indokaival válaszolt.

A 21 napi határidőről:

1. A törvény 12. és 13. §§ csak a több helységből álló választókerületekről szól, Nyíregyháza pedig nem az, tehát a 21 napi határidő rá nem vonatkozhat.

2. A 13. §-t úgy értelmezte, hogy a 21 napban a 14 napi összeírási idő is benne van; nem mondja ugyanis a törvény, hogy a 21–30. napi határidő lejártával kezdődhet az összeírás 14 napja.

3. Ha ennek eleget tenne, a törvény 24. §-át sértené, amely szerint a választásnak 4 héttel meg kell előznie az országgyűlést.

4. A határidőket többször közhírré tették (pl. hetente kétszer a piacokon is).

5. Míg 1861-ben csak 644, ezúttal 1012 választó íratta össze magát.

A "törvényesen bevett" kifejezés kérdését jól értette el a választmány: hogy beiktatásával "az izraeliták kérdése önként felmerül, a jegyzőkönyvből azért hagyattak ki, mert ezen középponti választmány a város 1861-ik évi képviselőtestületének lévén kifolyása, a[z] [...] 1861-ikben az izraelita vallásúakat is, ha mint választók jelentkeznének, és mennyiben a különben megkívántató törvényes qualificatióval bírnának, összeíratni rendelte; és mert [...] az 1861-ki országgyűlés is — mint annak határozatai mutatják — a képviselők verificatiója alkalmával némely választások törvényessége ellen felhozott azon indokot, hogy a választásba izraeliták is befolytak, figyelembe nem vette". Egyébként ellenük ezen a címen senki nem reklamált, így őket "maguk közé magok a törvényes választók is bevették". Az utasítás különben is az összeírások lezárása után érkezett, így a jegyzőkönyv kiigazításának nem volna haszna, "a reklamátiók elintézésének bevégzett tényeit tekintve" az összeírás megváltoztatásának nem is tehetne eleget.

A 100 ezüst forint biztos évi jövedelmet ők is csakis földbirtokból és tőkéből eredeztették.

⁹²⁹ Uo. 83 164.

A november 8-án kelt kormányzéki válasz az engedetlenség miatt erélyesebb lett, különösen a *törvényesen bevett vallás* követelménye miatt. Sürgette, hogy a választmány *rögtön* intézkedjék, különben az okvetlenül alkalmazandó komolyabb kormányzati rendszabályokkal kell számolnia. Hiába hivatkozott arra a választmány, hogy Pozsonyban és Baján már november 8–9-én lesznek a választások; a kormányzék közölte: e városok a helytartónácsnak engedelmeskedve 30-ára vagy 23-ára halasztották a választásokat.⁹³⁰

Időközben a választmány november 3-án már 9-ére tűzte ki a választást, egyszersmind elrendelte, hogy *választási jegyet* osszanak ki a választóknak, s megkeresték a helytartónácsot a katonaság esetleges kirendelése iránt.⁹³¹

A főispán a november 8-i választmányi ülésen fölolvastott 680/1865. sz. elnöki átiratában, melyet a helytartónácsal való táviratváltások előztek meg, s a kormányzék ad 85.896/1865. sz. intézvényében megadta számára a választmány fölосzlatásának s újjáalakításának lehetőségét is. Br. Sennyey Pál főtárnokmestertől nyert utasítása alapján fölhívta a testületet: e "rendeletek útmutatásait szigorúan tartsa meg, s választmányi üléseket [a] november 9-ik napjára kitűzött követválasztáshozoi ragaszkodása esetében további rendeletig ne tartson". A központi választmány el nem ösmerhetve, hogy a törvényen alapuló "összeírások és kihirdetések eszközlésénél hibásan járt volna" el, kimondta: "a hatalomnak engedve a követválasztásra vonatkozó további intézkedéseit felfüggeszti", ám *óvást* is tett "ezen újabbi törvényellenes beavatkozás ellenében".

A főispán másik átiratában visszavonta a központi választmány működésének fölfüggesztését. Erre ez fölvette működése fonalát, s a választást november 9-éről 24-ére halasztotta. Közben november 21-éig folytatták az összeírást; 22–23-án pedig reklamálni lehetett az ellen is. A november 14-i ülésen, amikor a 86 646/1865. sz. irat leérkezett, újra szóbakerült a határidők ügye. Elvileg továbbra is kitartottak a 21 és 14 napi határidők párhuzamos számítása mellett, s a kormányzék szemére vetették, hogy intézkedésével lehetlenné tette a 4 heti időköz megtartását a választás és az országgyűlés megnyitása között (24. §).

Végül meghajlott a választmány a "törvényesen bevett vallás" követelménye előtt is, s a helytartónácsra való kifejezett hivatkozással, mintegy jelezve, hogy az erőszaknak kénytelen engedni, törölte az izraelitákat.

Több nyíregyházi lakos az összeírásnak a külterületen nem kellő kihirdetése miatt fordult a helytartónácshoz. Megírták, hogy a város 20 000-nyi lakossága 8/10 részben *bokortanyákon*, a belterületől 3–4 mérföld távolságra lakik. Egy-egy bokor 70–80 házból áll; a városnak 40 tanyai biztosa, un. *palétása* van, minden bokortanyára tehát egy jut belőlük. A város mint "*egyedüli szokásos értesítő orgánumokat*" használta, a választmány viszont mellőzte őket. A helytartónács november 4-én ez ügyben is leírt a választmánynak, ám nem erre, hanem a határidők nem tartására hívta föl a figyelmet. A választmány tagadta, hogy nem alkalmazta volna a szokásos hirdetési módokat, állítván: a hirdetés a tanyákon sem a közigazgatási, sem a törvénykezési szervek részéről nem volt szokásban. A tanyaiak jó részének van háza a városban is, s a *hetivásárokon* megjelennek; tartozniuk kell egy-egy házhoz; itt szokták őket összeírni. Más alföldi tanyák is vannak, e kérdés így mégsem merült még föl.⁹³²

Az október 26–30-i reklamációs tárgyalások során több ízben vitatottá vált Királytelek és Sima-pusztá lakosainak választójoga, minthogy a pusztá 1848-ban még nem volt a vá-

⁹³⁰ Uo. 86 646.

⁹³¹ Uo. 86 647.

⁹³² Uo. 85 896.

rosé. A választmány elfogadta őket, mivel a puszta *adózással* a városhoz volt csatolva. Már 1861-ben is Nyíregyházán választottak.

Pavlovics Imre önállóan bejegyzett kereskedő is választójogot kapott, noha "Reich nevű kereskedővel egy cím alatt v[olt] kereskedése".

A kiállott büntetés nem minősült fenyíték alatt állásnak, különösen, ha a választó példás, kifogás nélküli életet élt. (A bűncselekmények: csempészás, orgazdaság.)

A "tiszai vaspálya" nyíregyházi állomásán levő *vasúti hivatalnokok* — úgy is mint nemesek — választójogot kaptak. Ebben elsősorban a *városi illetőség* (lakhely) elismerése érdemel figyelmet.

Mezőssy László simai birtokos viszont nem kapott választójogot, mivel Tolcsván (Zemplén vm.) lakott: "állandó lakhelye Tolcsva, mint ilyen csak azon kerületben bír szavazati joggal".

Sütő József Nyíregyházán *tartózkodó* nemes jogállású gyakornok, mivel nem mutatta ki, hogy "ő Nyíregyházán telepedett lakos lenne", szintén nem nyert választójogot.

Martinyi Sámuel 23 éves nemes ifjút is elmozdították; nem azért, mert apai hatalom alatt állt, hanem, mert "1848. évi előtti politikai jogélvezet gyakorlatában nem lehetett; az 1848-iki törvények a törvény előtti egyenlőségen alapulván politikai jogélvezetet még nemesek is, ha eddig gyakorlatában nem voltak — élvezni akarván a törvényben kijelölt qualificatiókat kimutatni kötelesek", ő pedig egyet sem mutatott ki. Csejthei Martiny[i] Sámuel a helytartótanácshoz fordult. A kormánysezék az 1. § világos rendelkezésével ellentétesnek ítélte a választmány eljárását, s november 11-én meghagyta a főlvetelét.⁹³³ November 14-én be is iktatták.

Lang Lajos az "édesanyja által lekötött 2000 ft tőke summából járó 6 % kamatok után" igazolta 100 ezüst forint évi jövedelmét.

Varga Benő bűntörtraktár-tulajdonos nem volt ugyan még nyíregyházi lakos, ám mivel a községi tanácshoz lakosítási folyamodványát rég beadta, választójogot nyert.

További részleteket ezúttal mellőzve figyelmet érdemel gr. Vay Dániel főispán november 1-jei 652. sz. elnöki jelentése. E szerint a városban két jelölt volt: Bánó József Sáros megyei [héthársi] 1861-i képviselő és Riszdorfer János városi főjegyző; utóbbi azonban "a városi pénztárból általa a múlt években kivett pénzekről nem számolt [el], s ez reá homályt vetve — ő képviselő nem lehet". E vádak Szabó János adminisztrátorsága alatt vetődtek föl; 1863-ban Ábrányi Aurél első alispán vizsgálatot is tartott, ám a *főjegyzőt* fizetésének föl-függesztésével is hiába akarta elszámolásra szorítani, "mint az itteni iratokból kitetszik, mai napig is siker nélkül; ezek szerint a vád nem alaptalan".

Riszdorfer János és pártja — mint a főispáni jelentéshez mellékelt falragasz is mutatta — az értelmiség és a birtokos osztály ellen izgatott. Az alispán jelentése a főispánt meggyőzte, hogy itt csak újabb vizsgálat segíthet: "már csak az itteni rendeletre be nem adott számadások, úgy a megyei felügyelet alól magát mindig kivonni törekedő s emiatt a [...] Helytartótanács által is gyakran megrótt Nyíregyháza város ebbeli hajlama megtörése, s a városi ügyek minden ágára kiható vizsgálatot kelletik elnökletem alatt sürgősen tartanom, mint szintén a felmutatott nyomtatvány által előidézett ügy helyi, mint mérvben felfokozható ingerültség lecsillapítása tekintetéből, amik keletkezése, szétosztása s terjesztése ellenében, kellő lépéseket tennem".

Ungvárott nyomott, október 27-i keltezésű *Polgártársak!* c. fölhívás Riszdorfernek *polgári* irányát emelte ki a "kiváltságos osztályhoz" tartozó sárosi földesúrral, Bánó József-

⁹³³ Uo. 85 413.

fel szemben. A főispán túlzott. A helytartótanács hozzájárult a tervezett főispáni vizsgálat-hoz. "Méltóságod beható s részrehajlatlan vizsgálata — hangzik a válasz —, melynek eredménye a Méltóságod részéről a választásokra érvényesítendő s mindenesetre tapintatos befolyásra nézve irányadó hatású leend."⁹³⁴

Noszág János, az evangélikus tanítóképző igazgató tanára, maga és *elvtársai*, "a hely-beli polgári pártbeli jelölt pártbizottmánya" nevében kétszer is a helytartótanács-hoz fordult a szerinte Bánó-pártiakból álló nyíregyházi központi választmány pártos eljárása ellen. Ezekre a választmány törvény szerint indokolt elutasító választ adott. Az igazgató vitatta pl. Sima és Királytelek pusztáknak a városhoz való tartozását, szerinte ugyanis ezek, "a megyei kerületek részei lévén azok sérelmével ide nem csatolhatók". "Miatán — írta első kérvényé-ben — 1848 önállóság Nyíregyháza részére adta a követet, azért mert a Bach-rendszer adó-zási kényelméért Sima és Királytelek nemesi közbirtokosok által lakott pusztákat e városhoz csatolta, nincs jogosítva az itteni őszveírásba foglalni, annál kevésbé, mert Zabolch megye Lőki kerülete is, mellyhez »de iure« tartoznak, ép[p]en a mai nap íratta őszve". A meghosz-szabbított összeírási határidő nyomán reklamációk között november 22-én tárgyalta a vá-lasztmány Noszág János második panaszát, ám — hivatkozva arra, hogy az első kapcsán már megfelelt az összeírást illető vádpontokra — pontonként nem válaszolt, mégis a panaszlót és társait súlyosan elítélte. A leirat tudomásulvételével — valójában félretételével — egyidejű-leg kimondta:

[...] mély sajnálkozását jelenti ki [...], hogy minden pártérdek félretételével, önzetlen hazafiúi műkö-dése közben oly polgárokkal is találkoznia kellett, kik időleges párttörekvésök előmozdítása s szenve-délyük kielégítése céljából az 1848-ki V-ik tc. értelme és szelleme szerint is minden felsőbb befolyá-sok[tól] és azok nyomásaitól szabaddá tenni kívánt országgyűlési képviselők választásánálí eljárás-okat s az azokat vezető törvényes választmányi működéseket a valódi alkotmányos szabad elvek meg-tagadásával és az ezeken alapuló népjogok aláásásával a kormánysszék és azok organumai rendelkezé-seitől teljesen függővé tenni, sőt a törvénynek is — egyedül a törvényhozókat illető — magyarázási jogát a megyei főispánnak átengedni, és még ami több, ugyancsak a főispánt a követválasztási vá-lasztmányt feloszlátási hatalommal is felruháztatni, s így az országgyűlési követeket nem a nép, ha-nem a kormány és annak organumai s érdekei képviselőjévé változtatni nem tartották hazafiúi érzelmökkel és polgári kötelességekkel ellenkezőnek. Meg van ugyan ezen központi választmány arról győződve, hogy a mostani kormány élén álló kitűnő nagy hazafiak — mint kiket az ország népe is az alkotmányos jogok erős harcosainak ösmer és tisztel — az ily fé[l]re utakon tévelygőktől lelkökben visszariadva nem lehetnének képesek jobb meggyőződésöknél fogva őket nemzet- és szabadságelle-nes célokra felhasználni, de csak még a közel múltból előttünk álló keserű tapasztalatok mutatják, hogy a kormány kezeinek illetén rángatói, vajmi fájós csapásoknak lettek eszközeivé. E központi választmány tehát az alkotmányos elvek s a nemzeti szabadság és független jogok érdekeivel ös[s]ze nem egyeztethető célokra törekvő felfolyamodót és megbízást más súlytó [!] eszközöknek ezúttal igénybe nem vehetése mellett — a hazafiúi közvélemény megrovásának és kárhoztatásának adja ál-tal.⁹³⁵

⁹³⁴ Uo. 83 164., 85 787. — Risdorfer Jánost (1815–1896), Nyíregyháza „nevezetes”, „híres” főjegyzőjét és két lányát Krúdy is emlegeti! MARGÓCSY JÓZSEF (*Utak, terek, emléktáblák*, Nyíregyháza, 1989. 139–141.) érdemeit méltatja a város fejlesztésében. 1856–72 közt volt főjegyző: bölcsessége vetette meg az új Nyíregyháza alapjait — idézi egy cikkből. (P.L.)

⁹³⁵ SZSZBML Nyíregyháza közp. vál. 1865. nov. 14-i és 22-i jkv. 52. és 70. sz.; ugyanitt találhatók e számokon a Htt. 87191 és 90345/1865. számon iktatott beadványok is, melyek részletkérdéseit e helyütt nem mutathattam be.

A központi választmányi jegyző betegsége [!] miatt késve, csak 1866. január 4-én be-
terjesztett választási jegyzőkönyv s más iratok a helytartótanácsi levéltárban nincsenek meg;
"összeírás külön az almáriomba[n]".⁹³⁶

A nyíregyházi levéltárban fennmaradt választási jegyzőkönyv arról tanúskodik, hogy e
pártküzdelem az 1865. november 24-i választáson is folytatódott. A voksolást csak késve
lehetett megkezdeni, mert a városháza udvarára csupán a választójoggal bírókat engedték
be, "nehogy ennek magában véve mégis csekély tere a sokaság által jó előre a szavazók
hátrányára elfoglaltassék". A késedelmet különösen az okozta, hogy némely választók vagy
ki sem váltották "belépti jegyüket", vagy elvesztették, ezért a belépni kívánók jelentős ré-
szét az összeírási lajstrom segítségével kellett azonosítani. Mindez a "déli órákra" megtör-
ténvén, Vidliczkay József megnyithatta a választást. Bartholomaeidesz János evangélikus
lelkész "érdem-kiemelő szavak kíséretében a választók egy részének zajos éljenei között"
Bánó József Sáros megyei földbirtokost ajánlotta. Kis Antal ügyvéd elvokonai nevében is
Riszdorfer Jánost javasolta, mint aki a városi választói névjegyzék 280. helyén választóként
szerepel. Azt követelte, hogy Bánó is igazolja választójogát, s írásban óvott az e nélkül való
szavazás ellen. Az elnök ezt az igényt — helyesen — a törvény félremagyarázásának s "az
országos gyakorlattal is ellentézőnek nyilvánítván" a pártokat bizalmijaik megnevezésére
hívta föl, s ezután meg is nyitotta a szavazást. Riszdorfer Jánosra 426-an, Bánó Józsefre
viszont 765-en szavaztak, s így a sárosi birtokos nyerte el a város mandátumát. Küldöttség
ment "megszálló helyére", s ő velük visszatérve ünnepélyesen bejelentette, hogy a képvisel-
őséget elfogadja; "a benne vetett bizalomnak megfelelni szent kötelességének ismerendi, s
e városnak és polgárainak a javát is szíven igérvén mindég hordani, a bizalmat a jelenvoltak
harsány éljenei közt szíves szavakkal megköszönte".⁹³⁷

Máramaros vármegye

273 Huszt

274 Máramarossziget

275 Ökörmező/Verhovina

276 Sugatag

277 Técső

278 Visó (Felsővisó)

I. Képviselők 1848/49-ben:

Huszt: *Asztalos Pál* (1786–1849) földbirtokos, főszolgabíró; 1849. márc. 11-én halt
meg. T59:LL.

Máramarossziget: *Szaplonczay József* földbirtokos, főszolgabíró egyhangúlag. T1892:
LZ; 1861-től 1871-ig ugyanitt: Bo, B1; 1871-től törvényszéki elnök Máramarosszigeten.

⁹³⁶ OL Htt. 1866–II–15–2187. Vö. SZSZBML Nyíregyháza közp. vál. 1865. nov. 24-i és 1866. jan. 4-i jkv.

⁹³⁷ SZSZBML Nyíregyháza közp. vál. ir.: 1865. nov. 24-i jkv. — Szabolcs vm.-hez és Nyíregyházához: a *Ta-
nulmányok választásokról és önkormányzatokról Szabolcsban (1848–1948)* c. kötetben (szerk. VINNAI GYÖZÖ,
Nyíregyháza, 1994) lásd még: BENE JÁNOS: *Népképviseleti választások Szabolcs vármegyében és Nyíregyházán
1848-ban.* (5–88.); TAKÁCS PÉTER: *Adalékok a dualizmus kori választások Szabolcs megyei társadalmi hátteré-
hez* (29–60., mellékletekkel).

Ökörmező: *Selevér Elek* földbirtokos, szolgabíró. T1762.

Suhatag: *Mán József* (1816–1876) főszolgabíró, földbirtokos. T1248: LZ; 1868: máramarosi főispán.

Técső: *Móricz Antal* földbirtokos, megyei pénztárnok, egyhangúlag. T1373.

Felsővisó: *Mihályi Gábor* (1797–1875) földbirtokos, alispán, régi követ, egyhangúlag. T1323: LZ; 1861-ben ugyanitt Ao. 1865-ben: a helytartótanácsban.

III. 1865-ből a felsővisói eset fontos: Mihályi Gábor kisebbségi pártja panaszkodott Mán József főispánra is (R. 83., 898., 192.).

IV. A központi választmányban 1861. január 31-én bejelentették, hogy a megyei állandó bizottmány 29-én 84. sz. határozatában változatlanul tartotta az 1848-i választókerületeket. A választmány szó nélkül vette tudomásul a 4264-er; az esküt is e szerint tették le.

Háromtagú összeíró küldöttségeket választottak, ám: "a küldöttségi tag törvényes akadályoztatása esetén [...] ennek helyébe más tagot az illető küldöttségi elnök helyettesítend"; "tekintve a választmány a megye fekvését, a helységeknek egymástól távolságát s elszigeteltségét, nehogy a távolhelyekrei menetel szükségessége által a választásra bejegyeztetéstől többek elessenek, az összeírásra minden kerületben a körülmények szerint legalkalmasabb két, legfeljebb 3 helyet tűz ki". Ezek a *vissói* kerületben: F. Vissó [így!], Dragomerfalva, Ruszkova; a [máramaros]szigeti kerületben: Sziget és Rahó; a *técsői* kerületben: Técső és Dombó; a *huszti* kerületben: Huszt, Visk, Ötvösfalva; az *ökörmézői* kerületben: Ökörmező, Dólha, Szinever. Napra beosztották, mikor és hol lesz összeírás. Alapul az 1848-i összeírás szolgált.

"Kérdés tétetvén az iránt, hogy vallyon írástudó választóknak sajátkezűleg írt írásbeli nyilatkozata érvényes s elfogadható-e? — A választmány azt érvénytelennek s el nem fogadhatónak mondotta ki."

Nyomatva *elnöki utasító körrendeletet* adott ki a választmány. (Szövege nem ismertes.)

Reklamációra az összeírás egyik példányát a választmánnyal később tudatandó nyilvános helyen "mindenki általi szabad megtekinthetés végett hárahangy[ták]".⁹³⁸

Az esőzés miatt az utak a técsői kerületben megromlottak, a vizek annyira megáradtak, hogy félfő volt: ez a választókat az összeírástól vissza fogja tartani. Ezért Darvay Bálint küldöttségi elnök február 26-án kérte a küldöttség fölhatalmazását, hogy "a dombói útban eső helységbeli, magokat beíratni óhajtó választók utazás közben is összeíráthassanak, s emiatt munkálatát a küldöttség egy nappal később, azaz mártius hó 1-én kezdhesse meg". A választmány az eredeti határozattól legkisebb eltérést sem engedett meg.

A választásokat ugyanekkor külön napokra írták ki: Szigeten március 12-ére, Técsőn és Visón 13-ára, Ökörmezőn 14-ére, Huszton és Sugatagon 14-ére; valamennyit délelőtt 10 órára. Hirdetményben is közzétették: a törvény 28. §-a értelmében "mindenki csak azon egy kerületben választhat, ahol beíratta magát".⁹³⁹

Dolhai szolgabírói kerületi lakosok azt kérték, hogy az ökörmézői választókerületben két helyen lehessen szavazni. Ám ezt Szaplonczay József első alispán mint választmányi elnök eleve elutasította, mivel ellenkezik a törvénnyel, s így "a folyamodók kérésének megadásával a legigazságosabb ok szolgáltatók a megválasztandó képviselő elleni petitióra, és

⁹³⁸ OL Htt. 1861–II–15–10 228. Vö. *Szabad György*, 1967. 206.

⁹³⁹ Uo. 15 414.

az ily törvényellenes módon megválasztott képviselőnek, multhatatlanul buknia kellene". Választát a választmány március 7-én jóváhagyta. E választmányi ülésen vizsgálták meg az összeírásokat s a reklamációkat.

Körösmezőn Reisz Jánost nem mint háztulajdonost, hanem 300 forintot meghaladó *útmesteri fizetése* alapján vették föl a választói jegyzékbe. A falvakban a pusztán házbirtok alapján összeírtakat általában kihagyták.

Fábián János elnök március 8-án jelentette: "Az Aknasugatagi választók összeírása alkalmával a *sóvágók* nagy része magát a választók sorába bejegyeztetni kívánta; az 1848-iki V. tc. 2-ik §-a a) és c) pontja alapján az adatván elő részükről, miszerint ők átaljában mindnyájan nemcsak 300 ezüst frt értékű házzal bírandanak, de *munkatőkéjükből* eredő 100 ezüst frt évenkénti állandó és biztos jövedelmet kimutatni képesek; a küldöttség azonban az összeírásra jelentkezett sóvágókat éppen az általuk felhozott törvénytörvénypontok alapján az összeírásból elmozdította, mert Akna Sugatagon rendezett Tanács nem létezik, és mert 100 ezüst frt jövedelemnek nem pénztőke, hanem *kézi munka* a forrása [...]" Mint az elutasítottak jegyzékén lévőket a választmány is visszautasította őket. (Kiemelés tőlem.)

A küldöttségi elnökök jelentéseket tettek a küldöttség személyi összetételének változásairól, valamint arról is, hogy az összeírás 3. példányát hol tették közszemlére (főszolgabírói vagy polgármesteri hivatalban).

A megigazítások után maradt összeírt választók száma, kerületenként, az 1865. évit is ideiktatva:

	1861	1865
Sziget	1247	1989
Ökörmező	3238	2739
Sugatag	2268	1683
Huszt (alsó járás!)	3039	3127
Técső	2633	2777
Felsővissó	3321	2261 (-242)
Összesen	15746	14576

A választási eredményeket a központi választmány március 17-én iktatta jegyzőkönyvébe. Szigetről Várady Gábor jelentette, hogy Szaplonczay József első alispán "közfelkiáltással s egy akarattal" választatott meg. A választási jegyzőkönyv szerint ajánlói Hatfaludy Sándor központi főszolgabíró, Anderkó Péter püspöki helyettes és Andrukovits János görög katolikus lelkész voltak; az 1848-i képviselőre ők magyar, román és rutén nyelven tették meg ajánlatukat.

Viséről Szaplonczay Zsigmond Mihályi Gábor, egykori 1848-i főispán, "helytartósági tanácsos" egyhangú megválasztásáról tudósított. Felsővisón Mihálka Vazul esperes tett ajánlatot "a nagy számmal és szép renddel összegyűlt választók előtt".

Técsőről Szaplonczay József első alispán tudatta Várady Gábor másodalispán egyhangú sikerét. Őt itt B. Geramb Ferenc római katolikus lelkész magyar, Illiasevits György görög katolikus esperes rutén, Jura György pedig román nyelven ajánlotta.

Husztól arról számolt be Munkácsy Sándor elnök, ottani plébános, hogy itt Szöllősy Károlyt "bámulatos összhangzó közakarattal" választották meg. Ajánlója Bikky Ferenc volt.

Szaplonczay József első alispán Sugatagról ifj. Jura György megyei főjegyző egyhangú sikeréről adott hírt. Ajánló: Pohl Károly helybéli római katolikus lelkész (magyar), Jurka

János alsójárásí főszolgabíró (román), és Mihálka László felsőjárásí főszolgabíró (rutén) voltak.⁹⁴⁰

Ökörmezőről Lipcsey Péter alelnök Seregélyi Sándor bocskói görög katolikus esperes sikerét tudatta. "Medvedszky Miháj [!] Dolhai lelkész és Esperes Úr a szél, hó, esős idő miatt nem remélt özönnel és kifejezhetetlen szép renddel öszvegyült választók előtt megye-szerte tántoríthatatlan hazafiúi érzelméről ismert, szülőanyánk, édes magyar Hazánk irányába mindenkor szent kötelességei telyesítését tettel igazoló Haza lelkes fiút főtisztelendő Seregélyi Sándor bocskói lelkész és Esperes Urat képviselőül ajánlotta [...]" Misztyánovits István pilipeti esperes viszont Markoss Istvánra tett ajánlatot. Alig kezdődött meg a választás, Markoss megbízottai, látván az ellenpárt túlnyomó többségét, visszaléptek.

Valamennyi választási jegyzőkönyv a legnagyobb rendről szól.⁹⁴¹

V. Mán József főispán elnökletével 1865. október 5-én nagyon is lojális hangulatú bizottmányi ülést tartottak, melyen az 1861-i bizottmányi tagokon kívül ott volt mind az 1861-i tisztikar — élén Szaplenczay József alkotmányos első alispánnal —, mind az 1865-i tisztikar, Hatfaludy Sándor provizórius első alispán vezetésével.

A testületnek a választókerületek beosztására vonatkozó határozatát a Hatfaludy Sándor vezette küldöttség készítette elő. Ez "az országgyűlési képviselők választására vonatkozó intézkedéseknél a külön nemzetiségi érdekek tekintetbe vétele iránt tett indítványában oda nyilatkozván, miszerint az 1848-ban megállapított s most is fen[n]tartani tervezett beosztása a kerületeknek a megyei külön nemzetiségű lakosság érdekével ellentétben áll, mert ezen felosztás szerint midőn a Vissói kerületben 7–8000 orosz lakosnak befolyása tellyesen meg van semmisítve, a Szigeti, Técsői és Huszti kerületek ak[k]ént vannak rendezve, hogy azokban vagy a magyar elem s vele a megyei értelmiség s vagyonosság jó része befolyásának meg kell semmisülnie, ha az aránytalanul túlnyomó számú orosz nép egyénei becsületbeli kötelességüket híven teljesítik, vagy pedig a magyar elem a birtokában lévő értelmi és vagyoni erő megfeszítésével a lélekszámot szolgájává alacson[y]ítja, a hazát igazán szerető imádóinak kebelében keserűséget hagy emlékül. [...] A választókerületet a lakosság nemzetisége szerint a legkönnyebben lehet beosztani, ha az öt koronaváros az őket körítő szükséges lélekszámú községekkel egy, a tömegesen együtt lakó románság két, és a városoktól fennmaradó orosszág 3 kerületbe osztatik. Ek[k]ént homogén elemek fognák az egyes kerületek absolut többségét képezni, s a választás jogát nyomasztó befolyás nélkül gyakorolni, a kisebbségében maradás — nem válnék nemzetiségi keserűség szülőannyává [!]." Mindhiába volt indítványa, a bizottmány egyhangúlag az 1848-i kerületi beosztást tartotta fön[n]. Ez felelt meg a választók többségének, miként a főhelyek is.

A központi választmány alapját az 1861-i alkotta, azt egészítették, pótolták ki. Elnöke Hatfaludy Sándor provizórius első alispán, elsőként említett tagja pedig Szaplenczay József 1861-i első alispán lett. A névsor végén számos városi és községi bíró (*polgárnagy*) állt.⁹⁴²

Jellemző, hogy az október 9-i választmányi ülés Veréczy Lajos 1861-i választmányi jegyzőt választotta meg újra. (Másutt is volt hasonló jelenség.) Szaporították az összeírás helyek számát (kerületenként 3–4-re), beosztva, hol, mikor lesz az összeírás.

A választási időpontok: Sziget: november 20.; Sugatag: november 21.; Visó: november 22.; Técső: november 23.; Huszt: november 25.; Ökörmező: november 27.⁹⁴³

⁹⁴⁰ Jura György programjáról: *Szabad György*, 1967. 423.

⁹⁴¹ Uo. 19 222. Vö. MAM: 31–34., különösen: 34.

⁹⁴² OL Htt. 1865–II–15–81 995.

⁹⁴³ Uo. 82 311.

Pásztélyi János huszti görög katolikus alesperes, ottani kerületi összeírási elnök akadályoztatása miatt a huszti főszolgabíró előtt vagy írásban akart esküt tenni, ám ezt az október 23-i választmányi ülés nem fogadta el; helyébe Rutter György helyettes elnököt választották meg; 27-én mégis megjelent, letette az esküt, s visszakapta az elnökséget.

Az összeírás és a reklamáció menete a korábbi gyakorlathoz igazodott.

A visói összeírás átvizsgálásakor foglalkozott a választmány az itt összeírt *batizai* választók kérelmével. A *sugatagi* kerületbe kérték magukat átiratni. A választmány a törvény 28. §-a ellenében ezt nem tehette meg; lehetővé tette viszont számukra, hogy a visói kerületben szavazhassanak, "annyival inkább, mert a törvény 2-ik §-a d) pontja világosan kijelentvén, kik vagynak azon kerületre szorítva, melyben állandó lakásuk van, önként értetik, hogy a többi választók e tekintetben, hogy melyik kerületben írássák be magukat, korlátozva nincsenek".

November 16-án Tarner Zsigmond bíró és Pántlih Károly *hütös* (hites, esküdt) az aknaszlatinai *kincstári sómunkások* nevében azt a panaszt adta elő, hogy a küldöttség nem írta őket össze. Kérte a választmányt, hogy "őket, mint olyanokat, kik saját 200–300 frtot érő házzal bírnak s évi jövedelmök 120–180 frtra megy, a választók közé felvenni kegyeskedjék". Szigeti János községi bíró és Szabados József jegyző Aknasugatag közönsége nevében előadta: "a sugatagi bányák műveléséből alkalmazásban lévő 286, házakkal bíró sóbányászok, mester emberek és nyugdíjas lakosok közül csak alig 12 egyén vétetett fel a választók sorába". Kérték utólagos fölvetelüket. Mivel az összeíró küldöttségi elnökök szerint személyesen nem jelentkeztek, a törvény 20. §-a szerint utólag sem vehették föl őket. (A választmány tehát megkerülte a kérdés megválaszolását.)

Amikor kiderült, hogy a szacsali választókat előre elkészített összeírás, nem pedig személyes jelentkezés alapján írták be, nyomban törölték e 242 választót a visói névjegyzékből. (Fenti táblázatomban is ezért vontam le őket.)

A választók statisztikáját az 1861-ivel együtt fentebb már közöltem. Miként 1861-ben, most is megvannak a községenkénti létszámadatok.⁹⁴⁴

A november 20-i ülésen lemondott Anderkó György visói helyettes választási elnök, "tudván azt, hogy a küldöttség valóságos elnök választásánál irányában azon hibás vélemény, mintha az oláh nyelvet nem tudná, fogadtatott el érvül, miután ugyanezen érvtől eltérni a helyettes elnök választásánál sem lehetett alapos ok, ennél fogva kijelenti, miként ezen neki osztályrészül juttatott megtiszteltetést el nem fogadhatja". Mivel "közelebb elterjedt hír szerint az érintett visói választókerületben a képviselőjelöltre nézve két erős párt szembeállítására van kilátás, a választás békés keresztülvitele előmozdítása érdekében kívánatos, hogy a választók előtt közönségesen ismert egyén választassék meg helyettes elnökül". Annál inkább, mivel szavazáskor a választókat azonosítani kell. Mihálka László szigeti járási főszolgabíró lett tehát a helyettes elnök. Erről őt Lipcsey Pál kiküldött elnökkel együtt "az idő rövidege miatt elnöki úton lovaskatona által azonnal értesíttetni rendelték".

A választmány december 1-jén iktatta be a választási eredményeket. Szigeten Szaplanczay József közakarattal lett képviselő (három ajánlója volt: Várady Gábor ügyvéd, Anderkó Péter román görög katolikus püspökhelyettes, Andruchovics János trebusai rutén görög katolikus lelkész); Sugatagon (Kaszó járás) Mihály(i) Péter földbirtokos ugyancsak egyhangúlag választott meg.

Visón Papp Simon ny. görög katolikus román lelkészt 246 szavazattöbbséggel választották meg. A választási jegyzőkönyv szerint őt Szaplanczay Pál főszolgabíró ajánlotta,

⁹⁴⁴ Uo. 92 401.. 92 403.

Mihálka Vazul felsővisói görög katolikus lelkész pedig románul Mihályi Gábor helytartótanácsi tanácsost jelölte. (A jegyzőkönyv szerint a tömeg bele akarta fojtani a szót.) A községek szavazási sorrendjét *sorshúzással* határozták meg. A szavazást kisebb félbeszakítás zavarta meg. Beesteledvén, negyed 6-kor a *kincstári vendéglőben* folytatódott. A Papp Simon-párti szavazók megtámadták az ellenpártiakat, ezek megfutamodtak, mire a Mihályi-párti bizalmiak kiléptek a küldöttségből. A Mihályi-párt óvott (az óvás megvan!), s nem állított új bizalmiakat. Este 6 órakor maga Mihályi Gábor is kérte a választás félbeszakítását. (Levele eredetiben is föllelhető.) Az elnök erre hivatalból nevezett ki tagokat. Az eredmény Mihályi Gábor: 257, Papp Simon: 503.

Técsőn Várady Gábor ügyvédet egyhangúlag választották meg. Ilyasevics György görög katolikus esperes magyarul, Markos István ügyvéd és földbirtokos „oroszul” (ruténül), Hubán János szaploncai görög katolikus lelkész románul ajánlotta.

Husztón közfelkiáltással Markos István földbirtokos nyert mandátumot. Ajánlói Géressy László viski református lelkész és Duliskovics Mihály bustyaházi „orosz” katolikus esperes voltak.

Ökörmezőn, a verhovinai választókerületben Szilágyi István földbirtokos egyhangúlag nyert mandátumot. Ajánlója Demjánovits Endre lipcsepolyánai görög katolikus lelkész volt.⁹⁴⁵

Az összeíró küldöttségek rendre beadták előfogati ésapidíjköltségeik jegyzékét. A központi választmány táviratilag fordult a helytartótanácsához, amely november 16-án 89.307/1865. számon közölte a már ismeretes álláspontját:apidíjfat fizetni nem szabad, az előfogati és irodai kiadásokat pedig a főispán utalványozza. Egyéb kiadásokra sem szükséges alap, sem törvényes intézkedés nincs, különben sem hihető, hogy „az illetők a haza közügyébeni személles [!] fáradozásaik jutalmát az irányukban nyilvánult közbizalomban eléggé föl ne találják”.

A központi választmány november 20-án megindokolta aapidíjigényt: „az összeíró küldöttségek nemcsak sok fáradsággal, de felelősséggel is járó [...] terhes munkát teljesítését azon biztos reményben vállalták el és végezték is be kitűnő buzgósággal, hogy ezen fáradságuk a megye e közönsége által ezúttal is jutalmaztatni fog”. Előfogati ésapidíjaik felszámolását a megyei számvevőség ellenőrizte, s ezeket a központi választmány az 1861-i gyakorlat szerint utalványozta is. Ismét kérték tehát az összeírók megfizetését, „kiktől a jelen nyomasztó körülmények között ez elszigetelt vidéken, bár közügy érdekében is, ily hosszas folytonos elfoglaltatást igénylő felelősséggel összekötött nagy fontosságú munkát jutalom nélküli teljesítése mellett sem kívánható”.⁹⁴⁶ A kormányzék engedékenyebb lett: ha a vármegyének van rá alapja, fizessenek; ennek igénybevételét azonban a központi választmánynak majd a megye közönsége előtt kell igazolnia. Nem tudni, kifizették-e, hiszen december 1-jén a választási szavazatszedő küldöttségek már csak az előfogati díjakat számolták el.⁹⁴⁷

Figyelmet érdemel a már érintett *felsővisói* választási panasz. Vizsgálat is volt, s végül a választás alatti verekedésre leszállított vád sem bizonyult eléggé alaposnak. Az állandó igazolási bizottság a vizsgálatból arra a következtetésre jutott, a verekedést a kisebbség kezdte, s különben sem volt jelentős; alig 150–200 szavazó volt csupán jelen, Papp Simon többsége pedig 246 lett.⁹⁴⁸

⁹⁴⁵ Uo. 90 085., 90 086.

⁹⁴⁶ Uo. 89 3007/93 147.

⁹⁴⁷ Uo. 95 086.

⁹⁴⁸ OL KL 1865–68: 46., 68.

Papp Simon pártján állott Szaplanczay József 1861-i alispán is; Mán József főispán meg büntető vizsgálatot tartott az ügyben. Úgy látszik, Mihályi Gábor régi követ és képviselő mint helytartótanácsi tanácsos 1865-re kiszorult a "megyei értelmiség" köréből. Mind ő, mind a megválasztott képviselő román volt; nemzetiségi "elnyomásról" tehát aligha lehet szó.

Szatmár vármegye

279 Aranyosmeg(g)yes

280 Csenger

281 Fehérgyarmat

282 Krassó

283 Mátészalka

284 Nagybánya

285 Nagykároly

I. Képviselők 1848/49-ben:

Aranyosmeggyes: *Ternyei János* földbirtokos. T2061:LZ.

Csenger: *Nagy Ignác* földbirtokos, régi követ, egyhangúlag. T1396.

Fehérgyarmat (Cs.: Füzesgyarmat, tévesen): *Botka Imre* ügyvéd. T293: LZ.

Krassó: *Kricsfalusi Lajos* földbirtokos, ügyvéd, T1098: Kricsfalusy: LZ.

Mátészalka: *Újfalussy Lajos* (1813–) földbirtokos, táblabíró, régi követ, egyhangúlag. T2141: Újfalusy; 1865-ben is itt: B1.

Nagybánya: *Kovács Lajos* (1812–1890) földbirtokos, miniszteri osztályfőnök, régi követ, egyhangúlag. T1079: LR, FR., szerkesztő és publicista is.

Nagykároly: *Roskó Ignác* (1812–1890) földbirtokos, vm. főjegyző, egyhangúlag. T1689:LZ.

II. A nagybányai választás sajátos értékelése: Cs. 149–152.

III. 1865-ben a nagykárolyi választás miatt képviselőházi vizsgálat is volt. Ezt a gr. Károlyi György főispán elrendelte vitatott bűnvizsgálat előzte meg (R. 70., 78., 84.). Krassón a románok verekedés miatt a választókerület székhelyének áttételét kérték (R. 192., 217.).

IV. Miként a királyi meghívólevélre tett óvás mutatja, Szatmár vármegye is az 1848-i választási törvény alapján állt.⁹⁴⁹ A megye ugyan utasítást nem adott követeinek, alkotmányos politikai hitvallását márciusban megállapítva *iránypontul* mégis átadta nekik. 1861. január 31-én a központi választmányban az összeírás helyére három javaslat merült föl: (1) a törvény szerint a kerületi főhelyen történjék; (2) "mások ellenben a megye által 1848-ban életbeléptetett azon gyakorlatot, melly szerint az összeírás helységenként a hely színén külön teljesítettett, vitatva törvényesnek, ezt a választóknak mind könnyebbsege, mind amazok

⁹⁴⁹ MAM: 50–55., különösen: 53–54.

helyben jelentkeztetés által reményelt nagyobb számának tekinteténél fogva előnyösnek tartották"; (3) mások "a kerületeknek csak az összeíró küldöttség által kijelölendő nevezetesebb helyein óhajtották azt az egész kerületre nézve foganatosítani". Elnöki kérdésre a többség (25) a *helységenként való* összeírára szavazott, szemben a székhelyen (6), valamint "a nevezetesebb helyeken" (1) összeíratni kívánókkal.

A nyomda- és útiköltségeket a *megyei pénztár* fedezte, ám ebbéli döntését a választmány előbb a "megyei képviselő bizottmány" elé terjesztette.

Opris Filep felsőfermezelyi görög katolikus lelkész bizottsági tagnak, *megjelenésében* gátolva volt, nem engedték meg, hogy esküjét a kerületi szolgabíró előtt tegye le. Elhalasztották a választmányban való megjelenéséig. Pap Mihály józsefházi görög katolikus lelkész gyöngélgédesége miatt hiába kérte fölmentését választmányi tagsága alól: "A középonti választmány tagjai a megyei képviselő bizottmány által levén kinevezve: a kívánat nem telyesíttethetik."⁹⁵⁰

Az összeírás alapforrásai a nagybányai polgárjegyzéken kívül az 1848-i választási összeírások lehettek volna, ezek közül azonban a csengeri, fehérgyarmati és aranyosmeggyesi kerületek a levéltárban nem voltak föllelhetők.

A választásokat, nehogy késedelembe essenek, február 21-én, oly időpontban tűzték ki, amikor a királyi meghívólevelek még csak kiadmányozás alatt álltak; vita volt arról, hogy egyazon napon, avagy kerületenként külön időben tartsák-e őket. A kérdés 14:5 arányban az *egyidejű* választás javára dőlt el, az időpont pedig március 15-é lett. Rendfenntartásra csak a megyei csendbiztos felügyelete alatti kerületbeli pandúrokat kívánták fölhasználni.

A törvény szerint Nagybánya sz. kir. várost, mint amely önállóságát ugyan e tekintetben elvesztette, tehát nem választhatott saját képviselőt, mégis választókerületi székhely lett, megillette az a jog, hogy mind az összeíró, mind a szavazatszedő küldöttségben képviselttesse magát. A törvény szerint nem tarthatott viszont igényt a kiemelt jogállásra a szomszédos *Felsőbánya* szabadalmas királyi (bánya)város. Felsőbánya tanácsa "önálló s a megyétől független hatóságot képező állásánál fogva" február 16-án azzal fordult a központi választmányhoz, hogy igényt tart az összeírásban való részvételre. Farkas János tanácsnokot — a választók tisztújításra készített névsorának átadásával — ki is küldte az összeíró küldöttségbe. A február 21-i központi választmányi ülés ezt azzal utasította el, hogy a törvény szerint egyedül Nagybánya az a helység, amely az összeíró küldöttségbe tagot küldhet. Ezt az 1848-i gyakorlat is szentesítette, különben is az összeíró küldöttség egyik tagja éppen felsőbányai polgár lett.⁹⁵¹

A felsőbányai tanács március 2-án a helytartótanácsához fordult orvoslásért: "fel nem tehető, hogy a törvény hozásakor a nagybányai választókerületre nézve csakis Nagybánya városának szándékolgatott volna az összeírásbani fontos ellenörködési befolyás megadatni". Ez ellen már 1848-ban is fölírt a Belügyminisztériumhoz, "de a bekövetkezett idők miatt orvoslást nyerni eddigelő [eddigelő] nem lehetett". Az illető tagot nem a város hatósága, hanem a központi választmány bízta meg. A helytartótanács március 27-én a város kérését nem találta törvényesnek.⁹⁵²

Felsőbánya egy kapcsolódó fölterjesztésében ismeretlen időpontban, 76. számon meg azt panaszolta, hogy "a város területén levő és soha külön falut nem képezend[ő] Kizbánya [Kiczbánya] telepítvénybeli választókat az összeíró küldöttség Nagybányára rendelte, s ott választói képességüket nem a városokra, hanem a külön községeket képező falusiakra előírt

⁹⁵⁰ OL Htt. 1861-II-15-12 067.

⁹⁵¹ Uo. 15 428.

⁹⁵² Uo. 17 051.

törvények szerint állapította meg". Az állandó bizottmány előzetesen az 1848-i gyakorlatra hivatkozva elutasította őket, ám szerintük "az 1848-ik évi szabályellenes összeírás, mely ellen mindjárt a Belügyminisztériumnál felszólamlás történt, de a közbejött zavarok miatt orvoslás nem eszközölthetett, törvényes gyakorlatot nem állapíthatott meg". Kérték, hogy a kormánysszék utasítsa a "megye közönségét": e bányatelepieket is felsőbányaiakként városi census szerint írják össze. A véleményező még kimerítő jelentést kért volna a megyei közönségtől, ám ennek szükségessége "jelen körülmények közt" megszűnván, október 9-én irattárba került.⁹⁵³

Mivel Nagykarolyból panasz érkezett, hogy az összeírók kevés időt szántak az ottani összeírásra, és így a választóból csak 356-an jelentkezhettek, a központi választmány március 2-án utasította az összeíró küldöttséget, hogy március 5-én még egy napot töltsön a városban. Ha pedig ezt nem tehetné, *pótló küldöttséget* bízzék meg.⁹⁵⁴

Pálfalva előjárói a *csengeri* kerületből a *krassóiba* szerették volna áttétetni községüket; oda is írták őket össze, ám a központi választmány a képviselő bizottmány január 22-i határozatát felül nem bírálhata, március 9-én visszatette őket a csengeri összeírásba. Ugyanígy járt Olcsvaapáti is, melyet a *fejérgyarmati* kerületben írtak ugyan össze, mégis áttették őket a *mátészalkai* kerületbe, ahova a megyei bizottmány eredetileg sorolta őket.

Március 12-én a központi választmány az összeírásokat kiküldte a választási elnököknek, mégpedig öt lóhátas futárral. Ezeket a megyei pénztár terhére a nagykarolyi polgármesternek kellett kiállítania.

A március 15-i választási eredményeket a központi választmány március 18–19-én vette tudomásul. Három kerületben egyhangú volt a választás: Aranyosmeggyesen br. Vécsey József, Csengerben Domahidy Ferenc főszolgabíró, Fejérgyarmaton pedig Vályi János nyert mandátumot. Aranyosmeggyesen egyébként lett volna ellenjelölt is: Budai Ignác Ternyei Jánost ajánlotta volna, ám ő Vécsey túlnyomó többségét látva kénytelen volt visszalépni.

Krassón öt jelölt volt: Szilágyi Lajos, Maróthy János, Kirilla Mihály, Csaba Vince és König Mihály; közülük Szilágyi *politikai hitvallását* is választási jegyzőkönyvbe iktatták. Szilágyi és Kirilla már a szavazás előtt, König pedig 379 szavazatot elérve visszalépett, "bár feltétlen, mégis azon óhajítás kifejezése mellett, miszerint még remélt szavazatai vagy a részére már szavazott választók netalán újabb szavazásra bocsáttatván: ezek újabb szavazatai is „Maróthy János javára essenek”. Utána, noha a választás este 8-ig folytatódott, senki sem jelentkezett. Ekkor az elnök ezt az eredményt állapította meg: Maróthy János: 750, Csaba Vince pedig 542 szavazatot ért el. Maróthy János többsége [ugyan] kijelentetett, miután azonban ez a Csaba Vince által nyert szavazatok ellenében s egyszersmind az időközben visszalépett König Mihály részére esett 379 szavazat számbavételével általános többségnek nem tekinthetett: a törvény kívánalmával összhangzónak s egyszersmind méltányosnak is találtatott, miszerint a König Mihály részére szavazott választók — a fennmaradt két jelölt tekintetében — újabb szavazásra bocsát[t]assanak, annyival is inkább, mivel másként ezen választók szavazata — az illető jelölt visszalépésével elenyészendett." Csaba Vince ezzel szemben az összes választó ismételt megszavaztatását kívánta. Ezt azonban a küldöttség nem fogadta el. Mire ő és emberei visszaléptek. Másnap csak hárman szavaztak, mindannyian Maróthyra, így az ő eredményét Csaba ellenében 753:542-re módosították. A központi választmány is tudomásul vette.

Mátészalkán és Nagykarolyban viszont megszakadtak a választások, melyeket így április 2-án és 3-án meg kellett ismételni.

⁹⁵³ Uo. 17 051., 23 882.

⁹⁵⁴ Uo. 15 428.

Csanády János választási elnök és társai Mátészalkáról jelentették, hogy a vásártéren összegyűlt választók egy része gr. Vay Mihály főszolgabíró, másik része pedig Újfalussy Lajos mellett nyilatkozott. A szavazásra a szomszédos városháza udvarát jelölték ki. Ide azonban a Vay-pártiak által elállt szűk bejáraton nehezen lehetett bejutni, ezért a küldöttség megnyitotta a kaput és a kerítést is. A szavaztatás az összeírás rendjén haladt, kivéve a székhely választóit, akiket elsőként engedtek szavazni, mivel a városon katonaság vonult át (!). Az Újfalussy-párt tágabb téren követelte a szavazást. A *csanálosiak* lóhátról szavaztak, majd egy részeg csoport tolongást idézett elő, "s a megbomlott rendet helyrehozni sem az elnöknek, ki alatt az asztal is már-már felfordítottatott, sem a szolgabírák közreműködésével nem sikerült". Ezért délután 3 órakor az elnök a Vay-Újfalussy párharcot 197:59 állásnál félbeszakította, s a választás folytatását elhalasztotta. Másnap az Újfalussy-pártiak nem jelentek meg, az elnök "azon alkalommal" megszüntette a választást. Megszámlálták ugyan a jelenlévő Vay-pártiakat, akik 514-en voltak, ám ez a választás eredménytelenségét nem befolyásolta.

A központi választmány mindkét oldalról több panaszt is kapott. Ezekből pl. az tűnik ki, hogy a *svábok* Újfalussy hívei voltak; a panaszok közül azokat, amelyekből bűncselekményre utaló adatok derültek ki, az eljárás megindítása végett a megyei képviseleti bizottsághoz tette át.

A küldöttség, melynek elnökét az Újfalussy-párt Vay-pártinak tartotta, lemondott. Az április 2-i választást új küldöttség vezette, élén br. Uray Endre elnökkel. Ő április 4-én arról tudósította a választmányt, hogy 1500 választó jelenlétében, "kik között egy részeg ember sem találatott", egyhangúlag gr. Vay Mihályt választották meg.

Domahidy Pál elnök és Bekényi Rudolf jegyző jelentése szerint Nagykárolyban március 15-én két jelölt volt: Kende Kanut földbirtokos⁹⁵⁵ és Smoczer (Schmoczer) Ignác sváb római katolikus lelkész. A Kende-párt hívei már 9 órakor a megyeház előtt táboroztak, és a 10 órakor megnyitott nagykapun betódultak udvarába, ám előbb átadták botjaikat a kiküldött szolgabírónak. A később jövő Smoczer-pártot nem engedték be az udvarba, sőt megfutamtították. A Smoczer-pártiak megtámadtatásuk miatt halasztást kértek. A Kende-pártiak jelöltjük kikiáltását harsogták. Már-már megkezdődött a szavazás, amikor a város távolabbi részén tűz ütött ki. A választók a harang félreverését hallván odasiettek, s vissza sem tértek; "melly közbejött véletlen esemény miatt a választás meg nem tarthatván", az elnök március 23-ára halasztotta. Két Smoczer-párti panasz Szaniszlóról és Mezőteremről azt tanúsította, hogy a megyei csendbiztos és a pandúrok Kende pártján állottak; nem engedve be a megyeházára a Smoczer-pártiakat, ők kezdték a verekedést.

Az április 23-i választáson három jelölt indult, s a városházán elkezdett, majd a megyeházán folytatott szavazáson ez az eredmény született: Zanathy Mihály: 31, Smoczer Ignác: 73, Kende Kanut: 767 szavazatot nyert, s az utóbbi lett képviselő. A római katolikus papok vezette Smoczer-pártiak, javarészt vidéki svábok, ezúttal nem voltak hajlandók letenni botjaikat, fegyvereiket, sőt a fegyvertelennek mondott Kende-pártba lőttek, megsebesítve a jelölt testvérét, Kende Gusztávot is. Erre a szavazatszedő küldöttség egy része lemondott, ám az elnök mégis befejezte a szavazást. A választási jegyzőkönyv egyoldalúnak hat.

Az április 4-i központi választmányi ülés elé terjesztették Vonház Márton főbíró és társai panaszát, amelyben március 15-i bántalmazásukat panaszolták. Mint írták, sváb eredetűek ugyan, de a magyar hazának hű fiai. Az első választás óta nem merik elhagyni falujukat, mert félnek a gencsi, berei, endrédi és körtvélyesi magyaroctól. (A Smoczer-párt sváb

⁹⁵⁵ Kende Kanut (1821–1903) 1879-ben szegedi árvízvédelmi kormánybiztos volt, csekély sikerrel. Mikszáth ekkori publicisztikájában gyakran előfordul. (P.L.)

és katolikus!) Panaszukat a megyei bizottmány által március 18-án kiküldött bizottsághoz utalták, melynek feladata a bűnösök megfenyítése előtti vizsgálat volt.

A március 15-i nagybányai választás eredménye: Pap Zsigmond 344, Kovács Lőrinc honvéd őrnagy pedig 863 szavazatot nyervén az utóbbi lett a képviselő.⁹⁵⁶

V. 1865-ben a gr. Károlyi György főispán elnöklete alatt az 1861-i bizottmányi tagok részvételével tartott közgyűlés, melyen az "egész megyei egyetem" nevében Luby Zsigmond⁹⁵⁷ szólt, ennek az ülésnek a tartamára visszaállította az 1861-i tisztkart. A testület óvott "a helyhatósági szerkezetünk s általában a törvényes alap" vissza nem állítása miatt. Meghagyták az 1861. január 21-i választókerületi beosztást, főhelyestül; "a nagybányai kerülethez Alsókapniknak pótlólagos bejegyzésével". (Fönnmaradt a teljes választókerületi beosztás, helységjegyzékkel!)

Az 1861-i névsorból megalakították a központi választmányt, "a jelenben szükségelt változtatásokkal", Újfalussy Miklós első s br. Uray Endre másodalispán elnökletével.⁹⁵⁸

Az október 12-i központi választmányi ülés "az 1861-ki eljáráshoz hasonlóan helységenként külön a helyszínen 14 napon át" rendelte el az összeírást. Egyébként a határozatok szinte szó szerint megegyeznek az 1861-iekkel. Az 1848-i és 1861-i összeírásokat vették alapul. A főispánt keresték meg az összeíró küldöttségi tagok előfogati ésapidíjainak, a nyomdászati költségek, az irodaszerek költségeinek utalványozására, valamint a választmányi tagoknak a megyeházán való elszállásolására. — Aapidíjakat a helytartótanács szokott indoklással november 2-án nem hagyta jóvá.⁹⁵⁹

A központi választmány több esetben bizalommal fordult a főispánhoz, mivel magának amúgy sem voltak megfelelő eszközei. November 16-án a követválasztási mozgalmakban több községben előfordult kihágásokról, vérengzésekről értesülve így határozott: "a központi választmány nyilvános jelvényeikép[p] mutatkozó kárhozatos jelentésektől mélyen megilletődve, bár a jóakaratot polgártársainak személy- és vagyonbátorságát féktelenkedők kihágásaitól megóvni keblében hordozza, miután azonban eszközök, melyek által tevékenységének sikert kellene szereznie, rendelkezése alatt nem állanak, kötelességének tartja egyesenesen főispány Gróf úr ő Méltóságát, kinek kormányzói gondoskodására a történetek szintén szomorító aggodalommal nehezednek, felkérni, hogy ama kicsapongásoknak, melyek a szabad polgárt választói jogának békés élvezhetésétől visszariasztólag a magánosok nyugodalmát remegésben tartják, megfékezésére, a büntető igazság szigorával is segédkezet nyújtani méltóztassék". A november 30-ára kitűzött választásokra november 17-én katonai erő készenlétbe helyezését kérték. Ugyanekkor indítványozták azt is, hogy "azokra, kik vesztegetés és lélekvásárlás által törekszenek magukat az országgyűlési képviselői fényes hivatalra elválasztani, a nyilvános kárhozat és becstelenség bélyege mondassék ki". Köz helyesléssel fogadták, abban a meggyőződésben, hogy "az ilykép[p]eni választásokra nézve az országgyűlési igazolások is szigorú bírálattal találkozandnak".

A krassói kerületi összeírók az idő rövidségére hivatkozva jelentették, hogy "az összeírás községenként a helyszínen nem mindenütt teljesíthetett", s mivel Nántú és Rákosterebes választói Dobrán, Felsőboldád és Oláhmeddes voksolói pedig Bélteken nem jelentek meg, kimaradtak. A választmány e négy helységbe pótösszeírára külön küldöttsé-

⁹⁵⁶ Uo. 23 888. Vö. *Szabad György*, 1967. 415.

⁹⁵⁷ Luby Zsigmond (1819–1887) nagyari házában Petőfi is vendégeskedett. Itt kapta az ihletést *A Tisza* c. verséhez. (P. L.)

⁹⁵⁸ OL Htt. 1865–II–15–82 725.

⁹⁵⁹ Uo. 84 626.

get küldött ki. Hasonló küldöttség szállt ki Mezőterembe (nagykárolyi választókerület), mert 60-an csak későn értesülhettek az összeíró küldöttség községükbe érkezéséről. E pót-összeírásokat a választmány november 26-án fogadta el.⁹⁶⁰ Az összeírásokat reklamációra a megyeházi kisebb terembe tették ki közszemlére.

Kende Lajost — Elemér fiával — kérelmére a fejérgyarmati kerületből átirták a csengeribe, "nem forogván fenn semmi nehézség".

Nagybánya sz. kir. város központi választmánya közölte, hogy az összeírást átvizsgálva kiket kíván még felvételni. Mivel e kerületi összeírás fölülvizsgálata is a megyei központi választmány hatáskörébe tartozott, közölte a város tanácsával: "a kebelbeli központi választmányt" ez nem ismerheti el, ám magát a kiegészítő névsort érdemben mégis elfogadta.⁹⁶¹ A megyei központi választmány a nagybányai szavazatszedő küldöttség városi tagjának kinevezésekor is nehezményezte, hogy "a városi központi választmány magát »a nagybányai kerület országgyűlési képviselő választását intéző központi választmánynak« nevezi".⁹⁶²

November 30-án öt kerületben egyhangú lett a választás. A képviselők: Domahidy Ferenc (Csenger), Újfalussy Lajos (Mátészalka), Vályi János (Fejérgyarmat), Újfalussy Miklós (Nagybánya), br. Vécsey József (Aranyosmeggyes). Az aranyosmeggyesi kerületben az 1861-i képviselőn kívül "két követjelölt is volt felléptetve", ám ezeket senki sem kívánta "ajánlatba hozni". Nagybányán pedig Smoczer Ignác lelkeszt jelölték is, ám ő "a követjelöltségről önként és jó szántából visszalépett, következőleg ő követjelölt lenni megszűnt".

Krassón Maróthy Jánost közfelkiáltással ajánlották, Peley József földbirtokost gr. Dégenfeld Pál jelölte; a harmadik jelölt Pirker Ferenc alsóhomoródi plébános, a negyedik pedig Fábián László volt. Az elért eredmények: Pelei József: 167, Pirker Ferenc: 190; Fábián László: 296; Maróthy János: 811. A három első jelöltre együtt 653 szavazat esvén, ismét Maróthy lett a képviselő.

Nagykárolyban Kende Kanut cégényi és Luby Zsigmond nagyari földbirtokos mérkőzött. A surlódások elkerülésére a pártok úgy egyeztek meg, hogy a szavazás községenként és pártonként külön történik. A választás a megyeházán zajlott, a pártok külön-külön gyülekeztek. Az előbb szavazó Luby-párt a városházán, a később voksoló Kende-párt "a városi köz nagy Piacon". Az éjszakába nyúló választás eredményeként Kende Kanut 732–713 szőkülönbséggel győzte le Luby Zsigmondot.

A Luby-párt azonnal a központi választmányhoz fordult, mert szerinte e választást "a közjogi törvények oly megszegései, nemtelen kijátszásai és aljas megcsalásai szennyezték, miszerint a jobb kebelnek, mely a történeteket ősméri, az eljárást törvényesül fogadni lehetetlen". A választási jegyzőkönyv nem tartalmazza kifogásaikat. Addig is, amíg a törvény 47. §-a szerint nem peticionálnak, már a központi választmánynál bejelentik ezt.⁹⁶³ A peticioról írtam (R. 251.).

---

⁹⁶⁰ Uo. 95 367.

⁹⁶¹ Uo. 95 087.

⁹⁶² Uo. 95 087.

⁹⁶³ Uo. 97 721.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Pap Endre (1817–1851) tanár, író, egyhangúlag. T1512: VKM-miniszteri tanácsos.

III. Az 1865-i szatmári petícióról, különösen a titkos választásról és az államhivatalnokok összeírásáról: R. 237–238., 247.

IV. A központi választmány 1861-ben öt összeíró kerületre öt választmányt küldött ki:

I. Szatmár részi 1–5. tized (a városháza egyik terme);

II. Szatmár részi 6., 9–12. tized (csizmadiaszín);

III. Szatmár részi 7–8., Németi részi 1–3. tized (szatmári ref. gimnázium);

IV. Németi részi 4–8. tized (németi ref. iskola);

V. "az egész hegy" (hegyi városház).

A tisztújítási összeírás átvehető, ám aki részt akar venni a választásban, újra jelentkeznie kell. A censusokat osztrák értékű forintban adták meg (315 vagy 105 o. é. ft).⁹⁶⁴

Február 26-án a *hegyi választók* arra kérték a központi választmányt, hogy "a szorgos munkaidőnek rövid időn bekövetkezése miatt" rendeljen fel hozzájuk küldöttséget, mely "tőlők a szavazatokat törvényes alakban kivegye". Kérésük a törvény ellenére lett volna; nem teljesítették.

Aki az összeírás idején távol vagy beteg volt, a választmánytól engedélyt kapott — igazolás esetén — beiratására.

A választás helye a csizmadiaszín volt; Joó Ferenc levéltárnokkal az élen már a bejárat-hoz bizottságot küldtek, hogy csak a választókat engedje be.⁹⁶⁵ A március 5-i választás eredménye: Vajai Károly: 347, Nagy Ignác: 121, Tamási Ágoston: 69 szavazat. Mellette az összeírási ív.⁹⁶⁶

V. Szatmárnémeti sz. kir. város képviselő-testülete Szatmáron tartott 1865. október 14-i ülésében üdvözölte gr. Károlyi György királyi biztost, s kiállva az 1848: XVI. tc. és XXIII. tc. érvényének helyreállítása mellett, *titkos szavazással* választotta meg a központi választmányt.

A városbeli összeíró küldöttség a "város köztanácskozási teremben" működött; "sajátos viszonyainál és távolságánál fogva" a Szatmárhegyre kirendelt küldöttség előtt pedig a hegyiek, "a város háza mint hivatalos helyiségben" írásthatták össze magukat. A köztudomásra jutást "tizedenkénti eljárás által" is fokozták.

November 8-án az elnök bejelentette, hogy többen óhajtották a "törvény által ki nem zárt, de nem is tiltott s több tekintetben — az egyéni szabadságra nézve is előnyösebb — titkos szavazás" bevezetését. Idézték a törvény 31. §-át.

Ezek szerint következik, hogy a követjelöltekre szavazók nevének — kinevezett két egyénnel törvényesített bizottmány általi nyilvános feljegyzése mellett — külön szobában eszközölt titkos szavazás, amennyiben a golyók felszámítása is nyilván[osan] történik, szabados és törvényszerű, de főleg oly helyen, mint városunkban, hol a polgári élet, illem, a kör s üzlet sajátosságai a vidéki élet jellemé-

⁹⁶⁴ OL Htt. 1861–II–15–8549.

⁹⁶⁵ Uo. 15 429.

⁹⁶⁶ Uo.

től egészen eltérők, [...] hol az ipar és társadalmi lét összefűzött érdekeiben is ütközhető egyéni bírálatok és nyilvánításokból származó véleményezések s talán szenvedélytől sem ment esetlegességek — szem előtt nem téveszthetők; hol a folytonos együttlét miatt — továbbra is kiterjedhető ellenszenvnek lehető meggátlása és illetőleg elszüntetése óhajtandó [...] a titkos szavazatnak alkalmazása — a lelkiismereti és egyéni szabadság biztosítása érdekében is szükséges. Ezen indokból [a] központi választmány a titkos szavazást annyival inkább véli megállapítandónak, mert hason eljárás mellett 1848. évben és 1861. évben elválasztott követek, az országgyűlési naplók szerint törvényszerűleg igazoltattak is.

Erről falragaszokon és a Tárogató című lapban értesítették a választóközönséget. A 18 tagú bizottságból heten az országosan fennálló *nyílt szavazás* megtartásáért folyomdta; sikertelenül. A helytartótanács ehhez nem tudott hozzászólni, mert "késő pótolni".⁹⁶⁷

Az elveszett *szavazati jegy* helyett újat lehetett kapni.

Almási Sándor cipésmester utólagos jelentkezését nem fogadták el, mert ha beteg volt, "megbízott egyéne által magát az összeíró küldöttség előtt igazolhatta volna".

Kádár Béla szatmárhegyi ref. tanító november 14-én foglalta el az állását, és költözködése miatt nem jelentkezett, utólag nem találták érdemesnek a fölvételre.

Ugyancsak november 25-én került a választmány elé 17. számon a földmérők (catasterek), mint nem állandóul itt lakók és nem magyar alattvalók; a pénzügyi hivatalnokok mint nem honoráciorok s nem adófizető rendes lakosok; a városi és megyei hivatalnokok egyéb képesség híján való, valamint az állandóul itt nem lakó külbirtokosok törlési ügye. A hivatalnokok törlését több kérvény is szorgalmazta.

A *földmérőket* törölték, mivel a "kormány által az adó alap határozottabb kidolgozására földmérés végett egyes osztályokban igazgatóságok alá szinte katonai szabály szerint rendelt hivatalnokokra mint földmérőkre az 1848. évi V. törvénycikk 1. § és 2. §-i alkalmazást nem nyerhetnek, mert azok mint ilyenek régebben ilyen joggal nem bírtak, és mert ben[n]születésük vagy honosításuk igazolva nincs, állandó lakhelyük — folytonos rendelkezés [értsd: áthelyezésük] miatt — nem volt és jelenben sincs". (55-en voltak, német és szláv nevűek.)

"A pénzügyi kerületi igazgatóságnál alkalmazott olyan hivatalnokok, kik hivatali állásukon kívül más jogcímet kimutatni nem képesek, amennyiben az 1848. évi V. törvénycikkben e hivatali ágazat említve nincs, de különben a magyar törvényen kívül álló kormányközegei, és pedig biztosan állandó helyhez nem kötött, hanem szabad rendelkezés alatt állással, választói joggal nem bírhat[nak]." (36 törlés, köztük magyar nevűek is. Csak négyen maradtak meg birtokosokként, tőkepénzesként vagy ügyvédként.)

A megyei és városi hivatalnokok, "ha [...] a falu mint község jegyzője szavazatképes — a városi tanács és megyei hatóság azon hivatalnokai, kik a jegyzői állomással egyenlő és azon felüli alkalmazást nyertek, s rendszeres hivataluk gyakorlatában vannak mint eddig is, választóképesek, abban meghagytak". Csak 8 városi és megyei alkalmazottat töröltek.

A helyben birtokos vidéki lakosokat meghagyták, hiszen nem gyanúsíthatók, hogy másutt is összeíratnák volna magukat.

Szatmárnémetiben nemesi jog alapján is összeírtak, fölvettek választókat.

A tárnokmester november 26-án távirati kérdésre felelve telegrafálta: "Államhivatalnokok, ha ők a törvényes képességet kimutatják, vagy eltekintve a 2. § d) pontjától [...], ha ők az 1-ső § szerint a régi szokás szerint 1848. év előtt a honoratiorok osztályába számíttattak, mivel állami hivatalnokok, a választási jogból ki nem zárathatnak."

⁹⁶⁷ Uo. 1865-II-15-91 531., 96 230.

A választmány "a pénzügyi hatóság hivatalnokait mint olyanokat a választóképeségi joggal felruházandónak csak azon alapon véli, mivel azok 1848. év előtt a kamarai haszonkezelésben megbízott tisztségviselőket, kik az országos törvény által elfogadott honoratiorok valának, mintegy helyettesítik; állandó alkalmazásuk által nyert itteni lakásuk a községi kötelékben részesítéssel állván kapcsolatban". A mostani képviselő-választásra jogosultak, amint erről az igazgatóság értesítette őket.

A november 27–28-i választáson négy jelölt indult: Vajay Károly, Gyege Károly, Boros Bálint és Madarasi János. A "golyózás általi titkos szavazás" eredménye a jelöltek ládáinak fölbontása után: Vajai Károly (438), Gyene Károly (535), Boros Bálint (309), Madarasi János (80).

Így 1362 golyót számoltak össze, holott csak 1355-en szavaztak, tehát 7 golyóval többlet találtak. Egy golyó másfajta volt, hat pedig a tömeges jelentkezés folytán elmaradt bejegyzés eredménye lehetett.

A másnapi újabb forduló eredménye: Gyene Károly (684), Vajai Károly (627).

A 1311 szavazat között ezúttal egy "felesleges" szavazatot találtak, ám az eredményt ez sem befolyásolta.

A választási jegyzőkönyv óvásokat rögzít részben az államhivatalnokok ellen, részben Boros Bálinttól a 7 fölösleges golyóval való visszaélés miatt.⁹⁶⁸

Kővárvidék

287 Nagysomkút/Remete/Alsó kerület

349 Kisnyires/Felső kerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Remete: *br. Kemény Zsigmond* (1816–1875) író, minisztériumi tanácsos. T997: LR, FR; 1865: Pest V. vk. Al.

Kis-Nyires: *Pap Zsigmond* (1817–1889) görög katolikus pap, minisztériumi fogalmazó. T1600: Pop, Sigismund (Pap Zsigmond), RA, GC, RP; 1865-ben ugyanitt, 1869-ben Radnán (Naszód) Al; 1861 kővárvidéki kapitány.

III. Medán Endre *remetei* képviselő ellen érkezett panasz 1865-ben (R. 260.).

IV. A vidék későn szerveződven meg, a központi választmány is csak 1861. március 26-án alakult meg. Nagy fontosságot tulajdonítottak a *magyarhoni* országgyűlésnek a magyar korona alatt lévő nemzetek jóvendőjére. A két összeíró, más esetben követválasztó választmány mellé járasonként több (összeíró) albizottmányt is megbíztak, hogy gyorsítsák az összeírást, mert április 4-éig be kellett fejezniük. A reklamációk elintézése után, április 8-án tartották a választásokat.⁹⁶⁹

⁹⁶⁸ Uo. 81 531., 84 628., 96 230.

⁹⁶⁹ OL Htt. 1861–II–15–19 212.

Az alsókerületi *Kapnikbányáról* összeírt 307 mesterembert és bányászt törölték, "nem lévén kimutatva, hogy a mesteremberek hány segíddel dolgoznak és a bányászat mennyi tiszta jövedelmet tudna kimutatni".

Takács Zsigmond választási elnök visszaküldte a rendfenntartásról neki küldött rendeleteket, "mivel román nyelven vannak szerkesztve, és noha ő a román nyelvet érti, s beszél, mint bárki más, de írásbeli esmerete [!] e nyelvben nem lévén, nem képes hivatalának megfelelni". Lefordították ugyan magyarra a rendeleteket, ám a központi választmány Takács Zsigmond levelét mégis nehezményezte. A vidéki bizottmány ügykezelési nyelve a *román* volt, mivel pedig "a választók majd mindnyájan csak a román nyelvet beszélik és értik", célszerű volt e rendeleteket is románul szerkeszteni. Medán Endre jegyző mint román írt románul.

A Kisnyíresen (in communa Mestecanu) tartott választási — szintűgy a központi választmányi — jegyzőkönyvnek idevonatkozó pontja is *román nyelvű*. Kétezren voltak jelen; Joann Hosszu (Hosszú János) ajánlotta Vassiliu Buttyánt (Buttyán Lászlót). Ő politikai hitvallást (*credentia politica*) tett, amely a román nemzet egyenjogúságát és a vidék autonómiáját (*autonomia Districtului*) is tartalmazta. Egyhangúan választották meg. (A képviselő román neve helyesen: Vasilie Buteanu.)

Remetén Takács Zsigmond elnök magyarul és románul nyitotta meg a választást. Nagysomkúti Papp József első alkapitányt itt is egyhangúlag választották meg.⁹⁷⁰

V. Kövárvidék 1865. október 16-i bizottmányi gyűlését a nagysomkúti megyeházára Sorbán János főkapitány hívta össze. Itt volt a Szatmárból ismert Schmoczer Ignác prépost is. Kimondták, hogy a királynak küldött fölratban szerepelnie kell a *nemzetiségi kérdés* rendezésének is kölcsönös egyetértés alapján. Pap József első alkapitány bemutatta az általa vezetett küldöttség javaslatát. E szerint a választókerületek az 1861-i rendszerben maradtak meg: 1. kissolymosi, nagynyíresi s bunyi szolgabírói járás; 2. nagysomkúti, berkeszi s vadi szolgabírói járás; "azon megjegyzéssel, hogy amennyiben 1861-[ben] Törökfalva, Hovrila és Gaura községek a nagynyíresi járáshoz tartoztak, a követválasztásra nézve is ugyanazon kerülethez tartoznak". A határozatból érthetőbb: e három község 1861-ben a nagynyíresi járásba tartozott, azóta azonban a nagysomkútiba került, választókerületileg mégis megmaradt az 1. kerületben. Az első kerület székhelye Kisnyíres maradt; a másodikban megosztott a bizottság; Nagysomkút, Kovás és Remete jött szóba. A bizottmány 71:55 szavazatarányban Remetét részesítette előnyben Nagysomkúttal szemben.

A központi választmány elnöke Pap József első alkapitány lett, tagja volt Buttyán László főügyész is.

A feliratot október 17-én fogadta el a bizottmány. A kiegészést támogatták; "ezen országgyűléstől várjuk — írták — a nemzetiségi kérdés méltányos állapotba[n] leendő megoldását is".⁹⁷¹

A főkapitány másnap jelentette: a bizottmányi ülés rendesen lezajlott, az 1861-ben választott s jelenleg is szolgálatban lévő, a vidék értelmiségét képviselő tisztikarra számíthat.⁹⁷²

Az október 18-i központi választmányi ülés kerületenként egy-egy összeíró küldöttséget küldött ki. Hirdetményét románul és magyarul tette közzé.⁹⁷³

⁹⁷⁰ Uo. 21 254.; MAM: 212–216. A kisnyíresi képviselő itt: Battyán Vazul, aki nyilvánvalóan azonos Battyán László alias Vasilie Buteanu-val.

⁹⁷¹ OL Htt. 1865–II–15–83 905.

⁹⁷² Uo. 83 032.

A központi választmány november 16-án, engedve Dezső Lajos ügyvéd, választmányi tag indítványának, visszaküldte a remetei küldöttségnek az aznap lezárt összeírást, mivel részint a szószékről nem kellő nyilvánossággal hirdették ki az összeírás idejét, részint pedig a *nagysomkúti és a nagybányai országos vásárok* miatt a választásra jogosultak nem jelentkeztek. A jelentkezők meghatározott napokon még összeírhatók voltak Kapnikbányán, Csernefalván és Russoron az egyébkénti rendes határidőn belül. Utóbb kiderült, hogy a remetei lelkész "jelentése nyomán" november 22-én, tehát az összeírás leírásának másnapján is írtak össze a faluból s Berkeszpatakáról választókat, akik azonban a küldöttség jelentése szerint "magokat személyesen jelentették is, hanem csak az idő rövideje és a hely távolsága miatt nem jöhetett aznap az összeíró küldöttség Remetére, hol a választók bevérték". A választmány őket is elfogadta.

November 28-án a kisnyiresi kerületi összeírásból törölték Szilágyi Todor "uradalmi tisztség"-et (Purkerek), valamint Kocsis Ferdinánd cs. kir. erdész (Fehérszék), mivel az utasítások 2. § d) pontjában foglalkozásuk nem szerepelt.

Több zsidót, valamint kiskunyi és buttyászárai román *szabadost is kihagytak*, mivel "a szabadosság nem tartozik a régi választási jogok közé".

Kozmutza Vazul lelkész és Hütter Kálmán jegyző 347 kapnikbányai *bányamunkás* utólagos fölvetelét kérte, szolgálati minőségük föltüntetésével, miután évente 120 forintnál többet keresnek, s "az összeírás napján nem tudva, de az köz munka napra is esvén", időben nem írták össze magukat. A választmány nem tett eleget kérésüknek, részint a személyes jelentkezés hiánya (20. §), részint "annyival inkább sem [mert] mint munkások gazdai hatalom alatt vannak s mint illyenek a 2. § [szerint] választói képességgel [nem] bírnak".⁹⁷⁴ Ez ellen Kapnikbánya "közönsége" is hiába fordult december 13-án a választmányhoz.⁹⁷⁵

Helyt adtak viszont régi jogcímen a szurdukkapálnoki Tarcza György alui [alias] Grigore felszólamlásának. Őt mint *közfenyíték* alatt állót hagyta ki a küldöttség, pedig "csak fegyelmi fogságra volt ítélve egy izraelitának véletlen meglövése által, mely büntetését kiállotta és a polgári jogától nem fosztatott meg".⁹⁷⁶

A gr. Teleki Sámuel udvarházában tartott december 6-i *remetei* választáson hárman léptek föl: Filep István vidéki másodalkapitány, Pap József első alkapitány és Medán Endre főjegyző.

A szavazás rendjét a járásek között sorshúzással határozták meg, a járásokon belül pedig a községek távolságát vették figyelembe. Rend volt. A szavazás másnap reggel 6 órakor fejeződött be, mivel azonban az általános többséget senki nem érte el (Filep István 393, Pap József, 253, Medán Endre: 606), második forduló következett. A küldöttség a hideg és álmatlansága miatt a folytatást másnapra, december 8-án tíz órára írta ki. E halasztás ellen Filep István párthívei — Dezső Lajos és társai — a törvény 36. §-ára hivatkozással azonnal óvtak. E választás végül is december 9-én hajnali 4 órakor fejeződött be, s Medán Endre sikerét hozta 788–666=122 szavazatkülönbséggel Filep István ellenében. Dezső Lajos bizalmiként alá sem írta; Sebe Sándor viszont az óvást megújítva bejelentette: fönntartják jogukat "az országgyűlésnél is egyenesen kérvényezni". Az elnöki jelentés szerint verekedés

⁹⁷³ Uo. 83 439.

⁹⁷⁴ Uo. 96 122.

⁹⁷⁵ Uo. 98 410.

⁹⁷⁶ Uo. 96 122.

nem volt, csupán az italostrás gyanúja merült föl.⁹⁷⁷ Dezső Lajos a december 13-i központi választmányi ülésen is óvott, ám nem fogadták el.⁹⁷⁸

A Ház V. osztálya aaptalannak tarotta a választási jegyzőkönyvben foglalt óvást, amely a második szavazás időpontját kifogásolta.

Az osztály az álláspontját arra alapította, hogy „mind az első, mind a második szavazás félbeszakasztás nélkül folytatott s fejeztetett be”.⁹⁷⁹ Ám miután a helytartótanáctól a házelnök közvetítésével megkapta Kapnikbánya több lakosának kérvényét⁹⁸⁰, véleményét módosítva vizsgálatot javasolt a Háznak. Az osztály a kérelem következő pontjait vitatta meg. 1. Az összeírási határidők nem jutottak kellő módon nyilvánosságra; az összeírók nem egy helyütt működtek; „több községek a kitűzött időben a szomszéd vásárokon lévén elfoglalva, magokat be nem írátták”; némelyektől a beíratáshoz a személyes megjelenést igényelték, míg másokat a helybeli előljárók bemonadására is beírtak, köztük választási képességgel nem bírókat is, miközben „számosan s különösen Kapnikbánya városában 400-on felül, kellő értesülés miatt magokat nem jelentők szavazati joguktól elestek”. 2. A vidék főkapitánya és egész tisztikara jelöltjük ellen beavatkozott a választási harcba. 3. A második szavazást még aznap meg kellett volna tartani. Az osztály az összeírás elleni kifogást annál is inkább mellőzhetőnek vélte, mivel „a maga illető helyén” érvényesíthető lett volna. A második választás egy nappal később való megtartását sem nagyon kifogásolta. „Határozottan kérhoztatja [...] az osztály a tisztikarnak e választásba történt jogtalan beavatkozását, és a választókra előbb az egyik, majd a másik jelölt javára s a harmadik ellen gyakorolt nyomását.”⁹⁸¹ A ház ez utóbbi körülmények kivizsgálására a román Véghső Gellértet küldte ki.⁹⁸² A vizsgálóbiztosi jelentés⁹⁸³ nyomán igazolást javasolt. Az állandó igazolási bizottság — miként az osztály — az összeírási hibákra nagyobb súlyt nem helyezett. Az illető választók „lanyhaságának” tartotta kimaradásukat, s főként annak, hogy „magánérdekeiket a közügy iránti buzgóságuknak eleibe teszik, s magokat fel nem íratják, sem a központi választmány-nál fel nem szólalnak”. A bizottság szerint a tisztkar illetéktelen beavatkozása sem igazolható. Ha nem is helyeselte, nehezményezendőnek sem tartotta, hogy a választási elnök a második választás időpontjának közzététele érdekében „a politikai hatósághoz folyamodott”, mivel „a vádlott megyei hivatalviselők a választás kihirdetésén kívül semmi befolyást nem gyakoroltak, sőt a helyszíntől is távol tartották magukat; azon föltevés pedig, hogy ép[p]en felsőbb utasítást kaptak volna egyik vagy másik jelölt mellett izgatni, semmivel sincs okadatolva”. Azt meg a helyi előljárók *túlbuzgalmának* tartotta, hogy „némely helyen pénzbírság fenyegetésével is, de csupán bemenetelre, mindenestre helytelenül” *serkentették* a választókat, akiket a tanúvallomások szerint „teljes szabadságban hagytak” szavazatuk leadását illetően. Hogy pedig az elsőnek leszavazott kapnikbányaiak második alkalommal nem szavaztak, csak magukat okolhatják elmaradásukért.⁹⁸⁴

A Ház — Véghső Gellért jelentését meghallgatva — vita nélkül mégis megsemmisítette Médán Endre mandátumát.⁹⁸⁵

⁹⁷⁷ Uo. 98 407.

⁹⁷⁸ Uo. 98 410.

⁹⁷⁹ OL KN 1865–68/49/IX.

⁹⁸⁰ Uo. 25. (Vö. OL Htt. 1865–II–15–99 657.)

⁹⁸¹ Uo.

⁹⁸² KN 1865–68/103.

⁹⁸³ OL KL 1865–68/325.

⁹⁸⁴ Uo. 355.

⁹⁸⁵ KN 1865–68/2/44. — A képviselőt újraválaszthatták. Tóth 1865-beli mandátumát folyamatosnak tekinti: T1298 Medan, Andrei (Endre), CY, Remete [18]65.

Remetén az elnök magyarul és románul szólt a választókhöz; az iratok magyarul készültek. Kisnyíresen viszont, ahol a "szabadba[n] a hegytetőn" jöttek össze a román választók, csak románul beszéltek, s a román nemzeti színű fonalakkal összetűzött jegyzőkönyvet is utólag fordította magyarra Kozmutza János "tkvi [telekkönyvi] vezető mint k. tszéki [királyi törvényszéki] jegyző". E szerint itt két jelölt volt, mindketten Nagysomkútról: Pap Zsigmond és Buttyán László. Az "értelmiség" kívánságának engedve az utóbbi visszalépett, s így Pap Zsigmond 1848-i képviselő nyerhetett ismét mandátumot. A kiegyezés híve volt.⁹⁸⁶

A központi választmány december 13-án terjesztette föl Róth Ábrahám kápolnokmonostori lakos, kerületi jegyző panaszát amiért izraelita vallása miatt nem szavazhatott. Szerinte az 1860. október 20-i diploma az izraelitákat nem zárta ki, sőt "több magyarországi megyékben az izraelita követválasztási joggal bírnak". Kérélmét a helytartótanács *ad acta* tette.⁹⁸⁷

Közép-Szolnok vármegye

288 Szilágycseh

289 Tasnád

290 Zsibó

I. Képviselet 1848/49-ben:

Szilágycseh: *Buda Sándor* (1820–) megyei tisztségviselő. T313: Buda, Alexandru (Sándor) (1820–1875) RA, RP; 1872-ben Nagysomkút.

Tasnád: *László Imre* (1810–) földbirtokos, szolgabíró, egyhangúlag. T1141: (1810–1884): LZ, 1861-ben, 1866-ban ugyanitt Bo, Cl, Szentés: 1869, Csurgó: 1878, Zilah: 1881: C3, C2.

Zsibó: *Décsey László* (1813–1866) földbirtokos, főszolgabíró. T412: LZ, Bo, B1: Szilágycseh: 1861, 1866.

III. *Décsey László szilágycsehi* mandátuma megsemmisítéséről: R. 202–204., ugyanitt br. Wesselényi József 1867-i panaszáról: R. 221–232. A sikertelen *zsibói* és *tasnádi* óvásokról: R. 62.

IV. Közép-Szolnok vármegye bizottmánya 1861. március 8-án választotta meg központi választmányát.⁹⁸⁸ A választmány március 9-i ülésén fölvetődött, hogy az összeírást nem lenne-e célszerű "ne csak egy helyt, hanem több helyekre is kiszállva" folytatni. A választmány a törvény betűihez ragaszkodva csak a választókerületi főhelyeken rendelte el az összeírást. Március 29-én az is fölmerült, hogy a névjegyzékeket ne csupán Zilahon, a vármegyei jegyzői hivatalban tegyék ki, hanem még további „három hejt” [így!]; nyilvánvalóan: Szilágycsehben, Tasnádon és Zsibón. Mégis úgy döntöttek, hogy csupán egy helyütt: Zilahon, a megyeháza jegyzői hivatalában legyenek kitéve, mert a) "helyesebb, hogy az egész megye egy helyt láthassa meg"; b) "más magyarhoni megyék is így jártak el,

⁹⁸⁶ OL Htt. 1865–II–15–98 408.

⁹⁸⁷ Uo. 98 409.

⁹⁸⁸ OL Htt. 1861–II–15–15 4444.

legközelebb Szatmár megye"; c) "1848-ban is így történt"; d) az 1848: V. tc. 18. §-a is így rendel. ⁹⁸⁹ A megye teljes összeírása, benne az érmindszenti (tasnádi választókerület) is megvan. ⁹⁹⁰ — E vármegyei központi választmány Zilahon ülésezett.

A Pestre küldött képviselők: Úrházy György (Zsibó), Décsey László (Szilágycseh) és br. Bánffy Elek (Zilah [Tasnád!]). ⁹⁹¹

V. A vármegyei bizottmány 1865. október 26-án br. Wesselényi Miklós főispán elnökletével tartott ülést. A megye nevében László Imre fájlalta, hogy a király nem állította helyre a megyei önkormányzatot. Az óvást ő és Szikszai Lajos fogalmazta meg. Ez alkalomra vizsgálóállították az 1861-i tisztkart is. Peley Lajos alkotmányos első alispán elnökle alatt választották meg a központi választmányt. ⁹⁹²

A választókerületeket anélkül, hogy említették volna, meghagyták a régiben. A hirdetmények, választókerületi jegyzékek kinyomtatását a főispánra bízta. Általában: jó volt a viszony a főispánnal, akinek apja id. br. Wesselényi Ferenc bizottmányi tag volt.

A határidőket megtartották. November 16-án az eredetileg december 6-ára kitűzött választási napot is elhalasztották 18-ára. Ennek oka a törvény 24. § a) pontja volt, mely szerint a választási időpontot 15 nappal előbb ki kellett hirdetni, ezt viszont a reklamációk megtörténtétől, és a névjegyzék kiigazításától kellett számítani, hiszen ezt vissza kellett küldeni a kerületbe. Arra is emlékeztettek, hogy 1861-ben március 29-én kezdődött az összeírás — s csak május 11-én volt a választás. Úgy vélték, e halasztásra azért is szükség van, mert az "elsietés és törvényes formák kellő meg nem tartása a követválasztás megsemmisítésére adhat alkalmat, s emiatt megyénk fél évig is eleshetik képviselőtől, ami megyénkre nézve sokkal nagyobb hátrány, mint azon késedelem, hogy követeink az országgyűlés megnyitási ünnepélyén jelen nem lehetnek". Zilah "a törvényes formák kevés figyelembe vételével intézkedett vala"; a tárnokmester a főispánt mint királyi biztost ezek megtartására utasította. A csendbiztosokat csendőrlégényeikkel együtt kirendelték a választásokra. ⁹⁹³

A központi választmány december 2-án kimondta: "Minthogy megyénkben az 1848-ik V. tc. keletkezésekor még úrbéri szabályozás nem volt, célravezetőnek találta a középponti választmány a szomszéd Szatmár megyében gyakorlott eljárást szabályul tartani és 1/4 telekbe 8 holdat számítani." ⁹⁹⁴

Dózsa Elek zilahi főtanodai tanító kérte a központi választmányt, hogy bár ő magát Zilahon íratta össze, körülményei miatt az ottani választáson részt nem vehet, jogát Szilágycsehn gyakorolhassa. Elutasították, mert a törvény 2. § d) pontja szerint mint "tanító" csakis ott választhat, "ahol hivatalánál fogva állandó lakása van".

Kucsó, Solymos, Paptelek és Nyirsid községekből törvényes reklamációk érkeztek; elbírálásukhoz az eljáráságoktól bekérték a helységek telekkönyveit. ⁹⁹⁵ Ahonnan nem kapták meg, azokat a reklamációkat nem tárgyalták. ⁹⁹⁶

A december 18-i választások a magyar-román torzszalkodás jegyében zajlottak. Zsibón a magyar választók, valamint a románok egy része, Peley Lajos 1861-i első alispán mellett voltak, míg "egy külön román tömeg" lobogóján Pap Sándor neve volt. Ez volt a kisebbség.

⁹⁸⁹ Uo. 19 230.

⁹⁹⁰ Uo. 23 853.

⁹⁹¹ MAM: 203–204. NB! Zilah nem Közép-Szolnokkal, hanem Krasznával "közösködött".

⁹⁹² OL Htt. 1865–II–15–85 473.

⁹⁹³ Uo. 95 141.

⁹⁹⁴ Uo. 97 722.

⁹⁹⁵ Uo. 97 911.

⁹⁹⁶ Uo. 100 251.

A román párt szavazást kért. Szavazás közben zavar támadt. Huszonhárom román értelmiségi óvott, s új szavazást kért. Stánzsín György küldöttségi jegyző kilépett; helyébe Kun Károly aljegyző állt. A küldöttség "tényállása" szerint a zavar a román párton belül ütött ki, mivel Pap Sándor ellenében föllépett Czibernszki András is, és ezzel megosztotta a román választókat, így ők egymás között dulakodtak. (E harmadik jelöltreől a jegyzőkönyv előbb nem szólt.) A 2818 szavazó közül 1458-an szavaztak le, s mindnyájan Peley Lajosra.⁹⁹⁷

A Vasiliu Popu és Franciscu Hosszu görög katolikus lelkészeknek 902 román választó által aláírt óvása nem maradt fenn. A választási elnök szerint ebben azzal indokolták visszavonulásukat, hogy Peley Lajos hívei személyi biztonságukat veszélyeztették. Az elnök elsősorban is hamisnak nyilvánította az aláírások jó részét. Döntő ellenérve pedig az volt, hogy nem a Peley-párt okozta a zavart, hanem az "a románok egymás közti meghasonulásából támadott". Csekély bántalmazásokat követhettek el magyarok is, ám ez a választást nem zavarta. Tagadta, hogy a Peley-párt fel lett volna fegyverkezve, hiszen botjait a megyei csendőr hadnagy a falu szélén elszedette. A vélemény oda lyukadt ki, hogy "a zavargás a kisebbségben lévő párt vezetői által szándékosan azért idéztetett elő, hogy a többségben Peley Lajos mellett nyilatkozó választók szavazatát az idézett zavargás által megghiúsítsa". A helytartótanács a kérelmezőknek e "vélemény" nélkül küldte vissza a zsidói román óvást, "melyben állítólag törvénytelenül eszközölt képviselőválasztást megsemmisíteni kéri".⁹⁹⁸ A Ház sem méltatta figyelemre.⁹⁹⁹

Tasnádon Szilágyi Lajos ajánlotta László Imrét, és egyhangúlag meg is választották. A jegyzőkönyv kiállítása után Wersényi István újnemeti és Petrikás László tasnádszavardi választók óvást nyújtottak be; a választmány őket "képzelt sérelmök orvoslása végett az országgyűléshez folyamodástételre utasította". Mire ők tanúk jelenlétében a választást a küldöttségi tagok "hivatalos állásuk bűnös megsértésével [...] huncutsággal és gátsággal véghezvittnek nyilatkoztatták". A központi választmány a törvény 41. §-a alapján megfenyítettetésük végett átírt a főispánnak.¹⁰⁰⁰

A központi választmány december 22-én szó nélkül tudomásul vette a szilágycsehi választást is, ám később a Ház Décsey László mandátumát a halálessettel járó verekedés miatt megsemmisítette. Ellenfele Budá Sándor volt.¹⁰⁰¹ A választási jegyzőkönyv a választás helyétől távolabbi verekedésről tanúskodik; noha két jelölt volt, 10 szavazást kérő nem akadván, Décsey László egyhangúan lett képviselő. A románok a jegyzőkönyv lezárása után elüzetésük miatt óvást nyújtottak be.¹⁰⁰²

Az 1865/66. évi választási küzdelmek különösen a vegyes nemzetiségű kerületekben vezettek heves összecsapásokra, melyek sem a magyarságnak, sem a románságnak nem használtak. Ha kevesen is, mindkét oldalon voltak olyanok, akik — máig példaadóan — megbékélésre törekedtek. Egyedülálló dokumentum erre az a levél, melyet a pártoknak egyaránt fölérhető emberhalállal járó 1865. december 18-i *szilágycsehi* (Közép-Szolnok vm.) választás nyomán Buda Sándor (Alexandru Buda) 1848/49-i itteni radikális képviselő valamelyik vezető emberének küldött Szikszai Lajos zilahi ügyvéd.¹⁰⁰³

⁹⁹⁷ Uo. 100 186.

⁹⁹⁸ Uo.

⁹⁹⁹ R. 60.

¹⁰⁰⁰ Uo. 100 251. Utóbb e választás ellen is panaszt emeltek, sikertelenül. Vö. R. 60.

¹⁰⁰¹ R. 221–222.

¹⁰⁰² Uo.

¹⁰⁰³ KL 1865–68:112.

Kedves Komám!

A Sz[ilág]y[cs]ehi és Zsibói választási tüntetéseket minden becsületes ember mélyen fájlalja 's józabb, [hig]gadtabb gondolkozók közóhajtása nem csak azon embertelen allyas eszközök által keresztül vitt választások megsemmisítése, hanem a megsértett jog[nak] és igazságnak részre hajlatlan igazság szolgáltatás eszközlése. Ismeri Komám a Román nemzet iránti érzelmeimet 's hogy ezt ott, hol kellett titkolózás nélkül — füg[ge]tlenül szemben egy lerészegített csúrho csoport[nak] is elmondottam; arra tanúim lehetnek a Zsibói választásnál volt Román lelkész urak. — Én lelkemből fájjalom a történeteket 's hogy valósággal szivemen hordom az elégtétel eszközlést, azt jövőben igazolni fogom. Sajnálom, hogy előlegesen egyet nem érthetnénk, hanem most, legalább miután hiszem, hogy az elkövetkezett barbarizmus megtorlásában törvényszabta úton s eszközökkel egyet értünk — azon szíves kérésem lenne Kedves Komámhoz, hogy mielőbb találkoznánk itt Zilahon Buda Sándor, Papp Sándor, [olvashatatlan nevű] esperes és solymosi lelkész urakkal — 's értenénk edgyet az országgyűlésre küldendő panasz levelek pontjai felett 's fogalmaznók [meg] és még innen postai úton küldelnők fel, lealcázva azon dominusokat, kik elég szemtelenek ártatlanok vérével be szennyezett a törvényhozás szent asztalához járulni.

Végül azon szíves kérésem van Komámhoz 's általa azokhoz, kik megérteni türelemmel bírnak, hogy ezen aljas szereplés, mi Cseh[en] és Zsibón történt, nem a magyar nemzet 's legkevésbé annak valódi értelmiségének tulajdonítsák, sőt legyenek meggyőződve, hogy nincs józan eszű fia a magyar nemzetnek olyan, ki a Román nemzetteli viszont a teljes jogosság 's méltányos igazság alapján ne kívánná kiegyenlíteni 's nincs olyan, ki az ország boldogsága nélkülözhetetlen feltételének ne tekintené a Román nemzetteli testvériség megszilárdítását.

Tudósítását minden esetre szívesen 's gyors alkalommal kérve maradtam őszinte tiszteletem 's üdvözlétem mellett

Őszinte tisztelő komája
Sziksza Lajos

A Ház — mint megírtam (R. 204.) — hosszas vita után 1868. április 11-én meg is semmisítette Décsey László mandátumát.

Kraszna vármegye

291 Szilágyosmlyó
292 Zilah/Kraszna

I. Képviselők 1848/49-ben:

Szilágyosmlyó: *Bagossy Sándor* (1807–) földbirtokos, régi követ; megsemmisítve és újra megválasztva. T70: LZ, Bo. 1848. júl. 10. megsemmisítve, szept. 2-án újra képviselő. 1861. máj. 31-jén is.

Zilah (1): *Lázár János*, földbirtokos, alispán. T1157:1868-ban is alispán.

Zilah (2): *Sámi László* (1817–) tanár, lemondott. T[1729]:(1817–1881), lemondott 1848. júl. 10-én; gimnáziumi tanár, 1855-ben főiskolai tanár Kolozsvárt. *Deáki Sámuel* vm. aljegyző. T409: Deáky, 1849. ápr. 15-én megválasztva, júl. 23-án meghalt.

II. A krasznai (és zilahi) választásokról: Cs. 178., 201–205., 246.

III. A választási bíráskodás zilahi eseteiről, így a br. Bánffy Elek elleni 1861-i panaszról is: R. 65., 215.

IV. Kraszna vármegye állandó bizottmánya 1861. március eleji tisztújító közgyűlésén alakította meg 1848-i alapon álló központi választmányát. Zilahnak 1861-ben is különálló központi választmánya volt, amely a Kraszna megyei központi választmánnyal nem egyszer nézeteltérésbe került. Március 27-én foglalkozott a Kraszna megyei választmány átiratával, amely "*időnyerés tekintetéből*" három összeírási helyet határozott meg (Zilah, Kraszna, Boján), ahova maga 2–2 összeírórt küldve kérte, hogy a város is ezt tegye. A zilahi választmány válaszában megírta: az 1848: V. tc. 5. §-ának 9. pontja csak egyetlen összeírási helyként Zilahot tűzte ki, az 1848. augusztus 7-i 8302. sz. belügyminiszteri rendelet pedig "a törvénytől megszabottan kívül még csak egy helyet engedélyezett, ti. Krasznát". Ezért további 3. összeírási helyet nem ismert el törvényesnek. Kimondta: "Bojánba, mint törvénytelenül csak Kraszna megye középponti bizottmánya által önkényesen felállított összeírási helyre összeíró biztosokat küldeni nem is fogunk." A megyei indokok alaptalanok, hiszen a törvény 12. és 14. §§ meghatározzák azt az időt, ameddig az összeírás tart. Ezt rövidíteni nem lehet, tehát időkímélésről szó sem lehet. Egyébként pedig "az összeírási helyeknek szaporítása önkényesen, felsőbb rendeletek folytáni engedély nélkül ott [...] nem lehet, nem szabad, vagy legalább arra az illetőknek beleegyezése kívántatik meg, úgy de ezen 3-ik összeírási hely felállításánál ezen kellékek hiányzanak". Ami pedig a hivatkozott belügyminiszteri rendelet azon passzusát illeti, amely szerint "*a választók összeírása egyszerre több helyeken is eszközölhető*", csak annyit jelent, hogy a törvény céljával nem ellenkezve lehetséges összeírási hely kijelölése. Ezért a választmány Krasznán is megengedte az összeírást. Csupán ott, s nem akárhány helyen. Kraszna megye központi választmánya kénytelen-kelletlen meghajlott ezen álláspont előtt.

Május 8-án tárgyalta a zilahi központi választmány megyei partner testületének 12. számú átiratát "a választandó követekre nézve irányadás tekintetéből". Ez az "irányadás" — a megyei bizottmány április 4-én elfogadott 104. sz. határozata — hét feltétel teljesítésétől tette függővé a tárgyalást az *affodatorium diplomáról* és a hódolati *hitlevél* alkotmányyszerű elkészítését. Ezek:

1. Az országgyűlést az 1848:IV. tc. szerint Pestre tegyék át.
2. Magyarország "alkotórészeit" hívják meg (1848:V. tc.).
3. V. Ferdinánd lemondását és a trónutódok "további jogkövetelését" tárgyalás végett terjesszék az országgyűlés elé.
4. Az "ország törvényei ellen felállított" intézményeket, pl. stempel, finánc, zsandár stb. töröljék el.
5. Ismerjék el "a künnlévő, politikai hitvallásukért szülőföldjekre nem léphetett menekültek ártatlanságát", elkobzott birtokaikat adják vissza, szavatolják hazájukban a bántatlan lakást s politikai jogaik élvezetét.
6. Az 1848-i törvények szerint a katonaságot állítsák "alkotmányos lábra"; az idegenek vonuljanak ki, a hazaiak pedig be.

7. A nemzetőrséget állítsák vissza.

Ha mindez megtörténik, s az uralkodó meg is koronáztatja magát, Kraszna megye követei sürgessék a független felelős minisztérium fölállítását s összeegyeztetését a megyei autonómiával. Magától értődik, hogy az adó és katonaaállítás ügye az országgyűlést a fejedelemséggel együtt illetheti meg. Az 1790:X. tc. és az 1848-i törvények szerint Magyarország kormányzása a kormányzat minden ágában független, semmilyen más nemzetnek nincs alárendelve, tehát: "a kormány által célbavett birodalmi tanácsbani megjelenést mint Magyarország függetlenségét aláásó s alaptörvényeinket megsemmisítő tényt tekintvén a megyei választmány ezennel kinyilatkoztatja, hogy akik a birodalmi tanácsbani követválasztásba befolytak vagy magokat megválasztatni engedik, vagy éppen ottan megjelenének, azokat a törvények óltalmán kívülieknek tekinti, s mint hazaárulókat becsületvesztetteknek s átkozottaknak ösmeri el". A megye ezt a választókkal is közli, szívükre kötve: bírák rá képviselőjüket ezek elfogadására. A megyei választmány elrendelte, hogy „irányadását” a szolgabírák köröztessék, a választáson pedig olvassák föl. A zilahi választmány is elfogadta ezt, noha "csak kölcsösi irányadás tekintetéből".¹⁰⁰⁴ Mindenesetre ez a legerősebb szöveg eddig ez ügyben!

A megyei központi választmány május 4-i jegyzőkönyve szerint a szilágysomlyai kerületben az összeíró bizottmányok által összeírt választók száma:

somlyai	718	választó és 4 elmozdított;
bagosi	1088	választó és 6 elmozdított;
<u>ipi</u>	<u>1036</u>	<u>választó;</u>
összesen:	2842	választó és 10 elmozdított.

A Zilah városával "egyesített" kerületben:

zilahi	657	választó;
<u>krasznai</u>	<u>1658</u>	<u>választó és 20 elmozdított;</u>
összesen	2315	választó és 20 elmozdított.

Az összeírások is fennmaradtak. A május 14-i választások mindkét kerületben több jelölt versengését hozták. Zilahon Zoványi Lajos tanácsnok Deáki Lajost, Lőrinczy György Sámi Lászlót, br. Györffy Lajos pedig br. Bánffy Eleket ajánlotta. Sámi visszalépett. A másnap reggel 3 órakor befejezett szavazás eredményeként br. Bánffy Elek 885–680=205 különbséggel győzte le Deáki Lajos zilahi polgármestert, ami miatt a városi tanács utóbb peticionált is. Szilágysomlyón a három jelölt így végzett: Szathmári Károly: 86, Márkus Flórián: 648, Bagosi [Bagossy] Sándor: 754.¹⁰⁰⁵

V. Kraszna vármegye állandó választmánya 1865. október 7-én tartott ülést br. Bánffy Béla főispán elnökletével. A központi választmány elnöke az 1861-i választott és a főispán által most kinevezett Lázár János első alispán lett.

Nem változtattak az 1848:375. számon megállapított választókerületekben sem, amint erről Zilah városát is értesítették.¹⁰⁰⁶

Zilah polgármestere már szeptember 24-én kérte a helytartótanáctól, hogy neki is küldje meg az országgyűlés előkészítésével kapcsolatos 73 991/1865. sz. intézkedését. Október 17-i

¹⁰⁰⁴ OL Htt. 1861-II-15-30 620.

¹⁰⁰⁵ Uo. 28 037. Vö. MAM: 204-212.

¹⁰⁰⁶ OL Htt. 1865-II-80 366.

kelettel lehangelő választ kapott: "miután Zilah város a választói törvény 5-ik §-a B. 94. pontja szerint önálló követküldési joggal nincs felruházva, hanem csak választókerületi főhelyül van kijelölve, e városra nézve az idézett választási törvény 48. és 49-ik §§-ai értelmében lesz az eljárás intézendő".¹⁰⁰⁷

A megyei központi választmány fölhívta Zilah központi választmányát, hogy a törvény szerint jelölje ki összeíróit a két összeíró küldöttségbe. Ugyan most is három helyen szeretett volna összeírni, ám meghajlott a város 1861-i álláspontja előtt. A polgármestertől az október 16-i alispáni fölterjesztés szerint október 11-i kelettel "azon választ vette, hogy Zilah városa még mindeddig központi választmányt nem alakíthatott, mert királyi biztos képében nemes Közép-Szolnok megye főispánja lévén kinevezetve, mindaddig még [még] [...] ő [...] a város iránt nem intézkedend, a középponti választmány a város részéről meg nem választathatik".¹⁰⁰⁸ Az összeírást november 2-án tervezték kezdeni, de az október 31-i megyei központi választmányi ülés a zilahiak késedelme miatt e vegyes kerületben elhalasztotta. Minden határidő bizonytalanná vált. Fájalták, hogy emiatt a megye képviselete késedelmet szenved. Az új határnapok kitűzését az alispánra bízták.¹⁰⁰⁹

A helytartótanács október 23-án hívta föl Kraszna vármegye — helyesen Közép-Szolnok vármegye — főispánját, egyben Zilah királyi biztosát, hogy intézkedjék a központi választmány megalakításáról.¹⁰¹⁰ Ifj. br. Wesselényi Ferenc október 27-én azt jelentette, hogy ugyan megtette már az első lépést, de "a városi közönség abbeli óhajához képest, hogy amennyiben jelenleg a szüreteléssel vagynak a polgárok általánosan elfoglalva, a nagyválasztmányi gyűlés megtartását későbbre halasztani méltányos".¹⁰¹¹

Zilahon az 1861-i képviselő testület — az "esküdt közönség" — október 29-én mégis csak egybegyűlt br. Wesselényi Ferenc elnökletével és Deáky Lajos 1861-i polgármester "vezérlete alatt". A testület sajnálkozott, hogy a város, melyet a helytartótanács 1862. július 5-én kelt 40 070/1862. sz. intézkedéssel az erdélyi főtörvényszék, főkormány s kincstár illetékessége alól kivett, és "egyenesen a magyarhoni legfőbb hatóságok alá helyezett, királyi meghívó levél küldésére nem méltatott". Meghívóját Kraszna megyének küldék meg, ez azonban erről hiányosan tudósította, magát a levelet sem eredetiben, sem másolatban nem küldte meg. Az 1848-i törvényhozásnak nem volt célja a politikai jogok elvétele, "sőt inkább a jogokat szélesebb alapra fektetni, meghagyván mindenkinek régi követválasztási jogát, s a legkisebb erdélyi városnak is országgyűlési képviseletét", ám tőlük, "az önálló közvetlen követküldési jogot — a hihető észre nem vételből — elvette, s bár Közép-Szolnok megyének voltunk s vagyunk jelenleg is székvárosa, s területileg is ehhez tartozunk, az 1847/8. V. tc.-nél fogva az addig két követküldési joggal bírt Kraszna megyével kapcsolt össze, s a megcsonkítva közössé tett képviseleti jog kölcsönös elvesztésének félelme felidézésével a két hatóság között ki nem békíthető egyenetlenséget hintett el". Mindkét hatóságot külön-külön kellett volna meghívni. A képviselő-testület jegyzőkönyvileg "óvakodott", orvoslást remélve a jövő országgyűléstől; ugyancsak óvtak a felelős minisztériumra és a törvényhatóságokra vonatkozó törvények fölfüggesztése miatt is. Megválasztot-

¹⁰⁰⁷ Uo. 81 204.

¹⁰⁰⁸ Uo. 82 354.

¹⁰⁰⁹ Uo. 92 072.

¹⁰¹⁰ Uo. 82 354.

¹⁰¹¹ Uo. 84 914.

ták külön központi választmányukat, s az idegen helyre küldendő két összeíró biztosnak 3–3 forint napidíjat állapítottak meg a városi pénztár terhére.¹⁰¹²

A városi központi választmány egyik összeíró tagjától november 7-én úgy értesült, hogy e vegyes választókerületben Kraszna megyének 1848-ban csak 27 helysége volt; ezek 1861-ben két újabb faluval — Tuszával és Petenyével — szaporodtak, s most még Vaját is idecsatolták. Mivel a választmány ez újabb község idecsatolását egyoldalú megyei lépésnek tartotta, nem ismerhette el.¹⁰¹³ A megyei választmány november 13-án fölháborodott az átírás "gáncsoskodó tartalma és modora" miatt. A válasz szerint 1848. július 22-én 375. állandó választmányi (bizottmányi!) számon e vegyes kerülethez csatolták a megyéből a teljes krasznai járást, valamint a perecseni járás fölsorolt községeit. (A községek jegyzéke egyébként az október 10-i megyei központi választmányi jegyzőkönyvben föllelhető.) Ezt a "kerületezést" 1848. július 31-én Zilah közgyűlése 124. számon el is fogadta; "köztudomású pedig, hogy a krasznai járáshoz 1848 előtti emberi emlékezetet meghaladó időktől fogva mai napig Petenye és Tuza [itt így!] község is tartoztak és tartoznak". Nem 1861-ben csatolták őket oda. Ezen nem változtat, hogy 1848-ban, "az akkori villongós időkben" e községekből választó nem jelentkezett. Petenyéről különben voltak választók, ám őket hibásan Krasznahorvátiban írták össze, mivel egyházi tekintetben e két falu egy. Tusza *praedium* [puszta] lévén, már "állása bizonytalansága" miatt sem jelentkeztek onnan, ám az 1853-i úrbéri pátnes nyomán itt is lettek "kétségtelen és kifogástalan választók".

Vaját meg 1848-ban és 1861-ben is tévedésből felejtették ki. Földrajzi helyzete miatt a zilahi kerülethez kell tartoznia, mivel a közeli községek is odatartoznak. A kifelejtésért nem büntethető. Csak akkor lenne „új csatolmány”, ha korábban a somlyai kerületben lett volna. "Egyébként e kisded *praedium*-ban a közelebbi időkben szerzett birtoknál fogva is mindössze csak 3 választó lévén: e csekély szám nem érdemes politikai féltékenységgnek alapul szolgálni."¹⁰¹⁴ Noha a megyei választmány azzal fenyegetőzött, hogy részvételét e kerület választói összeírásában fölfüggeszti, ha a városi választmány három napon belül nem hátrál meg, a városi választmány november 17-én mégis kitartott álláspontja mellett. A krasznai járás helységeit nem vitatta, ám Vaja a perecsenyi járáshoz tartozott, mivel pedig 1848-ban nem sorolták a kerülethez, csakis a szilágysomlyói része lehetett. November 22-én végül mégis a megyei választmány engedett, nem kívánva veszélyeztetni a választás eredményességét.

A határidő-kitologatásokat végig nem kísérve idézek a krasznai alispán december 1-jei fölterjesztéséből: "Zilah városának — mint követválasztási főhelynek — Kraszna megyéhez csatolásával e megye [...] sok kellemetlenségnek van kitéve, s a megyétől távol fekvő harmadik hatósággal kellető levelezések [...] sok idővesztéssel vannak egybekötve, mely csak sürölódásokra vezet, s rendszeren azt szokta eredményezni, hogy a Zilah-Kraszna-i képviselő választása később történhetik, mint a sz.somlyói követnek megválasztása." Kíváncos, hogy a megye, miként az 1848-ban és 1861-ben is kérvényezte, visszakapja két saját képviselő választására való jogát, mert e harmadik hatósággal való közösködés "a hely fekvése nem esméréséből" eredhet, s ezért feloldandó.¹⁰¹⁵ Mindkét törvényhatóság joggal szabadulni kívánt egymástól.

¹⁰¹² Uo. 88 231. — Arról, hogy Zilah képviselő-testülete október 29-én mégis belenyugodott helyzetébe, Lázár János, Kraszna vm. első alispánja Szilágysomlyón 1865. november 4-én kelt levelében értesítette a helytartótanácsot. (Uo. 86 855.)

¹⁰¹³ Uo. 99 469.

¹⁰¹⁴ Uo. 92 077.

¹⁰¹⁵ Uo. 94 931.

A megyei központi választmány október 10-én átvéve elődjének 1861-i határozatát kimondta, hogy az 1820. évi úrbéri összeírás alapján a megyebeli községek három osztályba lévén sorolva, az I. osztályban 4, a II. osztályban 5, a III. osztályban pedig 6 hold "kaszáló és szántó földbeni tulajdon birtok áll[ap]jittatik meg, mint 1/4 úrbéri telekre hasonló birtok választói képességi minősítésül". Be is sorolták a községeket.¹⁰¹⁶

November 22-én Gordán Tódor csizéri lakos azt panaszolta, hogy kihagyták a választók közül, pedig a szolgabíró csupán rendőri kihágásért ítélte 8 nap fogságra; ügye éppen a hétszemélyes tábla (!) előtt volt. Mivel oly vétségért büntettetett, amely nem zárta ki választójogát, fölvették.

A összeírások némelyikében *zsidók* is szerepeltek. A megyei választmány a "törvény világos rendeletére" hivatkozva, noha "a jelen felvilágosult kor követelményeivel megegyezőnek nem tartja", hogy "valláskülönbőség politikai jogok gyakorlatára befolyással legyen", törölte őket. Ezt közölte a zilahi választmánnyal is, amely összeírási példányán átvezette.

A szilágyosmlyói kerületben 3432, a *krasznaiban* pedig 1644, összesen az egész megyében 5076 választó volt.¹⁰¹⁷

A rendfenntartásról a megyei választmány elnöke gondoskodott a megyei csendbiztos és legényei, valamint 6 *konstabler* kinevezése révén, miről a zilahi polgármestert csak értesítette.¹⁰¹⁸

Szilágyosmlyón november 27-én volt a választás. Lázár János elnök megnyitójában a közjogi viszonyok ecsetelésén kívül arról is beszélt, hogy "a megye hatósága előtt nem titok, hogy oly galád lelkületűek akadtak, kik a volt úrbéres osztályt a volt földesurak irányában azon képzelhetetlen szándékkal, mintha ezek újból az úrbériséget akarnák visszaállítani — fölizgatni kívánták, s nem átallozták ezáltal is az olyannyira szükséges egyetértésnek, testvériségnek a nép lelkéből kiirtását, s helyette a minden szép s jó ellenének a bizalmatlanság s visszavonás magvának elhintését s terjesztését rosszakarólag megkísértetni". Fölhívta a választókat, hogy e bujtogatóknak hitelt ne adjanak. Három jelölt volt. A szavazás helységenként betűrendben történt, ám Szilágyosmlyót utoljára hagyták. Éjfél után fél háromkor állapították meg az eredményt: Bagossy Sándor 30, Márkus Flórián 1159, br. Bánffy Albert 1760 szavazatot nyert.¹⁰¹⁹ Mint br. Bánffy Béla főispán november 28-án jelentette, „a Márkus Flórián táblabírónak adott szavazatok kivétel nélkül románok által adattak”.¹⁰²⁰

Noha a zilahi választást december 27-én akarták tartani, a vidékiek miatt, akiknek Karácsony másnapján kellett volna elindulniuk rá, 21-ére hozták előre. Zilah nem kifogásolta. Három jelölt volt: Zilah városából Deáky Lajos, Kraszna megye részéről Meszte János Karóján Demetert, br. Györgyi Lajos pedig br. Bánffy Eleket ajánlotta, mint akiben "Kraszna megye öszves értelmiségének s magyarságának" a bizalma megtestesül. Bánffy báró azonban eleve kinyilatkoztatta, hogy harmadmagával nem kíván föllépni; visszalépése után pedig így alakult ki az eredmény: Deáky Lajos: 1162 szavazatával szemben Coroján (!) Demeter csupán 551-et nyert.¹⁰²¹

A megyei központi választmány december 27-én könyvelte el a Deáki Lajos és Coroján Döme (itt meg így!) részvételével a legszebb rendben éjjeli 2 óráig tartó választás eredmé-

¹⁰¹⁶ Uo. 82 354.

¹⁰¹⁷ Uo. 94 931.

¹⁰¹⁸ OL Htt. 1866-II-15-225.

¹⁰¹⁹ OL Htt. 1865-II-15-94 440.

¹⁰²⁰ Uo. 93 858.

¹⁰²¹ Uo. 1866-II-15-225.

nyét. "Óhajtotta ugyan e központi bizottmány, hogy e megye jelöltje legyen képviselő, de az óhaj nem teljesülhetvén, az alkotmányos elv folyamánnyaként megnyugszik a többség akaratában" — hangzott a föltűnően őszinte sajnálkozás.¹⁰²²

Ugocsa vármegye

293 Halmi

294 Nagyszöllös /Tiszaújlak

I. Képviselő 1848/49-ben:

Halmi: *Egri János* földbirtokos, alispán, régi követ, egyhangúlag, 1848. aug. 20-án lemondott. T481. Egry, L.Z. *Török István* jegyző, 1849. máj. 31-én lemondott. T2115.

Tiszaújlak: *Abonyi István* főjegyző, földbirtokos, kir. táblai bír. T4:LZ, IM-osztálytanácsos.

II. Egri a zavargó románok miatt mondott le (Cs. 115–116.).

III. 1865-ben br. Perényi Zsigmond nagyszöllősi mandátumát a Dolinay-párt megpeticionálta; vizsgálat is volt az ügyben (R. 79., 85., 122–123.).

IV. *Ugocsa non coronat!* E megye állandó választmánya különösen elhíresült a Nagyszöllősen 1861. január 21-én s a következő napokon tartott ülésén hozott határozatával, amely a megyerendszer védelmében nem kevesebbet, mint a *követutasítási jog* visszaállítását célozta. A társztörvényhatóságok — kevés kivétellel — tudomásul vették álláspontját, ám nem követték példáját.¹⁰²³ 1861-ben a két kerület: "innen a Tiszán" (Nagyszöllös) s "túl a Tiszán" (Halmi). A nagyszöllősi kerület képviselője Ilosvay Bertalan, a halmi pedig — Kovács Lajos ellenében — Ráthonyi Lajos lett.¹⁰²⁴

V. Az 1861-i bizottmány Lónyai Albert főispán elnökletével ülésezett Nagyszöllös mezővárosában. Óvás itt is volt. Az 1861-i központi választmány ismét "hatályba lépett", természetesen a halálozás, elköltözés és hivatalvállalás miatt hiányzók nélkül. Őket pótolták. (Több Perényi a névsorban, Zsigmond báró is!).¹⁰²⁵

Megmaradt a két kerület Nagyszöllös ("innen a Tiszán") és Halmi ("túl a Tiszán") székhellyel. Az összeírás kerületenként 3–4 helységben történt (Nagyszöllös, Újlak, Ölyvös; Halmi, Tuca, Feketeerdő, Nagytarna). Ez ellen többen ellentmondásukat nyilvánították. A 21 napi időköz meg nem tartását a helytartótanács helyreigazította.¹⁰²⁶

¹⁰²² Uo.

¹⁰²³ A fölvetés vitájáról: *Szabad György*, 1967. 247–249.; STIPTA ISTVÁN: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására. Tervezetek, javaslatok, törvények*. Bp., 1995., 81–83. A témára némely megyéknél magam is kitérek. Legújabbban: VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: *Utasítással vagy anélkül. Egy politikai intézmény agóniája és elmúlása (1860–61)*. = *Fuga temporum. Ünnepi kötet Eperjessy Géza 70. születésnapjára*. Szerk. ZÁVODSZKY GÉZA [Bp.], 1997. 161–183.

¹⁰²⁴ OL Htt. 1861–II–15–7333.; MAM: 113–123.; *Szabad György*, 1967. 422.

¹⁰²⁵ OL Htt. 1865–II–15–82 451.

¹⁰²⁶ Uo. 89 379.

A censzsmegállapításhoz a *telekkönyvet* használták, megsejmlélésére a választmány a nagykomjáti petíciók esetén bizottságot küldött ki.¹⁰²⁷

Több görög katolikus lelkész már a választás előtt a kancellárhoz fordult a Perényi-párt erőszakos föllépése miatt. A megye 52 000 lakosából 43 000 a "gc (görög katolikus) népcsaládot számlálók", 2408 választó közül 1662 orosz, azaz rutén (ruszin) volt, akik Dolinay Pétert kívánták népképviselőnek. Perényi kortesei: Farkas Sámuel várnagy, Bencsik mészárosmester, Kádas nagyszöllősi vendéglős, Gaál Sándor kincstári ellenőr. A "nyilvános erőszakosság": a tiszaujlaki orosz templomról vasvillások eltávolították Dolinay zászlaját. Újhelyi László alispán ebben nem látott büntetendő cselekményt. Jegyzőkönyvet is vettek föl az esetről.¹⁰²⁸

Mind a november 29-i halmi, mind a 31-i nagyszöllősi választás egyhangúan végződött Lator Gábor, ill. br. Perényi Zsigmond kikiáltásával. Lator választói magyarok, románok és „oroszok” lévén, hozzájuk br. Perényi Lajos elnök anyanyelvükön szólt. Nagyszöllősen Tehivulszky János tiszaujlaki görög katolikus lelkész ajánlotta Dolinay Pétert, s noha a tíz szavazást kérő nem jött is össze, az írásbeli ajánlat aláíróit ilyeneknek tekintvén Pataky János elnök szavazást rendelt el, mivel a "Báró Úr" és ajánlója is így kívánta, nehogy panaszra adjanak okot, ám ellenjelöltjére senki sem jött szavazni.¹⁰²⁹

A petíció és ellenpetíció egybehangzóan arra vall, hogy heves küzdelem volt. A rutén papok szerint pártjukat az ellenpárt szétverte, még mielőtt a választás helyszínére ért volna; 43 sebesültjük esett. A Perényi-párt is az őt ért támadásokra hivatkozott. Több vizsgálat is volt. Figyelemre méltó azon "orosz" panasz, hogy a másik kerületből, sőt Szatmárból is jöttek *botos legények* szétverésükre. A megyei intelligencia azért tétette két külön napra a két kerület választását, hogy mind a két helyen érvényesíthesse befolyását. Az állandó igazolási bizottság igazolást javasolt, s ez be is következett.¹⁰³⁰

---

¹⁰²⁷ Uo. 91 901.

¹⁰²⁸ Uo. 93 097. L. még: 91 335., 92 409., 93 097.

¹⁰²⁹ Uo. 95 871.

¹⁰³⁰ OL KL 1865–68: 38., 53., 59., 236.

TISZA – MAROS SZÖG

295 Nagyhalmagy
367 Brád

I. Képviselők 1848/49-ben:

Halmagy: *Dobolyi Károly* földbirtokos, vm. főügyész, egyhangúlag. T444:LZ.

Brád: *Batternay Imre* földbirtokos, vm. főpénztárnok, egyhangúlag. T137:LZ, Hunyad vm. pénztárnoka.

IV. A partiumi megyében a zavaros viszonyok miatt 1861-ben nem volt választás.¹⁰³¹

V. Sipos János főispán a Körösbányán tartott 1865. október 7-i megyebizottmányi jegyzőkönyv kivonatát fölterjesztve így írt: "a bizottmányi ülés minden tüntetések nélkül kellő csendben és rendben, valamint a magyar ügy a román bizottmányi tagok teljes meglegedésére tartatott s fejeztetett be". Maradt a két választókerület (teljes jegyzékkel); a központi választmány elnöke Hodosiu József alkotmányos első alispán lett.¹⁰³²

Amikor a főispán ennek előtte október 6-án meglegedéssel jelentette, hogy a magyar és román értelmiséggel sikerült szót értenie, fölvetette az 1/4 telek mint census kérdését. "Zaránd megyében — írta — az úrbéri állományok osztályozva s rendezve nincsenek, s miután az 1836. évi V. tc. 1. §-a, amely az egyes megyéknek úrbéri állományok osztályozását és rendezését foglalja magában, Zaránd megyéről mint akkor Erdélyhonhoz tartozotról szól, s ennél fogva az 1848. évi V. tc. 2. §-a a) pontja e megyében nem alkalmazható". Nehogy azonban kizárassanak a volt úrbéreseket, az értekezlet nyomán az "alap és kulcs" végett megkereste a kancelláriát.¹⁰³³ A kancellária a főispán táviratát a helytartótanács elnökének küldte meg, megírva, hogy külön utasításra nincs szükség, mivel azonban már 1861-ben hasonló kérdés merült föl, célszerűnek tartotta a válaszadást. A kancellárnak adott válaszból: Az 1/4 telekhez hasonló kiterjedésű birtoknak csakis "a helyi s birtokviszonyokhoz mért helyes mérlegelése fog támpontot nyújtani". Meghatározását a központi választmányra kell hagyni, hiszen ő ügyis helytartótanácsi bírálat alá tartozik. "Ez irányban — írta — vél-ném a Részek-beli [partiumi, erdélyszéli] többi megyékben netán felmerülendő hasonló kérdéseket is eldöntendőnek, megjegyezvén még, miszerint 1861-ik évben ezen kérdés Kraszna megye központi választmánya által akként lön megoldva, hogy 4 hold első osztályú, 5 hold másodosztályú s 6 hold harmadosztályú föld külön-külön 1/4 teleknek megfelelő birtok vétetvén, tulajdonosa szavazati képességgel ruháztatott fel." Ugyanezt írta a főispán-nak is azzal, hogy a konkrétan megállapított census fölterjesztendő.¹⁰³⁴

A központi választmány a kancellártól és a tárnokmestertől nyert előbbi útmutatás alapján úgy látta, hogy a szomszéd megyéket kellene példaként venni; kíváncsú tehát az 1/4 sessiót 5–7 holdban megállapítani. A választmány az 1/4 telekkel azonos földbirtok nagysá-

¹⁰³¹ MAM: 216–221.

¹⁰³² OL Htt. 1865–II–15–80 718.

¹⁰³³ Uo. 79 189.

¹⁰³⁴ Uo. 80 025.

gát 7 katasztrális (1600 négyszögöl) holdban állapította meg.¹⁰³⁵ A reklamációk elbírálása során november 24-én merült föl, hogy e hét hold földbe nem csupán szántót és kaszálót számítottak be az összeírók, hanem legelőt és erdőt is. A választmány elfogadta e tág beszámítást.

Szegedi Miklós körösbányai lelkész dr. Hodosiu József választói és választhatói joga ellen is kifogást tett, mert "jogtudori diplomáját külföldön szerezte s [a] Bach sistema alatt tévén ügyvédi vizsgát, hazapolgári képességgel nem bír". A válasz szerint a megtámadott jelölt a diplomáját a paduai cs. kir. egyetemen szerezte; jogtudor, "a választási rendszabályok különbséget nem tesznek, ha valaki Magyarországon vagy más [, a] Birodalomhoz tartozó országban nyerte légyen tudori diplomáját". Bennszülött polgár lévén a választási rendszabályok 2. § d) pontja értelmében választó és választható. Ezt 28:3 arányban állapították meg "éljenzések közt".¹⁰³⁶ Nem a törvényre, hanem a választási rendszabályokra hivatkoztak!

A november 28-án tartott választásokon Brádon Hodosiu József alkotmányos első alispán egyhangúlag lett képviselő. Nagyhalmágyon Borlea Zsigmond vármegyei főjegyző 843, Ribitzey Ferenc 26, Moga Jeromos pedig 2 szavazatot nyert. Mindkét képviselő román volt.¹⁰³⁷

Arad vármegye

296 Buttyin
297 Kisjenő
298 Pécska
299 Radna
300 Szentanna
301 Világos

I. Képviselők 1848/49-ben:

Butyin: *Urbán Gyula* földbirtokos. T2149, 1849. márc. 1-jéig. *Popovics Zsigmond* szentszéki ügyész. T1606; ugyanitt 1861-től 1871-ig LZ, Bo, CY. 1861-ben főszolgabíró, 1868-ban alispán, 1871-ben törvényszéki elnök Borosjenőn.

Kisjenő: *Fábián Gábor*, a világosi kerületet tartotta meg. *Br. Simonyi Lajos* (1824–1894) földbirtokos, T1793: ugyanitt 1861-ben és 1865-ben, 1869-től 1880-ig földművelési miniszter.

Pécska: *Szöke Károly* földbirtokos, másodalispán. T2009, ugyanitt 1861-ben is, RA, RP, Bo.

Radna: *Szerb Tivadar*, Arad főbírája, miniszteri titkár. T1963:LZ, 1849. máj. 24-éig. *Vörös Antal*, Kossuth titkára. T2227: LL, birtokos, 1849. júl. 21-től.

Szentanna: *Mülek Ferenc* megyei esküdt. T1385: LL, Bo. 1861-ben is itt.

Világos: *Fábián Gábor* uradalmi ügyész. T520: LZ, Al; 1865-ben Aradon; világosi ügyvéd, író.

---

¹⁰³⁵ Uo. 82 791.

¹⁰³⁶ Uo. 94 396.

¹⁰³⁷ Uo. 95 897.

II. Szőke Károly megválasztásában a *kertészközségek* választói is résztvettek (Cs. 184-185.).

III. 1861-ben óvás volt Pópa György *világosi* képviselő ellen (R. 59.). Az 1865-i nagy petícióról: R: 219–220., valamint a Martonyi- emlékkönyvben. Pécskáról a románok máshová akarták tenni a székhelyet (R. 217., 252.).

IV. Az 1861. január 31-i bizottmányi ülés a 4264. sz. leirattal szemben az 1848-i törvények fönntartása mellett foglalt állást. Már január 10-én kimondta ezekhez való ragaszkodását. Pesten kívánta az országgyűlést, Erdély, Horvát-Tórország és a tengerpart, a végvidék képviselőinek részvételével; "s noha képviselőinek utasítást törvényesen nem adhat, mind a mellett jogosan megvárja [elvárja] e megye megválasztandó képviselőitől, miszerint e végzésben, valamint a január 10-kén tartott közgyűlésben kimondott elveket és irányt érvényesíteni polgári legszentebb kötelességünknek tartandják". Csupán kényszerből lépett kapcsolatba a helytartótanáccsal. Központi választmányt alakított. Fönntartotta az 1848-i választókerületi fölosztást, mivel pedig az ezt tartalmazó jegyzőkönyv a levéltárban nem volt található, "az előbbi alapján készült felosztási tervezet" szerint osztották be a helységeket. A teljes jegyzék megvan. Végzésben mondták ki azt is, hogy "szabad királyi Arad városában szavazatképességgel nem bíró nemesek választói jogukat a pécskai választókerületben gyakorolandják".¹⁰³⁸

A központi választmány február 1-jei ülése az összeírást a kerületi főhelyeken rendelte el.¹⁰³⁹

A február 21-i választmányi ülés megengedte, hogy az esküt nem tett rendes és póttagok az összeíró küldöttség előtt is letehessék törvényes esküjüket.

Február 26-án Sikula és Gurba községek hiába kérelmezték, hogy a buttyini kerülethez csatolják át őket, mivel erre a választmánynak nem volt hatásköre, maradtak a kisjenői kerületben.

Tótvárad községe is hiába akart mentesülni a Radnán való megjelenés terhes kötelessége alól azzal, hogy az összeíró küldöttségnek beküldte 1/4 telkes lakosainak jegyzékét, a választmány nem adhatott fölmentést a személyes jelentkezés kötelme alól.

Szabó Alajos világosi összeíró küldöttségi elnök azon kérdésére, hogy a "megyei tisztviselők csupán mint ilyenek" választhatók-e, a választmány igennel válaszolt. "Arad megye közönsége már [az] 1848-ki korszakot megelőzőt időben e megye honorátiórait szavazatképességgel ruházván fel, s a megyei tisztviselők mint ilyenek a községi jegyzők és tanítók felett állván, ez utóbbiak számára törvényileg biztosított választói jog gyakorlatából ki nem zárathatnak."¹⁰⁴⁰

A reklamációkkal foglalkozó, március 18-i választmányi ülésen Missits Athanáz a radnai küldöttség munkálataiban azt kifogásolta, hogy Radnán a Maros-parti háza 100 forintot nem jövedelmezvén, kizárták a választásból, pedig ő nemes, s különben is "a Maroson általa létesített hajóhíd fele jövedelme a 100 forintot tevő törvényes összeget felülhaladja". A választmány ez indokok alapján fölvette.

Popeszkú Lázár a pécskai kerület 161 almásiratosi, nagy- és kisvarjasi, szentpáli dohánykertész-községi lakos választói képessége ellen szólamlott föl, mivel saját földbirtokból

¹⁰³⁸ OL Htt. 1861–II–15–8515., MAM: 79–82.

¹⁰³⁹ Uo. 8515.

¹⁰⁴⁰ Uo. 12 034.

vagy tőkéből eredő 100 forint biztos évi jövedelemmel nem bírtak. Ugyanezt hozta föl Kispereg és Magyarpécska mezőváros 279 összeírt lakosával szemben is: "a 100 e. ft évi jövedelmesek osztályába iratták be magokat", pedig "saját zsellér házaik [...] nem elegendő tőkét képez[nek] ahhoz, hogy választói képességgel bírjanak, még azon esetben is, ha szöllőt és szilvást jegyeztettek is be tulajdonukul, miután ezen birtokuk az úrbéri értelemben vett hasonló kiterjedéssel nem bírt". A választmány elutasította, s elismerte a dohánykertészek választójogát: "megyeszerzte köztudomás szerint e megyében élő dohánykertész községek bérleti földeiken lévő épületeik, vonó marháik és gazdasági szereik birtokában az általuk évenként termelni szokott nagy mennyiségű dohány által is a 100 fíot tevő jövedelmet kimutatni képesek", tehát nem törölhetők a választók névsorából (21.). Elutasítás lett a sorsa Popovits János szentannai kerületi főlshózlalónak is, aki meg a fakerti, a szentleányfalvai, a zimándúfalui, a közzimándi, a me(d)gyesbodzási, a nagykamarási és az al máskamarási 250 dohánykertész fólvételeét kifogásolta.¹⁰⁴¹

Fólvette a választmány a kisjenői kerület választói közé a Králitz Antal küldöttségi tag által bejelentett román telkes gazdákat is, noha az összeírás utolsó napján, már a jegyzőkönyv lezárása után jelentkeztek.

A választások március 26-án voltak. Az eredmények:

Szentannán: Múlek Ferenc: 635, Popovics János 240;

Kisjenőben: br. Simonyi Lajos egyhangúlag;

Butyinban: br. Aczél István visszalépte után egyhangúlag Popovits Zsigmond;

Radnán: Csernovits Péter 847, Rosa Ferdinánd: 171;

Pécskán: Szőke Károly első alispán: 1034; Kornély Ignác: 1, Ambrus József: 262;

Világoson: Bohus Zsigmond: 285, Pópa György cs. kir. nagyváradi országos törvény-széki tanácsnok: 405.

A választási jegyzőkönyvek csak a szokásos formai elemeket tartalmazzák, kivéve a világosit, amely szerint e két jelöltet "tömeges felkiáltás által" ajánlták. A szavazási küldöttség a világosi községháza udvarán, szabad ég alatt működött. A szavazatszedést rendkívüli láрма és civakodás zavarta meg: "a Kovaszinc községből jött s világosvári Bohus Zsigmond úr részén lévő választók a község háza felé közeledvén, ebben a g.n.e. [görög nem egyesült, görögkeleti] lelkészek vezérlete alatt állott s Popovics Tivadar, a világosi g.n.e. lelkész udvarából előnyomult Pópa György-párti világosi lakosok által foltartattak"; "ez alkalommal egy magyar nemzeti színű lobogó össze-vissza tépetett és lábakkal tiportatott". Csak Sánka Lajos főszolgabírónak köszönhető, hogy "a már-már megindult vérengzések eleje vétetvén, a csend kevés időre ismét helyreállított". A Bohus-párti kovaszinczi és más községbeli választók annyira megfélemlítettek, hogy még jelöltjük nevét sem merték hangoztatni. Philimon Miklós volt cs. kir. pankotai tollnok büjtogatott. A szavazást minden elnöki intézkedés ellenére közbeszólások zavarták. A választók még jelöltjük nevét sem tudva Pópa helyett Popovicsot vagy Popeszkut mondtak. Amikor egy-egy választó Bohusra szavazott, a tömegből nemegyszer lehetett hallani a "dézma" vagy a "robot" emlegetését, "ezzel tudatni s elhitetni kívánták, hogy ezen egyénnek követté leendő választásával egy-szersmind a dézma és robot is vissza fognak állíttatni".¹⁰⁴²

Csernovics Péter (1810–1892) basahidi (Torontál vm.) mandátumát tartván meg, április 3-án radnai mandátumáról lemondott. Az április 25-i központi választmányi ülés sajnálattal tudomásul véve új választást írt ki. A szerb Csernovics "e választás által harminc évet meghaladó politikai élete irányának igazolását, különösen pedig azon elv elősmerését látta,

¹⁰⁴¹ Uo. 28 026.

¹⁰⁴² Uo. 19 225.

mellyet az 1848–1849-ki szomorú félreismerések és alattomos fondorkodások érvényre emelése alkalmával mint Temesi Gróf és Torontál, Temes, Bács, Krassó megyék és a katonai végvidékek telyhatalmú királyi biztosa a nemzetiségek között fölébresztett bizalom s költsönös kibékülési törekvések üdvös szellemében s a törvény és hon érdekében tanúsított".¹⁰⁴³

A május 13-i radnai választáson "számos választók bmondása folytán" három jelölt: Rózsa Ferdinánd, Csemegi Károly és Popovits János indult, ám Pál József bejelentette, hogy Csemegi Károly "magát a szavazat alól kihagyatja". Ezt azzal magyarázta, hogy a szabadhelyi jegyző odahaza verekedést idézett elő, ez pedig választóikat akadályozta. Délután, amikor a két jelölt között egyensúlyban voltak a szavazatok, Rózsa Ferdinánd is e szabadhelyi verekedés miatt a választók távolmaradására hivatkozva lépett vissza, "nehogy személye irányában azon gyanú támadhassék, hogy Szabadhelyi községben történt vakmerő törvényszegés az ő nevében és érdekében történt legyen". Kérése ellenére a választási elnök nem függesztette föl a választást, hanem Popovits Jánost nyilvánította országgyűlési képviselőnek.

A központi választmány május 17-én az állandó bizottmányt megkereste Moldován János jegyző által állítólag kezdeményezett szabadhelyi verekedés ügyében.¹⁰⁴⁴

V. Arad vármegye állandó bizottmánya 1865. október 12-én tartott ülést Pópa György főispán elnökletével. Ragaszkodását nyilvánította a szentesített törvényekhez általában, az 1848:XVI. tc.-hez pedig különösen, ezért óvott.

Főntartva az 1861-i választókerületeket s főhelyeiket, majd az előzetes tanácskozmányból kiküldött bizottság javaslatára népes központi választmányt választott. Míután pedig a megyének törvényesen választott (hivatalban lévő) alispánja nem volt, a főispán hozzájárulásával Vörös Antalt választották "a központi választmány alispán elnökéül", akadályoztatása esetére pedig fölhatalmazták a választmányt, "saját kebeléből más elnök választására".¹⁰⁴⁵

A központi választmány október 18–19-i ülésén többek között szótöbbséggel arról határozott, hogy a választókerületi főhelyeken működő összeíró küldöttségeken kívül *járó küldöttségeket* is választ. E végzés is jól mutatja, hogy a választmányon belül volt többségi (román) és kisebbségi (magyar) párt.

A járó küldöttségekre vonatkozó indítványt Popovits Desseanu János terjesztette elő. Érvelése szerint ez választmányi hatáskör, mivel a törvény a bizottmánynak csak a választókerületek és a központi választmány megalkotását tartotta fönn. Szerinte az összeírási hely egyébként sem feltétlenül azonos a választókerületi főhellyel. A törvényen különben is végigvonul az a törekvés, hogy a választóknak lehetőleg *könnyebbséget* kell szerezni joguk gyakorlásához. "Tekintetbe veendő — mondotta —, [hogy] megyénk sajátságos fekvésénél fogva a választókerületek oly kedvezőtlenül vannak felosztva s a kerületi főhelyek kijelölve, miszerint az illető kerületbeli választók többségének lakhelye a kerületi főhelyektől igen távolra esik, mely körülmény miatt, figyelembe véve a bekövetkező esős, sáros és zivataros őszi időszakot, [a] szorgos szántási munkaidőt és azt, hogy az előző évekbeni ínséges idők folytán a nép lovak[ban] és igavonó marháknak igen megfogyatkozott, azon esetre, ha a választók összeírása csak a kerület főhelyén vagy bármely más pontján működő egyetlen küldöttség által volna eszközzendő, a választók nagy többsége tényleg meg volna fosztva

¹⁰⁴³ Uo. 23 864.

¹⁰⁴⁴ Uo. 28 026.

¹⁰⁴⁵ Uo. 1865:80 759.; 1866:711.

választói joggyakorlatától, amennyiben azoknak kétszeri, ti. összeírás[rai] és választásrai megjelenése oly nehézségekkel volna összekötve, melynek legyőzésére azok a jelen viszonyok között tényleg képtelenek lennének."

A törvény csak azt követeli, hogy a küldöttség 3 tagból álljon, azt viszont, hogy több küldöttség is legyen, nem tilalmazza, még "az 1860/1848. sz. belügyminiszteri utasítás is világosan lehetőknek nyilatkoztatja". Ezeket egyébként "néhány centrálisabb helyre" kívánta csak kiküldeni. (A határozat szerint kerületenként 4–5 ilyen helyet jelöltek ki.)

E többségi — *octroy*nak minősített — határozattal szemben a kisebbség is jegyzőkönyvbe vétette álláspontját.

1. A központi választmány erre nem illetékes, mivel az állandó bizottmány már megalakította a választókerületeket, kijelölve főhelyeiket is.

2. E megyebizottmányi végzés éppen a lakóhelyeiken kívül választók könnyebbségére tekintettel nyert megfogalmazást.

3. A törvény kerületenként csak egy összeíró küldöttséget rendel.

4. A járó küldöttség működését időközönként megszakítja, ami ellentmond a 14 napon át való szakadatlan működésének. — A választóképesség igazolására szolgáló lajstromok egyszerre csak egy küldöttségnél lehetnek.

5. A járó küldöttség tartózkodási helyeit a központi választmány *napra* beosztotta.

A helytartótanácsban egy följegyzés ugyan utalt erre a vitára, ám a jegyzőkönyvet lényeges észrevétel nélkül tudomásul vették.¹⁰⁴⁶

A fő kérdés, amely miatt a választmány két pártja összecsapott, a kincstári telepes községek *dohánykertészeinek* választójoga volt. Erről fő vonalakban írtam már Martonyi-emlékkönyvbéli tanulmányomban is.¹⁰⁴⁷

Kornis József, a szentannai kerületi járó küldöttség elnöke november 26-án terjesztette a központi választmány elé az összeírást, bejelentvén azt is, hogy "közte és a többi küldöttségi tagok [Varga Flórián, Luka János, Urtmann József] közt a k.[irályi] kincstári telepítvényesek, úgynevezett kertészek választói képességük iránt véleménykülönbség támadt legyen, amennyiben küldöttségi tagtársai a kertészeket — nézetük szerint nem bírván a törvényben előírt 100 pft évi jövedelemmel — jelentést tevő küldöttségi elnök ellennézete dacára a képesített választók lajstromába fel nem vették". A központi választmány határozatát kérte.

Török Gábor írásban is beadott indítványában arra is hivatkozott, hogy "miután a szóbanforgó kertészek 1848. és 1861. évben szavazati joggal bírtak, illetőleg azt gyakorolták", a 73 991/1865. sz. alatt kibocsátott választási rendszabályok 1 §-a szerint viszont "a szavazati jogot azoktól, kik annak eddigi gyakorlatában voltak, elvenni nem lehetne", mondja ki elvileg a választmány: "a kertészek, ha szerződéses birtokukból eredő 100 pft évi jövedelmet kimutathatnak, szavazati képességgel bírnak".

Popovits Desseanu (itt Dessán) János ellenindítványában eljárási okokra hivatkozott. Szerinte ezt az indítványt a törvény 21. §-a szerint külön nem lehet tárgyalni, csak a netáni *fölszólamlásokkal* együtt. Hangoztatta: ezen "elvies javaslat kimondásához hozzáfogni nem lehet, hacsak a megjelenésre physikailag akadályozott k.p. [központi] választmányi tagokat ily fontos ügy tárgyalásából jogtalanul kizárni nem akarnók".

Egyébként a törvényben (2. § d.) a census pontosan meg van fogalmazva, következésképp: "ezen középponti választmány hatásköréhez pedig főleg világos törvénybe ütköző általános

¹⁰⁴⁶ Uo. 1865:82 891.

¹⁰⁴⁷ RUSZOLY JÓZSEF: *Választási bíráskodás és választói összeírás Magyarországon 1848–1875. = Emlékkönyv Martonyi János egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára.* Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom. XVII. Szeged, 1980. 307–335. (Kny., Fasc. 15.)

elvek kimondása nem tartozik". Az érdemleges tárgyalás elhalasztását javasolta a távollévő összeíró választmányi tagok másnapra remélt megjelenéséig. Török Gábor indítványa ellen szölt még Ambrus József és Román Miron is; utóbbi szerint a választmány ezzel egy törvényben nem található új kvalifikációt fogadna el, annál inkább, mivel "a kertészeknek csakis szerződéses földbirtokukból eredő 100 pft évi jövedelem után adatnék meg a választási képesség". Ez pedig már azért is törvényellenes lenne, mert "a szerződés fogalma is kizárja a jövedelem állandóságát és biztonságát, miután a szerződésből eredő jövedelem a szerződés időtartamához van kötve". A régi jog pedig az 1848-ban és 1861-ben választójogot gyakorolt kertészeket nem, "egyedül az 1848. év előtti választókat, illetőleg a nemesi osztályt és városi polgárokat illeti".

Török Gábor és elvbarátai, habár még többen ellenük akartak szólalni, szavazást sürgettek, ami még inkább izgatottá tette az ülést. A jegyzőkönyv szerint az elnök nagy zavar közepett jelentette ki, hogy a Török-féle indítványra az ő szavazatával együtt 23-an, míg ellene csak 22-en szavaztak, s így a dohánykertészeknek megadták a választójogot. Jelentkezett ugyan Budii Petru, hogy az ő szavazatát nem vették figyelembe, az elnök azonban sem rá, sem Popovits Desseanu (itt: Deseán) Jánosra nem figyelve, aki pedig éppen az elnöki vétum miatt óvott, nagy zaj közepett bezárta az ülést.

Másnap a választmány Román Miron javaslatára, azzal, hogy Budii Péter [Petru] kurticsi jegyző és Budai Péter ot[t]lak[a]i bíró ellenző szavazatát az előző napon egynek számolták, megsemmisítette a végzést. Az akkori szavazás eredménye — az elnök szavát nem számolva — az ellenzők javára 23:22-re változott. Vitatták az elnök szavazatát, hiszen azzal meg szavazategyenlőség állhatott volna be.

Török Gábor és elvbarátai kivonultak a tereméből, Vörös Antal elnök pedig lemondott. Helyébe közfelkiáltással br. Bánhidy Bélát választották, ő azonban ezt el nem fogadta. Helyette Popovits Desseanu Jánost választották meg. Tabajdi Károly jegyző is lemondott, az ő helyét pedig Joneszku Lázár vette át.

E jegyzőkönyvet a Tabajdi Károly jegyző által szerkesztett, ám a történeteket állítólag valóságosan nem tükröző protokollum helyett, Román Miron javaslatára adott november 29-i fölhatalmazás alapján már Popovits Desseanu János helyettes elnök és Jonescu Lázár jegyző fogalmazták és írták alá, holott az ülés első napján ők még nem töltötték be a tisztségüket. November 29-én ugyanők terjesztették föl.¹⁰⁴⁸

Vörös Antal, Török Gábor és társaik — együttesen 36-an, valamennyien magyarok, kisebb részt német nevűek — a helytartótanácshoz fordultak. Idézték az indítványt, amely szerint az "oly kertészek, kik szerződéses földbirtokuk s ebbe fektetett gazdasági tőkéjük után 100 pft évi jövedelmet kimutatni képesek, s kik e minőségüknél fogva az 1848. és 1861. évi követválasztás alkalmával is szavazattal bírtak — az 1848. évi V. t.cikk 2-ik §-ának c) pontja értelmében — reclamatiójuk folytán jelenleg is a szavazatképesek összeírásába vetessenek fel, annyival inkább, miután az 1848. és 1861-ik évi gyakorlat, e tekintetben beadott reclamatio folytán országgyűlési igazolás által is szentesített s a [...] Helytartótanács [...] 73 991. sz. a kiadott intézményében a jelenlegi összeírások cinosurájául [cenzusául] nyilván kimondatott, miként mindazok, kik eddig szavazatképességgel bírtak, e jog gyakorlatában jövőre is meghagyandók". Budai Petru csak a szavazás *után* jelentkezett, ezért mellőzték. Másnap mégis figyelembe vették szavazatát.

A panaszosok e másnapi határozat megsemmisítését a szokásokkal és parlamentáris szabályokkal nem látták összeegyeztethetőnek. Ez a *román minoritás* műve, szerintük

¹⁰⁴⁸ OL Htt. 1865-II-15-93 418.

megsemmisítendő. Jellemezték a megyei politikai helyzetet is. Baráti jobbot nyújtottunk "a nem oldalunk mellett, de velünk szemben lévő román testvéreinknek" — írták. E szerint önként föladták a központi választmánybeli többségüket, s befogadtak mindenkit, akit a *román értelmiség* be akart vetetni. Nem nehezítették a főispán vezette *román párt* törekvéseit sem, persze csak "mindenkor azon világosan kifejtett ígéreteik mellett, hogy alkotmányunkérti küzdelmükben velünk s oldalunk mellett testvérileg küzdenek". Ám most e "testvéri egyetértés címén [...] átengedett előnyök" önkényesen az 1848-i és 1861-i követválasztási gyakorlat és törvényesség fölszámolására használtanak. Választójogosultak "pártérdek szempontjából" jogvesztessékké tétetnek, "köztudomásúlag régi nemesi joggal bírók az összeírásból kirekesztetnek, s a nép irányában — a törvényben ismeretlen — pénz- és botbüntetésseli fenyegetések által a beíratásokra kényszerít gyakorolnak, egyes lelkeszek mint küldöttségi tagok a többi tagokra tekintet s a minősítvény vizsgálata nélkül 30–40 egyént a választóképesek közé személyes jelentkezés nélkül beírnak, egynémely hivatali helyiségekre pártzászlót tűznek ki, s maguk a provisorius hivatalnokok a választásokra törvényellenes nyomást gyakorolnak".

Orvoslást kérve bejelentették, hogy e központi választmányt kilépésükkel föloszlottnak s határozathozatalra képtelennek tartják¹⁰⁴⁹.

A helytartótanács előbb táviratban, majd leiratban fordult a központi választmányhoz. A november 30-i jegyzőkönyvbe iktatott távirat szerint e beadvány nem mellőzhető, különösen ha a központi választmány *párttekinteteket* is figyelembe vett, amikor másnap megsemmisítette előző napi határozatát. A csonka választmány természetesen tagadólag válaszolt.

A november 30-án kelt 93 141. sz. leiratot másnap már szintén beiktatták a választmányi jegyzőkönyvbe. Ez megismételte, hogy a választmány elnökétől a szavazati jog meg nem tagadható. Fölhívta a választmányt, hogy "legyen türelemmel a különböző vélemények iránt, tisztelje a többség határozatát, s ne kívánja a többséget erőszakolni, minthogy a jogát sértetnek hívó fél különben is a felsőbb kormányzat közegeitől s az igazolások alkalmával az országgyűléstől várja érdekeinek orvoslását, míg az igazságtalan törvénytelen eljárás a választási igazolások alkalmával azoknak teljes megsemmisítését fogná maga után vonni". Elvárja tehát a kormányzék, hogy a központi választmány ezen *intést* tisztelettel fogadja, s az így számára zsinórmértékül szolgál. Fölhívta a választmányt: "a beérkezett s bármely részben kifogás alá esett felszólamlási panaszokat újabb tüzetes és részrehajlatlan tárgyalás alá vevén, tanácskozásainak jegyzőkönyveit e kisebbség indokolt szavazatának felterjesztésével együtt időhaladék nélkül mutassa be, s ha netalán szükségessé válnék, a választások határidejét is, minthogy azok ily kifogások létezése esetében különben is érvényességgel szűkölködnének, a felsőbb határozás beérkezéséig halassza el".

A csonka választmány természetesen most is visszautasítóan válaszolt. A panaszosok kivonulását indokolatlannak tartotta, ugyanakkor nem látott módot arra, hogy visszatértse őket a választmányba. Már a november 30-i táviratváltásokra voltak fejezve a reklamációs tárgyalások. Lehetetlennek vélte a választások elhalasztását december 4-éről, mert az elkeseredést keltene.¹⁰⁵⁰

A helytartótanács december 2-án *ad 93 141/1865.* számon "rendkívül sürgős" táviratát a választmány már csak *post festa* iktatta be december 8-i jegyzőkönyvébe. A távirat szerint a beérkezett jegyzőkönyveket a kormányzék nem fogadhatja el:

¹⁰⁴⁹ Uo. 1865–II–15–93 141.

¹⁰⁵⁰ E 97. sz. határozat alapján írt bőbeszédű, a panaszlókat 20–30 tagból álló töredéknek tituláló felírás a 96 098/1865. számon található.

Die Landesstelle kann sich der Ansicht nicht anschlies[s]en, das[s] die principielle Erörterung der Frage ob die Kameralgärtner wahlfehg [wahlfähig] sind, nicht stattfinden gehabt hätte bevor die Reclamationen eingelangt und verhandelt worden sind. Der Central Ausschuss ist berechtigt und verpflichtet in derlei Fragen nich nur über Bechwerden und Reclamationen, sonder auch *ex officio* die betreffenden Ausschüsse zu instruiren.¹⁰⁵¹

Megállapította a kormányzék azt is, hogy Petru Budii szavazatának beszámításával 23:23 lett a szavazás eredménye, mely esetben az általános szokás szerint *az elnök szava dönt*. Az érvényes határozat ellen a kisebbség folyamodhatott volna ugyan tartalmi okból, ám ezt mesterséges szavazatszámállással másnap nem volt jogosult megváltoztatni. A helytartótanács 93 141/1865. számú *bizalmas intéset* fönntartva figyelmeztette a választmányt, hogy ez kiinduló pontja lehet az országgyűléshez intézhető panasznak, miért is másolatának kiadása a panaszosoktól meg nem tagadható.

A választmány végzése szerint a december 4-i választások miatt tagjai korábban nem voltak összehívhatók. A választmány korábbi határozataihoz ragaszkodva kijelentette, hogy 1. a 23:23 szavazataránynál a kamarai kertészek választójogáról szóló határozat "elejtendőnek nyilvánított"; 2. éppen ezért a választmányt "nem sújthatja azon feltevés, mintha egy érvényes határozatot másnap mesterkélt szavazatszámállással megváltoztatni törekedett volna".

Egyoldalú eljárásáért november 29-i számában támadta a román többséget (november 26-án még: kisebbséget) az Arad című hírlap is. Emiatt a választmány még aznap az 1848:V. tc. 41. §-ára, valamint az *ideiglenes sajtótörvényre* hivatkozással megkereste Arad sz. kir. város törvényszékét sajtóper megindítása és a cselekmény megbüntetése (!) végett.

Sok reklamációval foglalkozott a választmány. Eljárása során a kincstári szerződéses dohánykertészeket, valamint a gazdatiszteket következetesen kizárta a választójogból: a fölveteket törölte, a reklamálókat pedig elutasította. Egyébként is láthatólag a magyar és a német (sváb) választók létszámának csökkentésére törekedett.

Elvi jelentőségű 68. sz. határozata, melyet Popovits Desseanu Simonnak s társainak Popovits Simon ottlakai lelkész és száz társa beadványára adott küldöttségi véleménye alapján az almáskamarási 72, a nagykamarási 68 és a medgyesbodzási 56 dohánykertész választó törléséről hozott. E szerint ők "mint királyi kamarai telepítvényesek saját földbirtokokkal nem bírnak, és a 100 ft évi állandó és biztos jövedelemnek alapjául szolgáló tőkét ki nem mutatták, az összeíró küldöttség által pedig a 100 ft évi jövedelemre nézve kitett azon igazolás, mely így szól: »Ezen választók a 100 ft évi jövedelmet azáltal mutatták ki, hogy mint királyi kamarai telepítvényesek bírnak egyenként 25 hold földet haszonbére[n] és 163 ft 80 kr. haszonbér mellett« — törvénybe ütköző" levén, ezt félretéve az ellenük emelt panasz alapján maradtak ki.

Roxin György és társai kérelmére ugyanígy törlték az ópécskai (6), a magyarpécskai (76), a szentpáli (18), az almásiratosi (31), a zsigmondházi (8) és a peregi (126) dohánykertészeket is. Az előzők mellett kimondták azt is, hogy "a fizetendő haszonbér nem jövedelem, hanem szenvedőleges kiadásnak vehető".

¹⁰⁵¹ "A Helytartótanács nem csatlakozhat ahhoz [nem fogadhatja el azt a határozatot], hogy a reklamációk beérkezése és megvitatása előtt a kamarai kertészek választóképesége elvileg ne lett volna megvitatható. A központi választmány jogosult és köteles ilyen kérdésekben nem csupán a panaszokról és reklamációkról [állást foglalni], hanem *ex officio* [hivatalból] instruálni is az érintett [összeíró] bizottságokat [küldöttségeket]."

Pohl Károly bontesdi uradalmi tisztartó e minőségben nem bírhatott választójoggal. Ugyanígy jártak zsigmondházi uradalmi tisztársai is.

Hiábavalónak bizonyult az arra való hivatkozás is, hogy valaki — rendszerint kincstári kertész — 1848-ban és 1861-ben már szavazott, mivel — egyébként helyes értelmezés szerint is — a törvény csak a nemesekre és a városi polgárookra terjesztette ki a régi jogot.

A megválasztott képviselők jórészt a főispáni (román) párthoz tartozhattak: br. Simonyi Lajos Arad megyei földbirtokos (Kisjenő), Varga Flórián közügyvéd és megyei aljegyző (Szentanna), Popovits Zsigmond aradi járási főszolgabíró (Buttyin), Jéknyi Mocsonyi Antal földbirtokos (Világos) és Jonescu Demeter udvari kancelláriai titkár (Pécska).¹⁰⁵²

Nem minden kerületben volt ellenjelölt, Pécskán viszont kettő is: Ormos Sándor és Török Gábor; ellenükben győzött 1934 szavazattöbbséggel Jonescu Demeter. Ellene több óvás is fölmerült.

Radnán Mihajlovits Lázár maradt kisebbségben. Az ugyancsak megóvott buttyini választáson pedig Berczán János és Pap János.

A politikai méltányossággal elbírált panaszokról már írtam (R 219–220).

302 Arad (Ó-Arad)

I. Képviselő 1848/49-ben: T1884: *Szalbek György* (1820–?) egyhangúlag, földbirtokos; LR, FR.

IV. Arad sz. kir. város közgyűlése 1861. február 20-án kezdődő ülészakán egyenesen alkotmányellenesnek bélyegezte a 4264/1861. sz. választási rendszabályt, fájlatva, hogy a társországoakat s Erdélyt nem hívták meg. Török Gábor elnökletével azért csak megválasztotta központi választmányát.

A központi választmánynak Csemegi Károly választmányi jegyző aláírásával 1861. február 20-án kibocsátott *Felhívása* több tekintetben túlmutat a hasonló nyomtatványokon. Rámutat: a *rendek képviselete* helyett 1848-ban bevezetett *nép-képviselet* [így!] jelentőségére. A censusokat a törvény szerint sorolja föl; az állampolgársági föltételt jelentősen enyhíti a kézművesek, kereskedők s gyárosok javára. "Az ezen pontban szabályozott választóképesség a *honosítás tekintetében* azon nem bennszülött kézművesek[re], gyárosok[ra] és kereskedőkre is, kik habár a törvényes állapot megszüntetése után telepedtek le hazánkban, azonban szab. kir. Arad városa polgárai vagy lakosai sorába a városi hatóság által felvétettek, ha egyéb, a honpolgárookra vagy honosítottakra fennálló általános kellékeken kívül azon kellékeknek megfelelnek, melyek ezen b) pontban különösen megállapítva vannak, választóként összeírhatók."

A választmány a várost nyolc kerületre osztva ugyanennyi összeíró küldöttséget rendelt ki. E kerületek: a belvárosi 1., 2., 3. és 4. kerületek (utcanevekkel), Sarkad külváros, Pernyáva külváros, Sága, Poltura, új telepítvényi kerület és Csája a külső tanyákkal.¹⁰⁵³

¹⁰⁵² Uo. 96 094.

¹⁰⁵³ OL Htt. 1861–II–15–12 095.

A március 31-i választás Csernovics Arzénna Fábian Gábor polgármester ellenében 584–503=81 szavazattal győzelmét hozta. Csernovicsra jobbra románok s szerbek szavaztak, Fábianra inkább magyarok és németek.¹⁰⁵⁴

V. Pópa György királyi biztos az 1865. szeptember 26-i szűkebb körű értekezletről azt jelentette a tárnokmesternek, hogy a választási rendszabály ellen egy hang sem volt. A képviselő-testület tehát kész közreműködni.¹⁰⁵⁵

A szeptember 30-i közgyűlésen kiküldött központi választmány Török Gábor volt polgármester, választott elnök vezetésével október 3-án alakult meg. Az 1848:V. tc.-et tekintve törvényes alapjának. Az "eddig gyakorlathoz" képest maradt a nyolc összeírási kerület.¹⁰⁵⁶ Egyedül a 21 napi időköz meg nem tartása (október 3. – október 24.) szűrt szemet a helytartótanácsnak; meghosszabbították az összeírás idejét. Mivel a belvárosi Kertész utca tévedésből kimaradt, utóbb a 2. belvárosi kerületbe sorolta a választmány.

Október 17-én határoztak a cs. kir. hivatali és cs. kir. vaspályai társulati hivatalnokok összeírásáról: mivel őket állandó lakosoknak lehetett tekinteni, egyéb kellékek megléte esetében választójogukat elismerték, ám — mint egy későbbi egyedi döntés mutatta — a hivatalviselés önmagában még nem jogosított.¹⁰⁵⁷

Török Gábor október 23-án az 1848:V. tc. 32. §-ának a Budai Országos Levéltárban őrzött eredeti fogalmazásáról érdeklődött a helytartótanáctól, nehogy a képviselőválasztáson ebből zavar támadjon. Ő e szöveget gondolta helyesnek: "A szavazás a szavazó nevének küldöttség általi feljegyzésével a szavazatszedő választmánynak egyedüli jelenlétében, a szavazatok összeszámítása mindaz[on] által nyilván[osan] történik." Azt a választ kapta, hogy a hiteles szöveg az, amelyet a választási rendszabályok is tartalmaznak.¹⁰⁵⁸ (Ez pedig az ismeretes törvényi szöveg.)

Október 28-án az összeíró küldöttségeket az *aradi vásár* miatt póttagokkal erősítették meg.

A külvárosokban a fertálmesterek házról házra járva hirdettek.

A városban lakó nemeseknek összeírását vitatták. A régi jog "a nemest a megyében, a polgárt sz. kir. városban" illette meg. Ezt a törvény fönnhagyta ugyan, de "illetőségén túl ki nem terjeszt[ett]". Ha tehát, "nemességükön kívül a törvényben kijelölt egyéb választói képességet nem igazolhatnának, azok sem az összeírási jegyzékbe fel nem vehetők, sem a követválasztásnál szavazattal nem bírnak".

Arad sz. kir. város nemeseit a *pécskai* kerületbe sorolták a megyei választókerületi felosztásnál.

Kopcsányi József és társai is összeírhatóknak minősültek, mivel a "sz. kir. városok nem mint főnyakok, hanem mint választókerületek választanak". Ezt igazolja, hogy a kisebbeket a környező megyebeli községekkel is kiegészítették.

Vitatták, hogy a céhbe nem tartozó s így "saját nevökre segédet nem tartó" kézművesek összeírhatók-e. Mivel a céhtagság nem volt kellék, a pusztán *iparjeggyel* ellátott kézműve-

¹⁰⁵⁴ Uo. 1861–II–15–19 249.

¹⁰⁵⁵ OL Htt. 1865–II–15–76 971.

¹⁰⁵⁶ OL Htt. 76 971., 81 210.

¹⁰⁵⁷ Uo. 82 318.

¹⁰⁵⁸ Uo. 83 292. — Az idézett szövegrész az 1848:V. tc. östervezetének (225. sz. röpv) némileg átirat fogalmazása volt. A főrendi táblai viták után végleges szövegből kimaradt a "szavazatszedő választmány egyedüli jelenlétében" fordulat, valamint a "mindazonáltal" szó. L. RUSZOLY JÓZSEF: *Az országgyűlési népképviselő bevezetése Magyarországon (Az 1848:V. tc. létrejötte)*. (1996) = RUSZOLY JÓZSEF: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, 1997. 74–75.

sek is választhattak, ha igazolták, hogy "tényleg folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak".

A 100 forint évi jövedelmet *tőkéjük* nyomán hivatkozókra kimondták: "Általános, közös és biztos ismérvű igazolvány itt felállítható nem lévén, különös esetekként felhozatik, hogy [...] azon biztos tőkét akár takarékpénztárban, akár részvényjeggyel, akár értékpapírokkal hitelt érdemlő módon iparkodjanak igazolni." Ez azért sem járt különösebb nehézséggel, mert a jelentkezők viszonyai az összeírók előtt többé-kevésbé ismeretesek voltak.

A csőd alatt lévőket is föl lehetett venni, ha a hiányzó vagyonon kívül más jogcímet igazoltak.

A le nem tárgyalt, bíróilag még át nem adott örökség alapján is járt a választójog. "Az örökös — hangzott a végzés — mihielyt az örökséget elfogadta, arra nézve az örökhagyót képviseli, de különben is az öröklési jog dologbani jog, [...] amennyiben az örökhagyó életében vagyon után szavazatképességgel bírt volna, az örökség elfogadása által eme jogélvezet gyakorolhatása az örökös is megilleti, ha mindjárt még a hagyaték letárgyalva és az örökösöknek átadva sem lenne."

A reklamációk során Brisz Ármín Ottó adókönyvecskéjével igazolta ugyan 100 forintnyi jövedelmét, ám sem a porosz államból való kivándorlási engedélyével, sem a Pesten 1856-ban elnyert fegyvertartási engedélyével nem igazolhatta, hogy aradi lakos, ezért hiába kérényezett.¹⁰⁵⁹

A személyes jelentkezést általában megkövetelték, ám amikor Dományi József kereskedő előadta, hogy "ő magát az összeíró küldöttségénél attya által bejelentette, de hirtelen történt elutazása folytán a választók közé be nem írathatta", elfogadták a beíratási kérelmét.

Boros Adolf testvérevel *közösen* szőlőbirtokos volt; elfogadták.¹⁰⁶⁰

A tömegesen bepanaszoltakat a választmány maga elé idézte, hogy igazolják jogosultságukat. Az idő rövidsége miatt sokan nem jelentek meg, amit az idézés hibájának tudtak be, s meghagyták választójogukat.

Az *aradi illetőség* egy ügyvéd esetében is fölmerült, de mivel nem volt lakos, nem lehetett választó. Egy ügyvédet meg azért nem vettek föl, mert *izraelita* volt.

A kiállott büntetés (fogság), ha az illető nem állt éppen fenyíték alatt "a kijelölt bűnök miatt", nem volt kizáró ok.¹⁰⁶¹

A választók kerületenként (plusz/minusz a reklamáció során való változások):

I.	232	(+2 -1)
II.	328	(+3)
III.	257	
IV.	162	(+1 -4)
V.	239	(+7 -4)
VI.	424	(+1 -10)
VII.	94	(-1)
VIII.	148	(-1)
Összesen	1884	¹⁰⁶²

¹⁰⁵⁹ Uo. 88 147.

¹⁰⁶⁰ Uo. 89 817.

¹⁰⁶¹ Uo.

A választáson a választmány kettős bejáratú *fasátrat* (fabódét) igényelt a polgármestertől, erős korláttal.¹⁰⁶³

Fényes Károlyt, a 4. összeíró küldöttség elnökét, mert állítólag Csemegi Károly jelölt ellen írt és beszélt, Stiegler Ferenc megverte, mint utóbb kiderült: Schöffner Frigyes cinkostársával együtt. Az ügyet a választmány áttette a város bünyfenyítő törvényszékéhez. Stieglert 1 hónapi fogságra ítélték. A sértett előbb Pópa György királyi biztostól kért pótvizsgálatot, majd a tárnokmesterhez fordult.¹⁰⁶⁴

Csanád vármegye és Makó

303 Battonya

304 Nagylak

305 Makó

I. Képviselők 1848/49-ben:

Battonya: *Glacz Antal* földbirtokos. T645: (1820–1871), 1844-ben ügyész; LZ, A1, 1866-ban is.

Nagylak: *Dedinszky József* földbirtokos, tb. aljegyző; T413: aljegyző, makói ügyvéd, Csanád vármegyei alispán (1872); 1861, 1865, 1869, 1872: ugyanitt; LL, Ao, A1, A2.

Makó: *Bánhidi Albert* földbirtokos, alispán. T106: Bándhidy, KO.

IV-V. Mivel *Az országgyűlési népképviselő kezdetei Csanád vármegyében (1848–1875) c. tanulmányomban* (1978/1991) részletesen bemutattam,¹⁰⁶⁵ ezt az anyagot rá való utalással itt mellőzöm. Csanád vármegye 1861. és 1865. évi választásainak legfontosabb jelenségeit a következőkben foglalom össze.

1. A vármegye állandó bizottmánya mindkét alkalommal *óvott* a választási rendszabály törvényellenes kitételei miatt, mégis — miként az ország valamennyi törvényhatósága — a választókerületek megszervezése és a központi választmány megalakítása révén belebocsátott a választás előkészítésébe. Az 1848:V. tc.-et alkalmazta.

2. E megyében is megmaradtak az 1848-i választókerületek: a battonyai és a nagylaki. Makó a törvény szerint önálló lehetett volna, ám — mivel rendezett tanácsa még hiányzott — vitatható módon a vármegyei központi választmány illetékessége rá is kiterjedt. Csupán 1872-ben alakíthatott saját központi választmányt, amikor már rendezett tanácsú város lett.

3. A vármegye központi választmányában 1861-től 1872-ig *személyi folytonosság* érvényesült; időről időre csak az elhunyt tagok helyét töltötték be. Különösen élesen mutatkozott meg ez a kontinuitás 1865-ben, amikor a választmány 1861-i tagjai esküt sem kívántak tenni, ám a helytartótanács észrevételére utóbb mégis megismételték.

¹⁰⁶² Uo. 88 147., 90 672.

¹⁰⁶³ Uo. 89 817.

¹⁰⁶⁴ Uo. 94 312.

¹⁰⁶⁵ *Ruszoly József*, 1978. 163–263; 1991. 95–195.

4. Az összeírások kapcsán különösen figyelemre méltó esetek.

a) Makón 1861-ben a *zsidókat* is összeírták, 1865-ben azonban visszautasították őket.

b) A *kertészközségek parasztgazdái*, akik nem lehettek úrbéressek, nem birtokuk, hanem a gazdálkodásukból folyó legalább 100 forint biztos évi jövedelmük alapján Csanádban minden választáson megkapták választójogukat.

c) A törvény által az értelmiségiek között nem említett tisztviselők legalább 100 forint biztos évi jövedelem alapján általában, bár nem kivétel nélkül, szavazati jogot nyertek e megyében is.

5. A választási eredmények.

Nagylak

1861. március 20.: Dedinszky József, egyhangúlag.

1865. november 22.: Dedinszky József, egyhangúlag, Marianeszku Athanász, román jelölt hívei nem állítottak ki tíz szavazást kérő választót, ezért a voksolás elmaradt.

Battonya

1861. március 21.: Markovics Antal: (392), GlacZ [itt: Glatz] Antal: (79)

1865. november 21.: GlacZ Antal (290), Markovics Antal (198), Vertán Endre (148), Sántha Sándor (104).

1865. november 22.: Markovics Antal (139), GlacZ Antal (21).

1866. február 24.: GlacZ Antal (522), Markovics Antal (402).

Makó

1861. március 19.: Návay Tamás (364), Dobsa Lajos (337).

1865. november 23.: Faragó Ferenc (233), Návay Tamás (214), Dobsa Lajos (193).

1865. november 28.: Faragó Ferenc (377), Návay Tamás (200).

Krassó vármegye

306 Karánsebes (román bánáti határőrezred)

307 Bogsán

308 Facset

309 Lugos

310 Nagyzorlenc

311 Oravica

312 Szászka

I. Képviselők 1848/49-ben:

Bogsán: *Joaneszko István* városi főjegyző, egyhangúlag. T853: Ionescu, Stefan, bogsáni jegyző; választását 1848. júl. 18-án megsemmisítették, újraválasztása után 1849. márc. 1-jén távolléte miatt törölték.

Facset: *Murgu Euthim* lugosi mandátumát tartotta meg. *Csolokos Dénes* mészáros, T379. 1848. aug. 12-étől 1849. márc. 1-jéig. *Nikolajevics Vazul*: T1434: birtokos, 1849. júl. 28-án igazolták.

Lugos: *Murgu Euthim* (1811–1870) író, ügyvéd. T1383: *Murgu, Eftimie* [Euthim] (1805 [!]-1870), RA, RP, Bo; 1861-ben Moravicán.

Nagyzorlenc: *Vlád Alajos* (1822–1876) ügyvéd. T2249: Wlad, Aloisiu [Alajos] ügyvéd, 1861-ben krassói főjegyző, 1866-ban is; 1868-ban alispán, 1871-ben a budapesti királyi ítélőtábla bírása; ugyanitt képviselő: 1861, 1865, 1869; RA, Ao, A1.

Oravica: *Murgu Euthim* lugosi mandátumát tartotta meg. *Paszku Miksa* ügyvéd. T1522: 1848. szept. 1-jén igazolták, 1849. márc. 1-jéig. *Fülep Sándor* bányabirtokos, T608: 1849. júl. 28-án igazolták.

Szászskabánya: *Bozsinka Axent* ügyvéd. T297: LL. Első választása 1848. júl. 7-én megsemmisített; újraválasztás után mandátumát 1848. szept. 2-án igazolták.

II. Joaneszko román pártjának Joannovics György párthívei elleni erőszakos föllépéséről az első, utóbb megsemmisített választáson: Cs. 216–217. A Bozsinka elleni óvásról: Cs. 178. — A megyéhez csak 1877-ben került Karánsebesen 1848-ban összeírás ugyan volt (Cs. 95.), választás azonban nemigen.¹⁰⁶⁶

III. Babes Vince szászskabányai mandátumának kétes 1861. évi igazolásáról (R. 59., 113.), valamint a vele szembeni 1865. évi sikertelen panaszról (R. 130–131.) írtam. Az oravicai választások elleni eredménytelen petíciókról ugyancsak: R. 67., 187., 249. A Krassó megyei választásokat *Választók és választások a bányavidékeken 1848-1872 c. tanulmányomban* (Miskolc, 1988) már földolgoztam.

IV.-V. A Pestre küldött képviselők 1861-ben: Faur János (Oravica), Vlád Alajos (Zorlenc), Maniu Aurél (Facset), Babes Vince (Szászka) és Pasku Fülöp (Bogsán). A lugosi kerületben "az első választáskor Murgu Eutin ellenében Mocsonyi Andrást választották meg, azonban leköszönt".¹⁰⁶⁷

E vármegye is ellenezte 1861-ben az országgyűlésnek Pest helyett Budára való összehívását, mivel "a tetemes helyőrség" ott veszélyeztethetné a tanácskozás szabadságát.¹⁰⁶⁸

Az állandó bizottmány 1865-ben az 1861-i központi választmányt választotta újra, az elhunytak és eltávozottak helyének betöltésével.¹⁰⁶⁹

Az összeíró küldöttségek (kör)jegyzőségeként írták össze a választókat úgy, hogy a 14 napból a 3 utolsót a kerület főhelyén töltötték.¹⁰⁷⁰

Több megyei (kis)tisztviselő Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. június 2-án kelt 2662. és 2912. sz. rendeletére hivatkozva állandó és biztos jövedelme alapján választójogot kért és kapott. A pénzügyi tisztviselők mint állami tisztviselők kérték magukat beiratni, 100 forintot meghaladó állandó és biztos jövedelmük alapján ők is megkapták a választójogot. Több hasonló eset is volt.

Luka Constantin lugosi lakos ellen egy nála beszállásolt katona meglopása miatt eljárás indult, ám vizsgálat alatt már nem volt. Mégis miután "tolvajsági büntény miatt bevádoltatott, emiatt letartóztatásban is volt, s ezen vád alól eddig ítélet által felmentve nincs", kitörölték az összeírásból.

A lugosi cs. kir. pénzügyigazgató bejelentésére töröltek több olyan mesterembert, akik nem állandó segédekkel dolgoztak.¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁶ L. előbb: VÖRÖS KÁROLY: *A választójog kérdése a bányavidékeken 1848-ban*. Századok 1948. 166–190.

¹⁰⁶⁷ MAM: 190–193., különösen: 193.

¹⁰⁶⁸ Szabad György, 1967, 243.

¹⁰⁶⁹ OL Htt. 1865–II–15–81 807.

¹⁰⁷⁰ Uo. 87 232.

Krassó vármegye, benne a bányavidék, az abszolutizmus korában Temesi Bánság és Szerb Vajdaság néven Magyarországtól elszakított, különálló koronatartomány része volt, s csak ennek megszűntével, az *Októberi diplomát* követő enyhülés, ahogy Szegeden nevezték: a "kis forradalom" idején került vissza a hazához. Szabad György szerint az itteni románság vezetői *separatista* célt követtek, önálló "román kapitányságot" szerettek volna, legalább is a románlakta területeknek Erdélyhez csatolását.¹⁰⁷²

Bár a bányahelységek 1861 elején — miként 1848-ban — megkísérelték önállóságuk elnyerését, erre az idő rövidsége miatt sem volt lehetőségük. Megmaradtak az 1848/49-i választókerületek is. Az 1861-i választások sem szükköltek izgalmakban. Erre vall a szászkabányai választás esete, ahol a zavargások miatt távozó választók óvást jegyezhettek be a választási jegyzőkönyvbe, kétségbe vonva Babes Vince választójogát és választhatóságát egyaránt. Mandátumát végül is nemzetbelijeinek — Mihályi Gábornak, Faur Jánosnak, Vlád Alajosnak, Bogdán Vincének, Maniu Aurélnak — állhatatossága s a Ház többségének nagyvonalú eljárása mentette csak meg.¹⁰⁷³

Az 1861-ben ismét hoppon maradt bányavidékiek a következő országgyűlésre mindenképpen saját választókerületükből küldendő képviselőt szerettek volna, ezért amint hírt vették a választások előkészületeinek, nyomban Majláth György magyar királyi udvari kancellárhoz fordultak. Az 1865. augusztus elsején kelt, ötvennyolc aláírással, az első lapon többek között Horváth Zsigmond, Husz Samu, Maderspach Lajos, Gráf Arnold, Boilna János és Czekelius Frigyes kézjeggyével ellátott beadvány szólt a bányahelységeknek azon 1848-i sérelméről, hogy érdekeiket a kerületi beosztásnál nem vették figyelembe. "Éjszokról dél felé nyúló, keskeny s hegyes Krassó megyének — írták — bányaipara legfőbb tényezője; ez biztosítja földművelői terményének kelőségét saját, fogyasztó lakossága által, valamint gyarapítja gyártmányai által a bel- és külföldi kereskedést." A bányahelységek legfontosabbika: Oravicabánya a szomszédos kisebb helységekkel (Csiklovával, Steierlakkal, Aninával) együtt 11 000 lakost számlál, s így "a kereskedés és ipar tekintetében a megye legkitűnőbb városának [lehet] tekinteni"; "néhány évek előtt vasútja által a nagyvilággal hozatott közlekedésbe". Mivel azonban ezek a közös érdekű és egymásra utalt bányahelységek szétszórtnan helyezkedtek el, helyzetük szerint mind a hat választókerületbe szétszótották őket. Így "a többi lakosok nagy tömegében eltűnnek", magán- és közérdekeik az országgyűlésen egyáltalán nem, vagy csak hiányosan vannak képviselve. Korábbi törekvéseikre hivatkozva csatolták Szemere 1848. június 2-i rendeletének másolatát, s fölemlítették, hogy az "1861-[i]ki év elején tartatott Oravicabányán egy bányaközségi választókból álló gyűlés, melyen határozatba ment, hogy a már 1848-ban tett lépések ezen országgyűlésnél ismételtessenek, mely határozat azonban az országgyűlés nemcsakára bekövetkező feloszlatása végett nem foganatosíthatott". Ezúton is arra kérték a kancellárt, hogy a *bányaközségekből* Oravica székhellyel hozza létre Krassó megye 6. választókerületét. Ebbe, lakosság számuk föltüntetésével, nevük betűhív írásával, az alábbi községek tartoztak volna:

¹⁰⁷¹ Uo. 93 002.

¹⁰⁷² Szabad György, 1967. 383–384.

¹⁰⁷³ OL KL 1861:III-119., 138.; R. 113–114. Mocsonyi András lemondása miatt a Lugoson tartott 1861. június 3-i időközi választáson a győztes Joannovics Constantin ellenében 411:169 arányban alulmaradt Joannovics György hívei, a "román-német párt" tagjai megtámadtatásukra és a képviselő reakciós voltára hivatkozva nyújtottak be petíciót. A Ház erre július 18-án vizsgálatot rendelt el, vizsgálóbiztosként a temesvári Sulyok — azelőtt Stockinger — Móricot küldte ki. Vizsgálati jelentésben megállapította, hogy a verekedést a győztes párt kezdte, ezért a választás megsemmisítését javasolta a Háznak, ez azonban idő előtti fölloszlatása miatt még egyszer nem foglalkozhatott az ügygel. Vö. KL 1861:III/280.; Szabad György, 1967. 552.; R. 75.

Német Gladna	277
Nadrág	1187
Istvánhegy	89
Reschitza Szekul	5193
Franzdorf	1527
Steierlak Anina	4755
Oraviczabánya	3968
Csiklovabánya	2302
Szászskabánya Mariaschnee	2911
Kohldorf	893
Új Moldova Padinamatje Karlsdorf	3639
Dongácska	2862
Moravica	714
Bogsán	2783
<u>Összesen:</u>	<u>35100 lakos</u>

A kérelmezők mintegy mentegetőzve "megbízóik" nevében külön is hangsúlyozták, hogy törekvésük "sem korszerűtlen osztályszellem[nek] — sem nemzetiségi különigyekezetnek [nem] a kifolyása [következménye]". "Az első föltevés ellen — írták — bátran s joggal utalhatunk múltunk történelmére, amely bizonyítja, hogy ezen bányalakosság az alkotmány és az országépség zászlaját a viszontagságteljes időkben is ingatlan hűséggel követte. A második állítás mellett ellenben szól azon tény, hogy ezen, egyaránt németekből és románokból (azonkívül kevés magyarokból és szlávokból) álló népség — minden, a hazai érdekek ellen intézett kísérletet ellenezvén — magát nemzetiségi és nyelvi tekintetek által soha el nem választotta —, a politika és társadalom terén folyvást hasonló irányt követ, és a jelen Excellentiád elébe terjesztett életkérdésben is testvériesen karöltve jár."¹⁰⁷⁴

A kérelmet a kancellária szeptember 20-án — a rutén Dobránszky Adolf¹⁰⁷⁵ és a román Jonesku Döme aláírásával — a helytartótanácsnak küldte meg, amely nyomban továbbította Ambrus István krassói főispáni helytartónak, utasítván őt, hogy "a hazát annyira érdeklő bányászat érdekeinek megfelelő kíváncságnak a lehetőség szerinti" elintézését terjessze a vármegyei állandó bizottmány elé, melynek a 73 991/1865. sz. "intézménye" szerint éppen a választások előkészítése volt egyetlen feladata.¹⁰⁷⁶

Az október 12-én megtartott bizottmányi ülésen Ambrus István főispáni helytartóval az élen megjelentek a vármegye tisztviselői, közöttük Faur János első, Szende Béla másodaltispán, Vlád Alajos főjegyző, valamennyi hitfelekezet — a római katolikus, a görög katolikus és a görögkeleti — vezető lelkészei, földbirtokosok, polgárok, értelmiségiek, magántisztviselők, nevükből ítélve minden nemzetiségből. A bányászatot közvetlenül a bányákat 1856 óta kezelő "cs. kir. szabadalmazott állami vaspályatársulat tisztviselői: Balázs József főfelügyelő, Szeidl József tisztartó és Diaconovits Adolf titkár képviselték. A vita az országgyűlést összehívó uralkodói meghívólevélről magyarul folyt, ám a szólók románul is elmondták beszédeiket, azért, hogy "a túlnyomó román ajkú többség is megértse". Gyakran fölhangzott a *se traesca* [să trăiască], a román éljenzés. Maniu Aurél ügyvéd így is sajnálkozott amiatt, hogy az összehívó levelet csak magyarul adták ki.

¹⁰⁷⁴ OL. Htt. 1865–II–15–74832. és 81 773.

¹⁰⁷⁵ Róla: R. 532. (névmutató); RUSZOLY JÓZSEF: *Mészáros Károly és a rutén nemzetiségi törekvések 1861-ben.* = A Hajdúsági Múzeum évkönyve 5. k. Hajdúböszörmény, 1984. 129–154., különösen 141–144., 151–152.

¹⁰⁷⁶ OL. Htt. 1865–II–74 832., 81 773.

A bizottmány fölriratot fogadott el, amely megyei önkormányzat visszaállításán kívül a nemzetiségi kérdés megoldását is remélte az országgyűléstől. Mint megszövegezői írták: "különösen reméljük, hogy a nemzetiségi kérdés, amely e megyének is égető kérdésévé vált, a szoros igazság és egyenjogúság alapján megoldatni fog".

Ezután a bányahelyi lakosság képviselőinek elintézésre ideküldött kérelmeivel foglalkoztak. A vitában a külön bányavidéki választókerületért kérvényezőket a bányaipar érdekvédelmére való tekintettel Pausz János megyei esküdt, Szende Béla másodalispán, Asbóth Lajos lugosi magánzó, Balázs Mihály, a cs.kir. szabadalmazott állami vaspályatársulat főfelügyelője és Pattyánszky Elek földbirtokos támogatta, míg ellene Hatzegán Demeter (Döme) oravicai ügyvéd, Borcsán István lugosi görög katolikus esperes, Baduleszku Constantin lugosi ügyvéd, mérnök és földbirtokos, dr. Maniu Aurél ügyvéd, Wlád Alajos megyei főjegyző, Athanaszievits Sándor lugosi ügyvéd, ház- és földbirtokos, Paszku Fülöp megyei főügyész érvelt, s az 1848-i és 1861-i választókerületek meghagyását kívánta székhelyükkel együtt.

A románok alkotta "túlnyomó többség" az 1848:V. tc. szavaira alapított álláspontjukat fogadván el, elutasította az oravicai bányászkérelmet. A végzés abból indult ki, hogy az 1848:V. tc. az országgyűlési képviselők választását "a népképviselet, nem pedig az érdekképviselet alapjára" fektette. E törvény 5. és 7. §-a szerint a választókerületeket a törvényhatóságokban — a megadott mandátumoknak megfelelően — a lakosság számára tekintettel úgy kell megalkotni, hogy a nem lakóhelyükön szavazók is könnyen eljuthassanak a választásra. A közgyűlés a kérvényben nem talált olyan okot, amely az e követelmények szerint 1848-ban föllállított kerületek megváltoztatására indíthatta volna, mivel pedig "csak" 58 oravicai lakos írta alá a kérvényt a 35 100 bányamunkás — pontosabban: bányahelyi lakos — nevében, a megyebizottmány "azt nem tarthat[t]a az összvesz [!] bánya helységek lakosai komoly és határozott akaratának, s ennek folytán a megyében szerteszét lakó s Oravicza községtől 10, 12 és 16 mérföldre lakó bányahelyiségi lakosokat a messzevidékre teendő utazással egybekapcsolt költségekkel, midőn a törvény a választókerületek megalakításával a szavazandó választók könnyebbségére való tekintete múlthatatlan feltételül tűzi ki — terhelni nem akarhatja". Furcsa érvként a bizottmány még azt is a kérvényezők ellen fordította, hogy 1856 óta a megyében a bányászatot majdnem kizárólag a cs. kir. szabadalmazott vaspályatársulat folytatja, a bányakincstár birtokai ennek tulajdonában vannak, a bányahelységbeli lakosok pedig ugyanakkor "az általuk az előtt csak haszonélvezetül bírt földek és földbirtokok [!] tőkéletes és valóságos tulajdonosaivá váltak". Szerinte a bányaipar képviselőjére ezután csakis e társulat jogosult, ez pedig kérelmet nem terjesztett elő, sőt még alá sem írta a kérvényt. Hogy a bánya főfelügyelője mellette érvelt, a román hangadóknak "mellékes" volt.¹⁰⁷⁷ Ambrus István megyei főispáni helytartó október 16-án külön is jelentést tett az ügyről, megismételve a bizottmányi jegyzőkönyvben foglaltakat.¹⁰⁷⁸

A bizottmány a választási ügyek intézésére az 1861-i központi választmányt újította föl, csupán az időközben elhunytak vagy elköltöztek helyét pótolta újakkal. A választmány a bizottmány név szerint felsorolt tagságának összetételét tükrözte. Helyet kapott benne a vaspályatársulat két tisztviselője, Balázs Zsigmond főfelügyelő (Bécsből) és Diákonovics Adolf titkár (Resicáról) is.¹⁰⁷⁹

Nem áll módomban részletesebben bemutatni a Krassó vármegyei központi választmány 1865. őszi, néhány intézményi sajátosságot is fölmutató tevékenységét. Így is érdekes az

¹⁰⁷⁷ OL. Htt. 1865-II-15-81 807.

¹⁰⁷⁸ OL Htt. 1865-II-74 832., 81 773.

¹⁰⁷⁹ OL Htt. 1865-II15-81 807.

általa kiküldött összeíró és szavazatszedő küldöttségek sorsa. Majdnem mindenik testületben találunk magyar, német (vagy cseh) és román (vagy szerb) tagokat, ami arra vall, hogy a központi választmányban már nem érvényesült olyan nyersen az utóbbiak fölénye, mint az állandó bizottmányban. Elég sok volt a cserélődés e háromtagú testületekben; ki betegségére, ki halaszthatatlan elfoglaltságára hivatkozva menekült az összeírás, majd a szavazatszedés terhes kötelessége alól. Amint a választási események is igazolták, a választási előkészületek *feszült légkörben* zajlottak, minden bizonnyal ebben leli magyarázatát az összeíró küldöttségek, majd a szavazatszedő küldöttségek tagjainak föltűnő cserélődése.¹⁰⁸⁰

Szemere Bertalan 1848. június 2-i rendelete, amely mint az oravicai kérvény melléklete az állandó bizottmány asztalán is ott volt, a reklamációk során többször volt hivatkozási alap. A központi választmányi jegyzőkönyvekből kitűnően az összeíró küldöttségek sem a vármegyei, sem a cs. kir. (állami) tisztviselőknek nem kívántak választójogot adni, ám a központi választmány az egykori belügyminiszter rendeletének 2. pontja alapján rendre fölvette őket a választók közé; még azokat is, akik az elutasítottak között nem szerepeltek, mivel — hallván a küldöttség elutasító álláspontját — eredetileg meg sem kísérelték magukat beíratni. 1865-ben e rendelet alapján nem a bányakincstári tisztviselők, a bányatisztek, hanem a megyei és a pénzügyigazgatósági hivatalnokok nyertek szavazati jogot.¹⁰⁸¹

A bányahelyek bányász lakóit az eljáró küldöttségek ezúttal névjegyzékbe vették, ami ellen több román főlshózlamlás is beérkezett. Három bogsáni választó amiatt reklamált, hogy "a bányászati lakosokat, kik a törvényben meghatározott választói képességgel nem bírnak, főleg Bánya Bogsán, Dognátska, Oravicabánya községekben a választók közé beírták", állítván, hogy "Szemere volt belügyminiszternek nem volt joga az 1848. évi [V.] t.c. 2-ik §-nak a) betűje alatti pontban érintett választási jogokat a bánya községekbe is kiterjeszteni; mivel annak magyarázatára csakis a törvényhozó testület a koronával együtt van feljogosítva — mert továbbá a bányászati lakosok egyedül csak munkások lévén, nem függetlenek, és így törvény szerint választók sem lehetnek". Azért is kérték a "bánya lakosok" törlését, mert a bírói végrehajtások szerintük azt igazolták, hogy a bányaközségekben, így különösen Moravicán, "az államvaspályatársulati épületek, a lelkész lakháza és iskolai épületek kivételével, a többi házak 40 [forint]nál többet nem érnek", Moravicán különben is 1861-ben csupán négy választójogosult volt. E törlési kérelemre a központi választmány 44. számú, november 20-án kelt határozatában kimondta:

¹⁰⁸⁰ Az összeíró küldöttségek (zárójelben a cserélődések): Bogsán: elnök (e.): Szeidl Josef uradalmi tisztartó, tag (t.): Popovits Sándor g. keleti lelkész, Füzes (Búsz Mihály bányabogsáni bíró), jegyző (j.) Lévy Sándor bogsáni jegyző; Facset: e.: Joan(n)ovits Athanasz esperes, t.: Marieszku János birtokos, j.: Kis András gladnai jegyző; Lugos e.: Asbóth Adolf, t.: Poppavitz Demeter kereskedő, j. Muntyán Boldizsár tiszt. aljegyző; Nagyzerlenc e.: Diakonovits Adolf vaspályatársulati titkár (Bösz Hedvig vallebonti birtokos, majd br. Bruckenthal Gyula birtokos), Czapu Lázár g. keleti lelkész, j.: Herglotz Sándor (Bíró Béla bányaravicai jegyző); Oravica: e.: Czekelius Frigyes uradalmi tisztartó, t. Muntyán Elek iparos, j.: Nuny Fidin (másutt: Niuny Frigyes) (Gerubel Hermann vrányi birtokos); Szászka: e.: Maly János ügyvéd, t.: Popovits Jakab g. keleti esperes, Oravica (Paulovits Sándor kereskedő, majd Szvetkovits Vazul), j.: Bessenyei Ferenc szokolási jegyző. A szavazatszedő küldöttségek. Bogsán: e.: Athanaszjevits Sándor ügyvéd, helyettese (h.) Mundukovits György esperes, j.: Czintos Kelemen másodajegyző; Facset: e.: Joannovits Athanasz esperes; h. Gurányi Pál ügyvéd, j.: Kiss Ferenc; Lugos: e.: Asbóth Adolf (Podhradzky Andor lugosi ügyvéd), h. Poppa-Vitze Demeter, j.: Petrikus Gyula törvényszéki jegyző; Nagyzerlenc: e.: Diakonovits Adolf, h.: Bösz Hedvig, t.: Bíró Béla; Oravica: e.: Maly János, h.: Popovits Jakab esperes, j.: Muntyán Boldizsár tiszt. aljegyző; Szászka: e.: Czekelius Frigyes, h.: Popovits József esperes, j.: Gerubel Hermann. Forrás: Htt. 1865-II-15-87 232 (Krassó vm. közp. vál. 1865. október 16-i jkv.: 4.); Uo. 91.530. (november 9-i jkv. 7-9., 10-12., 14., 16., 25.); Uo. 93 002 (november 20-i jkv.: 28., 57.); Uo. 93 095.

¹⁰⁸¹ OL Htt. 1865-II-15-97 416. Krassó vm. közp. vál. 1865. december 9-i jkv.: 34., 45., 46.

Szózlamlók által felhívott 1848. évi június 2-án 2862. és 2912. sz. a kelt s a megye közönségéhez intézett belügyminiszteri rendelet — mely a bánya községeket a rendezett tanáccsal bíró községekkel párhuzamba helyezi, s az ottani lakosok választási jogául az 1848-ik évi V.-ik t. c. 2-ik §-a a) pontjában megért [megírt!] 300 pfnyit értékű házat vagy földet választói kellékül felállított, az [állandó bizottmányi] ösgyűlés által elfogadott, gyakorlatilag alkalmaztatott, s a középponti választmány azt hatályon kívül helyezni, annak alapján összeírt bányai községi lakosokat választói joguktól elűtni se feljogosítva, se hivatkozva [hivatva] nincs, — minthogy továbbá azon lakosok az idézett törvény 2-ik §-a első pontjában érintett gyámi vagy gazdai hatalom alatt nincsenek, és a felszózlamlók fogalma szerint szolgának sem tekintethetnek, és miután végre felszózlamlók különben is általánosságban mondott azon állításukat, hogy főleg Moravica bányaközségben a házak 40 fnál többet nem érnek, adattal nem igazolják, ugyan azért a bányai lakosoknak az összeírásból leendő kitorölttetése végett előterjesztett kérelmüknek hely nem adatik, s erről Stolatsán András h. főszolgabíró úr által a kérvény kézbesítése mellett értesít[et]nek.¹⁰⁸²

Hasonló sorsra jutott Botos Zaharia és Popeszku Sándor görögkeleti lelkészeknek a "főleg Bánya Bogosáni, Neuwek, Altwerk és Oravicza-Bánya községekben követett eljárás miatt" benyújtott törlési kérelme. Azt állították, hogy a küldöttség "erdőcsőszöket, plájásokat [öröket]"¹⁰⁸³ s olyan egyéneket vett fel a választók közé, kik gazdai hatalom alatt vannak, vagy semmi vagyonuk nincs". Külön hangsúlyozták, hogy "Szemere volt belügyminiszternek a bányászti lakosok választási jogát az 1848. évi V. t. c. 2-ik §-a a) pontja alapján magyarázó rendelete szerint is, csakis a 300 fíot erő háztulajdonosok bírnak [házak tulajdonosai!] szavazati joggal", de nem a "munkások és szolgák". A választmány 61. sz. határozatában érdemben nem foglalt állást. Azzal utasította el a beadványt, hogy általánosságban mozog.¹⁰⁸⁴

Több steierlakai és bányaoravicai lakos is hiába panaszkodott amiatt, mert Steierlakon többeket — közöttük Wirth Josefet és Schmidt Pétert — beírtak, noha "a törvényben előírt választási képességgel nem bírnak és kik nem is ben[n]-szülöttek, hanem idegenek". Mivel állításukat okmányokkal nem igazolták, törlési kérelmüket a választmány 64. sz. végzésében visszautasította.¹⁰⁸⁵

A választmány december 9-én vette tudomásul a november 30-i választásokról szóló elnöki jelentéseket. Általános szavazattöbbséggel nyert mandátumot Joannovics György (Bogosán), Mocsonyi András (Lugos), Vlád Alajos (Nagyzorlenc) és Faur János (Oravica); közfelkiáltással lett képviselő Maniu Aurél (Facset), a szászakai kerületben viszont nem lehetett megtartani a választást.¹⁰⁸⁶ Joannovics György már 1848-ban és 1861-ben is a megyei párt jelöltje volt; ez alkalommal a Deák-párt tagja lett. Vlád, Faur megyei vezető tiszviselők, valamint Maniu ügyvéd is ide csatlakoztak, egyben azonban a román képviselők országgyűlési klubjának is tagjai lettek, miként Mocsonyi András pártonkívüli honatya is.¹⁰⁸⁷

Mály János oravicai választási elnök azt is jelentette a választmánynak, hogy a két jelölt: Faur János alispán és Hatzegán Döme helybeli ügyvéd pártjai között zavar támadt. Popovics János járási seborvos "az ellenpárti többség közt a szavazás kezdése előtt kivont késsel fel s alá járkálva ingerültséget igyekezett előidézni és nevelni [növelni], minek következtében nevezett sebésztől a kés elvétetett, és a helybeli főszolgabírónak további eljárás végett át-

¹⁰⁸² Uo. 44.

¹⁰⁸³ Jelent határőrt, megyei, városi hajdút (altisztet) is; esetleg vasúti pályáőrt. (P.L.)

¹⁰⁸⁴ Uo. 61.

¹⁰⁸⁵ Uo. 64.

¹⁰⁸⁶ OL Htt. 1865–II–15–97 416. Krassó vm. közp. vál. 1865. december 9-i jkv.: 70–78.

¹⁰⁸⁷ Tóth Béla, 244., 287., 339.; JORDÁKY LAJOS: *A Román Nemzeti Párt megalakulása*. Bp. 1974. 60–61.

adatott". Ezen kívül a szavazási helytől mintegy 500 lépésnyire "kisebb tömegek részéről közhajigálás és egy löfegyver elsütése által zavar szándékozott előidézni", ám ez a szavazás rendjét nem zavarta meg. A választmány utasította a főszolgabíró, hogy a seborvos kihágásáról "a megye közö[n]ségének tegyen jelentést".¹⁰⁸⁸

Czekelius Frigyes választási elnök arról tett jelentést, hogy a választás előtti napon Szászkán kijelölte a választás helyét. Az 1861-i színhelyet nem találta alkalmasnak, ezért az "ottani legnagyobb térséggel bíró korcsmai épületet jelölte ki, mivel abban a küldöttség és a választók kellő ellátást nyerhettek". Másnap mintegy 700 választó meg is jelent ott, két csoportban Gozdu és Kiss követjelöltek híveiként. Később nagyobb számú Babesch-pártbeli [így!] is odaérkezett, ők azonban a választásnak az 1861-beli helyiségben való megtartását követelték. Ebből az elnök és a Babes-hívek között szóváltásra került sor. A választási jegyző, Gerubel Hermann — "hivatalos állásáról megelégedkezve" — az utóbbiakat támogatta. Az elnök ragaszkodott a kocsmához. Noha a másik két párt belement volna a választásba, őket a Babes-hívek a mellékutókba szorították, s követelték az 1861-i képviselő újbóli kikiáltását. A ködöbálók megfélemezésére "a helyi közbiztonsági személyzet" a levegőbe lőtt, s ez csak növelte a zavart. Közben "a rézkohónál" mindig levő, s a veszély jeladásra készen álló mozsár, hihetőleg valamelyik megijedt munkás által, elsütetve, ez általános szaladást okozott, s ezen esemény következtében mintegy 25 egyén sebesített meg". A jelentés szerint nem lehet meghatározni, hogy e "kihágást" melyik párt idézte elő.

A választás így meghíusult, a választmány ezért december 28-ára újat tűzött ki. A részben megváltozott összetételű szavazatszedő küldöttség elnöke Mály János ügyvéd, helyettese Popovics József esperes, jegyzője pedig Bessenyei Ferenc lett. A jegyző kapta föladatul, hogy ne csak a közcsend szavatolása, hanem a választók érdekében is alkalmas választási helyet keressen. A központi választmány a küldöttségnek azt is a lelkére kötötte, hogy óvatosan járjon el. Ambrus István főispáni helytartót katonaság kirendelésére kérte, Gerubel Hermann pedig "komolyan megfedtte", mert "a választási helység kijelölése körül tett intézkedéseiben gáncsokodott, a Babesch-féle [itt így!], különben is felingerült pártnak e részben tett követelését jogosnak, ellenben az elnöknek e körüli intézkedését érvénytelennek nyilvánította, s ez által e pártot jogtalan követelésében támogatta, és [e] párt érdekében működött".¹⁰⁸⁹

Több kerületbeli község — Illádia, Szokolár, Potok, Nikolinc, Új-Russzova, Berlistye és Mirkovac — választói azt kérték, hogy a bányászászakai kihágás miatt a választmány a kerület főhelyét Makovistyre tegye át. Ha pedig ez nem lehetséges, legalább a voksolást az 1848-i és 1861-i helyiségben tartsák meg, új elnök vezetésével. A választmány első kérelmüket elutasította, mivel a kerületi főhely kijelölése nem az ő, hanem a "megye hatóságának" hatáskörébe tartozott, a további kéréseket pedig előbb idézett határozatával elintézték tekintette.¹⁰⁹⁰

A december 28-i szászai választási jegyzőkönyv szerint nem két, hanem három jelölt volt: Kiss András váltófeltörvényszéki elnök, Babes Vince királyi táblai ülnök és Missics János temesvári ügyvéd. Kiss András a nemzetiségi izgatások keltette ingerültség elkerülésére még a szavazás előtt visszalépett. Este hét órakor Missics hívei részletes, főleg Mocsonyi Antal korteskedésére vonatkozó óvás mellett elálltak a további szavazástól, mire

¹⁰⁸⁸ OL Htt. 1865-II-15-97 416. Krassó vm. közp. vál. 1865. december 9-i jkv.: 75. jkv. sz.

¹⁰⁸⁹ Uo. 76. jkv. sz.

¹⁰⁹⁰ Uo. 77. jkv. sz.

az elnök a Babes Vince javára mutakozó 667-439=228 szavazatkülönbséggel befejezte a választást.¹⁰⁹¹

Amint az állandó igazolási bizottság 1866. január 22-én a választási jegyzőkönyvből megállapította, Missics párthívei a választás befejezése előtt visszaléptek, így az addig leadott szavazatok alapján ismét Babes lett a képviselő.

Babes ellen — Mersits Mihállyal az élén — harmincöt román és német névaláírással ellátott panaszt nyújtottak be a képviselőházhoz. Elsősorban korteseinek, köztük Mocsonyi Antal világosi képviselőnek, izgató-fenyegető magatartására alapozva kérték a választás érvénytelenítését. Állításuk szerint a választás helyén mintegy 7000 környékbeli román jelent meg (fele nem is volt választó), s arra az esetre, ha nem a mártírként beállított jelöltjük lesz a képviselő, a város fölgyűjtásával fenyegettek. Jelszavuk: a *Babes o morte!* ("Babes vagy halál!") volt. Mivel a szavazás az éjszakába nyúlt, a Missics-pártiak jobbnak vélték, ha hazamennek. Hogy mindebben mi volt az igazság, mi volt a túlzás, valóban veszélyben volt-e a bányatelepülés, ma már nehezen állapíthatnánk meg, mivel a választási jegyzőkönyvet rendben, a petíciót viszont *okadatolatlan*nak találta az állandó igazolási bizottság. A panaszosok ugyanis azt nem állították, hogy "pártjuk többségben lett volna, azonban választási joga gyakorlásában gátoltatott, s ennek következtében kisebbségbe jutott volna". A Ház ezután közfelkiáltással igazolta Babes Vincét.¹⁰⁹²

Faur János első alispán oravicaei megválasztása ellen Hatzegan Döme ügyvéd párthívei tettek panaszt a képviselőháznál. E szerint Faur, aki 1865 októberében a főispáni helytartótól fogadta el az első alispánságot, "hivatalos szín alatt" fejtette ki törvénytelen agitációját. Szovát Lajos oravicaei főszolgabíró a községi előjáróságokat kényszerítette zászlajának kitűzésére; egy megyei csendbiztos pedig katonai behívással fenyegette meg azokat a választókat, akik nem szavaznak rá. Egyoldalúnak tartották az összeírást is. Steierdorf községben pl. egyetlen összeíró jelent meg, és neki "a vasúttársasági főtisztartó egy előre készített névjegyzéket adott által, melyben több mint 100 bányamunkás és sok más, a társaság szolgálatában és zsoldjában álló, tőle függő egyén föl volt jegyezve". Ő anélkül, hogy megvizsgálta volna képességeiket, átadta a jegyzéket a községi jegyzőnek a fölsorolt, személyesen nem is jelentkezett személyeknek a választók közé iktatása végett. Ugyanez történt "Bánya Oraviczán és különösen Román Oravicán", "a parafingyár és [a] vasút idegen személyzetével, hol rendes napszamosok, pályáőrök [plájások] és munkába állott vándorlegények vétettek fel a választók közé, s pedig általában azon egyszerű okból, mivel a bécsi cs. kir. vasúttársaság Faur alispán részére [pártjára] állott, habár sem a társaság mint olyan, sem a külföldi személyzete és nagyobb részt idegen, semmi más vagyonnal, mint két kézzel bíró munkásai, az 1848:V. tc. 2. §. világos rendeleténél fogva *per absolutum* szavazatképességgel nem bírnak". Mivel az összeírók — mint előbb idéztem — nem tartották be a határidőket, kérelmükre a központi választmány kénytelen volt *pótösszeírási napot* adni. Állítólag kellően és jókor ezt sem hirdették ki, ezért csupán a helybeli meg a steierdorfi választók adhatták be csatolt, német és román nyelvű reklamációikat a szerintük jogtalanul bejegyzett több mint 1200 vasúttársasági munkás választójoga ellen. Ám a választmány ezt okadatolás híján elutasította.¹⁰⁹³

A kérvényezők szerint a bizonyíték maga az összeírási lajstrom, amelyen a választók neve mellett "külön sorozat alatt" az *évi szolgálati fizetés* is föl van tüntetve. Ez önmagában nem csupán függőségüket bizonyítja, hanem azt is, hogy e "jövedelem nem olyan, minőt a

¹⁰⁹¹ OL Htt. 1866-II-15-1866.

¹⁰⁹² OL KL 1865-68/29., 136.

¹⁰⁹³ OL Htt. 1865-II-93 002. Krassó vm. közp. vál. 1865. november 20-i jkv.: 29., 32. jkv. sz.

törvény szavazási jog alapjául kijelölt". Szerintük ugyanis a törvény megkövetelte "tőke vagy jövedelem, *meglevő vagyon*, kötelezvényekkel és egyéb, névreszóló értékpapírokkal igazolandó, hiszen különben minden, az országban bármily foglalkozású egyén 105 ft évi személyes keresménye lévén, szavazási joggal is bírna". Mivel a központi választmány elutasításáról csak a választás előtti napon kaptak értesítést, nem fordulhattak ezzel, az országos gyakorlatba ütköző, helytelen törvényértelmezéssel a helytartótanácsához. Tanúkkal kívánták bizonyítani, hogy a vasúttársaság munkásait, akik különben nem is tudták, hogy össze vannak írva, 5 forint büntetés terhe mellett kötelezték megjelenésre a választáson, arra az esetre pedig, ha ott nem Faurra szavaztak volna, elbocsátással fenyegette őket.

A választási elnök által is jelentett zavar kapcsán a panaszosok megírták, hogy az ellenpártiak a törvény ellenére botokkal és *bányászcsákányokkal* fölfegyverkezve jelentek meg, s a szavazási helyet úgy elállták, hogy még a Hatzegán-párt bizalmi emberei is életveszélybe kerültek. A verekedést a szavazati joggal nem is bíró helybeli munkások kezdték, ám részt vett az "ártatlan" román választók megfutamításában a rendfenntartásra kirendelt karhatalom is. Örülhetett, aki ép bőrrel megúszta. A választási elnök minderről tudomást nem véve, a Hatzegán-párt óvását a jegyzőkönyvbe be sem iktatva részrehajlóan vezette az eljárást.

A képviselőház eljáró osztálya a választási jegyzőkönyvben ezzel szemben azt találta, hogy a választás megkezdése után fél órával, ködöbálással és löfegyver elsütésével járó, a választási helytől 4–500 lépésnyire lezajlott eseményről az elnök csak később szerzett tudomást, különben pedig "a szavazás megszakítás nélkül és a legnagyobb rendben folytattott". Amikor délután fél ötkor a Hatzegán-párt bizalmijai kiléptek a szavazatszedő küldöttségből, Faurnak már 827 voksa volt. Az este fél tizenegykor befejeződő szavazás végül is az ő 1755:1 arányú győzelmével végződött.

Az 1424 választónak, nagyjából kétharmaddal ellátott kérvényében, általánosan előadott hivatalos befolyást a Ház eljáró osztálya nem találta bizonyítottnak. A bányamunkások összeírásával kapcsolatban pedig leszögezte: "minthogy a nevezett munkások a választói joguk tényleges gyakorlásában az 1848. június hó 2-án és 2912/B szám alatt kelt belügyminiszeri rendelet alapján a krassói bánya helységeken a helybeli bányatisztséget és illetőleg bányatörvényszéki helyetteséget rendezett tanács gyanánt véli tekinthetőnek; s ezen közegek akkor, s ezután is, 1861-ben az előttük ek[k]ént megnyitott jogot gyakorlatilag elfogadták, őket jelenleg pusztá kifogások alapján ennek élvezetétől elmozdítani nem lenne méltányos eljárás". Ha *idegenek* lettek volna is közöttük, mivel ezek kilétét a panaszosok nem igazolták, az osztály velük nem foglalkozhatott. A választási jegyzőkönyvet tekintve közhitelűnek, Faur János igazolását javasolta, amelyet a Ház készséggel meg is tett.¹⁰⁹⁴

Faur János, miután Krassó vármegyébe főispáni kinevezést nyert, 1867. április 8-án lemondott mandátumáról. A június 5–6-i oravicai pótválasztáson a Deák-párt által indított Gräzenstein Gusztáv egykori bányakerületi főigazgató, ekkor már a Pénzügyminisztérium államtitkári feladatokkal fölruházott miniszteri tanácsosa, 1280 szavazatot nyert a román pártot képviselő Mocsonyi Zénóra esett 589 voks ellenében. A Ház állandó igazolási bizottsága már június 8-án jóváhagyta a választást, mivel a jegyzőkönyvébe iktatott óvást alaposága esetén sem tartotta elegendőnek az eredmény megdöntésére. Úgy találta ugyanis, hogy ha a különjegyzékbe fölvetett, állítólag jogtalanul visszautasított 348 román választó vokstát figyelembe venné is, Mocsonyi Zénó akkor sem kerülhetne többségbe a képviselővel szemben.

¹⁰⁹⁴ OL KL 1865–68/47., 80.; R. 244.

Nem sokkal később, 24-én, magyar fordítással ellátott, ám minden aláírást nélkülöző óvás, majd 28-án egy hasábosan, románul és magyarul fogalmazott, június 25-i keltezésű pótóvás érkezett, több bizonyítvánnyal (*Zeugniss*) ellátva. E szerint a közigazgatási hatóságok nemcsak, hogy nem értesítették idejében a népet a pótválasztásról, hanem egyenesen gátolták a választók megjelenését. Krasova kerület szolgabírája pl. "a választási napra közutak csinálására rendelte ki a népet, s így a választókat legjelentékenyebb alkotmányos jogaiknak gyakorlásában megakadályozta". Agitáltak is "egy bizonyos jelölt, ú.m. [úgy mint] *Gränzenstein* úr részére". A választási jegyzőkönyvben mint a vasúti társaság munkásai szerepeltek volna, már régóta kiléptek szolgálatukból, és "Cseh-Morvaország, Stíria [Stájerország] hazájukba visszatértek, s mi több, ezek között már meghaltak is vannak; — az ily fogások és kihágások mások és másutt is előfordultak". (Először itt találkozni a választók között később oly gyakori *holt lelkekkel*.) A panasz szerint a mintegy 3000 román a választók kétharmadát tette ki. Sokan közülük már 5-én kora reggel megjelentek Oravicán, ám ott a szavazás — egyébként az országosan követett gyakorlat szerint¹⁰⁹⁵ — a távolabbi helységekkel kezdődött. Ezeknek választói többnyire Gränzensteint pártolták. A választás estebe nyúlt. A románok megéheztén, elnöki hozzájárulással eloszlottak; ki a városba, ki a közeli falvakba ment élelemért. Éjfél után újabb választókkal együtt érkeztek vissza; olyanokkal, akik éppen akkor szabadultak a közmunkából. Podhránszky választási elnök azonban — Gränzenstein bizalmijaival egyetértésben — választóikat személyazonosságuk bizonyítatlan volta miatt rendre visszautasította. Majd anélkül, hogy megkérdezte volna: "*nem lenne-e jelen több választó, kik még nem szavaztak és szavazni akarnak*", fölvette a jegyzőkönyvet, és óvásuk ellenére Gränzenstein Gusztávot követte nyilvánította. A jegyzőkönyv mellett egyébként megtalálható a visszautasítottak pótjegyzéke (*Jegyzéke azon szavazóknak, kik 1867. évi június 6-a reggel, anélkül, hogy személyök ugyanazonosságát kimutatták [személyazonosságukat igazolták] volna, s így szavazati jogosultságuk kétségben maradván, jelen külön jegyzékbe foglaltatik*).

E beérkezett óvások (petíciók) nyomán az állandó igazolási bizottság július 1-jén megmásítva előző véleményét, a "lényeges és döntő körülmények világosságra hozása végett, annál is inkább, mert az előadottakból az, hogy a Gränzensteinre szavazók a kerület összeírt választóinak többségét tennék, ki nem deríthető", pártokon fölül álló, részrehajlatlan vizsgálat elrendelését javasolta. A Ház előbb Ónossy Mátyás orczyfalvi (Temes vm.) Deák-párti képviselőt küldte ki, majd miután ő az orosz gyógyfürdőkben kúrálándó betegségére való tekintettel 1868. március 15-én lemondott e terhes feladatáról, helyette Glacz Antal battonyai (Csanád vm.), ugyancsak kormánypárti képviselőt bízta meg a vizsgálattal. A vizsgálóbiztossal szemben általában hely- és nyelvismereti követelményeket támasztottak, melyeknek ők nyilván meg is feleltek.

Glacz június 16-án nyújtotta be jelentését német és román nyelvű vizsgálati iratokkal. A vizsgálati jegyzőkönyvekből és tanúsítványokból kitűnően az elnök igenis megkérdezte a választás lezárása előtt, hogy vannak-e még választók akik nem szavaztak. Ám csak választójog nélküliek voltak, akikről pótjegyzék készült. A petíciót sok kihallgatott koholmánynak mondta, azt állítva, hogy nem is tudták, mit írnak alá; esetleg helyettük más írt alá. A vizsgálat forma szerint is érdekes, miután ugyanis a panaszosok önként nem jelentkeztek, a biztos szabályszerűen *megidéztette* őket. Hivatalból arról is gondoskodott, hogy a pártokat mégis képviselje valaki; a panaszos párt megfigyelője pl. az Oravicabányán június 3-án fölvelt

¹⁰⁹⁵ Cs. 111.; R. 244.

jegyzőkönyv szerint Popovics Jakab görögkeleti főesperes, a kormánypárté pedig Bojtner János háztulajdonos volt.

Arra nincs lehetőségem, hogy az egész vizsgálatot ismertessem. A jegyzőkönyvekből, tanúsítványokból az a benyomásom, hogy a megyei közigazgatás nyomást gyakorolt ugyan a román választókra, de ez nem lépte túl a törvényadta kereteket. Maga a vizsgálat, hatósági közreműködéssel, szabályosan zajlott le, ám talán még így utólag is befolyásolta a panaszos román választók vallomását.

Az állandó igazolási bizottság a vizsgálat alapján természetesen igazolást javasolt. A képviselőház június 24-i vitájában csupán Babes Vince kifogásolta ezt, ellenindítványt azonban, a Ház gyakorlatának ismeretében, ő sem tett. Zichy Antal vele szemben az állandó igazolási bizottság kelleténél szigorúbb, s Glaczi Antal "ritka tárgyalagos" eljárását méltatta. A vizsgálóbiztos finoman célzott rá, hogy Babes is ott volt a választáson. Ő viszont azzal védekezett, hogy nem Román-Oravicán volt, ahol a választás zajlott, hanem Oravica-Bányán. Ám elismerte, hogy a hozzá forduló választókat valóban óvásra buzdította. A Ház végül igazolta a választást, mi több: a házszabályoknak megfelelően az okozott költségek viselésére a vesztes panszosokat kötelezte.¹⁰⁹⁶

Temes vármegye

313 Fehértemplom (szerb bánati ezred)

314 Csákova

315 Lippa/Hidegkút

316 Kisbecskerek

317 Moravica

318 Orczyfalva

319 Rékás

320 Rittberg

321 Újarad

I. Képviselők 1848/49-ben:

Csákova: *Várkonyi Ádám* földbirtokos, alispán, régi követ, egyhangúlag. T2182.

Lippa: *Deskó Athanáz* földbirtokos, vm. főpénztárnok, egyhangúlag. T425: 1849. márc. 1-jéig.

Kisbecskerek: *Vukovics Sebő* (1811–1872) földbirtokos, alispán, 1849-ben igazságügy-miniszter. T2232:LZ, B1; Bács 1868-tól 1872-ig

Moravica: *Nyéki Albert* földbirtokos. T1447:LZ.

Orczyfalva: *Gorove István* (1819–1881) földbirtokos, védegyleti igazgató. T652:LR, FR, Ao, Al, A2. Pest III. vk. 1861, 1867, Borbó 1869, Kisbecskerek 1872, Orczyfalva 1875–1881. 1867-től 1871-ig miniszter.

Rékás: *Fisser István* (1810–) volt megyei tisztviselő, gyáros, kereskedő. T577:Fischer:LZ, Bo, Al. Ugyanitt 1861-ben és 1865-ben is.

Rittberg: *Kiss Miklós* földbirtokos, táblabíró. T1028: LZ 1849. márc. 1-jéig

¹⁰⁹⁶ OL KL 1865–69:1279., 1327., 1538., 2380., 3599., 3701., 4255.; R. 66., 249.

III. Lippán 1861-ben Missics János megválasztása után vérengzés miatt panaszkodtak a román választók (R.65., 187.). 1865-ben br. Ambrózy Lajos *kisbecskereki* mandátuma ellen volt petíció, főleg verekedés miatt (R. 189. stb.).

IV. Temes vármegye "követválasztó bizottmánya" 1861. február 18-án alakult meg. Megalapította, hogy az 1848-ban törvényesen megalakított nyolc választókerület a jelenben is megmarad, és kerületenként összeíró küldöttséget választott. Ezek a kerület választóhelyén működtek úgy, hogy "egy-egy bizonyos napra községenként" hívták maguk elé a választókat. A választmány a fő- és alszolgabírák útján fölhevít a községek előljáróit, hogy a törvény szerinti jogosultsággal bíró választókat a kiadandó táblás jegyzékbe írják össze, s ezt küldjék be. A központi választmány jegyzője Pesty Frigyes volt.¹⁰⁹⁷

A királyi meghívólevél megérkezése után, március 6-án mind a nyolc kerületben március 26-ára írták ki a választást.¹⁰⁹⁸

A megyében, különösen a moravicai kerületben, a választások előtt rémhírek keltek szárnyra. Damaszkín János március 19-i, *Temesvármegye lakosaihoz* címzett magyar, szerb és román nyelvű nyomtatott felhívásában cáfolta őket. E szerint a rosszakarók az összeírás-tól azzal igyekeztek elrémíteni a földművelőket, hogy

hol mint az eltörült úrbériség visszaállítására vezető ármányt,
hol mint a jogegyenlőség és közteherviselés ellen intézett cselszövényt,
hol mint új adók életbe léptetésére intézett törekvéseket,
hol mint a fegyverforgatók összeírását,
hol mint a nemzetiségek elnyomására és elárulására vezető fondorkodást gyanúsítani iparkodtak.

Mivel hirdetménye a moravicai kerületben egyszer már sikertelen volt, újólág leszögez-te:

az úrbér teljesen s örök időkre megszűnt,
a közteherviselés minden honpolgárra egyenlően kimondva, s visszavonhatatlanul el van rendel-ve;
a nemzetiségek ügye és ezek különféle igényei az országgyűlésen a népek javára s megelégedésére fognak kiegyeztetni, s a közös szabadság, jólét és ezen alapuló jövő boldogságunk nem igényel tőlünk egyebet: mint tiszteletet a törvény iránt s bizalmat a gondviselésben s önmagunkban.

Bizalomra hívott föl a nép befolyásával választott megyei tisztviselők iránt is.¹⁰⁹⁹

Rentner Mátyás nickfalvi mészáros, március 21-én kérelmére nem akarván "túl szigor-al élni" az idő rövidege miatt annak ellenére fölveték, hogy nem minden cenzuselemet bizonyított, ám meghagyták neki: a valószínűsített 1/4 telkén túl a választás helyszínén, a küldöttség elnöke előtt igazolja, amit "a szilasi szőlő és hét hold szorgalmi föld, vagy le-génnyel folytatott mestersége iránt felhozott". A község által készített összeírásban is egy fél telek felének birtokosaként szerepelt.¹¹⁰⁰

¹⁰⁹⁷ OL Htt. 1861-II-15-13 667.

¹⁰⁹⁸ Uo. 15 424.

¹⁰⁹⁹ Uo. 17 406.

¹¹⁰⁰ Uo. 19 218.

A megválasztott képviselők: Fischer István (Rékas), Missics János (Lippa), Ónossy Mátyás (Orczyfalva), Murgu Euthim a lemondott Mocsonyi György helyett (Moravica), Manassy György (Kisbecskerek), Bogdán Vince (Csákova), Pesthy Frigyes (Újarad) és br. Lopresti Árpád (Buziás).¹¹⁰¹ Basahidon Csernovits Péter lett képviselő.¹¹⁰²

A lippai választás nyomán Marianescu Athanasz jogtudor képviselőjelölt román hívei, akik "az országgyűlési igazoló bizottmánynál már ünnepélyes óvást tettek" Missits János másodalispánnak pártbelijeik bántalmazásával, többek megölésével kísért választása ellen, a kancelláriától is részrehajlatlan vizsgálatot és elégtételt kértek. Kérelmüket a helytartótanács április 11-én továbbította a vármegye közönségének, jól tudván, hogy "a választás érvényességére a képviselőháznak e részbeni intézkedése leendő ugyan bevárando", ám "a panaszlott részrehajlást, melyet állítólag hivatalos közegek a választás előtt és alatt tanúsítottak volna — és különösen a sajnos összeütközés következtében történt vérengzés közgazgatási szempontból figyelem nélkül nem maradhat". A kormányshék nem kételkedett abban, hogy a megye "hatósági tisztéhez képest és a nemzetiségi surlódások csillapítása szempontjából mint eddig is részrehajlatlan vizsgálatot rendelt légyen azon közfenyítéki tények iránt, melyek az igazság pártatlan kezelése érdekében orvoslás nélkül nem maradhatnak". A panaszosok ugyan továbbra is Bécsből küldendő egyénekre szerették volna bízni a szerintük részrehajló vizsgálatot, ám kérelmük a szokásos kancelláriai — helytartótanácsi utat bejárva ismét a megyénél kötött ki.

Temes vármegye vizsgálati anyagát augusztus 6-án küldte meg a helytartótanácsnak, s noha a Ház időközben Missics János lippai képviselőt igazolta, onnan a főispáni helytartó december 28-án azzal a főlhívással kapta vissza, hogy indítson bűnvádi eljárást a megye bűnfenyítő törvényszéke előtt a verekedés résztvevői ellen.¹¹⁰³

V. A központi választmány, melynek elnökeként a főispán 1848:XVII. tc. alapján Ormos Zsigmondot alispánként helyettesítette be, 1865. október 16-án az 1861-i rendszerben rendelte el az összeírást. A választási rendszabályokat és a törvényt egyaránt figyelembe vették. A lippai választókerületnek ezúttal *Guttenbrun* [Temeshidegkút] volt a székhelye.

A birtokcenzus kapcsán fölmerült kérdéseket a választmány 7. sz. végzésében válaszolta meg. Az 1/4 telek nagyságát különösebben nem értelmezte, törvény szerinti értékelését szétdarabolt állapotban a küldöttségre bízta. "Mi pedig a telekkönyvileg nem igazolható birtoklást illeti, miután a törvény a szavazatképességet a telekkönyvi bejegyzéstől, mi a törvény keletkezésekor nem létezett, nem föltételezi, ennek kimutatása pedig a telekkönyvi kivonaton kívül egyéb hiteles adatok által is megtörténhet s a 15-ik § különösen a birtokkimutatás eszközei közt az adóbeli rovásos összeírásokra a fő nyomatéket helyezi, a középonti bizottmány a tettleges háborítatlan birtoklás kimutatását elegendőnek tartja arra, hogy a törvény által megállapított kiterjedésű ingatlanságok birtokosa a szavazók lajstromába felvétethessék." Az előjáróságoktól ezúttal is előzetes összeírást kértek.¹¹⁰⁴

November 16-án jelölték ki a választási küldöttségeket; tekintet nélkül a nemzetiségekre és a pártokra "higgadt, tapasztalt s emellett kitűnőbb polgári állású egyének"-et választottak a fegyveres erő alkalmazására is jogosult elnöki posztokra.¹¹⁰⁵

¹¹⁰¹ MAM: 182–183.

¹¹⁰² VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: *Szerbek és magyarok között a Tisza mentén. Csernovits Péter politikai pályája.* Békéscsaba–Szeged, 1988. 163. /Dél-alföldi évszázadok, 4./

¹¹⁰³ OL Htt. 1861–II–15–46 129. Vö. *Szabad György*, 1967. 415.

¹¹⁰⁴ OL Htt. 1865–II–15–82 725.

¹¹⁰⁵ Uo. 90 315.

A november 23-án a következő napokon tartott reklamációs ülés elé került a tárnokmester által 90 616/1865. számon leküldött, Szétsány és Zsadány helységek román nemzetiségű lakosainak kihagyása elleni kérelem. A választmány egyszerűen elutasította. Visszautasították a román *Conferentia nationalu* panaszát is, amely Murányi Ignác főispán ellen is irányult, pedig ő "ép[pen] a folyamodók táborából fölmerült lázítások és izgatások ellenében nem csak proclamatióban föllépni kényszerült, hanem részrehajlatlansága bebizonyítása végett a megye tisztviselőit hivatalos tekintélyeik felhasználása melletti befolyástul a képviselők választásainál szigorúan eltiltotta", s a netalán fölmerült pártúrlódásokat azonnal kivizsgálta. Megkérték a főispánt, engedje át vizsgálati irományait a helytartótanácsához teendő fölterjesztés alátámasztására.

A választmány, mely "a féktelen rágalmozásokat nem tart[ott]a megengedhetőnek", a főispánhoz fordult, hogy "a megsértett hatósági tekintély helyreállítása érdekében" vizsgálat után a panaszosok ellen intézkedjék.

Számos panasz merült fel, de csak kevés járt eredménnyel, mivel nem volt konkrét, vagy éppen a bizonyítékok hiányoztak. Többnyire a birtok (pl. 1/8 telek, 1–3 hold szőlő) s a 100 ft évi jövedelem bizonyítása vagy tagadása okozott gondot. Nemegyszer fölmerült, hogy egy-egy küldöttség a németek vagy a magyarok javára és a románok kárára folytatta munkáját. Ez azonban nem volt bebizonyítva. A központi választmány kötötte magát a formákhoz.

Damcsa János szétsányi román lelkész hiába panaszkodott, hogy Varga Ferenc küldöttségi elnök póttagként nem alkalmazta, miután az "csak azon esetre volt fen[n]tartva, ha a rendes tagok akadályoztatva volnának", az orczyfalvi küldöttségnél pedig ez nem fordult elő.

Önmagában az, hogy valaki 1848-ban és 1861-ben választó volt, 1865-ben még e jogát nem alapozta meg. A választmány a 100 forint biztos évi jövedelem megítélésében a *helyi körülményeket* s a "jelenlegi igen mostoha gazdasági viszonyok"-at is figyelembe vette.

Pokonyi Rudolf németszentpéteri jegyzői *segéd* hiába kérte 120 forint évi jövedelmére tekintettel fölvetelét, mivel az nem földbirtokból vagy tőkéből származott. Több *uradalmi gazdatiszt* is folyamodott. Miként a *megyei tisztviselőket*, nekik is "a tisztessé rendűeknek értelmiség címén választóképeséget tulajdonítván" fölvettek vagy bennhagyták őket az összeírásban. Borba Dániel zsadányi *segédlelkésznek* is helyet szorítottak a választók között. Schneller Ármin újaradi orvos adókönyvével kimutatta, hogy e községben megtelepedve gyakorolja hivatását, teljesíti adózási kötelezettségét. A törvény 2.§ d) pontja alapján fölvettek.¹¹⁰⁶

Az 1865. november 30-i választásokat, melyekről a főispán még aznap jelentést tett a tárnokmesternek, a központi választmány december 7-én és 1866. január 9-én iktatta jegyzőkönyvébe. A beiktatás sorrendjében haladva a csákovári (csákovai) kerületben az 1710 összeírt választó közül 1034 szavazott: Ivankovics György 911, Mocsonyi András pedig 123 voksot nyert; "a választás tartama alatt a törvényes jogaikat gyakorló választók olly értelmes és példás magaviseletet tanúsítottak, hogy semmi legkisebb panasz elő nem fordulván a választás tellyes nyugalommal fejeztetett be".

Moravicán Mocsonyi Györgyre 1225, Gyika Istvánra 552, Csimponyeru (Cimponieru) Athanászra pedig 108 választó szavazott. (Az ajánlók: Mihaylovits Bazil: Mocsonyi; br. Haller Ervin: Gyika; Milleker Mihály: Cimpeneriu).

Orczyfalván "a vízi puskák elhelyezésére szolgáló" sátorban, a főtéren lezajlott választáson a választók Onossy Mátyás és Babes Vince nevét hangoztatták; "minthogy a választók

¹¹⁰⁶ Uo. 95 457., vö. 90 616.

száma kétségbe vonhatlan többségben Onossy Mátyás [...] megválasztásában a választók közakarattal összeponstosulni látszanak, az Elnök [Varga Ferenc] az összegyűlt választókhoz azon kérdést intézte: valjon Onossy Mátyás [...] megválasztásában közakarattal megnyugszanak-e, vagy talán szavazni kívánnak?" Erre a Babes-párt két embere óvást jelentett be az összeírás ellen, kijelentvén, hogy nem kívánnak résztvenni a választásban. Ezt többen megerősítvén Onossy Mátyás egyhangúlag lett képviselő. A választásról hazatérő választók között — a főispáni jelentés szerint a szécsányi határban — halálesettel járó összetűzés volt.

Rékas mezővárosában Fischer István 610–607=3 szókülönbséggel nyert Raduleszku Szilárd ellenében.

A lippai kerület székhelyén, Hidegkúton Kozsohir György lippai jegyzői írnok román nyelvű óvást adott be a választás előzményei miatt. Capdebó István ügyvéd Fülöp Lipótot ajánlotta; ő 968 szavazatot nyert a szintén óvni szándékozó Jakabfy Pál ellenében, akire ketten szavaztak. A "kisebbségben maradt és választásban részvételtől visszavonult Fogarassy Balázs, valamint Jakabffy-féle pártok választói tiltakozásukat írásban benyújtották" a választási jegyzőkönyv mellé. Ezek elbírálására a választmány csak a képviselőházat tartotta hivatottnak (1848:V. tc. 47. §).

Rittbergen oly csendzavarás történt, mely katonai beavatkozáshoz, majd a jelöltek megbízottjainak egyetértésével a választás elhalasztásához vezetett. A választók egy részének panasa folytán december 28-ára új szavazatszedő küldöttséget bíztak meg. Időközben folyt a főispáni vizsgálat is; a főispáni vizsgáló küldöttségnek adták át Wirkner Lajos és Mocsonyi Sándor híveinek panaszát. Végül is Mocsonyi 1211–851=360 különbséggel nyert Raduleszku Szilárd ellenében.

Kisbecskerekén a jegyzőkönyv szerint ifj. br. Ambrózy Lajos egyhangúlag győzött. A főispáni jelentés szerint a másik párt a választási helyet elhagyta. Ebből petíciós ügy lett.

Egyhangúlag nyert Damaszkín János is Újaradon.¹¹⁰⁷

Az elutasított *kisbecskereki* petíció érintette az összeírást, a megyei tisztviselők egyoldalú eljárását, valamint a választás előtti verekedést. Az összeíráskor a német kontraktualistákat — egykori nem úrbéres, hanem szerződéses gazdákat — is összeírták; Ambrózy azt igyekezett elérni, hogy minél kevesebb oláh választót írjanak össze. Politikailag érdekes: a román peticionálók szabadságharcos múltjukra hivatkoztak br. Ambrózy Lajos volt "dragonér kapitány" ellenében.¹¹⁰⁸

322 Temesvár

I. Képviselő 1848/49-ben:

Fülöp Lipót ügyvéd, egyhangúlag. T607: Fülepp (1809–1875): LZ, RP, A1, Hidegkúton 1865-ben és 1869-ben. 1849-ben Kossuth irodájának miniszteri tanácsosa. Pesti ügyvéd, 1869-től kúriai tanácselnök.¹¹⁰⁹

IV. A magisztrátus és a községtanács együttes nyilvános ülésén, 1861. január 30-án alakult

¹¹⁰⁷ Minderre: uo. 93 535. és 100 571., valamint OL Htt. 1866–II–15–3700., 4082.

¹¹⁰⁸ OL KL 1865–68:49., 115.

¹¹⁰⁹ Fülepp Lipót pesti ítélőtáblai tanácsnok (MÉL). (P.L.)

meg a központi választmány:¹¹¹⁰ Jegyzőkönyvét németül vezette. Az ülést ugyan Carl v. [von] Küttel polgármester nyitotta meg, ám azonnal átadta az elnöklést Stockinger Móric ügyvédnek, akit Majláth György tárnokmester bízott meg a városi hatóság újjászervezésével. Fölolvasták a helytartótanács 4264. sz. rendeletét 1861. január 21-éről, s közfelkiáltással („*mittelst Acclamation*”) Anton Sprung elnökletével megalakították a tizenegy tagú központi választmányt (*Central Comité*), melyben mind a négy nemzetiség — német, magyar, román és szerb — tagjai képviselve voltak. A választmányi tagok esküjük letétele után az összeíróknak kiadták a helytartótanácsi rendeletet (itt: *Instruktion*) és a hozzákapcsolt összeírási íveket. A választmány jegyzőkönyveit nem terjesztette föl. A március 4-i követválasztó közgyűlés Stokinger Móric (Moricz Stockinger, utóbb Sulyok Mór) ügyvédet választotta képviselővé; politikai hitvallását magyarul és németül mondta el.¹¹¹¹

V. Az új összetételű központi választmány Anton Sprung elnökletével 1865. október 15-én tartott ülésén rövid vita alakult ki az 1848. V. tc., egyszersmind a király által adaptált [!] és a helytartótanács által a bizottság (választmány) föladatául megkívánt választási előkészületekről, különös tekintettel a határidőkre, melyeket az országgyűlés december 10-i összehívási időpontjára meg kellett tartania. A központi választmány a város öt „választókerületébe” (*Wahlbezirke*), azaz összeírási körzetébe — a belvárosba, a városházára, a gyárelőváros német oldalára („Für die Vorstadt Fabrik auf dem Grundhause”), ugyanide a román részre („Auf der romanischen Seite im Stiegelbauerischen Hause”), József elővárosba („Für die Vorstadt Josefstadt [...] auf dem Grundhause”) és az Ómajor elővárosba („Für die Vorstadt Mayerhöfen auf dem Grundhause”), három-három tagból és ugyanennyi póttagból álló összeíró bizottságokat (*Sub-Comités*) küldött ki. Hogy minden választóképest a megállapított határidőre összeírhasanak, négy nyelven fogalmazott hirdetményt adtak ki; emellett a városban megjelenő lapokat és az egyházi szószékeket is fölhasználták a minél teljesebb tájékoztatásra.

Az öt összeíró albizottság november 20-án terjesztette elő átvizsgálásra az összeírási íveket. Miután ez megtörtént, az összeírás egy-egy példányát közszemlére tették: a belvárosit a városházán, a külvárosiakat a *Grundhausban*, ahol november 22–24-én bárki beletekinthetett az összeírásokba. A reklamációs kérelmeket Anton Sprung választmányi elnökkel az élen 12 tagú bizottság vizsgálta meg.

Ezen az ülésen vették tudomásul a helytartótanács táviratát, amely szerint a *honorációrok* minősítését rendeletének 2. pontja világosan meghatározza, így az további magyarázatot nem igényel. Mindazon hivatalnokok, akik tehát az ott megkívánt tudományos képesítéssel nem bírnak, pusztán jövedelmük alapján nem lehetnek választók, tehát törlendők.¹¹¹²

A központi választmány november 24–26-án bírálta el a reklamációkat. Jacob Kapputz cipésmester (Josefstadt) Sulyok Móric polgár és ügyvéd — az 1861-i képviselő — törléséért reklamált, mivel ellene csalás és takarékpénztári könyv és számlák jogosulatlan kivétele miatt büntető följelentés történt. A választmány e reklamációt mint alaptalant azért utasította vissza, mivel az 1848: V. tc. 2. §-a szerint egyszerű följelentés senkinek a választójogát

¹¹¹⁰ OL Htt. 1861–II–15–8527.

¹¹¹¹ Uo. 15 422.

¹¹¹² „Welches zur Wissenschaft mit dem zu nehmen ist, daß die Beamten, welche zwar als solche ihr Einkommen haben, aber sonst keine der gesetzlichen vorbezeichneten Qualificationen besitzen, aus der Wahlliste zu streichen sind.”

nem szüntetheti meg.¹¹¹³ Hiába reklamált Constantin Georgievits házbirtokos is Sulyok Móric ellen, a bizottmány hasonló indoklással ezt is visszautasította.¹¹¹⁴

Jacob Kapputz cipész mestert másik reklamációjára — miután igazolta, hogy gyakorolja iparát — fölvtették. Utóbb mégis reklamáltak fölvétele ellen, mivel 1844-ben kereskedelmikönyv-hamisításért 8 napi „polgári fogságra” [*Bürgerarrest*] ítélték. A választmány e panaszt elutasította, mivel az 1848: V. tc. e cselekményt nem minősítette kizáró okká. Alexander Mazurt, Mehala 35. sz. alatti házára tekintettel, melyet évi 144 osztrák értékű forintért Coloman Rass postai hivatalnoknak adott bérbe, ugyancsak fölvtették.

Wilhelm Hazay személyesen megjelenve arra hivatkozással kérte föl vételét, hogy mint 1861. évi (városi) képviselő 1865. október 15-én részt vett azon a közgyűlésen, amely magát a központi választmányt is megválasztotta. A központi választmány nem tehetett mást: engedett, hiszen Hazay választójogával már élt.¹¹¹⁵

Fölvtették J. D. Wernert, a J. S. F. Liedemann cég ügyvezetőjét [*Procuraführer*], mert saját tőkéiből [„*von seinen eigenen Capitalien*”] több mint 100 forint jövedelmet mutatott ki.

Hiába reklamált viszont Johann Traunfeller mézeskalácsos-mester [*Lebzeltermeister*] törlése ellen, aki felesége üzletében dolgozott. Mivel az ipar a felesége nevében volt, panaszát mint alaptalant visszautasították.¹¹¹⁶ A november 28-i választáson ismét Sulyok Mór lett a képviselő 700–166=534 szókülönbséggel Deskó Athanasz ellenében.¹¹¹⁷

323 Versec

I. Képviselő 1848/49-ben:

Szemere Bertalan: miskolci mandátumát tartotta meg. *Császár Ferenc*, a hétszemélyes tábla bírāja. T350: (1807–1858), KO, 1848. okt. 31-én lemondott.

III. Az 1865. november 29–30-i választás éjszakára megszakítottat, Manojlovics Milánt a Ház mégis igazolta (R. 242.).

¹¹¹³ „Diese Reclamation wird auf Grund des Artikels V. 2. vom Jahre 1848 als unbegründet zurückgewiesen, da eine einfache Anzeige noch Niemanden des Wahlrechtes verlustig machen kann.”

¹¹¹⁴ „Diese Reclamation wird auf Grund des § 2. Art. V. vom Jahre 1848 als unbegründet zurückgewiesen, da über eine einfache, rechtskräftig und gültig noch nicht entschiedene Anzeige Niemand des Wahlrechtes verlustig erklärt werden kann.”

¹¹¹⁵ „In Berücksichtigung dieser Reclamations Gründe, besonders in Erwägung, daß Herr Reclamant an dem im Zuge befindlichen Wahlacte dadurch, daß er als Repräsentant vom Jahre 1861 zu der am 14. October I[aufenden] J[ahres] abgehaltenen General Versammlung durch Seine Excellenz Herrn Ludvig Baron v. Ambrozy als Königlicher Commissär dieser Königlicher Freistadt Temesvar eingeladen, bei Ernennung diese Central Ausschusses bereits thatsächlich Theil genommen, somit daß Wahlrecht schon ausgeübt hat, wird die Reclamation angenommen, und Herr Wilhelm Hazay in die Wahlliste wieder eingetragen, wovon derselbe bescheidlich zu verständigen ist.”

¹¹¹⁶ OL Htt. 1865–II–15–86 901.

¹¹¹⁷ Uo. 93 415., 95 459. A központi választmány jegyzőkönyvei német nyelvűek; csak a választási jegyzőkönyv magyar, s vannak magyar nyelvű nyomtatványok is.

IV. 1861-ből az anyag sajátosságokat alig mutat föl. A jegyzőkönyvek magyar és német, a hirdetmények szerb nyelvűek is. A központi választmány március 5-i jegyzőkönyve szerint 2010 lakos jelentkezett; közülük 1949-et össze is írtak választóként. Reklamáció nem volt.

A március 11-én megkezdett és 13-án befejezett választás jegyzőkönyve szerint a városháza nagyobb termében Vaszics András elnök tartott megnyitót. Utána Czvetits Lázár ügyvéd "a helybeli szerb népesség meghagyásából" szólt "német ajkú polgártársaihoz". Senkit sem jelölt, "hanem német ajkú polgártársainak átenged[te] a szabad kijelölést, mondván, ha az országgyűlési követségre bárkit a helyben állandóan lakó polgárok közül ajánlanak, megválasztásában a szerb népség meg fog egyezni, ellenben [...] ha [...] — mint az elterjedt hírből megérteni lehetett — egy, a városban állandóan itt nem lakó egyént az országgyűlési követséggel megtsíztelni szándékoznak, és e szándéktól elállni nem akarnak, a választóképes szerb polgárok az országgyűlési követválasztásban részt venni nem fognak, hanem a választás színhelyéről inkább eltávoznak".

Valaki azt válaszolta, hogy a választók nagyrésze gr. Bethlen Józsefet kívánja, aki a városban ingatlan javakat bír, s érdemdús hazafi. Ingatlan után adózik a városban, ha nem lakik is itt. Pest, Buda és más városok sem csak saját polgáraik közül választottak képviselőket. Bár csak az ő nevét lehetett hallani, a választók egy része szavazást követelt. Az elnök ugyan — más jelölt nem lévén — egyhangúlag is képviselővé nyilváníthatta volna Bethlen grófot, ám a "választók nagy része ismét a szavazást követel[te] az okból, hogy a választóképes polgárok száma, kik gróf Bethlen József úr mellett nyilatkoztak, nyilváníttassék, s amellet az ellenrésznek is alkalom adassék, hogy [...] tetszése szerint minden választóképes polgár szabadon szavazhasson".

Az elnök végül is belement a játékba; megalakította a szavazatszedő küldöttséget, tagokat bízva meg a jelölttel nem bírók köréből is. Az 1949 összeírt választó közül 1039-en adták szavazatukat az egyetlen jelöltre; ellene senki sem voksolt.¹¹¹⁸ A szerbek a választás ellen a helytartótanácsához fordultak.¹¹¹⁹

V. A város bel- és kultánácsának 1865. október 9-i ülésén még nagy egyetértés mutatkozott a központi választmány megalakításában. Ennek tagsága egyenlő arányban német és szerb volt, mégpedig úgy választották meg, hogy a tagokra a *másik* nemzetiség képviselője tett javaslatot. Elnöke Pescha Szvetozár városi főbíró lett. Az ülést Stancsich György cs. kir. kerületi törvényszéki rendelkezési állománybeli tanácsos, ideiglenes polgármester [polgármester] vezette le.¹¹²⁰

November 14-éig 2059 választót írtak össze, az elmozdítottak száma pedig 50 volt.¹¹²¹ A reklamációs időszak november 18-ától 27-éig húzódott. Láthatóan a két nemzetiség képviselői igyekeztek egymás választóinak számát csökkenteni (pl. a 300 forint ingatlanérték kapcsán). Néhány jogilag is értékes eset előfordult (pl. a város határán *kívüli* szőlőbirtokot nem fogadták el, s általában nem követelték, hogy a birtok telekkönyvezve legyen). Önmaguk is elismerték, hogy itt nemzetiségi pártharc folyik, s megpróbálták kiegyezni, ami végül sikerült is. "Popovics Demeter úr választmányi tag kinyilatkoztatja — olvasható pl. a november 26-i jegyzőkönyvben —, ha a szerb nemzetiségű választók ellen annyira felléptek német ajkú laktársak, akkor újra egész szigorral kellene a választók összeírását megrostálni, s bizonyosan abban német ajkú választók is fognak előfordulni, kik nem bírnak oly értelem-

¹¹¹⁸ OL Htt. 1861-II-15-17 057.

¹¹¹⁹ Uo. 18 426.

¹¹²⁰ Uo. 1865-II-15-76 212., 82 071.

¹¹²¹ Uo. 90 414.

ben választóképesseggel, minőt a folyamodók szerb ajkú választóktól igényelnek. — Seemayer úr választmányi tag ezután kijelenté, hogy az eddigi vitatkozás a nemzetiségi gyűlölettség kérdésebe általment, azért a választmányt, mely az elnökén kívül 8 német és ugyanannyi szerb ajkú tagból áll, illetékesnek nem tartja a tárgyalás alatt levő felszólamlásokból kifejlődött kérdések bírálására, hanem azt indítványozza, hogy a tárgy felsőbb helyre eldöntés végett terjesztessék." Noha a németek közül nem mindenki értett egyet az egyezkedéssel, november 27-én mégis csak megegyeztek. Végül is a választók száma, alig változva, 2052 lett.

A november 29–30-i választás a várható szoros eredményt hozta: Manojlovics Milán 1027–996=31 szókülönbséggel legyőzte gr. Bethlen Józsefet. Csak 29-en nem szavaztak.¹¹²²

Nem tudni, hogy a német polgárság is résztvett-e az eleve elhatározott köszöntő fáklya-menetben; a fáklyák árát mindesetre a város pénztára terhére fölszámolták. Jellemző viszont, hogy a választás eredményét december 6-án csak határozatképtelenség miatt meghiúsult két ülés kísérlet után lehetett kihirdetni. S itt már nem csupán az eredményt vették tudomásul, hanem a Weifert János és társai által a Házhoz benyújtott "óvásról" is hallhattak, mely azonban nem hozott sikert. A Ház nemzetiségi tapintatból elnézte, hogy a választás éjszakára megszakadt.

Szorgalmasan látogatta a verseci központi választmány üléseit Herzog Ferenc [József] gyógyszerész, az író Herczeg Ferenc apja is.¹¹²³

Torontál vármegye

324 Pancsova (német-bánáti ezred)

625 Bánátkomlós/Tiszahegyes

626 Basahíd

627 Bégaszentgyörgy

628 Billet

329 Nagyszentmiklós

330 Óbesenyő

331 Párdány

332 Zichyfalva

333 Zsombolya

I. Képviselők 1848/49-ben:

Komlós: *Bogdán Vince* ügyvéd, egyhangúlag. T259 LZ; 1861-ben Csákován, 1869-ben ismét Bánátkomlóson, 1872-ben pedig Nagyszentmiklóson: Ao, Al, B4. Nagyszentmiklósi ügyvéd.

¹¹²² Uo. 94 517.

¹¹²³ Uo. 76 212. Később — föltehetően 1871–72-ben — az író apját — egyetlen szótöbbséggel polgármesterré választották, ám ellenei egy utóbb alaptalannak bizonyult vizsgálattal elűtötték az újabb jelöléstől. Vö. HERCZEG FERENC: *A várhegy = Emlékezései. A várhegy. A gótikus ház*. Bp. 1985. 40., 78–81., 118–119.

Basahida: *Raczkovics Kozma* földbirtokos, h. főbíró. T1635:1849. márc. 1-jéig; 1861-ben Nagyikindán: Ao. *Rákóczi (Parcsetics) Hugó* (1818–1870) földbirtokos. T1556, 1849. júl. 21-től. 1868-ban nagybecskerekai főszolgabíró.

Szentgyörgy: *Plechl József* ügyvéd, volt tanácsnok egyhangúlag. T1531.

Billét: *Hertelendy Miksa* (1792–) földbirtokos, táblabíró, régi követ, egyhangúlag. T7643:LZ.

Nagyszentmiklós: *Karácsonyi Antal* nagybirtokos, egyhangúlag. T947:LZ.

Óbesenyő: *Rónay Lajos* földbirtokos, szolgabíró. T1700. Rónay (1821–), 1846 előtt: Oxel. LZ, ugyanitt 1861-től 1871-ig: Ao, Al. 1871-ben Csongrád vármegye főispánja.

Párdány: *Bogdánovics Vilibald* ügyvéd, földbirtokos. T262: (1813–); Bégaszentgyörgy: 1861, Párdány: 1870: Ao, Al, 1848 előtt tiszt.

Zichyfalú: *Dániel Pál* (1822–) földbirtokos, vm. aljegyző T400: (1822–1895) 1861-től 1895-ig itt: LZ, Ao, Al, A2. 1842-ben vm. aljegyző, 1848-ban itt főszolgabíró, 1850-ben aradi ügyvéd.

Zsombolya: *Bakalovics (Bakai) Szilárd* (–1861); 1849. márc. 1-jéig, 1861-ben is: LZ, Ao. T72: Bakai (Bakalovics).

III. Nevezetes eset 1861-ből Vidacs János *bánátkomlói* ügye (R. 189., 191., 247–248.).

IV. Torontál megyében 1861-ben is megmaradtak az 1848-i választókerületek; ámbár a február 5-i bizottmányi jegyzőkönyvi kivonatból nem derült ki, hogy a beosztás változott-e. Itt van a központi választmány névsora is, mely külön sorolja föl, hogy kerületenként mely községek bírái lesznek tagok. Az összeírás a központi választmány február 10-i határozata szerint az illető választókerületben "községrül községre járva" történt.¹¹²⁴

Az összeírások befejeztével a basahídi küldöttség napidíjat és előfogati díjat igényelt. A központi választmány március 18-án kimondta: "ebbeli kérelmük azon oknál fogva, mert a [...] törvény [...] napidíjak iránt ép[p]en nem rendelkezik, teljesíthető nem lévén".

Az újpécsi szolgabíró jelentette, hogy több község — Dinnyés, Ivánda, Szerb-Szentmárton, Macedonia, Rudna és Gyülvész — választóit, noha jelentkeztek, sőt 5–6 órát vártak, a küldöttség késése miatt nem írták össze. A választmány igazoltnak tekintette ugyan a küldöttség késését, mégis lehetővé tette a kimaradt választók utólagos összeírását, mégpedig a szolgabíró jegyzéke alapján: "ezen községekre [...] a választásnál eme jegyzékek és nem a küldöttségi összeírás lesznek használandók".

A bánátkomlói kerületben a szerződéses községek jelentkező választóit külön jegyzékbe iktatták. Két községből, Hadicsról és Jázovárról pedig nem is jelentkeztek választók, mivel "az ottani nép között azon hír terjedt el, hogy az összeírásnál megjelenők az őrsergebe fognak összeírtni". Ezek, valamint az ugyanilyen okból távolmaradt 43 padéi választó március 18-án utólagos beíratásukat kérték. A központi választmány ebbe a törvény 2. § c) pontja alapján (100 ft jövedelem) beleegyezett, ám az elutasítottak jegyzékéből, valamint a maguk összeállította lajstromból nem vezették át őket a választói névjegyzékbe.

Hadics és Jázova, majd Tiszahegyes, Beodra, Akács, Bikács, Szaján és Bocsár községek kérték, hogy a kerület székhelyét Bánátkomlósról Tiszahegyesre tegyék át. Ezt bizottmányi hatáskör híján nem teljesíthették.¹¹²⁵ Csak a bánátkomlói követválasztók névsora maradt fenn; censusokkal földolgozható.¹¹²⁶

¹¹²⁴ OL Htt. 1861-II-15-12 060.

¹¹²⁵ Uo. 18 417.

¹¹²⁶ Uo. 21 548.

A március 26-i választások négy kerületben egyhangú eredményt hoztak: Óbesenyőn Rónay Lajos, Zichyfalván Dániel Pál, Billéten br. Lipthay Béla, Basahídon pedig Csernovits Péter lett képviselő.

A többi kerületben szavazás döntött. Párdányon $867-551=310$ különbséggel br. Nikolits Fedor¹¹²⁷ javára Bogdanovics Vilibálddal; Zombolyán $(1073-304=769)$ eltéréssel Bakalovich Szilárd előnyére Gödl Károllyal szemben; Szentgyörgyön ugyancsak Bogdanovich [így!] Vilibald nyert Maczek István ellenében $362-326=36$ vokskülönbséggel. Nagyszentmiklóson Rónay János lett a képviselő Murgu János görög katolikus lelkész ellenében $(409-67=342)$.

Bánátkomlóson Hertelendy Gyula és Vidacs János versengtek a mandátumért. A szavazás községenként folyt, a távolabbiakkal elkezdve. Szaján, Jázova, Hodics, Szentmiklós, Rádó, Tiszahegyes és Kisoroszi már leszavazott, amikor délután 5 órakor Vidacs János valkányi és bánátkomlósi román választói rátámadtak a Hertelendy-pártiakra, akik eltávoztak, de a párt a választás felfüggesztését s új választási nap kitűzését kérte. Erre az elnök a választók közé sietett, majd folytatta a választást, hiszen magát a szavazatszedő választmányt nem gátolta semmi a munkájában. Hertelendy Gyula párthívei óvásukat jegyzőkönyvbe vétették. Ez egyebek mellett arra is hivatkozott, hogy félni lehetett az 1848-ban a választáson történtek megismétlődésétől. Ennek mellékletében Hertelendy József, a nagykikindai járás szolgabírója pl. azt bizonyította, hogy Nákófalva, Valkány, Bocsár, Józsefháza "a rájuk történt támadás következtében s a fenyegetésektől féltőkben közáportól kísérve megfutottak".

A választás 1/2 8-kor fejeződött be: Hertelendy Gyula 354 szavazatával szemben Vidacs János 527-et nyert.¹¹²⁸

A központi választmány április 4-i jegyzőkönyvében följegyezték, hogy Szaján, Kisoroszi, Józsefháza, Akats, Nagybikáts és Kisbikáts községek panaszkodtak: azon ottani választók, akiket a választmány utólag, március 28-án vett föl, ám nem vezetett át a választók névjegyzékébe, e választáson nem szavazhattak. *Post festa* kimondták: a március 18-án elfogadott határozat alapján különjegyzékükre rá kell vezetni, hogy a "többi szerződéses község" kifejezésen ezek is értendők. A teljes névjegyzék megvan.¹¹²⁹

V. Az 1865. október 17-i központi választmányi ülés elrendelte, hogy az összeírást az 1861-i keretek között kell megtartani községről községre járva.¹¹³⁰ A bánátkomlósi kerület székhelye ezúttal (Tisza)hegyes lett. A központi választmány elnöke Rónay Móric maradt.

A november 29-i s a külön nem jelölt későbbi napokon központi választmányi ülés foglalkozott az összeírásokkal, reklamációkkal. Több küldöttség visszakapta munkálatát, leginkább azért, mert a választási névjegyzék rovatait hiányosan töltötték ki. Hiányzott pl. a teleknagyság, az értelmiségi oklevél jellegének megjelölése. Néhány szembeötlő határozat:

Vrabecz Ferenc (nagy)szentmiklósi uradalmi főerdész törölték.

Lukin Kriszta 20 éves szaravollai lakos 1865 júliusában apja után örökölt, ám még telekkönyvileg nevére át nem írt 5/8 telek alapján választójogot nyert.

Karsztanovits Jenő a basahídi kerület összeíró küldöttség első tagja jelentette, hogy mivel a küldöttség tagja, Jankovits Sándor postamester hivatali feladatai miatt kivált, a póttag pedig betegsége miatt nem kapcsolódhatott be; nehogy az összeírás félbeszakadjon, a

¹¹²⁷ Mint *Szabad György* írja (1967. 419.), Nikolics báró a szerb fejedelem unokaöccse volt.

¹¹²⁸ Uo. 23 887. Vö. MAM: 144.; *Szabad György*, 1967. 415.

¹¹²⁹ Uo. 21 548.

¹¹³⁰ OL Htt. 1865-II-15-82 077.

küldöttség Rankovits Sándor mellencei volt községi bírót tagnak "megválasztá". A választmány e behelyettesítést észrevétel nélkül vette tudomásul, hiszen a fölmerült akadályt azonnal el kellett hárítani.

A szentgyörgyi választókerület összeírásának átvizsgálásakor utasították a küldöttséget: "a szerződéses községek nem jövedelmök alapján, hanem telkeik után vétettek fel, ezek pedig köztudomás után tulajdonuk nem volna, a szerződésesek összeírása a jövedelem alapján igazíttassék ki". A választmány azt is kipuhatolandónak tartotta, hogy az összeírt *házas zselléreknek és szőlőbirtokosoknak* megvan-e a 100 forint évi biztos jövedelmük.

Ha más kvalifikációjuk nem volt, a választmány kihagyatta az "uradalmi tisztségeket" és a postai kiadókat.

"Az izraeliták még most választóképeséssel nem bírván az összeírásból kihagyatni rendeltettek."

Magyarpárdányból Moll György molnármester, több malom haszonbérelője "saját tőkéje után" húzott több száz forintnyi jövedelme után a különjegyzékből a választók sorába került.

A zichyfalvi kerületi összeírás kapcsán mondta ki a választmány: "A megyei hivatalnokok és uradalmi tisztek mint ilyenek, ha csak más, törvény által megállapított választói képességgel nem bírnak", nem lehetnek választók. Hibásnak tartották mezővárosban a 300 forint értékű házbirtok cenzusként való figyelembevételét.

Heinrich Kanke műkertészt a zichyfalvi választókerületben mint törvényes képességgel nem bírót törölték a tolvádiai választók közül.

A kijavított óbesenyői kerületi választói névjegyzékből törölték Kresztits Mihály Gyálán összeírt szegedi ügyvédet, mivel "választói alkotmányos jogait Szeged városában már egy ízben gyakorolta légyen".

A kijavított tiszahegyési kerületi névjegyzékből kihagyták a tőkéjükből eredő 100 forint jövedelmüket nem igazoló *gazdatisztek*et.

A szentgyörgyi kerületi összeírásban meghagytak a Topolyán, Idvarnokon, Rógendorfon, Novoszellán, Katalinfalván, Lukátsfalván "mint szerződéses községekben összeírt választók, mint olyanok, kik földbirtokba helyezett saját tőkéjük után 100 forint jövedelmet kimutató *házas zsellérek, egyszersmind szőlőbirtokosok*".

A december 5-i választási eredmények:

Párdány: Nikolits Sándor (1796), Bogdanovich Vilibald (614);

Basahíd: ifj. Trifunác Pál (648), Raczkovits Kozma (432);

Zichyfalva: Dániel Pál (egyhangúlag);

Billét: br. Liptay Béla (egyhangúlag);

Nagyszentmiklós: Rónay János (970), Dániel János (142), Bogdány Vince (261);

Szentgyörgy: Karácsonyi Ferenc (1110), Urbán Gyula (190). (Urbán ajánlója Azuszkai Lázár törökbecsei görögkeleti plébános volt.)

Óbesenyőn Keresztúri János ajánlotta Rónay Lajost; "egy feltűnő kisebbség részéről Szandits Sándor tíz választó által szintén képviselőnek ajánlatot". Szandits a szavazás megkezdése előtt azzal lépett vissza, hogy választóira az ellenpárt *erkölcsi kényszerszert* gyakorolt, azaz a választás helyére ünnepélyesen vonult be, s ott a plébános *Veni sanctét* tartott, a szokásos *harangozással*. Rónay Lajost üdvözlő taracklövésekkel fogadták. A szavazás eredménye: Rónay Lajosra 1131, Szandics Sándorra pedig 3 voks esett.

Tiszahegyesen Vidáts János 1168 szavazattal választották meg a 801 voksot elért Hertelendy Gyula ellenében. A jegyzőkönyv szerint Adányi Miklós plébános és társai

„Hertelendy Gyula és pártja nevében” december 6-án — tehát a választás másnapján — délután 5 órakor elálltak a további szavazástól.

Ferenczy János zsombolyai választási elnök csak a választás megghiúsulásáról tehetett jelentést. Két jelölt volt: br. Nikolits Teodor és Lombay Imre pesti ügyvéd. Már vége felé járt a szavazás a városvégi *cédulaházban*, amikor éjjel fél háromkor a Nikolics-párti *horvát nemesek* késekkel folszerelve megrohanták a tornácon működő küldöttséget, s a jegyzőkönyvet szétszaggatták. A dzsidások léptek közbe. Az elnöki jelentést a megyei kormányzó főispánnak továbbították a bűnvádi eljárás megindítása végett. Az új választást december 28-ára tűzték ki. Igyekeztek a közrendről a katonaság igénybevételével gondoskodni. Ilyen intézkedések voltak: a pártok külön gyülekeztetése, a leszavazott községek hazaküldése, valamint az, hogy a választási elnök "a választókon kívül más gyűlevész népet a választáshoz vezető utcákon ne tűrjön"; ennek megszegőit mint rendbontókat le kell tartóztatni.¹¹³¹

A december 28-i zsombolyai választáson ugyanazon két jelölt lépett föl. Az eredmény: br. Nikolits Teodor: 1392, Lombay Imre: 1136 szavazat.¹¹³²

A választásokon több nyelven beszéltek az elnökök; Billéten négy nyelven is.

334 Nagybecskerek

I. Képviselő 1848/49-ben:

Hadzsics Lázár ügyvéd, városi főbíró. T703: Hadzsics (Hadzic), LZ, nagybecskereki főbíró.

IV. 1861-ben a jegyzőkönyveket szerbül és magyarul vezették. Az összeírás e városi kerületekben folyt, külön bizottságokkal: Németváros, Belváros, Gradnolica, Oppava, Budzsák és amerikai városnegyed, Csontika.

Március 11-én március 26-ára a piactérre írták ki a választást, ám 13-án Rónay Móric (megyei) központi választmányi elnök közbelépésére 26-ára halasztották, mivel a megyei választások is akkor voltak. Ekkor kérték el a szavazásra a megyeházát.

A március 23-án tartott választáson Tanazevits Mihály elnök hangoztatta: a király a Vajdaság visszacsatolásakor kijelentette: "a szerb nemzet érdekei a legközelebbi országgyűlésnek szinte [szintén] egyik lényeges tárgyalási feladatát képezni fogják". Olyan képviselőt kell tehát választani, aki "a szerb nemzet történetét és jogait, úgy szinte [szintén] a helyi viszonyokat is tökéletesen ismeri". Szerbül mondott szavait németül is előadta, Bájjer Lajos tanácsos pedig magyarul. Ignjatovits Jakab újvidéki ügyvéd és Jagodics Pál Krassó megyei földbirtokos táviratban vállalták a jelöltséget.

¹¹³¹ A források számsorrendben 1865-ből: uo. 95 795. (Basahíd), 95 798. (Párdány), 95 872. (Nagyszentmiklós), 95 873. (Óbesenyő), 95 874. (Szentgyörgy), 95 875. (Zichyfalva), 95 898. (Billet), a központi vál. jkv.-e: 96 228., 1866-ból: uo. 2868. (Tiszahegyes).

¹¹³² OL Htt. 1866-II–15–671.

Mihajlovits Miksa ajánlotta Hadzsits Lázár Torontál megyei főügyészt, "1848-ik évben városunk volt követjét, ki mind tudományára és jellemére, mind pedig érzelmére nézve eléggé ismert". Vukos István Ignyatovits Jakab újvidéki ügyvédet ajánlotta. Az eredmény: Ignyatovits Jakab: 571, Hadzsits Lázár pedig 235 szavazatot nyert.¹¹³³

V. Nagybecskerek tanácsa és képviseleti gyűlése 1865. október 19-én választotta meg a választási rendszabály szerinti központi választmányát. A központi választmány továbbra is két nyelven vezette jegyzőkönyveit. Az összeírás városrészenként folyt. Az összeírásokat a központi választmány utólag összevetette a városi polgárok lajstromával, a telekkönyvvel és az adóösszeírással. Többeket törölt.¹¹³⁴

A mandátumot Sztratimirovits György szerezte meg 1011–497=514 szókülönbséggel Hadzsics Lázár ellenében; a képviselőre főleg szerbek, az 1848-i volt képviselőre pedig németek és magyarok szavaztak.¹¹³⁵

335 Nagykikinda

I. Képviselő 1848/49-ben.

Stojánovics Mihály földbirtokos, másodalispán, T1835, 1849. márc. 1-jéig.

IV. A 4264. sz. leirat nyomán a képviselő-testület 1861. február 23-án alakította meg központi választmányát. (Hivatkoztak az 1848: V. tc.-re is!) A határnapok itt sem voltak tarthatók. Az összeírás a városházán történt.¹¹³⁶ Megvan a névjegyzék.¹¹³⁷

A választás március 21-én volt. A *meghívó cédulákkal* ellátott választók a község háza udvarán gyülekeztek, ám betódult ide "a választási joggal nem bíró tömeg" is. Két párt alakult: a Csernovits-féle és a Raczkovits-féle. A nem választók nem akartak tágitani. Fenygettek a városbíró. A választási elnök kimenekült, s Karácsonyi László főispánhoz fordult segítségért. A választást március 23-ára halasztották. A nem választók ekkor is fenyegetően léptek föl. Kompromisszum jött létre: a választók szavaztak az egyik asztalnál, a másikon pedig az össze nem írtak, akik az összeírás ellen protestáltak. A választás eredménye: Csernovits Péter 109, Raczkovits Kozma: 121 szavazatot nyert.

E jegyzőkönyvre "fordulnának ugyan némely észrevételek" elő, ám a helytartótanács ezeket már a képviselőház hatáskörébe illőnek vélte.¹¹³⁸

V. Michajlovits Euchstacius, a nagykikindai kerület királyi biztosa 1865. szeptember 25-én a tárnokmesterhez fordult a kerület székhelyén kívüli kilenc községe sorsa ügyében. "Az 1861. évi választás alkalmával — írta — a nagykikindai kerület külön hatóságot nem képezvén ns. [nemes] Torontál megyébe volt bekebelezve, következőleg az összes választási kezelés akkoron a megye által eszközöltetett [...] ezen kerület 2 választó kerületre — ti.

¹¹³³ OL Htt. 1861–II–15–18 442.

¹¹³⁴ OL Htt. 1865–II–15–83 031.

¹¹³⁵ Uo. 83 031., 96 492.

¹¹³⁶ OL Htt. 1861–II–15–12 079.

¹¹³⁷ Uo. 17 063.

¹¹³⁸ Uo. 18 428.

Nagykikinda m.[mező]városa maga egyet, a kerület többi 9 községe szinte [szintén] egy választókerületet képezvén — lett osztva." Kérdés, hogy most is a megye, avagy a kerület királyi biztossága jogosult-e megtenni a választási előkészületeket. A helytartótanács a választási rendszabályokra hivatkozott, melyekben Nagyikinda önálló központi választmány alakítására jogosult, a többi 9 községre pedig marad az 1861-i gyakorlat: Torontál megye bizottmánya intézkedik; Torontál megye főispánja is utasítást kapott.¹¹³⁹

A nagyikindai központi választmány különösebb intézményi sajátosságokat nem mutatott föl. Elnöke Nedits Pál városbíró volt, s tagja volt Raczkovits Kozma 1861-i képviselő és az egyik későbbi követjelölt is.

November 16-án Milosev Maxát¹¹⁴⁰ 14:4 arányban elutasították, mivel "lopás végett fenyegetett", s különben sem volt meg a törvényes nagyságú birtoka. Raczkovits Kozma külön szavazatát jegyzőkönyvbe iktatta: "mivel a lopási bűntény miatt a választási jogból ki nem zárható".

Panasz merült föl, hogy a nagyikindai tisztviselők illetéktelenül beavatkoznak az eseményekbe. A tárnokmester 5954. elnöki számon ennek tilalmazására szólította föl a kerület királyi biztosát. Mihajlovits november 21-én ezt cáfolta, visszafordítva a vádat a panaszosokra. E szerint november 18-áig pártmozgalom nem volt, az összeírásokat rendben befejezték, ám 18-án este, amikor Csernovics [itt: Csernovits] Péter jelölt éppen Pestre utaztában útját a városban megszakította, "indult meg a pártmozgalom". Csernovics pártja csekély tüntetést tartott; nagyobb izgatást fejtett ki az ellenpárt, "ami itatásban, lármában, helyelközzel megtámadásokban is nyilvánult". Részletes beszámoló található Nedits Pál központi választmányi elnöktől és Popovits bizottsági jegyzőtől november 19-i dátummal; e szerint Csernovics Péter a görög katolikus esperes, Vlahovits Pál házában szállt meg.

Raczkovits Kozma volt kerületi főbíró a "régi Presse" c. bécsi lapban is támadta a királyi biztost.¹¹⁴¹

A november 30-i választás Csernovits Péter 612–245=367 szavazatkülönbségben mutatkozó sikerét hozta Raczkovits Kozma ellenében. Kengyelac Athán és társai azonnal óvtak; óvásukat, miként a hozzá hasonlóan németül fogalmazott panaszukat a helytartótanács *ad acta* tette.¹¹⁴² Nyilvánvaló, hogy a nagyikindai kerület és a székhely mezőváros régi és új tisztviselőinek ellentéte is meghúzódik az események háttérében, hiszen mindkét párton szinte kivétel nélkül szerbek voltak. Az említett óvás pl. Rehák Lukács ügyvédet, Csernovits egyik bizalmi emberét is sértette. Emiatt ki is kérte hiteles másolatát.¹¹⁴³

¹¹³⁹ OL Htt. 1865–II–15–75 929.

¹¹⁴⁰ Szőregen: Mákszó. (P. L.)

¹¹⁴¹ Uo. 75 929., 6345. eln.

¹¹⁴² Uo. 93 933.

¹¹⁴³ Uo. — Csernovits Péter nagyikindai képviselőségéről: *Varsányi István Péter*, 1988. 172–183.

ERDÉLY

Vármegyék és vidékek, városaikkal

Alsó-Fehér vármegye

336 Borbánd (Vingárd/Alvinc)

337 Nagyenyed

I. Képviselők 1848/49-ben:

Borbánd: *br. Kemény Domokos* földbirtokos, egyhangúlag T986: (1806–1885) LR, FR.

Nagyenyed: *gr. Teleki Domokos* (1810–1896); T2046: csak Küküllő vm.-ben (Cs. szerint is azt a mandátumot tartotta meg.)

V. A központi választmány Pogány György főispán elnöklétével 1865. január 31-én alakult meg; a választások március 5–7-én voltak. A nagyenyedi kerületben 1315-en szavaztak, 5 szóródó és 2 megsemmisített (más helyett leadott) szavazatot leszámítva *br. Kemény István* lett a képviselő (912) *Bálint Simon* ellenében. Vingárdon az 1015 szavazat így oszlott meg: Boér János (273), Axente Juon (228), Axente (209), Boér (77), Axente Vasília (4), Boér Mihály (3).

A szavazatszedő bizottmány csak a teljes névvel leadott szavazatot ismerte el érvényesnek. Úgy találta, hogy az abszolút többséget (508) senki sem érte el, ezért új választást rendelt, mégpedig — úgymond — a megyei bizottmány átruházott hatáskörében: Borbándon. A főhely megváltoztatását a kormányshék nem hagyta jóvá. A március 19–21-ére kiírt választás halasztódott, míg végül — immár megyei bizottmányi határozat alapján — április 26–28-án mégis csak Borbándon tartották meg. Boér Jánosra 321-en, Axente Juonra pedig 49-en szavaztak.

A megye, benne különösen Balázsfalva, a román nemzeti mozgalom egyik fő fészke volt. A románok folyton óvtak: maga a választás ténye ellen is, nemkülönben folytatása, különösen a székhely megváltoztatása miatt. A szavazatszedő bizottságok s a választmány általában nem fogadták el ezeket az óvásokat, nem továbbították őket, egyetlen kivétellel, az április végi borbándi választás ellenit ugyanis a választmány a jegyzőkönyvvel együtt — formai és tartalmi kifogását bőven kifejtve — fölterjesztette.

Az eljárás vitathatatlanul románellenes volt, különösen a vingárdi/borbándi kerületben, ahol Boér János képviselő eredetileg tagja volt a kiküldött bizottságnak, ám már az első választás alkalmával kilépett belőle.

A központi választmány 1865. március 10-én küldöttségi jelentés alapján úgy találta, hogy a Vingárdon a "nemzeti súrlódások és az azokból folyó rendetlenségeknek felmérésénél fogva igen tág tért nyílt", ezért a másodszori szavazás helyéül Borbánd községet jelöli ki, annál inkább, mivel ez Károlyfehérvárhoz, azaz Gyulafehérvárhoz közel esik, így a választóknak szállás és ételmezés szempontjából nagyon alkalmas (46.).

Március 14-én Papfalvi Szilárd és társai viszont azért kérték a székhely visszahelyezését, mert Borbánd a kerület szélén terül el (47.). A kormánysszék március 15-én több balászfalvi panaszos kérelmére táviratában fölfüggesztette a már kiírt választást, ha a székhely áthelyezése nem a megyei bizottmánytól ered. A választmány válaszában arra hivatkozott, hogy erről "a megyei bizottmánytól átruházott hatáskörben határozott", s ezért döntését fönntartotta (49.). A kormánysszék erre ismét táviratilag a második választás *azonnali fölfüggesztését* rendelte el. Március 18-án a választmány ezt meg is tette. Zavaró volt, hogy a Kolozsvári Közlöny előző napon még a választás megtartásáról adott hírt.

Március 21-én a főispán ismertette a kormánysszék hozzá intézett rendeletét, amely szerint az állandó bizottmánynak nem állt jogában e hatáskörét a központi választmányra ruházni. Az állandó bizottmány április 11-én hozott és "közösen ismert" határozata végül ismét Borbándot jelölte ki szavazási helyül. (Sajnos, e határozat részletei előttünk nem ismeretesek.)¹¹⁴⁴

A központi választmány elé terjesztett román petíció először is az összeírást sérelmezte, amelyet e szerint a központi választmány nem ellenőrzött. Elmulasztotta az összeírások eredetének vizsgálatát, s nem törődött azzal sem, hogy az összeírások kiírása — előre közlése — megtörtént-e, s azon a küldöttség megfelelő összetételben és időben járt-e el. Mi több, a szavazatszedő bizottság az ilyen igazságtalanságok ellenére — szerintük — győző jelöltjük, Asente (Axente) választójogát sem ismerte el, hanem új választást rendelt el, melyet Borbándon (Barabontiu-ban), tehát „olyan helyen, amely kívül esik a választási körzeten és túl a Maroson” van, kellett volna megtartani. Ezért folyamodtak a főkormánysszékhez, amely március 20-án a választást föl is függesztette. A főkormánysszék e szerint megállapította, hogy a korábbi választás törvényt sértett, különösen az összeírást és a szavazatszedő küldöttség összetételét és eljárását illetően.

A peticionálók arra is hivatkoznak, hogy hiába fordultak április 10-én a központi választmányhoz, 11-én pedig a vármegyei bizottsághoz, a választás helye a márciusban elhatározott Borbándon maradt. Távolmaradásukat az újabb választásról még azzal is indokolták, hogy hasztalanul kérték az összeírás törvényességének helyreállítását, a szavazatszedő küldöttségben a románok arányos képviselését, két jegyző — egy magyar és egy román — alkalmazását, valamint Boér (Boeru) Jánosnak e küldöttségből való kihagyását. Távolmaradásukat annál is inkább jogosnak vélték, mivel szerintük jelöltjüket, Ioan Asentét (Axentét) már az első választásban abszolút többséggel megválasztották.¹¹⁴⁵

A Batizfalvi Rátz Bazil és társai román petícióját értékelő április 30-i választmányi végzés erre vonatkozóan ezt mondja: "ami a választási helyet illeti, miután annak megváltoztatása ezen választmánynak a [...] főkormánysszék rendeletéhez s a megyei bizottmány határozatához képest hatalmában nem is állott, alaptalan [a] folyamodóknak azon állítása, mintha a választójogosultak azért nem kívánnának szavazati jogukkal élni, mert a hely a választókerületen kívül esik, s a választók legnagyobb részének elzárt, ugyanis [...] nemcsak ben[t] van, de a választójogosultak igen nagy részére nézve ép[p]en oly könnyen, sőt nagyrészt nézve sokkal kényelmesebben hozzájárulható, mint az első volt, miután a Maroson innen is több ezen kerülethez tartozó községek fekszenek, s az azon túliak nagy része is könnyebben juthat el Borbándra, mint Vingárdra." Sok olyan választó nem élt jogával, aki

¹¹⁴⁴ A petíció nincs keltezve; a hozzacsatolt aláírási ívek közül kettő 1866. április 14-én kelt, ám vannak április 2-i és 8-i keltezésűek is.

¹¹⁴⁵ OL Főkorm. 1866: ad 4528.

csak Borbándon át juthatott volna el Vingárdra. A távolmaradást a közügy iránti érdekeltség hiányával magyarázták...¹¹⁴⁶

338 Abrudbánya

I. Képviselő 1848/49-ben:

Reinik Ágoston kerületi bányanagy, egyhangúlag. T1672.

V. Abrudbánya bányavárosnak az 1866. január 25-i értekezletén a város tanácsának tagjai s esküdtpolgárok vettek részt. Megjelent Verespatak bírja és egy esküdtje is. A központi választmány belőlük alakult. Abrudbányát öt, Verespatakot pedig három összeíró kerületre osztotta, külön küldöttségekkel. Ezek Abrudbányán: I:1–2., II: 3–4., III:5–6. tized s a városhoz tartozó Bugya rész; Kormán: IV: a Botos Lázár tizedes alatt álló tized, a Parczillestyik-féle nagy hídig; V: a nagy hídon felüli terület; Verespatakon: VI: felső hat tized, VII: középső hat tized, VIII: alsó hat tized.

Január 30-án értelmezte a választmány az erdélyi 1848:II. tc. anyagi jogi szabályait. A problémákat Tobiás Dienes abrudbányai választmányi tag vetette föl: "A bányamunkások nem lévén conventionatus cselédek [...] nem tekinthetők az 1. § c) betűje határozata alá tartozóknak, ha különben a törvényben meghatározást qualificatiók valamelyikével bírnak — igenis a választó képesültek sorába fölvétetni határoztattak."

"Összhangzó egyetértéssel határozottatott, hogy a *Stomp* birtok nem foglaltathatván a [3. §] a) pontban világos szabatsósággal meghatározott ház és földbirtok fogalma alá, ezen birtokok közé mint követválasztásra képesítő ne is soroztassék [...]"

A 300 forint értékű ház és föld nehezen megbecsülhető, ezért a 75 ezüst krajcár adóval megrótt ingatlanokat minősítették ennek megfelelő cenzussá. A 3. § c) pontja szerinti 100 ezüst forint jövedelem megállapításához a jövedelmi adó tabellái szolgáltak. A 3. § c) pontja alá sorolták a *Stompot* is, ha belőle 100 forint biztos évi jövedelem származott.

Február 7-én elhatározták, hogy a választást "élő és nyílt szavazattal" hajtják végre.¹¹⁴⁷

E választókerületben nyolc összeírási kerület volt, így előfordulhatott, hogy egy-egy választót több helyütt is beírtak, ám a választmány csak egy helyen hagyta meg. Ez történt pl. az abrudbányai református egyházközséggel (mint jogi személlyel) is.¹¹⁴⁸

A március 6–7-én a városi tanácssteremben lefolyt választást az első napon egyetlen "intermezzo" zavarta meg. Verespatak, Korna és Abrudbánya román ajkú választóinak megbízásából több görögkeleti lelkész óvást nyújtott be, melyet a választási küldöttség külön megtárgyalt. Az óvásnak a jegyzőkönyvben rögzített szavai szerint a román választók "azért nem folyhatnak be a jelen választásba, mert az erdélyi románok 1848-ban ép[p]en azon választási törvény ellen fogtak fegyvert, mely szerint azon választás fogatosítatik, másfelől meg, mert a Pesten folyamatban lévő hongyülés egyenes kijátszása azon reménynek, melyeket a Román nemzet a nagyszebeni 1863-ik évbéli országgyűlésen kivívott". A Comanu (Cumann) Constantin fölolvasta óvást a küldöttség visszaadta, mivel "ezen bizottság egyedül a szavazatok bevétele, s nem pedig holmi, az országgyűlés törvényessége és a

¹¹⁴⁶ OL Főkorm. 1866:11 528.

¹¹⁴⁷ OL Főkorm. 1866: ad 3863.

¹¹⁴⁸ Uo. 1798.

választási törvények ellen intézett, különben is alaptalan nyilatkozatok elfogadása végett van kiküldve".

A 466 választóból 240 — nagyobb részt román — nem szavazott, Széles Dénesre 225-en voksoltak, Cumann Constatinra pedig egyetlen szavazat esett.¹¹⁴⁹

339–340 Gyulafehérvár (Károlyfehérvár)

I. és II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk.: *Br. Kemény Dénes* (1803–1849) földbirtokos, belügyi államtitkár, egyhangúlag. T985: LR, FR. 1849. márc. 19-én halt meg. II. vk.: *Szoboszlói Tóth György* városi tanácsos. T2105: LL.

V. 1866-ban: Károlyfehérvár.¹¹⁵⁰ A reklamációk során az anyai birtokon is megállapították az örökös választójogát; a kiállott büntetést nem vették kizáró oknak. Elismerték a károlyfehérvári tanácsnak mint "erkölcsi magántestületnek" a választójogát, mivel ez utasítás szerint "mindazon testületek, melyek által fizetett adó a törvényben meghatározott cenzust üti", választójogot élveznek. A városi tanács mint "kirekesztőleges és magán joggal bírt háznak tulajdonosa", melyért adózik — így választó erkölcsi testület. (E ház a Hajós u. 919. számon volt.) Ugyanígy választójogot nyert az "irgalmas nének intézete" is.

Sibisán János több kifogást is tett. Dánffy Károlyt azért kívánta töröltetni, mivel szerinte fenyejték alatt állott. A megtámadott ezzel szemben 1864. évi törvényszéki végzéssel igazolta, hogy a kincstár terhére elkövetett csalás vádjá alól fölmentették, pontosabban: a bizonyítottság hiányában az ellene folyó eljárás a "b. p. r. t. [bűnvádi perrendtartás] 198. §-[ának] a) és b) pontja értelmében felhagyottnak nyilvánított[ott]".

A központi választmány magáévá tette az összeíró küldöttség elvi álláspontját: "mindazok, kiknek háziadójuk 30 ezüst krajcárt vagy 50,5 kr.o.é. [krajcárt, osztrák értékű] teszen, továbbá mindazok, kiknek fölbirtokaik után a tiszta jövedelem 150 forintot teszen, és [...] akiknek háziadójuk csak 15 kr., de e mellett annyi földbirtokuk is vagyon, amennyi 7 ft. 30, kr. o. [é.] pénzbeli tiszta jövedelemnek megfelel — szavazatképességgel bírnak".

A választás módját február 9-én nyilvános szavazásban határozták meg, annál inkább, mert "ezen városon összeírt szavazóknak nagyobb része írástudatlan, és emiatt a netaláni titkos szavazás számtalan visszaélésekre adna alkalmat".

Pipos Victor, Sebesan George a központi választmány által el nem fogadott román nyelvű óvásukban, melyet február 15-én közvetlenül küldtek meg a guberniumnak, megírták, hogy — mint a kormányzéki kivonat fogalmaz — "a *Pestre küldendő követ választás[á]ban* nem az 1848-ki törvények elesmerése nyomán, hanem Ő Felsége parancsa iránti hódolatlából kívánnak résztvenni".¹¹⁵¹ A február 11-én kelt beadvány szerint az 1865. decem-

¹¹⁴⁹ Uo. 7490.

¹¹⁵⁰ Karlsburg. LIPSZKY JÁNOS *Repertorium locorum* (1808) szerint e város neve: *Alba-Carolina, Alba Julia, Carolopolis lat., Károly-Fejérvár, Gyula-Fejérvár h., Karlsburg g., Belgrad val.* A középkorban: *Fehérvár (Erdélyi-, Gyula-, Civitas -Alba, -Ultrasilvana, -Transsilvana, -Juliae, Belgrad; Weisenburg)*. Vö. GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* 2: 143–158. (1987).

¹¹⁵¹ OL Főkorm. 1866:4837.

ber 25-i királyi leirat nem változtatja meg a főnnálló joghelyzetet, sőt tiszteletben tartja Erdély különállását, valamint „a különböző nemzetiségek jogait”.¹¹⁵² Csupán e királyi leiratnak engedelmeskedve kétségbevonták az 1848:II. (erdélyi) tc. érvényességét is. „Kijelentjük — írták —, hogy ama bizonyos 1848-as törvény II. cikkelyét úgy tekinjük csak mint egy magasabb rendű rendelkezést, amely nem az 1848-as törvényből való, hanem egy 1865. december 25-én és 1866 januárjában kiadott királyi leiratként, amelynek értelmében a választást kötelezően végre kell hajtani, ha az nem ütközik az 1863/4-es erdélyi törvény-nyel.” Tiltakoztak is „minden olyan következtetés ellen, amely — a részvételtől eredően — hátrányos lenne Erdély autonómiájára és az 1863/4-es törvényekre”. Csatlakoztak A. B. Saguna¹¹⁵³ érsek indítványához, mely szerint az uniót nem a magyar, hanem az erdélyi országgyűlésen kell fölülvizsgálni.

A február 15–17-i választás eredményét a kormányszéki iratokból *nem tudni*. A *Hir-detmény* szerint a két követ *egy aktusban* választhatták meg.¹¹⁵⁴ Tóth Béla szerint az I. választókerület képviselője br. Kemény Gábor (1830–1889) lett (T989; 11, BX, A2), akit ugyanitt még 1869-ben, 1872-ben és 1875-ben is megválasztottak, majd haláláig más kerületeket képviselt. A II. választókerületet Dánfy Károly (T392; A1) képviselte, aki 1876-ban a város polgármestere volt.

341 Vízakna

I. Képviselő 1848/49-ben:

Id. Szász Károly (1798–1853) tanár, VKM-államtitkár, régi követ, egyhangúlag. T1894; nagynyedi kollégiumi tanár.

V. Vízaknán a főlshózlamlások fölolvása után a központi választmány 1866. február 8-i ülésén vitára adott okot, hogy az 1848:II. tc. 3. § e) pontja szerint "kiket lehet városi polgároknak tekinteni — csak az 1848 előtt élt polgárokat, vagy azoknak maradékait is — mire nézve [Timár Károly] elnök atyánkfia megjegyzi, hogy a polgárok gyermekei attyok [!] jogaiba születvén, azoknak élvezetétől a törvény értelmében el nem zárattatnak". Predovits János ezzel kapcsolatban román nyelvű ellennyilatkozatot iktatott a jegyzőkönyvbe. A választmány 11:9 arányban az elnöki álláspontot osztotta, tehát: "a 848–ik év előtt polgári jogokkal felruházottak [...] is hasonló jogokkal bírnak".

Moldován János hiába firtatta, hogy "határozatnék meg, kik bírhattak az 1848. év előtt polgári jogokkal" — a választmány elvi döntést nem hozott, álláspontját csak az elé terjesztett esetekben fejtette ki. A görög katolikus lelkész a magyar választók számát igyekezett csökkenteni — a református lelkész és tanító meg a románokét. A katonákat egyéb fölitélek megléte ellenére is kizárták.¹¹⁵⁵

¹¹⁵² Ez az 5580. számú magyar, német és román nyelvű leirat, amely az OL Főkorm. 1866:895. számon található, egy szóval sem tesz említést Erdély közjogi helyzetéről és a nemzetiségek jogairól.

¹¹⁵³ Saguna neve e forrásban *Siaguna* alakban jelenik meg.

¹¹⁵⁴ Erre mind az 1848:II. (kolozsvári) tc., mind a kormányszéki *Utasítás* lehetőséget adott. Ez esetben a választókerületi beosztás csupán elvi jellegű lehetett, amire a választókerületek + kitévőjével is utalok.

¹¹⁵⁵ OL Főkorm. 1866: 4308.

Február 14-én a szavazás "titkosan, cédulák által eszközöltetik". Ennek központi választmányi előzménye nem volt. Tímár Károly 245 szavazata ellenében Moldován Joan [János] procuror (ügyész) 321 voksot nyert.¹¹⁵⁶

Belső-Szolnok vármegye

350 Felső kerület

351 Alsó kerület

I. Képviselő 1848/49-ben:

Felső kerület: *Torma István* földbirtokos. T2094.

Alsó kerület: *Torma József* (1801–1861) földbirtokos, vármegyei főjegyző, régi követ. T2095.

V. A főispán gyöngélkedett, ezért helyette 1866. január 29-én a központi választmányban Torma István elnökölt. Járásonként s magába Dés városába is külön-külön összeíró küldöttséget bízta meg. Tíz járás volt. A választást február 17–19-ére írták ki.¹¹⁵⁷

A szavazatszedő küldöttség február 14-én kimondta: törölték Muntyán Gligor harasztosi ortodox lelkészt, ugyanis nem ő, hanem kiskorú unokája fizette az adót.

Mivel nem gyűlt össze elegendő pénz a díj fizetésére, a főispán kettő helyett csak egy követi írnokot (Csengeri Mihályt) nevezett ki.¹¹⁵⁸

Február 16-án a választmány törölte az összeírásból a szamosújvárnémeti Hody, Román, Flórián, Lázárián, Koruly, Nyámtz, Stein, Farkas, Butuza, Mois, Dunka, Mikis, Almási és Bihros román családok nemesekként összeírt tagjait; "miután ezen lajstromba írott családok tagjai a szamosújvárnémeti 1848 előtti adótábellákban mint colonusok és inquilinusok adóztattak, és köztudat szerint is nemesi kiváltsággal 1848 előtt nem éltek".

A központi választmány február 24-én vette tudomásul a választási eredményeket. Nem is iktatták jegyzőkönyvbe. Tóth Béla szerint a felső kerület képviselője gr. Bethlen Sándor (1823–1884) volt, akit 1869-ben is megválasztottak, 1872-ben pedig a vármegye főispánja lett (T224; A1). Az alsó kerületet Torma Károly (1829–1897) képviselte, aki 1867-ben főispán lett, majd 1872-ben is ugyanitt választották meg (T2096; A1, A2). Tormát főispáni kinevezése nyomán 1867. május 7-én Betegh Kelemen követte a képviselőségben, akit 1869-ben is megválasztottak (T213; A1).

A központi választmány Bihros Elek és Hosszú Elek személyében követi írnokokat választott, utasítván őket, hogy "helyüket a képviselő urak oldalánál haladéktalanul foglalják el".

Kupsa György és román választótársai már előző nap panaszkodtak a felső kerületi rendetlenségek és törvényteleniségek miatt: "más választási időnek kitűzését kérik, ellentmondván az eddigi szavazás illetékességének". A választmány cáfolta: "a szabad vélemény és szavazhatási szabadság úgy künt, mint bent a szavazási teremben legkisebbé [legkevésbé]

---

¹¹⁵⁶ Uo. 5043.

¹¹⁵⁷ OL Főkorm. 1866: 4299.

¹¹⁵⁸ Uo. 4382.

sem háborítottatott meg". A panaszt olyanok írták alá, akik előbb eltávoztak, semmint szavazhattak volna, sőt némelyek Désen meg sem jelentek.¹¹⁵⁹

Gr. Bethlen Sándor Désen megválasztott felső kerületi képviselő vesztegetési ügyét érintettem.¹¹⁶⁰ Pap János csicsókeresztúri görög katolikus esperes és társai román nyelvű petíciójából — a vesztegetéseken, megtámadtatásokon kívül — az állandó igazolási bizottság szerint különös figyelmet érdemel, hogy a főispán a választókerületek beosztásakor a bizottmány román tagjai ellenére "a felső kerületnek választó helyét a [...] kerületen kívül Deésre határozta azon okból, hogy a románok [a] választásra 8-9 mértföldnyi [!] távolságra ne jelenhessenek meg". Valóban: Dész az alsó kerületbe tartozott. E panaszpontot az állandó igazolási bizottság azzal ütötte el, hogy erre a főispánnak amúgy sem lett volna hatásköre. A képviselőt igazolták.¹¹⁶¹

352–353 Szamosújvár

I. és II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I.vk.: *Sárosi Ferenc* (1793–[1848]) városi tanácsnok. Meghalt. T1736: 1848. júl. 14-én. *Simai Gergely* (1823–) városi jegyző. T1779: LZ, 1848. júl. 29-étől, 1866-tól 1871-ig ugyanitt; 1877-ben a II. vk.-ben. 1871-ben kir. törvényszéki elnök, 1877-ben nyugdíjazták.

II. vk.: *Korbuly Bogdán* (1803–) városi tanácsnok. T1059: 1848. júl. 14-étől.

V. A "tanácsi és esküdt közönségi elegy gyűlés" 1866. január 20-án Lászlóffy Antal királyi tanácsos és főbíró elnökletével ülésezett; megválasztotta a központi választmányt. Ebben a két testület tagjain kívül a külső polgárság és a lakosság is képviselőt nyert. Érdekes: "a közgyűlés tekintettel a területi és népességi arányra egynél több választókerületnek alakítását e Városra nézve szükségtelennek találja".¹¹⁶² A központi választmánynak a főkörmányszéki levéltárban csak az első jegyzőkönyve maradt meg.¹¹⁶³ Tóth Béla szerint az I. választókerületre ismét Simai Gergely 1848/49-i honatya nyert mandátumot (A1, B7); a II. választókerületet pedig Gajzágó Salamon (1830–) Belső-Szolnok vm. 1861-i főjegyzője képviselte, akit 1869-ben is megválasztottak. 1870-től 1892-ig a Legfelsőbb Állami Számvevőszék elnöke volt. (T618; A1).

¹¹⁵⁹ Uo. 5546.

¹¹⁶⁰ R. 149.

¹¹⁶¹ OL KL 1865–68:280.

¹¹⁶² OL Főkorm. 1866:2263.

¹¹⁶³ Uo. 2606.

346 Alsó kerület (Mátéfalva)

347 Felső kerület/Páncélcseh

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: gr. Vass Samu (1814–1879) földbirtokos, fősolgabíró, főispán. T2237: gr. Wass Sámuel; 1865-től 1871-ig is, A1, A2.

Felső kerület: Bohetzel Sándor (1816–1897) ügyvéd, földbirtokos. T263: Bohatileu; 1867: Radna (Naszód vidéke) A1; 1861–1876: Naszód vidéki főkapitány.

II. A gr. Wass Samu elleni 1866-i panaszról: R:131.

V. A központi választmány 1866. január 27-én járasonként rendelte el az összeírást, külön-külön küldöttségekkel. Muntean Ágoston (Augustu Munteanu) központi választmányi tag február 12-én társai — Boheczel Mihály (Mihaiu Boheczel), Nemes Sándor (Alexandru Nemes), Moldován János (Johanne Moldovan), Májer Simon (Simion Majer), Mircse János (Joan Mircse), Petrás Tódor (Todor Petrus) és Kupsa Gábor (Gabriele Kupsa) — támogatásával különvéleményt (*notula separatu*) terjesztett a központi választmány elé. Magyar fordítása szerint az 1848:II. (kolozsvári) tc. 4. § c) pontja által — a fejadón kívül — megkövetelt 8 forint (osztrák értékben 8 forint 40 krajcár) adóba beszámítandónak tartotta az egyenesadó mellé kirótt *pótlékot* is. Szerinte az "etekintetben kétes helyt a törvény úgy értelmezendő, hogy a Haza minél több fia vehessen részt a honpolgári jogok gyakorlásában". Vitatkozott az ez ellen szóló érvekkel.

a) Az 1866. január 10-én kelt 895. sz. főkormányszéki utasítás szerint "a 8 p. ft. összegbe a fejadó és a pótlék nem jön számításba". Az 1848-i törvény viszont csak a fejadót zárta ki. Márpedig az egyenes adó mellé kirótt *pótlék* is egyenes adó. A főkormányszék sem adhat a törvénynek más értelmet.

b) A központi választmány állítólag január 27-én "elhatározta volna, hogy fennebbi törvényértelmezés szolgáljon a választmány teendői alapjául". Ennek viszont nincs nyoma a jegyzőkönyvben, ám nem is volt jogosítva a választmány e törvény értelmezésére, mert

(1) nem volt szabályszerűen összehíva; a 60 tag közül csak 31 tudott róla, s csak 25 jelent meg;

(2) a jegyzőkönyvből nem tűnik ki, ki volt jelen;

(3) e "gyűlés tagjai nem ismerték még a törvényt, az illető utasítást, s ezen tisztelt bizottsmány ülése, ugyanez napon rögtönözöttetett a központi választmány ülése is, anélkül, hogy erről a külön lévő tagok értesítettek és az utasítás tudomásra hozatott volna". (A január 27-i ülés jegyzőkönyvében nincs is erről szó.)

Az *indítványt* a választmány február 12-én elfogadás nélkül vette jegyzőkönyvbe. Föltehetően ezért utasította el a hivatkozott községbeli reklamációkat is.

Számos román nemest utasítottak el nemességük igazolásának hiányában, nemkülönben több görög katolikus lelkész is. Alexandru Nemes és társai különvéleményét sem vették figyelembe. Hiába érveltek benne azzal, hogy az 1744:VI. (erdélyi) tc. szerint a görög katolikus papokat nemeseknek kell tekinteni, ami szerintük a görögkeletiekre is kiterjed. Másnap, február 13-án br. Bánffy Dániel a nemesség hiányában elutasított lelkészek védelmében "a legszabadabb szellemtől áthatott" indítványt nyújtott be: "eltekinve attól, hogy a

lelkész, mint az, a most alapul elfogadott főkörmányszéki utasítás értelmében jogosultságra nincs minősítve s figyelmen kívül hagyva azon körülményt is, hogy választási joggal 48[-ban] sem éltek, szűkkeblűség vádjától távol a leghumánusabb elvek által vezéreltetve mondja ki a választmány, miszerint minden pap, ki birtokot bír s azt igazolta vagy igazolni képes, az 1791-ik évi II-ik törvénycikk által megszabott választási jog gyakorlatával felruháztak közé vétessék fel". Közhelyesséssel fogadták. Az elutasított román papokat azonnal föl is vették az összeírtak közé.

Alexandru Nemes (Nemes Sándor) román nyelvű különvéleményt adott be "a szeéki nemesi választóknak a megyébeni választási jogosultságok ellen"; csatolták a jegyzőkönyvhöz. Ezúttal is sok román reklamációt utasítottak el.

A felső kerület székhelyét *Páncélcsehbe*, az alsóét pedig *Mátéba* helyezte a központi választmány (52.).

A központi választmány helyettes elnöke, Máriássy Lajos és jegyzője, Török József az addigi jegyzőkönyveket, különvéleményeket s összeírásokat fölterjesztette, "kivéve a székit, melyet még be nem küldöttek, s melyet utólagosan terjesztendünk fel". (A széki választási ügyekkel eddig sem foglalkozott a megyei választmány.) A főkörmányszék előadója, bizonyos Hajós, semmi megjegyzendőt nem talált az anyagban.¹¹⁶⁴

A február 26–27-i felső (páncélcsehi) kerületi választáson, ahol járasonként hívták szavazni a választókat, Otsvay Ferenc 664 szavazatával lett képviselő a 428 voksot szerző Bohetzel Sándorral szemben. Szavazat jutott még Bohetzel Mihálynak (14), Bohetzel Ferencnek (3), Sándor Mihálynak (1), Hatfaludi Sigmondnak (1) és Borbély Alexandernek (1).

Papp László görög katolikus esperes többek aláírásával nyilatkozatot adott be, mely szerint csak a király iránti engedelmességből vettek részt a választáson.

A február 28–március 1-jei mátéi (alsó kerületi) választáson a románok ugyancsak petíciót csatoltak a jegyzőkönyvhöz. E Szentmátén 1866. február 28-án kelt, a „szavaztaszedő bizottsághoz” címzett beadvány abból kiindulva, hogy „Erdély még nem egyenlő Magyarországgal” részletesen felsorolta e nemzetiségnek a pesti országgyűlésbe való választás elleni érveit. Abból indult ki, hogy az uralkodó *szóban szentesítette* az 1863/64-i szebeni országgyűlésnek Erdély autonómiájára vonatkozó határozatát. E választás — szerintük — olyan törvény alapján történik, amely ellentmond ennek, pedig alapjául csakis az uralkodó által hozott törvények szolgálhatnak. Szerintük az eljáró testületek — a vármegyei bizottság, a központi választmány és a szavaztaszedő bizottság — nem képviselik a román kisebbséget. Ezeket „a magasabb bizottság” [!] akaratából — nyilvánvalóan a magyarok — „ügy állították össze, ahogy nekik tetszett”. Még a lelkészeket sem írták össze, noha ők „törvény alapján jogosítva lennének résztvenni a választásokon”. Azok közül is többen kimaradtak, akik 1848 előtt választójogosultak voltak. A vagyonösszeíráshoz csupán a föld- és jövedelemadót vették figyelembe.

Kijelentették: Andrei Saguna érsek kisebbségi véleményét a kolozsvári országgyűlésen az ő véleményük alapján (is) nyújtotta be. Mindezek alapján nem tudnak — nem tudnának! — résztvenni a választáson. Mint írták: „ebben az árva, mostoha országban erőszakos módszereket alkalmaznak, hogy befolyásolják a választókat. Próbálják őket lefizetni étellel, itallal, a választások helyét átteszik magyar városokba, ahol a lakosság terrorizálja a románokat. Vannak olyan helyek, ahol a bíró agitál és felhasznál minden eszközt, hogy kiszedje a román választókból a magyar jelöltek nevét.” Mégis — vallották — „hitünkre hallgatva és

¹¹⁶⁴ OL Főkorm. 1866:4879.

a Haza békéjét, boldogságát szem előtt tartva, hogy teljesítsük a mi Császáruk akaratát és hogy elősegítsük a jobb megértést a haza fiai között, résztveszünk a választáson azzal a kijelentéssel:

I. Csak egyedül azért választunk követeket, hogy ezek jelen legyenek és kifejezzék örömmünket és szeretetünket mint hűséges alattvalók ö Felsége a király és Császár iránt azon az ünnepélyes eseményen, amikor törvényesen megáldják és felhatalmazzák Szent István koronájával.

II. Az 1865. december 25-i királyi leirat alapján a pesti országgyűlést nem tekinthetjük Erdélyre is érvényes törvényhozó gyűlésnek, amely Erdély számára is hozhat törvényeket."¹¹⁶⁵

A választási jegyzőkönyvben a következő eredmény van rögzítve: gr. Wass Sámuel: 268, Felszegi Sámuel: 239, Vajda László 229, Papp Vasile 1, Dana Vasile 2, Felszegi dele Szeva 2, gr. Samu de Czege 23, Réti Vasile 1, Vaide Samu 1, Vajda Mihály 1, gr. Mikó Imre 1, Deák Ferenc 1. "Elveszett 33 szavazat." (Többen tévesen mondhatták be a jelölt nevét.)

Abszolút többséget senki nem nyervén, új választást kellett tartani. A központi választmány ezt március 17/18-ára Szamosújvárra tűzte ki. Ekkor gr. Wass Sámuel (508) győzött Felszegi Sámuel (256) ellenében. A választási jegyzőkönyv szerint "Nemes Sándor atyánkfia az összes román értelmiség s több vegyes választók nevében kéri a szavazat szedését elhalasztani, még [amíg] gr. Vass [így!] Samu egyik követjelölt személyesen megtalálathatik a Felszegi-párt által az iránt — ha kész lenne-e a Gróf előtte is tett azon nyilatkozat mellett maradni, hogy egy román követjelölt részére hajlandó lenne lemondani, azt a Felszegi pártja is teszi, mibe már annak nagyobb része bele is egyezett." Mivel ez a szavazatszedő választmány hatáskörén kívül esett, a szavazást nem függesztette föl. A főnti eredménnyel lezárt választás nyomán a Felszegi-párt azért is óvott, mert a hivatalos befolyás korlátozta a választási szabadságot azzal, hogy "68 széki jogosult ezen alkalommal szavazatjoga gyakorlatától elzárattott".

A központi választmány március 11-én a február 19-én kelt 4982/1866. sz. főkormány-széki utasításra és az 1848. II. tc. 7. § 16. pontja értelmében nem tárgyalta meg Felszegi Samu "követjelölt atyánkfia" azon kérését, hogy "a Szeéken lakó nemesek tekintettel arra, hogy Doboka megyei területen is bírnak fekvő vagyont [...] 1848 előtt is megyei hatóság alatt állottak, [...] régebbi időben és a közelebbi kolozsvári országgyűlési követválasztásnál is szavaztak a Doboka megyei követválasztásoknál", ezúttal is itt szavazhassanak (67.).

A március 19-i központi választmányi ülésen a választási jegyzőkönyv 2. pontjára Felszegi Samu kijelentette: "az ő pártjának soha nem volt [szándéka] gr. Vass [!] Sámuel fel-szólítani aziránt, hogy követjelöltségről mondjon le, mivel gr. Vass Samu a pártnak egy román részére lemondásra vonatkozólag ígéretet nem tett, tehát azon kifejezés, hogy gr. Vass [!] Samut a Felszegi-párt akarta volna felszólítani, nem helyes, hanem azt több úr kívánta tenni, kik a Felszegi-pártot nem képviselték".

A főispán tagadta a hivatalos befolyást.¹¹⁶⁶

A Bethlen család öt tagja által aláírt Felszegi-párti petíció szerint a választás előtt az értelmiség bizalma Felszegi Samuban összpontosult. Amikor a megyei életben érdemeket szerzett gr. Vass [Wass] Samu föllépett, s nem tudtak kiegyezni, a két jelölt *becsületbíró-ságot* választott azzal, hogy döntésének mindketten alárendelik magukat. Ez gr. Vass [Wass] Samut kisebbségben találván visszalépésre szólította föl, ám ő ezt nem teljesítette, hanem

¹¹⁶⁵ Uo. 1866: ad 7706.

¹¹⁶⁶ Uo. 7706.

megválasztása érdekében törvényellenes eszközökhöz nyúlt. A választás körüli szabálytalanságok:

1. A választás helyét a központi választmány jelölte ki, holott ez a megyei bizottmány hatásköre.

2. A központi választmány 19 széki nemes választót kizárt a választásból, ők ugyanis mint a megye területén allodiális birtokosok, az 1791:XII. tc. szerint itt szavazójogosultak. Az volt ellenük az indok, hogy Széken már szavaztak. Ám 1848 előtt s 1848-ban, valamint 1861-ben és 1865-ben a megye hatósága alatt voltak.

3. A választás előtt Kaszonyi Ferenc járási szolgabíró parancsba adta, hogy Szamosújvárott meg *kell* jelenniük a választóknak. A gyülekezési hely gr. Vass Samu udvarában és a szolgabíró lakásán volt Cegében.

4. A választás reggelén a szolgabíró kapujára kitűzték gr. Vass [Wass] Samu lobogóját.

8. A választás előtt gr. Vass [Wass] Samu 40 osztrák értékű forintot adományozott a mikolai görög katolikus templom építésére.

Mellékelték Vassnak [Wass] a románokhoz intézett sorait, melyben nemzetiségi jogokat ígért.¹¹⁶⁷ Az állandó igazolási bizottság javaslatára a képviselőt a Ház közhelyesléssel igazolta.¹¹⁶⁸

340 Szék

I. Képviselő 1848/49-ben:

Székváros: *Nagy Károly* ügyvéd, régi követ. T1402: RA, RR, 1865-ben is: AL.

V. A központi választmány 1866. január 26-án alakult meg. Az összeírásokat a „városház köztermében” tartották.

Az összeíró küldöttség az 1848:II. tc. 1. § c) pontja értelmében mint "szülői hatalom alatt lévő" kihagyta az összeírásból Nagy Samu városi jegyzőt, s nem vette föl írásbeli kérelmére sem, mivel csatolt okmányait nem tartotta elegendőnek. "A polgárságot illetően Széken s bárhol polgárnak tartozik az, ki önállólág külön gazdaságot vagy más üzletet folytat, az adó és más terheknek [viselésébe] befoly — ilyennek folyamodót eddig még nem ismertük. — A székelynemesi jog pedig magán polgári jogot senkinek nem adhat. [...] A városi jegyzőségre való megválasztás akkor adand jogosultságot, ha megerősítve, felesketve levén hivatala folytatását elkezdendi." Mivel pedig a c) pont ellen semmit föl nem hozott, tekintve a "Hármas törvénykönyv I. Része 5-dik Tit. 1-ső §-át is", a városi előjáráságtól beszerzendő újabb okmányaival a központi választmányhoz utasították. Ott 8:4 arányú szavazással mégis fölvtették.¹¹⁶⁹ (A február 6-i központi választmányi jegyzőkönyv itt hallgat az érdemi kérdésekről.)

Az 1866. február 15–17-i választáson több jelölt volt. Kovács Márton főjegyző hiányolta, hogy "a jelöltekre nézve" sem "értekezleti gyűlés", sem népgyűlés nem volt. Ő jelöltnek tekintette a város két (1843-tól) kolozsvári országgyűlési követét: br. Bánfi Jánost és Felszezi Sámuel. Rajtuk kívül jelöltekként Nagy Károlyt, Nagy Samut és Csorba Györgyöt

¹¹⁶⁷ Vö. R. 131.

¹¹⁶⁸ OL KL 1865–68:327.

¹¹⁶⁹ OL Főkorm. 1866:4083.

írták be. Szavazni nyíltan és cédulával (titkosan) egyaránt lehetett. Nagy Károly "volt 1848-iki pesti országgyűlési követ" lett ismét a győztes 422 szavazattal a 120 voksot nyerő Nagy Samu ellenében. A többi jelöltre csak csekély szavazat jutott: br. Bánfi Jánosra 6, Csorba Györgyre 6, Hortopán Simonra 4 és Mihályi Endrére 1.¹¹⁷⁰

Felső-Fehér vármegye

393 Külső kerület/Erzsébetváros

394 Belső kerület/Hídvég

I. Képviselők 1848/49-ben:

Külső kerület: *Pécsa Ferenc* földbirtokos, főszolgabíró, egyhangúlag. T1582.

Belső kerület: *Horváth István* kir. táblai ülnök, egyhangúlag. T801.

II. 1866-ban mindkét kerületből volt petíció (R. 148., 302. j., 178.). A külső kerületi (erzsébetvárosi) a főispánt is támadta.

V. Az összeírás — kis eltéréssel — járasonként külön-külön bizottságokkal folyt; az is előfordult, hogy egy járást kettéosztottak.¹¹⁷¹ Az összeírások felülvizsgálatakor azokat a választókat, akiket több helyütt összeírtak, csak egy helyen hagyták meg. Itt ugyancsak előfordult, hogy jogi személyek (községek, egyházközségek) is a "cenzualisták" közé kerültek, ám ha a censusuk nem bizonyult elégségesnek, a központi választmány kihagyta őket (pl. Réten községet és luteránus egyházát).

Román Györgyről megállapították: "mivel ő 22 ft jövedelmi adót mint hivatalnok Marosvásárhelyt fizeti, ezen megyében pedig nincs kellő birtoka, nem tekintethetett jogosultnak".

Február 12-én mondta ki a központi választmány: "A megyei bizottmány által elhatároztatván, hogy e követválasztás két kerületben történjen, a kerületek helységére nézve határozatott: a külkerület helységéül, melyhez tartozik a bolyai, bürkösi, gerési, keresdi, réteni és hidegvizi szolgabírói járás, *Erzsébetváros*, a belkerület helyiségül, melyhez tartozik a pálosi, hévizi, hídvégi és peselneki szolgabírói járás, *Hídvég* helysége jelöltetett ki."¹¹⁷²

Az 1866. március 1-jei választás alkalmával Erzsébetvároson Fogarasi János bizottsági tag indítványozta: "a választás szóval történjen", ám a bizottság úgy határozott, hogy a "kormányi utasítás" alapján mind a nyílt, mind a titkos szavazatot elfogadja. Fogarasi János óvott emiatt. A leadott 247 szavazatból Horváth János 115-öt, ifj. [gr.] Bethlen Gábor 92-t, id. Bethlen Gábor 2-t, Román György 26-ot, [gr.] Bethlen Gábor 7-et kapván, az abszolút többséget senki nem érte el. A központi választmány március 12-ére új választást írt ki.

¹¹⁷⁰ Uo. 5042.

¹¹⁷¹ OL Főkorm. 1866:3270.

¹¹⁷² Uo. 5112.

A románok itt is óvtak a választás ellen, kijelentve, hogy csak a király iránti hódolatból vesznek benne részt. Óvásuk a központi választmány illetéktelensége miatt az iratok közé került.¹¹⁷³

A március 12-i választás Erzsébetvároson ifj. gr. Bethlen Gábornak Horváth János elleni 188–135=53 szókülönbségű győzelmét hozta. Petíció és ellenpetíció egyaránt született. A Ház az állandó igazolási bizottság vizsgálatot kívánó javaslata ellenére igazolást mondott ki.¹¹⁷⁴ Ifj. gr. Bethlen Gábor annak az idősb gr. Bethlen Gábornak a fia volt, aki a megyének évtizedekig országgyűlési követe volt, Horváth János viszont Udvarhelyszékből jött át, ahol szintén sikertelen volt. A panaszosok szerint ifj. gr. Bethlen Gábor 1865. október 9-én a választást megelőző értekezleten becsületszavát adta: "ha a kolozsvári küldöttséget elnyerendi, a pesti követségre fel nem lépend, sőt ha megválasztatnék, sem fogadná el, és mégis újbóli fellépése által alkalmat adott a pártoskodásra és követségét buraukratiai [bürokráciai] erőszakos nyomás alatt demoralizált nyers tömeggel viteté keresztül". A hivatali befolyás el nem fogadott eseteiről könyvem hivatkozott helyén szóltam. Figyelmet érdemel, hogy Bethlen érdekében Ládai Ágoston román főispán szót értett a román papokkal.¹¹⁷⁵

Az április 18-i (!) belkerületi választáson, Hídvégen a leadott 203 szavazatból Domokos Lászlóra 156, Ládai Istvánra pedig 46 esett. Ládai István román jelölt Marosszék provizoriális törvényszékének kinevezett írnoka volt. Az érdekében beadott panasz szerint a megye 70 000 lakosából 40 000 román, 25 000 magyar és székely, 5000 pedig szász. Ezért — írták — "igazságon alapult kötelességnek tartottuk egy arra kellő kapacitással bíró román individuumot választani meg". Vesztegetésre, gyalázkodó korteskedésre hivatkoztak, melyre példa, hogy a képviselő egyik kortese az ellenpárti Ürmös községi magyarokat "bűdös és cudar oláhoknak"(!) titulálta. Mivel az ellenpárti Pocsai Ferenc Ládait "a bizottmány előtt legyalázó kitöréssel bántalmazta, becsületében sértette", vele együtt bizalmi emberei is távoztak, így a választáson "semmi erkölcsi ellenőrség nem volt". Mindezt az állandó igazolási bizottság a megsemmisítésre nem találván elegendőnek, javaslatára a Ház igazolta a képviselőt.¹¹⁷⁶

Fogarasvidék

359 Alsó kerület/Lissza/Alsóvist

360 Felső kerület/Sárkány/Fogaras

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó ker.: gr. Teleki László (1811–1861) író, földbirtokos. Abonyt tartotta meg (T2053).

Felső ker.: Pap Máté kincstári hivatalnok. T1506: Pap (de Gridu): LL, 1867-ben ugyanitt: AI; a marosvásárhelyi királyi tábla tanácsosa (1866).

¹¹⁷³ Uo. 6170.

¹¹⁷⁴ R.178–179.

¹¹⁷⁵ OL KL 1865–68:271., 299., 322.

¹¹⁷⁶ OL KL 1865–68:383., 398.

III. Gridi Pap Máté 1866-ban megsemmisített *sárkányi* választását megírtam (R. 242–243.; vö., 214., 218.).

V. A vidék választásai önálló földolgozást is megérdemelnének. A most rendelkezésre álló anyag jól illeszkedik a könyvem hivatkozott helyein már bemutatottakhoz; lényeges újdonsággal nem is szolgál. Sok a román szöveg; a fontosabbnak magyar kivonata is megvan.

Az 1865. őszi, még a kolozsvári országgyűlésre való Fogaras vidéki választásokat is megpanaszolta a guberniumnál Benedek Gyula, aki akkoriban még későbbi ellenfele, Gridi Pap Máté érdekében lépett föl. Az ügy Puscariu János főkapitány 1866. február 15-i terjengős s magyarázkodó jelentése nyomán április 12-ére került a királyhoz. (Benedek Gyula panasza föltehetően a kancelláriai iratok között fekszik.) Különösen figyelemre méltó a főkapitánynak és Fogaras városának kellemetlen kapcsolata. A főkapitányi iromány magyar kivonatából e helyütt csak a pesti országgyűlésre való választást illetően is fontos momentumokat érdemes kiemelni.

A főkapitány állítása szerint mindent megtett a "vidéki tisztség" és a Fogaras városi "magyar értelmiség" kibékítésére, különösen akkor, amikor a románok között az volt a vélemény, hogy a választásban nem kell résztvenni. Az előzetes értekezleten, melyen a magyar értelmiség részt vett, abban állapodtak meg, hogy a *vidéki képviselő bizottmány* 60 tagú lesz. Egy része municipális tisztviselő legyen az 1791:XII. tc. szerint, "másik része más, vidéki román értelmes és birtokos egyénekből, és mintegy harmadrésze a magyar és szász értelmiségből, kik — miután a vidékben egynéhány gazdatisztn kívül más értelmes magyar emberek nincsenek — mind Fogaras városából vették fel". A kormányszék tudomásul vette e vidéki bizottmány megalakulását.

A főkapitány szerint Benedek Gyula azért elégedetlen a bizottmány összetételével, mert maga nem lett tagja. A magyarok nem ajánlották a főkapitánynak, aki őt nem is ismerte. Az összeírás itt nem mutat föl sajátosságokat, annál inkább a *választókerületek* megalakítása, amely a kormányszéki utasítás szerint a főkapitány joga volt. Fogaras választói a kolozsvári országgyűlésre két magyar gróft választottak, s Benedekék azon voltak, hogy a vidék is két magyart válasszon meg. Itt hát Pap Máté még magyarként szerepelt a *sárkányi* választókerületben. 1865. november 10–11-én 215–212=3 szavazatkülönbséggel maradt alul Metianu ellenében. A Pap-kortések a választás után aláírásokat szedtek a fálvakban "újból felbújtogatván a boérokat [birtokos románokat] a tisztviselők ellen".

A főkapitány szerint Benedek Gyula célja az is volt, hogy "a vidéki tisztséget folytonosan megtámadva, annak tisztviselőit népszerűtlenné, és hogy főleg nyomozó bizottságot eszközöljön, mi már több [ízben] sikerült is, és hogy maga és társai számára hivatalt biztosítson a leendő alkotmányos tisztek beállításakor".¹¹⁷⁷

Immár a pesti országgyűlésre való választást érintette Sterzinger József fogarasi polgármester 1866. február 23-i távirata a guberniumhoz, amely szerint a központi bizottmány (választmány) határozata értelmében a város 610 választója "Sárkányra kényszerítettik követválasztani kimenni — mi ellen nagy az ingerültség". A kormányszék a főkapitánynak küldött február 27-i táviratában fölfüggesztette a választási előkészületeket.¹¹⁷⁸ A főkapitány március 2-i német nyelvű válaszában — a kormányszéki kivonat szerint — emiatt a vidék

¹¹⁷⁷ OL Főkorm. 1866:5438.

¹¹⁷⁸ Uo. 5432.

ingerültségéről számolt be, s további utasítást kért. Ehelyett azonban március 7-én érdemleges válaszát sürgette a kormányzók. ¹¹⁷⁹

Március 5-én kelt, 11-én megérkezett és 15-én elintézt román nyelvű válaszában kivonatolva magyar fordítása szerint a főkapitány február 1-je előtt magánértekezletet tartott, melyre a városból és a vidékből "értelmes" magyar, román és szász polgárokat hívott meg. Megállapodtak mindazon határozatokban, melyeket később a "vidéki képviselő bizottmány" és a központi bizottmány [választmány!] emelt határozattá. "De sőt a főkapitány elsőseget adott a városiaknak meghatározni azt, hogy csak egy vagy két választókerületet akarnak-e? és melyik választókerülethez kívánják Fogaras városát csatolni?" Jakab György városi szószóló azt kérte, hogy két választókerület legyen, s Fogaras városát a felsőhöz csatolják. Társai ezt elfogadták, így általános határozat lett belőle. Itt vitatták meg a választási helyeket is. A vita akörül folyt, hogy a 895/1866. sz. kormányzói utasítás 3. §-ának a) pontja alapján a vidéki képviselő bizottmány határozza-e meg őket, melyben "a város nem veszen részt", avagy az utasítás 23. §-a értelmében bízzák ezt a központi bizottmányra (választmányra!), melyben "a város is képviselve lesz". Egy résztvevő, bizonyos Fülöp indítványára ez utóbbira bízták.

A főkapitány szerint a vidéki képviselő bizottmány józan és higgadt férfiakból áll, különös tapintatot tanúsít a város iránt, lehetővé téve neki, hogy "a középponti bizottmányba [választmányba] kétannyi tagot küldj[ön], mintsem a várost úgy lakosságához, mint választói számához képest illette volna". E jó egyetértést "néhány városi nyughatatlan emberek" megzavarták, rábírva a városi közönséget, hogy a már megválasztott hat központi választmányi tagot másokkal, tisztán magyarokkal váltsa föl. Közöttük volt Benedek is. Ők vették rá a városi képviselőiséget a felsőbb helyhez való folyamodására. Ezzel február 23-án a városi képviselő bizottmány Könczeg jegyző indítványára a városi tanácsot bízta meg. Aláírásokat is gyűjtöttek a vidéki választóktól is, hogy nem kívánnak Szombatfalvára (!) menni választani.

Fogaras azért is panaszkodott, hogy 5000 lakosával a 35 000 lakosú alsó kerületből a 49 000 lakost számláló felsőbe csatolták. A főkapitány szerint az 1857. évi népességi összeírás alapján a felső kerület lakossága 37 186, az alsóé pedig 38 786 volt, Fogaras meg 4206 lakost számlált. A felső kerületben (1309) Fogarassal (603) együtt nem volt annyi választó, mint az alsóban (2199). Fogaras éppen a két kerület határán terül el; az alsó kerületből Bethlen, a felső kerületből Mundra községével határos.

¹¹⁷⁹ Uo. 6192. A főkapitány 1866. március 2-i válasza ennél valójában többet tartalmazott. A választási előkészületeket mindenben törvényesnek, az ellenük való föllépést pártérdekből valónak minősítette. "Ich werde – írta – mit der Vorlegung der Akten nachweisen, daß alle Beschlüsse der District-Universität sowohl, als auch des Centralwahlausschusses, sowohl in Betreff der Eintheilung der Wahlbezirke, als auch der Wahlort auf Grund eines in einer vorläufigen, aus allen Nationalitäten vertretenen Intelligenz des Districtes und der Stadt Fogaras abgehaltenen Conferenz zu Stande gebrachten Vereinbarung und ganz Gesetz- und Instructionsmäßig gefaßt wurden sind, daß nur einige Partheigänger und Agenten der Gegencandidaten versuchen, diese Vereinbarungen und Beschlüsse zu hintertreiben, daß die angebliche Beschwerde der Stadtcommune nebst deren Beilagen grund falsch sind, indem die gedachten Agitatoren, wovon einige in der städtischen Magistratur sitzen, am 23. Februar wohl einen Protest der Stadtgemeinde gegen die Beschlüsse des Central Wahlcomitâts zu Stande zu bringen versucht, aber nicht zu Stande gebracht, daher der Comunitätsorator und Notâr die Beschwerde ohne einen Beschluß der Stadt-Representanz also ihr Amt mißbrauchend gefertigt haben, und daß gegen die falschen Subscriptionen betreff der Wahlorte ämtliche Gegenerklärungen sämtlicher Districts Gemeinden vorliegen. Endlich daß es auch gerichtlich nachgewiesen werden kann, daß diese Agitatoren sich öffentlich und ohne Rheu ausgedrückt haben: *Nem akarunk egyebet, csak zavart és az által királybiztost idézni.*"

A panasz szerint a központi választmányba választójoggal nem bírók is bekerültek. Ez László törvényszéki elnökre és Demsiusanu ügyvédi fogalmazóra vonatkozott, ám ők nemesek lévén, választójogosultak voltak.

Sokallta a város a központi választmányban a vidéki birtokosok és tisztviselők számát. A főkapitány szerint a 24 tagú testületben 4 vidéki hivatalnok, 4 vidéki és városi hivatalnok (törvényszéki elnök, főügyész, két törvényszéki ülnök), valamint 4 városi hivatalnok volt; a többi 12 tag nem hivatalnok, "értelmes emberek, birtokosok, [...] választásra jogosultak". Azon gyűlésben, melyben e központi választmányt alakították, a 21 tag között 8 városi magyar és egy szász is volt.

Ami pedig azon városi panaszt illeti, hogy "a választási hely nem tűzetett ki Fogarasban, hogy a város az alsó kerülethez csatoltatott" (nyilván tévedés, mert a felső részen volt!), a főkapitány szerint a "*jó rend fenntartása*" végett másként nem is lehetett cselekedni. "Már ha a városiak csupán csak saját kényelmükért kívánják a választási helyet Fogarasban, akkor miért ne kívánhatnák azt a 10–15 mértföldre [!] távol eső bármely község[ek] is? — ha a tövisváriak eljöhettek 13 mértföldnyire Sárkányig, miért ne mehessenek a városiak is 3/4 órát ugyancsak Sárkányra, ahol [ahova!] amúgy is rendszeren ki szoktak sétálni, mint legkedvesebb mulató helyökre, főleg miután Sárkányban minden kényelmet megtalálhat[nak], amit Fogarasban is." Szerinte néhány bujtogató szeretett volna 4000 választót behozni a városba.

Nem tetszik nekik az sem, hogy egy napon csak egy kerület választ, hogy a politikai hatóságok a rendet fönntarthassák. "Ők azt akarnák, hogy a választók mind egyszerre jöjjenek egybe [össze] Fogaras városába, hogy ők aztán ott helyben felbújtogassák kedvök s kényök szerint, hogy vagy arra szavazzanak, kire ők akarnak, vagy [ha] ez nem lehet, zavart idézzenek elő — s azáltal a választások megsemmisítését. — De ezt átlátván a központi bizottmány, rá nem fog állni soha."

Az Utasítás 23. §-a szerint Liss[z]ára március 1–3-ára, Sárkányba pedig március 5–7-ére tűzték ki a választást, hogy ne zavarják vele a március 11-én kezdődő sorozást.

A szavazás titkos és szabad volt.

Sajnálta a főkapitány azt is, hogy a választást akkor tiltották be, amikor a választók már útban voltak. Néhány fogarasi ember "kárhuzatos elve" miatt. "Ezen elv, mit fennszóval is kinyilatkoztatnak, s mi törvényszékieleg is bebizonyítható, nem egyéb, mint csak *zavart és királyi biztost idézni*". Zavart sikerült is támasztaniuk.

A kormányshék az 1848:II. erdélyi tc. 10. §-a, az 1848:V. tc. 46. §-a, valamint a 895/1865. sz. utasítás 37. §-a alapján eljárva megállapította: a Fogaras vidéki képviselő bizottmány 1866. február 1–2-án a központi választmány hatáskörébe utalta a követválasztási székhely meghatározását, pedig erre nem volt joga. Utasította a főkapitányt, hogy az összehívandó "állandó képviselő bizottmány" révén az 1848:V. tc. 7. §-ának a) pontja alapján határozza meg a székhelyeket, ami után a választás azonnal megtartandó.

Nem nehezményezett a kormányshék némely más szabálytalanságot; azt pl., hogy a központi választmány csak a felszólamlásokat vizsgálta, magukat az összeírásokat nem; valamint, hogy "a szavazatszedő bizottmányba esküt le nem tett egyének is nevezettek be és működtek". Bár ezek miatt is "némi észrevételnek lehetne helye, mivel azonban a [...] választási törvények vonatkozó szabályai e részben mellettes és ellenokokat is megtűrnek, s egyébiránt is e kérdések elvi elhatározása a legszorosabb kapcsolatban áll azokkal, melyek felett a magyar országgyűlési képviselő tábla van hivatva határozni".¹¹⁸⁰

¹¹⁸⁰ Uo. 6764.

Bár a jegyzőkönyv nem ismeretes, a későbbiek arra vallanak, hogy a megyei bizottmány meghagyta a két vidéki választókerületi főhelyet.

Liss[z]ján május 1–3-án br. Ursz Dávid de Marginea ny. ezredes szótöbbséggel győzött 701 szavazattal gr. Teleki Sándor ellenében, akire 86 szavazat esett. A román nyelvű választási jegyzőkönyvből kitetszően a pusztán vezeték- vagy keresztnév, de még a "Damnulu Obester" is figyelembe vétetett. A tisztán és teljes névre adott szavazatok aránya 625:54 volt. A román nyelvű választási jegyzőkönyv a kerületet *alsó-fogarasinak* (*Cerculu inferiore alu Districtului Fogarsiuului*) tünteti föl. A május 1-i részjegyzőkönyv — noha Liza (Lisa) [Lissza] az aláírási hely — a „*Sambetianu* szavazóhelyen” összejött választókat említ; a május 3-i Borumbacu lakóinak leszavazásáról szól, ám a jegyzőkönyv lezárási helye itt is *Lisa*. E bejegyzések mindenesetre azt a gyanút is fölkelthetik, hogy a szavazás nem is egyetlen településen, Lisszán történt. Ez azonban a szűkszavú jegyzőkönyvből nem bizonyos.¹¹⁸¹

Május 25-én a főkapitány fölterjesztette br. Urs Dávid táviratban közölt lemondását.¹¹⁸² Helyébe június 10-én éppen őt, Puscariu Jánost választották meg, egyhangúlag.¹¹⁸³

Május 14-én tett jelentést a főkapitány a május 8-án félbeszakított felső kerületi (sárkányi) választásról. E szerint a zavart fogarasi választók (Benedek Gyula, Kiss János) okozták. Veres Gábor házánál itallal, szivarral s holmi ígéretekkel vesztegettek, hogy Benedeket válasszák meg Pap Máté helyett. Verekedés támadt, így a választást nem lehetett tovább folytatni. A csendörök nem tudták helyreállítani a rendet; a központi választmány elnöksége a május 23-i új választásra katonaságot kért. Teljesen új választást kívánt tartani, amíg némely választmányi tagok csupán folytatni akarták a megszakított választást.

A kormányzék megkapta Benedek Gyulának panaszát is a választás félbeszakítása miatt. Megállapította, hogy a választás megszakítása *indokolatlan* volt, hiszen tettlegesség nem fordult elő (!?). A szavazatszedő küldöttség Benedek Gyula állítólagos közcsendháborító beszéde miatt a törvényszékhez fordulhatott volna.

A kormányzék úgy értelmezte a törvényt (1848:II. tc. 10. §), hogy a választásokon előforduló akadályok elhárítására föl van ruházva, ezért a központi választmány útján utasította a szavazatszedő választmányt, hogy a választást kellő intézkedések után folytassa "azon ponton, mellyen az félbeszakadt".¹¹⁸⁴ Pap Máté Gridian-t (Gridi Pap Mátét) június 2-án képviselővé választották.¹¹⁸⁵

Mind a két ügyben peticionáltak. A Gridi Pap Máté sárkányi mandátuma elleni petíció a választókerületi székhely kijelölésén alapult. A választás megsemmisítése a megszakított választás utólagos folytatása miatt következett be.¹¹⁸⁶ E töről fakadt a Puscariu János lisszai mandátuma elleni panasz is. A peticionálók különösen kifogásolták, hogy br. Ursz [!] Dávid ezredes nem adta vissza megbízólevelét, csupán táviratban jelentette be lemondását. Itt is fölmerült az 1865-i petíció ügye; a kérvényezők szerint e mostani visszaélések oka is az, hogy az 1865-i kihágásokat a főkormányzék "nem vette tárgyalás alá". (Mint láttuk, foglalkozott vele.) "A Fogaras vidéki küzdelem — írták — a centrális eszméken felnövelt s így nagyon táplált román buracratiaival [bürokráciával] szemben szinte egyetlen [példátlan] Erdélyben — (s itt kérjük a román buracratiaát lényegesen is megkülönböztetni az oláh

¹¹⁸¹ Uo. 12 079.

¹¹⁸² Uo. 12 884.

¹¹⁸³ Uo. 14 172.

¹¹⁸⁴ Uo. 12 080.

¹¹⁸⁵ Uo. 13 502.

¹¹⁸⁶ OL KL 1865–68:523.

néptől), de ezen maroknyi alkotmányos érzelmű néptöredék — hazafias tisztelettel kéri" a vizsgálatot, majd új központi választmány által új választást. E választást ennek ellenére már igazolták.¹¹⁸⁷

Hunyad vármegye

361 Hátszeg (=Óralja–Boldogfalva)

362 Marosvidék/Marosmellék

I. Képviselők 1848/49-ben:

Hátszeg: *br. Györffy Sándor* [Sámuel!] földhírtokos; T692: *br. Györffy Sámuel*.

Marosvidék: *gr. Gyulai Lajos* (1800–) földbirtokos, régi követ. T696: Gyula, LL, RP.

V. Hunyad vármegye főispánja *br. Nopcsa Ferenc* volt. A központi választmány 1866. január 31-én két jegyzőkönyvvezetőt választott, *Lehmann Róbertet* a magyar, *Petko Lázárt* a román nyelvű jegyzőkönyvek vezetésére.¹¹⁸⁸

A Maros melléki kerület választása *Déván* volt 1866. március 2-ától 8-áig. *Makray László* lett a képviselő (1146) *Krainik Nikulaj* ellenében (793).

A Boldogfalván tartott Hátszeg vidéki választáson március 5-én *gr. Kuhn Gotthárd* nyert mandátumot (1203); *Joanne Ratiura* 191, *Papp Péterre* pedig 4 voks esett.¹¹⁸⁹

A szavazás járasonként, bennük községenként tabellák szerint történt.

362 Hátszeg

I. Képviselő 1848/49-ben:

Ohnitz János ügyvéd, egyhangúlag. T1469: *Onutiu, Onucz*.

V. „E nemes város” központi választmánya 1866. február 20-án a 283 összeírt közül hivatalból 23-at törölt. Nem kapott szavazti jogot *George Romanuca* táblai ülnök, mivel távollétében apósa, *Avram Suci*u hadnagy íratta össze, s különben is kétséges volt, hogy szavazhatott volna-e e városban. A március 21-i választást *dr. Ratiu János* tordai jogász nyerte; 260 választóból 141-en szavaztak, s ebből 129-en rá. A többi szavazat szóródott.¹¹⁹⁰

---

¹¹⁸⁷ Uo. 641.

¹¹⁸⁸ OL Főkorm. 1866:4949.

¹¹⁸⁹ Uo. 7039.

¹¹⁹⁰ OL Főkorm. 1866: 8002. A jegyzőkönyvek román nyelvűek.

I. Képviselő 1848/49-ben:

Papfalvi Konstantin, görögkeleti püspöki helynök. T1509: LZ, 1867/68: Vingárd, A1.

II. Választói utasításától föl kellett mentetnie magát (Cs.187.).

V. Az 1866. február 16-i választáson a 246 választó közül 186-an szavaztak, Benedikti Albertre 56-an, Petco Lázárra 112-en voksoltak; a többi szavazat szóródott. Még "Császár Ferentz Josef Ő Felsége (Franz Josiv I.)" is kapott egy voksot Florea Gyorgyitzétól!

Magyar-románok: Solymos Nicolae, Nemet George, Székely Iuon, Solymos Josiv, Szabo Gyorgyitze.¹¹⁹¹ Ilyen névsor másutt is összeállítható volna. Igazi magyarok is voltak. A papok: Fodor János görög katolikus esperes, Gál Sámuel ref. lelkész, Avram Pecurariu ortodox lelkész; Nagy István főbíró.

Kolozs vármegye

368 Felső kerület/Gyalu

369 Alsó kerület/Mócs

I. Képviselők 1848/49-ben:

Felső kerület: *Zeyk Károly* (1811-1885), földbirtokos, minisztériumi osztályfőnök. T2276: LR, FR.; ugyanitt 1866, 1869, Kolozson 1872-1875: A1, A2, 1872-ben BM-államtitkár, 1875-ben Alsó-Fehér vm. főispánja.

Alsó kerület: *gr. Mikes János* földbirtokos, egyhangúlag. T1326 (1803-1881[?])

V. A vármegyei központi választmány Kolozsvárott tartott 1866. február 12-i alakuló ülésén br. Jósika Lajos főispán elnökölt. Mivel a választók száma meghaladta a 3600-at, nem tartották célszerűnek őket egy szavazó helyre hívni; "elhatározatott, hogy a megye két választókerületre osztassék, a szavazatjogosultak számának a választókerületekbeni lehető tekintetbe vételével".

Az alsó kerületből a kolozsi járást, a pataki járásból Alsó-, Felső- és Nemes-Zsúkot, Bárért, Visát, Kötelendet a felső kerülethez csatolták. A felső kerület és a hozzá csatolt alsó kerületi községek választási helye: Gyalu, az alsó kerületé pedig Mocs.

Ugyanezen az ülésen Ponfini János görögkeleti (görög katolikus?) lelkész Pap Leontin, Rosicsku Vaszilie, Kozma Demeter, Vajda László és Móga Jakab nevében nyilatkozatot terjesztett a választmány elé, melyben jogfenntartásuk mellett kijelentik, hogy csak az uralkodónak engedelmeskednek a részvétellel, "ezáltal korántsem akarják feladni azon jogtért, melyen a román nemzet áll, és a román nemzet[nek] és vallásnak, mint nyelvének egyenjóságához való szoros tartózkodásukat nyilvánítani el nem mulasztatják". Lázár Sándor

¹¹⁹¹ OL Főkorm. 1866:5547.

kormánytanácsos megindokolta, hogy a testület illetéktelen e nyilatkozatot a központi választmányhoz továbbítani. A választmány mint egyéni kívánságot vette tudomásul.¹¹⁹²

A reklamációk közül javarészt sikerrel járt Boszán Demeter szucsági görög katolikus lelkész főlshózlamlása. Irományára a magyar választók sorából többet is töröltek, katona vagy kiskorú volta miatt, vagy éppen azért, mert már elhunyt. Öt magát viszont, mivel nem tudta kimutatni, hogy birtoka volna, pusztán mint papot nem vehették fől.

E jegyzőkönyv mellett található Móga Samu beadványa (Aranykút, 1866. febr. 7.) Germán Joszip aranykúti görög katolikus lelkész beíratása ellen. Ugyan "semmi névvel nevezendő birtoka nincs, s adó alá is csak mint *miser* [nincstelen] van írva, de nem is nemes ember", mégis az aranykúti kiváltságosok közé írták. A román pap e "megnemesítése" ellen a reklamáló tiltakozott. "Ha ily rövid úton valaki a kiváltságos nemesek közé íratik — vélte — az illyennek könnyen juthat eszébe az idővel, hogy az illyen összeírásból hiteles kivonatot kérjen, s azzal magát mint *nemest* mutassa be, s annak következtében annak is tartassék." Az összeírók *maguk elé állítván* az előljáróságot, az adótabellákból kitűnt a reklamáció igazsága; Germán Joszipot törölték.¹¹⁹³

A február 22-i választás eredménye a központi választmány 26-i jegyzőkönyvéből: Gyalun Zeyk Károlyt, Motson [itt így!] pedig Hosszu Józsefet választották meg. A mocsai választáson két román nyilatkozatot is beadtak az 1863/64-i szebeni országgyűlésen nyert jogok védelmében; ezeket ezúttal is mint egyéni nyilatkozatot vették tudomásul; hangsúlyozva, hogy csak egy "csekély töredék" véleménye.

Február 19-én fölmerült a követek mellé rendelendő írnokok segélyezésének ügye. Mivel "a jelen ifjú nemzedékek a közügyek körüli szükséges tapasztalatok, esmeretek szerzése a jelen törvényhozó gyűlésen a követek mellé küldendő írnokok által is eszközölhető, és miután az anyagi tehetséggel nem bíró jeles ifjak segélyezésére a megyének semmi némű pénzforrása nincsen", a főispánt kérték, hogy a szolgabírák révén szervezzen gyűjtést a községekben. Az utolsó ülésre még nem futottak be a megajánlások, melyeknek fölhasználását a főispánra, az ifjak kiválasztását pedig a képviselőkre bízták.¹¹⁹⁴

370 Kolozs

I. Képviselő 1848/49-ben:

Töpler Antal (–1874) városi tanácsnok. T2092:LZ.

II. Szigeti Csehi Sámuel több petíciót adott be a tanácsnak a választáson való visszaélés, az erőszakoskodások miatt, eredménytelenül (Cs. 188–189.).

III. 1866-ban is volt panasz, de visszavonták, mivel nem tudták a vizsgálat költségeit fedezni (R. 81.).

V. Kolozs városának 1866. évi központi választmányi jegyzőkönyvében érdekes párt- és nemzetiségi óvások és ellenóvások olvashatók.

¹¹⁹² OL Főkorm. 1866:3012.

¹¹⁹³ Uo. 5054.

¹¹⁹⁴ Uo. 6568. (A „kiskövetekre” való igény másutt is fölmerült Erdélyben.)

A két jelölt és pártja: (1) Pethe András, a Bach-korszakban is szolgálo, provizórium kori főbíró, akit leginkább két sógora: Zabulik Tivadar királybíró, rendőr és vegyeskereskedő (!) és Kun János szenátor pártolt; (2) Dálnoki Veres Sándor árvaszéki elnök, akinek a főbíró a központi választmányi elnökséget is átadta; vele tartott Farkas János árvaszéki jegyző. Zabulik Tivadar örmény volt, mit ő büszkén vállalt, hivatkozva Gorove István és Lukács György példájára: Gorovét Pesten, Lukácsot Nagyváradon választották képviselővé.

Szabó Demeter görög katolikus román esperes, aki már 1866. február 20-án az 1848:II. (erdélyi) tc. alkalmazása ellen szolt, 27-én anyanyelvén óvást iktatott a jegyzőkönyvbe, melyre a magát szintén románnak valló Méhesi Sándor jegyző ellenóvással válaszolt, hangsúlyozván, hogy a nemzetiségi jogokat csak alkotmányos alapon lehet kivívni.

A nemzetiségi ellentétek — miként Szabó Demeter a választási vizsgálatkor vallotta — mégsem zavarták a választást; csupán a "magyar atyafiak" között voltak súrlódások.

A képviselőház által elrendelt vizsgálati jelentés szerint Veres Sándor egyébként "eleinte sógora Topler [Antal] cs. k. hivatalnok mellett buzgólkodott", s csak amikor nem tudott neki többséget szerezni, lépett föl maga is.

A pártoskodással is magyarázható, hogy e kisvárosban *titkosan*, cédulákkal szavaztak.¹¹⁹⁵

A március 6/7-i választáson Pethe András lett a képviselő (265). A váratlanul föllépő Nemes Péter 193 szavazatot szerzett, s a tulajdonképpeni ellenfél Dálnoki Veres Sándor csupán 53 voksot nyert; Topler Károly [helyesen: Antal] pedig egyet.¹¹⁹⁶

Dálnoki Veres Sándor nem nyugodott meg az eredményben. Hivatali visszaélésekre hivatkozva petíciót intézett a Házhoz. Panaszát a vizsgálat kevésbé igazolta. Nehogy a panaszosok — "különbén becsületes, jó honpolgárok" — tönkremenjenek, a Ház magára vállalta a vizsgálat tetemes (250 forintnyi) költségét.¹¹⁹⁷

Városi belső harc zajlott, a hivatalban lévők sikerével. Itt is voltak városi tizedek.

371–372 Kolozsvár

I és II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk.: gr. *Széchenyi István* (1791–1860) nyéki mandátumát tartotta meg. *Gyergyai Ferenc* (1799–1874) városi tanácsnok. T687:LZ.

II. vk. *Méhes Sámuel* (1785–1852) főiskolai tanár, egyhangúlag. T1303: LZ.

V. A városi tanács és a választott esküdt közönség 1866. január 20-i ülésén választotta meg a központi választmányt, melynek e két testület tagjain kívül külső tagjai is voltak "a városból". Az összeíró küldöttséget tizedenként alakították úgy, hogy egyik tagja választmányi tag, a másik a tizedben lakó, a harmadik pedig a tizedes volt. A tizedek: Belközép, Belmagyar, Óvár, Belmonostor, Belszén, Külközép, Külmagyar, Külmonostor, Külszén, Kétvízköz, Hidelve és Telek községe voltak. Telek faluról vita volt, ám miután "mind ré-

¹¹⁹⁵ OL Főkorm. 1866:6216.

¹¹⁹⁶ Uo. 7105.

¹¹⁹⁷ OL KL 1865–68:311., 521., 569.

gebb, mind jelenleg a városnak közigazgatási hatósága alatt állván, s annak 12-ik tizedét képezvén", választóképes lakosait összeírták.

Január 21-én merült föl a választmányban az 1848:II. (erdélyi) tc. 2. §-a szerinti *bevett vallás* kérdése. "Az 1848:II-ik törvénycikk elveit s szellemét, valamint az [az]óta kifejtett tetteges [tényleges] gyakorlatot vétetvén tekintetbe [a] választmány, miután e gyakorlat szerint az izraeliták az eddig előfordult választásokból sem voltak származatuknál fogva kizárva, őket, ha különben a törvény szerint másokra nézve kiszabott jogosultsági kellékekkel bírnak — a választói joggyakorlatára bocsáttani határoz[t]a." (4.)

Február 7-én, már az összeírások átvizsgálásakor vetődött föl, hogy az 1848:II. tc. 3. § c) pontja szerinti 100 forint biztos évi jövedelem "alapjául szolgáló föld[et] vagy tőkét itt helyben bírnok" kell-e a választóknak, vagy pedig "bárhon másutt bírt föld[nek] vagy tőkének itt helyben vett 100 ft évi jövedelme alapján is jogosultaknak tekintendők?" A választmány szerint csak a 300 forint értékű cenzust jelentő ház vagy föld van a városhoz vagy községhez kötve, mind az erdélyi, mind a pozsonyi törvénycikk alapján; "a központi választmány nem tartja szükségesnek, hogy ezen utóbb említett jövedelem forrását képező földbirtok vagy tőke a tulajdonostól e városon bírassék, hanem ha azoknak írt mennyiségű jövedelmét a tulajdonos itt helyben használja állandóan — a választói jogra őt minősültnek tekinti".

Régi Ferenc a Külmonostor tizedben azért nem nyerhetett választójogot, mert "mészáros iparát csak mint segéd, nem önállóan üzi", azaz *gazdai viszony* alatt áll.

A városban 1990 választót írtak össze. A választók *igazolási jegyükkel* jelenhettek meg választásra a városház köztermében.

A február 22–24-i választás titkosan folyt: "a jelentkező választók mindkét követ nevét általok írott cédulán szavazatkép[p] magokkal hozva, igazoló jegyük benyújtása mellett az erre elkészített két zárú szekrénybe a felületén lévő kis nyíláson át — elnök, helyettese s bizottmányi több tag ellenőrködése alatt — rendre bebocsátják, midőn nevök felkiáltatik s a jegyzői helyettes és bizottmányi egyik tagtól két egyenlő példányban vezetett jegyzékbe irattatik". A nap letelvéen a szavazó szekrényt lepecsételték.

1325 szavazó 2651 voksot adott le. Ennek alapján gr. Mikó Imre (1137) és Nagy Elek (1049) lett a két képviselő. Harmincegyen kaptak még szavazatot, 20-nál többet: Jakab Bogdán (125), Lázár Sándor (77), Boheczel Sándor (75), Simon Elek (55) és Kövári László (23).¹¹⁹⁸

Küküllő vármegye

373 Alsó kerület

374 Felső kerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: gr. *Teleki Domokos* (1810–1876) író, földbirtokos, régi követ, egyhangúlag. T2045 (1810–1876) LR, FR, 1866, 1869: AI, (Marossszék, Alsó kerület; Felső kerület/Nyárádszereda).

Felső kerület: gr. *Haller Lajos* földbirtokos, egyhangúlag. T720: (1822–1898) LZ.

¹¹⁹⁸ OL Főkorm. 1866:6013. (Nyomtatványok is vannak.)

V. A főispán 1866-ban gr. Béldi Ferenc volt. Nem vállalta a folytonos elnöklést, ezért a választmány Sulucz Józsefet mint választott alkotmányos alispánt tette meg elnökévé.

Az összeírást előbb járasonként határozták, majd a járásokon belül több összeírási helyet is megállapítottak. Az összeírásokat alaposan átvizsgálva a választmány elvi döntést nem hozott.

A felső kerület február 27-én, az alsó 28-án szavazott. A szavazás módjáról kimondták: "szabadságában áll minden választónak szóval, nyíltan vagy cédulával titkosan szavazni".¹¹⁹⁹ A választás Dicsőszentmártonban volt.

A jegyzőkönyv szerint egységes volt a választás, tehát minden választó egyszerre két személyre szavazott. Két párt és két-két jelölt volt. 1312-en szavaztak; a képviselők gr. Bethlen Farkas és br. Szentkereszti Zsigmond lettek 906-906 vokssal, míg ellenfeleiknek: Sulucz (!) Józsefnek és Pineiu Jánosnak 396-396 jutott; 20 szavazat 8 személy között szóródott; ebből 13 br. Bedeus Józsefre esett.¹²⁰⁰

375–376 Erzsébetváros

I és II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk.: *Másvilági István* városi főjegyző. T1283:LZ.

II. vk.: *Karácsonyi János* tanácsnok, régi követ, egyhangúlag. T949, LZ, AI, 1866-ban is ugyanítt.

V. A központi választmány kimondta, hogy csak akkor határozatképes, ha az elnökön kívül a tagoknak több mint fele, azaz 14-ből 8 tag megjelenik. Február 7-i határozata szerint csak a reklamációkkal volt hajlandó foglalkozni, magával az összeírással nem. Ez ellen Ötves Bogdának a kormányszéki Utasítás 20. pontjára hivatkozó különvéleményét jegyzőkönyvbe iktatta.

Wolf József hiába akarta beírni öccsét, Wolf Alajos *idevaló polgárfi*t, mivel Köhalmomban lakott, s itt semmiféle adót nem fizetett.

Bernárd (Bernát) Istvánt, házat és telkét "szakértők és polgárok" által fölbecsülve, fölvették a választók sorába. Hasis kőműves a házat 280 forint, Tatter Gergely és Khel Antal "hűtös közönségi tagok" a telket 60 forintra becsülték meg.

Dudás Istvánt mint Hersek József "megbizása alatt lévő fogadóst" gazdai hatalom alatt állónak találták.¹²⁰¹

A város március 9-én egyszerre választotta meg mindkét képviselőjét. Titkosan, két kulcsos *szavazati szekrényke* igénybevételével szavaztak. Mindenki két szavazattal bírt, 184-en 368 szavazatot adtak le. A szavazás eredménye: Csiki István (96), Szenkovits László (67), Karácsonyi János (84), Másvilági István (92), Földvári János (8).

Hét jelöltre esett még 8 szavazat, hármat meg üresen adtak be. A 184 szavazó száma után az abszolút többséget 93 szavazat jelentette, ezt pedig csupán Csiki István érte el. A "megszorító választást" másnapra halasztották. Ekkor Szenkovits László visszalépett. Kér-

¹¹⁹⁹ OL Főkorm. 1866:5740.

¹²⁰⁰ Uo. 6215.

¹²⁰¹ OL Főkorm. 1866:4743.

déssé vált, hogy a helyzet megoldása központi választmány vagy a szavazatszedő küldöttség hatáskörébe tartozik-e. A küldöttség többségi szavazattal magára vállalván a döntést, március 14-ére írta ki a Karácsonyi János és Másvilági István közti választást.¹²⁰² Ekkor 135 szavazatból 127 esett Karácsonyi Jánosra. A többi megoszlott egy-egy voksként öt személy között, s ismét 3 üres szavazat volt. Másvilágira is csupán egyetlen szavazat esett, ami tényleges visszalépésre vall.¹²⁰³

Naszódvidék

344 Monor/Naszód/I. választókerület

345 Radna/II. választókerület

III. Mivel e terület 1848-ban határörvidék volt, törvényhatóságként még nem funkcionálhatott, ezt 1866-ban vitatták, ám Boheczel Sándor *naszódi* képviselőt igazolták (R. 215–216.), Moisil Gergely monori mandátumát, mivel nem beszélt magyarul, nem igazoltatták (R. 123.).

V. A teljes jegyzőkönyvi anyag *román*¹²⁰⁴. A vidék főkapitánya Alesandru Bohatielu volt, azaz Boheczel Sándor. Naszódvidék „képviselőtestületi bizottságának gyűlése” (*congregatiune Comitetului reprezentativu a Districtului Nasaudu*) 1866. január 26-án tartotta meg a központi választmány megalakító ülését.¹²⁰⁵ Maga a választmány február 1-jén alakult meg. Kiderült, hogy többen — köztük Maximu Lica és Joachim Muresianu bírósági ülnökök — nem tettek esküt. Fölszólították őket, ám részint elfoglaltságuk, részint elvi okok miatt nem fogadták el e megbízásukat. Mint Lica február 8-án meg is írta: a január 26-i ülésen kijelentette, hogy ellenzi a pesti országgyűlésre való követküldést, s el is hagyta az üléstermet, a választmány megválasztásáról szóló körlevélre pedig rájegyezte: „nem fogadom el a megválasztást”. A választmány mindkettejük elutasító nyilatkozatát február 19-én kénytelen-kelletlen tudomásul vette.

Az összeírást öt összeíró küldöttség teljesítette Monor, Borgó, Naszód, Óradna (Radna veche) és Szentgyörgy (St. Georgiu) székhellyel. Valamennyinek minden tagja román volt. A központi választmány nem román tagjai: gr. Bethlen Sándor, Szöcs Albert és Joane Goldschmidt; az utóbbi keresztnéve szerint elrománosodott szász lehetett.

A központi választmány február 19-én az 1848: II. tc. 3. §-ának téves értelmezése folytán hosszas vita és többségi szavazás után hivatalból negyvenhét választót törölt a Naszódon összeírtak közül.

A választást az elnöklő főkapitány ugyan február 28-ára javasolta, ám Florianu Marianu javaslatára, mivel a választók a hegyekben szétszórtaan éltek, március 3-ára írta ki mind a két — a naszódi és az óradnai — választókerületbe, mégpedig egyetlen helyre: a naszódi gimnáziumba, természetesen elkülönített termekbe.¹²⁰⁶ Az 1866. március 5-i központi választ-

¹²⁰² Uo. 7180.

¹²⁰³ Uo. 7489.

¹²⁰⁴ OL Főkorm. 1866:2735., 3991., 5471., 6361.

¹²⁰⁵ Uo. 2735.

¹²⁰⁶ Uo. 3991., 5471.

mányi jelentés szerint a 3-án megtartott egyhangú választások nyomán Monorról Joane Alduleanu, "Vice-Presidentele Tablei regesci judeciarie", azaz Aldulián János, a királyi tábla alelnöke, Naszódrról pedig Alesandru Bohatielu, "Capitanu supremu", azaz Boheczel Sándor főkapitány lett képviselő.¹²⁰⁷

Aludian Jánosról Tóth nem tud; föltehetően nem fogadta el mandátumát. 1866. december 3-án választották meg helyébe Moisil Gergelyt.¹²⁰⁸ Mandátumának megsemmisítése után Lázár Sándor követte, aki ugyancsak csatolt utasítást (nyilatkozatot), ám ezt az állandó igazolási bizottság érvénytelennek, nemlétezőnek tekintette.¹²⁰⁹

Torda vármegye

379 Alsó kerület

380 Felső kerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: *Demény József* megyei tisztviselő, földbirtokos. T420:LZ.

Felső kerület: *Korodi Sámuel* földbirtokos, alispán. T1063: Kórodi, LZ.

II. Szászrégennek panasza volt a megyére, mert az összeírásoknál megsértette önállóságát (Cs. 189.).

V. 1866-ban br. Kemény György volt a főispán. A központi választmány január 27-én mind a 12 járásba összeíró küldöttséget küldött, a vécsi járásba, mivel nagy volt, kettőt is. Segédanyagként fölhasználták az 1865-i összeírást is, kivonatát előre közszemlére téve minden községben.¹²¹⁰

Szászrégen, Torda és Gyéres maga készítette el összeírását, s terjesztette föl a megyei központi választmányhoz. A választókat ellátták "az egyes személyekre szóló igazoló jegyekkel, melyekkel a nép visszaélni nem szokott".¹²¹¹

Szászrégen kérdésére a kormányzéki utasítás ellenére sem tudták eldönteni, hogy a rendezett tanácsú városok jogosultak-e D minta szerinti képviselő küldésére. A kormányzék nemmel válaszolt.

A választás február 28-án kezdődött, városonként s járásonként beosztva a szavazási sorrendet. Egyetlen szavazási bizottságot választottak id. gr. Thoroczkai Miklós elnökletével. A választás helye Torda volt. Szó sem esett a választókerületekről.¹²¹²

Különös gondot fordítottak a D jegyzék szerinti községi képviselők választására.

¹²⁰⁷ Uo. 6361.

¹²⁰⁸ OL KL 65–68:883.

¹²⁰⁹ Uo. 1111.

¹²¹⁰ OL Főkorm. 1866:3493.

¹²¹¹ Bár az utolsó kolozsvári országgyűlés megválasztásán lett volna fölhasználható, mégis megemlítem, hogy Torda vm. főispánja 87/1865. *eln.* számon – a helytartótanács közbejöttével – megküldte a Börzsöny mezővárosban (Hont vm.) élő Szöllőssy Jánosnak követválasztási igazoló jegyét, ám ezt Rajner Pál november 9-i levele szerint mégsem tudta teljesíteni, mivel ő 6-án „Erdély országban [Torda vm.] kebelezett Alsó Járásba végkép[p] elköltözött”. Igazolójegye máig a helytartótanácsi aktában fekszik. (OL Htt. 1865–II–15–88 866.)

¹²¹² OL Főkorm. 1866: 5044.

A négy napon át zajló választáson "általános szózattöbbséget kapott Tisza Lászlónak és ifj. Báró Huszár Károlynak a megbízó levélként szolgáló jegyzőkönyvet" a választási elnök szokás szerint átadta.¹²¹³

Székelyföld

Aranyosszék

377 Alsó kerület⁺

378 Felső kerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: *Fejér Márton* (1812–1865) ügyvéd, földbirtokos, udvari korlátnoksági (kancelláriai) titkár. T550:LZ.

Felső kerület: *Zeyk József* (1805–1852) földbirtokos, régi követ, egyhangúlag. T2274: LR, FR.

V. Béldi Gergely főkirálybíró elnökletével az 1866. január 29-i központi ülés az alsó és felső járásba, valamint Felvinc városába külön összeíró küldöttségeket választott.¹²¹⁴

A választás Felvincen volt február 21–22-én. Előre általános szavazati lajstrom készült, melybe a megjelenő választó neve mellé beírták a *választottak* nevét. Ezenkívül még két "szavazatvizsgáló jegyzőkönyvet" vezettek. A választás nyilvános volt. A választási elnök kihirdette: "az egész szék egy választókerületet képezvén mindenik választó két követre fog szavazni".

A választás eredményeként (ifj.) Zeyk József és Gál Miklós lett a képviselő 941—941 szavazattal. László György 235, Faragó Illyés 206, "László úr" 100 voksot nyert; szavaztak még 121-en (a) Veresmarti esperesre, 7-en (a) Veresmarti papra, 4-en (az) Esperes úrra, 5-en Dombrói úrra, valamint Raiz úrra (1), Raiz Györgyre (1), Varga Iliánra (1); arra, "akit az isten akar segíteni" (2), 3-an pedig senkire.

"A román értelmiség a maga, valamint az aranyosszéki román clerus és népe nevében" aláírásu február 22-i óvása, amely a másnapi központi választmány elé került, a következő kérdéseket hozta föl:

a) Noha a románok az értelmiségiek tekintetében kisebbségben vannak a megyében, kívánatos, hogy "a közteendők vegyes bizottmányok által hajtassanak végbe"; ez pedig eddig nem történt meg Aranyosszékben.

b) Az összeíró küldöttségekbe "egy román sem vetetett fel".

c) A központi bizottmány tagjai között egy román sincs.

d) A magyarok és románok "úgy-ahogy összeírtak".

¹²¹³ Uo. 6290.

¹²¹⁴ OL Főkorm. 1866: 2966.

e) Az összeírottak közül sokan nem szólítottak fel szavazásra 21-én, pedig ott voltak. A hidasi ortodox lelkész, noha nemes is volt, nem írták össze.

f) "Az aranyosszéki román clerus és népe óvást teszen ezen székek magyar testvérei által elkövetett igazságtalanságok és félre lépéseik ellen, s mégpedig nemcsak ezek ellen, de még az 1848-ik törvények érvényességök ellen is, valamint azok ellen is, amelyek jelenlegi választásnak alapul szolgálnak. Végül óvást teszen az ellen is, hogy a pesti országgyűlés illetékes lenne az Erdély honi ügyekre hatáskörét kiterjeszteni, s követeli, hogy jelen óvás azon megjegyzéssel igttass[s]jék jegyzőkönyvre, hogy az ezen székbeli románok ugyan részt vesznek ezen országgyűlési választásokban, de nem azért, mintha ők az 1848-ik évi választási törvény törvényességét elősmernék, hanem csak azért, hogy az, valamint minden a román nemzetnek és a haza autonómiájának derogáló törvények ellen óvást tehessenek, mindenütt és nyilván, s hogy amennyiben erőnkben áll, mutassuk Császáruk öfelsége közegeinek, hogy a magyar követek nem képviselnek minket románokat, sem érdekeinket [...]."

Ezért is kérték irományuknak tiltakozásként a jegyzőkönyvbe való föl vételét. Ez megtörtént. Az *anonim* óvással a központi választmány csak azért foglalkozott, mert a választmány tevékenységét is érintette. Pontonként rögzítette véleményét:

a) A román elem képviseltette volt a bizottmányban a központi választmány megalakításakor.

b) "A választók összeírására kinevezett bizottmányok tagjai közé, hogy román nem neveztetett ki, igaz, de miután Aranyosszékből a román értelmiséget, kikből e célra egyéneket felhasználni lehetett volna, a papság képezi kizárólag, a papok pedig hosszabb időre megyéjéből nem távozhattak, a több napokig tartó működésben az összeíró bizottmányban folytonosan részt nem vehettek, éppen a papság részéről hozatott fel az összeíró bizottmány megválasztása alkalmával, hogy abból a papok fennebbi oknál fogva hagyattak ki, s így román papok sem választottak be, s más értelmes arra való román egyéniség nem lévén, a világjából sem lehetett alkalmazni." A küldöttségek munkálatai ellen lehetett volna reklamálni.

c) Faragó Illyés görög katolikus esperes s Dombrói Papp András román személyiségek tagjai a központi választmánynak. A követválasztó bizottmányba a románok részéről pótlólag bekerült Martin János és Horváth Péter.

d) A megyében 2744 választó van; az összeírás ellen mindössze 8 fől szólamlás érkezett.

e) Minden választót szavazni szólított községenként és személyenként a szavazatszedő bizottmány. Csak a választási joggal nem bíró magyarokat és románokat utasították vissza.

f) Az óvásnak az országos törvényre vonatkozó pontját a választmány hatáskörén kívülinek minősítette, azért nem is felelt rá.

A választmány kijelentette: "az aranyosszéki román értelmiség és clérus tehet ugyan maga nevében óváásokat, de [a választmány] nem ösmeri el, hogy [a klérus] jogosítva lenne a nép nevében szólni, s ezt annyival inkább nem, mivel meg van győződve, hogy a szőnyegen lévő óvás az aranyosszéki román nép tudta és megegyezése nélkül jött létre, s különben is a nép nevében felszállni, határozni, csakis a képviselő bizottmány, hol a román elem kellőleg van képviselve, van hivatva".

A választmány fölterjesztésében megírta még, hogy a kolozsvári országgyűlésre való választások alkalmával egyetlen román jelölthe sem esett szavazat, ez alkalommal viszont "majd minden román választó román jelölthe adta szavazatát — miből világos, hogy ezen

különbőség az ország egyéb részében is esmeretes nemzetiségi izgatásoknak tulajdonítható".¹²¹⁵

Csik, Gyergyó és Kászon (egyesült) szék(ek)

356 Csíksomlyó/Alsó kerület

357 Gyergyószentmiklós/Felső kerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Csíksomlyó: *Mihály Gergely* székjegyző. T1322:LZ.

Gyergyószentmiklós: *Mikó Mihály* (1817–1881) alkirálybíró, földbirtokos. T1335: 1866/67-ben is, Al. 1847-ben és 1861-ben itt alkirálybíró, 1867-ben főkirálybíró.

V. 1866-ban az ideiglenes főkirálybíró Mikó Antal volt. Január 30-án választókerületenként több összeíró küldöttséget neveztek ki: (1) "Gyergyóba a havasi községekbe" 4-et, (2) a 2. választókerületbe 9-et.¹²¹⁶ A választási bizottságok megalakításakor neveztek meg a kerületi székhelyeket: Gyergyószentmiklóst és (Csík-)Somlyót. A központi választmányi ülések is Somlyón zajlottak.¹²¹⁷

A február 26/27-i választások eredménye: Csíksomlyón, a székház előtt a csíki választókerület képviselőjévé 1482 szavazattal, egyhangúlag Lázár Dénest választották meg. Gyergyószentmiklóson a városházán megtartott választáson az 1014 voksból Abafi Mikó Mihály birtokos 978-at, csíkkarcfalvi Mihály Gergely birtokos 25, gyergyószentmiklósi Kedves Tamás ügyvéd pedig 11-et nyert.

Mind a két jegyzőkönyv példás rendet említ. Gyergyószentmiklóson az iratokat éjszakára lepecsételve helyezték biztonságba.

A központi választmány március 1-jén mindkettejüket Csík, Gyergyó és Kászon szék "törvényesen megválasztott követeinek" nyilvánította.¹²¹⁸

358 Csíkszereda

I. Képviselő 1848/49-ben:

br. Petrichevich Horváth Dániel (1805–) író, földbirtokos. T1563: Petrichevich-Horváth, 1849. márc. 1-jéig.

II. A csíkszeredai petícióról, ellenpetícióról: Cs. 198–199.

¹²¹⁵ Uo.

¹²¹⁶ OL Főkorm. 1866:5336. (A községek felsorolásával.)

¹²¹⁷ Uo. 4947.

¹²¹⁸ Uo. 6289.

V. 1866. január 23-án egyetlen összeíró küldöttség alakult.¹²¹⁹ A február 10-i választáson Gecző Jánost választották meg 121 szavazattal; egy-egy szavazat jutott Bartos Imrének és Orbán Jánosnak is.¹²²⁰

Háromszék és Miklósvár szék

395 Sepsi-Miklósvár(i) (=Sepsiszentgyörgy)/Uzon

397 Kézdi-Orba(i)/(=Kézdivásárhely)/Kovácsna

I. Képviselők 1848/49-ben:

Sepsi-miklósvári: *Berde Mózes* (1815–1893) földbirtokos, ügyvéd, régi követ. T1919: ugyanitt 1866-ban és 1869-ben is: LZ, Al. 1867-ben BM-osztálytanácsos.

Kézdi-orbai: *Szentiváni György* földbirtokos régi követ. T1948: Szentiványi.

V. Gr. Kálnoki Dénes főkirálybíró elnökletével Háromszék 1861-i képviselő bizottmánya 1866. január 27-én csak annyiban fogadta el a 895/1866. főkormányszéki választási utasítást, "amennyiben a törvényekkel megegyezik". A 60 tagú központi választmányt fiúszékenként választott 3–3 tagú alválasztmány jelölte; Sepsit és Kézdit 18–18, Orbait és Miklósvárt pedig 12–12 tagsági hely illette meg, póttagokkal.

A bizottság 433:222 arányban szavazással döntött arról, hogy ne központilag, hanem két kerületben tartsák meg a választást.¹²²¹

A február 1-jei első központi választmányi ülés az 1848:V. tc. szerinti esküformát fogadta el, tehát az Utasítás 8. pontjából "kifelejtett" *ország törvénye* is bennefoglaltatott.

Az Utasítás 1. pontjához több értelmező határozatot hoztak.

Községi képviselőket azok a községek és testületek választhatnak, melyeknek "magány fekvő birtok adója a 8 ft censust feléri".

Hivatkozva az 1848:V. tc.-re a *községi jegyzőket* is bevették a honoráciorok közé (6.). Ezt azonban a kormányszék nem fogadta el, így mégis csak kimaradtak. A kormányszék szerint a pozsonyi 1848:V. tc.-et "ezen qualificatióra azért nem lehetvén sinormértékül felhozni, mivel arról az 1848-iki II-dik törv. cikk. 10-dik §-a határozottan kijelenti, mikép[p] [...] annak rendszabályait annyiban tartsa szemügyben, mennyiben azok az erdélyi II-dik törvénycikkben foglalt más eszmékkel és a körülményekkel összeférők, már pedig [...] a qualificatio az erdélyi II-dik tc. 3-dik §-ában más, és a 4-dik §-ában megint más vezéreszme szerint áll[ap]íttatott meg".

Alighanem elnézésből nem kifogásolta viszont a gubernium a 7. határozati pontot, amely a "törvények és utasítások értelmében" választóképesé nyilvánította azokat az *izraelitákat*, akik "8 forint censust fizettek".

Az összeírást fiúszékenként több küldöttség végezte; a községeket beosztották.

Miután a képviselő bizottmány nem határozta meg a választási főhelyet (tulajdonképpen a kerületeket sem!), megtartották "a közelebből [nemrég] kijelölve volt választási kerülete-

¹²¹⁹ OL Főkorm. 1866:2734.

¹²²⁰ Uo. 4609.

¹²²¹ OL Főkorm. 1866:3103.

zést és választó főhelyeket".¹²²² Ezeket csak a február 10-i ülésen nevezték meg így: "Sepsi és Miklósvár székek választó kerület" és "Kézdi és Orbai székek választó kerület".

Az 1848:V. tc.-re tekintettel nem titkos, hanem a *nyílt szavazás* mellett döntöttek.

Arra az esetre, ha a sepsi-orbai kerület székhelyén, *Kézdivásárhelyen* a városi tanács nem tudott volna helyiségről gondoskodni, Szentkatolna község lett volna a főhely, ám ez mégsem történt meg.

Az önálló követválasztó városokon (Kézdivásárhely, Sepsziszentgyörgy, Oláhfalu, Bereck) kívül a többi várost a választójog szempontjából nem tekintették városnak, azaz "mindazon községekben, melyek héti vásárral élhetnek, csakis azon egyének bírnak választási joggal, kik a törvények és utasítások értelmében 8 frt cenzust fizetnek". Az uzoni választók közül Temesvári János, Miklós, Gergely és Vertán Gergely ezért maradt ki.

Megállapították, hogy mely község a *füstök* száma után hány saját képviselővel szavaz (1848:II. tc. 4. § a), c); 1791:XII. tc.).

Február 12-én megrótták Szentiványi Gábort, mivel "állítólagos betegségéről" késedelmesen tudósítva hátráltatta az összeírást, s ezzel a választást is.¹²²³ Ezért módosították az eredetileg egyazon időszakra kitűzött választást így: a kézdi-orbai választókerületben február 27. — március 1, a sepsi-miklósváriban pedig maradt február 26–28. között. Ekkor alapították meg a *magánföldbirtokaik* alapján adót fizető, s így választásra jogosult községek és egyházak névjegyzékét is.

A kézdi-orbai kerületben 1926, a sepsi-miklósváriban csupán 1298 választót írtak össze.¹²²⁴ Sepsziszentgyörgyön (Sepsi és Miklósvár szék) 1140-en szavaztak, s ebből 1120-an ifj. Berde Mózesre; Székely Gergely "atyánkfia" kapott még 18, Mikó Imre és id. Berde Mózes pedig 1–1 szavazatot. Kézdivásárhelyen (Kézdi és Orbai szék) Mártonfalvi Kováts Dániel Mártonfalvi Kováts Istvánt, Gelenczai Túri György pedig Tamásfalvi Túri Gergelyt ajánlotta. 2320-an (!) szavaztak; Túri Gergelyre 1914, Kovács Istvánra 377, id. Kovács Károlyra 25, br. Szentkereszti Istvánra pedig 1 szavazat esett.

A széknek lehetősége volt más erdélyi törvényhatóságokhoz hasonlóan két *követi írno-* *kot* is választani. Tizennyolcan jelentkeztek; kiválasztásukat a választmány a bizottmánynak engedte át.¹²²⁵

398 Bereck

I. Képviselők 1848/49-ben:

Fejér János városi főbíró, 1849 áprilisában lemondott. T548 (1849. febr. 23/ápr. 7-ig); 1866-ban is; Al. *Gábor Imre* városi főjegyző. T613: 1849. ápr. 15., máj. 12.: LL. (Vö.: Cs. 246.).

V. 1866-ban Gábor Imre tanácsos a központi választmány elnöke. A január 29-i közgyűlésen a tanács, a városi képviselők, valamint a *hűtösök* (esküdtek) — magyarok és románok

¹²²² Uo. 3657. (NB! Az 1865-i kolozsvári országgyűlési választásra gondolhattak!)

¹²²³ Uo. 5748.

¹²²⁴ Uo. 6002.

¹²²⁵ Uo. 6481.

— vettek részt. A tizenhat tagú központi választmányban hat román volt, köztük Spiridon Dimitar tisztelendő és Papp György sósmezei jegyző.

Az aznapi központi választmányi ülésen két összeíró küldöttséget választottak: egyiket Bereck városra és az "Ojtoz környékén lakók" számára, a másikat pedig Sósmező községre. Részletes földadatot adtak nekik, hogy mely lajstromokba írjanak össze.

A választási napról (február 12.) a tizedesek házról házra értesítették a választókat, meg a templom előtt is kihirdették.¹²²⁶

A február 12–13-i választáson Farkas Ignác elnök, tanácsos arra kérte a választókat, hogy rá ne szavazzanak, mert "arra nézve törekvése soha nem volt". Fejér János főbíró is kijelentette, hogy "családi viszonyai miatt most a követséget el nem vállalhatja". Fejér Károly jogtudor viszont a választóközönségnek elmondta programját.

A legjobb rendben és csendben lefolyt választás másnapján 11 órakor zárult le a szavazás; 394 választóból 302-en szavaztak: Gábor Imre városi tanácsosra 130-an, Fejér Károlyra 122-en, Buzás Mihály berecki lelkészre 34-en, Fejér János főbíróra 10-en, Fejér Ignágra 2-en, Papp Péter főtisztelendőre 1 szavazattal.

A megéljenzett Gábor Imre kijelentette, hogy "ő magát törvényszerűen választott követnek nem tekintheti, mert az általános szavazattöbbséget nem bírja". Az Utasítás 28. §-a értelmében — úgymond — új szavazásra van szükség.

Demény István államügyész szerint azonban erre nem volt szükség, mivel "a 791-beli XI. articulusba[n] s korábbi sarkalatos törvényekbe[n] nincs arról szó, hogy a szavazók felénél többel kelljen bírnai a követnek, hanem csak az gyakoroltatott, hogy a szavazattöbbséggel megtisztelt egyén azonnal kikiáltatott követnek". Fejér János főbíró is pártolta a megoldást. Gábor Imrét újabb nyilatkozatra gondolkodási időt kért. Megkapta. A délutáni ülésen a „választó bizottmány” és a *publicum* jelenlétében is elfogadta ugyan a követséget, ám ragaszkodott az *Utasítás* 28. §-ához is. Mivel azonban a *választó testület* sürgette az ügy befejezését, a bizottmány "kénytelen volt" Gábor Imrét követnek tekinteni, s ezt azonnal kihirdetni. A központi választmány február 21-én tudomásul is vette.¹²²⁷

A képviselő Gábor Imre mint városi tanácsos március 3-án mégis a tanácshoz és a választó testülethez fordult. Levelében megírta, hogy választóinak már akkor kijelentette: családi és hivatalos helyzete miatt nem lép föl; nem korteskedett, mégis bizalmat kapott. Miután "általános felkiáltás következtében" megválasztották, s a központi választmány március 1-jén már föl is terjesztette anyagát a főkormányshoz, nem volna más hátra — írta —, "mint kitűzött pályámra rögtön indulni". Ám megvizsgálva megbízólevelét, alkalmatlannak találta, hiszen a kormányshoz Utasítás 24. §-a a közfelkiáltást kizárta. A „ragaszkodás pillanataiban” az 1791:XI. tc. és a pozsonyi 1848:V. tc. félrevezették. Úgy vélte, mandátuma nem menne át az igazoláson, nem állná ki a tűzpróbát. Mivel a választás már befejezett tény, "vissza felé menni nem lehet", így lehetlenné vált egy *szűkebb körű választás* is. Ezért *újabb korlátlan választást* indítványozott. Eddig azért késlekedett, mert a választmány csak március 1-jén küldte föl anyagát, addig pedig magát képviselőnek nem tekinthette. Koholmányának minősítette viszont azt a híresztelést, mely szerint nem akar képviselő lenni, persze csak akkor, ha Fejér János főbíró ismét visszautasítaná a képviselőséget. "Szeretett városomért — írta — [...] kebelében 26 éven túl haladt szolgálatom súlya alatt megöszültem, s ki 848-ban Erdélyben, 49-ben Pesten képviseltem még ama mostoha napokban is, midőn összes vagyonom nagyobb része feláldozásával családomat veszélynek kitéve földönfutó valék, míg kerülő utakon haza vergődhettem; a poharat ismét kiüríteni

¹²²⁶ OL Főkorm. 1866:4085.

¹²²⁷ Uo. 6172.

kész vagyok, s [a] közbizalom által kimutatott előttem annyira díszes és fényes tért azonnal elfoglalom, már csak azért is: mert a közbizalommal vissza nem élni elhatározott szilárd akaratom, s bém bizonyítani akarom azt, hogy nem hivatal, rang, pénzvág, hanem becsület az rugó, mely engem városomhoz csatolt."

A központi választmány március 6-án 10-ére új választást írt ki. Ennek kezdetén Fejér János főbíró írásban kinyilatkoztatta, hogy "a közakaratot" immár nem utasítja vissza, nehogy idegenre bizzák a képviselőiséget. Minde nyilatkozatokat a választók előtt föl is olvasták. A 12-én befejezett választás eredménye: a leadott 250 szavazatból Fejér János főbíró 134-et, Gábor Imre tanácsos és egyesbíró 88-at, Fejér Károly jogtudor 16-ot, Pásko Antal főjegyző 9-et, Domokos László (Csernáton) 2-t, Demény János pedig 1-et nyert.

"Nemes Bereck városa" követe tehát ismét Fejér János főbíró lett. Ezt a központi választmány március 16-án jegyzőkönyvbe is iktatta.¹²²⁸

396 Illyefalva

I. Képviselő 1848/49-ben:

Gál Dániel ügyvéd. T619:LZ.

V. A tanács és az esküdt közönség 1866. január 30-án választotta meg a központi választmányt.¹²²⁹ A február 13-i nyílt választás eredménye: a 162 választó közül 138-an szavaztak; így: Székely Gergelyre 74-en, Lukács Ferencre 62-en, Gál Istvánra pedig ketten.¹²³⁰

Tóth István és 21 társa panaszt tett Székely Gergely választása ellen. E szerint Illyefalván követválasztásban csak a mezővárosi *polgári osztály* vett részt, míg a lakosság más része személyét és vagyonát tekintve Háromszék törvényhatósága alá tartozott. Mivel ez a városi magisztrátus alól ki volt véve, a polgárság ügyeibe nem is avatkozhatott. Ez alkalommal Háromszékből itt lépett föl Székely Gergely, s a központi választmány beiktatta a város hatósága alá nem tartozókat is; hiába reklamáltak. A központi választmány az 1848:II.tc. 3. § a) pontja alapján elutasította e *nemesek* törlését. Ezt az állandó igazolási bizottság is magáévá tette.¹²³¹

399 Kézdivásárhely

I. Képviselő 1848/49-ben:

Fábián Dániel (1810–) református lelkész. T519.

---

¹²²⁸ Uo. 7563.

¹²²⁹ OL Főkorm. 1866:4742.

¹²³⁰ Uo. 5798. A követválasztási lajstrom is megvan.

¹²³¹ OL KL 1865–68:238, 284.

V. Iratok híján¹²³² e helyütt Tóth Béla adatait használom (T1504). E város választói 1866. március 7-én Pap Lajost, Bem tábornok egykori vezérkari főnökét (*Stabschef*) választották meg. Az előbb mérsékelt (B1,B3) ellenzéki, majd szabadelvű párti (A2) politikust 1869-ben, 1872-ben és 1875-ben is újraválasztották, 1878-ban pedig az alsóárpási kerület képviselője lett.

400 Sepsiszentgyörgy

I. Képviselő 1848/49-ben:

Demeter József városbíró, régi követ. T421: LZ.

V. A tanács és az esküdt közönség 1866. január 23-i ülésén *háromszoros éljenzéssel* fogadta Erdélynek a pesti országgyűlésre való meghívásáról megküldött királyi rendeletet. A központi választmányt, melynek „rendszerinti elnöke Fő Bíró Kováts Bálint” lett, megválasztván, annak tagjai nyomban esküt is tettek.¹²³³ A választmány még aznap összeülve háromtagú küldöttségre bízta január 31-éig az összeírást. Segédeszközként átadták neki a „kolozsvári erdélyi országgyűlésre küldött követe[...]k megválasztásakor a régebbi jogosultságról készült jegyzék”-et.¹²³⁴ A február 14-én, „élőszóval és nyilvánosan” megtartott választás eredménye: gr. Kálnoki Pál 230 szavazattal győzött br. Szentkereszti Sigmond ellen, akire 28 szavazat esett; a leadott 267 szavazatból egy-egy szavazat másoknak is jutott. Jegyzőkönyvben rögzítették: „a városi vállasztó polgárságnak életrevalósága és becsülete érdekében mellőzhetetlen kötelességének esmeri az alol írt küldöttség kinyilatkoztatni, hogy a vállasztás csendesén, rendesen és minden kihágás nélkül folyt le”.¹²³⁵

Marosszék

381 Alsó kerület/Marosvásárhely/II. választókerület

382 Felső kerület/Nyárádszereda/I. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: *Berenczey László* (1820–1884) földbirtokos. T204: LZ; utóbb Marosvásárhely I.vk. 1868, 1869/71:B1.

Felső kerület: *Antal Imre* főbíró. T40:LZ.

II. Berenczey Lászlóról: Cs. 84–85.

¹²³² Egyedül az 1866. február 7-én fölterjesztett — 496 választót számláló — összeírás található a guberniumi levéltárban; április 12-én helyezték "az iratokhoz", azaz *ad acta*. OL Főkorm. 1866:4084.

¹²³³ OL Főkorm. 1866:2490.

¹²³⁴ Uo. 2608.

¹²³⁵ Uo.4873.

III. Tolnay Gábor 1866-i *nyárádszeredai* mandátuma vesztegetés és a titkos szavazás miatt támadtatott meg, sikertelenül (R. 149., 237.).

V. Marosszék központi választmányára különösen két momentum jellemző: (1) sok a választó és a reklamáció; (2) több elvi jelentőségű szabályt is megalkotott.

A központi választmány elnöke br. P. [Petrichevich] Horváth Albert főkirálybíró, jegyzője pedig Antal Imre 1848-i képviselő volt. Az összeírást 8 *dullói* járásban küldöttség végezte, többnyire nem a járásnak nevet adó községben.

A főkirálybíró indítványára a választmány 1866. február 5-i, első ülésén utasítást adott a küldöttségnek az összeírás módjára. Ez a törvényből és a kormányshírából kiindulva részletezte, sőt már-már szájba rágta a teendőket. Érintett anyagi jogi kérdéseket is. Így felsorolta, hogy az 1848:II. tc. 1. §-a szerint kik *nem* részesültek választójogban (nők; nem honosított külföldiek; gazdai, szülői vagy gyámi hatalom alatt állók; akik "bűnperbeli ítélet nyomán fenyték alatt vannak"). Az *izraelitákat* kifejezetten a ki nem zártak között említik. Részletezik a reklamáció lehetőségét. Itt említem, bár igen általános: az összeírás pár napos határidő alatt zajlott; itt pl. február 6-án ki kellett küldeni a falvakba az előre elkészített kivonatokat, majd 11–13-án a helyszínen átvenni a reklamációkat. (Nem mondja az utasítás, de a kivonatban a kolozsvári országgyűlés választására szolgáló előző összeírásból valók lehettek.)

A választmány nyolc tagú választó bizottságot alakított.¹²³⁶

Az összeírások fölülvizsgálata során néhány elvi döntés született. E szerint a székely birtokos nemességét nem csupán a lakóhely, hanem a birtok szerinti község elöljárósága is igazolhatta: "Annak tekintetbe vételével, hogy a szomszéd falusi s egyik a másikkal határban lakó lakosok egymást személyesen vagy családirag ismerik, s annak, hogy egyik vagy másik család a nemesi jognak a gyakorlatában van, biztos tudomásul lehetnek, a [nyárád]szeredai elöljáróságtól a tompai szomszéd lakosok nemességét igazolólag kiállított bizonyítványok annál inkább érvényesek, mivel általában véve a nemesi jog használata nemcsak azon községi tagok által igazolható, melyben a kérdéses egyén lakik, hanem a köz és tiszta öntudat alapján minden más jóhiszemű honpolgárok által is."

Mivel előfordult, hogy a hallgatóságból is akadt fölshízlamló, kimondták: a választmány előtt a törles iránti felszízlamlást bárki *szóval* vagy *írásban* megteheti.

A szentgerlicei választók közül Gál Istvánt, Gergelyt és Mihályt olyan *dulló* biztosi bizonyítvány alapján akarta valaki törölni, amely ellenük verekedésért *közigazgatási* úton indított "bűnvádi keresetről" szólt.¹²³⁷ A választmány újólag kimondta, hogy az 1848:II. tc. 1. § d) pontja alapján "csak azok és olyanok vannak megfosztva a jog gyakorlatától, kik ítélet következtében fenyték alatt vannak".

Több gálfalvi lakos mind a két kerületben össze volt írva; kérésük alapján a *felsőben* szavazhattak. Más esetekben is hasonló végzések születtek.

¹²³⁶ OL. Főkorm. 1866:4300.

¹²³⁷ A *dullókat* az illető szék évente választotta; a vármegyékbeli szolgabírókéhoz hasonló közigazgatási és közbiztonsági feladatokat láttak el. Vö. ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Bp., 1946. 143.

A felülvizsgálat és reklamáció-elbírálások nyomán a választók száma:

Felső választókerület

Szovátai járás	1441
Jobbágyfalvi járás	1387
Selyei járás	967
<u>Abodi járás</u>	<u>1461</u>
Összesen	5256

Alsó választókerület

Nyárádgálfalvi járás	880
Bándi járás	887
Sámsondi járás	739
<u>Kaáli járás</u>	<u>784</u>
Összesen	3290

A „nemes szék” összes választóinak száma így 8546 lett. A névjegyzékek rendbetétele után, február 23-án a választmány immár a választásra adott ki 21 pontból álló *részletes utasítást*. Főbb rendelkezései:

1. Mindkét kerületben március 5–7-én tartják a választást. A felső kerület székhelye: Nyárádszereda, a választás helye a községháza; az alsóé pedig Marosvásárhelyen "a nemes szék háza".

2. A választók járások, részben községek szerint napra beosztottak.

3. A jelentkező választók *azonosságát* a községi bíró a jegyzővel, esetleg írástudó esküdttel a helyszínen igazolja. A bíró betegsége esetén írásban megbízott esküdtet küldhetett maga helyett.

4. "Hogy a választó bizottság a választási rendügyben hátráltatva ne legyen, a fennebb kitűzött helyen és napon minden választó, ha szavazati jogával élni kíván, megjelenni köteles ugyan, azonban ha valamely egyes választó a kitűzött napon és órában bebizonyíthatólag legyőzhetetlen akadályok miatt meg nem jelenhetne, az ilyennek szavazatát a választó bizottság az általánosan kitűzött idő alatt is — azon esetben, ha netalán kérdés alá hozandó ugyanazonosságát a 3-ik pontban említett által bizonyítani képes — elfogadni tartozik."

5. "Az Utasítás 24. pontja és az 1791. XI. tc. alapján a választás alkotmányosan gyakorlott *szózatolással* [szavazattal] és nem felkiáltással — azon választmány megállapításához képest pedig titkosan és előre elkészítendő cédulákkal kellestven történni, kötelesek lesznek a választók céduláikat előre és oly formán elkészíteni, hogy — miután két választókerület megállítása [fölállítása] folytán minden választó csak egy követet választhat — minden cédulába csak egy név legyen beírva, s miután minden választó csak egy cédulát adhat be — a választó bizottság által az ily cédulák, melyekben egynél több nevek találatának, úgyszintén az olyanok is, melyek magukba[n] több cédulákat is rejtenek, megsemmisítendők."

6. Minden szavazó csak személyesen szavazhat (Ut. 32.). Mivel a községek és erkölcsi testületek képviselőit nem íraták össze személy szerint, ők kötelesek a község pecsétjével hitelesített írásos fölhatalmazást hozni. Enélkül nem veszik át szavazatukat.

7. Egyébként csak az összeírtak szavazhatnak (Ut. 23.). Aki mind a két kerületben össze van írva, köteles bejelenteni a központi választmánynak, hogy jogát melyik kerületben gyakorolja; a választmány erről mind a két bizottságot értesíti. Aki e szándékát be nem jelentette, "azon választókerületben lesz jogosítva szavazni, melyben lakása van"; aki viszont bejelentette: csak ott szavazhat, ahová magát kérte.

8. A választáson fegyverrel, bottal megjelenni nem szabad (Ut. 33.).

9. A választási bizottságok készítsék elő a választást.

10. Az első nap reggel 8 órakor kötelesek megnyitni (Ut. 23. és 25.), s minden nap 6 óráig folytatni tartoznak a választást.

11. A szavazatszedő bizottság köteles feljegyezni a szavazó nevét; s ha ugyanazonossága kétes, az előjáráságtól fölvilágosítást kérni.

12. Az Utasítás 25. pontja szerint éjjel nem lehet folytatni a szavazást, csak 6 óráig. A "szózatokat" biztos helyiségben kell megőrizni.

13. "A szavazatszedő bizottságnak minden eljárása, a szavazatok be- és kiszedése, összeszámítása — az Utasítás 26-ik pontja értelmében — nyilván[osan] kell, hogy történjék."

14. Az általános többséget nyert jelölt a képviselő (Ut. 27.).

15. Viszonylagos többség esetén a két legtöbb szavazatot elért jelölt között kell újabb szavazást tartani. Ezt azonban, "miután kétséget sem szenved, hogy a szavazatok kiszedése alkalmával már a választók eloszlottak, s így az Utasítás 29-ik pontjában említett mód szerint a másodszori választást sem azon a napon, sem pedig kellő közhírré tétel mellett, a következő napon megkezdeni s végrehajtani nem lehet", az elnök kötelessége a jegyzőkönyvet lezárva a két egyén megnevezésével a központi választmány elnökének jelentést tenni, hogy ő kitzúzza a második választás napját.

16. A választási elnök felszólítja a választókat, hogy a két megnevezett jelölt közül az egyikre szavazzanak.

17. A szavazattöbbséget elért jelölt a képviselő.

18. A rendfenntartás az elnök feladata (Ut. 33–34., 41.).

19. E pont a választási jegyzőkönyv funkcióját és tartalmi kellekeit foglalja össze.

20. A jegyzőkönyv egyik példánya megbízólevélként átadandó a képviselőnek (Ut. 37.).

21. A választó bizottság tagjait betegség esetén a választási elnök a központi választmány fölesketett tagjai közül segédtagokkal pótolhatja.¹²³⁸

A március 5–10-i felső kerületi választással, melyen Tolnay Gábor szerzett mandátumot, az állandó igazolási bizottság két ízben is foglalkozott. Noha 8 szavazat "lógott", a képviselőnek gr. Teleki Domokossal — akié az alsó kerület mandátuma lett (T2045) — szembeni tetemes (706) szótöbbségére tekintettel, süketfalvi Gál Lászlónak a jegyzőkönyvbe iktatott óvását bizonyítatlan vádaskodásnak minősítve, az állandó igazolási bizottság március 22-én igazolást javasolt.

Az április 4-én beérkezett panasz a főkirálybíró önkényeskedéséből indult ki; azt állította, hogy nem az 1861-i bizottmányból, hanem általa kiszemelt tagokból jött össze az értekezlet, mely saját összetételét jóváhagyva választotta meg a központi választmányt. E választmány *kirívóan* alkotmányellenesen működött. Teljes értékű bizonyítványként fogadta el az előjárásági igazolásokat; hiába kérték legalább az *adótabelák* megtekintését a birtokok esetében. "Az abodi járásban [...] sok alsókerületi lakos azon okból, mert a felső kerületben egy vagy más falu határán bír akármi kis földrészletet, szavazási jogát a felső kerületben kívánta gyakorolni." Több példát is hoztak föl erre is, az etetés-ításra is. Az egyik

¹²³⁸ Uo. 6001.

megvesztegetett atyafi így vallott: "mű, székelek, kik minden egyes esmeretlen nadrágos úri emberbe[n] felyebb valónkat szemléljük, miután 17 év óta elvesztett nemzeti szabadságunk után mind ösmeretlen [tudatlanul], s mondhatni önkény uralma alatt nyögünk."

Az állandó igazolási bizottság tisztára mosta a képviselőt. Nem tulajdonított jelentőséget az aláírások sokaságának, hiszen nem is állították, hogy az aláírók választók volnának... "Miután mindenkinek, ha választójoggal több kerületben bírt, szabad tetszésétől függ, azt azon kerületben gyakorolni, ahol magára nézve legcélszerűbbnek látja [...], az emiatt emelt panasz alaptalan." A vesztegetésre vonatkozó vádak sem tekintette bizonyítottnak, annál kevésbé, mert nem állították, hogy a többség meg lett volna vesztegetve. A "bizonyítók azon része, mely saját maga iránt oly kevés tisztelettel viseltetik, mikép[p] nem áll vallo-mást tenni arról, hogy állítólagosan megvesztegetve meggyőződése ellen szavazott, [...] egyik legfőnségebb polgári jogát áruba bocsátotta, már erkölcsi szempontból sem lehet feljogosítva arra, hogy tanúságtétele legcsekélyebb figyelembe" is vétessék. Tolnay Gábort a Ház is igazolta.¹²³⁹

383–384 Marosvásárhely

I és II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk.: *Topler Simon* ügyvéd. T2093 (–1853):LZ, marosvásárhelyi ügyvéd.

II. vk.: *Dobolyi Sándor* (1802–) ügyvéd. T445, RP, 1868-ban: AI, marosvásárhelyi ügyvéd.

II. 1848-ban titkosan szavaztak (Cs. 111.).

V. A városi tanács és a választott esküdt közönség Fekete József főbíró elnökletével 1866. január 20-án választotta meg az ugyancsak az ő elnökletével működő központi választmányt. A gyűlés egyetlen választókerületet alakított: "Meg lévén [...] ezen közgyűlés győ-ződve, mikint ezen Szabad Királyi város sem fekvése, sem népessége nem igényli a választó kerületekre leendő feldarabolását, meghatározza, hogy mindkét képviselője ugyanazon alkalommal minden törvényesen jogosult választó által egy helyen és egyszerre választassék."¹²⁴⁰

A január 23-i központi választmányi ülés a város négy negyedében rendelte el az össze-írást. (Ezek: Poklos, Szentkirály, Szentgyörgy, Szentmiklós.) Használták az 1848. és az 1865. évi összeírásokat is.¹²⁴¹

Mínthogy a kormányzéki Utasítás határozottan nem mondta ki, hogy "a felszólamlást csakis személyesen lehetne megtenni", Dobolyi Sándor fölszólamlására Tolnay Gábert, minthogy a városban 300 forint értékű birtoka volt, fölvtették a választók sorába.

¹²³⁹ OL KL 1865–68:284., 297., 320.

¹²⁴⁰ OL Főkorm. 1866:2137.

¹²⁴¹ Uo. 2480.

Február 14-én *Választási jegy*-et szövegeztek Mentovich Ferenc alelnök aláírásával, figyelemztetve a választási napokra és órákra (1866. február 22–24., 8–12., 14–17.).¹²⁴²

A szavazatokat titkosan, a levéltárban őrzött kétkulcsos ládába dobták. Eredménye: Dósa Elek jogtudor és tanár (784), valamint Dózsa Dániel (620) lett a képviselő Dobolyi Sándor (206) és Lázár Ádám (79) ellenében. 64 töredékszavazat 18 jelölt között szóródott.¹²⁴³

Udvarhelyszék, Keresztúr és Bardóc fiúszékekkel

409 I. választókerület/Alsó kerület⁺

410 II. választókerület/Felső kerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. ifj. gr. *Bethlen János* (1811–1879) földbirtokos, régi követ. T221:1866-ban és 1869-ben is: LR, FR, AI. (1866-ban már idősbként!)

II. vk. *Pálffy János* (1804–1856) földbirtokos, államtitkár. T1491: LZ, FR. PM-államtitkár.

V. Dániel Gábor ideiglenes főkirálybíró elnökletével a képviselő bizottmány 1866. január 27-én készséggel megtette a választási előkészületeket a pesti országgyűlésre. Döntenie kellett: "a képviselők megválasztása együttesen a szék főhelyén történjék-e, vagy pedig a két képviselő külön-külön megválasztása végett a szék területén két egyenlő kerület alakíttassék?" Mind a kettőre érkezett be számos aláírással ellátott kérelem.

Többen Medesérről, Nagykedérről, Kiskedérről, Szolokmáról, Siklódról, Küsmödről, Etédre, Enlakról, Firtosváraljáról és Kisgalambfalváról hét *kérlevélben* a szék egysége mellett kardoskodtak; "miután némelyek bizonyos személyes érdekből a széket, amely eddig csak a Schmerling-féle rendszerben volt kerületekre darabolva, az eddigi törvényes gyakorlat ellenére két választókerületre akarják osztani, s ellenére az 1848-dik évi erdélyi 2-dik törvénycikk 8-dik §-ának is, mint ahogy csak azok esetében engedi meg a kerületekre való osztást, ha rendetlenségtől lehetne tartani, holott pedig éppen a kerületenkénti választással idézhetnének elé [elő] a rendetlenségek, s egyébiránt is a kerületekre való felosztás, szinte lehetetlen lévén az idő rövidsége miatt, kéri a képviselő bizottmányi gyűlést, hogy a régi gyakorlattól a képviselők megválasztásánál jelen alkalommal se térjen el."

Velük szemben véckei, kőrispataki, homoródszentpéteri, újfalvi, szentábrahími, csöbi, bordosi, székelyszállási, magyarzsákodi és jánosfalvai lakosok meg éppen azt adták elő, hogy az 1848:II. tc. "nemcsak megengedi, hanem a rend fenntartása tekintetéből a kerületek alakítását szükségesnek is találja, Udvarhelyszékén pedig 12 000 választó lévén, szükség, hogy ez egy helyre ne gyűjtessék; miután a pozsoni V-dik törvénycikk tisztán rendeli, hogy minden egyes követ választására külön kerület alakíttassék, és miután Udvarhely aránytalanul fekszik, az összes s különösen a bőződi járásban lévő választók lakhelyeihez, a szegénység pedig ily távoli helyre három-négy napra nem jelenhetik meg, azért, hogy a követek

¹²⁴² Uo. 5108.

¹²⁴³ Uo. 6561.

megválasztása ne csak a városhoz közel lakók szózatolása [szavazása] által döntsék el, kéri, hogy a jelen követválasztásra alakíttassék két választókerület."

A képviselő bizottmányi gyűlés "nagy többsége" ez utóbbi *ellen* szavazott. Figyelembe vette, hogy "1848-ban is a pesti országgyűlésre küldött képviselőink nem kerületenként, hanem itt Udvarhelyen együtt és egyszerre választattak meg", valamint azt is, hogy "a választókerületek sem nyújtanának kellő biztosítékot arra nézve, miszerint a szózatolás közben a rend nem fog megzavartatni", márpedig az 1848:II. tc. 8. §-a éppen ezért engedné meg a kerületi tagolást. Ezért is határozta el a bizottmány: "minden egyes választó választási jogát valamint eddig, úgy jelen választás alkalmával is csak Udvarhelyen gyakorolhatja, s ez előnyösebb is ránézve, mivel így ugyanazon egy időbe[n] két képviselőt választhat, s következőleg törvényes jogától nem lesz megfosztva."

Több bizottmányi tag — Ugron József, Orbán Ottó, Pap János, id. Pálfi Dénes, ifj. Pálfi Dénes, Török Albert, Jakab Lajos, Török Pál, Török Ferenc, Tibád Antal, Barta [Bartha Sándor?], Koncz, Török György és Gamerra Gusztáv — *ellennyilatkozatot* foglaltak jegyzőkönyvbe. E szerint a határozat "ellenkezik a választási törvény magasztos szellemével s céljával, mert azáltal a távolabb lakó választók jogaik gyakorlásában korlátoztatnak, s a szentesített népképviselő elvének gyakorlati alkalmazása a törvény által célzott mértékben lehetetlenné tétetik". A rendzavarásokra is tágabb tér nyílik, mutattak rá. Sem jogi, sem politikai szempontból nem látták indokoltnak a többségi határozatot, amely "a választók egy tekintélyes részének törvényre alapított és méltányos kívánalmait figyelemre nem méltatta".

A bizottmány természetesen központi választmányt is alakított. Az ülés 29-én is folytatódott. Ekkor gyűjtést hirdettek a *követi írnokok* segélyezésére.

Február 15-én a központi választmány "a pesti egyetemen lévő két jóigyekezetű ifjú"-t: szombatfalvi Szabó Lajost és kaditsfalvi Tibád Antalt választotta meg gyakornokká. Másnap azonban az ugyancsak Pesten tanuló másodéves Révay Pálnak is akadtak pártfogói.¹²⁴⁴ A két elsőnek s neki külön-külön gyűjtöttek. A központi választmány fölküldésüket a főkirálybíróra bízta.¹²⁴⁵

A főkirálybíró február 1-jei fölterjesztésében igyekezett eloszlatni az aggályt, hogy az egy helyen való választás rendzavarással járhat, mivel a választókat úgy rendelték be, hogy "tömeges megjelenések kikerültethessenek". A főkormánysszék előadója e különös döntést följegyezte ugyan, ám nem kifogásolta; annál inkább azt, hogy tiszteletbeli aljegyzőket is kineveztek, pedig ez a testület erre nem volt hivatva.¹²⁴⁶

A központi választmány február 3-án *húsz*, egyenként háromtagú összeíró bizottságot választott.¹²⁴⁷ Az összeírásokat február 15-étől 19-éig vizsgálta fölül; 15-én kitűzte a választást, és február 26–28-ra és március 1-3-ra, összesen tehát *hat napra* rendelte be a választókat ebben a sorrendben: parajdi, oláhfalvi, patakfalvi, farcádi, bögzői, bözödi járás, Bardócszék, homoródi járás, keresztúri és etédi járás. Megalakította a választási bizottságot is.¹²⁴⁸

A választáson 1456 választó adta le voksát 2–2 jelöltre. Eredményként idősb gr. Bethlen János (1351) és Szólga Miklós (1281) lett a képviselő; szavazatokat kapott még Gyárfás

¹²⁴⁴ Uo. 5497.

¹²⁴⁵ Uo. 6757.

¹²⁴⁶ Uo. 3273.

¹²⁴⁷ Uo. 4610.

¹²⁴⁸ Uo. 5497.

Domokos (102), Ugron János (74), Török Albert (62), Ugron Lázár (35), Horváth János (4) és Török Pál (2).¹²⁴⁹

411 Oláhfalú

I. Képviselők 1848/49-ben:

Gál János (1799–) táblai ülnök, egyhangúlag. T622: (1799–1891) 1849. márc. 1-jéig, 1866-ban és 1869-ben is: A1; a marosvásárhelyi királyi tábla tanácsosa, publicista; *Both Ferenc* h. királybíró. T291. 1849. május 25-től.

V. *Both Ferenc* helyettes királybíró elnökölt e kiváltságolt mezőváros 1866. január 24-i gyűlésén is, melyen a tanács és a képviselőség (esküdt közönség) vett részt. A központi választmány elnöke ugyanő lett; nemkülönben a választási bizottságé is. Innen küldték ki az összeíró küldöttséget.¹²⁵⁰

Január 30-án általános szavazattal, 241 vokssal — ellenjelölt nélkül — (Hilibi) *Gál János* választották képviselőnek. Ám egyidejűleg: "ha a megválasztandó [megválasztott!] követet betegség vagy halál közös magyar honuk jelen országgyűlésén megjelenni akadályozná, az erdélyi régi szokás szerint mezővárosunk a közelebbi [nemrégii!] kolozsvári országgyűlésre is gyakorolt egy *pót követet* is szükségesnek vélte[t]ik választani". Ő pedig ugyanazon 241 szavazattal *Both Károly* lett. A választás nyílt volt, a választó neve mellé írták, hogy kire szavazott.¹²⁵¹

412 (Székely-)Udvarhely

I. Képviselő 1848/49-ben:

Keller János ügyvéd, régi követ: T983.

V. A képviselő-testület által kinevezett központi választmány két összeíró küldöttséget küldött ki: Patakon innenre és Patakon túlra.

Kérdés merült föl: "a Városon lakó, de a székhez tartozó azon hivatalnokok, akik az 1847/8-ik évi II. tv.cikk 3. § a), b), d), e) pontjainak egyike szerint is a városi követválasztók sorába be nem iktathatnak, de több száz forintokra menő fizetést húznak az államtól és évek óta e Városban laknak, követválasztók sorába beíratathatnak-é?" A kormánysszék 3441/1866. sz. leirata szerint: nem; mivel az 1848:II. tc. által a városi lakosokra föllállított censusoknak nem felelnek meg.

¹²⁴⁹ Uo. 6757.

¹²⁵⁰ OL Főkorm. 1866: 2607. *Both Ferenc* a szegedi egyetem jogtörténeti tanszéke korábbi vezetőjének, *Both Ödönnek* (1924–1985) dédapja.

¹²⁵¹ Uo. 3578.

Mivel Udvarhelyszék a városban február 20-ától március 3-áig tartotta választását, március 5–8-án pedig *országos vásár* volt, a város a maga választását csakis utána, március 9–10-én rendezhette. Ezt Kovács Mózes főbíró kísérlatában külön ki is emelte.¹²⁵²

Többen Boér János megválasztása ellen a főkormányshékhéz fordultak. Onnan az összeírásí szabálytalanságokra alapított kérelmük a Házhoz került. A képviselőt igazolták, hiszen az állandó igazolási bizottság is átsiklott az összeírás ellen emelt kifogásokon, pl. azon is, hogy a Patakon túl működő küldöttségben betegség miatt csupán egyetlen összeíró működött...¹²⁵³

Szász Egyetem

(Szász városok székeikkel, vidékeikkel)

Beszterce és vidéke

342 Alsó kerület/város⁺

343 Felső kerület/vidék⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alsó kerület: *Sterbiger Dániel* ker. bíró; mandátumát megsemmisítették. T[1830] 1848. okt. 10-éig. *Wittstock Károly* ker. tisztviselő. T[2248]1849. máj 5/8-ától.

Felső kerület: *Soltész Traugott* kerületi főjegyző. T1805, 1849. márc. 1-jéig. *Láng Dániel* ker. tisztviselő. T[1137]1849. máj. 5/8-ától.

II. *Sterbiger Dániel* 1848. szeptember 1-jéig nem jelent meg; magyarul szónokolni nem tudott; mandátumát megsemmisítették (Cs. 233.). A Ház igazolta az 1849. április 15-én választott két képviselőt, ám magyar nyelvű jegyzőkönyvet igényelt (Cs. 246–247.).

V. Beszterce és vidéke (Stadt und Distrikt Bistritz) két-két (rendes) képviselőjét (*wirklicher Deputirter*) és két-két pótképviselőjét (*Ersatzmann*) egyetlen választási aktusban választotta meg, mégpedig úgy, hogy minden választó mind a képviselőkre, mind a pótképviselőkre egyszerre két-két, összesen négy voksot adhatott le.

Az 1866. március 2–3-i választáson az eredmény így alakult: *Heinrich Wittstock* gimnáziumi igazgatóra 218, *Carl Klein* szenátorra 212, *Johann Hofgraeff* ügyvédre (*Landes Advokat*) 192, br. *Samuel v. Löwenthal*ra 175, *Gustav Lang* bírósági titkár 79, *Johann Fuss*ra 44, *Gottlieb Budaker* lelkészre 9, *Carl Fluger* szenátorra 2, *Gottlieb Weingartner*re 1, *Carl Berger* járásbírói tanácsosra 2 és *Carl Rotmann*ra 1 szavazat esett. 468-an szavaztak, az abszolút szavazattöbbséget (235) így egyikük sem érte el.

A pótképviselőket illetően leadott vokok: *Gustav Lang* 273, *Johann Fuss* 205, *Johann Hofgraeff* 116, *Heinrich Wittstock* 94, *Carl Klein*, br. *Samuel v. Löwenthal* 22, *Gottlieb Budaker* 16, *Carl v. Pöckh* 3, *Daniel Lang* orátor (szószóló), dr. *Theodor Filkeni* 3, *Gustav*

¹²⁵² OL Főkorm. 1866:5548.

¹²⁵³ OL KL 1865–68:294., 309.

Fisch 1, Lani Gotfried rendőrkapitány (*Pol.[izei-] Direktor*) 1, Carl Berger 1, Cristian Kroner 1, Georg Schobel 1 szavazatot kapott. 468 választó a lehetséges 936-ból 935 voksot adott le, a pótképviselőkre viszont csupán 827-et. Az utóbbiakra tehát nem mindenki voksolt. A képviselőjelöltek közül abszolút többséget senki, a pótképviselő-jelöltek sorából Gustav Lang érte el.

Mivel a következő nap (március 4-e) vasárnapra esett, a választási bizottság a kormány-széki Utasítás 25., 28. és 29. pontjára hivatkozással úgy döntött: 5-én tartja legtöbb szavazattal bíró 4 képviselőjelölt és a 2 pótképviselőjelölt között, mégpedig elkülönítve. Mivel viszont a 3. helyezett képviselőjelölt: Johann Hofgreff ügyvéd családi okokra hivatkozva visszalépett, Gustav Lang bírósági titkár is fölkerült a képviselőjelöltek közé. Következésképpen két pótképviselőt kellett választani. Március 7-én tehát együttes választás volt Beszterce és vidéke választóinak Besztercén. Külön választottak 2-2 képviselőt és pótképviselőt. A végeredmény:

a) a képviselő-választáson (437-en szavaztak, a többséget 219 jelentette): Láng Gusztáv [Gustav Lang] (380), Br. Löwenthal [Löwenthal!] Sámuel (Samuel Frhr.v. Löwenthal [Löwenthal!]) (324), Carl Klein ügyész (109), Heinrich Wittstok [Wittstock] gimnáziumi igazgató (61);

b) a pótképviselő-választáson (195-en szavaztak, a többséget 98 jelentette) Fuss János (Johann Fuss) (168), Heinrich Wittstok (Wittstock) (112), Carl Klein ügyész (196), Gottlieb Budaker lelkész (4).

A központi választmány március 8-i ülésén tudomásul vette az eredményt; a választási jegyzőkönyv egy-egy példányát a képviselőknek és pótképviselőknek is kézbesítették.

A választás ügyét a központi választmány teljesebb összetételben március 9-én mégis újratárgyalta. Franz Schmidt vidékbíró (*Distriktrichter*) mint elnök indítványában megálapította: mivel az abszolút többséget senki nem érte el, pótválasztást (*Wiederwahl*) kell tartani, mégpedig úgy, hogy a képviselő- és pótképviselő-választás egyszerre (*zugleich*) történjék. Miután erről az esetről a kormány-széki utasítás nem szól, javasolta, hogy a pótválasztást a 27. pont analógiájára rendeljék el. Először a két legtöbb szavazatot elért jelölt indulásával, és utána válasszák meg a második képviselőt is. (Nyilvánvalóan a 3–4. helyezett jelölt közül!?) Ugyanúgy válasszák meg a második pótképviselőt is, hiszen Gustav Lang már elnyerte az első pótképviselői helyet.

Daniel Lang orátor ellenjavaslattal élt. Úgy vélte: a négy legtöbb szavazatot elért jelölt közül kell megválasztani a két képviselőt. Indítványát azzal indokolta, hogy (1) a választmány korábbi ily értelmű határozatát csupán elnézésből nem jegyzőkönyvezték; (2) a kormány-széki Utasítás 27. pontja csakis arra az esetre vonatkozik, amikor kerületenként egy-egy képviselőt választanak. Javaslátát elfogadták.¹²⁵⁴

Iratok hiányában az ügy tovább nem követhető. Tóth Béla szerint az április 12-i *időközi választásról*, bár ez a nap könyvében inkább a képviselőházi igazolás napja szokott lenni, Gustav Langot (T1138) Beszterce és vidéke *felső kerülete*, br. Samuel Löwenthalt (T1196) pedig *alsó kerülete* küldte az országgyűlésbe.

¹²⁵⁴ OL Főkorm. 1866:7075.

354 I. választókerület⁺

355 II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. ker. *Mysz Károly* (1795–) városi tanácsnok. T.1387: Karl M., 1849. márc. 1-jéig

II. ker. *Róth Illés* ügyvéd, egyhangúlag. T.1708: Elias R.

III. 1866-ban a Ház igazolta a titkosan választott Trauschenfels Emil brassói képviselő mandátumát. (R.58.).

V. Az 1866-i teljes jegyzőkönyvi anyag német nyelvű (az állandó igazolási bizottság e mandátumot is lefordította).

A jelek szerint a választók összeírását több küldöttség (bizottság) teljesítette itt is mind a városban (Obere Vorstadt, Altstadt: Klostersgasse, Schenksgasse), mind a vidéki községekben (Neustadt, Rosenau, Wolkendorf, Zeiden, Weidenbach, Holsdorf, Marienburg, Brendorf, Petersberg, Honigberg, Tartlan, Pürkeretz, Kriszba, Újfalu, Zajzon, Tatrang, Hosszúfalu, Csernátfalu, Türkös, Bácsfalu).

A választmány február 16-án azzal utasította el a belvárosi Josef Vutskáts kereskedelmi üzlettulajdonos főlvetelét, hogy üzlete nem esik az 1848: II. tc. 3. §-ának b) pontjában megfogalmazott telephely fogalma alá.¹²⁵⁵

Másnap foglalkozott a választmány a főlvetelüket kérő zsidók ügyével. Ama liberális elv alapján, amely a nemzetek és vallások között egyenjogúságot kíván meg, szívesen részeltette volna őket az „alkotmányos állampolgár legszebb jogában”, ám mégis — nehogy a választásokat emiatt megtámadhassa — a „mózeshitűek” főlvetelére kormányshíki döntést kért.¹²⁵⁶

¹²⁵⁵ „Nach genauer Erwägung der obwaltenden Verhältnisse und namentlich mit Berücksichtigung des klaren Wortlautes des § 3b des II. G[esetz] A[rtikels] vom Jahre 1848, auf welchen recurirt seine Berechtigung zur Ausübung des Wahlrechtes gründen zu können glaubt, wird der einstimmige Beschluß gefaßt, den abweislichen Bescheid der Conscripturcommission aufrecht zu erhalten, weil es keinem Zweifel unterworfen sein kann, daß der Inhaber eines merkantilen Privateinrichtungsgeschäftes nicht in die Categorie jener Geschäftsleute gehört, die in den bezogenen § als Handwerker, Handelsleute und Fabrikanten mit eigener Werkstatt, Handelsniederlassung oder Fabrik gemeint sind und dies um so weniger, als das Institut der Privateinrichtungsgeschäfte in unserem Vaterland erst seit wenigen Jahren bekannt sind und daher auch von den Gesetzgebern im Jahre 1848 gar nicht berücksichtigt werden konnte.”

¹²⁵⁶ „Nach Ablesung und Gutherßigung des Protocolls der Sitzung vom 15. Februar I[aufenden] J[ahres] theilt Praes. mit, daß er über ein mit Rücksicht auf die Bestimmungen des § 2 des II. Gesetzartikels vom Jahre 1848 bei der Conscripturcommission der innern Stadt gewisser Art Bedenken, sich bestimmt gefunden habe, beim S[iebenbürgischen] K[öniglichen] Landes gubernium im telegraphischen Wege die Anfrage zu stellen, ob die Israeliten beim Vorhandensein der sonstigen gesetzlichen Erfordernisse in die Reihe der Wähler zu conscribiren seien oder nicht? Er müsse gestehen, daß er es nunmahl selbst nicht mit den Anforderungen des Zeitgeistes und mit dem Principe der Gleichberechtigung aller Nationalitäten und Religionen vereinbaren könne, wenn die Israeliten ihres Glaubens wegen von der Ausübung eines der schönsten Rechte eines constitutionellen Staatsbürgers ausgeschlossen werden sollen; demohingeachtet aber sehe er sich verpflichtet, da der bezogene 2. § ausdrücklich nur die Gleichberechtigung der recipirten Religionen betone, die Commission darauf aufmerksam zu machen, daß ein Hinausgehen über diese gesetzliche Bestimmung möglicherweise zu einem Anfechten des Vergehens des Comités und in weiterer Folge der Wahl selbst Veranlassung geben könnte. Er fordere daher das

Az ülés az összeírásokat átvizsgálva hivatalból döntött a törlésekről („die exoffo Löschungen”) minden olyan esetben, amikor úgy találta, hogy az összeíró bizottságok valakit tévesen, az 1848: II. tc. ellenére vettek föl. Az így átfésült összeírásokat azonnal kifüggesztették a városháza *fekete táblájára (schwarzer Brett)*, s közzölték a *Kronstädter Zeitung*-ban, valamint körözés (*Circulacion*) útján a város „választóságaival” (*Wählerschaften in der Stadt*) és a községekkel.

A választmány szerint az 1848:II.tc. 4. §-ának c) pontja alapján a vidéki községek 2–2 választó (*Wähler*) küldésére jogosultak, mivel a füstök (*Rauchfänge*) száma valamennyiben meghaladta a százat. E „választókat” a telekbirtokosok (*Hofgrundbesitzer*) választották meg, s látták el a szükséges igazolásokkal.

A választmány a választás napjait és sorrendjét az Utasítás 23. pontjára hivatkozva a helyi viszonyokra való tekintettel állapította meg. A belvárosiakat február 26–27-ére; a felső- és óvárosiakat, Tömös és Körteketek (*Birnenärten*) választását 28-ára, a vidéki választókat pedig március 1-jére hívták meg a szavazásra. A választási bizottság (*Wahlkommission*) elnöke Joachim Pánczél szenátor lett; 12 tagja között szász, magyar és román nevűek voltak.

A választmány kérdést intézett a guberniumhoz: vajon a megválasztott követek választásuk után nyomban elnyerik megbízatásukat, vagy bizonyos utasításokat (*bestimmte Weisungen*) be kell-e várniuk.¹²⁵⁷

A főkormánysezék február 18-iülésében nem foglalt állást az izraeliták választójogáról, csupán a törvény betartására utasította a választmányt. Ez 23-án vita után szótöbbséggel úgy határozott, hogy a törvény 2. és 5. szakaszaira tekintettel nem illeti meg őket a választójog. A már összeírt izraelitákat törölték a névjegyzékből.¹²⁵⁸ A választás négy napig tartott (február 26. – március 1.), eredményét pedig március 2-án állapították meg. Mindenki két-két szavazatot adhatott le; 1905-en szavaztak. A szavazatok így estek: Friedrich Boemches *kerületi (vidéki) bíróra (Distriktrichter)* 1411-en, Emil Trauschenfels városi tanácsnokra 834-en, Carl Maager kereskedelmi és iparkamarai titkára 638-an, Johann Ritterre 422-en, Nicolaus Gaetanura 415-en, Carl Schellre 93-an voksoltak; szavazatot nyert még dr. Moritz Brennerberg (2), Joachim Pánczél (1), Eugen von Trauschenfels (1) és Johann Gaetanu (1); az utóbbi kettő névtévesztés eredményeként. Mivel abszolút többséget csupán Friedrich Boemches ért el, az első fordulóban mandátumot is csak ő nyerhetett.¹²⁵⁹

A második („szűkebb”) választáson (*engere Wahl*), melyet március 6–7-én a brassói, 8-án pedig a vidéki választóknak tartottak, már csupán Emil Trauschenfels és Carl Maager

---

Central comité auf, diesen Gegenstand in Beachtung zu ziehen und zu beschließen, welche Beobachtungsweise gegenüber der Bekenner des mosaischen Glaubens im vorliegenden Falle am angemessensten erscheine. Eine Antwort auf das Telegramm sei ihm bis zur Stunde nicht zugekommen! — Indem die Versammlung das bisherige Vorgehen des Praesidiums billigt, einigt sie sich dahin, das Ergebnis der Anfrage von dem Hohen Gubernium abzuwarten und nur in dem Falle, wenn die erbetene Antwort in einigen Tagen nicht eintreffen sollte, über diese fällige Einladung des Präsidiums zu einer Beschlußfassung über den fraglichen gegenstand zu einer neuerlichen Comité Sitzung zusammenzutreten.”

¹²⁵⁷ OL Főkorm. 1866: ad 5197.

¹²⁵⁸ OL Főkorm. 1866: ad 6708. „Nach näherer Discussion dieses Gegenstandes wird per majora zum Beschluß erhoben, daß nachdem in dem zur Beobachtung vorgeschriebenen zweiten Gesetzartikel vom Jahre 1848 und zwar im § 2 in Verbindung mit § 5 das Recht der Wahl zu Landtagsabgeordneten, beziehungsweise zur Stimmenabgabe für die zu erwählenden Abgeordneten die Israeliten für nichtberechtigt erscheinen, so sind dieselben aus den bereits aufgenommenen und abgeschlossenen Wählerlisten von Amtswegen auszuschließen und sonach von der Stimmenabgabe auszuschließen.”

¹²⁵⁹ Uo. ad 7334.

indulhatott. Közöttük 842:655 szavazatarány alakult ki, s így az előbbi nyerte a második brassói mandátumot.

A titkos választás első fordulójában február 28-án Joan Maximilianu román pap és román választótársai tiltakoztak a szavazócédulákkal üzőtt manipulációk ellen. Bizonyos Kászoni és Schöck nevű szavazók kicserélték a saját cédulájukkal a választásra igyekvő választókét. A tiltakozók is mutattak két ilyen példányt. A választási bizottság fõlszólítására a gyûlésteremben megjelent választók szabadon és idegen befolyástól mentesen leszavaztak. Másnap, amikor a fõkormányshék táviratilag utasította a bizottságot az alkotmányos választási szabadság, a nyugalom és a csend szavatolására¹²⁶⁰. Az pusztán tudomásul vette az intézkedést. Miután a cédulák állítólagos „összefogása” következtében a szavazatszámolásnál 4-gyel több szavazatot találtak, mint ahánynak a leszavazottak száma szerint lennie kellett volna, a központi választmány úgy határozott, hogy a szavazócédulákat — nyilván leadásuk előtt — kívülrõl városi pecséttel le kell pecsételni, s így a duplán leadottakat a szavazatszámolásakor könnyen ki lehet szûrni.

A központi választmány március 9-i ülésén Joachim Pánczél elnök jelentette, hogy az elõzõ napon a brassói román nemzetiségû választók delegációja írásbeli óvást adott át neki, és közölte, hogy a román választók — kevés kivétellel — nem vesznek részt a második választáson. Az óvás részint politikai célokat tartalmazott, részint az összeírást kifogásolja. Ami a politikáikat illeti: nem ismerték el az uniót és az erdélyi választási törvényt (1848: I. és II. erdélyi tc.). Úgy vélték, hogy a király leiratában maga szavatoalta, hogy „ez a választás nem lesz elõidézõje Erdélynek Magyarországgal való egyesítésének”. Kifogásolták, hogy a lakosság felét kitevõ brassói románoknak csupán egy képviselõje volt a központi választmányban (a vidékieknek sem több kettõnél); az összeírás idejét sem hirdették ki, sõt reklamálni sem tudhattak, mivel a listákat csak a városházán tették ki. Pedig szerintük az 1200 brassói román választóból csupán 600-at írtak össze. „Az egész eljárási mód igazságtalan, ízléstelen, teljesen kiábrándító! Távol tartja a választókat a választáson való részvételtõl, és nincs semmi remény arra, hogy az ilyen módon megválasztott képviselõk a közvélemény szerint is igazán a legmegfelelõbbek lesznek.”

A központi választmány az óvást a tárgyalási jegyzõkönyvhöz csatolva a fõkormányshékhez terjesztette fõl. Hangsúlyozta, hogy a román választók a választás elsõ fordulójában részt vettek.¹²⁶¹

A központi választmány utolsó ülése így sem nélkülözte az ünnepélyességet. Mindkét képviselõ üdvözlésére deputációt menesztettek. Pánczél Jakab elnök abban a reményben zárta be az ülést, hogy Brassó szabad királyi város és vidéke két képviselõje Magyarország országgyûlésének valamennyi tagjával együtt egy olyan jövõt alapoz meg, melyben az Ausztria jogara alatti népek összessége jólétet élvezhet, köztük a béke és az egyetértés sohasem zavartatik meg, s a Magyar Korona országainak igazi alkotmányos élete, miként az osztrák monarchia más országaíé is, kivirágzik, a magas trón pedig rendíthetetlenül áll majd.¹²⁶²

¹²⁶⁰ Uo. ad 6708. Az 5579. számú távirat: „Aus Anlaß der angeblich im Namen der dortigen Leiengärtnergemeinde durch Maximilianu angeregten Klage, daß bei der dort im Laufe befindlichen Wahl 2 Individuen die Stimmzettel der dortigen Romanen angeblich mit Gewalt austauschten, erhält Central-Wahl-Commission Auftrag, im Sinne § 35, 41 der Instruktion Gub. Z. 895/866 im Wege des hiezu berufenen Wahlcommission Vorstehers das Nöthige zu verfügen, damit die vollständige verfassungsmäßige Wahlfreiheit, Ruhe und Ordnung aufracht erhalten bleibe.”

¹²⁶¹ Uo. ad 7334.

¹²⁶² OL Fõkorm. 1866:7334.

Kőhalom és széke

387 I. választókerület

388 II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Jacobi János* alkirálybíró. T869: Johann J., 1849. márc. 1-jéig.

II. vk. *Falk Károly* ker. tisztviseelő, régi követ. T526 Karl F., 1849. márc. 1-jéig.

V. A szék vidéki helységeiből álló I. választókerületben a választás 1866. április 3-án a közhalmi evangélikus templomban volt. A 234 választóból 174-en jelentek meg. Ebből Wilhelm Malus székügyész (*Stuhls Fiskal*) 111 szavazattal került ki győztesen. Moritz Conrad 62, August Nagelschmidt polgármester pedig 1 szavazatot nyert. Pótképviselőként (*Ersatzmann*) a 155-ből Nagelschmidt polgármester 148 szavazatot kapott; itt Alois Wolfram, Moritz Conradra 5, Ludvig Schmidtre pedig 1 szavazat jutott.

A II. választókerületben — Kőhalom mezővárosban — április 5-én Moritz Conrad nyert képviselőiséget 209 szavazattal; Franz Schreibernek 1, Mathias Mathia 12, August Nagelschmidt 4, Moritz von Steinberg 1, Axentie Severu 29, Carl Schnell pedig egy szavazatot kapott. Összesen 247-en szavaztak; az abszolút többséghez 124 szavazat kellett. Pótképviselő Franz Schreiber nagyszebeni magisztrátusi titkár lett 178 szavazattal; mellette Alois Wolf 3, Axentie Severu 1 szavazatot kapott. Minthogy 182-en szavaztak, az abszolút többséghez 92 voksra volt szükség. Mind a két kerületben titkos volt a szavazás, ám míg az I. kerületben külön szavaztak a képviselőre és a pótképviselőre, a II. kerületben egyszerre; s minden szavazó két jelöltre voksolt.

A románok itt is óvtak. A „választási bizottsághoz” intézett tiltakozó beadvány román aláírói — Joane Popescu görög katolikus lelkész és társai — Erdély autonómiáját hangsúlyozva kétségbevonták az 1848:II. erdélyi tc. hatályát. Szerintük ez csupán az 1848. július 2-i pesti országgyűlésre vonatkozott, s mivel sem kihirdetve, sem revideálva nem volt, elentétben áll az 1863/4. évi szebeni országgyűlés szentesített törvényeivel.

Továbbá — hangzik panaszuk magyar fordításban — fölhívnánk a figyelmet arra, hogy ebben a cikkelyben a román kisebbséget, amely Erdély lakosságának 3/4 részét adja — hasonlóan az 1848-i törvény I. cikkelyéhez — nem vették tekintetbe. Mivel az 1848-i törvény cikkelyei nem voltak figyelemmel törvény adta jogainkra — melyeket később az 1863/4-i szebeni országgyűlésben szentesített az uralkodó — ellenkezőleg eltiporták, széttagolták a nemzetségünket, nyelvünket és az egyenlő közhatalmunkat, amit bizonyít az 1848-i törvény II. cikkelyének 6. §-a. Ez kimondja, „csak az lehet képviselő, aki megfelel a törvényben előírt [nyelvi követelménynek], mely e törvény szerint kizárólag: magyar”.

Csupán azért vesznek részt az országgyűlésen, hogy ott legyenek a császár (!) megkoronázásán, kifejezve ezzel „választási jogukat” (!?). Noha nem fogadták el az 1848: II. tc.-et, tiltakoztak annak részrehajló alkalmazása ellen is. Sem a központi választmányban, sem az összeíró küldöttségben nem volt román. Sokukat — köztük a 300 ft értékű ingatlanok tulajdonosait — kihagytak.

Téves az a kormánysszéki följegyzés, hogy képviselő Conrad Moricu és Schreiber Frigyes (Ferenc!), hiszen az utóbbi csak pótképviselő volt.¹²⁶³

Medgyes és széke

391 I. választókerület/város

392 II. választókerület/szék

I. Képviselők 1848/49-ben:

I vk. *Fabini Frigyes* orvos. T521. KN, Medgyes város, 1849. márc. 1-jéig.

II. vk. *Schnell József* széki tisztviselő: T747:KN, Medgyes szék, 1849. márc. 1-jéig.

V. A központi választmányt 1866. január 24-én választották meg. Mivel a „törvényhatósági főnök” (*der Jurisdictions Chef*) nem vállalta az elnökséget, január 29-én a választmány Auner szenátort elnökké, von Fehrenfeld szenátort pedig alelnökké választotta. Február 13-án két összeíró küldöttséget választottak, egyiket a szék, másikat a város választóinak számbavételére. Mindkettő a városházán (*im Stadt Communitäts Saale*) működött. Munkálkodásukhoz fölhasználták a legutóbbi kolozsvári országgyűlésre való választásra készült összeírásokat. Munkálataikat megküldték a helységek előljáráságainak, amelyek 3 napon belül kötelesek voltak ellenőrizni és visszaküldeni őket. Utána 48 óra állt a választók rendelkezésére a listák megtekintésére s az esetleges reklamációra.

Panasz nem érkezett. A március 14-i választmányi ülés a községek füstök szerinti képviseletét (1848: II. tc. 4. § c) illetően, hivatkozással a guberniumi Utasítás 1. pontjának (5) bekezdésére, törölt néhány nevet, mivel bizonyos — a jegyzőkönyvben közelebbről meg nem nevezett — helységek szavazati jogát vagyoniuk közbirtokossági jellegének kétségbevonásával nem találta igazolhatónak.

A központi választmány határozata szerint a városiak március 20-án, a székbeliek (a vidékiek) 21-én szavazhattak. A választási jegyzőkönyvek hiányában csak föltételezhetem, hogy Medgyes városa és széke külön-külön választókerületeket alkottak. Erre vall az 1848/49-i gyakorlat is. Az 1866. március 28-i központi választmányi jegyzőkönyv szerint az egyik képviselő dr. Ludwig Binder lett 478 szavazattal (T234:A1, Mediasch-Stadt, Fiscal). A másik Friedrich von Fehdenfeld szenátor (T547:A1: Mediasch-Stuhl; 1869-ben szenátor) 485 szavazattal. Mind a ketten a központi választmány tagjai voltak.¹²⁶⁴

¹²⁶³ OL Főkorm. 1866:9225.

¹²⁶⁴ OL Főkorm. 1866:10 065.

389 Nagysink⁺
390 Szentágota⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

Schmidt Mihály királybíró. T1746: 1849. márc. 1-jéig, *Eitel Frigyes* székügyész, régi követ. T482:1849. márc. 1-jéig. (NB! Mindkét képviselő: Nagysinkszék=Groß-Schenk).

Schindler János T1740; Szentágota, 1848. aug. 10. (A két előbbi is ekkor választották meg.)

V. A Friedrich Eitel királybíró (*Königsrichter*) elnökletével 1866. január 27-én tartott központi választmányi ülésén kimondták: minden helységben lesz egy „választási bizottság” (*Wahlkommission*) — tulajdonképpen községi (városi) összeíró bizottság, amely a helyi szövivőből, adóbeszedőből és jegyzőből áll. Közhírétételéről a *székhivatal* (*Stuhlamt*) gondoskodik. E bizottságok feladata a választói lajstromok elkészítése; ezeket a reklamációkra tett indítványukkal együtt február 9-éig kötelesek a központi választmány elé terjeszteni.¹²⁶⁵

Vitára adott okot az 1848:II. (kolozsvári) tc. 4. § b) pontjának alkalmazási köre. A törvény e pontja csupán a külön képviseleti joggal föl nem ruházott városokban rendelte el a 3. § cenzusait, amelyeket e szakasz a külön képviseleti joggal bíró városokbeli cenzusként tartalmazott. Ezek — 300 ezüst ft értékű ház vagy föld tulajdona, a kézművesi, kereskedői s gyárosi mivolt, a 100 ezüst forint biztos évi jövedelem, a honorációri, valamint a városi polgári státus — az 1848:V. (pozsonyi) tc.-nek feleltek meg, ám Magyarország eredeti területén — az elsőként és az utolsóként említett kivételével — nem korlátozódtak kizárólag a városokra. A jegyzőkönyv ugyan nem tartalmazza, ám nyilvánvaló, hogy a választmányban olyanok is voltak, akik e szakaszt a falvak választóira is ki kívánták terjeszteni; értelemszerűen a két cenzus kivételével. Mivel a falvakban az erdélyi választási törvény következő pontja (4. § c)) a választópolgári szavazati jogot a fejpénzen kívüli legalább 8 pengő forint adóval való megterheléshez fűzte, törvényes volt a választmány azon határozata, hogy a városi cenzusokat e törvényhatóság területén csakis Nagysink (Großschenk) és Agnetfalu mezővárosokban lehet alkalmazni. Ám óvatosságból fölterjesztették az ügyet a főkormány-székhöz.¹²⁶⁶

E levélváltás dokumentumai a szék levéltárában maradhattak. Magából a következő, február 12-i ülés jegyzőkönyvéből arra következtethetünk, hogy a február 5-i főkormány-széki válasz (1866:3160.) helybenhagyó lehetett.

¹²⁶⁵ „In jeder Ortschaft eine eigene Wahlkommission, bestehend aus dem Wortmann, Steuersammler und Notair, solle errichtet werden und deren Ernennung mit der bezüglichlichen Publication im Wege des Löblichen Stuhlsamtes zu vernlassen. Welche Wahlkommission die Wählerlisten anzufertigen, auf die Reklamationsanmeldungen mit ihren Anträgen bis den 6ten Februar [aufenden] J[ahres] die Verzeichnisse nebst Reklamationen bis 9ten Februar [aufenden] J[ahres] einzusenden haben an das Central Comité.”

¹²⁶⁶ „Ueber Punkt 5 des 2ten Gesetzartikels vom Jahre 1848 ergibt sich eine Meinungsverschiedenheit, ob der in dem selben bezogenen Punk b des § 4 auch auf die Landbevölkerung auszudehnen sei, nach Berathung darüber wird beschlossen, daß die Wähler nach § 4 Punkt b des bezogenen Gesetzartikels nur in den beiden Märkten Großschenk und Agnetfalu in Anwendung zu treten habe, und es sind auch die mit der Konscription betrauten Kommissionen in diesem Sinne anzuweisen. Damit jedoch nicht etwa eine irthümliche Auslegung dem § 5 des 1848er Gesetzes beigelegt werde, so ist dem K. Landes Gubernium hierüber Bericht zu erstatten und nun eine dießfällige Weisung zu bitten.”

Egyébként a huszonnégy székbeli helység összeírásai ellen egyetlen panasz sem érkezvén, a választmány csupán azt állapította meg, hogy Jakobsdorf és Neustadt helységekből a D jelű lajstorn csupán „egyszerűen” (*einfach*), azaz egy példányban érkezett be, kérte hát a másik két példányt is. Azt is megállapította, hogy Gürteln (?) és Buch (?) falvakban egyetlen 8 forint adócenussal összeírható választó sem volt.

A székhivatalra (*Stuhlamt*) bízzák annak kihirdetését, hogy 21-én a két mezőváros (Großschenk, Agnetfalu), 22-én pedig a 22 falu választói szavazhatnak. A választási bizottság (*Wahlkommission*) Friedrich Schmidt polgármester elnökből, Daniel Schan előljáróból (Großschenk) és Stefan Lubsch előljáróból (Agnetfalu) mint ülnökökből, valamint egy községi jegyzőből állt.

A választmány — több száz törvényhatósághoz hasonlóan — úgy rendelkezett, hogy két pótképviselőt (*zwei Ersatzmänner*) is válasszanak, ha a megválasztott képviselő(k) nem fogadná(k) el mandátumukat, avagy egyébként akadályozva volnának, nehogy ezt az időrabló választási procedúrát meg kelljen ismételni. Jellegzetesen „takarékos” százsz érvelés, amely csak abban hibázik, hogy a pótképviselő intézményét ez a választási rendszer már nem ismerte. Hiába is keresték, az Utasításban nem találtak rá rendelkezést. Sebj, az előző erdélyi országgyűlési választások gyakorlatát fönntartva, a képviselő választás szabályait alkalmazták ez esetben is.¹²⁶⁷

Az 1866. február 21–22-én megtartott együttes választáson 2–2 vokssal 613-an szavaztak. Képviselő lett Friedrich Eitel királybíró (*Königsrichter*) (589), dr. Georg Teutsch (*Dechant*) (452); pótképviselők (*Ersatzmänner*): Karl Kaufmann ülnök (*Assessor*) (568) és Friedrich Schaser székjegyző (415).¹²⁶⁸

Segesvár és széke

385 I. választókerület/város⁺

386 II. választókerület/szék⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. Goosz Károly lelkész, gimn. igazgató. T651: (1814–) LN, 1849. márc. 1.

II. vk. Gull József széktisztviselő. T678: (1820–1899) 1849-ben választották meg, 1866-tól 1875-ig itt, 1881–1872: Kereszténysziget: A1, BY, A2.

III. Az 1866-i segesvári választást azért semmisítették meg, mert az összeírást az 1848: II. tc. teljes mellőzésével végezték (R. 220.).

¹²⁶⁷ „Es wird ferner die Frage in Anregung gebracht, ob es nicht zweckdienlich und nothwendig sei, bezüglich der zu wählenden Deputirten auch zwei Ersatzmänner gleichzeitig zu wählen, weil der mögliche Fall eintreten könnte, daß eine Ablehnung oder sonstige Verhinderung der gewählten Deputirten eintreten könne, in welchem Falle dieses viel Zeit in anspruch nehmende Wahlgeschäft erneuert werden müßte. Nachdem über diesen Gegenstand die gegebene Instruction keinerlei Weisung enthält, so wird beschlossen. Nach dem Vorgange und Gebrauche bei früheren Landtagswahlen auch derzeit die Wahl von Ersatzmännern eintreten zu lassen und zwar in der Art, daß zugleich zwei Deputirte und zwei Ersatzmänner gewählt werden sollen.”

¹²⁶⁸ OL Fökorm. 1866:6414.

V. A Segesvárt és székét képviselő székgyűlés (*Stuhlsversammlung*) által választott központi választmány 1866. február 12-i alakuló ülésén az összeírások gyors lebonyolítása végett két, egyenként három-három tagból álló összeíró bizottságot választott: az elsőt a székváros, a többit pedig a székbeli falvak választóinak összeírására. Meghagyta nekik, hogy a választói névjegyzékeket a helyi előjáróság házában (*im Hause des Ortsvorstandes*) tegyék közzé úgy, hogy 14 napon belül három példányban elő is terjeszthessék a központi választmányban.

Nehogy a törvényt eltérően értelmezzék, az 1848:II. (kolozsvári) tc.-et még az ülésen fölolvasták. Két probléma vetődött föl.

1. A törvény 5. §-a szerint a szász törvényhatóságokra is kiterjedt a vármegyékre, Fogaras vidékére, valamint a székely székekre vonatkozó rendelkezés, mely az 1791:12. tc. szerint mindegyik 100 füst fölötti falut két-két, a kisebbeket pedig egy-egy képviselő (elektor!) küldésének joga illeti meg [4. § c)]. Miután a választásokra vonatkozó főkegyelmeztetés 1. pontjának harmadik bekezdése az akkor működő képviselői testületek — köztük a városi esküdtközségek — tagjait „mint ilyeneket”, „ha egyéb törvények minősítéseknél fogva a választásra különben is jogosítva nem volnának”, kizárta a választóképességből, kérdéssé vált, hogy ez esetben e községi képviselőket (elektorokat) kik választhatják meg. Egyáltalán megválasztandók-e?

2. A törvény 5. §-a a szász törvényhatóságokban a városok és „helységek” lakóit — miként addig, ezután is — „minden nemzet és valláskülönbőség nélkül” együtt részesítette a választójogban, mégpedig a magyar és székely törvényhatóságokban önálló képviseléssel nem bíró városok és „falusi községek” lakosaira megállapított censusok szerint [4. § b), c)]. A központi választmány ellentmondást vélt fölfedezni e szakasz rendelkezései között. Míg ugyan 1848 előtt a képviselőben egyáltalán nem volt különbség a város és a falu között, természetesen az arányok figyelembevételével, most a törvény — az 1/4 jobbágytelek kivételével — csupán a városokra rendelte az 1848:V. (pozsonyi) tc.-ből ismert vagyoni, iparüzési és jövedelmi censusokat, a falvak lakóira viszont új censzust alkotott. Csak azok nyerhettek választójogot, akikre — a fejadót nem számítva — évi 8 pengőforint egyenesadó volt kivetve. Ez pedig — a jelek szerint — súlyosabb volt, mint pl. a 300 ezüst forint értékű ház vagy a 100 ezüst forint biztos évi jövedelem igazolása.

A központi választmány mindkét kérdés eldöntését kérve a főkegyelmeztetéshez fordult.¹²⁶⁹ Csatolta Julius Matz választmányi tag indítványát is, amely az 1. kérdést illetően

¹²⁶⁹ „Bei Auflesung der Wahlinstruktion und des Landtags Artikels II. vom Jahr 1848 wurde die Frage aufgeworfen, ob die sächsischen Ortsgemeinden außer den nach dem Census Wahlberechtigten noch je zwei Vertreter, wie dieses aus dem obberührten Landtagsartikel hervor zu gehen scheine, zur Wahl der Landtags Deputirten zu entsenden haben, und auf welche Art diese Vertreter, da nach § 1 Absatz 3 der Instruktion die Communitäts Mitglieder als solche kein Wahlrecht ausüben können, — gewählt oder ernannt werden sollen? Weiter wurde, da nach § 5 des Art. II. vom Jahr 1848 in den sächsischen Verwaltungskreisen die Bewohner der Städte und Ortschaften das Wahlrecht ohne allen Unterschied gemeinschaftlich ausüben, nach § 4 lit. c aber nur diejenigen Bewohner der Dorfgemeinden das Wahlrecht haben, welchen außer der Kopfsteuer noch eine Steuer von wenigstens 8 Fr. angeschrieben ist, — die Frage aufgeworfen, ob der § 3 de berührten II. Artikels, nach welchem die sächsischen Städte das Wahlrecht auszuüben haben, auch auf die Landgemeinden bezogen werden solle, ob nämlich auch in diesen Gemeinden außer den im Absatz d genannten Individuen die Einwohner, welche, wenn sie auch nicht 8 Fr. Steuer über die Kopfsteuer zahlen, jedoch ein Haus oder Grundstücke im Werthe von 300 Fr. besitzen oder ein jährliches Einkommen von 100 Fr. nachweisen, so wie die Handwerker, wenn sie mit einem Gesellen arbeiten, — das Wahlrecht auszuüben haben, oder ob für die Landgemeinden bloß der Absatz c des 4. § des II. Gesetzartikels vom Jahr 1848, nach welchem bloß der Census die Wahlberechtigung begründet, maßgebend ist.”

maga is a főkormányshéket tartotta illetékesnek a döntésre, a 2. kérdésben viszont a választmányt, mégpedig úgy, hogy a városi választójogot a falvakra is kiterjesztheti.

A főkormányshék csupán március 20-án válaszolt. E szerint:

1. A füstök szerinti képviselő(k) választása községek (falvak!) joga lévén, azokat szabadon csakis ők választthatják meg. Abban viszont nem foglalt állást, hogy a községek mely orgánumai gyakorolják e közvetett választási jogot.

2. A törvény világosan különböztet a városok és falvak lakóinak választójoga között [4. § b), c)]. E cenzusokat külön-külön meg kell tartani.

Egyebekben pedig utasította a választmányt, hogy mind az összeírás, mint a választás egyéb kérdéseit saját hatáskörében a törvényt alkalmazva oldja meg.¹²⁷⁰

Az április 19–21-én megtartott *együttes választáson* 389-en adtak le a képviselőkre és a pótképviselőkre 22 szavazatot. Gull József (342) és Wagner Frigyes (312) Segesvár város és székek képviselői lettek, Bre[h]m József (47) és Fabricius Károly (89) ellenében. Az állandó igazolási bizottság egyébként a pótképviselők választását eleve érvénytelennek jelentette ki, mivel őket a törvény nem ismerte. Hetvennyolc segesvári polgár május 14-én panaszt emelt, mivel a Gull József vezette közigazgatás nem tartotta meg a kormányshéki Utasítás számos pontját. Így:

1. Nem tette közzé a 10. pont szerint az összeírással kapcsolatban közzéteendőket (pl. az összeírás helyét, idejét, a felszólamlás módját).

2. "Az összeíró bizottmányok [...] az 1848: erdélyi II. tc. 3. §-a mellőzésével önkényileg jártak el, mert sok olyan egyének, kiknek házaik több ezer forint értékűek, a jogosult választók közé nem vétettek fel, és ha ezek a középponti bizottmánytól kérték felvételüket, azon okból, mert nem városi polgárok, elutasítottak, habár az írt választási törvénycikk minden bennszülöttet, ha 300 ft [forint] értékű házzal bír, a követválasztásra jogosítottnak elismer."

3. Segesváron nem tették közzemlére az összeírást (Ut. 12.).

4. Csak a Gull-pártiakat értesítették a választás napjáról; a 650 szavazó közül csak 180-an jelentek meg (Ut.23.).

5. A szavazatokat egy kalapba tették, és nem őrizték meg (Ut. 25.).

6. Össze nem írtak is szavaztak az Utasítás 23. pontja ellenére.

Az állandó igazolási bizottság a 2., 4. és 6. pont miatt vizsgálatot javasolt. Erre Prugberger Józsefet kívánta kiküldeni, ám a Ház Trauschenfels Emilt bízta meg vele. A brassói képviselő jelentésében arról számolt be, hogy működését a segesvári városi hatóság akadályozta, "mert a magyar országgyűlésnek Erdélyben végrehajtói illetékessége nincs". Mi több: maga Gull jelentette ki előtte, hogy "a magyar országgyűlésre Erdély törvényesen képviselőt nem választhat". A központi választmány két tagja és a panasztevők megvizsgálták a 3. városrészben (*Nachbarschaft* = szomszédság) a szavazást. Az összeírt 9 választóra 21 olyan jogosult esett, akiket kizártak a választásból. Mivel éppen e területen folyt az összeírás, "igazoltnak látszik azon nézet, hogy a többi városrésze vonatkozó munkálat legalább éppen olyan hibás és nem pontosabb, mint a megvizsgált". Goht Frigyes összeíró bizottsági tag szerint ezeket az 1848 előtt választójogosult polgárok azért hagyták ki, "mert ezek a proletariátushoz tartoznak, s az 1848 előtti polgárok jegyzéke egyáltalán nem vétetett tekintetbe". Márpedig ez az 1848.II. tc.2. § e) pontjának megsértése.

A külvárosban nem hirdettek ki semmit a választásról. Elmaradt a reklamációs határidő közzététele is. Akik pedig reklamáltak, azokat elutasították; Pósz Sándor 200 forint értékű házát, másnak a kereskedelmi üzletét nem vették tekintetbe. Nyílt törvénytörés volt, hogy a

¹²⁷⁰ OL Főkorm. 1866:4909.

városi énekmester összeíratlanul is szavazott. Kornest külváros román választóit pénzbüntetéssel fenyegetve szólították szavazásra.

A központi választmány községi és széki tisztviselőkből állott, akik ráadásul e vizsgálatot is gátolták. A jelentő szerint e tisztviselők "az 1848-ki törvényeknek tüntetéssel mutatott lenézése által a lakosságot az 1848-ki törvények irányában ellenzéknek akarták megnyerni, oly ellenzéknek, mely a lakosság hajlamában korántsem rejlik". A február 6-i székgyűlésen jogóvás történt. Az uniót (1848:I. [erdélyi] tc.) el nem ismerve csak azért rendelték el a választást, mert más szász székek is megtették.

Az egyik melléklet szerint a megtámadottak e vizsgálatot egyoldalúnak tartották. Ez sem akadályozta azonban az állandó igazolási bizottságot, hogy december 17-én e választás megsemmisítését indítványozza, s új összeírást javasoljon. Másnap a Ház közhelyesléssel fogadta e javaslatot, és a két segesvári mandátumot megsemmisítette. Gull József újabb mandátumát 1867. június 28-án ismét megsemmisítették, majd csak harmadik választását igazolták október 12-én.¹²⁷¹

Szászsebes és széke

403 I. választókerület⁺

404 II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. *Balomiri Simon* székügyész. T95: Simeon B. 1867-ben is itt, A1.

II. *Májszter Sámuel* h. székbíró. T1233: Maister, 1849. márc. 1-jéig. *Khail Mihály* ügyvéd. T1015: Michael K. 1849. jún. 19-étől. 1848-ban pótképviselő: Papp Gergely (T1514).

V. Az 1866. március 12–15-i választáson a jegyzőkönyv szerint a 678 összeírtból 604-en vettek részt. A három első napon a szászsebesiek, az utolsón pedig a szék többi községéből való választók szavaztak le. A választás eredménye: Simon Balomiri (569), Dr. Abraham Tincu (Tinku) (324), Carl Leonhard (285), Emil Neugeboren (10), Josef Roth (5).

Hárman kaptak még két-két, kilencen pedig egy-egy szavazatot; szászok és románok, köztük egy bizonyos Doctor Nemes is. A képviselő így Balomiri székbíró (*Stuhlrichter*) és Tinku ügyvéd (*Landes Advocat*) lett. Pótképviselőket nem választottak.¹²⁷²

¹²⁷¹ OL KL 1865–68:583., 608., 609.

¹²⁷² OL Főkorm. 1866:8719.

365 I. választókerület/Belkerület⁺

366 II. választókerület/Külkerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

I. vk. *Lészai Dánieal* főorvos. T1170: Lészay.

II. vk. *Popovics Miklós* görögkeleti esperes. T1604: gk. dékán.

III. 1866-ban a központi választmány összetétele ellen és a román nyelv kizárólagos használata miatt benyújtott panaszt az állandó igazolási bizottság elutasította (R.210–211.).

V. Szászvárosszékből az 1866. január 23-i szűkebb székgyűlés, melyben a széki községek (*Stuhlgemeinden*) 26 képviselője mellett a városnak (*städtische Kommunität*) csak 6 képviselője vett részt, "elhatározta, hogy nem azért küld követet Pestre, mintha azáltal az unióba belé egyeznék, hanem csak hogy Erdély is képviselve legyen a koronázási országgyűlésen".¹²⁷³ Ezen egyetlen, a *Landes Gubernium*hoz intézett magyar és német nyelven egyaránt megfogalmazott föliraton kívül minden jegyzőkönyv román nyelvű.

A központi választmány elnöke Nagy Ignác (Ignatiu Nagy) királybíró volt. Tagjai között volt a két későbbi képviselő: Joane Balomiri és Joane Tulbasiu is. Joane Balomiri szenátort helyettes elnökké választották, s tagja lett a választási bizottságnak is. A választmány jegyzője Michaela Dobó de Rusca volt (*secret.[ar] Judit.[iar] Not.[ar] comitetului*). Szóval: ruszakai Dobó Mihály bírósági titkár...

Mindjárt a központi választmány első, 1866. január 24-i ülésének kezdetén Herman Riebel figyelmeztetett: azok a bizottsági tagok, akik szerinte nem „jogosult választók”, nem vehetnek részt a bizottság vitáiban és döntéseiben. A résztvevők ebbe nem mentek bele. Indokaik: a bizottság még meg sem alakult; tagjai nem tettek esküt; előre nem dönthető el, hogy valaki választó lesz-e. A bizottság tagjai az elnöklő Nagy Ignác kir. törvényszéki bíró fölszólítására anyanyelvükön nyomban esküt is tettek. Jegyzővé Dobó Mihályt megválasztván, a hivatali elfoglaltságai miatt visszalépő Nagy Ignác helyett — igaz, csupán helyettes elnökül — Joanu Balomirit titkos szavazással választották meg. (A 21 tagból 17-en szavaztak rá. A szászok és magyarok 7-en voltak.)

Fülöp György (Georgiu Filepu) fölvetését, hogy Joane Tulbasiu esperes és még két másik román bizottsági tag nem üti meg a cenzust, a választmány előbbi döntése elleni provokációnak minősítette.

Miután Dobó Mihály javaslatára elfogadták, hogy a választmány hivatalos nyelvvül *a román*t használja, hozzáláttak az összeíró bizottságok megalakításához. Problémaként vetődött föl, hogy a választmány tagjai egyáltalán lehetnek-e összeírók, avagy éppen csupán *ők* lehetnek-e. Friedrich Vagner [Wagner] — nyilvánvalóan szász–magyar érdekből — azt

¹²⁷³ OL. Főkorm. 1866:5378. „In der am 23. Jän[n]er 1866 unter dem Vorsitze des Jurisdictions Vorstandes abgehaltenen Stuhlsversammlung, bestehend aus 26 Abgeordneten der Stuhlgemeinden und 6 Abgeordneten der städtischen Communität, hat die Stuhlsversammlung unter Protestation gegen die Union Ungarns mit Siebenbürgen beschlossen, insofern an den angeordneten Wahlen zum ungarischen Landtage nach Pesth theilzunehmen, als die Abgeordneten Siebenbürgens bloß zum Krönungslandtage nach Pesth einberufen wurden. Ferner, daß der Brooser Stuhl in Gemeinschaft mit der Stadt bloß einen Wahlkreis bilde und daß das Central Wahlcomite aus 20 Personen zu bestehen habe.”

javasolta, hogy csak kívülállók legyenek tagjai az összeíró bizottságoknak. Nicolae Bercianu viszont Bazilie Basarabától és Fülöp Györgytől támogatva — román oldalról — éppen ellenkezőjét állította: csupán e választmány tagjai tölthetik be ezt a tiszteletet is. Végül is Dobó Mihály jegyző áthidaló javaslatát fogadták el: az összeíró bizottságok tagjai e választmány tagjai és mások is lehetnek.

Úgy döntöttek, hogy Szászvárosban három, a falvakban pedig egy-egy összeíró bizottságot alakítanak; valamennyit három-három tagból. A szászvárosiakba egy-egy szász vagy magyar tag is bekerült; a tizenhárom falusi bizottság tagjai között csak mutatóban volt néhány nem román nevű tag. Jellemző módon a szászvárosi nem román összeírók eredeti álláspontjuk mellett kitartva mint központi választmányi tagok nem fogadták el e megbízásokat. Helyükre olyan szász és magyar lakosok kerültek, akik nem voltak tagjai a választmánynak.

A központi választmány február 1-i ülésén Fülöp György az 1848:II tc. 3. § a) és c) pontjában említett *föld és földbirtok* kapcsán azt kívánta tisztázni, hogy e fogalmak csupán a „belső területre”, avagy a mezőre is vonatkoztathatók-e. Friedrich Wagner indítványára február 3-án a guberniumhoz terjesztették föl e kérdést. A február 17-i ülés jegyzőkönyvében csupán a főkérmányszek választának tényét rögzítették.

Ez utóbbi ülésén vették jegyzőkönyvbe Dane István szászvárosi református lelkész, dr. Leszay László és Bocz Samu tiltakozását az ellen, hogy a magyar és német nemzetiségű választókat is románul — románosított néven — írják össze. Friedrich Wagner ezt egyenesen föllebezési oknak tartotta. A választmány — kapván kapva Wagner inkább fenyegetésnek szánt nyomatékosításán — a reklamáció útjára terelte e kérdést... (Mint a jegyzőkönyv február 26-i hitelesítésekor kiderült, Wagner nem is fogadta el a neki tulajdonított „indítványt”). Amikor viszont a választmány elé került egy erre is hivatkozó reklamáció, a cinikus válasz az volt, hogy „a helyesírás szorosan nem tartozik az összeírás lényegéhez”, így nem is lehet figyelembe venni! Wagner indítványára határozták el azt is, hogy az elkészült névjegyzékekkel összevetés végett a falvakból is bekérjük az adózási adatokat tartalmazó ún. „C-táblákat”.

Beérkezvén a „C-táblák”, a bizottság Ioane Tulbasiu és Dobó Mihály jegyző javaslatára úgy döntött, hogy hivatalból nem, csak kifogásra vizsgálja meg a névjegyzékekbe fölvev választókat.

Tulbasiu javaslatára a szászvárosi névjegyzékbe fölvev perkászi választókat (197–269.) — mint akik „földbirtokosok Orestiában” [Szászvárosban] — annál is inkább megerősítették, mivel „Perkász és Kosztan községek *Orestia* szék körzetében és irányítása alatt állnak”. Más községeknek Szászváros határában birtokos választóit is így erősítették meg.

Fülöp György egy reklamáció kapcsán indítványozta, hogy azokat, akik 1865-ben nem voltak adókötelesek, és nem is írták őket a 8,4 forint adócenzus alapján össze, ne nyilvánítsák választóknak. A választmány mégis úgy döntött, hogy ha valaki az 1865-i adótáblában nem szerepel is, ám „adásvételi szerződéssel, helyrajzi számmal, földtulajdon-lappal igazolni tudja, hogy a földtulajdonát 1865-ben használta és adóköteles [is] volt”, választó lehet.

A titkosan megválasztott választási bizottság hét tagjából két szász és egy magyar volt. Joan Balomiri is tagja lett.¹²⁷⁴

A választás március 5-én kezdődött, és 10-én fejeződött be. Egyszerre két képviselőre lehetett szavazni; tetszés szerint szóban nyíltan vagy írásban és titkosan (*in seris*). Aki nyíl-

¹²⁷⁴ OL Főkorm. 1866:ad 7604. (román nyelvű jegyzőkönyvek)

tan szavazott, neve után azt is fölírták, hogy kikre. A titkosan szavazók e rovatában csupán ezt jegyezték be: *seris*. 392-en szavaztak; Balomiri Joan (Johan, János) 390, Tulbasiu Joan (Johan, János) 367, Dobo Michael (Mihály) 22 voksot nyert; 1-1 szavazatot kapott még Saguna metropolita, Wancia püspök, Nemes, dr. Leszay Dániel, sőt Bercianu Nicolae, a választási elnök is.

A március 15-i jegyzőkönyv szerint március 20-án [!] Papp István, dr. Leszay Dániel, Nemes Vilmos, Dane István, Magyar János és Leszay János protestált a választás ellen az országgyűlésnél. A központi választmány mint rá nem tartozóval nem is foglalkozott vele. Itt is, miként korábbi jegyzőkönyvek esetén, vitákkal járt az előző ülés jegyzőkönyvének hitelesítése, ezek ugyanis többnyire pontatlanul adták vissza a magyar és szász indítványokat.¹²⁷⁵

A „nem román választók” (szászok, magyarok) panasza a székgyűlés összetételén s a központi választmány illegitim voltán alapult. Emellett fölpanaszolták, hogy elmaradt a meghirdetés a *szomszédságok* és *fertálykapitányok* által; kifogásolták a kizárólagos román nyelvhazsnálatot, valamint az összeírás hibáit. Perkász község választóit azon a jogcímen írták össze a városban, hogy Szászváros határában 300 forint értékű földjük van, pedig, „valamely közönségnek [...] lakója csak az lehet, aki ép[p]en azon közönségben [községben] lakik”, s az „állampolgárok ott élvezhetik polgári jogukat, ahol a terheket hordozzák”. E 73 lakos nem felelt meg a saját községi cenzusának. A román többségű részeken román többségű összeíró küldöttségek jártak házról házra. Nem használtak hiteles adatokat, pl. telekkönyveket.

„A szavazatszedő bizottmány kevéssel a szavazás megkezdése előtt maga hozta azon határozatot, hogy kinek amint tetszik, szóval vagy írásban szavazhasson.” Hatásköre erre nem volt. A szavazócédulákat a „román cancelláriára” osztotta ki.

A két jelöltnek és a megválasztott képviselőnek nem volt választójoga! Babomiri ugyan szenátor, de nem szászvárosi polgár. Az 1805-i *regulativum punctumok* szerint ez törvénytelen, mert szenátor csakis *bene possessionatus homo* (jó birtokos ember) lehet. A vidékiektől megkövetelt 8 forint adócenzussal sem bírt; a kolozsvári országgyűlési igazoláson is csak úgy csúszhatott át, hogy senki nem emelt ellene panaszt. Az az állítása pedig, hogy 120 forint tiszta jövedelme van, a törvény helytelen magyarázatán alapszik.

A panaszosok a székgyűlés szabálytalansága miatt már február 8-án az erdélyi főkormányshékhé fordultak. Szerintük ugyanis a királybíró- és shékbíróválasztásra jogosult tágabb gyűlést kellett volna ez alkalommal is egybehívni.

Az állandó igazolási bizottság a képviselőkhöz: Balomiri Jánosnak és Tulbás (Tulbasiu) Jánosnak kedvezve a petíció elutasítását javasolta a Háznak.¹²⁷⁶ Szerinte pl. a 73 presziki (perkászi) lakos az 1848: II. tc. 3. §-a értelmében jogosult volt. Balomiri János Balomir helységben 12 forint földadót, Tulbás János pedig Vesz helységben 5 forintot meghaladó föld-, Szászvárosban pedig 9 forinton felüli jövedelemadót fizetett, tehát megütötték a cenzust.¹²⁷⁷

¹²⁷⁵ Uo. 7604. vö. 2870., 4538. A román nyelvű jegyzőkönyv dátuma (15/3 [1]866) az ortodox naptár szerinti, a panasz viszont — mint a jegyzőkönyv 4. pontja mutatja — Gergely-naptár szerinti (20 Martie 866) keltezésű.

¹²⁷⁶ Vö. R. 210–211.

¹²⁷⁷ OL KL 1865–68:300., 359.

401 I. választókerület⁺

402 II. választókerület⁺

I. Képviselők 1848-ban:

I. vk. *Schmidt Henrik [Heinrich]* jogakadémiai tanár; T1745: nagyszebeni jogakadémia; KN; 1848. szept. 19-ig (1849. márc. 1-ig); *Bergleiter Gyula [Julius]*, széktisztviselő; T[196]:I. vk.; 1849. júl. 21., mandátumát már nem tudta benyújtani.

II. vk. *Rosenfeld József [Josef]* udvari kamarai fogalmazó; T1703:II.; KN; 1848. szept. 19-ig (1849. márc. 1-ig).

V. A központi választmány 1866. február 23-án március 1-jére tűzte ki a választás kezdetét.¹²⁷⁸ A választás három napig zajlott; a szavazócédulákat 4-én számlálták meg. Képviselő lett Jacob Rannicher főkormányszéki tanácsos (834) és Josef Anderas Zimmermann volt nagyszebeni jogakadémiai tanár, királyi udvari egyháztanácsos (831); szavazat esett még Franz Schreiber városi tisztviselőre (178), Dr. Gustav Lindner ügyvédre (132), Jacob Bologna udvari tanácsosra (71), Joan Pinisiu királyi táblai ülnökre (71), Eduard Herbert felsőbbírószági alelnökre (50), valamint további három jelöltre egy-egy voks.¹²⁷⁹

A választási jegyzőkönyv mellett fekszik a március 1–2-án a választási bizottsághoz (tulajdonképpen: a szavazási küldöttséghez) intézett négy román beadvány is. A kérvényező községek: (1) *Saliste*, Galesiu, Tilisca, Vale, Cocova; (2) *Reisnariu*, Bongard, Mohu, Jadu, Poplaca; (3) *Tolmaciu*, Sebesiu superiore, Sebesiu inferiore, Racovitiu, Boitia, Talmacelu, valamint (4) *Orlat*. Kérvényeik a kolozsvári országgyűlésen előadott román kisebbségi véleményen alapulnak. Közös bennük Magyarország és Erdély uniójának és a — szerintük — antidemokratikus és jogellenes 1848:II (kolozsvári) tc.-nek elvetése. Csak a „szent trón” és az uralkodó iráni hűségből, ám *jogfönntartással* vesznek részt a választáson. A Salisten (Szelistyén) március 1-jén fogalmazott beadvány a helyi viszonyok bírálátát is adja. Kifogásolja, hogy Saliste és Tolimaciu csak közigazgatásilag tartoznak Szebenhez. A politikai és törvényhatósági jogokból teljesen ki vannak rekesztve. Nincsenek képviselve a székgyűlésben, nem vehetnek részt a Szász Egyetem képviselőinek választásain. Hiába akartak román képviselőt választani a pesti országgyűlésre, ez nem sikerült. Nevéből ítélve Jacob Bologna és Joan Pinisiu lehetett a jelöltjük, ám csupán 71-en szavaztak rájuk.¹²⁸⁰

¹²⁷⁸ OL Főkorm. 1866:5593.

¹²⁷⁹ Uo. 7244.

¹²⁸⁰ Uo. A szelistyeyi petícióról lásd még : *Jordáky Lajos*, 63.

Szerdahely és széke

405 I. választókerület

406 II. választókerület

I. Képviselők 1848/49-ben:

Schmidt Konrád (1815–) ügyvéd. (Tóthnál nem szerepel!) *Zimmermann József* (1810–) jogakadémiai tanár. T2293 (1810–1807); *Josef Andreas Zimmermann*, 1849. márc. 1-jéig. Nagyszeben I. vk. 1866/67; szebeni jogakadémiai tanár.

V. A központi választmány 1866. február 7-i ülésén elhatározta, hogy tekintettel az összeírás költségmentes lebonyolítására, mely mellett írnokokat amúgy sem tudna kiállítani az utazó bizottságokba, a választókat községenként íratja össze. A községi összeíró bizottságok három tagból álltak: a községi elöljáróból (*Ortsvorstand*), egy esküdtből és a jegyzőből. Az összeírások ellen reklamáció nem érkezett. Az összeírások átvizsgálásakor észlelte a központi választmány, hogy Dobringen községben három evangélikus tanítót (*Schullehrer*) is összeírtak, holott csak egy volt. A két segédtanítót (*Schulgehilfen*) törölte is.¹²⁸¹ A német nyelvű választási jegyzőkönyvek szerint a választás kerületenként zajlott ugyan le, ám mind a kettő Szerdahelyen (Reussmarkt).

Az I. kerületben 158-an szavaztak; itt a 149 szavazatot kapó Gustav Wendel királybíró nem fogadta el a mandátumot, így Carl Morscher ügyvéd (*Landes-Advokat*) 81 szavazattal lett képviselő. A II. kerületben 101 választóból 98-an Elias Macellariu kormányzéki tanácsosra (*Gubernial Rat*) szavaztak. Mint a jegyzőkönyvből kitűnik, az egész választás a legnagyobb rendben és csendben történt; a legkisebb zavar sem volt. A megválasztott képviselők nevének magyar változata: Morscher Károly, Macelláriu Illés.¹²⁸²

Újgyház és széke

407 Alzen/Alkerület/II. választókerület⁺

408 Leschkirch(=Újgyház) /Felső kerület/ I. választókerület⁺

I. Képviselők 1848/49-ben:

Alzen: *Bransch Mihály* széki tisztviseelő, régi követ: T305: Michael Brandsch,

¹²⁸¹ „Ist die Ueberprüfung der von den aufgestellten Conscriptions Comissionen eingereichten Conscribtions-Listen der zu Landtags-Deputirten Wahl-berechtigten in den zum Stuhl Reussmarkt gehörigen Ortschaften. Bei der vorgenommenen Ueberprüfung der vorgelegten Conscriptions-Listen stellt sich heraus, daß in der Gemeinde Dobringen drei ev. Luth. Schullehrer conscribirt erscheinen, während allbekant in allen sächsischen Dorfgemeinden nur ein Schullehrer bleibend angestellt ist, und die übrigen im Lehrfache verwendeten Kirchenbediensteten nur als Schulgehilfen zu betrachten sind. Da nun nach dem 2ten Gesetz Artikel des Jahres 1848 nur die Schullehrer als wahlberechtigt anerkannt werden, so findet das Central Comite zu beschließen, daß die beiden gesetzwidrig conscribirten Michael Velther und Mathias Schmidt aus der Conscribtions-Liste zu streichen sind und die Dobringer Conscriptions Comission hiernach zu verständigen sei.”

¹²⁸² OL Főkorm. 1866:7143. vó. 5881.

Leschkirch: *Friedenfels Jenő* kancelláriai fogalmazó. T603: Eugen F. (–1885), KN, 1849. márc. 1-jéig. (Mindketten: "nicht angenommen", — 1848. aug. 5. — szept. 19.).

V. A központi választmány 1866. február 10-én — miután Herbert királybíró (*Königsrichter*) és mint egy szász egyetemi kiküldött (*Universitäts Deputierter*) Nagyszebenben volt — a tagok közül Thomas Wilhelm Dortleffet választotta meg helyettes elnökké. Ő vezette a következő, február 21-i ülést is. Összeírási viták nem voltak. A március 5-i együttes választásban — 2–2 szavazatot leadva — 153 választó vett részt. Képviselő lett Wilhelm Dortleff helyettes székbíró 136 és Michael Binder bírósági tanácsos 122 szavazattal. A többi szavazat 7 jelölt között oszlott meg.¹²⁸³

MAGYAR TENGERMELLÉK

413 Fiume

I. Képviselő 1848/49-ben:

Susanni József kormányzó-tanácsnok; mandátuma távolléte folytán 1849. március 1-jével szűnt meg.

V. Ismeretesen az 1861. évi helytartótanácsi választási szabályzat szerint Ferenc József sem ekkor, sem 1865-ben nem küldött meghívólevelet e *corpus separatum*ként egyébként Magyarországhoz tartozó és az 1848:V. tc. 5. §-ának B/104. pontja szerint kerületével együtt önálló választókerületet képező, sajátos jogállású törvényhatóságnak. Időszakunkban, 1867. június 6-ától Radics Ákos Deák-párti honatya képviselte.

¹²⁸³ OL Főkorm. 1866:6983. vö. 4772., 6511.

Hibátlan és hiánytalan munka nincs. A térképmelléklet beszerkesztése közben döbbsentem rá, hogy erről az árva választókerületről megfeledkeztem. Így most, az utolsó pillanatban (1999. március 31-én) iktatom ide, az öt „megillető” önálló lap hiján Erdély alá. Választási iratait honi levéltárban azért nem találhattam, mivel az 1867 utáni Belügyminisztériumba fölterjesztett választási iratokból *minden* olyan aktát kiselejtezték, amelyben törvénysértést nem észleltek.

Mellékletek

Utasítás

Az 1865-ik évi Karácsonhó 10-ére Pestre összehívott magyar országgyűlésre küldendő Erdélyi törvényhatósági követek választására nézve:

1. A választásokra nézve Ő Császári és Apostoli Királyi Felségének múlt 1865-ik évi Karácsonhó 25-én 5580. udvari szám alatt kelt kegyelmes királyi leiratánál fogva a közös hongyűlésre küldendő követek népképviselőt alapjáni választásáról az erdélyi 1848-ik évben alkotott II-ik törvénycikkely szolgálván sinormértékül, az ebben meghatározott illető választók közbejöttével a 7-ik §-ban kijelölt törvényhatóságok részéről a követek az abban kijelölt számmal választandók, a követküldésre jogosított törvényhatóságokhoz hozzájárulván Naszód vidéke, mely hasonlóan két követet küldend.

Továbbá követválasztási tekintetben Szász-Régen várossa Torda megyéhez, Fogaras várossa Fogaras vidékéhez és Verespatak Abrudbányához számítatik a nélkül, hogy ezen városok különbeni közigazgatási állásában e miatt változás történnék, minélfogva az ezen említett városbeli választók az illető saját kebelbeli hatóságok útján lesznek összeirandók és az illető választást vezető középponti választmányok összealkotásában az említett városok is tekintetbe veendők.¹²⁸⁴

Az idézett II-ik törvénycikk határozottan kifejezvé a 3-ik, 4-ik és 5-ik §§-ban, hogy a haza különböző törvényhatóságaiban kiket és mily minőségnél fogva illet meg a választási jog, a törvény határozmányain túlterjeszkedni nem lehet, következőleg a törvényhatósági jelenlegi tisztviselők, úgy a városokban az esküdt községek s egyéb törvényhatóságban a képviselő bizottmányi gyűlések és a képviselő testületek tagjai, mint ilyenek, ha egyéb törvényes minősítéseknél fogva a választásra különben is jogosítva nem volnának, nem választóképesek.

Az említett törvénycikk 3-ik §-a d) betűje alatt elősorolt honoratorok csak a városokban és ezekben is csak ott, a hol állandó lakásuk van, választó képesek.¹²⁸⁵

A II-ik törvénycikk 10-ik §-[á]ban felhívott 1847/8-ik évi Magyarországi V-ik törvénycikk 1-[s]ő §-[á]ban azon elv lévén kimondva, hogy a követválasztási jog gyakorlatában mindazok, kik az országgyűlési követek választásában az írt évig szavazattal bírtak, meghagyandók, ennélfogva azon erkölcsi személyek (testületek), melyek 1848-ik évig törvényes képviselőik által a követválasztási jogot gyakorolták, e joggal a jelen választás alkalmával is — önként értetőleg — bírnak, s következőleg az oly testületektől is, a melyek által fizetett adó a törvényben meghatározott censust üti, a szavazati jogot megtagadni nem lehet, azonban miután a II-ik törvénycikk 4-ik §-a c) betűje alatt említett községek képviselőik által a választásba különben is befolyandnak, a census szerint jogosult választóknak csak is oly községek tekinthetők, kiknek kirekesztőleges magánjoggal bírt oly külön birtokaik vagynak, melyekkel a censust ütő adófizetés van összekötve, minélfogva a közhelyek, közlegelők, közerdők, ha szintén a község neve alatt is vagynak megadóztatva, ily magán birtokoknak nem tekintethetők.

A választó képes erkölcsi személyek (testületek) a választásba törvényes képviselőik vagy meghatalmazottjaik által folynak be, kik azonban követté a II-ik törvénycikk 6-ik §-a értelméből következettve csakis azon esetben megválaszthatók, ha különben is személyileg választó képességgel bírnának.

Végre a census-képpen meghatározott adómennyiségre nézve megjegyzendő, hogy ebbe a fej- és pótlékadó kivételével minden egyenes (direct) adók és így a ház- és jövedelmi adó is beszámítandó.

2. Az idézett II-ik törvénycikk 8-ik §-a szerint a körülményekhez képest az illető törvényhatóságok által választó kerületek alakíttatván, ezek úgy létesítendők, hogy egy követ választása végett csak egy választó kerület legyen, ez esetben mindenik választó kerület egy követet választathatván.¹²⁸⁶

3. A Megyékben, Fogaras és Naszód vidékein, úgy a Székely Székekben a Főispánok, Főkapitányok és Főkirálybírák a közelebbi erdélyi követ-választásokra legfelsőbb királyi felhatalmazásnál

¹²⁸⁴ Utána kihúzott: Hasonlóan Csikszeredához Martonfalva is hozzáértendő.

¹²⁸⁵ Utána kihúzatott: Ugyanazon törvény 3-ik §-a e) betűje alatt említett városi polgárokon, kik mint ilyenek egyéb minőségre való tekintet nélkül választó képeseknek nyilvánítottak, csakis azok értetnek, kik az 1848-ik évig a követválasztásra jogosítva voltak.

¹²⁸⁶ Utána törölve: Megjegyeztetik [Önként értetik], hogy a törvényhatóságnak választó kerületekre osztása csak oly hatóságokra értethetik, amely több községekből van összealkotva, melynek a Megyék, Székek és Vidékek.

fogva közreműködni *hivatott* bizottmányi gyűléseket, minél rövidebb — 16. napon túl nem terjedő — idő alatt összehívják, csupán és kirekesztőleg *csak* a választás körüli, következő teendők végett:

a) A netalán a szózatolás közbeni rend érdekében szükségesnek talált választó kerületek alakítása iránt, tekintettel a területi és népességi arányra határoz.

b) Az említett 1848-ik évi II-ik törvénycikk rendelkezésének végrehajtására s általában a választási ügynek minden ágazataiban való kezelésére, vezérletére a Főtiszt elnöklété alatt egy több tagból álló, a Királyi Főkörmányszékkel közvetlen érintkezésbe lépendő középponti választmányt választ oly módon, hogyha a törvényhatóság választó kerületekre osztatnék, abban a külön választó kerületek mind képviselve legyenek s kellő arányban a községek előljárói is résztvegyenek; a főtiszt elfoglaltsága vagy akadályoztatása esetére a középponti választmány a maga kebeléből egy Elnöki helyettest választ, a jegyzőt is hasonlóan a választmány a maga kebeléből választván.

4. A Szász székekben és vidékekben hasonlóan az illető képviselői testületek útján történik, valamint a netalán szükséges választó kerületek létesítése, úgy a központi választmányoknak a fentebbi módoni alakítása.

5. A követ-küldési joggal bíró városok a középponti választmány alakítására nézve teljesítendőket a tanács és esküdt közönség közös ülésében végzendik.

6. Középponti választmányt ott is kell alakítani, a hol csak egy országgyűlési követ választatik. Önként értetik, hogy a középponti választmányok tagjai nemcsak a megyei, vidéki és székely-széki bizottmányi gyűlések, úgy a szász törvényhatósági és városi képviselő testületek kebeléből, hanem azokon kívül is választhatók.

7. A 3-ik, 4-ik, 5-ik pontok értelmében hozandó határozatokról a Kir. Főkörmányszékhez haladéknélkül jelentés teendő, jelesen a bizottmányi gyűlések jegyzőkönyvei felküldendők.

8. A középponti választmány tagjai a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm s. a. t. (kinek-kinek vallása tartása szerint), hogy mindazt, mit az országgyűlési követnek (követeknek) választására nézve kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez tartozandik, híven, részrehajlás nélkül teljesítendem, Isten engem úgy segéljen s úgy adja lelkem üdvösségét.

9. A központi választmány kiküldetése után lehető legrövidebb idő — s jelesen a városokban legfeljebb két nap, egyéb hatóságokban pedig legfeljebb 5 (öt) nap alatt összeülvén

a) a vezérlete alá tartozó választási területre nézve a választók összeírására három tagból álló annyi küldöttséget nevez, mennyi annak jó móddali és minél gyorsabb véghezvitelére megkívánatik.

b) Meghatározza az időt, mely alatt az összeírásoknak, a netaláni felszolgáltatások elláthatására való tekintettel, véghezvitetni s a középponti választmányhoz beküldeni kell.

c) Tekintettel a közelebbi követválasztási előadatokra, az összeírás eljárási módját megállapítja s ahhoz képest az összeíró küldöttségeket utasítja s a szükséges előadatokkal is — illető esetben — ellátja.

10. A közigazgatás köteleességében álla kinevezett összeíró küldöttségek tagjainak neveit, kiszállásuk napját, a követendő eljárási módot s jelesen azon minőségeket, melyekhez a választó képesség kötve van, és az összeírás befejezésének határidejét, nem különben azon helyet, a hol az összeírás munkálatok az összeírás folyama alatt is megtekinthetők és a hová a netaláni felszolgáltatások bejelentendők, kihirdetni s minden e részben szokásban lévő módoknak használata mellett a lehető legnagyobb nyilvánossággal, haladéknélkül köztudomásra juttatni.

11. Az összeírásokra nézve, tekintettel a választók különböző cathegóriáira, az illető hatóságokhoz a Kir. Főkörmányszéktől különböző nyomtatott táblás jegyzékek küldetnek ki, és pedig

A. Az említett választási II-ik törvénycikk 3-ik §-[á]ban és a 4-ik § b) betűje alatt meghatározott s az 5-ik §-ban is felemlített különböző minőségű városi választókra nézve.

B. A 4-ik § a) pontja szerint a Megyékben, Fogaras és Naszód vidékein és a Székely székekben az 1791-ik évi XII-ik törvénycikkely nyomán jogosultakra nézve.

C. A 4-ik § c) betűje alatt, úgy az 5-ik §-ban említett census szerénti választókra nézve.

D. Azon községekre nézve, melyek a 4-ik § c) betűje értelmében szabadon választandó egy vagy két képviselőjük által a követválasztásba befolyni jogosítottak — külön-külön mintázatúakat.

12. Az előző pontban említett táblás jegyzékek használata s általában az összeírásnak a fennforgó körülmények által igényelt gyorsítása és könnyítése tekintetéből a következő utasítás adatik:

a) Városokban a városrészenként kinevezett küldöttségek az A alatti táblás jegyzékbe, az illető összeíró küldöttségek előre hivatalilag az illető rovatba beírják a hatáskörük alatti városrészbeli mindazon lakosok és birtokosok neveit, kik az köztudat, úgy a meglevő hivatalos adatok szerint a II-ik törvénycikk 3-ik §-a határozmányaihoz képest minden kétségen kívül választó jogosultaknak tekintendők, az illető rovatban kijelölván azon minőséget, melynél fogva a beírt, választóságra képesítve van, úgymint:

300 ezüst forint értékű háznak vagy földnek bírása,
kézműves, kereskedő, gyáros,
100 ezüst forint évi jövedelem,
tudor, sebész, ügyvéd s. a. t.

b) A Megyékben, Fogaras és Naszód vidékében a közelebbi [legutóbbi!] erdélyi követválasztás alkalmával az 1791-ik évi XII-ik törvénycikk nyomán jogosultak már össze lévén írva, az ezekről készült és megállapított összeírási jegyzékekből a most kiküldött B alatti táblás jegyzékbe, az ezen cathegoriabeli választók névsora előre hivatalból átírandó.

c) A mi a censushoz fogva képesített választókat illeti, minthogy a közelebbi országgyűlés, követválasztás tekintetéből, az ilyenekről szerkesztett összeírásokban, kinek-kinek neve után, fizetett adó-mennyisége is a fej- és pótlék adón kívül, fel van jegyezve, ezen összeírások célszerűen felhasználható adatul szolgálhatván arra nézve, hogy megtudni lehessen, miképp az összeírt ily minőségű egyének közül, kiknek adója üti a II-ik törvénycikk 4. §-a c) pontjában kijelölt censust, az ilyenek is a meglevő adatokból a C alatti táblás jegyzékbe előre, hivatalból beírandók, végre

d) A D alatti táblás jegyzékbe a követválasztás végetti képviselő küldésre jogosult községek s az általuk választandó képviselők száma lévén beírandó, a füstöknek e célból a II-ik törvénycikk 4. §-a c) pontja értelmében szükségelt községenkénti összeírása idő-megnyerés tekintetéből a törvényhatósági főnökök által haladéktalanul közigazgatási úton előlegesen eszközözendő, és így szerzett adatok nyomán a D alatti táblás jegyzékbe a községek nevei, az azonban az 1791-ik évi XII-ik törvénycikk nyomán jogosítottak füstjein kívül talált füstök száma s következőleg a községeknek egy vagy két képviselő küldésére jogosultsága az illető rovatokba előre hivatalból beírandók.

Az összeírási jegyzékek így előkészítettén, Városokban az összeíró küldöttségek egy meghatározandó és előre közhírré teendő helyen, a hasonlóan köztudomásra juttatandó naptól elkezdve 3 egymásutáni napon keresztül, az előlegesen hivatalból elkészített jegyzékeket az illető városrészekben köz megtekintésre kiteendik, ez idő alatt nyitva leendvén mindenki előtt az út, hogyha neve a jegyzékbe nem foglaltatik, abba beíratását eszközölhesse, vagy pedig, ha valaki helytelenül lenne beírva, az ellen kifogását megtehesse.

Megyékben, Fogaras és Naszód vidékén, úgy a Székely székekben a hivatalból előlegesen elkészített B és C alatti táblás jegyzékekből helységenkénti kivonatok készítenők és azok minden helységben a községi előjáróknál legalább is 48 óráig köz megtekintésre kiteendők, az illetők által lehető bejegyzési vagy kifogási felszólamlások megtehetése végett.

A Szász törvényhatóságokban is a C alatti táblásjegyzékre nézve, hasonló eljárás követendő.

Végre a D alatti hivatalból felvett jegyzékből, az összeíró küldöttség által minden községgel, az őt illető jegyzési pont közöltetik, felszólamlásának hasonlóan 48 óra alatti megtehetése végett.

13. Az összeíró küldöttség a bejegyzés iránti jelentkezéseket, úgy a bejegyzettek elleni kifogásokat, a felszólamlási idő leteltével első hatóságilag vizsgálat alá veszi, felettük határoz, az illető felszólamlók felszólamlásait igazolni tartozván.

14. Az összeíró küldöttség a bejegyzett választók neve után az igazolásul szolgált adatokat az összeírási jegyzék „jegyzés” című rovatába sommás kivonatban bejegyzi, egyszersmind azokról, kik a bejegyzettek közül kifogás alá jöttek, akár találta azokat a röviden feljegyzendő okokból a jegyzékből kivonandóknak, akár nem, valamint azokról is, kik bejegyeztetésök végett magukat előtte jelentették, de attól általa elmozdítottak, külön névjegyzéket készít.

A D alatti jegyzékre nézve valamelyik község részéről lehető felszólamlás esetében az összeírási küldöttség a dolog állását a hely színén megvizsgálja s a találás szerint okadatolva határoz, arról a községet értesítvén.

15. A bejegyzési vagy kifogási felszólamlások az összeírási eljárás befejezésének, fennebb a 10-ik pont szerint közhírré tett napja határidejéig az összeírási küldöttséghez bejelentendők.

16. Az összeírási munkálatokat, melyek három egyenlő példányban készítenődök, s a küldöttségek a fentebb a 9-ik pont b) betűje alatt meghatározott időben a középponti választmánynak beadandók.

17. Az összeíró választmányok által beadandó összeírásoknak egyik példánya a középponti választmány által meghatározandó s előre közhírré teendő nyilvános helyen mindenki általi megtekintetés végett több napokon át ki fog tétetni.

18. Az, ki az összeíró választmány által a bejegyzéstől elmozdítottat, valamint az is, ki másnak bejegyzése ellen észrevételt tenni kíván, az összeírásnak e tekintetbeni megigazításáért a középponti választmányhoz folyamodhatik.

19. Az, ki bejegyeztetés végett magát az összeíró választmányok egyike előtt sem jelentette, e végett többé a középponti választmányhoz nem járulhat.

20. A középponti választmány a választók összeírásának bevégezése után, az előre meghatározott időben késedelem nélkül összeülvén:

a) Az illető küldöttségek által beadott összeírásokat és

b) a 14-ik § [pont] értelmében benyújtott folyamodásokat megvizsgálja.

c) Azoknak jegyzékét, kiket a beadott folyamodások folytában az összeírásból kihagyandónak határoz, a beadott összeírás mindenik példányához az elnöknek és jegyzőnek aláírásával hozzáfűzi.

d) Az összeírásoknak minden beadott tárgyalása melletti tökéletes kiigazításáig üléseit naponként folytatja s a D alatti összeírási jegyzékek megvizsgálása és megállapítása után azonnal intézkedik, hogy a községek egy vagy két képviselőiket az 1791-ik évi XII-ik törvénycikk nyomán jogosítottak befolyása nélkül az 1848-ik évi II-ik törvénycikk 4-ik §-a a) betűje értelmében minél előbb megválasztás, és pedig oly módon, hogy a megválasztandó képviselőknek az országgyűlési követ-választási megjelenésre elég idejük legyen.

e) Az ekképpen megigazított összeírásokból egy példányt a választásnáli használatul megtartván, egyet a hatóság levéltárába tesz be, egyet a Királyi Főkörmányszékhez késedelem nélkül s legfeljebb 8 nap alatt beküldi.

21. A középponti választmány minden tanácskozáisairól a jelenlevők neveinek feljegyzése mellett a kebeléből választandó jegyző által rendes jegyzőkönyvet vezetend, s annak egy példányát a levéltárba tévén, a másikat a Királyi Főkörmányszékhez időszakonként felküldi.

22. A középponti választmányok, valamint az összeíró küldöttségeknek is üléseik nyilvánosan.

23. Az országgyűlési követválasztás határnapja iránt a középponti választmányok intézkednek, mely is úgy kitűzendő, hogy a választók megjelenésére elégséges, legfeljebb 10¹²⁸⁷ napra terjedhető idő legyen; a választás kitűzött határnapja a központi választmány Elnöke által s lehető legnagyobb nyilvánossággal haladék nélkül közhírré teendő.

Gondoskodni kell, hogy a választók egyszerre való igen nagy tömegű összetululása s az e miatti rendetlenség kikerültessék, s ennél fogva a több községekből álló törvényhatóságokban a választók megjelenésére az illető községek kijelélése mellett több egymásután következő napok is előre kitűzhetők. A középponti választmány a választás megtételére kellő számú tagból álló bizottságot nevez ki, melynek elnökét s jegyzőjét s szükség esetére ezeknek helyetteseit is, hasonlóan a középponti választmány választja.

Ha két¹²⁸⁸ választó kerület van, minden kerületre nézve a fentebbi módon külön választási bizottság alakítandó.

A megválasztott Elnök a választásra kitűzött napon és helyen a választók gyülekeztetését a központi választmány által meghatározandó s hasonlóan előtte közhírré teendő órában megnyilván, a választásnál szavazati joggal csak azok bírnak, kik a választóknak s fentebbiek szerint készítenőd összeírásban bennfoglaltatnak, oly esetben, midőn a törvényhatóság két választó kerületre osztatik, a választók csak azon kerületben bírnak szavazati joggal, a melyben összeírva vannak, önként értetvén, hogy az oly választó, ki mind a két kerületben összeírva volna, szabadon választhatja azon kerületet, melyben választó jogát gyakorolni kívánja, mit azonban a középponti választmánynak maga idejében be kell jelenteni.

¹²⁸⁷ Eredetileg: 15.

¹²⁸⁸ Eredetileg: több.

24. A követválasztás az 1791-ik évi XI-ik törvénycikk [XII. tc.] nyomán, alkotmányosan gyakorolt szózatolással, s ennél fogva nem felkiáltással véghezviendő.

25. Szavazáskor a szavazó neve a választási bizottság által feljegyzendő; a szavazás éjjel nem folytatható, ha a választás, a szózatolás napján le nem járhatna, az azt követendő napokon mindaddig, míg bevégezhető, tovább folytatandó, a választás minden félbehagyásakor szoros gondoskodást tetetvén, hogy a szózatok épségben és sértetlenül megőriztessenek.

26. A szavazási bizottság eljárása, valamint a szavazatok összeszámítása nyilván történik.

27. Ha a szavazás bevégeztével a szavazóknak általános többsége egy egyén mellett nyilatkozik, az megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

28. Ha a szavazóknak általános többségét azok közül, kikre a szavazás történt, egyik sem nyerne el, azon két egyén között, kik aránylag legtöbb szavazatot nyertek, újabb szavazás történik.

29. Ezen másodszori szavazás, a mennyiben a szavazók sokasága miatt az első szavazással egy napon nem végezethetnék be, ha a körülmények egy új választási idő kitűzését nem igényelnék, a következő napon fog a kellő közhírre tétel mellett megkezdeni s a 25-ik pont szerint befejeztetni.

30. A kitűzött két egyén közül az, ki a másodszori szavazásnak alkalmával az abban résztvevő választók szavazatának többségét megnyeri, megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

31. A választók összeírása egyik hiteles példányának a választás alkalmával a szavazatszedő küldöttség kezénél kell lenni.

32. Ki-ki csak személyesen szavazhat.

33. A választóknak az összeírásnál vagy választásnál semminemű fegyverrel vagy bottal megjelenni nem szabad.

34. Az összeíró s szavazatszedő küldöttségeknek tagjai a törvény oltalma alatt állanak, a rajtok elkövetett bármely sérelmek, bűnvádi eljárás mellett, a vétséghez aránylag lesznek megfenyítendőek.

35. Mind a választók összeírásánál, mind a választásnál a jó rend fenntartásának joga s kötelessége a kiküldött Elnököt illeti, ki szükség esetén e célra fegyveres erővel *előlegesen is* rendelkezhetik.

36. A szavazatszedő küldöttség a választás folyamáról rendes jegyzőkönyvet vezetettvén, azt a választás befejezésével az Elnök s jegyző és a szavazatszedő küldöttségnek legalább két tagja 3 példányban aláírják, s egy példányt a megválasztott követnek azonnal kezéhez juttatván, a másik kettőt a levéltári fenntartás s illetőleg a Királyi Főkörmányszékhez leendő átküldés végett a központi választmánynak beadják.

37. A megválasztott követnek a kezéhez juttatott választási jegyzőkönyv megbízó levél gyanánt szolgál.

38. A választás vezérletére kiküldött Elnök azon hatóságban s illetőleg választó kerületben, melyben a választásnál elnököl, követté nem választathatik.

39. A jelen törvény rendeleteinek az illetők általi teljesítésére a Királyi Főkörmányszék felügyel, s az e végett megkívántató utasításokat s rendeleteket az illető középponti választmányokhoz intézi.

40. Azon választások iránt, melyeknek törvényessége bármely tekintetből kérdésbe vétetnék, a Magyar országgyűlési képviselő tábla intézkedik.

41. A választások véghez vitelére vonatkozó minden intézkedések és eljárások a lehető legnagyobb gyorsasággal eszközözlendők, s a törvényhatósági főnökök a középponti választmányokkal együtt kötelesek a választási teljes alkotmányos szabadság, úgy a csend és rend fenntartására, felelet terhe alatt szigorúan őrködni; a középponti választmánynak arról is célszerűen gondoskodván, hogy az összeírt választók s a választáson megjelenők ugyanazonossága célszerűen ellenőriztessék.

Kelt az Erdélyi Királyi Főkörmányszéknek Boldogasszonyhó [január] 10-ik napján 1866-ik évben tartott üléséből.¹²⁸⁹

¹²⁸⁹ OL Főkorm. 1866:895. Rajta: *Exp. Groisch 10/1* (Expediáta Groisch, 1866. jan. 10.) Alighanem Groisz Gusztáv (1813–1874) 1848/49. évi polgármester, aki 1869-től a Belügyminisztérium miniszteri tanácsosa lett, 1872-től pedig Szászsebesen megválasztott képviselő volt (T670).

Rövidítések¹²⁹⁰

alisp.	alispán, vármegyei
áll. biz.	állandó bizottmány, vármegyei
BM	Belügyminisztérium
Főkorm.	Főkormányshék (gubernium), a visszaállított, Erdély
Htt.	Helytartótanács, a visszaállított
ir.	irat(ok)
jkv.	jegyzőkönyv(ek)
KL	Képviselőházi levéltár, az Országos Levéltárban (1861., 1865–1868)
KN 1861	"Képviselőházi Napló" 1861 (= <i>Az 1861. év április 2-án Pesten egybegyűlt országgyűlés képviselőházának naplója</i> . Pest, 1861.)
KN 1865–68	"Képviselőházi Napló" 1865–1868 (= <i>Az 1865. évi december hó 10-ére összehívott országgyűlés képviselőházának naplója</i> . Pest, 1865–1868.)
közgy.	közgyűlés
közp. vál. (kv.)	központi választmány
L.	Lásd!
lt.	levéltár
MAM	<i>Megyei alkotmányos mozgalmak 1860. október 20-tól, 1861. április 2-ig, mint a nemzetgyűlés napjáig. Adatok történelmünkhez.</i> (Kiadta R[AJKAI] F[REIBEISZ] I[STVÁN] Pest, 1861.
sz. kir.	szabad királyi (város)
tan.	tanács
Uo.	ugyanott
vm. (m.)	vármegye
vk.	választókerület

¹²⁹⁰ A szakirodalmi művek rövidített hivatkozásait első előfordulásuk helyén oldottam föl. Egyébként pedig a szerző teljes nevével, ha több művét is fölvettem, akkor a megjelenés évének hozzátételével hivatkozom rájuk. A Tóth Bélától átvett német pártrövidítéseket, valamint a kutatót levéltárak rövidítéseit külön-külön foglaltam jegyzékbe.

A pártok betűjelei Tóth Béla nyomán¹²⁹¹

- KP Konzervatív Párt (1846. nov. 12. – 1848. ápr.)
- OP Ellenzéki Párt (1847. márc. 15. – 1848. ápr.)
- KO Konzervatív képviselők
- KN Konzervatív nemzetiségi — 1848/49-ben erdélyi szász — képviselők
- LR Jobboldali liberális képviselők (1848/49)
- LZ A liberális centrum képviselői (1848/49)
- LL Baloldali liberális képviselők (1848/49)
- RA Radikális képviselők (1848/49)
- FR Békepárt (1849. nov. – 1849. aug.)
- GC Egyenlőség Club (1848. júl. 16. — 1849. ápr.)
- RP Radikális Párt (1849. ápr. 5. — 1849. aug.)
- Ao Felirati Párt (1861. ápr. — aug.)
- A1 Deák-párt (1866. jan. — 1875. márc. 1.)
- A2 Szabadelvű Párt (1873. márc. 1-től)
- Bo Határozati Párt (1861. ápr. – aug.)
- B1 Balközép (1866. jan. — 1875. márc. 1.)
- B2 Reformpárt (1872. jan. – 1873. dec. 17.)
- B3 Középpárt (1873. dec. 10. – 1875. dec. 17.)
- B4 Jobboldali ellenzék (1875. márc. 7. – 1878. ápr. 11.)
- B5 Független Szabadelvű Párt (1876. máj. 19. – 1878. ápr. 11.)
- B6 Szabadelvű disszidensek (1878. jan. 28. – 1878. ápr. 11.)
- B7 Egyesült ellenzék (1878. ápr. 12. – 1880. nov. 20. k.)
  - A közjogi ellenzéki képviselők klubja (1880. nov. 20. k. – 1881. márc.)
- B8 Mérsékelt ellenzék (1881. márc. – 1891. dec.)
- B9 Nemzeti Párt (1892. jan. 7-től)
- BX Pártonkívüli mérsékelt ellenzékiek
- BY Pártonkívüli mérsékelt nemzetiségi ellenzékiek
- CO Ókonzervatívok (1866. jan. – márc.)
- C1 Szélsőbal (1866. jan. – 1868. dec.)
  - 48-as Párt (1869. jan. – 1894. márc. 24.)
  - Egyesült közjogi ellenzék (1874. márc. 24. – máj. 17.)
- C2 Függetlenségi Párt (1874. máj. 17. – 1884. szept.)
  - Függetlenségi és 48-as Párt (1884. szept. – 1895. febr. 23.)
  - Eötvös-, Herman- és Justh-frakciók (1893. máj. 20. – 1895. febr. 28.)
  - Függetlenségi Párt (1895. febr. 28-tól)
- C3 48-as Párt (1874. márc. 24. – 1884. szept.)
- C4 Antiszemita Párt (1883. okt. 6. – 1890)
- C5 48-as Párt / Ugron-párt (1895. febr. 23-tól)
- CX Pártonkívüli radikális képviselők
- CY Pártonkívüli radikális nemzetiségi képviselők

---

¹²⁹¹ Tóth, 142-143.

A kutatott levéltárak¹²⁹²

OL	Magyar Országos Levéltár, <i>Budapest</i>
BaML	Baranya Megyei Levéltár, <i>Pécs</i>
BAZML	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, <i>Miskolc</i>
BAZML SF	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátoraljaújhelyi Fióklevéltára, <i>Sátoraljaújhely</i>
BéML	Békés Megye Képviselő-testülete [Közülése!] Megyei Levéltára, <i>Gyula</i>
BéML BF	Békés Megye Képviselő-testülete [Közülése!] Megyei Levéltárának Békési Fióklevéltára, <i>Békés</i>
BFL	Budapest Főváros Levéltára, <i>Budapest</i>
BKKML	Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Feudális és polgári kori részleg, <i>Kecskemét</i>
BKKML KKF	Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, <i>Kiskunfélegyháza</i>
BKKML KKH	Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, <i>Kiskunhalas</i>
CSML	Csongrád Megyei Levéltár, <i>Szeged</i>
CSML CSR	Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Részlege, <i>Csongrád</i>
CSML HL	Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára, <i>Hódmezővásárhely</i>
CSML SZL	Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, <i>Szentes</i>
FML	Fejér Megyei Levéltár, <i>Székesfehérvár</i>
GYMSM GYL	Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, <i>Győr</i>
GYMSM GYL MR	Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára Mosonmagyaróvári Részlege, <i>Mosonmagyaróvár</i>
GYMSM SL	Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, <i>Sopron</i>
HBML	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, <i>Debrecen</i>
HBML HF	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltára, <i>Hajdúböszörmény</i>
HML	Heves Megyei Levéltár, <i>Eger</i>
JNSZML	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, <i>Szolnok</i>
KEML	Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, <i>Esztergom</i>
NML	Nógrád Megyei Levéltár, <i>Salgótarján</i>
PML	Pest Megyei Levéltár, <i>Budapest</i>
PML NO	Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Osztály, <i>Nagykőrös</i>
SML	Somogy Megyei Levéltár, <i>Kaposvár</i>
SZSZBML	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, <i>Nyíregyháza</i>
TML	Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, <i>Szekszárd</i>
VaML	Vas Megyei Levéltár, <i>Szombathely</i>
VaML KF	Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltára, <i>Kőszeg</i>
VeML	Veszprém Megyei Levéltár, <i>Veszprém</i>
ZML	Zala Megyei Levéltár, <i>Zalaegerszeg</i> ¹²⁹³

¹²⁹² Lásd BLAZOVICH LÁSZLÓ – MÜLLER VERONIKA: *Magyarország levéltárai*. Budapest–Szeged, 1996. Megjegyzem: a kutatásaim nyomán létrejött "települési önkormányzati levéltárak" (Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Székesfehérvár Város Levéltára) őrzésébe került győri és székesfehérvári anyagokat korábbi lelőhelyükön (GYMSM GYL, FML) kutattam. Jelzetükben is még e helyeket tüntettem föl. Némely megyei levéltár rövidítéséből mellőzöm a szerintem túlbuzgó módon elhatározott főlősleges névváltoztatásra utaló betűket; pl.: Ö = Önkormányzat.

¹²⁹³ Balogh Elemér tárta föl.

Személynévmutató

Munkámban a személyneveket levéltári és más forrásaiban éppen előforduló alakjukban írom. Ezen elv következetes végigvitele nem egy esetben ugyanazon személy esetében is két- vagy több, egymástól többé-kevésbé eltérő névalakot eredményez. Ha a személyazonosság kétségtelen, akkor — függetlenül az eltérő névalakoktól — egyikükhöz — főszabály szerint az illető személy által leginkább használthoz, ha ez nem derült volna ki, akkor az eseti mérlegeléssel eldöntött alakhoz — „rendelem hozzá” az előfordulási lapszámokat. A többi alakot is fölveszem ugyan a mutatóba, ám ezekről csak a „kiválasztott” névalakra utalok.*

A nem magyar nevek esetében is tartom magam a fentebb írtakhoz. Ezek mai helyesírás szerinti átírását kerülöm, ha viszont *Tóth Bélánál* ezen alakok is föllelhetők, akkor természetesen ezeket is fölveszem.

Azon személyek neve mellé, akik 1848 és 1892 között országgyűlési képviselők (is) voltak, egy T betű után a *Tóth Béla* művében kapott azonosítási sorsszámukat is fölűntetem.

Mivel ugyanazon nevet többen is viselhették, e *Személynévmutató*ban őket — eltérő földrajzi és/vagy egyéb adatok — közlésével különböztetem meg.

Más adatokat e *Személynévmutató* nem tartalmaz. E helyütt is kifejezem azon szándékomat, hogy e választástörténeti munkálatok befejezéseként a kor (1848–1874) honatyáinak adatait a lehető teljességgel kívánom föl kutatni és közzétenni.

---

* Kiadóm ösztönzésére, csökkentendő az üres vagy majdnem üres lapok számát, a szövegben meghagyva az iratokban használt eltérő névalakokat, két kiválasztott főnemesi család esetében e személynévmutatómban csak tagjaik által hivatalosan használt nevüket adom meg. Jelesül: az Esterházyaknál mellőzöm az Eszterházy névalakról, a Festeticheknél pedig a Fesztetics névalakról való visszaulásokat.

- Abaffy Arisztid: Abafy Arisztid
 Abafi Mikó Mihály: Mikó Mihály, Abafi
 Abafy Arisztid *T2* 30
 Abonyi István *T4* 374
 Ábrányi Aurél 345
 Aczél István, br. 382
 Ács Károly *T8* 200 217
 Acsay Antal 47
 Adametz Pál 225
 Adányi Miklós 414
 Adler Ignác 171
 Aeigler (1842-ig) István: Szemző István
 Aeigler (1842-ig) Mátyás: Szemző Mátyás
 Aeigler (1842-ig) Nándor: Szemző Nándor
 Agócs Ferenc 206
 Ágoston József *T11* 259
 Aidingér Pál *T14* 95
 Aigner Ferdinánd: Rengy Ferdinánd
 Aizele János 319
 Albrecht főherceg 281
 Alduleanu, Joane 445
 Alexy Mihály 188
 Alföldy Fábán 156
 Allaga Imre *T16* 155 156
 Almási család, Szamosújvárnémeti 426
 Almási Sándor 360
 Almássy György, gr.: Almásy György gr.
 Almássy Pál: Almásy Pál
 Almássy Sándor *T21* 185 186
 Almásy György, gr. *T18* 191 192
 Almásy Pál *T20* 16 191
 Ambrózy Lajos, br. *T23* 404 407 409¹¹¹⁵
 Ambrózy Lajos, br., ifj.: Ambrózy Lajos, br.
 Ambrozy, Ludwig, Baron: Ambrózy Lajos, br.
 Ambrus István 395 396 399
 Ambrus János 321
 Ambrus József *T24* 315 318 318⁸³⁹ 382 385
 Ambruszt Péter 159 160 160³⁷⁷
 Amtman Jenő 112 113
 Andaházy Pál *T27* 76 77
 Anderkó György 351
 Anderkó Péter 349
 Andrassy György, gr. 271
 Andrassy Gyula *T29* 45
 Andrassy Gyula, gr. *T30* *T53* 16 17 295 301
 302 304
 Andrásy József 228
 Andreanszky Boldizsár *T36* 282
 Andres János 225
 Andruhovics János 351 349
 Andrukovics Miklós 286
 Andrukovits János: Andruhovics János
 Angyal Pál *T38* 87 95 96
 Antal Imre 453 454
 Antal János *T41* 89
 Antos János 204–207
 Ányos István *T48* 140 143
 Apponyi Albert, gr. *T52* 73
 Apponyi Antal 216
 Apponyi György, gr. *T53* 16 21 124
 Arany János 289 289⁷⁶¹ 315 316
 Aranyossy Kálmán 227
 Árpás András 163
 Árvay Mihály 324
 Asbóth Adolf 397¹⁰⁸⁰
 Asbóth Lajos 396
 Asente, Ioan: Axente Juon
 Asztalos István 309 311
 Asztalos István, ifj.: Asztalos István
 Asztalos Pál 347
 Athanasievits Sándor: Athanaszievits Sándor
 Athanaszievits Sándor 396 397¹⁰⁸⁰
 Axente Juon 421 422
 Axente Vaszília 421
 Azáraczky Miklós 185
 Azuszi Lázár 414
 Babarczy Antal, br. *T63* 130 135³²⁹ 136 138
 139
 Babes Vince *T64* 393 394 399 400 403 406
 Babeş, Vincenţiu: Babes Vince
 Babics János 185–187
 Babits Mihály 129
 Babó Károly 339
 Babocsa György 212
 Babocsa Mihály 212
 Babrity Máczó 165
 Bach, Alexander, br. 30 32 62 70 380 441
 Bachó Gábor 261
 Bacsinszky Ágoston 302
 Bacsinszky Ödön 285
 Bacsó János 338
 Badicz Ignác 121
 Baduleszku Constantin 396
 Bagi István 233
 Bagi László 230 231 233
 Bagosi Sándor: Bagossy Sándor
 Bagossy Sándor *T70* 368 370 373
 Bajdik András 207
 Bakai (Bakalovics) Szilárd: Bakalovics
 (Bakai) Szilárd
 Bakalovics (Bakai) Szilárd *T72* 412 413

- Bakay Nándor T73 178 181
 Bakos Antal 265
 Baky József 197
 Balajthi Vendel 196
 Balásházy József: Balázsházi József
 Balásy Antal 218
 Balázs József 395
 Balázs Mihály 396
 Balázs Zsigmond 396
 Balázssdy Ágoston 226
 Balázsfalvi Kiss Miklós: Kiss Miklós,
 Balázsfalvi
 Balázsházi József 288
 Baldacci, Antal, br.: Baldácsy Antal, br.
 Baldácsy Antal, br.: Baldácsy Antal, br.
 Baldácsy Antal, br. T82 41 45 46 46⁷⁴
 Bálint Sándor 164³⁹⁰
 Bálint Simon 421
 Balla István 228
 Ballagi (Bloch) Mór: Ballagi Mór
 Ballagi Mór T85 156 159 161 197 226
 Ballun Pál 169
 Balog János 127²⁹⁰
 Balogh Antal 134
 Balogh Elemér 144 144³⁵⁰ 145 146³⁵² 147
 151³⁶⁰ 488
 Balogh János T89 33–35
 Balogh Kornél T/93/ 104 106²²¹ 107
 Balogh László 338
 Baloghy Antal 63
 Balomiri János: Balomiri, Joane
 Balomiri Simon T95 472
 Balomiri, Ioan: Balomiri, Joane
 Balomiri, Joane T94 473–475
 Balomiri, Ioanu: Balomiri Joane
 Balomiri, Simeon: Balomiri Simon
 Bánffay Simon T96 88 89 91 92
 Bánffy Albert, br. T97 373
 Bánffy Béla, br. T98 370 373
 Bánffy Dániel, br. T99 428
 Bánffy Dezső, br. T100 12³
 Bánffy Elek, br. T101 366 369 370 373
 Bánffy János, br. T104 431 432
 Bánfi János, br.: Bánffy János, br.
 Bánhidy Albert T106 391
 Bánhidi Albert: Bánhidy Albert
 Bánhidy Béla, br. T107 385
 Bánhidy József 171
 Bánkövy Pál 294 295
 Bánó József T108 271 274 345 347
 Bánó Miklós T109 274 276
 Bánthy Endre 191
 Bárány Ágost: Bárány Gusztáv
 Bárány Gusztáv T111 115 116
 Baranyay József 66
 Baranyi Ágoston T112 315 323
 Barbu György 213
 Barcza Dániel 334
 Barcza Sándor 145 147
 Bárczay Albert T118 244 245 245⁶³⁷
 Bárczay Bertalan: Bárczay Albert
 Bárczay Ödön T122 245 247–249
 Bárdossy Mihály 265
 Barina Vendel 207
 Barkóczy Ferenc, br. 242
 Barkóczy János, gr. 17
 Baross Mihály 101
 Bársony János 265
 Barta János, ifj. 326⁸⁶⁵
 Bartha Sándor 459
 Bartakovics Béla 185
 Barta György T127 22 127–129
 Barta György, ifj.: Barta György
 Barta János T128 72 74
 Barta Neopomuk János: Barta János
 Bartaletty Eduard 75
 Bartha Mihály 147
 Bartholomaeidesz János 347
 Barthos Ede T133 87
 Bathy István 192
 Bartos Imre 449
 Bartucz A. János 206
 Basaraba, Bazilie 474
 Batizfalvi Rátz Bazil 422
 Battermay Imre T137 379
 Battha Sámuel 199 212
 Batthyány Edmund, gr.: Batthyány Ödön, gr.
 Batthyány Geiza, gr.: Battyhány Géza, gr.
 Batthyány Géza, gr. T138 118 119 121
 Batthyány Imre, gr. 145
 Batthyány István, gr., ifj. T139 102
 Batthyány Lajos, gr. T140 130
 Batthyány Ödön, gr. 91 92 139
 Batthyány Zsigmond, gr. T143 145 146 149
 Battyán Vazul: Buttyán Vassiliu
 Bay Antal T147 104
 Bay Bertalan 261
 Bay Ferenc T149 257
 Bay György T151 256 257
 Bedeus József, br. 443
 Békássy Imre T156 130 133
 Békássy Lajos 140 143
 Bekényi Rudolf 356
 Béki János 212
 Béki Vince 212
 Beksics Gusztáv T159 17 18⁷ 21¹⁶ 21¹⁷ 24²¹

- Belányi Ferenc 217
 Béldi Ferenc, gr. 443
 Béldi Gergely 446
 Béli János 297
 Beliczey István *T161* 313
 Beller József 265
 Bello Jenő 56
 Bem József 453
 Bencze Ignác *T165* 87
 Benczur Miklós *T166* 339 342
 Bencsik György *T164* 66
 Bencsik mészáros, Nagyszöllös 375
 Bende Imre *T167* 159
 Bende József *T168* 159
 Bene János Kecskemét 231
 Bene János történész 347⁹³⁷
 Benedek Gyula *T170* 434 437
 Benedikti Albert *T171* 439
 Benedikty Albert: Benedikti Albert
 Beniczky Gyula *T174* 65
 Beniczky Lajos *T175* 81
 Beniczky Ödön *T177* 198 200 214 217
 Beniczky Pál *T178* 71
 Benkő Ferenc 88
 Benkő Gábor 88
 Benőfy Soma 260 264
 Bensich Antal 281
 Benyiczky Lajos: Beniczky Lajos
 Benyovszky Lajos 72 73
 Benyovszky Vince 200
 Beöthy Lajos *T184* 213 214
 Beöthy Ödön *T186* 315 315⁸³¹
 Beöthy Zsigmond *T187* 112 190
 Bercianu, Nicolae 474 475
 Berczán János 388
 Bérczy Antal 176 178 179
 Berde Mózes, id. 450
 Berde Mózes, ifj. *T191* 449 450
 Berényi Ferenc, gr. *T194* 66
 Bereznay János 286
 Berger, Carl 462
 Bergleiter Gyula *T[196]* 476
 Bergleiter, Julius: Bergleiter Gyula
 Bernárd István 443
 Bernát György 199
 Bernát István: Bernárd István
 Bernáth Gedeon 318
 Bernáth József *T200* 315
 Bernáth Zsigmond *T202* 253 283 285 286
 Berzenczey László *T204* 453
 Berzeviczy Emánuel 275
 Berzeviczy Tivadar *T208* 275
 Bessenyei Károly *T211* 312
 Bessenyei Ferenc 397¹⁰⁸⁰ 399
 Bessenyei Károly: Bessenyei Károly
 Besze János *T212* 47–51 124
 Betegh Kelemen *T213* 426
 Bethlen Farkas, gr. *T217* 443
 Bethlen Gábor, gr., id. *T218* 432 433
 Bethlen Gábor, gr., ifj. *T218* 432 433
 Bethlen János, gr. *T221* 458 459
 Bethlen József, gr. *T222* 410 411
 Bethlen Sándor, gr. *T224* 426 427 444
 Bezerédj István *T226* 127
 Bezerédj László *T227* 130 133 138
 Bezerédy István: Bezerédj István
 Bezerédy László: Bezerédj László
 Bica, Simeon: Bika Simon
 Bihros család, Szamosújvárnémeti 426
 Bihros Elek 426
 Bika Simon *T231* 318 319 322
 Bikky Ferenc 349
 Binder Lajos: Binder, Ludwig
 Binder Mihály: Binder, Michael
 Binder, Ludwig *T234* 467
 Binder, Michael *T235* 478
 Bíró Antal *T236* 164
 Bíró Béla 397¹⁰⁸⁰
 Bíró Ferenc 149
 Bíró János 322
 Bittó István *T240* 71 116 117 139
 Bittó Kálmán *T241* 72
 Bittsánszky István 76
 Bizonfy Ferenc 124
 Bizony Tamás 265
 Blahó János 73
 Blahunka Ferenc 224
 Blajsze János 142
 Blaskovics Pál 52
 Blazovich László 488
 Bobory Károly *T243* 97 229 230
 Bocz Samu 474
 Boczkó Károly *T249* 314
 Boczkó Dániel *T248* 307 312
 Bocskó Károly: Boczkó Károly
 Bocsor István *T247* 139
 Bodon Ábrahám *T253* 266 268
 Bodroközi Lajos 268
 Boemches, Friedrich 464
 Boér (Boeru) János *T256* (Alsó-Fehér vm.)
 422
 Boér János *T257* (Székelyudvarhely) 461
 Boér Mihály 421
 Bogdán György 150
 Bogdán Vince *T259* 394 405 411 414
 Bogdán, Vincenție: Bogdán Vince

Bogdánovich Vilibald: Bogdánovics Vilibald
 Bogdánovics Vilibald *T261* 412–414
 Bogdanovics Vilibald: Bogdánovics Vilibald
 Bogdány Vince: Bogdán Vince
 Bogyó Rudolf 76
 Bogyó Sándor *T262* 170–172
 Bohajtielu, Alesandru: Boheczel Sándor
 Boheczel Ferenc 429
 Boheczel Mihály 428 429
 Boheczel Sándor *T263* 428 429 442 444 445
 Boheczel, Mihaiu: Boheczel Mihály
 Bohetzel Ferenc: Boheczel Ferenc
 Bohetzel Mihály: Boheczel Mihály
 Bohetzel Sándor: Boheczel Sándor
 Bohm [Böhm?] Móric 174
 Bohus Zsigmond *T265* 382
 Boilna János 394
 Bója Gergely *T266* 145 145³⁵¹
 Boja Gergely: Bója Gergely
 Bojtner János 403
 Bokros János 67
 Boksay Mihály 258
 Bolba József 157
 Boldizsár István *T268* 72
 Bologa, Jacob 476
 Boltizár József *T270* 56
 Bónis Barnabás 337
 Bónis Samu *T273* 335 339
 Bónis Sámuel: Bónis Samu
 Borba Dániel 406
 Borbély Alexander 429
 Borbély Bálint 329
 Borbély Lajos 184
 Borbély Miklós *T275* 185 186
 Borcsán István 396
 Borcsányi János *T276* 74
 Borsiczky István: Borsiczky István
 Borlea Zsigmond *T277* 380
 Borlea, Sigismund: Borlea Zsigmond
 Bornemissza Ádám *T278* 275
 Boronkay Pál 52
 Boros Adolf 390
 Boros Bálint *T287* 361
 Boros Sámuel *T288* 182 183
 Boross Bálint: Boros Bálint
 Boross Sámuel: Boros Sámuel
 Borsiczky István *T289* 75
 Borsodi Latinovics Vince: Latinovics Vince
 Borsody Endre 220
 Borunkay László 300
 Bosnyák György 324
 Boszán Demeter 440
 Both Ferenc *T291* 460 460¹²⁵⁰

Both Károly 460
 Both Menyhért 286
 Both Ödön 460¹²⁵⁰
 Botka Imre *T293* 353
 Botka Mihály *T294* 145 146
 Botos Lázár 423
 Botos Zaharia 398
 Bózik György 79
 Bozó Pál 64
 Bozsinka Axent 393
 Bölts József 151
 Bösz Hedvig 397¹⁰⁸⁰
 Böszörményi László *T304* 335 339
 Brandsch, Michael: Bransch Mihály
 Brankovački István: Brankovácsky István
 Brankovácski István: Branovácsky István
 Branovácsky István *T306* 159 167 168
 Branovits István 156
 Bransch Mihály *T305* 477
 Brehm József 471
 Brennerberg Mór: Brennerberg, Moritz
 Brennerberg, Moritz *T307* 464
 Brisz Ármin Ottó 390
 Brogyáni Imre *T309* 66
 Brozinkai Pál 68
 Bruckenthal Gyula, br. 397¹⁰⁸⁰
 Bubreg Mihály 96
 Buda Sándor *T313* 365 367 368
 Buda, Alexandru: Buda Sándor
 Budaházy Károly 283
 Budai András *T315* 288
 Budai Ignác 355
 Budai Péter 385
 Budaker, Gottlieb 461 462
 Buday Gábor 168
 Buday Lőrinc *T316* 251–254 257
 Buday Sándor 250 251 253–255 257
 Budii Petru 385 387
 Budii, Petru: Budii Petru
 Budii Péter: Budii Petru
 Bugár Antal 73
 Bujanovics Rudolf: Bujánovits Rudolf
 Bujanovics Sándor *T320* 271 274 275
 Bujánovits Rudolf *T319* 292 295⁷⁷⁰
 Bulla György 33
 Burger Zsigmond 177 178
 Burián Imre *T322* 76
 Burján Imre: Burián Imre
 Bús Mihály 397¹⁰⁸⁰
 Buteanu, Vasile: Buttyán Vassiliu
 Butuza család, Szamosújvárnémeti 426
 Buttyán László: Buttyán, Vassiliu
 Buttyán, Vassiliu *T324* 362 362⁹⁷⁰ 365

Buzás Mihály 451
Buzna Lajos T327 66
Bük Zsigmond 261 262

Campione Sándor 38 39
Capdebó István 407
Chapó Sándor 124
Chepety Károly 147
Chernek György: Tormay (Chernek) György
Chernel Elek 135³²⁹
Chernel Ferdinánd 134 135³²⁹ 138 139
Chernel Kálmán 134
Chira Elek 302
Chmel Mihály 30
Chrástek Mihály 83
Christian János 319 318
Christits, Elian 168
Cimponieru Athanász 406
Congler Károly 70
Conrad, Moritz T334 466
Corojan Demeter: Karoján Demeter
Cumann Constantin: Cummann Constantin
Cumanu Constantin: Cummann Constantin
Cumann Constantin 423 424
Czakó Mihály 214
Czapu Lázár 397¹⁰⁸⁰
Czebrján László, gr. T383 63 65
Czege, Samu, gr., de: Wass Samu, gr.
Czeglédi György 124
Czeglédi Lajos 329
Czekelius Frigyes 394 397¹⁰⁸⁰ 399
Czékus Gyula 245
Cziberszki András 367
Czigány András 301
Czimermann Pál 76
Czingel Antal 89
Czintos Kelemen 397¹⁰⁸⁰
Czita Dániel 250
Czorda Bódog T387 158 165 166
Czvetits Lázár 410

Csaba Vince 355
Csáky Albin, gr. T339 282
Csáky László, gr. T343 76 77
Csáky Tivadar, gr. T344 278 281
Csanády István 319
Csanády János 356
Csanády Sándor T345 97 318 323
Csányi Dániel T346 327
Csányi László T347 145
Csaplovics Elek 30
Csapó József 140
Csapó Kálmán T348 141

Császár Ferenc T[350] 409
Császár János 144
Császár József 73
Csathó Dániel 338
Csáthy Károly 327
Cséby József 91 92
Cseh Ervin 160
Cseh Sándor T356 133 134 135³²⁹ 138
Csehy Zsigmond T357 71
Csejthei Martiny[i] Sámuel: Martinyi Sámuel
Csekey István 89
Cseley Rafael 150
Csemeghy Károly: Csemegi Károly
Csemegi Károly T360 383 389 391
Csendes Gyula 150
Csengeri Mihály 426
Csengery Antal T361 318 319 323
Csengery Imre T362 319 320 323
Csépan Antal 116
Csepregi Sándor 212
Cserki István T363 139 140
Cserky István: Cserki István
Csernák László 196
Csernátony Cseh Lajos: Csernátony Lajos
Csernátony Lajos T364 109 110 229
Csernovics Arzén T365 389
Csernovics Péter: Csernovits Péter
Csernovits Péter T366 382 405 405¹¹⁰² 413
416 417 417¹¹⁴³
Csernyánszky István 338
Csernyus Andor 92
Csernyus Pál 90
Csértán Sándor T368 145
Csesznyák László 150
Csicsery Gusztáv 283
Csik András T372 286
Csiki István T373 443
Csíkkarcfalvi Mihály Gergely: Mihály Gergely
Csikos Imre 171
Csikos József 172
Csiky István: Csiki István
Csiky Lajos 200
Csiky Sándor T375 124 187 188 191
Csiky Sándor: Csiky Sándor
Csillag László: T376 145 147
Csillagh László: Csillag László
Csillagi Lajos 223
Csilléry Benő 233
Csima Pál 88 89 92
Csimponyeru Athanász: Cimponieru Athanász
Csirnyánszky István 339

Csizmadia Andor 12 12⁴ 15⁶ 24 33 38 66 80
 155 175⁴³⁰ 307⁸⁰⁴
 Csolokos Dénes T379 392
 Csorba Csaba 252⁶⁶⁸
 Csorba György 431 432
 Csörghe László T380 248
 Csörgő Antal 226
 Csupor Gábor T381 117
 Csupor János 146
 Csúrin Mihály 149
 Csutor János 117

Daby Jenő 223
 Dálnoki Veres Sándor 441
 Damaszkín János T390 404 407
 Damcsa János 406
 Damjanich János: Damjanics János
 Damjanics János T391 184
 Dana Vasile 430
 Dane István 474 475
 Dánffy Károly: Dánfy Károly
 Dánfy Károly T392 424 425
 Dáni Ferenc T393 176 177 179 180 180⁴⁵¹
 181 182 182⁴⁶²
 Danicz útmester (Zala vm.) 149
 Dániel Gábor T396 458
 Dániel János T397 414
 Dániel Pál T400 412–414
 Danielik János 18
 Danilovics József 303
 Dányi Gábor 92
 Dapsy Pál 270
 Dapsy Vilmos T401 267 268 270
 Darvas Antal 244 245 248
 Daxner István 270
 De Rivó György 227
 Deák Ferenc T407 16 21 64 145 177 180
 181 187 220 228 309 325 430
 Deák Péter 197
 Deáki Lajos: Deáky Lajos
 Deáki Sámuel: Deáky Sámuel
 Deáky Lajos T408 97¹⁹⁵ 370 371 373
 Deáky Sámuel T409 369
 Décsey László T412 365–368
 Decsi János 231
 Dedinszky József T413 391 392
 Degenfeld Gusztáv, gr. T416 335 339
 Dégenfeld Pál, gr. 358
 Delimanich István: Dellimanits István
 Dellimanics István: Dellimanits István
 Dellimanits István T419 89 91
 Demény István 451
 Demény János 452

Demény József T420 445
 Demeter József T421 453
 Demjánovits Endre 352
 Demjén István T422 251 253
 Demsiusanu ügyvédi fogalmazó, Fogaras 436
 Dercsényi István 257
 Dercsényi József 251
 Dercsényi Kálmán 294
 Derkovitsch Mihály 126
 Deskó Athanász: Deskó Athanáz
 Deskó Athanáz 403 409
 Dessewffy Egyed, gr. 78
 Dessewffy Emil, gr. T427 16 17 75
 Dessewffy Gyula 274 275
 Dessewffy József 274
 Dessewffy Ottó T430 63 65
 Dessewffy Ödön, gr. 260
 Detrich Zsigmond T434 102 103
 Dettáts Jakab 225
 Dettrich Zsigmond: Detrich Zsigmond
 Dévaványai Kovács Antal 263
 Dezansits Mitár 88
 Dezső Lajos 363 364
 Dezső Szaniszló T435 322
 Diaconovits Adolf: Diákonovics Adolf
 Diákonovics Adolf 395 396 397¹⁰⁸⁰
 Diakonovits Adolf: Diákonovics Adolf
 Dicső István 339
 Dimitrievics Miloš: Dimitrievits Milos
 Dimitrievits Milos T439 159
 Dittrich Ignác 92
 Dobay Hugó T442 271 273 274
 Dobó Mihály: Dobo, Michaelae, de Rusca
 Dobo, Michaelae, de Rusca 473–475
 Dobóczky Ignác T443 186
 Dobolyi Károly T444 379
 Dobolyi Sándor T445 457 458
 Dobos János, plébános, Cegléd 229
 Dobos János, polgármester, Cegléd 229
 Dobos Mihály 213
 Dobozy István 318
 Dobozy Mihály T446 315
 Dobránszky Adolf T[448] 253 254 271 275
 276 395
 Dobránszky Kornél 282
 Dobrjansky, Adolf: Dobránszky Adolf
 Dobsa Lajos T449 392
 Dogossy Ferenc 53
 Dohnányi Lajos 77
 Dókus József 303
 Dolinay Péter 375
 Dollinger János 99 100
 Domahidy Ferenc T452 355 358

- Domahidy Pál 356
Domaniczky Boldizsár *T454* 116
Dománszky Alajos 59
Dományi József 390
Dombay István 245
Dombay János 245 248
Dombrói Papp András 447
Domokos László (Háromszék) 452
Domokos László *T455* (Felső-Fehér vm.) 433
Domoszlai Csaba 263
Dorfmayr Károly 226
Doroszlai János 187
Dortleff, Thomas Wilhelm 478
Dortleff, Wilhelm 478
Dósa Dániel *T456* 458
Dósa Elek *T457* 458 366
Dózsa Dániel: Dósa Dániel
Dózsa Elek: Dósa Elek
Döme Victor 93
Dömötör Pál 235
Döry Ádám *T459* 118 121
Döry Frigyes *T462* 127
Döry Imre 128
Döry János *T463* 145
Dragoš, Ioan: Drágoss János
Drágoss János *T466* 315
Draskóczy Gyula *T468* 270
Dráveczky Alajos 292 297
Draveczky Alajos: Dráveczky Alajos
Dregán Péter 160
Drukker Jakab 174
Dualsky Ignác *T471* 75
Dualszky Ignác: Dualsky Ignác
Dubecz János 233 233⁶²²
Dudás István 443
Duliskovics Mihály 352
Dunka család, Szamosújvárnémeti 426
Dürsinszky Gyula 300
- Ebner* Antal 177
Eckhart Ferenc 454¹²³⁷
Eckstein Rudolf *T477* 198
Éder István *T479* 173
Édes István *T479* 103
Egressi Galambos Sámuel 200
Egri János 374
Egyed Farkas 319
Eisenhuth Antal 191
Eitel Frigyes *T482* 468 469
Eitel, Friedrich: Eitel Frigyes
Elek Imre 322
Elek Mihály *T485* 335
Éles Gusztáv 261
- Éles István 102
Ellenbacher István 203
Eördögh András *T493* 194
Eördögh Frigyes: Ördög Frigyes
Eördögh Imre *T495* 76
Eöri Sándor: Eöry Sándor
Eöry Sándor *T497* 104 106
Eötvös József 186 187
Eötvös József, br. *T499* 16 17 123 218 220
259 328
Eötvös Tamás 251 253 258
Eperjessy Géza 374¹⁰²³
Ercsey Lajos *T503* 334
Ercsey Zsigmond *T504* 315 318
Erdélyi István 334
Erdélyi József 186 190
Erdős Ferenc 100¹⁹⁷
Ernusz Kelemen *T508* 135³²⁹ 138
Erős Lajos *T511* 335 339
Eröss Lajos: Erős Lajos
Ertl Károly 42 43 52 53
Esterházy Antal, gr. 72
Esterházy herceg, földbirtokos, Vas vm. 132
Esterházy István, gr. *T514* 66
Esterházy Pál, gr. *T517* 143
- Fábián* Dániel *T519* 452
Fábián Gábor *T520* 380 389
Fábián János 349
Fábián László 358
Fabini Frigyes *T521* 521 467
Fabini, Friedrich: Fabini Frigyes
Fábján Pál 311
Fabricius Károly *T523* 471
Fabritius, Karl: Fabricius Károly
Fábry István *T524* 524 271
Fagyal Imre 332
Falk Károly *T526* 466
Falk Miksa *T527* 318
Falk, Karl: Falk Károly
Falk, Max: Falk Miksa
Faller Antal 282
Fándly József 301
Farágó Ferenc *T528* 392 528
Farágó Illyés 446 447
Farkas család, Szamosújvárnémeti 426
Farkas Elek *T532* 235 237
Farkas Ferenc 326
Farkas Gábor 100¹⁹⁷
Farkas Gergely 231
Farkas Ignác 451
Farkas Imre *T535* 148
Farkas István 333

Farkas János (Kolozs) 441
 Farkas János (Pest-Pilis-Solt vm.) 200
 Farkas János (Szatmár vm.) 354
 Farkas József 11²
 Farkas Károly *T537* 325
 Farkas Lajos *T539* 115
 Farkas Pál *T540* 33
 Farkas Sámuel 375
 Faur János *T541* 393–395 398 400 401
 Faur, Ioan: Faur János
 Fáy Gusztáv *T543* 270
 Fazekas Csaba 15⁶
 Fazekas György 319
 Fazekas László 338
 Fehér Lajos: Fejér Lajos, szajoli
 Fehrenfeld Frigyes: Fehrenfeld, Friedrich, von
 Fehrenfeld, Friedrich, von *T547* 467
 Fejér Ignác 451
 Fejér János *T548* 450–452
 Fejér Károly 451 452
 Fejér Lajos, szajoli *T549* 184
 Fejér Márton *T550* 446
 Fekete Antal 122
 Fekete József *T553* 457
 Fekete Lajos *T554* 114
 Fekete Lőrinc *T555* 282
 Fekete Sándor 192
 Felmayer Antal 180
 Felszeghy Sámuel: Felszegi Sámuel
 Felszegi dele Szeva [!]: Felszegi Sámuel
 Felszegi Samu: Felszegi Sámuel
 Felszegi Sámuel *T557* 430 431
 Fényes Károly 391
 Ferdinánd, V. 117 289 335
 Ferdinandy Bertalan *T559* 244 247
 Ferdinándy Bertalan: Ferdinandy Bertalan
 Ferenc József 15 18 18⁷ 21 23 24 176 199 250 439
 Ferenczy Ferenc 124
 Ferenczy János 415
 Ferentz Josef: Ferenc József
 Fest Imre *T565* 282
 Feshtetis Géza, gr. *T568* 100
 Festetich György 148
 Festetich Miklós, gr. *T569* 114
 Festetich Pál, gr. 143
 Fiáth István *T573* 100 101
 Ficzek József 324
 Fiebe József 118
 Filep István 363
 Filepu, Georgiu: Fülöp György
 Filkeni, Theodor 461
 Filter Gyula 110
 Fisch, Gustav 462
 Fischer István *T577* 403 405 407
 Fisser István: Fischer István
 Fitsor Ferenc 196
 Fitzek János 211
 Florea Gyorgyitz 439
 Flórián család, Szamosújvárnémeti 426
 Flosch Endre 33
 Flugler Károly: Flugler, Carl [Karl]
 Flugler, Carl [Karl] *T580* 461
 Fodor János 439
 Fodor Károly 329
 Fogarasi János 432
 Fogel József 83
 Forgách Ágost, br.: Forgách August, br.
 Forgách Alajos, gr. 66
 Forgách Antal, gr. *T583* 65
 Forgách August, br. 42 45
 Forgách Kálmán, gr. 248 249
 Forgács Kálmán, gr.: Forgách Kálmán, gr.
 Forgarassy Balázs 407
 Forray János 94
 Forstinger Albert 227
 Főkővy Antal 191
 Földvári János *T589* 443
 Földvári Kálmán 111
 Földvári Miklós *T591* 106
 Földváry Gábor *T588* 200 233
 Földváry János: Földvári János
 Földváry József 190
 Földváry Kálmán 45 46
 Földváry Mihály *T590* 215
 Földváry Miklós: Földvári Miklós
 Francsek János *T594* 276
 Frantsek János: Francsek János
 Franz Josiv I.: Ferenc József
 Fráter Pál (Bihar vm.) 318
 Fráter Pál (Nógrád vm.) *T597* 64
 Freyseyser [!] Gyula: Freyseysin Gyula
 Freyseysin Gyula 255 256
 Frideczky Lajos *T601* 62 64
 Frideczky Timót *T602* 66 70
 Fridrich Alajos 196
 Friedenfels Jenő *T603* 478
 Friedenfels, Eugen: Friedenfels Jenő
 Friml Ottó 81
 Fröhlich Mihály 227
 Frummer Béla: Szende Béla
 Frühauf Nándor 94
 Fuchs Ignác: Fuchs, Ignaz
 Fuchs, Ignaz 167
 Furman Károly 90

Furmann Imre 263
 Fuss János: Fuss, Johann
 Fuss, Johann 461 462
 Fülep Lipót *T607* 407 407¹¹⁰⁹
 Fülep Sándor *T608* 393
 Fülepp Lipót: Fülep Lipót
 Fülcs Tóbiás 212 213
 Fülöp György 473 474
 Fülöp Lipót: Fülep Lipót
 Für Béla 185
 Füzessy György 301
 Füzessy Péter 255

 Gaál Dániel 174
 Gaál Endre 182⁴⁶⁴
 Gaál Gusztáv 117
 Gaál Péter 140
 Gaál Sándor 375
 Gaál Vince 67
 Gábor Imre *T613* 450–452
 Gábor István *T625* 244 245 248
 Gaetanu, Nicolaus 464
 Gajzágó Salamon *T618* 427
 Gál Dániel *T619* 452
 Gál Gergely *T621* 454
 Gál István 452 454
 Gál János, (Hilibi) *T622* 460
 Gál László, süketfalvi 456
 Gál másodalispán (Heves–Külső-Szolnok
 vm.) 187
 Gál Mihály (Hajdúböszörmény) 334
 Gál Mihály (Marosszék) 454
 Gál Miklós *T625* 446
 Gál Péter *T626* 143
 Gál Sámuel 439
 Galamb Gyula 141
 Galambos Sámuel, Egressi: Egressi Galambos
 Sámuel
 Galgóczy László 338
 Gallina József 225
 Gamerra Gusztáv 459
 Garami Emilné 14
 Garami János 34
 Garami Miklós 338
 Garas Albert 261
 Garay Alajos 92
 Garay Imre 220
 Garay Lajos 91
 Gecző János *T633* 449
 Gedeon János *T634* 241
 Gedeon Lajos 242–244
 Geduly Lajos *T635* 75
 Gegus Eduárd 231

Gelenczai Turi György 450
 Gencsy József *T638* 259
 Georgievits, Constantin 409
 Geramb Ferenc, B. 349
 Géressy László 352
 Gergits Imre 163
 Gerliczy Félix, br. 321
 Germán József 440
 Gerubel Hermann 397¹⁰⁸⁰ 399
 Ghiczy József 293
 Ghyczy Ignác *T641* 110
 Ghyczy Kálmán *T642* 17 41 109 113 123 134
 134³²⁰
 Gibicz Antal 163
 Glacz Antal *T645* 391 392 402 403
 Glatz Antal: Glacz Antal
 Glatz János 301
 Glavina Lajos *T646* 144 148 150
 Glice Florián 318
 Glózer Ferenc *T647* 117
 Goht Frigyes 471
 Gojdu, Emanuil: Gozdsu Manó
 Goldbrunner Sándor 54
 Goldburg Emil 324
 Goldschmidt, Joane 444
 Gomba Márton 265
 Goócs Gyula 94
 Goócs József 94
 Goosz Károly *T651* 469
 Goosz, Karl: Goosz Károly
 Gordán Tódor 373
 Gorove István *T652* 220 228 229 403 441
 Gosztonyi János *T653* 184
 Gotčar János 80
 Gotfried, Lani 462
 Goth Ernő 185
 Gotschar János: Gotčar János
 Gozmán János *T655* 315 323
 Gózon Imre *T656* 196
 Gózon Lajos 88 92
 Gózon Zsigmond 88
 Gozdsu Manó *T657* 322 399
 Gödl Károly *T658* 413
 Görgei Artúr *T660* 259
 Görgey Artúr: Görgei Artúr
 Görgey Geyza *T662* 276
 Görgey Géza: Görgey Geyza
 Görgey Miklós 263
 Grabarics Ernő *T663* 87 89 90
 Grabarits Ernő: Grabarics Ernő
 Gräeffl Ignác 293
 Gráf Arnold 394
 Gräfl József: Grefl József

Grännenstein Gusztáv *T666* 401 402
 Greczmacher Gyula 55
 Greffl József *T665* 184
 Gregus Ákos: Gregus Ágost
 Gregus Ágost 309
 Greguss Ágost: Gregus Ágost
 Greichmann János 57
 Groisch guberniumi kiadó 485
 Groisz Gusztáv *T670* 485
 Gruber Nándor 119
 Grün Lőrinc 339
 Gubody Sándor *T675* 237
 Gull József *T678* 469 471 472
 Gurányi Pál 397¹⁰⁸⁰

Gyalókey Lajos 318
 Gyárfás Domokos 459
 Gyarmathy János 140
 Gyene Károly *T685* 361
 Gyenes Imre 231
 Gyergyai Ferenc *T687* 441
 Gyika István 406
 Gyika Jenő *T688* 144
 Györffy György 424¹¹⁵⁰
 Györffy Lajos, br. 370.
 Györffy Sámuel, br. *T692* 438
 Györffy Sándor [Sámuel], br.: Györffy Sámuel, br.
 Györgyi Lajos, br. 373
 Györy István 301
 Györy Lajos 212
 Gyulai Lajos, gr. *T696* 438
 Gyulay Lajos, gr.: Gyulai Lajos, gr.
 Gyurkovics Mátyás 162
 Gyurkovits István 220

Haáder Pál 102 103
 Haas Ferenc 225
 Habermann Gusztáv 145³⁵¹ 175⁴³⁰
 Hadžić Lázár: Hadzsics Lázár
 Hadházi Dániel 329
 Hadzsics Lázár *T703* 415 416
 Hadzsits Lázár: Hadzsics Lázár
 Haim Ignác 112
 Hajdú Jerom 254
 Hajdú Mihály 327
 Hajdú Pál 200
 Hajnal Ábel 310
 Hajnik Pál *T707* 198 200 201
 Hajós guberniumi előadó 429
 Hajós József *T709* 197
 Halassy Ede 109
 Halász Boldizsár *T715* 97 197 198 200 201

217
 Halbschuh [1842-ig] Dániel: Irányi Dániel
 Haller Ervin, br. 406
 Haller Lajos, gr. *T720* 442
 Haller Sándor, gr. *T722* 315
 Halmossy Edre: Halmosy Endre
 Halmosy Endre *T723* 120 124
 Hamar Pál 42 45
 Hamar, Paul: Hamar Pál
 Hanibal József: Hannibál József
 Hannibál József *T727* 120
 Hársfalvi Péter 340⁹²⁵
 Haszman Ferenc: Házmán Ferenc
 Hatfaludi Sigmond 429
 Hatfaludy Sándor 349 350
 Hathalmi Márton 106
 Hatházi Mónika 196⁵¹⁴
 Hatki András 166
 Hatzegán Demeter 396 398 400
 Hatzegán Döme: Hatzegán Demeter
 Hatzel Márton *T732* 339
 Hatzer Márton: Hatzel Márton
 Hauke Béla *T733* 155
 Haulih kanonok Vác 203
 Hauser Ernő *T734* 74 75
 Hauszer Ernő: Hauser Ernő
 Havas Ignác 220 228
 Havas József *T735* 18 80
 Havas Sándor *T736* 22
 Haynald Lajos 23
 Hazay, Wilhelm 409 409¹¹¹⁵
 Házmán Ferenc *T739* 217
 Hazslinszky József 285 286
 Hedry Ernest *T741* 275
 Hedry Ernő: Hedry Ernest
 Hegedüs Antal 46
 Hegedüs György 207
 Hegedüs Imre *T743* 87
 Hegedüs József 116
 Hegyessy Kálmán 89
 Hegyessy László 89
 Heinrich Jakab 81¹⁶⁴ 82
 Heka László 14
 Heksch Sándor 227
 Henszlmann Imre 223
 Herbert, Eduard 476 478
 Herczeg Árpád 282
 Herczeg Ferenc (Bács-Bodrog vm.) 156
 Herczeg Ferenc író 411 411¹¹²³
 Herczeg István 96
 Herczeg János 207
 Herczeg József 225
 Herczeg Károly 225

- Herglotz Sándor 397¹⁰⁸⁰
Herman Gáspár 166
Hersek József 443
Hertelendy György *T761* 149 151³⁶⁰
Hertelendy Gyula 414 415
Hertelendy József 413
Hertelendy Kálmán *T762* 151
Hertelendy Miksa *T763* 412
Hertz Bernát 280
Herzog Ferenc [Ferenc József] 411
Herzog József 38
Hetessy Dániel 89
Hetics János 147
Hettyei István *T765* 130
Hettyei Vince *T766* 130
Hevessy Bertalan *T768* 266 270
Hevesy Bertalan: Hevessy Bertalan
Hevesy Károly 156
Hezner János 188
Hiador: Jámbor Pál
Hodosiu József *T774* 379 380
Hodoşiu, Iosif: Hodosiu József
Hódossy Ede *T775* 274 275
Hódossy Ede: Hódossy Ede
Hody család, Szamosújvárnémeti 426
Hoffmann József 129
Hoffmann Pál *T778* 124
Hofgraeff, Johann *T779* 461
Hoitsy Imre 93 90
Hollacsek Vencel 205
Hollán Ernő *T782* 130 133 134 134³¹⁹
134³²⁰ 138
Hollup János 205
Homicskó György 286
Homonnay Ferenc 225
Horányi Lajos 285
Horkai Péter 184
Hornyánszky József 63
Hornyik János 233
Hortopán Simon 432
Horvát Boldizsár *T790* 123 130 133 138
Horvát Elek: Horváth Elek
Horváth Antal *T792* 135³²⁹ 138
Horváth Árpád 127²⁹⁰ 129³⁰¹ 129³⁰²
Horváth Döme *T794* 201 231 231⁶¹⁶ 233
Horváth Elek *T795* 133 134 138
Horváth Ernő 138
Horváth Ferenc *T796* 182 183
Horváth György (Kecskemét) *T799* 233
Horváth György (Pest-Pilis-Solt vm.,
Gödöllő) 200
Horváth István *T801* 432
Horváth János (Felső-Fehér vm.) *T802* 432
433
Horváth János (Kecskemét) 231
Horváth János (Udvarhelyszék) 460
Horváth József (Túróc vm.) 79
Horváth József, br. 250
Horváth József *T803* (Zala vm.) 145
Horváth Károl [!]: Horváth Károly (Pest)
Horváth Károly (Sopron vm.) 121
Horváth Károly (Vas vm.) 133
Horváth Károly *T804* (Pest) 220
Horváth Lajos (Baranya vm.) 94
Horváth Lajos *T805* (Miskolc) 265
Horváth László 102
Horváth Mihály gutai vadász 63
Horváth Mihály *T806* 143
Horváth Ödön *T808* 62
Horváth Péter (Aranyosszék) 447
Horváth Péter (Zala vm.) *T809* 144 147 148
151
Horváth Vilmos 145
Horváth Zsigmond 394
Hosszú Elek 426
Hosszú János: Hosszu, Joann
Hosszu József *T812* 440
Hosszu, Franciscu 367
Hosszu, Joann 362
Hosztinszky János: Hosztyinszky János
Hosztysinszky János *T814* 75
Hoznek János 270
Hrabovszky József 302
Hrabovszky Zsigmond *T820* 195 196
Hradszky Antal *T821* 282
Hubán János 352
Hullák Pál 163
Hunfalvi Pál: Hunfalvy Pál
Hunfalvy János 218
Hunfalvy Pál *T823* 276 278 282
Hunkár Antal *T824* 140
Hunkár Sándor *T826* 143
Hunyady László, gr. *T829* 116
Hurban, Jozef Miroslav 69
Hurka Péter 301
Husz Samu 394
Huszágh Dániel *T830* 80
Huszár István *T832* 65
Huszár Károly 64
Huszár Károly, br., ifj. *T833* 446
Huszár László *T834* 109
Huszár Pongrácz 140
Huszka Kálmán 313
Huszka Mihály *T835* 312 313
Hütter Kálmán 363

Hüttner Ferenc 225
Hyros István 59 61

Jbors János 263
Ibrányi Lajos T836 286
Ifsits Flórián 89
Ignyatovits Jakab 415 416
Ihász Rezső: Ihász Rudolf
Ihász Rudolf T838 118 125 125²⁸⁴ 126 127
127²⁸⁹
Illésy János T839 193 194
Illity Ádám 163
Iliasevits György 349 352
Ilosvay Bertalan T842 374
Ilyasevics György: Iliasevits György
Imrédi Lipót: Imrédy Lipót
Imrédy Lipót T844 113
Imrei Károly 183
Imrei László 183
Inkey Ádám T848 145 146
Inkey József 116
Inkey Sándor 134
Inkey Zsigmond T849 116
Ionescu, Ștefan: Joaneszkó István
Irányi Dániel T854 97 99 218
Irinyi József T855 315
Isaák László 185 191
Ivádi Béla T860 185
Ivány Béla: Ivádi Béla
Iván Samu 134
Ivánka Imre T861 198 200 211 217
Ivánka Zsigmond T864 51 52 72
Ivankovics György 406
Ivankovics János: Ivánkovits János
Ivánkovits János T865 133 136
Iványosi-Szabó Tibor 230⁶¹² 231⁶¹⁷ 233⁶²²
Izsák János 291
Izsó Miklós 223

Jablanczy Sándor 73
Jacobi János T869 466
Jacobi, Johann: Jacobi János
Jagodics Pál 415
Jakab Bogdán T870 442
Jakab György 435
Jakab István (Somogy vm.) 116
Jakab István helytartótanácsi tanácsnok 18
Jakab Lajos 459
Jakabb Bogdán: Jakab Bogdán
Jakabfalvi András T871 244
Jakabfy Pál 407
Jakó Sándor 317
Jakobey Károly 223

Jakovics József T873 271 275
Jakubik Antal T874 56
Jaloviczky Károly 235
Jámbor Pál T875 156 158 159
Janka Károly 255
Jankó Mihály 109
Jankovich Imre: Jankovics Imre
Jankovics Gyula 168
Jankovics Imre 53
Jankovits Antal 114
Jankovits Aurél 164
Jankovits Gyula 159
Jankovits Sándor 413
Jekelfalussy Emil T884 276 278 282
Jekelfalussy Lajos T885 124 263 264
Jekelfalussy Emil: Jekelfalussy Emil
Jekelfalussy Lajos: Jekelfalussy Lajos
Jéknyi Mocsonyi Antal: Mocsonyi Antal
Jendrassik Miksa T888 54 278 282
Jerkovics Antal 163
Jeszenák Pál, br. 68
Jeszenszky Ferenc T890 88 94
Jeszenszky János 80
Jiser Leopold 174
Joaneszkó István T853 392
Joannovics Constantin 394¹⁰⁷³
Joannovics György 393 394¹⁰⁷³ 398
Joannovics Konstantin: Joannovics
Constantin
Joannovits Athanasz 397¹⁰⁸⁰
Jókai Mór T897 89 91 92 220
Jonescu Demeter 388 395
Jonescu Lázár : Joneszku Lázár
Jonesku Döme : Joanescu Demeter
Joneszku Lázár 385
Joó Ferenc 359
Joó Pál 105
Jordáky Lajos 23 24²¹ 398¹⁰⁸⁷ 476¹²⁸⁰
Józsa Károly T903 309
Juhász Antal (Bars vm.) 34
Juhász Antal (Pest-Pilis-Solt vm.) 206
Juhász Sándor 196
Jura György T905 253 349 350⁹⁴⁰
Jura György, ifj. 349
Jura, George: Jura György
Jurka János 349
Justh György T909 78
Justh József, id. T911 78 79 80 97
Justh Kálmán T912 80
Juszt György: Justh György
Juszt József, id.: Justh József, id.

Kaczvinszky Ede 274 275

Kacs Kovics Lajos *T919* 219
 Kádár Béla 360
 Kádas vendéglős, Nagyszöllös 375
 Kaisch Antal 313
 Kaiser Ernő 72
 Kalász Borbála 243
 Kalász István 243
 Kalász János 243
 Kalász József 243
 Kalauz Pál *T926* 80 81
 Kállay Albert 338
 Kállay András 338
 Kállay János *T932* 338
 Kállay Ödön *T934* 303 335 338 339
 Kálmán Pálné 68
 Kálnoki Dénes, gr. 449
 Kálnoki Pál, gr. *T927* 453
 Kálóczy Lajos *T938* 104 106
 Kálóczy Lajos: Kálóczy Lajos
 Kammerer Ferenc 89
 Kandó József 203 208 220
 Kandó Kálmán *T941* 282 283 285–288
 Kanke, Heinrich 414
 Kapputz, Jacob 408 409
 Kapy Ede 202 215 231 235 236 271
 Karácsonyi Antal *T947* 412
 Karácsonyi Ferenc *T948* 414
 Karácsonyi János *T949* 443 444
 Karácsonyi László 416
 Karagyna Sztánai Mihály 313
 Kárász Benjámin *T951* 172 178
 Kárász Benő: Kárász Benjámin
 Kardos János 49
 Kardos Kálmán *T954* 91 92
 Karika János *T955* 230
 Karika Zsigmond 109
 Karl Ede 226
 Karoján Demeter 373
 Károlyi Ede, gr. *T957* 231 245 247–249
 Károlyi Eduárd, gr.: Károlyi Ede, gr.
 Károlyi György, gr. 353 357 359
 Károlyi István 220
 Károlyi János *T961* 62 64 64¹¹⁵
 Károlyi Lajos 281 282
 Károlyi Sándor 18
 Károlyi Sándor, gr. *T963* 171
 Kass András 324
 Kaszaniczka Lajos 56
 Kászoni választópolgár, Brassó 465
 Kaszonyi Ferenc 431
 Kasztos Lajos 89
 Katona József 231⁶¹⁶
 Katona Tünde 14
 Katskovits Ignác 116
 Katus László 18⁷
 Kaucz Gyula: Kautz Gyula
 Kaufmann, Karl 469
 Kautz Gyula *T969* 108
 Kazinczy Gábor *T970* 259 260 288
 Kazinczy István *T971* 304
 Kázsley András 274
 Kecskeméthy István 206 207
 Kedves Tamás 448
 Keglevich Béla, gr. *T976* 185 217 241 242
 Keglevich Gyula, gr. *T978* 185
 Keglevich István, gr. *T979* 37 122
 Kelecsényi József 215
 Kelemen Albert *T982* 318
 Kelemen Kajetán 180 180⁴⁴⁹
 Keleti Gusztáv 223
 Keller János *T983* 460
 Kemény Dénes, br. *T985* 424
 Kemény Domokos, br. *T986* 421
 Kemény Ferenc, br. 23
 Kemény Gábor, br. *T989* 425
 Kemény György, br. 445
 Kemény Zsigmond, br. *T997* 16 228 361
 Kempf Nepomuki János 121
 Kende Elemér 358
 Kende Gusztáv 356
 Kende Kanut *T999* 356 356⁹⁵⁵ 358
 Kende Lajos 358
 Kendelényi Károly *T1004* 219
 Kengyelacz Athán 417
 Kerekes János 245
 Kerekes József 319 324
 Keresztes József 76
 Keresztessy József 310⁸¹⁷
 Keresztúri József: Keresztúry József
 Keresztúri János 414
 Keresztúry József (Nagyvárad) 324
 Keresztúry József *T[1008]* (Nyitra vm.) 66
 Kerkai Ferenc 150
 Kerkápoly Károly *T1009* 143 145
 Kerkápoly Mór *T1010* 148
 Kesztyűs Antal 95
 Kesztyűs György 96
 Kesztyűs Péter 94
 Khail Mihály *T1015* 472
 Khail, Michael: Khail Mihály
 Khel Antal 443
 Király Imre 94
 Királyi Pál *T1020* 145 147 220
 Kirilla Mihály 355
 Kis András 397¹⁰⁸⁰
 Kis Antal 347

- Kis István 180⁴⁵¹
 Kis József (Bács-Bodrog vm.) 157
 Kis József, ifj. (Miskolc) 265
 Kis Lajos 52
 Kis Miklós: Kiss Miklós, Balázsfalvi
 Kis Orbán János 327
 Kisfaludy Lajos 136 137
 Kispál János 311
 Kiss András 399
 Kiss Dániel *T1022* 329
 Kiss Elek 121 124
 Kiss Ferenc (Hajdúböszörmény) 334
 Kiss Ferenc (Krassó vm.) 397¹⁰⁸⁰
 Kiss Jakab *T1023* 156 159
 Kiss János (Békés vm.) 310⁸¹⁷
 Kiss János (Fogarásvidék) 437
 Kiss János (Hont vm.) 53
 Kiss Lajos *T1025* 327
 Kiss László 229
 Kiss Miklós, Balázsfalvi *T1026* 201 231 233
 Kiss Miklós, Ittebei *T1028* [*T1029(?)*] 403
 Klapka György *T1035* 259 335
 Klauzál Gábor *T1036* 16 173 175–177 179–
 181 181⁴⁵²
 Klauzer Károl [!] 125²⁸⁴
 Klein, Carl 461 462
 Klimkovics Ferenc 223
 Kmethy József 81
 Knapp János 93
 Knézy Zsigmond 156
 Kóbor Jakab 89
 Kocsis Antal 144
 Kocsis Ferdinánd 363
 Kocskovics Lajos 220
 Kollár Antal: Koller Antal
 Kollár István 207
 Kollár János (Besztercebánya) 83
 Kollár János *T1044* (Szarvas) 314
 Koller Antal *T1043* 46 46⁷⁴ 47
 Koller József *T1045* 114
 Kollmayer Pál 207
 Kollmayer Péter 207
 Kollonics László 206
 Kollwein Ferenc 120
 Kolonics László 207
 Kolossa Ferenc 134
 Koltai választópolgár, Pusztaderics 150
 Komáromy György *T1047* 318 323
 Komáromy József 303
 Komjáthy Pál 336
 Komlódi János 207
 Komlódi Jánosné, özv. 207
 Komlódi József 207
 Komlódi Sámuel 207
 Komlóssy Imre *T1050* 325
 Komlósy Imre: Komlóssy Imre
 Koncz bizottmányi tag, Udvarhelyszék 459
 Kondorossy György: Kondorossy, Georg
 Kondorossy, Georg *T1051* 167
 Konkoly Dénes: Konkoly-Thege Dénes
 Konkoly-Thege Dénes *T1052* 109 110
 Konkoly Thege Dénes: Konkoly-Thege Dé-
 nes
 Konkoly-Thege Pál *T1054* 34 37
 Konyovici Antal *T1056* 169
 Konyovics Antal: Konyovici Antal
 Kopalszky Márton 53
 Kopcsányi József 389
 Korbuly Bogdán *T1059* 427
 Korda Andor 317
 Korda András 320
 Korda János 176
 Korics Gáspár *T1060* 159 169
 Korits Gáspár: Korics Gáspár
 Korizmic László *T1061* 18
 Kormos Béla 185 191
 Kornély Ignác 382
 Komis József 384
 Komis Pál 128
 Korodi Sámuel *T1063* 445
 Kórodi Sámuel: Korodi Sámuel
 Koroj Tanész 318
 Koroján Döme: Koroján Demeter
 Korponay Ágoston 280
 Korponay Ede 278
 Koruly család, Szamosújvárnémeti 426
 Kossuth Ferenc *T1066* 87 94
 Kossuth Lajos *T1067* 70 96 97 97¹⁹⁵ 107 155
 174⁴²⁸ 175 194 218 230 380 407
 Kossuth Pál *T1070* 301 302
 Kosúth Rezső 79
 Kosztits Antal 163
 Kóta Kálmán 185
 Kovách László, visontai: Kovács László,
 visontai
 Kovachich János *T1082* 65
 Kovács Antal (Pest) 225
 Kovács Antal (Veszprém vm.) 141
 Kovács Antal, Dévaványai: Dévaványai
 Kovács Antal
 Kovács Endre 18⁷
 Kovács Ferenc *T1077* (Hódmezővásárhely)
 174
 Kovács Ferenc (Torna vm.) 243
 Kovács Gergely 342
 Kovács Gergő: Kovács Gergely

- Kovács István 14
 Kovács János 162
 Kovács József 205
 Kovács József, H. 311
 Kovács József, Rigyicai: Rigyicai Kovács József
 Kovács Károly (Borsod vm.) 261
 Kovács Károly (Hódmezővásárhely) 174
 Kovács Károly (Pest-Pilis-Solt vm.) 207
 Kovács Lajos *T1079* 353 374
 Kovács László, visontai *T1074* 185 186
 Kovács Lőrinc *T1080* 357
 Kovács Márton 431
 Kovács Mihály 64
 Kovács Miklós *T1081* 328
 Kovács Mózes 461
 Kovács Nepomuki János 157
 Kovács Pál 101
 Kovács Sándor 147
 Kovács Zsigmond 90
 Kovacsics János: Kovachich János
 Kováts Bálint 453
 Kováts Dániel, Mártonfalvi: Mártonfalvi Kovács Dániel
 Kováts Dénesné 304⁸⁰³
 Kováts István, Martonfalvi: Mártonfalvi Kováts István
 Kováts Károly, id. 450
 Kozma Demeter 439
 Kozma Imre *T1085* 106–108 190
 Kozma Sándor *T1086* 115 116
 Kozmutza János 365
 Kozmutza Vazul 363
 Kozsohir György 408
 Kőmives Károly 341 342
 Könczeg, jegyző, Fogaras 435
 Könczöl József 207
 Könczöl Miklós 207
 Könczöl Vince 207
 König Mihály 355
 Königsmayer Károl [!]: Königsmayer Károly
 Königsmayer Károly *T1088* 133 134
 Köpeczi Béla 24²¹
 Körösy Imre 142
 Körösy Sándor 112
 Kösszel András 92
 Kövári László 442
 Kövesy János 147
 Krainik Nikulaj 438
 Králitz Antal 382
 Kralovánszky László 342
 Krancz Sándor 134²¹⁹ 135
 Krassiai István 307
 Kraszttonovits Jenő 413
 Krausz Vilmos 54
 Kreminger Antal 178
 Kremszky Gusztáv 61
 Kresznóczky András 338
 Kresztits Mihály 414
 Kricsfalusi Lajos: Kricsfalusy Lajos
 Kricsfalusy Lajos *T1098* 353
 Krisztián Piusz 145
 Krisztinkovits Ede *T1100* 108
 Kroner, Cristian 462
 Krúdy Gyula 346⁹³⁴
 Kuba János *T1101* 67 71
 Kubicza Pál *T1102* 75 77 123
 Kubicsek János 214
 Kubinyi Ferenc (Árva vm.) 29
 Kubinyi Ferenc *T1105* (Nógrád vm.) 62 64
 Kubinyi Flórián *T1106* 29 30
 Kubinyi Géza 205 213
 Kubinyi Kálmán 29–31
 Kubinyi Mihály 30
 Kubinyi Ödön *T1109* 266 268 270
 Kubinyi Rudolf *T1110* 266 268 270
 Kubinyi Zsigmond 69 70
 Kubovich Lajos 132
 Kudlik István *T1111* 76 77
 Kuhn Gotthárd, gr. 438
 Kuklics János 267
 Kun Bertalan 265
 Kun János 441
 Kun József 140
 Kun Károly 367
 Kun Sándor *T1121* 140
 Kund Vince *T1124* 114
 Kunszt József 202
 Kupricz Imre *T1125* 140 142
 Kupricz Sándor 140
 Kupritz Imre: Kupricz Imre
 Kupsa Gábor 428
 Kupsa György 426
 Kupsa, Gabriele: Kupsa Gábor
 Kurcz György *T1126* 128 129
 Kurucz József 146
 Kurucz Lukács 146
 Kurz Endre 125
 Kuszy Dániel 59
 Kuthy Mátyás 147
 Kutnyovszky György 163
 Kutschera Ferdinánd 313
 Kutschera Károly 313
 Kürthy István *T1130* 159 160
 Küttel, Carl, von 408
 Kvassay József *T1133* 66 70

- Lacsny Vince 245
 Láday Ágoston 433
 Láday István 433
 Ladó János 126²⁸⁷
 Laky Rafael 147
 Lánczy Jakab 248
 Láng Adolf 213
 Láng Dániel: Lang, Daniel
 Láng Gusztáv: Lang, Gustav
 Lang Lajos 345
 Lang, Daniel *T/1137* 461
 Lang, Gustav *T/1138* 461 462
 László György 446
 László Imre *T/1141* 365–367
 László István 142
 László törvényszéki elnök, Fogaras 436
 Lászlóffy Antal *T/1143* 427
 Lászlóffy Antal: Lászlóffy Antal
 Latinovics János *T/1147* 157
 Latinovics Mór *T/1148* 155 156³⁶⁴
 Latinovics Móric: Latinovics Mór
 Latinovics Vince *T/1149* 159 163 164
 Lator Gábor *T/1151* 375
 Lattyák János 31–33
 Laubheimer Ferenc 159 160
 Lázár Ádám *T/1152* 458
 Lázár Dénes *T/1154* 448
 Lázár János *T/1157* 368 370 372¹⁰¹²
 Lázár Mihály 322
 Lázár Sándor *T/1162* 439 442 445
 Lázár Tivadar 322
 Lázárián család, Szamosújvárnémeti 426
 Lefkovits Ede 280
 Lefkovits Miksa 280
 Lehmann Róbert 438
 Lehoczky Boldizsár 60
 Lehoczky Egyed 81
 Leitzinger Jácint János: Rónay Jácint
 Lendvay Mátyás 150 151
 Lenkei Albin 185
 Lente Pál 329
 Leonhard Károly: Leonhard Carl (Karl)
 Leonhard, Carl (Karl) *T/1168* 472
 Leovics Mimo 169
 Lesniewicz postaigazgató, Kassa 248
 Lestár Péter 231
 Lészai Dániel: Lészay Dániel
 Lészay Dániel *T/1170* 473 475
 Lészay Dániel: Lészay Dániel
 Lészay János 475
 Lészay János: Lészay János
 Lészay László 474
 Lethenyei Károly *T/1172* 100
 Lévy József 262 262⁷⁰⁴
 Lévy Sándor 397¹⁰⁸⁰
 Lica, Maximu 444
 Ligeti Antal 223
 Ligeti Dániel 178 179 181
 Lindner, Gustav *T/1176* 476
 Lipcsey Pál 351
 Lipcsey Péter 350
 Lipszky János 424¹¹⁵⁰
 Lipták János 267
 Liptay Béla: Liphthay Béla
 Liptay Ferenc 282
 Liphthay Béla, br. *T/1179* 413 414
 Liphthay Pál *T/1180* 113
 Lombay Imre 415
 Lónyai Albert 374
 Lónyay Gábor *T/1185* 288 293 297 301 302
 Lónyay László 260
 Lónyay Menyhért *T/1190* 316 251 251⁶⁶⁰ 257 309
 Loósz Zsigmond 156
 Lopresti Árpád 405
 Losonczy Károly 260
 Lotz Károly 223
 Lovassy Ferenc *T/1193* 315 318 323
 Lovassy tb. fő[szolga]bíró, Pécs/Baranya vm. 99
 Lovich Károly 291
 Löchner Lajos: Bodrogekőzi Lajos (?) 268⁷¹⁵
 Lőrinczy György 370
 Lóth Ede 226
 Löwenthal Sámuel, br.: Löwenthal, Samuel, br., von
 Löwenthal, Samuel, br., von *T/1196* 461 462
 Lubsch, Stefan 469
 Luby Zsigmond 357 357⁹⁵⁷ 358
 Ludovics István 144
 Ludvig János: Ludvigh János
 Ludvigh János *T/1198* 276 278
 Luka Constantin 393
 Luka János 384
 Lukács György *T/1201* 325 441
 Lukács János 133
 Lukács Sándor *T/1204* 106 190
 Lukácsy Sándor 192
 Lukáts Ferenc 452
 Lukin Kriszta 413
 Lukinich Mihály: Lukynich Mihály
 Lukinics Mihály: Lukynich Mihály
 Luksics Bódog *T/1209* 74
 Lukynich Mihály *T/1208* 117–119 121–123
 Luszti Móric 174

Luzsénszky János, br. *T1211* 288
 Luzsénszky József, br. *T1212* 294 295
 Luzsénszky Pál, br. *T1213* 250
 Lükő Geyza: Lükő Géza
 Lükő Géza *T1214* 242 244
 Lyackovics János 285

Maager, Carl 464
 Máčaj, Lukač: Mácsay Lukács
 Macelaria Illés: Macellariu, Elias (Elia)
 Macellariu, Elias (Elia) *T1218* 477
 Mácz Pál 79
 Maczek István 413
 Máczy Imre 274
 Macsavanszki József 167
 Mácsay Lukács *T1217* 33 34 34³⁵
 Madách Imre *T1219* 64 64¹¹⁵
 Madarasi János 361
 Madarassy Mór *T1220* 110
 Madarász András 96
 Madarász Endre 97
 Madarász József (Baranya vm.) *T1223* 87
 Madarász József (Fejér vm.) *T1224* 100–102
 Madarász László *T1225* 100 101²⁰² 115
 Madarász Vilmos 115 128
 Madas Károly *T1226* 216
 Máday Lajos *T1227* 76 77
 Maday Pál 307⁸⁰⁴
 Maderspach Lajos 394
 Madocsány Pál *T1129* 61 76
 Madocsányi Pál: Madocsány Pál
 Maercy Pál: Mary Pál
 Magedler János 119
 Magyar Imre 171
 Magyar János 179 180⁴⁴⁸
 Magyar László 235
 Magyari János 475
 Maister Sámuel *T1233* 472
 Majer Károly 64
 Májer Simon 428
 Majer, Simion: Májer Simon
 Majercsák Márton *T1234* 29 31 32
 Majercsik Márton: Majercsák Márton
 Majláth György 19 21 22 69 242 394 408
 Majoros István *T1237* 168
 Májszter Sámuel: Maister Sámuel
 Majthényi Auguszt, br. 35
 Majthényi Ferdinánd 33
 Majthényi Gusztáv 71
 Majthényi György 261
 Majthényi Ignác 212
 Majthényi József, br. *T1242* 87 89 91–94
 Majthényi László, br. 52

Makara György 66
 Makray László *T1246* 438
 Malatinszky Frigyes 270
 Malejka Lecza 256
 Malus, Wilhelm 466
 Mály János 397¹⁰⁸⁰ 398 399
 Maly János: Mály János
 Mán József *T1248* 348 350 353
 Man József: Mán József
 Manassy György *T1249* 405
 Manasz György: Manassy György
 Mandić, Tivadar: Mándics Tivadar (Újvidék)
 Mándics Tivadar (Újvidék) 167
 Mándics Tivadar helytartótanácsi tanácsnok
T1251 22
 Mangold Károly *T1254* 72
 Manić, Péter: Mánics Péter
 Mánics Péter *T1255* 155
 Maniu Aurél *T1256* 393–396 398
 Maniu, Aurel: Maniu Aurél
 Manojlović Emil: Manojlovics Milán
 Manojlovics Milán *T1257* 409 411
 Manyák Ferenc 33
 Marastoni József 223
 Margócsy József 346⁹³⁴
 Marianescu Athanasz: Marianeszku Athanasz
 Marianeszku Athanasz 392 405
 Marianu, Florianu 444
 Máriássy Ádám 262
 Máriássy Ágoston *T1260* 274
 Máriássy Béla *T1263* 200 213 215⁵⁸⁶
 Máriássy János *T1264* 278 281 282
 Máriássy Lajos 429
 Máriássy Tibor 281
 Marineszku János 397¹⁰⁸⁰
 Markhót János *T1268* 65 67
 Márki Sándor 18⁷ 24
 Marko Ferenc 223
 Markos György *T1269* 283 285 286
 Markos István *T1270* 350 352
 Markoss István: Markos István
 Markovich István 112
 Markovics Antal *T1271* 392
 Márkus Flórián 370 373
 Marosán János 318
 Maróthy István 67
 Maróthy János *T1275* 355 358
 Marsovszky Bertalan *T1276* 75
 Martin János 447
 Martincsek Miklós 75
 Martini Frigyes *T1279* 125
 Martinyi Sámuel 345
 Mártonfalvi Kovács Dániel 450

Mártonfalvi Kováts István 450
 Martonffy Károly 189
 Martonffy Károly *T/280* 155 161
 Mártonfi Károly: Martonffy Károly
 Martonyi János 244⁶³⁶ 384¹⁰⁴⁷
 Mary Pál 278
 Másvilági István *T/283* 443 444
 Maszák Hugó 225
 Maszarovics János 74
 Matavovszky János: Matavowszky János
 Matavowszky János 293
 Mathia, Mathias 466
 Matolay Etele *T/289* 294
 Matolay Victor 292 304
 Matuska György 61
 Matz, Julius 470
 Mátyás Arisztid 225
 Mátyás József *T/292* 38 40
 Mátyás József: Mátyás József
 Mattyassovszky Alajos 57
 Maurer Ignác 126
 Mayer Imre 142
 Mayercsák Márton: Majercsák Márton
 Mazurt, Alexander 409
 Medán Endre *T/298* 362–364 364⁹⁸⁵
 Medan, Andrei: Medán Endre
 Mednyánszky Ede, br. 76
 Medveczky (medveczei és kisbesztercei)
 család 211
 Medveczky Béla 211
 Medveczky Mihály 350
 Méhes Sámuel 441
 Méhesi Sándor 441
 Melicher Ferenc 45
 Mentovich Ferenc 458
 Méray Károly 116
 Merényi Henrik 220
 Mersits József 136
 Mersits Mihály 400
 Meskó Sámuel 342
 Messkó Amond 32
 Mészáros György 121
 Mészáros József (Bács-Bodrog vm.) 156
 Mészáros József (Zemplén vm.) 302
 Mészáros Károly (Bereg vm.) 251 251⁶⁵⁷ 252
 252⁶⁶⁸ 253 254 285 395¹⁰⁷⁵
 Mészáros Károly (Pozsony vm.) 74
 Mészáros Lázár *T/310* 162
 Meszéna Ferenc 48
 Meszéna János 48 51
 Meszes János, ifj. 49
 Mészöly Ignác 122 133
 Meszte János 373
 Mezei József 251⁶⁶⁵
 Mezősi Károly 192
 Mezőssy László 345
 Michajlovits Euchstacius 416 417
 Mihailovits Athanáz 91
 Mihailovits Miklós: Mihajlovits Miklós
 Mihajlovics Miklós *T/319* 159 169
 Mihajlovics Miksa: Mihajlovits Miksa
 Mihajlovits Euchstacius: Michajlovits
 Euchstacius
 Mihajlovits Lázár 388
 Mihajlovits Miksa *T/320* 416
 Mihálics János 159
 Mihálka László 350 351
 Mihálka Vazul 349 352
 Mihálovics Gábor 196
 Mihalovics József 261
 Mihály Gergely *T/322* 448
 Mihály Péter: Mihályi Péter
 Mihályi Endre 432
 Mihályi Gábor *T/323* 22 348 349 352 353
 394
 Mihályi Mátyás 88
 Mihályi Péter *T/324* 351
 Mihaylovits Bazil 406
 Mihuc Péter 318
 Mikecz Tamás 336
 Mikes János, gr. *T/326* 439
 Mikis család, Szamosújvárnémeti 426
 Miklós János 142
 Miklós Zsigmond 224
 Miklósvári Sándor 157
 Mikó Antal 448
 Mikó Imre 450
 Mikó Imre, gr. *T/334* 430 442
 Mikó Mihály, Abafi *T/335* 448
 Mikó Mihály: Mikó Mihály, Abafi
 Mikse Imre, br. 102 123
 Mikszáth János 81
 Mikszáth Kálmán *T/338* 356⁹⁵⁵
 Milassevits Márton 157 158
 Mileticé, Svetozar: Miletics Svetožár
 Miletits Svetožár *T/339* 159
 Milleker Mihály 406
 Millián Antal 319
 Millutinovics Svetožár: Milutinovics
 Svetožár
 Milosev Maxa 417
 Milutinovics Svetožár *T/341* 156 159 160
 160³⁸⁰
 Milutinovics Svetožár: Milutinovics
 Svetožár
 Minich József 223

Mircea, Joan: Mircse János
 Mircse János 428
 Misici, Ioan: Missics János
 Miskolczy István 318
 Miskolczy Károly *T/344* 315 318
 Miskolczy Lajos *T/345* 316 320 321 323
 Missics János *T/342* 399 400 405
 Missits Athanáz 381
 Misztjánovits István 350
 Mocvár János 194 194⁴⁹⁷
 Móczár Vendel 196
 Mocsáry Géza *T/346* 287 288
 Mocsáry Lajos *T/347* 260 263
 Mocsonyi András *T/349* 393 394¹⁰⁷³ 398 406
 Mocsonyi Antal *T/350* 388 399
 Mocsonyi György *T/352* 405 406
 Mocsonyi Sándor *T/348* 407
 Mocsonyi Zénó 401
 Mocsonyi, Alexandru: Mocsonyi Sándor
 Mocsonyi, Andrei: Mocsonyi András
 Mocsonyi, Anton: Mocsonyi Antal
 Mocsonyi, Gheorge: Mocsonyi György
 Modrovics Gergely 146
 Móga Jakab 439
 Moga Jeromos 380
 Móga Samu 440
 Mois család, Szamosújvárnémeti 426
 Moisl Gergely *T/1354* 444 445
 Moisl, Gregor: Mocsil Gergely
 Moldován János (Vízakna) *T/355* 425 426
 Moldován János (Arad vm.) 383
 Moldován János (Doboka vm.) 428
 Moldován, Joan Johanne: Moldován János (Vízakna)
 Moll György 414
 Molnár Dénes *T/360* 139 146
 Molnár György *T/363* (Pest) 218
 Molnár György *T/362* (Debrecen) 326 328
 Molnár István, parnói *T/365* 237
 Molnár József (Pest–Pilis–Solt vm.) 207
 Molnár József, parnói *T/366* 207 288 289 293 301 302
 Molnár Lajos 112
 Molnár Pál *T/369* 146 148 151
 Móra Ferenc 195 195⁵¹⁰
 Moricu, Conrad 467
 Móricz Antal *T/373* 348
 Morscher Károly: Morscher, Carl (Karl)
 Morscher, Carl (Karl) *T/376* 477
 Mudron Pál 79
 Mudrony Mihály 74
 Mujszer József: Muzser József
 Mukits Ernő *T/381* 165

Mundukovits György 397¹⁰⁸⁰
 Munkácsy Albert 89
 Munkácsy Sándor 349
 Muntean Ágoston 428
 Munteanu, Augustu: Muntean Ágoston
 Muntyán Boldizsár 397¹⁰⁸⁰
 Muntyán Elek 397¹⁰⁸⁰
 Muntyán Gligor 426
 Murányi Ignác 406
 Muraszentgyörgyi Horváth Anta: Horváth Antal
 Mureşanu, Joachim: Muresianu, Joachim
 Muresianu, Joachim *T/382* 444
 Murgu Euthim *T/383* 392 393 405
 Murgu János 413
 Murgu, Eftime: Murgu Euthim
 Muskó Sándor 182
 Muyser József: Muzser József
 Muzser József *T/380* 115 116
 Muzsai Bálint 313
 Mülek Ferenc *T/385* 380 382
 Müller Veronika 488
 Mysz Károly *T/387* 463
 Mysz, Karl: Mysz Károly

 Nádas Antal 32
 Nagelschmidt, August 466
 Nagy Albert 116
 Nagy Albin 188
 Nagy Elek, káli *T/390* 442
 Nagy Elek: Nagy Elek, káli
 Nagy Gáspár 235
 Nagy Ignác (Pest–Pilis–Solt vm.) *T/395* 197
 Nagy Ignác (Szászváros) 473
 Nagy Ignác (Pápa) 144
 Nagy Ignác (Szatmár vm.) *T/396* 353 359
 Nagy Imre 331
 Nagy István (Bihar vm.) 319
 Nagy István (Szabolcs vm.) 339
 Nagy István (Vajdahunyad) 439
 Nagy János 146
 Nagy József (Baranya vm.) 91 93 95
 Nagy József (Bihar vm.) *T/400* 315
 Nagy József (Pécs) 96
 Nagy József (Pest) 227
 Nagy József (Zala vm.) 151
 Nagy Károly (Gyula) 313
 Nagy Károly (Jászkun ker.) *T/401* 192
 Nagy Károly (Szék) *T/402* 431 432
 Nagy Károly (Veszprém vm.) 142
 Nagy Lajos (Jászkun ker.) 194
 Nagy Lajos (Kecskemét) 231
 Nagy Mihály (Bács-Bodrog vm.) 160

Nagy Mihály (Komárom) 111
 Nagy Pál (Sopron vm.) 121
 Nagy Pál (Szeged) 181
 Nagy Samu (Gömör vm.) *T1405* 266
 Nagy Samu (Szék) 431 432
 Nagy Sámuel: Nagy Samu (Gömör vm.)
 Nagy Sándor (Baranya vm.) 94
 Nagy Sándor (Hódmezővásárhely) 175
 Nagy Sándor (Vas vm.) 132
 Nagy Sándor, Ráczevi: Ráczevi Nagy Sándor
 Nagy Szabó Ignác *T1408* 143
 Nagy, Ignatiu: Nagy Ignác (Szászváros)
 Nagysomkúti Papp József: Pap József
 Nagyvasvári [!] Sándor: Vasvári Nagy Sándor
 Nánássy Mihály 188
 Nánásy Ignác *T1410* 186
 Návay Tamás *T1413* 392
 Nedeczky Antal 116
 Nedeczky István *T1415* 116
 Nedeczky János *T1416* 114
 Nedtvich Gyula 90
 Negyedi Ferenc 230
 Nehrebeczky György *T1418* 285 286
 Nehrebeczky Sándor *T1419* 283 285
 Nemcsik Lőrinc 237
 Nemes Péter *T1424* 441
 Nemes Sándor 428–430
 Nemes Vilmos 475
 Nemes, Alexandru: Nemes Sándor
 Nemes, Doctor 472
 Nemet George 439
 Németh Albert *T1426* 184–186
 Németh Antal 120 126
 Németh Károly, nyéki *T1427* 75
 Németh Károly: Németh Károly, nyéki
 Németh Péter 106
 Némethi Lajos 318
 Nendits Pál 417
 Nendtvich Gyula 91
 Nener N. homonnai kőműves 300
 Neszter József *T1431* 72 74
 Neubert Vencel 314
 Neugeborn, Emil 472
 Nevery László 313
 Nikolić Isidor 167 169
 Niczky Lajos, gr. 119
 Niczky Sándor *T1433* 117
 Nike Ferenc 338
 Nikházi László 245
 Nikolajevics Vazul 392
 Nikolić Fedor, br.: Nikolits Fedor, br.
 Nikolics Fedor, br.: Nikolits Fedor, br.

Nikolics Isidor: Nikolić Isidor
 Nikolits Fedor, br. *T1435* 413 413¹¹²⁷ 415
 Nikolits Sándor 414
 Nikolits Teodor, br.: Nikolits Fedor, br.
 Nizsalovszky Endre 258
 Nizsalovszky János 251
 Nopcsa Ferenc, br. 438
 Noszág János 346
 Noszlopy Antal *T1439* 116 124
 Noszlopy Gáspár *T1440* 114
 Noszlopy Tamás 144
 Novák István 148
 Novák Lajos 22
 Novák Sámuel 31
 Nozdroviczky Gyula *T1444* 75
 Nuny Fidolin 397¹⁰⁸⁰
 Nuschetz képviselő-jelölt (Zala vm.) 146

Nyámtz család, Szamosújvárméti 426
 Nyáry Gyula, gr. 57
 Nyáry Pál *T1446* 16 198 200 201 217 234
 Nyéki Albert *T1447* 403
 Nyiczki Pál 203
 Nyitrai János 194

Ochleitner Elek 49
 Ocskay Antal 90
 Odescalchi Erba, gr. 156
 Odescalchi Gyula, hg. *T1453* 66
 Ódeschaleti [!] Erba, gr.: Odescalchi Erba, gr.
 Oexel János [1846-ig]: Rónay János
 Oexel Lajos [1846-ig]: Rónay Lajos
 Oexel Mihály [1846-ig]: Rónay Mihály
 Oexel Móric [1846-ig]: Rónay Móric
 Ohnitz János *T1469* 438
 Okolicsányi Antal *T1455* 51 52
 Okolicsányi Gusztáv 184
 Okolicsányi Lajos *T1456* 259 262
 Okolicsányi Viktor 278
 Oláh Dani 303
 Oláh Jakab 329 331 332
 Oláh Miklós 329 333
 Olcsvári Gábor *T1462* 282 283 285
 Olcsváry Gábor: Olcsvári Gábor
 Olgyay Lajos *T1463* 72 74
 Olgyay Titus *T1464* 72
 Olgyay Titusz: Olgyay Titus
 Oltási Pál 51
 Omaszta Zsigmond *T1466* 307 308
 Onossy Mátyás: Ónossy Mátyás
 Ónossy Mátyás *T1468* 402 405 407
 Onuțiu János: Ohnitz János
 Onucz János: Ohnitz János

Opitz Sándor *T1470* 159 168
 Opris Filep 354
 Orbán Ferenc 269
 Orbán János 449
 Orbán Ottó 459
 Orczy Béla, br. *T1472* 123 217
 Ordódy Pál *T1475* 109
 Orlay Soma 223
 Ormos Sándor *T1478* 388
 Ormós Sándor: Ormos Sándor
 Ormos Zsigmond *T1479* 405
 Ormós Zsigmond: Ormos Zsigmond
 Orosz István 326⁸⁶⁵
 Orosz László 231⁶¹⁶
 Oroszi Miklós 183
 Ostffy Pál 120
 Otsvay Ferenc 429
 Oszterhuber József 146 148
 Oszterlamm Károly 227
 Osztróvszky József *T1484* 171 175–178 180–182
 Osztrovszky József: Osztróvszky József
 Otlik Pál 55
 Óvári Ferenc 164

Ördögh Frigyes *T494* 311

Örhalmy Lajos 178

Öry Jenő 285 286

Ötves Bogdán 443

Ötvös György 329

Paál Péter 318 320

Paczák Ferdinánd 90

Paczolay János *T1488* 52

Pál Péter: Paál Péter

Pál Antal 160–162

Pál József 383

Palarik János 77

Pálffy herceg, földbirtokos Esztergom vm. 46

Pálffy István, gr. 74

Pálffy János *T1491* 458

Pálffy Pál, gr. *T1493* 41

Pálfi Dénes, id. 459

Pálfi Dénes, ifj. 459

Pálffy Ferenc 178

Palkovics Károly 41

Palló Sándor 22

Pálmány Béla 110

Pálmány Béla 110

Pálmány Béla 11

Palóczy László *T1488* 259 264 265 265⁷¹⁰

Palugyay Imre 57 59 60

Pánczél Jakab 465 464

Pánczél, Joachim: Pánczél Jakab

Pandur István 166

Paneotovits, Johann 167

Panner Sándor 75

Pántli Károly 351

Pap (de Gridu), Matei: Pap Máté, Gridi

Pap Alexandru: Pap Sándor

Pap Dezső 261

Pap Endre *T1512* 359

Pap Gábor *T1513* 142

Pap János (Arad vm.) 388

Pap János (Belső-Szolnok vm.) 427

Pap János (Udvarhelyszék) 459

Pap János (Veszprém vm.) *T1504* 140 143

Pap József *T1610* 362 363

Pap Lajos *T1505* 453

Pap Leontin 439

Pap Máté Gridian: Pap Máté, Gridi

Pap Máté, Gridi *T1506* 433 437

Pap Mihály 354

Pap Mór *T1516* 192–194

Pap Pál *T1517* 184 186 187

Pap Sándor *T1501* 366–368

Pap Zsigmond *T1600* 357 365

Papfalvi Konstantin *T1509* 439

Papfalvi Szilárd 422

Pap András, Dombró: Dombró Papp András

Papp Endre: Pap Endre

Papp Gábor: Pap Gábor

Papp Gergely *T1514* 472

Papp György 451

Papp István 475

Papp János *T1515* 315 318

Papp László 429

Papp Mór: Pap Mór

Papp Pál: Pap Pál

Papp Péter 451

Papp Sándor: Pap Sándor

Papp Simon *T1518* 351–353

Papp Vasile 430

Popu, Iosif: Pap József, Nagysomkúti

Popu, Vasiliu 367

Pascu, Filip: Paszku Fülöp

Pásko Antal 452

Pasku Fülöp: Paszku Fülöp

Pasku, Filip: Paszku Fülöp

Paszku Fülöp *T1521* 393 396

Paszku Miksa 393

Pásztéli János: Pásztélyi János (Bereg vm.)

Pásztélyi János (Bereg vm.) *T1524* 258

Pásztélyi János (Máramaros vm.) *T1525* 351

Pataky János 375

Patay István *T/526* 326 327
 Patay József *T/527* 198
 Pátriczky József 301
 Pattyánszky Elek 396
 Paulik Gábor 69
 Pauliny-Tóth Vilmos *T/530* 67
 Pauliny-Tóth, Vilám: Pauliny-Tóth Vilmos
 Paulovits Sándor 397¹⁰⁸⁰
 Pausz János 396
 Pavlovics Imre 345
 Pázmándy Dénes, ifj. *T/533* 109 111
 Pázsit Antal 197
 Péchy András 302
 Péchy Ferdinánd 274
 Péchy Ferenc 275
 Péchy Manó, gr. *T/539* 247 248 250
 Pecurariu, Avram 439
 Pecz Henrik 223
 Pecze Ferenc 20 20¹¹ 24²²
 Pécsa Ferenc 432
 Pécsy József 129
 Pelei József: Peley József
 Peley József 358
 Peley Lajos *T/541* 366 367
 Perczel Béla *T/542* 129
 Perczel Gyula 129
 Perczel István *T/546* 127–129
 Perczel Miklós *T/549* 94 127
 Perczel Mór *T/550* 127 128 151 217
 Perczel Mór: Perczel Mór
 Perczel Pál 128
 Perczel Vince *T/551* 87 128
 Perényi Lajos, br. 375
 Perényi Zsigmond, br. *T/553* 374 375
 Pescha Szvetozár 410
 Pesky Ede 223
 Pesthy Frigyes: Pesty Frigyes
 Pesty Frigyes *T/556* 404 405
 Petco Lázár: Petco Lázár
 Petco Lázár *T/557* 438 439
 Péter Antal 197
 Péter László 177⁴⁴¹ 195⁵¹⁰ 231⁶¹⁶
 Péter Miklós *T/558* 197
 Péter Orsolya Márta 127²⁸⁹
 Péterné Fehér Mária 230⁶¹² 231⁶¹⁷ 233⁶²²
 Pétery Károly *T/559* 185
 Pethe András *T/560* 441
 Pethes József *T/561* 192–194
 Petko Lázár: Petco Lázár
 Petőfi Sándor 192 357⁹⁵⁷
 Petrás Tódor 428
 Petrichevich Horváth Albert, br. 454
 Petrichevich Horváth Dániel, br. *T/563* 448

Petrichevich-Horváth Dániel, br.:
 Petrichevich Horváth Dániel, br.
 Petrikás László 367
 Petrikus Gyula 397¹⁰⁸⁰
 Petrovai János 263
 Petrovay Ákos *T/565* 285 286
 Petrus, Todor: Petrás Tódor
 Philimon Miklós 382
 Pikó András 79
 Pilinszki János 164
 Pilisi Béla 213
 Pilisy Lajos *T/569* 339
 Pilisy Miklós 256
 Pilisy Zsigmond 293
 Piller Gedeon *T/571* 271 274 276
 Pillich Kálmán 182
 Pineiu János 443
 Pinisiu, Joan 476
 Pípos Victor 424
 Pirker Ferenc 358
 Piskolty Károly 324
 Piukovits Ágoston 157 158 160 160³⁷⁷ 161
 162³⁸⁴
 Piukovits Mihály *T/574* 156 156³⁶⁴ 159
 Plachy Lajos *T/576* 81
 Plainer Antal *T/578* 87 88 95
 Plathy György: Platthy György, id.
 Platthy Gáspár 59
 Platthy György, id. *T/579* 81
 Plechl József *T/581* 412
 Pliszer Lőrinc 89
 Pócsa Ferenc *T/582* 433
 Pócsa Ferenc: Pócsa Ferenc
 Podhorányi Ferdinánd 275
 Podhorszky Ágoston 79
 Podhradszky Andor 397¹⁰⁸⁰
 Podhránszky választási elnök, Oravica 402
 Podmaniczky Armin br.: Podmaniczky Ár-
 min, br.
 Podmaniczky Ármin, br. *T/584* 200 203
 215 217
 Podmaniczky Frigyes, br. *T/585* 314
 Pogány György 421
 Pohl Károly (Arad vm.) 388
 Pohl Károly (Máramaros vm.) 349
 Pokorny Rudolf 406
 Polányi Gyeness József 197
 Polgár Sándor 261
 Pompéry János *T/594* 192
 Ponfini János 439
 Pongrácz Bálint 242
 Pongrácz Béla 286
 Pongrácz Lajos *T/598* 76

Pop, Sigismund: Pap Zsigmond
 Popa György (Bihar vm.) 318
 Pópa György *T1601* (Arad vm.) 381–383 389
 391
 Popescu, Joane 466
 Popeszkú Lázár 381
 Popeszkú Sándor 398
 Popovics Demeter 410
 Popovics Jakab 403
 Popovics János (Arad vm.) 382
 Popovics János (Krassó vm.) 398
 Popovics József 399
 Popovics Miklós (Bihar vm.) 318
 Popovics Miklós (Szászváros) 473
 Popovics Tivadar 382
 Popovics Zsigmond 380
 Popovics-Desseanu, Ioan: Popovits Desseanu
 János
 Popovits Deseán János: Popovits Desseanu
 János
 Popovits Dessán János: Popovits Desseanu
 János
 Popovits Desseanu János *T1607* 383–385
 Popovits Desseanu Simon 387
 Popovits Jakab 397¹⁰⁸⁰
 Popovits János (Arad vm.) 382 383
 Popovits János (Bihar vm.) 318
 Popovits József 397¹⁰⁸⁰
 Popovits Sándor 397¹⁰⁸⁰
 Popovits Simon 387
 Popovits Zsigmond 382 388
 Poppa-Vitze Demeter 397¹⁰⁸⁰
 Portis Lajos 206
 Pós Sándor 471
 Potpáczai Rufin 190
 Povoszki István 265
 Pöckh, Carl, von 461
 Prámer Alajos 292 302
 Praznovszky Mihály 65¹²¹
 Predl István 114
 Predovits János 425
 Pribék Antal *T1615* 282 285 287
 Prodánovics Dániel 145
 Prokopovich, Eduard 279
 Prokopovics Vilmos 277
 Prónay Gábor, br. *T1620* 78 219
 Prónay József *T1622* 260 263
 Prónay Péter 63
 Prugberger József *T1623* 56 56⁹⁵ 471
 Puky Miklós *T1624* 184
 Pulszky Ferenc *T1627* 62 64 182 183
 Puscariu János *T1630* 434 437
 Pușcariu János: Puscariu János

Puteani József, br.: Putheányi József, br.
 Putheányi József, br. *T1631* 145

Rábi törvénybíró, Neszmély 110
 Rabicsák kortes, Árva vm. 32
 Rácz György, Temesvári: Temesvári Rácz
 György
 Rácz József 157
 Ráczkevi Nagy Sándor 111
 Raczkovics Kozma *T1635* 412 414 416 417
 Radán Gyula 164
 Ráday Gedeon, gr. *T1636* 200 217
 Ráday László, gr., ifj. *T1639* 91
 Ráday Pál, gr. 212
 Rádi Mihály 115
 Radics Ákos *T1640* 478
 Radlinszky András 70 71
 Radnich Pál: Radnik Pál
 Radnik Pál *T1641* 127
 Raduleszku Szilárd 407
 Radvánszky Antal 81
 Ragályi Ferdinánd *T1649* 266 268 270
 Ragályi Miksa *T1653* 266 268 270
 Ragályi Sigmund 269
 Raisz Szilárd *T1654* 276
 Raiz György 446
 Rajkai Freibeisz István 486
 Rajner Pál *T1655* 52 445¹²¹¹
 Rákóczy (Parcsetics) Hugó *T1656* 412
 Rákóczy János *T1657* 56 56⁹⁵
 Rákóczy Sándor 52 53
 Rakovszky Mór *T1661* 57–59
 Ranen Gyula 55
 Rankovits Sándor 414
 Rannicher Jakab: Rannicher, Jacob
 Rannicher, Jacob *T1662* 476
 Rapesánszky Ferenc 55
 Rass, Coloman 409
 Rásztokai László 60
 Rasztovics Mihály 124
 Ráth Károly *T1664* 228 229
 Ráth Péter *T1666* 218
 Ráthonyi Lajos *T1667* 374
 Ratiu János: Ratiu, Joanne
 Rațiu, Ioan: Ratiu, Joanne
 Ratiu, Joanne *T1668* 438
 Rátskay Ferenc 200
 Rauscher Károly 225
 Recski András *T1671* 184 185
 Réder Károly 92
 Redl Lajos, br. 156
 Regéczi Nagy József 261
 Nagy József, Regéczi: Regéczi Nagy József

- Régeni Ferenc 442
 Réh János 178
 Rehák Lukács 417
 Rehák Nándor 157
 Rehder Vilmos 93
 Reich Gotthárd 263
 Reich nyíregyházi kereskedő 345
 Reichmann Salamon 341
 Reinert Ignác 225
 Reinik Ágoston 423
 Reisz János 349
 Reiszig Ede 65¹²¹
 Reizner János 21
 Rende József 109 110
 Rengey (Aigner) Ferdinánd *T1677* 175
 Renter Mátyás 404
 Reök Lajos 91 94 95
 Répánszky Alajos 265
 Repeczky Ferenc *T1678* 62 64
 Ressig Alajos 130
 Reszt Lajos 275
 Réti Vasile 430
 Révay Gusztáv 65
 Révay Pál 459
 Révay Simon, br. *T1679* 79 80 80¹⁶⁰
 Révész Imre *T1680* 326 327
 Reviczky István *T1681* 217
 Reviczky Károly 46
 Reviczky Pál 41 46
 Rezssek Antal 141
 Rezsni János *T1684* 155
 Rezsni János: Rezsny János
 Ribár József 188
 Ribitzey Ferenc 380
 Richa János 226
 Richter Mihály 310
 Rigó Mihály 144
 Rigyiczai Kovács József 157 158
 Riszdorfer János 345 346⁹³⁴ 347
 Ritter, Joann 464
 Román család, Szamosújvárnémeti 426
 Román Ferenc *T1694* 251 254
 Román György 432
 Román József 323
 Román Miron 385
 Román Sándor *T1693* 318 323
 Román, Alexandru: Román Sándor
 Romanuca, George 438
 Rónay Lajos 412
 Rónay Jácint János: Rónay Jácint
 Rónay Jácint *T1697* 104
 Rónay János *T1698* 413 414
 Rónay Lajos *T1700* 413 414
 Rónay Mihály *T1701* 172 173
 Rónay Móric 413 415
 Rosa Ferdinánd: Rózsa Ferdinánd
 Rósa Izsó: Rosenberg Izidor
 Rosenbaum Illés 90
 Rosenberg Izidor 182
 Rosenberger Mór 226
 Rosenfeld József *T1703* 476
 Rosenfeld, Josef: Rosenfeld József
 Rosicsku Vaszilie 439
 Roskó Ignác 353
 Róth Ábrahám 365
 Róth Illés *T1708* 463
 Roth, Elias: Róth Illés
 Roth, Josef 472
 Rotmann, Carl 461
 Rottenbiller Lipót 220 228
 Rovács Ferenc 113
 Roxin György 387
 Rozgonyi Károly 103
 Rozvány György 318
 Rózsa Ferdinánd 382 383
 Röber Antal 38
 Röck Szilárd 228
 Róth Sándor *T1712* 404
 Róth Sándor: Róth Sándor
 Rudits József, br. 159
 Rudnyánszky Flórián *T1716* 37
 Rudnyánszky János *T1717* 66
 Rusegger József 55
 Ruzsoly József 11¹ 11² 15⁶ 25²⁴ 54⁹¹ 145³⁵¹
 170⁴⁰⁶ 175⁴³¹ 177⁴⁴¹ 244⁶³⁶ 251⁶⁵⁷ 252⁶⁶⁸
 265⁷¹⁰ 289⁷⁶¹ 315⁸³¹ 316⁸³² 384¹⁰⁴⁷ 389¹⁰⁵⁸
 391¹⁰⁶⁵ 395¹⁰⁷⁵ L. még: R. (passim).
 Rutter György 351
 Ruttkai István: Ruttkay István
 Ruttkay István *T1719* 80 82 83
 Saguna, A. B.: Şaguna, Andrei, br.
 Saguna, Andrei, br.: Şaguna, Andrei, br.
 Şaguna, Andrei, br. 425 425¹¹⁵³ 429 475
 Sal Ferenc 321
 Salamon György *T1724* 100
 Salamon Lajos *T1725* 100–102
 Salamon Zsigmond 138
 Salló Terézia 14
 Samassa János 35–37
 Samassa József *T1728* 35–36 227
 Sáni László *T1729* 369 370
 Somsich Imre, gr.: Somssich Imre, gr.
 Sánka Lajos 382
 Sánta Iván 300
 Sánta Mihály 300

Sántha Lajos 237
 Sántha Sándor 392
 Sáránszky János 206
 Sárkány Ferenc 112
 Sárközi József: Sárközy József
 Sárközy Albert *T/73/* 114
 Sárközy József *T/734* 109 110
 Sárközy Kázmér *T/735* 101
 Sárosi Ferenc *T/736* 427
 Schan, Daniel 469
 Schaser Frigyes: Schaser, Friedrich
 Schaser, Friedrich *T/737* 469
 Schauveder József 226
 Scheibner Konrád 89
 Scheibner Menyhért 209
 Schell, Carl 464
 Schenk Emil 324
 Schindler János 468
 Schindler József 40
 Schirger Antal 300
 Schmerling, Anton, lovag 32 458
 Schmerzing Tádé, br. 66
 Schmidt Henrik 476
 Schmidt Ignác 68
 Schmidt Konrád 23 477
 Schmidt Lajos 263
 Schmidt Mihály *T/746* 468
 Schmidt Péter 398
 Schmidt, Franz 462
 Schmidt, Friedrich 469
 Schmidt, Heinrich: Schmidt Henrik
 Schmidt, Konrad: Schmidt Konrád
 Schmidt, Ludwig 466
 Schmidt, Michael: Schmidt Mihály
 Schmoczter Ignác: Smoczter Ignác
 Schnapka bányatiszt, Szepes vm. 281
 Schnell József *T/747* 467
 Schnell, Carl 466
 Schnell, Joseph: Schnell József
 Schneller Ármán 406
 Schobel, Georg 462
 Schöffner Béla 223
 Schöffner Frigyes 391
 Schök választópolgár, Brassó 465
 Schöller Ede 263
 Schön Leo 280
 Schönnagel Nándor: Szederhényi Nándor
 Schreiber Ferenc: Schreiber, Franz
 Schreiber Frigyes [!]: Schreiber Ferenc
 [Franz!]
 Schreiber, Franz *T/749* 466 467 476
 Schubert József 226
 Schvarcz Gyula *T/755* 228
 Schvel Titus 161
 Schverczel József 51
 Schvarcz Gyula: Schvarcz Gyula
 Schwarzmayer István 231
 Scitovszky János 16 17 41 42
 Sebe Sándor 363
 Sebesan George 424
 Sebestyén Ignác 33
 Sebestyén László 71–73
 Sebesy József *T/760* 68 71
 Sebő Imre *T/761* 106
 Seemayer választmányi tag, Versec 411
 Selevér Elek *T/762* 348
 Sélley László 145 150
 Sembery Imre: Zsembery Imre
 Semsey Albert *T/766* 248
 Sennyei Lajos, br. *T/768* 293
 Sennyei Pál, br. *T/769* 16 18 22 288 344
 Seregélyi Sándor *T/772* 253 254 350
 Seres László 196
 Sevér Antal 334
 Severu, Axentie 466
 Siaguna: Şaguna, Andrei, br.
 Sibisán János 424
 Siefert Mátyás 136
 Siklósi Károly: Siklósy Károly
 Siklósy Károly: Siklósy Károly
 Siklósy Károly *T/776* 91 91¹⁸¹ 92–94
 Siller Sámuel 45
 Sillye Gábor *T/777* 328 330 334
 Simai Gergely *T/779* 427
 Simay Gergely: Simai Gergely
 Simics József: Simits József
 Simits József *T/780* 156 156³⁶⁴
 Simon Elek 442
 Simon Pál *T/784* 144 146 147
 Simon Rudolf *T/784* 127
 Simon Vince 118
 Simonffy Imre 325
 Simonffy Sámuel 326
 Simonovits Antal 163
 Simonyi Antal 223
 Simonyi Ernő *T/790* 66 94 95
 Simonyi János *T/792* 230
 Simonyi Lajos, br. *T/793* 380 382 388
 Simonyi Simon *T/794* 36 66
 Sinkai János *T/795* 168
 Sinkay János: Sinkai János
 Sipos Ferenc *T/797* 251 251⁶⁶¹ 251⁶⁶⁴ 252
 252⁶⁶⁶ 258
 Sipos János 379
 Sipos Orbán *T/798* 195
 Sipos Orbán: Sipos Orbán

Siskovics József *T1799* 89 91 92 94
 Siskovics Tamás *T1800* 94
 Siskovits József : Sinkovics József
 Sivó József 214
 Skerlecz Károly, br. 91–93
 Skublich István 146
 Skublics Zsigmond 147
 Smoczer Ignác 356 358 362
 Sóhalmi János: Sóhalmy Samu János
 Sóhalmi Samu János: Sóhalmy Samu János
 Sóhalmy Samu János *T1802* 292 295⁷⁷⁰ 297
 302
 Soldos Sándor 186
 Soltész Gábor, id. 243
 Soltész Gábor, ifj. 242–244
 Soltész János *T1804* 241
 Soltész Nagy János 265
 Soltész Traugott *T1805* 461
 Solymos Josiv 439
 Solymos Nicolae 439
 Somogyi Antal *T1809* 169
 Somogyi József 297
 Somossy Ignác *T1813* 335 339
 Somsich Pál, gr.: Somssich Pál, gr.
 Somssich Imre, gr. *T1814* 116
 Somssich Pál *T1816* 17 116 124
 Soós Gábor *T1817* 329
 Soós Lajos 281
 Sorbán János 362
 Sós Gábor: Soós Gábor
 Šokčević, Josip, br. 145
 Sörös Imre 200
 Spelletics Bódog *T1819* 164
 Spornovics József 247
 Spiridon Dimitar 451
 Spitz Adolf 280
 Spóner Tivadar: Sponner Tivadar
 Sponner Tivadar *T1822* 278 282
 Sprung, Anton 408
 Sréter László *T1827* 62
 Staffenberger István 219
 Stajner József 174
 Stancsich György 410
 Stanke Leó 327
 Stázsín György 367
 Stefanidesz Henrik: Stephanidesz Henrik
 Stein család, Szamosújvárméreti 426
 Steinbein Károly 224
 Steinberg, Moritz, von 466
 Steinberger Moritz 280
 Steiner Ferenc 319
 Stephanides Henrik: Stephanidesz Henrik
 Stephanidesz Henrik *T1833* 29–33 32³¹ 124

Stephanidesz János 29
 Sterbiger Dániel 461
 Sterzinger József 434
 Stiegler Ferenc 391
 Stipta István 374¹⁰²³
 Stirling Cajetán 103
 Stirling Tobías 103
 Stockinger Mór: Sulyok Mór
 Stojánovics Mihály 416
 Stojánovics Sándor 47
 Stojevits Pál 92
 Stolatsán András 398
 Stratimirović György: Stratimirovics György
 Stratimirovics György *T1837* 158 416
 Sztratimirovics György: Stratimirovics
 György
 Stummer Lajos: Terényi Lajos
 Sturm Gábor 226
 Suciu, Avram 438
 Suhajda György 216
 Sulucz József 443
 Sultz József: Sulucz József
 Sulyok Mór *T1840* 394¹⁰⁷³ 408 409
 Sulyok Mór: Sulyok Mór
 Sumits Károly 160
 Susanni József *T1841* 478
 Sümeghy Ferenc *T1842* 145 147
 Sütő József 345
 Sváby Ferdinánd 276 278
 Svajlen Márton 206
 Svastics Gábor: Svastits Gábor
 Svastits Gábor *T1845* 117
 Szabad György 14 16 17 18⁷ 20¹² 21 21¹⁵
 21¹⁶ 21¹⁷ 22¹⁸ 24²² 34³⁴ 34³⁵ 35³⁸ 62¹⁰⁹
 62¹¹⁰ 63¹¹¹ 64¹¹⁵ 66¹²² 72¹³⁸ 75¹⁴⁴ 76¹⁵¹
 89¹⁷⁷ 101²⁰² 104²¹⁴ 109²³⁴ 110 110²³⁵ 116²⁵⁹
 121²⁷⁷ 128²⁹⁶ 131³¹² 171⁴¹² 174⁴²⁸ 192⁴⁸⁸
 198⁵¹⁸ 200⁵²¹ 200⁵²² 202⁵²⁹ 220⁵⁹⁸ 220⁵⁹⁹
 251⁶⁵⁸ 259⁶⁹¹ 266⁷¹² 272⁷²⁸ 275 278⁷³⁸
 283⁷⁴⁸ 293 295⁷⁷⁰ 307⁸⁰⁵ 316⁸³³ 318⁸³⁹
 324⁸⁵⁷ 326⁸⁶⁵ 333⁸⁸⁸ 335⁸⁹⁹ 348⁹³⁸ 350⁹⁴⁰
 357⁹⁵⁶ 374¹⁰²³ 374¹⁰²⁴ 393¹⁰⁶⁸ 394 394¹⁰⁷²
 394¹⁰⁷³ 405¹¹⁰³ 413¹¹²⁷ 413¹¹²⁸
 Szabadfi Sándor: Szabadfy Sándor
 Szabadfy Sándor *T1847* 130 133 138
 Szabadhegyi Antal *T1848* 140 143
 Szabados József 351
 Szabó Alajos 381
 Szabó András 25²⁴
 Szabó Antal 67
 Szabó Béla 127²⁸⁹
 Szabó Cyril 286

Szabó Demeter 441
 Szabo Gyorgyitz 439
 Szabó György 133
 Szabó Imre *T/852* 143 144 150
 Szabó János (Nyíregyháza) 345
 Szabó János *T/855* (Bars vm.) 33 35
 Szabó József *T/856* 195 196
 Szabó Kálmán *T/858* 104 105
 Szabó Károly 89 92
 Szabó Kristóf 283
 Szabó Lajos, szombatfalvi 459
 Szabó László (Kecskemét) 233 233⁶²²
 Szabó László (Kiskunfélegyháza) 196
 Szabó Menyhért 256
 Szabó Mihály 174
 Szabó Miklós *T/865* 139
 Szabó Pál (Borsod vm.) 262
 Szabó Pál (Pest) 226
 Szabó Péter 104
 Szabó Samu: Szabó Sámuel (Zala vm.)
 Szabó Sámuel *T/866* (Zala vm.) 147 150
 Szabó Sámuel, id. (Zemplén vm.) 302
 Szabó Sándor (Esztergom vm.) 45
 Szabó Sándor (Kiskunfélegyháza) *T/867* 195
 Szabó Sándor (Zala vm.) 148
 Szacsvey Imre *T/869* 319 323
 Szadetzky István 166
 Szakáll Lajos 311
 Szakáll Vidor 164
 Szakáts Dániel 293
 Szakmeiszter Antal 166
 Szalay Antal *T/878* 259 261
 Szalay László *T/881* 220
 Szalay Ödön, kiskámáni 120
 Szalay Pál 123
 Szalay Sámuel 229
 Szalay Sándor *T/883* 133 134 138
 Szalbek György *T/884* 388
 Szále Antal *T/885* 71 72 74
 Szálé Antal: Szále Antal
 Szallé Antal: Szále Antal
 Szállé Antal: Szále Antal
 Szalmásy Ferenc *T/887* 155
 Szandits Sándor 414
 Szapáry Antal, gr. *T/888* 130
 Szapáry Geiza, gr.: Szapáry Géza, gr.
 Szapáry Géza, gr. *T/889* 133 138
 Szapáry Gyula, gr. *T/890* 185 186
 Szaplóczay József *T/892* 253 347–351 353
 Szaplóczay Pál 351
 Szaplóczay Zsigmond 349
 Szappanos István 231
 Szász Károly *T/895* 194

Szász Károly, id. *T/894* 425
 Szász Zoltán 22 23 24²¹
 Szathmári Károly (Békés) 307 310
 Szathmári Károly (Kraszna vm.) *T/898* 370
 Szathmáry Király György 263 264
 Szathmáry Király József *T/900* 263 264
 Szathmáry Király Pál *T/902* 260 262 263
 Szathmáry László 185
 Szathmáry-Király József: Szathmáry Király József
 Szathmáry-Király Pál: Szathmáry Király Pál
 Szatmáry Károly, P.: Szathmári Károly (Kraszna vm.)
 Szatmáry Károly: Szatmári Károly (Békés)
 Széchenyi Béla, gr. *T/906* 117 118 120
 Széchenyi Dénes, gr. *T/907* 118 121
 Széchenyi Imre, gr. *T/908* 120 124
 Széchenyi István, gr. *T/909* 117 441
 Szécsen Antal, gr. 159 160
 Szécsy Mihály 291
 Szederkényi Nándor *T/915* 191
 Szegedi Miklós 380
 Szegheő József : Szeghő József
 Szeghő József *T/917* 259 263
 Szeid Josef 397¹⁰⁸⁰
 Szeidl József 395
 Székács József *T/918* 17 309
 Székely Bertalan 223
 Székely Gergely *T/920* 450 452
 Székely Gergely, kilyéni: Székely Gergely
 Székely Iuon 439
 Szekeres Antal 270
 Székesy Kálmán 200
 Széles Dénes 424
 Szeles Sándor 119
 Szelestey László *T/924* 133 134
 Széli Sándor 212
 Széll József *T/927* 130 138
 Széll József, dukai és szentgyörgyvölgyi:
 Széll József
 Szemere Bertalan *T/930* 11 55 56 62 259 264 265⁷¹⁰ 393 394 397 398 409
 Szemző István *T/934* 162
 Szemző Mátyás *T/936* 156 159
 Szemző Nándor *T/937* 155 162
 Szende Béla *T/938* 395 396
 Szenkovits László 443
 Szent Iványi Ödön: Szentiványi Ödön
 Szent-Iványi Károly: Szentiványi Károly
 Szente Bálint 334
 Szentimrei György: Szentimrey György
 Szentimrey Elek *T/944* 248
 Szentimrey György *T/945* 244 245

Szentirmay Miklós 303
 Szentiváni György: Szentiványi György
 Szentiványi György *T1948* 449
 Szentiványi Adolf *T1946* 57 61 62
 Szentiványi Gábor 450
 Szentiványi Gyula 267
 Szentiványi Károly *T1950* 93 94 268 270
 Szentiványi Kázmér 57
 Szentiványi Márton *T1951* 56–58
 Szentiványi Ödön 57 61
 Szentiványi Jenő: Szentiványi Ödön
 Szentkereszti István, br. 450
 Szentkereszti Sigmód, br.: Szentkereszti
 Zsigmond, br.
 Szentkereszti Zsigmond, br. *T1953* 443 453
 Szentkereszty Zsigmond, br.: Szentkereszti
 Zsigmond, br.
 Szentkirályi Mór *T1955* 192 228 229
 Szentpétery Sámuel 270
 Szepesi Péter: Szepeszy Péter
 Szepeszy Péter *T1961* 293
 Szerb Tivadar *T1963* 380
 Szerviczky György 292
 Szidor Ferenc *T[1965]* 65 66
 Szigethy József 118
 Szigeti Csehi Sámuel 440
 Szigeti János 351
 Sziklay József 48 49
 Szikosy József 274
 Szikszai Lajos *T1967* 366–368
 Szikszay Lajos: Szikszai Lajos
 Szilády Áron *T1968* 197
 Szilágyi András, Ö. 313
 Szilágyi István *T1971* 352
 Szilágyi Lajos 355 367
 Szilágyi Pál 110
 Szilágyi Sándor (Bihar vm.) 316
 Szilágyi Sándor történész 18⁷
 Szilágyi Todor 363
 Szilágyi Virgil *T1973* 220 228
 Szilassy István 211 212
 Szintay János *T1979* 250 251
 Szinyey Bódog: Szinyey Félix
 Szinyey Félix 271 275
 Szirmai Pál: Szirmay Pál (Sáros vm.)
 Szirmay Ferenc, gr. *T1980* 276
 Szirmay Géza *T1981* 301 302 304
 Szirmay István 292
 Szirmay József *T1982* 288 289 293
 Szirmay Ödön *T1983* 288
 Szirmay Pál (Sáros vm.) *T1984* 271 274
 Szirmay Pál (Zemplén vm.) *T1985* 301 302
 Sziszeki Márk 150

Sziszeky Márk: Sziszeki Márk
 Sztányi Bernát: Ullmann Bernát
 Szivák Miklós *T1988* 315
 Szívós Péter 237
 Szklenka József 59
 Szlabey Mátyás 81
 Szladovits képviselőjelölt (Zala vm.) 146
 Szláv József *T1989* 173 320 324
 Szlonkay Mátyás 30
 Szlota György 68 69
 Szluha Benedek *T1992* 128 129
 Szlován Mihály 286
 Szmercsányi Dariusz: Szmercsányi Dáriusz
 Szmercsányi Dáriusz *T1995* 30 31
 Szmercsányi Gábor *T1996* 66
 Szoboszlói Tóth György *T2105* 424
 Szokoly József 318
 Szólga Miklós *T1999* 459
 Szolga Miklós: Szólga Miklós
 Szombathelyi Antal 309 313
 Szombati Ágostony 196
 Szontagh Pál *T2004* 65
 Szovát János 400
 Szócs Albert 444
 Szögesdi János 196
 Szögyény Imre 303
 Szögyény László 102 103
 Szögyény László, ifj. *T2008* 102
 Szögyény-Marich László[,ifj.]: Szögyény
 László, ifj.
 Szögyényi László, ifj.: Szögyény László, ifj.
 Szőke Károly *T2009* 380–382
 Szöllősy János 445¹²¹¹
 Szöllősy Károly *T2010* 349
 Szöllősy János 327
 Szpák József 200
 Sztankovánszky Imre 129
 Sztáray Victor 299
 Sztchlo József *T2013* 156
 Sztchló József: Sztchlo József
 Sztompák István 300
 Sztipics István 166
 Sztropolszky Mihály 286
 Sztrokay Béla 200
 Sztruhár Károly 340
 Sztupa Ignác 320
 Szumbor foglár (Zala vm.) 149
 Szunyogh Albert *T2020* 319
 Szunyogh Rudolf *T2021* 335
 Szuppán Zsiga: Szuppán Zsigmond
 Szuppán Zsigmond *T2023* 39 40
 Szurmák János *T2019* 82
 Szűcs Imre *T2025* 233

Szücs István 324
Szüllő György T2027 72
Szvetkovits Vazul 397¹⁰⁸⁰

Taar Károly: Tar Károly
Tabajdi Károly 385
Tabódy Pál 284
Tajthi István 194
Takács Ambrus 73
Takács Benő 102
Takács István 193
Takács János 103
Takács Lajos T2028 135³²⁹ 138
Takács Péter 347⁹³⁷
Takács Sándor (Győr vm.) 106
Takács Sándor (Sopron vm.) 121
Takács Zsigmond 362
Talabér Lajos: Thalabér Lajos
Tallián Ede T2030 116
Tallián Károly 96
Tallián Lajos 116
Tamásfalvi Túri Gergely 450
Tamási Ágoston 359
Tanárky Gedeon T2033 201 234 235 237
Tanazevits Mihály 415
Tánczos, dobri birtokos, Zala vm. 149
Táncsics Mihály T2034 87 309
Tar János T2035 117
Tar Károly T2036 325 327
Tarcza György alui [alias] Grigore 363
Tari Mihály 171
Tarnai János 165
Tarnar Zsigmond 351
Tarnóczy Gusztáv T2039 71
Tarnóczy Kázmér T2040 66
Tárnoky Mátyás 224
Tary Gerzson 197
Taschler József 178
Tassy Ignác 207
Tatay Flórián 283
Tatter Gergely 443
Tehivulsky János 375
Teleki Domokos, gr. T2045 23 421 442 456
Teleki Gyula, gr.: Teleky Gyula, gr.
Teleki László, gr. T2052 197 200 433
Teleki Sámuel, gr. 363
Teleki Sándor, gr. T2054 437
Teleky Gyula, gr. T2049 200
Telepy Károly 223
Temesvári Gergely 450
Temesvári János 450
Temesvári Miklós 450
Temesvári Rác György 263

Terényi Lajos T2058 307
Terhes Antal 171
Ternyei János 353 355
Tersényi József 220
Teutsch György: Teutsch, Georg
Teutsch, Georg T2062 469
Thalabér Lajos T2064 118 121 123 124
Thaly Kálmán T2065 226
Thaly Zsigmond 109 110
Than Mór 223
Thassy Mihály 150
Thassy Miklós 146
Tholt József 57
Thoroczkai Miklós, gr., id. 445
Thurai Antal 73
Thuránszky Tamás 60 61
Thurzó Lajos 81
Tibád Antal T2075 459
Tibád Antal, kaditsfalvi 459
Tímár Károly 425
Tímár Károly 426
Tincu, Abraham T2076 472
Tinku, Abraham: Tincu, Abraham
Tisza Kálmán T2079 123 326 327
Tisza Lajos T2080 318 323
Tisza László T2881 319 446
Tizedy Miklós T2082 276–278
Tobiás Dienes 423
Tokody Ágoston T2085 318
Tolnai Károly: Tolnay Károly
Tolnay Gábor T2086 454 456 457
Tolnay Károly T2087 145 147
Tomcsányi József 172
Tomekovics Adolf 167
Tomsics Bertalan 118²⁶⁷
Toperczer Lajos 30
Toperczer Ödön T2091 315
Topler Antal T2092 440 441
Topler Simon T2093 457
Torday Ede 284–286
Torkos István 231
Torma István T2094 426
Torma József T2095 426
Torma Károly T2096 426
Tormay (Chrenek) György T[2099] 66
Tóth Béla 12 12³ 32³¹ 37 91¹⁸¹ 93 97¹⁹⁵ 110
139 143 151³⁶⁰ 155 175 175⁴³⁰ 183 194 217
218 251⁶⁶⁰ 259⁶⁹⁰ 292 323 339 364⁹⁸⁵
398¹⁰⁸⁷ 425 426 427 445 453 462 477 486
487
Tóth Ede (Borsod vm.) 260
Tóth Ede történész 177⁴⁴¹ 182⁴⁶⁴
Tóth György 121

Tóth György, Szoboszlói: Szoboszlói Tóth György
 Tóth István (Illyefalva) 452
 Tóth István (Pest) 227
 Tóth István (Szeged) 178
 Tóth István (Tolna vm.) 129
 Tóth János (Baranya vm.) 90
 Tóth János (Kiskunhalas) 197
 Tóth János (Szeged) 177
 Tóth Kálmán *T2109* 158 164
 Tóth Lőrinc *T2110* 100 102 111
 Tóth Vilmos *T2111* 66
 Toth, Adalbert: Tóth Béla
 Tököly Kovács János 163
 Török Albert *T2112* 459 460
 Török Bálint *T2113* 172 174 175
 Török Ferenc 459
 Török Gábor 384 385 388 389
 Török György 459
 Török István 374
 Török József (Bihar vm.) 318
 Török József (Doboka vm.) 429
 Török Napóleon, gr. *T2117* 283 285 286
 Török Pál 459 460
 Török Sándor (Eger) 189
 Török Sándor (Nógrád vm.) *T2119* 65
 Trajcsik Alajos *T2122* 78
 Trautfeller, Johann 409
 Trausch, Emil: Trauschenfels Emil
 Trauschenfels Emil *T2123* 463 464 471
 Trautmann Károly 205
 Trefort Ágoston *T2124* 218 307–309
 Treпка János 206
 Trifunác Pál, ifj. *T2126* 414
 Trifunác, Pével: Trifunác Pál, ifj.
 Tulbás János: Tulibasiu, Joane
 Tulbaş, Ioan: Tulibasiu Joane
 Tulbasiu, Ioane: Tulibasiu Joane
 Tulbasiu, Joane *T2129* 474–475
 Tulok Zsigmond *T2131* 134
 Túri Gergely, Tamásfalvi: Tamásfalvi Túri Gergely
 Túri György, Gelenczai: Gelenczai Túri György
 Túry Sámuel 331 333

Ugron János 460
 Ugron József 459
 Ugron Lázár *T2138* 460
 Uhlmann László: Ullmann László
 Újfalussy Lajos *T2141* 353 356 358
 Újfalussy Lajos: Újfalusy Lajos
 Újfalussy Miklós *T2142* 357 358

Újfalussy Miklós: Újfalussy Miklós
 Újházy Ferenc 223
 Újhelyi Ignácz 174
 Újhelyi László 375
 Újhelyi Róbert 342
 Újhelyi Sándor 335
 Ullmann Bernát *T1986* 76 77
 Ullmann László *T2144* 75
 Ullmann Sándor 139
 Uray Antal 90
 Uray Endre, br. 356 357
 Urbán Gyula *T2149* 380 414
 Urbanovszky Ernő *T2150* 77
 Urbanovszky Mór *T2151* 76
 Úrházy György *T2152* 366
 Urs Dávid, br.: Ursz Dávid, br., de Marginea
 Ursics Mihály 163
 Ursz Dávid, br., de Marginea *ad T[2152/A]* 437
 Urszinyi Andor 307
 Urtmann József 384

Ürményi József *T2157* 128 129
 Ürményi Miksa *T2158* 118 120 121 124
 Ürményi Pál 102

Vadász Manó *T2159* 179 182 182⁴⁶²
 Vadnay Lajos *T2162* 259 265
 Vadnay Miksa *T2163* 259
 Vadnay Pál 265⁷¹⁰
 Vagner József 76
 Vagner, Friedrich: Wagner, Friedrich
 Vagyon Antal *T2164* 66
 Vagyon Lucia 68
 Vaide Samu 430
 Vajai Károly: Vajay Károly
 Vajay Károly *T2166* 359 361
 Vajda János *T2167* 89 91 92
 Vajda László 430 439
 Valassek Samu 67
 Valentini Márton 146
 Valkó Oszkár 192
 Valkovszky Miklós 286
 Vályi János 355 358
 Vancea, Ion 475
 Várady Ferenc 91
 Várady Gábor *T2172* 349 351 352
 Várady Izrael 324
 Várady János *T2173* 34
 Várady Károly 243
 Varczel János 31
 Varga Antal *T2176* 333 334
 Varga Benedek *T2177* 40 41 43 43⁶⁹

- Varga Benő 345
 Varga Ferenc 407
 Varga Flórián T2178 384 388
 Varga Ilián 446
 Varga János 192
 Varga Mátyás 244
 Varga Mihály 120
 Varga Sándor 229
 Vargha Benedek: Varga Benedek
 Várkonyi Ádám 403
 Varró Sámuel T2183 192 194
 Varsa Ferenc 406
 Varsányi Péter István 118²⁶⁹ 125²⁸⁴ 130³⁰⁷
 134³²³ 374¹⁰²³ 405¹¹⁰² 417¹¹⁴³
 Váry Lajos 334
 Vas Gereben 91 92
 Vasdinyey Lajos 150 151
 Vass János (Abaúj vm.) 245
 Vass János (Bihar vm.) 323
 Vass Samu, gr.: Wass Samu, gr.
 Vasvári Nagy Sándor 111
 Nagy Sándor, Vasvári: Vasvári Nagy Sándor
 Vaszics András 410
 Vavrik Béla 191
 Vay Béla, br. T2186 260 263
 Vay Dániel, gr. 336 337 345
 Vay Lajos, br. T2188 263
 Vay László, gr. 214
 Vay Mihály, gr. T2189 356
 Vay Miklós, br. T2190 15 19 21 114 262
 Vay Sándor, br. T2191 301 303
 Vazely János 31
 Vecsei-Oláh Károly: Vecsey Oláh Károly
 Vecsery Zsigmond 182
 Vecsey József, br. T2193 355 358
 Vecsey Oláh Károly T2195 297 301 302
 Véghső Gellért T2197 323 364
 Vendégghi József: Vendégghy József
 Vendégghy József 245 248
 Vendler Pál 47
 Venter Lajos 317 318
 Veréb János 196
 Veréczy Lajos 350
 Veres Gábor 437
 Veres János 320
 Veres Sándor, Dálnoki: Dálnoki Veres Sándor
 Vermes Illés T2203 143
 Vermes Péter 165
 Vertán Endre T2204 317 318 392
 Vertán Gergely 450
 Veszprémi Gáspár 334
 Veszter Pál T2206 276 278
 Viatoris János 77
 Viczay Héder, gr. 121
 Vidacs János: Vidats János
 Vidats János T2207 220 225 412–414
 Vidáts János: Vidats János
 Vidliczkay József 336
 Vidovich Imre 172
 Vimmersperg Ferdinánd, br. 129
 Vinnai Győző 347⁹³⁷
 Virág Dénes T2215 193
 Virág József 207
 Virágh Dénes: Virág Dénes
 Virágh József 250
 Virten András 206
 Vitulay József T2219 75 78
 Vlád Alajos T2249 393 396 398
 Vladár Kristóf 302
 Vladár Pál 78
 Vladár Tamás T2222 292 304
 Vlahovits Pál 417
 Vodjáter Albert: Wodianer Albert, br.
 Vojnich Lukács: Vojnits Lukács
 Vojnics Antal 166
 Vojnics Barnabás: Vojnits Barnabás
 Vojnits Barnabás T2223 159 161 162
 Vojnits Lukács T2226 158 164–166
 Vönház Márton 356
 Vörös Antal (Arad vm.) T2227 380 383
 Vörös Antal (Vas vm.) 133
 Vörös Károly 393¹⁰⁶⁶
 Vörösmarty Mihály T2229 155
 Vrabecz Ferenc 413
 Vukos István 416
 Vukovich Sebő: Vukovics Sebő
 Vukovics Sebő T2232 160³⁸⁰ 403
 Vulkán Miklós 319
 Vutskáts, Josef 463
 Wagner Frigyes T2233 471 473 474
 Wagner, Friedrich: Wagner Frigyes
 Wahlkampf Eduard 225
 Walfisch Simon 53
 Walkó József 282
 Wallenshauser [!] János: Walleshausen János
 Walleshausen Ilona 195
 Walleshausen János 195
 Wancia püspök: Vancea, Ion
 Wargha Benedek: Varga Benedek
 Wass Samu, gr. T2237 428 430 431
 Wass Sámuel, gr.: Wass Samu, gr.
 Weber Henrik 223
 Weifert János 411
 Weingartner, Gottlieb 461

Weisz Simon 90
 Wenckheim Béla, br. 16 17 183 308–311
 310⁸¹⁷
 Wendel, Gustav 477
 Werkovics József 120
 Werner, J. D. 409
 Wersényi István 367
 Wesselényi Ferenc, br., id. 366
 Wesselényi Ferenc, br., ifj. 371
 Wesselényi József, br. T2244 365
 Wesselényi Miklós, br. 366
 Weszter Pál: Veszter Pál
 Wirkner Lajos T2246 407
 Wirth Josef 398
 Wittstock Károly T[2248] 461
 Wittstock, Heinrich 461 462
 Wittstock, Karl: Wittstock Károly
 Wlád Alajos: Vlád Alajos
 Wlad, Aloisiu: Vlád Alajos
 Wodianer Albert, br. T2251 66–68 70 71
 Wodiáner Albert, ifj. 69
 Wodika Jakab 55
 Wolf Alajos 443
 Wolf József 443
 Wolf, Alois 466
 Wöber György 177
 Wurmbrand, gr., százados 302

 Záborszky Alajos T2254 115
 Záborszky Imre T2255 115
 Zaboyszky László 279 280
 Zabulik Tivadar 441
 Zacher Gusztáv 226
 Zákó István T2260 155
 Zákó Péter T2262 155 156
 Zákó Sándor T2263 156
 Zalay István T2264 302
 Zámori Kálmán: Zámory Kálmán
 Zámory Kálmán T2265 109 110 140
 Zánathy Mihály 356
 Zaretsky Adolf 54
 Zatureczky Gedeon 319
 Zátyik József 52
 Zattykó János 77
 Závodszy Géza 374¹⁰²³
 Závody Albin 42
 Zay István 297
 Zelenay Gedeon T2270 66

Zeyk József T2274 446
 Zeyk József, ifj. T2275 446
 Zeyk Károly T2276 439 440
 Zichy Antal T2279 113 116 124 403
 Zichy Armin, gr. 62
 Zichy Domokos, gr. 319
 Zichy Ferraris Bódog, gr. T2290 104²⁰⁴ 106
 Zichy-Ferraris Bódog, gr.: Zichy Ferraris
 Bódog, gr.
 Zichy-Ferraris Viktor, gr. T2291 114 123
 Zichy Imre, gr. T2281 124
 Zichy János, gr. 72
 Zichy Jenő, gr. T2282 101 315 323
 Zichy József, gr. T2283 74
 Zichy Károly, gr. 17
 Zichy Nándor, gr. T2286 101 102
 Zichy Ottó, gr. T2287 105
 Ziegler Lajos 115
 Zimmermann József: Zimmermann, Josef
 Andreas
 Zimmermann, Josef Andreas T2293 476 477
 Zlinszky György T2295 200 201
 Zlinszky János 127²⁸⁹
 Zmertics Károly T2297 66
 Zmertych Károly: Zmertics Károly
 Zmeskal Elek 31
 Zmeskál István 105
 Zmeskál Lajos 52
 Zmeskall Lajos: Zmeskál Lajos
 Zombory János 286 287
 Zoványi Lajos 370

 Zsarnay Imre 241 242 244
 Zsedényi Béla 265⁷¹⁰
 Zsedényi Ede T2306 17 282
 Zsedényi Eduárd: Zsedényi Ede
 Zsembery Imre T1763 51–53
 Zsibrik Adorján 150 151
 Zsibrik Bálint 148
 Zsigmond István 164
 Zsittman János 76
 Zsitvay József T2311 40–43 46
 Zsoldos Imre 264
 Zsolner László 302
 Zsory Gusztáv 261
 Zsótér Andor 178 181
 Zsömböry Ede 102 103
 Zsulyevits Döme 156

Választásföldrajzi mutató

Munkámban a földrajzi neveket is levéltári és más forrásokban előforduló alakjukban használtam. Ennek következetes végigvitele ugyanazon helységek esetében is két vagy több, egymástól többé-kevésbé eltérő névalakot eredményezett. Alapelvem az, hogy e *Választásföldrajzi mutató*ban a lapszámokat az egykorú alakban írt helységnév, ha pedig már akkor is több lett volna, akkor egyikük mellé rendelem. Ez utóbbit a személynevek esetén kialakított módszert követve választottam ki: rendszerint a leggyakrabban használt — legtöbbször előforduló — helynevet emeltem ki, ha pedig ez nem lett volna egyértelmű, akkor eseti mérlegeléssel döntöttem el, melyik alakot is használjam.

Bonyolította a helyzetet, hogy egyazon helység azóta több magyar és/vagy idegen nevet is kapott, tekintettel a helységnevek egységesítésére és magyarítására, valamint az utódállamokban bekövetkezett névváltoztatásokra.

Mind az egykorú, mind az utólagos helységnévváltoztatokat a lehető teljességgel fölvettem ugyan e *Választásföldrajzi mutató*ba, ám — miként a *Személynévmutató*ban tettem — ezekről csupán utalok az egykorú „alapelnevezésre”. A helységegységesítésből eredő változásokat < jellel jelzem.

Az alaphelységnév mellett föltüntettem a helységet magában foglaló törvényhatóság (vm., kerület, szék, vidék) nevét is, de csak abban az esetben, ha a helység választójogilag nem minősült önállóan. A választókerületek székhelyeként szereplő helységek neve mellett a lapszámokat *dőlt*en szedtem; ezek — függetlenül előfordulásuktól — az adott törvényhatóságot tárgyaló rész teljes terjedelmére kiterjednek. Megkülönböztetendő tőlük az önálló — esetleg több — választókerületként fölvetett városokat, ezek lapszámait *dőlt és vastag* számokkal közlöm. A „területi” törvényhatóságok — vármegyék, kerületek, székek, vidékek — neve mellett a *vastag* számok az őket tárgyaló rész teljes terjedelmére kiterjednek. E kiemelt lapszámok mellett is lehetnek „sima”, meg nem különböztetett lapszámok, melyek az illető helységnevek nem saját „illetékességi területén”, hanem másutti előfordulására utalnak.

Valamennyi helység esetén a törvényhatóságon (megyén stb.) kívül a *választókerület*-nek a föltüntetése az esetek egy részében nagyobb nehézségekkel járt volna, miért is ezt mellőztem. Itt is kifejezem azt a szándékomat, hogy e választástörténeti munkálat befejezéséként a kor (1848–1874) választókerületeinek adatait — így a beléjük tartozó helységek jegyzékeit — a lehető teljességgel kívánom fölmutatni és közzétenni.

E *Választásföldrajzi mutató* készítéséhez — saját anyagaim mellett — az alábbi műveket használtam:

GYALAY MIHÁLY: *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon* [...] Bp., 1989.

LELKES GYÖRGY: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Bp., 1992.

SEBŐK LÁSZLÓ: *Határon túli magyar helységnévészótár*. Bp., 1997.

Azon egykorú helységneveket melyeket nem tudtam a ma használatos nevükkel azonosítani, *csillaggal* (*) jelöltem meg.

Az 554. lapon közlöm [TÓTH BÉLA] ADALBERT TOTH *Parteieen und Reichstagswahlen in Ungarn. 1848–1892* (München, 1973./ Südosteuropäische Arbeiten 70/) c. könyvének 89. lapjáról átvéve az országgyűlési választókerületek 1878 utáni térképét, amely a választókerületeket tekintve lényegileg nem tér el az 1878 előtti, tehát korszakunkban is érvényes beosztástól. Egyedül az 1877-ben több helyütt változott törvényhatósági határok, amelyeket szaggatott vonallal jeleznek, nem azonosak teljesen a korszakunkbéliekkel.

Abád: Abádszalók
 Abádszalók, Heves– Külső-Szolnok vm. 184–187
 Abafalu, Gömör-Kishont vm. 267
 Abafalva: Abafalu
 Abar, Zemplén vm. 294
 Abar: Abara
 Abaúj vm. 244–249
 Abod, Marosszék 455
 Abony, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217 226 433
 Abovce SK: Abafalu (Abafalva)
 Abrud RO: Abrudbánya
 Abrudbánya 22 71 423–424
 Abud RO: Abod (Székelyabod)
 Adoni RO: Ér-Adony (Éradony)
 Ady Endre RO: Érmindszent
 Ágasegyháza, Kecskemét 232
 Agnetfalva, Nagysink és széke 469
 Agnetsdorf: Agnetfalva
 Agnita RO: Szentágota
 Aiud RO: Nagyenyed
 Ajka, Veszprém vm. 141
 Akács, Torontál vm. 412 413
 Akats: Akács
 Aknasugatag, Máramaros vm. 351
 Sugatag: Aknasugatag
 Aknaszlatina, Máramaros vm. 351
 Alba Iulia: Gyulafehérvár
 Albertirsa: Irsa
 Albest: Albest
 Albest, Bihar vm. 320 322
 Albești RO: Albest (Fehérak)
 Alcsút: Sárkeresztúr/Alcsút
 Aldebrő, Heves– Külső-Szolnok vm. 185
 Alešd RO: Élesd
 Almás: Bácsalmás
 Almásiratos/Kürtös, Arad vm. 381 387
 Almáskamarás, Arad vm. 382 387
 Álmosd, Bihar vm. 315 318
 Alpár, Kecskemét 232
 Alsó kerület, Csik, Gyergyó és Kászon szék:
     Csíksomlyó/alsó kerület
 Alsó vagy pusztá Tilaj, Zala vm. 146
 alsó vk. (Rózsahegy), Liptó vm. 58
 alsó vk. (Túrócszentmárton), Túróc vm. 78
 Alsó vk., Aranyosszék 446–448
 Alsó vk., Belső-Szolnok vm. 426–427
 Alsó vk., Beszterce és vidéke 461–462
 Alsó vk., Kecskemét 233
 Alsó vk., Küküllő vm. 442–443
 Alsó vk., Torda vm. 445–446

Alsó vk./Lissza/Alsóvíst, Fogarasvidék 433–438
 Alsó vk./Marosvásárhely/II. vk., Marosszék 453–457
 Alsó vk./Mátéfalva, Doboka vm. 428–431
 Alsó vk./Mócs, Kolozs vm. 439–440
 Alsó-Fehér vm. 421–423 439
 Alsó-Józsa, Szabolcs vm. 337
 Alsó-Tavankút: Tavonkút
 Alsó-Topa, Bihar vm. 320
 Alsó-Zsúk, Kolozs vm. 439
 Alsódabas, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
 Alsódraskóc, Trencsén vm. 77
 Alsóhomoród, Szatmár vm. 358
 Alsójárás vk., Torna vm. 242
 Alsókapnik/Kapnikbánya, Szatmár vm. 357
 Alsókubin, Árva vm. 29–33
 Alsólendva, Zala vm. 88 144–151
 Alsómislye: Zsadány/(Alsó) Mislye/
     Garbócbogdány
 Alsómoteszic: Alsómoteszic
 Alsómoteszic, Trencsén vm. 76
 Alsópetény, Nógrád vm. 63
 Alsószeli, Pozsony vm. 73
 Alsószinevér: Szinever
 Alsószombatfalva: Szombatfalva
 Alsótanya, Szeged: Alsóváros/ Rókus/Alsótanya 175–182
 Alsótopa: Alsó-Topa
 Alsóváros, Szeged: Alsóváros/ Rókus/Alsótanya
 Alsóváros/Rókus/Alsótanya, Szeged 175–182
 Alsóverecke + Felsőverecke: Verecke
 Alsóvíst: Alsó kerület/Lissza/Alsóvíst,
     Fogarasvidék
 Alsózorlenc: Nagyzorlenc
 Alsózubrica, Árva vm. 32
 Altina RO: Alzen
 Altstadt, Brassó (és vidéke) 463
 Altwerk/Boksánbánya, Krassó vm. 398
 Alvinc: Borbánd/Vingárd/Alvinc
 Alzen/Alkerület/II. vk., Újegyház és széke 477–478
 Amerika 92
 Andrid RO: Endréd (Érendréd)
 Anina RO: Anina (Stájerlakanina; Anina
     bányagyarmat)
 Anina, Krassó vm. 394 395
 Antalóc UA: Antalóc
 Antalóc, Ung vm. 283
 Apátfalva, Borsod vm. 263

Apatin YU: Apatin
 Apatin, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Apoş RO: Agnetfalva (Agnetsdorf)
 Arad (Ó-Arad) 380 388–391 412
 Arad RO: Arad (Ó-Arad)
 Arad vm. 380–388
 Aradu Nou RO: Újarad
 Arancuta RO: Aranykút
 Aranykút, Kolozs vm. 440
 Aranyosgyéres: Gyéres
 Aranyosmarót, Bars vm. 33–37
 Aranyosmeggyes, Szatmár vm. 353–358
 Aranyosszék 446–448
 Árokszállás: Jákóhalma/Árokszállás
 Árpád, Baranya vm. 94
 Ártánd, Bihar vm. 317
 Árva vm. 29–33
 Árvaváralja: Vár
 Aszód, Pest-Pilis-Solt vm. 198 199 206 318
 Ata, Baranya vm. 94
 Atid RO: Etéd
 Ausztria 465
 Avrăneşti RO: Szentábrahám

Baán, Baranya vm. 90
 Baán: Bán, Trencsén vm.
 Babarc, Baranya vm. 94
 Babot, Sopron vm. 120
 Babót: Babot
 Bač YU: Bács
 Baciú RO: Bácsfalva
 Bačka Topola YU: Topolya
 Bački Monostor YU: Bácsmonostor
 Bački Petrovac YU: Petrovác (Petróc)
 Bács-Bodrog vm. 155–162 383 403
 Bács-Kiskun megye 230⁶¹² 231⁶¹⁷ 233⁶²²
 Bács/Tovarisova, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Bácsalmás, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Bácsfalva, Brassó és vidéke 463
 Bácsfeketehegy: Feketehegy
 Bácskossuthfalva: Ómoravica
 Bácsmonostor, Bács-Bodrog vm. 157
 Bácsstóváros: Tovariso
 Bagod, Zala vm. 148
 Bagos 370
 Baia de Criş: Körösbánya
 Baia Mare RO: Nagybánya
 Baia Sprie RO: Felsőbánya
 Baja 155 158 162–164 344
 bajai szőlők, Szabadka 165
 Baka SK: Baka
 Baka, Pozsony vm. 73
 Bakabánya, Hont vm. 53

Bakonyszentlászló, Veszprém vm. 142
 Baksa, Zala vm. 144–151
 Balassagyarmat, Nógrád vm. 62–65
 Balázsfalva, Alsó-Fehér vm. 421
 Balf, Sopron vm. 120
 Ballószeg, Kecskemét 232
 Ballószög: Ballószeg
 Balomir RO: Balomir
 Balomir, Szászváros és széke 475
 Baltavár< Béraltavár, Zala vm. 146
 Bálványosi puszt (Ráckeve), Pest-Pilis-Solt
 vm. 200
 Bán/Hőviz (Teplic), Trencsén vm. 75–77
 Bánát külváros, Zenta 169
 Bánátkomlós/Tiszahegyes, Torontál vm. 411–
 415
 Banatska Topola YU: Novoszella
 (Novoszelo/Pusztanovoszelo)/Topolya
 (Töröktopolya)
 Banatska Topola: Topolya (Töröktopolya)
 Banatski Dušanovac YU: Szöllősudvarnok
 (Idvarnok + Rógendorf)
 Banatski Karlovac YU: Karlsdorf
 Band RO: Bánd (Mezőbánd)
 Bánd, Marosszék 455
 Bánovce nad Bebravou SK: Bán
 Bánsági végvidék 316
 Banská Štiavnica SK: Selmecbánya
 Banská Belá SK: Bélabánya
 Banská Bystrica SK: Besztercebánya
 Bánya Bogsán, Krassó vm. 398
 Bánya Oravica: Oravicabánya
 Bányaravica: Oravicabánya
 Bărbant RO: Borbánd
 Baracska, Bács-Bodrog vm. 157
 Baracska: Baracska/Bezdan
 Bărai RO: Báré
 Bărând, Bihar vm. 315–323
 Baranya vm. 13 87–95 95
 Baranyabán: Baán (Baranya vm.)
 Baranyavár, Baranya vm. 90
 Barca SK: Barca [Bárca]
 Bárca: Nagyida/Barca [Bárca]
 Barcarozsnyó: Rosenau
 Barcaszentpéter: Petersberg
 Barcaújfalva: Újfalva
 Bardejov SK: Bártfa
 Báré, Kolozs vm. 439
 Bărghiş RO: Bürkös
 Barnag: Magyarbarnag [+Németbarnag]
 Bars vm. 13 33–37 65
 Bártfa, Sáros vm. 250 271–276
 Basahid, Torontál vm. 382 411–415

- Bašaid YU: Basahíd
 Bát, Hont vm. 52
 Batiza, Máramaros vm. 351
 Batovce SK: Bát
Battonya, Csanád vm. 391–392 402
 Bática, Pest-Pilis-Solt vm. 216
Bazin, Pozsony vm. 71–74
 Bečej YU: Óbecse
 Bechicerecu Mic RO: Kisbecskerek
 Beckókisfalu: Kisfalu
 Beckovská Vieska SK: Kisfalu
 (Beckókisfalu)
 Beclean RO: Bethlen
 Bécs 20 22 23 75 396 405 417
Bégaszentgyörgy, Torontál vm. 411–415
 Beliuș RO: Belényes
 Bekecs, Zemplén vm. 302
Békés 251 307⁸⁰⁴ 309–311
Békés vm. 307–309 310
Békéscsaba 307 307⁸⁰⁴ 311–312
 Békésszentandrás: Szentandrás
Bel- és Felsőváros/Felsőtanya, Szeged 175–182
 Bela Crkva YU: Fehértemplom
 Belá SK: Béla
 Béla, Esztergom vm. 44 45 46⁷⁴
 Bélabánya, Selmecbánya 54 70
 Béalpátfalva: Apátfalva
 Belatinc: Bellatinc
Belényes, Bihar vm. 315–323
 Belényesforró: Dsoszán Forró
 Belényesmaros: Nagymaros
 Belényesújlak, Bihar vm. 320
 Belközép, Kolozsvár 441
 Bellatinc, Zala vm. 150
 Belmagyar, Kolozsvár 441
 Belmonostor, Kolozsvár 441
belső [I.] vk., Pozsony 74–75
Belső vk./Hídvég, Felső-Fehér vm. 432–433
 Belső-Szolnok vm. 426–427
 Belszén, Kolozsvár 441
 Béltek, Szatmár vm. 357
 Beltinci SLO: Belatinc (Bellatinc)
 Belting RO: Béltek (Krasznabéltek)
 Beluša SK: Bellus
 Belváros, Besztercebánya 82 83
 Belváros, Eger 188 189
 Belváros, Nagybecskerek 415
 Belváros, Pécs 96
Belváros, Pest 218–229
 Belváros, Szeged: *Bel- és Felsőváros/Felsőtanya*
 Belváros, Temesvár 408
 Belváros, Zenta 169
 Bene pusztá, Jászberény 194 195⁵⁰³
 Benedeki: Benedike
 Benedekvici UA: Benedike (Benedeki)
 Benedike, Bereg vm. 254
 Bénye, Pest-Pilis-Solt vm. 206
 Beodra YU: Beodra (+Akács + Kisbikács [Bikács])
 Beodra, Torontál vm. 412
 Berchez RO: Berkesz (Magyarbekresz)
 Berchezoaia RO: Berkeszpataka
 Bere, Szatmár vm. 356
 Berea RO: Bere
Bereck 450 450
 Bereg vm. 13 20 250–258
 Beregrákos: Rákos
 Beregszász: *Tiszahát/Beregszász*
 Beregszentmiklós: Szentmiklós
 Berehove UA: Beregszász
 Berekbőszörmény: Bőszörmény (Bihar vm.)
 Berettyószentmárton < Berettyóújfalú, Bihar vm. 317
Berettyóújfalú, Bihar vm. 315–323
 Berezovec, Zala vm. 147
 Berkesz, Kövárvidék 362
 Berkeszpataka, Kövárvidék 363
 Berliște RO: Berlistye
 Berlistye, Krassó vm. 399
 Bernolákovo (Čeklis) < Senec: Cseklész
 Berzvice, Sáros vm. 275
 Besenyeszeg, Heves–Külső-Szolnok vm. 186
 Besenyszög: Besenyszeg
 Beszterce és vidéke 461–462
Besztercebánya 39 82–83
 Bethlen, Fogarasvidék 435
 Bezdan YU: Bezdán
 Bezid RO: Bözöd
 Bicsse: Bittse
 Bicske: *Vál/Bicske*
 Bidovce SK: Bőd (Magyarbőd)
 Bihar vm. 220 315–323
Bihar, Bihar vm. 315–323
 Biharia RO: Bihar
 Bikač YU: Nagybikács
 Bikács: Nagybikáts 412
 Biled RO: Billet (Billéd)
 Bilke, Bereg vm. 254
 Bilki UA: Bilke
 Billéd: Billet
Billet, Torontál vm. 411–415
 Biňa SK: Bény (Nagybény)
 Birnengärten, Brassó (és vidéke) 464
 Bisse, Baranya vm. 88

Bišta SK: Biste
 Biste, Abaúj vm. 246
 Bistrița Bărgăului RO: Borgó
 (Borgóbeszterce)
 Bistrița RO: Beszterce; Bistriz
 Bistriz: Beszterce
 Bisztrica UA: Repede
 Bittse, Trencsén vm. 75–77
 Blaj RO: Balázsfalva
 Bobró, Árva vm. 29–33
 Bobrov SK: Borbó
 Bobrovec SK: Nagybobróc
 Bocșa RO [Bocșa Montană + Bocșa
 Româna]: Boksánbánya (Boksán) + Vár-
 boksán
 Bočar YU: Bocsar
 Bocicău RO: Bocskó
 Bocvár, Torontál vm. 412 413
 Bocskaihegy: Zebanec
 Bocskó, Máramaros vm. 350
 Bod RO: Brendorf (Brenndorf, Botfalu)
 Bodajk, Fejér vm. 100–102
 Bodanó, Pozsony vm. 73
 Bódé < Ajka, Veszprém vm. 141
 Bodrogkeresztúr, Zemplén vm. 265
 Bodrogköz: *Királyhelmec/Bodrogköz* 293
 Bogdány < Noszlop, Veszprém vm. 141
 Bogdány, Abaúj vm. 247
 Bogdány, Szabolcs vm.: Nyírbogdány
 Boghiș RO: Bagos
 Bogsán, Krassó vm. 392–403 397¹⁰⁸⁰
 Bogyoszló, Sopron vm. 121
 Bohdanovce nad Trnavou SK: Bogdány,
 Abaúj vm.
 Bohdanovce SK: Garbócbogdány
 Boița RO: Boitia (Bojca)
 Boianu Crasnei RO: Boján
 Boitia, Nagyszeben és széke 476
 Boiu Mare RO: Buny (Nagybúny)
 Boján, Kraszna vm. 369
 Bojca: Boitia
 Boksán; Románbogsán: Bogsán
 Boksánbánya (Boksán): Bánya Bogsán
 Bolya, Felső-Fehér vm. 432
 Bólya: Bolya
 Bonțesti RO: Boncesd
 Boncafalva: Boncesd
 Bongard, Nagyszeben és széke 476
 Bongárd: Bongard
 Bontesd, Arad vm. 388
 Bonyhád, Tolna vm. 127–129
 Borbánd/Vingárd/Alvinc, Alsó-Fehér vm.
 421–423 439

Borbás ér, Nagykőrös 234
 Borbás, Kecskemét 232
 Borbó 403
 Bordoșiu RO: Bordos
 Bordos, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Borgó, Naszódvidék 444
 Borgóbeszterce: Borgó
 Bori Hont vm. 63
 Borosjenő, Arad vm. 380
 Borsky Svätý Jan SK: Búrszentgyörgy
 Borsod vm. 13 20 259–264 264 329 340
 Borsodnádásd: Nádásd
 Borsodszemere: Szemere
 Borszörcsök, Veszprém vm. 141
 Bory SK: Bori
 Borz RO: Borz
 Borz u., Pest 227
 Borz, Bihar vm. 320
 Bóta, Tolna vm. 128
 Botfalu: Brenndorf
 Botiza RO: Batiza
 Bozsok, Zala vm. 146
 Bózsza: Nagybozsza
 Bőd, Abaúj vm. 247
 Bögöz, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 459
 Börzsöny Hont vm. 445¹²¹¹
 Böszörmény, Bihar vm. 317
 Bözöd, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Bözöd, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 459
 Brașov RO: Brassó; Kronstadt
 Brad RO: Brád
 Brád, Zaránd vm. 379–380
 Branjin Vrh HR: Baranyavár
 Brassó 22
 Brassó és vidéke 463–465
 Bratislava SK: Pozsony
 Brendorf, Brassó és vidéke 463
 Brenndorf: Brendorf
 Bresztiv UA: Nagy-Bresztó + Kis-Bresztó +
 Czolánfalva (Ormód)
 Brețcu RO: Bereck
 Brezina (Kolbaš) SK: Kolbása
 Breznó SK: Breznóbánya
 Breznóbánya 82
 Breznóbánya, Zólyom vm. 80–81
 Brezovce SK: Berzevice
 Brezovec HR: Brezovec (Murányirád)
 Brid UA: Bród
 Bród, Bereg vm. 256

Broos: Szászváros
 Buch, Nagysink és széke 469
 Buciumi RO: Törökfalva (Törökfalu)
 Bucsonfalva: Butyásza
 Buda 13 20 21 104 131 175 182 191 195
 217–218 60 34 52 87 229 259 264 314 316
 324 335 393 410

Buda< Budapest
 Buda-Pest 20
 Budapest 393
 Budzsák, Nagybecskerek 415
 Bugac, Kecskemét 232
 Bugya, Abrudbánya 423
 Buia RO: Bolya
 Bukovár, Bihar vm. 320
 Bukovec HR: Bükkösd
 Bukovina, Árva vm. 32
 Bukovinapodszkle: Bukovina + Podszkle
 Bukovina-Podszkle PL: Bukovina + Podszkle
 (Bukovinapodszkle)
 Buliska, Bereg vm. 254
 Bungard RO: Bongard (Bongárd)
 Buny, Kővárvidék 362
 Búrszentgyörgy, Pozsony vm. 72¹³³
 Bustina UA: Bustyaháza
 Bustyaháza, Máramaros vm. 352
 Buteasa RO: Butyásza (Bucsonfalva)
 Buttyászára, Kővárvidék 363
 Buttyin, Arad vm. 380–388
 Bük, Sopron vm. 121
 Bükkösd 96
 Bükkösd: *Szentlőrinc/Bükkösd*
 Bükös, Felső-Fehér vm. 432

Cacova, Nagyszeben és széke 476
 Čadca SK: Csáca (Csaca)
 Čakovec HR: Csáktornya
 Călușeri RO: Kaál (Székelykál)
 Călușár RO: Hidegvíz
 Câmpia Turzii RO: Gyéres
 Caransebeș RO: Karánsebes
 Cărașeu RO: Krassó (Szamoskrassó)
 Carașova: Krasova (Krassóvár)
 Căravăn RO: Istvánhegy (Kavarán)
 Cărbunari RO: Kohldorf (Szenesfalu)
 Carei RO: Nagykároly
 Catalina RO: Szentkatalona
 Căvnic RO: Alsókapnik/Kapnikbánya
 Căvnic RO: Kapnikbánya
 Cege, Doboka vm. 431
 Cégény, Szatmár vm. 358
 Cégénydányád: Cégény
 Cegléd 202 229 230 231

Cegléd u., Debrecen 325 326
 Cehu Silvanici RO: Szilágycseh
 Ceica RO: Cséke
 Čemerné SK: Varannó-Csemernye
 (Csemernye)
 Cernat RO: Csernáton
 Cernatu RO: Csernátfalva
 Cernești RO: Csernefalva
 Čestijanec HR: Csesztránec (Hétház)
 Cethal, Kecskemét 232
 Chl'aba SK: Helemba
 Charast' nad Hornádóm: Haraszt
 Chedia Mic RO: Kiskede
 Chiuzbaia RO: Kizbánya [Kiczbánya]
 (Kisbánya)
 Chizne, Árva vm. 32
 Christian RO: Kereszténysziget
 Chyžne PL: Chizne (Hizsnye)
 Ciacova RO: Csákova (Csákovár, Csák)
 Cibu RO: Csőb
 Ciclova Montană RO: Csiklóbánya
 Ciclova Română RO: Csiklova (Csiklófalva)
 Cifra, Eger 188
 Cincu RO: Nagysink; Groß-Schen
 (Großschenck)
 Cișineu-Criș RO: Kisjenő
 Cizer RO: Csizér
 Cluj-Napoca RO: Kolozsvár
 Coaș RO: Kovás
 Codlea RO: Zeiden (Feketehalom)
 Cojocna RO: Kolozs
 Comlauș [Șitana] RO: Szentanna
 Comlosu Mare RO: Bánátkomlós
 (Nagykomlós)
 Copalnic RO: Szurdokkápolnok
 Copalnic-Mănăstir RO: Kápolnokmonostor
 Corbești RO: Korbést (Hollószeg)
 Cornești RO: Zsadány (Mezőzsadány)
 Cotiglet RO: Kotyiklet (Kótliget)
 Covășinț RO: Kovaszinc (Kováshi)
 Covasna RO: Kovászna
 Crasna RO: Kraszna
 Crisbaio RO: Kriszba (Krizba)
 Crișeni RO: Köröspatak
 Crișeni RO: Vaja < Cigányi
 Cristești Ciceului RO: Csicsókeresztúr
 Cristuru Secuiesc RO: Székelykeresztúr
 Crvenka YU: Cservenka
 Cuceu RO: Kuczó (Kucsó)
 Cuptoare RO: Szekul [+ Kuptóra]
 (Kemenceszék)
 Curtici RO: Almásiratos/Kürtös
 Curtici RO: Kurtics (Kürtös)

Curtuiuşeni RO: Körtvélyes
Cuşmed RO: Küsmöd
Czolánfalva, Bereg vm. 256

Csáca, Trencsén vm. 75–77
Csaca: Csáca
Csács < Zalaegerszeg, Zala vm. 146
Csája, Arad (Ó-Arad) 388
Csajkás ker. 316
Csajkás kerület: *Titel = Csajkás kerület*
Csák: Csákova
Csákova; Temes vm. 403–407 411
Csákovár:Csákova 406
Csáktornya, Zala vm. 144–151
Csákvár, Fejér vm. 100–102 111 115
Csallóköz: *Ócsa/Csallóköz*
Csanád vm. 11 11² **391–392**
Csanálos, Szatmár vm. 356
Csap, Ung vm. 283
Csapó u., Debrecen 325
Csapocka, Bereg vm. 254
Csapolc: Csapocka
Csatár, Békés 311
Csáth: Mezőcsát
Csatka: Csáca
Cseh-Morvaország 402
Cséke, Bihar vm. 315–323
Cseklész<Szenc: *Szenc/Szempc/[Cseklész]*
Csemernye: Varannó-Csemernye
Csenger, Szatmár vm. 353–358
Cserejivci UA: Cserejoc (Cserejóc)
Cserejoc, Bereg vm. 254
Cserejóc: Cserejoc
Csergőzávod: Zawadka
Cserhátszentiván: Szentivány
Csernátfalva, Brassó és vidéke 463
Csernáton, Bereck 452
Csernefalva, Kövárvidék 363
Cservenka külváros, Zenta 169
Cservenka, Bács-Bodrog vm. 159 161
Csesztánec, Zala vm. 147
Csetlenc, Bereg vm. 254
Csetnek, Gömör-Kishont vm. 266
Csévharaszt (Pusztacsév; Nyáregyháza):
    Pótharaszt, Nagykőrös
Csicsókeresztúr, Belső-Szolnok vm. 427
Csík, Gyergyó és Kászon szék **448**
Csiklófalva: Csiklova
Csiklova, Krassó vm. 394
Csiklovabánya, Krassó vm. 395
Csiksomlyó/Alsó vk., Csík, Gyergyó és
    Kászon szék **448**

alsó kerület, Csík, Gyergyó és Kászon szék:
    Csiksomlyó/Alsó vk.
Csikszereda **448**
Csikvánd, Győr vm. 105 106
Csinagyijeve UA: Szentmiklós
    (Beregszentmiklós)
Csizér, Kraszna vm. 373
Csongrád **173**
Csongrád m. 11²
Csongrád vm. **169–173** 170⁴⁰⁶ 178 412
Csontika, Nagybecskerek 415
Csop UA: Csap
Csopivci UA: Csapocka (Csapolc)
Csorba 59
Csorna, Sopron vm. 117–124
Csőb, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
    fiúszékkel **458**
Csődör, Kecskemét 232
Csőkmő, Bihar vm. 317
Csurgó, Somogy vm. 114–117 365

Dárda HR: Dárda
Dárda, Baranya vm. 87–95
Darvas, Bihar vm. 317
Debrecen 14 325–328 46⁷⁴ 66 334 337 338
Dédes 288
Dédes, Borsod vm. 259–264
Dédesd [!]: Dédes 259⁶⁹⁰
Dédestapolcsány: Dédes, Borsod vm.
Dedinky SK: Imrichfalu (Imrikfalva)
Dej RO: Dés
Déli [II.] vk., Miskolc 264–265
Deregyő, Zemplén vm. 293
Dés, Belső-Szolnok vm. 427
Deva RO: Déva
Déva, Hunyad vm. 438
Dicsőszentmárton, Küküllő vm. 443
Diniaş RO: Dinnyés
Dinnyés, Torontál vm. 412
Diósjenő, Nógrád vm. 64
Djala YU: Gyála
Dobârca RO: Dobringen (Dobring)
Doboka vm. **428–431**
Dobra RO: Dobra
Dobra, Szatmár vm. 357
Dobrest, Bihar vm. 320
Dobreşti RO: Dobrest (Dobrosd)
Dobri, Zala vm. 149
Dobring: Dobringen
Dobringen, Szerdahely és széke 477
Dobrosd: Dobrest
Dobsina, Gömör-Kishont vm. 266
Dobšiná SK: Dobsina

Dognácska, Krassó vm. 395 397
 Dognátska: Dognácska
 Dognecea RO: Dognácska (Dognátska)
 Dólha, Máramaros vm. 348 350
 Dolha: Dólha
 Dolina pri Lendavi SLO: Völgyifalu
 (Völgyfalu)
 Dolné Držkovce: Alsódraskóc
 Dolné Motešice SK: Alsómatesitz
 (Alsómatesic)
 Dolné Saliby SK: Alsószelei
 Dolné Zahorany SK: Magyarhegyemeg
 Dolnji Tavankút YU: Alsó-Tavonkút
 (Tavankút)
 Dolný Kubín SK: Alsókubin
 Dombó, Máramaros vm. 348
 Dombosteiek (Ploszkó): Pluszkoc
 Dorobratove UA: Drágabártfalva
Dorog/Tát, Esztergom vm. 40–46
 Dorog: *Nánás/Dorog*, Hajdú ker.
 Dorottya u., Pest 220
 Dovhe UA: Dólha (Dolha)
 Döbréte < Babosdöbréte, Zala vm. 147
 Dömös, Esztergom vm. 41
 Drágabártfalva, Bereg vm. 254
 Dragomerfalva, Máramaros vm. 348
 Dragomérfalva: Dragomerfalva
 Dragomirești RO: Dragomerfalva
 (Dragomérfalva)
 Draňov SK: Deregyő
 Dsoszán Forró: Ds. Forro, Bihar vm. 322
 Dubnica nad Vahom SK: Dubnica
 (Máriatölgyes)
 Dubnica, Trencsén vm. 76
 Dubove UA: Dombó
 Dudeștii Vechi RO: Óbesenyő
 Dumráveni RO: Erzsébetváros
 Dumbrăvița RO: Kis-Dombrovia
 Duna u., Pozsony 75
 Dunagálos: Glozsán
 Dunajská Streda SK: Dunaszerdahely
Dunakecel, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
Dunapataj, Pest-Pilis-Solt vm. 56⁹⁵ 197–217
 Dunaszentgyörgy, Tolna vm. 128
Dunaszerdahely, Pozsony vm. 71–74
Dunavecse, Pest-Pilis-Solt vm. 184 197–217
 Dvory nad Žitavou SK: Udvard

Ecseg: Szarvas(gede)/Ecseg
Edelény, Borsod vm. 259–264
Eger 24²¹ 185 187–191
 Egerfarnos, Borsod vm. 261
 Egerszeg: Zalaegerszeg

Eisenstadt A: Kismarton
Élesd, Bihar vm. 315–323
Első [I.] (északi) vk., Miskolc 264–265
Első [I.] vk., Kőhalom és széke 466–467
Első [I.] vk., Brassó és vidéke 463–465
Első [I.] vk., Buda 217–218
Első [I.] vk., Debrecen 355–328
Első [I.] vk., Kecskemét 230–233
Első [I.] vk., Marosszék: Felső-
kerület/Nyárádszereda, I. vk.
Első [I.] vk., Medgyes és széke 467
Első [I. vk.], Pest: Belváros, Pest
Első [I.] vk., Pozsony 17–75
Első [I.] vk., Segesvár és széke 469–472
Első [I.] vk., Szabadka 164–166
Első [I.] vk., Szászsebes és széke 472
Első [I.] vk./Belkerület, Szászváros és széke
473–475
Első [I.] vk., Szeged: Bel- és Felsőváros,
Felsőtanya, Szeged 175–182
Első [I.] vk., Szerdahely és széke 477
Első [I.] vk., Udvarhelyszék Keresztúr,
Bardóc fiúszékkel 458–460
 Endréd, Szatmár vm. 356
 Enlak, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Enlaka: Enlak
Enying, Veszprém vm. 139–143
Eperjes, Sáros vm. 271–276
 Ér-Adony, Bihar vm. 318
 Éradony: Ér-Adony
 Erdély 15 19 20 22 23 24 24²¹ 25 25²⁴ 29 34
 57 104 182 188 220 229 251 260 266 311
 316 324 336 379 381 388
 Erdélyhon: Erdély
 Erdősmecske: Rácmecke
 Érendréd: Endréd
 Érkörtvélyes: Körtvélyes
 Érmihályfalva, Bihar vm. 315
 Érmindszent, Közép-Szolnok vm. 366
 Érsekleél 111
 Érsekleél < Nagykeszi
Érsekújvár, Nyitra vm. 65–71
Erzsébetváros 443
 Erzsébetváros: *Külső kerület/Erzsébetváros,*
Felső-Fehér vm.
Északi [I.] vk., Miskolc 264–265
 Esztár, Bihar vm. 319
 Esztergom vm. 16 40–46 16 18 23 39 41 42
 43 313⁸²⁵
Esztergom 41 46–51 46⁷⁴
 Esztergom vm. 16
Eszterháza/Kapuvár, Sopron vm. 117–124

Etéd, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiú-
székkal 458 459
Európa 92

Facsád: Facset

Facset, Krassó vm. 392–403

Fadd, Tolna vm. 128

Fágáras RO: Fogaras

Făget RO: Facset (Facsád)

Fakert, Arad vm. 382

Fântânele RO: Cacova (Szebenkákova)

Farcád, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkal 459

Farmos, Pest-Pilis-Solt vm. 214

Fedelesfalva, Bereg vm. 254

Fehérgyarmat, Szatmár vm. 353–358

Fehérlak: Albest

Fehérszék, Kővárvidék 363

Fehértemplom, Temes vm. 403–407

Fejér vm. 13 100–102

Feketeerdő, Ugocsa vm. 374

Feketehalom: Zeiden

Feketehegy, Bács-Bodrog vm. 158

Feketić YU: Feketehegy

Feldioara RO: Marienburg (Földvár)

Félegyháza 20 193 194⁴⁹⁷ 195–196

Felnémet, Eger 189

Felső vk, Aranyosszék 446–448

felső vk (*Mosóc*), Túróc vm. 78

Felső vk, Belső-Szolnok vm. 426–427

Felső vk, Beszterce és vidéke 461–462

Felső vk, Kecskemét 233

Felső vk, Kővárvidék: *Kisnyíres/Felső vk*.

Felső vk, Küküllő vm. 442–443

Felső vk, Torda vm. 445–446

Felső vk/Gyalu, Kolozs vm. 439–440

Felső vk/Nyárádszereda/I. vk, Marosszék
453–457.

Felső vk/Páncélcseh, Doboka vm. 428–431

felső vk (*Liptószentmiklós*), Liptó vm. 58

Felső vk/Sárkány/Fogaras, Fogarasvidék
433–438

Felső-Fehér vm. 432–433

Felső-Fuxloch, Selmecbánya 54

Felső-Józsa, Szabolcs vm. 337

Felső-Rókalyuk: Felső-Fuxloch,
Selmecbánya

Felső-Tavankút: Tavankút

Felső-Topa, Bihar vm. 320

Felső-Zsúk, Kolozs vm. 439

Felsőbánya, Szatmár vm. 354

Felsőboldád, Szatmár vm. 357

Felsőfermezely, Szatmár vm. 354

Felsőiszkáz < Iszkáz, Veszprém vm. 143 144

Felsőjárás vk, Torna vm. 242

Felsőlipnica, Árva vm. 32

Felsőmajor, Selmecbánya 56

Felsőmotesic: Felsőmotesitz

Felsőmotesitz, Trencsén vm. 77

Felsőnyárád, Borsod vm. 263

Felsőőr, Vas vm. 130–139

Felsőpulya, Sopron vm. 119

Felsőregmec, Abaúj vm. 246

Felsőremete, Ung vm. 285

Felsőszeli, Pozsony vm. 73

Felsőtanya, Szeged: *Bel- és Felsővá-
ros/Felsőtanya*

Felsőtarca, Sáros vm. 274

Felsőtopa: Felső-Topa

Felsőváros, Szeged: *Bel- és Felsővá-
ros/Felsőtanya*

Felsőváros, Zenta 169

Felsővissó: *Visó (Felsővissó)*

Felvidék, Bereg vm. 250–258

Felvinc, Aranyosszék 446

Ferencváros, Pest 218–229

Fersig RO: Fehérszék

Fertőd: Eszterháza

Fertőszentmiklós, Sopron vm. 119 121 123

Fertőszéplak: Széplak

Filakovo SK: Fülek

Filekháza, Abaúj vm. 246

Finke, Borsod vm. 261

Firiza RO: Felsőfermezely

Firtosvára, Udvarhelyszék Keresztúr,
Bardóc fiúszékkal 458

Firtușu RO: Firtosvára

Fiume 20 140 182 316 478

Fiumei kerület: Fiume

Florián piazza, Kőszeg, Vas vm. 133³¹⁶

Fogaras: *Felső kerület/Sárkány/Fogaras*,
Fogarasvidék

Fogarasvidék 433–438 470

Forâu RO: Dsoszán Forró (Belényesforró)

Forțeni RO: Farcád

Fót, Pest-Pilis-Solt vm. 199

Földvár: Marienburg

Franzdorf, Krassó vm. 395

Furta, Bihar vm. 317

Futak, Bács-Bodrog vm. 159

Füged, Heves–Külső-Szolnok vm. 184–187

Fülek, Nógrád vm. 62–65

Fülöpszállás/Szabadszállás/Kunszentmiklós,
Jászkun ker. 192–195

Fürész, Gömör-Kishont vm. 268

Füzér, Abaúj vm. 245⁶³⁷

Füzerkomlós: Komlós
Füzes, Krassó vm. 397¹⁰⁸⁰

Gădălin RO: Kötelen
Găleşti: Nyárádgálfalva
Galanta SK: Galánta
Galánta, Pozsony vm. 71–74 123
Gălăţeni RO: Szentgerlice
Galeş RO (Szebengálos)
Galesiu, Nagyszeben és széke 476
Găleşti: Nyárádgálfalva
Gálfalva, Bereg vm. 256
Gálfalva: Nyárádgálfalva, Marosszék
Galgamácsa: Mácsa
Galgóc, Nyitra vm. 65–71
Galicia 272
Garaba: Gurba
Garamhalászi: Szliács [+Ribár]
Garamkövesd: Kövesd
Garamszentkereszt: Szentkereszt
Garbócbogdány:
Zsadány/Alsó(Mislye)/Garbócbogdány
Gartha (Garta) < Kapuvár, Sopron vm. 122
Gaura, Kővárvidék 362
Gbelce SK: Kőbőlkút
Gelnica SK: Gölnicbánya
Gencs, Szatmár vm. 356
Gencsapáti: Gencs
Gerdály: Gürteln
Gerés, Felső-Fehér vm. 432
Géres: Gerés
Gesztés, Komárom vm. 109
Gézsény, Ung vm. 286
Gheorgheni RO: Gyergyószentmiklós
Gherdeal RO: Gürteln (Gerdály)
Gherla RO: Mátéfalva
Ghimbav RO: Weidenbach (Vidombák)
Ghirişa RO: Gerés
Gilău RO: Gyalu
Girált/Kurima, Sáros vm. 271–276
Giraltovce SK: Girált
Girincs, Zemplén vm. 290
Giulváz RO: Gyülvész (Torontálgyülvész)
Gladna Montană RO: Német Gladna
(Gladnabánya)
Gladna, Krassó vm. 397¹⁰⁸⁰
Gladnabánya: Német Gladna
Gložan YU: Glozsán (Dunagálos)
Glozsán, Bács-Bodrog vm. 156
Gnezda, Szepes vm. 282
Gnézda: Gnezda
Golop, Zemplén vm. 299 302
Gomba, Pozsony vm. 73

Gombár, Liptó vm. 59
Gombás: Vorosnyica [+Hribóc]
Gornji Tavankút YU: Felső-Tavankút
(Tavankút)
Gödöllő, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
Gölnicbánya, Szepes vm. 276–282
Gömör-Kishont vm. 266–271
Gönc, Abaúj vm. 244–249
Göröcsény, Baranya vm. 89
Görgő/Torna, Torna vm. 185 241–244
Gradulica, Nagybecskerek 415
Grăniceri RO: Ottlaka (Otlak)
Groß-Schenk (Großschenck): Nagysink
Großwarasdorf: Nagybarom (Szabadbáránd)
Gurba RO: Gurba (Garaba)
Gurba, Arad vm. 381
Guta (Komárom vm.) 63
Gúta: Guta
Gutenbrunn < Zăbrani RO: Guttenbrunn
(Gutenbrunn, Temeshidegkút)
Gürteln, Nagysink és széke 469
Güssing A: Németújvár
Gyála, Torontál vm. 414
Gyán, Pest-Pilis-Solt vm. 199
Gyárelőváros, Temesvár 408
Gyéres, Torda vm. 445
Gyergyószentmiklós/Felső kerület, Csík,
Gyergyó és Kászonszék 448
Felsőkerület, Csík, Gyergyó és Kászonszék:
Gyergyószentmiklós/Felső-kerület
Gyilove UA: Trebusa + Bely Potok
Gyoma, Békés vm. 218 307–309
Gyón, Pest-Pilis-Solt vm. 202
Gyöngyös 20 62 191–192
Gyöngyöspata, Heves–Külső-Szolnok vm.
184–187
Győr 13 106–108 111 190
Győr vm. 20 104–106
Győrcsanak, Győr vm. 105
Györgye: Tápiógyörgye
Györgyén, Szabadka 165
Győri kapu, Miskolc 265
Győröcske, Ung vm. 283
Győrsziget/Öttevény, Győr vm. 104–106
Gyula 307⁸⁰⁴ 311 312–313
Gyulafehérvár (Károlyfehérvár) 22 421 424–
425
Gyülvész, Torontál vm. 412

*Hadház: Hajdúszoboszló/Hadház/
Vámospércs*
Hadics, Torontál vm. 412
Hăghig RO: Hidvég

Hajdú kerület 13 19 328–333 333
Hajdúböszörmény 328 333–334
Hajdúdorog: Dorog
Hajdúhadház: Hadház
Hajdúszoboszló/Hadház/Vámospércs, Hajdú kerület 328–333
Hajós u., Gyulafehérvár
Hajós, Pest-Pilis-Solt vm. 199
Halas 196–197
halasi szőlők, Szabadka 165
Hálmagiu RO: Nagyhalmagy
Halmeu RO: Halmi
Halmi, Ugocsa vm. 374–375
Hamarpatak: Potok
Hannusfalva, Sáros vm. 274
Hanusfalva: Hannusfalva
Haraszt, Abaúj vm. 249
Harmadik [III.] vk., Debrecen 325–328.
Harmadik [III.] vk., Pest: *Terézváros*, Pest
Háromszék és Miklósvár szék 449–450 452
Harta, Pest-Pilis-Solt vm. 200
határőrezred, román bánáti: *Karánsebes*
(román bánáti határőrezred)
Határőrvidék 182 324 266 381 383
Haťeg RO: Hátszeg
Hatmeg vidéke, Bereg vm. 256
Hátszeg 438
Hátszeg/Óralja-Boldogfalva, Hunyad vm. 438
Hatvan negyed, Eger 188 189
Hatvan u., Debrecen 325 326
Havi u., Pest 225
Havoid: Hovrila
Hažin SK: Gézsény
Härman RO: Honigberg (Szászhermány)
Hegyes, Bács-Bodrog vm. 156
Hegyes, Bihar vm. 320 322
Hegyes, Torontál vm.: Oromhegyes/Magyarkanizsa
Hegyes, Torontál vm.: Tiszahegyes
Hegyközszentimre, Bihar vm. 322
Hegyrét: Herczfalva
Helemba, Hont vm. 53
Hercovci UA: Herczfalva
Herczfalva, Bereg vm. 254
Hermánd: Hermanec
Hermanec SK: Hermanec (Hermánd)
Hermanec, Besztercebánya 82 83
Hermannstadt: Nagyszeben, Szeben
Hernádsadány: Zsadány
Hervatfa < Pókaszepetk, Zala vm. 146
Héthárs, Sáros vm. 271–276 345
Hétház: Csesztránec

Heves–Külső-Szolnok vm. 13 184–187 191
263 266 308
Hévíz, Felső-Fehér vm. 432
Hidas, Baranya vm. 89 91
Hidegkút (Temeshidegkút, Guttenbrun, Gutenbrun): *Lippa/Hidegkút*
Hidegvíz, Felső-Fehér vm. 432
Hidelve, Kolozsvár 441
Hidelve, Kolozsvár 441
Hidiş RO: Hegyes, Bihar vm.
Hidvég: *Belső kerület/Hidvég*, Felső-Fehér vm.
Hidvégardó, Torna vm. 243 244
Hird, Baranya vm. 89
Hizsnye: Chizne
Hlapčina HR: Lapsina (Lapány)
Hlohovec SK: Galgóc
Hniezdne SK: Gnezda
Hnilčík SK: Nagy-Hniltsik + Kis-Hniltsik
(Szepespatak; Hnilcsik)
Hnúšťa SK: Nustya (Nyustya)
Hódegyháza: Jázova
Hodics, Torontál vm. 413
Hódmezővásárhely 170 170⁴⁰⁶ 173–175 184
315
Hodoş R: Hadics (Hódos/Jákóhódos)
Hódos/Jákóhódos: Hadics
Hodrusbánya, Selmecbánya 54
Hódság, Bács-Bodrog vm. 155–162
Hodzsák: Hódság
Hoghiz RO: Hévíz (Olthévíz)
Holič SK: Holics
Holics, Nyitra vm. 69 70
Hollószeg: Korbost
Holsdorf, Brassó és vidéke 463
Homonna, Zemplén vm. 288–304
Homonnarokító, Zemplén vm. 300
Homorod RO: Homoród
Homoród, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkal 459
Homoródjánosfalva: Jánosfalva
Homoródszentpéter, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkal 458
Homorodu de Jos RO: Alsóhomoród
Homoródújfalva: Újfalu
Honigberg, Brassó és vidéke 463
Hont vm. 13 51–54
Hontianske Nemce SK: Némethi
(Hontnémeti)
Hontnémeti: Némethi
Horné Saliby SK: Felsőszeli
Horvát határőrvidék 316

Horvát- és Tóthországok: Horvát-Szlavonország
 Horvát- és Tótország: Horvát-Szlavonország
 Horvát-Szlavonország 18 20 29 140 182 229 316 336 381
 Horvátklári: Rádó
 Horvátország és Tótország: Horvát-Szlavonország
 Hostišovce SK: Gesztes
 Hosszúfalu, Brassó és vidéke 463
 Hosszúhetény, Baranya vm. 89
 Hosszúpályi, Bihar vm. 315–323
 Hovrila RO: Hovrila (Havoid)
 Hovrila, Kővárvidék 362
 Hőviz (Toplic): *Bán/Hőviz (Toplic)*
 Hribovci UA: [Hribóc] + Vorosnyica (Gombás)
 Hubice SK: Gomba (Nemesgomba)
 Hul SK: Hull
 Hulesz, Kecskemét 232
 Hull, Bars vm. 36
 Humenné SK: Homonna
 Hunedoara RO: Vajdahunyad
 Hunyad vm. 479 438
 Hurezu Mare RO: Nántú
 Huszt UA: Huszt
 Huszt, Máramaros vm. 347–353

Iacobeni RO: Jakobsdorf (Jakabfalva)
 Ibafa, Baranya vm. 89
 Idjoš YU: Hegyes (Tiszahegyes)
 Idvarnok, Torontál vm. 414
 Ieneu RO: Borosjenő
 Igló, Szepes vm. 276–282
 Ignéc: Ignetz
 Ignetz, Bereg vm. 254
 Iklad, Pest-Pilis-Solt vm. 199
 Iladia RO: Iládia (Illyéd)
 Ilava 259
 Ilava SK: Iláva (Illava)
 Ilieni RO: Illyefalva
 Ilkivci UA: Ilkoc
 Ilkoc, Bereg vm. 254
 Illádia, Krassó vm. 399
 Illava/Puchó, Trencsén vm. 75–77
 Illava: Iláva
 Ilnica UA: Ilonca
 Ilonca, Bereg vm. 254
 Ilosva, Bereg vm. 255
 Illyéd: Iládia
 Illyefalva 452
 Imrichfalva, Szepes vm. 281
 Imrikfalva: Imrichfalva

Inlăceni RO: Enlak (Énlaka)
 innen a Tiszán, Ugocsa vm. 374
 Iojib RO: Józsefháza
 Ionești RO: Jánosfalva (Homoródjánosfalva)
 Ip RO: Ip (Ipp)
 Ip, Kraszna vm. 370
 Ipolyság, Hont vm. 51–54
 Ipp: Ip
 Irljava UA: Orlyova (Orlyava; Ungsasfalva)
 Irsa, Pest-Pilis-Solt vm. 207
 Irsava UA: Ilosva
 Istvánfalva, Szepes vm. 281
 Istvánhegy, Krassó vm. 395
 Istvánmegye, Baja 1 62
 Ivanci SLO: Ivánóc (Zalaivánd)
 Ivánd: Ivánda
 Ivanda RO: Ivánda (Ivánd)
 Ivánda, Torontál vm. 412
 Ivandarda, Baranya vm. 90
 Iváni, Bereg vm. 254
 Ivánóci híd, Zala vm. 150 151
 Iványi: Iváni
 Ivanyivci UA: Iváni (Iványi)
 Izsép, Sáros vm. 274 275

Jablonka PL: Jablonka
 Jablonka, Árva vm. 29 31 32
 Jacodu RO: Magyarzsákod
 Jád, Somogy vm. 116
 Jadu, Nagyszeben és széke 476
 Jakabfalva: Jakobsolorf
 Jakobsdorf, Nagysink és széke 469
 Jákóhalma/Árokszállás, Jászkun ker. 192–195
 Jakubany SK: Jakubján (Szepesjakabfalva)
 Jakubján, Szepes vm. 278
 Jánosfalva, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkal 458
 Jánosi, Bihar vm. 317
 Jászapáti, Jászkun ker. 194
 Jászberény 194–195
 Jászkun ker. 19 192–195
 Jászládány:
Túrkeve/Kunszentmárton/Jászládány
 Jázova, Torontál vm. 412 413
 Jázovo YU: Jázova (Hódegyháza)
 Jelšava SK: Jolsva
 Jenke, Ung vm. 283
 Jenkovce SK: Jenke
 Jibou RO: Zsibó
 Jimbolia RO: Zsombolya
 Jobbágyfalva, Marosszék 455
 Jóháza: Kisbuny

Jolsva, Gömör-Kishont vm. 266–271

Józsa: Alsó-Józsa + Felső-Józsa 437 438

József előváros, Temesvár 408

Józsefháza, Szatmár vm. 354

Józsefháza, Torontál vm. 413

Józsefváros, Pest 218–229

Jucu de Jos RO: Alsó-Zsúk

Jucu de Mijloc RO: Nemes-Zsúk

Jucu de Sus RO: Felső-Zsúk

Kaál, Marosszék 455

Kajdano, Bereg vm. 254

Kajdanó: Kajdano

Kajdanove< Rakosin UA: Kajdano<

Beregrákos

Kál, Heves–Külső-Szolnok vm. 185

Kálnik UA: Kálnik

Kálnik, Bereg vm. 254

Kalocsa, Pest-Pilis-Solt vm. 61 198

Kameňany SK: Kövi

Kamena nad Hronom SK: Kövesd

(Garamkövesd)

Kamut, Békés 309 311

Kándie u., Miskolc 265

Kanjiza YU: Ókanizsa (Magyarkanizsa)

Kántorjánosi, Szatmár vm. 338

Kapnikbánya, Kővárvidék 362–364

Kápolna, Heves–Külső-Szolnok vm. 184–187

Kápolnokmonostor, Kővárvidék 365

Kapornak, Zala vm. 145

Kapos: Nagykapos

Kaposvár, Somogy vm. 114–117

Kapuvár: *Eszterháza/Kapuvár*

Karanac HR: Karancs

Karancs, Baranya vm. 90

Karánsebes (román bánati határőrezred),

Krassó vm. 392–403

Karcag/Kunmadaras, Jászkun ker. 46⁷⁴ 192–195

Karlóca 13

Karlsdorf, Krassó vm. 395

Károlyfehérvár: Gyulafehérvár

Kassa 244 245 245⁶³⁷ 247 250

Kázmány, Békés 309 311

Kaszó, Máramaros vm. 351

Kaszómező: Kaszó

Kaszony UA: Mezőkaszony

Kaszony: Mezőkaszony

Katalin-pusztá: Katalina/Szendehely

Katalina, Nógrád vm. 63

Katalinfalva, Torontál vm. 414

Katonai végvidékek: Határőrvidek

Katymár, Bács-Bodrog vm. 157

Kavarán: Istvánhegy

Kecskemét 13 195 202 230–233

Kelcse: Keltse

Kelebia, Szabadka 165

Kelebija YU: Kelebia

Keltse, Zemplén vm. 290

Kemenceszék: Szekul [+ Kuptóra]

Kerecsend, Heves–Külső-Szolnok vm. 186

Keresd, Felső-Fehér vm. 432

Kereszténysziget, Segesvár és széke 469

Keresztes: Mezőkeresztes

Keresztúr, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkel 459

Kertész u., Arad (Ó-Arad) 389

Késmárk: Kézsmárk

Keszthely, Zala vm. 144–151

Kéthely, Vas vm. 132

Kéthely: Kethely

Kétvízköz, Kolozsvár 441

Kézdi-Orba/Kézdivásárhely/Kovászna,

Háromszék és Miklósvár szék 449–450

Kézdikővár: Peselnek

Kézdivásárhely 452–453

Kézdivásárhely: *Kézdi-Orba/Kézdivásárhely/*
Kovászna

Kežmarok SK: Kézsmárk (Késmárk)

Kézsmárk, Szepes vm. 276–282

Kikinda YU: Nagykikinda

Király u., Pest 220

Király-Helmec: Királyhelmec

Királyerdő, Bihar vm. 320

Királyhelmec/Bodrogköz, Zemplén vm. 288–304

Királytelek, Nyíregyháza 344 346

Kis Szócóc/Szent Mária (Szentmária), Túróc
vm. 79

Kis u., Hódmezővásárhely 174

Kis-Bresztó, Bereg vm. 256

Kis-Dombrovia, Bihar vm. 320 322

Kis-Hniltsik, Szepes vm. 281

Kisbánya: Kizbánya [Kiczbánya]

Kisbecskerek, Temes vm. 403–407

Kisbikáts, Torontál vm. 413

Kisbuny, Kővárvidék 363

Kiscell < Celldömölk, Vas vm. 130–139

Kisdombro: Kis-Dombrovia

Kisfalu, Túróc vm. 79

Kisgalambfalva, Udvarhelyszék Keresztúr,
Bardóc fiúszékkel 458

Kishont, Gömör-Kishont vm. 268 269

Kisistvánd: Istvánfalu

Kisjenő, Arad vm. 380–388

Kiskede, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkel 458
Kiskun kerület, Jászkun ker. 193 195⁵⁰³ 196
Kiskunfélegyháza: Félegyháza
Kiskunhalas: Halas
Kiskunszentmiklós: Kunszentmiklós
Kisloho, Bereg vm. 254
Kismarton, Sopron vm. 117–124
Kismogyorós, Bereg vm. 254
Kisnyíres/Felső vk, Kövárvidék 127 361–365
Kisoroszi, Torontál vm. 413
Kispereg, Arad vm. 382 387
Kisporubka, Liptó vm. 59
Kissolymos, Kövárvidék 362
Kistalmács: Talmacelu
Kistelek, Csongrád vm. 171 172
Kisucaújhely: *Varin/Kisucaújhely*
*Kisvárd*a, Szabolcs vm. 334–339
Kisvarjas, Arad vm. 381
Kisszeben, Sáros vm. 271–276
Kiszucaújhely: Kisucaújhely
Kizbánya, Szatmár vm. 354
Klenóc, Gömör-Kishont vm. 267
Klenovec SK: Klenóc
Klostergasse, Brassó (és vidéke) 463
Kobalevica UA: Gálfalva
Kodrik*, Besztercebánya 82
Kohldorf, Krassó vm. 395
Kolárovo SK: Guta (Gúta)
Kolbása, Zemplén vm. 291
Kolbáska: Kolbása
Kolozs 439 440–441
Kolozs vm. 439–440
Kolozsvár 23 25 441–442 369 430 453 454
460
Komárno SK: Komárom (Duna-balparti
részsíváros; újabban följújtott nevén: Rév-
Komárom)
Komárom 111–113 190
Komárom vm. 109–110
Komját, Nyitra vm. 65–71
Komjáti, Torna vm. 242
Komjatice SK: Komját
Komlós, Abaúj vm. 247
Kompolt, Heves–Külső-Szolnok vm. 185
Kónyi, Tolna vm. 128
Kopinyivci UA: Nagymogyorós
Koppány, Zala vm. 146
Korbest, Bihar vm. 320
Korna, Abrudbánya 423
Kornest, Segesvár és széke 472
Koroncó, Győr vm. 106
Korpona, Zólyom vm. 80–81

Košice SK: Kassa
Kossuthfalva: Moravica
Koszivszka Poljana UA: Kaszómező
(Kaszómező)
Kosztan, Szászváros és széke 474
Kótliget: Kotyiklet
Kotterbach, Szepes vm. 281
Kotyiklet, Bihar vm. 320
Kovácspalota: Tuzsina
Kovácsvágás, Abaúj vm. 246 249
Kovács, Kövárvidék 362
Kovácsi: Kovaszinc
Kovaszinc, Arad vm. 382
Kovászna: *Kézdi-*
Orba/Kézdivásárhely/Kovászna
Köbölkút 46⁷⁴
Köbölkút/Párkány, Esztergom vm. 40–46
Kögyes, Békés 311
Kőhalom 443
Kőhalom és széke 466–467
Kőlesd, Tolna vm. 127–129
Kölpény: Kulpin
Kőrispatak, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkel 458
Körmend, Vas vm. 130–139
Körmöc: Körmöcbánya
Körmöcbánya 37–40
Körösbánya, Zaránd vm. 379
Körösbökény: Buttyin
Körösszáldobágy: Szelistye + Száldobágy
Körözs [Körös] völgye, Bihar vm. 319
Körtvélyes, Szatmár vm. 356
Kőszeg, Vas vm. 130–139
Kőtelek, Heves–Külső-Szolnok vm. 186
Köteland, Kolozs vm. 439
Kővágószőlős, Baranya vm. 94 95
Kővágára: Gaura
Kővárvidék 19 361–365
Kövesd, Hont vm. 52
Kövesd: Mezőkövesd
Kövi, Gömör-Kishont vm. 266–271
Közép-Szolnok vm. 19 365–368 371
Kőzzimánd*, Arad vm. 382
Kráľovský Chlmec SK: Királyhelmece
Krasova, Krassó vm. 402
Krassó vm. 13 383
Krassó vm. 392–403 415
Krassó, Szatmár vm. 353–358
Krassóvár: Krasova
Kraszna vm. 19 315 366⁹⁹¹ 368–374 379
Kraszna: *Zilah-Kraszna*
Krasznabélték: Bélték
Krasznahorváti, Kraszna vm. 372

Kremnica SK: Körmöcbánya
 Kriszba, Brassó és vidéke 463
 Krisztinaváros, Buda 218
 Krite UA: Fedelesfalva
 Krivá SK: Kriva
 Kriva, Árva vm. 30
 Krivany SK: Krivány
 Krivány, Sáros vm. 274
 Krizba: Kriszba
 Kronstadt: Brassó
 Krupina SK: Korpona
 Kubin: Alsókubin
 Kuboc, Bereg vm. 254
 Kucsó, Közép-Szolnok vm. 366
 Kucsó: Kuczó
 Kula YU: Kula
 Kula, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Kulpin YU: Kulpin (Köplény)
 Kulpin/Petrovác, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Kunmadaras: Karcag/Kunmadaras
 Kunszentmárton: Túrkeve/Kunszentmárton/
 Jászládány
 Kunszentmiklós: Fülöpszállás/Szabadszállás/
 Kunszentmiklós
 Kurima SK: Kurima
 Kurima: *Girált/Kurima*
 Kurtics, Arad vm. 385
 Küküllő vm. 442–443
 Külközép, Kolozsvár 441
 Külmagyar, Kolozsvár 441
 Külmonostor, Kolozsvár 441
 külső [II.] vk., Pozsony 74–75
 Külső kerület/Erzsébetváros, Felső-Fehér vm.
 432–433
 Külszén, Kolozsvár 441
 Kürtös: Kurtics
 Küsmöd, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Kysucke-Nove Mesto SK: Kisucaújhely
 (Kiszucaújhely)

Ladány: Jászládány
 Ladánybene: Bene puszta
 Lajos Mizse, Jászberény 194 195⁵⁰³
 Lajosmizse: Lajos Mizse
 Lapány: Lapsina
 Lapsina, Zala vm. 147
 Latorca folyó, Bereg vm. 255
 Lauka, Bereg vm. 254
 Lavki UA: Lauka
 Lecfalva, Bereg vm. 256
 Lécfalva: Lecfalva
 Legyesbénye, Zemplén vm. 302

Léka, Vas vm. 136
 Lendava SLO: Alsólendva
 Lendva: Alsólendva
 Lengyeltóti, Somogy vm. 114–117
 Leschkirch (=Újegyház)/Felső kerület/I. vk.,
 Újegyház és széke 477–478
 Let RO: Lecfalva (Lécfalva)
 Letenye, Zala vm. 144–151
 Léva, Bars vm. 33–37
 Levice SK: Léva
 Levoča SK: Lőcse
 Libetbánya, Zólyom vm. 80 81
 Liebing A: Renedek
 Lipany SK: Héthárs
 Lipcse, Zólyom vm. 70
 Lipcsemező: Lipcsepolyána
 Lipcsepolyána, Máramaros vm. 352
 Lipecka Poljana UA: Lipcsepolyána
 (Lipcsemező)
 Lipnica Mala PL: Felsőlipnica
 Lipóc, Vas vm. 132
 Lipót u., Pest 227
 Liptóváros, Pest 218–229
 Lippa/Hidegkút, Temes vm. 403–407
 Liptó vm. 13 56–62
 Liptószentiván: Szentivány
 Liptószentmiklós, Liptó vm. 56–62
 Liptovská Lúžna SK: Luzsnó (Lúzsna)
 Liptovská Prokúbka SK: Kispörubka
 Liptovský Ján SK: Szentivány
 (Liptószentiván)
 Liptovský Michal SK: Szentmihály
 Liptovský Mikuláš SK: Liptószentmiklós
 Lisa RO: Lissza (Lisa, Lisza)
 Lisa: Lissza
 Lisza: Lissza
 Liszka: Olaszliszka
 Lissza: *Alsó vk./Lissza/Alsóvíst*, Fogarasvidék
 Livada RO: Fakert
 Lockenhaus A: Léka
 Locsmánd, Sopron vm. 119
 Lodno UA: Nagyloho + Kisloho (Lohó)
 Lohó: Nagyloho + Kisloho
 Losonc, Nógrád vm. 62–65
 Lotthárd, Baranya vm. 91
 Lovčenac YU: Szeghegy
 Lőcse, Szepes vm. 276–282
 Lövdő, Sopron vm. 117–124
 Lubló, Szepes vm. 276–282
 Lučenec SK: Losonc
 Lucska: Nagylucska
 Ludasi tanyák, Szabadka 165
 Lugoj RO: Lugos

Lugos, Krassó vm. 392–403
 Lukácsfalva: Lukátsfalva
 Lukátsfalva, Torontál vm. 414
 Lukino Selo YU: Lukátsfalva (Lukácsfalva)
 Luskod puszta < Kántorjánosi, Szabolcs vm.
 338
 Lutzmannsburg A: Locsmánd
 Lúzsna: Luzsnó
 Luzsnó, Liptó vm. 60 61¹⁰⁷
 Lúbietova SK: Libetbánya

Maád: Mád
 Macedonia RO: Macedonia
 Macedonia, Torontál vm. 412
 Mácsa, Pest-Pilis-Solt vm. 203
 Mád, Zemplén vm. 288–304
 Madaras: Kunmadaras
 Maglód, Pest-Pilis-Solt vm. 200
 Mágocs: *Sásd/Mágocs*
 Magura, Szepes vm. 277
 Magyar tengerparti vidék 29 381
 Magyarberekresz: Berkesz
 Magyarbermag, Veszprém vm. 142
 Magyarböd: Böd
 Magyarcséke: Cséke
 Magyarhegyemeg, Gömör-Kishont vm. 269
 Magyarjános, Baranya vm. 94
 Magyarkanizsa: Ókanizsa
 Magyaróvár/Szentjános, Moson vm. 113
 Magyarpárdány, Torontál vm. 414
 Magyarpécska, Arad vm. 382
 Magyarpécska, Arad vm. 387
 Magyarzsákod, Udvarhelyszék Keresztúr,
 Bardóc fiúszékkel 458
 Majláth, Esztergom vm. 41
 majsai szőlők, Szabadka 165
 Maklár, Eger 188 189
 Makó 266 391–392
 Malacka/Stomfa, Pozsony vm. 71–74
 Malacky SK: Malacka
 Mándra RO: Mundra
 Máramaros vm. 254 347–353
 Máramarossziget, Máramaros vm. 56⁹⁵ 347–
 353
 Mărăuş: Nagymaros (Belényesmaros).
 Marcali, Somogy vm. 114–117
 Marghita RO: Margitta
 Margitta, Bihar vm. 315–323
 Máriahavas: Mariaschnee
 Marianka SK: Máriavölgy
 Máriaradna: Radna
 Mariaschnee, Krassó vm. 395
 Máriatölgyes: Dubnica

Máriavölgy, Sáros vm. 274
 Marienburg, Brassó és vidéke 463
 Márkusfalva, Szepes vm. 281
 Markušovce SK: Márkusfalva
 Maros-part, Radna, Arad vm. 381
 Marosmellék: *Marosvidék/Marosmellék*,
 Hunyad vm.
 Marosvásárhely 433 453 457–458 460
 Marosvásárhely: *Alsó vk./Marosvásárhely/II.*
vk., Marosszék
 Marosvidék/Marosmellék, Hunyad vm. 438
 Marosszék 433 442 453–457
 Martin SK: Túrócszentmárton
 Második [II.] (déli) vk., Miskolc 264–265
 Második [II.] (külső) vk., Pozsony 74–75
 Második [II.] vk., Brassó és vidéke 463–465
 Második [II.] vk., Buda 217–218
 Második [II.] vk., Debrecen 325–328
 Második [II.] vk., Kecskemét 230–233
 Második [II.] vk., Köhalom és széke 466–467
 Második [II.] vk., Marosszék: *Alsó*
vk./Marosvásárhely/ II. vk.
 Második [II.] vk., Medgyes és széke 467
 Második [II.] vk., Pest: *Lipótváros*, Pest
 Második [II.] vk., Segesvár és széke 469–472
 Második [II.] vk., Szabadka 164–166
 Második [II.] vk., Szászsebes és széke 472
 Második [II.] vk., Szerdahely és széke 477
 Második [II.] vk./*Felső vk.*, Udvarhelyszék
 Keresztúr, Bardóc fiúszékkel 458–460
 Második [II.] vk./*Külkerület*, Szászváros és
 széke 473–475
 Mátéfalva: *Alsó kerület/Mátéfalva*
 Matei RO: Szentmáté
 Mátészalka, Szatmár vm. 353–358
 mátrai vk.: Pétervására, Heves– Külső-
 Szolnok vm. (185.)
 Mattersburg A: Nagymarton
 Meddes: Oláhmeddes
 Medesér, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Medgyes és széke 467
 Medgyesbodzás, Arad vm. 382 387
 Medişa RO: Oláhmeddes (Meddes)
 Mediasch: Medgyes
 Medieşu Aurit RO: Aranyosmeggyes
 Medişoru Mare RO: Nagykede
 Mediaş RO: Medgyes; Mediasch
 Medja YU: Magyarpárdány (Párdány)
 Medja YU: Párdány
 Medzilaborci SK: Mezőlaborc
 Megyaszó/Szerencs, Zemplén vm. 288–304
 Mehalan, Temesvár 409

Melence: Mellence
 Melenci YU: Mellence (Melence)
 Mellence, Torontál vm. 414
 Mencshely, Veszprém vm. 142
 Merény: Wagendrűsl; Wagendrűssel
 Mesteacăn RO: Kisnyires
 Mezőbánd: Bánd
Mezőcsát, Borsod vm. 259–264
Mezőkászony, Bereg vm. 250–258
Mezőkeresztes, Borsod vm. 259–264
 Mezőkomárom, Veszprém vm. 141
Mezőkövesd, Borsod vm. 259–264
 Mezőlaborc, Zemplén vm. 300
 Mezőpeterd: Peterd
 Mezősámsond: Sámsond
 Mezőszilas: Szilasbalhás
 Mezőterem, Szatmár vm. 356 358
Mezőtúr, Heves–Külső-Szolnok vm. 184–187
 Mezőzombor: Zombor
 Mezőzsadány: Zsadány
 Miava, Nyitra vm. 67
 Michalovce SK: Nagymihályi
 Micloșoarsa RO: Miklósvár
 Miercurea Nirajului RO: Nyárádszereda
 Miercurea Sibiului RO: Szerdahely;
 Reußmarkt
 Miercurea-Ciuc RO: Csíkszereda
 Miklősháza: Nikolinc
 Mikófalva, Borsod vm. 263
 Mikulivci UA: Kismogyorós
 Milcoveni RO: Miurkovác (Mirkóc)
 Mintiu Gherlii RO: Szamosújvárméreti
 Mireșu Mare RO: Nagynyires
 Mirkóc: Mirkovác
 Mirkovác, Krassó vm. 399
 Mirsid RO: Nyírsid
Miskolc 11 13 114 261 264–265 409
 Mizshirja UA: Ökörmező
 Mociu RO: Mócs (Mocs)
 Mócs: Alsókerület/Mócs
 Mocs: Mócs
 Modor, Pozsony vm. 70
 Modra SK: Modor
 Mók: Mohu
Mohács, Baranya vm. 87–95
 Mohu R: Mohu (Mók)
 Mohu, Nagyszeben és széke 476
 Moldava nad Bodvou SK: Szepsí
Monor, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
 Monor, RO: Monor (Monorfalva)
Monor/Naszód, Naszódvidék 444–445
 Monorfalva: Monor, Naszódvidék

Monostor, Kecskemét 232
 Monostorpályi, Bihar vm. 319
Moravica, Temes vm. 395 403–407
 Moravița R: Moravica (Kossuthfalva, Temesmóra)
 Moravský Svätý Ján SK: Szentjános (Morvaszentjános)
 Morvaország 68
 Morvaszentjános: Szentjános
 Mosóc: *Stubnya/Mosóc*
 Moson vm. 119 113–114
 Mosonszentjános: Szentjános
 Mošovce SK: Mosóc
 Motešice SK: Felsőmotesitz (Felsőmotesic)
 Mots: Mócs
 Mugeni RO: Bögöz
 Mukacseve UA: Munkács
 Mundra, Fogarasvidék 435
Munkács, Bereg vm. 250–258
 Mura-part, Alsólendva, Zala vm. 147–149 150
 Muraköz, Zala vm. 22 149
 Muranyirád: Brezovec
Muraszombat, Vas vm. 130–139
 Mureșel RO: Zsigmondháza
 Murska Sobota SLO: Muraszombat
 Mühlbach: Szászsebes
 Myjava SK: Miava

Nádasd, Borsod vm. 262 263
 Nădlac RO: Nagylak
 Nadrág RO: Nadrág
 Nadrág, Krassó vm. 395
 Nádszeg, Pozsony vm. 73
Nádudvar, Szabolcs vm. 334–339
 Nagy-Barom: Nagybarom
 Nagy-Bresztó, Bereg vm. 256
 Nagy-Hniltsik, Szepes vm. 281
 Nagy-Mihály: Nagymihályi
 Nagyabony: Abony
 Nagyár, Szatmár vm. 358
Nagyatád, Somogy vm. 114–117
Nagybánya, Szatmár vm. 353–358
Nagybarom/Nyék, Sopron vm. 117–124
 Nagybarom: Szabadbáránd
 Nagybecskerek 412
Nagybecskerek 415–416
 Nagybény, Esztergom vm. 45
 Nagybény: Bény
Nagyberezna, Ung vm. 282–288
 Nagybicse: Bittse
 Nagybikáts, Torontál vm. 412 413
 Nagybóbróc, Liptó vm. 59

Nagybózsza, Abaúj vm. 246 249
 Nagybúny: Buny
 Nagyenyed 425
Nagyenyed, Alsó-Fehér vm. 421–423
 Nagyfalu, Heves–Külső-Szolnok vm. 184
 Nagyfény, Szabadka 165
 Nagyfüged: Füged
 Nagygéres, Zemplén vm. 301 302
Nagyhalmagy, Zaránd vm. 379–380
Nagyida/Barca [Bárca], Abaúj vm. 244–249
Nagyigmánd, Komárom vm. 109–110 111
Nagykálló, Szabolcs vm. 334–339
 Nagykamarás, Arad vm. 382 387
Nagykanizsa, Zala vm. 144–151
 Nagypapornak: Kapornak
Nagykapos, Ung vm. 253 282–288
Nagykároly, Szatmár vm. 353–358
 Nagykede, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
Nagykikinda 412 413 **416–417**
 Nagykömlös: Bánátkömlös
 Nagykozár, Baranya vm. 94
Nagykörös 198 202 **234–237**
 Nagykörű, Heves–Külső-Szolnok vm. 186
 Nagykun kerület, Jászkun ker. 192
Nagylak, Csanád vm. 391–392
 Nagyléta, Bihar vm. 319
 Nagyloho, Bereg vm. 254
 Nagylucska, Bereg vm. 254 255
 Nagymaros, Bihar vm. 322
Nagymarton, Sopron vm. 117–124
Nagymihályi, Zemplén vm. 288–304
 Nagymogyorós, Bereg vm. 254
 Nagynyíres, Kővárvidék 362
 Nagyoroszi, Nógrád vm. 64
 Nagyróce, Gömör-Kishont vm. 266 268 269
 Nagysalló, Bars vm. 33 35
 Nagysink és széke **468–469**
Nagysomkút/Remete/Alsó kerület, Kővárvidék
 361–365
 Nagysurány, Nyitra vm. 69
Nagyszalonta, Bihar vm. 315–323
 Nagyszeben 23 423 440 477
 Nagyszeben és széke **476**
Nagyszentmiklós, Torontál vm. 411–415
 Nagyszilas: Szilas
Nagyszombat, Pozsony vm. 71–74
Nagyszöllős/Tiszaújlak, Ugocsa vm. 374–375
 Nagytalmács: Tolmáciu
Nagytaolcsány, Nyitra vm. 65–71
 Nagytarna, Ugocsa vm. 374
 Nagyút: Nagyúti puszta

Nagyúti puszta, Heves–Külső-Szolnok vm.
 187
Nagyvárad 320 323–325 382 441
 Nagyvarjas, Arad vm. 381
Nagyvázsony, Veszprém vm. 139–143
 Nagyzalacska, Ung vm. 286
Nagyzorlenc, Krassó vm. 392–403
 Nákófalva, Torontál vm. 413
 Nakovo YU: Nákófalva
 Nalepkovo SK: Wagendrűsl; Wagendrűssel
 (Merény)
 Námostovo SK: Namesztó
 Namesztó, Árva vm. 30–32
 Námesztó: Namesztó
Nánás/Dorog, Hajdú kerület 328–333
 Nántú, Szatmár vm. 357
 Násáud RO: Naszód
 Naszód: *Monor/Naszód*
 Naszódvidék 24 **444–445**
 Neckenmarkt A: Nyék (Sopronnyék)
Negyedik [IV.] vk., Pest: *Józsefváros*, Pest
 Nemes-Zsúk, Kolozs vm. 439
 Nemesapáthi, Sopron vm. 121
 Nemesapáti: Nemesapáthi
 Nemesgomba: Gomba
 Nemesmiletics, Bács-Bodrog vm. 161
 Nemespann: Pan
 Német Gladna, Krassó vm. 395
 Némethi: Némethi, Hont vm.
 Némethi, Baranya vm. 94
Némethi, Hont vm. 51–54 56
 Némethi, Szatmárnémethi 359
 Némethlipcse, Liptó vm. 59
 Némethpróna, Nyitra vm. 68 69
 Németszentpéter, Temes vm. 406
Németújvár, Vas vm. 130–139
 Némethürög 66
 Némethürög: *Szalánta/Némethürög*
 Némethürögh: Némethürög
 Némethváros, Nagybecskerek 415
 Neszmély, Komárom vm. 110
 Neustadt, Brassó (és vidéke) 463
 Neustadt, Nagysink és széke 469
 Neuwerk/Boksánbánya, Krassó vm. 398
 Nickfalva, Temes vm. 404
 Nikolint RO: Nikolinc (Miklósháza)
 Nikolinc, Krassó vm. 399
 Ničhidorf RO: Nickfalva
 Nitra SK: Nyitra
 Nitrianske Pravno SK: Némethpróna
 Nižná Myšľa SK: (Alsó)Mislye
 Nocrich RO: Újegyház; Leschkirch
 Nógrád vm. 13 20 **62–65**

Nógrád, Nógrád vm. 62–65
 Noiștat: Neustadt (Újváros)
 Noszlop, Veszprém vm. 140 141
 Nová Baňa SK: Újbánya
 Nova Kelča SK: Keltse (Kelce)
 Nové Mesto nad Vahom SK: Vágújhely
 Nové Zamky SK: Érsekújvár
 Novi Bečej YU: Törökbecse
 Novi Sad YU: Újvidék
 Novi Vrbas YU: Újverbász
 Novo Selo YU: Novoszelő (Újfalu)
 Novoszella, Torontál vm. 414
 Novoszelo (Toronál vm.): Novoszella
 (Pusztanovoszelo/Töröktopolya)
 Novoszelő, Bács-Bodrog vm. 160
 Nustya [Nustyán], Gömör-Kishont vm. 267

Nyárádgálfalva, Marosszék 455
 Nyárádselye: Selye
 Nyárádszereda 442
 Nyárádszereda: *Felső vk./Nyárádszereda/I. vk.*, Marosszék
 Nyársapát, Nagykőrös 234
 Nyék < Nyékládháza, Borsod vm. 261
 Nyék, Sopron vm. 441
 Nyék: *Nagybarom/Nyék*, Sopron vm.
 Nyír, Kecskemét 232
 Nyírbátor, Szabolcs vm. 334–339
 Nyírbogdány, Szabolcs vm. 334–339
 Nyíregyháza 13 339–347 347⁹³⁷
 Nyírsid, Közép-Szolnok vm. 366
 Nyitra vm. 13 65–71
 Nyitra, Nyitra vm. 65–71
 Nyizsnyi Vorota + Verhnyi Vorota UA:
 Verecke (Alsóverecke + Felsőverecke)
 Nyögér, Vas vm. 134
 Nustya: Nustya

Ó-Arad: Arad (Ó-Arad)
 Óbecse, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Obere Vorstadt, Brassó (és vidéke) 463
 Oberpullendorf A: Felsőpulya
 Oberwart A: Felsőőr
 Óbesenyő, Torontál vm. 411–415
 Oborin SK: Abar (Abara)
 Óbuda < Budapest
 Óbuda, Pest-Pilis-Solt vm. 199 208–211 216
 Ocna Sibiului RO: Vízakna
 Ocna Șugatag RO: Sugatag (Aknașugatag)
 Ócsa 140
 Ócsa/Csallóköz, Komárom vm. 109–110 111
 Odžaci ZU: Hódtság

Odorheiu Secuiesc RO: Udvarhely
 (Székelyudvarhely)
 Ófalva, Szepes vm. 277
 Óhegy, Besztercebánya 82
 Oituz RO: Ojtoz (Ojtoztelep)
 Ojtoz, Bereck 451
 Ojtoztelep: Ojtoz
 Ókanizsa, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Oláhfalva 450 459 460
 Oláhfalva: Oláhfalva
 Oláhmeddes, Szatmár vm. 357
 Olasz-Liszka: Olaszliszka
 Olaszliszka, Zemplén vm. 288–304
 Olcsvaapáti, Szatmár vm. 355
 Oldalkosár, Hódmezővásárhely 174
 Oltalsósebes: Sebesiu inferiore
 Oltfelsősebes: Sebesiu superiore
 Olthévíz: Hévíz
 Oltrákovica: Racovitiu
 Ólubló: Lubló
 Ólublói híd, Szepes vm. 277
 Ómajor előváros, Temesvár 408
 Ómaravica/Kernyája, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Ond, Zemplén vm. 300 302
 Ópécska, Arad vm. 387
 Oppava, Nagybecskerek 415
 Orțișoara RO: Orczyfalva
 Oraștie RO: Szászváros; Broos; Orestia
 Oradea RO: Nagyvárád
 Óradna: Radna, Naszódvidék
 Oravica, Krassó vm. 392–403
 Oravicabánya, Krassó vm. 394 395 397¹⁰⁸⁰
 398 195 398 400 402 403
 Oravica-Bánya: Oravicabánya
 Oravicafalu: Oravica
 Oravița RO: Oravicabánya, Oravica
 Oravița Română RO: Oravica (Román Oravica; Oravicafalu)
 Oravský Podzámok SK: Vár (Árvaváralja)
 Orczyfalva, Temes vm. 402 403–407
 Orestia: Szászváros
 Orlat R: Orlat (Orlát)
 Orlat, Nagyszeben és széke 476
 Orlát: Orlat
 Orlyova, Ung vm. 286
 Ormeniș RO: Ürmös
 Ormód: Nagy-Bresztó + Kis-Bresztó + Czolánfalva
 Orosháza, Békés vm. 87 307–309
 Országút, Buda 218
 Oslany SK: Oslány

Ostojićevo YU: Szentmiklós
(Tiszaszentmiklós)
Ósva völgy, Abaúj vm. 247
Őszentanna: Szentanna
Oszlány, Bars vm. 34 35
Otlak: Ottlaka
Ottlaka, Arad vm. 385 387
Óvár, Kolozsvár 441
Ózd, Borsod vm. 263
Ozun RO: Uzon

Őcsöd, Békés vm. 308
Őkörmező/Verhovina, Máramaros vm. 347–353
Ölyvös, Ugocsa vm. 374
Őralja-Boldogfalva: *Hátszeg/Őralja-Boldogfalva*
Őraljaboldogfalva: Őralja-Boldogfalva
Örökmező (Máramaros vm.) 253
Őrszállás: Stanisits
Őt pacsirta u. 229
Őtödik [V.] vk., Pest: *Ferencváros*, Pest
Ötösbánya: Kotterbach
Öttevény: *Győrsziget/Öttevény*
Ötvösfalva, Máramaros vm. 348

Packanyove UA: Patkanoc (Patakos)
Padi hegyi szőlők < Mád, Tállya, Zemplén vm. 299
Padina Matei RO: Padinamatje
(Újmoldova/Mátévílgye)
Padinamatje, Krassó vm. 395
Pădurea Neagru RO: Feketeerdő
Paks, Tolna vm. 127–129
Pálfalva, Szatmár vm. 355
Pálfiszeg, Zala vm. 148
Paloş RO: Pálos
Pálos, Felső-Fehér vm. 432
Pan, Nyitra vm. 67
Paňa SK: Pan (Nemespann)
Páncélcseh: *Felső kerület/Páncélcseh*
Păncota RO: Pankota
Pančevo YU: Pancsova
Pancsova, Torontál vm. 411–415
Pankota, Arad vm. 382
Panticeu RO: Páncélcseh
Pápa 13 113 139 **143–144** 145 218
Paptelek, Közép-Szolnok vm. 366
Papteke: Paptelek
Paraid RO: Parajd
Parajd, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkel 459
Párdány, Torontál vm. 411–415

Párdány: Magyarpárdány
Párizs 99
Partium 19
Partizánska L'upča SK: Németlipcse
Patak*, Kolozs vm. 439
Patakfalva, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkel 459
Patakos: Patkanoc
Patkanoc, Bereg vm. 254
Păuleşti RO: Pálfalva (Szatmárpálfalva)
Pecica RO: Ópécska
Peciu Nou RO: Újpécs
Pécs "bányai telep", Pécs 96
Pécs 13 87 89 90 91 **95–100** 127 218
Pécska, Arad vm. 380–388 389
Pécsvárad, Baranya vm. 87–95
Peleske, Veszprém vm. 141
Pellérd, Baranya vm. 94
Pelsőc, Gömör-Kishont vm. 266
Pély, Heves– Külső-Szolnok vm. 186
Pér, Győr vm. 104–106
Perecseny, Kraszna vm. 372
Pereg: Kispereg (Németpereg?), Arad vm.
Peregu Mic RO: Kispereg
Pergu Mare RO: Pereg (Németpereg)
Pericei RO: Perecseny (Szilágyperecsen)
Perkász, Szászváros és széke 475
Pernyáva, Arad (Ó-Arad) 388
Peselnek, Felső-Fehér vm. 432
Pest 15 20 21 34–41 57 56⁹⁵ 82 88 89 100
101 106 121 126 131 131³¹¹ 140 145 147
156 159 175 182 184 188 192 197 211
218–229 234 241 251 260 264 266 289
309 311 313 314 316 328 361 369 381 390
393 403 407 410 417 424 441 451 458
459 473
Pest I. vk. 143
Pest<Budapest
Pest-Belváros 194
Pest-Lipótváros 210 211
Pest-Pilis-Solt vm. 13 61¹⁰⁵ 125 192 195⁵⁰³
197–217 231 235 204 247 308 328 340
Petenia RO: Petenye
Petenye, Kraszna vm. 372
Peterd, Bihar vm. 317
Péterfia u., Debrecen 325
Pétermező*, Sáros vm. 273
Petersberg, Brassó és vidéke 463
Pétervására, Heves– Külső-Szolnok vm.
184–187
Petreni RO: Homoródszentpéter
Petrinceni RO: Peselnek (Kézdikővár)
Petrovác: *Kuplin/Petrovác*

Petrovany SK: Szentpéter (Tarcaszentpéter)
 Petróc: Petrovác
 Pezinok SK: Bazin
 Piac u., Debrecen 325 326
 Pila SK: Fűrész
 Pilipec UA: Pilipec (Pilipet; Fülöpfalva)
 Pilipet, Máramaros vm. 350
 Pilipet; Fülöpfalva: Pilipec
Pincehely, Tolna vm. 127–129
 Plandište YU: Zichyfalva
 Plešivec SK: Pelsőc
 Ploszke UA: Pluszkoc (Dombostelek/Ploszkó)
 Pluszkoc, Bereg vm. 254
 Podolin, Szepes vm. 277
 Podolinec SK: Podolin
 Podolk, Árva vm. 32
 Podszkle, Árva vm. 32
 Pogány, Baranya vm. 94
 Poiana Sărată RO: Sósmező
 Poklos, Marosvásárhely 457
 Poltura, Arad (Ó-Arad) 388
 Poplaca R: Poplaca (Popláka)
 Poplaca, Nagyszeben és széke 476
 Popláka: Poplaca
 Popovac HR: Baán (Baranyabán)
 Poprád folyó, Szepes vm. 277
 Poprád SK: Poprád
 Poprád: *Szepesszombat–Poprád vk.*
 Popteleac RO: Paptelek (Paptelke)
 Pórkerec: Purkerec
 Porumbenii Mici RO: Kiskalambfalva
 Pótharasz, Nagykőrös 234
 Potoc RO: Potok (Hamarpatak)
 Potok, Krassó vm. 399
 Považska Bystrica SK: Vágbeszterce
 Pozsega vm. 316
 Pozsony vm. 13 71–74
Pozsony 20 25 74–75 218 251 344
 Pölöske: Peleske
 Prázsmár: Tartlau
 Prejmer RO: Tartlau (Prázsmár)
 Prékopa, Túróc vm.
 Prešov SK: Eperjes
 Priekopa SK: Prékopa (Révayfalva)
 Prievidza SK: Privigye
 Prikaz RO: Perkász
 Prislop RO: Kisbuny (Jóháza)
Privigye, Nyitra vm. 65–71
 Puchó: *Illava/Puchó*
 Puchov SK: Puchó (Puhó)
 Puhó: Puchó
 Pukanec SK: Bakabánya
 Purcareni RO: Pürkeretz (Pürkerec)

Purcăreț RO: Purkerec (Pórkerec)
 Purkerec, Kővárvidék 363
 Pusztabogárd< Mezőszilas
 Pusztabogárd, Veszprém vm. 142
 Pusztaderics, Zala vm. 150
pusztai kerület (Pér), Győr vm. 104
 Pusztaszentmihály, Vas vm. 132
Putnok, Gömör-Kishont vm. 266–271
 Pürkerec: Pürkeretz
 Pürkeretz, Brassó és vidéke 463
 Püspökbogárd, Baranya vm. 94

Rábapatoná, Győr vm. 106
Rácalmás, Fejér vm. 100–102
Ráckeve, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
 Rácmecske, Baranya vm. 88
 Racova RO: Rákosterebes
 Racovița RO: Racovitiu (Oltrákovica)
 Racovitiu, Nagyszeben és széke 476
 Radna RO: Radna (Máriaradna)
 Radna veche: Óradna (Naszódvidék, Radna)
Radna, Arad vm. 380–388
 Radna, Naszódvidék 361 444–445
 Rádó, Torontál vm. 413
 Radojevo YU: Rádó [!]
 Radvan nad Hronom: Radván (Radvány)
 Radván, Zólyom vm. 81
 Radvány: Radván
 Ragály, Gömör-Kishont vm. 269
 Rahiv UA: Rahó
 Rahó, Máramaros vm. 348
 Rajec SK: Rajec
 Rákóc, Zemplén vm. 294 295
 Rákos, Bereg vm. 254 255
 Rakosin UA: Rákos (Beregrákos)
 Rákosterebes, Szatmár vm. 357
 Rakovec nad Ondavou: Rákóc
 Râmeț RO: Remete
 Rășinari RO: Resinariu (Resinár)
 Râsnov RO: Rosenau (Barcarozsnyó)
 Rátka, Zemplén vm. 302
 Ratkó, Gömör-Kishont vm. 269
 Ratková SK: Ratkó
 Rattersdorf A: Röt (Rötfalva)
 Ravni Topolovac YU: Katalinfalva
 Receaș RO: Rékas (Temesrékas)
 Rechnitz A: Rohonc
 Reghin RO: Szászrégen
 Regőce: Rigyica
 Regöl, Tolna vm. 128
 Regöly: Regöl
 Reisinariu, Nagyszeben és széke 476
 Rékas, Pest-Pilis-Solt vm. 206 207 214

- Rékás*, Temes vm. 403–407
 Remete: *Nagysomkút/Remete/Alsó vk.*
 Rendek, Vas vm. 139
 Répceszemere, Sopron vm. 121
 Repede, Bereg vm. 256
 Reps: Kőhalom
 Reschitza: Resica
 Reșița RO: Resica (Reschitza; Resicabánya)
 Resica, Krassó vm. 395 396
 Resicabánya: Reschitza (Resica)
 Resinár: Resinariu
 Részek (Partium) 379
 Réten, Felső-Fehér vm. 432
 Rétiş RO: Réten
 Reußmarkt: Szerdahely
 Révayfalva: Prékopa
 Révkápolnok: Vad
 Revúca SK: Nagyrőce
 Ridica YU: Rigyica (Regőce)
Rigyica, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Rijeka HR: Fiume
 Rimabréz, Gömör-Kishont vm. 267
Rimaszécs, Gömör-Kishont vm. 266–271
Rimaszombat, Gömör-Kishont vm. 266–271
 Rimavská Seč SK: Rimaszécs
 Rimavská Sobota SK: Rimaszombat
 Rimavské Brezovo SK: Rimabréz
Rittberg, Temes vm. 403–407
 Rožňava SK: Rozsnyó
 Roșia Montană RO: Verespatak
 Rodna RO: Radna (Óradna)
 Rögendorf, Torontál vm. 414
 Rohonc, Vas vm. 136
 Rókus, Szeged: *Alsóváros/Rókus/Alsótanya*
 Rokytov pri Humennom SK: Homonnarokító
 Román Oravica/Román-Oravica: Oravica
 (Oravicafalu)
 Romonya, Baranya vm. 94
 Rosenau , Brassó és vidéke 463
 Rosszerdő, Békés 309 311
 Rovinc RO: Magyarpécska
 Rozgony, Abaúj vm. 247
 Rozhanovce SK: Rozgony
Rózsahegy, Liptó vm. 56–62
 Rózsásszeg < Milejszeg, Zala vm. 148
Rozsnyó, Gömör-Kishont vm. 266–271
 Röce: Nagyrőce
 Rőt, Vas vm. 139
 Rótfalva: Rőt
 Rudňany SK: Kotterbach
 Rudna, Torontál vm. 412
Rum, Vas vm. 130–139 146
 Rupea RO: Kőhalom; Reps
 Ruscova RO: Ruszkova (Visóoroszi)
 Rusko Selo YU: Kisoroszi (Torontáloroszi)
 Rusor: Russor
 Rușor RO: Russor (Rusor)
 Rusova Nouă RO: Új-Russzova (Újruszolz)
 Russor, Kővárvidék 363
 Rust A: Rust (Ruszt)
 Rust, Sopron vm. 117
 Ruszkova, Máramaros vm. 348
 Ruszt: Rust
 Ružomberok SK: Rózsahegy
 Rybare SK: Szliács [+ Ribar] (Garamhalászi)
 Sabinov SK: Kisszeben
 Sabinov SK: Kisszeben
 Săcele RO: Hosszúfalu
 Săcueni RO: Székelyhíd
 Saján YU: Szaján
sakoróaljai kerület (Tét), Győr vm. 104
 Salamon, Ung vm. 283
 Sالاşuri RO: Székelyszállás
 Săldăbagiu Mic RO: Szelistye + Száldobágy
 (Kőrösszáldobágy)
 Săliste RO: Szaliste, Szelistye
 Saliste: Szelistye, Nagyszeben és széke
 Salka SK: Szalka
 Salonta RO: Nagyszalonta
 Sămbăta RO: Szombatság
 Sămbăteni RO: Szabadhely (Boncafalva)
 Sămbăta de Jos RO: Szombatfalva
 (Alsószombatfalva)
 Sambetianu: Szombatfalva
 Sámson , Bihar vm. 319
 Sámsond, Marosszék 455
 Sánc, Eger 188 189
 Sanislău RO: Szaniszló
 Sankt Michael im Burgenland A:
 Pusztaszentmihály
 Sănmartinu Sárbecs: Szerb-Szentmárton
 (Szerbszentmárton)
 Sănnicoleu Mare RO: Nagszentmiklós
 Sănpaul RO: Szentpál
 Sănpetru Nou RO: Németszentpéter
 (Újszentpéter)
 Sănpetru RO: Petersberg (Barcaszentpéter)
 Sântămăria-Orlea RO: Óralja-Boldogfalva
 Sântămăria-Orlea RO: Óralja-Boldogfalva
 (Óraljaboldogfalva)
 Săpânța RO: Szaplonca
 Sărăuad RO: Tasnádszavasd
 Saravale RO: Szaravola (Sárfalva/Szaravolla)
 Sárfalva: Szaravola/Szaravolla
 Sarkad külváros, Arad (Ó-Arad) 388

Sárkány: *Felső kerület/Sárkány/Fogaras Sárkeresztúr/Alcsút*, Fejér vm. 100–102
 Sáros vm. 125 271–276 347
 Sárosszip: Izsép
 Sárvár, Vas vm. 130–139
 Sasca Montană RO: Szászkabánya
 Sasca Română RO: Szászka
 Sásd/Mágocs, Baranya vm. 87–95
 Sátoralja-Újhely: Sátoraljaújhely
 Sátoraljaújhely, Zemplén vm. 288–304
 Satu Mare RO: Szatmárnémeti
 Satu Nou RO: Újfalu (Barcaújfalu)
 Schäßburg: Segesvár
 Schenkasse, Brassó (és vidéke) 463
 Schülrisberg, Selmechánya 54
 Schützen am Gebirge A: Sirc (Sérc)
 Sebeş RO: Szászsebes; Mühlbach
 Sebeşu de Jos RO: Sebesiu inferiore (Oltalsósebes)
 Sebeşu de Sus RO: Sebesiu superiore (Oltfelsősebes)
 Sebesits, Szabadka 165
 Sebesiu inferiore, Nagyszeben és széke 476
 Sebesiu superiore, Nagyszeben és széke 476
 Sečany YU: Szécsány (Szécsány)
 Ség, Arad (Ó-Arad) 388
 Segesvár és széke 469–472
 Selmec: Selmechánya
 Selmechánya 38–40 54–56 56⁹⁵
 Selye, Marosszék 455
 Senec SK: Szenc (Szempc)
 Senic SK: Szenice (Szénásfalva, Szénásfalu)
 Senta YU: Zenta
 Seps-Miklósvar/Sepsiszentgyörgy/Uzon, Háromszék és Miklósvar szék 449–450
 Sepsiszentgyörgy 453
 Sepsiszentgyörgy: Seps-Miklósvar/Sepsiszentgyörgy/Uzon
 Serçaia RO: Sárkány
 Sérc: Sirc
 Sfântu Gheorghe RO: Sepsiszentgyörgy
 Sibiu RO: Nagyszeben (Szeben); Hermannstadt
 Sic RO: Szék
 Sighetu Marmatiei RO: Máramarossziget
 Sighişoara RO: Segesvár; Schäßburg
 Siklód, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkel 458
 Siklós 309
 Siklós, Baranya vm. 87–95
 siklósi külváros, Pécs 96
 Sikula, Arad vm. 381
 Silagiu RO: Szilas (Nagyszilas)

Sima, Nyíregyháza: Sima-puszt, Nyíregyháza
 Sima-puszt, Nyíregyháza 344–346
 Sinleani RO: Szentleányfalva
 Sirc, Sopron vm. 120
 Sitani RO: Sztán (Sztány)
 Sitnianska SK: Stéfulto
 Skalice SK: Szakolca
 Slanska Huta +Slanské Nová Mesto SK: Szalánc (Szalánchuta+Szalánújváros)
 Slovenská Ľupca SK: Lipcse (Zólyomlipcse)
 Slovenská Ves SK: Tótfalu (Szepestótfalu)
 Sobrance SK: Szobránc
 Socolari RO: Szokolár (Szokolár)
 Şoimuş RO: Solymos
 Şoimuşu Mic RO: Kissolymos
 Sokoróalja: Tét/Sokoróalja
 Solocma RO: Szolokma
 Solymos, Közép-Szolnok vm. 366
 Solymosvár: Solymos
 Sombor YU: Zombor
 Şomcuta Mare RO: Nagysomkút
 Somlyó: Csíksomlyó
 Somlyó: Szilágysomlyó
 Somlyóvásárhely, Veszprém vm. 139–143
 Somogy vm. 114–117
 Somogyjád: Jád
 Somogyuszil: Szil, Szil
 Somorja, Pozsony vm. 71–74
 Sopron 113 118 120 125–127 218
 Sopron vm. 20 117–124
 Sopronnyék: Nyék
 Sósmező, Bereck 451
 Sotu Nou RO: Újfalu (Homoródújfalva)
 Sovata RO: Szováta
 Söjtör, Zala vm. 150
 Špania Dolina SK: Úrvölgy
 Spišska Nová Ves SK: Igló
 Spišske Hanušovce SK: Hannusfalva (Hanusfalva)
 Spišske Podhradie SK: Váralja (Szepesváralja)
 Spišske Vlachy SK: Szepesolaszi
 Spišský Hrhov SK: Görgő
 Stána RO: Felsőboldád
 St. Georgiu: Szentgyörgy, Naszódvidék
 Stájerlak: Steierlak
 Stájerlakanina; Anina bányaagyarmat: Anina
 Stakčín SK: Sztaktšin (Takcsány)
 Stanišić ZU: Stanisits (Őrszállás)
 Stanisits, Bács-Bodrog vm. 157
 Stankovany SK: Sztankován
 Stanova, Gömör-Kishont vm. 268

Stará Ľubovňa SK: Lubló (Ólubló)
 Stara Moravica YU: Ómoravica
 (Bácskossuthfalva)
 Stare Hory SK: Óhegy (Altgebirg)
 Štefanovce SK: Istvánfalu (Kisistvánd)
 Stefulto, Selmecbánya 54
 Steierdorf RO: Steierlak (Stájerlak)
 Steierlak, Krassó vm. 395 394 398
 Steinfurt A: Lipóc
 Stināpari RO: Mariaschnee (Máriahegy)
 Stíria (Stájerország) 402
 Štírtník SK: Csetnek
 Stranka/Svāta Mara: Kis Szócóc/Szent Mária
 (Szentmária)
 Stratená SK: Sztratzena (Sztracena)
 Štrba: Csorba
 Stubnya/Mosóc, Túróc vm. 78–80
 Stubnyafürdő: Stubnya
 Stupava SK: Stomfa
 Stupini RO: Füzes
 Štúrovo SK: Párkány
 Sučany SK: Szucsán (Szucsány)
 Subotica YU: Szabadka
 Suceagu RO: Szucság
 Sugatag, Máramaros vm. 347–353
 Sumleu RO: Csíksomlyó
 Šurany SK: Nagysurány 156 158 160 159
 Svätý Jur SK: Szentgyörgy
 Svātā Mara SK: Szent Mária (Szentmária)
 Svetozār Miletīc YU: Nemesmiletics

 Szabadhely, Arad vm. 383
 Szabadka 156 158–160 **164–166**
 Szabadszállás: Fülöpszállás/Szabadszállás/
 Kunszentmiklós
 Szabolcs vm. 13 329 330 **334–339** 340 346
 347⁹³⁷
 Szaján, Torontál vm. 412 413
 Szakcs, Tolna vm. 127–129
 Szakolár: Szokolár
 Szakolca, Nyitra vm. 65–71
 Szalánc, Abaúj vm. 247
 Szaláncchuta+Saláncújváros: Szalánc
 Szalánta 66
 Szalánta/Némettúróg, Baranya vm. 87–95
 Szalase negyed, Újvidék 167
 Száldobágy, Bihar vm. 320
 Szalka, Hont vm. 51–54
 Szamoskrassó: Krassó
 Szamosújvár, Belső-Szolnok vm. 427 430
 Szamosújvárnémeti, Belső-Szolnok vm. 426
 Szaniszló, Szatmár vm. 356
 Szaplonca, Máramaros vm. 352

Szaporca, Baranya vm. 89
 Szaravola, Torontál vm. 413
 Szárföld, Sopron vm. 119
 Szarvas 307⁸⁰⁴ 311 **314**
 Szarvas(gede)/Ecseg, Nógrád vm. 62–65
 Szászhermány: Honigberg
 Szászka, Krassó vm. 392–403
 Szászabánya, Krassó vm. 395
 Szászrégen, Torda vm. 445
 Szászsebes és széke **472**
 Szászváros 22
 Szászváros és széke **473–475**
 Szászvolkány: Wolkendorf
 Szatmár vm. 20 **353–358** 366 375
 Szatmár, Szatmárnémeti 359
 Szatmárhegy, Szatmárnémeti 359 360
 Szatmárnémeti 359–361
 Szatmárpálfalva: Pálfalva
 Szeben: Kisszeben, Sáros vm.
 Szeben: Nagyszeben
 Szebengálos: Galesiu (Szebengálos)
 Szebenákóva: Cacova
 Széchenyi tér, Szeged 177
 Szécsány: Szétsány
 Szecssasztliua UA: Szerenczfalva
 (Szerencsfalva)
 Szécsény, Nógrád vm. 62–65
 Szék: Szék
 Szeged 11 14 143 145³⁵¹ 145³⁵¹ 164³⁹⁰ 164³⁹⁰
 170 171 170⁴⁰⁶ **175–182** 224 335 356⁹⁵⁵
 414 460¹²⁵⁰
 szegedi szőlők, Szabadka 165
 Szeghegy, Bács-Bodrog vm. 158
 Szegvár, Csongrád vm. 169–173
 Szék 429 431 **431–432**
 Székely-Udvarhely **460–461**
 Székelyabod: Abod
 Székelyhid, Bihar vm. 315–323
 Székelykál: Kaál
 Székelyszállás, Udvarhelyszék Keresztúr,
 Bardóc fiúszékkel 458
 Székelyudvarhely: Udvarhely
 Székelyvécke: Vécke
 Székesfehérvár 100¹⁹⁷ 102–103
 Szekszárd, Tolna vm. 127–129
 Szekul, Krassó vm. 395
 Székváros: Szék
 Szele, Pest-Pilis-Solt vm. 214
 Szelencse külváros, Zenta 169
 Szelistye, Bihar vm. 320 322
 Szelistye, Nagyszeben és széke 476 476¹²⁸⁰
 Szelistye: Saliste
 Szemere, Borsod vm. 261

Szempe: *Szenc/Szempc*
 Szénásfalva [Szénásfalu]: Szenice
Szenc/Szempc/[Cseklész], Pozsony vm. 71–74
 Szenc: Szempe
 Szendehely, Nógrád vm. 63
 Szendrő, Borsod vm. 261
 Szenesfalva: Kohldorf
Szenice, Nyitra vm. 65–71
 Szent Mária, Túróc vm. 79
 Szent Mártony; Szentmárton:
 Túrócszentmárton
 Szentábrahám, Udvarhelyszék Keresztúr,
 Bardóc fiúszékkel 458
Szentágota, Nagysink és széke 468–469
 Szentandrás, Békés vm. 308
Szentanna, Arad vm. 380–388
 Szentegyházsfalu: Oláhfalva (Oláhfalva)
Szentendre, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
Szentes 62 66 182–183 365
 Szentgál, Veszprém vm. 141 142
 Szentgerlice, Marosszék 454
Szentgotthárd, Vas vm. 130–139
Szentgrót, Zala vm. 144–151
 Szentgyörgy, Esztergom 47 48 51
 Szentgyörgy, Marosvásárhely 457
 Szentgyörgy, Naszódvidék 444
 Szentgyörgy, Pozsony vm. 70
 Szentgyörgy, Torontál vm.: Bégaszentgyörgy
Szentgyörgy/Szentjános, Pozsony vm. 71–74
 Szentgyörgymező: Szentgyörgy, Esztergom
 Szentivány, Liptó vm. 57
 Szentivány, Nógrád vm. 63
 Szentjános, Baja 162
 Szentjános, Pozsony vm.: *Szentgyörgy/Szentjános*
 Szentkatalona, Háromszék és Miklósvár szék 450
 Szentkereszt, Bars vm. 34 35
 Szentkirály, Kecskemét 232 233
 Szentkirály, Marosvásárhely 457
 Szentkút, Baranya vm. 94
 Szentleányfalva, Arad vm. 382
Szentlőrinc/Bükkösd, Baranya vm. 87–95
 Szentmária: Szent Mária
 Szentmárton, Zala vm. 149
 Szentmártonkátá, Pest-Pilis-Solt vm. 199
 Szentmáté, Doboka vm. 429
 Szentmihály, Liptó vm. 61
 Szentmiklós, Bereg vm. 251
 Szentmiklós, Liptó vm.: Liptószentmiklós
 Szentmiklós, Marosvásárhely 457
 Szentmiklós, Torontál vm. 413

Szentpál, Arad vm. 381 387
 Szentpéter, Sáros vm. 274
 Szenttamás úti szállások/Óbecse:
 Szenttamáspuszta
 Szenttamás, Esztergom 47 48
 Szenttamáspuszta, Bács-Bodrog vm. 158
 Szepes vm. 20 272 276–282 328
 Szepesi egyházmegye 279 280
 szepesi városok, XVI, Szepes vm. 278 282
 Szepesjakabfalva: Jakubján
 Szepesolaszi, Szepes vm. 281
 Szepespatak; Hnilitik: Nagy-Hnilitik + Kis-Hnilitik
 Szepestótfalu: Tótfalu
 Szepesváralja: Váralja
 Szepesszombat–Poprád vk., Szepes vm. 282
Szepesszombat, Szepes vm. 276–282
 Széplak, Sopron vm. 119 122
Szepsi /Cserehát, Abaúj vm. 244–249
 Szerb-Szentmárton, Torontál vm. 412
 Szerbszentmárton: Szerb-Szentmárton
 Szerdahely és széke 477
 Szerednye UA: Szerednye
Szerednye, Ung vm. 282–288
 Szerém vm. 316
 Szerémi végvidék 316
 Szerenczfalva, Bereg vm. 254
 Szerencs: *Megyaszó/Szerencs*
 Szerencsfalva: Szerenczfalva
 Szétsány, Temes vm. 406
 Sziget: Máramarossziget
 szigeti külváros, Pécs 96
Szigetvár, Somogy vm. 71 114–117
 Szíhalom, Borsod vm. 261
Szikszó, Abaúj vm. 244–249
 Szil: Szill
 Szilág < Dunaszentbenedek, Pest-Pilis-Solt vm. 207
 Szilágybagos: Bagos
Szilágycseh, Közép-Szolnok vm. 365–368
 Szilágypercesen: Perecseny
Szilágysomlyó, Kraszna vm. 368–374
 Szilas, Temes vm. 404
 Szilasbálhás, Veszprém vm. 142
Szill, Somogy vm. 114–117
 Szilsárkány, Sopron vm. 121 124
 Szilvás, Borsod vm. 263
 Szilvásvár: Szilvás, Borsod vm.
Szin, Torma vm. 241–244
 Szinever, Máramaros vm. 348
 Szinevir UA: Szinever (Alsószinevér)
Szirmabesenyő, Borsod vm. 259–264
 Szirmabessenyő [!]: Szirmabesenyő 259⁶⁹⁰

Szitán, Bihar vm. 320 322
 Szitány: Szitán
 Szitnyató: Stefulto
 Szliács, Zólyom vm. 80–81
 Szliacs: Szliács
 Szob, Hont vm. 52 53
 Szobránc, Ung vm. 282–288
 Szokolár, Krassó vm. 399
 Szolnok, Heves–Külső-Szolnok vm. 184–187
 Szolnoki u., Kecskemét 232
 Szolokma, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
 fiúszékkel 458
 Szolomonove UA: Salamon
 Szolotvina UA: Aknaszlatina
 Szolyva, Bereg vm. 254 255
 Szombatfalva, Fogarasvidék 435 437
 Szombathely, Vas vm. 130–139
 Szombatság, Bihar vm. 317 318
 Szováta, Marosszék 455
 Szökéd, Baranya vm. 94
 Szöllös, Bihar vm. 317
 Szöllősudvarnok: Idvarnok + Rögendorf
 Sztakcsin: Sztaktsin
 Sztaktsin, Zemplén vm. 290 293 294
 Sztankován, Liptó vm. 59
 Sztracena: Sztratzena
 Sztratzena, Szepes vm. 281
 Szucság, Kolozs vm. 440
 Szucsán: *Túrócszentmárton/Szucsán*
 Szucsány: Szucsán
 Szuhogy, Borsod vm. 261
 Szurdukkápolnok, Kővárvidék 363
 Szvalajava UA: Szolyva

Tab, Somogy vm. 114–117
 Tabán, Hódmezővásárhely 174
 Tabán, Buda 218
 Tajó: Tajova
 Tajov SK: Tajova (Tajó)
 Tajova, Besztercebánya 82
 Takcsány: Sztaktsin
 Talmácel RO: Talmacelu (Kistalmács)
 Talamacelu, Nagyszeben és széke 476
 Talmaciu RO: Tolmaciu (Nagyaltalmács)
 Tálfája, Kecskemét 232
 Tállya, Zemplén vm. 299 302
 Tápe, Csongrád vm. 169–173
 Tápióbicske, Pest-Pilis-Solt vm. 207
 Tápiógyörgye, Pest-Pilis-Solt vm. 206 214
 Tápiószele: Szele
 Tápiószentmárton, Pest-Pilis-Solt vm. 205
 207
Tapolca, Zala vm. 144–151

Tárca völgy, Abaúj vm. 247
 Tarca: Felsőtarca
 Tarcal, Zemplén vm. 300 302
 Tarcaszentpéter: Szentpéter
 Tarján, Hódmezővásárhely 174
 Targu Mureş RO: Marosvásárhely
 Targu Secuiesç RO: Kézdivásárhely
 Targusor RO: Asszonyvására
 Tárlungeni RO: Tatrang
 Tarna Mare RO: Nagytarna
 Tartlau, Brassó és vidéke 463
 Tárnáveni RO: Dicsőszentmárton
Tasnád, Közép-Szolnok vm. 365–368
 Taşnad RO: Tasnád
 Tasnádszavard, Közép-Szolnok vm. 367
 Tát: *Dorog/Tát*
 Tata, Komárom vm. 109–110 111
 Tatárszentgyörgy, Pest-Pilis-Solt vm. 216
 Tatrang, Brassó és vidéke 463
 Tavankút, Szabadka 165
Técső, Máramaros vm. 347–353
 Tekovské Lužany SK: Nagysalló
 Telek, Kolozsvár 441
 Temerini u., Újvidék 167
 Temes vm. 20 383 403–407
 Temeshidegkút: Guttenbrunn (Gutenbrunn)
 Temesi Bánság–Szerb Vajdaság: Temesi
 Bánság és Szerb Vajdaság
 Temesi Bánság és Szerb Vajdaság 22 394
 Temesmóra: Moravica
 Temesrékas: Rékas
Temesvár 14 259 331 399 407–409
 Tengerpart: Magyar tengerparti vidék
Tenke, Bihar vm. 315–323
Terebes, Zemplén vm. 288–304
 Terebesfejérpatak: Trebusa-Bely Potok
 (Teberesfejérpatak)
Terézváros, Pest 218–229
 Tét [!], Komárom vm.: Tát
Tét/Sokoróalja, Győr vm. 104–106
 Tetélen, Nagykőrös 234
 Thurdoşsin [Thurdosin, Thurdostin], Árva
 vm. 29–31
 Tihany, Zala vm. 145
 Tilaj: Alsó vagy pusztá Tilaj
 Tilicske: Tilisca
 Tilisca RO: Tilisca (Tilicske)
 Tilisca, Nagyszeben és széke 476
 Timişoara RO: Temesvár
 Timişu de Jos/Sus RO: Tömös (Alsó-,Felső-);
 Brassó
 Tinca RO: Tenke
 Tîream RO: Mezőterem

Tisovec SK: Tiszolc
 Tiszaabád, Heves– Külső-Szolnok vm. 184
 Tiszabura, Heves– Külső-Szolnok vm. 184
 Tiszahát/Beregszász, Bereg vm. 250–258 288
 Tiszahegyes: *Bánátkomlós/Tiszahegyes*
 Tiszakécske: Újkécske
 Tiszalók, Szabolcs vm. 334–339
 Tiszanagyfalu: Nagyfalu
 Tiszanána 46⁷⁴
 Tiszanána, Heves– Külső-Szolnok vm. 184–187
 Tiszaroff, Heves– Külső-Szolnok vm. 184
 Tiszaszentmiklós: Szentmiklós
 Tiszaújlak: *Nagyszöllős/Tiszaújlak*
 Tiszolc, Gömör-Kishont vm. 266–270
 Titel = *Csajkás kerület*, Bács-Bodrog vm. 155–162
 Titel YU: Titel
tó-csilizközi kerület (Öttevény), Győr vm. 104
 Tokaj, Zemplén vm. 290 291 300 302
 Tolcsva 345
 Told, Bihar vm. 317
 Tolmaciu, Nagyszeben és széke 476
 Tolna vm. 127–129
 Tolna, Tolna vm. 129
 Tompa, Szabadka 165
 Topa de Jos RO: Alsó-Topa (Alsótópa)
 Topa de Sus RO: Felső-Topa (Felsőtópa)
 Topolčany SK: Nagytapolcsány
 Topol'any SK: Topolyán
 Topolya, Bács-Bodrog vm. 158
 Topolya, Torontál vm. 414
 Topolyán, Zemplén vm. 294
 Torda vm. 445–446
 Torda, Torda vm. 438 445
 Tormac RO: Rittberg (Végvár)
 Torna vm. 13 20 241–244
 Torna: *Görgő/Torna*
 Torontál vm. 383 411–415 416 417
 Torontáldinnyés: Dinnyés
 Torontálgyülvész: Gyülvész
 Torontáloroszi: Kisoroszi
 Torysa SK: Felsőtarca (Tarca)
 Tót- és Horvátország: Horvát-Szlavonország
 Tótfalu, Szepes vm. 279
 Tótygyörk, Pest-Pilis-Solt vm. 203
 Tótkomlós, Békés vm. 308
 Tótvárád, Arad vm. 381
 Tovariševo YU: Tovarisoa (Bácsstóváros)
 Töketerebes: Terebes
 Tömös, Brassó és vidéke 464
 Törökbecse, Torontál vm. 414
 Törökfái, Kecskemét 232

Törökfalu: Törökfalva
 Törökfalva, Kővárvidék 362
 Törökkoppány, Somogy vm. 115
 Töröktopolya: Topolya, Torontál vm.
 Trebišov SK: Terebes (Töketerebes)
 Trebusa, Máramaros vm. 351
 Trenčianske Teplice SK: Hővíz (Teplic)
 (Trencsénteplic)
 Trenčín SK: Trencsén
 Trencsén vm. 61 75–77
Trencsén, Trencsén vm. 75–77
 Trencsénteplic: Hővíz (Teplic)
 Tresztana, Árva vm. 30 31
 Trnava SK: Nagyszombat
 Trosztyanica UA: Trottyánica (Trosztyánica)
 Trosztyánica: Trottyánica
 Trottyánica, Bereg vm. 254
 Trstená SK: Tresztana
 Trstice SK: Nádszeg
 Trsztená: Tresztana
 Tužina SK: Tuzina (Tuzsina, Kovácspalota)
 túl a Tiszán, Ugocsa vm. 374
 Túr: Mezőtúr
 Turc, Ugocsa vm. 374
 Turcheş RO: Türkös (Türkfalva)
 Turčianske Teplice: Stubnya (Stubnyafürdő)
 Turda RO: Torda
 Turdosin SK: Thurdossin (Turdossin)
 Turdossin: Thurdossin [Thurdosin, Thurdostin]
Túrkeve/Kunszentmárton/Jászládány, Jászkun ker. 192–195
 Turňa nad Bodvou SK: Torna
 Túróc vm. 13 78–80
Túrócszentmárton/Szucsán, Túróc vm. 78–80
 Tur̨ RO: Ture
 Tusa RO: Tusza [Tuza] (Tuszatelke)
 Tusza [Tuza], Kraszna vm. 372
 Tuszatelke: Tusza
 Tuzina: Tuzsina
 Tuzsina, Nyitra vm. 68
 Türkfalva: Türkös
 Türkös, Brassó és vidéke 463
 Túskevár, Veszprém vm. 141

 Tyacsiv UA: Técső

 Udvard, Baranya vm. 94
 Udvard, Komárom vm. 109–110
 Udvarhely 459 460 461
 Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc fiúszékkel
 433 458–460 461
 Ugocsa vm. 13 41374–375

Ugod, Veszprém vm. 139–143
 Ugra, Bihar vm. 315–323
 Uileacu de Beiuș RO: Belényesújlak
 Új Moldova, Krassó vm. 395
 Új u., Hódmezővásárhely 174
 Új-Russzova, Krassó vm. 399
 Újarad, Temes vm. 403–407
 Újbánya, Bars vm. 33–37
 Újgyház és széke 477–478
 Újgyház: *Leschkirch* (=Újgyház)/*Felső vk./ I. vk.*
 Újfalú, Brassó és vidéke 463
 Újfalú, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
     fiúszékkel 458
 Újfalú: Novoszéllő, Bács-Bodrog vm.
 Újhely: Sátorlajaujhely
 Újkécske, Pest-Pilis-Solt vm. 214
 Újlak, Buda 218
 Újmoldova/Mátévölgye: Padinamatje
 Újnémet: Újnémeti
 Újnémeti, Közép-Szolnok vm. 367
 Újpécs, Torontál vm. 412
 Újruszóc: Új-Russzova
 Újszász, Pest-Pilis-Solt vm. 207
 Újszentpéter: Németszentpéter
 Újszomotor: Zsaloban
 Újvár: Németújvár
 Újváros: Neustadt, Nagysink és széke [!]
 Újverbász 62
 Újvidék 13 14 156 159 166–168 415 416
 Újvilág u., Pest 225
 Ung vm. 20 282–288
 Ungsasfalva; Orlyava: Orlyova
 Ungvár, Ung vm. 282–288 345
 Unimăt RO: Újnémeti (Újnémet)
 Unirea RO: Felvinc
 Ursad RO: Urszad (Urszád)
 Urszad, Bihar vm. 322
 Urszád: Urszad
 Úrvölgy, Besztercebánya 82
 Urziceni RO: Csanálos
 Uthely*, Selmezbánya
 Uzon, Háromszék és Miklósvár szék 450
 Uzon: *Sepsi-Miklósvár/Sepsiszentgyörgy/ Uzon*
 Uzshorod UA: Ungvár

 Űllő, Pest-Pilis-Solt vm. 212
 Űllői út, Pest 220
 Űrmös, Felső-Fehér vm. 433
 Űszöghi uradalom, Baranya vm. 88
 Űszögipusztá/Kiskozár: Űszöghi uradalom

Vaál: Vál
 Vác, Pest-Pilis-Solt vm. 197–217
 Vácegres: Zsidó
 Váchartyán, Pest-Pilis-Solt vm. 206
 Vad RO: Vad (Révkápolnok)
 Vad, Kővárvidék 362
 Vágás: Kovácsvágás
 Vágbeszterce/Bellus, Trencsén vm. 75–77
 Vágújhely, Nyitra vm. 65–71
 Vágvecse, Nyitra vm. 65–71
 Vaja < Cigányi
 Vaja, Kraszna vm. 372
 Vajdahunyad 439
 Vajdaság 415
 Vajszló, Baranya vm. 89
 Vál/Bicske, Fejér vm. 100–102
 Válcáni RO: Valkány
 Vále (Grabendorf): Vale
 Vale RO: Vale (Vále)
 Vale, Nagyszeben és széke 476
 Valea Chivarulni RO: Gaura (Kővargara)
 Valea lui Mihai RO: Érmihályfalva
 Valea lui RO: Jobbágyfalva
 Văleni RO: Patakfalva
 Văling RO: Franzdorf
 Valkány, Torontál vm. 413
 Vallebont, Krassó vm. 397¹⁰⁸⁰
 Vámos< Városlőd, Veszprém vm. 142
 Vámospércs: *Hajdúszoboszló/ Had-
     ház/Vámospércs*
 Vámtelek, Szabadka 165
 Váncsod, Bihar vm. 318
 Vár, Árva vm. 30 31
 Vár, Buda 218
 Várad-Olaszi, Nagyvárad 324
 Várad-Váralja, Bihar vm.; Nagyvárad 320
     324
 Várad-Váralya, Bihar vm: Várad-Váralja
 Várad-Velence, Bihar vm.; Nagyvárad 320
     324
 Vărădia de Mureș RO: Tótvárad
 Váradszöllős (Nagyvárad): Szöllős
 Váralja, Szepes vm. 280
 Varannó, Zemplén vm. 300
 Varannó-Csemernye, Zemplén vm. 290
 Varga u., Debrecen 325 326
 Variașu Mare RO: Nagyvarjas
 Variașu Mic RO: Kisvarjas
 Varin SK: Varin (Várna)
 Varin/Kisucaújhely, Trencsén vm. 75–77
 Várkony, Baranya vm. 89
 Várna: Varin

városi köz nagy Piac, Nagykároly, Szatmár
vm. 358
Vas vm. 20 146 130–139 122
Vásári u., Kecskemét 232
Vásárosnamény, Bereg vm. 251
Vásártér, Baja 162
Veča SK: Vágvecse
Večca RO: Vécke
Vel'ka Bytča (Bitča) SK: Bittse (Nagybiccse)
Vel'ké Kapušany SK: Nagykapos
Vécke, Udvarhelyszék Keresztúr, Bardóc
fiúszékkel 458
Végvár: Rittberg
Végvidék: Határörvidék
Veliki Lucski UA: Nagylucska
Velikij Bereznij UA: Nagyberezna
Velká Ida SK: Nagyida
Vel'ký Horeš SK: Nagygéres
Vel'ké Koshy SK: Érseklél/Nagykeszi
Verbó, Nyitra vm. 65–71
Verebély, Bars vm. 34 35
Verecke, Bereg vm. 255
Verespatak, Abrudbánya 423
Verhnyi Remeti UA: Felsőremete
Verhovina: *Ökörmező/Verhovina*
Verőce vm. 316
Versec 251 409–411
Vértes, Bihar vm. 319
Vesz', Szászváros és széke 475
Veszprém vm. 13 139–143
Veszprém, Veszprém vm. 139–143
Vișea RO: Visa
Vișeu de Sus RO: Felsővisó (Visó)
Viștea de Jos RO: Alsóvist
Vidombák: Weidenbach
Viile Satu Mare RO: Szatmárhegy
Világos, Arad vm. 380–388
Vilhivka UA: Ölyvös
Vilmány, Abaúj vm. 245
Vilóc UA: Tiszaújlak
Vily: Villy
Villy, Abaúj vm. 246
Villy: Vilyvitány
Vimpác, Sopron vm. 120
Vințu de Jos RO: Alvinc
Vingard RO: Vingárd
Vingárd: *Borbánd/Vingárd/Alvinc*
Vinna, Ung vm. 285
Vinné SK: Vinna
Vinohrady UA: Nagyszőlős
Visa, Kolozs vm. 439
Visk, Máramaros vm. 348 352
Viskove UA: Visk

Visó (Felsővisó), Máramaros vm. 347–353
Visóoroszi: Ruszkova
Vitenyéd < Vitenyédsszentpál, Zala vm. 146
Vitnyéd, Sopron vm. 121–123
Vizakna 425–426
Viziváros, Buda 218
Viziváros, Esztergom 47 48
Vlahița RO: Oláhfalva (Oláhfalva)
Vorosnyica, Bereg vm. 254
Vorstadt Fabrik, Temesvár 408
Vorstadt Josefstadt, Temesvár 408
Vorstadt Mayerhöfen, Temesvár 408
Völcséj, Sopron vm. 121
Völgyfalu, Zala vm. 149
Völgyfalu: Völgyfalu
Vörösberény, Veszprém vm.
Vörösts, Szabadka 165
Vráble SK: Verebely
Vršac YU: Versec
Vranov nad Topľon SK: Varannó
Vrbové SK: Verbó
Vulcan RO: Wolkendorf (Szászvolkány)

Wagendrűsl, Szepes vm. 281
Weidenbach, Brassó és vidéke 463
Wien A: Bécs
Wimpassing an der Leitha A: Vimpác
Wolkendorf, Brassó és vidéke 463

Žabokrek SK: Zsámbokrét
Zabolch vm.: Szabolcs vm.
Zagatyje UA: Hatmeg
Záhony, Ung vm. 283
Zajzon, Brassó és vidéke 463
Zalău RO: Zilah
Zala vm. 13 144–151
Zalaábr, Zala vm. 146
Zalaegerszeg, Zala vm. 144–151 217
Zalaivánd: Ivánóc
Zalakoppány: Koppány
Zalaszentgrót: Szentgrót
Zalaszentmárton: Szentmárton
Zalobin SK: Zsaloban
Zalužice SK: Nagyzalacska
Zaránd vm. 13 19 315 379–380
Zawadka SK: Zawadka (Csérgőzávod)
Zawadka, Szepes vm. 281
Zboró, Sáros vm. 271–276
Zborov SK: Zboró
Ždaňa SK: Zsadány (Hernádsadány)
Zebanec HR: Zebanec (Bocskaihegy)
Zebánec, Zala vm. 147
Zeiden, Brassó és vidéke 463

Zeiden, Brassó és vidéke 463

Zeliz 49

Želiezovce SK: Zeliz (Zseliz)

Zemplén vm. 13 20 272 **288–304**

Zengővárkony: Várkony

Zenta 159 **168** 251

Zenta 251

Žiar nad Hronom SK: Szentkereszt

Zichyfalva, Torontál vm. 411–415

Zilah 366–368 366⁹⁹¹

Zilah-Kraszna, Kraszna vm. 368–374

Žilina SK: Zsolna

Zimandu Nou RO: Zimándújfalva

Zimándújfalva, Arad vm. 382

Žipov SK: Izsép

Zirc, Veszprém vm. 139–143

Zizin RO: Zajzon

Žitište YU: Szentgyörgy (Bégaszentgyörgy)

Žiškvec HR: Žiskovec (Zsidény)

Zlaté Moravce SK: Aranyosmarót

Zlotarjevo UA: Ötvösfalva

Znyacevo UA: Ignetz (Ignéc)

Zobnatica, Szabadka 165

Zólyom vm. **80–81** 82 329

Zólyom, Zólyom vm. 70 80

Zólyomlipcse: Lipcse

Zomba, Tolna vm. 128

Zombor 155 156 159 161 **169**

Zombor, Zemplén vm. 302

Zorlențu Mare RO: Nagyzorlenc

(Alsózorlenc)

Zrenjanin YU: Nagybecskerek

Zubryca PL: Alsózubrica

Zurány, Moson vm. 113–114

Zurányújfalu: Zurány

Zurndorf A: Zurány

Zvolen SK: Zólyom

Zsadány, Temes vm. 406

Zsadány/(Alsó)Mislye /Garbócbogdány,

Abaúj vm. 244–249

Zsaloban, Zemplén vm. 300

Zsámbokrét, Nyitra vm. 65–71

Zeliz: Zseliz

Zsibó, Közép-Szolnok vm. 365–368

Zsidény: Žiskovec

Zsidó, Pest-Pilis-Solt vm. 207

Zsigmondháza, Arad vm. 388

Zsiskovec, Zala vm. 147

Zsolcai kapu, Miskolc 265

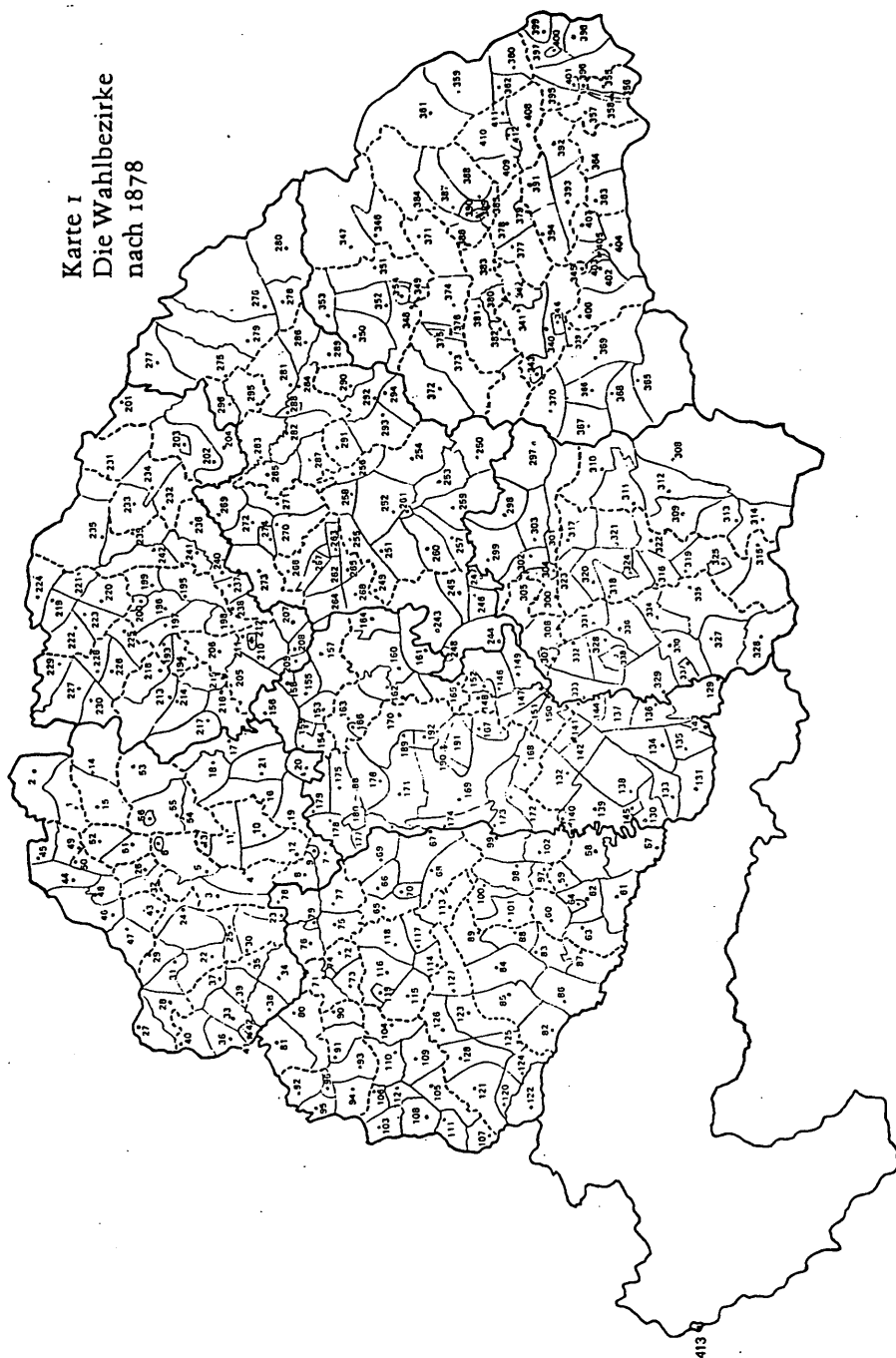
Zsolna/Rajec, Trencsén vm. 75–77

Zsombolya, Torontál vm. 411–415

Zsuko, Bereg vm. 254

Zsukovo UA: Zsuko

Karte I
Die Wahlbezirke
nach 1878

Magyarország választókerületi térképe 1878 után

Reichstagswahlen in Ungarn 1861–1868

Praxis der ersten ungarischen Wahlgesetze (GA V vom Jahre 1848 zu Preßbrug und GA II vom Jahre 1848 zu Klausenburg) aufgrund regierungsbehördlicher und munizipeller
Archivsquellen

(Inhalt)

Vorwort 11

Einleitung

Die Wahlgesetze vom Jahre 1848 in den Jahren 1860/61 und 1865/68 15

Die Wahlen nach Munizipien 27

Linkes Donauufer 27

001–002 Komitat Árva (29) 003–005 Komitat Bars (33) 006 *Körmöcbánya* (37) 007–008 Komitat Esztergom (40) 009 *Esztergom* (46) 010–012 Komitat Hont (51) 013 *Selmecbánya* (54) 014–015 Komitat Liptó (56) 016–021 Komitat Nógrád (62) 022–032 Komitat Nyitra (65) 033–040 Komitat Pozsony (71) 041–042 *Pozsony* (74) 043–050 Komitat Trencsén (75) 051–052 Komitat Túróc (78) 053–055 Komitat Zólyom (80) 056 *Besztercebánya* (81)

Rechtes Donauufer 85

057–063 Komitat Baranya (87) 064 *Pécs* (95) 065–069 Komitat Fejér (100) 070 *Székesfehérvár* (102) 071–073 Komitat Győr (104) 074 *Győr* (106) 075–078 Komitat Komárom (109) 079 *Komárom* (111) 080–081 Komitat Moson (113) 082–089 Komitat Somogy (114) 090–095 Komitat Sopron (117) 096 *Sopron* (124) 097–102 Komitat Tolna (127) 103–112 Komitat Vas (130) 113–118 Komitat Veszprém (139) 119 *Pápa* (143) 120–128 Komitat Zala (144)

Donau-Theiß-Becken 153

129–139 Komitat Bács-Bodrog (155) 140 *Baja* (162) 141–142 *Szabadka* (164) 143 *Újvidék* (166) 144 *Zenta* (168) 145 *Zombor* (169) 146–147 Komitat Csongrád (169) 148 *Csongrád* (173) 149 *Hódmezővásárhely* (174) 150–151 *Szeged* (175) 152 *Szentes* (182) 153–157, 160–162 Komitat Heves–Külső-Szolnok (184) 158 *Eger* (187) 159 *Gyöngyös* (191) 163–165, 169 Jazyger und Cumanier District (192) 166 *Jászberény* (194) 167 (Kiskun-) *Félegyháza* (195) 168 (Kiskun-) *Halas* (196) 170–179 Komitat Pest-Pilis-Solt (197) 180–181 *Buda* (217) 182–186 *Pest* (218) 187 *Cegléd* (229) 188–189 *Kecskemét* (230) 190 *Nagykőrös* (234)

191–192 Komitat Torna (241) 193–197 Komitat Abaúj (244) 198 *Kassa* (250) 199–202 Komitat Bereg (250) 203–208 Komitat Borsod (259) 209–210 *Miskolc* (264) 211–216 Komitat Gömör-Kishont (266) 217–222 Komitat Sáros (271) 223–228 Komitat Szepes (276) 229–232 Komitat Ung (282) 233–240 Komitat Zemplén (288)

Linkes Theiſſufer

241–242 Komitat Békés (307) 243 *Békés* (309) 244 *Békéscsaba* (311) 245 *Gyula* (312) 246 *Szarvas* (314) 247–258 Komitat Bihar (315) 259 *Nagyvárad* (323) 260–262 *Debrecen* (325) 263–264 Hajducken District (328) 265 *Hajdúböszörmény* (333) 266–271 Komitat Szabolcs (334) 372 *Nyíregyháza* (339) 273–278 Komitat Máramaros (347) 279–285 Komitat Szatmár (353) 286 *Szatmárnémeti* (359) 287,349 District Kövár (361) 288–289 Komitat Közép-Szolnok (365) 291–292 Komitat Kraszna (368) 293–294 Komitat Ugocsa (374)

Theiß-Maros-Becken

295–367 Komitat Zaránd (379) 296–301 Komitat Arad (380) 302 *Arad (Ó-Arad)* (388) 303–305 Komitat Csanád und *Makó* (391) 306–308 Komitat Krassó (392) 313–321 Komitat Temes (403) 322 *Temesvár* (407) 323 *Versec* (409) 324–333 Komitat Torontál (411) 334 *Nagybecskerek* (415) 335 *Nagykikinda* (416)

Siebenbürgen

Komitate, Distrikte und ihre Städte

336–337 Komitat Alsó-Fehér (421) 338 *Abrudbánya* (423) 339–340 *Gyulafehérvár* (Károlyfehérvár) (424) 341 *Vízakna* (425) 350–351 Komitat Belső-Szolnok (426) 352–353 *Szamosújvár* (427) 346–347 Komitat Doboka (428) 348 *Szék* (431) 349–350 Komitat Felső-Fehér (432) 359–360 District Fogaras (433) 361–363 Komitat Hunyad (438) 362 *Hátszeg* (438) 363 *Vajdahunyad* (439) 368–369 Komitat Kolozs (439) 370 *Kolozs* (440) 371–372 *Kolozsvár* (441) 373–374 Komitat Küküllő (442) 375–376 *Erzsébetváros* (443) 344–345 District Naszód (444) 379–380 Komitat Torda (445)

Szeklerland

377–378 Stuhl Aranyos (446) 356–357 Stuhl Csík-Gyergyó (448) 358 *Csikszereda* (448) 395–397 Stuhl Háromszék (449) 398 *Bereck* (450) 396 *Illyefalu* (452) 399 *Kézdivásárhely* (452) 400 *Sepsiszentgyörgy* (453) 381–382 Stuhl Maros (453) 383–384 *Marosvásárhely* (457) 409–410 Stuhl Udvarhely (458) 411 *Oláhfalú* (460) 412 (Székely-) *Udvarhely* (460)

Sächsische Universität

(Die sächsische Städte mit ihren Stühlen bzw. Distrikten)

342–343 District Beszterce [Bistritz] (461) 354–355 District Brassó [Kronstadt] (463) 387–388 Stuhl Köhalom [Reps] (466) 391–392 Stuhl Medgyes [Mediasch] (467) 389–390 Stuhl Nagysink [Groß-Schenk] (468) 385–386 Stuhl Segesvár [Schäßburg] (469) 403–404 Stuhl Szászsebes [Mühlbach] (472) 365–366 Stuhl Szászváros [Broos] (473) 401–402 Stuhl Nagyszeben [Hermannstadt] (476) 405–406 Stuhl Szerdahely [Reußmarkt] (477) 407–408 Stuhl Újegyház [Leschkirch] (477)

413 *Fiume* (478)

Anhang

479

Instruktion [...] (481) Abkürzungen (486) Die Zeichen der Parteien nach Adalbert Toth (487) Die geforschten Archive (488) Personenregister (489) Wahlgeographisches Register (523) Karte der Wahlbezirke Ungarns (554)

- 1/1 BÓNIS GYÖRGY: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon.* [= Regesten der Konsistorien. Schriften zur Geschichte der geistlichen Gerichtsbarkeit in dem mittelalterlichen Ungarn.] A szerző hátrahaszott kéziratát gondozta és szerkesztette: BALOGH ELEMÉR. Püski, Budapest, 1997. 663 p.
- 1/2 BÓNIS GYÖRGY: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon.* [= Regesten der Konsistorien. Schriften zur Geschichte der geistlichen Gerichtsbarkeit in dem mittelalterlichen Ungarn.] *Mutató.* [= Registerband.] Készíti: BALOGH ELEMÉR. (Előkészületben. In Vorbereitung.)
- 2/1 RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon. 1848–1849. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján.* [= Reichstagswahlen in Ungarn. 1848–1849. Praxis der ersten ungarischen Wahlgesetze (GA vom Jahre 1848 zu Preßburg und GA II vom Jahre 1848 zu Klausenburg) aufgrund regierungsbehördlicher und munizipieller Archivsquellen.] (Előkészületben. In Vorbereitung.)
- 2/2 RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon. 1861–1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján.* [= Reichstagswahlen in Ungarn. 1861–1868. Praxis der ersten ungarischen Wahlgesetze (GA vom Jahre 1848 zu Preßburg und GA II vom Jahre 1848 zu Klausenburg) aufgrund regierungsbehördlicher und munizipieller Archivsquellen.] Püski, Budapest, 1999. 557 p.

A József Attila Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékével együttműködésben az Acta-változatot is a Püski Kiadó Kft. tette közzé.

Felelős kiadó: Dr. Püski Sándor

A szedés e tanszéken történt.

A nyomást és kötést az OFFICINA Nyomda Kft. végezte.

99-251

6728 Szeged, Dorozsmai út 35.

Felelős vezető: Dr. Kékes Tiborné

Tom XXXVI. [Horváth Róbert Emlékkönyv] Fasc. 15.

- 10 (199/435) *A hazai választási statisztika kezdetei (1848–1869).*
Szeged, 1986. [1987.] 217–249. p.

Tom. XXXIX. [Antalffy György Emlékkönyv] Fasc. 17.

- 11 (263/505) *A német tartományi rendi képviselőtörténetéből.*
Szeged, 1990. 207–224 p. Kny.

Tom XL. [Kovács István Emlékkönyv] Fasc. 18.

- 12 (286/530) *A választási bíráskodás korszerű alapvetése. Az 1951. március 12-i német szövetségi törvény (Wahlprüfungsgesetz) létrejötte.*
Szeged, 1991. [1992.] 279–314. p. Kny.

Tom. XLI. [Cséka Ervin Emlékkönyv] Fasc. 30.

- 13 (294/569) *Képviselő és folytonosság (Bevezetés egy összehasonlító választójogtörténeti munkálathoz).*
Szeged, 1992. 457–467. p. Kny.

Tom XLIII. [Kemenes Béla Emlékkönyv] Fasc. 32.

- 14 (309/617) *Önkormányzat és rendőrség. Adalékok a szegedi rendészeti szervezet dualizmus kori történetéhez (1872–1918).*
Szeged, 1993. 405–418. p. Kny.

Tom. XLVI. Fasc. 4.

- 15 (348–349/ 651) *Tisztújítások Szegeden a 18. század első felében. REIZNER JÁNOS közlemé-
nye (1890) RUSZOLY JÓZSEF gondozásában és archontológiai mutatójával.*
Szeged, 1995. [1976.] 33 p. Kny.

Tom. XLVII. [Alkotmány és jogtudomány] Fasc. 8.

- 16 (357/660) *Alkotmány és hagyomány. Historikus észrevételek három alkotmányozási előmunkálatra.*
Szeged, 1996. 111–130. p. Kny.

Tom. XXVIII. [Tokaji Géza Emlékkönyv] Fasc. 17.

- 17 (354/687) *Választási bíráskodás és alkotmánybíráskodás. Kortörténeti és historiográfiai műhelytanulmány az 1945 utáni (nyugat)német fejlődésről — értekezések tükérben.*
Szeged, 1996. 213–238. p. Kny.

Tom. XLIX. [Szentpéteri István Emlékkönyv] Fasc. 33.

- 18 (372/725) *„Évenkénti országgyűlést Pesten” (Az 1848:IV. tc. létrejötte).*
Szeged, 1996. 503–518. Kny.

Tom. L. Fasc. 11.

- 19 (372/751) *Zsedényi Béla pályafutása a "debreceni feltámadásig" Két tanulmány — dokumentumokkal..*
Szeged, 1996. 96 p.

Tom. I–L. Supplementum

- 20 (389 – –) *Előszó/Avant-propos/Predislovie/Preface/Vorwort.* = Repertórium 1922–1950/1955–1996. Készítette Forrásné dr. Török Katalin [...]. Szeged, 1997. 11–20. p. — Molnár Imrével.

Tom. LIII. [Szabó András Emlékkönyv] Fasc. 22.

- 21 (406/– –) *Az erdélyi választójog történetéhez (1848–1872).* Szeged, 1998. 325–362. p. Kny.

Tom. LIV. Fasc. 16.

- 22 (424/– –) *Költőnk és joga (Írások Ady Endre életéhez és korához).* Szeged, 1998. [1999.] 65 p.

Tom. LV. [Veres József Emlékkönyv] Fasc. 23.

- 23 (426/– –) *Gesetze über die Enteignung in Ungarn (1836–1944). Ein Grundriß mit der authentisch-ofiziellen deutschen Übersetzung des GA-s 41 vom Jahre 1881 im Anhang.* Szeged, 1999. 307–332. p. Kny.

Tom. LVI. Fasc. 2.

- 24 (– – / – –) *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon. 1861–1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján.* Szeged, 1999. 557 p.

Tom LVII. Fasc. ...

- 25 (– – / – –) *OSZTRÓVSZKY JÓZSEF:: Az elemi kárbiztosítás Magyarországon + Elementar-Schadenversicherung in Ungarn. Az 1858-ban két nyelven közreadott mű új kiadását gondozta és az utószót írta RUSZOLY JÓZSEF.* (Előkészületben [Szeged, 199.].

Megjegyzés: a zárójelben lévő számok közül az első a munkának a szerző publikációi sorában nyert sorszáma, a „per” jel utáni második pedig a 20. sorszámú Repertórium-beli tételszám.